

અમાલોચક

03033

03033

મુ. રેખે

નાગપુર કોથમ

વેદાન્તનુ વ્યસહાર સ્વરૂપ

જનીબાઈ

શકું તવા નાટકના ભાષા તરે

હુગેરીનુ પુનરુજ્જન

ઉપરાંત

ન્યાનાવાવ કરિ અને ગા. ચ દ્રશ્યરૂપનાં

કા. પો. ને મન્યાવેશન

કા. ઓ. રૂ. ડી. ત. ૯૭

તમોબો

અમાવાવ યુવાળીરામ જોની, બી. એ

ગા. ચ દ્રશ્ય નર્મદાશકત પદ્યા, બી. એ, એન. એન. બી.

પ્રકાશક

રા. જમણીયરામ ગોવર્ધનનાથ ત્રિપાઠી

લેખકો.

ન્યાનાવાવ કરિ

કલ્યાણનાથ મળી

દાશાઈ દેગમજી

પદ્યરૂપ પદ્યા

મનમુખનાથ મારટર

મળીયરામ ત્રિપાઠી

કેશવપ્રસાદ દેસા

રતિપતિગમ પદ્યા

મળુનાથ મળુનાથ

જના ન પ્રતારકર

સિંચરાય આપસત્વી

વિગેરે

તીજેરીવાળાઓની

નવી રીતની હરીફાઈ.

આમ પહેલાં એરડીથી નામ જાણીતું પતંગ તીજેરીઓ અને આવતી હતી અને પ્રજાને માલની કલેર નહીં હોવાથી ક્રીડા સંસ્થામાં વેચાતી પણ હતી હાલમાં તે તીજેરીઓની આસપાસ હોવાથી તેની જગ્યા તેની જ મનાવટની અમેરીકન અને બીજી તીજેરીઓએ લીધી છે એ તીજેરીઓ વેચનારા એવું કહે છે, ક્રીડા દેવની તીજેરીઓ એ એવી રાગી હોય પણ પેંમરીકો અને પીગ્મી દેવો બનતી તીજેરીઓ ની પુખ્તી તો નહીં એઓ બીજી એમ પણ કહે છે એઓ સારી તીજેરીની ખામશી અમારો માનસ્ય કર કોનસન્ટુ મુખ્ય કાર્મ પોતાની દેવના માનસ્ય પણ તથાગના હોય છે એટલે તે ભર્યાભર્યા રેતેથી કાર્મ એક્ટરે નવી કે માન ભરોસા તારક જ દોય

કોનસન્ટી જાણપુવાળો એ એ નહાતી તીજેરી મોટી ક્રીડા નાપીને ગો રેન્ડે ખરીદી છે અને પ્રમત પાચુ મીનીટમાં તોડી છે અને જેઓને ખાનરી કરતી હોય તેઓને ખતાવવા મગખાને રાખી છે

આગમાંડી અને આગમોટનું નુર, જગાત એટલે જાગ અને એટલે તેમ જ છુટક વેચનારો નહીં એવા એવા અનેક ખગ્ય આનાત થતી તીજેરીઓ ઉપર પડે એટલે પરદેશી તીજેરીઓ દાખા બનાવતી હોય તો જ અવીની સારી તીજેરીઓ માથે હરીફાઈ મી રાઈ એ મમજવુ-મુશ્કેલી નથી

ગોદરેજ પાચુ મીનીટમાં જે તીજેરી તોડી તેની મનાવટ ફરી છે તે જાણવા ગોદરેજ ખરીદ કરતી પડી એ ઉપરથી વાચનારે ખ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે તીજેરી નમતી છે યા નજશુત તેની ફક્ત જોડાથી દાખા પાસમાં પડી રાઈ નહીં તમારે ચર્ચ રૂઢના પડી પૂચુ મીનીટમાં તોડી છુટકા તે તીજેરી તેમ જ તોડતા પાન કનાજ તોડેલી એકસરખી જ છે

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગેસ કંપની પોસે, પરેલ, મુંબઈ

જનહારકર વાક્ય સત્ય પ્રિયદિત ચ પત્ત.

સ્વામ્યાયામ્યમન ચૈવ વાદ્યય તપ હચ્ચૈત્તે ॥ મ તી ૧૭-૧૫

પુસ્તક રૂંદ મુ.] જાનુઆરી, ઈ. સ. ૧૯૨૧. [અંક ૧ દો.

તની—સ. ગાલાસાધ બુવાખીનમ જતની, બી. એ.

ગ. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાગુપ્ત પદ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—ગ. અભીયગમ ગાવર્ધનગમ ત્રિપાડી.

સિધય. વિપાયાનુક્રમશિક્ષા. ૫૭

૧. સંસ્કૃત મહુ આરો-આયો કાવ્ય
સ. ન્દોનાનામ હતપતરામ કવિ, પ્રેમ એ ... ૧

૨. નિરોદન.
સ. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાગુપ્ત પદ્યા, બી. એ., એલએલ. બી

૩. પ્રભુ જે પણ જેમ ગજાને તેમ તે ગાજાની કે કામ
સ. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાગુપ્ત પદ્યા, બી. એ., એલએલ. બી

૪. નાગપુર કોમેસા એક પદ
ગ. મતમુખ્યાલ આશિરામ માટર, બી. એ., એલએલ. બી

૫. ગાંધીજીનો જય કાવ્ય
સ. ત્રિપથય યેનેષ આરસલી

૬. નાગપુર કોમેસા
ગ. રમણીય તમ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાડી

૭. વેદાન્તનુ વ્યવહાર સ્વરૂપ.
ગ. કલ્યાણગ્ય જોશી બાપી

૮. જાનીઆઈ એક સાધન સ્તો-કવિ
સ. કાલાસાધ પીતાગરદામ દેગસરી, મેન્ડિસ્ટર-એન્ડ-સો

૯. રાજ્યત્વ મહાને સૂતો કે પ
ગ. જવા ન પ્રભાગુપ્ત

૧૦. અભિજ્ઞાન શકુન્તલા નાટકના સાધાન્તરો અર્થગાન
ગ. રતિપતિરામ ઉચમ તમ પદ્યા, બી. એ

૧૧. હોમીનુ પુનરુત્થાનનંદ
સ. મહુનાથ ગુરુજીવાન મતમુદાર

૧૨. અધ્યાત્મીકર્ત.

૧૩. હુ. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૧૪. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૧૫. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૧૬. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૧૭. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૧૮. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૧૯. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૨૦. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૨૧. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૨૨. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૨૩. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૨૪. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૨૫. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૨૬. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

૨૭. સંગવા ને મિત્રમત્તય [કે. ટો. રંગાર્ડ.]

which carries with it the inherent elements of success, no power on earth can curb this spirit. The spirit which guided Latimer and Ridley makes the nation of a subject race. Intellect may guide the spirit but without spirit no nation can ever rise. Yes my heart surges with conflicting thoughts and emotions and I have to receive that Faith which makes you Man and not merely an intellectual animal.

પ્રમુખનું ભાષણ સાંભળ્યું ન હતું. પ્રેક્ષકોમાં ગભરા ત્યાં સુધી તેની પાંખો મળી ન હતી આવી આવી ન્હાની અને ગભરા છૂનોતી યાદી રીતે પ્રેક્ષકોની નિમિત્તે ઓછી નાની મોં લેશ પણ ઋતિ નથી તેમ જન્મી મને જન્મ પણ લાગતી નથી. આખરે એન મેં યુ અને આજે વાંચ્યું હિંદના આત્માને જે અપમાન આપાત થયો છે તે અમરણીય સંસ્કૃતિમાં પ્રમુખે જતા થો છે દુઃખ નેત ને મુન્યી જ્યારે નીચના સાથે ઉભારાતા ગમ્હે સામગ્રીએ ત્યાં પ્રજાને પોતાના માનુષ્ય જેવાનો દુઃખ છે એમ લાગના પિતા નથી રહેતું.

'We cannot easily forgive much less forget the resolution of the Lords on Lord Finlay's motion to defend and even censure the wilful murderers of the splendid beast General Dyer

that Parliament is the sole judge as to the time and manner of each advance. It is nothing short of pretensions to a divine right to absolute rule over us. This claim is an insult to the nation of India and a fraud and a huge fraud upon their God given rights and upon their rights admittedly as British citizens.

It is true but too painfully true that his acts in no way breathe the liberality and wisdom of such occasional eloquent statements.

Armistice was reached and peace was within sight. But alas! the misfortune and the misery of British India began almost simultaneously and tragedy after tragedy overtook her. And here we are in a position without a parallel in the history of civilized mankind.

The one astounding fact that stands out in bold relief as underlying all these transactions here and in England is an unnatural feeling of contempt of the people of this country amounting to little short of a feeling on the part of the authorities that we, the people of India hereby belong to humanity the existence of which feeling was powerfully exhibited as in regard to the claim of sacredness of the person of the Englishman.

No the age of pious annual budgets of resolutions by us is done for ever.

On the whole the nationalists were well advised therefore in finally declining to seek and occupy a position where it might be said at the end that we were responsible for the failure and not the fault inherent infirmities of the novel system

Equipment and teaching staff being equal in extent and quality, there can be no doubt that purely nationalists without any control from the bureaucratic government would be a distinct advantage both individually and nationally

'Let us not forget that the English exploiters non official much more than official form a sort of moral Ulster in India without a geographical limit'

૧૦ વર્ષ ઉપરની પરિપક્વ વય રહ્યો તા ૥૬ વર્ષના ના કેટલો ઉંડો ગયો છે તે ઉપના વાડયો ન્યમન કરી રજા છે દિ દને પોનાનુ ભારિ પોનાને હાથે જ નાસો જ-મસિદ્દ હજુ છે તેનુ અતિપાન સુ વે ગીતે વર્ણુ છે તે શુ નુ એ પ્રશ્નો ઉકેલ કરતા અસહ્યારની સામે જો, કેટલા વિચારો દશાન્યા છે તે મનન કે ના જના કે કેળના પીના સમન્ધમા મા ૧ પસાની જ શીક છે મને વિશ્વાસ છે કે દિ-દ ને નિશ્ચય કે તે રેક માત પોતે પૈસા ગેવ પી રા નેશન ના આફ ઑડયુકેશનની જ રેક એમજે ગાંધીજીની movement ને Government ને dictation કરી કે આમા સ્વય નથી પ્રેમ નરિ વ પછુ આની પ્રગામી રીન ચાનો dictation હિ રોમ-નરિ હોતુ ને, એ એમ નારાથી તદિ કી નમય આતો એક દાહણુ યુદ્ધ છે અને તે પ્રતો વરક જણુ લેતા થા માં તે યુદ્ધ કેમ કરી રાકાય? એવા, પણ પ્રસંગો આરે કે ન્યારે private judgment has to yield to the dictates of public opinion આ ન્યાસિ નથી અપના છે માત મને એટલુ જાણુ થા ચાવ કે કે આ દીવાતમા પ્રસુજે to barbarise the people of India ના તરવો કેરી રીતે જોયા?—અફમોમ ।

પ્રમુખને હજુ પણ providential dispensation મા અદ્ધા છે સિટિસ સતનતવી દૂગ પસાની ન્યપનાથી બરકે કે એમ ના foreign goods મોપર્મટ રવનો અને એદિ ૥ અંગ્રેજોના હાથ નીચે ચાલતા ગરખાનાઓમાથી મ નૂરોને ખચી લેવાના ચાનુ પ્રસતો વરખાતી ભામમા કજ છે મને વિશ્વાસ થાવ છે કે જુદિમા દિદ પોતાના મતોમાં પી કેળવણીને માટ પેનો નરિ જોગો કરી રજે એવો અનિશ્વાસ ડ લેમા પગેલી માનનો બહિષ્કાર તથા મજુરોની હ નાય અો તેો અગે ડરોડો રપિયાનુ નુ-મા । વરખાની, જીવરખાની પ્રગમા રકિત છે એ પી મદા કેમ લી મે કે ? અગુ અન્યારે તે ઉનાવગમા જેમ, આગુ તેમ ચિનગો ઉદાહરુ કે ૧૭ વડ સમજાતુ નથી દને chameleon ના કાર નરિ ચાને, આપજે નિશ્ચય કરવો પડગે એવુ મોહમ છે રવગમા ય સગકાર જોડે આ ઉર પથી કેરો જોસ

ગાંધીજીએ પાતાનું મનતપ એ આજ દેશસમરતત્ત્વ મનતપ બનાવ્યું છે એનો ગાંધીજીએ
આનો વિચાર કર્યો એનું બાળબીપણું પણ જણાઈ આવ્યું છે, અને અમ્મને તો લાગે છે કે
પ્રતિનિરક્ષ શંકાની જ દૃષ્ટિથી જોતું એ આપણી કેળવણી નિર્મનતા-કાયરતા છે, અને એ તરફ
વચકા બતાવે એ દેશગૌહ છે, અને દેશદ્રોહ-રાજદ્રોહ કરતા વધારે શિક્ષાને પાત્ર છે એ
પ્રતિમા ગાંધીજી મહામોટી સેવા છે, અને રાજ્યનું કલ્યાણ એ પ્રતિમા અત્યુદ્ધ ધીજી સુચરવા
મે નહિ એની રીતે-તેના માર્ગમા કટકા-નાખ્યા નહિ એ છે.

નામપુરની ડૉક્ટરસાએ અભારે, તો ખરે જ સંસ્મરણીય બની રી છે પ્રચલ જોનાર-
ની કેળવણી આજે જ દર્શાવે છે, પ્રતિનિરક્ષ પ્રથમ વર્ણના દેના વધારે ભાગે મચ્છના આ
નિવેશન લાગ્યું છે અમ્મને તો એવી આશ્ચર્ય નથી લાગતું, ડૉક્ટરસા જુઓ એ ધર્મના માને
કન કરના થોડા છે ડૉક્ટરસા જુઓ એ આપણું ધર્મદૃત્ય છે આપણા દેશજનો આ વાત
મારે સગીનપણે અહમજતા થયા છે એ ખરે જ શુભ ચિહ્ન છે.

ડૉક્ટરસા આ વર્ષે નવો જ માન ગ્રહણ કર્યો છે ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે કેટલાક જોનારો
મા નાં મોટા ભાગ ઉપન થયા હતા અને એ આભારિત જ હતું એ ભવચકિત પુ-
નો મોટા ભાગના રાજકીય સંધારામા અર્મનદારો થનારો કે સરકારની સાથે મીઠી
જાનરી મનામો ઉત્કલતા રાખતો હતો નવનાની, ડૉક્ટરસા પડી એવો ભવ પણ રખાતો
તો કે હવે ડૉક્ટરસા પડી જશે અને દેશમા એ ના મોટા મનભેદ ઉભા થઈ, ડૉક્ટરસા
મામિત થઈ જશે દેશનું મલાનાત વળી જઈ, પ્રચલ પ્રત્યથ થઈ જશે. મનભે નિત
માત માવતું નથી અને મતભેદ એ પણ - પાણીનો જ માધક છે એ માત તો આજ બૂધી જ
વાય છે. ડૉક્ટરસા ક્યારે મતભે ન હતા ? ટાઇ વખતે પોડો તો કોઈ વખતે વધારે, પણ
મતભેદ ટળી જતો અને ડૉક્ટરસા નાં પુર થતું આ વખતે પણ એ જ હતું, અને
ડૉક્ટરસાનાં હાથ ધણું જ સહિમનામન ગીતે પૂરું થયું છે એ મતભેદથી જ ધરધગતા જનો
શુ શુભ એક મતથી જ સરકાર સામે આજે હજીનગી ગયા છે ? નહિ જ એમને પોતાના
દેશજનો સાથેનો મતભેદ અસલ લાગ્યો તારે ડૉક્ટરસા દેશજનોને સંકાર સાચો મતભેદ
અસલ ના-એ એમા ભય રો ?

ડૉક્ટરસા પ્રથમ તો પેતાનું એનું જ દેશજનું છે એ એમ અને એનું મું છે કે,
હિન્દી ધણએ શાન્તિના અને ન્યાયી સામનોથી અપૂર્ણ અગત્ય પ્રાપ્ત કર્યું.

આ દેશથી દેશના એક ખૂલામા મોટા ધર્મીય થઈ ગયો છે અમ્મને રહમજીત
મીઠી કે એનું જ દારણ હશે નહિ બુદ્ધિનાનો બુદ્ધિના નિખના-મા અચના અનર્થો કરી
કૃત્રિમ પ્રથમા પડે તેથી ભય શો પામનારો ? આમો નથી ખતામરનો ભય કે નથી બડ અને
દેશજનો આદ્યાન ન્યાયની ગીતે અને શાન્તિથી હિન્દી પ્રજા પોતાના દેશનો રાજ્યવાદિન
કરે કર એ હકની માગણી સિવાય આ ધ્યેવનો બીજો અથ નથી આભાજનતા એક અગ
વરકે હિન્દ સહોદ-ભાઈ તકે રહેના ના પાડતું નથી બાકી પ્રતનનાની બેડીમાં એક પ્રજા

રાજહસ મહારો સૂતો.

લેખક - રા. જનાર્દન પ્રસાદકર.

[મહેમાન થયા તેમજ મહારાજ-શ્રીકાશી મહેમાની—એ લખ.]

[પાતનેનિધનપછી થોડા વખતમા જ જિયારીપર એકના એક છોકરાના નિધનનો પ્રસંગ આવના આવો જામ કા નહિ થાય ?]

આ કોણ બોનીયુ બોનો—

‘રાજહસ મહારો સૂતો !’

દુહવગિરિને શિખરે, તવવિધરા દુખી માતા

તેહવ્ય કે’વુ માતાનું, હૃદયનું નથી કહેનો આ,

જે આનન્દે પણ ગતુ, દુઃખમા થાય કે’વુ હા ?—

એ કોણે કોને કહ્યું !

જે માત શિશુએ જાણ્યું !

પ્રેમતણે ગામે જાણ્યું—

પછી સાબળાના આ શબ્દો

‘રાજહસ મહારો સૂતો !’

બોળાપર આશ્ચર્ય મરનાં, લાગીઓ હૃદયને ઝેડો

શિર તૂપ્યો દુખનો ગગ, જમ રહેને ચિત્ત પ્રવેશ્યો

પછી હૃદય યર્ષા મયુ મહર, અતિ ચિત્ત થયુ વ્યાકુળ બે !

તે રહેના છાનું ફસ !

બોળાપર ધના મૂલ્ય !

ગોકે પાપુ યદ્ય અમ્બન—

લાગતું હતું રહેને તે

‘રાજહસ મહારો સૂતો !’

જન ચાર થયા, એકન, મૃત બાળક લઈ જનાને

તે ગળ નાથ મૃયુનો, હનબાગિ રમત નિજ હૃદયે

તે પ્રત્ય પડેનો જ હતો આ થો આ હવે બીજો છે

તે ચિત્ત મિતુ ચિત્તો,

આ ચિત્ત રિંસે આખ્યોને

નિજ ચિત્ત ચિત્ત નયનોને !

પછી રડી કહ સાબળાએ ?

‘રાજહસ મહારો સૂતો !’

નદિ દેશે ઔરી હામગે, માનુડા ઉડે મહારી
પહંચા જ હંડ છે થોડી રમવાતો એ જ ચાગો
ભાગના જ લાગમરખો, રમવા જો પરભારો !

નદિ કેડી પાણી વગારો,

એને જગ લખુકારો—

એ છે જુ વેતનના પા—

પગી એ ટપાનો સાનો !

‘રાજહસ મહારો સતો !’

દમ જુ જ જરા દૂધ પીને, દમણા જ જરા છે સતો,
આખ્યોને આખ્યો લાગી, લા આના કા વમરૂતો
જા ! ન જગાડા બાગડને જાણુ છુ મરાને તો !

તે દિરો તલ ગયા ત્યારે,

દિર પી હજે આતારે

પણ મુજ આખો પારે—

સનાડીન, એક જ મહારા—

‘રાજહસ મહારો સતો !’

કા આતુ લવતુ મનતુ બોનના અમનગ એને,
જહા ! મુજ ઉપરથી આતારી નાખુ સમજાને !
હુ લલે છુ પાન નીચે નદિ જૂઓ પ્રેમમાનગો !

દુ ગરીમ ટવી લાઉ—

યકિ કપાલ મારુ કુચુ—

બો ! તુ તથાપિ આતુ—

નદિ તલ સાબળી હુ તો,

રાજહસ મહારો મનો !’

હા એમ જ હીં ત્યારે, નડ ગયા દનનો ગોડ !
નદિ દર્ગ બનાયો પાડો, નની જગત્તમેને માડ !
બહ જના ગીથી આવ્યા, રાજા સ રાજસ આજ !
આ કેવો મોડો કેડ !

આ િના જન્મનુ વેર

ગજુ કાપી કડો ! હર—

ત્રેદને ગરીમ માણસ કો—

‘રાજહસ મહારો સતો !’

આ કાળા કુનન કેસ, કે ફરતા નિગર કેસા !
આ દષ્ટિ ભુઓ મમ રત્ને માનતો નિત્ય તી હા !
આ મુજ રત્નનુ તેજ, શુ યથુ કમી છે દાતા ?

કાનમા નાચના નૃત્ય,

મુખ ઉપર દમનુ કુન

જીવનારી નાખી નૃત્ય—

હું દારીશ એને એવો—

‘નાજહમ મહારો સૂતો !

આ અધા ઉરના નાને નુ માગી મુજ નથી દેતો ?

આ અધા મીઠ્યા મુખડે નુ નથી એય મોરતો ?

અથ આ આમ દમસતો ન નથી મુજને કમી ?

આ હાન મુખપર નાને

દુધપાન રાત્ર એ માએ

કે મુધ સાતન આ છે !

એટલુ ન જણે લોભ

‘રાજદસ હારો સૂતો !

આ મહારા માનસસરમા પ્રેમ-નનો પ્રવાહ હતો !

તે તરંગ તહરી ઉપ નાજહમ નિત્ય તરતો !

તે તરી તરીને ઘાડ્યો, તે ભુખ્યો મહો દેખાયો—

નયનોની ઝીપ મલીથી,

અનુભવ મંત્રિ મમગિ

નદ આપ્યા તોને દાની

મેલીનો ચારો બાએ—

‘નાજહમ મહારો સૂતો !

તે વૈત્તેર મતાં, પર ત્હેના અપધ - ના,

આ અમર અત્યોતી, જે-જ્યોન મોહનમાળા

હું હતી ક્યા ની કરતી ઉર ધરી માગને મહારા !

નારુખ આ માળામાનો

એ નમ મુજ આત્માનો

છે તેનું નોરી લેવાનો !

દૈવ યજી દેવ યપા છે !

‘નાજહમ મહારો સૂતો !

આ આમ થયું છે કહો છો, શું દેન-લેન છે સૂતો,
 યાનિ નિલય થઈને સૂતો, નિનનીય પાડીને યાદો
 કે પેટતણા આ ગોળા, પેટમાં જ રેવા રાખો !

આ આકાશનાણુ કોનું,
 પાડવા મુજબ પોતું,
 નથી હૃદય ખાસ ઇશ્વરનું !

છે પ્રપચ વ્યૂહ તદ્દમારો—

‘રાજહસ મ્હારો સૂતો !’

યમદૂત લઈ જવા આના, મુજ એ લાડકાયાને,
 તે નિરુદ્ધોય ધનેને, નહિ રોકે લઈ જવા એને
 હૃદયનું ચળે પાડી બસ લાગી જશે ચૂમવાને !

મહે જોતા એનું સુમન,
 શું ફરી હસ્યો યાળાવ ન ?
 કા આમ ફેરવો ગરદન ?

સૂમ સાખી રોકે નહિ આખ્યો !

‘રાજહસ મ્હારો સૂતો !’

મુજ સરસ્વનું એ યુન, એકા થવા તે ફરતે,
 કે ઇતી હુ જાણુ છું તે ઉપર તદ્દમારી નજર કે ?
 ફટલાવ રાખી મનમાં, એકવાર પુલવા મન છે !

સરના મનનો હેતુ,
 એ જ ને ? મારું નથી કહેતું !
 હું ઘેની એટલી છે સુ—

હું સમજુ છું એટલું તો—

‘રાજહસ મ્હારો સૂતો !’

થયું બને નહિ યાનાનું નથી છોડનાર હું એતે !
 ઘોડીયું સુધા ખૂચતું, પ્રેમે સુનાડતા એ !
 તે દેદ આમ ખાણમાં—નહિ નહિ કદી મનશે એ !

મુજ હૃદય ખખ્ખીને ખાડો
 તેહો માલ સૂનાડો !
 હું ખો મૂકી પત્થર આડો !

યમતે જઈને કહી દો—

રાજહસ મ્હારો સૂતો !

બને કાળનજો પણ કાળ, મુજ મારા નઈ જવા આવે,
તો પણ નથી વાની, એકમર્થ મુજ વાસને
ગાઈને પ્રેમો પાન ૧, મતારીય ક પ મૂંધી પે ।

જા દરો તહમાઈ કાળુ,
કુ માગડો નદિ આલું
ગાજલુ પ્રસારી જાળુ—

સુઈ જાઉં નઈ દવે ડો—

‘ગાજલમ મહારો સૂતો !’

~ ~ ~ ~ ~

મ્હી દહ એમ સરને, મત માળક ઉગ્ગુ ધરીયુ,
તનુમુખે રમમુખ ગાખીને એકવાગ સુખાન ધરીયુ
ત્રેણુ મુખ ખુમ નિગખીને, મટ સગીર તહનુ સુધ ગયુ !

ને સુતી ફરી નર ઉગી,
C નાં નદિ કાએ દીગી
પાડુ મતિ પ્રથ આ પગી—

મોનને કાણુ આ મોનો—

‘ગાજલમ મહારો સૂતો !’

પગી માતપુત્રની Cપગ, તરૂ ગાળે કામગ પાતો,
દાગતી લતા નિજ સુમનો, પરુ પળી રના ગાનો
‘સ દિગા પયધરો તપતા, મન ભમ, ચતારી જાણો !

ગાજલુ ગ્યાન તે દહયે,
ને એક જ વેણી ગાને ।
જઈ દુમે માલતો કાં

અસ એ જ સમ સાબગજો—

‘ગાજલમ મહારો સૂતો !’

કુલય,
ન. ૨૮ ૧૧ ૧૭ }

‘પ્રિયુત મ ગી ગાં નાન નખારા’ ના પ્રેરિત ‘નેમો મેક રસિ મિલિ અને નામ મારે દવડ
‘મ મક / ખાના ભાર ૦ રન’ વગેરે પ્રેરિતે સ્થા નામો મ પ્રત્યક્ષની રંગનરિ દિપર ન પેતા
‘૩ ૧૨ ૮ મ’ ને ગીયે-થી નગીના મુજ નહીં નાન તમની રંગો પ્રતિ મનાય કે એ દિગા
દેખા બા ૧ ૧૨૩ ૧ અને ૦ ૧૦ મનારી દ તેમો ૧ ૧૦ આરમય નિતો આ ૧૧૨૧ની મનુવાદ ઉ.

આપરુતન ૩ ૩-૦૦ એન એમ તિસારી એ ૦ ક રની મુખાર્ધ

અભિજ્ઞાન શકુન્તલા નાટકનાં ભાષાન્તરો.

લેખક-રા રતિપતિગમ ઉદયભરામ પટ્ટા, બી.એ.

જેમ જેમ યુગ બદલાતો જાય છે, તેમ તેમ ભાષાન્તરની ભાવના પણ મદનાતી જાય છે. જ્યોત્સ્ના ભાષાઓમાંથી ભાષાન્તર કરતી વખતે પણ ભાષાન્તરની ભાવના એક જ રાખી રાખતી નથી. ઉદાહરણ તરીકે ભાષામાંથી ભાષાન્તર કરતી વખતે મગ વસ્તુનો અર્થ સાચી ભાષા નથી ભાષાનો રસ ઉમેરાવો જોઈએ. ઉદાહરણ તરીકે પુસ્તકનું ભાષાન્તર નો ગુજરાતી ભાષામાં થતું હોય તો ઇંગ્રેજી પુસ્તકનો અર્થ સાચી ગુજરાતી ભાષામાં રસની પૂરવણી થતી જોઈએ, આપણે જાણીએ છીએ કે ભિન્ન ભિન્ન દેશના રસ પણ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે. જેમાં આપણને જોડાતી હોય જાય તો, તેમાં જ બીજા દેશના લોકોને હવેનો આભાસ થતો હોય, તેની ભાષાન્તરમાં મને સ્થળે એક રમ રાખનાથી ભાષાન્તર, કરી અને જાય છે. સંસ્કૃત ભાષા ગુજરાતી ભાષાની માતામણી હોવાથી સંસ્કૃત ભાષાના રસ અને અન્ય ગુણ-રાતી ભાષાના રસ અને અર્થ બનના જ જોઈએ અને લીધે સંસ્કૃત ભાષાના પુસ્તકોના જોડવા ભાષાન્તરો થાય તે જ્યાં ભાષાન્તરોને સંસ્કૃત ભાષાના રસ અને અર્થની સાથે સં-જાળીને જ તેમની જોડાતી થતી જોઈએ. ઇંગ્રેજી ભાષામાંથી ગુજરાતીમાં ભાષાન્તર કરનાર જોડતી મનતાથી અને જોડતી લખી નહીં છે, તેટલી રસમના અને છૂટ સંસ્કૃત પુસ્તકોનાં ભાષાન્તરોમાં લઈ રાખતી નથી.

સંસ્કૃત પુસ્તકોના ગુજરાતી ભાષામાં ભાષાન્તર કરતી વખતે કટનાર રસ ઉપર જ ધ્યાન આપે છે. આ રસ કે રસ આપનારા ભાષાના રસો નો ગુજરાતી ભાષા ઉપર મગા મન નથી હોતો તો મિટ રસો નહીં મિટ રસો જેમ મિટ રસ અનરો થઈ પડે છે તેમ તેઓ મન પણ અર્થ રસ થઈ પડે છે. આ રસ મન મન કે રસના રસ ઉપર ધ્યાન આપનાથી અર્થ મિટ. જ્યાં ભાષાન્તર કરનારો થઈ જાય છે. આ રસ મન રસ ઉપર પાન આપના ભાષાન્તરોમાં મનના ભાષાન્તર મનના પાટી દે છે.

કટનાર ભાષાન્તરોમાં અર્થ સાચવતો જ જોડતો મન પ્રાપ્ત છે કે તેમજ માધાન્તર મિટ થઈ જતા. તેમ જોડતો સંસ્કૃત ભાષાન્તર. આપણે પણ તેમના મનની કીધન થયા હોય તેમ જાય છે. આ રસ સાચવનાર પ્રાપ્ત પ્રાપ્તો, ભાષાન્તર પાત્રના રસો છે અને તેની રસમના મન. આ રસ ભાષાન્તરોમાં પ્રાપ્ત તફાવત નહીં છે. આ ભાષાન્તરોમાં મન પણ ભાષાન્તર નથી, અને તેના જોડા પડે છે, તેમજ રસમના રસ છે.

કટના — આ જોડા-ભાષાન્તરોમાં રસ અને અર્થ મિટ સાચી રસ ન પુસ્તકોનો ગુજરાતી ભાષામાં ઉતારી ગુજરાતી ભાષાને સંસ્કૃત મનાવે છે. રસ અને અર્થ સાચવનાર.

સાક્ષરજીવન ૩ ૨-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી મેન-પત્રો, મુ.વા.મ.

યે કેટલાક ભાષાન્તરકારો જે ગુજરાતી ભાષાને સમ્રાટ નથી માનવી શકતા, તો તમને ભાષાન્તર સરકૃતમય થઈ જનાથી, તેમના રસ દેખાઈ જતો છે અને અથ વેણ જાય છે.

આથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે - સરકૃતમાંથી ભાષા તરફ ફરતી વખતે કેવળ અમથ હિપ ધ્યાન આપવા સાથે ગુજરાતી ભાષાને જે માનવી નેનાની જરૂર છે આમ ત્રિપુગીનો યોગ થાય તો જ ભાષા ટકરું સુર અને રસિક બને છે. ભાષાન્તરની સાચી ભાવના તો આ જ સમસ્યાભીતા, અને અનુપ્રાસાદિ નિયમોનું યોગ્ય પાનન એ બધા ભાષાન્તરની મુક્ત નિર્ધારનારા અર્થકારો છે, છતાંયે તેઓ ગાળા કે મુખ્ય નથી અથ કરતા રમ સાચવનારો આ અવકાશ ગુજરાતી ભાષાને વધારે હિપયોગના છે, એ પણ વિચારવા જેવું નથી.

ભાષાન્તરની આ ભાવના અનુસાર ગુજરાતી ભાષામાં બહાર પડેલાં અભિજ્ઞાન શકુન્તલા નાટકનાં ભાષાન્તરોને તપાસનાની જરૂર છે. ૧ કવિ નમસ્તું સાર 'શકુન્તલ' ૨ ૨૨ જેવેરીવાન યાનિકનું ભાષાન્તર ૩ દનપતરામ પ્રા ખખખરું ભાષાન્તર ૪ રા બળવતરાય શકિતનું ભાષાન્તર, અને ૫ રા મગ્નભાઈ પટેલનું ભાષાન્તર આમ પાંચ ભાષાન્તરો ગુજરાતી ભાષામાં થયા છે જે કાનિહાસની જૂતિએ પરદેશના વિદ્વાન પાંચે વ્યક્તિ દ્વારા છે, તે કાનિહાસની જૂતિના ગુજરાતી ભાષામાં પાંચ ભાષાન્તરો થયા, એ કાંઈ વધારે જોવાનું નહિ. કવિ નમ ના આ શકુન્તલ અને ખખખરના દનપ પ્રા પટેલા ભાષાન્તરને આ કૃતિ, બીજા ના ભાષાન્તરોને તપાસવા આપણો એવું જણાવા વિના થી વહેતું કે ત્રણ ભાષાન્તરોની ભાવના જૂદી જૂદી છે અથો પ્રથમ સાચી ગુજરાતી ભાષામાં ગોપાલનાર ૨૧ યાસિકનું ભાષા તર તેઓ પ્રસ્તાવનામાં લખે છે 'તેન મનુજ નમસ્તું લાગ્યું ગુજરાતી મધે ભાષાન્તર કામાં પ્રથમ થતું છે' ૨૧ યાજ્ઞના પ્રથમ, ચતુર્થો આજની દેરાડા જેવી ભાષાનો લક્ષમાં રાખી તપાસવા કરતા તેમના સમયો ધ્યાનમાં નથી તપાસવાથી આપણે તેમને નાજર નાચ આવી રાખી. ૨૧ યાસિકનું ભાષા તર વાંચતા એવું તો એક મજબૂત આવા વિના થી રહેતું કે સૌ અર્થો સમજાવવાને તેમણે ઘણે ભાગે પ્રાસ કયો છે ૨૧ યાનિકે ભાષા તર કરેલો એવું પણ મોટું ત્રેવો નથી ક જેની સમજાની માટે ટિપ્પણ આપવી પડી હોય તેમણે ભાષાન્તરના મોઢા વચના જ આપો-આપ સમજાઈ જવા વેળા છે ૨૧ યાનિકે નમસ્તું અન્ત એટલો તો સ્પષ્ટ સમજાય છે કે તેમની સ્પષ્ટ સમજૂતી તેમના ભાષાન્તરો બીજાં કે આમ સ્પષ્ટાથ કરનામાં એમના ભાષાન્તરના ઘણાં ત્રેવો પેલાવા જ આમ જાણે અમરોજો નથી પડી ગયો, એમાં જ ન યાજ્ઞની મના સનવ છે દૃષ્ટાંત ખાતર ચો. ૧ નો. ૧ નોતમે.

૧-મુમયગલિલગાહા પાટલમ્ભગુરભિયનકાતા ।

પ્ર-છાવમુલભિદ્રા વિવસા પારણામરમણીયા ॥ —સાંદિશમ

સ્મિતિ વિવસા લો, રાખ રી છે ખં બહારના

પાટલ દનના સમગ્ર કુલવમમ કઈ રહે પવનપવન

પુત્રવ દાયા નીચે આને લેડે નેહુજ નિદ્રાની,
સારા રોશના લાગે રમણિક બવા પદાર્થોની —સ્વ યાજ્ઞિક

૨-જ વય જ પરોક્ષમમથો મૃગશાવે સમમેધિતો જન ।
પરિહાસવિજનિપત સત્તે પરમાર્થેન ન વૃદ્ધતામ્ વચ ॥ —કાલિદાસ

અમે કયા મને ત્યા આ હુદે જેને રકુચો નથી કામ
હરખતા ॥ બાળકમા ઉઠી મોટી થઈ ૭ આ કામ
મારે મેની સામે વેવા દેવા ન કાઇ ખુબ મમતે
પરિહાસમા કરી મે વાત એ તણી રખે ખી લેખો —સ્વ યાજ્ઞિક

૩-અસ્માન્સાધુ વિવિન્ધ્ય સયમધનાનુચે કુલ ચાતમન-
સ્વપ્યસ્યા કયમપ્યવાન્ધવકૃતા સ્નેહપ્રવૃત્તિ ચ તામ્ ।
સામાન્યપ્રતિપત્તિપૂર્વકમિય દારેપુ દર્યા સ્વયા
માગયાયત્તમત પર ન સહ તદ્વાચ્ય વચ્ચવ્યુમિ ॥ —કાલિદાસ

નહો જે તપ એ જ છે ધન ખર એવા અમોને કષિ
તે સાથે કુલ હય છે તન તણુ તે લો વિચારી ખુશી,
આપોઆપ વળી પરપર છૂંતી સ્નેહની વૃત્તિ, તે
વચ્ચે કોઈ પ્રકારથી નવ લાગ બહુજનો દોષએ.
જે રીતે બહુમાનમા અવર છે રા ॥ ધણી આપથી
તે રીતે તમ પાળજે યુવતિને સામાય સાત્કારથી,
તેથી પ્રાપ્ત થવા વધુ ઉદય તો છે ભાવ્ય આધીન રે ।
ના બોલાય વિશેષ એ વહુતામા બહુજનોથી, ખરે —સ્વ યાજ્ઞિક

એટલું તો સહ છે કે સરકૃત ભાષાના સમાસમાથી દૂરી ગુજરાતી ભાષામાં અવ
હના સ્વ યાજ્ઞિકને બીજા નકામા શબ્દો ધણા ઉમેરના પડ્યા છે, એટલું ઉપરના ત્રણ
દ્રાવણી જણાઈ આવે છે અર્થને અતિ સ્પષ્ટ કરતા ભાષાતુ ગૌરવ આપુ પડી જાય છે
સરકૃત ભાષાના રસને ગુજરાતીમાં સાચવેનો હોનાથી જ સ્વ યાજ્ઞિક ભાષાતર કિનિષ્ટ થ
વતું રહી ગયું છે

સ્વ યાજ્ઞિક શ્લોકનું ભાષાતર કરનામાં જ્યારે બહુ થોડા મર્યાદા થયા છે, ત્યારે નક્કર
પ્રથમ ભાગનું ભાષાતર દરવામાં તેઓ વધારે સફળ થયા છે —

૧- પ્રિયવદ્ધા તથા અનસૂયા—બહેન, કદી રાત્ર તને ઝટ ઓળખી ન દેડે તો ને
આ વીંટી એઓ રેખાએ એમા રાત્રના નામના અક્ષર કાતરેલા છે
શબ્દાન્તર—નમે બન્ને જણિયો વેહેમ ખાઓ ડો, તેથી મને કપારી દેડે છે કે જ
એટલું તો નહિ થાય

૨- પ્રિયવદ્ધા તથા અનસૂયા—મીઠીગમા બીહીસ મા થનાતુ નો શબ્દ બહુ બડેડે
કે કે જ્યાહા ગણો મીઠા લાદા અગિય તડા આવ્યા વગર ગઈ નહિ

શાન્ત—પોર તો થઇ ગયા બહેન, હવે ઉભા થઇ કરા તો હીં

શકુન્તલા—(આથમ સામી ઉભી રહીને) દાદા, હવે ફરી તપોવનનું મોટું કંઈક થયે છે નીકળે

૨-

રાજા—રાજાનો પર્વ છે કે પ્રજાનું રક્ષણ કરતું અને તે ફરવા માટે મને રાજ કરી કહે છે ના હવે ભગવાન કન્યકાપિ કુશન તો છેને? એમને રૂંડે જંગલ

શકુન્તિયો—આધુ પુરુષને કુશન તથા પુત્રી ગહેનુ પોતાનો ગ્વારીન છે એઓએ આવી ક્ષેમકુશનતા પુત્રી આટલો સગો કહાલ્યા છે

રાજા—કહા, શી આત્મા છે

શાન્ત—એ કે આપે પ રપર ભાવથી મારી કુદિતાની સાથે નખ ડીડ તે નાક બાણીને પ્રસન્ન થઇ મેં પુત્રીથી અનુમન આપ્યું હવે, એ ગર્ભિણી છે, માટે તમારે બન્નેએ સાથ રહીને ગર્ભવિધાના તરંગ સ્વેચ્છાએ તે સાર એનો નાજમદાર માની માર કરવો

ગૌતમી—મહારાજ, મારે કાર્તવ્યોપનનાની છંદા છે, પણ મોનવાના અનન્ત નથી તેથી બોનની નહી

૩-

માતલિ—વયોએ ધર્મપત્નીતા અને તમારો સમાગમ થયો તથા પુત્રનું મુખદર્શન થયું તેથી હું તમને વધાનણા દેઉં છું

રાજા—મારા મનોરથનું પાલન થઇ ગયું મને આજ ન મળ્યું અહો! માનવિ ખરે આ વસાનત પણ પુનઃગમને કાને ગયું હશે, નાક ?

માતલિ—(મોં મનકારીને) બંધ ને શું અનુભવ છે? આનો મહા ભગ, તમે દર્શન દેરાની ભગવાન મારીય સર્વિનો દૂષા થઇ છે

રાજા—શકુન્તલા, પુત્રને બંધને ચાલો તને આગળ પરી ભગવાન મારીય ક્રમિલા દર્શન કરવા એવી મારી છંદા છે

શકુન્તલા—હું પ્રાણુતથાની બાથે પુત્રને પગે ભાગ્ય ભાગ્ય લગવાઈ છું

રાજા—પરંતુ રૂંડે અનસરે તો મજેડ જડુ ધરિત છે, માટે ચાલો

સ્વ યાત્રિકનું બાલાન્ત ઉત્તમ પ્રાર્થ તો નથી જ, જાણે તે પ્રથમ ચાલ હવાથી એમના સમયમા તો તે ઉત્તમ છે ઈ સ ૧૮૬૭ મા આ બાલાન્તર બદા પચા પડી ઈ સ. ૧૮૧૭ મા તેની ત્રીજી આગ્રતિ બદાર પડે છે ત્રીજી આગ્રતિ બદાર પાડતી વખતે રા. રા માવવત્રાવ જ યાત્રિકે જો યોગ્ય ફેરવારો કરા હોત તો આ બાલાન્ત કાંઈક વધારે તેજસ્વી બની શકત

ગા બળવનતય ડહ્યાણુરાય કોંગ્રેસ બાધાન્તર જેમ તેમણે પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે, તેમ તેમને યુન જણાય છે, એટલું જ નહિ, પણ વાચનારને પણ ન્યૂન જણાયા વિના નહીં રહેતું એમનું કહેવું તદ્દન સત્ય છે કે, 'કાનિષ્ઠમના અર્થોત્તમ નાટકની સર્વશુભપાત્ર ધર્મી ગુજરાતીમાં મોઢ કાને થયા પામશે, તો તે ત્રણ કે ચાર નહીં, પણ ઘણા પ્રયાતો અને નાના પ્રકારની શક્તિનાગા લેખકોથી હિતરોત્તર મળી જતી મજતતાદારા જ થશે.'

મોડના બાધાન્તરો કંગવામાં રા કાંધાર કેટલેક અંશ રમ નથી સાચી શ્રદ્ધા, તે મારા એ જ કે યત્તની અસમાનતા, માનના મેળની વિસરણી, અને સમલોચીતાનો અભાવ ગુજરાતી ભાષામાં આવા રસવર્ધક ગોળુ વારણેને જે વિસારવાથી બાધાન્તર મોડ પડી જાય છે, તેનું પ્રત્યક્ષ દર્શાવ રા કોંગ્રેસ બાધાન્તર છે. હતા અમારે કહેવું જોઈએ કે ગુજરાતીનું શુદ્ધ સ્વરૂપ રા કોંગ્રેસ બાધાન્તરના મઘ ભગમા વારેવારે જણાઈ આવે છે અને મઘ જેટલું મીઠું નાગે છે, તેટલું પઘ ન વાગનાથી જ રસક્ષણિ યથ છે રા કોંગ્રેસ બાધાન્તર દોષરાગ હોવા છતાંયે તેમના પ્રયાસ અને આગય ઉંચા પ્રકારના છે આ ભાષાન્તર જે મોડેન સુધાગ વધારા આવે બીજી રાગ બહાર પડે, તો તેને સાહિત્યમાં નિષેધ મારે અધાન મને, એમ માની રાજાય છે.

હવે આપણે જા મગનભાઈ ચતુર્ભાઈ પાઠના ભાષાન્તરને તપાસીએ બીજા મધ્યારે જ ભાષાન્તરોના નામ તેમણે પ્રસંગ પ્રાપ્ત થનાથી જ પટેનનું ભાષાન્તર ઘણા દોષથી નિરાશુ છે બીજા ભાષાન્તરો હાલ, તો પણ આ ભાષાન્તર દોષની નિરાશુ હોય, એમ કામ જનવું જ જોઈએ એમ નથી, પણ એના દોષથી નિરાશુ નાખના રા પટેનની શક્તિ સર્જન નીવડી છે જા પટેનના ભાષાન્તર અમથે લખતા એટલું તો નિર્દિશાદ છે કે અભિજ્ઞાન સકુન્તલા નાટકના બહાર પડેના ભાષાન્તરો અર્થાત તે ઉંચા પ્રકારનું છે, અને જા તનમુખરામ પોતાનો અભિપ્રાય આપના લખે છે તેમ, આ ભાષાન્તરમાં 'રમભાવ આદિના મર્મેનું અર્થ આલિંગન જોનામાં આવે છે' ભાષાન્તરની ભાવનાનું નમભગ પ્રત્યે અગ રા પટેને સાચું છે, અને તેથી જ ભાષાન્તરને 'પ્રાસાદિક' બનાવના રા પટેન શક્તિમાન થયા છે.

જા પટેનના ભાષાન્તરનો વિશિષ્ટ રસ તો એમની પ્રસ્તાવનામાં અને એમણે આપેલા દિષ્ટાન્તરોમાં જ સમાયો છે રા પટેને, કાલિદાસની 'કના સરા' સરળતાની ભરેલી છે, એમ સારી રીતે જોઈ, ભાષાન્તરને પણ સર્વોચ્ચ સર્જન બનાવના યત્ન કર્યો છે વળી આખા નાટકમાં પ્રાચીન આર્યજીવન તરફ દ્રષ્ટિ કરાવના તેમણે વારેવારે દિષ્ટાન્તરોમાં તેમ જ પ્રસ્તાવનામાં સ્વતંત્ર પ્રયાસ કર્યો છે પ્રાચીન આર્યજીવનના થેના ગા પટેનની શક્તિ સાકુન્તલ જેવા નાટકનું ભાષાન્તર કરવા તરફ પ્રેરણ, તેમાં નવાઈ નથી.

જોડકના ભાષાન્તરમાંથી રા પટેને રમને ટોળાવા દીધો નથી, એ ભાષાન્તરનું રસવર્ધક એકે કાગળુ છે રા પટેલનું ભાષાન્તર વાચતા એટલું તો સ્પષ્ટ સ્પર્શાય છે કે ગુજરાતી ભાષાની પાત્રમાં અર્થાત સરકૃત ભાષાનો રસ નથી ટોળાયો કે નથી ઠનકાયો પહેલાં.

આપેના ક્ષેત્રો ૨૧ યાજિતે કરેના ભાષાનગરી સારે ૧-પટેનના ભાષાનગરી ને ૩
સ આપના આપની મહત્ત્વ ખાતી થઈ જશે

- ૧-સાક્ષી જગમા રમડ વાલુ સુખની પાન સ-સારે
ડુવન બાપડે નિદા દિવસો ગમણીય આ નવામને
- ૨-ગી હું ને મ્હો ઉભુ દગા આથે નદન-અનન જન જે
મ્હો ન કરીઓ પાતો ન માળીને મ્હુ મિત, સત્ત્વ લીને
- ૩-વિચારી કૌં નમો નર્તી અમે કથા ૬૧ છે નમે
ને આપે મ્હો ક્ષેત્રોત્તિ વખમા વધીર ના બહુમે,
સા પેના પાતી યોગ્ય ગૌરવની માને નમ સામેત
વિચારીત મરિત માથો વહના ૭૭ બહુ નો

૪-૧ ને ઉત નિ બી ન પાપ મ્હોના ભાષાનગરી દટાન ખાતર આપનાની ૫૫

- ૧-૫૫ : માત્ર રાત્રી દશ ૧૧૬ ઉદ્ધેગથી ઉચ્છ્રુ
૧૧ વા મર્યાદો ૨૦૦ ૧ થનો નિવાધી ૧૫ પુલ,
૧૧૭ તે હુબ આપટ અન સમા ના બધ ને થનુ
૫૧૧ પૂરિ વિનો ૧૨૧ ન મ નમગીને ૧૦૫

- ૫-૧૧૧ પુત્રી ૨૧૧ સપ ની અબ સ-નિની
૧૧૧૧૧ પુત્ર પગમાર્ગે અન ૧ ૧૧ રી
બનાની નાત પો રાત્રી ૬ મ નારને
૧૧૧૧૧ માનન બાપી ૫૧ નામ રાજમે

- ૬-નિમ નેમ મ્હો ત્યમ ૩ દશે,
૧૧૧૧૧ વિતા મ્યમ સ્થપે ?
૫૧૧ ૩ ૫૧૧ મને હ-નોનને
૫૧૧૧૧ દામપદ પતિ કુ

- ૭-સુનનુ વિસી ૧૧૧ સન નિગ નિ ૧૧૧ ૧૧
૧૧૧૧૧ હું આ મોલે હન ૧૧૧ ૧૧૧
૧૧૧ ૧૧૧૧૧ જને એકુ વન ૧૧૧ ૧૧૧
અન શિર ૫૧૧ કાગી ના મે મહિ બાળી નામગ

આથી મધારે દટાતો આપના અનુચિત પ્રારી આટલાથી જ મ્હોકિનુ ભાષાનગરી ૧
સાતી ગ પમનની ૧૫ સદજ અમળો ગુજગતી ભાષાના ગોવરને ગ પટેન વિમર્ષ નથી,
મ્હો ૧૧ તેમનુ ભાષાનગરી નિધી આને છે

૧ પટેને ૧૧૧ મેઘનુ ભાષાનગરી મ્હોખના ભાષાનગરી પેકે પ્રાસારિક કે કટને સ્થપે
‘પટેનભાષાના’ તો ૧૧૧ દટિમેયર થાય છે તે વિરામ મહત્ત્વ ભાષાનગરી પણ સરમંગી
છે ‘આટલા ખાત’ ‘નિજાત્મ,’ ‘૧૧૧,’ ‘અમા’ (પામેના અથમા) ‘કુલ’ (આખન)

અર્થમાં) આના આના પટેલ ભાગના નમોવી ભાગત આન દિવસ થતું નથી, ગોત્રી જરૂર પડે છે ગણતું પણ ભાષાતર વિચારવાની આવશ્યકતા છે —

૧—

પ્રિયવદ્ધા—અનસૂયા, તું કાલ જાણુ છું કે આ શુદ્ધતાના વનજોત્સનાને કેમ આની નિહાળી નિહાળીને જુએ છે !

અનસૂયા—કાલ કળાતું નથી હવે નેષમે

પ્રિયવદ્ધા—મેં તો જેમ આ વન જોત્સના પે તાને અનૂજ દેવા પામી તેમ હું પણ

માર અનુકૂળ વગ પામું એમ

શુદ્ધતા—તમાગ જ મનમાં એવો મનોરથ હશે (એમ કહી કળશમાંથી પાણી રેડે છે)

ગાંધી—ખરે પતિની વિભાવિત પત્નીથી તો એ ઉત્પત્ત થયેલી નહીં હોય ? અથવા સદેહ ના માટે ?

૨—

ગાંધી—તમે જો સાલગી નીચા

કાંચપ—પુત્રિ, હવે તો કાલ સિંધામણ આ વનમાંથી જીએ, ત્યાંથી લાંબાં તેડે અમે જાણીએ

શારંગ—શુદ્ધિમાંથી ન સમજાવે એવો કાલ નિયમ છે ?

કાંચપ—અહીંથી સામરે જઈને,

સાત જ દિવસની રીતે રેડે સપ્તલિપ્ત

તત્કાલ દિવસે કાલ રાત્રે રહેતી ન તની થ

મારજી માત્ર થઈ રહેને કાલ ના રમરે

અવી સ્ત્રી દિવસે ગાંધીની આજ રહે છે

અથવા ગૌતમીનું સુધારું છે ?

ગૌતમી—આ જ ને કહેવાનો ઉપદેશ પુત્રિ આ મધુર ધનામાં રાખો

કાંચપ—તત્કાલ મને અને આ સખીને ને નીચે

શુદ્ધતા—પિતા સુ અહીંથી જ પ્રિયવદ્ધા સખીઓ પાડી વળશે ?

કાંચપ—પુત્રિ, આમને પરજીવવાની છે એમનાથી સા ન અવાન તારી સા

ગૌતમી આસરે

શુદ્ધતા—(પિતાને બેગીને) હવે પિતાને બોલેથી સરી પડીને મન થ તથા ઉપડી પડેલી ચત્તનના પેટે દશાન્તરમાં સી રીતે જીવી શકીશ ?

કાંચપ—પુત્રિ, આમ અજાણ છું સુ ?

*

*

૩—

તાપસી—(બન્નેને જોઈ) આશ્ચર્ય ! આશ્ચર્ય !

રાજા—આવ, કેમ વાર ?

તાપસી—આ માળગતી બે તમારી આટ્તિ એક સરખી છે, તેથી દુનિયામાં પાત્રો તમે એમણ્યા છો, હોવા એ કામ મોતો જ નથી !

રાજા—(માળકો રમણતો) આ મુનિકુમાર નથી તો એનું કળ કુલ ?

તાપસી—પુત્રવશ

રાજા—(મનમાં) શુ આ મારા જ રમણો ! (મોટેથી) પણ આ પ્રેમના મનુષ્યો પોતાની મેજે આવી સન્ના નહી

તાપસી—તમે દર્હો છો તેમ જ છે અસરના સબધે આતી માએ અહીં દેવશુ ના સંપોનનમાં એને જન્મ આપ્યો

રાજા—(માણસે) હાશ ! આવા બધિવાનુ આ બીજુ જાપ (મોટેથી) ત્યાં જો સ્વતી વારે ક્ષય રાજાના પતી ?

તાપસી—એના ધર્મપત્નીનો પરિભાગ દરનાનુ તે કોણ નામ લેનુ તરો ?

રાજા—(મનમાં) ખગેખગ આ કયા તો મને જ ઉદેશીને છો ! હારે આ બાળકની માનુ નામ દો જ પૂલુ તો ? અથવા પારકી સ્ત્રીની પ-પૂજ જ નથી

*

૪

ત્રણે ભાષાન્તરોનુ આમ દિગ્ગજ ના કયા પત્રી તારતમ્ય વાદતા અમારે હોતુ પડે છે, કે ન પડેનુ ભાષાન્તર સરકારી, રસવાળુ, અથો મૂળના અથો શિથિન નહિ જતા શુભરાતી ભાષાના ગૌરવને માચરનાકે જણાય છે. ૨૧ યાસિનુ ભાષાન્તર મોઝુ તો નથી જ, પણ માથે એટલુ પે જણાનુ પડે છે કે તે ઉચ્ચ પ્રકારનુ પણ નથી પ્રથમ ભાષાન્તરકા તરિ એ ત સિકના જેટલા વખાણુ થાય તેટલા જોવા યે અને ૨૪ યાનિકનુ ભાષાન્તર જો અસ્તિત્વમાં ન હોત તો રા પટેનુ ભાષા તર, અચારે છે તેનુ વલય ન પે હોત, એટલુજ નહિ પણ રા પટેને ને ભાષાન્તર ન કર્યું હોત, તેમ જ યાનિકનુ ભાષાન્તર જ ને જણાઈ શકત એ યાનિકના ભાષાન્તરો મ ગ પટેને મુકરની માફક સુ બી લઈ પોતાના ભાષાન્તરને રસમય બનાવુ છે, જતાય ગ પટેને એ યાસિકના ભાષાન્તરનો રસ બરાબર સુસના ન આવવાથી માનિકા ભાષાન્તર મોઝુ નથી પડી ગયુ બન્ને પે ભાષાન્તર વાચના જોવા છે, કાચ જોડે ઘણો રમ બન્નેમાં જણાઈ આવે છે

પ્રથમ એ ઉદ્દેશને છે કે મૂળ સરકૂત નાટક સાથે એકવા રમથી જ નહિ, પણ અર્થ, અસરકાર, અને સ્વદેશપ્રેમથી સંબ્ધામયી કરતા કેનુ ભાષાન્તર ઉત્તમ છે ? આ પ્રશ્નો ઉત્તર આપતાં, દૃષ્યન રાજાએ કાગેતર ઉદ્ધાર આપણને પણ કાઢવો પડે છે કે —

લલિતના કાગે ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

દ્વેષીભવતિ મે મન

અં વાસિન્ના ભાપાનરનો દોઢ માત્ર એટલો જ છે કે મૂળી સમૂહને અર્થ નવારે રજુ કરવામાં ભાપાનરમાં જરા વધારે પડતી સ્વતંત્રતા થીવી છે. આને થીધે જો કે ભાપાત કિલ્લ નથી થયું, જા ઉપરના પ્રશ્નની સાચી કમોડીએ ચઢાવતાં અં વાસિન્નુ ભાપાત ઉતરતું જણાવ છે. ગ પડેને, કેટલેક સ્થળે ઠોકર ખાંધી છે, પણ આખા ભાપાનરને તપાસત તેમજો સરજત ભાવાધ મોએ સાચગ્યો છે, યા સ્થળે સ્થળે આપેનાં દિષ્ટાંતો એટલે રસવધક છે, કે તેથી પણ ભાપાતર પ્રિય થઈ પડે છે. ગ ઠોકરના ભાપાતરને આ મહાગથીઓના યુદ્ધમાં મુકવાથી જો લાભ? તેમના ભાપાનરમાં આવેનાં કેટલાક કાં વાક્યોને, અને મોડાના જોડાને તેટલાયે નિયમો મોડા થોડા મુધારામાં આવે, તો ભાપાનર પણ સાહિત્યમાં વિશેષ આઈ ધ્યાન જોાવે. ગ ઠોકરનો પ્રયામ જ સ્વતંત્ર છે, કે નિર્વિવાદ છે અને અમે એમ દૃષ્ટિએ જીએ કે રા ઠોકરનું ભાપાનર નિયમે વિર અનન્ય થતું જાય છે તે ધ્યાનમાં લઈ, તેને મુધારાનધાગ માથે રાંજ નહુ સરનારે બનતી, સમાજમાં સુલભ કરનાની આવશ્યકતા છે. રા ઠોકરનું ભાપાતર ગુજરાત સાહિત્યમાંથી અદ્વિતીય થાય, તેનું જોના અમારું હૃદય કપી ઉડે છે. ભાપાનર ગ તેનું તો જે એક વિદ્વાન માહાત્મા પ્રયામનું ફળ છે, એટલું વિસ્તારાનું નથી; માટે જ અમે દૃષ્ટિએ જીએ, કે એ ભાપાનરને જગ નેજની મનાવી બહાર પાડનાની જરૂર છે. આ બધા ભાપાનરકારાનો ગુજરાત જોડેનો ઉપકાર માને, તેટલો આડો છે, કામગીરીનું કાવિ મામની મીઠી નાખી પાન નધાએ યથાશક્તિ કરાવું છે. આના ભાપાનરો એક નહિ પા અને, મોવા નહિ પણ મોધા, અને હાલ નહિ પણ ગુજા થાય, એ જ અમારું તો અનિમેષ છે !!

સમાલોચક નસરે ઉપયોગી નર્થ રી ગકે તે માટે શુ આનંદયક છે.

૧. આલોકોની નજ્યા નવી જ નેધએ. જા મહિનાગા અનેક માજ પાંખગ વોડ છે રૂપીઆની રકમો જતી હરો સમાલોચક માટે છે રૂપીઆ ૬૦૦ પાનાર્થ ગુજરાતી સાહિત્યની મેરા યઈ જ શકે છે. રેક આલોકોએ નવા નવા આલોકો મેગવી આર્થ સમાલોચક કામ વધારે શુ ર બને એનું કરતું જોધએ.

૨. જેમને પ્રશ્નએ ઉત્તમ સંસ્કાર અને સરસ્વતીનો પ્રસાદ એ જો આપ્યાં કે, કે જો અવતન જેણે લખી શકે છે તેમજો 'ગુજરાતને શુ ઉપયોગી થશે?' એ પ્રશ્ન વિચારી યથાશક્તિ આગ અને શિષ્ટ જેણે લખ્યા અને સમાલોચકમાં મોકલવા રતત વિચારના પોષ્ય લેખોન મધ્ય વધારે જ હોય છે. આર શિષ્ટ લેખોથી માસિકના ૫ વધારે ઉંચા અકાષ છે. 'સાર લેખો નથી આવતા' એરિ ફરિઆદ કરનારે રોને શુ ફાળો આપ્યો છે એ વિચારી જોતુ.

૩. મોથી વધારે આનંદયક દ્રવ્યના સાધનો છે. સોદર્યને જાના વ્યાખ્યાનો દ્રવ્ય વિના ધરતી સકાર્તા નથી, એટલો વિચાર કરવો સૌયે ઘટે છે અને જેમ માસિકને ઉત્તેજક વિશેષ તેમ દ્રવ્ય પણ ઉત્તમ.

હંગેરીનું પુનરુજ્જીવન.

પેખ-ગ મનુલાલ ગુણેશવાલ મજ ૩૧/૧૦

(ડીસેમ્બર ૧૯૨૦ ના અકથી ચાતુ)

‘હંગેરીયનોએ લખ્યું —’ અમે નવી માગણીઓ કરી નથી, અમારા ૧૯૩૮ ના ૧૧વા નવા કાયદાની જે ભક્ષામણુ કરી નથી અમે તો ફક્ત એટલું જ માગી રહ્યા છીએ કે કોનવેન્ટ પાસેથી આપ એકના રાજાની મનની જગા ન્યાય અને રાજ્યસભાની વ્યવસ્થા, જે કે કડક નહીં પણ એક જ ધારીએ લે, એમ અમે કહીએ છીએ ત્વમાગ મહારાજના નામે અમને જે નખી મોકલ્યાયું છે હુંમાં અમારો સાચો લાગણીઓની ખુલ્લી મીને ના પડાઈ છે એનાં બખાણુ ઉપરથી જલાઈ આપતી એમ બી વૃત્તિ બેના અમને કુ અમરી ખાત્રી થઈ છે કે ત્વમને બરાબર અમારો હંગેરીની હકુમત ચનાવના ન જ નથી ”

“ત્વમે અમાગ કારોમારી બધારણુના એક જ ભાગને ફરીથી સ્થાપનનું કહો છો અને આથી બીજા જરૂરી હકો ત્વમે લઈ નેવા ધારો છો એકની મનાથી અમારા મૂલ દક્ષા મીનની લન નવા પેન્ટેને અમારા મૂલ હકો નરો રસાડી દેવા ચાહો છો અમાના પ્રતિનિધિ, અમારી અમતિ ચગના કરેના હકમ પ્રમાણે બેરનાવેની તમારી ભગ્નમામા મોકનારી દેસા ત્વમે દ્યો ડો, તેથી અમારો કાયદો ધડાનો હક નથી નેવા જેનું કરો છો અને અમારા કરવેગ સગની તેમ જ ૧૯૨૨ ઉત્તુ કંગાના મગની જે દક્ષ અમાની પોતાની સમા ધગવે છે, તે ત્વમારે હસ્તક થાન એમ કરવા મથી રજા હો

“ ૧મી સીમારાયલા કાયદાને ૨૬ કરવા ધારા વનાની સમાઓ જ રાનિ-ધગને છે નેથી ત્વમે અમાના જન્મચિહ્ન હકોને જે ધડો પહોચાડી રજા છે, અને અમારા સમા સહનચાહતના ચમને કાવદો માની સીકારી લે એવું કિહી રજા હો તે બનુ ચાય તો ૫મી દેલીને હાય મુ રવાલ ગ્ય મ્લુ ૧ ૫મી આપ નામદારને કોઈ વારસ આ નમારો દાખતો લઈ અમાની ૭૬મી તેમ જ હમને ધ્યાને કયા ફેટી લઈ, પોતાનો દોર અને સત્તા અમારી પ્રજાની અમતિ વગર કઈ કઈ ફેરફાર કરવા ડીયેગને હગમાવે અને મનમાન્યા વાગ ચનારી રો-તો ૫મી મુ કરવું ”

“ ૧મી પ્રતિનિધિ મોકવનાથી પ્રજાની મિનકત તેમ જ માખુમને (*Property and blood*) ખય કરવાની સત્તા પરદેશીઓની બહુમતીવાળી સનાને આપી દેરી પડાની વળી સ્વેગીને પૂજ્યા વગર, રાજ્યે કાટેના કરને બાર હંગેરી ઉપર જ લાનામા આવવાનો તેથી અમે તો મનન-ભુદા દેલની પેટે જ વ્યવહાર રાખીશ અને જે અમારો ચાનગ્ય બેખમાણુ છે એમ અમને લાગશે તો, કોઈ મૂખી ન શકે એના ધારાના દખાણોથી દૂટા રહેનારું અમે માગીશ, અને પરમેશ્વર તેમ જ સમગ્ર જગત આમગ પણ અમે અમારો રિરોધ બનાવી રાખીશ.

“પ્રતિનિધિ બોનાનગનીને તમે હગેરીને, ઓરિદ્યાના એક પ્રાન્તે જેનું બનાવી દે
ધારણા રાખો છો, અને રાજકારોબારની પોનીમીનું બહાનું આગળ ધરી, આપણી સત્તા
એને લાગી દેના ફરી ફરી પ્રયત્ન કરી રહ્યા છો, આનું જોરજુરમથી સાધેલું એક શરે-
શહેતને જરાયે બન નથી આપી શકતું જૂદા જૂદા સરથાનોની ઉકેરી લાગણીઓ અ
અણુધત્વી સત્તાને લીધે વલેનો નિષ્પવાદ રાજ્યથી હાલેને પૂરા પડના ઉકેરે છે, અને આ
લીલે આણીની નખતે સામાજ્યમા, જોલો લોખિનો ઉત્સાહ અને મધુ ત બલ ન મગવાયે
સામાજ્ય ઉત્કુ નમણ પડે છે એકલા શરૂના બનથી જ જે સામાજ્યની જોડી સર
ટળી રહે છે, તેનો ટકાન બીડના વખતે હોડી સ્થિતિમા મૂકી દે છે અને એના વિશ્વા
ઉપર ગ્રમવુ એ વધારે જોખમભર્યું છે કોઈ પ્રગ્નના હકક આમ એકદમ જુદી બના ન
પાછળથી ભારે પડશે

“તે કોઈ ગમ્ય પોતાના કેટલાક સંબંધોને લઈને લોકોને થોડા આર્થિક લાભ
લાવ્ય આગળ ધરે, અને આનું પગલું ભરે તો લેખે યે ખરૂં, પરંતુ કેવલ રાજકીય દે
સાધના પ્રગ્નના ઉકેરને પડારી લેના એ તો કદી ન બની શકે

“તે અત્તા આમ નના નના માણો બાવે, આ પ્રગ્નના ખગ લાભોને મદ કરના દે
તેધારી ન બતાવે, ઉલટું બીજા હકોને ધમકી દે તેને માટે ત્રદા બનાવવી એ તે ગુમાન
તૈયારી રાખવી, અને પોતાના રાજકીય હકો ઉદાર દિવથી જોખી દેના-એ ભલિત તો ક્યા
દેખાડ્ય ૧”

વળી શહેનશાહ તરફ સર્વુ લાગણી સાથે અમે એમનું ધ્યાન દોરના માનીએ છીએ
૧૮૪૮ ના પ્રેગમેટીક ડેક્રીની એકેએક સરતો અમારે કમૂન છે, અને અમારે કમૂલ ગખા
વર્તી છે અને તેથી ઉલટું તે બધું અમારે મન મિનકાયેસર જ છે ઈમ્પીરિયન પાવમેન્ટે હોર્ડ
સેમની કાય ૧ વડવાની જે સત્તા વાપરી છે તે રહામે અમારો વિરોધ જાહેર કરીએ છીએ આ
અમારા પ્રતિનિધિ મોડલવાના નથી, અને કોઈ બીજી સત્તા મારફત જો ચુરુણી થશે, તે
અમારા મધાનજી ઉપર તરાપ માર્યા જેવું થવાનું અને આની કોઈ રીતે ચૂંટણી સબ
જેરીનો કોઈપણ અગરે પ્રતિનિધિ ગણુશી નહીં હગેરીની બાબતોનો નિકાલ જેરીનો ગમ્ય
રાજ્યગરોમારી ગીને જણાવાયી પ્રગ્નની ઈન્જને અનુમરીને જ કરી શકે છે તેથી તમેરી
સમર્પી થયેના ઇમ્પીરીયન પાવમેન્ટના ધારા ધોરણો અમને માન્ય નથી, અને કોઈ રી
અમને બાવી નેતા નથી

“અમે શાહર જણાવીએ છીએ કે અમારી પોતાની પાવમેન્ટમા કર ઉત્તરવધા, તેને
બોલે ધટતી રીતે રાખવી આપવા, તેમ જ સેન્યની લગ્ની કરવાના હકો જેમના તેમ અમે
રહેવા ઉડું, દરેક બધારણ આરી મુખ્ય સરકારનો સિદ્ધાંત, કે ‘મનૂર થયેના ધાગએ
સચુખ્ત કાયદા’ ધંડારી સત્તાઓ જ પાછા રદ કરી શકે છે’ તે તકે જૂની બન છો
દરમોડ વનાવુ એટલું અણવિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરે એવું છે કે પ્રેગમેટીક ડેક્રીનું અસ્તિત્વ

જુલ ૧૮૫૧ સપ્તમ્બર ૨૨ ૧૮૫૧ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

મુદ્દા "જેમમમાં આવી પડે એમ બીક ગહે છે" તદ્મારે રાજકાળમાં પણ અમને યેરજ-સર નથી તાગતો તદ્મે નામનારે, તદ્મારે જાહેરનામું કરી નધારે સમજીત થયોનો સમય અશક્ય થયો છે અને તેથી મસનત માટે જોઈતો સમયનો તાર તોડી નાખ્યો છે તદ્મારે જાહેરનામું હજેરીના બધારણને હનામાં ઉગેડી મૂકે છે, અને નરી આપણુ સત્તાના દોષાં તદ્મે ઇંગ્લીશન ડીપોમાં અને પેટન્ટ આપી અમને અન્યાય કરી રહ્યા છે."

"અમારી મહાન પવિત્ર ફરજે અમને દિશા સુઝાડી છે, તેથી બધી દિનગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે આપના જાહેરનામાથી આપણી વચ્ચે વધારે બ્યહાર રાખનાનો તાર તૂટી ગયો છે એમ અમારે માનવું પડે છે."

લખાણના છેરા ભાગમાં લખ્યું હતું કે—“અમારા દેશને અધરા, દાવના દિવસો જેવા પડે એ અભવિત છે પરંતુ અમારી પ્રજાની ફરજોના ભોગે એ દુઃખો ખરીડના અમે માગના નથી દેશનું વ્યાતત્ત્વ એટલે વનીવગી સ્વાત ધ એની રીને અમારે હાથ ધાકે જેની અમે હો હાથે આપને કરી રાખીએ પ્રજાએ જે અમને ભરોસાથી મોખ્ય છે તેને માટે અમે અમારા દેશને તેમ જ અમારા અત કરણને પણ જવાબદાર છીએ તેથી આમ વરતા જો સહી નેરાનો વારો આવી પડે તો, ભવિષ્યની પ્રજાની ખાતર એ રનાત્ત્વ માયવી ગમી, વાગમામાં મૂખ જવું, તો તે પણ કંઈ છે એ ભાવિ પ્રજા પણ પૂર્વજોને પગને પગને ચોરી, અમાગથી ઉતરી આવેલું વહીવગી રવાત્ત્વ સાચી રાખવા નાદિમ્મન ન થતા અહી રહેશે અને ખમજો કારણ, સત્તાએ વૂની લીધેલું સમય આવતા અને દિવસ ફરતા પાણુ હાપ આપ છે, પણ પ્રજા, જેને પોતાના ભોજપણમાં અને સહન કરવું પડે એવી વાકથી જોઈ જોએ છે અને જવું કરે છે, તેને પાણુ હાથ ધરવાની ધાગણ તો અધરી અો સરખબરેલી છે ઉત્ત્રા ભવિષ્યની અભિનાપામાં અો પોતાનીવાન સાચી અને ન્યાય છે એમ માનવું દેગેરી સચા કરશે."

મારમી ઑગસ્ટે નીચે હજેરીયન પાનમિન્ટે આ બીજું લખાણ ફ્રાન્સીસ જેમેફને વીએના પેચ કર્યું ૨૧ મી ઑગસ્ટે, એ પાનમિન્ટેને વિખેરી નાખના રૂપી જનાન ત્રી મીરો વાળ્યો, સમાના પ્રતિનિધિ અને સભ્યોએ એનું આ રૂલ ન્યાયયુગ સર છે એમ સીકા રવા ના પાડી, અને ગંબીર સરવમના રૂપમાં સમાના હાંન તરફ ચાલ્યા તે હાંનમાં ઑગસ્ટેના મીપાવંઓ ભગંત એમ હતા અને મગીનથી ખરાને બહાર રાખતા હતા.

ડીક બોધી પાછો ફરતા, શાન્તપણે પોતાની રહેવાની જગાપર ગયો અને ત્યા રમ નમા મામેત થઈ ગયો ત્યા એને ડીકે પૂછ્યું—“તી નવાજીની છે ?”—ડીકે કહ્યું—“ઑસ્ટ્રીયાએ તી જાહેર કરી છે."

૧૮૮૧ ના ઑગસ્ટમાં લન્ડનના ટાઇમ્સે લખ્યું કે—“મના મના અનમા ઑગ્રીર પાનમિન્ટે જે કહું તદ્તુ સામ્ય, ૨૬૪ નમારીને જતારીયે તો-પેસ્ટમાં નેરીય પાનમિન્ટે જે જેવું ૪ કરી કરવાનું કહેવામાં આ વુ છે આપરીય પાનમિન્ટે નામનામ

મૂરોપની આખા આ લગ્ન રહામે ચોરી અને નાગે રીએનામા ઇપીરીન પાનમિન્ટ
દેગેરીયન પ્રતિનિધિ તિરાય મળી, અને કામગાજ શરૂ કર્યું ત્યારે પ્રશીઆ અને કાન્મના
વર્તમાનપત્રોએ એવી મજબૂત ઉદાહરણ માડી કે આખા મૂરોપમા એ વાત હમણા જોવી થઈ
અમ આમ ૧૮૧૬ માં દેગેરીયન પાનમિન્ટને નિયમ મિત્ર મિત્રો પછી, ફક્ત નર્મ માંદગામા
દેગેરીએ ઓગિટાના તેજ હીરને ભાગે આરાન દીધો, અને આખા મૂરોપમા એનો
થવા વારો આપ્યો.

ઓસ્ટ્રિયન મની સ્મરર્થીએ જણાવ્યું—“જાણી લેજો કે ઓસ્ટ્રીયા થોબી શરો અને હાલશે”
ડીકે જવામ વાળ્યો—“જેના અમે વોલોશુ, તહેનાથી અડધું ચેત્તમાગથી નહીં થોબુ જાય”
દેગેરીના સત્યાગ્રહને તોડવા, ઇંગ્લેંડે ધીસ વર્ષ પૂર્વા આપનમા જેમ કર્યું હતું તેમ
એકદમ વેપારને ગણત વિરુદ્ધ ગણના નુકસાન કાઢે. દેગેરીયનોએ એ હુકમને ગણતાર્યો નહીં.
અને એમની પદ્ધતિ છોડી નહીં આથી ઘણી જોનો ભરાઈ ગઈ જે દેગેરીએ ખીજો જમરો દેશ
નુટવા માગે કે, તહેના તરફથી બધેએનું આવે એમ લોકોને કહેવામા, આપુ કે, ગજનની
સાતિનો ભગ ‘શામડાના હરામખોરો’ ‘ખોટી ચળવળો કરનારા’ જ કરે છે છતાં થોડા મહિના
આમ જેનો ભરી જવાનું ક્યા પછી સરનાર ખીજી મજામજામા આવી પડી.

કાન્મીસ જેમેકે ધાર્યું—“દેગેરીયનો બાળપણાળા અને ઉદાર દિવના છે, તેથી, આતો,
જોર્જીનો દક્ષિણી હુકમત એમના ઉપર અજમાવું”

તેણે, જહેમને થોડા મહિના પહેલાં જેનામા હડમેવી દીધા છતાં તહેમને મુક્ત કર્યા
દેગેરીન નેશનન મ્યુઝીઅમ અને પેન્ટમાના નેશનન થીએટરને દેગેરીયન પતામાથી મદદ
કરવાની ઉદગતા એણે બતાવી પણ આવી બાદશાહી ઉદાગતાની કંઈ પણ અસર ન બતાવતાં
હિંદુ દેગેરીયનોએ “ઓસ્ટ્રિયન ચોગ્ડાઓ”ના ગીતમા ખીજી એક ટટાક્ષ ભરેલી ડડી ઉમેગી.

આ વખતમા દેગેરીન પ્રતિનિધિઓ એકઠા મળતા હતા ખરા, પણ પાનમિન્ટ તરીકે
નહીં ફક્ત દેગેરીયન ખેતીસાડીમડન, ઉદ્યોગ અને હાગના મડન, જીલ્લાના અને સાદિ-
ત્યના મહેલો તરીકે જ એમની ચર્ચાઓ અને વિવેચનો નડે દેશના લોકોને સાચો રાષ્ટ્રીય-
માગ એ બતાવી રહ્યા હતા દેગેરીયન હુકમ ઉદ્યોગને ઉત્તેજન આપના, તેમ જ ઓસ્ટ્રીય-
નોના બિલ્ડિંગ દેવા બાબત કંઈ કરાય નહોતો ર્યો પણ આમ કરવાથી ખાંડ સાથે
હાથરો એ હાથની વાતની છે એમ ભાગ દરે મડનોમા કહેવાતું હતું અને વાત રોકે
હાથાડી વેતા.

દેગેરીના પરદેશના વેપાર માટે નવા ક્ષેત્ર હાથ કરવા, સમ્યાનધ દેગેરીયનો મૂરોપમા
દિગ્ગા થના આ હેતુ ધ્યાનમા રાખી આખા ખડને દેગેરીની તાલુ ખમરો પહોચાડવા
લાગ્યા. લોકોને ખપ નાગે એવા રેળવણીના, તેમ જ રાષ્ટ્રીય ભાવનાથી અર્જીદગતા પુનર્નકે
અન્ય પાડના દેશમાના ઇપખાનાઓ ઉપયોગ થના મડ્યો. દેગેરી સગીની એનિદામિક
નગરમાઓએ આ અરમાના ખાસ ધ્યાન એમ્યું.

રેનહમુના ૨ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ.

૧૮૬૩ માં દેશમાં દુષ્કાળ કેસો, પરંતુ પોતાનો જીવો એ કમેળી વડા. ગમે ત્યાં જ સ્થિતિમાં જ્યારે ૧૮૪૭ માં માવનું મૃત્યુ હતું ત્યારે આ દુખનો આરો ન્દાતો ખુમારીવાળા લોકોની કિંમત જોઈ કા સીસ જરા હોળીનો પડ્યો તેથી પોતાને મેળવી લેવ ફરીથી પ્રવલ આવ્યો, અને જાહેર કંઈ 'દ' દેવે તો હંગેરી એની મુખ્ય મુખ્ય જ નહીં પણ બીજી મુખ્ય બાબતોમાં સતો આપણા મ્હારી ઉત્તેજી છે।' પણ હંગેરીયનોએ, એ ઉપર ઉપરનું છે એમ માનતા હો ગણમંયુ નહી, અને ફરીથી એનું રાજ્ય, કામદો અથન અધિકારી માન્ય ગણવાના પાડી અને બહાજેરી શિવાય કંઈ જાવો પણ બધ કયો.

ઑઝ્ટ્રીયાની કમનસીમ ઇમ્પીરીયલ પાર્લામેન્ટને સ્વયંએ બે વખત પણ પછી, બોલી મીવાના પ્રતિનિધિના પાછા જતા રહેવાથી બીજી આવન થયો એટલે આ વખતે પ્રતીય તરફથી સળગી ઉત્તારી લગાવની બ્લોકનું માર્ગ ઑસ્ટ્રીયા હંગેરી જોડે ગીતસર વાત કરવા આવ્યું હંગેરીનું સમ્ય મેળવવાનું મૂલ્ય હીકને પૂછવામાં આવ્યું ૧૮૬૪ ની ઇસ્ટરમાં એ વર્તમાનપત્રમાં લેખે ઉત્તર વાળો—“ હંગેરીનું ગૃહીય અને સ્વતંત્ર મધારણ હંગેરીયન પ્રજા કદીયે શુભામી હી બેસે તે સાથે એટલું પણ ખરૂં કે સ્વતંત્રતા પાછી હાય થન સહેનશાહનના સબધને કાયમના પાયા ઉપર મૂકવા ઘટતા ધારાઓ ધના પાતે નૂકડે નહી.”

રાજ્યપદ્ધતિ બદલાવાની અફસા દેશમાં ઉડી અને મેની આખરમાં પેસ્ટમાં મગકારી ગીતે જાહેર થયું કે, નામદાર સહેનશાહ પોતાની દાની પ્રજાને જોવા અને નવું બનાવે દાખલ કરવા પેટમાં આરો.

૧૮૬૧ ની આ પધરામાં ૧૮૫૭ ના જેની જ હતી બે હંગેરીયનો, પ્રતીના મ્હામે થના, એની સાથે ઉભા રહે, તો બનિધની હીયેટને બોનાવના ઑઝ્ટ્રીયા તિચાર કરે છે એમ એણે સ્વયં કયું.

જે સ્વવારે, સહેનશાહ ગામમાં પેડો ત્યારે બહુ જ થોડા વર ઉપર વાવડા મડના હતા આ જોઈ પેન્થી, લોકોને વાવડા અને ધનઓ મૂકવા મ્હમજ્જરના નિકળી પડ્યો, અને કાન્યો પણ ખરો જ્યારે મેનીવાડી પ્રદ્યેનમાંથી સહેનશાહ મ્હાર નિકળ્યો ત્યારે સ્વવારના સાલ અને સુના ધર ઉપર વાવડાઓ જોઈ એના મ્હો ઉપર હાં ફેનાઇ ગ્યો પરંતુ થોડી વાર પછી એને જણાયું કે નસા ઉભા ફરેના વાવડાઓ થીસા રગના હતા, આ એ સ્વતંત્ર હંગેરીના જ રાજચિહ્ન વાવડા હતા પે રી રાતો પીગા થઈ ગયો, અને આમાંથી જેમણે એને હેતર્યો હોમાંથી એકાદને નખનો બેસાડવા લેવા થઈ ગયો પણ કાન્યોમે પે રી સમય વરની જમને, ખાઓશી ધરવા સ્વમજ્જરો વીએના પહેલ્યા પછી પે રીને નખન કપડો મડ્યો.

પેસ્ટમાં રમાયેલી સરવો જોઈ આવ્યા પછી કાન્સીસ પાછો કયો, ત્યારે તે વખતની સ્થિતિ જોતા પ્રસિધ્ધ સ્લામે લગાઇમાં ઉતરવું બહુ જ જોખમનું લાગતું, અને તેથી સુનેદની કિંમત તરીકે ડેનીશ લગાઇમાં પડાવેની લૂટમાંથી અડધો ભાગ એને આપી દીધો.

દયુએનર્ગનુ પરાં ! એમાના ગહેર અને જમીનની કિમ્મત જોના, રહેવાની દીઠ જ પાઉંથી
 એ ઓછી થાય એની પાચ વાળ જેની નજીવી રકમમા પ્રશીયાને દવાયે કયું આથી
 જાણે હાથનો ભાર હવેકો થયો લાગ્યો, અને પ્રતીવા પણ સતોષ પામ્યું, હોય એમ દેખાતા
 તાં મું લગાઇતુ વાળ નિખેરાઇ મધુ લાગ્યુ એટલે ઑસ્ટ્રીયાએ જેરીને આતાનવું અને
 મનાવત મડ કયું —આનું

ગ્રંથાલોકન.

૧૦ હુ, મરલા અને મિત્રમહળ.

[પ્તા—રા ધનસુખવાલ કૃષ્ણવાલ એટલા પ્રકાશ તા રમણિયરામ જોનાર્નરામ ત્રિપાઠી
 યજ આરાધ પેછ, પાના ૩૩૪ મૂલ્ય ૩ ૨) નળવાનુ કેકાલુ-પ્રકાશ પામે, અથવા એન એમ ત્રિપા
 ઠી ક, કાવજાહવી મુખાઇ]

ગુજરાતી વાચકો રા ધનસુખવાલને જે ગીતે જોળાએ છે એક તો હાગ્યરસપૂર્ણ ટુંકી
 તાર્તાના લેખક તરીકે, તેમ જ નાની, ગંભીર, આધ્યાત્મિક વાર્તાના લેખક તરીકે મહત્ત
 ત્વપૂર્ણ તેમનું ગુજરાતી લખાણુ—“મેટરનિકના નિનય” નુ પુરતક છે હુમયર નવન થા
 મેરવોલેકે નોક્સ” નુ ભાષાતર પણ તેમજે રૂપે છે એટલે ગુજરાતી વાચકો તેમનાથી-
 મના લખાણોથી-પરિચિત છે

પ્રસ્તુત પુસ્તક “હુ, મરલા, અને મિત્રમહળ” મા તેમની હાગ્યરસપૂર્ણ પાત્રીસ
 થી વાર્તાઓનો મંદ્રહ છે આમા નાયક અને નાયિકા, તથા બીજો મિત્ર મહળના નામ
 મેકના એક રાખ્યા છે તેથી આખા સમ્રહને ઉપર મુજબ નામ આપી ગડાય છે હુ એટલે
 ઠી નાનાભાઈ, સરલા તેમના પત્ની અને મિત્ર મહળમા રા કનૈયાલાલ તથા રમેશનદન, તથા
 મના પત્ની, એ મુખ્ય પાત્રો છે બાર્તામે વાર્તાઓ એક બીજીથી રતતજ છે
 મે તે વાર્તા એકની વાચી રાકાય તેમ છે ધણુખર ને જી ૧ જીવન-પત્રોમા
 જુદે જુદે સમયે આની પણ ગયેથી છે પરતુ આ પાત્રોમાં એવતા રાખવાથી તેમા કાલક
 રોષે રસ ગટે છે વીમે ધીમે આપણને આ પાત્રો પરિચિત થઈ જાય છે અને મી કનૈયા
 ભાઈનો અમુક સન્નેગમા આમ જ કરશે, એમ વાચક પણ કપવા સકિતેમોન થઈ જાય છે
 ૧. ધનસુખવાલે આ પાત્રોના ચારિત્ર્યમાં દરેક વાર્તામા કાલક સરખાપણ રાખ્યું છે એટલે
 મેટની એક વ્યક્તિ ગમે તે વાર્તામાં આવે તો પણ તેના નિરુપણમા વિરોધ દેખાતો નથી અગ્રેજીમાં
 દનાએક સમયે લેખકોએ આલેખેલા પાત્રો અત્યારે અગ્રેજી નાયતી આનમમા ધરગતુ થઈ ગયા,
 ૨. ડીકન્સના મી પીકરીક, સેમવેતર, અને મી માઈકાનાર, અત્યારે જાણે સાક્ષાત જીવી ન ગયા
 હોય, તેમ તેમના દાખલાઓ અપાય છે, તેમના વાક્યો ટકાય છે આના કારણોએ છે એક તો લેખ-

કનું સામર્થ્ય અને બીજી પ્રમતની માલમતા અને વાચનનો મોખ, લેખ, ચાત્રિયનિષ્ઠા, આનો પાત્રનું આવેખન કયાપૂર્ણ અને તાત્પર્ય હોય તે જ નાયક ઉપ તેની છાપ પડે છે અને તે પુસ્તકો ઘણા જ પ્રચાર પામ્યા હોય, એવે બચ્ચિને લગમત્ર વાચ્યા"દેવ, તે જ તે દેવિદાદરણુ અને અવનરણુ સામાન્ય રીતે આપી ગમય છે આપણા આદિત્યમા હજી આ મદીના પુસ્તકોનો તેટલો પ્રચાર થયાની બહુ ના છે આપણા ધમપુસ્તકોમા આવી વ્યક્તિઓ થ ગુરુ થઈ મધ્ય છે રામ, સીતા, કૃષ્ણ, અર્જુન, ઉપગન ન્યા ન્યા માલમતની કયાઓ હજી પણ થાય છે ત્યાં, હનુમાન, બીમ, અને વડો કથનાં પાત્રો અભણ ભેગિમા પણ જાણીતા છે તેમ મહેવત સાવર્ણીમા અને મજરામાઈનાં પાત્રો પણ ગામડાઓમા ઘણે નમે જાણીતા છે પરંતુ નવીન સાહિત્યના પાત્રો હજી પરિચિત થવાને બહુ ના છે

આપણા નીન ગુજગતી સાહિત્યમા હાસ્યરસના પુસ્તકો બહુ જ બોધ છે, એમ તો કહી શકાય જ પણ એ રા મધ્યભાષની કટાક્ષમય વાર્તા "ભ્રુભ્રુ" તેમા અગ્રમ્યાન ભોગવે છે તેમના જ "હાસ્યમદિર"મા પણ ટુકા હાસ્યગમ પ્રવાન વેળો છે નનવગાયનુ "ભટ્ટુ ભોષાળુ" તે મોતીવેરના "મોક ઝોકટરનુ" ભાષાનર છે આ મીવાર મીજ કેનજ આગળીતે વે ગણાની ગકાય તેટલાં જ પુસ્તકો હાસ્યગમ મમથી આપણી ભાષામાં છે અને તેથી રા ધનસુખનાની આ ભતી સાતનો મગદ બદાર મૂકયો છે તેથી મનુ જ આન પામનાનુ છે

આપણે થાક્યા પા કા આપણા દિનસને અને ભેગ હોઈયે, કાઈ મળી ગયા નમદવા જેટલી મગમગકિન નહી હાય નદિ, તે વખતે કાઈ હસાનાઈ પુસ્તક હોય જરા નાનીને, નિરોર આન લક્ષ્યે, અને મગમને થાક ઉતારીયે આપણા પુસ્તક મગદમાં થોળ આરા હાસ્યપૂણ પગ નિરોર પુસ્તકોની પણ ખાસ જરૂર છે

રા ધનસુખનાની આ વાર્તાઓ ઘણે ભાગે અથેશમાથી ભાષાતર રૂપે અથવા હાસ્ય રૂપે ભાય તેમ લાગે છે તેમા હાસ્યરસ વિક્રમમાં છે ઘણી વાર્તાઓ એવા દોષયે તો પણ હસાવે તેવી છે અને સર વાતો નિર્દોષ છે હાસ્યગમને અગ્રનીન બનાવ્યો નથી તે આનક પામવા જેતુ છે આ સાતમાંમા કા મગ કે કટાક્ષ મદેના નથી કટાક્ષમય વાર્તાઓમા એ નિરોષ હજી છે તેમા હાસ્યરસ માથે અમુક રૂપે માન્યતા ઉપર મર્ચિત આક્ષેપ કરી તેના સુધા નો પ્રયત્ન હોય છે જે કટાક્ષ અગત્યે વ્યક્તિ પગ વેના હોય તો તે જ જ હસવા થોઈ કબી ગમતુ પણ રા ધનસુખનાની વાર્તામા તો ખાસ કટાક્ષ જ નથી એમા વાગખડ તો હસવા ખાતર જ દમવા છે એકને કાચ તે મા ભેગવળ તેનુ મે રચાન છે

એકદરે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરીને, ગુજરાતી હાસ્યગમના સાહિત્યમા એક ઉમેરો કરતા મોટે, રા ગમણીય અને અમિનહન આપતુ થઈ છે ભાષા ગમણીયગમે, આ સમયમા-

કાગળની મોઢવારી ॥ મમયમા પણ, મુગોભિત અને હિન્દુ કોટીનાં આઠ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરી શુભર સાહિત્યની મેવા કરી છે તેમની અન્ય પ્રવૃત્તિઓમા આ પ્રવૃત્તિ તેઓ વિસરશે નહિ એમ આશા છે આ સ્થળે ગરીમ શુભગતીઓના શાલની એક સૂચના કરું છું જે કે ગ, રમણીયરામે જે પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે તેમની બાધબી, છપાઇ, અને સોભા જોતા, તે મોઢા ના કહેવાય પણ અગણિત શુભગતીઓ તેમની હાલની કીમત ખૂબી પુસ્તકો ખરીદી શકે તેમ નથી તેમને માટે મોઢી આવૃત્તિઓ કાઢવામાં ના આવે ? વાનાંઓ માટે એક શિષ્યાથી વધારે અર્થવાની વૃત્તિ અને શક્તિ પણ ધણાઓની નથી

છેવટે ભાઈ ધનસુખવાલને તથા રમણીયરામને ફરીથી અભિલાદન આપું છું, અને ભાઈ ધનસુખવાલને વિનવું છું કે તેમની આ શક્તિને ખીનવીને સાહિત્યમા અમર બની જાય તેવી વ્યક્તિઓ આનેખવાનો તેઓ પ્રયત્ન કરે

—કે. છા. રમણ, (ખી એ, એલએલ ખી)

મનુષ્ય પરત્વ મનુષ્ય.

જ્યાં પરસ્પરની કડવાઇ હોય છે તે સરથાઓ સારા ફન આપી શકની નથી

આ જનો કામદારવર્ગ પોતાની માનપ્રદ ગિયતિનો વિચાર તેજે પહેલા કાઇ વખત નહિ કર્યો હોય તેટલો કરે છે અને એ જ રીતે એ પોતાના 'રન'ને પ્રાપ્ત કરી શકશે

એ વ્યાજબી જ છે મનુષ્યને મનુષ્ય તરિકે ઓળખો તો પછી બીજા બધું સ્વયમેવ તદ્દનને આપી મળશે. પરસ્પરના સ્પર્ધ અને હેઠેમથી ઉભરાઇ જતી દનિયાને આ જ સદેનો છે

અનુદેશકર વાક્ય સત્ય પ્રિયદિત ચ યત્ ।
સ્વાધ્યાયામ્યસન સૈવ વાદાય તપ ઇચ્ચતે ॥ મં પી ૧૦-૧૫.

પુસ્તક ૨૬ મુ.] કેષુઆર્ગી, ઈ. સ. ૧૯૨૧. [અક્ષ એ ૨.

તત્ત્વી—ગા. અખાલાક્ષ યુક્તાખીગમ જાની, ખી. એ.
ગા. ચન્દ્રગાક નર્મદાશકર પડ્યા, ખી. એ., એવએત. ખી.
પ્રમાગક—રા. રમણીયનામ ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી.

વિષય. વિષયાનુક્રમશિક્ષા. ૫૬

- ૧. પ્રેમપૂજના આર્મત્રણ કાવ્યા
રા. ન્હાનાનાવ દનપતરામ કવિ, એમ એ ૫.
- ૨. અમલકાક કે આત્મોદ્ધાર ?
ગા. ચ તાકર નર્મદાશકર પડ્યા, ખી એ, એવએત ખી ૫.
- ૩. અર્ચસ્થ હાથ.
ગા. નૃસિંહદાસ ભગવાનનાસ વિભાકર, મંગિરદર-અંદ-વો ૫.
- ૪. પ્રાણસમા પ ખી કા પ
ગા. મનુનાત નમનારામ દવે, એમ એ ૬.
- ૫. મહાત્મા દોદરદોયનુ આત્મનિવેદન
રા. જયન્ન ૬.
- ૬. દિલ હો ! કષ્ટ દે ચાલુ વીતાવી કાવ્ય
ગા. ચન્દ્રગાક નર્મદાશકર પડ્યા, ખી એ, એવએત ખી ૬.
- ૭. 'ચેની બેક' યાને બાળકો માટે સહકાર.
ગા. પ્રાણવલ્લભદાસ હરિવલ્લભદાસ બનાતવાળા ૬.
- ૮. અત્યજેની અપીલ કાવ્ય
ગા. પરશુમાર્ષ વ્હાતાલ ડગર્મા ૭.
- ૯. ગિરી ગીર્વોન્ના શૃંગાની આનિધ્યમા
ગા. લદ્દગી ૭.
- ૧૦. વિનોદ તરંગ
ગા. હરિવાન પ્રજુનાલ છાયા, ખી એ એવએત ખી ૬.
- ૧૧. હમેગીનુ પુનરુજ્જયન
ગા. મનુનાત રા. ગુણનાન મજમુદાર ૮.
- ૧૨. વર્તમાન ચર્ચા કૌશલના કાવિો અને પ્રજાની દુઃખ
ગા. ચ તાકર નર્મદાશકર પડ્યા, ખી એ, એવએત ખી ૬.
- ૧૩. અવમાન નોત ૧ એવ નાથ મહમદ અધ્યાખીઆ રીનાથ.
ગા. મહાત્મા માવરદાશકર ૬.
- ૧૪. અવમાન નોત ૨ એવ નાથ મહમદ અધ્યાખીઆ રીનાથ.
ગા. ચ તાકર નર્મદાશકર પડ્યા, ખી એ એવએત ખી ૬.

વાર્ષિક લેનાજમ રૂપીઆ ૯,
શુદ્ધિ-આન મહા રીવાગ ચોદ ૦ મહામાનાત છુક અકની કિમત હસ ચાના
આ સવાજમ રહેઆતમાં જ લેવામા આવે છે

ગ્રાહકોને એ બોલ:

સુમોલોચક આ બધી એના છઠ્ઠીસમા વર્ષમા પ્રવેશ કરે છે. માનસિક તથા શારીરિક એ બંને એના આત્મા વધમા પ્રવેશ કરે છે એ સર્વ દરમિયાન એને ધણા જાતના સમર્થ જ્ઞાનો છે અને એની આર્થિક સ્થિતિ દિનપ્રતિદિન અસર થતી જાય છે. એના સમયમા પ્રગટ થતી મહા ધર્મસ્ત્રોત્રી એને જાતી રીતે તેટલો આર્થિક બાગ આપીને લીધાજાય છે ન તરફ ગમે વા એવું જાતનમ વધારવું પડ્યું અને ગામચાંચોની કરવી પેટી એવી મળે વળી આવાન થયો હતો પરંતુ, 'પ્રત્યુભી ધન્યા'ને માને આપી જમને પૂરું એ કરવું પડ્યું. તપામે માસિકના અમ્મગા ગ્રાહકનધુઓમાં નિરાશા ઉપજાવે છે અને તેવાકો તે નવું જાતનમ બાર પાંચ પાંચ એવી નવા વર્ષથી એમલે રનામાનિક રીતે પર નવું કરાવો છોકમે આ છે અમલે તે મન ભાષ્યજોને આ અક દૂરી મોકલીએ પીએ જોઈ મહિને એ પીના નધાનના અપરા જેટલો બાગ એ આપી ગકમે એવી અમલે આશા છે. છતાં પણ જેમને એવી અતુલતા ના હોય તે પ્રથમ જ મારાના મહાદાનજ અને પછીના જ મારાના અટી રૂપીઆ મોકલી ગ્રાહક તરિકે ચાલુ રહેના એવી અમલે આશા છે. હવે નાજમ નધારવાની જરૂર નહિ પડે એવું અમલે માનીએ છીએ. ખુને મનેજો બનાતા તેમ ગ્રાહકની સખ્યા વધેથી અમલે વધારે ઉત્સાહથી નમો કરના થાનધરયુ સમાલોચકમા હવે ચિત્રો આપના નવી એ એક ફરિયા અમ્મગા પ્રાંસે આવી એવી મને પ્રિયાદાના મુળ નબળા આનિક સ્થિતિ છે. ગ્રાહકો તરફથી જેવું ઉત્તેજ મળેથી મમાલોચક દૂરી મચિન થઈ શકે અને એ કરવાનો અમ્મગા સતત વિચાર છે, ચાલુ વર્ષથી આપણા જાણીતા નિદાન વગ તરથી સારા અને શિષ્ટ વર્ણા નિયમિત રીતે સખ્યાના આવરો અને લેણોના રેવિધ્ય અને ઉચ્ચ ભૂમિકા દૂરી આપણી દિલે માને જીવ કરવાના પ્રયાસો થશે.

આથી અમલે આતા ગાળીએ છીએ કે જે ગ્રાહકોએ સમાલોચક મમાલોચક ગણ કરે છે તે આ દૂરી તેને ઉત્તેજન આપી અમ્મગા કાર્યમા ઉત્સાહથી જોડાઈ મમાલોચકની મેનાવી રીતે કર કરે તરીકે આ દૂરી જેમ જેમ વધના જશે તેમ તેમ અમલે વધારે ને વધારે જોડાઈ કાને કરના મેગાઈયુ.

મમાલોચકની અનિયમિતતા એ જાપખાનાઓમા ગમતાર વગના ફાંડાને આશાગી છે. કનની બધી મેગારત્રા આ મેગારત્ર પછ વધી છે. જના એ આપી દર કરવાના પ્રયામે ચાલુ જ છે એટલી ખાતરી ગ્રાહકનધુઓ સહન કરી નહિ લે એવું અમલે ધારના ન નધી. ગ્રાહકોની મુશ્કેલીના ઉપર અમલે વિશ્વાસ છે.

મમાલોચકની મિયાડી,
પ્રકાશ

રતક રફ મુ,] દેવુઆરી, ઈ. મા. ૧૯૪૧ [અક ૨

પ્રેમપૂજનાં આમંત્રણ.

વખ-—રા ન્હાનાવાવ હલપનગમ કવિ, પ્રેમ એ

અમ કુંજ આજ પ્રેમનાં પર્વ
 ઉત્સવે પધારજો, -સદેવ । ધ્રુવ
 રસ-ઉત્સવિયા ઉત્સવ કરીશ,
 પ્રેમદેવતા પૂજન કરીશ,
 અમારે હિર-હિર ખીલી વસન્ત,
 સન્તગન ! વધાયજો રસદેવ ।
 ધરેધર આજ પ્રેમનાં પર્વ,
 ઉત્સવે પધારજો, રસદેવ ।

અસહકાર કે આત્મોદ્ધાર ?

લેખક—૧ ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા, ખી એ, એલએન.

૨.

“અસહકાર કે આત્મોદ્ધાર ?”—આ સ્વરૂપમા પ્રશ્ન ચર્ચવાનું પ્રયોજન પ્રાચીનમાં જ સ્પષ્ટ કરવા જેવું છે. ગાંધીજીથી પ્રેરિત અને ગાંધીજીથી નિયંત્રિત “અસહકાર”—“Non-Co-operation”—એ નામવાળી જે મહાપ્રવૃત્તિ અભારે હિન્દની પ્રજાને હલમથાથી રહી છે અને જગતનું ધ્યાન ખેંચી રહી છે તે મહાપ્રવૃત્તિ રહ્યો છે અને તેને કારણે વાધાઓ ઉભાવાયા છે. આવા વાધાઓ વિશે વિચાર કરવાનો આ લઘુ લેખનો આશય છે. પ્રથમ, વાધો “અસહકાર” એ શબ્દ પરત્વે છે, ખીન્ને વાધો એ શબ્દથી સૂચિત અર્થ રહ્યો છે. પ્રથમ વાધો એ છે કે “અસહકાર” એ શબ્દ જ “અ” થી શરૂ થયો હોવાથી “અભાવ-સૂચક” છે, “નિષેધ-દર્શક” છે, “negative” છે, એવો નિષેધાત્મક શબ્દ પ્રજાનું મહાસૂત્ર, રાષ્ટ્રનો મહામત્ર ન હોવો જોઈએ. પ્રજાના મહાસૂત્ર તરીકે, રાષ્ટ્રના મહામત્ર તરીકે કોઈ વિધાનાત્મક, ભાવસૂચક, “positive” શબ્દ યોગ્ય હોવો જોઈએ. ખીન્ને વાધો એ છે કે શબ્દ જ નિષેધાત્મક ન હોવો જોઈએ એટલું જ નહિ, પરંતુ તે શબ્દથી સૂચિત અર્થ—પ્રજાની સમક્ષ રજુ કરવામાં આવતું સાધ્ય અને તે સાધ્યને અંગે રજુ થતો સાધનક્રમ—એ બંને પણ વિધાનાત્મક હોવા જોઈએ, પણ “અસહકાર” શબ્દથી ઓળખાતી પ્રવૃત્તિ તેવી નથી આ બંને વાધાઓ વિશે વિચાર કરવાની એક પદ્ધતિ શી રીતે તરીકે પૂછાયેલા પ્રશ્નો ઉત્તર શોધવો એ છે “અસહકાર” એ નામથી ઓળખાતી પ્રવૃત્તિ તે માત્ર “અસહકાર” જ છે કે “આત્મોદ્ધાર” પણ છે ? એ પ્રવૃત્તિને “આત્મોદ્ધાર” એવું ભાવ-સૂચક, મહાત્મક, નિવાન-દર્શક નામ ન આપ્યું, અને “અસહકાર” એવું અભાવ-સૂચક, ખડનાત્મક, નિષેધ-દર્શક નામ આપ્યું. એથી એ પ્રવૃત્તિની આત્મોદ્ધારકતા શું સર્વાંશ નષ્ટ થઈ જાય છે ? આ ચર્ચા આ લેખનો વિષય છે.

ચર્ચા કરતા પૂર્વે એક જાનત જણાવના જેવી છે તટસ્થ, નિષ્પક્ષપાત તપાસ એ જ આ ચર્ચાનો ઉદ્દેશ છે. કોઈપણ પક્ષનું મથતાયુક્ત આગ્રહી પ્રતિપાદન એ આ લેખનો હેતુ નથી. એ રાષ્ટ્રીય મહાપ્રવૃત્તિ અનેક હદોને અશાન્ત કરી રહી છે તે મહાપ્રવૃત્તિને “શુદ્ધિના શુષ્ક પ્રકાશ” થી—“dry light of reason” થી—જેવાનો આ એક શાન્ત પ્રયાસ છે—અતંત્ર, માનવતાના ભોજે નહિ.

૨.

શબ્દ રહ્યોનો વાધો પ્રથમ લઘુએ એક, એ તો ખરું જ છે કે કોઈ પણ સિદ્ધાન્તનું ઉત્તમ સ્વરૂપ તે વિધાનાત્મક (positive), મહાત્મક (constructive) હોવું જોઈએ. અને એ પણ ખરું જ છે કે એ સિદ્ધાન્તનો ભોધ કરનાર શબ્દ પણ વિધાનાત્મક, મહાત્મક

કેવો 'નેગેટિવ' શુ સિદ્ધાન્તના સમન્વયમાં કે શુ શબ્દપ્રયોગના, સમન્વયમાં નિષેધાત્મક (negative), ખડનાત્મક (destructive) સ્વરૂપ તે ગૌણ જ હોતુ જોઈએ સામાન્ય વિષય તરીકે આ સત્ય છે, પરંતુ એમાં અપનાદ ન જ થઈ શકે એમ કંઈ નથી અમુક સિદ્ધાન્ત કયા સ્વરૂપમાં રજુ થાય છે અને કયા શબ્દદ્વારા તેનો બોધ થાય છે એ સંયોગો ઉપર આધાર રાખે છે, અને તે સંયોગો એના પશ્ચ હોઈ શકે કે જ્યારે સિદ્ધાન્તનું ખડનાત્મક સ્વરૂપ એટલું બધું ભાર મૂકવા જેતુ હોય કે તેના મહાત્મક સ્વરૂપને ગૌણપદ મળી જાય આસ કરીને પ્રારબ્ધમાં "અસહકાર" ની પ્રતિષ્ઠા યથાર્થ રીતે સમજવાનો જોગોએ શાન્તિર્થ પ્રયાસ કર્યો હશે તેમને જણાયુ હશે કે એના વિશિષ્ટ સંયોગોમાં એ પ્રતિષ્ઠા પ્રારબ્ધ હર્ત કે જેથી તેના નિષેધાત્મક સ્વરૂપ ઉપર આસ ભાર મૂકવે પડે જેમ વેદાન્તના મુખ્ય સિદ્ધાન્તનો "અક્રમ" શબ્દથી બોધ ન કરતા 'અદૈત' અને "અમેદ" શબ્દોથી બોધ કરવામાં આવ્યો છે તેમજ અનુચિનતા નથી એટલું જ નહિ, પગ્નુ નિશિષ્ટ સમુચિતતા સમાયતી છે તેમ આપણી અસારની રાષ્ટ્રીય પ્રતિષ્ઠાને "અસહકાર" શબ્દથી બોધ કરવામાં આ પો છે તેમજ અનુચિતતા નથી એટલું જ નહિ, પગ્નુ નિશિષ્ટ સમુચિતતા સમાયતી છે જેમ પ્રપચને દૈતદૃષ્ટિથી, બેદૃષ્ટિથી જ જોતાં થીએના છવાતમાને જગાડવાને "અ-દૈત," "અ-મેદ" એવા અભાવ-દર્શક શબ્દો યોગ્યતા પડે છે તેમ મન્યપ્રદેશને "સ-કાર સાથે સહકાર" એ જ દૃષ્ટિથી જોના થીએની પ્રજ્ઞને-જગાડવાને અને "અન્યાથી અને અસાચારી સરકાર" સાથે સહકાર અકર્તવ્ય છે" એ બોધ કરવાને "અ-સહકાર" એવો નિષેધાત્મક શબ્દ યોગ્યતા પડે આસ કરીને સપ્રાટે "સહકાર" નો સંદેશ મોકલ્યા છતાં પ્રજ્ઞની સાથે મુદ્દાની બાંધતોમ વસ્તુતઃ "અસહકાર" કરનાર સરકારની સાથેના કામકાજમાં સહયોગમાં, અન્યથ અનુચિન બહુ શકાય એવા રાષ્ટ્રપ્રયોગને સંયોગો સમુચિત બનાવે છે, અને એ ન્યાયે "અસહકાર" શબ્દ સમુચિત છે.

૩.

પરંતુ આખરે શબ્દપ્રયોગ એ ગૌણ બાબત છે, એટલી બધી ગૌણ કે અસહકારના વિરોધીઓએ તેમ જ કેટલાક સમભાવગાત્રી સમયકોએ પણ એને મોટું સ્વરૂપ ન આપ્યું હોત તો અપમાનિત હિન્દને આવી શાન્તિક ચર્ચા મર્મભેદક હૃદયહીનતા લાગત અટ્ટે અંગતને પ્રશ્ન તો એ છે કે "અસહકાર" એ શબ્દથી મંત્રિત પ્રતિષ્ઠા ઓગળાવાનું નિષેધાત્મક અને ખડનાત્મક જ છે કે વિધાનાત્મક અને મહાત્મક પણ છે ? અસહકાર નાદના આચાર્ય મહાત્મા ગાંધીજીના લેખો જોએ એ વાંચ્યા હશે અને તેમનાં આપણે જોએ સામગ્રીમાં હશે તેઓ જોઈ શક્યા હશે કે "અસહકાર" માં બન્ને સ્વરૂપોને સમાવેશ થઈ જાય છે અને છતાં એ સહયોગમાં સિદ્ધાન્તનોકન કરી જઈએ

મુખ્ય બાબત હિન્દના રાષ્ટ્રીય સાધ્યની છે "હિન્દના લોકોની ઈચ્છાને અનુસર -સરાન્ય સાધ્યુ" એ સાધ્યનિર્દેશ સ્પષ્ટ રીતે મહાત્મક છે ખ્રિસ્તિ પ્રજા સાથે સમન્વ

રાખવો એવો અમર્યાદિત નિષેધ અસહકારવાદે કર્યો નથી, તે સમન્ધ જોડે એ અગત્યના અવસ્થામાં સાધનમૂળ દબો તેડને અમે રહેશે મુદ્દાની બાબત એ છે કે હિન્દના રોકાએ પોતાની મેળે સ્વરાજ્યમપાદન કરવાનું છે એ વિધાનાત્મક સ્વરૂપ ઉપર મુખ્ય ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

૧-

પ્રથમ બાબત ધારાસભાઓમાં હિન્દીઓએ ન જનુ એટલા નિયંત્રણ જ માન સંતોષ માનવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ સાથે સાથે એ વધારે અગત્યની બાબત-વિધાનાત્મક બાબત-ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે કે સેકિને ગમગીય બામનોથી વક્રિગાર કરવા અને તેમને ગમગીયની જવાબદારીઓ માટે તૈયાર કરવા, જેઓ લોકતંત્રનું માનુ સ્વરૂપ બગાડે સમર્થ છે અને જેઓ હિન્દના જનસમુદાયમાં ગૃહ રહેતો સર્વનો અનુભવી છે તેઓ આ પ્રચાર કાર્યની આવશ્યકતા પૂરેપૂરી સમજી ગયા છે ધારાસભાઓનો અહિંસાર હિતગત છે કે નાનિકાગત એ લુહો પ્રશ્ન છે અને આ અપ્રસ્તુત છે, અત્ર તો પ્રસ્તુત મુદ્દો એ છે કે ધારાસભાઓનો અહિંસાર બોધીને સતોષ ન માનતા પ્રચારકાર્યનો ઉપદેશ કરવામાં અસહકારવાદ નામ નિષેવાત્મક નથી, વિધાનાત્મક પણ છે.

ત્રીજી બાબત ન્યાયમંદિરોનો અહિંસાર કરીને અનોખા માનવોનું અમહકારવાદ કહેતો નથી, પરંતુ સલાહના આશ્રયથી મુકદ્દમાઓ સૂકવવાનો વિધાનાત્મક બોધ કરે છે. ન્યાયની દિશામાં પ્રજાનું કર્તવ્ય નિર્ધારિત પોતાનું મહાત્મક સ્વરૂપ અસહકારવાદે સ્પષ્ટ છે.

ચોથી બાબત સરકારી અથવા અર્ધ-સરકારી શિક્ષણમંડળોનો લાગ કરવો એટલાથી સતોષ ન પામતા રાષ્ટ્રીય શિક્ષણમંડળો સ્થાપવી એ અમહકારવાદનો નર્મક્રમ છે, એટલે શિક્ષણની દિશામાં પણ અસહકારવાદ એ કેવળ નિષેધાત્મક નથી, પરંતુ વિધાનાત્મક પણ છે.

પાંચમી બાબત આર્થિક દિશામાં અસહકારવાદ માત્ર વિદેશી વસ્તુઓનો અહિંસાર એ રીતે એમી રહેતો નથી, પરંતુ સ્વદેશી વસ્તુઓ ઉત્પન્ન કરવાનો અને તેમનો ઉપયોગ કરવાનો વિધાનાત્મક ઉપદેશ આપે છે કેમકાં અને ઓ હાથ-શાગોનો ઉપયોગ કરવાનું કરવામાં આવે છે તે અમહકારવાદનું વિધાનાત્મક સ્વરૂપ જ છે.

૪

સંક્ષેપમાં, આપણે જોઈએ કે “અસહકાર” એ શબ્દને કે જાહેરથી અને ઉપર ઉપર થી જોતા માત્ર નિષેધાત્મક જણાય છે, છતાં જેમ “અહિંસા” અને “અબેદ” તબક્કા “અક્રમ” નો બોધ વસ્તુત કરે છે તેમ “અસહકાર” શબ્દ “આત્મોદ્ધારનો” વિધાનાત્મક બોધ કરી રાકે આ મામતમાં જે નહાની બાબતને મોટું સ્વરૂપ અપાય છે તે શબ્દ સુદ્ધિની દૃષ્ટિથી સમજી શકાય એવું હોવા છતાં અરેબર વધારે પડતું છે.

“અસહકાર” શબ્દથી જે સાધ્ય અને જે સાધનક્રમ રિચક્ષિત છે તે માત્ર નિષેધાત્મક નથી, પરંતુ વિધાનાત્મક પણ છે જ્યાં સુધી પગલવતા અભ્યાસો અને પ્રકારોને અભ્યાસ એ બે બાબતોના સમન્ધમાં સરકાર પ્રજાને સંતોષ નહિ આપે ત્યાં સુધી નિષેધાત્મક સ્વરૂપ ઉપર ભાર દેનારો ઓ દેશોને એ રીતે કે પરંતુ પ્રજાને ગાંધીજી “અસહકાર” હાથ જે તાતીમ આપી રહ્યા છે તે તો વસ્તુત-આત્મોદ્ધારની વિધાનાત્મક તાલીમ જ છે. ભારતનો આત્મોદ્ધાર એ અર્થોપરિ-સાધ્ય છે.

સ્વર્ગસ્થ "હાહ."

૧) ગુજરાતના રસસુના, રસ-મંદિરનો, રસધેણી પૂજની

લેખક-ગા. નૃસિંહ વિભાષર.

હાહને કોયુ નથી જોળખતું ? આખું ભેદર ગુજરાત જોળખે છે ! અને ગા માટે ન જોળખે ? ગુજરાતમાં જન્મીતા થેનાં સૌ જશતામીઓ અને સૌ જશતામીઓની હાહમહમ પ્રવતી જહરખખર હતો ગુજરાતના રત્નો તેમ જ કોનપાઓને ઉડા અધારમાથી ખચીને પ્રમસમા ખૂંડનાનું અપૂર્વ માન "વીસમી સદી" ના માનેકને જ છે "વીસમી સદી" ન કત તો ધણાયે સાહિત્યધ્યેયો આયમી ગયા હત અને ધણાયે કનિ-થયોકો ઉગ્યા ન હતા અને ગુજરાતની ચિત્રકલાનું શ્રેષ્ઠ સાહિત્યપરિષદે જોડના વર્ષોમાં ચિત્રકલા માટે નથી કપું તેટલા મહિનાઓમાં "વીસમી સદી" એ કરી ગતાંયુ

રવિચકર રાવળ અને પુરોષોત્તમો કલાની દુનિઆમાંથી હાહમહમદે શોધી કહાયા અને "વીસમી સદી" એ ચિરજીવ બનાવ્યા કનૈયાલાલ મુનશીનો ગુજરાત સમક્ષ વચારિધિ અક્ત અને પ્રેર કરનાર પણ હાહમહમદ જ ચન્દ્રસર પંથાનાં રનેહ-ગીતોને પાખ આપ તારાં પણ "વીસમી સદી" ન "સમાવેચક" નહિ નરસિંહરાને સજવન કરનાર પણ એ જ "ઉમ્મરખાયા" નો રસપ્ર પ્રોફેસર કાન્તિનાથને આપ્રાની પ્રયોગશાળામાં પથુ સાહિત્યનું નિર્દેશ રમરણ આપનાં અને રહેતા વિજ્ઞાને રસાત્મક ગાનનાર પણ આ જ રસાત્મા કવિ 'ન્દાનાનાનને જૂલ અને જવિખની ઉડી બમેનોમાંથી સમજીતી પટાસીને બહાર જોયા ધનાર અને વર્તમાન પ્રસાદમાં ધકેલનાર "કરિ" નો અંતરાતમાં છે ખરો જ પણ એ અતરાતમાંનો પ્રેરક ધણે બજે આ ચિત્ર-જાદુગર ગેધનીની રમઝમિને મુખજ બહારની દુનિઆ માસે જન્મીતી કરનાર અને મ્હારી નમ્ર નાથ્યકુનિઓને ફેટાપ્રાદમાં આમેકુજ ઉનાગી નામ્યખ્યાપ્રા નવીન રસ સિંચનાર પણ એ સાહસિ તરીજ "તારાપેર" ને મુક-મચાદ કરનાર પણ એ જ જોળ મટોરાનો મહાનુભાવ

"ગુજરાતના રસ-મંદિરનો આવો કિનોમન પૂજની ગુજરાતે બીજો કોઇ જોડો નથી એ રસધેણી મિચાગે રસની શોધમાં ને શોધમાં જ અજો ગયો "વીસમી સદી" તેની મુદ્દે પ્રમસદિના એક ન્દાના ખડનું જ પ્રનિર્મિથ હતુ એની ભાવનાઓ તો જખમર હતી મને ૧૯૧૬ મા મ્હારી સાથે કનાકાના કનાકા બેસીતે "વીસમી સદી" ના રવખાઓ તેણે રસા હતાં તે ઉપરથી કની નહુ કે તેની મુરાદો એથે ભાગે પણ બર નથી આવી એક સાર અસિક કહેદમદીથી ચનાવવામાં આ રસસુના પ્રાતમાં કેટલી જહેમત ઉગમની પડે છે તેનો ખરો ખ્યાલ હાહમહમદનું ઇતન જખ્યા વિના કેદિ આવવાનો નથી એ રસનીતો મજુ "વીસમી સદી" પાછળ કેટલી જનતોડ મહેનત કરી રમો હતો તે તેના નિકટના રનેહીઓ જ જાણે છે પૂરોપ અમેરિકાનાં ભારમાં સાત ચિત્ર-માસિકોની ખરોખરીમાં મૂડી રમખ એકુ

“વીસમી-સદી” ને બનાવવાનું તેનું મત અજબ હતું. સારામાં સારા શુભરાતના લેખકો પાસેથી લેખો મેળવવામાં તેની હૃદયહારક મીઠાશ અને સમજવડા ઓર હતી. એક વાર તમારા ઉપર હાજરે નિશાન તાકયું, પછી તમારું મગદૂર નહિ કે તમે છેલ્લી જઈ શો તમારે ત્યાં હમેશના બે ધક્કા ખાઈને પણ તમારી પાસે લખાવશે, તમે માથેરાન જશો તો તારથી તમને યાદી આપશે. વિચાર માટે વસ્તુ મેળવવાનું બહાનું કહાડશે તો એ વિષય ઉપર ટંગનાનધ સાહિત્ય તમારા હાથમાં આપીને ખડે એની એ તજવીજ કરશે. મદારા પોતાના જ બે જાણવા જેવા અપુલ્કવા કબી દઈ લોંછડ જ્યોર્જ ઉપર મદારે લેખ લખવો એવું હાજમદમરે સકલ્પ કર્યો. મહેં ધબીએ આનાકાની કરી અગવડો બતાવી તે બધી અગવડો તેની પામે દબી શકે તેમ ન હોતી તેના છપાતા અકમા કેઈ રીતે મદારે લેખ આપવો જ નેહરે એ તેની પ્રતિજ્ઞા હતી છેવટે મહેં લોંછડ જ્યોર્જના છવનચરિતની કેટલીક હકીકતો મદારી પામે નહિ હોવાનું બહાનું કહાડયું ખીજે દિવસે લોંછડ જ્યોર્જ વિષે થોડાંધ પુસ્તકો મદારે ત્યાં આપીને પશ્યાં હું મદારે થયો. એથી જ રીતે ખીજી વાર ખાપડ સમંધી રહેચ લખનાની મદને ફરજ પાડી. કેણુ જાણે આથી ખાપડ સમંધી ૯ વાંચી ન શકુ તેટલું સાહિત્ય મદારે પેરે એ ફેંકી ગયેય.

જેમ “વીસમી સદી” નો શુભરાત ઉપર ઉપકાર અથાગ છે તેમ “વીસમી સદી” અગમલુના શુભરાતનું શુન્દેગાર પણ બન્યું છે. “વીસમી સદી” એ શુન્દર સાહિત્યની સુંદર કૃતિઓને જેમ ચિત્રોથી ઓર સુરેરી બતાવી તેમ એ જ ચિત્રોના હરીરાથી કેટલાક કેચ-ગની પણ ખોળી કિમ્મત અગવી શુન્દર સાહિત્યના ખોટા આક ધણા સમય થયાં અકાચ કે-પણુ એ ખોળી આકલ્પીમા “વીસમી સદી” એ તો અવધિ હરી નિર્માત્ય નેડકલ્પાઓ મોહક ચિત્રોના ચોખ્ખામાં કા યકુળે તરીકે શોભના માણ્યાં. ટાલ્લીની વાર્તાઓ રંગની પિછી ને અમલતૃતિઓ તરીકે પૂજવા લાગી. ડ્યાને પાત્ર એવા સાદાં માનનીઓ દેવ-દેવીઓ જેવાં ચિત્રામણમાં પ્રકળી નિકળ્યાં. બાલ ખોળિયાની ખુલસુરતીમાં આતર તેજ ખૂટાઈ ગયા. ચિત્ર-સાહિત્યના કાકડીમાકમા રસ-સાહિત્ય ચિત્રવત થયું ગયું. લેખકોના ફોટોગ્રાફ જોવામાં વાચકો લેખને વિસરી ગયા. રોખાની ખાતર સગી પાનાના અગિદાન અપાયા.

પણુ આ બધા “વીસમી સદી” ની પ્રવૃત્તિના પેરેશ પરિણામો હતાં એ પરિણામો સામે સાયનાની ગમવા જેટલો અપકાશ એ ચિતામરન તનીને ન હતો, “વીસમી સદી” ને આક પેટ બનાવગની ઉપાધિ એટલી મ્હોળી હતી કે એને સાનો ઉપયોગ કરી લેવો પડતો એ ઉપર, ઉત્સાહપ્રેરક, બના લાઇએ શુભરાતના સારા નરસા મો પેખકોનુ યથાસકિત આનિધ્ય હરીને જ પોતાની કૃતકૃત્યતા માની એણે સોને નિવાળમા મોની કદર કરી સોળ ઉપયોગ કર્યો માન એનો જ ઉપયોગ કોઇએ ન દો. સાહિત્ય-મરિનો પૂજારી પોતે જ પ્રભુનાં ન પાગ્યો ગળીખીમાં “વીસમી સદી” શરૂ કર્યું અને તેને ગરીખીમાં જ મુકીને એ દિવાનર મુકીસ સ્વગસ્થ થયો. “વીસમી સદી” ની ખાતર તેુ થકેયુ સગી પિકેટોરિયામાં પેંચુ

જેમ્સે એ તપ પામે ખાદીધારી તપસ્વીઓએ પણ શિર યુક્તરૂપે જોડ્યો, અગ કપર સાર વહુ ન હોય તો આને, પણ યુરોપ-અમેરિકાના નવીનમા નવીન અને મોધામાં મોધાં માસિકો-માસિકો વિના ન આવે એ દાજીમદમદની સાહિત્યબક્તિ ! ખોખ મહોલાના મનેરિયામાંથી ગરવાને હવાદેર માટે ખર્ચા ન મળે, પણ રોયલ એશિયાટિક સોસાયટીને સારમાવે એવો સલમીન જાહોજવાલીનો પુનઃકબજાર પોતાનો કહેવરાવવો એ મોગશોખ ઉમ્મરખાયાનો પાસક સુધી જ માણી શકે.

મેકદર યુજરાતે દાજી જીવતાં તો તેની કદર ન કરી ન સાહિત્ય પરિષદે એ ગનને રાખ્યું, ન સ્વર્ગસ્થ-સમા આ મહાન પ્રચારક (*Propagandist*) નો ઉપયોગ કરી ખી, ન સાબરમતી આશ્રમને આ તપસ્વીને દૈયે જગી રહેના તનખાના દક્ષન થયા. એ નખો છેડતે આપણે હોલવાઇ જવા દીધો દીવેલની ખાખીએ એ દીપક કરી ગયો દેહના ' કના એ વિતના દ'થી આજરી હતો, અને એને લીધે આખું યુજરાત આજગી છે જગત પ્રાપ્યિત ન કરે ત્યાસુધી આજગી જ રહેશે " વીસમી સદી " જીવત ન રહે શંકા રી એ પ્રાપ્યિત પુરૂ ન જ થાય એ ગસમાનીના પ્યારામાં પ્યારા છોડને પુજરાન મનાવા દે તો જ એના ગસનીના રહેને સાચી શાન્તિ મળે.

—જી—

માર્ચ અને એપ્રિલના બન્ને અંકો.

મે મામના પહેલા અઠનાડીયામા

બહાર પડશે. માટે

માર્ચ-એપ્રિલ અને મે માસથી ગરૂ થતા

માહકોએ પોતાના લનાજમ વળતરી રૂપાણે

માહલી આપના.

તી પી થી ચાર આનાનુ વધારેનુ ખર્ચ બચાવતુ હોય, અને, અ-હેવા મેગ-

વવા હોય તો આ જ મીધો સગન માગ છે

પ્રાણસમા પખી !

૧૫૬ — ૩ મહુપાલ જમનારામ દવે, એમ

પ્રાણસમા પખી !

ક્યાંથી કરો આ-પા ઉદ્ધાર !

પ્રેમય એ પથી !

મિનમિનના સમગ્ગાના સનય સુદામતા

પગલા પનોતા અપાર !

પ્રાણસમા પખી !

દુનિનાથી દૂર ઉભા દામણી આ કૃપા

ક્યા ત્યા તમ હર્ષના દિદાર !

પ્રાણસમા પખી !

સનીસની અતગીદે જોતી દત્તી આપની .

ત્યા ક્યા આ અમૃતસાર !

પ્રાણસમા પખી !

જીનન ॥ જગતા આદર્શપ અનતર્થ

જીતુ શા તેજના અપાર !

પ્રાણસમા પખી !

ક્યાંથી કરો આ-પા ઉદ્ધાર

પ્રેમય એ પથી !

મહાત્મા ટોલસ્ટોયનું આત્મનિવેદન.

લેખક — ૧ જાન્યુઆરી.

— શુભર આપામા ટોલસ્ટોયનો જીવનની પરતુરિયતિ સમજાવે તેવું કોઈ પુસ્તક અદ્યતિ સિદ્ધ થયું નથી એ કામ સુપ્રસિદ્ધ ‘સરતુ સાદિલ્લિયે કાર્યાનયે’ હાથમા લીધું છે પણ તે બહાર આવનારે હજી સુધી અનુકાશ મળ્યો નથી એ ચિવાય જે કંઈ અવત્તા થયો છે તે યુગ છે તેથી તેમના મનના વિકાસનું સ્વરૂપ કેવું હતું તે આ લેખનારા તેમજે પોતે આલેખેલા ચિત્રપત્રથી અને તેટલા તેમના પોતાના શબ્દમા આપતું યોગ્ય લાગે છે.

જાતન-વંદા પૂર્ણ થઈ જાય છે અને તારવવનો જાવરતિ ઉદ્યાનજનપ- ટોકીયા ‘ક’ ૩, લેવા સંધ્યાસમયે પુષ્કળ મનુષ્યોની મિથિતિ અતિ નાનુ- બની જાય છે જીવનન મમ્યાતિ પ્રવેશપર તેમની દૃષ્ટિ પરિભ્રમણ કરે છે ત્યારે અનેક માર્ગે તેમની દૃષ્ટિએ ડે છે પણ તેમના કયા પથનો સીકા કરવો તેનો વિચાર તેમની શુદ્ધિએ કરેલો હોતો હતો તેમા પણ જેમની શુદ્ધિ શક્તિ તીવ્ર હોય છે તેમને તો એ સંધ્યાસમય અધિક જ રોકેટ થઈ પડેલો હોય છે આ વખતે તેમની નજર સમગ્ર ઐદિ- અને પારમાર્થિક એ અને માની પ્રતિમાઓ ઉપર હોય છે અને સાંભળ્યું કંઈ અને માલ કંઈ એ જાતને, માણસ વિચાર કરના હોય છે, પરિણામે તીવ્ર શુદ્ધિવાળાની ઐદિક વસ્તુની આ શક્તિ કડી જઈ, પરમાર્થ તા- તેનું ચિત્ત ખેંચાતું જાય છે ટોલસ્ટોયને માટે પણ તેમ જ જન્યુ હતું.

ટોલસ્ટોયની ધર્મશ્રુતિ ધણી મોટી જાન્યુ થઈ હતી યુનાન્યાનો સમય પૂર્ણ થઈ હાવરસા આનર્તા સુધી એ પ્રવૃત્તિનો ઉલ્લેખ તેમનામા જળવત્તર ન હતો તે જ પ્રમાણે પે જન્યુની ધીમે ધીમે અને ક્રમાનુસાર થતી ગઈ હતી બીજી એ કે આ જન્યુતિમા માવનામય અત કરણ કરતા તીવ્ર શુદ્ધિના વિચારનું વર્ચસ્વ એ પ્રવૃત્તિમા વિશેષ જણાય છે.

કેટલાકમા ધર્મજન્યુતિ અત કરણની સાવનાથી ઘણેલી હોય છે કેટલાક જમતના દુ ખ તેષ અથા જાતને દુ ખનો અનુભવ થતાં અત કરણ મુદ્દુ થવાથી જીવર પ્રતિ વળેલા હોય છે જેવા માણસોના ચિત્તમા અમુક એમ કેમ કે એવા પ્રતિ વિશેષ થતા નથી તેમની પ્રવૃત્તિ શુદ્ધિપ્રધાન ન હોઈ જાનનાપ્રવાન હોય છે ટોલસ્ટોયની વાત તેથી જુદી હતી તેમની પ્રવૃત્તિ શુદ્ધિપ્રધાન હતી તેથી અધશ્રદ્ધાનુ ચિદન પણ તેમનામા જણાતું નથી તેમનું અન કરણ જાનનામય ન હતું અર્થેવો પરદુ ખથી તે દ્રવનું ન હતું એમ પણ નથી પરતુ તેમની શુદ્ધિ જાનનામય અન કરણ કરતા વિશેષ તીવ્ર હોવાથી તે આગળ આવી અને સાવના પાછળ પછી ઈ સ ૧૮૭૬ માં તેમજે પોતાનું મનોમય ચરિત્ર લખી ગળ્યું છે તેપરથી તેમની વર્મશુદ્ધિને વિકાસ કેવી રીતે થતો ગયો હતો તેનો મારો નિર્ણય થઈ શકે છે એ અથમા તે કહે છે —

“એ વાતને આજે પાંચ વર્ષ થઈ ગયાં છે તે વખતે મારી વૃત્તિ અત્યંત કઠિન થઈ હતી. કદી કદી મારું મન વિવેકાણુ વમળમા પડી જતું હતું અને લાગતું કે જાણે મારું જીવનની ગતિ બધું પડી ગયું છે. કદી કદી મારું જીવન કેવા પ્રકારનું હોય તે જાણે અને મારી રીતે વર્તેલું તે હું પોતે જ સમજી શકતો નહોતો. એવા સમયે ઉદાસીનતાની પૂર્ણ છાયા આરાપર પડતી અને મને લાગતું કે મારું જીવન વ્યર્થ ગયું. તથાપિ એવી હોશ પશુ વર્તે જતી અને મારો જીવનક્રમ પાછલા અકથી આગળ ચાલવા લાગતો. પછીથી એવી ક્ષણે વારવાર આવવા લાગી અને તેનું સ્વરૂપ પણ હંમેશા એક જ પ્રકારનું હોતું. કાર્યપૂર્ણ કાર્ય હાથમા લેતો કે, તે કંઈ કરવું અને તેનો અંત કેવો આવશે, એવો પ્રશ્ન મનમા ઉદ્ભવતો. મોટા મોટા જાગી પડતો અને લીધેલું કાર્ય જેટલું ને તેટલું જ રહી જતું. આનંદમાં એવું કાર્યના પ્રશ્નો મુદ્દા રહિત હોઈ તેના ઉત્તર મળી રહે તેમ નથી એમ મારા મનને સંમત થતો લેતો હતો. એ પ્રશ્નોના નિર્ણય પૂર્વકની જાણે પ્રથમથી કરી રાખ્યા છે, પણ તેવાને અવકાશ નહિ હોવાથી હું તે જાણતો નથી, એમ માગ મનને સમજાવતો હતો. પોતે લાગીને સંતોષ થતો નહિ એ પ્રશ્નો વારવાર ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા અને મને જાણવા લાગ્યું કે તેના નિર્ણય મોટી કાલસા સિવાય ચાલે તેમ નથી એક જ મથળે. સાક્ષીની દીપ્તિ પડતી હોય છે તો તે જગ્યાએ જેમ કાળો કાથ પડે છે તેમ મારા મનપર પણ એ પ્રતિબિંબિત અવસ્થા કરના હોવાથી તેપર તેની કાળી અવકાશમય છાયા પ્રસરી ગઈ. કોઈને કંઈ લપકર વિકાર લાગે પડે છે તો મુશ્કેલી વખત તેની એવી સ્થિતિ થાય છે. આનંદમાં હું ખૂબ સદૃશ ચિહ્ન પ્રકટ થવા લાગે છે તેના તરફ તે વિશેષ લક્ષ્ય આપતો નથી. પણ પછી એ ચિહ્ન વારવાર થવા લાગે છે અને અંતે તે સર્વ એકરૂપ થઈ તેનો એ મોટો રોગ બને છે અને પછી તે દીધકાળ સુધી તેના શરીરમાં પોતાની છાયાની નાખે છે. તેનું હું ખૂબ વૃદ્ધિ પામતું જાણું છે અને છેવટે એ રોગનો પ્રભાવ એટલો તીવ્ર બને છે, પોતાને શું થયું છે, તેનો પૂર્ણ વિચાર કરવાની સવડ મળતા પૂર્વે જ માણસ મરણો લે થઈ પડે છે.”

“મારી વાત તેવી જ થઈ છે. હું જાણી ચૂક્યો છું કે, મારા મનનો રોગ કેવળ આગળ પડે નથી મને જાણાયું કે એ પ્રશ્ન જ્યારે વારવાર ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે તેના નિર્ણય કરવું જ જોઈએ અને એ તે દિશામાં પ્રવૃત્તિ પણ કર્યો એ કાર્ય તરફ હાથ લગાવતાં જ એ પ્રશ્ન પૂર્વે આગળ સ્વરૂપ નષ્ટ થયું અને તેણે લપકર અને ઉગ્ર રૂપ ધારણ કર્યું જે પ્રશ્ન પ્રારંભમાં અને છોકરાની રમત જેવા લાગતા હતા, તે જ હવે વિકટ જાણવા લાગ્યા. તે પ્રશ્ન અત્યંત મનના નીચે તેમ મૂર્ખપણાના એ નથી, પણ માનવજીવનમાં રહેતો અત્યંત મહત્વનો પ્રશ્ન છે. એવી તે અતિ ઉગ્ર તથા મહત્વ છે એવી મારી ખાતરી થઈ જુદાના તરફની ખાતરી ખાતરી થઈ ગયો અને મને લાગવા માંડ્યું કે એ પ્રશ્ન મારી સંકિત બહારના છે સમાજના પતન પર જવા નીકળ્યો કે બાંધકાને સિદ્ધાંત આપતું એમ લાગતું અથવા એકાદ અંધ લખનારે

અટ્ટી પણ એ પ્રશ્નને નિર્ણય થતાં સુધી કોઈ પણ કાર્ય થવું મારા માટે અંશતઃ જનવા સ્વાંગ્યુ અરે, મારે જીવનું પણ ન જોઈએ એમ લાગવા માંડ્યું એકાદ વખતે વતનનો દિસાખ મારા મનમાં આવતો, પણ તે સાથે જ એવો પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થતો કે, 'મોડા, સંભારા પ્રાંતમાં તને સોળ હજાર એકર જમીન મળશે, તારી પાગમાં ત્રણસો ઘોડા થશે, તને પુષ્કળ દ્રવ્ય મળશે, પણ પછી શું ? તારી દોનતનો અંત સામા આવશે ?' એવી પ્રશ્નમાળા સર થતી કે માફ ચિત્ત વિચારના ચક્ર મૂઢમાં સ્વપ્નમય દ્રશ્ય દ્રશ્ય પુનઃ પ્રથમના રચાને આવડું અને ગમે તેટલું ભટકતું, પણ એ બુદ્ધમાયી બહાર નિકળવાનો માર્ગ જ તેનાથી અદક્ષ થયો. આમ થતું એટલે તે મિચાઈ ધૈર્યગનિત થઈ પોતાનું ચિત્તન કાર્ય પણ સ્વજીવે, બાળકોને કંઈ પદ્ધતિથી લીધેલું એ વિષેનો વિચાર એકાદ વખત મનમાં આવતો કે 'તરત જ પછી શું ?' એ પ્રશ્ન ચક્ર લાંબને આજના ઉભો ગટેતો ખેડૂતોની રિયતિ કેવી રીતે સુધારવી એવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો કે તેની પાછળ પાછળ તરત જ 'તેની પેચાત તને શા મારે ?' એ પ્રશ્ન આવતો જ મારા પુસ્તક યોગપ્રિય થઈ મને મશ મળશે, એ વિચારથી માફ મન ધોડુ થોડું ફરના લાગે છે તો તરત જ 'હા, મોગોત કરતાં, પુષ્કળ કરતાં, શેક્ષપીયર કરતાં અથવા મોરીયર કરતાં તું વિગેવ ક્રીતિશાળી થઈશ, એટલું જ નહિ પણ જગતના સર્વ લેખકોનાં તું મુગટમણી બનીશ, પણ પછી શું ? તારી ક્રીતિનો અંત સામા છે ?' એ પ્રશ્ન જવાબની માફક મારા મનપર પડે છે અને તેને હું જવાબે છે આ પ્રશ્નને સમૂહી-ધીગમી ખજા જ નથી. ઉત્તર આપ, એવો ટકટકારો એક સરખો મારી પાછળ પડે છે તેનો ઉત્તર ન આપવો સારે જીવનું કેવી રીતે ? પણ ગમે તેમ કરવા છતાં કદાચે ઉત્તર નિર્જાત થઈ શકતો નથી "

મને જીજ્ઞાસુ આનુ કે મારા પગનીચેનું પાગીયું ખસી ગયેલું હોઈ ત્યાં અન્ય કોઈ પણ આધાર નહિ હોવાથી હું અવચલ લટખી રહ્યો છું જેના આધારથી હું જીવનકાળ આજ સુધી ન્યતિત કરી રહ્યો છું તે આધાર નષ્ટ થયો. અને તેના રચાને નવો આધાર આપો નહિ એવી રીતે માફ જીવન કેવળ નૂન્ય બની રહ્યું હું ખાતો હતો, પીતો હતો, ઉંધનો હતો અને સામેન્ધાસ પણ કરતો હતો ! એ ક્રિયા ક્યાં સિવાય મારે તેમ નહતું તેથી તે થતી હતી, અને તે સર્વ એક નિજી જીવનની સારૂ જ બનતી હતી તેની શાંત ? મારી પોતાની ક્રિયાશક્તિ અથવા અનન્યનું ખરું ન હવું મારી કુદિને માન્ય થાય તેવું કોઈ પણ ધ્યેય રહેલું નહિ હોવાથી તે મારે કદાચ હેતુપૂર્વક ક્રિયા કરવાની છજા કેવી રીતે થઈ શકે ? એકાદ દેવે પ્રસન્ન થઈ મને કદાચ ઇચ્છિત વર મળવાનું કહ્યું હોત તો-પણ હું કદાચે મારી સાથે ન હોત કાગળ અને ગેની જરૂર છે તે જ હું સમજી શકતો ન હતો અમુક કંઈ તમુક ભોગ વતુ, એવા પ્રકારની દેવ લાખા સમયથી ચિત્તને પડેલી હોવાથી તેની કેટલીક કેદ અઘાપિ બાળી હતી એ કેદની લહેર એકાદ વખત આપતી તો કદાચે કરવાની છજા સુધામગિરીનો ગમજ (સચિત વર્ણ) ૨ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

મળી, તથાપિ મને ત ત જ જાણાઈ આવતું કે તે ખરી ઈચ્છા નથી અને, મળા જાણવાનું કમળ પણ મા મા રહી નહિ કારણ માનેવજીવનનો અનિમ હતો અને તેનું સ્વયં રાજ્ય એ જાણ્યા છે એમ મને લાગતું હતું મને લાગતું હતું કે, માનેવજીવન મા જાણ્યું એવું અર્થ થયું છે અને તેજ તેનું સ્વયં રાજ્ય છે પછી વળી અધિક સ્વયં તે સંમતિવાનું હતું માર્ગક્રમણ કરી છેવટે બાજુએ ભાગે દીવાલ પરાવતી કરાડતી દેખે આવી માર્ગનો ને લાંબા જેની મારી મિથિનિ યદ હતી એની આગળ પગ ના ના જ પડવાનું છે તથાપિ જ્યાં ને ત્યાં ઉભા રહેવાનું પણ.

પાછો પણ ફરી શકતો નહતો અથવા આખો મીઝીને આગળ રહી જ નથી એમ મને સમજાવવાનું પણ અને તેમ નહતું આ વખતે આવા પકારને નિર્વાણકાળ પ્રાપ્ત થયો હતો ?

“મારું ધર્મ જાણ સારું હતું, સપત્તિ હતી અને સતતિ મને નીતિ પણ પ્રાપ્ત થઈ હતી પરંતુ એવી સ્થિતિમાં પણ મારા જીવનનો કંઈ જ હતું રહ્યો ન હતો કોઈ પણ વિધાએ આ જીવનનો તું ત્યાં કર એમ જાણે કે અદ્યતી એકચરણ મને કહ્યું હતું હતું પણ મારે કહેવું જોઈએ કે મારી આત્મહત્યા કરવાની ઇચ્છા હતી એમ તો હું કહી શકતો નથી.”

“પૂર આપણે આપણું જીવન ઉજાડવાનું રાજ્યનું કરવું જોઈએ એવી મને જે પ્રમાણે પ્રવળ ઈચ્છા થતી હતી, તે જ પ્રમાણે હવે જીવન જ ન જોઈએ એ ઇચ્છા તેટલી જ પ્રવળતાથી મને લાગી કોઈ ભગવાન જ પ્રસંગે હું જીવ પણ આપી દરજ, એ ભયથી મારે મારી જીવ જ સજાગવી પડતી એવું પણ મારા મનમાં થતું કે, આજે મારો જીવનક્રમ તદ્દન સ્વયં ગતિ જાણીને હશે પણ હજી ધણો સમય છે મારી એરડીમાં દોરીના દુકાણાએ દર્શન ન થાય તેવી કાળજી રાખતો, નદુક ભરી સિકારે જતો પણ જાટી ગયો એમ કંઈક કારણ એટલું જ કે કાણ જલો કદાચ વેનજાની લહેરમાં કઈનું કંઈ કરી બેસ તેનો મને જાણતો મને શેની જરૂર હતી તે જ હું સમજી શકતો નહોતો મો એટલું જ લાગતું કે મને માન જીવનની જરૂર નથી, તો પણ તેમાથી કંઈએ સારો લાભ હજી નીકળશે એવી આશા પણ રહેતી ન હતી.”

“જે સર્વ સ્થિતિ કારે યદ” જે વખતે ‘આ અનિ! ભાગ્યશાળી છે’ એમ મને લોક કહેતા હતા તે જ વખતે પુરી પચાસ વર્ષની પણ ઉંમર યદ ન હતી, સુશીલ, એમ અને સચાર દક્ષ પત્નીનો લાભ મળેલો હતો, મારા બાળકો આઝાદારક હતા અને મારે માસે વનન વગેરે પણ સાઝ હતું મારી મહેનત વિશેષ ન હતી જના પોતાની ફરજપતાર્ય જ મારી જમીન મારી સપત્તિમા વધારો કરતી હતી, મારા આપતવર્ગમા મારા માટે પૂરું આદરજીવિ હતી, અને સામાન્ય જનસમાજ મારી સ્તુતિ કરતો હતો હું આનંદદાર-શાંતિ માન થયો હતો એમ કહેતામાં ખરેખર અતિથયોક્તિ યદ ન હોત હું નીકો જાન્યો હતો અથવા મોઈ ચિત્ત કોઈમદ યદ હતું એમ પણ ન હતું ઉત્તર દેહ અને મનના સમર્થમ અન્ય કરતા હું અધિક બળવાન હતો શરીરબળની વાત કરીએ તો કોઈ પણ બળવાન એક

મારી નીસ વાર્તાએ (સચિત વાર્તા સમહ) ૨-૦-૦ એન એમ, ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ.

નના જેટલું પણ સુધી પાતો હતો. મનમિત્ર દષ્ટિએ જોતા આદ્ય કથા સુધી જે અરણ્ય વિશે કામ સહેનાઈથી હતો હતો છતાં એટલી મહેનતની કાંઈ પણ ફલ અમર માગપર પડી શકે નથી.

“મારી આ મનસિક સ્થિતિનું ચિત્ર આજેનાવાનું કહો. તે કહી શકી કે, ‘જીવન’ એ શુદ્ધ ઉપહાસ છે. કાંઈએ મત્સરથી અથવા એલાથી મારી ફોજીની કંવા મોટે મને જન્મ આપ્યો, પણ એ કાંઈ કાંઈ તો નિર્લય પણ હું જીવી શકતો નહિ.”

‘મને સહજ એવું જ લાગતા મોડાં પડે, દુ ગમે ત્યાં દૂર જ રેતી મારા ત્રીસ વાલીસ નાના જીવનનો તમાસો જોનારો. આ મનમાં જ હસનારા કાંઈ પણ દોષો જોઈએ હું ભણ્યો ગણ્યો, નાનાનો મોટો થયો, ચરીરે પ્રોથ થયો, મનથી પરિપક્વ દેશમાં આવ્યો. અને એ સ્થિતિમાં માનવ જીવનના શીખરની છેવટની રોષ પહોંચ્યો, અને તેટલી ઉંચાઈએ ઉઠા રહી એ સિદ્ધાંતો કન કયું, ત્યારે મો જણાયું કે, પાછળ સર્વ શ-નાકાર છે અને આગળ પણ સુખનો જ અમર્યાદિત વિસ્તાર છે. આ સ્થિતિમાં મને ઉભો જોઈ તે ઉત્પન્ન થઈ એટલું જાણીએ પાડતો હતો.”

“પણ એ કાંઈ ખરેખર જ અસ્તિત્વમાં છે કે નહિ, તેનો નિર્ણય પણ મારે શુદ્ધિથી ચતો નહિ. મારી કાંઈ પણ દિવાનો અર્થ તો છે, તે હું જીવી શકતો નહિ અને સર્વ જીવનનો, ઉદ્દેશ પણ સમજતો નહિ. મને હવે નવાઈ વાગે છે કે, આરંભમાં જ મને એવા પ્રગટી શકાયો કેમ ન થઈ માનવજીવન અર્થશૂન્ય છે એ વાત આ પહેલે જણાવેલા લક્ષમાં આવી, ગઈ છે છતાં તે સમજવા માટે મને આટલો કાળ લાગ્યો, તે વાતનું મને આશ્ચર્ય થાય છે. આજે માણસ હજીપણ હોય છે, કાને તેનાપર એકાં જાણેકર રોગનો દુમનો થાય છે અને પરમ દિવસે તે શબરૂપ અને છે. તેની પાછળ નહીં રહે છે. સડી ગયેલું અને કટકથી ભરાયું ગયેલું ચરીર. આજે મે મોટાં મોટાં સંસ્કૃત્ય કંઈ દરો પડ્યાં કાને તે લોકોના સ્મરણમાંથી ખસી જશે, પછી મારી પાછળ નહીં રહેવાનું. ત્યારે મારે કાંઈ પણ કાર્ય શા માટે કરવું? એ સત્ય આટલું સ્પષ્ટ હોય જતા માણસનાં વચમાં આવતું નથી તે શું આશ્ચર્ય જોતું નથી? આવી સ્થિતિમાં તેને શા માટે જીવવું? જગતમાં અવધી મહાન આશ્ચર્ય કહીએ તો એ જ છે જીવનનો મન નેત્રપર હરે ત્યાં સુધી તેની કેદમાં માણસ જીવી શકશે પણ એ કે ઉતરી ગયા પછી માનવજીવન પણ ઉપહાસ થાય છે, દેનગ મુખાંથી ભરેલી મરકરી છે એ તેની નજરથી છુપાઈ રહે કે અભિવિત નથી એ મરકરી એટલી ગંધવપણીની છે કે તેને હામ્ય પલ-ચતુ નથી. તેનામાં એક માન મોજ નથી એ કેવળ ફલતા અને મુખાંથી ભરેલી છે.”

એ વખતે એક પ્રવાસી અરણ્યમાંથી પસાર થતો હતો તેટલામાં તે જણાયું કે સમોથી એક લાયકર દિગ્ગમ પ્રાણી પોતાના તરફ ધસી આવે છે તરત જ તે તેની દિશા ચુકાની નાસતા લાગ્યો. નાસતા નામતા રસ્તામાં એક કુવો દેખાયો તેણે તે કુરામાં ડાબી

યતી, તથાપિ મને તરત જ જણાઈ આવતું કે તે ખરી ધૃષ્ટિ નથી. અરે, સાચું જણવાતું
 ધૃષ્ટિ પણ સાગમા ઝી નહિ કારણ માનવજનનો અનિમ્બ હેતુ એનેનું સ્વયં એ
 જાણ્યા છે એમ મને લાગતું હતું મને લાગતું હતું કે, માનવજનનું મુગ્ધતા જેવું અસ્થ-
 વ્ય છે અને તેજ તેનું સય સ્વરૂપ છે પછી વળી અધિક સાચે તે નું સમજવાનું હતું કે
 માર્ગક્રમણ કરી ડેનડે, બાણ્યે લયજા ઉડાણ ધરા... ને ને...
 લાવવા જેની મારી સ્થિતિ થઈ હતી એની આગળ

જ પડવાનું છે । તથાપિ જ્યાં ને ત્યાં ઉભા, ગહેવાનું પણ માંગ માટે શક્ય નું હવે અને
ખાતો પણ ફરી રાકતો નહતો અથવા આંખો મીચીને આગળ કંઈ જ નથી એમ મને
સમજાનાનું પણ બને તેમ નહતું આ વખતે આવા પ્રકારનો નિર્વાણકાળ આપ થયો હતો ।”

“મારે શરીરગળા સારું હતું, મનપસંદ હતી અને સંતતિ અને કીર્તિ પણ મારા યથાહતિ પગલું મેરી સ્થિતિમા પણ મારા જીવનનો કંઈ જ દેવું ગયો ન હતો. કોઈ પણ ઉપાયે આ જીવનનો હું ત્યાગ કર એમ જાણ્યું કે અદરથી એકસરખું મને કલ્પા કરતું હતું પણ મારે કહેલું જોઈએ કે મારી આત્મહત્યા કરનારી ઇચ્છા હતી એમ તો હું કદી શકતો નથી.”

“ પૂવ આપણે આપણુ જીવન ઉત્તરવચ સ્વરૂપ કરવુ જોઈએ. એની મને જે પ્રમાણે પ્રવળ ઈન્દ્રિય થતી હતી, તે જ પ્રમાણે હવે જીવન જ ન જોઈએ એ ઈચ્છા તેટલી જ પ્રવળતાથી મના લાગી ઠોઈ લાગતા જ પ્રસંગે હું જીવ પણ આપી દઈશ, એ લાયકી મારે મારી, જીવને જ સલામતી પડતી. એવું પણ મારા મનમાં થતું કે, આજે માટે જીવનક્રમ, તંદન સમયે રહિત જલાતો હશે પણ હજી ઘણો મમય છે મારી જોરડીમાં દોરીના દુકાનુએ દેશને ન થાય તેની કાગળ રાખતો, નહુક લરી ચિકારે જતો પણ અટકી ગયો એમ કરવાનું કારણ એટલું જ કે કોણ જાણે કદાચ વેનગાની લહેરમાં કઈનું કષ્ટ કરી બેઠું તેનો મને ભાગ લાગતો મને રોની જરૂર હતી તે જ હું સમજી શકતો નહતો. મને એટલું જ લાગતું કે વર્તમાન જીવનની જરૂર નથી તો પણ તેમાંથી કષ્ટને સારો લાગ હજી નીકળશે એવી આશા પણ રહેતી ન હતી ”

“એ સારી સ્થિતિ ક્યારે થઇ ? એ વખતે ‘આ અતિ! બાગશાળી છે’ એમ એને
 નોક કહેતા હતા તે જ વખતે! છુરી વચાત વર્તતી થયું હિમ-પર્થ ન હતી, સુરીનું, પેટ
 અને સસાર દશ પ્રતીનો લાલ મળેલો હતો, મારા બાળકો આરાધારક હતા અને મારી
 પ્રાપ્તિ વનન વગેરે થયું સાફ હતું મારી મરેનત વિશેષ ન હતી છતાં પોતાની કળકૃપનાથી
 જ મારી જમીન મારી મપસિમા વધારો કરતી હતી, માગ આત્મરર્થમા મારા માટે એક
 આદરશુદ્ધિ હતી, અને સામાન્ય જનસમાજ મારી સ્તુતિ કરતો હતો હું આનંદ-પૂર્ણ
 માન થયો હતો એમ કહેવામાં ખરેખર અતિથયોક્તિ થઇ ન હોત હું ગરિબ જાન્યો હતો
 અથવા માફે ચિત્ત-દર્શનપ્રદ થતું હતું એમ પણ ન હતું ઉત્તર દેહ અને મનના સંબંધમાં
 અન્ય કરતાં હું અધિક જળવાન હતો શરીરજળનની વાત કરીએ તો કાંઈ થયું જળવાન ખેડ-”

भारी वीस वातांगोल (संयित्र वातांगोल) ३ २-०-० येन येम. त्रिपाठी ये-३ ५५५, मु. वा. ५५५

નના જેટલું આસ હું કાપતો હતો. માનસિક દૃષ્ટિએ તેના આગસે જ્યારે સુધી હું અંશ
ચિત્ત કામ મહેતાઈથી કરતો હતો તેના એટલી મહેનતની કાંઈ પણ ફલ અસર આગપર
કંઈ થઈ નથી "

જ્યારે આ માનસિક સ્થિતિનું ચિત્ત આવેખવાતું હશે તો હવે સગરી કે, જીવન એ
શુદ્ધ ઉપદાસ છે કાંઈએ માલગથી અથવા ચેષ્ટાથી મારી ફળેલી કરા માટે મને જન્મ
આપ્યો, પણ એ કાંઈ કાણ? તેનો નિર્ણય પણ હું કરી શકતો નહિ "

મને સંદેહ એવું જ લાગવા માંડ્યું કે, હું ગમે ત્યાં હર અદ્ય જ રહી મારા
ત્રીસ આવીસ વર્ષનો જીવનનો નમાવો જોનારો અને મનમાં જ હસનારો કાંઈ પણ હોવો
જોઈએ હું અથો અથો જોનાનો મોટો થયો, સરીરે પ્રાં થયો, મનથી પરિપક્વ દેશમાં આવ્યો.
અને એ સ્થિતિમાં માનવ જીવનના સીખગની છેવટની રોષ પહોંચ્યો, અને તેટલી ઉંમરમાં એકા રૂમી
એ સિદ્ધાંતને કન વર્ષ, ત્યારે મને જણાયું કે, પાછળ સર્વન ગત્યાગ છે અને આગળ પણ
શૂન્યનો જ અમર્યાદિત વિસ્તાર છે આવી સ્થિતિમાં મને ઉભેનો જોઈ ને ઉત્પત્તિમાં ચેષ્ટાઈ
જાણી જો પા નો હશે "

જે પણ એ કાંઈ ખરેખર જ અસ્તિત્વમાં છે કે નહિ, તેનો નિર્ણય પણ મારી
જીવિથી થતો નહિ મારી કાંઈ પણ દિપાનો અર્થ શો છે તે હું કની શકતો નહિ, અને
સર્વ જીવનનો ઉદ્દેશ પણ મમગતો નહિ મને હવે નવાઈ લાગે છે કે, આરભમાં જ મને
એવા પ્રશ્નની શરૂઆત કેમ ન થઈ માનવજીવન અર્થશૂન્ય છે એ વાત આ પહેલા
જણાએના લંમમાં આવી, મધ છે છતાં તે મમગવા માટે મને આગસો કાળ વાગ્યો કે
જાવનું મને આશ્ચર્ય થાય છે આગે માણસ હટપટ હોય છે, કાને તેનાપર એકા
અપેર રોજનો હમતો થાય છે અને પરમ દિવસે તે શનકષ અને છે ! તેની પાછળ
નું રહે છે ? સડી ગયેલું અને ક્રીટકથી બરાબ ગયેલું સરીર ! આગે એ મોટા મોટ
સંસ્કૃત્ય થઈ દરો પણ કાને તે લોકોના રમજીમાંથી ખસી જરો, પછી મારી પાછો
શું ગણવાનું ? ત્યારે મારે કાંઈ પણ કાવ શા માટે કરવું ? એ સત્ય આટલું-સ્પષ્ટ હોય
છતાં માણસ !! મહામા આવતું નથી તે શું આશ્ચર્ય એવું નથી ? આવી સ્થિતિમાં તેજે શા માટે
જીવનું જીવનમાં સર્વથી મજાન આશ્ચર્ય હશે એ તો એ જ છે જીવનનો મહા જોખર દરો
જ્યાં સુધી તેની કેદમાં માણસ જીવી શકશે પણ એ કેદ ઉતરી જવા પછી માનવજીવન
પણ ઉત્તાસ રૂપ છે, કેવળ મુર્ખાઈથી ભરેલી મસ્કરી છે, એ તેની નજરથી હુપાઈ રહે ન
અજ્ઞાનિત નથી એ મજરી એટલી મર્ફરપજાની છે કે તેને હામ્ય પળાયતું નથી તેનામ
લેલ માત્ર મોજ નથી એ કેળવ દુલ્હતા અને મુર્ખાઈથી ભરેલી છે "

એક રાખને એક પ્રકારી અગ્નિમાંથી પસાર થતો હતો તેટલામાં તેને જાણાયું કે
આગેથી એક મધ્યકર દિગ્ગજ પ્રાણી પોતાના તરફ ધસી આવે છે તરત જ તે તેની દિ
જુલોની નાસના સા પો નાસના નાસના કરતામા એક કુવો દેખાયો તેણે તે કુરામા ડાખ

કુડું તો તેમાં એક ભય કર જતયર જણાયુ તે જલયરે પ્રનાસીને ગળવા માટે પોત જડણુ પહોણુ કુડું પ્રનાસી મહાન સકટમા સપડાયો કુવામાં જુરકો મારે તો જનયરનો જે યદ્ય પડે અને પાછો ફરે તો પેલુભય કર પ્રાણી ફાડી ખાય છે નરે કુનાની દીવાનના સાધામાં જે વેવાનુ જળુ પયરાઈ ગયું હતુ તેનાપર તે ઉતર્યો અને તેની ડાળી પકડી લટખી પડ્યો ધ ધીમે નેના હાથ કુ ખના લાગ્યા તેને તાગ્યું કે, જળયર કે પેના ભય કર પ્રાણીમાંના એકના પ ભક્ષ જન્યાસિવાય છૂટકો નથી, તથાપિ જીનઆશા બળવાન હોય છે આથી, તે જેવે તેવો જટકી રહ્યો તેટલામા એક ઢાળો અને એક પોલો એના બે ઉંડર આવીને તે બેનો મૂળની ચોતરફ ફરના લાગ્યા અને ફરતા ફરતા મૂળ કાતરવા લાગ્યા હવે પોતે વેચો છે નહિ દે તો પણ તે મૂળમાંથી તૂટી પડી નીચેના જળયરના જડખામાં પડ્યો એવી તે ખાની થઇ, તથાપિ વેવાની મજબૂત પકડ તેણે છોડી નહિ આજુબાજુ દષ્ટિ ફેરવ તે વેવાની એક ડાળીએ એક મધપૂગ જણાયો તેમાંથી મધના ટીપા પડતાં હતાં. પ્રનાસી પોતાનુ મસ્તક તે દિશા તરફ નમાવી મધના ટીપા જીભ ઉપર ઝીરી લઇ ચાટ નાચ્યો " પૂર્વના દેશની આ રાત પ્રમાણે જ માગી પણ સ્થિતિ યદ્ય હતી હું પણ જી નની ડાળીને મજબૂત પકડી બેઠો હતો મૃત્યુરૂપી ભયકર પ્રાણી મને ગળવા મુખ પહો કરી બેઠુ છે તે હું સમજતો હતો, પણ હું એવી સ્થિતિમા કેમ આવી પડ્યુ છે તે મ સમજાયુ ન હતુ જીનમા પ્રાપ્ત થતુ મધ મે ધણી વખત ચાટ્યુ હતુ અને તેના આરવાદ! એક સમયે મને સતોષ પણ થયો હતો, પરંતુ હવે સતોષ આપવાની શક્તિ તે મધ રહેલી નથી રાત અને દિવસ ઢાળા ધોળા ઉઠતી મારફ મારા જીવનની દોરીનુ મ કાતરતા હતા મૃત્યુરૂપી જળયરનુ પહોણુ જડણુ હમેશ નજર આગળ રહેતુ હોય તો મ મધની મધુરતા ક્યાંથી ટકી શકે ? આ કેવળ દત્તકયા છે એમ સમજગો નહિ. આ ત્રા પ્રત્યેક વ્યક્તિના અનુભવમા હમેશ આવે છે જના એ કોયડો ઉકેલનાનો અમ કાર્ષ નોતુ નથી "

" માનવજીવનક્રમમા કદી કદી વહેના આનંદનાયુની લહરી મહાન કમચાળ ફસાનનારી હોય છે એ લહરીથી પ્રત્યક્ષ દગ્ગોચર થતી મૃત્યુની બીનિ ઓઝી ઘાય છે પણ તેથી મૃત્યુ કંઈ નહિ થતુ નથી એ આનંદનુ ફસાવનાર સ્વરૂપ મારા જડમા આવેલ દોવાથી હવે હું તેનાથી પ્રસાવો નથી મારા મનને હું ધણુએ સમજાયુ છુ કે, 'તુ માનવ જીવનનો ઉદ્દેશ સમજી શકતો નથી તો પગી વધારે માયાદો- સા મારે કરે છે' આયુષ્ય હોય ત્યા મુધી જીવતો રહે અને બને તે જોવા કર ' પણ તે સમજી શકતુ નથી એ સમજ તેને માન્ય થતી નથી એ સમજથી પહેલા પહેલાં તો મન સ્વસ્થ બેસતું હતુ પણ પછી તો તે બીલકુલ શાંત રહી શક્યુ નહિ માગી આપોને એટલુ જ જણાયુ શાગ્યુ કે, દીનરાતની રેટમાજ એકસરખી ફ્યાં કરે છે અને મને પગલે પગને અનિવાર્ય પછે મૃત્યુતરફ લઇ જાય છે મને લાગના માડતું કે, જગતમા સત્ય વસ્તુ માત્ર એટલી જ છે અને અન્ય સર્વ દેખાવ અસત્ય છે "

—આતુ

દિલ હો ! ક્ષણ દે ચાલુ વીતાવી.

લેખક — શ. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પટ્ટા, બી એ, એનએન બી.

(આશાપોતી)

ક્ષણ દે ચાલુ વીતાવી,

દિલ હો ! ક્ષણ દે ચાલુ વીતાવી

નદ જલે કે ભાવ,

દિલ હો !—

“ કાન થશે શુ ” ?—ચિન્તા નકામી

ધારો હને જે ચારી

દિલ હો !—

“ કર જે કામે ચાલુ ક્ષણમાં ”

એ જ જીવનની ચાવી

દિલ હો !—

પારખતો બગતો,

નરિઆદ,

તા. ૩૧ ૭ ૧૯૨૦. }

કર્તુ તેા તેમા એક લાયક જન્યર જણાયુ તે જન્યરે પ્રવાળીને ગળવા માટે પોતા
જડણ પહોણુ કર્યું પ્રવાળી મહાન સકટમા સપડાયો કુવામાં જૂસે મારે તો જન્યરને બો
યધ પડે અને પાછો ફરે તો પેલુ લાયક પ્રાણી ફાડી ખાય છે અને કુવાની દીવાળની સાથે આ
વેલાનુ જળુ પથરાઈ ગયુ હતુ તેના પર તે ઉતર્યો અને તેની કાળી પકડી લટખ પડ્યો ધી
ધીમે તેના હાથ દુ ખવા લાગ્યા તેને લાગ્યુ કે, જન્યર કે પેના લાયક પ્રાણીમાં આ એકનો પુ
લક્ષ જન્યાસિવાય જુટકો નથી, તથાપિ જીવનઆશા જળવાન હોય છે આથી, તે જોયો
તેણે ૧૮મી રહો તેટલામા એક કાળો અને એક ઘોળો એના બે ઉદર આવીને તે વેવાન
મળની ચોતરફ ફરવા લાગ્યા અને ફરતા ફરતા મળ કાતરવા લાગ્યા હવે પોતે વેયો છે
નહિ દે તો પણ તે મળમાંથી તૂટી પડી નીચેના જન્યરના જડણમા પડશે એવી, તે
ખાત્રી થઈ, તથાપિ વેલાની મજબૂત પકડ તેણે છોડી નહિ આજુબાજુ દૃષ્ટિ ફેરવ
તે વેવાની એક કાળીએ એક મધપૂડો જણાયો તેમાંથી મધના ટીપાં પડતાં હતાં
પ્રવાળી પોતાનુ મસ્તક તે દિશા તરફ નમાવી મધના ટીપા જીભ ઉપર ઝીલી લઈ ચાલ
લાગ્યો ” પૂર્વના દેશની આ વાત પ્રમાણે જ મારી પણ સ્થિતિ થઈ હતી હું પણ જી
નની કાળીને મજબૂત પકડી બેઠો હતો મૃત્યુરૂપી લાયક પ્રાણી મને ગળવા મુખ પહો
કરી બેઠુ છે તે હું સમજતો હતો, પણ હું એવી સ્થિતિમા કેમ આવી પડ્યુ છું તે મ
સમજાયુ ન હતુ જીવનમા પ્રાપ્ત થતુ મધ મે ધણી વખત ચાટ્યુ હતુ અને તેનાં આવાદંય
એક સમયે મને સતોષ પણ થયો હતો, પરંતુ હવે સતોષ આપવાની શક્તિ તે મધમ
રહેલી નથી રાત અને દિનસ કાળા ઘોળા ઉદરની માફક મારા જીવનની દોરીનું મ
ગતરતા હતા મૃત્યુરૂપી જન્યરનુ પહોણુ જડણ હમેશ નજર આગળ રહેતુ હોય તો ખરું
અધની મધુરતા ક્યાંથી ટકી શકે ? આ કેવળ દતકથા છે એમ સમજશો નહિ આ વાત
અત્યેક વ્યક્તિના અનુભવમા હમેશ આવે છે જતા એ કાયડો ઉઠેલાનો મમ કાઈ જ
લેતુ નથી ”

“ માનવજીવનક્રમમા કદી કદી વહેતા આનંદવાયુની લહરી મહાન હમગાથી
ફસાવનારી હોય છે એ લહરીથી પ્રત્યક્ષ દર્શોચર થતી મૃત્યુની બીનિ ઓછી થાય છે,
પણુ તેથી મૃત્યુ કંઈ નષ્ટ થતુ નથી એ આનંદનુ ફસાવનારું સ્વરૂપ મારા લક્ષમા આવેલું
ફોવાથી હવે હું તેનાથી ફસાતો નથી મારા મનને હું ધણુએ સમજાયુ છું કે, ‘તુ માનવ
જીવનનો ઉદ્દેશ સમજી શકતો નથી તો પછી વધારે માથાફાડ શા માટે કરે છે ? આપણે
હોય ત્યાં સુધી જીવતો રહે અને બને તે જોના કર ’ પણ તે સમજી શકતુ નથી એ
સમજ તેને માન્ય થતી નથી એ સમજથી પહેલાં પહેલાં તો મન સ્વરૂપ બેસતુ હતુ,
પણુ પછી તો તે બીલકુન સાત રહી શક્યુ નહિ મારી આખોને એટલું જ જણા
લાગ્યુ કે, દીનશતની રેટમાજ એકસરખી ફર્યા કરે છે અને મને પગલે પગને અનિવાર્ય
પણે મૃત્યુતરફ લઈ જાય છે મને લાગવા માડ્યુ કે, જગતમા સત્ય વસ્તુ માત્ર એટલી જ
છે અને અન્ય સર્વ દેખાવ અસત્ય છે ”

—થાતુ

દિલ હો ! ક્ષણ દે ચાલુ વીતાવી.

લેખક — ગ ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પટ્ટા, બી એ, એનએન બી
(આસાનોગ)

ક્ષણ દે ચાલુ વીતાવી,

દિલ હો ! ક્ષણ દે ચાલુ વીતાવી

નન જાણે કો ભાલ,

દિલ હો !—

“ કાન થશે શુ ” ?—ચિન્તા નકામી

થાશે હશે જે યાત્રી,

દિલ હો !—

“ કર જે કરાયે ચાલુ ક્ષણમાં ”

એ જ શ્વપનની યાત્રી

દિલ હો !—

મરેખનો બમનો,

નમિઆદ,

તા ૩૧ ૭ ૧૯૨૦.

}

‘પેની બેક’ યાને બાળકો માટે સહકાર.

નેબક — ૨ પ્રાપવશ્વલક્ષ્ય હરિનશ્વલક્ષ્ય બનાવવાળા.

જનસમૂહની વ્યાવહારિક ઉન્નતિને માટે યોજનાઓ તો ઘણી ઘાઈ છે, પણ સહકારની યોજના જેટલી કાંઈ પણ યોજના રહેલમદ્દ નિરડી નથી જાતમહેનત અને આત્મરિશાસના સુખ્ય સિદ્ધિતોનું મદકાર સનોટ પ્રતિપાદન કરે છે અને પ્રત્યેક માણસના ચારિત્રની બિનવશીને સ્વીધે તેની અસર જનસમાજને નાબકર્તા થાય છે.

સહકારે બૃતકાળમા એટલું બડું કયું છે કે વર્તમાનકાળમા એનો ઉપયોગ કેવી રીતે, વધે અને તેનો ફેનાવો કેમ થાય, એ પ્રશ્ન નજો મહત્વનો થઈ પડ્યો છે. અમે વારીએ છીએ, કે જે માળકોટનું નક્કી આ નિશાતગ્ર ખેંચાય, અને તેની સાથે એક દીનથી કામ લેવામા આવે તો આ બાબતમા વર્ણુ આરૂ પરિણામ આની તકે.

મનુષ્યશ્વનની બીજી બધી અવસ્થાઓ કરતાં બાળાવસ્થાનો કાળ એવો છે કે તે વખતે બાળમના કુમળા મનપર તે જે જે વર્ગ્ય લુએ છે, અને જે જે બામતના સહવાસમા ને આવે છે, તેની સાગી યા માડી ઝાપ ઝડ ઉડી પડી જાય છે, અને તે કાળાતરે પણ લુવાતી નથી, તેથી જ આપણાં બાળકોને નાનપણથી જ સાગી રીનલાત સિખરની, અને ખરા સિક્કાત તેમના મનમા દમાવવા એ અત્યન મહત્વનું છે. આ રિથિતિએ પહોચવાને જે સાધનો કામે લગાડવામા આવે છે તે સાધનોમા “પેની બેક” ને આ હિલચાલને લગતી દરેક મળીએ સુખ્યસ્થાન આપતુ નેછએ અમારા બાળકમિત્રો બાળપણથી જ બચાવના રિથે એવી અમે જાતામણુ કરીછુ જેથી તે પુરુષ કે સ્ત્રી તરીકે જેમ જેમ મોટાં થના જાય તેમતેમ પોતાની જાનને સદાય કરના શકિતમાન થાય. પોતાનાં જ સાવન અને વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખના થાય અગેજમા કહેવત છે કે — “A penny in the purse is better than a friend at court.” બચાવેલી તમારી પહેલી પાછ તમારા સસારનું પગરણુ છે એમ નચાવેલી અને લુદી રાખેલી પાછ જ તમારામાં રહેનો સ્વાર્થત્યાગ, અગમચેની સાવચેતી, અને સહાયણુ સ્પષ્ટપણુ જનારી આવે છે અદિથી જ સ્વનવતતાની શરૂઆત થાય છે અદિથી જ ન્વાવિ સુખનાં બીજ રેનાતા જાય છે એક પાંછ બચારી એટલે બીજી બચાવવાનું મેં. થશે બીજી બચારી એટલે ત્રીજી, એમ કગતા કરના બચારાની ટેવ દેવતી નજે, અને બધી તો અગત સુખને માટે બચારતુ જ એ જરૂરનું જણારો.

કરકસરના સિક્કાન સામે એરી દનીન લાવવામાં આવે છે કે આરી ટેવોટું ફૂરપોયે ચાય છે, તેથી કપડાક માણસો કલુસ થઈ જાય છે પરતુ તે દનીન વ્યાજની નથી. દરેક સારી વસ્તુનો દુડપયોગ તો થાય, પણ ધડીબર એમ માનો કે “કરકસર કરવાથી માણસ કેટલીક વાઝ કલુસ થઈ જાય છે.” તોપણ જો કરકસર કરવાની ટેવથી જનસમાજને અવિચારી થતા, હલકી રિથિતિએ જતા, અને ગરીબાઇમા મગડા અટકારીમે, તો તેને અચે.

અર્ગનદ તોપી તરનસાન ૩ ૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપારી એન્ડ, કપની મુદ્રાઈ

હું પણ જોખમ ખેડી હોવાનું નું "વાળખી" નથી લાગતું. પૈસાની ખાતર જે બાળક પૈસાની મન આકે એનું આપણે ઇચ્છીશું નહિ, અને ક જુસની માફક ગાળે પૈસા એમના કપાં ટરવા એનું ઉત્તેજન તો આપણે પ્રીતકન આપવા માગતા જ નથી પણ હાનું મમાજન ધારણ જેતા આપણે એટલું નો સરિકાયાં વગર છુટ્ટો જ નથી, કે આપણા જીવનના ધરો, આપણાં નુખનાં સાધનો અને પ્રામાણિક રતનજી ૭૬ગી ખુલવાના સાધનો પૈસામાં મળતા છે.

પેની બેકની સ્થાપના ૧૯૦૨માં વિધાયો ગેરી દીન કરે છે કે, એ ગેરીમાં જે કોમો ભગાય છે તે એટલી બધી બુદ્ધિ છે, કે જેથી તે રકમની બચતથી બાળકના મનપર હું અસર થઈ શકતી નથી પરંતુ તેઓ બૂની બધ છે કે, નાની બીજેની અવગણના સરી એ કટાવણું ભરેલું નથી એ માનતે સાબીત કે માને હજારો દાખના મળી આવે છે, રાજુ કે મોની બીજે નાની બીજેનાં બનેલી છે તરવેતાઓ પણ આપણને કહે છે કે મારા મદદગારો જ આપણું ચારિત્ર્ય બને છે " નાની બાગતો ઉપર કોઈએ તફ આપવું થી, હતા એ નાની બાગતો જ મુખ્યત્વે કરીને મનુષ્યના લાભો જેમ વાળતું હોય તેમ જો છે અત્યારે જે દુનિયા આપણે જોઈએ બીજે, તે પણ નાની બાગતોએ જ રહેલી છે, અને નાની બાગતોએ જ સમસ્ત પ્રજાના તેમ જ વાકિનઓના જીવનમાં ભારે અસર કરી રહી છે. હજાર પોતાની સર્વ સીનામાં એ જ પાક શિખરી રહી છે અત્યારે જે વૃક્ષ અગ્ર બુદ્ધિને પવનમાં લહેરો થઈ રહ્યું છે, બાળકે માનવગણના તોફાનમાં પણ પોતાનું શ્વેત કરી રહ્યું છે, તે જ વૃક્ષ એ- વખત નાનું બીજું હતું અત્યાગેના જમીનમાંથી બહાર પીગતો કુમરો ડાહ્યે જેને એક નાનું માગ- પણ મરડી રહે છે, તે વખત જતા વટોળા- માની મુશ્કેલી કે છે, અને તોફાનને તો એ કંઈ નિસાતમાં જ ગણ્યો નહિ, માટે જ નાની તણતેલી અવગણના કે રી નહિ કા બુકે નો કોઈ બહો છે કે, તરણનો મેરુ બને છે, પીટીમે સ્નેહ ભગાય છે, અને પાઠ પાઠ કરના સાખો કપીઆ થઈ જાય છે, દરેક બીજની માફક પૈસાનો પણ સચ્ચ થઈ રહે છે જરૂરના ગોળા પી માફક તે પગ તેના પરમાણુઓમાં ગોળાવાથી રક્તો જ જાય છે આપણી જુગીજુદી સોસાયટીઓમાં જે પેની બેકની સ્થાપ- નેલી છે, તે તે પ્રાસ કરીને માળખેની જ સરચાઓ છે, અને એ અરથાએને ઉત્તેજન આપવું જ જોઈએ, કારણ એ વચાઓ નાના બાળકને વરસરના ધોર ટાપવે છે, બાળકો મો વર્ષ ઉપર એટલિટના મીડન મેક્સમા સાંધી પડવાપડી " મેરીગ્રસ એક " સ્થપાઈ તે બેક સ્થાપનાર એક મીડ પીરી ૧૧ વેગાઈ કરાને દત્તી પેનીએક પહેલવહેલી પ્રીતોકમાં ૪૦ વર્ષ ઉપર સ્થપાઈ, ત્યાં પડી તો એટલિટના દરેક નાના બેકો મોટા અગ- ત્યનાં હરે તેમ જ મામડામાં આ મેંક થઈ ગ', પણ સદકારી માળા ૧૧ અગતી જે બેકો છે, તેના જટલી તો કોઈ પણ ટેમજે એ બેક લાગી જમી નથી હજુએ જો કે અરોઅર્થ સદકારી જે તોઓએ એની પેની મેંક દાની નથી તે પણ ખુલી થઈ જતું છે કે, સદકારી બેકોમ

સહકારબધુઓ, સાગ કામ કરી બતાવવાના મહાન પ્રસંગો પ્રાપ્ત કરી આપનાર યુગમાં આપણે રહીએ છીએ આપણે એ પ્રસંગોને લાયક થાવ સહકારે ભૂતકાળમાં ધણુ કર્યું છે. હજુએ બે આપણે સાચા સહકારથી જોડાઈએ, તો તેને માટે પણ મારું ભવિષ્ય છે. આપણને વ્યાજ મળે છે, તેટલાથી જ બેગી રહેવાનું નથી જિન ગીમાં નડતા અંદરમાંત અમાંગીના પ્રસંગો તેમ જ કળાવીચત અને સર્વ દુષ્ટનું મૂળ મગીબાઈ એ માર્ગથી બચવ માટે સાવચેતી અને કડકસગથી વર્તવાના પ્રયત્ન કરો. યોગ્ય ઉદ્દેશથી પૈસા બચાવવાનું પ્રયત્નમાં બે કે આપણે આખરે ન પણ ફાવીએ, છતાં એ પ્રયત્નમાં મારન રહેયું છે, કોઈ કે એ પ્રયત્નથી જ આપણે આપણા ઊંડરની ધણા ઉત્કૃષ્ટ પાંચે સિખવીએ છીએ, આપણે આપણો બેમાલીએ ઝીએ, અને સમ્પ્રદાય કળા આપણા પ્રયત્નથી બેસાડે. આપણો હમે વધારે મ્યોટ મીને ધણુ સિખવે છે, માટે તમારા ઊંડરને ભત મનેત અને સ્વાસ્થ્ય સિખવો તેમની કડકમગ વાની અને અગમચેતી વાપરવાની રેવને ઉત્તેજન આપ્યા કરો. ઇચ્છુ કે આપણાં ઊંડરને જેવી ફળવણી અપાય છે, તેઓ જેવી રીતભાતવાળા થાય છે અને જે જે સિદ્ધાંતોને અનુસરી તેમનું જીવન માળે છે, તેના ઉપર જ મુખ્યત્વે કરી. આપણી સમાજ અને દેશના ભવિષ્યનો આધાર રહેયો છે, એમ ચોકસ માનજો.

આપણે જે કાર્ય કરવાનું છે, તે ઉમદા અને જરૂરનું કાર્ય છે, દુનિયાને તેની જડ છે, છોડાએ તે માળે છે, હરિદાષ પ્રમાણમાં ખરેખર વધતી અને વધતી જ નાય છે. જીવનસંપ્રાપ્તિ દિવસે દિવસે વધારે ને વધારે તીવ્ર બનતો જાય છે, અને મુશ્કેલીએ પણ વધારે વધારે વાળી મોગી થતી જણાય છે, જેથી હજારોને જિનગી લાગે જ સારવાળ નામતી હો.

ત્યારે નનુષ્ઠતાં દુ ખોતે ઓઠા કરાને, આપણા બાગકના જીવનના પથને વધા સળ, વધારે ઉંડજો, અને વધારે સારા કરવાને આપણે આપણ જનનું સર્વ કરો સહકાર. આપણા એકલાના આનંદ અને સ્વાર્થ માટે નથી, પણ તે તો આપણા સમાજની સિધ્ધિ મુધારી દેશે, એવા ઉચ્ચ આત્મચે હમેશા આપણી નજર આગળ રાખીને ભણે આ ચળા મની ક્ષેત્રનો મર્વ આધાર આપણા એકલા ઉપર જ આવી રહેતો છે, એમ અમજને આપણે રેકે જણુ કામ કરો.

કડકસતા અને ઉત્કૃષ્ટ જેવા સ્વાર્થના પ્રદેશમાંથી ઉચળને પરસ્પર સહાય અને ત્રાતભાવના નિગમ, ઉજળા, અને સૂર્યના પ્રકાશવાળા પ્રદેશમાં આપણી આ ચળાને આપણે લાવના મગીએ છીએ. દુનિયામાં આપણા રંગરે તેની જે સ્થિતિ હતી તેને હગતા ધણી આની સ્થિતિમાં તેને બેઠને જઈયું, એથી અભિતાના બે આપણા મનમ રમી રહેવી હશે, તો આપણા પ્રયત્નો વધારવાને આપણામાં ઉત્સાહ આનંદ અને એ ઉત્સાહના પ્રભાવથી આપણા પ્રયત્નો ફરિભૂત થશે, માનવ ભત સુખી થશે અને આપણે આપણી પાછળ આપણા ઊંડરને માટે ઉજળા કાર્ય, શુભ દર્શન, અં કિમતી બનતો નામામા મુક્તા જઈયું *

*નોંધ — જેની બેક નામના સેન્ટરની યુનાઈટેડ બોર્ડ એજ્યુકેશનલ કમિટીની ૨૦ પ્રાર્થના એ સેન્ટર (૬૨મી) ના બેચેક બેચનો આ અલ્પવાદ મી નેવર બી કદા, વધિલ જીવનસરનાની નદરથી તેવાર સ્વાભાવ માળે છે.

૬, ૨ ના અને (મન ૬૨) (સિત્ર) ૨-૨-૦૦ ના એમ નિર્ણય એક કપની, મુનુષ.

અંત્યજ્ઞેની અપીલ.

સંખ્ય - ૨૧ પરધુભાઈ બહાવાલાઈ ગર્મા.

(તરબાત શા કંઈ સ માન ૩-એ ૧૫)

અમ્હે પુત્ર એ જ પ્રજુનાં બાત,

તમ-રામ એક જ સરજનહાર —

અમ્હે

એક જ ધર્મ છે વૈકિ આપણો, ઉદારક એ હિન્દુ માનનો,

તમ-અમ એ આધાર —

અમ્હે

એક જ ભાગતમાતતા પુત્રો, “ મના-” “ ધર્મ ” અમ મોવા સુતો

દેશામે મરનાર —

અમ્હે

એક જ ભાષા, એક જ નીતિ, એક જ ધ્યેયે મરખી પ્રીતિ

કાં તરછોડો બાત ? —

તમ્હે

અન્યધર્મિઓ બહુ વનચાવે પ્રતોક્ષન કે ક અપૂલ બનાવે

નવ લેત છનાં ડગનાર —

અમ્હે

ગૌલાબજુનો નમ ઉપામક, આર પ્રજના અધીન સેવક,

શાને છનાં ધિક્કાર ? —

અમ્હે

રોમ, હન ને સ્વામી દયાન, ગાધીમહાત્મા અમ ઉદાર,

વનન વારવાર —

અમ્હે

“ અત્યજ ” મામનો અન્ત જ આણો, બન્ધુ ! અમેને “ હિન્દુ ” પ્રમાણો,

એક કરો સ્વીકાર —

અમ્હે

વેલે કહ્યું 'એના જેવું થયું આખરે અ પ સમય પમાર થનાં સર્વાંગમતે તે દગ્ધારનો
વેલીકાર થયો. સ્વીકાર થનાની આશે જ ક્ષ અકસ્માત ધમાત રાઉ થઈ નીગતાના શિખરપર
એએક ગાગીઓ પસા કરી હોય તો ક્ષ આગ આનંદ આવે એમ જણાવાથી લાને માટે
સાગી તૈયારીઓ થયા તાગી આ અડમક તો ક્ષ જુ. જ ગગની આખી દગરની હતી
આખરે અમારી વિનોદી દુકડીએ, સધા ધિતાએને પોતાના રમમા પુરી, તાગુ વામી,
ગિરિના આરકેટ, જુદી જુદી સીંગેની ગાદીઓ અને પાણીના ડુઝા વિગેરે હથિયારો. ઘઈ
ગીરનાર પર્વતનાં શિખરપર ગ્રેહન પેની આનંદ ઉપર ચડાઇ કરી તેની જ યુદ્ધ ચંપાનવા
આખરે કુચ કરી

અમાગ પ્રોગ્રામનું પ્રથમ ગ્ધાન ' ગિરિ તગાની ને કુક ગમોદર લા મટેતાછ ન્દાના
ગાય ' તે ચિત્રાગથી પરિચિત ગ્ધોએ લીધું હતું જેથી અમાગી-મગા તે ગ્ધાને
આપતાં તે દરય જોવામા નિમમ ઘઘ પહાડમાથી ની ગેનો કરો દામોદરગના બાવેસ
કુડને પાણીની જરી ફઈ જેમ અચ્ચરિતના રગ્તાનું એક પગલુ સુખનાની સાથે માણસની
અધોમતિ જ થાય છે તેમ તે પહાડી કરો કનકન ના કરી અધોગમન કરી ગ્લો હતો
આ કુડના ધિનાગપર શ્રી દામોદરગનું સુમોલિત મગી આવી રહેલુ છે આ
મુવિત્ર ડુમા ગાવિક જકનો સનારથી સાજ મુધી ગજો કેમ તેઓને રનાન કરનાથી
નૃપિત જ થની હોય નહી તેમ નાઈ જ કરે છે આ ગ્ધાન જોનાં સાથે જ નાગ્નિ
કર્મો મનર્મા પણ લડિતરસ પૂર્ણપણે જવાઇ રહે છે તો પડી મરગારી આત્માઓ
આના સ્થાનમા નિહા કરી પ્રતુસ્મરણુ દગ્ધાનું મન કેમ ન કરે ? મહેતાછ તો કેવળ
અકિતની મર્તિ જ હતા તો પડી તેરી માલિક પ્રાનિને જુનાગનાં નુદ્ર અને કટુનિ
વાનાન ખમા ગ્લેલુ કેમ દારી રીકે ? સુ લાડુ વાનાગજુ જ માન દિન હતું ? નહી જ લાના
અપનાની, અભિમાની અને અપ આત્માઓ રદેશમા ઉત્પા થયેલા માનુડી રતનની ડિમત
આખી સમ્યા ન હતા તેમજે કર્મ મચ્ચરનાર જમદુદર સકરાચાર્યની માકલે ન્તિયું અધર
ચન કોઈ ન હતું ગ્ધા પણ તેઓએ પ્રેમનમ્રણા ભકિતથી પ્રચુક્રા મેગમી પગમપદ લીધેલુ
છે તેઓ નિર્જન પત્થમાં પણ સુપાઇ ગ્લેતા આ માગ્ય કેનય પ્રજાને પિનાલી સન્ધા હતા
આ જ ઠાગ્જે તેમનો પરિવત્તમ આત્માએ આવા રમણીય સ્થાનમાં વિચરવાનુ પમન કરંડુ
હતું મહેતાછ પ્રાન મગ થનો અર્હા આનના અને સમરન વનદુશ્વેને પોતાના પ્રેમપાન
દામોદરગરૂપ જ જોના કુડમાં ન્દાન કરી દામોદરગની મર્તિની સેવા ગ્ધા આજે પણ ત્માં
આગળ મહેતાછની પાપાનુમથી મર્તિ ખીરાજે છે અરે, જડ પાપાણની મર્તિમાથી ભકિતગ્ધ
કરનો દેમાય છે તો પડી ચેનત્પમથી મર્તિનો તો શ પ્રમાન હરો ? અરેખર, તેની, મર્તિનું
જ્યેન થતુ તે પૂનવા ગુણનો પ્રતાપ છે

તે કુની નગદીમાં રેવની કુ. છે, જે અત્યારે ઘટી જ જગંજિતાવસ્થા મોગેરતો જળાય
છે પણ તે કુ જોનાની સાથે જ સમરણુસ્થાનમાં પૂર્વકાળની સ્મતિઓ એક પડી એક ઉત્તર

થના બાંગી આસપાસનો પ્રદેશ વળો જ રમણીય છે અહીં આ ભગવતી રેતીથીજે પોતાના તપના પ્રભાવથી સ્થાનની રમણીયતામાં પવિત્રતાને જોડાવેતો મેળની દીધી હોય નહીં તે જણાય છે જે અહીં આ જોયા જ કરીએ તો પણ પુરેપુરી તૃપ્તિ થાય તેન જ હતું પરંતુ આ તો પાતેરામાં પહેરી પુણી હતી, જેથી અમે સહિષ્ણુ આપણા જનક સૌન્દર્ય જોના જોતા પગલ મુજબ માથાં પણ અમારા ચમુચો આસપાસની બિના જોતા પોતાના સંસ્કૃતિદોષોને કુલ જોતા સંતોષાતા ન હતાં જેથી તેના રનેહી પગોને પણ નીમે ધીમે ચાનુનાની ફગાવે પડતી હતી આખરે અમે અમારાં નિનાસસ્થાનથી ધણે દૂર ગીરનારની તળેનીમા આવી પહોંચ્યા પ્રાચીન કાળથી આ પર્વત કરિઓનું પ્રિયસ્થાન છે ત્રિયુલ્ય વિશ્રુતિત વિવિધ શિરોમણી અને આ પહાડને જૈવતકનુ નામ આની તેનું જ વર્ણન કરવામાં પોતાની મધુરવાણીનો વ્યય કરી નાખ્યો છે જે આને પણ આપણા વાચનામાં આવે છે

વાળો પથ કપાએનો હોવાથી પરિવ્રમ જણાતો હતો, વળી સૂર્યનારાયણ પણ પોતાની બાજુ દારી ગયેના દોવાથી, રાતાપીળા થઇ તાપ આપતા હતા, જેથી અમે ગીરનારની તળેનીમા આવેના જંગલમાં અપચમચ માટે વિશ્રામ લીધો જળપાન કરી પાનસોષારી ખાઈ જળયુક્ત ગીરનારની હાઠ ગાજવતા પુન પથ કાપવો શરૂ કર્યો હવે કંઈ સપાટ પ્રદેશ નહીં હતો કે નાતિથી ચાલ્યા કરીએ જેમ જેમ ઉચે ચડતા હતા તેમ તેમ આસ બસાઈ આનના પ્રવેદથી રેબડેન થઈ જતા હતા, અમારી સાથે મળતાનડા અને શાન સ્વભાવના પ્રોદ્ધસર પણ હતા તેઓ પણ ‘હું પ્રોદ્ધસર છું’ એવો ખોટો વાંઝ મુગી દઇ આને થી ગીરનારપર ચડના હતા અનિશ્રમ લાગવાથી કોઇ કોઇ સ્થળે એકાએક ઉભા રહી પૂરી કરી શ્યામ લેતા હતા ‘જળયુક્ત ગીરનાર’ની પવિ હાઠથી પહાડી પ્રદેશને જળવનતા અમે મધ્યમાને આની પહોંચ્યા અત્યારે ભગવાન સવિના બાજુ દારી ગયેના હોવાથી એકદમ તંગથી અસ્તાગળ તરફ ભાગતા હોય તેમ જણાયુ આવો આકર્ષક દેખાન જોવા અમારી મડળી બેગી થઇ ઉભી રહી અમારી બન્ને બાજુએ ઉડી કોતરો હતી અને તેમાં દુદરને બાજુએ હાથે લીલા છમ જેના વૃક્ષો ઉત્પન્ન કરી શ્રાન્ત જોના પથિજ જોના પરિશ્રમને ફર કરવા જણે કૃપા કરી દોષ નહીં તેમ લાગ્યુ રૂપેરી રેખાની માફક ઝડપી ગહેતી ઓઝત મુગી વડુ દ્રશ્યી અમલી આપેલા નીલ અલક જરી દેહી હતી દ્રશ્યી દેખતી સરિસ પોતાના ઉત્પત્તિ, સ્થાનરૂપ પહાડી પિતા ગીરનારની સમળા સહયુગોને પ્રકટ કરતી, પોતાના આશ્રયે આવેલ તૃષાતુર મુસાફરોનું નિર્મેળજળથી સન્માન કરતી, પરોપકારી સ્વભાવને દાખ તરી હસની રમતી સમુદ્ર તરફ ગમન કરી ગહી હતી અસ્તાચળગામી માર્તંડ ભગવાન પોતાનો અનુ પાત પાએ આવેતો જોઇ રમતવર્ણ બની સમસ્ત જગતને સજ્જનતાનો પાઠ શીખવતા હતા કે આરંભીક નિર્મિતો મુખદુઃખથી અભિભૂત થતા પણ પ્રવૃત્તિની સમાનતા રાખી નેક છે કેટલેક સ્થળે મોખ ગદાગી વૃક્ષો જડમળમાથી ઉપડી ગયેનાં નજરે પડતા હતા, તે સ્વયં ભેવક જોવાનું પશિષામ હશે એમ દેખાઈ હતું પણ મિથ્યાના તાના છોડાઓ તો નમ જની અમ

સીતો નમન કરી તે મહાન પગમૂર્ખાએથી છૂટાન રહાનું કાન દેવા નિવતી હતા છૂટાનક
જ્યેષ્ઠા મિનાશથી, અભિમાનથી મત્ત અને નાનો સવ મિનાશ થાય છે એમ અમને ગિયા-
મણુ મળી સાજ પડેલી રોવાથી પ્રતિદેવી ઘણી જ સુગોમિત અને વિવિધ રીતે અનન્યા
રોગથી રગાએથી હતી દૂર આવી રહવા દરીયાયા કોંઈથી ઉતાર દક્ષિણ ગિયામાં નીનવણી
દેખાની, કેટલેક અંતર જેતનસર, લુનાગ અને વડોન સહમ અરો જાણના હતાં શુ, લીના
ચિતામમ મનુષ્યોને લેડમાન પણ ખાતર હતી કે અમે તેઓને મન તુર લાગના રયાનમાથી
અનુષમ આનદ મેળવના હતા નહીં જ પશ્ચિમમા દટ્ટિપાત થતાની સાથે જ દૂર નિતિગતમા
સુવર્ણયેષા ચમકતી જણાઈ અહા ! ત્યાં તો પશ્ચિમ સમુદ્રમા નિમગ્નન કરતા સૂર્યના
કિ-લો વડે મરિત થયેલો મહાસાગર ઉઝળી રહ્યો છે તે અમને પોતાની સોનેરી ઉમિઓથી
ત્યાં આનસ આમનણુ કરતો જણાયો પણ, અરે, તે તો અમારાથી ઘણે જ દૂર આવેલો હાનાથી
અમારા પનોએ ત્યાં જવા નાખુશી પતાની પણ ચતુની અચળતા તો જગદ્દિખ્યાત છે જેથી
તે તો તુરત વિઘ્ન વેગે દોડી મહાસાગરને બેગી પડી જગત્કર્તા રિઆની અવર્ણનીય સુર
સદ્દિલેનાં અવનૂનિર્નુ રિરમણુ થયુ એટલું જ નહી પણ અમારી ચિતાઓ લરિમનુન થતાં
અમારા દેહનુ બાન પણ ભુતી ગયા અમે તો જાણે જેમણી જગતલો ત્યાગ કરી અગમ્યમા
જ સચરેણુ કરતા ન હોઈએ તેમ બામ ચયો અરેખર આ દેખાન તો જેણે જેણો હશે
તેને જ તેનો ખ્યાન આપી શકશે “ચાલો બાલઓ હવે સાજ પડી છે, માથાપર છે ભાર”
તેનુસાર ધીરનાના ચિખરપર પહોચતા રાત થઈ જને એના લયથી અમે પુન આનતુ
શર કરું”

અમે ચોરો રસો પસાર કર્યા પછી પ્રાચીન કાળથી પવિત્ર મનાયેલી સતી રાજા
દેવીનાં રયાન પાસે આવેલી લાગ્યા અહીંઆ એક જાનકર સિયા પદાડમાથી છુતી પડી હમણા
મસા યનારપર પડીશ એવો લય મતારી રહી હતી પણ, નહી શી રીતે પડી શકે? અહીંઆ
અમને ગાજુકદેવીનુ રમરણુ થયુ “હવે ગા ધીરનાર વાદળ સાથે વાતુ કરે” એ
દુહાં વાદ આપેલો અને તે મેણું સહન નહી થઇ શકવાથી, સતીનુ અસજ દુખ જેઇ
પડવા મરિતી સિયા આ જ હતી પણ દેવી કઇ નિષ્કુટ હૃદયનાં ન હતાં, તેમ ન થવા માટે
“મૃધ સારા આધાર” દેવી અટકાવી અહા ! શુ સતીનો પ્રભાવે! આગે સનાયધિ વર્ષો પસાર
ચઇ ગયાં તો પણ સતીનાં ચારિત્ર્યના પ્રજાવથી તે ગિયા પદાડમાથી છુતી પડી થબી રહી છે,
અને સતીની પવિત્રતા તરફ યોજિકોનાં મનમા સદ્બાન ઉત્પન્ન કરે છે તે નિષ્કવ સિનામો
અદરપ રીતે પૂર્વકાગતો ધનિદાસ આને ખાચેતો હતો તેમા પણ ધાર્મિક રમથી નિબનત
રટ ધી પવિત્રતા જોનપ્રોત લીચાર્ધ રહી છે આથી પ્રુપમથી ભૂમિમા ઉત્પન્ન થયેના તાત્ત્વઓએ
ધમ અને ગૌસાહજાનુના રજજુમારે શુ નહી કહું હોય? આજ દેશમા રાહ ખેંગાર જેવા અલ્લેદર
અને મરણુ તે પણ દુરમનેને સેક આપના ઉત્પન્ન થયા છે ન્યાં રાજાઓની નસેનસમા ગૌવ
અને ધર્મનું ઉજ્જલોદી વડે છે ત્યાં પ્રમા મિર કેમ હોઇ શકે? આ જ પરિન જૂમિએ રાજુકવો

જેવાં પવિત્ર સ્ત્રીરત્નોને જન્મ આપ્યો છે તે સિવાયર પુત્ર નજર કરતા પતિના પગલોક-
ગમનથી વિરહે બળી ગયેલી મતી રાણકદેવીની યુવાવસ્થામાં બોગવેના લક્ષિત ગંગાનું અને
‘મિદ્ધાનજ’ જેવા કામાન્ધ ગમનની કૂંગ અને વિચી દહિને બોગ થવાથી સરેનાં અમર્ય સકડાનું
સ્મરણ થતા નેત્ર ભીનાં થયાં તેના હૃતકંઠથી મુખ્યને હજારો ધિક્કારા. ખરેખર, અત-
યુરની ઉપવતી રમણીઓ છતાં શુદ્ધરેશના પ્રતીપી રાજ સિદ્ધરાજ જયસિંહની ઉત્તરના
કોર્નિના ઇતિહાસમાં રાણકદેવી અને જરમાઓણુ જેવાં નિવાસ અને પવિત્ર રત્નોપર મુજ-
રેનો અત્યાચાર કનકરૂપે કાળાં અક્ષરથી કાતરાઇ રહેનો છે પણ અરે, તે દિવો દિક્ષા
ગતા’ એ સવલુ અત્યારે સ્વપ્રવત થયું છે, કાળના પ્રભાવે ફરી તેવા ઉદાર રત્નોના સ્મર-
ણીય અરિત્રો કેવળ નામાવશેન જ રહ્યા છે શુ હિન્દમાના પુત્ર તેના રત્નો ઉત્પત્ત કરશે ખરીકે

ત્યાંથી આની અમે એક જગથાન પાસે આવી જગપાન કરી થોડા વખત અમને
ફર કયા બસ, તમે અમારી મુસાફરી પૂરી થવા આવેલ હતી, અને વળી અધકાર
મણુ સર્વ સ્થળે પથરાઇ રહ્યો હતો અમાર નિયત સ્થાન નજદીક આવવાથી અમારા
પગો પણ જોરથી ઉપડવા લાગ્યા અને એક એક પગથીયું ગણતા-ગણતું હજારથી
પણ વધારે પગથીયા ચડી ઉપર કાળના કિલ્લામાં દાખલ થયા આ ગતે બેના-
ચનામાં કેવળ વાળા પત્યરનો જ ઉપયોગ કરનામાં આ થો છે, તે ગદ્ય પૂર્વનાળના સુમરપ્રિય
ગમ્મઓએ ખારેનો છે વર્ષો વહી જવા છતાં આજે અનતકાળની સામે નિડરપણે અચળ
ની કાળના સમુદમાં મળી ગયેના વીર નરોની આત્મવિભૂતિ તરીકે તે ઉજો છે અને સર્વસ્થ
આત્માઓને ‘જુ’ જડ છતાં તમારી અમગ્નીતિની ઝાખી કરાવુ છું’ એવો ગમતમડગમાં મહેશ્વ
ઝહેનરાવનો હોય નહીં તેમ લાગ થાય છે જ્યારે તે મિથિનો જન્મ થયો ત્યારે આપોએ
પગથીયા નહીં હતા, તો પછી તે ગા બાધવા માટે શુ અડચણો નહીં આવી હોય? તો પછી
સ્વાસ્થ્ય રજપુતોની આનરિક, અગ્રએ તેવું મહાન કાર્ય અપ્રતિહતપણે કરા શુ જણાય છે
તેના સિદ્ધારમાં દાખલ થનાની સાથે જ જેમ કુશ્વેત્રમાં જનારા નિર્માય મનુષ્યને કંઈ
એક હૃયમથાવી નાખે છે તેની રીતે અમે અત્યારે લગભગ પ્રજા નહીં હોવા છતાં અમારામાં
તૌર્થનો ચમકાર થતો હોય તેમ જણાયુ ‘જયશુદ્ધ ગીરનારી’ની પવિત્ર હાકથી ગમવતા અધા
નામાં પહોડી મુસાફરી કરતા અમે અમારે ઉતારે આગ્યા આ અગ્ર મેવાદાખની જગ્યાના નામથી
પ્રસિદ્ધ છે આ સ્થાનમાં જુનામના એક ઉત્તર નાગર શુદ્ધરે પાનિકા માટે સમગ્ર બરેલી
અમૃતાળા બધારી પોતાની સદ્ગત પ્રેમજા પત્નીનું નામ અમર કરેલું છે ઉતારામાં સવળા
ચીજોને મુલ્યવરિયત રીતે ગોપરી દીવાનસિ કપી આરતીનો અમય હોવાથી ત્યાં આવેલા
શ્રી ગમચદ્રજના મહીરમાંથી ઘટાના સલાગાયો અને ગોળન પણ ગમગમમાં માંડી કેમ જાણે
વિદ્યુતનો સપાટો લાગ્યો હોય નહીં તેમ અમે સધળા મહીરમાં જઈ પહોંચ્યા

સ્થળની પવિત્રતાથી ભક્તિભાવ ઉત્પત્ત થયો અને શ્રીપ્રમુજની આરતી જાણે આર્તિ
મનુ પોતા કુખનુ સમન કરવા સમિતમાન છે તેમ જણાયુ આરતીની સમાપ્તિ વર્તા બાધ-

પ્રત્યે પદ પદ સક્ષિપ્ત નામાપદ માત્ર સર કરી તે કષ્ટ સુખમીદામની અચન તો યારિમળની નુબની પેલુ તે તો દુકામાં મીસમનાં ચુલુ મકરનન કરતી બારિક બકનાં નિર્નેજ અન કરજની ઉમિઓ હતી બારાણ પોને સાંત અને ગભીર સુદાથી ગાતા દેહ પદ રામાપદની મધુરનામાં કષ્ટ જુદો જ રસ જરતો હતો તેમના સિધ્ધો પદુ એક તાર થઈ અમા હતા માવાણનાં બારિક હૃદયમાં રથનની પવિત્રતાને લઈ તેમની અભિ વધારે મુદ્ધ અને સાત્વિક મળ્યાની હતી કયા 'અનેક' જગારતા, ધમને બદાને ધર્મિય જગાવતા, બગરા વગને સંભરનાં સાધુઓ અને ક્યાં અમારા અહીં બારાણ પદુ અમને આ સમુદ્ધમાં વિચારે કરતાં કષ્ટક ન્યૂનતા જણાઈ ધર્મનુ અગત આઈ કેવળ મૂર્તિપૂજના જ સમપો વૃથા-શુભાવશે તે કેટલું શોચનીય છે બારાણ જેવા પવિત્ર આત્માઓ સંગરની ભળમાં જ જકડાયેલી જનસમાજમાં ફરતા પ-મેથનના બનાવેલાં પુતળાઓમાં ચક્રમરૂપે રહેના પ્રભુની મેરા કળવાનુ વ્રત લેતો જ સમગ્ર પ્રજાનો ઉદાર થાય તેમ છે આધુનિક કાળમાં ગીરનાગના દિબગ્ધર છુપાઈ રહેવાનુ નથી પણ સસાગ્રમુદ્ધમાં ગોથા ખાતાં મુમુષુ જનોપર પોતાનાં સ્વચ્છિત્રનો પ્રમાણ પાડી અગાનીઓને સન્મા દોરવાનુ કારિ હાય ધરવાનુ છે કમિ કાગનોં કનરિત કાવીમાથી કનકિત થયેનાં માતુડી હ પોને પવિત્ર અને ધાર્મિક ઉપદેશના વચનામૃતથી ધરતરગી બનાવવા ઈ આશ્ચર્યના છે આ પ્રસંગે સ્વર્ગરથ રાક્ષસવર્ષ શીયુન ગોવરધનરામબાઈની સ્મરક વિશ્વનિષ્પ સગ્ગતીચદમાં તેઓએ વદુતગનાં દિબગ્ધર વત્તના પિંચા ભવાવાનુ જે આલ્ય પિત્ર રણુ કરેયું છે તે યાદ આન્યુ ને, આના નતપુરુષો લાને ગીરનાગનાં દિમરપર હે, પણ તેઓ જે પોતાના હાયક સિધ્ધોને આસપાસ ઉપેક્ષ કરતા એકને તો પણ તે કેટલેક અંગે હૃદયક થઈ પડે તેમ છે પણ દીવ પીરીની વાત તો જો જ છે કે આવાં સગ્ગત પુરુષોએ તો વેર્તતની માફક એકાંતને વધારે પસંદ કર્યું હોય તેમ જણાય છે

હવેન કયાં પત્રી અમે ઉનાગમાં આવ્યા અને એ ચાર ગપાટા દાકવા ત્યાં અમારા બાઈઓ એ અમ લઈ ચાનારતો તેવાર કરેન હવે જોયી તેનો સ્વીકાર કરી અમારી આનદી મડળી ગાની શાંતિમાં પસાન કરનાના બ્યવસાયમાં ગુધાર્મ ગઈ અમારા ગ્રેફિસરમાહેન પણ મીલુ જ આનદી સ્વભાવના હોવાથી અમને દૂર કરવાની ઇચ્છા થતા અમારામાંના એકાં સગીન દેવ્ય ગૃહસ્થને સમીત સમગાસ્થવા આમદ કર્યે, જે તેઓએ સ્વીકાર્યો અને અમારા મિત્રનુ અધુર મીલુ ગાયન સાર થયુ ગાયન શ્રવણ થતાંની સાથે જ અમારા સરીગમાં છુપાઈ રહેનો અમ શુધી રીતે ઊટકી જતો હોય તેમ જણાયુ મિષ્ટ પદાર્થનો આસ્વાદ લેતાં જેમ તીખા તમભમાં અગાલોની જરૂર જણાય છે તેમ મીલુ સમીત પુર થતા મે પણ એકાદ મેરમુછ સ્ત્રોકો મિત્રમુશળને સમાજાબ્યા સારે મરકરા મિત્રો મરકરી કરી હાસ્યવિનો કતા હતા આવી રીતે અમે અર્ધી રાત્રી પસાર કરી રાતના અધકારમાં આ દેખાવો નજરે પડે છે તે જોવાની ઇચ્છા અદાર આવ્યા, તે સમયે આજુ યુનાગ શહેર અધકારમાં ગરકાવ થઈ ગયુ હતુ તે વખતે

નવાનસાહેબના, રાજ્યમહેન નહીં બધુ બંધનાનાં કિલસનો, અમારી ઉપડ જેમ તોસચોં
ચળકી રહ્યા હતા તેમ અમારી નીચે પણ તારા મોઢક 'અમરતા' હતાં વેલવનાં રથજો જોત
રમુજ પડી પાણુ દામોદર કુડની નજદીક આવેની રમવાનમૂંમિમાં બળતી ચિતાનો - બડક
તરફ નજર પડતા સહસા શતઆત્માઓ માટે દીર્ઘ નિવાસ નીકળી ગયો આપિરે અમે
અમારી પથારીમાં પડ્યા.

હલુ આખ તો નિદ્રાથી ભરપૂર હતી તેટલામાં તો અમારા સંગીતમિત્ર મિત્રનાં
પ્રમાનિયા સહજાયા, અમે તુરત દત્તધાવનાદિ ક્રિયાઓ કરવામાં પરવાહ ગયા કારણ અમારે
સીનાવન, ભરતવન, હનુમાનધારા, વિગેરે ચિંતાકર્ષક રથજો જોવાનાં હતાં, તે, નિશાળ પનો
તરફ જવાનો રસ્તો અમારા ઉતારાની ડાંચી બાજુ તરફ જતો હતો અમે સધળા, તૈયાર
થયા અને ઉતરવાનું શરૂ કર્યું, ઉતરવાનું થઈ જ મહેલુ દોડાથી થોડા વખતમાં મીતાનનમાં
દાખલ થયા નાઝાનપી રગભૂમિ ઉપર ચિત્રના રૂપમાં વાપ્રેક્ષને જોઈ મન આનંદિત
થાય છે તો પછી અહીં તો આત્રણમાં લતાકુળે વિગેરે મનિમત નજરે પડ્યા તો પછી
આનંદનો અવધી શનો જ ગળે ? અહીં આ શ્રી ગમચદ્રશ પોતાની સદ્ગુણચરિત્રી સતિ
મીતાઈ સાથે બિરાજે છે તેમના નેત્ર કરતા ત્યાંના મહત્તે જણા પુ, " અહીંથી થોડે
દૂર મી ભગતજી બિરાજે છે જ્યારે લક્ષ્મણજી લકાના રણક્ષેત્રમાં ઈશ્વરના બાણના પ્રહારથી
મ્રાંત થયા ત્યારે ઓપધીનો પહાડ લઈ હનુમાનજી પાછા ફરતા હતા તે વખતે કપિરાજને
અનગિષ્ઠમાં ઉડતા જોઈ, આં કોઈ શ્રી રામના પ્રતિપક્ષનો અનુચર હશે એમ ધારી ધનુષ્ય
ટકાર કર્યો બાલ વાગતાની સાથે જ હનુમાનજી નીચે પડ્યા આ પ્રદેશમાં રહી ભરતજીએ
પોતાના ન્હાવા બાંધ રામની રાહ જોતા તેમની પાહુકાઓની મેવા કરી બાર વર્ષ પસાર
કરી હતા " શુ, બહુપ્રેમ ? અરથી આવી તક્યા સાલળી અમને લાગ્યું કે ખરેખર
પોતાના આદ્યજનનના પ્રભાવથી દેવ સમાન પૂજના પુર્યો વામો કરી રહ્યા છે ને સ્થાન
પેરિતમ કેમ ન હોય ? આવી મૂર્તિઓ અમે અન્ય સ્થળે ઘણી જોઈ હતી પણ તે
પાખાણની પ્રતિમાઓ સર્મારી મનુષ્યોના દૂષિત વાતાવરણથી અપવિત્ર જણાતી જો કે
આ પણ તેવી જ મૂર્તિઓ હતી પણ આસપાસના પ્રદેશની રમણીયતાથી કેટલું જ દૈવી
તેજ પ્રસારી રહી હતી જે પ્રેમી ભક્તોએ આવી વનરાજીઓને સીતાનન, ભરતનન વિગેરે
નામો આપ્યા છે તે અરથીને નહીં હતાં આવા સ્થાનમાં આવતા તેના ઉચ્ચતર હૃદયે
બહુ પરમાત્મગદશ જ જુએ છે કચિન કચિન વાંદરાઓનો હુંકાર પણ સહજાતો
હતો તેઓ જાણે પોતાના સેનાનાયકની ઓઠા ઉઠાવવા એક પગે યઈ રહ્યા હોય નહીં
એમ જણાતું મધુરો પણ કેકારવ કરી પોતાના નૃયથી વનમોહવમાં અભિગદિ કરતા
હતા થોડો વખત વનલીના જોવામાં મિતાડી અમે ભગનન તરફ કુચ કરી

અમે આનતા રસ્તો બુધ્યા અને ભરતવન નહીં જોઈ સકાય એવી નિરાશામાં પાછા
ફરતા હતા તેનામાં અમને એક સહુદયી કગિયારો મળ્યો તેને ભરતવનનો માર્ગ પુઝતા

તે બંને કીવારો અમને માઠા બતાવવા આપે. તે મિથારાને પાશ્વર્ય પવનનો સપાટો લાગેલો નહીં હતો અથવા તો તે પણ અકસ્માતે અકસ્માતે આવેલો જાન. અમે બરતપનમાં આવી બરતજતા મીઠીમાં દર્શનનિમિત્તે ગયા આજે પણ બરતજ નીરામની અગ્નિપાકમાં પૂજના હરતદ્ય જોડી ગમની સમીપે ઉભા છે તે રથાનનો બાવ એટલો જાણે-વિતરણ છે, કે અમારા મુદ્ધ અતઃકરણમાં પણ પ્રાણપ્રેમનાં અકરેલો ફૂટતો જણાયા પણ ત્યાંના મારાજી તો ઉપરોક્ત બાવાજીથી જુદા જ સ્વભાવના જણાયા તે પવિત્ર રથાનનું પ્રતિ-રિમિત્ય તેમનાં કરી અનરમાં પુરેપુરું પડેલું ન હતું એક ગંગીય કીવારો તે જગ્યાથી નજીકમાં લાકડાં કાપતો અમારો બાવાજીની નજરે પડ્યો તે મિથારાના તો મારવાની ગયા સમયને વનપ્રદેશ જાણે કેમ પોતાના બાપનો ન'હોય તેમ પેના કીવારો તરફ શિરનેરી બતાવવા લાગ્યા આજવાનના, વિસમી સહીના, બાવાઓ આવા જ નજરે પડે છે અગત્યને જોઈ હતુમાનધારા નજીક વાના અહાઆ રૂપાવતાર હતુમાનજી પોતાના પ્રતુ શ્રી રામ-અજી મીનાજીસહીત મિરાજતા હોવાથી પોતાની બીવાપ મલવડે સમયન પદાડતુ મજી કરતા જણાયા અહીંઆ એક નિર્મળ જળથી ભરેલો કુડ છે જેમાં હતુમાનજીના મુખમાંથી અમૃત સરખું જળ અપ્રિચિત્ત સર્વાંજ કરે છે આજ પ્રદેશમાં મિથારોનો વિનાશ થઈ જતાં આજી તરીર ભક્તિરસથી બીજાનું હોય એમ લાગતું સમન સત્તાધારી સર્વેશ્વરના દાસથી વરજાએનાં વનઉપવનોનું વર્ણન કેમ થઈ શકે? વનવાસી પ્રાણીઓ મનાદવ કરતા હતા પણ સમયતે પવન ભૂમિશય જણાતી હતી કારણ સિથિર-સ્તુ પ્રવર્તમાન હોવાથી કાંઈ કોયલનો રૂહકો કેવાં પણ સમજાતો ન હતો આખરે હાકથી પદાડમાં પડ્યા પાડતા પાછા ફર્યા આવી હાકોમાં અમને દૂર કરવાની કંઈ છુપી સત્તા જણાતી હતી તે વનશોભા હલુ આખ અગ્નિગ્ન વર્ણા કરતી જણાય છે

ઉનાડમાં જતા મિથામ લઈ અમારા પ્રોપ્રામ પ્રમાણે ઉપર કોટના સુગતિત રથાનમાં આવેલા જૈનમંદીરોમાં જઈ પહોંચ્યા આ મંદીરોની શોભા, ખરેખર થળી જ જોવા લાય છે નિર્જ મંદીર આડી સિખર સુધી તે દેહગચો અનનવી ગોબાથી ભરેલા છે મરિમાં દાખન થતાં સરળી દિશાઓ સુગંધી વાનાવરણથી ભસકી રહી હતી એક માલુ કેસરની સુગંધ તો બીજી નાજી અનરેપ ઈ શીદી મધુરી સુવાસનાસિદ્ધાગ મંચને જ્ઞાન કરતી બળતી, અગરનાર પણ પૂમવારે મંદીરો ભમ-લામી રહી હતી અમારી સામે જીન ભગવાનની મૂર્તિ પવિત્ર કિરણોથી પ્રકાશતી હતી આજુ પુરવ અથાને જો અનાય હૃદયમર્થવિવિતતાનો સચાર કરે તો પછી અમે તો કંઈક સગારી હતા ભગ-વાનનાં જગદળી રહેલા સુરલુનાં અગ્નિપણો અને મગતકને ગોમાની રહ્યો. મનજતિ સુકુટ ચિનતુ આકર્ષણ કંઈ બસ હતાં આ તરજી ભારિક ભકનોની અમેય મધુદિતુ અપાન કગવતું લાગુ કોતરકામ પણ ધણુ જ પ્રેક્ષણીય હતું તે કોતરકામ આજે પણ પૂનકાળમાં ભારત આનાએ ઉત્તમ કારીગરો ઉત્પન્ન કરેલા હતા એમ સાક્ષી પુરે છે આજુ દર્શન જોના આનંદ થયો પણ ત્યા

અમુક અમુક વસ્તુની ખામી જણાઈ આવતું જાય ત્રિપુન ધન બને બારિક બમ્બો મે પ્રત્યેવામાં
અર્પણ કર્યું પણ જૈન તાઓએ જનસમાજની એકા કરતા પ્રત્યેના પણ થાય છે એ મુદ્દે
જો દેનામાં લીધું હતે તો તે અભોગ ન હતું આવા ધર્મધ્યાનમાં અમને અધ્યાત્મિક વસ્તુ
માટે ખાસાણા જેની સંખ્યા જોવામાં ન આવી આવા સ્થિતિમાંથી વિદ્યા સંપાદન કરીને
એક પ્રતાપી વ્યક્તિ બહાર આવે તો જનસમાજમાં ફરતા, સલા સમુદાયની સંપાદીર્ષત ત તા હાનિ
મુખ્યત્વે આશ્રયસ્થાન બની એવા આદરણીય આત્માઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન બની શકે આ
નિદિશા પી નજદીયામાં રાણુદેવીનો મહેન છે તે પણ ઉત્તમ કારીગરોની નકરીના રૂપમાં
દેખાતી પ્રતિકૃતિ હાથ નહીં એમ લાગે છે આ મહેનની અમે બહારથી જ તપાસ લીધી
જાણ્યું એની દત્તગથા અને છે કે તે ઘણા વખતથી ઉવગી સકતો જ નથી તેને માટે કંઈ
નાના પ્રમાણની વાતો આવે છે પણ અમારૂં માનવું તો એવું છે કે તેમાં ભૂતકાળના કારી-
ગરોની કંઈ એવી કમમન છે કે જે વનમાનકાળના કારીગરો તે જણાતા નહીં હોવાથી
આમ બનેનું છે અમે ફરતા ફરતા મધ્યાહ્ને ઉનાચે આવ્યા અને ભોજન કર્યું તે ભોજનમાં
કંઈ એની મનુરતા હતી કે જે વરમાં ખાસમાં નથી

અમારો માજનો પ્રોગ્રામ અનામતાની દરેક વસ્તુઓ તથા ગોળખમની જોનાનો ફરો
ગોળખમની દોષ અમે સાંજ પડતા આવ્યાજો મદિરમાં આવી પહોંચ્યા માતાનું મદિર
વ જ નિશામ છે અમારી રેમીડન્સીમાંથી જોના તે પરંતપર માવનિન્દુરૂપ જણાઈ પણ
અમે જ્યારે તેની નજીક આવા સ્થાને મહાપ્રિ કારિ રમતુ અમરણ થયું અને તેમણે

‘સદા લોકે સુખ પ્રાપ્તિ સહસા તદ્વિપુલ્નામ્’

કંઈ જે લાવ દર્શાવે છે તેમ અરેખરૂં રૂપ સમગ્રયુ જિન્દુરૂપ દેખાતા દેનાચે મની રમ
જતા ત્રિપુનના ધારણ કરેલી જણાઈ અમે માતાજીના ચરણોમાં નીકળે મુખ્યાં અત્યારે સંધ્યાને
વખત હોવાથી મહીરામગમની બિગિજનું ગ્રન્થ વધારે બાકર લાગતું હતું પણ તે બીજાનું
ભાવિક અત્તરૂમાં શુદ્ધ અભિને ધ્યાન માપતી હતી, અમે ‘જાગૃદમ’ ની સ્તુતિ શરૂ કરી
ત્યાં માતાજીની આતીતો ઘણાંક પણ થોડા માતાજીની પરિવ્રતતાને પ્રકાશની મનમોહા
શ્રુતિ વગી ધટાનાદ સહાધ્યની સ્તુતિ અને ગીરનાર જેવું પરિવ્રત સ્થળ પડી જ ગામી રહે
અમે સંધ્યા બહિરસના વહનમાં તથાના ટોપાએ એમ લાગ્યું, ક્ષણ એકમાં સનડુ શાળ
થયું અને નમે ઉતાગ તરફ દર્શાવે તે વખતે ગત જ પડી ગઈ હતી જેથી પડના આખાન
આનંદ કરતા ઉનાચે આવી પહોંચ્યા મનરાનીની માદક અમે આ રાત પડ્યું આનંદમાં પસાર કરી

*

*

*

*

સવાર થતા અમે ગીરનારજીની રમ લઈ પુન દર્શનનો લાભ આપજો એની પ્રાર્થના કરી
નીને ઉતરવું કર્યું તે સમયે પ્રાત મગ થએનો હોવાથી પવનની મીઠી લહરીએ
કરકરી ૧ ઉતરવાનું છે ૧ હસના રમતા ગીરનારની તળેડીમાં હાજર થયા
ફુરકા એ જુડી જણાઈ આવી આપ્તક વસ્તુને કેટલાંકે

ત્રિપાળી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

૧૮૬ દહે છે મૂ મનુષ્યોને મન ગીરનારમા પાછા છે પણ તે પાંચદેશમાં જગદનાં સિ જે
 પ્રુષ્ઠપુરનાં જેવી મૃદુતા મૃદુથી છે તે ન્યનુષ્યોને કયાથી જણાય ૧ તેની ૧૮૬ વસ્તુએ
 ખેડી પીપરે છે ૧૮ કરેની છે તેમાથી જે ધાર્મિક ભાવનાનો ધનિ થાય છે તેવો ખનિ
 એનન્યમય પદ્યો પા મળેલાવી નથી રમના નિર્ણય ગીરનાર સ્થાને તો અમારામાં નહ
 એતન્ય નેતો દોષ તેમ જણાય

દષ્ટે દષ્ટે મમજતામુરેતિ તદવ સ્વ રમણીયતાયા

ત નુસારે જ્યારે જ્યારે ગીરનારમાં જઈએ છીએ ત્યારે ત્યારે કષ્ટક નહ અનુભવવાનું
 શીખવાનું મન્યા જ દરે અને ધણુલે જ આન આપે છે આની રીતે અમારી ગીરનારમાં
 થરી થઈ

મનના ભેદ.

૬૬ ઉપરે સંકેત મમજ અને કાળના અપાત્ત્ય કરી છે એમ દરેક મનુષ્યના મન
 સમજના નહાનિ અરમય મળે છે, પરંતુ ગરીબ બીચારા નહાનાં માણસોનાં મન
 તો મોટા માણસોની પ્રમન-રૂઢિ-માણેને અદ્ય જ રહે છે અને એ આધ્યાત્મિક મન
 રક પુરોનાં કાચે ન્યાસાવિક રીતે અધરિતાના, મૂર્ખતા ભરેલા, માનરિતાનાં, અથવા
 મો અપતંગી, વગેરે કાઠ વ મન આધ્યાત્મમાં કાચો રાહ્યો મળી આવે તો ૨ માણસોની
 સુદ્ધિની રીતમાં ત્વા મોન્વ-મૂલ્ય જાણવા તાલકેવધારે સુદ્ધિવાળા આપણે તો કીધે જ એમ
 માને છે અને એ બીચારામાં આટલી સુદ્ધિ છે એનું કહી ક ૦ કરવાની હીમન કરે છે

—સરસ્વતીચં ભાગ ૧ ભો, પૃ ૪૩

એ-અમલ્ય વસ્તુની ખામી જણાઈ આવતું થયું નિપુણ ધા. અને ભાવિ-અમોગ્ય પ્રત્યક્ષમાદ
આપણુ વ્યુ પણુ જનતાઓએ જનસમાજની મેવા કરતા પ્રત્યક્ષમા પણુ થાય છે એ સૂચ
ને ધ્યાનમાં લીધું હોય તે તે અરોગ ન હતું આના ધર્મસ્થાનમાં અમને અધ્યયન કરવા
માટે પાઠશાળા જેની સમ્યા જોવામાં ન આવી આના સ્થગોમાંથી વિદ્યા સપાદન કરી
એક પ્રતાપી વ્યક્તિ થકાર આવે તો જનસમાજમાં ફરતા, અસામ્યમુદની સપાની પર તળેલા હજારો
મુખ્યતુ આશ્રયસ્થાન બની એવા આદરણીય આત્માઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન બની ગઈ. આ
મિશિલી નજદીકમાં રાણકદેવીનો મહેલ છે તે પણુ ઉત્તમ કારીગરોની નકલીના રૂપમાં
દેખાતી પ્રતિકૃતિ હોય નહીં એમ લાગે છે આ મહેલની અંતે જાણથી જ તપાસ લીધી
વારણુ એની હતમ્યા આવે છે કે તે વણુ નખતથી ઉતરી ચકતો જ નથી તેને માટે કંઈ
ના ના પ્રમાણની વાતો આવે છે પણ અમારૂં માનવું તો એવું છે કે તેમાં જૂતમગના ગરી-
ગરોની મધ એની કરામત છે કે જે વર્તમાનકાળના કારીગરો તે જલણતા નહીં હોવાથી
આમ બનેલું છે અમે ફરતા ફરતા મધ્યાહ્ને ઉતારે આ યા અને ભોજન કરું તે ભોજનમાં
કંઈ એની મધુગના હતી કે જે ધરમાં ખાવામાં નથી

અમારો સાજનો પૌત્રામ અમાતાનાં દર્શન કરનાનો તથા ગોરખમંત્રી જોનાનો ટો
ગોરખમંત્રી નોંધ અમે સાજ પડનાં અનાજનો મદિરમાં આવી પહોંચ્યા માતાજીનું મદિર
વધુ જ નિતાળ છે અગારી રેમીડ-મીમાંથી જોતાં તે પરંતપર માત્રમિન્દુરૂપ જણાતું પણુ
અમે જ્યારે તેની ઇચ્છા આ યા ત્યારે મહામંત્રિ કાલિદાસનું અમરણુ થયું અને તેમણે

‘યદા લોકે સૂમૃત્તવતિ સદમા તદ્વિપુલનામૃ’

કહી જે ભાવ દર્શાવે છે તેનું અરેખરૂપ સમગ્રાય મિન્દુરૂપે જોવાના દેનાય સર્વોર્થમંત્ર
જના નિપુનતા ધારણ કરેલી જણાઈ અમે માતાજીના ચરણોમાં નીરજો મુખમાં અત્યારે સંધ્યાનો
વખન હોવાથી મહીરામુર્ગમાં ની અગિનાનું રૂપ વધારે બચક લાગતું હતું પણુ ને બીપણુતર
દામિક અત જણમાં શુદ્ધ ભક્તિને સ્થાન આપતી હતી, અમે ‘શક્તિ’ની સ્તુતિ શરૂ કરી
તથા માતાજીની આગતીનો ધ્યાન પણુ થયો માતાજીની પવિત્રતાને પ્રકટાવતી મનમોહક
સ્તુતિ વગી પડાના ‘શક્તિ’ની સ્તુતિ અમે ગીંગનાર જેવું પવિત્ર રથમાં પાછી રૂ આપી ગઈ કે
અમે સંધ્યા ભક્તિસના વદનમાં તણાના દોષએ એમ લાગ્યું, હાણુ એકમાં સરણુ શાત
થયું અને અમે ઉતારા તરફ રૂપો તે વખતે ગત જ પડી ગઈ હતી જેથી પડના આખરતા
આનંદ કરતા ઉતારે આવી પહોંચ્યા ગતરાનીની માફક અમે આ રાત પણુ આન માં પસાર કરી.

* * * * *

સાર થતા અમે ગીંગનારજીની રમ વધુ પુન દર્શનનો લાભ આપજો એવી પ્રાર્થના કરી
નીચે ઉતરનાનું શરૂ કર્યું તે સમયે પ્રાત કાળ થયેનો હોવાથી પડનની મીડી લહરીએ
ફરફરી રહી હતી વળી ઉતરનાનું હોવાથી હસતા રમતા ગીંગનારની તળેનીમાં હાજર થતા
જુવર ફરથી રમીયામણા એ કહેનત અમને જુડી જણાઈ આવી આઠાઈક વસ્તુને કેનાઈક

અસ્તોદય ને સ્વાશ્રય રૂ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપેનિ, મુબાઈ

જડ કહે છે. હું મનુષ્યેને મન વિસ્તારના પાળા છે. પણ તે પાંચરામાં જડકનાં એ બુદ્ધિપુરુષા જેવી મુદ્દતા મહેલી છે તે જ મનુષ્યોને કરાથી જડાય. તેવી જડ વસ્તુએ પશુ કીરતારે ઊભા કરેલી છે તેમાંથી જો ધાર્મિક લાગનારો જ્ઞાનિ થાય છે તેવો જ્ઞાનિ જ્ઞાનમય પાઈ પાડી જાગી નથી સકતા નિર્જીવ ગીર્નાર જ્ઞાને તે જ્ઞાનામાં નહીં જેત પા નો દોષ તેમ જણાય

ક્ષણ ક્ષણે યમવાસુરેતિ તદેવ જ રમણીયતાના

તદ્વતુમાર જ્ઞાને જ્ઞાને ગીર્નામાં જડાએ જ્ઞાને જ્ઞાને કહી નહીં અનુભવવાનું સીધાવતુ મળ્યા જ કરે જાતે હજુરો જ આન આપે છે આવી ગીને જમાગી ગીર્નાર કાક પુગીયન

મનના ભેદ.

૬૯ હૃદયે સહેતા મગજ અને કાગળ અપાર ૧૬ કહી છે એમ કતા મહાના મમ મમનના નહાનને અવગત મને છે, પરંતુ ગરીબ ખીચાગ દાના માનુષ્યોનાં મન તો મહોદા માણુમેની પ્રમત્ત-અધ-અખિતે અદસ્ય જ રહે છે અને એ આધ્યાત્મિક મન રહે પુ રોતા કાનો જ્ઞાનાર્થ રીતે અધરિનાના, મૂળના ભરેના, માતરિનાના, અથવા જો અનરૂપી વસે છે તેમ વખત આધ્યાત્મિક કાળો રાજ્યો મળી આવે તો રહે માણુમેની શુદ્ધિની પીચા કરના થો વ-મૂલ્ય જાણના તથા-વધારે શુદ્ધિવાળા નાપણે તો જીવે જ એમ માને છે અને આ ખીચાતમા આટલી શુદ્ધિ છે એનું કહી કા નાની લીમન કરે છે."

—સરસ્વતીચંદ્ર ભાગ ૧ નો, પૃ ૪૩

વિનોદ તરંગ.

નેષક-રા હર્ષલાલ પ્રભુલાલ છાયા, બી એ એનએન બી

૧

તરંગકા ભડકાની હુનિયા.

પ્રમોદરાયને મેન્ડ સ્ટાન્ડર્ડનું લખાણના માટે દાદા કેલ આસ્તરની મોઢમા હતા, એવામા એક દહાડો પ્રમોદરાયે કહ્યું “ દાદા, મે માત્ર જોવી કાઢ્યો છે, સિખ્યમા છે, અને આજ તમારે નોડે થવાનું મે તેને જી રાખ્યું છે ”

દાદા બોલ્યા, “ ભરુ ફુ તેની પરીક્ષા લઈ જોઈલ કે તે અગ્રેજ કેટલું જાણે છે. ”

પ્રમોદરાયે હે “ પણ દાદા, તમને અગ્રેજ કયા આવડે છે ?

દાદાએ જવાબ દીધો, “ તેમા શુ ? લોકોને અગ્રેજ જોનતા તો સાલ્યા છે !-જ્યાથી જોને છે કે જે જે જે થઈ જાય છે તે કંઈ જાનુ રહેને ? ”

એવામા ઉમેવાર આવી પહોંચ્યો દાદાએ પૂછ્યું, “ કેમ માત્ર રહેનું છે ?-જવાબ મળ્યો, ‘ હાલ ’-“ પ્રમોદ બીજી ચોપડીમા છે, તેને બરોમર બજારી સડગો કે ?- ‘ બરોમર ’-“ ઈ ચોપડી અગ્રેજ ભજો છે ?-“ જી ”-“ અગ્રેજનું ગુજરાતી કરી શકતા ?-“ જી, હા માટે નહિ ?-“ અને ગુજરાતીનું અગ્રેજ ?-“ એ પણ બરોમર કરી જાય છે ”

દાદાએ સવાન કર્યો, “ ‘ બાળ તાર ગયું ભુડી મીદીના જેનું !’ એનું અગ્રેજ કરો, જોઈએ ? ”

ઉમે રાજ બેઠકક બોલ્યો, “ *Cæsar aimed at the Crown but failed !* ”

મીદરની નેમ રાજમુકું ધારણ કરવાની હતી પણ તેમા તે કા થો નહિ)

દાદાની પરીક્ષામા માસ્તર પસાર !

* * * *

રૂટેન્ડ ફ્લાર, માત્ર કેટલું ભણાવે છે એ જાણુના, દાદાએ પ્રમોદરાયને પૂછ્યું “ બાપા પ્રમો આજે કોઈ નખર પુરા થો ?

પ્રમોદરાયે જવાબ આપ્યો ‘ *Twenty-five* ’

દાદા મનમા મનકાના વાગ્યા કે “ માગો ! પ્રમોદ અગ્રેજમા જવાબ દેનાં શીખ્યો અગ્રેજ ! ”

- ૨ -

સતોપી સન્યાસી.

નૃહરેય—(આગળામા નન્યામીને દેખી) આજે મહારાજ, આપનું નામ ?

નન્યામી—નતોતસથ

નૃહૃદય—અ પત્ની જુન ?

સનોપદામ—યુને-૦૦ મિથ

નૃહૃદય—ન મી સુધે નીચલા લાગે છે

સનોપદામ—હા મહારાજ, હા દિવા મે અને આયે દઈં ઓર મેનુમધ રામેય પદુનનેકા
અપોત રખને દઈં.

નૃહૃદય—અ પત્ની ! કક મેગ કરાતી કન્યા થઈ આવે ડ આ લુખ્યા હશે
નેશા મોજ-જમો કે રીસો મેશા ?

સનોપદામ—આપ અહમન દેન ?

નૃહૃદય—છ હા મહારાજ

સનોપદામ—ન તો તેકા રમેષ પાવેગે આ કુલ મીધા બી મેખેગે !

નૃહૃદય—અરે મહારાજ ! તારે તો મરી જઈએ હિ ?

સનોપદામ—અગર તમા આ તો તેરે રોજ દહ કે આપકા હહાડા બી આવેગે !

૪.

આગિનદ.

ભાષોભટ્ટ—(ડાંગીની બળી આવેના પુત્રને) કા લાઇ પટેવને આશરસાદ
અં આપો ?

દીકરો—હા પિતાજી, પગતુ લગાલમયુ હરણમ્ થી શનસવત્સર રીચમાયુ મુખી ભાણી અમે,
તથાપિ પટેવનું મન ગ્રજત થયું નહિ અને “ તમને ગારમો વદમા છે ” એમ મે કહ્યું ત્યારે
તે મુજબા હામીને મો પા કે “ કાન તમારા આપતે આવીરવાદ દેરા મોકલજો ”

ભાષોભટ્ટ—કાગીની નિશા અહીં કામતી નહિ, ગમા ! અહીં તો જો પાણીએ ગમ થડે
તે પાણીએ ચાલીએ તો શાલીએ ! આવજો કાને મહારા ભેગો !

બીજો દહાડે બાપદીકરો પટેવનાં ધરતરફ આપના ડેવી આક્રમ્ય કદમ દૂર રવી ત્યાંથી
બાપ પકકરવા લાગ્યો, “ પટેવની ચાલી ! પટેવની ઘોડીની ચાલી ! ખર્માં પટેવની પાડીને
“ ખર્માં પટેવની સાડીને !-ખર્માં પટેવની આડીને ને ખર્માં પટેવની વાડીને !-ખર્માં
પટેવની ઘોડીને ને ખર્માં પટેવની છોડીને !-ખર્માં પટેવની જોરુને ને ખર્માં પટેવનાં છોરને !-
આગરો લુધનાગ, પટેવને ચા મા સાકરો ! ”

પટેવ આગના ઓતરીમા આવી હાથ જોડી કરી રવા દતા કે “ મા ગજ ! ખર્માં
કરો, ખર્માં કરો ! ”

૪.

સુખારકખાદી [?]

વધોવૃદ્ધ નૃહૃદય—(દાખાથી) કા અકમા, વેલીતાત ! બી એ મા પાસ થો !
દીકરો મે ! બહુ પુરી રવા આવા લો ! કનહના નકા !

લેણીવાવ—(પા વાગતા) અપ મુદ્દાની આપણે બાંધી સંકર જ
વધોત્તર દુરુચ—આપણે તો જાણી રીકા ખી તો તારી મેન્ટા (રેવમન)
આપણે પતનુ દી તો મારો મગન મેટ્રિકમા મુ નાંડે

લેણીવાવ—ત્યારે ૨૨૫ લડે

વધોત્તર દુરુચ—મસ, જલસ / (લેણીવાવ ધોડ પહાને ક એટલે મોકારીને)
નાન્ય, તારા નાખને કે જે અમે બા મડે મુની શા ગી / — મુ ના મા હો / —
(નવન) મારો / દીમાં મારી ગો

મા પોણો તો મુદ્દામાની આપી જ દેણ

૫

સતી એટલે ?

નનુનીના પાજનાની નિનીની નેડ વધુએ મધુને પૂચું " માદર, રની દેને
દેને હેને ?

નાનુ—એટલી જ મગ નથી ? જે માન પનિ કે તે રની કદમાય !!

વધુ—હાને તમારા દીકરા માં મદાર આપ્યું ન હે તે

સામુ—હવે બીજા અનમા પેળી છો !

૬

આદુતિનો મન

જેમ દિન મા રાત્રી અનકનો એક અમિટોની થા પુ મુતો હતો તે એકવા, જાણે
જનનુ નના, અગિયો આપણે દેસાતું લામ મોતાની સુધુનાને મોળી ગો

દેટને દેડાડે મન પાછા ફરી નહાવેન આદુતિની મ્યારી રતો હનો એવામ
સુર પામે આનીને પોળી, " આપણે ફોજા અ તો આપને જલમાયા દિશા, મો મેતો
માન્ય જયે જાનસ, અમિ છો મો ધી મ્યો માનસ મનાદા ! " કદ કે આદુતિયા
પિા ક ની વી, અમ આજ નાન મોત્તાર મરામ મુતો ! "

સતન પેતાની વધી બે દીની, એ એવા-હનો તેથી આપણે મો મોળો કે,
" જો મને મુજમળ મોહિ મત્ર જમદુ રામ ! "

૭

મુદાને ધોડા ન પહાના

એક મુદ્દાની મીમાં મગ જા પી કનો હનો કે " મા પરવ દિગા ! સારી કે
નિરે એક ધોડા લેજા ! "

એટું જાન્યુ જે મેગીમા મિઆ નહેતો હતો તે મેગીમા ખાન પનાથી તો મકદા
તરિ ડાટરાળ પામે રજી જનામા આવ્યો ડાટરાળે તપાસ મી ન ઠગી જે હુડમે ક્યો કે
" આપે કાગુ મ્હો કરી, મડે મેસારીને મમમાં ફેરવો ! "

મુદામીનીતો મજા (અચિત્ર) ૩ — એન એવ પિપાની એન કપાની જુના

ગિનારો મીઠા ગધેડો મડીને ખુલ્લો કપડો દેરા લખ્યો કે “વાં ખુ ! તુને ખુદાખ
કેશુઆરી કરતે કિતને !” એ તો અત્યંત વોડે ઝેર મહેનત પહચાતા ?”

૮.

—બેનકુડીની બહાર !

એક ચાલણુને ત્યાં તપેવારને દહાડે ખીર મરી હતી ભોગતેલો ચાલણી પીરસવા લાગી
અંધે દીકરાની ચાળીમાં નવારે ખીંગ પડી ગઇ

આથી ચાલણુનો ડિગજ મળ્યો “કેમ એને મહાન કગતા નવારે ખીંગ આપી ? તારા
મતિ હું છું કે એ ?”

અનિત્રો દીકરો બોલ્યો, “કેમ ન આપે ? મા મહારી ચાર છે કે તમારી ?”

ચાલણુ કમળો ઉપાડીને મારના જતો હતો એવામાં પ્રાણાડી હાથ પડીને બોલી,
“દેવે બચ ! મહારો દીકરો એ કે તમે ધગળ ગઇ ખીંગ દીવી લ્યો !”

૯.

—ધ્યાનુ નોતડ આપુ છે ?

એક મહાજ નાનમા ખચ હતી આપ્યો અને મનાપરકેની રી રી અપામુધી
પહેચ્યો “મા જ ન્હાનુ અને નીચે નમાય એમ ન હોવાથી હા. મા”

“ભટ્ટાણી એ મનાપી ?”

ભટ્ટાણી—(ઓતંગીમાં આતીને) હું છે ?

ભટ્ટ—મા ખામીનુ ખાર પડાની નાથો ! મહુ અવાડુ છે તે મહારાથી વાકુ નમાય એમ નથી !

ભટ્ટાણીએ વિચાર કર્યો કે આપદાતના ધરપગ નવો પાણો માડાનાની સત્તા તો છે
નહિ ને અપા પાડના તથા થાય કે, માટે કાઢ રસ્તો કાઢો જોઇએ

“પણ તમે જરા નથી તો લુએ ? ખડકી કઇ પગાય છે ?”

ભટ્ટ—શુ મારો કપાળ નમાની જોડ ? પગાં આગળ દેખાય એવી રી રી પશુ
નમન નથી !—જટ સવાળ, દીવા મનુજ જે મને તેને બોનાવો !

ભટ્ટાણી—એતુ બૂ પેટ બતાવુ છે ?

ભટ્ટ—અરે, થાસ મેનાની જમ્યા ના છે ?

ભટ્ટાણી—ત્યારે કાન માટે નોતડ આપુ છે ત્યાં ના કહેરાવુ ને ?

ભટ્ટ—(સદ મને ખામીમાં વેળે એનરી કાપે આવતા) હે ! કરાવું તોતડ,
આપુ છે મા—

વેણીલાલ—(પગે લાગતો) આપ મુન્શી ॥ આગિનો જે બહુ સાન થઈ, બધું
પયોદૃઢ ટુલુમ્બ—આશિનાદ તો જાણે કીક ! ખરી તો તારી મેનત ! (સ્વગત)
મારા આશિનાદે પતણે હોય તો મારો મગન મેટ્ટિમા મુઝાઆડરે ?

વેણીલાલ—તારે હું રત્ન લઉં ?

પયોદૃઢ ટુલુમ્બ—ગમ, જમર ? (વેણીલાલ બોલે પદાને છે એકને પોઝીતીને)
અમા, તારા ગાપો કેલે અમે બસ બહુ ખુશી થયા ઝીંગે !—એ બુધીરા મો હા !—
(સ્વગત) માણો ! ડીઝા મારી ઝો

મેમા પોપો તો મુનાર-ગાદી આની જ હોય છે

૫
મતી, એટલે—

ન નર્ગીઆ રિવા યાપી જાતિ ॥ એક વહુએ સામુને પૂછ્યું, “ માદર, ‘મતી’ કે
ટોના દને ? ”

મામુ—એટલીએ ખમર નથી ? જે માંત પતિ કરે તે મતી કહેવાય ॥

વહુ—તારે તમારા દીકરા સાથે મ્હારે આમુ ધર છે તે ?

મામુ—તું હવે થીલ મતમા પેળી છે !

૬
આહુતિનો મગ

મ ય હિન્દમા રાવન અવટકો ॥ એક અનિહોત્રી ધામણ રહેતો હતો તે એકના આ
જનનુ થતા, અગિને આહુતિ દેવાનું કામ પોતાની સુધુમાનેમોપા ગયો

—કેટલેક દહાડે રાત ॥ પાછો ફરીને ન્હાથે આહુતિની તૈયારી કરતો હતો એવામ
સુધુમા પાંમે આનીને બોલી, “ આહુતિ દેનેજા’મ ॥ તો આપો જલથાયા નહિ થા, ‘સો મે
દ નાદ’ અથે જાનલ, અમિ હોમો વી અરેર આનલ રનાહા ॥’ કહ કે આહુતિ
લિયા ઇની લી, અમ આજે આપ મગેઆર-ખગર સુ ધાવે ॥ ”

—નલ પોતાની વલ્લી બે ડીઝી ચડ એવો હતો તેની આહુતિ દેતા બોલ્યો ?
“ જો મનેજ મુલમળા સોહિ મગજ જમહુ રજાહ !

૭
મુદાને પોસ ન પહુઆના

—એક મુસ્લિમ બીઆ મગ બઢવી કરતો હતો કે “ યા પરવર હિ હાર ! સનારી
નિય એક થોડા બેન દો ”

એક મનુ કે જે ઝેરીમા મિથ્યા હતો હતો તે રોડીમા ખાત પનારી તેને શકલ
તેમકે પોટાંગ પામે રજુ કરનામા આ થો કોટનાજે તપામ ફરી નર્ગીને હુમ્મ કર્યો
“ આરે કાગુ મ્હો ફરી, ગરડે બેમારીને ગમના રેરો ॥

—પનામાં મીનો જમ (અચિ) ૩ ૦-૦-૦ એ ॥ એન નિપાવી એક કપાનુ મુગાઈ

“જિજ્ઞાસુ ગીઆ અધિક મહીને જીને હપ્ત દેરા લ એા કે “રા જી ૧૧ તુએ જી તકા
કલ્યાસ કરને તિતો દિ। તુએ, તે જગત્તે વોડે આર દેધો ન પદમ ૥”

૮.
બેનકુટીની આસાદ

એક માણસો ત્યા તદેરા ને દદાઈ ખીર કરી હતી બોગ નેગે માણસી ખીરમના તાગી
દીકરા તી માણસો વધાર ખીર પડી ગઈ
આથી માણસો મિળત ગયો, કેમ એને મહાત્ત મરતા વધારે ખીર આપી? તા
પતિ હું છું કે એ ?”

અવિત્રો દીકરો બોલ્યો “કેમ ન આપે? મા મહારી થાય છે તમારી ?”
માણસ કળાયેા પાકીને મારના જતો હતો એવામા અજાની દામ પડી પોલી,
“હવે અમી મારો દીકરો એ છે કે તમે ?—વાળ વધુ ખીર દીધી દો!”

૯.
ક્યાનુ નોતક આન્યુ છે ?

એક માણસ નાનમા ખૂબ દમી આન્યો, આ માણસની રાત્રી ખાતે મુઠી
પહોંચ્યો બાજુ મહાનુ અતે નીચે નમાય એમ ન હોવાથી હા માગી

“લટ્ટાણી, એ મદાણી !”

લટ્ટાણી—(ઓતારીમા આનીને) હું છું

લટ્ટ—આખર ખીર પડાની નાઓ ! મહુ ખવાયુ છે તે મહાત્તથી વાત દાખાય એમ નથી !

લટ્ટાણીએ વિચાર ક્યા કે બાપાના ઘરપર નવો પાણી માડવાની સત્તા તો છે
નહિ ને ખાડો પાડના તત્તર થાય છે, માટે કાઢ મરતો કાઢવો જોઈએ

“પણ તમે જરા નથી તો બુલ્યો ? ખરી કંઈ પડતી ?”

લટ્ટ—હું મહાત્ત ક્યા નમારી મેડ ? પગના ગમિયા દેખાય એટલી ટોક પૂલુ
નમતી નથી !—જે સના, ડહીઆ મનુજ ને મને તેને બોતાવો !

લટ્ટાણી—એવું બહુ પેટ ભરાયુ છે ?

લટ્ટ—અર, આસ બેનાની જગ્યા આ છે ?

લટ્ટાણી—તારે માન મટે નોતક આન્યુ છે ત્યા ના કહેનરાતુ ને ?

લટ્ટ—(સદ લગતે ખાડામા પેમી એ તો પામે આત) ૮ ! કરાનુ ને તરફ
આન્યુ છે મ—”

વેળીલાલ—(પો લાગતા) આપ મુરખીના ઓશિવાદે બધું માત્ર થયું ગયું
વધોવૃદ્ધ ટુલુચ્ચ—આશિનાં તો જાણે-શી ! ખરી તો તારી મોત ! (રસમન)
ના ! આશિનાદે પતવું હોય તો મારો મગન ગેડિનાં મુગાના કહે ?

વેળીલાલ—ત્યારે હું રત્ન લઉં ?

વધોવૃદ્ધ ટુલુચ્ચ—મસ, જાણ ? (વેળીલાલ થે ?- પહેલે છે એટલે પેઢીની)
આપના તારા આપને કેવું અમે બસ બહુ ખુશી-પ્રાણીને ?—જો મરી માણો !—
(વગન) માણો ! શીઘ્રી મારી આ

મામા પોણા સો મુગારકાઠી આપી જ હોય છે

૫

મતી એટલે ?

નવી પા રિનાજસાના ખનિની એ- સુએ સમુદ્રે પુખ્ત “ મહત્ત રત્ની ” નિ
દેતા હો ? ”

મામુ—એટલીએ ખગ ની ? જે માન પનિ, કહે તે સારી હેવાય !

‘ વાહુ—સારે તમારા દીવસ ત્યારે મદારે આક્રમ્ય ધર છે તે !

‘ મામુ—તું હવે ખીજ સતમા પેરી ઠો !

૬

આહુતિનો મંત્ર.

મધ્ય દિનમાં શવન અનટકનો એ- અનિહોની આઠાપુ મળેના હોવાતે એકવાર, અતે
જનનું વન, અનિતે આહુતિ દેરાતું કામ પોતાની સુધુમાને મોખી ગયો

કેટલેકે દુડાડે રાત્રી પાટો ફરીને હાલવોત આહુતિની તૈયારી કરતો હતો એવામે
સુધુમા પાને આવીને પોતી, “ આહુતિ દેવકામ ! તો આપો યતનાયા નહિ થા, મો મે તે
‘ નાં વ જયે જનસ, અગ્નિ શ્રોમા વી અગ્નિ, ચાવસ મનાહા ! ’ ” વહ કે આહુતિ
દિવા ક ની થી, અમ આજ આન મોઝ્યાર બરામ હાલયે !

‘ નિવ પોતાની વાંચી એ શીઘ્રીચક મેવો હોતો તેથી આહુતિ દેતા બોલ્યો કે
‘ જો મગેળ મુગેળા સોદિ મ ગળ જમહુ સ્વાહા ! ’

૭

બુદાને રાડા ન પહચાના

‘ જો મુનિસ મીઆ રાજ બદલી કરતો હોતો કે “ મા પ વ દિગાર ! મારી-
‘ નિવે એવ વેણા બેજ ફે ! ”

‘ એવ બન્યુ કે જે શરીઆ મિઆ હોતો હતો તે શીમા માન પવારી તેને વકલ
‘ તરીકે રાડાજ પાસે રહેલુ જરવામા આ થો કોટવાલે તપાસ કરી નુ ફેરી જે હુમ્મ કયો
“ આને નામુ મહા કરી ગયેડે બેસારીને ખમમા ફરવો !

‘ યુનમાગરીનો જમ (રસિય) = ૨-૦-૦ એન એન વિપારી એન્ડ-કપતી મુનાધ.

ગિયારો ગોંચા નધેક ચડીને શ્રી ભે હરકો હેરા ત રો કુ યા ખુ ।। તુને ખુબસ
દેખાસ કરને નિને દિન તુએ જો અમતક મોડ ચાર હેરા ન પહચતા ?”

બેનકુદીની બહાર ।

એક આબખુને ત્યા તહેવારને ફાડે ખી ફી હની જોગજો સાહાણી પીરખવા તાગી
પરે દીકરાની થાગીમા વસાર ખી પગી ગઈ

આપી કાઢાણુનો મિત્ર તો, મેમ જેને મહાત્ત જેતા તમારે ખીગ અપી ? તારો
પતિ તું કું કે જો ?”

ચલિયો દીકરો મો થો “કમ ન આવે ? મા મહારી થાય કે કે તમારી ?”

બહામુ જાણ્યો ઉપાગી મા ના જતો દનો એવામા કલ્હી હાથ પડગી બેલી,
“દલે ગસ ! મારો પીડકો જે કે તમે કમ ના રહુ ખી દી રી જો !”

૬

ક્યાનું નોતક આગુ છે ?

એક બહા । નાતમા ખૂબ વમી આગે, અત ધનપાકે ગી ની ખ ની ખુલી
પટોચો ભાજુ નાનું અને નીરે નમાય એમ ન દેખા રી લક મળી

“ભટ્ટાણી એ મહાણી ।”

ભટ્ટાણી—(ઝોતરીમા આગીન) યુ કે ।

ભટ્ટ—આ ખડખીતુ ખાર પડારી નાણો ! મલ ખતારુ કે તે મહારાથી લાકુ ના પ એમ નથી ।

જાણીએ વિચા કયા કે આપદાતના થ પગ નવો પાણો માડાની સત્તા તો । જે
નહિ ને ખાખ પા તથા થાય કે, મારે ગાઇ મો કો વો લેખ્યો

“પખ તમે જરા તમી ને લુઓ ? ખ ની કહ પડાય કે ?”

ભટ્ટ—શુ મહાત્ત કપાગી નમાની નેડ ? પમના આગળા દેખાય એટલી રાક પહુ,
ખી નથી ।—નટ સનાત, દહીઆ મન જે મમે તો બોન વો ।

ભટ્ટાણી—એવું ? ખા ખા ખુ છે ?

ભટ્ટ—આત એવા રી જાયા કયા છે ?

ભાણી—ત્યા જે દાન મટે નોતક આન્ય છે ત્યા ના હલેખગુ ને ?

ભટ્ટ—(નટ કહેને બડાવા વેળા એકાદી શાને આવત) હે । ક્યાનું નોતક
આન્ય છે ?— ।”

હંગેરીનું પુનરુજ્જીવન.

લેખક - ગ. મુલુલાલ રાણાલાલ મજમુદાર

(જાન્યુઆરી ૧૯૦૧ ના અંકથી આનું)

પ્રુશીયાને હ્યુએનબર્ગ આપ્યા બદલ ગેરટીનની સધિના દસ્તાવેજ થયા ન થયા એટલામા, પ્રુશીયાની ભૂખ એટલા પરગણાથી પૂરાઈ નથી એમ ઑસ્ટ્રીયાનોને બહેમાવા દારણુ મળ્યુ તેથી હંગેરીયનોને સતાવતુ મોટું રાખ્યુ અને ઉનદુ હંગેરીનુ સારુ ખોલાવ્યુ મળ્યુ ઑગિટ્યાના ડાપાઓએ હંગેરીયનોમા હડી નાજનિશા જોઈ, એનો અપૂટ કરો ડીક અને કોસયમા ખળખળ બેતો પારખી ગક્યા.

પ્રુશીયાના 'રૂપા મકેત સમધી ઑરિદ્યાને પડેનો બહેમ સાચો, પડયો, અને પ્રુશીયાને જોતો જ જીપુપેન્ટમા સલાહ મસલત કરવા પગ પેસારો કરવા માડયો, એમ ઑસ્ટ્રીયાએ જોયુ સારે હંગેરીને મેળવી લેવાની જરૂર વધારે તીન બની શહેનશાહે નવી પદ્ધતિના મગવાયરણુ તરીકે મત્રી સ્મરલીંગને ફર કર્યો અને કોલિન્ટ પેનીયીને નીમ્યો. ૧૮૬૫ ના અપ્ટેમ્બરની ૨૦ મીએ નવી રાજનીતિનુ ખોખુ ફેરી, મેનીફિસ્ટો બહાર પાડવામા આંખો.

પ્રથમ તો ઇમ્પીરીયલ પાર્લામેન્ટને મેનીફિસ્ટોમા ઉરાડી મૂકના લખ્યુ હતુ કારણુ કે હંગેરીયનોએ લેમા પ્રતિનિધિ ન એકનાથી એ નકામી થઈ પડી હતી મેનીફિસ્ટોમાં હંગેરી, બોહીમીયા, અને બીજા પ્રાન્તોનો પોતાનુ સલાખી લેવાનો હક્ક અગીકાર કર્યો હતો અને સ્વતત્ર પ્રજાઓ તરીકે આખાહ રહેના દેવા જાહેર કર્યુ હતુ. રથાનિક સંભાળોની સત્તા પાછી સોપવામાં આવવાની હતી, અને ડીસેમ્બર મહિનામાં પેસ્ટમાં હંગેરીયન પાર્લામેન્ટ ખુલ્લી મૂકવા શહેનશાહે જાતે પવારના જણાયુ હતુ.

ડીક આ સમધી મત બતાવ્યો - "આટનુ તો જાણે ડીક, પણ એ પાનમેન્ટ નામની નીવડે તો સાઈ."

આ મેનીફિસ્ટો ઉપર વિચાર ચલાવના હંગેરીના પહેલાના સભ્યો ડીકના પ્રેમખપલ્લા નીચે એકઠા થયા, અને લેમજે સર્વાનુમતે કરાન્યું કે ૧૮૪૮ ના રાજ્યમધારણુની પુન સ્થાપના કરતાં જે કાંઈ ઓછુ મળે તે મીકોરનુ નહી હંગેરીમાં રાજત્ર મત્રીમકન નીમાય અને આ મડલ પદ્ધતિસર નીમાયના હંગેરીના રાજને અને પ્રજામાંથી ચુટાવના હંગેરીયન પાર્લામેન્ટના સભ્યોને જનામતાર રહે એવુ જ માગી રહેતુ, એમ હતું.

નવી પાર્લામેન્ટની ચુટણીમા, ડીક પેસ્ટ માટે ચુટાયો અને ઉંડડ માંથી ૨૦૦ એની તરફલુમાં થયા બાકીનામાંથી જે પહેલા ઑસ્ટ્રીયા ત કની પાર્ટીમા હતા લેમજે પાર્લામેન્ટનો મોભો જાળવના માટે જ ડીકને અનુમોદન આપ્યુ હતુ અને કેટલાક તફા અનત્રપડ અને અલ્લદકાની ડીકને વધારી રીધો હતો.

ડીમેન્ઝની છાંમે હુગેરીની પાનમિન્ટ ચૂરાઈ ૧૨મીએ ફ્રાન્સીસ જોસેફ એને ખુદી બ્રહેન્ડરેવા પેસ્ટ આપવા નિકળ્યો. આખું યુરોપ આનું પરિણામ જોવા નનથી ગયું.

૧૫ ના ડીમેન્ઝરની ૧૪ મીએ હુગેરીના ગત્યની પાનમિન્ટ સહેનશાહે ખુદી મૂખી ફ્રાન્સીસે હુગેરીયન પહેરવેશ પહેર્યો હતો. એણે એનું બાઈજે હુગેરીયન ભાષામાં રાંચુ રાષ્ટ્રીય સ્વદેવી વેગમા સમયના હુગેરીયન સભ્યો વિનયથી એને સામગી રક્ષા, અને નિર્માનસ નિધી, એક રાજને છાંને એમ પ્રતિના ભવાની વાત કરના, એને આવેનો એઈ કેટલાકને આનન્દના ઉત્સવ આપ્યા હીં આખોરે વખત મૂગો ગયા.

સહેનશાહનું બાઈજુ જોના લાગી લાગી વાતો કહેવામાં આવી હતી, પણ સાગ તારતી જોનાં જડુ કપ્ત હોતુ એ બાઈજુમાં સ્વદેશ પ્રેમનું મ્લુશ() એટલું જોગથી મ્લુ હવુ કે, એક હુગેરીયન મત્રીના હોવા પ્રભાજે, એમાં વાપરેના વાખ્યને જો કોણ હુગેરીયને પાંચ વર્ષ પહેલા વાપર્યા હાન, તો ખુ સહેનશાહ જ એને કેદમાં નાખ્યો હોત.

ખુલ્લા સમ્રોમાં સહમજીયે તો સહેનશાહનું કેહેનું જ હવુ કે હુગેરીમાં હાય નીચેની સત્તાવાળી પાનમિન્ટ સ્થાપી, ધ્વાનિક વિયવ ઉપ એને અમુક સત્તા આપવી, અને કેટલાક સર્વ સામાન્ય વિયવોમાં મુખ્ય સમા સાથે રહી વિચાર ચનાવના દેવો પરતુ ૧૮૪૮ નું જૂનું બધારણ અને જૂના કાનનો, તથા દેશમાની મુનીમીપત મસ્થાએને ફીથી ચૂની કાઢવાની તો વાત જ નહોતી.

પાનમિન્ટે આ ભાઈજુને પૂરેપૂરું ખ્યાનમાં ઉતાર્યા પછી, ડીકનીં દરખાસન ઉપગમ્યો, એના જગ્યામાં એક વખાણુ ધરી કાંચુ સયોગો અથવા જરૂરીવાત જોઇ સિદ્ધાનેને કીયે ને ઉઠાળી દેના ચેતવણી એમાં હતી વિવેકમી પચ મક્કમ ભાષામાં સહેનશાહને જણાવવામાં આ પુ કે હુગેરી મમે તહેનું મમાધાન કી નાંખવા ઉનામીઉ નયો કે જેરી મમે તેટના સામદામ અજમાવવા પડે તેથી પોતાના હક-પોતાનું સનસ્ત તહમરે સ્વાધીન કરી દે ૨૪ મી ફેબ્રુઆરીએ આ લખાણુ જુઝમાં ફ્રાન્સીસને પહોંચાડ્યું.

એક ઠેકાણે એમાં તખ્તુ હતું - "આટઆટના હનમ્પટના ભોગ થયા પછી હુગેરી જે અતાવવામાં આવેના માગ પગ મુકવા ના પાડે તો એમાં કશું નવાઈ પામવા જેવું નથી અમાગ વ.રાઓએ સિદ્ધાનને નાગી રહીને જ સ્વદેશનું ગૌરવ સાચવું અને મધારણની પવિત્ર નીતિ જાણી રહ્યા જૂથી સજની ખાતર જલાવ્યે પોનાનો જન્મસિદ્ધ હક વેચી નાખ્યો. તહેને ગય મળી ખી પચ પછીના ઝવળી મીમા ન રહી આતી કંક જોખમના ખકકની સાકડી અને સીડી અખી ઉપર અમાગ દેશને નાલી મુકવા 'જરૂરી સાર્ત'ના લીમોવનીઓ મયો બા કે; અને મિત્રાચારીનો ખોટો રોળ રાખી ઉપર ઉપમની મહેરવાની મનાવતા ભય છે."

સહેનશાહે પોતાના ભાઈજુમાં જણાવ્યાથી જરાયે વધારે આપવા ના કહી.

સહેનશાહના જવાબનો પ્રયુત્તર ચોડીસ કનાકની અદર સપૂર્ણ સમતિથી પાનમિન્ટે વાલ્યો. આમાં કશું કહેવાપણું રાખતું જ નહોતું જૂનાજ મધારણની મરાંમી ધ્યાપના, હુગેરીનો રાષ્ટ્ર સર્ગક.

તાજ્ય સીમાર, મ્યુનીમીપાલીટીની પુનર્ગોઠના, સરહદ તેમ જ રાજદૂતી પ્રતિભા નોખાવ અને '૪૮ થી માડીને ઑસ્ટ્રીયન ન્યુ મ સ્થા ગેરધર્મ્યાના બોગ થઈ પડેલા લોકોને માસી થે કેટલીક નુશાની આપવા માગણી કરી હતી અને ઉમેયું કે જ્યાં સુની આ પ્રમાતો હજેરીને ૧ મળે ત્યાં સુધી ફ્રાન્સીસને હોરીઓ કે ઑસ્ટ્રીયાનો ગામ ન ગણના, ખીજા શનુ જેનો ગણુ જોઈને શહેનશાહ ખડક જેવો અડગ રહ્યો, અને, વીધેતા જઈ પડ્યાં.

હજેરીયન પાર્લામેન્ટે, જાણે કંઈ જ નહોતું નથી એમ ગણી એકદા મળવાનું શરૂ કર્યું ને જાણે '૪૮ ના કાયદા એમને એમ છે એમ માની વર્તવા લીકે સહાય આપવાની વખતે છેડ વીધેલીન થયું હતું એમ કે પ્રતીતિ અને ઇટલીએ એસપી કરી હતી ઑસ્ટ્રીયાને લાગ્યું કે હવે લડાઈને દૂર કરાય એમ નથી તેથી ગ્રામ્ય જાની મળવા થયું આવી ઘેર દશામા પેરાસાથી ફ્રાન્સીસ પોતાના શસ્ત્રો ગળી ગયો, અને લીકને ફરીથી રાખવા મજબૂરી લીકનો જનામ દૂકા અને સ્પષ્ટ હતો પાર્લામેન્ટે આગળ ઇટલી મળ્યું કર્યો વગર ખીજે મવાય, હાથમા જ લઈ શકાય ની એમ એણે કહ્યું આ મામલામાં જોરીને ડરાવવાનું કે બોગવવાનું ઑસ્ટ્રીયાને કહે એમ નોતું, જાણે ઑસ્ટ્રીયા જેવું કંઈ જ નહીં એમ ગણી હજેરીયન પાર્લામેન્ટે કામકાજ કરવા માગ્યું અને આવી ખીજા ને એમ એકદમ લાગ્યું કે હજેરી ઑસ્ટ્રીયાની મદદ ઉપુ ની રહે તેથી એણે ૧૮૬૬, ૧૧ જૂનની ૧૮ મીએ લડાઈ જાહેર કરાવી

પ્રુશીયનો હતીને પ્રેમમા પંથ જાનસીમે પેટ્રીથી લીકને બોતાનાના મોડ્યુ મધ્યસ્થે પ્રિયનામા આવી પહોંચતા, શહેનશાહે શીકકા આ જોડેનાકાજા મહેએ મહેનમા એનો સત્કાર થોડો એના જનમના પ્રતિસ્પર્ધિને કામીમે પૂછ્યું—“તારું હવે શું કરતું ?” લીકનો જાણ બોલો જનામ ઑસ્ટ્રીયાના ઇનિહાસમા મસાદર છે—

“સમ્રાટ કરો, અને હજેરીને પોતાના હક્ક સોંપી દો.”

“જે હું હમણા જાણું મધ્યગણુ થાયુ તો હજેરી મહો લડાઈ લડનામા મદદ કરશે” શહેનશાહે પૂછી લીધું

એક મરણીયાને વડે એવો, જાનને ન આગખનારો અને જરાયે નમતું આપે નહીં મેવો લીકનો જનામ હતો એક જ રાજમા એણે કહ્યું—ના પોતાના દેશના હક્કોને પાછા મેગવવા, વેપાગની વાન જેવું ગણુના હોયે ના પાડી ફાંસીમનુ મહો ઉતરી ગયું અને હાથ સાણો પથો લીક મહેન છોડી આતો થયો

પ્રુશીયા મહામે મદદ કરેના ડેની અને દેવામળી અગ્ર સામીસે કરી પરતુ કંથુ નહીં, અને ઑસ્ટ્રીયાએ અગ્રજ હોર ખાધી

રાજાઓ બચાવવા શુ કરતું તે માટે મન્ત્રીઓને પૂછ્યું એકે કહ્યું—“સમ્પ્રતાર કરો, પણ ફ્રાન્સીસનામા આ કહેનાર કરતા વધારે ડહાપણું હતું એણે એના મનીને દૂર કર્યો અને ખ્યુરેટ નામના પગ રહમણ જનોર મનીને નીમ્યો ખ્યુરેટને લાગ્યું કે હજેરી સાથે પવાહ કરે જ જોડેકો

૧૯૧૬ નવેમ્બરની ૧૬ મી તારીખ જ્યારે હજેરીન પાર્લામેન્ટ મળી ત્યારે તારીખ તરફથી એક તખાલુ મળ્યું તેમાં હોરીની માગણીઓ ઉપર વક્તુ ધ્યાન આપતા તેમ જ સહેનશાહના મરા બાગમાં પોકાને જુએદાર એવો ઘડીનદ મરાદના ગ્રથના અને વિગત બનાવા હતા.

તખાલુ અનુક્રમ નમુ જોવા બાદ ડીક તહેને અણુમરોસાની આખે જોઈ જોઈ, અને આ અણુમરોસાં ઉપર તર્કવિતક કરતા પેટમાં બારે વાગણી ઉઠાવી રની આ રીએ અધુર દુએરીના રોડમાન દેલમકતને ને દોરી પહેલ્યો.

એ બનેલી આ પહેલી મુતકાન હતી મ્યુસ્ટના મનમા ડીક સાથે જાજી બેનવાને વિચાર હશે તો તે તલ્લે નાત રીન થરા પડી સમૂગો જ મૂખી દોમે ડીમ્નામાં અને સો લોખડ સમૂ આ મનન એલો રી. અધુરે ડી ને વચન આપ્યું કે—હજેરીન બધારનું શબ્દ ગ્રથપાતા સુધી અમને ની નહી વળે આમ બ્યુરના ટેનુ છેક ઉત્કૃષ્ટ હોતા જતા, મેનામા સાચાઈ છે એમ ડી ને નામુ.

જોલ્યા વગર, વખ્યા વાડ અને રચ્ચે કરાર થઈ ગયો અધુરે બધારનું પાછું તાવતા પડેમા, જામ કગવાનુ મેતકડી નામના મુખ્ય પ્રસારે પાઠો પાનાનુ કામ કગવાડુ હતુ અને ડીકને એટલુ જાજરી લેવાનુ હતુ કે હજેરી પ્રજા જરીકે મક્કમ રહીને બેનકડી ન પડામા ન અપાવ જાય, અને લોકો ઉચ્ચાઈ ને જાય પણ મ્યુસ્ટ વખતે ન કાલ્યો તો એના જોડે સડોનાય એવો રીક કઈ કાલ્યો પોનો દોનો એનાર એકા મત્યા પછી બીજે ખાત્ર મનવ એલે રધારો નહી, પરતુ બીજા માનનોમા ન ને જાપુનો મેગ રચો.

૧૫ મી ડીએમ્બરે મિકે ફરીથી કાન્ગીઓ વખ્યું કે—અમારી માગણીઓ કમન થરા વગર અને કેવન અમારી પાર્લામેન્ટને જવાબદાર એલુ રનવ મત્રી મન નીમાલની ન્યાસુધી સહેનશાહની માગણી અમારી ધ્યાનમા સુદા નહી વર્ષ સકાય આપણી મતા વચ્ચે અને જે પ્રમનુ નહીવગી રવાલગ બુચી નેવાયુ છે તે વચ્ચે ધગમે સમાધાન હી સાગમ્યુ છે.”

આથી કાન્ગીલો મિત્રાજ ઉઠ્યો અને તમા વર્ષ (૧૯૧૭) ની શરૂઆતમા હને ઝીરનેને લશ્કરી નો ને ફરજનાન કવા હકમ બધાર પાડ્યો અખ્યા હજેરીમા મુસ્તો અને ઉકળાટની માગણી નાઈ અને થોડીસર તો કઈ તોફાન જેવુ થયે એમ લાગુ ડીમા અથાગ પ્રપતને એ નહી ખાળી રાખી તહેને થકુ ને હવે કટોકટીનો માનનો આ થો હનો મળુ દુજી આખર આરી નેનાની આ મધી ધમાનમાથી થે એનો અવાજ સ્પષ્ટ સમવાઈ આવનો હતો.

સહેનશાહના લશ્કર મનવી પ્રજમાન હકમ (Conscription Decree) નો જવાબ-જોને હજેરીનો ઉચ્ચો પયગામ ક્ષી એજમે છે-તે લઈ જવા ડીમ્નુ કચુ કરનાની પાર્લામેન્ટ એક ડેપ્યુટેશન મહનશાહ તરફ મોકલુ પાર્લામેન્ટ તરફથી ડીકે વખ્યું હતું—

—આક્ષરજાન ૨ ૨-૦-૦, એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ, કપતી, મુઆબ

સનાતન સ્ત્રીકાર, મુનીશીપાલીતીની પુનર્થોગનો, સગદર તેમ જ સામગ્રીય પ્રતોષા મોજામાં બને, ૧૮૪૮ થી માડીને ઓસ્ટ્રીયન જુલમ તથા ગેરવસાહના ભોગ થઈ પોતા લોકોને સાચે કેટલીક તુકસાતી આપના માગણી કરી હતી, અને ઉમેરું કે જ્યાં સુધી આ પ્રમાણે હુકમો નહીં મળે ત્યાં સુધી ક્રાન્સીસને હોરીનો કે આરિટયાનો સનાતન ગણના, ખીજ સનુ જેવો મહુકો.

સાતેનસાદ ખડક જેવો અડગ રહ્યો, અને નીચેના જાણ પડ્યાનો.

હોરીયન પાનાંમેન્ટે, જાણે વધ જ બન્યું નથી એમ ગણી એકા મળવાને કારણે અને જાણે '૮૮ ના કાયદા એમને એમ કે, એમ માતી વર્તવા ડીકે યુગાયુ આ વખતે છેક વીચીત્ર થયું હતું કેમ કે પ્રતીયા અને ઇટલીએ એકસાથી કરી ઓસ્ટ્રીયાને લાગ્યું કે હવે લડાઈને દૂર કાપ એમ નથી તેથી રથવાયુ બની સંજ્ઞ મડ્યુ આરી તાર દલામા યેગવાથી ક્રાન્સીસ પેના ૧૧ રાગે ગળી ગયો અને ડી નિનવના મળ્યો ડીકનો જનામ દૂકો આ ગ્રપટ હતો પાનાંમેન્ટે આગળ વહેતી કનૂય ક્યાં વગર ખીને સનાત હાથમા જ લઈ ગયો ૧૫ એમ એજે મનુ આ હોરીને ડરાનવાયુ કે સોગનાનુ ઓસ્ટ્રીયાને ફાવે એમ નોંધતું જાણે ઓસ્ટ્રીયા જેવું છે જ નહીં એમ ગણી હોરીયન પાનાંમેન્ટે કામ ૧૪ દલા માયુ અને આથી કો એમ મોકકમ લાગ્યું કે હોરી માન્ડ્રીયાની મ નીમ નહીં રહે તેથી એજે ના જૂનની ૧૮ મીએ લડાઈ જાહેર કરાવી

મુનીપનો છતીને પ્રેમમાં ૫૧ ક્રાન્સીસે પેસ્ટથી ડીને મોનાનના મોનુ વીચેનામા આવી પટોયના, સહેનસાહે રીકકા અને બહમાખા મહોએ મોનમા એનો પ્રયો એના જનમના પ્રતિસ્પધનિ ક્રાન્સીમે પૂઠ્યુ—“તારે હવે શું કરવું ?” થોડા મોનો જનામ ઓસ્ટ્રીયાના ઇનિહામમા મશદૂર કે—

“સનાદ કરો, અને હોરીને પોતાના હક્કે સોંપી દો”

“જો ! હમણાં મધુ મધારણ ન્યાયુ તો હોરી મદને લડાઈ લડામા મદ્દ કરસેકે”

સેનસાહે પૂઠી લીધુ

એક મળણીયારો ઘટે એવો ભાને ન ઓગળનારો અને જરાયે નમનુ આપે ત્રિા, ડીકનો જનામ હતો એક જ સન્દમા એજે કહ્યું—“ના” પોતાના દેશના હક્કોને મનવાને વેપારની વાત જેવું મળ્યુ તારો ના પાડી ક્રાન્સીમનુ મહા ઉતરી ગયુ અને જો પચો ડી મહેન છોડી ચાનતો થયો

મુશીયા રહામે મદ્દ કરના છેતી અને દલામણી અગ્ર રાજીસે કરી પરતુ કેશુ ક્રમ હી, અને ઓસ્ટ્રીયાએ સજ્જડ દાર ખાધી

રાજ્યને બચાવવા શું કરવું તે માટે મન્ત્રીઓને પૂઠ્યુ એકે કહ્યું—“સપ્તાઈ” એવું છુ ક્રાન્સીસનામા આ કહેનાર કરતા નધારે ડહાપણુ હતુ એજે એના મનીને દર પને બુરસ્ટ નામના પગ મદમનુ જનાર મનીને નીમ્યો બુરસ્ટને વાગ્યુ કે હવેમે ૧૫૬ કરી જ છુટકા

મુજરાની કહેનન સમદ ૩ ૨૦ • એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

૧૯૧૬ નિયમગતી રીતે ની તાલીમે જમારે હંગેરીયન પાનમિન્ટ મળી આવે તા તી હંગેરીયન એક્સપ્રેસ માર્કુ લદ્દમા હંગેરીની માગણીઓ ઉપર ધટનું ખાન આપવા તેમ જ શેનશાહનના બધા ભાગમા પોમને જીએદાર એવો વહીવટ નવાનવા મૂલ્યના અને નિશ્ચયના થા હતા

સખાબુનું અનુ-પૂર્વ નામ જોવા ના હીક લહેને અણુપરોમાતી આખે જોડે ઓ એને આ અણુપરોમા ઉપર તર્કવિતક કરના પેગમ્મા ભારે લાગણી હેજી રહી આ રીતે મુશ્કેલ હંગેરીના રો-સાન્ડ દેવજીતને ઘેર દોડી પડેલો

એ બન્નેની આ પહંતી મુનાઝત હતી બ્યુઝ્ટના મનમા હીક મારે માગ ખેનવાને વિચાર હરો તો તે લેદો પાતચીન થયા પછી મમૂગમે જ મૂડી દીરો હીઝનામા અમેર આ લેખક મમૂ આમનન એજો ની મુશ્કેલીકે રચન આપ્યું કે—‘હંગેરીનું બધારણ પાડ મધપાતા સુધી અમને કમ નહી વગે આમ મુશ્કેલના હેતુ છીક દેવદ્દા હોતા ડા, એનામ સાચોઈ કે એમ હી ને નામ્યુ

ખોલ્યા વગર, નખ્યા વગર બન્ને ન-પે કરાર થાગયો મુશ્કેલ મધારણ પાડુ લાવતા પડેના કામકેરવાનું ખેનરે ની નામના મુશ્કેલ પ્રધાનને પાડો પાડવાનું કામ કરવાનું હતું અને હીકને એટલે જાગરી લેવનું હતું કે હંગેરી પ્રાંત જીક મહકમ વહી જોનકીના પમામા ન સપાઈ નથ અને લોકો ઉત્કેશાન ન થાય પણ મુશ્કેલ વખતે ન હા પો, તો એના નેકે સકાતાર એને રીક કઈ કાચો મોનો નાનો એપવા એકલ મજા પછી જીને ખામ અમથ એજો વધાયે નથી પાનુ ગીજી બાનનોમા ન ને જણ્યો મેગ વહો

૧૫ મે રીમેગમે હીકે રીથી કાન્નીમો નમ્યુ કે- અમારી માગણીઓ કમુન થમ વગર અને કેવન અમારી પાતામે ટને જમાનવા એવું મનન મની માન નીમણનની રાસુધી શેનશાહની નામની અમારથી ખાનમા સુદાં નહી વધે તા આપણની અતા વચ્ચે અને જો પ્રાંતુ રીતરની પ્રાંતવર ખૂ રી લંચાય છે તે વચ્ચે ધમ્મેલ ગમાધાન હી સામ્યુ કે

આણી કાન્નીમો મિમજા ઉદ્યો, અને નવા વપ (૧૯૧૭) ની શરૂઆતમા હો રીપનેને લાગરી નોકરી કરવાનું હોવા હ-મ બદાર પા પો આખા હંગેરીમા મુશ્કેલ મો કીકાટની નામની દના, અને ચોડીકા તો કઈ તોફાન જેવું થયે એમ લાગતું, હીકના અધામ પ્રપતે એ ધગી ખાળી રાખી, તોતે ધટુ કે હવે કટોકટીનો મામલો આવેલો હતો મળુ દજી આખા માત્રી હોતી આ મધી ધમાનમાથી થે એજો અરાજ સ્પષ્ટ સમગાધ આપનો હતો

શેનશાહના વરદર સમગી ગ્રાપાલ વકમ (Conscription Decree) નો જમાન-હોટો ‘હંગેરીનો છકનો પયગામ’ કી ઓગરે હોતે લઈ જના હીકનું વચું કરનારી પોતામિન્ટ એક મુશ્કેલ મનશાહ નરક મોક ધુ પાસામે ટ તરફથી હીકે લખ્યું-હકલ—

સાફરજીવન ૩ ૨-૩-૨૧ એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

સાતત્ય સ્વીકાર, મ્યુનિસિપાલિટીની પુનર્ચોજના, સરહદ તેમ જ રાજ્યની પ્રતોષા યોજના
૧૮૪૮ થી માહીને ઑસ્ટ્રીયન લુ'મ તથા ગેરર્નસાફના - બોમ થઈ પડેના લેખિને માટે
સાથે દીક્રુનુ-ગાની આપવા માગણી કરી હતી અને ઉમેર્યું કે જ્યાં સુધી આ પ્રમાણે હુગેરી
નગર મળેલા સુધી ક્રાન્સીસને હુગેરીનો કે ઑસ્ટ્રીયાનો રાજ્ય ન ગણતા, બીજા સુધી જેને ગણતા

રાહેનચાહે ખાલક જેવો અડગ રહો અને વીથે ૧૧ જાઈ પડેનો

હુગેરીયન પાર્લામેન્ટે, જાણે ૪ જ જાન્યુ નથી એમ જાણી એમ

અને જાણે '૪૮ ના કાયદા એમને એમ છે, એમ માની વર્તના હીં ચર્ચાથી

આ વખતે એક વીર્ધીન થયું હતું કેમ કે પ્રશીસ અને છટીએ એકસાથે કરી

ઑસ્ટ્રીયાને લાગ્યું કે હવે લડાઈ દૂર કઢાય એમ નથી તેથી ગધવાયુ બની સજ્જ

મડ્યુ આરી ધોર દશમા પેશવાથી ક્રાન્સીસ પોતા ૧૧ શત્રુ ગળી મોલ અને દીક્રો

પિતૃના મજા દીક્રો જનામ દેડે અને સ્પષ્ટ હતો પાનામેન્ટ આગળ વેડી

જપન કરી નગર બીજે મનાલ હાયમા જ લઈ શકે ૧૧ એમ એણે કહ્યું આ મા

દગેરી ડરાવવાનું કે બોળવવાનું ઑસ્ટ્રીયાને ફાવે એમ નહોતું જાણે ઑસ્ટ્રીયા જેવું

છે જ નહીં એમ ગણી હુગેરીયન પાર્લામેન્ટે કામકાજ કરના માયુ અને આથી

કેને એમ ચોક મ લાગ્યું કે હુગેરી ઑસ્ટ્રીયાની મદદ ઉભુ ની રહે તેથી એણે

ના જૂનવી ૧૮ મીએ નાજ જાહેર કરાવી

મુશીબતો હતીને પ્રેમમા ૫૧ ક્રાન્સીસે પેરુથી હીંમે મોનાનના મોન્ટુ

નીથેનામા આરી પહોચના, રાહેનચાહે શીકમ અને બહેમાકાના મોએ મહેનમા એનો

કર્તો એના જનમના પ્રતિસ્પર્ધિ ક્રાન્સીસે પૂછ્યું—“મારે હવે શું કરવું ?”

તેણે બોલે જવામ ઑસ્ટ્રીયાના મનિદાસમા નરાદર છે—

“સત્તાહ કરો, અને હુગેરીને પોતાના હુમ્મ મોપી લો”

જે હું હમણા બધું બધાગણુ આપુ તો હુગેરી મહેન નાઈ લડનામા મદદ કરજો કે
રાહેનચાહે પૂઝી લીહુ

એમ મરણીયાને ઘટે એવો, લાવને ન યોજખનારો અને જગથે નમનુ આપે
એવો હી તો જવામ હતો એક જ ગઝલમા એણે કહ્યું—“ના” પોતાના દેશની હકોને
મેળવવાને વેપારી વાત જેવું ગણુના દેશે ના પાડી ત્રાસીમનુ મહે ઉતરી ગયું અને
વાણો પથો દીક્ર મહેન છોડી ચાનતો થયો

મુશીબા મદદે મદદ કરવા હેનની અને દયામળી અગર શામીસે કરી પગલું ઝડક
નહી, અને ઑસ્ટ્રીયાએ સજ્જત દાર ખાધી

રાજ્યને બચાવના શું કરવું તે માટે મન્ત્રીઓને પૂછ્યું એકે કહ્યું—સખ્તાઈ
પથ ત્રાસીસામા આઈ કહેનાર કરતાં નધારે ડહાપગે હતું એણે એના મન્ત્રીને દૂર
અને બચુર નામના પળ રહમત જનામ મન્ત્રીને નીચે મુઝટી લાગ્યું કે હુગેરી
સત્તાહ કરે જ જાડે

૧૮૬૬ નવેમ્બરની ૨૬ ની તારીખે જ્યારે હજોગીન પાર્લામેન્ટ મળી ત્યારે કૌભીમ
તરફથી એક લખાણ મળ્યું તદ્દમાં હજોગીની માગણીઓ ઉપર વડતુ મારા આપવા તેમ જ
શહેનશાહના ખર્ચા બાબમાં મોકલો મુદ્દો. એવો વહીવટ ચાલના સચના અને નિવંધ
પત્રાંચા હતો.

લખાણનું અનુદત પત્રણ જોતા જના હીક તહેને અણુમરોસાની આમે જો. શી,
મો આ આનુમરોસા ઉપર તર્કનિર્વક કરતા પેસ્ટમાં હારે વાગણી ઉજાળી રહી આ વડીએ
મુસ્ટ હજોગીના ચેકમાન્ય દેશબંધને રૂં દોડી પહોંચે.

એ બન્નેની આ પહેલી મુસાદાન હતી મુસરના મનમાં હીક સાથે માત્ર બનનાનો
ચેયાર હશે તો તે તેજે વાતચીત ચના પડી સમજાશે જ મૂની દીનો. હીકનામાં અને, મો
તેમણક સમુ આત્મમન એણે ની મુસ્ટ હીકને વચન આપ્યું કે—'હજોગીનું બધાજુ પાણું
થપાના સુધી અમને જગી રહે આમ મુસરના હેતુ છેક ઉત્ક્ર નેના છતાં, એનાનો
સાચાઈ છે એમ હીકને નામ્ય.

જોત્યા વગર, તખ્યા વગર બન્ને વચ્ચે કરાર થઈયો. મુસ્ટ બધાજુ પાણું લાવના પહેલા,
મમ જગતુ બેનરેડી તામના મુખ્ય પ્રધાની પાછો પાડવાનું કામ કરવાનું હતું અને હીકને એટલું
જાણી લેવાનું હતું કે હજોગી પ્રાંત તરીકે મખમ રહીને બેનરેડીના પત્રામાં ન સપા જાન,
અને લોકો ઉજેરાઈ ન જાન પણ મુસ્ટ વખતે ન હા પો, તો એસ જોડે સડોસાર એવો
હીક વર્ષ કાચો મેચો ન્હાતો એકવાર એમ્મા મલ્યા પડી બીજે ખામ સમજ એણે રજાપો
તરી, પ્રાંતુ બીજા બાબતોમાં મ ને જાણુનો મેગ રહ્યો.

૧૫ મી દીનેમ્બરે હીકે ફરીથી કાન્સીસને લખ્યું કે—'અમારી માગણીઓ કપૂન ચના
વગર, અને ફરજ અમારી પાર્લામેન્ટને જરામદાગ એવું સનન મત્રી મહત નીમાય'ની
ત્યાસુધી શહેનશાહની માગણી અનાગથી જ્વાનમાં સુદા નરી વર્ષ સકાય આપણુદી ચર્ચા
વચ્ચે અને જે પ્રાંતનું વહીવટી માનવન પૂચી ચેવાય છે તે વચ્ચે ઘરમેરે અમાધાન જી
સાનયુ છે.'

આથી કાન્સીસનો મિત્તજ ઉદ્દેશો અને નસા રાં (૧૮૬૭) ની શરૂઆતમાં હને
નીચેનોતે લખમી નોકરી ફરજનાન ગવા હુકમ બહાર પા પો આખા હજોગીમાં ગુસ્સો મો
ઉકળાઈની લાગણી ફેનાઈ, અને થોડીસાર તો કઈ તોફાન જેવું થયું એમ લાગુ હી ના
અચાગ પ્રવલે એ વડી ખાળી રાખી તહેને ચતુ કે હને ગોકગીનો મામનો આવ્યો હતો
પણુ હજી આખા આની ન્હોતી આ બની ધમાનમાથી થે એવો અચાજ રપટ અમગ
આવતો હતો.

શહેનશાહના તરફર અમલી ફરજનાન ન મ (Conscription Decree) નો
જવાબ-દેતે હજોગીના છે નો પયગામ' કહી એમને છે-ને લખ જવા હીકનું કથું જગની
પાર્લામેન્ટ એ ડેપુટી ન શહેનશાહ તરફ મોકલ્યું પાર્લામેન્ટ તરફથી હીકે લખ્યું હતું—

“અમારા બધારહને ન ગણાવતા આપણી સત્તાએ રહામે પડી જે કોઈ કોઈ છે અને હવે અને એના બીજા કાપડાઓને મળી આપી છે તે બધું આપણે આપણે બધારહ સામોપામ આપી ઘા, અને તે પણ જેટલું ઝડપથી અને તેટલું જાલર મા આપણીય વોલીયરોએ સિદ્ધિ પ્રતિનિધિઓને જે સખને શરૂઆત મોકલે શા હતા તેની છાયા જા, જાહેર આ હોગરીના છેના પચામમા હતી જે

આ છેની તાકીદ (*ultimatum*) લઈ ઉપરુચન વીચેના ગયું અને જાહેર પેશ હતું બધાના આશય અને આનન્દ વચ્ચે રહેતો હતો. “જે રહેતો હતો” એના તૈયાર છું, અને લુગ્મોતર હોગરીયન મની મડન તીમમમા નડતી એ અગ્રગતા, મહારી બહારી હોગરીયન પ્રમના અભિનાય પૂરવા તત્પર છું.”

આ આપણીનીએતી મોકળની ડરના હોગરીયન પાર્લામેન્ટે ૬૭ બહુમતી કાઢીને ત્રેમને એને લગતી બધી હકીકત રહેતો રહેતો એકરી કરી આપી આપણે ઉતારી વારાવાર પછી ૧૮૧૭ ના ફેબ્રુઆરી ૧૭ મીએ રહેતો રહેતો કાઉન્ટ બેનરોનીને મુખ્ય પ વી ખરેખર, અને કાઉન્ટ બ્રુસ્ટને એ જગ્યા આપી તે જ દિવસે એણે રીકતે બેનાઓ અને રાજનમહેનમા, પેતાના જૂના વિરોધીની જે જે માગણી હતી તે કમુત થઈ આપે.

ચાર દિવસ પછી જુલીસ એન્ડ્રુસી-ને ૧૮૪૮ મા હોગરીયન મનાય આપે હતો અને જહેને પડવા માટે રહેતો રહેતો ડેનાક હમર કાઉન્ટનું ધૂતીમ જાહેર કરું તેને પણ રીએનામા બેતાવવામા આવ્યો ૧૮૪૮ ની દાર પછી એનો ૧૬ નસમ રહ્યો હતો અને જ્યારે મારી આપનાઈ જાહેરનામું જાહેર થયું ત્યારે હોગરીમા પાગલ હતો રહેતો રહેતો તારના જવાબમા જ્યારે એન્ડ્રુસી વીચેના ગયો ત્યારે એને એમ કહેતો આપુ કે એ, હોગરીમાટે હજારીની-પાર્લામેન્ટને જરામદાર એવું રાષ્ટ્રીય મનીમડન ન લેવાનું માયે લે, અને પેલેએતો મુખ્ય પ્રધાન થવાનું કમુત કરે --

૧૮૬૭ ના ફેબ્રુઆરીની ૧૮ મીએ ‘હેમા પચામ’ નો જવાબ આમળના હોગરીયન પાર્લામેન્ટ પેરટમા એકરી થઈ રહેતો રહેતો હોગરીના રૂપમા એ લખાણ હતું તે મુજબ કોન્ફેડેરેશનનો કાયદો તેમ જ બીજા કાગ ચણે એવા કાયદાઓ બધારહને ફરી લખાનું કરવું જરૂર ન જણાય ત્યાં સુધી પાગલ એવી લેનામાં આવ્યા હતા

આ દેશનું નાયન થતા સમયેતો આનન્દ માયે નહિ, અને આ ઉતરેના આનન્દ સાગ ના મોજા જાહેર જમા થયે ૧૧ મેના ઘાડને તાણતા તાણતા ગેરીઓમા ‘પણ, ફરી રધ્યા અરણ વર્ષ પહેલા જે રેશલકને બેનાબેનાને શાધતા હતા તેવું આજ જાહેરસખ થતા, અને તેએ રતન દેવાના મુખ્ય મતી તરીકે થતા, ‘મહારો દેશ સહને માટે’ ના ઘાંધો, જે પહેલા આંદોલનને હાલે મરતા એક પ્રધાને અને કાઉન્ટ બેથેનીએ ઉચ્ચાર્યો હતા તે ૧૮૬૭ દોકાએ એને વધારી લીધો

અધિષ્ઠ મુદ્દાસરનો પત્તા ૩ ૦-૮-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

રાતે બુડાપેટ દીવાઓથી જ્વલંમળી ગયું, અને હવામાં ટુપી ખીજે દીવામે ચહેરી, એએ અને બધેના લોકોએ બધી ઑસ્ટ્રીયન ધન, નાવટા અને તોરણના ચૂરા કર્યાં, અને રાટ્ટીય પીતની ગળના સાથે લેમની બગ્મ કરી આ હૃદયથી ભારે મગ્મ અને તોફાન મચી રહેશે એમ વાગતા રાટ્ટીય સરકારે જાહેરમાં કાનુ—આ પહેતુ જ હતું—‘યો’ એ હવે પછી ખીજ ઑસ્ટ્રીયન વાવટાઓના ચૂરેચૂર કરવા નહી, અને રાટ્ટીય સ કારના અધિ કરીઓ પોતાની મેરે એને નવરાની લેશે ”

ઑસ્ટ્રીયનો કરાગ, એટલે દુગેરીયન પાનામેન્ટ તરફથી ઠીક અને ઑસ્ટ્રીયનો તરફથી બુડેટ ટ્રેશ દુગેરી—ઑસ્ટ્રીયાના પરસ્પર સગવડતા નિર્ણયનાગો, અને હેનશાહની દુગેરીના રાજા તરીકેની કલુપાન લીધા પછી થયેલો કરાગ છે

મા કગર પ્રમાણે રાજાએ કાલ દીધો કે—“ બધારણ ” સર્વારો પગાથે, ને પાનામેન્ટમ ભગાનુ પડે તો એક વર્ષમાં ખીજ પાનામેન્ટ બેનાવશે, આખા મગ્મતા મધુક્ત સમકરમ પોતા તરફનું કેટલું લસકર રહેશે તેનો નિર્ણય ચાલવાની સત્તા એકના દુગેરીની માનવામાં આવશે વીરેનાની મહા રામા દુગેરીની જરાયે મતા નહી રહે, અને ફક્ત કેટલાક અસાધારણ પ્રમગો ચિવાય, ઑસ્ટ્રીયાને પૂછા વગર પણ એ જ સતત રાજા તરીકે ખીજ પ્રજાએ લેકે સધિઓ કરના કે ખીજ મગ્મનો મગ્મતા સત્તા ધરાવે દુગેરીનું પોતાનું આનુ વરકર—હોનવેડ તોફાન—જહેતી એ જ શરતી કરે છે, અને જહેના અચનો બોજો એ જ ઉતારે છે, તે પણ ગામી શકશે તેના રાટ્ટીય ચિદ્ર, વાવટા, પોતાના પ્રદેશમાં અનહદ મતા, અને કોર્ટમાં તેમ જ સરકારી બખાજો અને દસ્તાવેજોમાં પોતાની જ ભાષા ગામી શકના ”

દુગેરીમાં બધાને ઑસ્ટ્રીયથી સ્વેચ્છા ન વડો પ્રમ સત્તાકવાદીઓ તો પોતાની આન્યતાને વગમી રવા કે ઑસ્ટ્રીયા સાથે સગવ રહે એમાં જેરીની નમગાઈ છે મહત્તા નથી. અને તેથી જ્યારે ક્રાન્તીય માદીનગીન થના માટે પેરટમાં આ યો ત્યારે રીપબ્લીકન મનોઓ—જે તેર હના—લેમજે એ રિધિમાં ભાગ ન લીધો પરતુ લેમજે ખુ ના હૃદયથી અને મુક્ત કંઠે કનુન કર્યું કે ઠીક દુગેરી માટે ખુમ કર્યું છે, અને તેથી એ પ્રમગે ક્રાન્તીસને જરાયે એ માલખીની ખમર પડના દી રી ન્હોતી

ક્રાન્તીય જોસેફ વર્જો વગેરે હતો તેમજ આ કદા વિરોધીઓમાં જાતિને પણ નામ આપ્યું અને જે જે દુગેરીયનો દેશ તર અથા હના લેમને લેમના દેશની સ્વતંત્રતાના મેળા દન માખવા વડે નિમન્ત્રણ મોકલ્યું આ નિમન્ત્રણમાં ક્રાન્તીમે જે શરતો વાપર્માં હતી તે એવા તો નિર્દોષ હતા કે એમાં સાચા વિરોધીઓને પણ ખુચે નહી કે હુ જે નહી એ નિમન્ત્રણ નામ મારીનું જાહેરનામું કે એક કશ રાખ્યુ જ ન્હોતું

તેજે લખ્યું—“ હું, ક્રાન્તીય જોસેફ આજ સુધીના રાજકીય કારણોને લખને જે જે જુકમે બદાર પકા હતા, અને મદારી દુગેરીયન પ્રજાને જે જે શિક્ષાઓ કરનામાં આપી અભિવાન આનુન્તક. (૨૪ ડેવેરીવાલકુત) ૧ ૨૦૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કં પત્રી, મુંબાઈ

તેની, ભેટે આવી ન કરે, અને જમ કરી, જમીને પાણી સ્વાધીન કરે છે." આને રાખતુ જાવનામુ ખર, એમ અર્થને થતુ જાતીને ખીન પર્ગે આને નખતુ કરી જનામુ અને પ્રજાના પ્રેમી પાન થયો.

પેટ ૨૨ એને મહેતી એ- તાપ ડયોનાની બેટને કા પીસે સ્વાત્ત્વની લગભગ પૂર્ણ થયેના જંગીયા. યોદ્ધાની સિધરાએને આ રહગતા અનાયો નાપરા માટે જાની આ બેટની એની નોકપ્રિયનામાં મડુ ઉમેરેા થયો.

૧૮૬૭ના જુનની આ મી તારીખે-અરક વડે ઉપર પોતાનુ નુન 'અધાગ્નુ' સાચુડી રાખના માટે દુગેરીને કરે ૨૨ દુગેરીયા સાચેના અપાનરા ખરી-કા પીસ-એનેદ 'પેટ' નુ અધારણ પાણુ અમના મમ્મા, અને દુગેરી ૨૨ તારી પોતાની છત્રી આપીતે પશુ તેનુ રક્ષક કરવા મોગન થીયા.

જાન દિવસ સુધી, પેટ અને આપુ દુગેરી મિજનાનીઓ અને મોજમંદામાં પાણુ, તે ૫૨૨માં ૫૨૨ પેતપોતાનુ ક મુકાજ અભિરથલો અને લુસ્મબેર 'તર' કરી દીધુ. પશુ રીપે મિજમા પીયા કે મજા ઉગવવામાં ભાગ ન થીયો એ પી પ્રકૃતિ સામ્ય દતી, આ એને આવી વખતે 'વર્ગોગો ગમતા નથી દુગેરીની સાર્વમેન્ટના બન્ને પક્ષો-અવરાજવાદી આ પ્રજામનામાંનીઓએ એવો 'સાવ મં' રો 'ટીકે દુગેરી-ધર્મોપના (Protector) થાય અને કા પીમને રાજ્યાભિષેક કરે રહેલો તેમ કરના પી ૨૨ દુગેરી માંથી એ એને મડુ ધાગ પીયા પૂરુ કે- 'ટી ની સ્થાપના કરી જીને 'ગી સમ્ય.

એને પીયે કનુ- 'નામવર, તદમારી પામે ૨૨, પતી, અધિકર, ૨૨૨ુઓ પડાએ કે, ૨૨૨ુ દુગેરીયા એકર અથવા અધારે તદમે ટીકું સન્મા કરી સફા છે, પશુ નેનાથી ટીકતે તદમે ના- નવી રોજી " ત્યારે રાજ્યએ એ દીગજડીન ઘટમા મરેડી પોતાની અને રા'નીની ઠગી ટીકો ભેટ કરી ટીકે તે મીમરસના પારી પશુ જખારે રાજ્યએ ન-પશુ કરીને ટીકો-પૂઠુ કે 'આતા ૬૬ મિગથી પ્રત્યેની દ્વારી માન પી અને 'લગાડ પી સાગળીની કર, સ્તરીને ગતાનુ " ત્યારે ટીકે જ્યામ દીવો- " રાજ, દુગેરીયે મગી જાઉં ત્યારે તમે એટલુ કરી રાજ્યો કે- 'કાન્મિય ટીકે એક માનો માખમ દુગેરી

આને, દુગેરીનો કુનરજીવને પી કયા પૂરો આર છે નેમા આવતા પ્રસંગે, જાલે એનો એ જ અથવા થેજ નવા ફેરફાર સાથે બીજા પાત્રો નરે ખીજુ મેગમૂમિ ઉપર 'સાગરાના હોય એમ થાય કે ૨૨૨૨ પડે છે, અને નસ-અબુદીય પડદા ઉપર છે ૨૨૨ુ એના એ જ વિચારના આન્દોલનો વોજ ૫૨ પહેલા દુગેરીના બીજા ભાગમા મુખતા હતા તે અજ આપણુ' હેતમા ધૂમે છે તે વિચારના 'History repeats itself' નુ પુરાણુ ૨૨ આપણને અભિગી આવે છે એકઅરખા પ્રમ ૨૨ સામ્ય વિચારથી અને વોડી-ધર્મી નોક ઉમેરી મનારી ચકાન ખરૂં ૨૨૨ુ તેમ કરના જતાં આ અનુસા ઉપર કહેલું બા ૫૨૨ી આન તથી જ પમને પ્રસંગે રહેજ સચનથી અગ્રથી નિર્દેશ કરીને જ સંતોષ માન્યો છે આ પુનઃજન્મવંતી કથા આન-૦ ૫૫૨સાથી છે અને તેથી સફલ અને સપૂર્ણ છે.

વર્તમાન-ચર્ચા.

લેખક — ગ. ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદાશંકર પચ્ચા, બી એ, એન મેટે, બી કૉંગ્રેસના કંગ્રેસ અને પ્રજાની ફરજ.

જ્યોત્સે દિવસના રાજકીય જીવનને આગળ ધસતુ ખ્યાનમાં તેણે દુજે તેઓ ને/ શક્યા હશે કે ઇ સ ૧૯૧૪ માં શ્રીમતી બેસન્ટે રાજકીય જીવનમાં અપનાવે અને તેમાં સાંસદિકા બેઠકથી મહોત્સવકાર્ય આગળ ત્યારથી દિવસના રાજકીય જાનાવરણમાં હુકુ જે એન. આર્. ઇ. સ. ૧૯૧૮ થી માડી ઇ સ ૧૯૧૮ માં દી. ડી. મા. કૉંગ્રેસ મળી ત્યાં દી. દિવસના વાતાવરણમાં જે કોઈ અર્થિત વધારેમાં વધારે પ્રજાનસાક્ષી બની હોય તે તે શ્રીમતી બેસન્ટ હતા તે અસામા દિવસના માગણીઓ વધારે જોવામાં આવી દિવસનમળી બની જોઈતુ જ નહિ, પરંતુ કૉંગ્રેસ અને તેની અગમૂત પરિષદના કારણે સ્વરૂપ બ નાયુ- “અરજીઓ અને પ્રાર્થનાઓ” નું સ્થાન “હકોને માગણીઓ” એ તીસુ આગળે તેવો ફરક નહોતો અને એ ફરક માટે-એ પ્રગતિ માટે-જે કોઈ પણ અર્થિત વધારેમાં વધારે માન ધરતું હોય તે તે શ્રીમતી બેસન્ટને ધરે છે નેકમાન્ય નિનક વોરે હાથે કૉંગ્રેસમાં પાંખ દાખલ થતા તે આ અગમમાં જ, કૉંગ્રેસ અને મોરનેમ તીગ-દિવસો અને મુસ માનો-અમે સ્પષ્ટ સવગરનો સળ ધ રચાયો તે પણ આ અગમમાં જ

ઈ સ ૧૯૧૮ માં કૉંગ્રેસની જે મામ બેઠક મુખાધમાં લાઇ તે પ્રસંગે જણાતા મહત્વ હુકુ કે શ્રીમતી બેસન્ટની સત્તા આવી થતી જાય છે અને નેકમાન્ય નિનક-શ્રીયુત ચિત્ત અર્થન દામ-મત્યમૂર્તિ આદિના પ્રજાન વધતો જાય છે તે જ વર્ષે દી. ડી. મા. ભરાયથી કૉંગ્રેસ સ્પષ્ટ કરી આપ્યું કે પ્રજાની માગણીઓ વધારે વધારે ઉદ્દામ બનતી જતી હતી અને તેમને મર્યાદિત રાખવા જતાં શ્રીમતી બેસન્ટ સ્થાનમ્પદ થયા હતા “આત્મનિર્ણયનો અર્થ” એ કૉંગ્રેસનો પુનર જન્યો હતો “આત્મનિર્ણયનો અધિકાર” એ કૉંગ્રેસના કાર્યોના સ્વરૂપનું નિર્ણાયક સૂત્ર થયું હતું મિતવાગીઓ તે કોઈક ઇ સ ૧૯૧૭ માં કનકલામાં ભરાયથી કૉંગ્રેસમાં શ્રીમતી બેસન્ટ પ્રમુખપદ માટે પમેટ થયા ત્યારથી જ કૉંગ્રેસમાં નિરૂત થવા માળા હતા, આ ઇ સ. ૧૯૧૮ માં મુખાધમાં થયેલી કૉંગ્રેસની ખાસ બે - ‘પ્રસંગે ઉઘાડી અને સ્પષ્ટ રીતે બુદ્ધ થવા હતા દી. ડી. મા. બેઠકથી સ્પષ્ટ થયું કે મિતવાગીઓની આદુ શ્રીમતી બેસન્ટ પણ પ્રજાની પ્રગતિની સાથે-આગળ વધવા તૈયાર નહોતા અને તેથી રહેમને પણ દિવસે દિવસે વધારે ને વધારે ઊદામ થતી કૉંગ્રેસમાંથી વસ્તુન નિરૂત થવા વિના હુકુ નહોતો. અમેપમાં, કૉંગ્રેસની વધતી જતી ઉદામતાએ પ્રથમ મિતવાગીઓને નિરૂત થવાની ફરજ પાડી અને પછી વસ્તુત શ્રીમતી બેસન્ટને

દી. ડી. મા. બેઠક પ્રસંગે અને અમૂતસગની બેઠક પ્રસંગે નિનક-નસ-સમૂર્તિ એ ચિમૂર્તિ વધારેમાં વધારે સત્તા બેગવતી હતી અને તે બન્ને બેઠકો સ્વર મુખ્ય થી તેની

હતી પડિતજી, ગાધીજી, ઝીણાનો પ્રભાવ જોણુ હતો, જે કે અસહકારક હતો ઈ. સ. ૧૯૨૦ માં કલકત્તામાં કોંગ્રેસની ખાસ બેઠક મળી હતી, અને તે પ્રસંગે જે વ્યક્તિ સંબંધી વધારે બહાર તરી આવી હતી અને જેનો પ્રભાવ નિશ્ચયમાં વિશેષ પ્રબળ હતો તે ગાધીજી હતા. તેમના સામીતોમાં મૌનાના મહમદજીની, મૌયાના શૌકતજીની અને પડિત મોતીલાલ નેહરુ હતા. કલકત્તાની ખાસ કોંગ્રેસ પામે ગાધીજીએ પોતાનો “અસહકાર”નો ઉદ્ઘામમાં ઉદ્ઘામ” સિદ્ધાન્ત અને તે સિદ્ધાન્તનો પ્રયોગ કરનાર સાધનક્રમ સ્વીકાર્યા” એ બેઠકમાં મિત્રતાદીઓને સ્થાન નહોતું એટલું જ નહિ, પરંતુ વસ્તુતઃ શ્રીમતી બેસન્ટને પણ નહોતું પડિતજી અને ઝીણા પણ વસ્તુતઃ અસ્થાને હતા. દાસ-સચ્ચાંતિ-કે નકર જેમ તેમ કરીને કોંગ્રેસમાં રહેનારાં તરફથી આ ભારી ગણા હતા, અને પરિણામે “કોંગ્રેસની આત્મા”ને તેમણે તેમની છુદ્ધિ અને તેમના હક્કની આઠા કરતા વિશેષ માન્ય માંડી હતી. ગાધીજીનો આ પ્રથમ વિનય હતો, અને લોકોમાં ઉપર તેમણે મેળવેલા વિજયના ફલરૂપ તે હતો જેમ જેમ લોકોના ઉપરના માંડીછેનો વિશ્વમયજનક પ્રભાવ વધારે તે વધારે બહાર નીકળી આવતો હતો તેમ તેમ એ પણ વિશેષ ને વિશેષ સ્પષ્ટ થતું હતું કે જેઓએ પોતાના ઝુલનો દેશસેવામાં બીજી કંઈ હતા તેવા દેશબક્તોનો મ્હોટો ભાગ ગાધીજીની સાથે નહોતો એટલું જ નહિ, પરંતુ જે ગાધીજીનું જ અપણુ કોંગ્રેસમાં થાય તો કોંગ્રેસનો ભાગ કરના પણ તૈયાર હતો એ એક દૂર હકીકત હતી કે “અસહકાર”નો સ્વીકાર કે ગાધીજીના કોંગ્રેસના નેતૃત્વનો સ્વીકાર એક વખતનાર ગણાતા નિભાગ માટે અશક્ય હતો.

કલકત્તાની ખાસ કોંગ્રેસ રહેવા અને તે પછી “અસહકાર”નો પ્રચાર કરના ગાધીજીએ અન્ય શ્રમ ઉગાથેા હતો, અને છતાં યે નાગપુરની કોંગ્રેસ પ્રસંગે યુ થયે એ તકનિર્ધારે અકલપનિકર્યનો, ચિન્તાનો વિષય હતો - નાગપુરની કોંગ્રેસ એટલે મહાત્મા ગાધીજીનો મ્હોટામાં મ્હોટો વિજય. તે વિજય ત્રણ રીતે બહુ થતો હતો એક તો લોકોની ગમવર હાજરી અને આશ્વકારક ઉત્સાહમયતા ગાધીજીના વિજયને પ્રતિપોદિત કરી રહી હતી બીજી, જેઓ અનિશ્ચયતામંક હતા એવા અનેક પ્રતિષ્ઠિત નેત્રો તેઓ પોતાના કરી રાક્યા હતા, અને ઉદ્ઘામ પદમાં પણ નિરંદેહ ચરે અને નિભાગ પડશે એ બધને નિનારી તેઓ એકમતે કરાવે મજબૂર કરાવી રાક્યા હતા આ મને કરતાં મેં વિશેષ મ્હોટો જે ગાધીજીના વિજય હતો તે તો એ કે કોંગ્રેસના મૌલિક મન્ત્રમાં - “કી”માં - અમર્યાદિત સ્વરાજ્યનો સ્વીકાર કરાવવાનો કે દૂર તેઓ કરાવી રાક્યા હતા, અને “અસહકાર”નો સમિસ્તર ક્રમ કોંગ્રેસ પામે એકમતે મજબૂર કરાવી રાક્યા હતા. સંક્ષેપમાં, કોંગ્રેસ પામે ઉદ્ઘામ કરાવેા પસાર કરાવવામાં તો ગાધીજી મહત્ત નીરજા હતા.

“સમસ્ત દેશના મુખરૂપ લેખાતી મહાસરથ પામે સર્વાનુમતે કરાવેા મજબૂર કરાવનાં એ જેવી તેવી મહાસિદ્ધિ નથી એ તો સરઘોલ સલગ્રેમીએ સ્વીકારવું જ બોધશે “કોંગ્રેસ

શુની પ્રતિનિધિરૂપ (*representative*) હોતી ” અથવા તો “ કૌંઝેસ એ ગાંધીજીને મંથનાથી અનુસરનારો ગાંધીયો પ્રવાંહ હતો ” એમ કહીને કૌંઝેસને ઉતારી પાડવાનો પ્રયત્ન રવો એ તો અયોગ્ય છે એવી રીકાઓ કરનારાઓ હિન્દની પ્રજાને કૌંઝેસને અને ગાંધીજીને મંથાય જ કરે છે

પરંતુ એક વાત અને તે પણ મોટામાં મોટી મુદ્દાની વાત ઉમેરવાની રહે છે કૌંઝેસ હામે કરાવેો મજૂર કરાવ્યા એ ગાંધીજીની મોટી કૃતેદ્ધ ખરી, પરંતુ એથી યે વધારે મોટી તેદ્ધ તો કરાવેોનો પ્રજા પામે અમન કરાવી શકવો એ છે સમ સનાલોનો સવામ એ છે કે ગાંધીજી એ કરાવેોનો સગીન અમન પ્રજા પાસે કરાવી શકશે ખરા? સપૂર્ણ ગરાજ્યનું સાધન યે નિર્ણીત કર્યું પરંતુ એ સાધનની સિદ્ધિને અંગે જે ગળાદર નૈમારી જરૂરની છે, જે અનદદ આત્મભોગો આવશ્યક છે, જે અનિરત પ્રવૃત્તિમયતા અપેક્ષિત છે એ સમ માટે પ્રગ્ત કટિબદ્ધ કે? કૌંઝેસે અસદ્કારનો કરાવ તો મલ્લુર દર્ષો, પરંતુ જો મોટા પાયા ઉપર ખેતાવએકાગ્રો મૂકી દેવાય નહિ “ કાઉન્સિલો ” વસ્તુતઃ દેશના પ્રાગતિક પ્રતિનિધિઓની દૃષ્ટિથી ખાની અને નિષ્ક્રિય રહે નહિ, વિદ્યાર્થીઓ એકીવખને સામટા સરખારી સરથાઓનો ત્યાગ કરે નહિ, વધારે સગભગ બધા વખવાત છોડી દે નહિ તો પડી એ અસદ્કારના કરાવની સાચી સરનાના રી? કસોતી ઉમ છે ને એ ઉમ કસોતીમાંથી પ્રજાએ પસાર થવાનું છે પ્રજાના પ્રાણી કેટલું છે એ બનાવવાનો આ પ્રસંગ છે

આ સમન્ધમાં વસ્તુસ્થિતિ યી છે તે તટસ્થતાથી તપાસવાની જરૂર છે ગાંધીજી પોતે તો એક વ્યક્તિ જેટલું કરી શકે એમ સામાન્ય રીતે કંપી રામય તેથી ઘણું વધારે કરી રહ્યા છે, એટલું નહું કરી રહ્યા છે કે ઉમમાં ઉમ જુદીવાદીને પણ “ અનૈકિક ફેરી મેરણા ” જેવું કાષ્ટક લાગી શકે. ગાંધીજીના સદ્કારી નેતાઓ પણ ઘણું કરી રહ્યા છે પડિત મોતીલાલ નેહરુનો તથા શ્રીયુત ચિત્ત રજન દાસનો ત્યાગ અસદ્કારવાનો અભિમાનપ્રદ અસકાર છે એકદરે, પ્રજાએ પણ પ્રમાણમાં આચારજનક ઉત્તર આપ્યા છે જેઓના જવાબી કાઉન્સિલો ચોબી રહી હોત અને પ્રજાનું હિન સાધી સાર્યક થઇ રહી હોત તેવા પ્રાગતિક પ્રજાનાયકો કાઉન્સિલો માટે ઉમેદવાર ન થયા અને પ્રજાએ સૂચનના કાયમા વસ્તુતઃ બાગ ન લીધા વિદ્યાર્થીઓએ પાન એ ને એવી સખનામાં શિદ્ધાંજી-સરથાઓ ભજી, ખાસ કરીને બગાળામાં કેટલેક રથાને વધારોએ વખવાત છોડીને પ્રજાને સરા ત્યનો સન્દેન મોંઘાડવાનું પ્રયાગમાં રીકાણું સમેતમાં, અસદ્કારવાદના વિરોધીઓ તહીની “ નિરૂપના ” મદિ ગમે તેની કળાઓ બને દેવાવે, એ તો હમત છે કે અસદ્કારને ઘણું કંઈ બનાવું છે અને સત્વરીન પ્રજાને સૂન બનાવી છે, પરંતુ એ યે ખર છે કે જેટલું કર્યું છે એની ઘણું નધાવે કંઈ બતાવણું જોઇએ. હિન્દ! તહા પોતા પૂરે તહાર આત્મચન ઉતર હુદી તખી છે તહારી ને તહીની ઈજ્જત સચવાવ એમ તે રીકારને

ગ્રાહકોને બે બોલ.

સમાજોચક આ અગ્રી જો ॥ ૧૦૦ વીસમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે મામિક તરિકે એ આજ
જોના આક્રમક વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે એ વર્ષો દરમિયાન એજે ધણે ખરાય મમય
જોયો છે, અને એની આર્થિક સ્થિતિ દિનપ્રતિદિન ખરાય થતી જાય છે એના સમયમાં
મમયક તરિકે મહે ધર્મમત વધી એને બની શકે તેટલો આર્થિક ભોગ આપીને નીભાજું
ઠે ન છૂટકે ગયે વર્ષે એનું સવાજમ વધારવું પડ્યું ઓ મામકી ઓગી કરવી પડી એથી
મહેને ધણો આરાત થયો હતો પરંતુ, પ્રભુની ઇચ્છાને માન આપી અને પાત્ર એ કરવું પડ્યું.
પ્રજિણને માસિકના અમદાગ્રા ગ્રાહક-મનુષ્યોમાં નિરાશા ઉપજ થઈ અને જટલાકને તો નવું
લનાજમ ભારે પડ્યું પડ્યું એથી નવા વધથી એમણે આભારિત રીતે પણ મધ કરવાનો હુકમ
જોયો છે અગ્રહ તે સન આક્રમકોને આ અગ્ર દુર્ગી મોકલીએ ત્રીએ પાર મળી બે
રૂપીઆ વધારના આપના જેટલો ભોગ એ આપી રહ્યો એની રામહે, આના છે છતાં
પણ જેમને એવી અનુકૂળતા ના હોય તે પ્રથમ છ માસના અહાલાના અને
ધરીના છ માસના અહી રૂપીઆ મોકલી ગ્રાહક તરિકે ચાલુ મહેને એવી
અમદાને આગા છે. હવે લનાજમ વધારવાની જરૂર ના પડે એનું અમદા મોકી ત્રીએ ત્રીએ
એટલે સજેગો ખાવાતા તેમ ગ્રાહકોની સખ્યા વધેથી અમદે વધારે ઉત્સાહથી કામ કરવા
તેવાય થઈયું સમાજોચકમાં હવે ચિત્રો આનતા નથી એ એક દુર્ગી અમદાગી પામે આની
છે એની સન શ્રિયાદોના મૂળ નળણી આર્થિક સ્થિતિ છે ગ્રાહક-તરફથી જોઈતું ઉત્તેજન
મળેથી સમાજોચક દુર્ગી અચિત ધર્મ શકે અને જે કરવાનો અમદોરો સતત વિચાર
છે ચાનુ નવથી આપણા જાળીતા વિદ્વાન વર્ગ તરફથી આરા અને શિષ્ટ નેજો નિયમિત
રીતે લખાતા આવશે નો લેખોનાં વૈનિધ્ય અને ઉચ્ચ ભૂમિના દુર્ગી આપણી દષ્ટિ
પાસે રજુ કરવાના પ્રયામે થશે

આથી અમદે આતા રખીએ ત્રીએ કે જે ગ્રાહકોએ સમાજોચક-મગાવતુ બન કર્યું છે
તે સૌ દુર્ગી તેને ઉત્તેજન આપી અમદારા વર્ષમાં ઉત્સાહથી જોડાઈ સમાજોચકની મેવોની
ગોમ કદર કરશે નવીન ગ્રાહકો જેમ જેમ વધના જશે તેમ તેમ અમદે વધારે ને વધારે
ઉપયોગી કાર્ય કરના પ્રેમીયું.

સમાજોચકની અનિયમિતતા એ હાપખાનાઓમાં કામકાર વળના હુજાને આભારી છે.
જનનની બધી મોસારતમાં આ મોસારત પણ વધી છે જતા એ ખાગી દુકાના પ્રયાસે
ચાલુ જ છે એટલી ખામી ગ્રાહકમધુઓ સહન કરી નહિ લે એવ અમદે ધારતા જ નથી
ગ્રાહકોની સુજનતા ઉપર અમદો વિશ્વાસ છે

પુનઃ ૨૬ મ્,]

માર્ચ, ઈ. મ. ૧૯૨૨

[અંક ૯૦]

મોહનની વાંસલડી.

વેળા — ૨૧ ન્હાનાલાલ દલપતરામ કનિ, એમ એ
 આજે ગાજે છે મ્હારા દુખાની કુજમા
 મધુરી થી મોહનની વાસનડી રે !
 સરોવર હનખી દેવે ન્હાયા, અને
 ગેળી મુશી મ્દ એક વાતનડી રે ! — મુન
 એજો વેરો દાંકાર ઉડે વ્યોમમા
 એનો પડ્યો પડે દેવબોમમા
 યુગ યુગની વસન્ત
 ઉગ હિગમા મોહન્ત
 વહે ગીનડાં અનન્ત
 રોમ રોમમા
 વાસનડી રે ! ઉડી નિયાની કુજમા
 અમતના ખ તારા ખે છ રે
 એક દુળે કાઠ રનેદની સોદાગણ
 પ્રીતમના પ્રેમમત્ર કખે છ રે
 આજ ગાજે છે મ્હારા દિવાની કુજમા —

ચનિના સતીઓ (સચિત્ર) ર ૪—૦—૦ એ. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

૭

૩૦૩૩

મુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ પ્રસિદ્ધ

અસહકાર : કેટલાક મુદ્દા.

લેખક -૨૧ ચન્દ્રશેખર નર્મદાશંકર પટ્ટના, બી એ, એલએન બી

૧.

અસહકારનો ક્રમશઃ વિકાસ

“અસહકાર”ની મહાપ્રવૃત્તિના તત્પર પરીક્ષકે એક બાબતથી મહાત્મા ગાંધીજીના લેખો જ્ઞાનપૂર્વક વાચના જોઈએ અને તદ્દમના લાભોના વૃત્તાન્તો લક્ષ્યપૂર્વક જોના જોઈએ તેમ જ બીજી બાબતથી એ પ્રવૃત્તિને જ્યારે જે પ્રયાનો સમસ્ત હિન્દમાં જુદે જુદે સ્થાનોએ થયે જાય છે તે સર્વેની મોક્ષસાધથી નોંધ લેવી જોઈએ વધારામાં, અને તો અસહકાર વિશે તદ્દના લાભમા તથા તદ્દની નિષ્ફળતા જુદે જુદે સ્થાનોએથી જે વિદ્વાંગ ઝાઝામાં આવ્યા હોય તે પણ જોઈ જવા જોઈએ આ સન જેટલો સતત અને એકાગ્ર યત્ન માગે છે તેટલો મદારો મળવા મળે લેવા દે તેમ ન હવું અને હજી નથી, તથાપિ જ્યારે જ્યારે બની શક્ય છે ત્યારે ત્યારે આ વર્તમાન હિન્દની ગળવર રાષ્ટ્રીય મહાપ્રવૃત્તિના સર્ગમાં તદ્દવાનો પ્રયત્ન મદે જોઈએ તે સર્ગના પરિણામરૂપે કેટલાક વિચારો ગુજરાતની પ્રજા પામે લેખકે રજૂ કર્યું છે.

“યગ ઈન્ડિયા” અને “નવજનન” એ બે ગાંધીજીના પત્રો જેઓ નિયમિત રીતે વાચતા હોય તેઓ એટલું તો જોઈ શક્યા હશે કે “અસહકાર”નો ખ્યાલ એ કાજ પહેલેથી જ હાથમને માટે ચોક્કસ સ્વરૂપમાં જમી ગયેના સપૂર્ણ ખ્યાન તરીકે રજૂ થયો ન હતો, પરંતુ એ ખ્યાનનું સ્વરૂપ ક્રમે ક્રમે બદલાતું જતું હતું અને જેમ જેમ બદલાતું જતું હતું તેમ તેમ ક્રમે ક્રમે રજૂ થતું જતું હતું. ગાંધીજીના પોતાના મામા અસહકારનો ખ્યાન જ્યારે ઉપજ્યો ત્યારે ત્યારે ખરો અને તે ઉપજ્યો ત્યારે તદ્દમની પાસે તદ્દનું જે સ્વરૂપ હોય તે ખરું એ વિશે તો તેઓ પોતે સદૃશ આત્મપરીક્ષા કરી આત્મચક્રન કરે ત્યારે હપ્તકતની ખગર પડે અત્યારે તો તે સખન્ધી અભિપ્રાય બાવવાનું જે સાધન મેળુદ છે તે તદ્દમના પોતાના લેખો એક દૃષ્ટિથી જોતાં આનું ક્રમશઃ વિકસન સ્વરૂપ સ્વાભાવિક લાગે છે, કારણ કે અસહકાર એ કાલ માન માનસ પ્રદેશનો વાદ નથી, પરંતુ તત્પરત જવહારપ્રદેશની પ્રવૃત્તિ છે જેમ જેમ ક્રમે ક્રમે સંયોગો ઉભા થતા ગયા તેમ તેમ એ પ્રવૃત્તિનું સ્વરૂપ બદલાતું ગયું પોતાના નિવૃત્તિના પ્રતિપાદન માટે ગાંધીજી જે સદૃશતાથી, જે સખદતાથી, જે સચોટતાથી દલીલો રજૂ કર્યે જાય છે તે તદ્દમની ઉચ્ચ પ્રકારની શુદ્ધિમયતાનો પૂરાવો પૂરો પાડે છે પરંતુ ગાંધીજીની શુદ્ધિમયતા જ ઉચ્ચ પ્રકારની છે એમ નથી, તેઓ દલીલો કલામાં અને પોતાના પક્ષનું પ્રવૃત્તિના પ્રતિપાદન કરવામાં જ સમર્થ છે એમ નથી, તેઓની વ્યવહાર ધના પણ ઉચ્ચ પ્રવૃત્તિ છે અને કયા સંયોગોમાં કેટલું સિદ્ધ થઈ શકે એ સમજવામાં પણ તેઓ પ્રવીણ છે ખેતર, ગાંધીજીને તદ્દમની અવિચલ શ્રદ્ધા, તદ્દમનો ઉત્સાહમય આનાના તદ્દમનું પવિત્ર આરોગ્ય, તદ્દમનું નિષ્કામ જનન વગેરે

કનાપીનો કેકા ૨૩ ૮-૦-૦૦ એન એન ત્રિપાઠી એન કેપી, મુન

અદ્વિતીય પ્રભાવ અર્પે છે અને તે સત્યી હેમતી વ્યક્તિને કે હેમતી કૃતિને દ્વા પાડતા એ સ્વભાવિક શક્ય નથી, પરંતુ જે કોઈ પણ રીતે તેમ ધડીઘ્ર યથ શકે અને દિનમા ઉભા થયેના અંગેગેને પોતાની વળના અસહકારની મહાપ્રવૃત્તિ યોગ્યનાર અસહકાર લોકનેતા સરીખ જ માત્ર હેમને તપાસવામાં આવે તો પણ હેમને માટે અનિશ્ચય માન થયા વિના ભાગ્યે જ હે એમ એમ સમજે છે કે અસહકાર એ કેવળ શુદ્ધિગમ્ય નાદ નથી, પરંતુ એક પ્રસક્ત આચારમાં મુખ્યત્વે પ્રવૃત્તિ જે એમ એમ જાણે છે કે અસહકાર એ કોઈ માત્ર વ્યક્તિગત પ્રવૃત્તિ નથી, પરંતુ સમગ્ર રાષ્ટ્રની સામુદાયિક પ્રવૃત્તિ છે, એમ એમ બરાબર ધ્યાનમાં ગળે છે કે અસહકાર એ કોઈ પોતાના હકો પૂરેપૂ. સમજનારી અને તે હકોનો અધિકારીઓ પામે બરાબર અમલ કરાવવાને ટેવાયતી પ્રગતી પ્રવૃત્તિ નથી પરંતુ પોતાના હકોથી અગળા અો હેમનો અધિકારીઓ પામે અમલ કરાવનામાં શિથિલ ગળે હેમના હેમનું બરાબર જાન કરાવના અો અધિકારીઓ પામે હેમનો યથેચ અમલ કરાવતા સ્વીચનાર પ્રવૃત્તિ છે તેઓ અસહકારના કમે કમે થેના અને થના રિવાજની નાબાલિકતા સમજી રાહતે હેમને જાણાને કે શુજગતના એક મમત્વા નિચારે હને કહ્યું હતું તેમ “વાર્ષીયો પોતાનું કામ બરાબર ગમજે છે”

૨.

અસહકાર અને અધિકારીમત્ત ઉપર અત્યંતીય અવગણ.

અસહકારની પ્રવૃત્તિ જુલ જુલ દરિમિ દુઓથી તપાસના જેવી છે જેઓને પ્રગટિત અને પ્રગમત એ માનતા વિષય છે હેમને મન તો એ એક અત્યંત અગત્યનો સવાન છે કે રાજ્યનહીનરમા અધિકારીઓ પ્રજાહિતને શુ સ્થાન આપે છે અને પ્રગમતને કેટલું માન આપે છે? જે લાગણીની દેશોમાં લોખનત્રાત્મક સ્વરાજ્ય એ આધ્ય નહિ પરંતુ સિદ્ધ વસ્તુ છે તેના દેશોમાં પણ સત્તાનો મદ અધિકારીઓને આપખુદ બનાવી દે એવો ભય રહે છે તો જે દુર્લાભી દેશોમાં રાજ્યનહીન વસ્તુત નિદેશી અધિકારીઓના જ હાથમાં હોય તે દેશોમાં આવકારીઓ આપખુદ બને એ આશય નથી, ન બને એ આશય હોય જોઈએ જેઓ દિનની રિથિત બગબર સમજે છે તેઓ અમેજ અધિકારીમત્ત-બ્યૂરાક્રસી-વચ્ચેથી, મિરકુલતાથી, આપખુદથી, બીનજવાબદારીથી વર્તે છે તેથી નવાઈ પામતા નથી તેઓ સમજે છે કે જે રિથિતમાં અધિકારીમત્ત મૂકાય છે, જે બીનજવાબદાર અને આપખુદ સના રહેના દ્રાથમાં મૂકવામાં આવી છે, જે પદ્ધતિએ સમગ્ર રાજ્યતન ત્યાય છે અને ચલાવવામાં આવે છે તે સંસ્કૃત પરિણામ અધિકારીમત્તની આપખુદ અને પ્રગમતના અનાદર વિનહ શીલુ લાગે જ આવી શકે જેઓ લોકનત્રની હિમાયત કરે છે, જેઓ પ્રગતીય આત્મ-નિર્ભયના આધકારનો પક્ષના કરે છે, જેઓ લોકતત્રાત્મક સ્વરાજ્ય માટે પ્રયાસ કરે છે તેઓનો મુખ્ય મુદ્દો જ એ છે કે જ્યાં સુધી રાજ્યનત્રમાં લોકમતને પ્રથમ સ્થાન આપનામાં નહિ આવે, જ્યાં સુધી અધિકારીઓને માત્ર લોકમતનો અમલ કરનાર સાધન બનાવવામાં નહિ

આવે ત્યાં સુધી સાચુ લોકહિત સધાવાનુ નથી સવાલ વસ્તુતઃ વ્યક્તિઓનો નથી, નત્રનો છે - કાયપદ્ધતિનો છે લોકનત્રવાદીઓ આ બાબત પુકારી પુકારીને કહી રહ્યા છે. મત્ત વગભયવાદીઓ-શુ મિતવાદીઓ કે શુ અસહકારવાદીઓ-એ તો એકમતે અને એકે અન્યને કહી રહ્યા છે કે ત્યાં સુધી અધિકારીતત્રને રથાને લોકનત્ર મથપાવુ નથી ત્યાં સુધી લોકહિતને અને લોકમતને જે માન મળવુ જોઈએ તે મળવાનુ નથી. અધિકારીતત્રને જો ગમે તેથી વ્યક્તિઓનો નિયોગ કરનામાં આવે તો પણ લોકનત્ર જેવો લોકહિતપગથળ ગમ્ય-વહીનટ ચર્ચ શકે નહિ

આ ઉપરથી એ દુનિત થાય છે કે જેમ અધિકારીઓ ઉપર પ્રમુખીન અદુશ વધારે ને નધારે ત્રુકાય તેમ રાજ્યવહીનટ સુધરે હવે, સમાપ એ છે કે અધિકારીતત્રમાંથી લોકનત્રમા સકાન્તિ કેમ કરવી ? સગ્રહ કહે છે “કમે કમે”, મિતવાગીઓ કહે છે “કમે કમે ખરૂં, પરન્તુ સરકાર કહે છે એથી ઓછા હપ્તામા ૭ ઓછા સમયમા ” અસહકારવાગીઓ કહે છે “એવદમ ” અસહકારવાદીઓના મતને જે ત્રણ બાબતો જોગ આપી રહી છે તેમા ઉપર કહેલી સામાન્ય બાબત તો છે જ અસહકારવાદીઓ કહી રહ્યા છે કે ત્યાં સુધી હિન્દને સર્પૂર સ્વતંત્રતા મળે નહિ ત્યાં સુધી હિન્દ સાચો અને સર્પૂર આત્મોદ્ધાર કરી શકે નહિ એટલુ જ નહિ પણ વધારામા હિન્દને જગતના ઉદ્ધારમા જે ભાગ ભજવવાનો છે તે પણ તે ભજવી શકે નહિ આથી, હિન્દને સર્પૂર સ્વરાજ્ય મળે એ હિન્દનું ખરેખર સાધ્ય છે જેટલે અશે બ્રિટિશ રાજ્યસત્તા હિન્દની સ્વરાજ્ય સિદ્ધિમા સાધનરૂપ છે તેટલે અશે તે મિતરૂપ છે, જેટલે અશે તે બાવરૂપ છે તેટલે અશે તે શત્રુરૂપ છે “બ્રિટિશ રાજ્યસત્તા પ્રભુચેરિત છે અને તે વિના હિન્દનો ઉદ્ધાર નથી ” એ માન્યના તત્કાલ ખરી હોય માટે કાંઈ સર્વ કાનને માટે ખરી નથી અને દોષ શકે નહિ. અન્યારે કદાચિત્ હિન્દ પોતાનું સરક્ષણ અને પોતાનો ઉદ્ધાર કરી શકે તેમ ન હોય તે બ્રિટિશ જાયા તેટલા પૂરતી આવરણક ગણાય, પરન્તુ જે બ્રિટિશ જાયા હિન્દને પોતાનો વહીવટ પોતાની મેળે કરી શકનાને વહેલી સમર્થ ન બનતી શકે તો તેમા બ્રિટનની સ્પષ્ટક પદવી સફળતા નથી, નિષ્ફલતા છે કાંઈપણ પ્રજા કાયમને માટે ખીજી પ્રજાની જાયામા જેવા સળવલી હોઈ શકે નહિ સક્ષેપમા, સ્વરાજ્ય એ નિયમ અને પરરાજ્ય એ અપરાધક સ્વરાજ્ય એ પ્રકૃતિ અને પરરાજ્ય એ નિકૃતિ, સ્વરાજ્ય એ કુદગત અને પરરાજ્ય એ કૃત્રિમતા.

અસહકારવાદને આ સામાન્ય બાબત ઉપરાંત જે બીજી બે બાબતો જોગ આપી શકે છે તે પ્રજામા અધિકારીઓએ કરેલા અમાનુષ અત્યાચાર અને ખિનાઈતને અ જે કુવામા આવેલે અસહમાનોને અન્યાય છે આ બંને બાબતોમા હિન્દી લોકલગણી સર્વાંગે થોડી છે કે નહિ. સવાળે સ્વયમ્ અને સાગી છે કે નહિ એ પ્રશ્નો અત્યાચારિક નથી, પરન્તુ જેઓને સ્વજ જ જોડુ છે તેઓને તો એટલુ અપદ્ધ યરો કે લોકલગણી જણાવનાનાં જે સાધનો છે તે અત્યાચારની-

અંત નેતૃત્વ નીચે ચોળાઈ ગયા છે. અસહકાર એ અત્યાચારના આઘાતનો આભાવિક પ્રત્યાઘાત છે. સરના જે અત્યાચાર કર્યો એટલે પ્રજાએ અસહકાર કર્યો. સરકારે પ્રજાના દિવની પરના નથી કરી. પ્રજાના મનની પરવા નથી કરી, પ્રજાની પ્રાથનાઓની પરવા નથી કરી. સરકારને માટે મહાત્મા ગાંધીજી જેવાને જે આકરા શરૂ કર્યા વાપરવા પડે છે તે વાપરવા કે ન વાપરવા તે પ્રકૃતિ અને અમરજીવી બાબત છે, પરંતુ જ્યારે સરકાર પોતાના સત્તા-અર્થમાં અત્યાચારો કરી પ્રજા પ્રતિ બેપરવાદ બતાવે ત્યારે ઉચ્ચેરાયની પ્રજા માત્ર આકરા શરૂ થાય કે અર્ધસાતમક અસહકાર થી અટકે એ જ નવાઈ છે. મિતવાદીઓની શિક્ષાઓ અને અર્થનામો તહેમની સૂચનાઓ અને સાવચેતીઓ, તહેમની વિનિન અને કાયદેસર સંશોભની કાર્યપદ્ધતિ સરકારને અત્યાચારો કરતા અટકાવી શકી નથી. ઉદામોના વેગભર્યો મક્કોભ કે તહેમની હકમેત માગણીઓ પણ સરકારને ફરવી શકી નથી. આવી સ્થિતિમાં પ્રજામાં નિરાશા ફેલાય, અગ્રેજોની શુભાશયિતા વિશે પ્રજાને શકા થાય, શ્રિલિય ન્યાયશુદ્ધિમાંથી પ્રજાને શકા થાય અને આશ્ચર્ય છે? અસહકારવાદીઓ જે ધારે છે અને કહે છે તે પૂરેપૂરું પ્રાપ્ત કરી શકે કે કેમ એ નો નેવાનું છે, પરંતુ પ્રજાની અસહકારતા ઉપાધિપાત્રો આશ્ચર્ય અધિકારીઓની આપજીવી ઉપર અકુશરૂપે તે અવશ્ય બનશે જ. અસહકાર અત્યાચારીઓને ચોખ્ખા શિવા કગવવામાં, તહેમની નિર્વપનાના ભોગ બનેના નિદોષ સ્વીકૃતિના સગાઓને મોજ આપિક આશ્રન અપાવવામાં, સરકાર પાસે પશ્ચાત્તાપ અને પ્રાથમિક કગવવામાં સફળ થાય કે ન થાય. અસહકાર ખિનાઈના સબન્ધમાં દિન્દના મુસ માનોની છન્છાનુસાર મુનેદ કરાવવામાં ફાવે કે ન માવે. અસહકાર થોડા વખતમાં સપૂર્ણ સ્વરાજ્ય દિન્દને અપાવે કે ન અપાવે. પરંતુ જો અસહકાર અધિકારીમંડળના ઉપર એટલું બરાબર ઠસાવી શકે કે હવે દિન્દની પ્રજા જાગૃત થઈ છે, કે હવે દિન્દની પ્રજાની આજમાં ધૂળ નાખી શકાય એમ નથી, કે હવે દિન્દની પ્રજાને ઠંડેની એટને સિદ્ધને ઝડપવા જેવું છે તો અસહકારે દિન્દની જેવી તેવી સેવા બજાવી ન કરેવાય. “જેમ આપણે કરીશું તેમ નીરતિ કરી શકાશે” એ અધિકારીમંડળની માન્યતા અસહકાર સિધિ કરાવી શકે ને અધિકારીઓ ઉપર અકુશ મૂકી શકે તો એ જીત નથી.

૩.

અસહકાર અને લોકજાગૃતિ.

અમરદાનમંડળની આપજીવી ઉપર અસહકાર પ્રજાકીય અકુશ કેવો અને કેટલો મુકારી શકે એ અસહકારની સફળતા આક્રિયાની એક અગત્યની કસોટી છે, અને એ આશા વધારે ખત્રી બાગે મજાન કે મિતવાદીઓની અને ઉદામોની કાર્યપદ્ધતિઓ કરતા અસહકારની ઉપ કાર્યપદ્ધતિ વધારે અમરકારક નીવડશે. પરંતુ જેઓની નજર તોડ ઉપર છે તેઓને મન તે આ અગત્યની દૃષ્ટિ કરતા એ ખીજ એક દૃષ્ટિ વધારે અગત્યની છે. તે દૃષ્ટિ તે લોકજાગૃતિની છે. સર્વ પ્રશ્નોનો, પ્રશ્ન લોખનત્રવાદીઓ-સ્વરાજ્યવાદીઓ-ને મન એ છે કે દિન્દની

હા, સરના અને મિતમળ ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન. કપનિ, મુબાઈ

પ્રજાને જાગૃત કરવામાં, હિન્દની પ્રજાને પોતાના ગૃજકીય હકોનું જ્ઞાન કરાવવામાં અને હિન્દની પ્રજાને તે હકોનો અમલ કરાવવા જેટલી ગમત જાણનાવામાં અસહકાર કેવો અને કેટલો ભાગ ભજવે ? જેઓએ કાંઈ પણ કારણથી અન્ધ વિરોધના ચક્ષુ મઢાવ્યા નથી અને જેઓ પ્રધાન-ગૌણનો વિવેક કરી શકે છે તેઓ નરમનાથી તપાસ કરશે તો એક જ નિષ્ણ ઉપર આવી શકે છે ખીજી બધું ગમે તેમ દાવ, પરંતુ એ જાણતો નથી ના પણ એમ નથી જ કે હિન્દના અર્ધાંશીન ઇતિહાસમાં લોકો ઉપર પ્રભાવ પાડવામાં ગાંધીજી જેની કોઈ વ્યક્તિ થઈ નથી અને અસહકાર જેવી કોઈ પ્રવૃત્તિ થઈ નથી. ગાંધીજીની વ્યક્તિ માટે ગમે તે કહેવામાં આવે, અસહકારની પ્રવૃત્તિ માટે ગમે તે કહેવામાં આવે, પરંતુ એટલું તો અર કાંઈને કમ્પન કરવું પડે કે ગાંધીજીને અને અમલકારને લોકો ઉપર પ્રભાવ અજમ છે હિન્દની મિતવાદી પક્ષે જે સેવાઓ કરી છે તેની કિંમતરદગ્ગે ઓછી આંકવાની ઈચ્છા નથી, હિન્દને ઉદ્ધારપક્ષે હકભેર માગણીઓ કરના અને વેગભેર સંસ્થાન કર્તાને લીધે યુ તે મુશ્કેલ કમ્પન કરવા જેવું છે, પરંતુ હિન્દની પ્રજાના હૃદયને ગાંધીજીએ અને અસહકારે જે સજનતાથી હૃદયમાં નાખ્યું છે અને જે ગમતે પાયા ઉપર ગાંધીજી સમસ્ત હિન્દમાં અમલકારની પ્રવૃત્તિથી અદ્ભુત ચેતન પ્રેરી ગયા છે તે તો અપૂર્વ જ છે એ તો કહેવું જ પડે ખીજી કોઈ વ્યક્તિને કે ખીજી પ્રવૃત્તિને ઉતારી પાડવાનો રહેશે હેતુ નથી, માત્ર સત્ય સોધવાનો અર્થ હીકત જણાવનાનો જ ઉદ્દેશ છે કેટલીક મુખ્ય જાણતો દૃષ્ટાન્તરૂપે ત્રણ જોઈએ બ્રિટિશ મનસ્વ રહેશે કે નહિ તે એ ધીધર દૂર મૂકીએ, પરંતુ એક પરાનીન અને હીન પ્રજા એ આદર્શ ઉપર પોતાની દૃષ્ટિ જોડે કે “મહારે મહારે ઉદ્ધાર મહારી મેરે મહારા પોતાના જ ઉપર આશર રાખીને કરવાનો છે” એની નૈતિક અસરનું કાંઈ માપ થઈ શકે એમ છે ? હિન્દના લોકોને એમ જે કહેવામાં આવતું હતું અને હજી એ કેટલેક સ્થાનેથી કહેવામાં આવે છે કે “બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના અરક્ષણ વિના હિન્દનું કાંઈ ભવિષ્ય નથી,” તેના કરતા “હિન્દનું ભવિષ્ય હિન્દના જ હાથમાં છે” એમ કહેવામાં આવે એમાં હિન્દની નૈતિક ઉન્નતિ નથી શું ? સંક્ષેપમાં, “હિન્દે હિન્દનો ઉદ્ધાર સ્વરાજ્ય સપાદન કરીને કરવાનો છે અને પોતાનો ઉદ્ધાર સાધીને જગતના ઉદ્ધારમાં પોતાનો હિસ્સો આપવાનો છે” એ ઉપર આદર્શ હિન્દની પ્રજા સમક્ષ હિમ્મતથી રજુ કરવામાં ગાંધીજીએ તેને અપૂર્વ નૈતિક પ્રેરણા આપી છે આ આદર્શનો ઉદ્ગાર એ અમલકારની મહોટામાં મહોટી લોકસેના છે, ધારણ કે હિન્દની પ્રજાને એ વધારેમાં વધારે ચેતન આપશે પાઠકાના ઉપર આધાર રાખવાથી ખરેખરો આત્મોદ્ધાર શક્ય થવાનો નથી, વ્યક્તિગત અને રાષ્ટ્રગત આત્મજન્યથી અને વ્યાવ્રયથી જ સાચો આત્મોદ્ધાર શક્ય છે એમ લક્ષ્યને ઠોકા ઠોકીને કહેવામાં અસહકાર અદ્ભુત લોકજાગૃતિ કરી શકે છે.

ખીજી મુખ્ય માખત લઈએ “અહિંસાત્મક અસહકાર” એ સામાન્ય મનુષ્યો માટે-મહાત્માઓ નથી તેવાઓ માટે-શક્ય છે કે કેમ એ તો ભવિષ્ય જાણતો, પરંતુ સરકારના અત્યાચારોથી ઉસ્તેરાયની પ્રજા માટે એ એકમાત્ર સમયનું અને વ્યાવ્રયનું શિક્ષણ છે

એની ટાલ ના પાટી શકશે ? સરકાર સાથે અસહકાર કરવો એટલે પ્રજાએ પોતાના પગ ઉપર ઉભા રહેતા રીખવું અને પોતાના હિતની પ્રતિષ્ઠા પોતાની મેજે પોતાના જ ઉપર આધાર રાખીને ચનાનની સરકાર સાથે અહિંસાત્મક અસહકાર કરવો એટલે સરકાર કાણુ આપે ત્યારે ય અહિંસાનો જ આશ્રય લેવો એ શુ જોવો તેવો સયમ રીખવે છે ? "અહિંસાત્મક અસહકાર" ની કાર્યપદ્ધતિ લોકોને મંચમના અગે સ્વાશ્રયના અદ્યુત પાક પગવશે

ખીજી વિગતોમા નહિ ઉતરીએ દૃષ્ટાન્ત તરીકે મુખ્ય સાધ્ય અને મુખ્ય સાધનપદ્ધતિ બમ છે ગાંધીજી અને રોમના અનુયાયીઓ સપૂણ પ્રવરાજ્યમિદ્ધિનો આદ્ય અને અહિંસાત્મક અમલકારની કાર્યપદ્ધતિ કેટલે અરો અમનમા મુખી શરશે એ તો સમય સાખીન દગે, આ લેખનો મુદ્દો તો એટલો છે કે એ આદ્ય અને એ કાયપદ્ધતિનો મનન બોધ લોકોને જાગૃત અને તેવાગ કગામા અપૂર્વ ભાગ ભગની રહો છે અને સખત છે કે દુશ ભગવશે

રાજીવ દદિધી એકેએક દિનુને જોતા આનકો નહિ ત્યા મુખી આપણો વિજય નથી વમાલિમાન વગર એ દદિધિ આવવાની નથી (૫ ૧૪)

ટ્રેક ગુમા યો પાઠો મળતો નથી, ધર્મ તજોતો પુત્ર આરતો નથી ગેશ થોડો વરો બોયો દુએ અને જનના હોષ્ટુ તો હમાગ બાદબગથી મેગવી વખીટુ (૧ ૧૦૭)

ભુંગે ધર વીરે નુનાઈ જાય છે, તેનુ નામ નિશાન પણુ ગેટું નથી. સારો પોનાનુ નામ અમર કરી જાય છે, કાગચક તેનાપર અસર કરતું નથી છતિહાસમાગ તેને નનના નથી, મનુષ્યના હૃદયમાથી તે ખમતો નથી, (૫ ૧૪૫)

—ગ. રાજેન્દ્ર સો નાનકૂન 'ભાગન સધા'

અમ્હે મુક્તિમાર્ગગામી.

લેખક.—૧ ચન્દ્રગકર નમદાગડર પદ્યા, બી એ, એલએન બી

(ઉઃ પ્રભાત સમર નામ શ્રીગણેશ દેના-એ લય.)

મુક્તિમાર્ગગામી, અમ્હે મુક્તિમાર્ગગામી,
આત્મ-તત્ત્વ-કામી, અમ્હે આત્મ-તત્ત્વ-કામી
મુક્તિ०

સુનેરી ટેક પિન્ડે સુદાય મુક્તિનામી,
ના મોડીએ પ્રયોજને-ગુલામી તે ગુનામી
મુક્તિ०

કક ગનિ રોધી રથા ગિરિ ગગનગામી,
વિ । સૌ વટાવતુ બની વિમાન-સ્વામી
મુક્તિ०

પ્રીતિ વૃથા-બીતિ વૃથા જળ સૌ નકામી,
સ્પષ્ટ સાધ્ય-સ્પષ્ટ માર્ગ ના જશુ વિરામી
મુક્તિ०

મુક્તિ પ્રેમ-મુક્તિ ધર્મ મુક્તિ-ધૂન જનમી,
માણુ મળ અનેરી મુક્તિ-મુધા પામી
મુક્તિ०

આર્યનાનાર્ગ, ગિરગામ,
મુબારક,
તા ૧૫ ૩ ૧૯૨૧

}

કાઠિયાવાડ રાજકીય પરિષદ.

લેખક —૨૧ કલ્યાણરાય જ્ઞેહાલાજી બક્ષી

આજનાં આખા જગતમાં એક વિશિષ્ટ પ્રકારનું રાજદ્વારી વાતાવરણ ઉત્પન્ન થયું છે. તે યુરપમાં જ અડકાયું નથી હિન્દમાં પણ પોન્નું છે તેની અસરથી કોઈ ભાગ સાવ બચી જાય તેવું દેખાતું નથી રાજ્યસત્તાન કાઈ બધે એક પ્રકારના નથી કયાઈ પ્રગતિસત્તાક, કયાઈ યુ પમા જોને પ્રધાનિત રાજના રાજ્ય કહે છે તે, કયાઈ યુરપની સમજ પ્રમાણેના પૂર્ણ સત્તાનામાં રાજ, કયાઈ આપણી રીતના રાજ એમ છે છતાં બળભળાટ વગરનું કોઈ ગભરવ ભાગ્યે જ હશે સુધરેલા સમાજની વ્યવસ્થા માટે ગમે તે પ્રકારની સત્તા હોય પણ બે ભાગ તો અવરથ પડ (૧) રાજ્યસત્તા ચલાવનાર અને (૨) પ્રગતિસમૂહ વળી એ બંધી સરથા-ઓમાં ગમે તેટલે ગરો ગળીને પણ આખર રાજ્યનહીનદનો ભાર એક વ્યક્તિ ઉપર અથવા અમુક ન્દાની સખ્યા ઉપર મૂકવો જ પડે છે

હિન્દમાં પણ પૂર્વ પ્રગતિસત્તા રાજ્યો હતા ખરા, અને અનુભવને અંતે નવી થયું સમ-જન્ય છે કે જો (૧) રાજ્યસત્તા ચલાવનાર અને (૨) પ્રગતિસમૂહ પરસ્પરનો ખરો સનધિ સમજો તથા પોતપોતાના કર્તવ્યપગાણ રહે તો એક વ્યક્તિની એટલે રાજની સરથા આપણે માટે બધમેમની છે આ દેશમાં હિન્દુ કે મુસલમાની સત્તાના લાભા ઇતિહાસમાં રાજની સરથાથી જ બુધા કામ નેવાયું છે અને “પ્રગતિ રજન કરે તે રાજ” એ અર્થ પ્રમાણેના રાજ થયા પળ છે

જો કાઠિયાવાડી પ્રિયિતિ વર્તમાનમાં આપણા અનુભવમાં આવે છે તે સંસ્થાના સ્વરૂપ દોષથી નિષ્ફળી નથી પણ રાજ પ્રગતિ બન્ને પોતાના ખરા સ્વરૂપ તથા કર્તવ્યનું ભાન ભૂ થઈ છે તે દોષથી નિષ્ફળ છે એની મારી માન્યતા છે આથી સાફ થવાની આશા પણ એ ખરા સ્વરૂપ અને કર્તવ્યની જાગૃતિમાં રખાય છે રાજ પ્રગતિ વચ્ચેના ઇષ્ટ સનધિ સંજનન કરનાર તથા બન્નેને પોતાના કર્તવ્યમાં સ્થાપવાનું દુર્લભ કામ પરસ્પર સારી સમજ તથા પ્રેમથી જ થઈ શકે એની અમારી શ્રદ્ધા છે

કોણ પણ કાંઈ એક જ માગે સિદ્ધ થાય એમ અમે માની લેતા નથી અમારી સમજનું તથા શ્રદ્ધાથી મહત્ત્વ રહેતે માગે ગતિ કરના સ્વધર્મની રખવાની છે જ અને તે સ્વધર્મ સદ્ધર્મથી રહેશે જ કે, વીમે પગને પણ જોડો પથ કપાય તેમાંથી કશું નકામું જાય નહીં તથા વિરોધી સન્નેનો ઉભા થઇને પાછી ટેન ન લાગે

એ જ હેતુ બર લાવના સાફ જોઓ બીજો ભાગ કામ લેવાનું યોગ્ય ધારતા હોય તેમના પ્રાસમાં અમાગથી કોઈ વિદ્ય નખાય નહીં એ સમાજવાનો પણ ખાસ ધર્મ અમે સ્વીકાર્યા છે

હિંના જે ભાગને ઉદ્દેશીને આ પ્રવૃત્તિ થાય છે તે દેવી રાજ્યોની રાજ્યસરચાનાનો છે. અને આપણે તેના પૂરતો જ વિચાર કરાનો હોત પ્રસંગ છે આપણે ન્દાનાં મોટા બધા રાજ્યોમાં મુખ્ય ત્રણ અમ જોવામાં આવે છે,— (૧) ગળ, (૨) રાજની નીચે ગ્રી રાજ્ય વહીવટ સંચાલનાઈ કારભારી મળ અને (૩) રૈયત વર્ગ રાજ્ય શબ્દનો જ્યા જ્યા પ્રયોગ થાય ત્યાં “આ ત્રણે અગ્રીથી બનેનો એક જ સમાજ” એ જ અર્થ થાય છે આ ત્રણે અમ વહુરતી હોતનાં નથી નહોતે ૮૪ કષ્ટ વ્યાધિ વાણ પડેલ છે તેથી ઉપચારની પણ ત્રણેને સમયે જરૂર છે પોતાના વમથી પ્રભુ ચૂકી છે, કારભારીઓ પણ ચૂક્યા છે અને રાજ પણ ચૂક્યા છે રાજ્યો પોતાનું રાજપણું ભૂતીને જાણે પોતે માત્ર મગીરદાર કે ગરામીયા હોય અને રાજ્યની પેદાશ જાણે પોતાની આજીવકા જ હોય એમ વરતે તે એક વ્યાધિ જ્યા સર્વ પ્રજાની ઉપર રાજ, પગ્ગુ રાજથી ઉપર દંડનીતિ ગણ વાની વ્યવસ્થા હતી ત્યાં કરમા ધારા ધોરણ મિના જ સત્તાનો વાપર થાય તે બીજે વ્યાધિ. અમલદારો રાજની જાતનાં મેવક એટલે ખવાસ હજુરીથી લુટા જ પ્રકારના અને રાજ્યના મેવક છે એ બેદ રાજ તેમ જ અમલદારોના ખ્યાનમાં ન રહે તે ત્રીજે વ્યાધિ. અમલદારો પોતે રૈયત વર્ગ પેળાના છે તે વાતનું માર ભાન ભૂને અને રૈયત જાણે અત્યંત પ્રતિસ્પર્ધિ હોય એમ માનીને આવે તે ચોથો વ્યાધિ પોતાના ગઠણનો બોળે સવેપરી સત્તાને માથે છે તેથી નિશ્ચિન્ત બનીને રૈયતના સહભાન રૂપી મૂકીને જાણે પોતાને કઈ ખપ નથી અને ટી પગાનો પણ નથી એવા ભ્રમમાં રાજસાહેબોથી પડી જવાય તે પાંચમો વ્યાધિ આવા આવા રાજ-અસાને લાગુ પડેલા વ્યાધિ છે

રાજ અો અમલદારો મગીને રાજસત્તા થાય છે પ્રજાના મુખવાન્તિની વ્યવસ્થા કરી, તેમની પ્રગતિના માર્ગો ચોળ્યા, અને પ્રજાનું ગઠણ અ રતા નુચ્ચા લશ્કરોથી તેમ જ આદારના ધક્કાઓમાંથી કરતુ એ રાજના મુખ્ય ધમ છે સાહે તેવો સમય રાજ હોત તોપણ આ કર્તવ્યો સિદ્ધ કરવામાં તેને, રાજ્યના વિસ્તારના પ્રમાણમાં, અમલદારોની જરૂર પડે જ પડે. એટલે આ રાજ્ય સંચાલવાનું કામ જ એવા પ્રકારનું છે કે તે માટે ધનનું સાવન અવશ્ય જોઈએ અને ઉત્ત કર્તવ્યોની સિદ્ધિ માટે, જ ગળએ પોતાના રાજકુટુંબ સહિત મેભાથી રહેતુ પણ જોઈએ વળી અણધારી દુષ્કાળ જેવી આફતો વેળા પોપણ અર્થે વનનો સમ્રહ પણ જોઈએ આ હેતુઓ બર લાવવા સાર રાજ્યો પ્રભુ પામેથી ૮૨ લે અને ને ધન કટેવા અર્થે જ વાપરે એવી આર્થ રાજનીતિ છે છતાં હમીકતમાં જરૂર કરતા વધુ નાણુ લેવાય છે તથા અન્યથા અનેક પ્રકારે તેનો વ્યય થાય છે

બીજી બાજુ પ્રજાનું જીવન તો કેવળ નષ્ટપ્રાય થયુ છે પ્રત્યેક પ્રજાજન પોતાનો સ્વાર્થ સ્થાપનામાં જ નુચાયેલા રહે છે અંકુશનું એટલે, પ્રજાસમુદાય સ્વાર્થ દંડન પણ થતું નથી અને સ્વાર્થ સાવના જતા ધક્કાનાર પ્રજાજનથી જ અમલદારો તથા ગળઓને અધર્મના માર્ગે ગણવવાનું બને છે આવી અવગણ પ્રવૃત્તિઓનું પરિણામ એક રેકેટલ અનિષ્ટ થયે તેનો તે વેળા વિચાર સરખો પણ થતો નથી છતાં એ પરિણામ આપીને ઉભે ત્યારે કળકળાટ કરીએ ગીએ.

લીનાવતી જીવનકથા ૨. ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપારી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

ગત્યના આ સર્વ અંગોને નિરોધી કરવાના પ્રયત્ન એક સાથે થરા ધટે છે તે થયા વિના-રાજ પ્રજા ઉભર સ્વધર્મનિષ્ઠ બન્યા વિના ગમે તેવા પ્રમત્તનનાળા વહીવટથી પણ દુષ્ટ થઈ જાય એમ ભાસતું નથી. પ્રજા શરીર જે વિલીન થઈ ગયું છે તેને સાધી સદાય પ્રજામાં એકતાની જાગૃતિ થાય, એક બીજાને દુષ્ટે દુષ્ટ ખાપ એવું પોતાપણું ઉમે તો બાકીના અંગો પણ પોતાના યથાર્થ સ્વરૂપમાં આવે ને સ્વધર્મનિષ્ઠ બને એમ પ્રથમ દૃષ્ટિએ લાગે છે.

ગત્ય અને પ્રમત્તુ દિન એક જ છે, પરંપર વિરોધી તો નથી જ એ અનુભવ મને સંવત્ર ૧૮૮૬ થી ૧૯૪૫ સુધી હું માગરોળમાં હતો તે વેળા થઈ ગઈને, એટલે પ્રેમને રસ્તે ગમ તેવામાં હું નિરાશાનુ કારણ જોતો નથી સારી મનઃપણ એવી છે કે ગત્યો એક વર્ગ નરીકે નથી ન હોય તો પણ માનવી તો છે જ તેઓ છક આસુરી થઈ ગયા છે એમ કોઈ કહેતું હોય તો તે માનવાની હું ના પાડું છું જે દુષ્ટ બાદતત નજરે પડે છે તે આપણા નણેના ટોળાનું પરિણામ છે આપણે આપણા પ્રજાધર્મમાં યુક્ત ન રહીએ અને માત્ર પ્રમત્તના હકોની જ વાતો કરીએ ત્યાં સુધી આપણે સુધારણાને ખરે ખર્ચે ચડતા નથી.

આપણે આપણા દોષ જોઈએ નહીં અને તે સુધારીએ નહીં, ત્યાં સુધી જેમ કોઈ વ્યાધિગ્રસ્તને તેની સમૃદ્ધિનો આનંદ નથી મળતો તેવું બને પ્રજા એટલે શું ? બેઠ દૃષ્ટિથી જોઈએ તો હિન્દુઓમાં પણ કેટલી નાનો છે ? તે બધા અનગ અનગ મડળ થાય તેમ જ સુસન્માન ભાષણે પણ જુદા પડે પરંતુ જો પ્રજામડળ રચાઈને સર્વ મકાપ તો બધાનું એક થાય મારા દુષ્ટ માટે મારે અને તમારા માટે તમારે એમ દોડવું પડે ત્યાં સુધી આપણા પ્રયાગો આડેઅવરે માં જિતલિત થઈ જાય, અને વખતે પરસ્પર ધાનક પણ નીવડે વિચારી જોયો તો આ વાત મહાજ સમજારો અને તેવા મનાવો પણ મૃતિમા આપને ધારો કે મારે કાંઈ સખ જોડે વિરોધ પડ્યો તો હું રાજ કે ગત્યના અમનદાર સાથે મળીને, માફ કામ પાર ઉતારું ને તેમાં પૈસાથી, કાસાદાવાથી, મેવાથી, વગથી જે ટાળે જે કાવે તે દુગચાર અનીતિના રસ્તા લઈ આમ પ્રજામાંથી રાજ્યના અમનદારોને અવગણ આર્થો સૂચવાય ને જાનુનો પિગાડ પેના થાય આથી ઉત્તરુ જો આપણે પોતિકા સ્વાર્થમાં જ તજાઈએ અને સમગ્ર પ્રજાનાં દિનનો વિચાર રાખીએ તો કેટલા અનર્થો આપોઆપ આપની જાય ?

હિન્દુ ધર્મમાં જે મૂળમાં આગ વર્ણની કપના પરમેશ્વરના અવધવો તરીકે કરી છે તે આ મા જગતનો એક પરમેશ્વર માનીને કરેલી છે, અને તેમાં ગત્ય પ્રજા બધાનો જોગ અમાવેશ થાય છે કાલશે માથાનો ભાગ, એટલે મગજની ચક્તિથી-અહન તથા મિવાથી સમગ્ર પ્રજાનું હિત સાધે તે, ક્ષત્રીઓ જાની તથા બાહુનો ભાગ, એટલે બળ અને હિમ્મતના ગુણોથી પ્રજાની સેવા કરે તે પૈશ્ય જાતીથી નીચે સાધન સુધીનો ભાગ, એટલે ખેતીથી કે વ્યાપારથી પ્રજાને પોષણના સાધન પુરું પાડે તે અને શુદ્ધ પગ એટલે અગમેદેનતથી પ્રજાની સેવા કરે તે આમ મહુએ સમગ્ર પ્રજા-પત્ય તે પરમેશ્વર તેની મેવા કરવાની છે આ ભાન બ્રહ્મા છે

પ્રજામજાના સઘ દરેક રાજ્યની રૂઢત પોતપોતાના રચે અને એવા બધા સોનું એમ કાર્યાનાડ પરિપદમા થાય, એ દૃષ્ટિથી આપણે કામ કરવું છે. આની રીતે પ્રજામજાની સ્થાપના કરી તે પ્રત્યેક પ્રજામજાની અને તેણે છે રાજ્ય, પ્રજા અધિકારી સરેલું જોવાનું ઈષ્ટ છે. પરમપરના ધર્મ મમજી મમજાવીને કામ લેવું એ ઉદ્દેશ છે અને જનતા સુધી જોવી શકાયો. ઉઠવા ન મામે એની અમે પરિપદના ઉદ્દેશો ધડવામા કાગજ રાખી છે આટે આ ખુનાસો ધ્યાનમા રાખીને પરિપદના ઉદ્દેશોની સમાલોચના કરવા વિનંતિ છે પરિપદનો ઉદ્દેશો —

“ ૧ કાર્યાવાડના દેલી રાજ્યોની સરથાને સમજ કરી

મેં ઉપરમા જણાવ્યું છે તેમ દેશી રાજ્યોનું બધાગણ વીખાણું છે તેને પાછું સમજ કરવું રાજ્ય, અમલદાર વર્ગ અને પ્રજા ત્રણેને પોતપોતાના ધર્મમા આણવા

“ ૨ રાજ્યકર્તાઓ કર્તવ્યનિગતે પામે તેવો પ્રયાસ કરવો

“ ૩ કાર્યાવાડના રાજ્યોની રૂઢતમાં પોતપોતાના રાજ્યો પ્રત્યેનું તથા અખિન હિંદ પ્રત્યેનું રવદેશાભિમાન ખીનવડું

“ ૪ કાર્યાવાડનાં રાજ્યોની રૂઢતમા સવ સક્તિ જાગૃત કરી અને પોતી

આ ૨-૩-૪ ઉદ્દેશોમા અર જોતાં, પેહેલા ઉદ્દેશનું સ્પષ્ટીકરણ છે આ નજી ઉદ્દેશ અમાણે જ્યારે રાજ્ય તથા પ્રજા કર્મ ધનિગ, રવદેશાભિમાન અને સઘ સન્નિ દાખવે ત્યારે જ રાજ્યસરથા સમજ થાય

“ ૫ કાર્યાવાડમા દેલી રાજ્યોની મહનાત્મક રીતે અભિવૃદ્ધિ કરવી ”

જ્યારે જ્યારે કોઇ પણ દુ ખ પોકાર કરીએ ત્યારે ત્યારે તે દુ ખ ટાળવાના ઈલાજ પણ સૂચવવા, અને માન દોષ ગાઇને જ પર્ણાંકિત ન માનવી તેણે નામ મહનાત્મક રીતે દુ અમજી છું

“ ૬ રાજ્યોના બધારણ તથા વહીવટમા પ્રજાહિતના ઈષ્ટ નિકાસમાં જે તડવર હોય તે પ્રજાની સ્વસક્તિ વડે દૂર કરવી અને તે બધારણ તથા વહીવટમા પ્રજાહિતના નિકાસમાં જે તડવરના જે તડવેનો અભાવ હોય તે દાખલ કરાવવા ”

આ ઉદ્દેશ જાણું જ સ્પષ્ટ છે આથી વધુ કોઈ પણ માગી શકે એમ દુ જાણુતો નથી અર્થાત્ —

“ આ પરિપદના કાર્યક્ષેત્રમા નીચેની બાજતોનો સમાવેશ થતો નથી.

“ ૧ રાજ્ય રાજ્યની વચેના પ્રશ્નો

“ ૨ કાર્યાવાડના વ્યક્તિગત સરથાનના પ્રશ્નો

“ ૩ પ્રજાની વ્યક્તિગત અમલકિક જરૂરીયાતના સનાનો, સિવાય કે તેમા કોઇ અસાધારણ સિદ્ધાંતનો નાશ થતો હો

મોટા-દેશી રાજ્યોના આંતર હિંદુસ્તાન સર્વોપરી સત્તાએ દરમ્યાનગીરી ન કરવાની જે હિદાય ગભ્યનીતિ ધારણ કરી છે તે રાજ્યનીતિ પ્રમતો આત્મવિકાસ કરનાર, અને પ્રજામાંથી પગનવનનો કુચ્છુલ દૂર કરી સ્વાનવનનો સદ્ગુણ પેદા કરનાર હોઈ, એ ગભ્યનીતિ વિરૂદ્ધ પરિણામ જશે નહીં "

આ મર્્યાઓમાં જે વિષયોની ભાજગમાં પરિણામ નહીં ઊતરવાનું 'રા'નુ છે તે એવા છે કે કાંઈ પરિણામો તેની ભાજગ માથે લેવાનું બને જ નહીં અત્યાગ સુધીમાં કાંઈ મતભેદ જાણીતો હોય તો એટલો જ છે કે આપણે વ્યવહારમાં એ વિષયોમાં ન પડવું, પણ નહીં પડીએ એવું જાહેર કરવાની ચી જરૂર મારો જવાબ દુકો છે કે જે નથી કરવું તે કદાચ કોઈનાથી થશે એવી સંકેશ માટે ગહેવા પેલી ? આપણે આ કામ પ્રથમ પ્રેમથી લેવા માગીએ તો એ તેમાં એવી સંકેશ ગહે તે નહતર થાય એવા પ્રથક પ્રથક વિષયો, એકદરે ગભ્ય નહીં હતા કેવા કેવા સુધારાની જરૂર છે તે નથી કરનામાં તો, અવશ્ય ભિષયોગમાં લેવાયે માન પામિતે સુકમાં લઈ દેવાનું માથે ન લેવાય એ હેતુ છે

વળી કાઠિયાવાડ કાંઈ એક રાજ્ય નથી. અનેક જુદા જુદા, એક બીજાથી અવનન અને વધુ ઘટ્ટ અધિકારવાળા રાજ્યો કાઠિયાવાડ છે જે તે રાજ્ય માટેના એવા વિષયો અવશ્યતા નથી તે માટે પોતા પોતાના રાજ્યો પાસેથી ઇનાજ મેળવના એ પ્રત્યેક રાજ્યની પ્રજાનું કાર્ય છે આના જુદા જુદા પડોશી રાજ્યોની પ્રજાઓ, કોઈ પણ એક રાજ્યની હક્કમાં રાજ્યમાં બેગી થાય લાં, એ જુદા જુદા રાજ્યોના રાજદ્વારી કૃત્યો ઊપર નીકા કેમ કરી શકે ? જે રાજ્યમાં પરિણામ ભગ્ય તેનો પડોશી ધર્મ તે જાળવવા માટે તો ના કેમ કહી શકાય ? તો પછી રાજ્ય પોતાના બીજા જાળવે વાકા બોલવા સાર પોતાની પ્રજાને મોકલે ખરું ? અથવા એક સ્થળે પરિણામ એવા ભિષયોગ કરી પછી બીજા વડે કોઈ પોતાના રાજ્યમાં પ્રવિષ્ટ ગઈ પુત્રીથી ભરવા દે ખરા ?

રાજ્યોની સુધારણા માટેની પરિણામ કોઈ પણ દેશી રાજ્યમાં જ ભરાય તે જરૂરનું છે. માટે જે તે રાજ્યના ખાસ ગુણ દોષોની ચરચા તથા સુધારાના પ્રયાસ લાના સ્થાપિ પ્રજા-મડળે કરવા જોઈએ. અને સર્વ સામાન્ય પ્રસંગો તથા સુધારણાના પ્રયાસ પરિણામ દોષ મરવા જોઈએ.

અમે અનુભવને સદુધી મોટા ગુરૂ માનીએ છીએ અનુભવથી જરૂર જાણાશે તેના સુધારા વધારા આ કાર્યક્રમમાં કરવા અમે હમેશા તત્પર રહેશું

હવે રાજ્યોના આંતર હિંદુસ્તાન દરમ્યાન નહીં આવવા તી ક્રિટિસ સરકારની રાજ્યનીતિને એકદરે અમે સારી માની છે, તેથી પણ રાજ્યસભા તરફના અનાયસરો વધવાનો સ્વચ્છ કેટલાક જાણીએ માને છે અમે પોતા તેવું માનતા નથી મનુ યસ્વભાવ બીજા પાસે વાનુ પોતાવાથી જેટલો આગ્ય છે તેટલો પોતાને દોષ કહેવાથી નથી આજો વળી એવી મદની આસા હિપર જ્યા સુધી રહેવાશે આ સુધી પ્રજાનું ઐશ્ય ગુણવાનું નહીં અને આત્મશક્તિ પુરી બીનથી ચકરાની નહીં એટલું ખરું છે કે દરમ્યાનગીરી જે પવના હિપરાજામાં નથી થતી તો રાજ્યના

ઉપરાળામા પણ થરી ન જોઇએ આમ છતાં મેં હમણાં જ કહ્યું તેમ, અનુભવમા જુદું નીવડે તો અમે જૂન કંથુન ડરતા કે તે સુધારતા અચકવાના નથી

ઉપર અમણેની આ પ્રથમ પરિવહની વ્યવસ્થા રાખેલી છે લવિધ્યને માટે તો આ પરિવહના વાચકમને અતે, બહુમતિથી પાકો પ્રબલ રચવાનું થશે

જુદા જુદા માણસો પોતાના દુ ખો પોતપોતાના મનમા સમજી રહે છે તે પરિવહને પ્રસંગે એકાદ મળે સારે પરસ્પર ॥ સુખદુ ખની માન વાતો કરીને છુટા પડી જાય તો પછી વડા કામ થાય

અત્યે રાજ્યની પ્રજા પોતાનું મડળ રચે અને એના પ્રજામડગોની એડીની ભાઈચારે વગેરેનો પાક બધારો તેમ તેમ આખા કાઠિયાવાડનો ઉચ નજીક આસરો અને એના મડગોને પ્રવિષ્ઠાગ એવનિત થયેનો પ્રનાહ કોઈ રોકે નહીં તેવો પ્રમળ બનવો

સમાલોચક વધારે ઉપયોગી કાર્ય કરી શકે તે માટે શુ આનરથક છે ?

૧. ગ્રાહકોની સખ્યા વધવી જ જોઈએ. બા. મહિનામા અનેક મોજસોખમા અનેક છ રૂપીઆની રડમો જતી હશે સમાલોચક માટે છ રૂપીઆ રાજન પાડનારથી ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા થઈ જ શકે છે દેવ ગ્રાહકોએ નવા નવા ગ્રાહકો મેળવી આપે સમાલોચકનું ઝામ વધારે સુંદર બને, એવું કરવું જોઈએ

૨. જેમને 'જુઓ ઉત્તમ નર ૧૨ અને સરસ્વતીનો પ્રસાદ એ બે આપ્યા છે, કે જે સ્વનત્ર લેખો લખી શકે છે તેમણે 'ગુજરાતને શુ ઉપયોગી થશે ?' એ પ્રત નિચારી ચયાશક્તિ સારા અને શિષ્ટ લેખો લખવા અને સમાલોચકમા મોડવના સ્વતંત્ર વિચારના પાપક લેખોનું મુલ્ય વધારે જ હોય છે સાગ શિષ્ટ લેખોથી માસિકના મુલ્ય વધારે ઉંચા અકાય છે 'સારા લેખો નથી આવતા' એવી ફરિયાદ કરનારે પોતે શુ ફાળો આપ્યો છે એ નિચારી જોવું

૩. સૌથી વધારે આવસ્યક દ્રવ્યના સાધનો છે મંદઈને વળાના આમૂલ્યો દ્રવ્યવિનિયમગતી શકાતા નથી, એટલે વિચાર કરવો સૌથે ઘટે છે અને જેમ માસિકને ઉત્તેજક વિશેષ તેમ ફક્ત પશુ ઉત્તમ

સુતરને તાંતણે.

લેખક — ડા. કલુભાઈ અચાભાઈ કેસારી, એન એમ એન્ડ એસ

અમે લઈશું આજ સ્વરાજ્ય

સુતરને તાંતણે !

નહીં લેવા જઈએ ગાજ્ય

અધમને બાગળે ! —અમે.

અમે કરશું મારા સવતી

છે સ વમાગ સ્વરાજ્ય

સુતરને તાંતણે ! —અમે.

સહજ કરી સદુ હીન્દીમા

અમે લઈશું પૂર્ણ સ્વરાજ્ય

સુતરને તાંતણે ! —અમે.

પ્રિય ધમયુદ્ધ આ હીન્દુ

અમે છતીશું જ સ્વરાજ્ય

સુતરને તાંતણે ! —અમે.

કરી આત્મવિકાસ અનેકધા

પશ્ચિતઓ લા સાથ

સુતરને તાંતણે ! —અમે.

હીન્દે અતિયોગ અન્યાયનો

કરશું અસહ્ય અસહકાર

સુતરને તાંતણે ! —અમે.

કરી આત્મશુદ્ધિ બલ પામીએ !

અમે છતીશું જ સ્વરાજ્ય

સુતરને તાંતણે !

અમે લઈશું આજ સ્વરાજ્ય

સુતરને તાંતણે !

હિન્દી સરકારનું બજેટ.

પેખક-રા મલુદાલ બહેચરસાલને.

રાજકીય બુધ્ધિસા માટેનો કાયદો ઈ મ ૧૯૨૦ ના વરસની આખરે અમનમા આવે છે તે પછીની ધારાસભાઓ ગયા દેશુઆરી માસમા પહેલી મળી ને એક નીનો થયો. બેટ- તામા આ બજેટ વિચારનાનો પ્રસંગ આવ્યો. મગદારે બજેટ ગુરુ કર્યું ધારાસભાએ ચર્ચા કરી એ બેનો માગ આપના રચણમંત્રેય નહે છે સુધારા પછીનું આ પહેલું બજેટ દેરાથી એની વિશેષ મહત્તા છે પ્રજાની લાગણીને એ બજેટમા સરકાર કેટલી અનુસરી છે સરકાર ઉપર અકુશ ગણવાની સત્તા ધારાસભાને કેટલી હતી? તેનો ઉપયોગ કેટલો કર્યો? આ તથા પ્રશ્નો રાજકીય છે દેશની રિથિતી શી છે? બજેટ તેને કેટલું અનુકૂળ છે? એની અસર શી થશે? એને બાંધે શું હોય નેમએ? આ આર્થિક પ્રશ્નો છે આપણે મેડેનો વિચાર કરવો પડશે.

પ્રજાની ઇચ્છા કરકસગની છે સરકારે બજેટમા તેને સ્વીકારી નથી. સરકારી તેમ જ ખીન્ને ખર્ચ નેમએ તે કરનાં વધારી મુક્યો છે કુલ આવકનો સૌથી મોટો ભાગ લગભગ જ ગયો છે એની ઉપર અકુશ રાખવાની પ્રજાની ઇચ્છા નથી છે, પણ ધાગમમાહેવા પ્રતિનિધિઓ પ્રજાની લાગણી ગુલુ દરવામા મોળા-અતિશય મોળા પુરવાર થયા છે એમની સત્તા નથી છે, પણ એક્યતા હોય તો જ વપરાય એની છે એમનામા મતભેદ અને બેદરકારી કે મોળાપાપુ જેટલું છે તેનો લાભ મગદારે લીધો છે પ્રજા અસદકાગની હીનચાલને લીધે વારા-સભામાં યોગ્ય પ્રતિનિધિઓ મોકલનામા મેદરકાર તીવરી છે જકાત તથા ખીન્ન કરોને માટેના ખરડો રજુ થતાં આં મિ સમયે સુધારો મુક્યો હતો કે એના અમનની મુદત એક વરસની હોયવી અને પછી દર વરસે યોગ્ય સરકાર સાથે, મુદત વધારવી. સભાએ તે હરાવ નથી સ્વીકાર્યો. સરકારે જકાત વધારી છે હવે જો એમા ઘટાડો કરવાની પ્રજાની ઇચ્છા હોય તો તેમા પ્રજા લાગ્યે જાતી શકે એની થઈ છે જ્યાં પ્રજાકીય સભાસદોમા મત-એક્ય વિરોધ હતું ત્યાં સરકારે નમ્યુ આપ્યું છે અને કાં ઉપર એક પૈસો ટપાનનો દર કાયમ રાખવાની સરકારને ફરજ પડી છે મગદાર તથા પ્રજા વચ્ચેના વિરોધમા ધારાસભાઓત્રયે મતભેદ પડે એવા તત્વો કેટલા છે તેનો ચિન્તા રજુ થયો છે એવો વિરોધ એ એ સભાને, મદીના ગયાને તો પછી તે બે એકવી મળીને દરાર કરે એવી કાયદાગા મોકલ્યું છે પણ ત્યાં મુધી તો એક સભાના હરાવો ખીન્ન સભામા એમ વારા ફરવી ફેગના એ જ માર્ગ રજો છે તેને લીધે થતી લીવથી સરકારના લાભમા નિમ્ન આવે તો બેહિ સભાને જાણુ રાખી પોનાની અકકને આનવાની સરકારને સત્તા છે એ વાત બહા પડી છે નાણાસંઘની જાગતોમા કાઉન્સીન એક બેટને વચે પડના ન દેની એવી ઇચ્છા દરિયન લેહબેચી એમેગનીની હતી પણ કાઉન્સીન એક બેટ ને પડે તો તે વેળા વિરોધ દાખવવો અને મુસ્લિમના પ્રનમને મદાને સદમત્તા રસાનીન લેના માટે મગદારને લાગ આવશે.

પ્રેક્ષકીય અંગ્રેજી ૩ ૨-૦-૦ એન. એમ ત્રિપા. મેન. વપની, મુનાઈ

એ ખોટું એમ સમજી ત નુસાર અમય સભાળી એરાની કાર્યદક્ષતા એને ખીનીના સમાસદોએ દાખવી છે. ગજેટની જે આર્થિક બાબતુ હવે પડી આવશે તપાસીશુ તેનો તથા ઉપર જણાવેલી રાજકીય પરિસ્થિતિનો વિચાર કરીને ધાગસભાએ માન લુગ પ્રસંગેએ જ પોતાની સત્તા વાપરવા પ્રયત્ન કર્યો છે. હવે પડીના વરસેમાં વધારે ઉડી ગયુંતરી કરી શકારો અને તેના વિચાર કરીને નવારે પ્રમાણમાં પોતાની સત્તા વાપરનાનો પ્રયત્ન ધાગસભા કરશે એમ ખાતરી રાખી શકાય છે.

દેશની રાજકીય સ્થિતિ ક્ષિતિસસામ્રાજ્ય સાથેના અનુષ્ઠ વડે મુશ્કિલ છે પણ ઉત્તર તથા પશ્ચિમ બાબતુ સ્થિતિન બોત્તોવીકા તથા મુસનમાન રાજ્યો તરફની લગાઈની ધારતી છે અને જાપાન સાથેના કેન-શર ફરીથી તાબા કરવામાં મુશ્કેલીઓ નડે એમ છે એટલે ઘસકર વધારતુ એ જરૂર છે એમ સરકારે ગણ્યુ છે. દેશપરદેશોની સરકારો વચે વિરોધ પડે તો મધ્યસ્થ થઈને એમાંથી લગાઈ જાળવી અટકાવરી એ કજ્જ નીચે ઓફ નેશન્સ સ્વીકારી છે અને રશિયા તથા મુસનમાન ગણ્યો તેમ જ જરૂરની વગેરે રાજ્યો નખા પડી ગયા છે એટલે મોટાં ઘસકરની દિલ્લેને જરૂર નથી અગર જરૂર હોય તો તે સામાન્યતા ગણ્યુ માટે છે. એમ જણી તેનો અર્થ એકના દિલ્લેમાં નહોં પણ સમસ્ત સામ્રાજ્ય પામેથી લેવો. એરી પ્રજાની મામણી છે આતુ ઘસકર ઓહુ, અને નરકરી તાતીમ મેગવી નુકસા ટાવાથી તમામ પ્રસને કામે લેવાય. એવા દિલ્લેમાં ઘસકર વધારે રાખવાથી કજ્જમર થઇ શકે એ નીચે પક્ષ પણ છે. સરકારે આ છેલ્લા પક્ષની પ્રજાની રીકાગી નથી દેશની ઉનનિનો વિચાર કરતા જે અર્થ સરકારના નીમાન-આટે દિલ્લેની પ્રજા કરી શકે તેની ગકમ સરકાર વધારે મોગી અફિ છે. દેશની આયક સ્થિતિનુ જીનુ અનર તેના વેપાર ઉપરથી બેઈ શકાય ઓહોગિન વિપ્પવમાં દિલ્લેના ઉહોગો નાશ પામ્યા છે તેને સજ્જવન કરવા તથા તે કાર્ય નરી પરિસ્થિતિને અનુકૂળ રીતે કરતુ એ મહાન ઉત્તમ સાધનામાં નિરકુશ વ્યાપારની રાજનીતિ વિશેષ લાલકારી છે એમ સરકાર તથા પ્રજામાંથી ઘણા અગ્રેસરો માને છે. હારે પ્રજામાં લોકમમદ વ્યવહારમાં નિરકુન વ્યાપારની રાજનીતિ ॥ સૂત્રાને અનુસરે છે તો પણ તેઓ દેવના ઉહોગો માટે રક્ષણ માગે છે. સરકારે એ માગણી સ્વીકારનાનો માગ એવો કદાચો છે કે અર્થ નધાગવો, તેને પડાવી વળવાને બદલેને જકાત વધારતી અને પ્રજાની પાને તે સ્વીકારવાના માટે એમ દેખાડતુ કે તેથી દેશ ॥ ઉહોગોને રક્ષણ અગરે આ ગજનીતિનો અમલ આ ગજેટમાં થોડો ધજો થયો છે કેટલીક નીચે અનુષ્ઠ નરી આયાન જકાતમાંથી મુકત હતી તે આ વચે જકાતમાં સપાગ છે સામાન્ય જકાતનુ ચોતણુ ડા. ટકાપરથી વરી ૧૧ ટકા થયું છે મોજગોખની નીચે લુડી કદાગી તેની ઉપર એ કના પણ વધારે અર્ધાનુ ૨૦ ટકાની જકાત લેવાતુ હતું છે એકરે આ ફગાર પ્રગતે અભિમત છે અને પ્રજાની સ્થિતિને અનુકૂળ છે મોજગોખની નીચે ઉપર મોગી જકાત લેવાડુ વાનવાથી આનક ધણી ન થાય તો પણ મુજા પ્રજા વખાણશે હવે એની અનર વખાણીએ સચા કામ ઉપર અની ટકાની જકાત પડી તેથી તે મનાવનાનો ઉહોગ નિદમા

સવિતના કા પો ૧ ૧-૦-૦ એન એમ વિષાદિ એન- કપની, મુગાંધ

રા ખા. એવું કહ્યું એ જમતથી મળે એમ આતા નથી અગ્નિ ૮ ની જકાતથી
દિ મા ૧૭ બનાવનાનો ઉદ્ધોગ નામે છે કે જે તે જોનાને જોગી વડુ પડે

ખાડ ઉપગની જકાત ધારીને પદર ટકાની - સામા અ રી છે તેવી દિંદમા ખા. બનાવનાનો
ઉદ્ધોગને મદદ મળ્યાની આતા ખાવ પાવ એ- બાહુ પદવી મતની ખા સાથે અને પીંડ માહુ
એ ની પે ર શારે એને એની હરીખાં છે પીંજ ખ સ ઉપાયો વગર મા ૧૫૨ ટકાની
આવાન જમતથી એ ઉદ્ધોગ દિંદમા નથી મળે નહીં પ્રતિમાથા જે બનતો વગ તના નો
ઉદ્ધોગ મળે તે ત ૧૭ ઉપરની જકાતથી ના ૧૪ થો પડ એ સ્ત્રીઓ ઉપોગ મુખ્યત્વે
અમરે તથા અગિયો હાનિ ૧૭૩ હોનાથી એની ઉપ ની જમતમા કરેના વધારા માટે પ્રતિ
અનુનો ન આપને દીનારાથી ઉપ ની જકાત માટે પ્રતિ નામે ને ૭ ૧૭૩ કે તેને અગર નથી
અમા દીનારાથી બનાવવા માટે ૧૧ મરખાના સ્થપાયા છે અને તેમને ઉદ્ધોગની હરીફાઈમા
૧ આપના જે જમતની જરૂર છે આ હપ્તત જેમ પ્રતિ ૧૧ મહુમા આવશે તેમ
૭ ૧૦ નિરાધ ધરવાની આશા છે જ તતો સામાન્ય ૧૨ ૭૧ ટકાથી વધારી ૧૧ ટકાનો
અર્થે તો મુખ્ય અમલ કાપડની આવાન સાથે છે દિંદમા મીન ઉદ્ધોગને એથી મદદ મળે
એમ જાણનામા આવે છે ૫ ૧ તે ગોડુ છે અને એ જકાત માત્ર પરદેશથી આવના ઉંચી
બનામના માન વાપરનારાઓ પામેથી વધારે નાણા નેજવના માટે મર ૧૨ થીવેતા માર્ગ છે એમ
જે ૧૫૫ પડે કેમ કે એનો ઉંચા નેજરો માન દિંદમા એવો થોડો બો છે કે તે એ વચે
હીરાઈ દીંદમા જ છે ટપાનના દંભા કોડે માટે ને પૈના ૧૫૫ નામના કાળે ધારામલાએ
૧૨ ની ૧૮ માટે પ્રતિ તેમનો ખાડ માનશે જે બામદોનાં નવારે અમર નાની પ્રતિ ૭૫૫
છે તે સામત પ્રતિ ૭૫૫ સરખો હરતક ગઈ છે એવે દિંદમા જેવું ખર્ચું પાડુ વધારવાનું
- ખા તેને બુ અવમલ નથી પણ સર ૧૧ નોટોના બાન વગતાં અમરવા માટે તેમથી ચોડીક
પાડી ખરીદી લેનાનો ૧૫૫ ૨ ની મારાયા પડી તે મદદ વ એ ખ ય પામાર્થ મુકાતી મમ
એ ૧૧ નામનાથી આ વચે વધારનામા આરી છે દિંદમા પ્રતિ તે માટે ખુશી થાન પડુ
૫ ૭૫૫ દા નામા આવેલી નવાર વ્યાજની ગોટેરાગાઓ જે એવો લાલ અપાયો છે
બો જમલે તે અગ ૭૫૫ કે સાગરણુ દમના વ્યાજની નાન ખરીદી દોષ તેમને નોતની
મુ ૧ પાડી ગોરી હોવા ના બાન ધી જનાથી જે ૧૧ ખમરી પડે તે ધરના માટે
૧૧ ૫૫૫ પગનો ભરનાની ૧૧૫૫ અગર બજટમા ૨૨ નથી એટલે પ્રતિ એ બામદના
જે ૭૫૫ ૭૫૫ નવાર ૩ બો એ બામતમા ન્યાય નેજવના માટે દમગી રહી છે નથી
લોનો ઉંચા બાનની વદા ની વેળા બુદી લોન માગ્યોની સ્થાનિતો ૧૫૫૫ રિયા રાખનામ
નાવતો નથી તે બો ૫૫૫ ખગબળી હી છે રેવેના દંભા વધારે દેશના ઉદ્ધોગો તથ
વેળા ને દાનિ ૧૨૩ છે ૧૭૫૫ પે ૧૩ દિંદમા બ નથા અને વતમાનપત્રો માટે સરત
૧૧૫૫ જરૂર ૫૫૫ જ છે તેવાં મળેલાની આવાત ઉપ ની જમત વર્તમાનપત્રો ૧૧ ઉદ્ધોગને
ઓ તેમનાં ૧૧ બાને મળતા રિશણને હરત ૨૨ નારી છે રે વે બાધના તથ

નીમાવના માટેના ખચમા ખરી સત્તા રેલ્વે કમીશીના હાથમા હોનાથી તેનો અમલ દેખાતો
હિતની વિરુદ્ધ રીતે કરામા આવે છે પણ તે વિગે તપાસ ચલાવના કાગે કમીની
નીમાઈ છે એટલે એ વિગેની ચર્ચા એ કમીનિતુ કામ પુરૂ થાય અને તેનો મીષર્ટ બહાર પડે
તેની ગહ જોવાને રીધે રાંત છે તુડીની આમ સરકારના વીનટથી પ્રખ અનિશય નારાજ
છે પણ શુ કરનુ જોએ તે ફર્ની સરકાર પસે એ માગનો નીજાર કરાવી શકે એના
વિદ્વાનોની ખોટ છે સરકારનો પુન ખર્ચ કેટલો હે વો જોઈએ અને તેમા લુ. લુ. આના-
એને કેટલા ફાગે મળવો જોઈએ તથા એ ખચ માટેના રૂમની રીતે મેળવની જોઈએ
તે વિગેની ચર્ચા આગળે કરવી જોઈએ પણ તે માટે પુરની માગીની । હોનાથી તેમ જ સ્થળ
સકાવને રીધે આ લેખ આટલેથી જ આગળવો માગ્ય ધા હુ

ગાંધીજી ઉપર ખોટી પ્રાનિતુ દાગ મળનાર ગેમી પુ રૂ નને જુદું છુ કે તારી ફેખાતી
ઓ મ્વાર્થ ઉલગના મને જીન, ન પસંદ નથી જનમળીના અમુક વાને હુ આટું છુ
અને વગર મ મનો તેમનો વેચાણ છુ તેમનો મને વાન મ પે ખરીદો છે તેમનો માટે
જરૂર પડે તો હુ કેમમા પલુ જાઉં પણ બાઈબાટેગ । તારી ઉ. નામે તો છેડ્યા જ
નન મળના નમકાર છુ વિલાયાતોને માટે રાનગ્રીપ કાન તો તે માન નામના કે રવાવને
માટે, છુ વમમા ૨ । ૧ મ્વાપે તો તેની ઉત્તર નેકા માટે, છુ વાકારોને આગ્રમ આપે તો
તે તારા આપીતો ૨ ઓગળીતાગો જ, અને તે પણ નથી વ મનો મારો જ ઓ જુડે
જુડે ૫૫ ધીઓમા છુ નાણાખરે તો તે ૧૧ વડા કે ઉપાધ્યક્ષ ચર્ચો માટે જ તો પરમેશ્વરે
પમે આપ્યો તો તેને જુદું જુદીયા નાપરવા ધીરિમન તારામા ક્યા છે ? તારી ઉત્તરનો લાભ
માન વેશમા જ ને છે તારી જનમમાસાઓ ઉપોગ માન જુન્યા જ કરે છે ।

—એમસાન—

દુનિ પુ આફ્રિકા ૧ પ્રખગ્તા-રા ન્યે રચ્યા ૨ મો મ્વા છે પણ તે ખરામા હિન્દીઆ પ્રતોતી
તેઓ ૧ તાકુનનક મને જોટની સ્પીક નદે છે તેથી વસારે સ્પીક બીજા એક પાતુ કુર્મપર ચર્ચા
હોન એનુ મો યાગતુ નધા અને તેઓ જો ૩ મ્વા કરે છે તે કકન ત્યાં જ મન કરના ૧
જોના સમનમા નથી, કાગ્નુ કે વધારે આ ગરીબ નોમ પાળા વિદુતમ આની તેઓના
મિત્રને મળાવે કે, મહેનસાદ આનુતુ તીસકરો ની નસ્ટી ઉપરનુ દિહુસ્તા ૧૫ આટલું ખલુ માનવર
અને અનિસાર રાજ્ય એક ૧૧૧ દ્વિજ આફ્રિકા ૧ રા ન્ય પામેથી તેઓને હાલ અવાનરા
માટે અશક્ત છે ત્યારે તેના ને એમા તુ અગર ઉત્પત થાય ?

—લૉડ લન્સડાઉન—

માનવમહિસ સ્તોત્ર.

લેખક — ગ. વિનોદકાન્ત, બી એ

(સંસ્કરણ)

યુગે યુગે સુહાગી નનલલિતિ ભર્યાં સરકૃતિરશ્મિ રેલ્યાં,
વિધેને, વીનકોને પ્રભુદીધ બળધી દીધે મતે વટાવ્યા,
ભાવિના બન્ય દ્વારે 'અચળ પ્રગતિ' એ સૂત્ર સૌનર્ય વાંચ્યુ,
એના સદ્ભાગી સાચા મનુકલ ! દુહને પૂન્ય ભણી પ્રણામ્યું.
દણ શી દિવ્ય દષ્ટે શિવજીવરૂપના ભેદ ઉઠા પ્રીછીને,
એ સન્માને જગતી નિમન છનનની જ્યોત સી આત્મઆત્મે,
નિત્યે પાપો પ્રભાગી પગમ શુભ તણાં પુણ્યપન્થે પગાનુ,

—એવા સદ્ભાગી સાચા—

ઉઠ્યા સન્તસાનુ જનહિત કરણા છુદ્ધ ને ધસુ દૈવી,
એટા ને વાંભીકિ શ્યા અનુપ કુલગુરુ, કાનિદાને યશસ્વી
એવી એની નિનૂતિ પ્રકળી જહિ સદા દેવનુ દર્શ થાતું,

—એવા સદ્ભાગી સાચા—

પ્રેતસાહી પ્રેરણાઓ અમૃતસમી ઝીની કાન્યગંગા વહાની,
તહેના પુણ્યાનુ સ્પર્શ જગતી ચીમજતી કલ્પનાને ખિનાવી,
એનનુ મૂર્તિરૂપે પદપદ મહી સાં સત્ય સૌન્દર્ય રે,

—એવા સદ્ભાગી સાચા—

વાજ સપૂતાની હલ્ય મહી જનલે, ગોવતી અમૃતોળે,
તેને સન્મૂર્તિરૂપે રસયનિત કલાની કૃતિમા હેતારે,
ઝીની આન્દોલનો એ, જગજગપૂજ્યા તાજમહાલો રચનુ,

—એવા સદ્ભાગી સાચા—

આત્માલ્યો લલ્ય ગુણ્યા, જગદગ જગના, સૂર્યમાના સરિખાં,
યશગી ॥ હાસ પામી સુગમયન સમા મહે રમન્દિર બાધ્યા,
વિદ્યાની વિજયોધી પ્રકૃતિજીવનનું સત્ય ઉઠુ પીગળ્યુ,

—એવા સદ્ભાગી સાચા—

માનવગાંધે સમર્પ્યાં મૃગવિલ્લખ અને પ્રાણુ ચે યુગયુગે,
આદર્શો ઉચ્ચ પાસે તૃણવત ગણિયા સ્થપ્ય એથર્થ સર્વે,
દુખો શા દોલના તુ પરમ શુભ તણા પાનનાર્યે સદનુ !

—એવા સદ્ભાગી સાચા—

દેવોના માનીતા હો ! નિમગ્ન ઝળકતા સૌમ્ય તારા લલાટે,
નિત્યે શ્લેષ ભાગવેખો નિતુવરકન્ધી આરાનન્તા લખાયે !
તે સૌ ચે સિદ્ધ યાતાં અપિચળ પદ તુ પામગે પૂર્જતાનુ

—એવા સદ્ભાગી સાચા

મનુકલ ! દુહને પૂન્ય ભણી પ્રણામ્યુ !

પટની: લન્ડનનું એક પટ.

લેખક - પ્રો. કાન્તિલાલ છગનલાલ પડયા, એમ એ

લન્ડનના જુદા જુદા સુંદર શાન્ત તથા આરોગ્યદાયક પરાંઓમા પટની એક છે હેમ્પટ્સ, રિચમન્ડ-વગેરે પ્રખ્યાત છે તે બધા જોયા નથી તેથી સગખામણી કરી શકતો, નથી પરંતુ જે થોડા દીર્ઘ તેમા પટની કાંઈ ખાસ ઉત્તરવું વાચ્યુ નથી લન્ડનના *Southeast* મા તે છે ટેમ્સ નદી પાને ઘળતે વહી જાય છે મ્હારે રોજ જે વાર ટેમ્સ જોવાગરી પડે છે-જતા ને આવતાં 'ટેમ્સ ઉપરનો એક પુન-' પટની 'લિજ' - એક વસ્તુને માટે પ્રખ્યાત છે આંધ્રકર્ડ-કેમ્બ્રિજની પ્રખ્યાત હોડી ચનાવવાની સરત-*Boat Race* " પટની-લિજ" થા સ્થ થાય છે, ને કહેવાય છે કે તે દિવસે હજારો માણસો-જુદા, છોકરાઓ, ગરીબ, તનગર સૌ-પુન ઉપર ને કિનારાઓ ઉપર ભેગાં મળે છે કેલોકો પહેના, નદીના જલતી ઝોટ આવે છે ઝોટ આવે છે ત્યારે લગભગ અર્ધો દુર થઈ જાય છે, પણ જલતી વખતે જન્ને તરફના કિનારાઓ ચણવા કિનારાઓ એકાકાર યથ જાય છે કોઈ વાર સહવાગી ધુમસમાં એનો દેખાવ જુની જ જાતનો યથ જાય છે રહેર તરફો કંઠે એકલામો બાગ છે તે *Bishop's park* કહે છે, કારણ કે એની પાસે જ " ઇલ્હામ" નો મહેલ છે જે સાતમોથી વધારે વર્ગો લગી લન્ડનના ગિરમોનુ રેલ્વેમા દુર આ બાગ મ્હ જોયો સૌ જાતના માણસોને કાંઈ કાંઈ રૂચે એનું એમા છે લાગી વાંચિઓ ફરવાને માટે, નદી તીરે બાકકાઓ બેસવાને માટે, મેદાનો રમત ગમનને માટે, કૃત્રિમ તળાવ તથા રેતીવાગો મિનારો (ખીચ) ડાકતઓનાં વિનામ માટે, વગેરે આ પરામાં ટેકરી, ખીજ બાગ બગીચાઓ, મેદાનો પણ છે, તે જોયાં નથા મ્હોટો બેરી રસ્તો-*High Street* છે જેમાં મોટું બજાર છે, સિનેમાઓ છે, 'બસ' તથા 'ટેમ્પી'નો મુકામ છે પટનીમાં પણ રેલ્વે સ્ટેશન છે ટ્રામ, પોસ્ટ ઓફિસ વગેરે છે પટની સ્ટેશનથી એક રેલ્વેનો પુન છે, ને ખીજો ગાડી પોડા ને માણસોને માટે છે જન્ને ટેમ્સ ઉપર છે ખીજ પુનથી સીમો રસ્તો *High Street* છે લેની ને રેલ્વેની વચ્ચેના રસ્તાઓમાંનો એક *Oxford Road* છે સરીયામ રત્તાની પઠનાડે એટલે આ રસ્તે શાન્તિ ધણી છે પાર્મેથી-મ્હારી ગાગી સ્કામેથી ટેન અવાજ કરે જો, વોધાટ વિના ખીજો વોધાટ અહીં નથી

લન્ડનના દરેક રસ્તાને નામ હોવાનું જ, જેમ રસ્તા ઉપરનાં દરેક ઘરને નવન પણ હોવાનો જ આરે લીધે ઇમાણ આપનામા તેમ જ જોવાનામા ધણી સરક પડે છે જો કે

* ના કાન્તિલાલ છગનલાલ પડયા વિજ્ઞાનના પ્રેમમા રસાનશાસ્ત્રની દિશામા ગો (પો) (Pecarch) કરવા દન્ન' ગયા છે તેઓ મુજરાતના એક પ્રતિષ્ઠિત લેખક છે વિજ્ઞાનના સારા અભ્યાસ અને નાના લઘુ દાસ કવિતા તેઓ પ્રતિષ્ઠિત અને પરિશિષ્ટિથી શાકિયના ઉપાસક હ લેખનના પત્રો માથી જે મામા ય રસના હોય છે તેમા સામનાસકમા પ્રકટ કરવાથી દન્ન વિષે એક પ્રતિષ્ઠિત અને સરકારી જુનાનીને શુ મ્હવાનું છે તે જુનાન જાણી રાકો આ પત્રો કાંઈ પ્રકટ કરવાના મુજ હેતુથી લખવાના નથી - આ ટુમ્સ નર્મદાસ કર પ આ

એક ધનવાનની ડાયરી.

લેખક-રા પુષ્કરરાય વામનરાય મહેતા, એમ એ, એવએલ બી

આજકાલ રાષ્ટ્રત્વનો વા વાયો છે. હિન્દુસ્થાનની પ્રગતિ માટે સર્વ કાર્ય સમજી પુરું અને સ્ત્રી યથારક્તિ યથામનિ પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે. પરંતુ તે પ્રયત્ન માન એક જ દિશામાં રીતો જણાય છે, રાજકીય પ્રગતિ એ જ લક્ષ્યબિન્દુ સર્વેની દૃષ્ટિ આગળ રમી રહ્યું છે. નક્ક્ય ખોટું છે એમ કહેવાનો કે સચવાનો આ બેખનો હેતુ નથી. હિન્દુસ્થાનની એક રાષ્ટ્રીય સર્વ દેશીય પ્રગતિ કરી હોય તો માત્ર રાજકીય ચળવળ ઉપર ધ્યાન નહિ આપતી જ દિશાઓમાં પણ પ્રયત્ન અને તે પણ ભગીરથ પ્રયત્ન ધનાની જરૂર છે. હુન્નર ઉદ્યોગની પ્રગતિ કેટલાએ વર્ષોથી દર વર્ષે મળે છે અને લામા લામા લાપણો થાય છે. એ માનેતું કંઈ પણ ફળ આગળ હોય અગર ફળપ્રાપ્તિ થાય એના બીજા રોપાયા હોય એમ પણ જણાવું નથી. હિન્દુસ્થાનમાં હુન્નર ઉદ્યોગ જેવું કંઈ અસાર છે જ નહિ. બે એક ઉદ્યોગ પ્રાગળ પડ્યો હોય તો તે મુનાઇની સુતરની મીતોનો ઉદ્યોગ છે. પરંતુ એ ઉદ્યોગ દેશ પ્રગતિમાં સાધનભૂત થાય એવે માગ ચનાવનામાં આવે છે કે કેમ એ વિશે સંકેત છે. મીત માનેતું પોતે અને તેમના અનુયાયીઓ એ ઉદ્યોગથી ધનવાન થયા છે એ વાત ખરું પરંતુ તેથી દેશને ફાયદો શો? પરદેશી માનની આપાત ઝોલી થાય. દેવી માનની ખર્ચ રવારું થાય, પરદેવી માન સાથે દેવી માન અર્થે હિન્દુસ્થાનમાં જ નહિ પરંતુ પરદેશમાં ટક્કર ઝીરી શકે એવી સ્થિતિમાં મીત ઉદ્યોગને આજીવન કયા મીત માનેકોએ પ્રયત્ન કર્યો પદ્દતિ માલની આપાત ઝોલી હોય, તે તકનો લાભ લઇને દેવી માન સોપો અને ખર્ચ પ્રમાણે ઉર્ધ્વગતિને પ્રચારમાં ચૂકાતી કોણે હિમ્મત કરી? હિમ્મત કરી કહેનાતું પ્રયોજ એટલું જ કે, એમ કરનામાં થોડે ઘણે અંશે તાત્કાલિક ખોટ જવાનો સંભવ છે, એ ખોટ ખર્ચને પણ દેશની ઉન્નતિ માટે પગથા લેવાની આપણા ધનવાનોમાં હિમ્મત છે ખરી એવો સંદર્ભલાગુ તેઓ કરી જાણે છે ખરા? પોતાના દેશપ્રત્યે પોતાની ફરજો શું છે એ આવ ધનવાનોને સમજાવવાની ખાસ આવશ્યકતા છે એ દિશામાં પ્રયત્ન નહિ થાય ત્યાં સુધી, એ ધનવાનો પાસેથી કેટલી આજ્ઞા રાખી એ, એક એના ધનવાનની ડાયરીમાંથી નીચે ઉતારે કર્યો છે તે ઉપરથી તુરત સમજાશે.

સોમવાર—આઠ વાગે ઉઘ્યો. પનગમાં દાંતણુ પાણી-મ્હા-પાન કરતા સાડા નવ થયા પેલેનો સાણુ ચોળી નાહી, શણુગાર કરી, દિવાનખાનામાં બેઠી ટપાલ વાચતા અગીલા થયા-બોજન પછી-ત્રણ વાગ્યા સુધી નિદ્રા મ્હા, નારતો લઇ, શણુગાર સજી મોટારમાં બેસ મિત્રોની મુલાકાતે દેનરૂન કરી ઘેર મિત્રોની સાથે રમ્મત ગમન તથા બોજન કરતાં આ થયા રાતનો શણુગારસજી સાડા આઠે નાટકમાં-બે વાગે ઘેર.

મગવાર—ઉભાગે હોવાથી સાક્ષ નવે ઉઠ્યો. મ્હા પાણી કરી ન્હાતા ઘોતા બોજનનો સમય થયો. બોજન પછી, આ વાગ્યા સુધી આગમ-નિદ્રા. મ્હા પાણી પછી દુકાને જઈ અડધો કનાક ગાદી ઉપર બેસી આ યો મી. આવી પહોંચતા તેમની સાથે એપોનો તરફ લટાર બોજન મમથે પાછા બોજન પછી મીનેમા સીનેમાથી આવી મી ને લાં ગાયનની મીઠાસમી રાતના ત્રણ વાગતા સુધી.

બુધવાર—સાક્ષ નવે ઉઠ્યો. મ્હા પાણી કરી, ન્હાકપોષ મિત્રોને જમનાને આમંત્રણ તેની રાહ જોતાં દિવાનખાનામા બેઠો. બાર વાગે મિત્રો માનતા સુધી 'રમણ-રમણી' નોવેલ વાંચ્યું. મિત્રો સાથે બોજન. આર વાગ્યા સુધી આગમ. બહાર જતો હતો લાં મુનીમ ડાકાએ અડધો કનાક એણે માથુ પકડ્યું પિદાય કરી નિકારીયા ગાં-સમા બેઠા સાબળના જે આવી બોજન કરી "નવન-કિશોરી" નાટકમા, નાટક અતિ ઉત્તમ "કિશોરી" નો પાર્ટ "મોહનીયો" અચ્છો કરે છે સ્ટેજ ઉપર મોહનીયાને વીંગે બે.

ગુરવાર—રાતના રનખમા મેં 'નવન'નો ભાગ જાગ્યો. દસ વાગે ઉઠ્યો. મ્હા પાણી કરી ન્હાઈ ધોઈ શણગાર 'નવન'ની ફેશનના વાગ્યો ઓળનામા પોણો કનાક ગયો સતો રકારક પશ્ચિમ નહિ 'નવન'ને શી આપી છે. બોનાનીને શીખીયું. બોજન થતા સુધી "નવન-કિશોરી"ના ગાયન વાંચ્યા. બોજન પછી આરામ મિત્રો સાથે 'બ્રીજ' રમ્યો સાંજે એપોટી ઉપર મિત્રો સાથે 'કોનનીયા' ને લા નારતો-લાન્ડી ન ૧ રાતે બોજન-સીનેમા-અચ્છન જોને ઘેર મીઠાસ.

રુકવાર—રાતમા અચ્છનના લણકારા કમમમાણે સાક્ષ નવે ઉઠી. મ્હા પાણી કરી ન્હાઈ ધોઈ દિવાનખાનામા 'રમણ-રમણી'નાં નવ પાનાં વાંચ્યા. મિત્રો સાથે "બ્રીજ" ૩ ૫૦ ખોયા કંઈ નહિ. બોજન પછી આરામ-સાંજે મિ ને ત્યા ટીપાર્ટીમાં-લાય દે-મી-ગ ગાં-સમા નવ વાગે જે જમીને નિદ્રા આનતા સુધી 'રમણ-રમણી'નું વાચન.

સનિવાર—લહેનો આર વાગે ઉઠ્યો. મ્હાપાણી કરી નવ વાગતા સુધી પનગમા પડી "રમણ-રમણી" પૂરી કરી ન્હાતાં ઘોતા અગીઆર પાકો મુનીમ આજે ઝીકાયો એ નકામી માથાફાડ મારે ન જોઈએ મારી જરૂર હોય તો એને રાખ્યો છે શુ કામ ? બીજા તજવીજ કરીશ આ વાગે રન આપી બોજન ત્રણ વાગ્યા સુધી આરામ મિ ને ત્યા "ધર્મીંગ પાર્ટી" ત્યાથી બહારો-મ્હા 'નવન-કિશોરી' જોવા આર વાગે ઘેર.

રવીવાર—તખીએત નરમ આખો દિવસ આરામ.

આવી પ્રતિષ્ઠાળા પુરના હદયમા ટેક દાડ માટે સ્થાન કયાં હોય ? દેગોલ્યને વિચાર કરવાની એમને કુતસહ પલ્લુ કયાં હોય ? ખરી કેવલણીની જરૂર તો એ નેમીને છે નિયામી-ગાયો, નખો ને દાડરો કુત્તા, આ લોકોને સ્વાર્થયાગના પાક શીખવવાની આવશ્યકતા છે. દેશકિતે કુઓએ એ તરફ નજર દોડાવવી ધટે છે.

બીજી સદીનો ઓહાણ.

લેખક — રા પ્રદેહાદ ચદ્રોખર દીનાનજી, એમ એ, એવએન બી

સુમારે ૧૮૦૦ નર્વ પૂર્વેની એટલે ઇ મ ના બીજા ચતુર્થમાની આ વાત છે. ઉત્તર હિંદુસ્થાનમાં મૌર્ય, સુગ અને કાણ્વગોના સામ્રાજ્યો આ વખતે નુષ્ટ થયા હતા અને દક્ષિણમાં આદ્ય સામ્રાજ્ય ઉદય પામ્યું હતું. ચંદ્ર, (ગ્રીક), નંદ, પાંડવ, પાંડવ વત્યાનિ મેગઠાએ પશ્ચિમ અને દક્ષિણ હિંદુસ્થાનમાં પગપેસારો કરીને હતા અને તેને લીધે ભાગતનાના તે ક્ષાત્રીઓ મેગઠાના આચારો પ્રસંગે મૌર્ય હતા રાષ્ટ્રાજ નહીં પાને મૌર્યપૂર્વમાં પોતાને અધિકાર જમાવેર હતા અને તે ધીરેધીર પોતાના રાજ્યનો વિસ્તાર કરવાની ખટપટમાં હતા. આદ્યસમ્રાટ ગૌતમીપુત્ર સાનકર્ણી તેમની સાથે આર્યધર્મના સરક્ષણમાટે લડતો હતો. છેવટે નહયાનને હાર ખાવી પડી અને આદ્યસમ્રાજ્યમાંથી મેગઠાનું મુળ નીકળી ગયું. પણ સૌરાષ્ટ્રમાં લેખનો પગ પાડી જાયો હતો.

આગળ જતા યોગ જ વખતમાં ગૌતમીપુત્ર સાનકર્ણી મરણ પામ્યો અને તેનો પુત્ર પુત્રિમાન તેની ગાદી ઉપર બેઠો. ગળ નાની ઉમરનો હોવાને લીધે રાજ્યકારભાર તેની વડી-આઈ ગૌતમી સાનકર્ણી ચલાવતી હતી. આ બાદ અતિથય તેજસ્વિની હતી. પોતાના છેડા સાનકર્ણીએ મેગઠાનો પરાભવ કરીને આર્યધર્મનું રક્ષણ કર્યું તે બાગતનું હમેશા તેના મનમાં નહીં અભિમાન આપતું તેમ જ નિદાન પોતાના રાજ્યમાં તો સનાતન આતુર્વર્ણ આર્યધર્મને મેગઠા તરફથી ધોકડો પડેલો નહીં અને આત્ર ગજ્યચરની પ્રજા કમી થાય નહીં તે બાગત તે બાગત ચોકસાઈ પામતી, એટલું જ નહીં પરંતુ સૌરાષ્ટ્રમાંથી પણ મેગઠાનો ધરવાખરો મહાર નાખી દેવો એની તેની તીન ઇચ્છા હતી પણ તે પડી સ્ત્રીગતિની અને રાગ પુનિમાનની કિમ્મત પડી નાની એટલે તેને પોતાની ઇચ્છા પોતાના મનમાં મનમાં જ દમારી ગઈ પડતી.

વળી દશ-વર્ષ વીતી ગયા પુનિમાન તરફ વળતો થયો હોય રાજ્યકારભાર જાતે ચલાવના સમર્થ થયો છે એમ જોઈને બળશ્ચી ગૌતમીએ ગજ્યની લગભ તેના હાથમાં સોંપી તોપણ સાર પછીએ ગજ્યને લગતી દરેક મહત્વની બાગતમાં પુનિમાન તેની સનાહ પ્રમાણે ચાલતો.

એક દિવસે એક પહોળા વીતી ગયો હતો. બનથી ગૌતમી પોતાના દેવની પૂજાના આટોપીને દેરાસરમાંથી નરત જ બહાર આવી હતી એટલામાં એક વિશાળ, તેજ પુર્ણ અને તરૂણ બ્રાહ્મણે તેની સામે ઉભા રહીને “ મહારાજી, તને મારો આ વિર્વાદ છે” એમ ઉદ્ધાર કાઢ્યો. ત્હને જોઈએ ગૌતમીએ બુઝીઓ જરા ચગની અને રીતપ્રમાણે આવકાર કહ્યો, તેને કહ્યું “ આર્ય હારીત, તમે મારી તરફથી નમસ્કાર સ્વીકારવાને કેટલા અધિકારી હો તે મોખતમાં ચકા હોય છતાં હું તમને નમન કરું છું તેથી સ્વીકાર કરશો ”

ગૌતમગિરીનો ગજ્ય (સચિત્રનરતકથા) ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુદ્રાઈ.

હારીન—આપથી આઠાજીના પુત્રને આંધ્રરાજમાતાનું અભિવ ન મહણ કરવાનો અર્થ
કાર છે કે કેમ એ બાબતમાં આપને શકા કેમ આવી શકે તે મને સમજતું નથી

ગૌતમી—આજ તમે અમારા અતિથિ છે એટલે તમારો સત્કાર કરવો એ અમારું કન્ય
છે માટે પ્રથમ તે સત્કારનો સ્વીકાર થયા પછી પાળાથી આપણે એ પ્રગ રિતે ચર્ચા કરીશું
રીતપ્રમાણે આ અતિથિસત્કારપ્રિથિ આટોપાયા પછી હારીત બોલે. “આ આઠાજીનો
પુત્ર નમસ્કાર કરવા લાવક છું કે નહીં તે બાબતમાં આપના મનમાં શકા કેમ આવી તે જાણુ”
વાની મને ઉત્સુકતા છે”

ગૌતમી—આઈ હારીતો આઠાજીનો છેકરો યહને જે આઠાજીધર્મની મર્યાદાનું ઉત્તરપત્ર
કરે તે ધર્મનિષ્ઠ માણસ તરફથી આદરને પાત્ર કેમ હોઈ શકે તે તમે જ કહો

હારીત—ન હોઈ શકે એ આપનું કહેવું વાસ્તવિક છે પરંતુ મારા તરફથી આઠાજી
ધર્મનું ઉત્તરપત્ર કેમકે અને ત્તી શીને થયું તે મારે જાણવું જોઈએ

ગૌતમી—આઠાજી યહને મેન્ડના દેશમાં રહો છો મેન્ડનું આચાર્ય ૫૬ સ્વીકારો છો
તે શું આઠાજી ધર્મનું ઉત્તરપત્ર નહીં કે ?

હારીત—નહી

ગૌતમી—શું ? નહીં ! આ એક નવાઈની જ વાત હું જાણે સાંભળું છું એમ મારે
કહેવું જોઈએ

હારીત—આઠાજી ધર્મ એટલે શું અને તેની મર્યાદાએ કઈકઈ તે બાબતનું મધ્યમ જ્ઞાન
થવા પછી આચાર્ય લાગશે નહીં

આ ઉત્તર સાંભળીને ગૌતમીને ગુસ્સાનો ઝટકો લાગ્યો તો પણ તે દગારી દબને તેણે
ઉત્તર આપ્યો “મેન્ડ દેશમાં રહીને અને મેન્ડના ધર્મચક્ર બનીને વળી આઠાજી ધર્મ
માર્ગે સમન” એ વાત ખરી માનના જેટલી શું અને ગાંડી સમજે છે ?

હારીત—તે આઠાજીધર્મનું પાનન મારાથી ચચાચોગ્ય રીતે થયું ન હોત તો મેન્ડનો
તીન દેશ કરનાર મહારાષ્ટ્રી ગૌતમીના રાજ્યમાં, એટલું જ નહીં પણ છુ તેના દેશમાં
મામે તેમની મુલાકાત જેવાનું સાદસ મારાથી થયું હોત કે આપ આઠાજીધર્મ કોને કહો છો ?

ગૌતમી—વેદવિહિન જે સનાતન ધર્મ તેજો નિમના સમચારનું પાલન એ માગ અભિ-
પ્રાય પ્રમાણે આઠાજીધર્મ કહેવાન

હારીત—આપનું કહેવાનું વાસ્તવિક છે પરંતુ એટલાથી જ આઠાજીધર્મનું મધુ નામ
સગતું નથી

ગૌતમી—તદાચાર્યનું પાનન કરીને આઠાજીએ આર્ષધર્મનું મહણ કરવું જોઈએ અને
વેદોક્ત માર્ગે ચાલવા તરફ સમાજની પ્રવૃત્તિ કરાવવી જોઈએ

હારીત—એટલાથી પણ કાર્ય સધાતું નથી ધર્મઉપર કિંના રાષ્ટ્ર ઉપર વિપત્તિ આવી
હોવાથી આર્ષ સમાજ વેદોક્ત માર્ગથી બ્રહ્મ થવા માણ્યો હોય કિંવા બ્રહ્મ થવાનો સમન

૭ નું શુદ્ધ આર્યરક્ત અને કોણ દુષિત રક્ત તે દેવી ગીતે ઓળખાવો ? આપનો પોતાનો જ વશ રહો આન જાતિ અને આદ્ય ગાન્વશ એમા આર્ય અને દ્રવિડ (અનાર્ય) એમનું મિશ્રણ નથી કે ?

જાનગી ગાતમી ગમીગપલે જોતી — દ્રાવીડ જાતિ અનાન હશે પણ ખીન અસલાયરહુ પુનનારા મેન્ડ જાતિ તો નથી ને ? દ્રવિડ જાતિ સુસરૂત અને ઉન્નતિવીર હોતી તેમણે આર્યોમાથી ધર્મ અને નીતિના ઝાંઘડ તરવો અહાણ ડીધા તેમ જ વાસ્તુશિલ્પ અને બીજા નિર્માણો પણ આર્યોને આપી છે દ્રાવિડોની સાથે મિશ્રણ થવાથી આર્ય જાતિમા કોઈપણ જાતનું કમીપણ આ યુ નથી જાનો તેણેથી લાલ જ થયો છે

હારીન—મેન્ડ પણ બધી ગીતે હલકા જગતી લોક નથી તેમનામા પણ કઈ સારા ગુણો છે વિગેર કરીને મર્દાનીપણાનો ગુણ આર્યોએ તેમની પામ્યો લેના જેવો છે

ગોનમી—દાનવોમા મર્દાનીપણું જ્યા થોડું હતું ? પણ તેટલા માટે દેવોએ તેમની સાથે ન મિશ્રણ કોઈ દિવસ કયું નહીં

હારીત—પણ દેવ અને દાનવ એ જાનો દક્ષિણ તપતિના જ પુત્ર હતા તેમના ગ્રેતમા ત્વિ પણ ગુદા જ નહોતું તેથી તેમનું ઉત્તરગણ અહીં લાગ્યું પડું નથી

ગોતમી—પૂન ૧૧ ગામમા જે થયું હતું તે થયું હતું માન હાન ૧૧ ગોળમા તો આપ અને મેન્ડ જાતિ એમનું મિશ્રણ થયું છટ નથી વિરોધ વાદ કરનામા કોઈ કાયદો નથી તમે મેન્ડના આવાર્ય થઈને મરણ માન્ક વનહાર કરો જ છો ચ ના દાનગાગે ક્રમતમને મર્દ આ આવડું નથી પણ તમારો આજે અહીં આવનાનો ઉદ્દેશ શું છે ?

હારીત—હું એક મિનતી કયા આગો હતો તે મિનતી રંગે અને મુજબ રાખનામ આગે તે જી રકાણુ થી તો પણ તે માટે ખાસ આવેલો છું એને આપને તે જણાવવાનું મારું હામ છે

ગોનમી—મેન્ડ જે હોય તો જણાવજો

હારીન—વિનતી એટલી જ છે કે રાજ રદમનની કન્યા નક્ષત્રિણી સાથે આગ્રગંજ પુનિમાનનું લગ્ન કરવું

ગાનગી—(હમતા હસતા) વાહવા ! વાહવા ! ધન્ય છે નમારી હિ મનની ? ઉચ્ચ હનમા ઉત્પન્ન થયી જાળકન્યાને આર્ય-દ્રવિડ મિશ્રિત હનમા આપનાની છટા ગણો છે તેથી તમને શું હલકું તે સમજાવું નથી—ગુદ્ધ આર્યરક્તનો કોઈ પણ રાજપુત રદમનની કન્યાને હાય પકાવા તૈયાર થશે કે ?

હારીન—મહારાણીસાહેબ, મહેગ્યાની ક્ષીરો અમારી છટાને આમ હમી ન કાંસો દક્ષિણા એ માત્ર ગિજા હોઈ વિદ્યા, શીલ, રૂપ, ગુણ વગેરે બાપતની અનુક્રમતાને લીધે એ ૧૦ ચક્રવર્તી રાજાની રાણી થવાની લાયકાતની છે પણ આપાર્વર્ણમા એવો ચક્રવર્તી રાજા ગદો છે કયા ? દક્ષિણના રાજાઓમાં આદ્યરાજ પુનિમાન એકનો દેખાય છે માટે સૌરાષ્ટ્ર

સાક્ષરજીવન ૩ ૨-૦-૦ એન એમ વિપાવી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

ને આગ્ર જો રાજકુળો વચ્ચે સારી સમજ બધાઈ ને મૈત્રીપ્રધન હાથ એની ઈન્દ્રિયોએ છીએ

જૈતમ—હવે તેની રાખો નેમા કોઈની મતા નથી પણ ધ્યાનમાં ગમ્યને કે ઈ સુની આ મનથી જૈતમી છત્રની છે ત્યાં જી તો આગ્રગત પુનિમાન રાજકુળોને તી તગિ પછી રાખી શકો નહીં

દારીન—વિધાતાની જ તેની મરજી હશે તો આપ ગમે તેટલા સામા પડશે તોપણ દેશ ના આધારની પડગણી થયા વગર રહેતાની નથી

જૈતમી—વિધાતાની મરજી આગળ સૌને જ નીચું જોવું પડે છે નેમા તમે નવું શું કહ્યું ? પણ વિધાતાની મરજી એ હાતના હાથની સાત નથી

દારીન—સારે તો હવે મને રજી આપો

જાનમી—વાહ ! આગ્રગતને બેર સ્ત્રીને આનિયનો સ્ત્રીકાર કર્યા ગિવા કેમ જઈ મરો ? આનિયનો સ્ત્રીકાર કોને અનને કૃત્યાય હશે

દારીન—જુ ઉત્તમ ! હું આપના કલા મહાર નથી

૩

‘હવે પવારો, આગ્રગત પુનિમાન ! હવે પવારો તમે !’

‘કોપુ આઈ દારીન ! આપને નમન કરું હું આપનું અહિ આવનાનું અદગિપતિ તે કેમ વડું ?’

‘નન્દીઆ જ જો તારીના તીરકિયર દરવાણી મહારના દહેગમા હાથ હું અનુધ્યાન રે છું મહારાજનું આનનાનું સિમા નિમિત્તે થયું હોય એમ લાગે છે

‘હા અમારો તથુ પણ અહાં નન્દીઆ જ છે ભગવાન, દરવાણી મહારેવનું દહે અહીંથી ફેટયું દૂર છે ?’

‘શુમારે તથુ ગાઉ દેશ રાન માટે આનનાની ઈન્દ્રિય છે કે ?’

‘હા આનની કાતે સવારે આવીશ એમ રિચાર થાય છે આપની મુનાકાન સારે મને જ ને

‘કાંઈ આત્રપૂરક કદી શકાય નહીં’

‘આપની મુના ત થાય તો જુ સાઈ’

‘આપની અથે ત્રિપાઈ પાયદગ વોરે સરગતમ પણ આનનાનો હશે ?’

‘ના દેશપૂજની વચ્ચે તેમને લાગવાનું કાંઈ કારણ નથી’

‘તે પણ અર વાર, પણ હું હવે આપની જ લલચા !’

‘હું પ્રણામ કરે છું’

‘તામ જય થાઓ’

૩

ખીજો ત્રિસો પરાડીએ પુનિમાન જે અ થકને લખો દેશના દેશનમાટે જવા નિકળ્યો કેમનું દાર ઉધાર જ હતું પરંતુ પુનિમારી કાઝ ત્યાં દાજર ન હતો પુનિમાન હાથમાં પુષ્પ

રચિત મુનાદારતા પત્રા રૂ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આમથી લઈને દહેરામાં પેસવા ગયો એટલે ‘આહા ! મહાદેવની પંડીપાસે હાથમાં પુ’પાંજરિ લઈને આ કંઈ મુદરી બેવી છે ? સાક્ષાત્ દિગ્માનની કન્યા પારંતી તો નથી ને ? એમ ત્યાં એક અતિ સુંદર કન્યા જોઈને પુતિમાન વિસ્મય પામીને તથા અત્યત સ્તબ્ધ થઈને વિચાર કરતો ઉભો.

તે યુવતીએ ધ્યાન પૂરે ચૂપા પછી આખ ઉવાડી અને લક્ષિતપૂર્વક દેવને પુષ્પાંજરિ અર્પણ કરીને નમસ્કાર કર્યા, એટલું કરીને તે ઉઘી ઉત્તા જ તેની નજર પુનિમાન ઉપર પડી દહેરામાં એકાએક યુવાન પુરુષનું દર્શન થતા જ તેને વિસ્મય અને ખંડીક લાગ્યા અને તેમ થવાથી તે બે પગલા પાછળ હઠી તે જોઈને પુતિમાન બોલ્યો ‘ખંડીવાનું ઘાંઘ ઠાળુ નથી હું પણ દેવની પૂજા માટે જ આવ્યો છું આ પવિત્ર સ્થાન છે અને તેમાં વળી કું ક્ષત્રિયકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા છું ખરા ક્ષત્રિયને હાથે સ્ત્રીભક્તિનો લગ્નભંગ કાઢપણુ દિવસ થતો નથી.’

યુવતીએ નમ્રપણે અને વિનયશીલતાથી ડોકું નીચું નાખીને અને કંઈક હાસ્ય કરીને ઉત્તર આપ્યો ‘આપના આશ્વાસનથી મારા મનમાં ધીરજ આવી છે પણ અગ્નિમાન વીરપુરુષોને હાથે અપવાનું અપમાન થવાના દાખનાઓ નથી એમ નહીં’ એટલું કહીને તેણે જગા ડોકું ઉંચું કરીને પુનિમાન તરફ જોયું પુતિમાન પણ તેનું દિવ્ય સ્વરૂપ તથા વિનયયુક્ત પણ દિગ્મતભર્યું ભાષણ સંભળીને ચક્રિત થયો તેણે પૂછ્યું ‘આપ કોણુ અને ક્યા રહો છો ?’ તે મહેરબાની કરીને કહેતો ?

યુવતી બોલી ‘તેની સાથે આપને થું કામ છે ?’

પુતિમાને ઉત્તર આપ્યો ‘મનમાં કાંઈ સકા આવના દેશો ના દેવની રૂપમાં કહું છું કે અત્યત શુદ્ધ, નિષ્કપટ મનથી હું આપને પૂછું છું તમારા સરખા દેવની આત્મનિતક ભક્તિ કરનારા માણસનું અણુચિન્ત્ય રીતે દર્શન થયું એ એક મારું મોટું ભાગ્ય સમજું છું તેથી આપને વિશે કંઈક માહિતી પૂછવી એમ લાગુ, એટલું જ યુવતી બોલી ‘લમા કરજો મારી પોતાની જાનતની માહિતી આપવાને હું હમણા અસમર્થ છું’ તેણે માહિતી આપવાની ના કહી તો પણ ‘તમારું ઘર અહીં જ કાંઈ ઠેકાણે નજીકમાં છે કે ? ઘરમાં કોણુ માણુઓ છે ? અહીં પાંચ ક્યારે આવ્યો ?’ ગેરે પ્રશ્ન ચિન્તપણથી તેણે પૂછ્યા જ તો પણ યુવતી દર મનની હાવાને લીધે તેણે કાંઈ યાગમાય ન જાણવા દેતા તે ત્યાંથી આવતી થઈ તેની પછવાડે પછવાડે આપણે-યણુ જુઓ એમ પુનિમાનના મનમાં આ પુ પણ તેમ કરનાથી તેના મનમાં આવેલી સકા વવારે જન્મ થયો અને તેને પ્રસાદ્યા જેનું થયું એમ ધારીને તેણે તે વિચાર તેલેયો જ દાખી રાખ્યો.

યુવતી જતી રહ્યા પછી પુનિમાને દેવને પુષ્પાંજરિ લક્ષિતભાવથી અર્પણ કરી અને તેના આગળ સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરીને દહેરાની બહાર આવ્યો પછી દેવે ક્યાં જવું તેા વિચાર કરતો કરતો તે સદેજ કરવા ન ગયો કર્મધર્મ અયોગથી તેના પગે તેને જે માર્ગ દર્શ્યો અભિજ્ઞાન શાકુન્તલ (૨૧ અવેરીનાપદ્મ) ૩ ૨-૦-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

હારીત—‘તેનું કોઈ હશે તો પીઠે ધાંડે જે મમળગોજી’

પુનિ—‘મને બદીનાન કરીને ક્યા લઈ જવાના છે ?’

હારીત—‘સગળની પાસે’

પુનિ—‘હાથ, હાથ ! આના-કગના મુદ્દમા મારો પરાબન થઈને હું બદીનાન થયો હોત તો કેટલું સાડ થયું હોત !’

હારીત—‘તેનાની તું આપની પ્રતિજ્ઞા વધી હોત ?’

પુનિમાન ઉઠા નિશ્વાસ ડોડીને કહ્યું, ‘હવે, હવે તેને શું કંઈ છે ? હું નિશ્ચય તમારો થયો સપડાયો છું ખરો હવે તમે મને જ્યાં લઈ જાવો ત્યાં જાવું જ પડે પડે એક પ્રત્યક્ષ રૂપા કરીને તેનો ઉત્તર આપવો તો આ નિટળના બદન મને કાંઈ જ વધારે લાગશે નહીં જે ચુલતિ વિગત મેં તપાસ કરી અને જે ઉપરથી તમે મને આટલે દુઃખનીને બદીનાન થયો તેની અને મારી મુલાકાત કોઈ વાર થશે ખરીકે ? થશે તો તે ક્યા ? તે કોણ છે તે તો મને કહેરો કે ?’

હારીત હસીને બોલ્યો ‘હા હવે તેની બાબતમાં ઓળખાણ દુરાવવામાં કાંઈ હરકત નથી સૌરાષ્ટ્રાધિપતિ રૂદ્રમનની કન્યા દક્ષમિત્રા તે એ જ’ ‘હું ? રૂદ્રમની કન્યા દક્ષમિત્રા તે એ જ ?’ એ શબ્દો ઉચ્ચારતા ઉચ્ચારતા પુનિમાનના મુખ ઉપર નિરાશા અને માનસિક શાનનાના ચિન્હો સ્પષ્ટ દેખાઈ આવ્યા ઉઠા નિશ્વાસ નાખીને તે સ્વસ્થ ગતો

‘હા ! આખરે દુષ્ટશુદ્ધિ હારીતે આત્મરાજ્યને કનક લગાડ્યું અને અમને નીચું બેનગન્યુ અહા ! ધિર છે તેની કષ્ટશુદ્ધિને ! મૃગયામાં લપટાયના બાળક ! જો, તારી વચળા શુદ્ધિને થીર કેડું સત્યાનાસ વળ્યું છે !’

નાયશ્રી ગૌતમીના મોમાથી ઉપરના ઉદ્ધાર પોતાના અમાત્યના દેખતા નિકળ્યો તે બોલી ‘હમણા જ સૌરાષ્ટ્રથી દૂન ખમન લાવ્યો છે કે પુનિમાન શકરાજના હાથમાં પડીને બદીનાન થયો છે અને શકરાજની કન્યા દક્ષમિત્રાની સાથે તેનું લગ્ન કર્યા વિનાય તેનો છૂટકારો થવાનો નથી એટલું જ નહીં પણ આપણા રાજ્ય ઉપર સ્ત્રારી કરવાને આવવાનો ગદાગદા મનથી નિશ્ચય કર્યો છે’

‘ત્યારે હવે આગળ શું કરવું ?’ એવો પદ્માન અમાત્ય નમ્રપણે પ્રશ્ન કર્યો

‘અનની ગૌતમીએ આખમા ઓસુ લાવીને કહ્યું’ ‘પુનિમાન મારો નહાવો પાત્ર છે તો પણ ગાદી ચલાવવાને આત્મરાજનો બીજો કોઈ એકા પુત્ર હોતો તો આત્મરાજકુળની શુદ્ધતા જાળવવા માટે પુનિમાનને પણ મજબૂત કર્યો હોત પણ હાથ ! હવે તેને જતો કન્યા એટલે આત્મરાજરાજનો લોપ જ કરી રેવો એમ છે હાથ ! આત્મરાજકુળની નને અમારા કટાણે આ યો કે ? તને આની કેરી ઈન્જા થઈ ?’ એમ કહીને બીજી ગૌતમીએ હમણાં છેડાંથી આખું લુટી ‘અમાત્ય દેવી ! આપ આમ હિંમત હારો ના ચિત્ત શાંત રાખો’

‘ઈન્ડોના ઇતિહાસ’ ૩ ૧-૮-૦ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન. કે. ની, મુબાઈ

જે વાન આપણા હાથની નહીં તે બાગતમા આપના જેવાં સાંત્વન એટ મોજીએ શોક કરેલા રાત કરે ત્યારે બીજાએ કુ કરુ ?

બીજી કથારો મોઝ આગળે મહાગામીએ જવાબ દીધો 'લાનુમ્મ ! તમે કટોડા તે ખડું છે પણ આ પ્રયત્ને જે અપમાનનો ધા થયો છે તે મહન નથી થતો લાઈ ! હાથ દ્વારિત ! તારો પેટમા કપટુ આટનુ હાનાહત વિષ ભર્યું છે એમ અને આગળથી સમજાયુ દોન નો તને જે અનિથીસત્કાર મળ્યો તે ના મળતા અમારા કાગજુદમા જ નારી આચાર્ય— બીનાની પગિમીમા આવી ગઈ હોત લાનુ ! જે થરાનુ તે થઈ ગયુ હવે તેને માટે મોઝ કરવો એમ નર્થ છે તેમ જ મનથી વિનાસગ્રસ્ત મનાપ વેરાથી લેરાથી પણ કાંઈ હાથગે નથી હવે પહેલું નામ જે કરવાનુ તે મહાગામીનો છુટકારો છે નથી એકવાત દહેવાની છે વરાને જોડ સમજ જોથી જવાપ તો માટ કરગો મેઝેડોને રો છોકરી આપી તે જુડ અને મેઝેડી કન્યાનો નડુ તરીકે સ્વીકાર કરવો એ વાન જુદી છે બીજામા કોઈ પણ જનનુ કમીપણુ નથી એમ મારી અપભુકિએ વાગે છે 'શ્રીરાત દુષ્ટલાદયિ' એનુ સાન્નવચન પણ છે મોપજમાટ અનુષ્ઠાને ગજકાગણની સિદ્ધિ માટે યરનમ્યાનો પણ મીમાઝ કીતો હતો એ વાન પ્રતિદાસ પ્રસિદ્ધ જ છે'

મોનમી—(જવા ચનાવી) 'લાનુમ્મ ! તમે આ શુ મોનો ડો ' તે નામીપુત્ર અનુષ્ઠાને જે કયું તે ઉચ્ચ કુલોત્પત્ત આધિરાજને કે નામા હરકન નથી એમ શુ તમારુ કરેલુ છે ?

બાનુ—'અનુષ્ઠા દામીપુત્ર હતો ને ઉપગથી તેનુ ઉત્તરણુ નર્થ નામનું દોય તો ને ડોડી રેલુ બીજુ સાઈ ઉત્તરણુ દેખાડુ છુ પાડન તો ઉચ્ચ કુલોત્પત્ત હતો ને પણ અનુષ્ઠાને અનાર્થ નાગકન્યા ઉપી સાથે લમ કીડુ હતુ. તેમ જ મહાર્જિ જગ મારએ પણ નામગજની કન્યાનો ધર્મેપત્ની તરીકે સ્વીકાર કર્યાની વ્યા મહાભારતમા છે'

બવશ્રી મોનમીએ ઉડો નિ આસ નાખી કહ્યું 'તેમની વાન જુની હતી તેમણે જે કહ્યું ને દયાગુપણથી કીડુ હતું અમારે આજ મેઝેડ કન્યાનો સ્વીકાર કરવો એટલે ને દુષ્ટ શુદ્ધિ દારીનની જુનીનનીતિ આગળ નીચુ જોઈને કરવો જોઈએ હુંજી ! પન્નેશરની મજા ! આધિરાજકુળનો નોપ અથવા નાસ થયો જોવા કરના આવેના પ્રયત્ને કાપી કાઢવો એ જ હિતમ મારો દેખાય છે હી- છે જે રાતઉપર મારા માળકનો છુટકારો કરના રામગાજ નેવા છે તે શર્ને અમને પણ દણન છે એવો પત્ર શકગાજ ઉપર નખી મોકલો

'આધિરાજ !'

'કોણ ?'

'હું રાજકન્યા લક્ષ્મિના'

તારા ઉપર થાય એ હેતુથી નહીં પણ અમારા માતૃ શ્રીની આપણા નમ માટે સમતિ મેળવતી એટલા માટે છે.

દક્ષ—‘જતા પણ મારે સારું તેમને—આપને જે પૂજ્ય છે અને તેથી જ મને પણ જે પૂજ્ય નાગવાં જેમજે તે આપના માતૃ શ્રીને—સકટમા લાગીને સમતિ મેળવતી પડી એ વાત મારા મનથી અનિશય મેદકારક લાગે છે.’

પુનિ—‘તારે તારો આગળ શું કંવાનો નિશાન છે?’

દક્ષ—‘મહાગજ, તારા શનં આપનો અહીંથી ડુકારો થાય એવો ઉપાય મારાથી થઈ શકે.’

પુનિ—‘પણ તે મારે નથી જેમજે તારી પ્રાપ્તિ થાય એમ છે જતા તે ન જી તેવી અને તારો ત્યાગ કરવો એ વાત મને આશુ ત્યાગ કરતા પણ વધારે કનેતકારક લાગે છે.’

દક્ષ—‘આપ પ્રથમ આપનો અહીંથી છુટો કરી લો પછી જો આપના માતૃ શ્રીની સમતિ ગજબનીથી આપ મેળવી શકશો તો પછી આપણા લમ થતાં શી તાર નાગવાની ? આપના ચરણમા મને અર્પણ કરતા મારા પિતાને કોઈપણ વખતે આન જ લાગે.’

પુનિ—‘દક્ષમિત્રા, એ વાત બનવાની જ હોત તો મારી છુટા પ્રમાણે કંવામા મને પણ આનદ જ લાગત પણ મને હજી નાગે છે કે માગ માતૃ શ્રીની આપણા નમ માટે સમતિ મળશે નો ને તારા ચારિત્ર્યના માનને લીધે જ મળશે હું સમજીતિની ચાર વાત નીચે તેથી મળવાની નથી.’

મ—‘તો પછી મને લાગે છે કે આપ એમ કરો. પત્ની તરીકે નહીં તો મને આપ પત્ની તરીકે નહીં જાઓ છું. દાગી તરીકે તેમના ચરણની સેવા કરીશ તે કરતા જો મા. મહાભાગે તેમની મરજી સંપાદન થઈ અને મને પોતાની પાંત્રવધુ કરવાને ને કથુન આપ તો પછી આપણુ નમ મની આનશે નહીં તો હું માગ પિતાને ઘેર પાછી આવીશ.’

પુનિ—‘તેમા તારી મર્યાદા શી રીતે રહેશે? ધાર કે પાછા આવનાનો પ્રમગ તોજા ઉપર આજો તો પછી જીતે કોઈ સંતપુત્ર પણ નને કેમ રહેશે? વળી, પત્ની તરીકે નહીં તો મમી તરીકે તને માગી સાથે લઈ જનામા તારા પિતા પણ કેમ સમતિ આપશે? અને હું પણ આવી રેખીની અપમાનકારક માનવ ક્યે મેં તેમની આગળ મ.’

દક્ષ—‘આપને તે વાત છે રાની જરૂર નથી હું તેની અવગ્યા કરૂ છું.’

પુનિ—‘અને તેમજે સમતિ ન આપી તો?’

દક્ષ—‘નહીં આપે તો તેની કન્યા અનિવાહિત રહેશે.’

પુનિ—‘તેમ રોય તો માગ તરની હરકત નથી પણ મારી એક વાત ધ્યાનમાં રાખજે તે એ કે તાનદિવાપ હવે પડી હું પ્રાણુ ગમનાર નથી.’

દહા—‘ઉપાય સૂચ્યો છે તે કરી તો જોઈએ’

એટલું મોતીને ઓ પુનિમાનને નમસ્કાર કરીને અમિત્રા ત્યાંથી ચાલી નિડળી

૬.

હાતીન ઓ ૧૬ મને દહામિનાનું કહેલું સાતપણે સાબળી તીડુ તેણે સૂચવેલી બાબત તેમને અપમાનકારક નાગી તો પછી દહામિનાનો આ બાબતમા દુઃસહ પ અને પુનિમા નાંદનો અગાધ પ્રેમ જોઈને તેમણે તેમા કાંઈ હુકમ નીધી નહા

પુનિમાનનો નગર રાત છુટકારા થઈ તે દહામિનાને લઈને પોતાના દેરા ગયો પોતાના વહાનો એકનો એક આધાર સુખરૂપ પાછો આ યો તે જોઈને નનગ્રી ગૌતમી મન પિગલું પુનિમાનનો દહામિના ઉપર કેટલો ગાંધ પ્રેમ છે અને તે ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું છે તે ગૌતમીના ધ્યાનમા આવતા નહા વખત નાચ્યો નહા દહામિનાએ જે પરિસ્થિતિને લીધે અને જે ઉદ્દેશથી ગાતમી મહાના પુત્રી એનામા પોતાની જાતને અણુ કરી હતી તે ધ્યાનમા આપ્યા પછી ગૌતમી પણ મન પ્રસન્ન થયું અને દહામિના મેનેજર ક્રાંતિ છે એટલા જ કારણ ઉપરથી તેના ઉપર મનમા શુભે રાખના જેટલી નિવતા તેનાથી થઈ શકી નહા દહામિનાએ પોતાની વ સાનુનું મન એટલું પ્રસન્ન કરી દીધું ગૌતમીએ તેનું પુનિમાન સાથે વચ કરવામાં એના આનંદથી સમતિ આપી

પુલપુલનું ગુલિસ્તા.

વેઅક —૨ કુસુમાકર.

૧૭૪

૧.

તુ મ પ્રાંતિગાન માહી ! સુરલોકમા ગરાય
સરિતા અમીની જહોગી તુજ માટ શી રેનાયે
ત્હારે નનાટ રમતા સૌંવર્ણવદમી જ્યોતિ
મહિમામિનાર માહી ! રેવી રહી તુ મોહી !

સચિના પ્રતિભિ મા ! હમતો મનુર ઉભી, તુજ વેણી દિમગિરિ કિરણ ગે ગે ગુચી !

૨.

મીઠી મનોહરી મા ! અરણ્ય રિપુન હતા
ત્હારી પ્રસાદીના મા ! ચિત્તદેહ અવસ્તામા
સારી જહાં તિમિરે જ્યારે હતી છાંદ
જ્યોતિ મુસસ્ફુતિને ત્યારે હતી સુહાવી
આખો પ્રમથ ત્રીસે ઉગ્યો નહોતો જયા
જ્યોતિથી જગદગની માહી ! હતી તું ત્યાર

પ્રખુદ બુદ્ધ ઉરે આલિ ઉગ્યા સુ જ્યોતિ, શીનામક્રાજુપારે માહી ! નીતી મોહી

૩.

જનનતબ મીનત્તબ હરથે કષ્ટ હિમા !

માઝ મી ! અંગેકે રમરજો કષ્ટ મુખ્યા !

• નરાજી ચિત્રમન જાનુ ૧૧ બહુ અકમા પ્રસિદ્ધ થયેલી નગર પાલનો આ અનુવાદ •

ગ્રાહકોને બે બોલ.

સમાજસેવા આ અગતી એના છઠ્ઠી સર્માં વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે માસિક તકે એ આજે એ ૧૧ ગ્રાહકો વડે પ્રવેશ કરે છે એ વર્ષો દરમિયાન એણે વર્ષો ખર્ચા સમય જોયો છે, અને એની આર્થિક સ્થિતિ દિનપ્રતિદિન ખર્ચા થતી જતી છે એવા સમયમાં અકાશક તરફ મહે ધર્મસ્ત પથી એને ખતી શકે તેટલો આર્થિક ભોગ આપીને ડીસાવ્યું છે ન હકે ગયે નો એવું લવાજમ વધારવું પડ્યું અને સામગ્રી ઓછી કરી પડી એથી મહેને વળો આપાત થયો હતો પરંતુ, "પ્રજ્ઞાની પ્રજ્ઞા"ને માન આપી કમને પણ એ કરે પડ્યું પગિણામે માસિકના અમ્હારા ગ્રાહકબંધુઓમાં નિગણા ઉપન થઈ અને કેટલાકને તો નહું લવાજમ લાગે પણ પડ્યું એથી નવા વધતી એમણે રાખાનિક રીતે પન બધા લગાવો હુકમ થો છે અમ્હે તે મને લાઇએને આ અક કુરી મોકલીએ છીએ બાર મહિને બે પીઆ વધારના આપવા જેટલો ભાગ એ આપી શકે એ રી અમ્હેને આશા છે છતાં પણ જેમને એવી અનુકૂળતા ના હોય તે પ્રથમ છ માસના મહાકાળ અને પછીના છ માસના અઢી રૂપીઆ મોકલી ગ્રાહક તકે ચાલુ રહેશે એવી અમ્હેને આશા છે. હવે લવાજમ વધારવાની જરૂર ના પડે એવું અમ્હે ધિછીએ છીએ એટલે સર્જો બચના તમ ગ્રાહકોની સમ્પા વધેથી અમ્હે વધારે ઉત્સાહથી કામ કરવા ઉપર ચર્ચા સમાજસેવા હવે ચિત્રો આવતા નથી એ એક ફરિયાદ અમ્હારી પામે આપે છે એની સવ પ્રશ્નોનાં મૂળ નગણી આર્થિક સ્થિતિ છે ગ્રાહક તરફથી નોંધતું ઉત્તરે જ એથી સમાજસેવા ફરી મચિત્ર પ્રગટકે અને એ કન્વર્સો અમ્હારો સતત નિયારે માયુ વર્ષથી આપણુ જાણીતા વિદ્વાન વગ તરથી સારા અને શિષ્ટ લેખો નિયમિત રી લખાતા આવે અને લેખોના વૈરિધ અને ઉચ્ચ ભૂમિકા ફરી આપણી દૃષ્ટિ સામે રજુ કરવાના પ્રયાસો થશે

આથી અમ્હે આશા ગળીએ છીએ કે જે ગ્રાહકોએ સમાજસેવા મંગાવવું બધ હું, છે કે ઓ ફરી તેને ઉત્તર આપી અમ્હારા ગાયમા ઉત્સાહથી નોંધ સમાજસેવાની સેવાની માટે હર હરે નીતિ પ્રાર્થના જેમ જેમ પડતા ને તેમ તેમ અમ્હે ક્યારેય ક્યારેય ઉપયોગી કાર્ય કરના પ્રેરણા થશે

સમાજસેવાની અનિયમિતતા એ આપણાઓમાં કામદાર વાંતા દુકાને આણેલી છે જનની બધી મોતારતમાં આ મોતારત પણ વધી છે છતાં એ આખી દુર કરવાના પ્રયાસો નાનું જ છે એટલી ખામી ગ્રાહકબંધુઓ સહન કરી નહિ લે એવું અમ્હે ધારતા જ તરફ ગ્રાહકોની સુખનતા ઉપર અમ્હેને વિશ્વાસ છે

ઉ, માંચે ૧૬૨૧,
સમાજસેવા આર્થિક, મુબાઈ

રમણીયગમ ત્રિપાઠી,
અકાશક

પુસ્તક રફ સુ,]

એપ્રિલ ઈ. સ. ૧૯૨૧

[અ. ૪૦]

અમૃતસાગરે—

લેખક —૧ લલિત.

ગજન

સ્વપ્ને જગનના કીરવા સાગર-તીરે તો જા !
 તીર-કુળે વળે કૂળી, ગાથા સ્વજનના ગા !
 સુન્દર રસામૃત રેવવા સાગર-તીરે તો નહા !
 અમૃત ચિન્તન-કુળને ગાથા સ્વજનના ગા !
 રસ-પૂર્ણિમાના ચન્દ્રને સાગર-ઉરે તો રહા !
 જગની જીવાના નાનને ગાથા સ્વજનના ગા !
 હિ નાસના ગસ-દુનડા સાગર-ઉરે તો રહા !
 નહાના નયન લહરાય ત્યમે ગાથા સ્વજનના ગા !
 વિહંગી વિભે ઉર-અમી સાગર-પૂરે તો પા !
 કિન્નર ના સના ના ગાથા સ્વજનના ગા !

વસામી પ્રિન્ટિંગ સ ૧૯૨૫ }
 આદિવાસી }

જના હિન્દ પૂરેપૂરી સકાની નહિ તો સામવતાની જાળથી જુએ છે ગાંધીજીએ વખતુ છે “અસહકારવાદીઓએ લોડ રેડિંગની મુશ્કેલીઓમાં વધારો ન કરવો જોઈએ, પરંતુ માનવોની ગણનાની જરૂર છે કે તેઓ મહુ કરી તમશે એવી આશા ગણનામાં ન આવે ”

તોડ રેડિંગ ઇંગ્લેન્ડના લોડ ચીફ જસ્ટિસ હતા, યુદ્ધના સમયમાં હેમને બ્રિટિશ એવર્ડ નગરે અમેરિકા મોકલવામાં આવ્યા હતા અને અમેરિકાને યુદ્ધમાં ઉતરવા સમજાવવામાં તેઓ સક્ષમ થયા હતા આ ઉપરાંત તેઓની ન્યાયનિષ્ઠા અને તેઓની ગજબની નિષ્ઠા સિદ્ધ થાય છે વધારામાં તેઓ હોશિયાર નાણાંરાજી જેનાય છે હેમના માનમાં યોગ્યતામાં આવેલા સમાગમો પ્રમુખ હેમજી જણાવ્યું હતું કે “હિન્દનો રાજ્યવહીવટ કરવામાં “ન્યાય” એ હેમનું સૂત્ર રહેશે ” હિન્દમાં આનીને હેમજી કરેના ભાષણોમાં “ન્યાય અને ‘સમ ભાન’ એ મે સમઠો હેમના કાર્યમૂત્રો થશે એમ હેમજી કહ્યું છે તેઓએ હિન્દ પાસે ન્યાય નકે માગી છે હિન્દ હેમને તે તક આપી રહ્યું છે હિન્દ સાન્નિધી નોવા કરે તે જોવાનું છે કે તોડ રેડિંગ અમલદારી તરફથી અનીન થતા જેટલી દિગ્ગમત જતાની શકશે

૪.

૨૭ અસહકાર નિર્દેશ નીવડયો છે ?

જેઓ એમ કહે છે કે અસહકાર નિર્દેશ નીવડયો છે હેમનું ધ્યાન નીચેની ગામનો ઉપર ખચા જોડુ છે

પ્રથમ તો એ મામત સક્ષમ રાખના જેવી છે કે સરકારે થોડા જ વખત ઉપર પોતાની એવી ગજબની નિ ઝટોર કરી હતી કે જ્યાં સુધી અસહકાર અદિમાત્મક રહેશે અને જ્યાં સુધી સુનેહનો ભગ નહિ થાય ત્યાં સુધી સરકાર અસહકારના અર્થ-ધર્મમાં ઝાંઝ ખામ પગલા લેવા ઇ-છતી નથી હવે, એ તો જાણીતી ખીના છે કે “અસહકાર એ અદિમાત્મક છે” એમ કહી કહીને ગાંધીજીનો યોગ્ય ખેમી ગયો હશે અને એમ વખી વખીને કનમ વસાઈ ઈ દુરો. વિશેષમાં, હજી સુધી એવું ઝાંઝ મનેનું સાબરુ કે જાણુ નથી કે અસહકારે કાંઈ કેકાણે એવો કુનેહનો ભગ ક્યાં દોષ કે જેથી સરકારને “અપ્પન પગના ” પેનાની જાણે સુનેહના અગ્નિજ્વાળા માટે ” જરૂર પડે અને જ્યાં અસહકારમાં “કાઈકે નાન” જોનારી, “દાવમે કુચ દાના હય ” કંપનારી મગદારની કંપનાએ-ગમગમજો તરંગ ની પાને એમની પરા પૂર્વથી ચાની આપની ચચનભગ કંવાની રાજ્યનીતિનો અગીકાર કરાવેા તે અને અસહકારને ૧મ દયાની દેવાને-અરે ! એકદમ નિર્ભૂન કરી નાખવાને—જાળનાની નીનિના મગગાયનું મગગાય છે ધન્ય તોડ સિન્હના હિન્દપ્રેમી કુદયને, ધન્ય ધન્ય એમની ઉભરા જિતી દેશભક્તિને કે દેશપ્રેમના-ગજૂલમિતના-અનિવાર્ય પ્રસાદ રોડવાનો “મધ” માધવાનું ખાત મુદ્દન એઓથીના સુમારકે હોતે જ નખાય “સુધાગંધી શુભ તરખાત !” અને આ જ અસહકારની ક્ષેત્ર

ખીજ એ મામત સમગ્રમાં રાખવાની છે કે જેઝનાડામાં ભરાયેલી ઓલ-છન્ડિઆ-કોંગ્રેસ—કમિટીએ ઠેરાવે જાહેર ક્યાં છે કે દેશ એક કરોડ કોંગ્રેસ—કમિટીઓના સભાસભા,

દુ, સરના અને મિત્રમણ ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

એક કોગડ તિનક—સ્વગભય—કે હતા રૂપીયા અને વીન લાખ ચગખા એકનાની તૈયાગી જૂનની
 હમી પટેલાં થઈ જતી જોઈએ “મત્યાગ્રહ—સપ્તાહ”ના તથા પડી ગજવર પાયાપર
 પ્રચારકાર્ય થશે અને હતા જે અસહ્ય “નિ”કલ !”

ચાઈનામાય, ગિગ્ગામ, મુનર્, }
 ના ૬-૪ ૧૯૨૧.

પઢીયારણની સંવત્સરીને દિને.

તેમક—ગા ગોકુળદાસ દ્વાગકાદાસ ગયનુગ.

ઓ ! સાધુ મેવાધમના, જગતી ગયો સધુ જાનને
 તહ જોગીડાતુજ બેખમા, ગયુ નનન નજરાનને—ઓ ! સાધુ.

અમૃત ની નીગી બારના, નેનન બગી મૂખી ગયો
 જ્ઞાના ને મ્હેટા મર જો, નેખ કાર્તી નખી ગયો—ઓ ! સાધુ.

મુન્દર અરણ તુજ પેખિની, જૂની જનાં જૂનાય ના !
 નીગી મીગી તુજ ગવન વાતો, કોગથી નિમગય ના !—ઓ ! સાધુ.

આસુ રજસ તહ મજકાદ, ને કહ્યને જ્ઞાન કર્યો
 જ્ઞાને જગ્યાદયા ઉધર્માથી કહકો ઉર્મા કર્યો—ઓ ! સાધુ.

તુખા દયા ને હુ પ ત્યા, ત્હે રસ સ । દેનો કર્યો
 પ્રમુના મરે પ્રમગદવા, તું ગતિ ફરનો કર્યો—ઓ ! સાધુ.

રોનો ને માનો નિલ તુ, મુ મુ મ્હેના નાગના
 નેગી જન્મો—જો રમ્યો, નિજ રાષ્ટ્રજન ઉદ્ધારવા—ઓ ! સાધુ.

હુ રિ મૈરાષ્ટ્ર ને, મુનો ગીરી ગીગના ઉ
 મુનો અજાગે આજ આ, પઢીયાર નિજ સધુ મુન ઉ—ઓ ! આ

રેલ્વેઓનો વહીવટ: સરકાર કે કંપની ?

લેખક — રા. મણુલાલ ચંદ્રલાલ યાજ્ઞિક, બી. એ

રેલ્વેઓની રાજ્યાનુચિત સારથી જ દેશ માં રાજ્યપુન્યાને આ પ્રશ્ન વિચારવાની જરૂર પડેલી છે એક પાસથી સ્વતંત્ર વેપારી કંપનીઓના સાહસને ઉત્તેજન આપી દેતાં ઉદ્યોગો કંચનવાની સરકારે અગતીકાર કરેલી નીતિ, અને બીજી પાસથી ભારતીય સરકારના માથા ઉપર અજબ નવી જોખમદારી ન ઉમેરવાની ઇચ્છા આ બેને પગિણાએ એવી એક વ્યવસ્થા ઉભી થઈ કે રેલ્વેઓની માલીફી તો સરકારની ખરી જ, પણ સરકાર પાંચ ટકાને વ્યાજે કંપનીઓને ઝેંટી તથા ખર્ચ પાની જમીનની ગ્રાંટ આપે અને બદલામાં કંપનીઓ ૨૫ વર્ષને પછે રેલ્વેના બાવકામ અને વડીવંટ કરે અને વ્યાજ જતા બાની રહેતા નફામાંથી સરકારને અમુક ભાગ આપે આ નીતિનું સ્પષ્ટ રૂઢ શું આવે ? આ પદ્ધતિએ, કંપનીઓ તે સરકાર અને પ્રજાની વચ્ચે દલાન જેવી થઈ અને તેના સારા મામ કળ સરકાર નેમ જ ક્યંત બનનેને મળતા થયા

આરી દલાનરૂપ કંપનીઓના વહિવટના તણુ પ્રમાર હોર્ડ રાકે એક એ કે કંપનીઓની સ્થાપના નિરાયતમા થાય અને તેમના ડિરેક્ટરોનું મજળ ત્યા ન્હો રહો અનેની રેલ્વેની કાયનીતિને પ્રેરે, બીજો એ કે કંપની હિન્દુસ્થાનમા સ્થપાય અને તેના ડિરેક્ટરોનું મજળ હિન્દુસ્થાન રહી રેલ્વેના નીતિમાર્ગ દર્શાવે, અને ત્રીજો તે ઉપરના બન્ને પ્રકારના વહિવટની પદ્ધતિઓના મિશ્રણરૂપ પરતુ ધારાસભાના સર્વ હિન્દી સભાસદો ધણુ કાળથી કંપનીના વહિવટને અનિર્દેશ હોતા આન્યા છે અને સરકાર જ રેલ્વેનો વહીવટ હાથમા લે એનું માની રહ્યા છે કેટલીક વાગ સરકારી અમલદારો પણ સરકારી વહિવટ તરફ પસંદગી દેખાડી રહ્યા છે સરકારી વહિવટની છટકા લોર્ડ લોર્ડેન્સને એની લાગી હતી કે એમણે એ દિશામા મહાપ્રયત્નો કર્યા હતા એમની રેલ્વેનીતિ પાછળના વાઈસરોયોને રૂબી નહિ તે બદલાત અને વહિવટ કંપનીઓના હાથમા રજો ગોખને, નિઃનદાસ ઠાકરમી, નિઃગમ રાવનાચાર્ય, ઇસાહીમ રહીમતુલા અને મહમદઅલી ઝીણા એ સર્વએ પ્રસંગે આવતા રેલ્વેનો વહિવટ સરકારને હસ્તક લેવાને માં મજબૂત દલીલોપૂર્વક હોતા આ થા છે છેવટે વડી સરકારે પ્રાન્તિક સરકારોને કેટલાક પ્રશ્નો પૂછ્યા અને તેના આવેલા જિનરેન્સા સાર એ આ બે કે મુખ્ય બે પ્રશ્નો સરકારી વહિવટના પદ્ધતિ ઉતરી અને બચાગોના ગવર્નરે જણાવ્યું કે તે પ્રાન્તમા આપારીઓનો અભિપ્રાય કંપની માં વહિવટના લાભમા છે, પણ તેના પોતાનો અભિપ્રાય સરકારી વહિવટ તરફ છે બાબતની સરકારોએ સરકારી અને કંપનીના મિશ્ર વહિવટની દિમાયત કરી હતી.

આમ લોકમત અને કેટલેક અંગે અધિકારી અભિપ્રાય સરકારી વહિવટની તરફ પડે છે તેનું કારણ કંપનીના વહિવટના મોટા ગેરોને લીધે લેખિને તથા સરકારને થતા અપમાન અને નુકસાન છે જો રેલ્વેનો વહિવટ સરકાર કરે તો તે લોકમતને વધારે અનુકૂળ થાય અને તેથી લોકમત જળવાય પણ કંપનીનો વહિવટ હોય તો તેના ડિરેક્ટરો લાભમા રહે

સાક્ષરકવન ૩ ૨-૦-૦ એન એમ નિપારી એન કંપની, મુબાઈ

એટલે રાજ રાજની તોફાની ઝડપિયાનો જાણી મદમજી શકે નહિ અને નોકમાગની રૂઝી પાગી શકે નહિ. ગરીબ હોય કે તાગર, રેલ્વેના પંને જગ દોષ, કે દેપાર્ટી અથવા રેલ્વેના નોકમાગ દોષ ૧૨-૧૩ મેં દિ-દીઓને મિટ્ટીઓથી ઉતરના ખાસાનો અને ધોધિધીના એ તો નોગ થવાનો મનસ રાજ મપનીઓના નદિવમાં મળે છે મપનીઓની પ્રગ્નિ દુપા ના રોવાથી નગર નધી નકા ઉપર જ ગમે છે, અને રનત્ર રોવાથી નોકાની કાકમાગી ત્રિવે દુર્મશ કમી ગદે છે કપનીના હયા કયા અધિકાર તો આદેશોના જ, ગાડીઓનાં સુખમગવડ તો તેમના જ, માનની નાવનગ્મની સદેનાં ને પણ તેઓની જ આ ઉપગત કપનીના નદિવટમાંથી ઉપત્ર થતો નદા દાન પગે ડેપાર્ટીઓ મળે જાય છે તે જો નદિવટ અગરનો દોષ તો દિહુસ્તાનની નિનેગીમા આવે અને લોકહિનાય વપગત તેથી કુ-વેનો બાર નોકાને ઓછો પડે સગર દવે હુવારાને વીરે પ્રગમતને અનીન થતી જાય છે, અને જનામ આપવાનો હોવાથી ખગ્યાળ ઓડી મને એવો નબન છે, એટલે અધિમગીઓના પગા કપની જેટલા બાગે નથી ગમતી, તેમ જ સાગમા આગ અધિ-તારીઓ ગોવવા નથા નીમવાને જેટલું વિશાગ ક્ષેત્ર મગકાને મળે છે તેટલું કપનીને ન જ મળે કપનીઓનું ક્ષેત્ર અધુરિત હોવાથી તદ્દમને વધારેમાં વધારે નદા મેગરવા માટે નર થા, બારે રાખરા પડે છે, તેથી દિહુસ્તાનના ઘણા નરા ઉલોગીને દાનિ થાય છે જની ખૂડી કપનીઓ નવ્વે દરિકા હોવાને થીન જ્યારે કાઇ અચા કે આ જોઈતા મન વારે મીછ કપનીને જ બાગે બાક આપતું પડે છે જે અવસ્થા મગકાના હાયમા તોય તો તે એક સાગના કયા મિનાદમે નીછ નાજન ઉપર ૧૭ શે અતે વેગા તેમ જ વસુ મચાતી શકે સગમાના હાયમાં જતાં નવ કે વે એક પોગલે ચનાવાય અને દરિકાના નારે નૂળ નથા નાકા નાનું થા) નોકાના ઉપગનો બોલે દક્ષ ૫૦

આ પ્રમાણે સગવડ, કન-અર અમાન વગરનું, ઉલોને ઉત્તજન વગેરેની દિ-ની પ્રગ્નને અચા જે ગાય કે નીતા નદિવટમા નાગે છે, અને નોકમત તરફ જે દુર્મશ કપનીઓ મનાવે છે તે અરો ઉપાય તો ર વે પ્રગમત થાય અી પ્રગના પ્રનિનિધિઓ આવમવક કુધાગ નરા. ગળી કિ તે કે અગર પંને જરોને મે મકગ પેડે આઓમ ગોડી મ મે નદિ કે લાગખાનાના કયામા મગી નમ્મે નદિ એટલું જ નહિ, પગનું રજુ જે પમે દિ-દીઓમા નિમ્મ. અને અવમાતો પડે અન્ન આવરો એમ આચા ને મે અન્ન ઉગત ર નોકામને માગે જેટલું નરા મ કે મીતે ન આમાન દિહુસ્તાનમાંથી જ નદિ અન્નેના કુધાગને પા ના ન આગી કાય અસમાં, મેં દરિકાથી જેતાં અ વો ના ને ને નીમે વેગોતો નીવટ દે છે તેના ગના દિ-ની નગ-ક ને વનવટ ને નથા નગર જેડ ને નો નગ અને દિ-વગ મિન મનેર મગે છે ને ને ની ન ને ના ન ન દિ-ની કે વેઓનો વનીવટ પોનાના હાયમા જે

વતનજી હુબખ.

લેખક—ગ. મુરારિ લાલજી વ્યાસ.

રાજ ભેગવી યકી તાન પત્રી કેડે.

મુજી માનુષમિત્રે નમન

આપ વનો અસાને વતન

—મુજી

કુડી અસાન કેડ મિત્ર

કુશાન કરી તન મન

—મુજી

પિંડ પત્રેને જિતે મધાપુ

લિયે મરગાપુ મન

ધાનજી હિને ઉન માનકી,

જમા પામનાસા નાન-તન

—મુજી

જીકી જુગેનયુ ગાનિયુ,

જન નાજી સરજન ચવન,

પ્રજાપતિજી પુતરે કયો જિત

પગમેસર પિગસન

—મુજી

કેડ રૂપીજી વીણાન

સાખી અં વ્યોમ પરન,

જોગી જેજે જોગખરે જિત

ગર પણ કેડાન

—મુજી

બાન જોગણી સરસનતી પણ

જમાયે જિત આસન,

આ ચાર જ શીલ, વરખ કયો

પત્રમ વરા પાનન

—મુજી

કંધિર જેડા કાસ કંચગ જા,

મેકણી જેડા મહત

જગમૂસા, ખેગા, પિતાંભગ,

માનીન ગાજન

—મુજી

સાપર, મુડા, સત્તુ, સત,

સાક, કંપી, અરહત,

કરી કમાનયુ મનખાડ કંચુ

તાં, પિં નરન

—મુજી

જન્મભૂમિ વદન

[૨૧૧૭ દુઃખ નો ગજરાતી નુસાદ]

રામ — સ્વસ્તી પ્રિતાય

૭૩ મુજ જન્મભૂમિ વદન,

અમારૂં દુ નુ કુન્ન ૨૧૧

— ૧૦

કુન્ની અમા ૧ કોન્ન બાસ,

કુન્નિયલ કુન્ન ૧૧, મન

— ૨૦

નિન્ન ૧૧૧૧૧૧૧૧ મધાધુ,

અને વિશ્વમિત્ર મન,

સાનમ્ દીધુ ત માનાએ,

પામ્યા જ્યા નર-તન

— ૩૦

નજનપુરા પી ૧ નો ક ના,

નજનપુરા તીર,

અનપનિના પુત્રો પામ્યા,

વિશ્વ ૫ દશન

— ૪૦

દેવ સિની સીજાના

સાગી ૭ ચેમ-પવા,

નો પીને જાગ જાગે ૧૧,

કુમરિયા કોમત

— ૫૦

જાગીયોની સરસ્વ ને,

અમન કુન્ન આનન

સકર, વદનલ અને વિવે,

કોર્નો ૭૧૭ પાવન

— ૬૦

શ્રીદ જેના વામ પ્રમના

મે જ્યા અમા મદત

જગ સા, એ માર પીતાય,

૧ સુદિના નાદિગણના પ્રાસન બાદિતી રાતના રોડે દેશ પ્રાપ્તિને નાગધાતુ નગેવર
દેશના સમુદ્રમાં ક મર ૧૧ / જ્યા કોના તરી વડો પાત ઉપ તપસ્યા પી જગાન નામક મર ૨૩
જન્મ પ્રાપ્તિ ૧૦-૧૧ ૫ ૬ ૧૧ સમ્યાની જ્યા રસાદ પ્રસિદ્ધ ૭ ૨ ના ૧૭

૨ જાગી-સુ સ્વર્ગીની ૧ ના સમ્યા મમાન ૭
૩ જાદિ ના ત સાવ કમ ના પસાર જ્યા ના ૧૧૧ ૧૧૧૭ ને વિશ્વ સમના નગરના નિન્ન
જ નાગ્યાની મેકો ૭ જાગીનન સ્વામ વિગ્નનદ ૭ પાન ૧૧૧૧ પધાયા ના

૪ ન રજા પી ૧૧૧૧૭ ઈશ્વર ૧૧૭
૫ કુન્ન ના ૧૧૧૧૭ જોડા
૬ જન ૧૧૧૧૭ જા ૧૧૧૧૭
૭ કુન્ન ના ૧૧૧૧૭ ૧૧૧૧૭ તમ રાવળના મમાનની ૧૧૧૧ ૧૧૧૧૭ કુન્ન ની ૧૧૧૧

૮ જાગી જોનાના માનુષ્ય અને નેવડી સ્વમિન નાર પ્રત્યક્ષ ૧૧૧૧ ૧૧૧૧૭
૯ પ્રમિત્ર પેદાની પાન પીતામહાન ૭

૧૦ કાન (આચર) ૩ ૭-૧૧ મન એમ પ્રિયા એ કુન્ન પત્ની મુખ્ય

નતન ખણી જિત વગડન,

ને મેરામણ ઉઠરન

મ ન જો । માનમ મહુવેસે

માગર પાગ પુજન

—મુશ

વચુ વિનાણુ નિજિ માણ

કુચ્છડ કે ઉકડન,

પરે ।ધ પન્ધમ ધરાતે

અખડયુ નીર વસન

—મુશ

ગેનતે નિત થાય તો

ને તથુર વાયજ પ ન

મુગતા જેણ લગી સાહસ

ગાય મિઠયુ કુછન

મુશ—

સિંગોડા, સોણાધ મુજ,

ગત મુસેળ ઉછરન,

જગ જમ જિત જોરાતા

તિત જાડેળ મુજન

—મુશ

તે વચુ જનજયુ નિખમ્યુ

જગ માલણુજુ નૂનને

જિત કપૂરી હોથન જેણુ

પનમણ્યુ પ્રગ ન

—મુશ

હેમારે વગ પુગો નિજન,

ધીણો ધર સભરન

અસી આહડા જુનજુન ધનગ

માડી અસાજે અનન

—મુશ

માડીના માંગળ	—૩૦
સાપર શૂરા, સળી, સન,	
સાધુ, કૃષ્ણ અરદન	
કરી કમાણી માનવનની,	
ભારી, નય તગત	—૩૩૦
વિરન ગત ખેંચી વિશ્વાના,	
રતનાકર જેવત,	
વરે કિરતીથી બગિચા નાનિક	
સાગર પાર ગમન	—૩૨૦
સેવે દૂર વિદેશ કુચ્છીઓ,	
કરતા દેશ ગડન	
ચગણુ મૂકના જન્મભૂમિપર	
નયને નીર ઝગત	—૩૩૦
મગ મુદુ દોનકને ઠેક,	
તણુર વાયઝ પડન	
સુના સાંધી અનખ દશધા	
મીઠી કાગી દન	—૩૩૦
સિંધોડો, સરજાઈ સુખાના	
ધીર રકત ઉછગત	
ખેન સમરતણો આગણીએ,	
જાડેજ બગન	—૩૦
તેજની જત લદમીના	
જગ માનણુ સા ઝૂન,	
હોયન અને કપૂરી જેની	
પત્રિનીના સમન	—૩૨૦
અનપોડા હિમગિરિને રમણે—	
ધીશોધર આવત	
અમે થાનુ યુનયુન એના	
માડી અમાઝ અમન	—૩૩૦

૧ વીર અને કમરત જમાવવાનું અગ્રણ સામર્થ્ય ધરાવતો ' । । । ' નામ રાન એ રા
નિષેધ નથા કન્યા પ્રચલિત છે એની સ્વર સકના કેડેકે બરો ' । । । ' ને નથી છે

૨ અને ૩ હનિહાસ મગર મે ભારીરતો

૪ મે નામનો કન્યા હાર વિમાનમા પડા છે

૫ મરિન્દાનલાલના ' તેજસ્વી મદ ડાલત જાની વનાજ રા ' એ પગથી

ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મું.

જેઠી નથી ” પરંતુ લડાઈના પરિણામે આખો એક જમીન મહારાજ્યમાં મેળવનાં અવ-
કાશો નથી વેસ્ટ ઈસ્ટ ત્યાગી ડાઉનીંગ આખરે ઈંગ્લાડ આવ્યો તે સમયે રાજકીય વાતા-
વરણ ધેનપલ હતું સુલાગ્યે તેણે કોમવેનનો પક્ષ લીધો અને ઓડોના સૈન્યમાં ફરી ધર્મે-
પદેશ કરના માણ્યો ત્રીસ વર્ષની નયનો થયો તે પહેલાં આ દબી માણ્યો કોમવેનના સ્કોટ-
લેન્ડના સૈન્યમાં જનરલ ગ્રાઉન્ટ-માસ્ટની પદવી મેળવી. પાઠળથી સ્કોટલેન્ડની બ્યવસ્થાનો
સ્થાર પણ તેને મોપાયો અને એ તકનો લાભ લઇને તેણે પોતાના પિતાને કાઉન્સીલના
-નાઈની જગ્યા આપી

તે પછી પોતાની મહત્ત્વાકાંક્ષાને પોષે અને ઉનનિમાં સહાયશ્રુત થાય એના પ્રકારનો
તેણે લગ્ન સમય બાંધ્યો તેની પત્ની ક્રાસે હાનર્ડ, અને એણે કાર્નાર્નની બહેન થઈ
હતી કોમવેનની કૃપા મેળવનાના તેના સફળ પ્રયત્નોને પરિણામે ઈંગ્લાન્ડનો તે કોષાપક્ષ
નીમણે અને પાઠળથી પરદેશ સાથેની રાજનીતિમાં પણ પોતાનું ધાર્યું કરના નાગ્યો. આ અર-
સામાં તેણે યરપખાની યાત્રા કરી, હોનાન્ડ, ક્રાસ, ડેન્માર્ક, સ્વીડન અને પોર્ટુગાલ ગરે
ટ્રેજામાં ધ્યેય યૂરપખામાં તે સમયે હોવાન્ડ રાજકીય પ્રતિષ્ઠાઓ મધ્યયુગ હતું એટલે
ટેંગમાં ઈંગ્લાન્ડના રાજ-પ્રતિનિધિ તરીકે એણે પોતાની નીમણ કરારી કોમવેન છૂંચે ત્યા
નુધી તો નિરાન હતી પણ તેના અવસાન પછી ગભ આર્લ્સ બીજો ગાદીપર આવ્યો ત્યારે
કાઉન્સીલની સ્થિતિ બજારને માટે કોડી ચર્ચિત્વે પરંતુ નવા રાજ સાથે તેણે મત્તર તદ્દ
કરી લીધી, અને એ સંદેશનો લાભ અને હાનના વાધકાઉન્ટ કર્જનો પ્રપિનામહો થામમ
દાનર્ડ એ તદ્દ વગવનામાં મુખ્ય સાધનસ્તૂત હતો

પરિણામ એ આ યુ કે તે પુત્ર ટોતાન્ડમાં ઈંગ્લાન્ડના રાજ-પ્રતિનિધિ તરીકે નીમણે
અને આર્લ્સની ઉરફે પીએ જન્મે ટ્રેજા વચ્ચે લડાઇ કરારી એ યુદ્ધસ્થાત ચર્ચિત્વ પછી
એ બ્યારે પાઠે હેગ ગયો સારે એણે એક અતિ નીચ કામ કર્યું રાજ પહેલાં આર્લ્સને દેહાન-
દેસામાં લાગ પેનાર પણ માણસોની તે પાઠળ પડ્યો અને તેમને પકડી ગમના હાથમાં
ઓળ્યા આ ત્રણમાં તેનો એક સમયનો ઉપરી ઓર્ડો પણ હતો તથા જણને મિત્રતાનો
અવગતારી અમમાં આપાન જ તેણે પડ્યા હતા તેના આ કાયદો પ્રમતો તેનો ઉપ-
દત્તગણ થય પણ એ મહત્ત્વાકાંક્ષી બીને તેની જગા પણ પરવા ન હતી પરંતુ ગભ
એથી અત્યન પુત્ર થયો અને ડાઉનીંગને બેરેનેટ બનાવી, વ્હાઇટ હોનમાં જમીનનો એક
ટુકડો બક્ષીસ-નરીકે આપ્યો વિશ્વાસવાન અને બના પરિણામે પ્રાપ્ત કરેલી એ જમીન-
ના અભારે ડાઉનિંગ સ્ટ્રીટ આવેલી છે એ સ્ટ્રીટની ઉત્પત્તિનો આ ઇતિહાસ જાણી
પછી અભારે પણ ત્યાં મહત્ત્વાકાંક્ષા અને અનુ સામ્રાજ્ય પ્રવર્તી રહ્યું છે એથી બાબેજ
કોઈ આશ્ચર્ય પામશે ! “ જેવું રાવે તેવું બલે ” એવો અટગ વિધનિયમ છે એ નિ-
આથી ડાઉનિંગ સ્ટ્રીટ અને તેમાં રહેનારાઓ કેન અપવાદરૂપ રહી શકે ?

પગલુ આ વિષયનાં છેલ્લી આપણે આગળ નથીએ ડાઉનિંગના વિશ્વાસનાં। મિડિયમ પ્રજા નો આપી રહી- અત્યારે પણ ક્યા પોષક જોગવાઈના વચનભર સાચી થી રહેતી- પગલુ જ્ય પ્રજા અત્યંત ઉત્ક્રાંત અને પોષક દેશ એની પાછળ પડ્યું પ્રજામુદતનાં પાલનમાંથી નવરાને તે દેશ છોડીને નાગે, અને ઇંગ્લાન્ડ આ પો આત્સ “રાજ વાળને વાગ વળે સરખા” એ કહેવન બિદ્ધ કરી બતાવી રજા વિના પોતાનો બોલો તેણે ક્રાંતિઓ ને માગે તેને કાગળમાં મેદુ પૂર્ણે નગમગ એક મહિનો સરખારની મજા મેમાન-ગીરી નાખ્યા પછી રાજની માનીતી ગખાત ક્યેમ જાઉં પોષકમથના પ્રયત્ને કરીને તે જ થયો, અને પુનઃ રાજકૃપા મેગરવા ભાગ્યશાળી થયો, કેપાપ્પલ મન્યો વિષયી રાજને, નેડિના નાણા તેજે પૂરા પાયા અને પ્રજા સમક્ષ, કેટલાક ચોપાનીયા લખી, તેના બનાવ પણ ક્યો રાજની નાણા-બૂખ પૂરી કરના ઉપરાન તેની માનીતી ગખાતો જેસ બોલ પોષકમથ નેડી કેસનમેદિન અને નેનનીને પણ પ્રજાની તોમેરી મગજમાં આવે તેમ જુદવા રામા, નેણે બાપી ન રાખી આ ન તેની આ ચુનામગીરીનો મનો એની દમન પાડે કી માન આપીને વાળ્યો

ડાઉનિંગ મીડિયમ ઉત્પાદકો રિપે આટનો ઉત્પાદક અત્યારે જમ છે આપણે માત્ર એના નજેરજાનવ જ અવરોકન કરું છે, અો ને દુશુણોનો નારમો તે પોતાની મીડિયમ આપી ગયો છે તે અત્યારે પણ તેના વાગે-પ્રધાનમકમ-જવો માટે સાચી ગખાતા લગીમથ અવરો કરી ગલા છે કહેવાય છે કે ડાઉનિંગનું પાનગી જીવન પણ અનેક દુશુણોથી ભરેતું હતું તે એટલો તો જુસ હતો કે પોતાની માતાને બૂખમરો વેધાઈને કમોતે તેણે માગી લખી હતી રાજ આપણને એ બધી બાળનો માથે અર્ધ સમઘ નથી, તેમ એના પાન િ જીવનતા દુશુણો અત્યારના એના નાગેમા છે કે કેમ તે પણ આપણે જોવાની જરૂર નથી હવે આપણે, ડાઉનિંગ મીડિયમ મહામતી અને તેના મ ગના કચળમાં કેમ આવી તેની જાણી કરીએ

ડાઉનિંગ પોતાની પદ્ધતિ અને મીદનતા નારમ તરીકે એક પુન મૂકી ગયો હતો એ મીન જોરાને ડાઉનિંગ નોઈ મોનીમગીની પુરી સાથે પરખ્યો, જેનાથી તેને મેદુ પુન થયો હતો વિના કેટલેક અંગે નવગા મગજના ટોચથી પુનું નાવનપાનન અને વિશ્લેષ તેના મામા મ વીરીઅમ કોરેક્ટના હાથમાં મોપાણુ હતું ન્યાગ નાનો ડાઉનિંગ હજુ પદર પડે તેને સારે તેના મામાને પોતાની તકનો વાખ વડ પોતાની તેર વર્તની પુવી મેરી આર તેના કુખી રીને નમ કરી કીધા હતા પૂણુ ચરાનીમા આનતા તેણે પોતાનું પોત પ્રમખું અને પોતાના મા મા તે ખરા વારસ છે એરી સામિતિ આપી નમ પછી તે મુસારી મેરા નીમગી પડ્યો હતો પણ રાજા પૂરી કરી પાછા ફરતા જ તેણે બમમગધેના છન્ડા ક્યો નાની સમ માન મીદન તેણે વિષય તુમિમા ઉઘારી શર પછી દીની તે ફરી પરખ્યો જમદિ અને પગિણામે વાગસ વિના મુજો તે ને વીન પાછા મૂખી ગયો તેમાંથી એ અતિ વચાસ્પ અને વિષ્યાન મુક મો ઉમો થયો પોતાના એક સગાને અમુક શરતોએ બધી મી કન આપવા

જોઈતી નથી ” પરંતુ લગ્નના પરિણામે વાળો એક જગીર મહારાજ્યમાં બેળવતાં અન્ય
 ત્રણેય નથી વેરટ છોડી ત્યાગી ડાઉનિંગ આખરે ઇંગ્લાન્ડ આ પો તે સમયે રાજકીય નાના
 વચ્ચે ઘેગવલું હતું સુભાગ્યે તેણે કોમવેનનો પક્ષ લીધો અને ઓગાના સૈન્યમાં ફરી ધર્મો
 પદેશ કર્યા માણ્યો નીચ વર્ષની વયનો થયો તે પહેલાં આ દબી માણ્યો કોમવેનના રોકા
 સાન્નના સૈન્યમાં જનરલ રોકાઉટ-માસ્ટની પત્ની મેજરી પાળજીથી રોકાઉટની બનચાતો
 બાર પછુ તેને મોંપાયો અને એ તકનો લાભ લઈને તેણે પોતાના પિતાને કાઉન્સીલના
 ડનારની જગ્યા આપી

તે પછી પોતાની મહત્ત્વાકાંક્ષાને પોષે અને હાલિમા મહાયમુત થાય એવું પ્રકારનો
 તેણે જન સમક્ષ બાંધ્યો તેની પત્ની રાસે દારૂં, અને એક કાર્નાડિની બહુ થતી
 નની કોમવેનની કૃપા મેજવરાના તેના સફળ પ્રયત્નોને પરિણામે ડિના નો તે કાપાખ્ય
 નીમાયો આ પાળજીથી પરેલ સાચેની રાજનીતિમાં પાનું પોતાનું ધાર્યું કરવા તાગ્યો આ અર
 આમાં તેણે પુરવણાની યાત્રા કરી હોવાનું, કાસ, કેન્સર્લ, સ્ટીલ અને પોટગાલ વગેરે
 ગ્રોમાં થેલ મુ પળમાં તે સમયે હોતાનું ગાજકીય પ્રતિઓતુ મધ્યગય હતું એને
 હેલમાં ડિનાના રાજ-પ્રતિનિધિ તરીકે એણે પોતાની નીમણક કરી કોમવેલ છ પો ત્યા
 સુધી તો નિરાત હતી પણ તેના અવસાન પછી રાજ આલમ મીએ ગાળપર આ પો ત્યારે
 ડાઉનિંગની સ્થિતિ જળવારને માટે કોડી ધર્ષ દ્યો. પરંતુ નવા ગંભ સાથે તેણે સત્તર તદ
 ડગી તીરી અનં એલ સોડકો ભાષ અને હાનના વાઇકાઉન્ટ હર્જનનો પ્રપિતામહ ધોમમ
 હાન એ તદ કગવવામાં મુખ્ય સાધનમૂલ હતો

પરિણામ એ આ યુ કે તે પુન ડોનાન્ડમાં ઇંગ્લાન્ડના રાજ-પ્રતિનિધિ તરીકે નીમાયો
 અને આલેની ઉરકે પીએ જન્ને દેશો વચ્ચે લગાઇ કરી એ યુદ્ધ શાત થઈ ગયા પછી
 એ ત્યારે પાછો હેમ ગયો સારે એણે એક અતિ નીચ કામ કર્યું રાજ પહેલાં આલમને દહાન
 દેવામાં ભાગ નેનાર નજ માણ્યોની ને પાળજ પડ્યો અને તેમને પકડી રાખ્યા હાથમાં
 સોધ્યા આ ત્રણમાં તેનો એક સમયનો ઉપરી એળ પછુ હતો તલે જણને મિત્રનાનો
 અવ જનાના વમમાં નાખીને જ તેણે પડ્યા હતા તેના આ કાર્યની પ્રમત્તી તેની ઉપર
 ઇનરાજ ધધ પછુ એ મહત્ત્વાકાંક્ષી બીને તેની જરા પણ પરના ન હતી પરંતુ રાજ્ય
 એથી અલગ ખુલ થયો અને ડાઉનિંગને મેરેનેટ જનાની, વ્હાઇટ હાનમાં જગીરનો એક
 રોકો જલ્લીસ તરીકે આપ્યો રિયાસધાન અને જના પરિણામે પ્રાપ્ત કરેલી એ જગીર-
 પર અલારે ડાઉનાગ રીટ આવેલી છે એ ટ્રીટની ઉત્પત્તિ આ ઇતિહાસ જાળ્યા
 પછી અલારે પણ ત્યાં મહત્ત્વાકાંક્ષા અને જનુ આગ્રાજ્ય પ્રવર્તી રલું છે એથી ભાગ્યે જ
 કોઈ આગમ પામતો ! “ જેવું રોષે તેવું નહોતું ” એવો અટળ વિનિયમ છે એ નિયમ
 સાધી ડાઉનિંગ ટ્રીટ અને તેમાં રહેનારાઓ કેન અવવાદરૂપ રી ગરૂ

પરંતુ આ વિષયના ઝોડી આપણે આગળ વધીએ જાડિનાં વિશ્વાસનાં મિત્રો પ્રભુ નો નાખી ગઈ- અત્યારે પણ ક્યા પોલક ન્યોર્નના વચનબગ સાખી નથી ગેની ૨-૫-૭૫ ન્ય મુજ અવન ઉચ્છેદા અને પોતાનું ટોળું એની પાછળ પડ્યું પ્રભુમ્મદના ક્રાંતિસમાધી મચવાને તે દેગ છોડીને નાગે, અને છોડના આ ચો અર્થસં “રાજા નાગ તે ના” ત્રણે સરખા” એ કહેવન નિદ્ધ કરી બનાવી ગઈ વિના પોતાનો ઓદો તેણે કોડ્યો ને માટ તેને ટાનગમા કેદ પૂર્વે નગમી એક મહિના સરકારની મન મહેમાનગીરી આપ્યા પછી ગમતી માનીતી ગખાન એસ આઈ પોટમચના પ્રપતને મીને તે દુરો થયો, અને પુત ગગદુપા મેગવવા બાગ્યશાળી થયો, ધાસધમ બનો રિસી ગમતે એની નાહા તેણે પૂગ પાગ્યા અને પ્રભુ સમય, કેટલાક ચોપાનીયા નખી, તેનો મવાઈ પળુ કોઈ ગમતી નાહુ-બૂખ પૂરી કરના ઉપગન તેની માનીતી ગખાનો એસ એ-ચોઈસમય, નેગ કેમનર્મેન અને નેગનીને પણ પ્રભુની ત્રીજેગી મ ગમા આવે તેમ વૂટવા ગવામા, તેણે આખી ન ગખી આ મે તેની આ ગુનામગીરીનો બનો એ ન દુનગ પાડે બી ગાન્ટ આખીને વાલ્યો

જાડિનાં મૂળના ઉપાગ વિરે આટલો ધનિદાત અત્યારે બસ છે આપણે માન એના નહેરુનનનુ જ અવગમન કરું છે, અને જે દુગુજોનો ના મો તે પોતાની મૂળેને આખી ગમે છે ને અત્યારે પણ તેના ના મો-પ્રધાનમ. ન-છવને સાટે નાયરી ગખવાના બગી થ પ્રથમો પૂરી ગયા છે મ્હેસાય છે કે જાડિનાં માનગી ગવન પણ અને દુગુજોથી નહેરુ નુ તે એટલો તો બુલસ હતો કે પોતાની માનને બખમરે વેગવીને કમેલે તેણે માગી નાખી દતી રાપુ આપણને એ બધી બચવનો માથે અર્થિ અખધ નરી નેમ એના ખાન ની છવનના દુગુજો આ સરના એના વાગમોમા છે કે કેમ તે પણ આપણે નેરાની જગ નથી હો આપણે, જાડિનાં મૂળ મહામત્રી અને તેના મડગના દગખમા કેમ આવી તેની જાખી કરીએ

જાડિનાં પોતાની પ વી અને નીત નના ના મ નરીએ એ પુત મૂળી પો નેનો એ બીજે મેરોને જાડિનાં નો મોનીમમગીની પુત્રી મારે ર બ્યો, જેનાથી તેને એ-પુત થયો નેનો પિતા કેટલેક બગે નમગા મન્ટનો હોવાથી પુનન નાનનપાનન અને શિ ના પેના મામા ના ચીરીઅમ ફોરેન્ટ ના દાથમા મોપાયુ હતુ ન્યારે નાનો જાડિનાં દુગ પલ વસેનો દુને લાગે નેના માસાએ પોતાની નકનો નાન રઈ પોતાની તેગ વર્તી પુત્રી મેગી નાન તેના કુળી રીને નમ કરી દોવા દના પૂગ યવાનીમા આવના તેણે પુત્રાનુ પોન પ્રદાયુ અને પોતાના નાનો તે ખરા નાગમ છે એરી આગિનિ આખી તમ નગી તે મુનાદી કરના નીકમી પ થો હતો પણ સારા પૂરી ની પાગ ફરતા જ તેણે વમમમવનો છન્કાગ ક્યો જાનાની ના માન મીરકન તેણે વિનય નુમિમા ઉઠાવરી સર પડી ની તે દુગ પલથો જ નહિ અને પશ્ચિમે વાગમ વિના મુઓ તે જે થીન પાગ મૂની થયો તેમાથી એ અનિ અચારિત અને વિખ્યાત મુક-મો ઉમો થયો પોતાના એ સગાને અમૂક ગગોને નરી મી મન આપવા

પરમાર્થનું રહસ્ય.

લેખક — શ્રી ભાનુશંકર હારશંકર યાજ્ઞિક, બી એ

પરમાર્થ એટલે શું એની ક'પના ધણીઓને હોયછે જ ઐહિક ઉત્તતિનો કટાણો આવે અથવા ને સાધ્ય ન થઈ શકે એમ થાય એટલે, જેનો આશ્રય શોધનાનો તે પરમાર્થ-સ્વાધ્યાયી પ્રતિદૂળ-તે પરમાર્થ એવી જાતો આ શબ્દનો અર્થ ધણી સમજે છે ખુ- રામદાસે પણ 'આવી પ્રવચ કરાવા નહકા । મગ સાધાવ પરમાથ વિવેકા' ॥ (પ્રથમ બગમર પ્રપચ સાધીને પ'ડી પરમાર્થ વિવેક સાવવો) આવો ઉપદેશ કરીને પ્રપચ તથા પરમાર્થ વચ્ચેનો વિરોધ વ્યક્ત કર્યો છે એટલે મનુષ્ય પ્રપચમા રહે તો તેનાથી પરમાર્થની સાધના થઈ શકે નહિ અને પરમાર્થ સાધનાનો પ્રપચ કરે તો તેના પ્રપચનો ગોટાળો થાય એવો સાર્વત્રિક મત છે તે જીવિ પ્રપચ તથા પરમાર્થ એ બે જૂના જૂના નિયોનાની પરીક્ષા થઈ પડી છે ૧૭ જોડગની પરીક્ષા આપવાનો નિયાર કરે તો તેનાથી તે જ નેપતે વકિનાતનો અથવા એકનીયકિંગનો અભ્યાસ કરી જાણ નહિ પ્રથમ જોડગની બધી પરીક્ષાઓ પાસ કરીને પડી જોઈએ તો તેજી બીજા નિયમની શરૂઆત કરી તે પ્રમાણે સ્વાધ્યાય-પ્રપચમા-ઐહિક ઉત્તતિમા-જે ૧૭જો મશરૂ થી હોય તો તેજી કલક સમપર્ષત પરમાર્થને બાધીને ખુગીએ મૂકવો જોઈએ એવી જોતે સાર્થ પરમાર્થ ॥ જે નિયમ તદ્દત જૂદા, એટલું જ નહિ, પરંતુ પરસ્પર વિરોધિ આપણામાં ધણીના મતપ્રમાણે બનેલા છે તે તેમ હોવાનું કાગળે નથી એમ દેખાડવાનો આજનો મારો પ્રયત્ન છે એટલું જ નહિ, પરંતુ પરમાર્થ શબ્દ જેમણે માંજાવ્યો પણ નહિ હોય, અથવા તે સમજી કદિ પણ જરાકે વિચાર પણ નહિ કર્યો હોય એના માણસ પણ પરમાર્થ તરફ દળવે હળવે પણ અજાણતા કેમ વહતા જાય છે તેનું હિગ્દર્શન થોડામા કરવાનો મારો ઉદ્દેશ છે જે- પરમાર્થ એ કાંઈ અપચયથી ખિન્ન થયેના મનને શેસનાવવાનું અથવા નિરાશાથી જ્યામ થયેના હૃદયનું તાકકાનિકે જોડું સાતન નહિ, પરંતુ-પરમ-અર્થ એટલે કે અસત ત્રે અસત મહ-સ્વની, તથા અતન આવશ્યક વસ્તુ છે એ તેની આગળ સર્વ-ઐહિક વસ્તુ રીડની પગીને સમનન કેમ દેખાના લાગે છે તેનું વિવેચન કરવાનો મારો હેતુ છે

વ્યાવહારિક દૃષ્ટિ અને જડનાદ.

જન્માડમાના ચચ્ચાપિત સર્વ પદાર્થોના વિચાર બે રીતે કરી જાય-(૧) વ્યાવહારિક દૃષ્ટિથી તથા (૨) પારમાર્થિક દૃષ્ટિથી અદ્વૈતનાદી કેસી શ્રીમન્મહારાયાં પછી આ મતના એક માનના પગા છે વ્યાવહારિક, પ્રાતિભાસિક અને પારમાર્થિક. આ નજી સત્તાએ જ હૈ જુએ પ્રતિપાદન કરેલી છે પરંતુ પ્રતિભાસ અથવા બ્રમ વ્યવહારમા જ થતો હોનાથી પ્રાતિભાસિક સત્તાનો અતભાસિ વ્યવહારિક સત્તામાં જ કરવાની કાંઈ હરકત દેખાતી નથી તેથી આ બે જ પ્રકારના સત્ પદાર્થોના આપણે નિચા કરીએ બીએ પદાર્થોનું આપણને જેનું જાન થાય છે તે દૃષ્ટિથી, એટલે આપણી ચિત્તવૃત્તિમાં તેમનું જે પ્રતિ

બેળ પડે છે તે દૃષ્ટિથી-આપણા મનમાં તેમજ જે ચિત્ત ઉઠે છે તે દૃષ્ટિથી-જે મનુ-
 જાનો વિચાર તે પહેલાં પ્રકારથી વિચાર થયો આપણે નાટક જેવા જાતે ત્યારે જે શકુલના
 આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે તે ખી મકુલના-મેનકાની કન્યા-હોય છે કે? જિનકુન નહિ-એટલું
 નહિ, પણ કેટલીક વખતે તો તે આ પછુ નથી હોતી! એ એક રંગેલું લગ્ન પહેરે તો
 ડાકરો જ હોય છે પણ નાટક જેવી વખતે આપણે આ વાત બુદ્ધિ જાતે છીએ, અને
 ખરેખરી રીતે જેનાં એવી પ્રિયુષ્ણિ જે થાય નહિ તો આપણને નાટકમાં વિચકન આપક
 યજે નહિ મુજકટિંગમાં ચાલકતને વધતતલ પાસે લઈ જતી વખતે ઘણા કામગી મનના
 માણસો-આસ કરી સ્ત્રીઓ ખરેખર જ રહવા લાગે છે તે વખતે જે દેખાય છે તે ખરું એવું
 તેમને તેટલા વખતે પૂરતું લાગે છે એ ખુદલું કે આ મનુજાનો પહેલી દૃષ્ટિથી વિચાર થયો
 આની ગતિ વિચાર કાવો એ આપણા સ્વભાવમાં આલેખન થઈ ગયું છે પાછ વખતે તો તેની
 જરૂર પણ પડે છે સમ દરરોજ પરીની આસપાસ ફરતો નાગે છે તેમ તે ફરતો નથી પણ
 ઉતરી પૂરા જ તેની આસપાસ તેટલા જ વખતમાં ફરે છે એ માત્ર પૂજાપણે સિદ્ધ થયેલી છે
 ચરતુ અનુભવિક જ્યોતિષીઓ કહે છે કે, ગણિત કરવામાં આખર કપનાથી ધારી મેહેનતા
 પડે છે તેમાં સૂર્યના પરિવર્તનની જે ખોળી ફરેલી કપના તે જ ખી મારીને એ સર્વ
 ગણિત કરે છે એમાં રીતે કરેલું ગણિત ખોટું પડતું નથી એટલું જ નહિ, પણ ઉતરતું તે
 ઘણું જ સહનું અને સળ પડે છે એવે દાખો વરતુ દેખાય છે તે ખરી માનવામાં જ વાલ
 છે સર્વ ભૌતિક શાસ્ત્રો ઉગમ આતરેહના વિચારમાં જ છે આ શાસ્ત્રોવડ માનવ જાતિને
 એકદિ દૃષ્ટિથી જે દાયદા થયા છે તે ઉપરથી જ આ આધારિક નાનનું મહત્ત્વ સમજાઈ
 જાય છે સંજિમાની નાનારિય મૂલ શક્તિઓને પોતાની ચાકરીએ લગાડીને આ અત્યંત નિમ્ન
 તથા તુદ્ર માનવ પ્રાણીએ શુ રુ ચમત્કાર કર્યા નથી? ક્યા ક્યા સુખો મેળવ્યા નથી? ક્યા
 ક્યા કુખોનું નિર્મૂલન કર્યું નથી? આ શાસ્ત્રોનું પાકમ આટલુંથી જ અગ્રક્ય નથી આ અતિ
 સાદસિક પ્રાણીએ અદ્યુત જિજિમાને અત્યંત અદ્યુત પાયા જે મનુષ્ય તે કોણ, તેનું વારત-
 નિક નરમ રુ, તેની વિચારશક્તિ ક્યાંથી આની વિશેષ જાણવાની નામે તેના પ્રાણમાં પણ
 દ્વાય ધાર્યો ચરતુ આ પ્રાણને ઉત આપની વખતે ભૌતિક શાસ્ત્રને એક અગ્ર્યલુ આની
 અને વિચાર, શુદ્ધિ, અંગુલ કાણુ તે શાસ્ત્રને સમજનું નહિ વિશ્વમાં દ્રવ્ય વિના ખીજી કાલ
 ગયું, એ તો તેમજો સિદ્ધાંત, તેથી જે જે યજ્ઞ છે તે વધુ અગ્ર્યજ સ્પષ્ટાર હોતુ એકેએ
 ચરતુ વિચારોને તો દ્રવ્ય કલી શકાય નહિ પણ એકા જાગતની બરોગર ઉપપતિ મળે નહિ
 તો દરકત નહિ પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ થયાવિના કશા ઉપ પણ વિશ્વાસ મૂકવો નહિ એવો
 ભૌતિક શાસ્ત્રનો કાર્યદો હોવાથી, આ સર્વ વિચારોની ક્રિયા સામે મગજમાં ચળવળજી
 જાણવાથી, તથા તે પાંચ થતાં જ આ ચળવળ પણ અટકે જ જાણવાથી, જે પ્રમાણે પિતા-
 શયમાથી પિત્ત જદા નીકળે છે તે પ્રમાણે જ મગજમાંથી વિનાર મદાર નીકળે છે એવો
 એ સિદ્ધાંત ભાનિક શાસ્ત્રે કોળી મેળાયા આને જ જાણ કરે છે કેવળ જડ માનવો જ તે

— હિમા હાનાથી મનં ચમત્કારોની ઉપપત્તિ પ્રવળ તેમનાથી જ મળી આવે છે તેવું જોડવાં
 હરેતુ છે તેથી જ આ વાદ રહે મરતુ મમાસાન થતુ અગમ્ય છે કાણુ પ્રત્યેકના 'યમ
 અવાદિત રાસ ક નાગ, મનન સુખદુ ખનો અતુનન નેના—દર્મેશ પોતાને 'દુ' અભિમાન પ્રવ
 નેથી અગોધન કરના 'અતગતમા' કોણ, તેના ખુનામે આ સિદ્ધાન્તથી થઈ રાનો નથી
 ચોને અમુ નાગન માટે ક' એક જગ્યાની તકતુ નથી એટલે પોતાનું અંકાવનપણુ કમ
 કરવાને જાને 'જેથી મારાથી આનો ખુનાનો થઈ રાનો નથી તેથી આ અતુન જ દોર
 જોઈએ—ને નથી જ,' આત્મા રંગે, 'હમ નુ જાતે નની' એવું દંડાગીપણુ જડાને રીદરું
 પૂણ હાનમા છેના પરીમ વર્મા જોના આધાર ઉપર જડાને પોતાની અતેષ નુદ્ય
 દનો તે માત્રે જ કરી જઈને જગ્યાની આખી ઇમાન જગીનગન કરી નાખી રેણિમની
 ગોધથી જડ અમગની નર કપા નદન મ વાઈ મર જેને આપણે 'દન્ય' કહીએ છીએ
 ને અગ્રેષ્ઠરતુ ન્ય નદિ પરતુ અત્યત સુદમ એના મૂળ અમમાના વમળ હોના નેધમે
 જેવો એક ત-ગાજનોને સધુજિત જણાના વાગ્યો, અને જડાનથી આગળ કાઈ જ નથી
 તેવું નેગથી પ્રતિપાત નનારા ભૌતિક શાસ્ત્રના જડાદની મન્ય એકમ સવારિગનમત
 મત્રાપયેત જડ પટોલી દંદનેસાહેમે જણાયા પ્રયાણે જડવાના જ મિદાન થણે જ
 રોચાણાથી તમનું જ પર્વતસાન અધરામના મા થયું

— 'આત્મા' અથવા મનં એ પરતુ પ્રમાણસિદ્ધ, સારો જાણવામા આવના નેગ, તકને
 વાચ થયેની તથા સુજિતને યોગ્ય વાગે તેવી છે કે, વેગબ્યાન જ રૂપિએએ અન્ય કાંઈ
 ઉલ્લેખ ન હોવાને ત્રીરે એકાન્તમા મેનીને ગોધી કાગેની કાર્ત પણુ એક કા પનિક નાન છે,
 એક દરાવના માટે પહેને તપાટે જ અમે ભૌતિકશાસ્ત્રની જ મન ત્રીની તે પ્રયુત
 અજોનેહાનના આ નરયુગને-અતુમરી જે છે આજના અગિયન રંગેને તાજીય પ્રમાણ
 વિના માર પણુ માગન ઉપર રિશ્યામ મકેવો એ યોગ્ય નાગતુ નથી પુર્તનમ, મનુષ્યના
 સુદમ કોલ, પૂર કાતીન કપિઓનું ચિન્હરિ નથી તથી જ તેઓમુ આ કાળમા પણ
 અસ્તિત્વ-આ દિદુધનના મનમૂત મિદાનોય તેમની ખામ જેની શ્રદ્ધા નથી ત-શક્તિની
 નુકીમા તાનીનપાનીને જે મારી રહે તેટલુ જ માણ, માધી મનં ત્યાગ્ય, એની કાવતી
 સ્થિતિ છે આ હુદ્દિના નચરનમાથી નેની રદિ જ થાગી છે, તેથી એ દૃષ્ટિથી આ પ્રકાર
 વીક જ છે પતુ નેમા એક અન્ય રાનો દર્મેશા નમર રહે છે એ મગવી માનધાની
 ગખની જોએ જે રિપથના પ્રમાણે ઉત્તર રાત્રી તે સગની આપણને ગઈ માહિતી
 નથી એટલે મો. જ નુ જે રાસ રાં અને નનમૂ. પાણ નાગ છે પગ ને રજ
 નથી જે અધના રોગને અધ જ નમી એમ પ્રતિપા. નુ એ રજ દુગમ્મ તથા ઉ
 અનપણુ છે આ નદન પર્વતમા ક પણુ સત્યગોધન ની મરખી નેગ જેને ઉપ

+ આ નર ક મરિક રિશ્યામ રિવિશમ કમ્પડ છે તેના Scientific Idealism નાના
 પુન ના રું છે

અનનગીનો ગજમ (સચિત) ૩ ૨-૦-૦ એન એન ત્રિપાઠી એ- પા. સુ.

અર્થ હોય તેણે 'અમુક બાબત હોતી તદ્દન' અશક્ય છે અથવા અમુક ચમત્કાર જ્યાંયે પણ જનરો નહિ' આવી ગીતનો પૂરૂંપ્રહ તદ્દન છોડી દેવા જોઈએ નવીન જ્ઞાનનો પ્રકાશ જે આપણો મોખદિરમા આવે એવું આપણને લાગે તો તે મદિ ના બધાં દ્વારો તથા બારીઓ તાજ ઉઘાડી મૂકવી ન જોઈએ શું ? તેની આગળ પૂરૂંપ્રહના-જૂનોની રૂપનાના-પાત છોડેના રાખવાનો શો ઉપયોગ ? સ્વયંનો પ્રકાશ જે છે તે તે તમારી વિચારશક્તિની અસાધ્યતાની નીકળવાને બંધીતો નથી તે તમારા તકલ્પશક્તિના નાણુક નાજનાની દરકાર કરતો નથી તે તમારા ન્યાયશાસ્ત્રમાના ઘટપટાઈ ખટપટને ગણુકારતો નથી પણ તે એટલું જ છે કે મને તમારા મગજમા દાખલ થવાને તદ્દન ખુદનો માગ આપો, મારી આંડે આનંદના બધી જાતના પડા દૂર કરો, એકાદ કાચના ઘરપ્રમાણે તમારું મન બનાવો એટલે મારો પ્રાપ્તિ થવાને તમને ધડીનો પણ રિનજ લાગશે નહિ જેટલી ગોચકશુદ્ધિથી, જેટલા નેષ્પક્ષપાતથી તમે તમારી દષ્ટિ મારી તરફ વાળશો તેટલી મારી પ્રાપ્તિ તમને જનવી થઈને પ્રસારમાની અનેક 'જ' બાજનો તમને તદ્દન સહેલી બની જશે અરજી

તત્ત્વજ્ઞાન દષ્ટિ અને દૃષ્ટ.

આ લૌકિકશાસ્ત્રની જ પદ્ધતિથી જનાદના જ તન તળીએ પહેલીને અધ્યાત્મનાદ / ખરો છે, એ સિદ્ધ કરવાના બા'ત તાજ હમણાની છે રેડિયમની જે નરોત્તમ ગોધ ધઈ ન દોત તો એ કદાચ અશક્ય પણ થયું હોત, અને રેડિયમની ગોધ-થવાને આશરે ૩૫-૨૦ વર્ષ જ થવા દુને એટલે એની પહેલા વિચારીપૂરેણેએ ક'પદ્ધતિથી અધ્યાત્મનાદ સિદ્ધ કર્યો હતો, એ પ્રજનો ઉત્તર માનનીમાનનો જેળીને મોટા પેટા વિભાગ એટલે કે

તત્ત્વજ્ઞાન' (Metaphysics) માં છે શાસ્ત્રની ગોધ જેમ જેમ આગળ જશે તેમ તેમ કલ્પાનુ અસ્તિત્વ અધિકાધિક દ્વંદ્વતાથી સિદ્ધ કરવાને તે ઉપયોગી થશે જ પણ તત્ત્વજ્ઞાન / મનિષ્યાકાળ ઉપર અવનબેહુ નથી તેના સિદ્ધાંત ત્રિકાનાબાધિત છે એટલે કેંટ, શૉપનહોર, બથવા સકગચાય તેમનો જ આશ્રય એવો આમાંથી થીમનકરાચા પરસ્પર વિરુદ્ધ શ્રુતી-મોતી એકવાક્યતા અદ્વૈતસિદ્ધાંતથી કમ થાય છે તે દેખાડયું પણ કેંટ આપણને કાંઈ જ્ઞાન નાય છે તે જની રીતે ચાય છે, એ પ્રતનો પ્રથમ નિકાન કર્યો શાસ્ત્ર કહે છે કે, બાહ્ય વસ્તુ કોઈન અથવા અપરોત્તમ રીતથી જેટલે હથગી અથવા વાયુતી લહેરોથી દરિયોના દ્વારથી જતું જતો ત્યાંથી મજબૂતતુમા થઈને પ્રનાસ કરતો મગજમા જઈ પહેલા છે અને એ તેમનું મગજમાં જઈ પહોંચતું એટલે જ, તેનું જ્ઞાન થયું મગજ એ 'તું' કહેનાર નૃદ વસ્તુની અનગ છે એ સવસમત બાબત જે ખ્યાનમા લઈએ તો આ શાસ્ત્રથી પ્રતિપાદિત થયેલી જ્ઞાનની ઉપપત્તિ અનુભવ સાથે મળતી આવતી નથી, આ સામે રહેલો દીવો ખ્યાનનાં પ્રમત્તની લહરી આવીને મગજ ઉપર અથડાઈ એનું જ્ઞાન આપણો મિનનુન જ થયું નથી

આ માતા અદરના પાંચપર પહેલું દીવાનું ઉનદું ચિત્ર આપણી ખ્યાનુ એનું ક્યારેય પાનું થયું નથી ફક્ત બહારનો દીવો જ આપણી દુઓચર ચાય છે આ અચચા દર

કરના માટે કંટ કહે છે કે, ખરા દીનાનુ આપણને મિલકત જ્ઞાન જ થતું નથી આપણે
 મન તે દીનાનુ જે ચિત્ર કાઢે, તે ચિત્રનુ જ આપણને જ્ઞાન થાય છે જગત્માંની બધી
 જાનતોને આ નિયમ લાગુ ક્યાથી જગત્ સ્વમતિ કલ્પિત છે એવો સિદ્ધાંત સાહજક જ
 નીકળે છે જગત્નુ નિરુપાધિક જ્ઞાન આપણને થતુ નથી એ જ્ઞાન, દિશ્, કાન તથા કાર્ણ-
 કારણભાવની ઉપાધિઓથી દ્વિતિ હોય છે ઉદાહરણાર્થે અહીંઆ એક રેખા મૂકેલું છે.
 તેનુ આપણને જે જ્ઞાન થાય છે તે કયા પ્રકારનુ છે તે જુઓ આ રેખા આ વિશિષ્ટ
 ખુદી જગામા છે, ખુદતામા છે એનુ જ તેનુ જ્ઞાન આપણને થતુ જોઈએ આ રેખા
 કોઈ પણ જગામાં નથી એનુ અપરિચિત્ત જ્ઞાન થતુ શક્ય નથી એટલુ જ નહિ પણ એવી
 કલ્પના-વિચારસુદ્ધા કરી શકવાનુ અશક્ય છે તે જ પ્રમાણે 'કાન' પણ ઉપાધિ છે, આ
 રેખા હમણાં અહીંઆ છે આઠ દિવસ પહેલાં એ અહીંઆ ન હતુ અને વળી આઠ દિવસ
 પછી હશે નહિ કેટલાં વર્ષ પહેલાં આ એક આરૂપે તડકો વરસાદ ખાતુ પડેલુ હતુ તેનાથી
 પાણુ પહેલાં બીજા એક આડપર બીજારૂપે એ લટકી રહુ હતુ આવી રીતે વિચાર ક્યાંથી
 રેખા એ પોતે શુ છે, તેનુ ખરૂં, પોતાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ શુ, એ સમજવુ કેવું
 કઠન છે એ ત્યારે જ ખમર પડશે જે પ્રમાણે એકાદ કુશળ પાન પહેલાં અકમા પુરૂષ-
 રૂપે, વળી બીજા અકમાં સ્ત્રીરૂપે આપણને દેખાઇ શકે છે-તે પ્રમાણે કાલકાળી ઉપાધિ વસ્તુ
 ઉપર જે પોશાક ચડાવે તેથી આપણને દેખાય છે-તેનુ ખરૂં સ્વરૂપ આપણને સમજતું
 નથી કમળો થયેલા માણસને બધી વસ્તુ પીળી દેખાય છે તે પ્રમાણે જ દેશ, કાલ અને કાલ
 કારણભાવથી પરિચિત્ત થયેલુ એટલે અર્થમાં અર્ધું જ્ઞાન કરી આપનાર કમળો આપણે
 બધાને થયેલો છે સૂર્યનો સફેદ પ્રકાશ જૂરા રંગના કાચમાંથી જોવાથી મૂરો દેખાય છે.
 પાણુ તે ખરેખર જૂરા હોતો નથી તે જ પ્રમાણે ઉપાધિના યોગે આ સંલિખાની સર્વ વસ્તુ જો
 કે લિખ દેખાય તો પણ તેમાંનો સત્તારૂપી અશ જ કક્ત ખરો છે બાકીના સર્વાશ્રય છે-
 તેથી શત્રુનડે જેમ સિદ્ધ થયુ કે એક મૂનાધિજાનમાંથી આ સર્વ ઉત્પન્ન થયુ છે તે જ
 પ્રમાણે તત્ત્વજ્ઞાનની સહાયથી પણ એનુ દેખાડી શકાય છે કે દરજ્જા જગત્ એ જગત્ છે
 અને ઉપાધિથી પર એવી કાષ્ઠક પણ એક સદશ્વ છે આપણ જ્ઞાન ઉપાધિથી દ્વિતિ છે
 તેથી તદ્દન મોખ્ખુ જ્ઞાન આપણને મિલકતુ થતુ જ નથી આ અત્યંત મહત્વનો અને
 પ્રથમ દર્શને અત્યંત ખોટો લાગતો મિદ્ધાત કંટ તત્ત્વવેતાનો લિખ લિખ છે પ્રમાણે વડે
 મિદ્ધા વડો છે આ લખ પ્રમાણે અને દાખન કરવા અજ્ઞાનકાલ નથી પણ નેમાનો નીચે
 એટલો જ છે કે આપણે પ્રત્યેક જ્ઞાનમા-દેશ કે તથા કાર્યકાળમાન હમેશાં આપણે
 ઉપાધિનિરૂપિત જ્ઞાન આપણને થતુ નથી અર્થમાં જગત્ના વાસ્તવિક સ્વરૂપ જ્ઞાન નથી થતું
 થતુ નથી, તેથી જ આ ઉપાધિવાર કાંઈ પણ છે તે જ ખરૂં છે માગીના સર્વ વસ્તુ છે.

પ્રમેની દાહ

૧૬૬ ધર્મની સહાયવડે પણ આજ જામત સિદ્ધ થાય છે જાત્રા કે
 દેવ નથી, એનુ કાષ્ઠ જખાવેલુ કાંઈ સાલગવામા નથી આ દરજ્જા જગત્

જેને લીધે થાય છે તે સર્વવ્યાપી, સર્વજ્ઞ તથા સર્વશક્તિમાન પરમેશ્વરનું અસ્તિત્વ સર્વ ધર્મોને કબૂલ છે ખ્રિસ્તી લોકોના ધર્મમત્રમા-માયમના-ઈશ્વરના પરમ કારણિકતાદિ સર્વ સુલ્લ કદીને તેમાં જ આપણે સર્વ જાણી રહીએ છીએ, તેની ધર્યાથી જ સર્વ વ્યવહાર કરીએ છીએ, અને તેના ઉપર જ આપણું અસ્તિત્વ પણ અવનમેનું છે એવું જણાવ્યું છે તેનું કુપાનુભવ, તેની ન્યાયમિયના તથા તેનું પાતકત્વ વ્યક્ત કરના માટે તેને ' પિતા ' નામ આપેલું છે. સુસર્નાની ધર્મમા પણ પરમેશ્વરનું આવી જ ગીતનું નિર્ણય કર્યું છે આપણા દિગ્ધ ધર્મમા જાણી શકીએ એ આ બાબતમા કાંઈ એક રામ રાખી નથી ભગવદ્ગીતામા તથા ઈતિહાસ (૧) બદ્ધ જન્મસ્વ જગત પ્રમવ પ્રલયસ્તથા । મત્ત વરતરં નામ્યવિચિદસિત ધનનય ॥ (૧) અથિ સર્વમિદ પ્રોત સુત્રે મણિગણા દ્વ । (૨) વિષ્ણુસ્વામિદ કૃત્ત્વન હકાસેન મિત્તો જગત્ । (૪) અથ પરા યયા તદ્દશરમણિગમ્યવે । ચત્તદ્દેશમમાશ્રમગોચમવર્ણમચ્ચુ શ્રોત્ત તદગણિપાદમ્ નિચ મિત્તુ સર્વેગતમ્ સુપ્રમ તદમ્યય યદ મૂત્તયોર્નિ પરિવરયતિ પીરા ।

આની રીત ॥ જગતના આદિકારણના વર્ણન કરનારા આપણુ ધર્મમત્રોમાં કેટલેયે આધાર છે પણ આ પ્રશ્ન રહેા શ્રદ્ધાનો-શ્રુતિઓને જાણીતેની બાબત યોગી હોતી શક્ય નથી એવા ને આપણો વિશ્વાસ દૃઢ હોય તો જ આ સર્વ શ્રુતિસાક્યોનો આપણને ઉપયોગ મૂર્ખ ભ્રમિયોએ ઉ માન્યાનુના સપાટામા કરેલી ખાતી ગડગડ-એમ ને ધર્મમત્રો માને છે તેમને તરવચાનનો અથવા શોશનો માર્ગ કેવો જુ તો છે તેનું દુકર્મા મેં નિશ્ચય કર્યું હત્વે આ ત્રણ પ્રમાણો ઉપરાંત ખીજું પણ એક પ્રમાણ-પરમેશ્વરનું અસ્તિત્વ શિદ્ધ કરવાને-અગી સકે છે તે કયું ? તો ક્ષણની સુધરેલી તથા સુશિલિત જનતાની

સ્ત્રીતિ તથા વ્યવહાર

છે જેટલું દેખાય છે તેટલું જ ખરે માનનાર ગમે તેવા નાસ્તિક ને કે હોત તો પણ સર્વ વ્યવહારમા નીતિ જેવી કાષ્ઠપણ વરતુ તે માને કે મીઠાઓ આપણી સાથે જેવી રીતે વર્તે એવું આપણને લાગે-તેવી રીતે આપણે ખીજાઓ સાથે વર્તવું જોઈએ એ નિયમ તેને પલ્લદ જોઈએ છે ખીજાઓને દુ ખ થયેલું જોઈને આપણે તેમની જગાએ હોઈએ તો આપણી રીતિ ઘિતિ થઈ હત તેના વિચાર તેના મનમા ઝડ આને છે તથા તેને લીધે એના હાનમા હોત તેવા લોકોને માટે તેને સહાનુશ્રુતિ લાગે છે પોતાના માયટી કોકરસ માટે તેને પ્રેમ થાય છે, ખુશ તેમના જન્મમાટે અડચણ ખમવાને તે તૈયાર દોડ છે આવી જાતનો એકાદ મનુષ્ય દોડ અને મોયે ને કે ને પરમેશ્વર નથી એમ કરે નો પણ તેની આ ખીજા આનંદનમત ઉપરથી અગ્નિજ્વાળા જ દશ્વરનું અસ્તિત્વ તેને કમુન છે એમ એણે જાણે છે ઇતર જન તથા પોતે જન્મે વરસવત્વકપ હોઈને એ જ હોવાને નીચે ઊભાને જ દીધાથી પોતાને જ ઉચ્ચ દુ ખ થાય છે એ તરફ તેને સમગ્રજન ન હોત તો ખીજાઓ આપણી સાથે જેવી રીતે વર્તે એવું આપણને લાગે તેવી રીતે આપણે ઊભાઓ સાથે વર્તવું ને જો નિતિ નિશ્ચય આ તો હા માં નાના થયેા હોત સર્વનો આત્મા એક જ ન હોય તો ખીજાના દુ ખની તેને શામાટે દુ મ ગુ માન ? આપણે

“એ ગ્રંથિનિ ખરેખર અનિ ભયાનક હતી એ ભવમાથી મુક્ત, યશનો આત્મહત્યા સિવાય અન્ય માગ જ મને દેખાતો ન હતો એક દિવસે મારે હૃદય ભેદાઈ જશે અને હું પગારમાં આ જગત છોડી જઈશ, પણ તેમ બનતાં મુખી રાહ ભેદ ખેરી રહેવાની વીગત પણ મારામાં ન હતી મૃત્યુ પછી પ્રવર્તનારો મોર અધમર મને પ્રથમ જ જણાતો હોઈ તેનો એવો ભય લાગતો હતો કે, તે દરન નષ્ટ કરના માટે કામો અથવા બુદ્ધિની મોજ સિવાય મીજો કોઈ ત્રાતા જ હું ભેદ શકતો ન હતો એ ભયથી જ આત્મહત્યાની વધવા મારા મનમાં બગવાન થતી ચાલી ”

“પણ મારી બૂન તો થતી નહિ હોય ને ? એકાદ વસ્તુ મારી દૃષ્ટિ બહાર નહિ હોય ને ? એકાદ વસ્તુનો દૃ નિષરીત અર્થ તો કરતો નહિ હોઉં ને ? માનવજીવનનો અન્ય આંગો હનાશ નગારો હોય, એ સ્વાભાવિક નથી એના વિચાર પણ મારા મનમાં ઉત્પન્ન થતાં નાચ્યા શુદ્ધતા માપુમને જેમ તૃણનો આધાર નાગે છે તેમ મને એ વિચારોનો આધાર મળતા નાગો અને હું એ ભયથી મુક્ત થતા જેવું મુરશિન સ્થગ શોધવા લાગ્યો.

“એ ગોધ મે અગ્નિનિત આતુ રાખી મે પુષ્કરિ નિવા મપાદન કરી હતી પરિણા અને નિદાનોના મહનાસમા મે વણો કાગ ગાગો હતો કેવળ પુસ્તકોદ્ધાર જ નહિ પણ પ્રત્યક્ષ સવાદથી પણ આંકે શાસ્ત્રોતુ અવનોકન ક્યું હતુ તે વિચારોએ કઈ પણ શુદ્ધ ન રાખતા પોતાનુ સર્વ હૃદય મને મોપ્યુ હતુ તેથી એ પ્રશ્નોના તાલ શા ઉત્તર આપે છે તે જોવાનુ મારા માટે વિશેષ કઠિન ન હતુ ”

“મારી પચાસ વાની ઉમર થયા પછી મારા મનમાં જે પ્રશ્ન ઉપજિયન થોડાં તે નરન નરીન જ હતો એમ કંઈ ન હતુ ઉછગતા અનાન બાળકયાં તે રડ મહાન શુદ્ધિશાળી પગિત મુખીના સર્વ-આમાનહદના અતરાતમામાં એ પ્રશ્ન જાવો જ હોય રડ મને સ્વાનુભયથી જણાયુ હતુ કે, એ પ્રશ્નો ઉત્તર આપ્યા સિવાય કોઈને માટે જીવન ગરૂ નથી એ પ્રશ્ન એ હતા કે, આજે હું જે કંઈ કરુ છુ તેનુ કોને શું થશે ? અને અમર જીવનમુખી હું જે કરીશ તેનુ જીવનની સમાપ્તિ પછી મેમાં પયવસાન થશે ? ”

“એ જ પ્રશ્ન મહાજ બુદ્ધી રીતે પણ ગોઠવી ન શો ” મારે જીવનુ તા માટે ? માટે પણ વસ્તુની ઇચ્છા શા માટે કરી ? અથવા કોઈ પણ કમ કેમ કરવુ ? મૃત્યુ પણ જેને નષ્ટ કરી શકતુ નથી એવો મ્હ નાલ માનવા જીવનમાં છે કે ? સર્વ ઉપદ્રવ માનવજીવનનો ઉપયોગ કરીએ તો સામાન્ય રીતે તેના મે ભાગ પડે છે રસાયણશાસ્ત્ર, અભિન વગેરે દરેક શાસ્ત્રો એ પ્રશ્નો વિચાર જ કરતા નથી જે શાસ્ત્રોમાં ચિનાકર્તૃપણ છે અને તેના સિદ્ધાંતોમાં નિર્ણયપણ પણ હોય છે, તથાપિ તે એ પ્રશ્નો અપત પણ કરતાં નથી ઉત્તર રીતે વિચારશાસ્ત્ર અથવા કલ્પનાનાશ્ત્રો એ પ્રશ્નો ઉદાપાદ કરે છે, પણ તે તેના નિશ્ચિત નિર્ણય આપતા નથી મુન્દેરિ નિશ્ચય જેના ગહન રિવેચનમાં પણ એ પ્રશ્નો નિશ્ચિત નિર્ણય મળી આવતો નથી

“જે જે તત્ત્વોએ આશુધી એ મહન પ્રશ્નનો મોતઝમી પૂરું વિચાર કર્યો છે, તેઓએ સર્વેએ એક જ ઉત્તર આપ્યો છે મોઢેગીમ, ગોપનહાર, મોનોમન અથવા બુદ્ધ એ સર્વેનો ઉત્તર તે જ — મોઢેગીસ કહે છે - ‘જીવનથી જેમ જેમ દુર જઈએ ત્રીએ તેમ તેમ આપણે સત્યની વિગેર નિકટ થતા જઈએ ત્રીએ જન્મથી જ આપણામાં સત્ય પ્રેમ રહેતો હોય છે આખા જીવન સુધી આપણે શા માટે નરકીયા માનીએ છીએ? દેહકૃષ્ણનામાંથી મુક્ત થવા માટે જ! આ દેહ જ એક દુષ્ટ અને જન્મ આપ્યો છે ત્યારે મૃત્યુ સમિપ આનંદ આપણને આનંદ કેમ ન થવો જોઈએ?’”

મોઢેગીમે પોને બીજે દિવસે મૃત્યુ પામને એવું નક્કી થયા પછી આ બાપા પૂછ્યું છે શોપનહાર કહે છે, “જીવન એ કેવળ બેદૃશ્ય વસ્તુ છે કાલો માણસ આખી જીવિ સુધી મૃત્યુના આગમનની તૈયારી કરતો રહે છે અને તેથી તે મૃત્યુથી લય પામતો નથી.”

મોનોમન કહે છે, “મિથ્યા! મિથ્યા! જ્યાં જોઈએ ત્રીએ ત્યાં કેવળ મિથ્યાત્વ જણાય છે આખી જીવિ સુધી કરેના શ્રમનું કયું ફળ માણસના હાથમાં હેરતે પડતું છે? આપણે સૂઈ થઈ ગયેલા માણસોએ તું વડું છે તેનું રમણ કરના નથી અને આપણું મૃત્યુ થયા પછી મારી પ્રજા આપણું નામ પણ દેશે નહિ.”

“જગ, વ્યાધિ અને મૃત્યુનું ખર્ચ સ્વરૂપ શા ધમુનિ મગજના ત્યારે તેમની બુદ્ધિએ નિશ્ચય કર્યો કે, માનવજીવન એ એક ભરકર વસ્તુ છે આથી તેમણે એ ચોર વસ્તુથી હમેશને મરિ મુક્ત થવાનો ધન કર્યો અને પછા તેમણે ને જ ઉપદેશ કર્યો છે મૃત્યુ પછી આ જીવન પુનઃ પ્રાપ્ત થાય નહિ તેવી રીતે તેનો હમેશને માટે જાત લાવવો એ જ મનુષ્યને માટે એવરક છે શાખ્યમુનીના અત્યુત્તમ જ્ઞાનનો નિર્દોષ-તાત્પર્ય એ જ છે.”

આ ઉપરથી જણાઈ આવશે કે, માનવજીવન સમગ્રી માનવજાતની પરિશીમા હેરતે વ્યાપારી રહે છે મોઢેગીમ કહે છે કે, “જગી મય જીવન એ પાપમય અને બમકાર છે માટે આ દેહમય જીવનનો નાશ કરો એ જીવનજીવિ છે અને આવશે તેની જ ધન-કાંડી.”

ગોપનહાર કહે છે, ‘જીવન એટલે એવું અસ્તિત્વ ન હોતું જોઈએ તેવી વસ્તુ અર્થાત્ ને વસ્તુ લાખ્ય અને પાપમય છે જીવનદ્વારા મુક્તિ આપી ગકાય છે, એટલે જ તેમાં સારો અથ છે.”

સાનોમન કહે છે, “કાપાળ એ બેરકૂરી, હારિ અને મરણિ, આનંદ અને દુષ્ટ એ મન નીતિક વસ્તુઓ કેવળ મિથ્યા છે એ મોખ્યા પાપીપગના પરપોટા છે મનુષ્ય મરણ પામે છે એટલે તેની પા પાઈજ રહેતું નથી ત્યારે જીવન એટલે રાધુતી ટક નહિ તો અનન્ય.”

બુદ્ધ કહે છે, “હેર જગ, વ્યાધિ અને મૃત્યુ નામની છે એ રિચાર અત્ત કલને હમેશ મેળ્યા કરે તો જીવનમય નિગમન થવો અશક્ય છે માટે એવા જીવનથી મોતને જીવન જવાની તેવું જીવન પુનઃ પ્રાપ્ત ન થાય તેવી વ્યવસ્થા કરવી એ આપણું પ્રથમ કન્ય છે.”

“કેવળ મનુષ્યો પ્રતિભાવાન પુરોહિતો એ અનુભવ આજ મુનીમાં થયેનો છે, અરે મારે પોતાનો અનુભવ પણ તેનો જ છે આ જામનમા મનને શમે તેવી આગી આગી રાતો

કહી ફસાવવામાં ગો અર્થ છે? માનવજીવન દુઃખ-પર્યોષા જેવું મિશ્રણ છે એ વાનને અચરીકાર કરવામાં બધ જ અર્થ નથી જેનો જન્મ થાય નહિ તે જ સુખી મરણ પ્રકૃતિ સૌ સિવામ્। વિકૃતિચીવિત મુનવે કુર્ષ ॥ માટે એ નિકૃતિથી પ્રાયે મુક્ત રહેવું જોઈએ”

“જ્યારે મારા મનની એવી સ્થિતિ થઈ ત્યારે મારા જેવા જ બીજા માણસો એ પ્રશ્નોને ઠીક રીતે નિર્ણય કરે છે તેનું હું નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યો તેમનું સામાન્ય વર્તન કેવું હોય છે અને તેમાં તેને એ ગુનો કેવો ખુનાસો મળે છે તેની હું શોધ કરના ગયો ત્યારે મને અનુભવ થયો કે, મારા જેવા સામાન્ય માણસો તેના ચાર પ્રકારના નિર્ણય આપે છે”

“પહેલો પ્રકાર પૂર્ણ અજ્ઞાન એ છે ઘણી ખરી સ્ત્રીઓ, નાના બાળકો અને નિર્બુદ્ધ મનુષ્યોમાં આ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન જ થતો નથી તેમને એ પ્રશ્નનું જ્ઞાન જ નથી, પણ મને તેનું જ્ઞાન થયું છે તેથી તેના તરફ મારાથી આખમીયામણી થતી શક્ય નથી બીજે ચારમાં આર્થિક આર્થ છે. જ્યારે જૂતપર નિનાસ હોના સુધી કર્મ થઈ શકે તેમ નથી હારે ખાંધપીને મજા કરવી ખાસે ખા, ચારે મીસે પી, નીકન ગયે છ તો કોઈ નહીં કહતે પી”

“સેકન્ડ ન વાઉ માણસોને એ જ માર્ગ પસંદ પડ્યો છે એ જ માગને અસરી સેઓ પોતાનું જીવન કટાણા ભરેલું થતા દેતા નથી કેટલાકોને તેમની પરિસ્થિતિ અત્યંત હોય છે જગતના કષ્ટો કરતાં તેમના ભાગ્યમાં સુખ વૈભવનો વિશેષ અંશ આવેલો હોય છે. તેમાં વળી તેમનું અત કર્મ આઈભાવના ઉત્પન્ન થવાને વિશેષ અનુકૂળ નહિ હોવાથી તેમનામાં નીતિ અનીતિો પ્રત્યે વિશેષ ઉપસ્થિત થતો નથી આથી પોતાનો જન્મ પોતાની દોષીયારી કે જન્યલક્ષિતથી સારી જગ્યાએ થયેલો ન હોઈ કેવળ ધન્યરક્ષાથી થયો છે એ વાત ભૂલી જનારું તેમના માટે સહેલું બને છે પ્રત્યેકના ઉપભોગ માટે હજારો સ્ત્રીઓ મળવી અથવા રહેવાને લગ્ય મજબૂત મળના શક્ય નથી, એ સિદ્ધાંત તેઓ ખુશીથી પીસરી જાય છે હજારો જૂખ્યા મનુષ્યોના સુખમાંથી બળા કારે લેવામાં આવેલા હજારો કોળીયા તેમના મુખમાં પડે છે એ વાન તરફ દુર્વેક્ષ કરવાની તેમને સ્વનતા હોય છે જે લગ્ન રાજમંદિરમાં તે રહે છે તે મદીરના પાયામાં હજારો મનુષ્યના શ્રમનો પરમેવો પડેલો છે તે કેમ જુલો ન જાય? પણ જે કુદરતની ઇચ્છાથી હું આજે રાજ થયો છું તે જ કુદરતની ઇચ્છાથી કાને હું રાજનો ગુનામ નહિ બલુ તેની તી ખાતી છે? એ પ્રશ્ન પણ તેઓ પીસરી જાય છે શુદ્ધિની ખામીથી એ પ્રશ્ન તેમના સ્મરણમાંથી ખર્ગી જનારું અસંભવિત નથી જે પ્રશ્ને શુદ્ધને આગળબાધુળ બનાવી દીધો તે પ્રશ્ન આ ચારાકવાદીઓના ચિત્તને સ્પર્શ પડ્યું કરવાને કરે છે આજે યોજના નમળમાં લીન છે પણ કાને જ એ સર્વ પર હળ દેગે, એ વાન તેમના લક્ષમાં આવતી નથી મારામાં એટલી મહેશુદ્ધિ ન હતી તેને હું શું કરું? મહેશુદ્ધિ મૂળ સ્વરૂપ ન હતું તો બને, પરંતુ તેની નકલ પણ મારાથી થવા જોવી નહતી”

ત્રીજો માર્ગ પ્રખળ બુદ્ધિનો અને પ્રયત્નર ઇચ્છા શક્તિનો છે. માનવજીવનનું મિથ્યા-પણું જોખમી ધૈર્યથી આગળ વધી તેનો તાલ કરવાના માગને અનુસરનાર માણસો આગ-જાના વેગપર ગજાર તેટલા પણ મળશે નહિ. આ માર્ગ સર્વમા શ્રેષ્ઠ હતો અને એ માર્ગ જર્વાની મારી ઇચ્છા હતી.”

“એથી માર્ગ દુનળ મનુષ્યોનો તેમની નજરે વસ્તુસ્થિતિ આવેતી હોય છે પણ નનની કૃત્રિવતાના કારણે જીવનના પ્રવાહ સાથે ની ગયા શિનાય તેમનાથી અથ ધર્મનું બનતું નથી કોષપણુ સ્થળે અને કોષપણુ કાળે આપણને કોષપણુ મુકન કરશે એવી માડી આશાથી એ માણસો જીવનને વળગી રહે છે. દુષ્ટો એ જ કોળીના માણસોમાનો એક હતો.”

“સોનોમન અને સોપનદારના લગભા માનવજીવનની નિરૂપના આવેતી હોવા છતાં પણ મદનથી તેઓ જીવનના અત સુધી જીવન રાખી રહ્યા હતા. પણ ખાતુ પીતુ ગરખા મારવા અને ઇચ્છા થાય તો ખુસ્તી પણ નખના, એ પરિસ્થિતિમા એ મનને પોતાનો કાળ વ્યતીત કર્યો પણ એ માગ મારા માટે અતિ વિપાતિત્વા ક હતો. આથી દુ કોષપણુ જીવનને નિશ્ચય કરી શકતો ન હતો.”

“માર્ગ વિચારપરપરામા કોષપણુ રથાને ખોતુ નાણું હોવું જોઈએ એ સમજની ખાયા મારા ચિત્તમા જગૃત હોનાથી મેં આત્મહન્યા કરી નહિ. આપણી બુદ્ધિની ત્યા કેવી છે? એ જાગૃતનો હું મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો. માનવ-જન નિરૂપ છે, તે મુશ્કેલ નથી અને બુદ્ધિવાતને વળગેતી નથી એ વાત મારી બુદ્ધિએ સ્વીકારી એથી અધિ-ઉચ્ચ બુદ્ધિને નિવાસ મનુષ્યમા નથી. ગોણુ પદો સામાન્ય બુદ્ધિથી ઉચ્ચતર બુદ્ધિ મનુષ્યમા છે એ વાતનું સ્વપણુ પણ કોષએ સિદ્ધ કર્યું નથી તેથી મારે કહેવું જોઈએ કે, મારે જીવન એટલે મારે સામાન્ય બુદ્ધિના હાથનું રમકડું જ છે. હવે એવી ક પના કરી કે, મારી એ બુદ્ધિનું અસ્તિત્વ દૂર થાય તો તેના નાશની સાથે મારે અસ્તિત્વ પણ પૂણુ થશે એ ઉધ્ધ છે પણ બુદ્ધિ જ અસ્તિત્વ મિર્માણુ કરે છે. ત્યારે તે પોતે જ તેની નિરૂપના કેવી રીતે મિદ્ધ કરે છે? આ ઉપરાંત એ પ્રશ્ન પૂછી શકાય એક પ્રશ્ન છે મારે જીવન જ અસ્તિત્વમા આવ્યું નહોત તો બુદ્ધિ પણ કયાથી ઉત્પન થઈ હોત? માટે બુદ્ધિ અને જીવનને જ જન્યજનક સમવ હોવો જોઈએ બુદ્ધિ એ જીવ હોઈ જીવન એ જનક હોવું જોઈએ. અર્થાત્ બુદ્ધિ એ પ્રધાન ન હોઈ જીવન એ અસ્તિત્વ છે એમ માનવાની જરૂર છે. હવે અહીં હરકત એ આવે છે કે બુદ્ધિએ જીવનનું કાળ હોય તો તે જ બુદ્ધિ જીવનને નિરૂપ કેમ કરાવે છે? એકદરે મારા વિચાર પ્રેરમા જોટાજો થયેના હોઈ માર્ગ પણ રેકાણે મારી વિવશણુ જૂત થાય છે એવી સમજ ઉત્પન થઈ અને એ સમજ ઉત્પન થનાથી જ હું આત્મહન્યા જેવા કાર્યમા પ્રવૃત્ત થયો નહિ.”

“જીવન કટાળા ભરેલુ લાગે છે ને ત્યારે તેને નષ્ટ કરી સુખી થવામા કાણે તારો હાથ પકડ્યો છે? જીવન છે અને કેમ જીવે છે, એ સમજે નહિ એવી સ્થિતિમા જીવના ક તા. મરણુ શુ ખોતુ? જીવને દું કેમ જીવુ છુ, કેમ જીવુ છુ એવો જપ જપા કરવામા અથવા

વેડાના આગળ પલ્લુ એ જ બડમડાટ કરવામાં શો અર્થ છે? નારી ચોતગ્ર મેચા, માણસો અને પથી ગ્હે છે તેમને ખરેખર એમ લાગે છે કે પોને જે વડ કરે તે શુદ્ધિ સાથે સુસગત છે તને તેમ લાગતું ન હોય તો તેમનામાં રહી તેમના સુખને ધુળ બેસાડના કંઈકાં તું જ ચાંથી કેમ બહાર જતો નથી?"

"ખરેખર, મારા જેવા માણસોની ગણતરી અતિ દુર્ભાગ અને મહા ભૂખમાં જ કરવી જોઈએ આત્મહત્યા સિવાય કશુંક નથી એ સાત સ્પષ્ટપણે સમજાવી દેવા જતા તેમ કરવા તૈયાર થતો નથી વિચાર અને આગારમાં આટલી લિનનતા ક્યા મળી આવશે? ખરેખર, સમગ્ર જગતમાં અમે મહામૂખ છીએ વીક, એ મૂર્ખાઈ અમારે અમારી પાસે જ રાખી મુઝવી જોઈએ, પરંતુ તેટલી અકકન પલ્લુ અમાંગમાં નથી મુખેપગ પાવડર લગાડી બજારમાં મેમની એવા શુદ્ધિકાને સાથે ગળી બની હતીને દાહ માણસ જગતને જેમ પોતાની અકકલન પ્રવાન કરી મતાવે છે તેમ અમે પલ્લુ અમારી મૂર્ખાઈ સર્વ જગત સમક્ષ ખુલ્લી રીતે રજુ કરીએ છીએ."

"માગ મનની આની સ્થિતિ થતા છતાં એ માગી વિચારમાગમાં કોઈપલ્લુ દેકાએ મુન થાય કે એ નમજ કીપલ્લુ નષ્ટ થઈ નહિ, પરંતુ એ મૂન ક્યા છે તે જાણવાનો દોષપલ્લુ હોવાય અને જડતો ન હતો આના પ્રકાશના મૂંઝથી ધમકોટ મનેનાં વાનાવરણમાં વણો કાળ-કા.વા પડી એ હુમ ધીમે ધીમે રીખગઇ જવાના ચિદ્ર જલાના નાગ્યા અને હુ પુન મારો આગ ગોવસતી તૈયારીમાં પડ્યો."

—બપૂલું

સન્દરીનાં ચરાણકમળ.

નેખ-રા પ્રભાશકર મગળાઈ દિવેદી.

આગે રાંધ નામ નહોતું તેથી હુ દુગ્ધા નિકળે, દુગ્ધાં દુગ્ધા એક કેન્દ્રી જૂની ચીજો ગેયનાંની દુકાનમાં હુ ઘુસ્યો.

આ તરફનો દુગ્ધોનાં પોરિસ ભરપૂર છે અહીં નમના માણુઓમાના દરેક બનતાં સુધી આવી દુકાનોની મુનાકાત લીધેની હોય છે ગરણ કે માન્સમાં આજકાન એવી ફેશન થઈ પડી છે કે જૂની જૂની સન્દર ચીજો ખરીદી ચોતાના ધગે સન્દર મતાવતું તે માટે દરેક મેદા દુગ્ધોને લગતી એક જૂની વસ્તુઓની દુકાન હોય છે જ.

હુ જે દુકાનમાં ગયો હતો તે ધુળ અને કરોળીઆતુ જ, ઘડ હોય તેમ જણાતું હતું. ચેચના માટે જે જે વસ્તુઓ આગે આણુએ પડેલી હતી, તે પેટનાયે કાળોની હશે એ કહેતું એસાંય જણાતું હતું પરંતુ આ ધુળ નથા કરોળીઆના જગા માટે તો મને તેના પ્રકારને સ્પેષ ગ્લો નહિ.

શુભામગિની ગજળ (અચિત્ર) ૩ ૨-૦-૦ એન એન ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુબાઈ.

આ દુકાન પારીસમા બહુ મોગી ગણાતી હતી પૃથ્વીપર જે જે દેશમાંથી જૂની ચીજો સમઠુ થઈ રાખે તે તે દેશની થોડી વધુ પશુ ચીજો અહીં જણાતી હતી લાંબ માગીનો એક દીવો, એક ફ્રેન્ચ મેહગનીના કાચમાં અચિત ટેમનપર ગોઠવાયેલો હતો પદરમા લૂંછના વખતની એક એસના હરણના જેના જે પગ તેરમા લૂંછના વખતની વેવણીવાળા ભારે ટેમનનીને આરામથી બેઠા છે ટેમનના ચારે પાંચ માલુદીલુદી તરહેતા જતુ તથા વેનચુગી કાતરેની છે.

દુકાનની ચારે તરફ આચોવાની અલારાઈઓ હતી તેપર લાન, વાળી તથા મોતેરી કાન કરેલ મોગી મોગી જપાની રકામીઓ ગોઠવેલ હતી તેની પાસે જ જૂની જૂદી કારીગરીવાળાં વાસણ કુસણ તથા હાથે ચીતરેલ છબીઓ ગોઠવેલી હતી.

નાના નાના કપાળનાં જૂતા ચંદ્ર ગયેલ જારણાની તડોમાંથી ધોળા પૂડા જેવું ચળ-કટુ ચીનું રેશમ નજરે પડતું હતું જરીકામનો પણ અલારાઈ હતો મૂર્ખનો પ્રકાશ દુકાનમાંની આ જણુમોપર પડી તે જણુમોને ચક્રચળિત બનાવતો હતો. મેનીપડી ગયેલી ધાતુની કેમમાં કેટલાય દેશની કેટલાંક છબી હારથબચા મૂખથી મારા તરફ જોઈ રહેતી તેની ચલતરી જ નહોતી.

મિનાનની કારીગરીનો કેટલોક ભાગ દુકાનને એક ખુલે ચક્રચક્ર કરતા હતો. ચીનની આગીમાંથી તૈયાર કરેલ દેવદેવીની મૂર્તિ, જૂદા જુદા દેશના કારીગરી અચિત પ્યાનસો અને નુનદાનીઓથી ઘડી ખાની જાળા લારી દીરેલ હતી.

પુરાતન જણુસોની વચ્ચે થોડી થોડી જગા રાખી ફરનાની કેડી બનાવેલી હતી જે ખુલે જ સાનધાનપણે પગના ભરના લાગ્યો દુકાનના મારી પાળા પાળા ચાનવા લાગ્યો તેના મામા કદાચ એવો પિયાર આ પો હોય કે મારા ગેફમધ ચાનવાથી અથવા તથા પદ અપાળમધ ચનાવવાથી તેની અમૂલ્ય જણમો જૂની જાય.

દુકાન ભરેલો મહેરો જેવા જેવા હતા મોટા માથાપર ટાન પડેલી હતી પાતળા ધોળા વાળની લટો કાનપર પથરાઈ ગયેલી હતી રંગ ઉજળો ચુનાળી બન્ને આખો નાની સગવળા અગાગ જેડી જણાતી હતી નાક મગમર પોપટની ચાચ જેવું હતું જેના તો વાહુડી હોય એમ જણાતું હતું બન્ને હાથ લાંબા અને પાનગા આગળા સાથે વાળાળના પખાની અમાનતા જણાતી હતી તેના હાથ વારવાર કાપતા હતા પગતુ દુકાનની ચૂંચનાન ચીજો ઉપાડતી વખતે તો વોળ જેવા સખત ચક્ર જતા જૂનાનો મહેરો એવો જાહુગર જેવો હતો. કે વણુ સીકા પર તે જાણ્યો હોત તો તેના મોઢાં માટે જ કકત લોકો તેને જાહુગર માની ટવતો સગવળા દેત.

આપ આજે કંઈ ખરીદો એમ લાગે છે આ એક મનાયાની ઠરી છે જૂઓ તો અરા ! કેવો સુન્દર પ્યાન છે ! આ જ લઈ જાઓ આપણા રસનાત્મક આ નસ્તુ અમલગી ગણાતો તે નહિ તો આ બેધારી નનનાર લઈ જાઓ ! એ મોટા કારીગરે તૈયાર કરેલી છે આ દુકાનદારે વાફવારા છોડી.

હું, સરતા અને મિત્રમં ૩ ૭-૦-૦ એન એમ ત્રિપાળી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

(*Quiller-Couch*) સાહિત્યના શક્તિ અને સન્દેશ આદ્યા ભવ્ય હોવાથી, કોઈ જાનને અપ્રતિષ્ઠિતા, અતિશયતા, અનુદગ્તીપણુ અથવા નીચતા તેમાં આવે તો તે સાહિત્યની સહજ પવિત્રતાને અગાડવા અશક્ય છે.

૫. સાહિત્ય અને કલ્પના

અત્યે સમર્થ સાહિત્યનાથની સાથે એક બળવાન અને જીવનત કલ્પના જનનમાં જન્મે છે તે મહાબળેતિર્મન્ત ભારતીય વેદનરક્તિને લોકોક્તિએ સામાન્ય સૂચકિરણની શક્તિથી એ અધિક પ્રતાપી લેખી છે તે સત્યા યોગ્ય છે અગળ અને પ્રખર કલ્પનારશ્મિના સામર્થ્યથી વસ્તુઓના ચૂન આપણુ પીગળે છે અને અન્તર્નિવાસી મુદ્ધમ અને સુદાગમન તત્ત્વ, રત્ન સરથુ તેજસ્વી ને યુષ્ઠ સરથુ ક્રોમળ, જડે છે.

વેદનરક્તિને પ્રભાવે જનહૃદયના અકનિન પવિત્રતો પિછાન્યા પડી, તથા કુદરતના આનંદમોહાગ અને ખંડુશી લીલાઓનું હાર્દ જાળ્યા પડી, કલ્પના સમન્વય અને સર્જનનું કાર્ય આરંભે છે વસ્તુના પ્રથમ દર્શન પડી આત્મા અને કુદ્ધિની જૂરજૂરી પોષકશક્તિઓની સાહાય્યથી દૃષ્ટ વસ્તુઓના અગ ઉપાગોને પરસ્પર ધટાવના તથા કનાદણિએ તે સર્માથી અપૂર્ગ અને મોહક મનોમૂર્તિઓ ધડી એ આ સર્જન ક્રિયાનું કાર્ય છે તે સર્જન સમર્થે ડાગપર મૂળમન્ત થતું જતા તેમ તેમ તેને અનુદગ્તી નેની આપમેળે ગોહાની ભવ્ય, અને તે જ સર્વોત્તમ સેની છે.

૬. સાહિત્યસર્જન અને અર્તનલા.

પ્રતિભાપુષ્પો રસાનગ્રથના જ વાતાવરણમાં ખીલી રહે એ વાતાવરણની નિશ્ચિન્તતા, હૃદયમાં અનનસી ધિમિઓ જગાડનાની તેની અપ્રતિમ રક્તિ, તેણે મોનાની દૃષ્ટીથી ઉધાડેના નનનના જ્યોતિર્મનોની અર્ગાય તેજોમયતા, અને એ વિષ દસનથી અતરમાં પ્રકટના આલનાં અર્થે 'ગર ડોળ-આ સર્પથી સાહિત્યનાથને જે પોષણ મળે છે અને તેના ઉરમાં જે અસંસિચન થાય છે, તેવા પોષણ અને મિચન, અર્થા નિરર્થક અને દેવળ કૃતિમ સામાજિક અનુભવી છનન મટેના વાતાવરણમાં અશમ્ય છે આ કારણથી જ, જ્યાં જ્યાં પ્રતિભાનો ઉત્થ વધે છે ત્યાં ત્યાં તેના પ્રખર મનાવવન મિલેએ જતાવની જખનોના કિમ્બો પીગાળી પાખ્યા છે, અને પોતાને તથા ખીજને માટે રસાનગ્રથના મુદ્દ માર્ગો સરન અને સદૃશ મનાવ્યા છે.

પ્રતિભાવાનુ પુરુષ આવી રીતે જ, 'અમા ની મિશ્ર મડ ઉધારે છે પાતુ તેનાપર પ્રભુ પણુ તજેહો અદુર રહેતો યથી એમ માનતુ બુનબરેતુ છે દેવળ ઉમિઓના ઉઠાડથી જગતનુ તન આને હિ, અને, તેને ધમ્તો અદુશ અને યોગ્ય બધતો લેજો જ એ આપણા 'એડપોર' સાહિત્યનાથ સમજે છે, પરણ, જુદી મનનોતો તે પોતાની બહાર શોધતો નથી, અતરમાં મોધે છે તે નર્તન નિયમને જ તેને સામે વસ્તે ફેરી ભવ્ય છે.

“ જ્યાં ભયભીત દશા હોય ત્યાં સ્વતન્ત્ર ઉદ્ધારો કે સય ઉદ્ધારો નથી નીચતા
જ્યાં સુધી અમુક પ્રકારનો દાગ હોય ત્યાં સુધી કરેનાતુ કે નખવાતુ અતુલવેલું સય
ખરાખર નીકળીશો સમય નથી આપણા સાહિત્યની હુ ભયભીત શા નેડે હુ”
(૨૧ મો કે ગાંધી) બહીકણ અને અનિશ્ચિત ચિત્ત હાર ત્યાં આત્મ-
સર્જન સમયે નહિ તેવા ચિત્તવાળા માણસો સાહિત્ય પ્રવૃત્તિમાં કોઈ અગીત કે ચિરંજીવી અમર
સ્થાન ચણી શકે નહિ કેમકે, તેનામાં આત્મવિશ્વાસ નથી, રસાયણ નથી, અને નથી મટિ
સ્વયંમાં અગત્યના શુદ્ધ, સાદસ, પ્રગતિ અને વિશિષ્ટ, આત્મજીન વ્યવિત્ત, તે નથી આ
શુભો ન હોય તો ખીજી શક્તિઓ નકામી જેની જ છે, કારણ કે યાદોમાં કરી પડતા
અમર્ય ન હોય તો એ સમિતિઓનો પણ અપૂર્ણ અને સંતોષ નુન પિકાસ અવકાશ છે

હુકમાં, સાહિત્ય એટલે સયમસાન ગતા સ્વેચ્છ રમણના રમિયા અને વિશિષ્ટ કે અપૂર્ણ
ક-પનાશમિતિઓ સીઓ કે પુરોવાના આત્મનો કલાત્મક નાણીશ્યે આનિર્માન

હજી છે હિન્દ કયમ ઉભુ ?

વેળાક-૨૧ વિજય.

૧

વિનામે મોરેતુ પ્રભુપ્રિય મહા રોમ ૨૩,
ફમેતુ સૌન્દર્ય અથ પતિત ને ! કીમ હરેતુ,
ધણાં એના રાજ્યો વિવિધ પથગામી મળી મળા,
પુછ આત્મા જ્યોતિ અનિચય ઉભુ હિન્દ અહીંઆ

૨

સૌન્દર્યો હિન્દના છે, ના જુદાં, મિતુ જેના
એથી ગાજ રવા એના ગોળે ભાગ વિશ્વમાં,

૩

ઝાંઝાવેખન સમ તાજ સૌંદર્ય દામે,
આત્મ્ય મુ ૧ નરનેત્ર સૌંદર્ય દારે,
ઝાંઝાવેખન દિવન ગેથી આવે,
નુરેશ્વરો અમર એવા ગમાધિ ૧-૭

૪

નખન છે તાજનું માન્યુ, એહ સૌન્દર્ય ઉપરે
તાજનુ એ હો તાજ રનેહ સૌન્દર્ય જેટનુ,

૫

અન્ય ખડોના સૌન્દર્યો ઉગીને આથમી ગયા,
વાળ્યાતા જેહમા ખીન્ને દ્વાર મોઢ નિવાસના

૬

યુરોપમા પૂર રૂધિરના વહ્યા,
પાપો યુગોનાં જડવાદનાં ફળ્યા,
સગ્રામમા સર્વ મહાપ્રજ્ઞ મળી,
પ્રજ્ઞપ્રજ્ઞના ગુલ યોગની વડી

૭

સયુક્તા રાજ્યો શિખવે પ્રજ્ઞને
સ્વાત ગ્યસિદ્ધિની મહા કલાકો,
બોધે ત્રિદીરો વિરઐક્ય મત્રો
માતૃભૂમિ સેવ્યની પુણ્ય મેવા

૮

ભૂલેથી સૌ સ્વસાઓને ત્રાસથી મોક્ષ અર્પવા
સૂક્ષ્મ એ બ્રહ્મશાન્તિના શિખાવે આર્યની પ્રજ્ઞ

૯

ધર્મચૂત થનારી સૌ, પ્રજ્ઞઓ ધ્વસ્ત થાય છે,
ભૂલી નિત્ય મહા સત્ય પ્રજ્ઞઓ ભ્રમમા ભમે

૧૦

કાચે ગણ્યો ધર્મ જ જેહમ માન
કાચે ચૂકી પ્રાણ, પૂળ્યા જ ગાત્ર,
કાચે ત્રિધિ પાઠળ ધર્મ દાંડ્યો,
ને નાસ્તિક ધર્મ જ દલ માન્યો

૧૧

વ્રજ્ઞ સત્ય જગન્મિથ્યા ભાવના બન્ય જેહની
આત્માધિગ ગણ્યે વર્મ, ઉભી આયપ્રજ્ઞ અહીં

લન્ડનનું 'જુ' : એક મુલાકાત.

નેપથક — ગ ક્રાન્તિસાક્ષી ગ્રાનસાન પદ્ધતિ. એમ એ

લન્ડનના 'જુઓર્ગીસ' ગ્રાન્સ, અર્થાત્ જનજાતના પ્રાણિઓનો જેમાં અમદ છે એવો મામ, એ લન્ડનનું એક જોરા જેવું સ્થળ છે, એમ ન્હાનપણથી એને વિશે વાંચેલી દુષ્ટાંત ઉપરથી મ્હને લાગ્યું હતું તેવો એને ઉપગના લાભા નામને મ્હને હતું. "જુ" એ નામથી જ જોગાયે છે, એટલે જ પણ એ જ નામ વાપરીશ

લન્ડનની ઉપર દિશામાં 'રીજન્ટ પાર્ક' ક્ષેત્રે લન્ડનનો એક મોટામાં મોટો જાગ છે વજા પગેલીએને લન્ડનની કુમસ—'ગંગ' વગેરેનું વર્ણન વાંચીને લન્ડન હારને માટે જે ખ્યાલ મધાયો હતો તે એટલું જલ્દીને રૂ થયે કે આ મદાલાગત વિન્ના વાગર સહેલીને અંત જેટલા જાગ તથા છુત્તી 'આસ લેનાની' જગ્યાઓ છે, તેટલી બાગે ગીજા ટોડ પશુ પાટન રમા મ્હને લન્ડનના પગઓ-જેને "બહારનું લન્ડન" (Outer London) કહેવાય છે તેમાં તો વગી જીવ તથા ધણા મોટા જાગીયાઓ છે ન નના આ 'દેખાઓ' સુન્દર રીજન્ટ પાર્ક પશુ મ્હને મનોહર લાગે પોણા પાયમે એકરના વિગ્તા માળા આ બાગનો હતો તો થોડાક જ જાગ મ્હને દીરો છે આ માગની આસપાસ પોણાકીએક ફી સડે એવો મે માઇલના લેનાનો ગ્રસ્તો છે બાગની મર નામગ વન્નોઅય એવો ખીન્ને ગ્ગે. "સૅવન જોરેનિક સોસાયટી"—સ્ટેનસાહી વનરપનિશાસ્ત્રિપથક મનાના બાગની તથા મંમદુધ્યાનની આસપાસ જોગ કુશળુ ટરી ફી ને છે પામે તાજુ સરોવર છે પશુ આ મ નેના દર્શન હતું લગી તો નમ્લામાં જ થયા છે

માગ ચીગીને છેક ઉત્તર તરફ જતા 'જુ' મા જવાય છે 'રાયલ જુઓર્ગીસ વાસાયટી'—સ્ટેનસાહી પ્રાણિશાસ્ત્રિપથક સમા (સન ૧૮૨૬ મા સ્થપાયતી) આ 'જુ' નું જનન તથા વહીવટ કરે છે 'જુ' રોજ રહવારના નરવી ખુને છે મોમ તથા સનિવારે નેમ જ અમુક ખાસ વિમેએ એમાં લખન થવાની ફી પેની (નાબગ ૬ આના) છે, એને આંધાકીઆના બાળના વિમેએ એક ગિનિંગ (બાર આના) છે બાગકોને બધાય દિમો ૬ પેની જ આપતી પડે છે વિનાગને વિમે સમાના સમાસો—'દેવો' પોને અથવા એમની પદવાનગીથી આવેલા માણુમો જ લખન થઈ રહે છે હું જો માર 'જુ' જોઈ આવ્યો, ને ગરિવારે જ ગયેનો મ્હારા એ પળાની સ્ટેડીએ પોનાની પામે પડી મ્હેલી 'રિજો' નો બાર ઓઠો કરવાને મ્હને વિનિ કૃષ્ણી એમને ખીજી વાગ તો મોટા માળા ક્ષેત્રે એમ નયા તેમાં અમદ ગુજગતીએ ઉપગન અગ્રેજી સીપુરો તથા માગકો પાડ હર્ના

હુ'ના પોનાના જ નહીં દરખાતઓ છે ને અંતર સં-૨ ગ્ગ્યાઓ બના પા છે એ નહેર નચે થતે જા છે, નવાવો પજા છે 'મે સ્ટેન્ડ' તથા ઉનાહા-મ્હો તો હે પ એના કાર્નિસાઈ નથી આ ગરિવારે એમ અભિચારે વાગે ૧ થી ૧૧ ત્યા ને ૧૬ માગ

વાગે 'જુ' મા દાખન થયા મહાદાચાર વાગ્યા સુધી રહ્યા, તે દરમિયાન બપોરે નાસ્તો કરવો પડ્યો, અને જે ઉપદેશ-ટહનો આશ્રય લીધો તે સાફ તેમ જ ચરતુ લાગુ.

એક વખત નેરા આવવાની સખ્યા બહુ નહોતી છે લગ્નના આદેશની ચોપડીમાં આઠ લાખ માણસોની આકડો ધણે સારો લાગ્યો હતો પણ આ માસની-નવનુ-આગીની રાજમાનમાં જ 'દામ્મિ' મા એનો ટુપો નાઈન્ટ વૃત્તાન્ત આપ્યો હતો તે ઉપથી જણાય છે કે સન ૧૮૧૮ ની સાનમાં આઠ નાખ કમતા વધારે માણસો 'જુ'માં ગયેનાં, પરંતુ સન ૧૮૨૦ મા-ગયે વધારે પડ નાખ માણસો ગયા હતાં. તોમાયગીની આવડને સાગે લાભ થો છતાં મોતરાસીને લીધે ખર્ચ પણ મુ-આનના પ્રમાણથી વધારે-રહ્યું હતું ખરે આપ્યા પ્રેરકોને આપનાની રાતિ એ મળજેની તેની વાત નથી પણ એમાં જે જે વારો છે તેમાંના મેનીજરા નોંધ લેવી નેહએ, જે એ કે 'જુ'ની જાહેરખતર સારી અખાય છે જે રેડેનનો ઉપર પણ તે રાગવાર નજરે પડે છે ખીજુ એ કે પ્રેરકોને આટલા મોટા માગમાં કે વાગે નમ જેમ જો તેમ એકો થાય એની સમાજ લેવાઈ છે પરિણામે ખામનાં પ્રાગિઓનો સખ નથી આ નમમાં એક નથી, મુનાઈ નોંધરા તથા જૂનાગઢમાં આમાંનાં પ્રણુ પ્રાગિઓ-કેટલાં આથી વધારે સારા નમૂનાના પ્રાણીઓ મુદ્દો હોય હતા, છતાં આપણે ત્યાંના આ પ્રાણિસમૂહ પ્રમતુ ચિત્ત આટલું બધું આગ્રહતા નથી, એ વાત કબુલ કરી પડે એવી છે.

અનં શાસ્ત્રીયદિટ્ટી પ્રધાતા પણ રચ્ય હતી દરેક પ્રાણિનું નામ, નતન તથા સમદસ્થાનમાં આયાની તારીખ, કેટલાં જોટ મળેનાં તેઓને જો આપનારનું નામ-એની હકીકતની તખ્તી દરેક પાજરા આગળ ખરી જ તેમ એક સિદ્ધિગની ખમતની એક સમ-જૂનીની ચોપડી મળતી હતી, જેમાં પ્રાણિઓના ચિત્રો તથા જાણવા જેવી હકીકત પ્રતિ-નિરૂપણ પ્રિયાદિ આપે છે વણા પ્રાણિઓની જુદી-જુદી જાતના જુદાંજુદાં પ્રકારના સમૂહ પણ પુખ્ત થતા પણ લૌહિય દિટ્ટિએ તો એથી રહેજ વિરમય થાય, વિરોધ નહિ શાસ્ત્રીય દિટ્ટિગણને અખ્યાસ તથા અવનોકનને મારે કાયદો થાય એ હેતુ છે.

તા-એ ન્તાની પણ નોંધના જેવી વાત છે-આમાં મડળમાંની એક અગ્રેજ બાઈ એ-નરસ થયા 'જુ'માં ગઈ નહોતી પણ ખીજુ એ જાણ્યો છે કે ન્હાનપણમાં જ ગયેની હેમણે તથા અગ્રેજ પુરે વણા વરોં થયા 'જુ' દીઠેલું નહોતું, અને તે દિવસે તો રસ્તાની પણ ચરત નોની પણ આમાંનાં એક માણસો વ્યા નહોતા મળ્યા જેમલો કીસિ તથા તાજ પહુ દેખ્યા ન હોય!

'જુ'માં કેટલાક સ્થળ લોકપ્રિય લાગ્યા તેમાંનું એક તો 'સિદ્ધગૃહ' કહેવાતા સિદ્ધ ગૃહમાં જે સિદ્ધો-નને ન્હાના કદના ને એક તો ઘરડો-એ સિદ્ધજી-એ વાધને જે ત્રણ ચિતા-એનાં હતા ધણે વરોં સિદ્ધરાજના દર્શન કરીને જરા આનન્દ તો થયો જ, પરંતુ જૂના-ગના જેવા સારા મોહાગ નહોતા તેથી જરા નિરાશા થઈ વાધ ને ચિતા સારા હતા, છતાં સિદ્ધ

તે સિદ્ધ-આકૃતિ જ ન થયે જોઈતું હતું. પાશ્વર પ્રમાણમાં ન્હાના થયાં જોઈતાં 'અર્ચ'નો વખત તે વખતે મેં મોડો સ્વાપુરો જોઈને ટોળે મળ્યાં. અમે પણ હતા મામળી ગવથા સિદ્ધની વ્યાકૃતિ તથા નર્મનાઓ, મામળા હું જોઈને અનુભવે દરખાસી ગઈ નીધા તે, તે પછીની જુદી જુદી ક્રિયાઓ તમા મુખ ઉપરના જુલજુલ ભાવો તરે જોવા કે પાશ્વરિયારો મનમાં આવી ગયા મનુષ્યોમાં થ આ પશુત્વ કયા નથી કે એ પ્રાણિઓના આરંગે નિરરકાર કરીએ.

રહાસ્યના વાગ્યે દરિયાઈ નિહો-*'Sea Lions'* ના નારતાનો વખત હતો. આ પ્રાણિઓ તરિયામાં રહે છે તે ની. પણ એમને મિલ્ક કેમ કલા હોઈ હતાં ખુનામે મળ્યો નહિ આકૃતિમાં માળીને મળ્યા, ને મોડો તથા મોડો જુલ બગ એક તમામ કું હતું, તેમાં ખડો પણ હતા તેમાં ના સમુદ્ર-નિહો ગમત કલા હતા એક જૂથથી વ્યાકૃતિ થઈ નિચિત્ત ધાનિ કા કારતો હતો રજેત્રામે આકૃતિ ટોપનીમાં ન્હાની માળીઓ સરળી દિશામાં વાગદરતી દેખા માડી, અને તી સ્વપ્નનાથી તરી પૂળી માગી અધન, ખડક ઉપર ચડીને માળીને પકડી લેતા ધણીવાર મોં વડે જ ઝીપી ને, અને કેટલીક વાર ઉંચા ખડક ઉપરથી ફૂદી, હવામાં અદ્ધર માળી પકડી, પાણીમાં પૂળી માગે એ આખો દેખાવ મહુ જ્ય પડે એવો હતો ઓનિમિયા સરસમાં મોં પૂળીના આ પાળી એને દેખા હતા તેઓની પામે ધણ કામ કરા મુ, વાનુ પણ વગાળ્યું તે ઉપરથી તે પાળી શકાય એવા હોને એમ ધાનું હતું છતાં મળે મિનિટે તેઓને એન દરમ્યાન પણ આજી આપી પડી હતી એ જોવા એમને મુધાનો રોગ મોટો હશે એમ સમજાઈ અહીં એક બીજે ટેમ્પે *'The Mermaid and the Sea-Lion'* કરીને તમાલો થય છે, તેમાં-સાલન્યુ છે કે-મે-ઉપર કાચની મોડાની ટાળી પાળીથી ભરે છે, ને તેમાં ના તથા તરવાની જેટલી વિવિધ ક્રિયાઓ એક સ્ત્રી કરે છે તેવી જ એની પત્ની તત્ત એક સમુદ્ર-સિદ્ધ કરે છે.

આકર્ષણ નિતુ કેન્દ્ર નથી જ રચનાનું હતું ઉંચા ખડકોની ઉપર રીંછના હેમણુ હતા ઉપર આમ, જે બાળુએ ભીંત એ બાળુએ કડોરા, નીચે એક ભાગનો ખડક ને બીજા ભાગનો બાળુવાળો ખડક જેમાં પાળી ભરી શકાતુ હશે તથા ચાર જનનાં રીંછો હતા તથા ખીરીઆ-*'ગ્રાકેન'*ને કાળા તો મહુ પહેલાં દેખ્યાં હતા પણ મહેનુત્રનામી-*'પોન'* તો ચહેલી જ વાર દીગ મુખ ઉપરનો મુચ્ચાઇ તથા જાળનો ભાગ તથા આકૃતિનું કાર્કિ બેટાગપલ્ય-એ જે દૂર રાખીએ તો આ થેત જાળુનાનના સનનિ, મુન્દર નહિ તો આપેલે દો કહેવાય જ ધીચ મોડાગ સહેલ વાળ સરસ દેખાતા હતા-જના ધાયાં હતા તેમના બગ્દર જેવા ધોળા ન્હોતા વચ્ચે વચ્ચે આઠે તપખીરનો પટ દોલ એમ ભાસ થતો હતો પણ સોંકાના તે માળીના હતા લેકો પુકકા ખાવાનું આપતા બેવર્શિમ, સફરજન, માગર, વગેરે ઉપરાંત ખાડના ચકનાઓ એ ખુબ ભારથી ખાય છે (એ તો નવો રનાદ એણે

કેળે થો હો ને ? ઉત્તર કવ તરફ ખાડ કે શેરડી એવો અત્યેય નહિ મીઠો હોય) એક જલ્દે પનરાના હાથમાંથી મોઝામાની ધાર કરી તે આગાદ મોટાથી ઝીપીને ગયો છનાગી ઉપર સા ડી પતી હોયો નીચો જ્યો, એટલે હોયો ચાગી, ઉતારી, ફરી ફરી ચાગી તદ્દન માફ-મરો-કરી નાખ્યો. > ખડા ઉપર રીંડા હતા એની એક ખાલુએ નીચાણમાં તીનોતીમ-અજરાગો, હજણ રંગેરના-ઉપરથી ખુલના-પાજરા હતા, ને એની ખાલુએ નહાની નહેરમાં અત્યંત વગેરે પલીઓ તરતા હતા. ટીંડાની બીજી તરફ પધારે ઉંચા ખડા હતા ને એક ઉપર ગેમ રતે ખુબ ઉંચા ચડતા હતા ત્યાં બીજી જનના યુગ હતા આ આખા નિશાને *Mappin Terraces* નું નામ આપેલું છે, ને એની રચના ચતુરાઈમય તથા રમ્ય છે.

એ રચના નાનગ-ગદ હતુ આ પ્રાણિઓની જાત જેમ અનેક હતી, તેમ યુદ્ધ પશુ પણ હતા આ ચરમ, વચમ ને આ દેશમાં અપરિચિત એવા પ્રાણિની એટલા જોડા એને અવસરવા, એની મનક કવવા ચાગી પાડ્યા પુષ્કળ લોકો સગતા એમાં પણ મોટાઓ જોયા, ને રમુજ મુ. થઇ આગામાં નાન મોઢાના પ્રચલ 'બદર' દીકેના તેવો એક પગ જડયો નહિ, એની જરા ખાતરી રહી એમને હાંચનાની, ફનાની, ગરમાનાની સાગી સગરક સુતી વાતરાઓથી લુલુ *Ape-house* હતુ જેમાં ઉરામ-ઉટામ, ચાંપાનીક તથા નીક જે જનના વિચિત મુરીઆઓ, ઉંચાઇમાં નામન હતા દેહ ગેરોટો, લકમ વિચિત જ દી સ્તીનાર, જતા ખાનાંતુ ખાનાર આ પ્રાણિઓ પણ જોના જેના હતા જૂનાગમમાં એક વેળા ઉગા-ઉટામ વાઢે હતુ, તે મ્હે જોયેલુ હાથી, ગેંડા તથા ટેપિર નામનુ એક નવુ પ્રાણિ હાથી-ધરમાં હતા હાથી સાધાણુ હતા, ગેંડા મ્હોળા હતા, એ તો બે યૌગિકાગો હતા હાથી ને ગા દિ-દથી પધારેનાં હતા.

એની પામેના 'પર'માં ઝિયા જિરાફ તથા હાઇપોટેમસ હતા આ ઉત્તુ પ્રાણિ જેને કાગ વાર દગિયાઇ તાથી કહેવાય છે તે હાથીથી વધુ નહાન છે મ્હો જાડુ ભાગેખમ છે ખાખીનો બલુ શોખ છે જનતા જિરાફને પટેલી વાર દી-જૂનાગમમાં મરેનાના નરક્ષિત દેહને દીરા હતા ઝિયા જૂનાગમમાં હતુ.

પોષ-ગમાં મ્હેજ મોએક પોષટો કામ આમો વગેરે હતા ને-ફર ની સિતિ જોલવાની એટલે જ 'સીત' તથા નયુ થઇને કાનમાં અથડાતુ હોની સ્થાને ની વાઓ જ રડી શકે આપજે નો ચ વલ્લયતિ સ જીવતિ । તેની સ્થાને પાનન કથું 'જના જતે જતે એક પોષ' રડાની 'યુ-માય' કરતો હતો તે સામળી નીધી.

જુમાં એ-ખામ ખાન ખએ એનો માન એ ના ટી > પ્રાણિઓને અને નમ્તી કુ તી પરિસ્થિતિના ખાનાની ખાસ તંત્રી-વરધાપાએ તીરી છે પ્રાણિઓ લુ । જુના મુમાં ને જુની જુની આ નોરામાં મનાથી પાને કુ તી કુ તીના નેકુ દીખતુ મી આપુ એ નાર > કુ નથી તથા પ્રદેશમાં પાને ત । કુ તામાં સંધ્યમરાગાને અડું ખુ તુ ને અડું આપતુ એવા પાજરામાં, ગર ।

પ્રદેશમાં રહેનારાને બાધેલા પાજરામાં, ઉપરાંત મોટા કાચા વડે તેમ જ ગરમી આપવાનું બીજા સાધનો વડે ગરમી ટેમ્પરેચર, રાખવાને સાચી ન્યાયા કરેલી છે જે આપનાર પ્રાણિઓના શૃદ્ધમાં પાંચરા પૃથ્વીઓએ રાખેલા હતા દરેક પાજરામાં ધર્મેશીય હવું તે કેટલાંકને માટે નહેરને કિનારે તાગી નાંક કરી, નરમ માત્રી કે ધામ ઉપર જ ગહેવાનું જોઈવલું કરેલી છે કેટલાક પત્નીઓ પણ એવી ગીતે ખુલામાં રહેતાં હતાં.

જે આપનાર પ્રાણિઓમાં કેટલાક માથા અગ્રગ ગમે જોવામાં રસ પડે એક સા તો એવો હાથો વાગ્યો કે એના કાચની બહાર આપણે સુખવાગી કરીએ એટલે તરત જ નીચી નાંખી બે પાણીઆની કીમબહાર નીકળી પડતી તે આખો દેવ સ્વસ્થ હોવા બતાવે છે ખૂબ પ્રતી એ Rattle-Snake હતો, એ પ્રદાન કરે છે ત્યારે એના શરીર ઉપરના બીજા અંગજા કરે છે, માટે એ નામ અપાયું છે ૨૫-૩૦ મીટ માળા મહામર્મ પણ તેમાં

પક્ષીઓ વાંટી જાતના હતા કેટલાંક સુન્દર પણ હતા મોટા માટે હતા એ- એ મનર પણ દેખ્યો શમળી, ગીવ, ગરુડ વગેરેનું મળી પણ ન્હાતું હતું મોટું પણ એના માનવ થાય એવું કાંઈ હતું નહિ-તે એક મોટે જગ્યાએ પાંખે પ્રમાણે ત્યારે પાંખો પ્રદાન મોટી ને બાજવાનું કે તે જોવાનો નામ મળ્યો જેમ રીંછ પાગલાં પણ ઉપર બેસી માણસ જેટલો થોડો નાંક રહે છે એ જગત અસાધારણ દેખાતું હતો, તેમ જ પાંખો પ્રમાણે બેસે એ પણ જોવાનું કુતૂહલ થાય એવું છે.

સોમે (જેનું આમકુ પાંચિત્ત કંવા વડાનું છે) વાગાર, હાડ, હરણ સાગ, આંધવાળું કાં (આપણા ડાંગના જેવું કંઈક નહિ), જાત જાતની મિલાગીઓ, સિરાગ, વાયમાઓ, મગર, તાણના 'વડીઆગ' (માટે જેના પછ ત્યાં તાગ મોટામાં કાચા મગેશી ગમેરે વિવિધ જાતના દીગ ન્હાના જન્તુઓનું એક શૃદ્ધ પણ હતું થો મીંઠીઓ પણ હતી એવા પ્રાણિઓ વડતા જેઓના નામ તથા રાચી દુ સ્વન અમરિ ચિત્ત હતા કેટલાક દીરેના પણ નામની અમર નહિ એવા, કેટલાંકના જેવી નામ જાણે હિ એવા પલ હતા.

દુનિયાના જુદા જુદા દેશોમાંથી, જુદી જુદી જાતોનામાંથી જુદી જુદી પ્રજાતિ વાળા પ્રાણિઓને આટલી હોગી અખ્યામાન-માર દુનિયાથી વધારે અખ્યા વહેવાય છે પાખરા એમને નામનાં ને પાખરા જાતની ને નામ દોષને જાણે નહિ હતા તરીક બાંકે નહિ, એવી ને તામી મુત્તુ મુત્તી ગખરા, એ ન્હાતું હતું નામ નવી પ્રાણિ વાંચીઓને તો મળી નામ થાત એ ૨૫૮ જ છે પણ આમાંથી નામોને આના નામ નેમ જ રિનોનું રાહું સાર આવતું ને પગી રાખે છે.

આરામ.

લેખક-૨૧ રાહ્યાલાલ હરગોવિન્દ જાની.

અહા ! આ જગત ઉપર આરામ એ કેવો અગત્ય મોહિની છે ? સસાગની એ સજીવની ભૂમિ છે ? અનન્તતાના આરભથી એ મહામાયા તેના પ્રેમાશ્રમા સારી આનમો દિંઓળી રહી છે, અને વાતસંબધાવે નિર્મિત નવજનન બધી દુનિયાને તેની શાન્તતા, માનતા તબક્કી શાન્ત અને મહાન્ત બનાવે છે પરંપરાગાથે વૃષ્ટીમા શુદ્ધતાપણુ, પદાર્થમા (સમાયણિક) સુબનશક્તિ (*Chemical affinity*), એવામા પ્રેરણા (*Instinct*) અને મનુષ્યમા પ્રેમના મહાનિયમો મોજ્યા ન દોષ, અને ઝડપી ને ગ્રિધિનિમા અભવે, તેજ ગ્રિધિનિમા આગ-બની નાજોર વિના આપણે સમઝતા હોત, એ રહેજે પ્રતી રકારો

પ્રકૃતિ એ પ્રાણો આદેશ છે, વિકાસ એ પ્રકૃતિનો સનાતન સિદ્ધાન્ત છે જગતની કાર્ત સર્વ કે નિર્જીવ વસ્તુનો કાંઈ ને કાંઈ ઉપયોગ છે અને તેથી તેને આ જગતના સ્થાન કે કાર્તપણુ વસ્તુ પ્રાણી કે પદાર્થ-પ્રકૃતિ કહો કે વિકાસક્રમ કહો-એની આડે આવે એટલે તેને તેનું સ્થાન તાજ, અસ્તિત્વ હુપ્ત થઈ રહેતું પડ છે અગર વિજ્ઞાનની પરિભાષામા કહે તો પાંચરમા વિનીન થાય છે

પણુ પ્રભુ સિનાય કોણુ અનિરત અને અનિશ્ચાન્તપણે જામ કરી રાખે ? માટે જ સર્વ પાંચ પ્રાણીને સિરે પ્રકૃતિના આદેશની સાથેસાથ નિર્કૃતિના આરામના આશીર્વાદ ઉતર્યા છે

ભરતી અને ઓટ, ધડકતું હૃદય, ઉજળતી જાની, અગમ્ય વહેતો ઝરો પણ આરામ પામે તો કિનારાટ કરતા પળીઓ, પશુપતિએ સજોન પડ્યો અને પ્રાણી આશીર્વાદ પણ શાને એ આરામનો ઉપયોગ ન રે ?

હારે આરામ એમને શ ? કાર્યનિર્કૃતિ તે ? ના, એમનું જ નહિ કાલધારો કે આપણું લાખી મજત કરી છે, અગર સખત મજૂરી કરી પરસેવે નાઈ ગયા હોએ, કે ગણિતના કાંઈ પ્રનો કે તરતનાન કે વ્યાખરણુ શાસ્ત્ર દાની માત્ર ફરી ગયું છે ત્યારે માત્ર તે તે કાર્યે પાંચ મૂખીએ, પોરો ખાઈએ, વિશ્વાસિત લઈએ કે શીખરિનો મા પડીએ નળી પગ કામે લોગીએ, તેમ તો અચૂક કનાડ જ વિજ્ઞાની લખીએ પણ આખરે નિજનો આશ્રય તો લેને જ પડ છે ઘરણુ નિદ્રાનો આરામ એ જ સાચો આગમ છે તેનો સતર ત્યાગ અસહ્યવિત છે નવ પગુ શુ પળી, સુખીટ સર્વ કોઈ પ્રેરણાનુનર્તિપણે *Instinctively* આદાર નિદ્રા, લખ અને મૈયુતના કાર્યો કરે જાય છે, કુત્તરના કાનુન સુગતપણે પામે છે અને પોનાનું જીવન વપવે જાય છે

નિદ્રાના આગમ કે રહેવાતા જગતીઓ પ્રેરણાનુનર્તિ જ દોષ છે, અને તેથી જ આરામ અનુભવી રાં છે પણ કોટલાતા સુધરનાઓ તો સુદ્ધિનો આશ્રય લે છે કે પાને કચરે છે, પાંચ રે છે, અને આખર દુખી થાય છે તેમની પ્રેરણાશક્તિ મરી ગઈ હોય છે અને તેની નરના આ મિનમડગ (સચિન) ૩ ૨-૦-૦ અને એમ ત્રિપારી એડ કપની, મુદ્રા

વેર ઉપર શુદ્ધિના મગણ મગપ છે પ્રકૃતિમાનના પરી, તથા નિકૃતિ (કુનિમતા)ને જોઈ
સિ મગવે છે, અને જીભી ખારી કરી મૂકે છે

એથી જ મનુષ્યોએ એકઆરામ અને ચમન ઉઠાવવા યત્નો નેના, રાજ્યો આપ્યા,
સુધામગીરી અને જી મીટ દાખન કયા, વર્ષમા 'યોગકમ' કે 'ગુરુકમ' પ્રવેશ્યા અને પરિણામે
આજે મોન ૬ ૫ દૃષ્ટિએ પડે છે ૨ મુવીબ માનવીઓ માટે ગરીબને ગાપસમા મનના
શ્રીમન્નના દક્ષિત પુત્રો માટે ઉગમના વેરી ૩ વેરેશન કે તારની ટેમી ઉપર સીમા કે ગધ
કના જેરી કરખાનામા, આદિમાના તાપમા િજના નાસ વન્ને, આસામના બેજમા, કે
નાસ આધનાની કકકકતી દામા કાળજીનુ મજુરી કરનાર હતલાગી માનવીઓ!

જગતમા જેટલા આગમ અને પ્રમાન વા છે, જગતનુ તેટલા જ પ્રમાણમા યાત્રિકુનન
અને સનન વેર તથા શ્રમ વધ્યા છે, ક્ષત્રજાત સમતોન રાખરા માટે જગતે એક પ નામાંથી
જડવા અને ધીમમાથી જના વધ વેવા જોઈએ તો જ પ્રભુની િ સિ વસરા થો ન
અતાવી રાખવ. જગતમાની એશઆગમ આગસ, તેમ જ અતિશ્રમ અને તુલ્યા જના જોઈએ

સ્વદુ ખીના જેટલી સારી ઇન્સાનીયતને જાડ પડે છે, તેટલી જ એક ઇન્સાનને પાડ
લાગુ પડે છે હરેક આત્મી કે ઓરતને એટલો ખ્યાન કરવો લાજમ છે કે તે પાડ પરત
દિગ્ગરનો પયગામ પહોચાડના પેલ થયેન છે, અને તેરી તેજો પોતાના રખન અને તામન
વડ દુન્યવી અને દીજ હર્યો કરવામા મશાન કંતુ જોઈએ ખામા ખુના જરૂર ઉન
અને રાજાનીયનનો એલો પલુ ન પરે એની સાનવેની રાખવાની છે આગન કહેરી એ
રાખાનનુ વ્યવ છે અને તેથી રાખતાનનો ઈકા કરી, હરગીઝ કાયમા રના રહેડુ કે
જેવી હવાનિયતમાંથી ઇન્સાનિયતમા દાખન થ એ

પરતુ જે વજ કે સ્વેા નનાથ મેને ના વા માનીશ કરવો પડે છે તો કુનનનો
માલીક કરવા આગમની જરૂર છે આગમ કે ન કેરી એ આરામ નથી હગમીથી કામ
કાનુ એ જ હવાનિયન છે અનુપયોગનો કાટ નામરાથી શબ કે સ્વેા નાથુ થાય છે, તો
આગસનો કાટ માણુમળનને ટેમ નુ ધાન નદિ કરે કરે છે જ

તાજગી, પ્રકુલના, ખુનનુમા કે ખુલમિજાજ સદોલિત કાય કાર્ય કે કાયમાથી જ મટે
છે જે નાં કરે તેવે જ આરામનો હ ક છે તેવો જ આરામ હવાન કર્યો કરેલાય

ગઈથી નુરુ કુધી ઉદ્દમિજથી મનુષ્યગ સુની સરો કાર કરતુ એ ખુલઈ કુન
મામ છે અને આરામ હકક કરવો અને નેવો એ પાડ તેમાની એક કેમ છે વાન ન કે નુ
તો પાપ છે અને આરામ ન નેવો એ મહાન પાપ છે જીવ પીના ટકાવ માટે નનુગમી માટે,
તજી માટે, આરામ એ જ અમગવેન છે નેવીઆને જેમ નેળવેન તેમ મનુષ્યો આમ
કે 'સિતાહાર નિહારવ' ની તાળો આપતો આપણે આધુર્વેદ અને 'વુજરવનાવવાવ્યવ'
ઉપદેશનું ગીતાશાસ્ત્ર આપણને સરીની માનવત અને મરામત કરવા કરમાવે છે

સુધામગીરીના ગમળ (સચિત્ર) ૩ ૨-૨-૦ એન એન ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની દુબઈ,

જો આપઘાત એ મહાન પાપ મનાતું હોય તો આગમ ન લેવો કે ન દેવો એ પણ આગતિક આપઘાત નહિ તો ખીન્નુ યુગતનો સુધારો બને એકમિન્ટન, કેનળો, રિંગરો ઓગિના કાચ, ખીજના કે દુનાથી ભરેલાં એલીકા નિવેલપાદન—*Soloriforous* વાઓ જાગરક પીણાઓ—*Stimulants* ની જાણઓ મારે પણ તે સર્વ નહિ છે, પ્રપચ છે ખીન્નુ ટથુએ નહિ! મોર જાણે કે હુ પીજાવતી કળા કરે પણ જાણુતો નથી કે તેમા તેની જોડાડી પડે છે, તેમ સુવારાની હાસમા મોકળતા કપા છે તે સુધારો જાણુતો જાણુતો નથી એ સર્વ કૃત્રિમ સાવનો એમ જતાવે છે કે જગતને—*Insomniac*—નિદ્રા અભાવનું દર્દ લાગે પડ્યું છે, જગતમા બદલજમી અને બદલી વધી પડ્યાં છે, અને ‘લુખ ન લુએ જાખરો અ ઉંન ન લુએ સાથરો’ એ સત્ય અનુભવનાના પણ સાસા પવા છે.

જેણે ફિનલર કાર કરી આરામથી રોજ—*IVages* મેળવે છે તે જ આરામને વપેટા ઉપયોગ કરી શકે છે ખીજઓ આરામની મીઠી મળ તેના પથાર્ય સ્વરૂપમા એજ વના બેનસીય રહે તો તેમા નનાઈ નથી પ્રકૃતિના ભગ્ન લાયક લોગને માટે છે, નાલાયક માટે તો નહિ જ જે આરામથી તાજગી, પ્રહુલ્યના, પવિત્રતા ન પ્રવે અને જેમ સૂં આમે પણ ખીને તેમ પ્રવૃત્તિના ઉદ્યભાનુ સામે જીવનપદ્ધતિ પાડીએ પાડીએ નિકસે અને નિકસે તે જ આરામ વીધો કહેવાય, અને તો જ માણસ આરામને લાયક છે એમ કહેવાય.

જેટલા કાર્યમા યુનનાન થઈ રાકાય તેટલો શાત અને શુદ્ધ આગમ ભોમની શકાય તાયા આરામ વિપેદવે પડી *

* વિવિધ નાનક સંસ્થાના અનિર્ણિત માસિકમા પ્રસિદ્ધ થયેલ

કદી નહિ હારશું આપણ.

વેખર-૨ રઘુનાથ ત્રિસોતન બ્રહ્મભટ્ટ.
ભરે ને હવ ભરે પણ કદી નહી હા શું આપણ,
કદી નહી હારશું આપણ, ભરે ને હવ ભરે પણ,

પાણી તોફાનથી પણ,
ભુખ વગેળથી પણ,
ખરોડની ધારથી પણ,
ગોળાઓના મારથી પણ,
તોપ તરવારથી પણ

—કદી નહી હારશું આપણ

જાતીમા રીનામ ચાતા

કામી કાનેપાણી જતા

રબોના જાણુ ખાતા

—કદી

અમેને અમારી રક્ષા,

ધમને ને રાતરેલા,

દીવને ધમ્માન રક્ષા,

રહી જમાન રક્ષા

—કદી

જેવમ ગરબપીડી રક્ષા,

સદીય દેશ રક્ષા,

માનેનું જોર રક્ષા,

માનનીય ગોર રક્ષા,

પગની જવાન રક્ષા

—કદી

રામનો પ્યાર સાચો,

શાંતિ આધાર સાચો,

અમારા કીરતાર સાચો

—કદી

* કદી નહી હારશું આપણ ની પાછળી પાનાં ૧૩૫

ભારતમાં એક રાષ્ટ્રીયતા.

લેખક — રા. વાસુદેવ રામચન્દ્ર રોસત.

રાષ્ટ્રદૃષ્ટિથી હિંદુસ્થાનીઓને, 'વિરોધત હિન્દુઓને, ક્યત હિંદુસ્તાનને- અત્યત નિઃ અને પ્રતિકૂળ દશામાં દર્શાવવાના પ્રયત્નો અસારસુધીમાં અનેકનેક પાશ્ચાત્ય લેખકો અને ઇતિહાસકારોએ કર્યા છે. હિંદુસ્થાન સખધી જે ઇતિહાસકારોનું અમારા આધુનિક વિક નિઘાનયોમાં શિક્ષણ આપવામાં આવે છે એ સર્વત્ર એક વાર ધ્યાનપૂર્વક નિરીક્ષણ કરી તો તો એ ગ્રંથોમાં એ તત્ત્વ સિદ્ધાન્તરૂપે દઝોત્તર થયો કે, હિંદુસ્થાન એક દેશ નથી, હિંદુસ્તાનીઓમાં રાષ્ટ્રીયતાના આવશ્યક અંગોનો સપૂર્ણ અભાવ છે, હિંદુઓને 'રાષ્ટ્ર' એ સત્તા આપવાનું કામ રાક્ય નથી અને ભારતીય રાષ્ટ્ર એ એક માત્ર બામક શબ્દ છે. આના લેખ મહાશયોનું મતભ્ય છે કે હિંદુસ્થાનના નિવાસીઓમાં ઉદ્દેશોની એકતા ટાંવાને બંને સર્વ બિનના જ પ્રસરેલી છે, તેમનામાં અનેક ભિન્ન ભવિષ્યો નિવરમાન છે, તેમના વિચારો અને આચારોમાં સામ્યતાની ન્યૂનતા છે, એમના રીતગિવાજોમાં વિપુલ પ્રમાણમાં પાર્થક્ય દૃષ્યમાન થાય છે, એમને એક ભાષા પણ નથી અને એમનો વિશ્વાસનીય કોષ્ટ્ર પ્રાચીન ઇતિહાસ પણ નથી.

આના પ્રકારની રિપરીત વિચારપદ્ધતિના કુલેન્કારોનો અવરોધ ધણા જ દોર સમયપર્યંત આપણા મગજ ઉપર ચવાઈ, અને સત્યાસત્યબેદ નિર્લુપશક્તિરૂપી મહીપનો તેમની મનોધિ દેવતાની યજ્ઞમૂર્તિ ઉપર ભોગ અપાયલો હોવાને લીધે, કમિડુલચર કાવિદાસના મતાનુસાર મૂલ્યકિતનત રસ્યમેવ પરીક્ષણ ન કરતા માત્ર પરમીય જનોના જ શુભ વા અશુભ પ્રત્યયનો ઉપર અનુકરણ પોતાના પણ શુભ કિંના અશુભ અભિપ્રાયો બધિનાર, આપણા કેટલાક રહેલી બહુઓ આવી અને ઇતર સાદશ પ્રકારની માત્ર મનસા રીકૃત બાન્તિ નિદશક, કન્ય કપનો સ્પષ્ટિમસર્જીત અને અખિન સ્પષ્ટિમાં પણ પર્યંતન કરતા અનર્ય એના વધ્યાપુત્રના દશનની સર્વથા જ્યોળ કપિત કથા સદશ વર્તાઓના ઉત્તેજની, માનવનસતિ ગહિન, સર્વથા દ્રમ પત્રવિહીન, ઉન્નત, વેરાન અને વાનુકામય મરૂપ્રદેશમાં અનેક દૃષ્યમાન થતા પ્રયત્ન લાનુના અત્યત દાહક અને ઉંલુ મયુજોથી પરમ આયાસજનાની અને ધર્મર્તિ પ્રામીના પ્રાપ્તહારક મૃગજોમાં આકે વારિપાન કરી તૃષા-તૃપ્તિ કરવાની, અધિક પગિમાણમાં કરે થતા મદિગપાનથી સર્વથા ઉન્નાદિત વ્યક્તિને ચોગ્ય, સ્વભ રીતે યથેષ્ટ ભ્રમમૂલક વિવા પ્રમાતમક જપના કરવાની મિથ્યા અને પ્રતારણીય મુગ્ધચેષ્ટા કિવા બ્યવસાયપરાયણ થવા યાગ્યા છે. વિદેશી વ્યક્તિઓના તેઓ પણ બાલભિન્નતાઓથી વિગ્રેષ આકર્ષિત થઈ માત્ર તેના પોકળ પોયા ઉપર જ પોતાને યથેચ્છ એવા ગગનચુમિ અને ઉતુગ માનસિક દ્વર્ગોની રચના કર્યા કરે છે અને આતરિક સામ્ય સ્વદષ્ટ પણ પ્રમાણમાં લક્ષ્યમાં ન લેતા, તેની અનગણના કિવા અનધીરતા કરવાની પરિમીમાપર્યંત પહોચી ગય છે. ભાષાનુ જ, ઉદાહરણ લઘ્યે આ વાર્તાને તો ભારતના સૌ—વેશી અને વિદેશી ઉભય —નાના

કવિતાપ્રવેશ ૩ ૧-૦-૦ એન એમ નિયાડી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

મોટા મુખ્યત્વે આજ માને છે કે ભારતની સર્વ શિક્ષણ પ્રણાલીઓમાં ભિન્ન ભિન્ન માતૃભાષાઓનું જ યોગ્ય કરતું અત્યંત આવશ્યક છે પરંતુ મૈસુરના "Mysore Economic Journal" (મૈસુર ઇકોનોમિક જર્નલ) નામના એક અંગ્રેજી પત્રમાં એક લેખક અઢાશ્ય પોતાના મગજમાં જન્મેલા વિદેશીય સરકારોની અત્યંત પ્રગતિ અસરને લીધે જ આંખ ભાપાને સંપૂર્ણ મહત્વનું સ્થાન આપી, સાતમે અગમન યદારી ઉપર ભાષાદ્વારા જ શિક્ષણ પ્રસારના પદ્ધતિના જ નેર દેના સખી રજા છે કે, "India is not one people, one language, India has many peoples, many tongues There is in this vast land only one available medium of communication, and that is English The conditions of educated life and enterprise call insistently for one common tongue In India English is the common tongue" એનો ભાનાથ એવો છે કે, હિન્દુસ્થાન એક રાષ્ટ્ર નથી અને કોઇ એક ભાષા નથી એમાં ભિન્ન ભિન્ન જાતિના લોકો નિવાસ કરી રજા છે, ભિન્ન ભિન્ન ભાષાઓ બોલે છે આ મોટા દેશમાં કેવળ અંગ્રેજી ભાષા જ વિચાર વિનિમયનું સાધન છે શિક્ષિત લોકોની પરિસ્થિતિ અને ઉદ્યાગના યોગે આ દેશમાં એક સર્વ સાધારણ ભાષાની અત્યંત આર સચકતા થઇ પડી છે અને તે ભાષા તે અંગ્રેજી ભાષા જ છે

આ નિર્ભાંગી દેશ ઉપર અત્યંત ખેદનું પ્રશ્ન કરતા ઉક્ત મહાશય જ અંગ્રેજી ભાષાના પોતાના મનમાં માની મૂકેલા મહત્વને એક દોરા પૂર પણ ન્યૂન કિંવા બીણ કરવા માગતા જ નથી કારણ કે એમના મતાનુસાર આ દેશની વર્તમાન ઉ નનિત પ્રયોજનમાત્ર એ જ છે કે સમાવધિ હિન્દુસ્થાનીઓ અંગ્રેજી ભાષા માતૃભાષા સમાન જ બોલી શકે છે "Millions of our fellow countrymen are to day ahead because they have learnt to use English as a second mother tongue" વિશેષ શુ નથીએ ભારત વાળી ઓમાં જે અત્યંતિમ સંદેશ પ્રેમ, અતુન સહકારિતા, અગત્ય પ્રત્ય દાનપરાયણતા, અનેના પદ્ધતિપ્રત્ય, સાર્વજનિક કાર્યાલુચ્ચે સ્વાર્થત્યાગ, ઇ જે ગુણો દૃષ્ટિગોચર થાય છે તે સર્વ અંગ્રેજી ભાષાને જ આભારી છે! વળી આ જ વિષય ઉપર વિરોધમાં એ જ મહાશયનું કથન છે કે, "All this is possible only because India's sons and daughters throughout this vast land have realised that in English language they have a common medium of fellowship they have made this medium their own, and they are now in a position of being able to press forward in mutual cooperation" અર્થાત્ આ મોટા પ્રેશ હિન્દુસ્થાનનાં પુત્રો અને પુત્રીઓને એ વાતનો સાક્ષાત્કાર થયેનો કે અંગ્રેજી ભાષા તેમના બધુત્યનું સર્વ સાધારણ માધ્યમ થઇ શકે એમ છે અને તેથી જ આ સર્વ સમ્ય છે તેઓ આ માધ્યમને તેમનું બનાવી ચઢ્યા છે અને તેથી એઓ પરસ્પર સહકારિતાને યોગે આગળ વધવાની સ્થિતિને

શેરસીક હોમસનું નવુ પચાકમ ૨૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

તે કાળથી જ શ્રદ્ધાનો પણ જન્મ થયેલો દોષ તેનાથી જ મનુષ્યનું જીવન ગમ્ય અને છે-એ શ્રદ્ધાનુરૂપ લિંગ લિંગ દેશોમા અને લિંગ લિંગ સમયે મૂળમા એક જ પદ્ધતિનું છે હાલમા શ્રદ્ધાને અથ એવો મનાય છે કે, ઈર્ષ કંઈ કહે તો તેનાપર આધિગાની માફક વિશ્વાસ રાખવો પણ એ ખરો અથ ઈથી તેનો ખરો અથ એ છે કે, માનવજીવનનો અતિમ દેતુ ગો છે તે સમજ નિગમથી તે પ્રમાણે નર્તનું કેવળ શ્રદ્ધાથી જ મનુષ્ય પોતાના અસ્તિત્વને વગાડી દે, છે-એ શ્રદ્ધાના બળથી જ તે આ મહત્વા ઝગા પ્રવૃત્ત થતો નથી શ્રદ્ધા માનવજીવનનો આધારસ્તંભ છે ઈર્ષ પણ ધ્યાને દે શ્રદ્ધા દોષ છે તેથી જ મનુષ્ય જીવે છે તેને દૃશ્ય જગત પાણીના પ પોતો જેવું લાગતું નહિ દોષ અને તેનું મિથ્યાત્વ તે સમજી શકતો નહિ દોષ પણ તે દૃશ્યના રથાને તેની શ્રદ્ધા દોષ છે અને તેના આધારપર તે પોતાનો જીવનમય નિર્ગમન કરે છે દૃશ્ય જગતનું ભ્રમિક અને હાલસુર સ્વરૂપ તેની દૃષ્ટિએ આવે છે તો શ્રદ્ધા અનતમા બીરાજે દે એટલે ઈર્ષ પણ ઈર્ષ શ્રદ્ધા રાખ્યા સિવાય જીવવું તેને મા શક્ય નથી

* * *

“કોણ ? સર્વ અનતનો અશ એ ત્રણ રામદમા જ મૂલ્ય સમાયલું છે”

“શ્રદ્ધા સમીપે નિગેષ વિચાર કરના લાગ્યો ત્યારે તેણે આપેના ઉત્તરમા અનિર્વાચ્ય એવા રસપતું માનની જ્ઞાન સમીપે રખાયલું હોનાનો આઠો પ્રકાશ મારા અવકાશમા ચિનમા જણાના લાગ્યો”

“એ વાન મારા લક્ષમા આની ખરી પણ તેજાથી કદા મારા મનની સ્થિતિ સુધરી નરિ મારી વિવેચનશુદ્ધિને તદ્દત વિસર્જન ન કરી દે તેણે ધર્મ આ વખતે જો મને કેકાએ જતા થો દોષ તે ન તો તરત તેનો પ્રીયાર કરવા જોડેને દરજ્જે તે સમયે માફ મળે તેવા હવું અને એ દૃષ્ટિએ મેં રીક અને મહમદી ધર્મપુસ્તકોનો અભ્યાસ કર્યો તે જ પ્રમાણે શિરવીર્મનથી પણ અનિ જાણજીથી નાચના નાચ્યો અને એહિન્દો ત્યાજ કરી શ્રિગત નરક પળેચના ઠગતા માણુમોની મેં પ્રયત્ન બેટ પણ લીધી”

‘મારા પરિચયના માણુસોમાના પુરાણમતનાની પણ સુરક્ષિત અને વિદ્વાનોની મુતાકાવ લેનારી ઇન્દ્રા નયમ થાય એ રનાભાષિ છે મેં દેવગમા નીતિ તો ઉપદેશ આપનાર પદ્ધતિ, સર્વ સમગ્રવિશ્વાય રી રહેલા સન્યાસી અને અર્વાચીન નીતિશાસ્ત્રોનો સાથે અનેકવાન સત્તા કર્યા માનવજીવનનો જીવનનો હેતુ તેમની દૃષ્ટિએ શો કરે છે તેની દ્ર તેમની પામેલી તપાસના નાચ્યો”

નેમના વિચારો મારી વિવેચનશુદ્ધિના સદમા દેકે તેના મજબૂત તો ન હોતા જ, પણ તેમના કથનનો વલો લાગ પ્રીયારી લેના જના એ પ્રશ્નનો તેઓ નિર્ણય કરી શકતા ન હતા. એટલું જ નહિ પણ એ કાયડો ઉત્તરવાને જાહેર તેમના ઉત્તરથી અધિ જ મૂચાતો જના નાચ્યો” ત્યાં સુધી એ લોકોનો પ્રયત્ન મેનાપ થયો નહતો ત્યાં સુધી સમાધાની થોડી

મારી વીમ વાર્તાઓ (સચિત વાર્તાસંગ્રહ) ૩૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

હી આમા મને લાગતી હતી અને તેટલા આગાતુપર જ હું છતી ગ્રેડો હતો પણ
વ હું મારી પૂર્વની નિગ્રામય તથા વિપાદકારક મન ચિત્તિમાયુત જઈ પડીય કે થુ એવો
થય તા વાગ્યો

“તેઓ જેમ જેમ પોતાના વિચારોનું વિશેષ વિગતારથી પ્રતિપાદન કરતા હતા તેમ
જ તેમની સુન અધિક ને અધિક રૂપરૂપતાથી માગ વક્ષમા આવતા લાગી તેમણે જે વિષ-
યનું પ્રતિપાદન કર્યું હતું તે વિષયો માગથી તદ્દન અપરિચિત નહતા એ વિચારોમા તેમણે
તાના મનનું ગમે તેવું મિશ્રણ પણ કરું ન હતું પરંતુ મને એ લોકોનો કમગો આગ્યો
હતો તેમણે દુશ્ચિના વિચારોને ક્ષીને નહિ પણ તેમના આચારના કારણે આ યો એ
ખિના આચારમા અને મારા આચારમા કંઈ જ તફાવત મને જણ્યો નહિ તેઓ જે
વિચારોનું પ્રતિપાદન કરતા હતા તે વિચારોનું અત્યંત સ્વરૂપ પણ તેમના આચારમા મારી
જરૂરે કાઠ પણ ફેકારો આ થુ નહિ તેમનો કદાચો આનંદાનું કારણ એ જ હતું ”

‘અમુક નવો ઉપર પોતાની વક્ષા હોવાનું, જણારી તેઓ તે વક્ષાના પ્રતિપાદન અર્થે
મારી આગળ અનેક પ્રમાણ રજુ કરતા પણ એવા સત્વહીન તુખમા શુદ્ધિના થી માત્ર
મને સતોષ થયો નહિ મને તો એ ત વોતા માત્રમત સ્વરૂપની જરૂર હતી નહિ, બાધિ
મને મૃત્યુનો ભય તેના ચિત્તમાથી કયા પ્રમારના આચરણથી નષ્ટ માન તે જાણુવાની મારી
મળી હતી એવા પ્રમાણુ એકાદ પ્રત્યક્ષ દર્શન મારી દૃષ્ટિએ પણ હોત તો મને અત્યંત
સતોષ થયો હોત, પણ મારી આજુબાજુના માણુઓમા મને તેવું મે પણ દર્શન મળી
શક્ય નહિ પણ તેટલી વખતે તો એવી પણ ગમ્મત થઈ કે, નિરીશ્વર્યો અને કનકિત
મનાતા માણુએ સત્કૃષ્ટ કૃતા જણાતા અને પોતાને આરિતક દોષગાનનાતમા તેઓ એક
જાન મળતો ન હતો

“માગ વગતા પોતાને વક્ષાણુ સમજનારા માણુઓમા ખરી વક્ષા એ માન ન હતી
વાનાના મનને વાચ ન થાય તે માટે તેને નિ આ નાખી દેવાનો એ એક માગ છે એ લોકોની
વક્ષા પણ એક રીતે ચર્ચામા છે ”

“આરી રીતે મારો ૨૧ મને અપ્રિય થયો અને મારી દૃષ્ટિ નીચેના વગ ત ૩ વર્ણ
અવિહિત થી ગા ૧ બોળા પકૂત તથા મજુરોના જનનકમ ૫ તપામી નોંધા નામો તે જ
પ્રમાણે યાનાજી અને સન્મા િઓનો એ પતિયાર કરો એ નોંધામા મિસ્ત્રી ધર્મના સત્ય પ્રમેય
સાથે જ મારી પેરી કંપનાઓનો પ્રચાર પણ યુ કળ પ્રાર્થી ગમેતો જણાયો નયાધિ તેમના
અવનકમનો વિચાર કરતા એવા પ્રધારની અપતાને આન મળ્યા સિવાય ત હું તેમ નહતુ
બોળી કંપ ૧૧ અને તેમના જનન ની ગાર એવી અજગડ પગી હતી કે, ગેકના ઉ-ડે આથે
શીનું પણ નષ્ટ થાય એવી કંપ ૧૧ મિરાય તેઓને માટે જનનાનું પણ શમ્પ નહતુ એવા
પ્રધારની વ્યવનાથી જ તેમને નાગનું હતુ કે, જનનકમમા કઈ સાચક જેવું છે અને તેટલા જ
આચારથી તેઓ પોતાનો અવનકાગ નિર્માન કરતા હતા માત્ર વર્ગના આજુસુ, રખડેન

પતિવતા સતીઓ (સચિત) ૩ ૩ - ૦ એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

અને હમેશ અનુભવ રહેના માણસોના જીવનક્રમમાં અને આ જીવન હમેશ ઉલ્લેખી રહેના માણસોના જીવનક્રમમાં મને એક અનિ મોટો ફર- જણાઈ આવે છે. આ એ માગ વાના માણસોને ઉદ્દેશનિર્વાહ માટે કંઈ પણ ઉદ્દેશ કરવો પડતો નહતો એવી સ્થિતિમાં પણ તેમને મોટા સ્થાન પડી પડી ગઈ આ પુ નહતું અને અહોનિશ મનુષ્ય મુખી શ્રમની પગકાઠા પાનાને વર્ગ સતોતી જણાતો હતો. પોતાના સર્વ જીવનક્રમનો અત મૃત્યુમાં આવશે એવી સ્થિતિમાં ચિત્તમાં ઈશી રહેતી કે માગ વાના માણસો ભયથી ધ્રુવ ઉઠતા એટલા જ ભયથી તેમના હૃદય ઈતિભિત થઈ તેઓ દુઃખી મની જતા ત્યારે નીચેનો વર્ગ દુઃખ અને તનતોડ મરેનનના નિર્ણયે હમેશ દનાઈ ગયો હોવા છતાં તેને મૃત્યુનો ભય કદી થતો નહતો, અત્યુ ગમે ત્યારે, ગમે તેવું અને ગમે તે સ્થિતિ આવતા તેઓ હમેશ તૈયાર જ રેતા.

“નીચેના જગતી આ વૃત્તિ જોઈ મારા પ્રેમ તેમનામાં રિયઝ થવા નાખ્યો જેમ જેમ હ તેમનો જીવનક્રમ ઉડી દૃષ્ટિથી જોવા લાગ્યો તેમ તેમ એ પ્રેમ વધતો જ ગયો અને તેથી માર જીવન પણ મને ગંતિક લાગવા માડ્યું આવી સ્થિતિમાં મેં નગમન બે ર્થ ૧ થી ૨ એ બે વર્ષ પછી મારી છુદ્ધિમાં મને એ પ્રિયેર દેરદાર જણાઈ આવે છે એ દેરદાર થવાના ચિદ્ધ પ્રથમથી જ માગમાં હતા શ્રીમત અને સુરક્ષિત માણસો તરફ મારા મનમાં વિવેક દાણુ નિગમન ઉત્પન્ન થયો એ લોકોનો માનવજનમ ર્થ છે એમ મને બોલવા લાગ્યા આ પુ અને હમેશ તનતોડ મરેનન નવારો પોડોના જીવનક્રમમાં કંઈપણ આવના છે એવી મને ખાતરી થઈ મને જણાયું કે, મેં પોતામાં જ માનવજીવનનો અર્થ ખરી દૃષ્ટિએ મળી આવે છે.”

‘આજ સ્થિતિ મારા પ્રશ્નો ઉત્તર પણ મળ્યો મારી યાનું નિગમન થયું હોતે માનની જીવનક્રમ રહેતો હતો તેમાં ફક્ત ૧ મારા જ જીવનક્રમનો વિચાર કરતો તો એને એ જ મોતી જીવ થતી હતી મોજ અને આગસમાં વહેતા જીવનક્રમનો જ વિચાર મારા મનમાં રોઈ તેનો અર્થ હોવાનો હતો એ જીવ મારી દૃષ્ટિએ આવી એવા પ્રશ્ન જીવન નિકળે આ ખરામ હોય તેમાં આશ્ચર્ય રા છે એવા પ્રશ્નના માણસો નાન કરતાં અજાનનો જ છેડો પકડે છે એમાં હોઈ જ નનાઈ ગેવું તથી તેઓ પોતાનાં દુઃખથી અજાનનાં અજાનમાં જાવવા છુટે છે એ દર જનમખ્યાના પ્રમાણમાં જોતાં મારા જેવા શ્રીમતોનો વર્ગ એ ગણવા લાગ્યા માણસોના વર્ગ છે એના ગણવા ગાદા માણસો તરફ જોઈ પ્રેરણા પસંદી સર માણસનિતો વિચાર થયો એ ગાડાઈ છે અમમ મનખ્યાનિતો વિચાર કરવો હોય તો મરેનન અને ની એવા અધિ- સાધામાં જે માણસોની જ સ્થિતિ જોઈ જોઈએ જગતું દમ્યવન થ એ પીતના વર્ગના માણસો ૧ જ થત રિયનિમાં આવે છે તો તે રક્ષણ પણ એ ૧ થત છે ત્યારે જ નાગ ના શ્રીમતોનો રક્ષણ તે સર્વનો રક્ષણ તથી પણ જીવ ભલે હ

“કાષ્ઠને પણ હું ઉદ્યોગમાં પ્રવૃત્ત થયેલો જોઉં છું તો મન સ્વાભાવિક રીતે આપણા થાય છે જ્યોત્સના પર પડીએ છીએ એ પોતાના નિર્બંધ માટે તે આમનેમ કહે છે અને માગા બાધવાનો ઉદ્યોગ પણ કરે છે આ સર્વ ઉદ્યોગમાં આત્મિકતા જાનકરમળ હતા તે પછીએ જ જોઈ મને પણ આનંદ થાય છે જગતમાં પડ્યો જોઉં છું અને પોતપોતાના કરેલા ઉદ્યોગમાં તેઓ કીન છે એમ જોઈ તેમનું જીવન પણ સાચું છે એવો નિશ્ચય થાય છે આવી સ્થિતિમાં મનુષ્યે પણ તેમના પ્રમાણે જ ઉદ્યોગમાં ગહેવું જોઈએ પણ તેમણે કેવળ પશુની માફક સ્વાર્થી ઉદ્યોગ કરેલા ન જોઈએ આ તરફ જોઈએ જોઈ તેમના જીવનનું વિનાશક છે એવા પ્રકારની સ્વાચિંતાથી જ તેમનું જીવન મર્યાદિત બની ગયું જોઈએ પડ્યાં છે માટે પોતાની સાથે જ જીવનનો પણ વિચાર કરી તેમણે હવે ઉદ્યોગમાં તદ્દન ગહેવું જોઈએ એવા પ્રકારના ઉદ્યોગમાં તે હવે નિમગ્ન રહેશે તો તે પણ મુખી થઈ તેનું જીવન અથરપ બનશે હું સમજીશો થયાં નીસ વાંધો વધુ વખત થયો છે એટલી મુદતમાં મેં હું ક્યું મેં જીવનનો માટે રમ કર્યો નહિ તો નહિ પણ મારી જાતના માટે પણ કંઈ ઉદ્યોગ કર્યો નહિ બાલ્યુગ (Parastical plant) જેમ જીવન જાણના જીવન પોતે જીવે છે, તેમ મેં પણ જીવનના જીવન માં સીંગને પોતું અને એવા પ્રકારના મારા જીવનક્રમનો અર્થ હું ગોળા ના થો ત્યારે તેમાં કેવળ મિત્રાત્વ અને અર્થશૂન્યતા જણાઈ આવી હોય તો તેમાં હું નસાઈ જઈ જીવે નીસ વાંધો મેં કદી પણ સમજી ચિંતનને જીવન રાખવાનો યત્ન કર્યો નહિ. એટલું જ નહિ પણ મારા પોતાની સાથે અન્યનું ચિંતન પણ નહીં કરવાનો કેવળ ઉદ્યોગ કર્યો આવી સ્થિતિમાં માગ પ્રમતે ‘તાં જીવન વ્યર્થ છે,’ એવા જવાબ મળેલા જ થોડા દિવસ મારા જીવનક્રમ કેવળ અર્થહીન નહોતો સાથે સાથે અન્યને હાનિકારક હતો ”

“આ જીવનક્રમમાં કિંત કિંત અનુભવ વેનામાં જ માત્ર જીવનનું ખોલ દુ છે, તેનું જાન કરી લેવાનું શક્ય બને છે, એવી મારી ખાત્રી થયા પછી મારો પોતાનો જીવનક્રમ હું ગાળી જોવા લાગ્યો માં જીવનનો હું કંઈ ખરો ઉપયોગ કરે છું કે નહિ તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો મારામાં કંઈ ખરખર જીવનપણું છે કે હું કેવળ આસોડાસા કર્યા કરે છે તે જોવા લાગ્યો કાળો ખાધને અથવા બુદ્ધિની ગોળાથી આ નિષ્પ્રયોગી અને કદાચ જીવેલા જીવનનો અત લાવવાનો વિચાર જે વખતે માગ મનમાં આવ્યો હતો, તે જ વખતે માગ મનમાં જીવેલા માગ મારી જાતના અને અન્યના નિરીક્ષણ તરફ મૂકાયો હતો, તે વખતે મારા ચિંતન એક પ્રકારનું હું અત્યંત વજન પડ્યું હતું મારું ચિંતન જેની ગોળા કરતું હતું તે હુંકામાં કંઈ તો કદી પડ્યો ન, તે પ્રમતી ગોળામાં હતું — અપૂર્ણ

“કોઈને પણ હું ઉદ્યોગમાં પ્રવૃત્ત થયેલો જોઉં છું તો મને રાજાધિકારી ગીતે આનંદ થાય છે જ્યોત્સના પશીઓ ઉડે છે પોતાના નિર્બંધ માટે તે આમતેજ કરે છે અને માળા બાધવાનો ઉદ્યોગ પણ કરે છે આ અખડ ઉદ્યોગમાં આનંદથી કાનકમણી કરતા તે પશીઓ જ જોઈ મને પણ આનંદ થાય છે જગતમાં પશુઓ ૫ જોઈ હું અને પોતપોતાના કંઠેતા ઉદ્યોગમાં તેઓ લીન છે એમ જોઈ તેમ જ જનશ પણ સાથ છે એવો નિશ્ચય થાય છે આવી સ્થિતિમાં મનુષ્યે પણ તેમના પ્રમાણે જ ઉદ્યોગમાં ગરેલું જોઈએ પરંતુ તેમણે કેવળ પશુની માફે સ્વાર્થી ઉદ્યોગ કરવો ન જોઈએ રાજ્ય તરફ જ જોઈ એ જ તેમના જીવનનું વિનાશક છે એવા પ્રકારની રાજવિનનાથી જ તેમનું જીવન સક્રિય બની અધો ગતિએ પડેલો છે માટે પોતાની સાથે જ બીજાઓનો પણ નિયમ કરી તેમણે હંમેશા ઉદ્યોગમાં લઈ લીન ગરેલું જોઈએ એવા પ્રકારના ઉદ્યોગમાં તે હંમેશા નિમગ્ન રહેશે તો તે પણ સુખી થઈ તેનું જીવન અર્થરૂપ બની હું સમજીએ ચર્ચાને ત્રીસ વર્ષથી વડુ વખત થયો છે એટલી સુદતમાં મેં શુ કર્યું ? મ બીજાઓ માટે શ્રમ કર્યો નહિ તો નહિ પણ મારી જાનના માટે પણ કંઈ ઉદ્યોગ કર્યો નહિ બાં શુભ (*Parastical plant*) જેમ બીજા જાના જીવન પોતે જીવે છે, તેમ મેં પણ બીજાના શ્રમ પર મારા શરીરને પોષ્ય અને એવા પ્રકારના મારા જીવનક્રમનો અર્થ હું ગોળાના લાગ્યો ત્યારે તેમાં કેવળ મિત્રતા અને અથૂન્યતા જણાઈ આવી હોય તો તેમાં શુ નવાઈ જેનું છે ત્રીસ વર્ષમાં મેં કદી પણ સમર્પિત ચિત્તન્યને જીવત રાખવાનો યત્ન કર્યો નહિ એટલું જ નહિ પણ મારી પોતાની સાથે અન્યનું ચેતન્ય પણ નષ્ટ કરવાનો કેવળ ઉદ્યોગ કર્યો આવી સ્થિતિમાં મારા પ્રશ્નને ‘ તારું જીવન વ્યર્થ છે, ’ એવો જવાબ મળેલો જ થોડા દિવસ મારા જીવનક્રમ કેવળ અર્થહીન નહોતો સાથે સાથે અન્યને હાનિકારક હતો ”

“આ જીવનક્રમમાં જિન જિન અનુભવ લેવામાં જ માનવજીવનું ખોલ રા છે, તેનું જ્ઞાન કરી લેવાનું શક્ય બને છે, એવી મારી બાં થયા પછી મારો પાતાનો જીવનક્રમ હું ગાળી જોવા લાગ્યો મારા જીવનનો હું કંઈ ખર્ચ ઉપયોગ કરે છું કે નહિ તેનો નિયમ કરવા લાગ્યો મારામાં કંઈ ખર્ચ પર જીવનપણ છે કે હું કેવળ આસાનજીવન કર્યા કરે છે તે જોવા લાગ્યો ફાસો ખાઈને અથરા જાડું ની ગોળાથી આ નિરૂપણગી અને કટાણા ભરેલા જીવનનો અત્ત લાવવાનો નિયમ જે રખે મારા મનમાં આત્મનો હતો, તે જ વખતે મારા મનમાં બીજા જાગ મારી જાનના અને અન્યના નિરીક્ષણ તરફ મુકાયો હતો તે રખે મારા ચિત્ત પર એક પ્રકારનું દુઃખદાયક વજન પડ્યું હતું મારું ચિત્ત મેલી શોધ કરતું હતું તો દુઃખમાં કદ તો કહી શકાયે કે, તે પ્રશ્નની ગોળમાં હતું ” —અપૂર્ણ

અબાણ્યો મિત્ર.

નેખ—રા ધનમુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતા.

ફાસ્ટ ૧૯૦૪ નવમીયાદ આવી જતી હતી વામી બાગી ગાડીમાના એક કમ્પાર્ટમેન્ટમાં હું એકનો જ મન હતો એટલામા એક ગૃહસ્થ જેવો લાગતો પુરૂષ હાથમા એક અપનુ-
કે ૩૫ ૫૦ ની ટોગી કમ્પતી લેન્ડિંગ લઈને મારા જ ડાબામા દાખલ થયો, પેની બેગ તેણે સામેની સીટ ઉપર મૂકી તે બેગ મૂકતો હતો તેમામા તેણે મને જોયો.

‘અલ્લો ફિકરી! કેમ છેઓ?’ મને જોના જ તેને કાઈ જૂની ઓળખાણુ સામ્રી આની હોય એમ જણાયું તેનું મુખ આનંદથી પ્રકુલિત થઈ ગયું, અને જોનતા જોલતા તેનું હૈયું હપથી ઉભરાતા લાગ્યું.

“સાફ છે, બે-યુ” મ જનાજ દીધો.

“તું આમ ગાડીમા હોસે અને મને મલસે એનું ધારી જી કોણુ સફ?” મારી સાથે ધણી જ ઉત્સાહથી તે રોકેન્ડ કરતા જોતયો.

હું પણ તેનું ધારતો નહતો અને કોઈ પણ માયુમ તે પ્રમાણે ધારતું નહતું એટલે હું મુગો જ રહ્યો.

તેણે મારા પ્રત્યે ધ્યાનપૂરક જોયા હું અને પછી કહ્યું ‘તું જરાબી બદનાયો નથી’

‘તું પણ કયા બદનાયો છે?’ મેં ધણી ઉરઘારથી સામે જનાજ વાંચ્યો.

“કદાચ તું અગાઉ કરતા જડો થયો હોસે ખરો,” પારિકાષ્ઠી નિરીક્ષણુ કરતાં તે જોતયો.

“હા, કદાચ હોઈ ખરો, પણ તું પણ કયા ઓછો જડો છે?” મેં જવાબ આપ્યો.

“પણ ના, તું તો અસનના જેવો જ હો” મેં પાછો દટતાયા ઉત્તર આપ્યો.

આ નાનચિન દરમિયાન હું તો વિચાર જ કયા જડો હતો કે આ મૂર્તિ છે કોણુ? હું કાઈપણ રીતે તેને ઓળખતો નહતો, તેમ જ તેને યાદ પણ લાખી શકતો નહતો પરંતુ આ ઉપરથી મારી યાદગત શક્તિ નબળી છે એમ તમારે સમજવાનું નથી તમે જાણ નહિ માનો-પણ-મારી યાદગત શક્તિ બહુ સારી છે એ વિષે મને તો ઠગો રાક જ નથી હો, મને કેટલીવાર માણુજોના નામ યાદ રાખના મૂરિકવ વઈ પડે છે ખરા, તેમ જ હું ધૂણીવાર મુખ્યોના ચહેરા પણ ધ્યાનમા રાખી રાકતો નથી અને ઘણીવાર હું તેમની આકૃતિઓ પણ ઓળખી શકતો નથી તુમમાં તો મેઘપણ માણુસ હમેશા ધ્યાનમા રાખી જ શકે એમ હોતું નથી કારણુ કે એવી હું વસ્તુઓ ઉપર આપણું ધ્યાન રહી શકે જ નહિ પણ જો આટલું આપણે બાદ કરીએ તો એટલું તો એક્કસ કે હું કોઈને જૂની જતો થઈ જો આ મારી ખાસિયતને માટે હું ખરેખર મગજની ધરાતુ છું તેમ છતાં ધાગે કે હું કોઈ વખત કોઈ માણુસો ઓળખી નહિ શકું તો તે વખતે હાજર જવાબી અને

સમયસૂચકનામા એવક આ પાઠો પરે તેમ છે? ગમે તેડી કાગી નિયતિમા પણ માર કેવી રીતે
નંન રાખવું અને હુ જોલકુ તેની મો ખમર ખમી મારી ગાળનોમા રાત મગજ અને
તીવ્ર શુદ્ધિ એટલું તમારી પામે હોય તો બધું સાગોપાય ઉતરી જાય છે આમા તેથી જ લો
કે હું પેના માગ્યને નિમ્મલ જોળખતો ન હતો તો પણ હું જરાય ગમગાયો નહિ અને જાગે
તેને જોળખતો જ હોઈ તે પ્રમાણે મેં તેની સાથે ગપ્પાં મુઝા કરીં આપુ નામ તે ખમી
હાજર જવાખી અને સમયસૂચકના—પણ મારે મોયે જ હું મારા કેટલાં વખાણુ કંકડ
મારો પેતો અમલિયો મિન પુન જો યો “આપણે ઘરે વખતે મરીરા”

“હા, બહુ લાભે વખતે” નિનિગિની વાચાણુ મુખ ધરીને હું મો યો જાણનો ગમ
મને પણ લાગ્યો હતો તે મારે એને ગતા હુ હવ

‘પન વખત બહુ કપાયામા નીકળી ગયો, હે !’ તે જોાયો

“હા રે, નિજાની માદક” મ ગ્યાનદથી જરાય આયો

“આમ ત્રિહગી કેવી પાનીના પરોડા મિનાન આની જાય છે? આપણે આપણા દોરતોને
ભૂરી જાગ્યે છીએ આ હુનિયા ની નીજોમા અજગ ફેરફાર થઈ જાય છે એક ફારની સાથર
ધરી ગયો છે તે ખત જ છે કે પીન મીન જોલના, રો જી મતીમન દય,

આખર જુદાઈ તિર પે ખડી દય !’

તે જોલ્યો “હુ બનીનાર આમ જામન વિચાર કંકડ, બનીનાર અજગ જી થાઉં છું
આપની જૂની ટોની કહા ગઈ હોમે !’

“મો પણ એ જ વિચાર આવે છે” અપરિચિત મનુષ્ય સાથે વાન કપાની મારી
શકિતથી હું ખુર થતો મોલ્યો આસ નાનોમા “જૂની ટોની” અને “જૂના દોગ્તો”
આગ્યા મિના ગદે જ નહિ, અને પોગ્યામે આપણે સાગો માળસ મણ છે ને જાળ્યા મિના
રનીએ જ નહિ

“નું હવે પેતી જગ્યાએ જાય હ ખરો ?” તેણે પૂછ્યું

“નહિ, કેવ વખત નહિ” મેં જોખ્યો જ ના પાગી દીડી એવક ‘પેતી જગ્યા’
કપી તે જાલના જ ન હતો એટલે જવા મુઝી એ રિયે જાહ જણાય નહિ ત્યા મુડી એ
જગ્યાને તો વાતમાથી કહાડી નાખવામાં જ કટાપ હવુ એમ મને નાગુ

“હુંને જનાનુ મન પી કેમ થાય ?” તે જોલ્યો

“હમણા તો નહિ જ ને,” હું સદેજ નનનાથી મોલ્યો

“હું સમણુ ઇ, એમ જ હોય” ને મો યો અને ઘોગે વખત રાતિ પ્રસરી

આટલી ગાનચિનમાં હુ આખરે એટલું જાણી થ યો કે એક ‘પેતી જગ્યા’ છે આ
તે જ થાયે જવાની મારી જ નહી આનો, જે મણુ તે જાગ એટલું તો આ માણનને
જોખ્યાનુ સાધા મણુ !

પુ. તેણે તરફ કર્યું

“હું કોઈ કોઈ ખાત નુત્તા પુરાણા દોષોને મનુ ઇ ખરો તે મોઢો તારે વિશે વાત કરે ઇ સો તુ સુ કરતો હોયો તે જાણવાને ખી ઇતેજર છે ”

મારા મનમાં થયું કે હું તો જે વિચારાઓને ઓગળતો પણ નથી અને એમ છતાં એ લોકો મારે માટે નાહકની કેટલી ચિંતા નાખે છે ! પણ હવે તાતમા કાંઈ રસ લાવવો હોય તો હિમતથી પગનું ભરતું જોઈએ એમ મને લાગ્યું આ ઉપરથી મેં એક ઉપાય યોજ્યો મેં બહુ જ ઉત્સાહથી પૂછ્યું “ મરે, પેના પેમીનું શું થયું ? તેની કાંઈ ખબર અતર છે કે ? ”

જૂની ટાળીમાં પેસી નામનો તે કોઈ હોવો જ જોઈએ એમ અટકાવ કરી એટલે એ નામ દેતા હું જરાય અચકાયો નહિ

“ હા હા, ” પેના પુરુષ બોલ્યો “ પેસીને મ છે ને રચુમાં જોપેલો તે તો મેમો પોટમિયા ખી ફરી આવેલો છે ખાસ્મો કબજાઈગા જોવો થયો છ તું એને જૂએ તો આ લખે ખી નહિ ”

હું એને જોઈ તો ક્યાંથી જ ઓળખું ? બાપ જન્મારે કાંઈ દિવસ જોયો હોય તો ને ! પણ આ તુલકામાં કોતેહ મળનાયી તુ વધુ પુલાયો અને જરા ગાફ આગળ હકારવાની મને મનમાં થઈ આવી “ અને પેનો દોની ? ” જે પેસી જોવો ગત મળી આવ્યો તો દોની પણ હોવો જ જોઈએ એમ ધારીને મેં તો છોડી

“ પેસીના લાઈ ટેની ખામત પુછે , ? ” પેનાએ સામું પૂછ્યું

મારે તો બધું જ સરખું હતું એટલે મેં હડે પેટે જ જનાળ આપ્યો “ હા, પેસીના લાઈ વિગેરેના ”

“ આહ, દોની તો તદ્દન જ મ લઈ ગીએનો છે, ” તે હસતા હસતા બોલ્યો. “ તે તો હવે પરણી ખી ગીઓ ”

મેં પણ હસના માણ્યું આવી નરુસ્થિતિમાં કોણ જાણે શાથી પણ કોઈ પુરુષ જોઈયા તક પગખી ગયો એમ સાબળનામાં આરે તો હમનું જ પડ પ્રભુ જાણે એ દોની કોણ હશે તે તો, પણ એ પછળી ગયો એ વિચારથી જ મને આ પેના માણસને હસતું આ યુ મે હસનાતું “ બધું જ નહિં કર્યું દેન ખીતે સ્ટેશો ઉભી રહે તના સુવી હમનું ચાનું જ રાખવું એવો મારો વિચાર તો હતો ખીત સ્ટેશનને તારોક માઈલ જ રહ્યા હતા એટલે એ બહુ ચક્કિત પણ તહતુ અવગત, એટલો લાળો સમય હસ્યા કરતું એમાં પણ આનંદતની જરૂર છે પણ મારા પેના મિત્રો એકના હાથની સતોય થાન એમ નહતું

*

*

*

“ તને ત્રણજ લખવાનો મને તનીવાર વિચાર આવીયા કરતો હતો, ” તે બહુ કીમાં ખો ગળીત અનાંતે બોલ્યો “ તેમાં પાનું જ્યારે મે સાબળીયું ” તારા ઘરમાં આફત આવી પડી ત્યારે તો મો બહુ જ નાંચુ

મે મોન જ ધાળ્યું કર્યું મારા ઉપર આફત તે શી આવી પડી હતી ? શું પેસા ગુમાવ્યા હતા ? કેટલા રૂમા પા હતા ? આ માટે ગૂમા પા હતા ? તેથી હું છેક જ લાચાર અને કમાન બની ગયેનો ? આવા અનેક પ્રશ્નો મારા દેવામાં ઉદ્ભવવા લાગ્યા અને પાછા સમી ગયા પણ હું કંઈપણ નિર્ણય ઉપર આવી શક્યો નહિ.

“ હોમ હિંમત રાખવી, ” પેનો બોલ્યો “ બાકી એ કાંઈ બુનાવાનું છે ? ”

મને હવે તો લાગુ કે હું છેક જ બિખારી થઈ ગયો દર્પણ પણ જ્યાં સુધી કંઈ ચોક્કસ જણાય નહિ લાંસુધી મુઠા રહેવામાં જ સાર છે એવા વિચારથી હું મુઠો જ રહ્યો.

“ ઉફ મોન ” તે અતિશય ગમગીન અનાજે બોલે “ ખુદા ” કંઈ કાલે જી તેના ગળમો ફાટતા નથી ! ”

મોત ! આ તો વળી કાશગામાંથી સાપ નીકળ્યો ! કોનું મોત ? માઝ કે મારા દાદાનું ? પણ હિંમત-આવે સમયે પેસાની આફત કરતા આવી આફત વિષે વાત કરવી બહુ સહેલી થઈ પડે છે જરા શાંતિ રાખીને વાત સાંભળ્યા કરીએ અને ધીમા ધીમા દિનગીરીના ઉદ્ગારો કહાડ્યા કરીએ તો આપણ ક્યુ સચુ મગી ગયું છે તે તરત જણાઈ આવે છે.

“ ઘડુ દિનગીરીભર્યું ! ” હું પણ શોકમસ્ત થઈ બોલ્યો “

“ કિરતારની સામે આપણે લાચાર છીએ, અને એટલી ઉમ્મરે થયું એટલે જાણ્યું નહિ જોઈએ ”

“ હા, એ તો ખરૂ છે, ” હું ધીમેથી બોલ્યો.

“ છેડને લગી આગળાં દોસિયારી ખરી કે ? ” પેલાએ પૂછ્યું.

મને એમ લાગ્યું કે હોય નહિ હોય પણ આ મારા પિતાની વાત કરતો હોવો જોઈએ એટલે મેં દુતાથી જવાબ આપ્યો “ હા રે હા છેડને લગી ધુમાડા કહાડતા તમાકા મારતા—”

“ હ સુ બોનીયો ? નારી મા—” તે ગભરાઈને બોલી ઉઠ્યો.

એ બાપરે ! આ તો યુગને બદલે આ નીકળી આવી ! નાહક હંડા પાણીમાં ઉતરવાની ઉદ્ધતાઈ ટપાની મારી બેવકુફાઈ પ્રત્યે મને બહુ તિરસ્કાર આવે “ હવે, એ તો એમ કે—” બીજો ઉપાય તો હતો એવે મેં ગોટા વાળ્યો “ એ માગી પાસે વાતચીત વચાવના—અને હાં સુધી હું મેમની પાસે બેસીને ધુમાડા કહાડતો રાખતો હતો અને—”

પણ એટલામાં તો રેરેશન પામે આવી પહોંચ્યું હોય એમ જણાય ધડધાટ વધી ગયો ટ્રેન ધીમી પરી ગઈ અને યોડા વખતમાં માડી રેરેશન ઉપર આવીને ઉભી રહી.

માગ પેલા અનુભવા મિત્ર ટેનની મારીમાંથી બહાર દોડુ કહાડીને જોયું અને પછી તે એકદમ બોલી ઉઠ્યો “ મે આમ મું ક્યમર ઝીંધી મારે આગને રેરેશને જ ઉતરી પણ જોઈવું હતું મારો હોસે અપ પોર્નર પોર્નર, છકડે મેન કિત્તી મીનીટ ઉભી રહેલ ? ”

“ રોન મીનીટ ” જવાબ મળ્યો.

એટલામાં તો ગજરામાંથી કુચીનો ઝુટો કહાડીને પેનો પ્રથમ પેલી વાપકાદાં એમ ઉપાડવાના ધનમાં પુષ્કળ પોતા હતા.

શુભામિત્રીનો ગજગ (સ્મિત વાર્તા) ૨-૨-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઈ

“આમ સુ મોદોકાણુ ? મારે તાગ વડે પૈસા મગાવવા પડને કેમ ? માગ બરા પૈસા આવ બેંગમા છે કચવાઇતે પૈસા મિતે કહ્યું

મને એમ નાગ્યુ કે તો આ માણસ પોતાની બેંગ નદિ ઉતારી રાખ્યો તો એ પા અદિ જ હસવાનો અને મારે પાડી એની સાથે વાતો કરવી પડશે, એટલે મે તરત જ મા વાટવા ધર્યો અને કહ્યું કે બેંગ પછી ઉતારજો આમાંથી હમણા થોડા પૈસા લઇ લ્યો

“ચેક્યુ—ચેક્યુ, હુ હમણા જ પાઠો આવુ છુ” પેલો વણી ઉતાવળમા હોય એ માગતો હતો એટલે અડપથી મારા વાટવામા તેણે હાથ નાખ્યો અને જેટલા પૈસા આગ તેટલા લઇને તેણે બારણામાંથી બહાર મારી અને બહાર મારતાં મારતાં આટલું બોલ ગયો મે તેને વેઇટીંગ રૂમમા જનાં તોયે પછી જેટની અડપમા તે કુલો તેટલી રાખે આ જતો હોય એમ મને જણાયુ નહિ

ચોડીનારમા નવુ એછન નોડાયુ પોર્ટગેના ધાંગથી સ્ટેશન માછ ઉઠ્યુ માદિમનોએવર સુરતની ખરશી, બાબાજીવા ચઢા અને મગનભાઈના સાનાદડા પાડીની મુઠો વડુ ઉમ થવી ગઈ જતારેઓ દેન ઉપડવાની છે એ રાત જ એમને નગનની જ યા આવી હોય તેમજ લવને દો

આ દેલેકે કેકાલે મજૂરોને પૈસા માટે ઉતાર્યો તેડે યુદ્ધ થવા લાગ્યુ દેન ઉપડવા નેવારી હતી એટલે પૈસા આપનાર અમિતઓ જેરપર આનની જની હતી અને મજૂરો મ મળે તેટલું મનીમત એમ ગણીને પૈસા લીધા પછી બાકીનુ જ રહે તેના બનામાં માવિ પ્રદાન આપતુ એવો નિશ્ચય કરીને ધીમા પડતા જતા દતા મે આમતેમ નજર-ફેરવી તે પેલાની રૂ ૫૦-૬૦ ની બેંગ તો મારા ડબ્બામા જ પડી રહેતી જગતી હતી નાઈ એવ બહુ માયુ બાધુ હવુ એટલે તે બેંગ જૂતી ગયો એથી નુ બહુ ખુશ થયો અને તે કોણુ હ તે વિષે વિચાર કરના લાગ્યો

એટલામા જ એક મોટા રોડ અને તેના મોટા જ મોડાથી “અરે વીડ, મારી જો કુટે ટેવલી હોતી-આના પચાસ રૂપૈયાથી બેંગ જાપેલ તો તુઝા પગાર મનુન કાપુન ટાપેન કાપ એ કાંઈ ન્હાન ગોષ્ટ હાય ૪ બગતે કાપ-તપાસ કરા” એમ જુગો મારતા પ્લેટફોર્મ ઉપર હાકળાં ફાકળા ફોડતા દતા અને તેમની સાથે તેમનો ધાટી આ રુદ્ધ મરાહીમાંથી જેટલું સમજાય તેમજ સમજી લેતો દરેક કમ્પાર્ટમેન્ટમા ડોકીયા કરતો હતો માગ બનામાં તેમની ત્રણેની નજર સાથે પડી અને નજર પડતા જ તેમના મુખ ઉપર આન પ્રસંગી ગ્લો-મને નેનાથી નહિ પછી પૈની બેંગને નેનાથી

“અરે, પૈની પૈની વીડ, ઉપાન-ગેર જરા આપો તો-આ અદિ કોણુ મુખી યુ ? આપણા ડબ્બામા જ મેં સાચવીને મૂકેલીને-આ રીડુ હવે જવાનો જ થયો છે-એ તો નવાજ થઇ ગયો છે નવાજ”-“બાધ, સમાગીને બોલ, મી નહિ સાળી રહેસાનો ગાગ બોને છે તે” આ જાતના એ ત્રિપુટિના શબ્દો-ચાર મારે કાગે અચકાના લાગરા દેન ઉપરી મ નિચાગ કરીને જેણુ તો મારા વાગમાંથી એ- જ અપટમાં રૂ ૧૧-૮-૮ પેલા મારા અર્જનમાં મિતે લઇ લીધા હતા

‘અરે પ્રભુ! જુની ટોળા! ટોનીના લમ! મારી માનુ મૃત્યુ! અને છેવટે મારા પૈસા! હું ધારતો હતો કે હું મારી અમનિમ છુદ્ધિ પેનાને મનાવતો હતો પણ અને બન્યું તો જુદું જ!’ આ સમયે અનિચ્છાએ મારા હૃદયમાંથી નીકળી ગયા અને ભવિષ્યમાં કોઈ અનિચ્છા પુરૂષ મારી સાથે વાત કરવા આવે તો માત્ર મારી સામગ્રી અને માફ સાવરૂં જતાવવ ખાતર જ એની સાથે ઉતરવાનું કહાપણું નહિ કરતું એવો મેં નિશ્ચય કર્યો.

પશ્ચાત્તાપ.

લેખક—૨૧ મગજનામ જમનાદાસ

તેઓ પરપણા તેઓનું માળજીવન સુખી હતું સુખી ભવિષ્યની જાણાઓ જીવનના પ્રાન કાળમાં પડતી હતી પ્રાત મગના રમખીય આસાનથી સુદીનની આગાહી થાય છે પરંતુ તે પણ દુર્દીનમાં ફેરનાઈ જાય છે—એ સારું વિદીત છે જીવનના ચક્રાનું પણ ફરતું એ જ પ્રકારનું છે.

લમ પડીતો આજે પ્રથમ દિવસ હતો દમ્પતીના જીવનમાં રોડકનારો ગુલાતા હતા આજે રોડકમાંથીનો મલ રાત થયો હતો.

“બદ, જગા જુઓ તો ખબર,” પ્રેમાજી નવવરુએ પોતાના પતિને સંબોધીને બોલવા માંડ્યું, ‘જીવનમાં કેટલા આગયો નવે મીઠા આજથી, એ આશયો ફળ ધરે એવા મહાવચ્ચ કરનારી શરૂઆત કરો.”

“હું એ એ જ વિચારમાં હતો, ચંદ્રિકા, જીવનનો પ્રેનો આશય આપણા લમને હતો કે બીજા આત્મો ત્હારી મદદથી સંધાય.”

લમ પ્રેના કીધેતી પ્રતિજ્ઞાઓ, લમ પ્રેના ઉચ્ચારેના રોડકમાં, લમ પ્રેના કરવા રાજેના લાકમેવાનાં ગર્જો—એ પ્રતિજ્ઞાઓ, એ રોડકમાં, એ ધારણાઓ—એ આશયોને જીવનમાં મિલ મરનાની વાતો, ઉમંગકાઓ છે—નથી એ જીવનની પ્રતિજ્ઞાઓ કે નથી એ જીવનની અચળ પ્રારણાઓ.

ચક્રનનાનો પરિપ્ત સ્વર્ગીય રોડક—અને હિંદુ લમનું મહાવ છે તે કેટલાઓ સમજ શકે છે તે ગમતે છે તેમનામાનાયે કેટલા સ્વર્ગીય રોડકના આકાશમાં મિલાર કરે છે.

ચંદ્રિકાના પિતા પસાપાત્ર શુદ્ધ્ય હતા પુત્રી લાડથી ઉછેરેની હતી તેના કોડો સર્વે કુંતુ મના હતા બદ જેના નરીય પરતુ શિક્ષિત પુરાનની સાથે તેને પરાતી હતી.

સમારની જન્મગર્માં ચંદ્રિકાએ પાનાના આત્મો બુલાની દીધા હતા લાડમાં ઉછેરેલી જાનાના પ્રેતાના આત્મો તો ઉમંગમના પ્રપાનો હતા તે ઉમંગકામાં અચળતા ન હતી—સચળતા નહિ હતી.

તમને જે ના થરા આત્મો ગર્જો ના હજી રીમ હતો ચંદ્રિકાનો તેને માટેનો રોડક જાણે હતો તેના તો પૈસા-પૂજા (Mamon Worship) મુખી રોડક પૂજા (Cupid Worship) કરના આત્મોનું હતું પ્રથમ અને તે પુત્રી રકતી નહિ હતી.

“બે જુઓ મહાઈ ચરીર! હું દુખળી થઇ ગઇ છું તમારી પુજાનું મગીને તમારી ચાકરી મારું છું. અગ જગા ના અને ધરેણા.”

* અર્ધ-ઉપરથી

જુસ્નોદા તે સ્વામી. ૨ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

“આમ સુ મોહોકાણુ ? નારે તાર વડે પૈસા મગાનના પડમે કે સુ ? માગ બધા પૈસા આપ જંગમા છે ” કચનાકાને પેલા મિત્રે કહ્યું.

મને એમ લાગ્યું કે જો આ માણસ પોતાની જાંઘ નહિ ઉઠાડી શક્યો તો એ પા અદિ જ હસનારો અને મારે પાછી એની સાથે વાતો કરવી પડશે, એટલે મેં તરત જ મા નાટવો ધર્યો અને કહ્યું કે જાંઘ પછી ઉઠાડતે આમાથી હમણા ચોરા પૈસા લઇ ર્યો.

“ચેક્યું—ચેક્યું, હું હમણા જ પાછો આવું છું” પેલો ધણી ઉનાવળમા હોય એ જાણતો હતો એટલે ઝડપથી મારા વાટવામાં તેણે હાથ નાખ્યો અને જોડના પૈસા આપ તેટલા લઇને તેણે બારણામાંથી છત્રગ મારી અને છત્રગ મારતા મારતા આટલું જોત મથો મેં તેને વેપરીંગ કમમા જતાં જોયો પણ જોટલી ઝડપમા તે કુદ્યો તેટલી ઝડપે જાં જતો હોય એમ મને જણાયું નહિ.

થોડીનારમા નવું એ જીન જોડાયું પોર્ટરોના ધાટાથી રહેશન ગાજી ઉઠ્યું માહિમનો એવરે સુરતની બરસી, બ્રાહ્મણીયા ચલા અને મગનલાઈના કુનાના ત્યા પાણીની બૂમો વધુ ઉમર થી ગુ ઉતાઈઓ દૂર ઉપડનાની છે એ વાત જ એમને તરતની જ વાત આવી હોય તેમ જીવ લઈને દોડ ગયા કેટલેક ઠેકાણે મનૂરોને પૈસા માટે ઉતાઈઓ જોડે સુક થના વાગ્યું દૂર ઉપડવા તેવારી હતી એટલે પૈસા આપનાર વ્યક્તિઓ જોરપર આવતી જતી હતી અને મનૂરો જ મળે તેટલું ગનીમન એમ ગણીને પૈસા લીધા પછી બાબીલુ જે રહે તેના બદનામા ગારિ પ્રદાન આપવું એવો નિશ્ચય કરીને ધીમા પડતા જતા હતા મેં આમતેમ નજર કરવી તે પેલાની રૂ ૫૦-૬૦ ની જાંઘ તો મારા જમામાં જ પડી રહેલી જાણતી હતી માફ એવ બહુ માથું ખાધું હતું એટલે તે જાંઘ જૂની ગયો એથી મું બહુ ખુશ થયો અને તે કાચ હજે તે વિષે વિચાર કરવા લાગ્યો.

એટલામા જ એક મોટા રોક અને તેવા મોટા જ જોડાણી “અરે વીકુ, માત્રી જાંઘ કુદે ઠેવલી હોતી-આના પચાસ કેપૈયાઓ જાંઘ જાયેલ તો તુજા પગાર મંડુન કાપુન ટાકેન કાય એ કાંઈ નહાન ગોષ્ટ હાય ? જાગતે કાય-તપાસ કરે” એમ શુભો મારતા પર્વદેશ ઉપર હાફળા ફાફળા દોડતાં હતા અને તેમની સાથે તેમનો ધાગી આ શુક મરાઈમાંથી જોટલું સમજાય તેટલું સમજી દેને દરેક કમ્પાર્ટમેન્ટમાં ડોડીયા કરતો હતો મારા જમામાં તેમની ત્રણેની નજર સાથે પડી, આંત્ર નજર પડતા જ તેમ ૥ મુખ ઉપર આ ૥ પ્રસરી રહ્યા-મને જોનાથી નહિ પણ પેની જાંઘને જોવાથી.

“અરે, પેની પડી વીકુ, ઉઠાવ-જોડ જગ આપો તો-આ અદિ માણુ મૂખી નયુ ? આપણા જમામા જ મેં સાચીની મૂળીની-આ વીકુ હવે જવાનો જ થયો છે-એ તો નવામ થઇ ગયો છે નવામ”-“જાણ, અભાગીને ખોત, મી નહિ સાંખી રહેનાનો ગાગ જોલે છે તે” આ જાતના એ ત્રિપુગ્નિના શબ્દો-આર મારે અને અચાનક લા ૧૧ દૂર ઉપડી મેં વિચાર કરીને જોયું તો મારા વાનમાંથી એક જ ઝપટમા રૂ ૧૧-૮-૮ પેના મારા અજાણ્યા મિત્રે લઇ લીધા હતા :

ગુજરાતી કહેવત સમજ ૪ ૨૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમબઈ.

“અરે પ્રભુ ! જીની ડોળી ! દોળીના લમ ! મારી માતૃ મૃત્યુ ! અને હેવટે મારા પેસા !
હું ધારતો હતો કે હું મારી અપ્રતિમ શુદ્ધિ પેનાને બનાવતો હતો પણ અતે બન્યું તો જુદું
જ !” આ શબ્દો અનિરુદ્ધે મારા હૃદયમાંથી નીકળી ગયા અને અવિશ્વમા કોઈ અજાણ્યે
પ્રશ્ન મારી સાથે વાત કરવા આવે તો માન મારી ચામડી અને મારું માતૃય બતાવવ
ખાતર જ એની સાથે ઉતરવાનું કહાવણ નહિ કરું એવો એ નિશ્ચય થયો. ”

પંચાસાપ.

નેખક — રા મગજીદાર જમનાદાસ

તેઓ પરજયા તેઓ ગાળજનન સુખી હતું સુખી અવિશ્વની ડાયાઓ જીવનના
માનાકાળમાં પડતી હતી માત કાનના રમખીય આભાસથી સુદીનની આગાહી થાય છે પરંતુ
તે પણ દુર્દીનમાં રેગવાઇ જાય છે—એ સર્વ નિહીત છે જીવનના ચક્રોનું પણ ફરતું એ જ
પ્રકારનું છે

લમ પડીતો આને પ્રથમ દિવસ હતો દમ્પતી ॥ જીવનમાં એકદારે સુધાતા હતા
આને સ્નેહસમાંધિનો વત શર થયો હતો

“અર, જરા જુઓ તો ખગ,” પ્રેમાળ નવવધુએ પોતાના પતિને સમોધીને બોલવા
માન્યુ, “જીવનમાં કેટલા આશયો તમે કીધા ? આજથી, એ આશયો ફળ ધરે એવા
મહાવત્ત કરનાની શરૂઆત કરો ”

“હું એ જ વિચારમાં હતો ચદ્રિકા, જીવનનો પહેલો આશય આપણા લમનો હતો
કે બીજા આલયો ત્હારી મઠથી સંધાય ”

લમ પહેલા કીધેની પ્રતિજ્ઞાઓ, લમ પહેલા ઉચ્ચારેના સ્નેહશબ્દો, લમ પહેલા કરવા
ધોગેના લોકસેવાના કાર્યો—એ પ્રતિજ્ઞાઓ, એ સ્નેહશબ્દો, એ ધારણાઓ—એ આશયો
જીવનમાં સિદ્ધ કરનાની વાતો, ઉમંગકાઓ છે—નથી એ જીવનની પ્રતિજ્ઞાઓ કે નથી એ
જીવનની અચળ ધારણાઓ

શકુન્તલાનો પરિપક્વ સ્વર્ગીય સ્નેહ—અને હિંદુ લમનું મહત્વ છે તે કેટલાઓ સમજી
શકે છે, ને સમજે છે તેમનામાનાયે કેટલા સ્વર્ગીય સ્નેહના આગ્રહમાં વિહાર કરે છે ?

ચદ્રિકાના પિતા પંચાસાપ ગૃહસ્થ હતા પુત્રી લાઠથી ઉછરેલી હતી તેના કોડે સર્વ
પૂર્ણ થતા હતા ચદ્ર જેના ગરીબ પરતુ શિક્ષિત યુવાનની સાથે તેને વસારી હતી

સસારની જગજગમાં ચદ્રિકાએ પોતાના આશયો જીતાની દીધા હતા લાડમાં ઉછરેલી
બાળાના પહેલાના આશયો તો ઉમંગકાના પ્રપાતો હતા તે ઉમંગકામાં અચળતા ન હતી—
સત્યતા નહિ હતી

લમને એ વર્ષ ધરા આત્મા ગરીબ ચ હજી ગરીબ હતો ચદ્રિકાનો તેને માટેનો સ્નેહ
જાઓ હતો તેજો તો પેસા-પૂજા (*Mamion Worship*) મુડીને સ્નેહ પૂજા (*Cupid
Worship*) કરવા આનંદનું હતું પ્રથમ અને તે જીતી શકતી નહિ હતી

“ધ, જુઓ મહાઈ શરીર ! હું દુખળી થઇ ગઇ છું તમારી પુત્રીને મળીને તમારી
ચાકરડી થઈ છું ન અગે લુગડાન અગે ધરેલા ”

● ચામેજી હવતી

અસ્તોત્ય ને સ્વામી ૧ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મળાઈ

“આમ, સુ મોહોકાણુ ? મારે તાર વડે પૈસા મગાવના પડમે કે મુઠાં માગ બધા જ પૈસા આપ બેંગમા છે ” ક્યવાણને પૈસા મિત્રે કયુ

મને એમ લાગુ કે ને આ માણસ પોતાની બેંગ નહિ બનાવી લક્યો તો એ પાછું અદિ જ ઠસવાનો અને મારે પાછી એની સાથે રાતો કરવી પડશે, એટલે મે તરત જ મારે નાટવો ધર્મો અને કયુ કે બેંગ પડી ઉધાડને આમાથી હમણા થોડા પૈસા લઈ દ્યો.

“ચેકયુ—ચેકયુ, હુ હમણા જ પાછો આવુ છુ” પેતો ધણી ઉતાવળમા હોય એમ માગતો હતો એટલે અડપથી મારા નાટવામાં તેણે હાથ નાખ્યો અને જોડલા પૈસા આપ્યા તેટલા સમયે તેણે બાગલામાંથી જનમ મારી અને જનમ મારતા મારતા આટલું બોલતો ગયો. મે તેને વેધર્થીંગ રૂમમા જતાં જોયો પણ જેટની ઝડપમા તે કુછો તેમની ઝડપે તે બાં જતો હોય એમ મને જણાયુ નહિ.

થોડીવારમાં નવુ એ જીન જોડાયુ પોર્ટગેના ધાંગથી રેશન ગાંજી ઉઠ્યુ માહિમનો મેવમે, સુરતની બરથી, બાલુણીયા અહા અને મગાવના પડના પાણીની બૂમો નવુ ઉમ થઈ અંધ જતાઓ દ્રેન ઉપડાની છે એ વાત જ એમને તરતની જ પા. આવી હોય તેમ જીવ સમયે દોડવા જમા ફટકેકે ઠેકાણે મજૂરોને પૈસા માટે ઉતાર્યો જેડે યુદ્ધ થના લાગ્યુ દ્રેન ઉપડવાની તૈયારી હતી એટલે પૈસા આપનાર વ્યક્તિઓ જોગપ આવતી જતી હતી અને મજૂરો જે મગે તેટલું મનીમન એમ મળ્યું તે પૈસા લીધા પછી બાળીનુ જે રહે તેના બદનામા મારિ પ્રદાન આપતુ એવો નિશ્ચય કરીને ધીમા પડતા જતા હતા મે આમતેમ નજર દેસ્વી તો પેલાની રૂ ૫૦-૬૦ ની બેંગ તો મારા ડબ્બામા જ પડી ગઈથી જાણાતી હતી માંડ એણે બહુ માયુ ખાધુ હવુ એટને તે બાં જતી ગયો એથી નુ બહુ ખુશ થયો અને તે ફોજ હમે તે મિથે વિચાર કરવા લાગ્યો.

એટલામા જ એક મોટા જોડ અને તેવા મોટા જ જોડાણી “અરે હી, માત્રી બેંગ કુઠે ટેવલી હોતી—આતા પચાસ રૂપયાથી બેંગ જાયેલ તો તુઝા પગાર મહુન કાપુન ટાકેન-ગાય એ કાંઈ ન્હાન જોઈ હાય ? બગતે ગાય-તપામ કરા” એમ છુમો મારતા પ્યેટકોમ ઉ ર હાંફા હાંફા દોડતા દર્તા અને તેમની સાથે તેમનો વાગી આ શુદ્ધ મરાઠીમાંથી જેટલું સમજાય તેટલું સમજી લેતો દરેક કમ્પાર્ટમેન્ટમા ડોકીયા કરતો હતો મારા ડબ્બામા તેમની ગ્રજીની નજર સાથે પડી, અને નજર પડતા જ તેમના મુખ ઉપર આ ૧૦ પ્રસરી રહ્યો—મને જેવાથી નહિ પણ પેની બેંગને જેવાથી.

“અરે, પેલી પડી ! વીડ, ઉઠાડ—એક જગ આપો તો—આ—અદિ કોણુ મૂખી મયુ ? આપણા ડબ્બામા જ મેં સાચીને મૂકેલીને—આ રીડુ હવે જવાનો જ થયો છે—એ તો નવામ થય ગયો છે નવામ” —“બાંધ, અભાણીને બોન, મી નહિ સાળી રહેનાનો ગાગ મોલે છે તે” આ જાતના એ ત્રિપુર્નિના શબ્દો—આગ મારે તો અથગવા લા રા દ્રેન ઉપડી મેં વિચાર કરીને જોયુ તો મારા વાટમાંથી એક જ અપટમાંગ ૧૧-૮-૪ પેતા મારા અખળ્યામિત્રે લઈ લીધા હતા.

ગુજરાતી કહેવત સમજ ૩૨૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

‘અરે પ્રભુ! છુની ટોળાં! દોનીના લક્ષ્મી! માગી માનુ મૃત્યુ! અને છેવટે મારા પેસા! હું ધારતો હતો કે હું મારી અપ્રતિમ છુદ્ધિથી પેનાને જનાવતો હતો પણ અવે બન્યું તો છુદ્ધ જ!’ આ શબ્દો અનિચ્છાએ મારા હૃદયમાંથી નીકળી ગયા અને ભવિષ્યમાં કોઈ અગાધ પુર મારી સાથે વાત કરવા આવે તો માન મારી ચામડી અને મારૂં માનુષ્ય બતાવવું ખાતર જ એની સાથે ઉતરવું મદાપણ નહિ કરવું એવો મેં નિશ્ચય કર્યો. -

પશ્ચાત્તાપ.

લેખક—રા મગળદાસ જમનાદાસ

તેજો પગપાં ને પોતું પાગજનન સુખી હતું સુખી ભવિષ્યની ગયાઓ જીવનના પ્રાન મગમા પ ની હતી પ્રાન મગના રમણીય આમામથી મુદીનની આગાહી થાય છે પરંતુ ને પણ દુર્લભતા ફગાવ નાં છે—એ મારું વિદીન છે જીવનના ચક્રાંતું પણ કરવું એ જ પ્રમાણ છે

લક્ષ્મી પડીતો આજે પ્રથમ દિવસ હતો જમનીના જીવનમાં એકદમના ગુલાના હતા આજે એકદમમાનિતો પાંચ સર થયો હતો

“૧”, જગ લુઓ તો મગ,” પ્રેમાળ નવવંતુએ પોતાના પતિને સળેધીને બોલના માંડુ “જીવનમાં કેટલા આશયો નેને ગયા! આજથી એ આશયો રૂઝ ધરે એવા મદાપણ મરવાની રૂઝમાન મરે”

‘હું મેં એ જ રિયા માં હતો અદિક જનતો મરેનો આશય જાપણુ લક્ષ્મીને હતો’ ખીજા આશયો ત્રહારી નવથી સંધાય.

લક્ષ્મી પડીતો ગયેલી પ્રતિજ્ઞાઓ, નમ મરેના ઉચ્ચારના સ્નેહશબ્દો, લક્ષ્મી પડીતો મરવા ધારવા નાકસંવાનાં કાર્યો—એ પ્રતિજ્ઞાઓ, એ સ્નેહશબ્દો, એ ધારણાઓ—એ આશયોને જીવનમાં અદિક જવાની વાતો, ઉમંગગાઓ છે—નથી એ જીવનની પ્રતિજ્ઞાઓ કે નથી એ જીવનની અચળ ધારણાઓ

જીવનના પરિપચ્ચ અર્થ સ્નેહ—અને હિંદુ નમસ્તુ મહત્ત છે તે કેટલાઓ સમજી રહ્યા છે, ને સમજે છે તેમનામાનાયે કેટલા સ્વર્ગપિ એકદમ આકાશમાં રિહાર મરે છે

અદિકાના વિના પેસાપાત્ર દૃશ્ય હતા પુની લાડથી ઉઠેલી હતી તેના કોડે સર્વ પૂજ થનાના એ એવા ગરીબ પ તુ શિશિન મુનાનની સાથે તેને ગમી હતી

નમારની જન્મગર્ભ અદિકાએ પોતાના આશયો જુનારી દીધા હતા સમમાં ઉઠરની આગાહી મરવાના આગાહી તો ઉમંગના પ્રપાતો હતા તે ઉમંગમાં અચળતા ન હતી—અચળતા નહિ હતી

લક્ષ્મીને બે વર્ષ થતા આજાં લીમ ચન રજી ગરીબ હતો અદિકાને તેને મારેનો સ્નેહ ગળ્યા હતો તેજે તો પેસ-નમ (Mamon Worship) મુગને સ્નેહ મુગ (Cupid Worship) કરના આવડાવું હતું પ્રથમ મરે તે મુતી ચકતી નહિ હતી

‘થ’, જુઓ ન્દાર સરીર! હું જુનારી અચ મધ છું તમારી પુનારણ મગને તમારી આકરણી ધરણું ન અમે જુન નેન અમે મરેજા

● અમિત જીતી

મુખે મરે સ્વાચર ૨ -૯-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“આમ સુ મોહોકાણુ ? મારે તાર વડે પૈસા મગાનવા પડમે કે મું ? મારા બધા જ પૈસા આપ બેંગમા છે ” કચવાબને પૈસા મિત્રે કહ્યું.

મને એમ લાગ્યું કે જો આ માણસ પોતાની બેંગ નહિ ઉઠાડી શક્યો તો એ પાંખે અહિં જ ઠસવાનો અને મારે પાછી એની સાથે વાતો કરની પડશે એટલે મે તરત જ મારે વાટવો ધર્યો અને કહ્યું કે બેંગ પછી ઉઠાડજો આમાથી હમણા થોડા પૈસા લઇ લ્યો.

“ચેક્યુ—ચેક્યુ, હું હમણા જ પાછો આવું છું” પૈસો ઘણી ઉતાવળમા હોય એન લાગતો હતો એટલે ઝડપથી મારા ચાટવામા તેણે હાથ નાખ્યો અને જેટલા પૈસા આબ્યા તેટલા લઇને તેણે બારણામાંથી ધનગ મારી અને ધનગ મારતા મારતા આંટલું બોલતો ગયો. મે તેને વેધટીંગ રૂમમા જતાં જોયો પણ જેટલી ઝડપમા તે કુછો તેટલી ઝડપે તે આ જતો હોય એમ મને જણાયું. હિં.

- થોડીવારમા નવું એ જીન જોડાયું પોર્ટરના ઘાટાથી સ્ટેશન ગાળી ઉઠ્યું માહિમતો મેવડો, સુરતની બરડી, બ્રાહ્મણીયા ચઢા અને મગનભાઈના કુવાના દડા પાણીની ખૂંચો વડે ઉઠી ગઈ ગઈ ઉતાવળમા ટ્રેન ઉપડવાની છે એ વાત જ એમને તરતની જ માત્ર આવી હોય તેમ જીવ લઈને દોડતા, ૧૫૫૬ દેલેકે ઠેકાણે મજૂરોને પૈસા માટે ઉતાવળમા જોડે પુલ્ક થયા લાગ્યું ટ્રેન ઉપડવાની તેવારી હતી એટલે પૈસા આપનાર વ્યક્તિઓ જોરપર આવતી જતી હતી અને મજૂરો જે મળે તેટલું ગનીમત એમ ગણીને પૈસા લીધા પ્રજી બાળીનું જ રહે તેના બદનામા ગાંધિ પ્રદાન આપવું એવો નિશ્ચય કરીને ધીમા પડતા જતા હતા. મે આમનેમ નજર-ફેરવી તો પેલાની રૂા ૫૦-૬૦ ની બેંગ તો મારા ડાબામાં જ પડી રહેલી જણાતી હતી મારે એવે બદ માથું ખાંડું હતું એટલે તે બેંગ બૂલી ગયો એથી હું બહુ ખુશ થયો અને તે કોણ હશે તે વિષે વિચાર કરવા લાગ્યો.

એટલામા જ એક મોટા રોડ અને તેવા મોટા જ ગેડાણી ‘અરે વીડુ, મારી બેંગ કુટે ઠેવલી હોતી-આના પચાસ રૂપૈયાથી બેંગ જાયેલ તો તુમા પગાર મારું કાપું ટાકે-કાપ એ કાંઈ ન્હાન ગોટ્ટ હાય ? જગતે લાય-તપાસ કરા’ એમ જુગો મારતા પોર્ટર ઉપર હાફળા ફાફળા દોડતા હતા અને તેમની સાથે તેમનો ધારી આ પુલ્ક મગામીમાંથી જેટલું સમજાય તેટલું સમજી લેતો દરેક કમ્પાર્ટમેન્ટમા ડોડીયા કરતો હતો. મારા ડાબામા તેમની ત્રણેની નજર સાથે પડી, અને નજર પડતા જ તેમના મુખ ઉપર આનંદ પ્રસરી રહ્યો-મને જોવાથી નહિ પણ પૈસી બગને જોવાથી.

“અરે, પૈસી પડી ! વીડુ, ઉઠા-રોડ જગા આપો તો-આ અહિં ટોણ મૂકી ગયું ? આપણા રૂમમાંમા જ મેં સાચીને મૂકીની-આ વીડુ હવે જવાનો જ થયો કે-એ તો નવામ થઇ ગયો છે નવામ”-“બાપ, બલાગીને બોન, મી નહિ સાખી રહેાને ગાળ બોલે છે તે” આ જાતના એ ત્રિપુટિના શબ્દો-આગ મારે રાતે અથડાવા લાગ્યા ટ્રેન ઉપડી મેં વિચાર કરીને જોયું તો મારા ચાટમાંથી એક જ ઝપટમાં રૂા ૧૧-૮-૬ પૈસા મારા અગળવા મિત્રે લઇ લીધા હતા.

“અરૂં પ્રભુ ! જુની ટોળી ! ટોળીના વચ ! મારી માતૃ પૃથ્વી ! અને છેવટે મારા પૈસા હું ધારનો હતો કે હું મારી અપ્રતિમ છુદ્ધિથી પેનાને ખનાવતો હતો પણ અને બન્યું તો જુ હા ! આ શબ્દો અનિષ્ઠાએ મારા હૃદયમાંથી નીકળી ગયા અને અવિશ્વમા કોઈ અગવડે પુણ્ય મારી સાથે વાત કરવા આવે તો માત્ર મારી ચામડી અને મારું ચાતુર્ય ખતાવત ખાતર જ એની સાથે ઉતરવાનું હવાપણું નહિ કરું એવા મેં નિશ્ચય કર્યો.”

પશ્ચાત્તાપ.

લેખક — ૨૧ મગળદાસ જમનાદાસ

તેઓ પરણ્યા તેઓનું બાળજીવન સુખી હતું સુખી ભવિષ્યની જાણાઓ જીવનના પ્રાતઃકાળમા પડતી હતી પ્રાતઃકાળના રમણીય આભાસથી સુદીનની આગાહી થાય છે પરંતુ તે પણ દુર્દીનમા ફેરવાઈ જાય છે—એ સર્વ નિહીત છે જીવનના ચક્રાનું પણ કરું એ પ્રસારનું છે

લગ્ન પડીને આજે પ્રથમ દિવસ હતો દમ્પતીના જીવનમા સૌહાર્દના શુભાતા હતી આજે સ્નેહસમાધિનો યજ્ઞ શરૂ થયો હતો

“અરૂં, જરા જુઓ તો ખરા,” પ્રેમાળ નવવધુએ પોતાના પતિને સજોધીને બોલવ માંડ્યું, “જીવનમાં કેટલા આશયો તમે ખીધા ? આજથી, એ આશયો ફગાવે એવ મહાવ્રત કરવાની શરૂઆત કરો.”

“હું એ જ વિચારમા હતો ચંદ્રિકા, જીવનનો પટનો આશય આપણા લગ્નનો હતો કે ખીજા આશયો તારી મદદથી સધાય.”

લગ્ન પડેનાં કીધેની પ્રતિજ્ઞાઓ, લગ્ન પડેના ઉચ્ચારેલા સ્નેહશબ્દો, લગ્ન પડેલાં કરવ ધાગેનાં લોકસેવાનાં કાર્યો—એ પ્રતિજ્ઞાઓ, એ સ્નેહશબ્દો, એ ધારણાઓ—એ આશયો, જીવનમા સિદ્ધ કરવાની વાતો, ઉમંગકાઓ છે—નથી એ જીવનની પ્રતિજ્ઞાઓ કે નથી કે જીવનની અચળ ધારણાઓ.

લોકનૃત્યના પગપકડ સ્વર્ગીય સ્નેહ—અને હિંદુ લગ્ન મહત્ત્વ છે તે કેટલાઓ સમજી રહ્યા છે, તે સમજે છે તેમનામાનાયે પટલા સ્વર્ગીય સ્નેહના આકાશમા નિહાર કરે છે ?

ચંદ્રિકાના પિતા પસંદાત્ર ગૃહસ્થ હતા પુત્રી લાડથી ઉછરેલી હતી તેના કોડો સ પૂર્ણ થતા હતા અરૂં જેવા ગરીબ પરંતુ શિક્ષિત યુવાનની સાથે તેને વગવી હતી

મસારની જગમગમા ચંદ્રિકાએ પોતાના આત્મિક જીવનની દીધા હતા લાડમા ઉછરેલ બાળાના પેદાશના આશયો તે ઉમંગજનના પ્રપાતો હતા તે ઉમંગકામા અચળતા ન હતી—સત્યતા નહિ હતી

લગ્નને બે વર થતા આવ્યા ગરીબ ચંદ્રિકા હજી ગરીબ હતો ચંદ્રિકાનો તેને માટેનો સ્નેહ જાણો હતો તેણે તો પૈસા-પૂજા (Mamon Worship) મુખી સ્નેહ પૂજા (Cupid Worship) કરવા આવવાનું હતું પ્રથમ દેવને તે જુની ચકતી નહિ હતી

“અરૂં, જુઓ મદાર ચરીર ! હું કુબળી થાઉં પણ તમારી પુજારણ મગીને તમારું ચાકરી થઈશું ન અગે જુગલ-ન અગે મરેલા.”

• અગેલ કપરથી

અપુરોહથ તે સ્વામય ૩ •-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“આ જ આશયે તે મ્હારી સાથે લગ્ન કરીશો છે ?” એ સ્વદિકાને પ્રશ્ન પૂછ્યો

“આશય ? આશયનું બંધન હશે પાપા ઉપર ? તમે દેશમેવા કરે પગલું સસાર-સેવા કેમ છુટી જાય છે, પરંતુ મ્હારા આશય ખીજ પ્રકારના છે. હું દેહથી પરજાય છું- આશયથી નહિ. જીવનની હાડી ખાળેખાળે ન હોવી શકાય.”

અંતરે વાદવિવાદ પસદ ન હતો. ગરીબ રહી લોકમેવા કરવી એ તેનો આશય હતો. આ પહે તે આશય બદલવાની છટકા થઈ. સ્વદિકા તેની જોડે દુઃખ બેઠારીને પોતાના લોક સેવાના ઉત્કૃષ્ટ વિચારોને સમજાવે આપણે, એની પ્રથમની ધારણાઓ નહિ થઈ જણાઈ પરંતુ સ્વતંત્ર વિચારે અને અમલ પ્રતિષ્ઠાએ તેના જીવનનું માર્ગ બદલ્યો. પત્નીને પીયેર મોકલવાની તેણીને તેના પૈસા-દેવને વળતર કરવા દેવું-પોતાની જાણીના આશયો ન બદલવા-પરંતુ સ્વદિકા કશું ન થયું. પિતામહે જોડે કે નહિ-એવા વિચારો અંતરે રજૂ કરવા લાગ્યાં, પરંતુ ગરીબાઈથી કટાળેલી, પ્રથમ જાણીતી સૌકી સુખ લેવાની અધીરી આકાંક્ષા વાળી સ્વદિકાનું હૃદય તે પાછી શક્યો નહિ.

“સ્વદિકા એમ જ હોય તો તું, પિતામહેના મ્હારા આશયો નહિ બદલવા” એ કહેવા જવાળ આપ્યો.

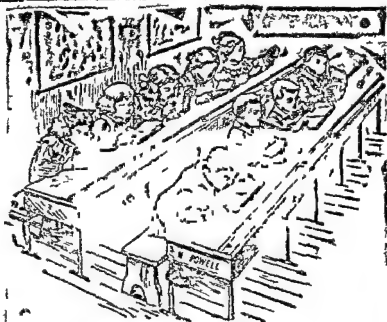
સ્વદિકા જવાળ દીધાવિના ગૃહમાંથી ખીજે ગઈ. નજીક દિવસમાં પિતાને ગૃહ આવી. એ પોતાને પોતાની પત્નીને લોકસેવાના કાર્યમાં મદદગાર કરવાનો હતો પરંતુ આત્મા નિષ્પ્રજ ગઈ લોકસેવાને મ્હાનાર પત્નીને જીવી શક્યો નહિ, હૃદય અસ્વસ્થ થયું. દેહ અસ્વસ્થ થયો. લોકસેવાના કાર્ય ઉપરથી મન ઉઠવા માંડ્યું. પત્નીને ખોનાવવાનું બન્યું. પાછા પ્રેમતારો ગુથવાના ઉમળકાઓ આના લગ્ન પહેલાની અવસ્થા પાછી નગર થઈ-પરંતુ તેના આશયો ફેરે તેવા ન હતા.

અંતરે મોઢો પડ્યો. ગરીબાઈમાં જોડેરનો અર્થ પોપાયો નહિ. પામેની આરડીઓનાળાં તેને થોડી થોડી મદદ કરના લાગ્યા. એ કહેતા ઉપકારમાં તણાયેલો મનુષ્યો તેની પામે રહેશે લાગ્યા. સ્વદિકા ઉપર સંતોષે સ્વાભાવિક નિરસ્કાર આવ્યો. કોઈ પાસ મ્હાનારાએ સ્વદિકાના પિતાને પત્ની લખી તેના પતિના મદદવાળી માહિતી આપી.

અંતરે અચેતન હતો. સ્વદિકા આવી પતિનો હસ્ત પોતાના હાથમાં લઈ તેણી રહી પડી. હૃદયમાંથી સ્ફાઈ ગયેલો પ્રેમ પાછો પ્રદીપ્ત થયો. પોતે પોતાના પતિને કહેવા અન્યાયનું જ્ઞાન આપ્યું. લગ્ન પહેલા કહેલી પ્રતિજ્ઞાઓ મન સામે તરી આવી. લગ્ન પહેલાં કહેલા આશયો પાછા રજૂ થયાં-પરંતુ સન ફળદીન લાગ્યું. હાકરે વંદની આસા ઊડી તેનો દેહ પડ્યો.

સ્વદિકાનું જીવન અસાર થયું. “હવે હું પૈસાને શું કરું ?” જીવનમાં પતિને નિન્દનારીયે ગત પતિની પૂજા કરવા માંડી. એક રાત્રિયે રાત્રિ આનું પતિની તેણીયે ક્ષમા મ્હાથી પતિના ઉદાર દીસે તેણીને તે આપી, અને આ બોલ્યો, “સ્વદિકા, મ્હારા જીવનનું કાર્ય સમાપ્ત કર.”

સ્વદિકાનો રોદ રંગાય થયો. પતિના આશયની તેણી ગુલામ બની. પતિનું કાર્ય તેણી ઉપાડી લીધું. લોકસેવા, તેણીનો જીવનમત્ત થયો. તેણી પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગી. પતિના આશય પ્રમાણે વર્તન કરવું એ તેણીનો શુભ પશ્ચાત્તાપ.

તમારું બાલક નિશાળમાં કેમ ચાલે છે ?

આ પ્રશ્ન આજકાલ બહુ વિચાર્યો ચક્ર પડ્યો છે અને એથી જણાય છે કે પોતાની નવનિર્મિત શાળામાં શિક્ષકો માટે માયાપ કેટલા બધા જાનુરુ ગદે છે. પણ તેમણે તેમની શારીરિક તૃપ્તિના થે જેટલી જરૂરની છે એ જેટલા ગોઠા મામાપ વિચારે છે તેનું પરિણામ અને મુશ્કેલી અવધન એ જ હોવા જાણી જાય છે અને જીવનના મોઝમોઝ કરતાં જે એ વધારે અનિયમિત છે એ જવાબી થી જરૂર પડી છે. માટે જ શરીરના અવધનને બાજુમાં રાખી પુનાપામના નામને એ જોઈ ચાલે તે નાન દેશના દરેક બાળકે જરૂર પડે છે.

તમારું બાલક આજ પછી નવનિર્મિત શાળામાં જાય છે તો તમારા ડાકરને મા માને એની એ નિયમના વધે નહિ તે માટે તરત અમારે આ જરૂરી વિચારો નેરા માટે લેવા આવડે.

અમારે આ જરૂરના અનામત હોવા કેટલા બધા અવધાનથી માણ્યો આવે છે તે જોઈ હોય તો એક રખત અમારી ઓફિસમાં પસાંગો તો જ નમા કેટલી ગોઠા પ્રકારે નેચર ક ગમ્યાં આરોગ્ય વીજળીના અને શરીરની સામગ્રી મેનુબોની મેવા અને જેટલી જરૂર છે એ નેરા નમને પુરેપુરા માન્ય આવે એની જાનની હી પચથા નમને નતપ માટે એ જોઈ જાનારીયુ.

જો આજકાલના ૨૦-૦ નીને તેન ૧૫ મને જરૂરી પુરેપુરી મનાદ આપવા માટે મામા આજકાલ અને મામા જેટલે મામા હો છે એકમાટેથી આ પાડીને જોઈ ના અ જા ગોઠા રાં ગાન ના મુખ તરત પા મા મામા હો રાં મામા માટે મામા કે વધે.

મુખની જોઈ, લી જરૂર આજકાલ પાડીને જોઈ નેનીમા-નેકટીક
- કન્ટ્રી-કાન (જે કાનની મામા) નમિચન ના, મુખાઈ.

અનુદેશકર વાક્ય સત્ય પ્રિયદિત ચ યત્ન ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ધૈવ વાદ્યાપ તપ ઉચ્યતે ॥ મં ગી ૧૦-૧૫

પૃષ્ઠાક ૨૬ મુ.]

જીન, ઈ. સ. ૧૯૨૨.

[અક ૬ કો.

તત્રા—ગ. અબાલાલ બુધાબીગમ જાની, બી. એ.

ગ. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડયા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રનાશક—રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

વિષય.

વિષયાનુક્રમણિકા.

૫૪

૧. ઘેલી ! એ તે તહને શુ સૂઝયુ ? કાન્ય

રા. ચ દત્તક નર્મદાશંકર પડયા, બી એ, એનએન બી

૨૨૬

૨. જીવગતની રાજકીય પરિપદ

ગ. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી

૨૨૬

૩. રાસ વાન્ય

રા. મણીલાલ બલુછોડયાન મજમુદા, બી એ

૨૩૨

૪. ગ્રણ નાટ્ય પ્રયોગો

પ્રા. કાન્તિનાથ ગળનાથ પડયા, એમ એ

૨૩૩

૫. કૌલિય છાંડા નાથ

રા. વિનોદકાન્ત, બી એ

૨૪૧

૬. હિન્દુ આર્થિક સ્થાન-ય

રા. ગણુલાલ બહેચંદ્રા નાથ

૨૪૨

૭. સહયર્મિણી

ગ. માવડ દામડ રાહ

૨૪૮

૮. મહાત્મા મોહનદાસ ગાંધીના આત્મચરિત્ર

રા. જય ત

૨૫૪

૯. કવિતાને ઉપાલભ કાવ

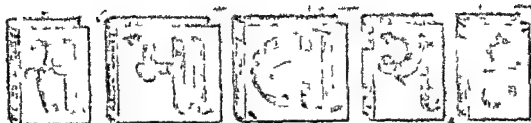
ગ. વિનિમ્લ

૨૬૪

વાર્નિંગ લનાજમ રૂપીઆ છ,

હિન્દુસ્તાન બહાર ગીલીગ ચૌદ રૂ. મહાદાસાન હુદગ અગની કિમત દસ આનહ

આ લનાજમ શરઆતમા જ તેસામા આવે છે

પ્રસ્તાવ ૧૬ અ. ૩]

જુન, દિ. ૩૦. ૧૯૨૧

[આક ૬.]

ઘેલી ! એ તે તહને શુ સૂઝયું ?*

સોપાક — શુ ચાન્ડાકર નમંદાગકર પયા 'તી એ, એમુએ ?

(ભે દિ)

એ તે તો શુ સૂઝયું !

તેનાં એ તે તો શુ સૂઝયું ?

એવું હતાં વધુ ?

પ્રશ્ન ૧ —

મર મરને હવત આયુ એવું કુપ પજુ શુ ?

માનનારું મરે કમ દિહિટ પમ એ ના પીતુ શુ ?

પ્રશ્ન ૨ —

જાન રમરી ના, પુત્રી રમરી ના ખીટુ પડી પૂછુ શુ ?

દોર દોર ના, મમજ શા ના જોમ પ્રશ્નો ર-યુ ?

પ્રશ્ન ૩ —

આનોનાગ, િ ગમ,

કુખાઈ

ના ર ક ૧૯૨૧

}

* રાહી મોહી પુત્રી જોન મરનવંશીએ તા. ૧૧ ૧૦ ૨૦ ને રિતે સુનામના પેન ન દિન-
 ૨ તો હવતા હવતો નવલ પેને રિતે તા ને આપ્યો દોર તે પ્રસન્ને ઉદયને આ દોર ને નવ પુ ૩

સ પ્રસ્તાવ ૧ ૨-૦-૦ એન. એમ. વિનાયી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

ગુજરાતની રાજકીય પરિપદ્.

(ભાગ ૨)

પેખ-ગ રમણીયરામ ગોવર્ધનગમ ત્રિપાડી.

ગુજરાતની પાચમી રાજકીય પરિપદ્ અધિવેશન આ વર્ષે રા ૧૯૧૧ના પટેનના પ્રમુખપદે ગણ ના ૨૧ મી મે અને ૧ થી જુનના રિમોએ નર્મદા નદીના પરિવ તટે ભરૂચના ભગનામાં આ યુ હતું પ્રતિનિર્વ આ અધિવેશન દીપોત્સવીની આસપાસના ભરવામાં આનું હતું ગુજરાતમાં પ્રમુખીય સભાના અધિવેશનો મારેનો એ જ એક—નવુની દૃષ્ટિએ જોતા ખાસ-અનુન સમય છે પગ્નુ આ વખતની પરિપદ્ મધી તરફથી અસાધારણ હતી સમય જેમ અસાધારણ પમ કરનામાં આ યો હતો તેમ વ્યવહાર પ્રતિ ને પદનિ પણ અસાધારણ હતી

ગયા સપ્ટેમ્બર માસમાં અમદાવાદની પરિપદે અસહકાર અને મહેની રિગેરેના યોગે પસાર થયાં પછી—નાગપુર રિમો નવુ ધોય—નવુ જ લક્ષ્યબિન્દુ નવી જ કાર્યપદ્ધતિથી સાધવાનું સ્વીકાર્ય પછી—થી તે આજ નવ માસધુધીની પ્રમુખપદ્ધતિમાં અસહકારને જ પોતા કાર્યસમારભ વિના ખીજ પ્રતિષ્ઠાને કાલ રીતે ધ્યાન આપવાની અગત્ય જોઈ નથી ભરૂચની પગિ રે પણ આ જ સદેશો—નાગપુરની કોમિસનો—સ્વીકારી તેને પોષવા અો સફલ બનાવવા માટે એક મહા પ્રયાસ કર્યો છે એવો આ દૃષ્ટિથી આ પગિ રે પ્રથમ નવુ પરિપદ્માં નવી જ જાન પાડી છે આ નવુ જ દૃષ્ટિબિન્દુ સર્વ રીતે ઉપયોગી છે અને ખીજુ કથુ જ દારને માટે ઉપયોગી નથી એ વિચારથી અમ્હે લુદા પગિએ છીએ, અને એ દૃષ્ટિથી જોતાં અને જુદુ જુદુ વિચાર્યા પછી પણ પરિપદ્નો કાર્યસમારભ અમ્હને પ્રમાણમાં નીરસ અને મોજો લાગે છે.

પરિપદ્માં લોખ-જનતાનો સમુાય આગળની પરિપદે કરનાં વવારે ન હતો સ્વેચ્છી ને ખાદીના વનોમાં જ સજ્જ એવો મોટો ભાગ ખાસ ધ્યાન ખેચે એવો એમાં હાજર થયો હતો પરિપદ્માં ખુરશીઓ ન હતી, પણ સૌને નીચે જમીન ઉપરના નિગાન પાયરેણાઓ ઉપર બેસવાનું હતુ, આથી પરિપદ્ને ખર્ચ કરવાની એક જમર રત મોટી રકમની મચન થઈ હશે જ,—આ દરમ ખરે જ ઔર દેમાતુ હોતુ જોઈએ

૨. વધવસાઈલુ લાપપુ.

ગ વતવલાઈ પટેન ગુજરાતના અસહનરી મધુઓમાં ધણુ ઉચુ સ્થાન યોગવે છે. ગુજરાતના ચારતર પ્રદેશના પેડા જીવાતા એક ન્હાના ગામમાં એમની જન્મભૂમિ છે. પોને પાળીદાર—પટેન છે ચારતર પ્રદેશના વતનીઓ હિમવાન અને ટેડીનાઓ હોય છે અને હુમાયે આપાઆપકાંતે નામે યોગખાની આ પાળીદાર કામ તો સૌની આગળ જ છે ગ. નક્કરલા નિમાં આમ આ ગુણુ ધણો જ યોતપ્રોત મલ રહ્યો છે મીધું અને સહ, જે લાખુ ખઈ તે મમે તે જોગે નીકરતાથી રહામે જ મોયે કહી હેતુ—એ રા ૧૯૧૧નાંધોના ગુણુ છે.

સરસ્વતીના ભાગ ૧ લો ૩ ૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ સપની, મુબાઇ.

એમના બાપામા એ શુભ પુત્ર પ્રકાશથી ખીની ગયો છે પશ્ચિમમાં ઘણી વાતો એમને દિમેનથી મચોટપણે રૂપે રીતે કરી દીધી છે એવી વાતો બધા કહી શકતા નથી.

રા વરવમાએ પોતાના બાપામા 'અમદાવાદના મનાય જોડે' હૃદય તેમજ હૃદય છે અને 'અમદાવાદ'ને પોષક વાતો વિના અન્ય કશું જ કશું નથી ગુજરાતે અગત્યની પ્રાપ્તિ માટે કોંગ્રેસે બનાવ પાડેના સંદેશનો પુરેપુરો અમન કરવાનો છે એ સિવાય ખીજ કશી જ વાત કહી નથી નુ ગુજરાતના પોતાના આર્થિક-સામાજિક અને ભૂગોળ કોડ' નુ દુષ્કાર એના નથી કે જે નરક પ્રભુ અને સત્તાધિકારીઓનું લલન દોષવાની જરૂર નથી. અમદાવાદના દરબો પસાર કર્યા, સ્વેચ્છી રસ્તોએ અને ખાલીના વિભાજન ઉપરોગ કે રેડી-આના પ્રયાગ સિવાય ગુજરાતને કોઈ જ નુન નથી કે પ્રમુખપણી. નવરનાર નુન ના મોત્યા કે ના કોઈ નીજ મનુષ્ય પ્રવેશની ચર્ચા કરી.

રા વરવમાઈ માને છે કે 'પ્રભુની જાગૃતિને ખાતર પરિપક્વ અને મેળાનકા બનવાનો સમય આ પો ગયો છે. શિષ્ય કે માર્ગ વિચારવાનું હવે રહ્યું નથી. વિગેરે આ વિચારમિત્રી જ ને ગુજરાત કાર્ય જે તો દાનની મધી ચાલવા એકસામગી મધ પડી જાય. રા વરવમાઈ અને એમના આ વિચારને અમત અનુસારિઓ એક મહોળા નમમા પડેના નાગે છે, અને ઘણી જ બેશ છે કે પ્રજા હવે એટલી મધી જાગૃત થઈ ગઈ છે એમના પોતાના અનુભવ, ધર્મ અને દુકક અધિકાર પ્રજા એટલા બધા રૂઢમજૂરી છે કે હવે પશ્ચિમની ઉત્તરોગિતા રહી નથી અને પશ્ચિમી ભરાય તો પ્રજાને જાગૃત કરવાને માટે નહિ, પ્રજાના નેકિને દરદમેશ ને નિરતર જાગૃત રાખવા અને રહેમને રહેમના કત પના બાન નાનતાથી ગટે એ માટે પરિપક્વ અગત્યની શિક્ષણસાગાઓ છે. પરિપક્વ એ લોકજાગૃતિ માટે જ પ્રધાનપણે મહોળું આવે છે. રા વરવમાઈને પરિપક્વ તરફ આ પ્રકારનો અણગમો થાય એ આનાર્થ છે. આપણે સાની પરિપક્વ કે રાગ રંગો કરી સુધ રહે અને બીજી બેશ વખતે પણ નથી છે ના. નાનું સરવાણુ તપાસાનું કે નથી એ વાતમા કોડ સગીન કાર્યો સધાતાં એટલે પશ્ચિમમાં પશ્ચિમી પ્રવેશ કરવા જ મળે છે એવો ખ્યાલ લોકના મગજમાં પેઢી બધ પડે તો અશક્ય ઉત્પત્તિ કરે છે. આ પરિસ્થિતિ માટે પરિવર્તન સુખનીઓ અને કારકર્તાઓ જ જવાબદાર હોય છે. હવે નાનું કત વને જીવીતે નવા મદદગીને વેશગી મુખને મધુ જ અમટે કરીએ કરીને જે ચાનુ પશ્ચિમીઓએ કાર્ય કરે છે તેને જ પશ્ચિમમાં આવે. આગમમાં ઉભો થાય છે. આખી અમદાવાદ નુ મનાનુ છે કે પરિપક્વ એ લોકજાગૃતિનું એક મહાપ્રયત્ન સાધન છે. રા વરવમાઈના અભિપ્રાય માથે આથી અમટે અમત થઈ શકતા નથી. રા વરવમાઈએ આગળ જતા અસહકાર વિરોધીઓની મદામે ગીકા કરવોથી નુ ગટેવાની પોતાના પક્ષને જે મૂલ્યના આપી છે તે યથાથ છે. અસહકારી બાઈઓએ આ રાન ઘણી રૂપે રીતે રૂઢમજૂરી જોઈએ ગાંધીજી અમુક નામે મોને અમુક વાક્યો ઉચ્ચારે અમુક સમયે નમે, અને અમુક વાક્યો નમે તે રીતે પોને મોવતા અને નખતા મહો વિચાર કરવાની જરૂર એમણે જોવી અને વિચારવી જોઈએ ગાંધીજી કે આ રૂઢ મજૂરી

નુમ્મ અર્થ પેરાઈ ગયેના છે કે એ સત્તામાથી રહેજ પછી નિનાપણુ મેળવવામા કષ્ટ લાયકર માય, કે રાજદ્રોહ, કે અપકૃત્ય જ લુપ્ત છે, કે પછી પોતે તદ્દન કાયર અને નિ સત્ત હોય છે જેમણે 'સ્વરાજ્ય એક વર્ષમા મળશે' એવું દુકુસિ નાદથી ગર્જવ્યુ છે ત્હેમણે એની પ્રાપ્તિ માટે શુ શુ માર્ગ દર્શાવ્યા છે, શુ શુ વિશાઓ સૂચવી છે અને ક્યા ક્યા ત્રવ લેવાનો પરિવ્રત્તન આરંભ્યો છે તેનો નિચાર એ પ્રશ્નકારોનો મ્હોટો ભાગ મિતનુ કરતો જ નથી અને વરે નો તો જાણી જોઇને બધી પુઠે છે જેને પોતાની જાતમા, પોતાના જાનમન્ધુઓમા અને ત્હેમણાં દુત્તિઓમા, અને સૌથી વધારે તો પ્રમુખા, પુરુષાર્થમા અંગ વદ્ધા અને વિશ્વાસ છે ત્હેને આપા પ્રશ્ન ઉત્તર જ નથી અને હિતિ બધું કલ્યા પછી પછી નર્પની મુદત થોડી ગણી વધારે તો શુ પછી અસાધારણ રીતે એ વચાપ તો શુ થયુ? મનુષ્ય વિનાર વડ છે અને વિગ્નારે છે પછી તેની નિહિ તો પ્રતુ આપે ત્યારે એનો અર્થ મ્હેજે એવો નથી કે મનુષ્યે—હિન્તી પ્રજાએ—પુરુષાર્થનીશા ચક્ર મે પગ વચ્ચે નીચું માયુ રાખી કાપુરપી માફક નિગરા થઈ ર ના મ્હોમે મેમી નેતુ એક માયો નિચારનીન મનુષ્ય આ પ્રય પુછે જ નહિ, જે પુછે છે એને પોતાની જાતમા જ પ્રદા નથી, વિશ્વાસ નથી અસહકારની આ મદા મળવર લોટપ્રતિએ આપના હુકા અન્યમા જે મદાન અર્થો સાધ્યા છે તેના મૂલ્ય ધણુ મ્હોટા—ત્હેનો પગિલામ ધણુ નિતાન છે હો મો વર્તનો પગ્ગી અમન જે સાધી નથી શક્ય તેડુ ધાન પ્રાપ્ત આ પ્રતિષ્ઠી મેળવી રાની છે વિનનાન્તર થવાના ભયે આ મર્ચા અને જ મ્હેવા પેવાની અમ્દને જરૂર લાગે છે -

પોતાના બાપજુના છેડાં ભાગમા રા વચરાબાઈ કટે છે કે 'યુગરાતે વડુ કડું છે' આ આ શરૂ સાથે 'પછી હજી વડુ વરનાં છે' એટલું ઉમેરું હોત તો સાફ થાન જેટલું નથી ધણુ તે માટે દેશ કાઇને દેશનું પ્રયોગન નથી, પરન્તુ જેમ સરકારી ખાતાઓમા કેટલીક સરકાર વગુઓ રચાય છે તેમ આ ખાતાઓના પેટા ખાતાઓના કારનાદકો ઉપર ધણી જ નારી. ખેરેખ ગખવાની જરૂર છે કાયદાહકોમા કેઇ એવા પછી હજો કે જેમમા જીવન ધણુ અમુક દુગે, જેમના વ્યવહાર જોઇએ તેટલા પ્રમાણીક નહિ હાથ, જેમનાં માનગી આચાર વિચાર અધર્મને માા વહા ક ના હરો અને પાઈ તો એમ પછી હરો કે દખાડને જ માટે 'મીનીની દેશી પહેરના' હજો ગામ હોય ત્યાં પેડાગો દોય એ વહેણી પ્રમાણે આડુ દેશ મે આમરિષ છે તેટલા જ માટે અમ્હે ઉપની મુચના કરીએ છીએ

આમ એક રે । વડનનાહનું ભારણ નદન મુત્તમ મચોઈ, અપટ અને વિચાગીય હોઈ રહેની પછી ધણી શુદ્ધ બો મર્મોતુ જોસાર ભાષામા વમાયુ હતું, અને જે કે એમના ગંડા વિચારો સાથે બધી રીતે અમ્હે એકમત થઈ શકીએ એમ નથી, જે એમની ચચાઓમા અમ્ને નિશાય પાયજુદિ લાગી નથી, જનાં પછી જે, જે રીતે કહનાયુ છે, તે માટે અમ્હે એમને અભિનંન આપીશુ

હંગો અને વક્તાઓ.

પરિપદે આ વગેરે ના બાદ કરાવો રજુ કર્યા છે અસહકાર, બેઝવાનો અહિંસા, સ્વદેશી, રાષ્ટ્રીય સેવકમંડળ, દારૂનિષેધ, પચાસતો, સ્થાનિક સંસ્થાઓ, દેવી તંત્ર અસ્પર્શનીતિ, રાષ્ટ્રીય કેળવણી અને પરિપદાનું નસારણુ, આમાના વપા, ખરા મૂલો, તે નુના છે પરિપદના બધાગણનો દગા તો હમેતા જ-પ્રથમથી જ-પતો આગો છે એ દર ના આવતા વર્ગે બધાગણ વડી પરિપદ પામે રજુ કરનાની મૂલના કરવામાં આવે છે.

ગવો સરેલી અને સિદ્ધી ભાષામાં દૂકામાં રચાયા છે. પણ તેના નેત્રે સ્વેચ્છ સ્વાદતા નથી અને કેટલે વર્ગો પડતી નગ્માસ છે કરાવો ઉપગથી નેત્રે સંગ્રહ છે ના નલાહના ભાષણની માટે 'અસહકાર'ને જ પોષક એવા મિત્રાય ખીન દરેક જગત પરિપદે સ્વીકારી નથી પરિપદ ની સમગ્ર દૃષ્ટિ એ જ સ્થા ઉપ અમારે દેવી સદગી જણાઇ આગે છે સગર સદામે અસહકાર એટલે ખીન વણા ઉપગથી પ્રત્યે શુદ્ધિપૂર્વક ચર્ચા અને વિવાદ સદામે પણ અસહકાર

હંગો રજુ કરનાન આ તહેમને અનુમોદન આપનારા વખતોમાં ગાંધીજી, મકમ નાની અને રા નિવેશાઈ પટેલ વિવાય અન્ન કોષ બાપીતા વડનાઓ ન હતા કેટ મોટા ઘાટ હંગો મુઝના અને અનુમોદા આપના એથી વક્તા કદનાઈ સકાય પ્રથમની પરિપદામાં મુનાન મુજગતીઓમાંથી એવો એક નર્મ ધણો આગળ આવતો નહોતો હતા આ પરિપદમાં એ ન હતું, એ એક બેઝનક વાત છે આથી ગવોની જે વારી ખર્ચ લની નેત્રે તે થતી નથી અને પરિપદના સમારભમાં જેને આપણે એક પણ જ ઉપગથી સમવાગ અને મી તાન કહીએ છીએ તેના હોનાથી સમારભ અંધા મોઝા માળો. વ નાઓએ પેલાની શકિત બનાવી હતી તેમના ભાષણો પણ તદ્દન સાધારણ શુદ્ધિ ના મિત્રા રીણા અને શુદ્ધ જેના જ હતા મુજરાતનો એવો શુદ્ધિશાની અને કેળવણી વર્ગ પરિપદથી નુ ગતો જ હતો તેમા જે હવે તો વધારે પ્રમાણમાં દૂર થઈ ગયો છે એ આ જ બેઝનક છે અસહકારની પ્રતિમા અત્યારે શુદ્ધિને જે ગૌણસ્થાન આપનામાં નામુખે તે ઠીક નથી થયું એમ અમને નાજે છે અમદાઈ હદનાથી માનતું છે, કે તો શુદ્ધિશાની સગરી, અને પ્રતિષ્ઠિત શિવિતન. આ પ્રતિમા રસથી નેત્રે તો આખી પ્રતિષ્ઠિત વધારે વેર મજે મેને ગાનીઓ અમ પણ ધણો ઝોછો થઈ શકે ગાંધીજી આ વગુરિયતિ નેત્રે નહિ જ સક્યા હોય એમ અમને માનતા નથી તો એમને એ વિશાતરક પ્રયાસ કરના ની અગત્ય નાક નેત્રે હાય કે સતતચિચારક શુદ્ધિશાળી મુજરાતી મુજનો આમ ધણો જ નહાને સમુદાય પ્રતિષ્ઠિતીતે આમા ભાગ લે છે તે વધારે ભાગ લે એ માટે વધારે સગીત મુજરાતી જરૂર અમને લાગે છે

આમ પરિપદના સમારભ ઉપર તજર નાખી જતા

કે જે પરિસ્થિતિઓ વચ્ચે મુજરાતની પરિપદ કામ કરી રહી છે સ્વદેશી પરિપદ જે ઉપર દર્શાવેલી ઉપગો કેળવણી સદામે

વિદ્યમંત્રી પુદ્ ૨ ૧-૦-૦ એત એમ

ગુજરાત ને કરે છે તે તરફ સમસ્ત દેશનું એ ધ્યાન ખેંચી રહી છે અને ગાંધી કહે છે તે પ્રમાણે રાજાજની પ્રાપ્તિનો આધાર ગુજરાત હેતુ કરશે તે ઉપર છે ગુજરાતને અંકેશુ બીકુ એટલું તો સાદસિદ્ધ છે કે કેવળ વાતો 'કર્મથી કયું જ ચલ શકે એમ નથી અસદ્ કારના કોઈ કોઈ સિદ્ધાન્તો નિરૂદ્ધ હોવા છતાં પણ એ સાથે એના વણાયે, જુદા જુદા પ્રબંધો રચાયા છે કે ધણા જનો એનો સ્વીકાર-ને સાચો અને શુદ્ધ દેશપ્રેમ આપણે 'રહમ' જતા હોયએ તો રમતમાં ફરી શકે જ્યાં જ્યાં, શ્રદ્ધા અને જાતિમા નિશ્ચાસ છે, ત્યાં કયું જ નાથક નીવડતું ધી આત્મચાર્ય અને સ્વમાનના યોગ્ય પંચિપાતન માટે જાણે છું ના કરતું જોઈએ ? જીવતા અને આચારવિચારની વર્ણસક્રતા કોઈ પણ મનુષ્યને જીવના માટે નાથક ગણતા નથી પરિપક્વ સાધેનું પ્રવચન વધારે સુદ્ધમાથી ભરવાની જરૂર હતી પ્રવચન પ્રગતે અભિમાન કંગાવે એવું સુ-વ હાતું જોઈએ ગુજરાતે લોકમન્યુતિ એટલી નો જોતિજિત કરી છે અને સુપ્રસિદ્ધ અવસ્થા એટલી બધી તો હૃદયમયારી મુખી કે કે એ માટે આપણે ખરે જ ગર્વ કરી રાખીએ, પણ આપણે હજી ધણું કરવાનું છે અને આપણે જોઈ જોઈ નહિ અપ્રયોગ્ય છે એ નર આખર્ષીવામણા કરવામાં આપણે આત્મદ્રોષી બનીકું અસદ્મા એ આત્મશુદ્ધિનું ધાડ જ મોટું સન્ન છે અને આત્મશુદ્ધિ ઇચ્છનાર કોણ નથી ? ગુજરાતની પાંચ આમ જાપરગ રાખ્યો છે ભરૂચની પ્રજાએ કે પેનો સ્વગત્યપ્રજા કાંઈ દિ દનો જ સ્વાત્મ્યપ્રજા બનને અને ગુજરાત આ ધમયુદ્ધમાં મોખરે જ રહેશે ગાંધીજી ની પ્રજાઓ દેશને દેવળ જ નુદયાનકા છે, તે દેશને ભાંકર વિવાનક નીવડને એની એની મૂર્ખ અને માનકની ચર્ચાઓ અને આશંકાઓ કરનાર નર્મ ! તદ્વારા પડ્યો તુ ક્યારે ઉનારો ? ગાંધીજીની પ્રજાઓમાં તું જે બન, અણુનિશ્ચાસને કન્યા-જેઠ ગલો છું તે રડીબર આખી મીચી ભૂતી જા અને જેમાં ત્હને હમણાં વિરુદ્ધિ, નિશ્ચાસ શ્રદ્ધા અને દેશના ઉદ્ધારક ઉડા સસ્કારો દેખાય છે તેનો ઉડા વિચાર કર ગભરાયા પિના, તદ્વારા ગુનાની હલ્કો એમાંથી મુક્ત કરીને, ભય અને નાસને રાંધેલી દુઃનાખી હાને શુદ્ધ મરહાતીથી વિચાર કર પુરુષાર્થમાં તુ માનના હો તો ગુજરાતની તદ્વાર આત્મચાર્ય ખીનવ અને દેશના આ મહાન તપાની અને જાગીર દેશનાયકના સાગિયને તપાસ ને પછી પ્રજાની સુન્દર અને વિચારિને તદ્વારા નેત્ર આખી કે પી કહે કે ગાંધીજી આ દેશના દુરમન છે કે દેશના તારક છે ? રમત સ્વીકાર નહિ, પણ પ્રમાણિક પણે સાચા દિનથી જોએ જ્યાં ગ ગુજરાતે કર્યો છે બાળી ઉણપો તો કમા અને ગેમા ની હોતી ?

વર્દે માતરમ્ ।

આવી છે પણ કીઆરાને યાદ ન આવ્યું મંગને કહ્યું સભારી કા, ત્હને-યાદ આગે
 તો જ એનામા નવ. આગને પિતૃતોકમા માગાપથી માડીને જાતજનના સમજા પિતૃઓ
 હતાં સાના પેત, પદની, પગેરે ભુદા જીવ જગલી દેખાતા સૌથી જુદા આદિપિનાએ કહ્યું
 કે “અમે ત્હારે માટે પસંદ કરીશું અને અમે ખરી પસંદગી કરીશું તે તુ માનશે તો
 સુખી થશે નહિ તો તુ ને અમે સૌ દુખી થશું ” ઈએ બાળાઓને જોઈ, સારી છે, એમ
 કહ્યું, પણ ‘પેની’ નથી, “તે ક્યા છે?” એમ પૂછ્યું આખરે ગુપ્ત આદૃતિને જોળી કાઢી,
 સાતમીને મોવાની, એ કેણુ કે પૂછતા કીઆરાને કાંઈ યાદ આવ્યું નહિ વડવાઓએ કહ્યું
 એ જ ત્હારી નવ છે, એ જ ત્હારે માટે સંનયી છે, પણ ત્હને યાદ આવે તો જ કામ
 આવે યાદ ન આવ્યું પેની એલાન થઈ પડી આખરે પિતૃઓએ કહ્યું અમારે કાઈ યાવતુ
 નથી વધારે ખાતો તો સતતિ જ કરી શકશે માટે મતતિના લોકમા જાઓ તેઓ ચોક્કસ
 જાણુશે એ મંદેરા તાગઓનો રમ્ય જના પો હતા આ મડળ ગયું એટલે ન્હાની બાવિઝોઓ
 “મ્હોટા દાદા, મ્હોટા દાદા” કહી કીઆરાને વળગી પડી કીઆરાની પ્રમોત્રીઓ! તેથી
 ન્હાની પૌત્રોઓ આની તેઓ “દાદા”ની વાતને જોળના મડ્યા, પણ દાર્યા છેડે એના
 સાત બાળકોમાના ૬ આના, તેઓએ કહ્યું કે અમારામા સાતમું જે છે-“*The smallest*
of them all”—જે કીઆરાનું પ્રથમ બાળક થનાનું-તે રમવા ગયું છે, તે આનરો એટલે
 જરૂર “મા”ને પરખી દેશે તેઓએ પેની જ માગાઓને તો રદ કરી પણ સાતમીને વિષે
 ખાતરીથી કહી શક્યા નહિ પડી સૌએ સાતમા બાળને જોળવા ગયા, સાતમી બાળા એકાદી
 મૂનમૂ ઉભી રહી હતી લા તે ન્હાન બાળ-માનિકા આવી તે તરત પોતાની માને જોળખી
 દાદે છે એના પ્રેમથી ને એના રમરણથી પેની બાળા જામૃત થાય છે-જન્મેનું તે વખતે જે
 પ્રેમના આવેનભયું મિનન થાય છે-પુત્રી તથા ખુના મુખવાળી સુંદર માતાનું-તો આખા
 નાટકમાનો ખરેખરો અદ્ભુત પ્રસંગ હતો એટલામા ખીજ સૌ છોકરા આનીને એને ભેળી
 પડે છે કીઆરાને તે “*The smallest of them all*” બોલાવવા જાય છે પણ
 એની રમૃતિ હજી જડ છે સુંદર છે, જ્યે કરતા વધારે મનુર છે, એ સૌ કશું ન કરે છે
 પણ યાદ આવતી નથી એની ચોખખી નાની સાથે જ એ સતતિ એનો તિરસ્કાર કરીને
 પોતાની માતાને લઈ જાય છે કાણુમા પ્રેમ ને હૃદની મસ્તીમાથી કરણુ ઉત્પન્ન થાય છે.
 છેડે-આ બધું એક પ્રિમાં બન્યું પછી-ખીજ રહનારે કીઆરાની માના મિત્રો આવે છે,
 તેઓની છોકરીને જોતા જ કીઆરા-વણા વરસ પડેલા મગેનો તે તથા સંતતિયોડમા
 સાતમી, ખરી વધ તરીકે સનાતોએ પરાં કરી તે-તરીકે જોગમે છે-તે બન્ને પ્રણયથી
 બધા છે

આમ, દુનિયા રિચિત્ર જણાવું, નાટક મ્હને તો બહુ અર્થજગીર લાગ્યું લક્ષમા પ્રેમની
 લાનના, પ્રેમમા સનાતનનાની લાવના, અને એ સરમા મનુષ્યજાતિના જૂન-નર્મમાન-ભવિ-
 વ્યત્ જીવોના ઐક્યની લાનના, બહુ સુંદર રીતે ગુથે રી હતી નામિદા જો કે છે-ના બે જ

પીનમાં પ્રકટ થાય છે, અને એના સૌન્દર્યના તથા અભિનયના બુખ્યા આતાનર્ગને તે વાન મદ
વસથી લાગે છે, તો પણ “નયુતિ”ના સીનમાં તે હં વાગે કે-એવું સરમ-કરની આવેશ,
CSMA) વોરેનું દ્વન તે રાવે છે

એ સિવાય નૃત્ય પુષ્પ, જીત ને સગીન માત્ર, પ્રમો-જુદા જુદા રંગના-ની મ ર્થક
તીનગીમાં નવા મોઢક તરવેનો પ્રવેશ એ સર્વની અસર લાગાતુલ્યા શબ્દોમાં કહેવાય, પણ
વર્ણન તો અત્યંત છે (અમલનાની પરિપદમાં નરમિદતા લાધના ‘અશક્ય’ જેવું
વિદિ પણ સાચે સાચું)

મેટ નિકના એક “Blue Bird” નામના નાટકનો આ જીતે લાગ છે પહેલો
માગ ખગીની વાચીશું પણ તે વિના ય પુષ્પ લ પ.યો

2. Varieties Show

“Betiothal” એ ગરીબ નાટક હતું ‘દેવી થિયેટર’ એને માટે સાં દત્ત પણ
‘Varieties’ એના ગયા તે Palladium થિયેટર ખાતર હતું મેસનાની સગન-
ધારે સારી હતી, આં બીડ પણ ખૂબ હતી કેટલાએ પોકા એકોની પગાડે આખો વખત
હિલા ન નહા હતા “Varieties” એટલે જુની જુની જાતના તમાસાઓ સાથે પહેલાં
ખત કરતા કાકાકાઓનું મળ આપ્યું તેઓનો મગ, પ્રકાશના રંગ ને ખેન ઠરાનનારી
શીના ઝગમગા પોતાકેના રંગ-સર્વની એકર થતી અનન આખને નીનનાવી લરી દેતી
હતી પણ એવી વચારે પ્રવળ ને વધારે આનન્દકા - અમરથી અમારી આખ મોહિત થાય
એના રમ્યો-પ્રકાશો ચિત્રકામ ને જુદા જુદા રંગોથી એકમાથી અને- જેના ભાસના દરમ્યા
પુત્રીથી જેના મમજીઆના ખેનોની પંડી એક નહન કરનારો ખેનારી આયો જોરોહા
જરા જેટલા વખતમાં એજો ખોતીતી તથા આનની ટેટની આમેજન કડનો કરી-મેટલી
ટોપીઓ ખાતી, કેટલા જુદા જુદા મટા ખતાવ્યા નાય કયા, લગ્નની રેસનેયન સ્ત્રીઓ
ટાઇનેટ કેમ કરે છે, મેં કેમ ચાને છે, એમના ત ક કાઠ જેવું હોય ત્યારે ને ન જેવું
દો ત્યારે કેમ ચાને છે-રસ્તા ઉપરની દુકાનોના કાચમાં જોઈને યુનક્યુવતી પોતાની ટાઈ કે
વાગના વગીઆને કેમ હીંચક કરે છે વગેરે પુષ્પ નકનો, સપાટામાં પણ આમેદુન, કરીને
અમને ખૂબ દસાની માયા “માયા” નુ, વારણ કે લગ્નના ધિપદમાં જોનારી મ-ગીમાં
સ્ત્રીઓના હસનાનો પ્રાનિ-જાનજાતનો પણ સ્ત્રીત્રવર્થો-ધરીએ ને પવકે ફરી વળે છે ને એ
સાંભળવો ને સાંભળીને ફરીથી હમ્મુ-એ મહારો ને મ મુખભાદનો એક પ્રિય વિનોદ થઈ
પ.યો છે પંડી એક જાળાએ નૃપની સાથે ત્રણેક માપનો ગાથા પૂરેપરા અર્થનું મદ્દજુ
થઈ સમ્યુ નહિ, પણ મ્હને એનો અનાજ ટેમગ નીચે કુનિમતાવિનાનો લાગે, અને
સગીન તથા નૃત્ય એના તાનનધ નાનાં ઠ આનન્દ થયો મ્હને એટલે સુધી ચયુ કે આવું
વિદમાં જેવું હોય નો પાત્રાત્ય સગીન માટે મ્હને ઘણો વચારે મારો મન થયો હોત જેને
મહારા મનનું વચન કા ઊતાવને ગાથે ન અભિપ્રાયથી નિરુદ્ધમાં દોરાયુ ન હતું, અને સાં

યાવાત્ય સંગીત સામળના તથા અને તો સમજવા યત્ન કરીને પછી કેનું નામે છે તે જોનું એમ જ ધ્યાન હતી

આમ કુલ ૧૧-૧૨ દર્શ્યો હતા બધાને મહારવામાં શ્રમ થાય તેમ નખરામાં અનિ-સમય બધે તેથી સૌથી વધારે અસરકારકની જ વાત કરીત અને તે વિસ્તરતા " *Water-lions and diving nymphs* " સમુદ્ર-સિંહો અને સમુદ્ર-કાયા (જે એ નામ આપુ તો) એમનું નામ સૌથી વધારે આકર્ષક હતું રેજી ઉપર મહેતી કાચની ટાંકી-થાળીથી ભરેલી તેમાં, બે બાળાઓ તગ્નના પોશાકમાં મજા થયેલી સુંદરીઓ, ઉપરથી હાલોને જુદી જુદી રીતે તરે, જુદી જુદી રીતે બૂધકો મારે, જુદી જુદી દીકા ને ખેન-ડસ-રતી ખેન કરે, ને બરોમર તે જ પ્રમાણે એની પાળ જાળને સમુદ્ર-સિંહ કરે ખરે, ઘડીમાં એમ લાગતું કે તે યુવતીઓ અત્યંત *grace* પ્રકટ કરે છે, તો બીજી ઘડીએ મિહનું કામ પણ એવું જ *graceful* નાગવું, ને " ટાઈમ્સ "ના અવલોકનકારે પહેલાં લખ્યું હતું તેમ, કાણુ વધારે *graceful* છે તે આ સુદર દરિયાકાંઠામાં નકની કનુ સુસ્કેલ હતું ખરેખર, આ ખેન અત્યંત નવીન ને મોહક હતો બીજો ખેન એક માણે ડીપ-સમાધી પણ પાડ બજાવા તે હતો બે ડિરેક્ટરિલ્ડમાંથી, અને ત્રીજો કનુમનો બીજો એક નવનકથામાંથી પણ કનુસના પાંડે તો હાડી રેજી ઉપર જ તે બે પણ મિનિટમાં ટાપગીય કરી વેશ તથા દેખાવ બની નાખતો. કનુસની નકલમાં તો એણે એટલા મધા હસાવ્યા—તેમાં મહારી પાઠમની એક અંગ્રેજ યુવતીનાથી રહેવાય નહિ હમનાની આડી જ આવી હોય તેમ એટલે મહેતીથી હમી પડાય, એનો મોમની ધણું જાણે, પેની મોટી મોટી દે, પણ ભાઈ હસવું તે કાંઈ મોઝા ? અને તે પણ આ પ્રજા જે પોતાના ભાવો પ્રકટ કરવામાં આપણા જેટલા સામાન્ય કામથી તદ્દન અપરિચિત છે—જે આવા આવા કુદરતી ભાવો છયોક જાહેર કરે છે તેનાથી રો. ૧૫ ? અમને તો આગળ જોઈને રેજીના બનારથી હમનું આવે અને પાળ એ આગળી વાત જોઈ તથા સામળી બેનું હમનું આવે અને એ બિચારી અમારી આમુ જોની અથ—મધાના રહામુ જુએ ને " હમી પડાય " જ તે કેટલે નુની—આખા પે પાંડે સુધી તો આપણું જ પણ જ્યારે ખેન પૂરો થયે લોકો જવા લાગ્યા ત્યારે ફરીથી એ-વાગ ખૂબ ખડ ખડાટ હતી એણે બધું ખાતી ક્યું ત્યારે જ એ કાંઈક અસ્થ થઈ રાખી હસારાનું સામળી રાખી મજા નડનમાં કાંઈ જોઈ જ છે—રકત એક જ વિચાર, આપણી ઓંચો કુદરતી કૂટું દાર્ય કેટલું કનાઈ ગયું છે—બીજી ઘણી કુદરતી શક્તિઓની પેઠે—એ એક વિચાર યત્ન આ હાસ્ય-પ્રતિના આનન્દહાસ્યમાં કરણતાની ધમિ મેળવી દે છે

એક સારો *Ventriloquism* નો પ્રયોગ દોરો ડીગેકીરતી વાતાઓમાં વાંચી એ શીખનાનો એક કાળે મોહ નાળ્યો હતો આમાં પટેલી વાર ત્રીજા એટલે આગાં ને સફળ હતો કે છેતી-ઘડી સુધી એમ જ શકા થઈ હતી કે બીજો અનાજ ખેનાડીના હાથમાં રહેતા પુતળાના મુખમાંથી જ આવે છે પુતળાની મુખાકૃતિમાં નાનચિનના અનાજને અનુરૂપ ફેરફારો થતા હતા તેથી આનિત થતી હતી

એક બાળા પુરુષવેદા ૥ નટ તર્કિ જાણીતી છે હેઠે જુદા જુદા પુરુષવેદમા-જુદી જુદી સુ ર મીનેગીમા મધુ ગીત ગાય

એકદે આ *Varietus* મા મિત્ર રચિને પોષક નરવો ધણા હતા, પણ એકદે જે સાધા જુ હતા તે બાદ કરીએ તો બાળા ૥ બધા ખેનો મહેને બહુ ગમ્યા વિનોદ, ક્રીડા, નરીનતા, અભિનય, સમીત, નમન, નૃત્ય ટેડનીય વગુઓ-એકદે બહુ સારી ને કાષ્ટક શ્રેષ્ઠ જુમિકાની હતી

૩. અવાદીન.

નીચે અવાદીન ને જુદા દીનાનો પ્રયોગ હતો એને *Pantomime* કહે છે અગ્રેજ નિનાગમા એ સમજેનો અથ એવો રીખેના કે એમા જોત્યા વિ ૥ કેવળ અભિનય જ હોત-મીનેમાની પદે એ અથ સાનો દોર તો હવે બહુ જાનો થા ગયો છે હવે *Pantomimes* નાટકો જેવા જ હાય છે, રૂત ઝિપન છદિ, પગી ૧ રાક્ષસો વગેરેની દોષ છે, ખાસ બાળકોને ઉદ્દેશીને ને નાતાનના અવસરમા ભજનાય છે પણ એની સુદ-રતા "મહોટાં થયેના બાળકો"ને પણ આર્થી જાવે છે અને *Pantomime* નુ આ રસથ લક્ષ્યમા રાખીએ એવે ખેનની અર પુરાણી થી ૥ ને અર્વાચીન અગ્રેજ ગીત-ભાત પહેગ્વેશ *allusions*, સમગ્રી વગેરેનુ મિશ્રણ સમગ્ર સમય એનુ થાય છે મૂળ અરેમિઅન નાઉટમૂડી આ શિટ ક્યાના મુખર તરવો બને તેટલા પુનઃગ પાર્શ્વ સ્વર્મા રાખીને પછી નીસમી સદીની જરૂરીયાત પ્રમાણે એનુ રૂપાન્તર કરેનુ છે કે આખુ નાટક નથી ઐનિદ્વામિષ કે નથી અર્વાચીન સમાજો પ્રમટ કરતુ પરતુ એ મિશ્રણ એવી ખૂબીથી, એવી ક્રીડાની, એવી ફતેહથી કરવામા આનુ છે, ૧ એમા આ-નક તરવો પદે મદે, લાશે ફાણે, એટલા પધા છ કે આપણા માનુષભાવને તે બહુ "અર્પીન" કરે છે, ને કદિ અદ્યતન નૃત્ય ૧ સગીનના નયમા, તો કદિક અસાવારજી ચિત્રપ્રકાર પરિવેશ વગેરેની સીનરીના મોહ શંકમાં, કદિક પેટ જુખાવે એના ઉપગઉપગી આવતા હાસ્ય પ્રમે-જોમા, તો કિ-*acrobatic* તથા *engineering* વાકોગ પના નમનામા, એકદે આ અને આના આના ત્રિવિધ દર્શનોથી થયેન આનન્દ-રસના ધટકામા, ખીજી કીણી અથ બદતા અચતી નહોતી સમભારથી ફલન કરનારો તે અસયદતા ખામીો બને ગુણ જ લાગે

અનાદીનનુ પરત એક સૌપદર વર્તી બાળા, અનુપમ *grace* થી, નિર્દોષ બાળ-ઉત્સાહથી, આવેશથી, મીઠી વાણીથી, ને ઉત્કૃષ્ટ અભિનયથી અજગતી બાળા જ હતી એવી નિધના મા, વજર, ને વજર-પુન એ નશે હારવ-પાત્રો હતા ને ખરેખરી ગમન એમજો કશાની મા ધોયલા હતી, ને એના ઘરમા શાહજાની જ ફલનર આવીને પોતાના પ પોતા જેવા સ્વપ્નનુ ગીત ગાય છે તે નખને પાય ા ધોવા ની ડીઓ (ટન) માથી આજુના પરોડાએક —*Soap-bubbles*—સ્વપ્નને નીકળીને ઉપર મટે છે એ ગીત જેટલુ સમગ્રનુ તેટલું મધુ બાવનુકા ના અવાદીનનુ એક ગીત "*Voices from a-far*" એથી ય લરમ

યાગ્યાત્ય સંગીત સામળના તથા બને તો સમજવા યત્ન કરીને પગી કેડુ લાગેછે તે જોવું એમ જ ઇચ્છા હતી

આમ ૧૧-૧૨ દરમિયાન બાળકો સભાગવામાં ગ્રમ ધાય તેમ લખવામાં આવતી સમય જાય તેથી સૌથી વધારે અસંગતતાની જ રાત કરીત અને તે વિનંતનના “*Water-lions and diving nymphs*” સમુદ્ધિ અને સમુદ્ધિયા (જે એ નામ આપુ તો) એમનું કામ સૌથી વધારે આકર્ષક હતું એટલે જોઈને કાવતી ટાંપી-ખાલીથી ભરેલી તેમાં, જે બાળકો ત રાતના પોશાકમાં મજા થયેલી સુન્દરીઓ, ઉપરથી ડૂબીને જુદી જુદી રીતે નરે, જુગી જુદી રીતે બુરકો મારે, જુગી જુદી કીડા ને ખેન-કસ-રતી ખત દે, ને બરાબર ને જ પ્રમાણે એની પાછળ જઈને સમુદ્ધિ-સિદ્ધ કરે ખરે, વડીમાં એમ લાગતું કે તે યુવતીઓ અત્યંત *grace* પ્રદ કરે છે, તો ખીજી વડીએ સિદ્ધિ કામ ફળ એવું જ *graceful* નામ તે ‘ટાઇમ’ના અનોકીકારે પહેના લખ્યું હતું તેમ કાલુ વધારે *graceful* છે તે આ સુદ દરિદ્રાઈમાં નજીક મુશ્કેલ હતું ખરેખર, આ ખેન અત્યંત નવીન ને મોહક હતો ખીજે ખેન એક માણસે ડીન્સમાંથી પાંચ ભાગ્યા તે હતો જે કેમિક ટાપરફિલમાંથી, અને રીતે કળામતો મીઠા એ નવનમ્યામાંથી પણ નુમના પાડે તો હ કરી રોજ ઉપર જ તે ખેત્રણ મિનિમ્મા ટાપીપ કરી વેન તથા દેખાવ બદલી નાખતો કળાસની નમનમાં તો એજે એના યના હસાયા—તેમાં ય મટારી પાછળની એક અંગ્રેજ યુવતીનાથી રહેવાય નહિ હસનાની આકર્ષક જ આવી હોય તેમ એટલે એકેની દરમિયાન પડાય, એનો મોગની ઘણું કમાવે, પેની રોડ ગાળી દે, પણ લાઇ હસતું તે કાંઈ મોકાય ? અને તે પણ આ પ્રજા જે પોતાના લાભો પ્રદ કરવામાં આપણા જેના સામા જીવક કામથી તદ્દન અપરિચિત છે—જે આવા આવા દેખી આવે બેચોક જાહેર કરે છે તેનાથી રોમય ? અગતે તો આગળ જોઈને રોજના યનાથી હવતુ આવે અને પાછળ એ યાવતી ત્યાં જોઈ તથા સામળા મેરુ હમતુ આવે અને એ મિચારી અમારી મામુ જોતી અપ—નધાના રહાતુ જુએ ને ‘હમી પડાય’ જ તે કેને મુધી—આખા એ પાક મુધી તો આપુ જ પણ જમારે ખેન પૂરે થયે લોકો જવા લાગ્યા ત્યારે ફરીથી એ વગ ખૂબ ખડ ખડા હમી એલે જધુ ખારી ડુંબે ત્યારે જ એ કાંઈક અસ્થ થઇ રાખી હસનાનું સામળ વાની મઠા નડનમાં યજ એર જ છે—દકન એ—જ વિચાર, આપણી શ્રીઓનું કુદરતી છટનું દાસ્ય કેટલું કમાઇ ગયું છે—ખીજી ઘડી કુદરતી રાકિનઓની પેરે—એ એક વિચાર દત આ દાસ્યધનિના આનન્દાસ્યમાં કરુણતાની ધર્મિ મેળની દે છે

એક સાચો *Ventriloquism* તો પ્રયોગ દીકો ડીટંગીનની વાનાઓમાં વાંચી એ વીખનાનો એક મજા મોહ નાગ્યો હતો આમાં પહેલી વાર તમે એટલે આખા ને સફળ હતો કે છેડી પડી મુધી એમ જ રાકો થઈ હતી ? ખીજે અનાજ ખેનાડીના દાયમાં હેના પુતળાના મુખમાંથી જ આવે છે પુતળાની મુખાકૃતિમાં નાનચિનના અનાજને અનુરૂપ કેરકારો થતા હતા તેથી ભ્રાન્તિ થતી હતી

એ જાગા પુરુષવેશના નટ તરીકે જાણીતી છે તેણે જુદા જુદા પુરુષવેશમાં-જુદી જુદી સુ દર મીનેરીમાં મનુષ્ય જીત ગયા.

એકરે આ Varieties માં કિંમત રચિતે પેલ તરનો ધણા હતા, પણ એકાદ જે સાધારણ હતા તે આ જરીએ તો બાકીના બધા ખેતો મૂકે બહુ ગમ્યા વિશેષ જાનવીનના, અભિનય, સંગીત, નાચ, નૃત્ય પ્રેરણ વગુઓ-એકરે બહુ સારી ને મોટા શ્રેષ્ઠ શુભિમતી હતી.

૩. અનાદીન.

ત્રીજે અનાદીન ને જાણીતી દીરાનો પ્રયોગ હતો એને Pantomime કહે છે. અગ્રેષ્ઠ નિરાગમમાં એ શબ્દનો અર્થ એવો લીધેના કે એમાં જો ના વિના કેવળ અભિનય જ હોય-મીનેરીમાં 'પ' એ અથ સાત્તા હોય તે હવે જાણીતો થઈ ગયો છે હવે Pantomimes નાટકો જેવા જ હોય છે, ફક્ત વિષય છલિ, પરી ને રાક્ષસ વગેરેની હોય છે, ખાસ જાણકારે ઉદ્દેશીને ને નાતાના અન્ય મા ભગવાય છે પણ એની સુન્દરતા 'મોહાટા થયેના જાગકો'ને પણ આકર્ષી નાવે છે અને Pantomime નું આ સ્વરૂપ કાવ્યમાં રાખીએ એટલે એની અત્યંત પુરાણી નીતી ને અર્થાત્મક અગ્રેષ્ઠ રીત-જાત પરંપરા, allusions, સ્મરણી વગેરેનું મિશ્રણ સમગ્ર શકાય એવું થાય છે મૂળ અરેબિયન નાટ્યની આ સિદ્ધિ ક્યાંતો મુખ્ય તરનો બને તેના પુરાણ પાર્શ્વ રૂપમાં રાખીને પછી વીસમી સદીની જરૂરીયાત પ્રમાણે એવું રૂપાંતર કરેલ છે કે આખું નાટક નથી અનિહામિ કે મધ્ય અર્વાચીન સમાજને પ્રકટ કરેલ પરંતુ એ મિશ્રણ એવી ખૂબીથી, એવી કળાથી, એવી ક્ષેત્રથી કેવામાં આપુ છે, ને એમાં આ દર તરનો પદે પદે, કાણે તણે, એટલા બધા છે કે આપણા માનુષ્યાવને તે જાણીતો 'અર્પીન' કરે છે, ને કહી-અદ્યતન નૃત્ય ને નગીતના રૂપમાં, તો કહી અમાધારણ ચિત્રપ્રત્યન પરિવેશ વગેરેની મીનરીના મોહ જનમાં, કહી પેટ કુખાવે એના ઉપગ્રહિતી આવના હાન પ્રસન્નતામાં, તો કહી acrobatic તથા engineering કેવાકોશત્વના નમૂનામાં, એકરે આ અને આના આના વિવિધ દર્શનોથી થયેન આનન્દ-રમણ હુરમમાં, ખીજી ઝીંડી અજ પડતા ખૂબતી નાતી અમરણવથી દર્શન કરનારને તે અસગદતા ખામીને વહને શુભ જ લાગે.

અનાદીન પાત્ર એક ગોપહર વાની જાગા, અનુપમ grace થી, નિહાલ જાણ-ઉત્સાહથી, આવેનથી મોડી વાણીથી, ને ઉત્કૃષ્ટ અભિનયથી ભગવતી જાણ ન હોય એવી વિધવા મા, વચર, ને વચર-પુત્ર એ ત્રણે કાવ્ય-પાત્ર હતા ને ખરેખરી સ્વ-ચરિત્ર કલતી મા ધોળા હતા, ને એના ધરમાં સાહસથી જલજન્ય એકરે જેટલો જલ જોવા સ્વપ્નનું જીત થાય છે તે તખને પાંચ ઓધોના પીડીઓ (ટુપ્સ) એકરે એકરે ને—Soap-bubbles—વધારે નીખાને ઉડે વડે છે એ નાટકો એકરે ને—મનુષ્ય મનુષ્ય માનુ અનાદીનનું એક જીન "I'll be a Pantomime" એકરે ને—

હિન્દુ આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય.

૧૫૩-૧૧. શબ્દવાચ અભિવ્યંધાવ દર્શ.

બ્રિટિશ સત્તા ત્વના બીજ મહા પ્રતોર્ષા દિન્દના આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનો પ્રશ્ન (*Island autonomy*) અત્યાર મુખ્ય ચર્ચાનો વિષય બની પડ્યો છે તેની આજે તે વિશે ચોક્કસ વિવેચન છે. મદિની આપણો આનંદ છે આ પ્રશ્નને નિરૂપણ તાત્કાલીન ગરજની નિષ્ણે કેન્દ્રમાં ગાંધી નથી છે તે પાલ આપણે એ મોજી પાડીને વચ્ચે કંગાળીથી દિન્દના રાજ્યની ઇતિહાસમાં નજરમાડીએ ત્યારે નવું નવું અંગે નાખત સ્વાતંત્ર્ય પ્રશ્ન છે. તેના મેં નજર નથી આવે છે બીજા આ રાજ્યી સરજાતમાં નવા મોજી ઉપર દિન્દમાં પ્રાનિક પાતાસભાઓ તથા દેસાની ધારાસભાઓ કામ કરવા લાગી છે એટલે નવા નાગરજીવ વધારવામાં પ્રગતી અથવા તેના પ્રતિનિધિઓની સત્તા કેન્દ્રી રાજ્યમાં આવી છે એ પ્રશ્ન સહેજે ઉપરિચિત થયો છે. નાગરજીવ સુધારા માટેના કાયદા બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટે પડ્યો ત્યારે અત્યંત ઉપસ્થિત થયો હતો કે આ અત્યંત વિશે માનિ ગયું હતું મુ એ કાયદામાં કંપુ પછુ બ્રિટિશ પ્રધાન મંત્રી તેની નિરૂદ્ધમાં રાજ કરી, કાગરજીવે એનું જજીવન્યુ કે દિન્દને આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય અપાણ છે એમ ન માવદામાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવે તે કોઈસાર એ સ્વાતંત્ર્યની નિરૂદ્ધમાં નાગરજીવ પગલા લેવાની સત્તા બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટની તથા નામ ૧૨ બ્રિટિશ સરદારશાહની પછુ રહે નહિ. આ દની નુકરની વખતે સાબરનાર કોઈ એમ દની ન કરે કે દિન્દને આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્તવાની બ્રિટિશ પ્રધાન મંત્રી કે બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટની અનિચ્છા નકવાનો આ એક મોજ છે તેના જવાબમાં બ્રિટિશ પ્રધાન મંત્રી તરફથી દિન્દી પ્રધાન મંત્રી મોજીએ તથા બ્રિટિશ પ્રધાન મંત્રીના બીજા એક સમાસદ લોર્ડ કાર્ટને જાહેર કર્યું કે કાયદામાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવેનું ન હોવા છતાં અત્યારથી અમે દિન્દો આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય આપીએ છીએ દિન્દી પ્રધાન મંત્રી મોજીએ એનું જાહેરથી સત્તા પોતાના હાથમાં રાખી છે અને તેના સ્વરૂપનો નિર્ણય એની ગતે કર્યો છે કે જો દિન્દી ધારાસભાઓ અને દિન્દી સરકાર એક મત થઈને આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનો વાજ પેલી હશે, તો સામાન્યના જીવનમાં આજે વચ્ચેના સારો સમય જાગરી રાખવા ખાતર અથવા પેસેનાં રાજ્યોના અથવા અન્યથો અંગે જરૂર નહિ પડે ત્યાં સુધી બ્રિટિશ પ્રધાન મંત્રી દિન્દના આર્થિક સ્વાતંત્ર્યના મોજાગાની આડે આવશે નહિ આ અચનું પાતન દિન્દી પ્રધાન મંત્રી મોજીએ આપના થોડા રખતમાં પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયેથી કરી જતા થું છે આનું વર્ણન ૧૯૬૬ માં પેટમાં કાપડની આવાત ઉપર જકાત વધારવામાં આવી તેની સામે ઇંગ્લંડના બેન્ચે-શર તથા લેકેસ્ટરના કાગખાનાનાઓ તથા વેપારીઓએ અવાવેની જુએની મેમ એવી દની કે દિન્દી પ્રધાનની સત્તાનો ઉપયોગ કરાવી એ જકાત ઘટાડાવવી પછુ એમ કરવા જતા દિન્દને આપવામાં આવેના આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનો આટલા થોડા વખતમાં જ જામ થાય એમ

દાસથી એ મુદ્દા સ્વીકારવાની દિગ્ગંધ પ્રધાને ચોખ્ખી ના પાડી છે આટલી અનિદામિત વિગત ઉપર આ આપણા છતાં દિગ્ગંધ પ્રધાને બરાબર છે કે વખત આવતાં એ સંજ્ઞાની વિગત નાખતાં સિદ્ધિ પ્રધાનમુદ્દા નથી સિદ્ધિ પાનગિન્ટ વાગ નહિ તમાક આ બીજી ખગાફા ૩૦૦૦ કુન્તો હોય એવો નાખતો પ્રોડ્યુક પુરો પાડે છે, અને તેથી તેને દરિદ્રાચ કરે તરતી જશે પણે .

વાનનારમાંથી કેવાકે રતેમા રતેમાંથી ખુબ જોયી તે કે ગઈ તા ૧૦ મી એ ૧૯૨૦ ને રાજ એ રાજ તેને તા તથા ૨૦ ના દરિદ્રાચ આંદ્રે કમન્દામા એવીસાથે મદદ કરવામા આવી હતી અને તે માં સિદ્ધિ પ્રધાન મુદ્દા એ રાજ ની માં મોટે નીચેના સંજ્ઞા વાપર્યા હતા —

‘As a result of recent discussion an arrangement has been concluded between the British and Canadian Governments to provide more complete representation at Washington of Canadian interests than has hitherto existed. Accordingly it has been agreed that His Majesty on the advice of his Canadian Ministers shall appoint a Minister Plenipotentiary, who will have charge of Canadian affairs and will at all times be the ordinary channel of communication with the United States Government in matters of purely Canadian concern acting upon instructions from and reporting direct to the Canadian Government. In the absence of the Ambassador the Canadian Minister will take charge of the whole Embassy and of representation of Imperial as well as Canadian interests. He will be accredited by His Majesty to the President with necessary powers for the purpose.’

આનો સાચો એ કે એ રાજ્યનો એનથી મીઠા ગમ્યમા પોતાની સરકાર નક્કી જેટલી સત્તા વાપરી શકે તેવી-અને આમા સંપ્રદાય કે સુનેદ કરવાની સત્તાનો પગ સમાવે. થાઈ ઇ-નોચનનાર એક અમન ૧૨ કેરોની સરકાર હુનારી ૨૦૦૦ની દરજ્જામાં પોમિયન ખાને નીમા શકે એવું જ નહિ પણ ૬૧૫૩ની સરકાર ન કરો સોનેપી પ્રતિ સિદ્ધિને દાખર ન હોય તો તેનું કામ પણ નમાગતો હક એ દેનેડીબત અમન ૧૨૦૦

આટલી મદદગી સત્તા કેરોની સરકારને આપવામા આવી તેમા આવડ પામવા જેટલું નથી એમ નીચે રજુ કરેની હકીકત સાચતા સમજાશે પણ અને નોંધ લેવી પડે છે કે આ પ્રમાણે ખુલી રીતે સત્તા મેળવ્યા પછી તેનો ઉપયોગ કરતા કેરોની સરકારને પાગથી અટકાવવામા આવી હોય એમ માનવાને વાજી છે કે સરકારોમા એ સત્તા આપવામા આવી અને એનો ઉપયોગ અમાવવામા શા સરકારો કારણુભૂત નીનવા તે વિગત ઉપર નો નજર નાખીએ તો આપણે પણ સમજી શકીએ કે હિંદુ આર્થિક ગતિવતી આપણની જરૂર કમી છે અને તેમા તો સિદ્ધિ નહિ છે

એટલું જ નહિ પણ ઉપર જણાવેલી કનમ (૩) માં વેપારી કોનકારાની જે ખીના નાંતી છે તેને નીચ કોષ્ટ પણ એ દેશો વચ્ચે ૥ વેપાર કોનકારાની અસ બીજા દેશો આવેના સમય ઉપર પણ વધા નગર રહેતી નથી જાણ ૥ તરીકે યુનાઈટેડ રેટ્સ તથા કેનેડા વચ્ચે ૧૮૧૦ માં એના વેપારી કોનકારાના સંદેશ ચાલ્યા હતા જેને પરિણામે એ જે દેશો એંગ્લીનની તરફથી આવતા માનઉપર મુદ્દન જકાત લે નહિ આ જો'નપુ જે અમનમાં આવી હોત તો ઇંગ્લંડના વેપારી મામના ઉપર તેની નીચે પ્રમાણે અસ થાત

(૧) કેનેડામાં બીજા કોષ્ટિપણ દેશતરફથી આવતા માન ઉપરની જકાત કરતા ઓછી જકાત બ્રિટિશમાં ઉપર હાન લેવાય છે તે નાલ મળતો બધ પડત

(૨) યુનાઈટેડ એટસને જે લાલ આપવામાં આવે તેવો જ નાન પોતાનો પણ મેગ વવાનો જે ગળ્યોનો દુક દોષ તે બધા નિગુન આપાની રાજનીતિનો નામ મેગવન

(૩) યુનાઈટેડ રેટ્સમાં ઇંગ્લંડના માન ઉપરની જકાતના નગના પણ ઓછી જ ૧ તો નામ કેનેડા મળત

ગીજી દદાત બનેલ તથા ક્રાન્સ વચ્ચે ૥ સંધના ઇતિહાસમાંની મગી આવે છે ઇંગ્લંડની સરના જે જે રાજો સારે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે બીજા ઇર્ષ રાજ્યને અપાતા હ મિટિશ ગાજ્યને પણ આપણની રાજતાગા વેપારી કોનકારા વરી નુકી હતી તેમા નીચે જણાવેનાં રાજ્યોનો સમાવેશ થતો હતો — આન્ટ્વાઇન ઓસ્ટ્રીઆ હન્ગેરી, બોનીનીઆ, ઇન્ડીઆ ડેન્માર્ક જાપાન, નેવે, રશીયા, સ્પેન, ગ્રીડન, નિઝારડ ઓ વેનેઝુઇલા એ કોનકારાનો અર્થ ઇંગ્લંડની સરકાર એવો કરતી હતી જે બીજા કોષ્ટ પરરાજ્યની સાથેના કોનકારાનો લાલ પોતાને મગે તે જ પ્રમાણે મિટિશ સરથાનો સાથેના કોષ્ટ પણ પરરાજ્યના કોનકારા જેટલો નાન મેગવવાનો પણ ઇંગ્લંડે હમ કે સરથાનો આ અર્થની વિરુદ્ધમાં એરી લીન કરતા હતા જે માન પરરાજ્યની સાથેના કોનકારાનો નામ ઇંગ્લંડ મેગરી શરૂ પાડુ મિટિશ સરથાનો કોષ્ટ મિટિશ ગાજ્યની બહારના નથી તેથી સરથાનો સાથે ઇર્ષ પરરાજ્યને વેપારી કોનકારા થાય તો તેના લાલ મેગવવાનો ઇંગ્લંડને હમ નથી ઇંગ્લંડે પરરાજ્ય સાથે કરના કોનકારામાં નહિ થતો દોષ તો તે સીકગીને પણ મિટિશ મનો બીજા રાજ્યોના માન કરતા ઓછી જકાતે દાખલ કરનાનો પોતાનો દરાર પ્રોગ્રામે ૧૮૩૩ માં જાહેર થો અને દદાનરૂપે જકો કડુ કે ઇંગ્લંડના માનઉપરની જકાત કરતા જમનીના માનઉપ વચાર જમત લેનામાં નારસો તે પછી જમની અને કેનેડા વચ્ચે જકાતની લડાઈ ચાલી, જે કે રાજકીય સમય નગાહિના જેવો ચાલુ હતો ૧૮૦૮ માં કેનેડાએ ક્રાન્સની સાથે જે કોનકારા વેપાર બાનદ કર્યા તેથી બધા રાજ્યો વચ્ચે સશય ઉભા થયો કે ઇંગ્લંડ જેના કોનકારામાં ને ને બધાએલુ ગાપી શકાય કે કેમ તથા ઇંગ્લંડના કોનકારાનો લાલ લેવાનો નગડનો હમ રહે કે કેમ ? મારી ખાત્રી નથી પણ મને લાગે છે કે મિટિશ સામ્રાજ્યનુ બધારજી

અપૂર્ણ રીતે ધાત્વ ત્યા સુધી આવી અચોક્કસ અને સમયગ્રસ્ત સ્થિતિ આતુ રહ્યાની અને તેનો એક જ ઉપાય એ લાઇગ યુ. જુના કોનકરારો ઇન્ડિય ફ્રીથી નામ દરે તથા તેમા રૂપરૂ જણાવે કે આ કોનકરારો બ્રિટિશ નસથાતોને કે હિં ને હવેથી લાગુ પડશે નહિ પણ તેઓ રતતત રાજ્યો હોય તે પ્રમાણે પોતપોતાને માટે પરત્રાજ્યો માથે જુદા પાનકાર કરી લેશે

આપણી દીન પુરી થઈ છે પરદેશો સાથે ખાસ કરીને લીગ ઓફ નેશન્સ દ્વારા ઇન્ડિયા સમેલની આજેનો મુખ્ય રાખવાની સત્તા સમયાતો તથા હિંને મળી છે અને દિંદની સ કાર એ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વેળા અત્યારે તો ઇન્ડિયની સરકારની હાજતે માન આપીને જ વર્તી રો કારણ કે દિંદી સરકારના રાજ્ય બધારણને નમતો છે નો કાયદો રૂપરૂ રીતે મદદરે દરે છે કે દિંદમા પ્રમખીય મિનિસ્ટરો (પ્રાતો) ને સોંપવાના ખાતા સિવાયની મધ્યમી માનતોમા પ્રાતિક તથા દિંદી સરકાર ઉપર અકુશ રાખવાની જોખમવારી ઇન્ડિયા પ્રધાન મંત્રી દ્વારા બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટને સિર રહેશે હવે તેવાનું છે કે આ જોખમવારીને આ બ્રિટિશ પ્રધાનમંત્રી પરદેશોમાથેના વેપારી કોનકરારોની બાગતમા દિંદી સરકાર ઉપર અકુશ રાખે છે કે દિંદની સરકારને આર્થિક સ્થાત્ત્વના માટે આપે છે એક તરફથી એ સ્થાત્ત્વના માટે બ્રિટિશ સરથાતોના જેટલું જ દિંદ દરકાર છે એમ સીકા વાગ્યા આ પુ છે બીજી તરફથી એ સત્તાનો ઉપયોગ જે રીતે કેનેડા દરના માગે છે અથવા કરને એમ વાસ્તી છે તેને પરિણામે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની પરદેશો સાથેની રાજ્યનીતિ બ્રિટિશ થી જાતા અથ રોવાથી ઇન્ડિયા પ્રધાનમંત્રી કેનેડાની સરકારને સપૂર્ણ સ્થાત્ત્વ આપ્યા નાં નેના ઉપનોગમા મિત્ર નાખેતુ ધારનામા આવે છે અપારે જાપાન સાથે રાજ્યથી એ સુધી એટલે કે અમુક સમેલોમા એકરી જતી મંદે નાજમા પાપુ ઉત નાની જોડવાણ જે કેટલાક વર્ગોથી આવી આવી છે તે થોમ્સ દરખાર સાથે તાજ કરવાનો પ્રકર ઉપ મિથન થયેના છે અને એ નવા પાનકાર હવે તો માન ઇન્ડિય ઓ જાપાન વચ્ચે જ નહિ પણ એક પડે ઇન્ડિય તથા નેના નસથાતો અને દિંદ વચ્ચે કરતા પ મે એથવાનો આધાર જાપાન સાથે બેંડ પડાને અનુકૂળ એવો રાજ્યની તથા વ્યાપારી મુખ્ય મધાવા ઉપર રહેવો છે હિં એ સમયથી નામદાર શ્રીનિરાસગાસ્ત્રીદ્વારા પોતાની સરકારો અભિપ્રાય વલુ કરે એની પો નણ થઈ છે એન્ટેનીઆ શરત કરવા માગે છે કે યુરોપીયનોના જેટલા દરે મોટા લીઆમાં જાપાનથી માગી સમગે હિં ને એ મળત સીકારાન આ યુરોપીયનોના જેવા દરે નમનુ રહે તો દિંદની પ્રતો એ દરે મળવાનો સમન જકુ જ થોડા ગણાય એ રીતે આર્થિક સ્થાત્ત્વના ઉપયોગથી બાગતમા હિં ને વાતારી લાભ કરતા રાજ્યની નક સાથે રિગેય માન સમય છે તો બીજી તરફથી પરમજ્યોના કરના સામાજ્યની થોડે ગણે આ જાનેરા માન ઉપર એટલી જકાત લેવાની જોડવાણથી બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના જુ ઇન્ડિય ઓને આજ સમયમાં આ લેવાની રાજ્યનીતિ અગમમાં નાવાના પ્રપત્તો થાય છે અને દિંદી સ કાર તે રિગે રિગાર ચલાવે છે એકરે જોતા આ તથા આવા બીજા જે કેટલાક મહત્ત્વ પ્રપ્તો

ઉપસ્થિત થયા છે તેનું કાષ્ટક પણ નિરાકરણ નહિ થાય ત્યાં સુધી અમને લાગે છે કે હિન્દને આર્થિક સ્વતંત્રતા અપાયેલી ગણાયે પણ તેનો ઉપભોગ ઇંગ્લેન્ડની સરકારના અકુશનીએ રહીને જ કરી શકાશે હિન્દની વેપારઉદ્યોગની સ્થિતિ એવી છે કે કોઈપણ પરરાષ્ટ્રો અને વેરા આતરો રાખવો એને લાલકાગી નથી તે માથે ઇંગ્લેન્ડ કે બ્રિટિશ અસ્થાનો સાથે વધારે ઉદ્યોગના ભયો સમર્થ રાખવો એ પણ લાભકારી નહિ થઈ પડે એમ ઘણાકનું માનવું છે એટલે સહયોગ છે કે નિન્દુશ વ્યાપારની ગંજનીની ચાતુ રહેશે અને પરરાષ્ટ્રો અને વેરા આતરો રાખનારો અનાન ઉપસ્થિત ન થનાથી આર્થિક સ્વતંત્રતા અમલમાં મુકનાનો પ્રસંગ ઉભો થશે નહિ હિન્દની પ્રજા પોતાને જોઈતો માથા બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં અથવા તેની બહારના કોઈપણ મુનકમાં લ્લાથી મળેથી એવી ધીમતે મળે ત્યાંથી લેવાની, તથા પોતાનો માલ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં અથવા તેથી બહાર લ્લાથી વધારે નાણા મળે ત્યાં વેચવાની, વનણુ ધરાવે છે એ જ્યાં સુધી ગદવાશે નહીં ત્યાં સુધી હિન્દના ઉદ્યોગોને રક્ષણ આપવાની રાજનીતિ હિન્દી પ્રજા ગમે તેટલી માગે તો પણ તે માટેના સરકારના કાર્યોને પ્રજા તરફથી અનુમોદા મળવાનો અલગ મોડો જ છે અને સામ્રાજ્યના ઉદ્યોગોને સામ્રાજ્યના બધા મુનકમાં યોગ્ય રક્ષણ કે ઉત્તેજન આપવાની ગંજીની રાજકીય વાગ્યોને લીધે લાખ્ય કરતી વેળા હિન્દી સરકાર હિન્દી પ્રજાના નામે ઉકાડનારા અનાજની કાષ્ટપિણુ દગ્ગા કર એ નબળાઈ નથી સામાજ્યની ગેરી પ્રજાની એકત્રતાનો પડન નાથ છે અને તેની આગે થના માટેના પ્રયત્નોમાં આર્થિક સ્વતંત્રતાની નાગણી માથે ભાગ ભજવશે

સહધર્મિણી.

લેખક-ગા. માનજી દામજી ગાહ.

હાનમાં અનામધન્ય લાના નજપતરાયજી નિખિત 'મોર્ન રી યુ'માં સામાજિક ગુધારના મધ્યાગા નીચે બે ઉત્તમ લેખ પ્રકટ થયા છે પહેલામાં વિરોધ કરીને 'દેનનાંક એનિસ' નામના લેખકના વિચારોનું સમર્થન કરતા એમ સમજાવતા ચલ કથો છે કે જન-વિજ્ઞાન તેમ જ શેરીર-વિજ્ઞાનના નિર્માણસાર સ્ત્રી-પુરુષની શરીર રચના તેમ જ શક્તિ સામર્થ્યમાં ઘણા તફાવત છે ખીજ લેખમાં આ બાબતપર ભાર દીધો છે કે આ તફાવત રહેતા જના ભારતીય સ્ત્રીઓની આ વખતે જે અવનત વ્થા છે તેને દૂર કરીને શિદ્ધાલ તેમ જ અક્તિગત વિકાસ કરવાને તેને પૂરી તક આપવી જોઈએ જે બહારના તેમ જ વિચારપૂર્વક આપો લેખ નામવામાં આવે તો તેખનો આશય લગભગ ઉદાર તેમ જ ઉત્તિસાધક છે, પરંતુ એટલી જાન છે કે કોઈકાઈ બે ચાર બાબત એવી પણ આવી ગઈ છે કે જેના પર શ્રીમાન નાનાજીએ પૂર્વ પ્રકાર નાખ્યો નથી, તેમ જ જેના આધારે સ્ત્રીઓના અભિગરના વિરોધી જનો અચાતે પપ્પ પોતાની યુક્તિઓ રજુ કરી ગઈ છે ખડે પૂઠો તો આ વખતે ભારતનામાં સ્ત્રીઓના

પક્ષના દિનેથી લાનાછથી આગળ નથીને કાંઈ ખીન્ને જોવામાં આવતો નથી તેમણે હાનની સામાજિક અધોગતિનું જેનું માર્મિક ચિત્ર મેળું છે, તેમ જ તેઓના વિશિષ્ટ અને રસપ્રતાની જેટની હદ સુધી લાનાછએ આનંદમયતા બનાવી છે, તેટલી આગે જ કાંઈ અમાન સંધારક બનાવી શકે, પરંતુ ફી પણ તેમના પાઠના વેળમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિથી વિરુદ્ધ કેટલાં એક અનુચિત આક્ષેપો આવી ગયા છે. તે માન્યતા કંઈક કંઈક મને યોગ્ય લાગે છે :

‘દેવદત્તે’ માર્ચ મારના મોઝર્ન રીડુમાં એક પ્રત્યુત્તર દ્વારા પાઠના વેળની એકાદ્ય ખામીઓ તરફ ધ્યાન દેવું છે પરંતુ મારે તો કહેવું છે કે દેશમાં આ વખતે સ્ત્રીઓ તરફ પોતાની નીતિ બનાવવાને અતિઆગ્રી તેમ જ ગાંડરીવા વેલોની સખાપર ધ્યાન રાખતા લાલાછને ‘હનનાં એવિસ’ના સશ્યાત્મક અનુભવોને ખાસ કરીને પોતાના વેળના પહેલા લાગમાં આધાર ગોવરો કરો એ મોની બૂન થઈ કાઈ વાચક તેના સમગ્ર વેળના મર્મને લક્ષમાં લઈ લેશે તે નિ પક્ષપાતપરો કહેશે કે તેમણે પોતાના વેળના પાછલા ભાગમાં સ્ત્રીઓના અધિકારની જમગ્ગરત વળીતાત કરી છે તે બતાવણું પહેલા વેળના દોષોરોપણથી જે વાત બગડ્યા પાની ને સુધારી શકાઈ નથી તેમાં કારણ એ જ છે કે સ્ત્રીઓના અધિકારના વિરોધી જોના નાગર ‘એનિસ’ ના અનુભવોને જ આગળ દેશે છે જેથી એવું કહેવું યોગ્ય લાગે છે કે, લાનાછના વેળના અભિપ્રાયને પ્રજો થોડો રી જ સમજી શકે છે આગળ જાનના તે રિતિમાં થોડું હેલામાં આવતો મૌથી પહેલા અદિ એમ પૂછવું યોગ્ય થઈ પડે કે, જ ખરેખર ‘એનિસ’ મહાલના કહેતા પ્રમાણે અમારના સર્વ કાર્યોમાં નેતાપદાનો યુલ માત્ર પુરુષ જ ધરાવે છે ? નુ સ્ત્રીઓ મન મથને પાછા પાછા ચાલતા માટે જ સગ્ગલ છે કે ઇતિહાસ જો કે તે પુરુષોને જ લખેને છે તેથી તે મન ધરનાઓને પુરુષોના દૃષ્ટિમિદ્ધે જ ચિતરે છે, તેમ છતાં તે સ્ત્રી-પુરુષના નેતાપદાના નિષ્પત્તિમાં ખીજ જ આપે છે ઇતિહાસમાં આ જાનના પુરતા પ્રમાણે અગ્રી આવે છે કે સસારના સર્વ મહાન પુરુષોની જુદી, સાદસ તેમ જ નીનનાની કુચી સ્ત્રીઓના હાથમાં જ રહી છે, માનવજનનાં આનંદો હમીને જોવાથી માન્ય પડે કે, જગપ્રસિદ્ધ વીર, યોદ્ધા, વિજેતા, કવિ નાટકકાર, સાર સમાજસુધાક, તેમ જ સાસક વગેરે સર્વની શક્તિઓને જાનવ કવ્યાવાગુ ઉત્તેજન ‘દેવીઓ’થી જ મળ્યું છે, સ્થળ અઠાથને તીધે અદિ એવું જ અમરું કરાવવું યોગ્ય થઈ પડે કે, જે હાનના વખતમાં સ્ત્રીઓને વિલાસાગરની માતાછએ તેને વિરાઓની સ્થા સુધારવા સાર પોતાના પાતિ તપનો ઉપયોગ કરતા તરફ પ્રેયે ન હોત નો આ આલોચનો કુ આ રેશમાં કરારે પણ જન્મ થનાનો હતો ? બીજા બાજુની સ્ત્રીએ તેને માનવાવાની મેતા કરતા માટે જગદ ન કર્યા હોત તો શું આજે મહોટો મહિત્વના કરો આપણે જોવા પાનીએ શીએ તે લેઈ ગમ્મ ખગ કે ? અધ્યયનનું જીવન મુશ્કેલી રહ્યું એક કે જે વાનને જ ઉન્નેષ કરે કુ શુ રમાયણ જેવું અમરું પુરત સ્ત્રીની-પ્રેરણા વગર આપણને મળત ખડ કે ? તાજમ ખતો

ઉપસ્થિત થયા છે તેનું કાષ્ટક પણ વિરાકરનું નહિ થાય ત્યાં સુધી અમને લાગે છે કે હિન્દને આર્થિક સ્વતંત્રતા અપાયેલી ગણાને પણ તેનો ઉપભોગ ધીનની સરકારના અકૃશનીયે રહીને જ કરી શકાશે. હિન્દની વેપારઉદ્યોગની સ્થિતિ એવી છે કે કોઈપણ પરગણ્યો વચ્ચે વેરા આંતરે રાખવો એને લાભકારી નથી ને સાથે કે તે કે સિદ્ધિ આપનાર સાથે વધારે ઉદ્યોગના ભયો સમર્થ રાખવો એ પણ નાભકારી નહિ થઈ પડે એમ ધણીકનું માનવું છે એટલે સંભવિત છે કે નિઃસ્વ વ્યાપારની ગતિની આનું રહેશે અને પરરાજ્યો વચ્ચે વેરા આંતરે રાખવાનો નવાન ઉપસ્થિત. યથાથી આર્થિક સ્વતંત્રતા અમનના સુધવાનો પ્રસંગ ઉભો થશે નહિ. હિન્દની પ્રજા પોતાને જોઈતો માત્ર સિદ્ધિ આપનાર અથવા તેની બહારના કોઈપણ સુનમા વ્યાપારી સહી એવી કીમતે મેળે ત્યાંથી લેવાની, તથા પોતાનો માત્ર સિદ્ધિ આપનાર અથવા તેથી બહાર વ્યાપારી વધારે નાણા મેળે ત્યાં વેચવાની, વનધુ ધરાવે છે એ અર્થ સુની મનનારે નહા ત્યાં સુધી હિન્દના ઉદ્યોગને ગ્રહણ આપવાની ગતિની હિન્દી પ્રજા મેળે તેની માટે તો પણ તે માટેના અગત્યના ટાપેને પ્રજા તરફથી અનુમોદન મળવો નવન સોડે જ છે અને આપનારના ઉદ્યોગને અભ્યાસના બધા મુનકર્મા યોગ્ય ગ્રહણ કે ઉત્તર માનનાની ગતિની રાજ્યી કાગળોને બીજે દાખલ કરતી વેળા હિન્દી સરકાર હિન્દી પ્રજાના વાગે હિન્દના અવાજની કાંઈપણ ગમત દરે એ નક્કરિત નથી સામાજ્યની જેવી પ્રજાની અવગણના પવન નાથ છે અને તેની માટે થવા માટેના પ્રયત્નોમાં આર્થિક સ્વતંત્રતાની માગણી આરા આ. અ. ૧૯૫૭

સહધર્મિણી.

વેળા-ગ. માનજી દામજી શાહ.

કાલમા રતનામન્ય લાતા નવપતરાયજી વિખિન 'મો નં સી કુ'મા સામાજિક મુદ્ધારના મથાળા નીચે બે ઉત્તમ વેળા પ્રકટ થયા છે પડેનામા વિરોધ કરીને 'દેવનાક એવિસ' નામના વેળાના વિચારોનું સમર્થન કરતા એમ લમજવરા થતા કથો છે કે જન-વિજ્ઞાન તેમ જ સતીર-વિજ્ઞાનના વિવિધાસાર સ્ત્રી-પુરુષની સતીર રચના તેમ જ સ્ત્રીન સામર્થ્યમા ઘણું તફાવત છે બીજા વેળામા આ બાજતપર ભાર દીધો છે કે આ તફાવત રહેના જનાં ભારતીય સ્ત્રીઓ ની આ વખતે જે અવનત દશા છે તેને દૂર કરીને શિક્ષણ તેમ જ વ્યવસ્થિત વિકાસ કરાવે તેને પૂરી તક આપવી જોઈએ જે ગતિરતા તેમ જ વિચારપૂર્વક આ મોલેળ વાંચનામાં આવે તો વેળાના આલય તબાગ ઉદાર તેમ જ ઉભવિસાધક છે, પરંતુ જેલની નાન છે કે કોઈ દેશ બે ચાર બાગન એવી પણ આવી ગઈ છે કે જનાર સીમાન લાલાજીએ પૂર્વ પ્રકાશ નાખ્યો નથી, તેમ જ જોના આવારે સ્ત્રીઓના અવિભરના વિરોધી જોના અથારે પણ પોતાની યુક્તિઓ રજુ કરી શકે છે પણ પૂરો તો આ વખતે ભારતનંગા સ્ત્રીઓના

અસ્તોદ્ય ને સ્વાશ્રય ૩ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુ. ગાઈ

(૨૩) બહે ૧૫૫૦ ઓહું (૨૪) સજ્જનતા વધારે (૨૫) ભાનુમતા વધાર (૨૬) શુદ્ધિ કુશળતા વધારે (૨૭) ચિદ્રિસા વધારે યોગ્યતા (૨૮) ધાર્મિકતા વધારે ભક્તિ (૨૯) રાગનીતિ વધારે યોગ્યતા (૩૦) ગીત વધારે પ્રતિભા (૩૧) જીવનશક્તિ વધારે દાન (૩૨) આયુષ્ય નાશુ વગેરે વગેરે

આ અગણિત શુભો રહેતાં છતાં અમે નાગવાર એમ કહીએ છીએ કે જી પુરુષમાં તદ્દાવત છે તદ્દાવત છે જ, પરંતુ માત્ર એમ જ કેમ કહી શકાય કે 'એ તો રસોયપુ જ થયા સરજી છે' આ તો 'તેતો રખત માત્ર બાગદોલ પાનન પોષણ કરવામાં જ વ્યતીન થાય છે' હિંદુ તેઓને 'પાંચ અધર્મ'માં દિરમો આપવા એ તો પાપ છે !'

મનુષ્યના રચનારથી જે જ. પણ પરિચિત છે, તે સારી રીતે સમજી રહે છે કે વાસ્તવિક રીતે કદાચિત કોઈ મનુષ્યમાં એટલી જ વાચકાત હોય કે તે નાજી કાપી લો છે નિરાશોને હથેલી રોકે છે આ પ્રમાણે પેનાની ખુશીથી આ જાય કરતો હોય તો તે નાજી રીતે સુખી તેમ જ મતોથી મળીને, પરંતુ આ માણસને તમે એમ કહી શો કે તુ નાજી કાપનારો જ થોમ કે ખીન્ન માટે થોમ નથી' તો આપનેથી તે આજીવ વ્યાખ્યાની જરો તે પોતપોતા જીવનને નિરસ્કારી નાખીને તે આગળનાર એવી સ્થિતિએ પહોંચશે કે તે આજીવ નાજી કાપવાની ગહિન ધરાવે છે તે પણ ગુમારી જોયરો નાયકવર્ગને હિર જન્મપેના આશોના સહજ સ્વાભાવિક હુણેની કલક મળી રી કગ્વામાં આવી છે પુરુષ પોતાના હૃદયપર હાથ ખેંચીને કહી દેતુ જોઈએ કે સ્ત્રીઓને નુના બેમોટમાં જ આજીવ દિવસ આ સુધી રાખ્યા વરીશુ ? તે તમારામાં મલક ક'પનાવકિન હોય, કેલચિત એકે હાલુમર એમ માની લો છે કે સમાજમાં આપણે સ્ત્રીઓના સ્થાનમાં છીએ અને પછી એમ નિચારી જીએ કે વાતો રાજઆતથી આખર પર્વત એક જ પ્રકારે રિનોઈ જનારના જનાવતાં તમીયેનની કેરી હાલત થઈ કેરી ઉદામી આવી જાય ? તમે પણ સસારમાં પોતાની ચિત્તરસિના વનસાન મુજબ એ જ કામ રોજ કર્યા કરતા હો' પરંતુ સ્ત્રીઓના તેમ જ તમારા કામમાં કેનો તદ્દાવત છે ? તમારા કામમાં કેટલી રિચિવતા તેમ જ મનેરજકતા છે તેમ જ સ્ત્રીઓના કામમાં કેટલું એડસ આ ધોગજીને અસરનાપણ છે તે કેટલાંએક દિવસો પછી કેરી વનસા કાપ કરતા માંડ છે ન્યાયની દૃષ્ટિએ તમારે એટલો સ્વીકાર કરવામાં લગાવ પણ મહેદ્દ રાખવા જેવું નથી કે દરેક સ્ત્રીની યોગ્યતા તેમ જ શુભો પ્રિયેનારિયાર ન કરતા પુરુષોની આશિન, પરાપછરી, રસોયમાંની રસોયણ, કિવા દામી મનારી રાખારી એ જહાપાનુ કામ પછી કારણે આ કાર્કમથી સ્ત્રીઓની શુદ્ધિ કુદિન મળી જાય છે તે પોતાની મેળે કંઈ શુદ્ધિમતાનુ કાપ કરી ગમ્ની નથી તેના જીવનમાં નિરસપણ આવી જાય છે તે તમારી અર્ધાગા જનવાની યોગ્યતા ગુમારી જોશે છે ખરેખર તે નગી વેચાતી નાનેની તુતામડી જ જતી રહે છે

હિન્દુ ધર્મનંદિતાઓમાં સ્ત્રીઓનું ગમે તે સ્થાન હોય પરંતુ વ્યવહારમાં હિન્દુ સમાજની આજીવ સ્ત્રીઓને સાહિસસમંધી 'નૈમનિક, શિ પોય તેમ જ વાર્મિક' ગાયતોમાં પણ કંઈક કંઈક છે, સ હા અને મિનમળ ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન. કપતી, મુમ્બાઈ.

પાત્રો શુ બાદશાહ નિઃ કારીગરાએ નાખેને નખાત ખરો કે ? આપણે ' નેતાપણુ ' અને ' લીડરપણુ ' કોને કીએ ? જીએ ? નમાઁ સમસ્તમા બેટના મોઢા કાપો થાય છે, તે તપાસી તો જુઓ, તેજો આગલ થાય છે ક્યાંથી ? બનેને માની ખાત્રી, દંટ અને સુતો ખબુ ઢાઈ દાગે પગતુ એ તો જગા વિચારી જુઓ કે આદેશુ નિર્માણ એ કોની ભાનનાતુ મમ છે કે કંઈ એવી નામત છે કે જેની કના કારવતી આ ન હાય ? કંઈ એવી જનહિનકારિણી સમઘા છે કે જેના સાચા મેવક કોઈ જીગતની જ પુખ્તરથિત નિઃ પ્રીતિમાટે પોતાને તેના નમ પ્રતિનિધિ સમજી ામ કુનો ન હાય ? આ દૃષ્ટિએ જોતા આપણે એમ કહેવા તત્પર થઈ રાખીએ કે, સત્ય તેમ જ ન્યાયના ભાનથી ભારતીય સમાજના પ્રત્યેક કાર્યની સૂત્રધાર રૂપ દેરીઓ આપણી માતાઓ તેમ જ બહેનો છે પુરૂષ ગણ તો માત્ર જુદાક્ષેપના કાર્યો સમાજનારો છે જો આ ધનમા કંઈ અત્યાચ દોષ તો ' એનિસ ' મહાગયના કથનાનુસાર દમ ભરાવનારો તેમ જ આગેવાનીપણાનો ગુણ પુરોનો જ છે એ તદ્દન ખોટો છે, તેમ જ મિથ્યાભિમાનથી બચાવેલું. પ્રત્યેક મનુ જે આ મતનો નિગ્રહકાર તેમ જ ત્યાગ કરેલો જોઈએ, જે તાત અમારા ખ્યાનર્માં નથી આની રાખી કે નાવાજી જેના સત્યપ્રેમી તેમ જ સમાજ-તરનિવેષી પુરૂષ દમ એક તરરી નજર કરી કે સ્ત્રીસમાજ નેતાપણાના ગુણથી રહિત છે તેમ જ તેની જગા હારી માન મનુ મોઢે માથે જ છે ધારો કે પુરોની અપેક્ષાએ સ્ત્રીઓના રાજીરમા બગ, પુરુશન વગેરે ધણુ દમ છે, સ્ત્રીઓ જનદી ચાખી નાચ છે જનની તેમ જ ધાતુ ચાનાં મરો માન રીરમા જ રહિ પગતુ માનચિન્ન શક્તિમાં પશુ સ્ત્રી-પુરુષમા તફાવત જે બે આ વાકોનો ઉદ્દેશ્ય પૂર્ણા પ્રજાતીરાગ્યોના ખેત્ર આગળ રેખા આપવાનો ન હોય તો એનિસ મહાગયના માત્ર લેનામાથી ઉતારાઓ આપવાને બદલે તેઓનુ જ સા ગનિત અન્વેષણ પૂર્ણ (*Men and Women*) રીન પ્રમાણે આપના જોઈએ, જેથી પ્રત્યેક સ્ત્રી સ્ત્રીઓમા જે ખૂસીઓ રહેતી છે તેનો મનુષ્યને ખ્યાત મૂલતા પ્રમાણમા નથી જો તેમ જ પુરુષના જીવનત્તમ નક્ષત્રોને તેઓએ જે રીને રજુ કરેના છે તે અદિ રાચ વગ માટે મુશ્કામ આપે છે જુઓ, કેટલી બાનતોમા સ્ત્રીઓ પુરોથી આગળ નાની છે તેમ જ આર્થિક મનુષ્ય સાથે લગભગ મળતી આવે છે —

(૧) મસ્તિષ્ક પુરોના મસ્તકથી મોટું (૨) સેરીંગમ પુરોના મસ્તકથી મોટી (૩) સ્મરણશક્તિ પુરોની અપેક્ષાએ વધુ (૪) મોની દોષ રહિત તેમ જ સ્ત્રી (૫) શ્રવણ-વધારે તીવ્ર (૬) દૃષ્ટિ નારે નિવક શક્તિ (૭) રસાન વધારે તીવ્ર (૮) પાચન જનની (૯) અગમ્ય બે ઓછો (૧૦) પરમેવો વજો થોડો (૧૧) પરિવર્તનશીલ સ્વભાવ (*Affectability*) નારે (૧૨) પ્રહણ ગમ્મિ (*Assimilative power*) વધારે (૧૩) ગગ પાગખરાની શક્તિ વધારે (૧૪) મૂળા (*Idiocy*) ઓછી (૧૫) દયા નારે (૧૬) ક્ષણ વધારે (૧૭) પૈર્ વધારે (૧૮) સહાનુભૂતિ વધારે (૧૯) મનના વધારે (૨૦) આત્મભાગ વધારે (૨૧) માનિષ્ઠતા ઓછી (૨૨) અપરાધની પ્રતિષ્ઠા ઓછી

ત્યા આત્મનો ઉપભોગ કરવાનું શક્ય છે એમ મને લાગવા માંડ્યું પણ પરમેશ્વરનો મારી સહે કેવા પ્રકારનો મનુષ્ય છે એ પ્રશ્ન મારા ચિત્તને ડબ્બો હતો જ જેણે પોતાના પુત્રને જન્મતા ઉદ્ધાર માટે પૃથ્વીપર મોકલ્યો તે પરમેશ્વર મારાથી અને જન્મતી નવન-એક વાતુએ એટલે ને પરમેશ્વર, એવા પ્રકારની મારી સુદ્ધિની પરપરા તરફ ધ્યાન એટલે મનાવવાથી મને એ ઓગળી ગય તેમ જાણે મારી સુદ્ધિના તારથી તે પ્રભુ પણ પીમળી જ્યોત્ષ્ણા મારા હૃદયનો જેને તબ સ્પર્શ જતો અને પુનઃ આ મહત્વાનો વિચાર મનમાં આવતો તેમ મને જન્મમાં મને જે સાત માટે પોતું નામનું હતું તે સાત મેં હતી કે, આ મહત્વા મને જે પૈતૃની જરૂર હોય છે તેનો મારામાં અભાવ હતો.

“આરીજીને માન મનનું પરિવર્તન એમ બે વખત નિ પશુ મેં કરે ને હું કરે વખત થયું દગરા મન એવી સ્થિતિ થઈ હતી કે પ્રથમ આત્મા મળી આવે એમ લાગી મારે મન આન નિમિષમાં તરવા નામનું તેટલામાં તે આત્મા તરી પડી નું નિગરાના દેહ આત્મા નહીં પડે.”

“અત્યાપિ તે મમયનું મી પાટુ રમણ્ય છે વચનનકનુનો આત્મ મને પોતા જ દિવસ થયા હતા એ નિર્જન રતમા હું રમ્ય મેં થો હતો નોતરફ મારા પલીઓ સિવાય અન્ય સંજ્ઞા પ્રાપ્તી ન હતું અને રત્ન મેં મુગવ વાતુ નહીંઓ આવતી હતી અને પાંચો નાનાપ્રકારના શસ્ત્ર રતા હતાં અરબની એ ભાસા સામગ્રીને રમ્ય પડી ન્યો હતો આ વખતે પણ મારા ચિત્તમાં ગદા ન્યું વર્તીથી ગુલાના વિચારો આવ જતા હું પ્રભુની શોધ કરતો હતો.”

“મેં મારા પોતા પ્રત્યે કર્યું ‘શીક છે પ્રભુનું અસ્તિત્વ નથી મારું અસ્તિત્વ જે પ્રભુને મને સત્ય નામે છે, તે પ્રકારે જેના અસ્તિત્વનો મનો અનુભવ થઈ શકે તેનો પ મેશ્વર અસ્તિત્વમાં નથી અમલકારતી વાતો કહી તેનું અસ્તિત્વ મિદ્ધ કરાવે પ્રભુ ન્યથ છે કા પુ કે અમલકાર એટલે મારી જ ઉદ્ધિયોને જેવાની વાતો મારા ઉદ્ધિયન્ય ભાસ રમર તેવા અમલકારનું અસ્તિત્વ મિદ્ધ થનું નથી અને મીતુ એ કે, એવી વાતો વિવેચન સુદ્ધિની કમોગીમાં ટપરી રાકતી નથી.”

“તથાપિ પ્રભુનું અસ્તિત્વ મને ભામે છે પણ એ જામ કરાથી આવે એ વિચારથી ક્ષણવાગમાં માત્ર જીવનસાગરમાં બગતી આવી ને હું આત્મમાં નૃત્ય કરવા ના પો અને જો-લગ્નનું અગ્રણ્ય પણ ચૈતન્યમય બની આત્મના ઉદ્ધાર કા ન લાગ્યું પણ શા કહું? મારો એ આન વિગેષઅમય ટક્યો તદિ પુનઃ મારું મન ઓખા ખાવા લાગ્યું.”

‘કલ્પનામય ઈશ્વર એ કઈ ખરો પ્રશ્ન નથી કલ્પના એટલે મારા જ સ્થિતિમાનમાં ઉદ્ધભવેનો તન્મ એ તન્મ મારી જ પ્રે સ્વાથી હું ઉત્પન્ન કરી શકું છું અથવા મારી જ હૃદયથી મેનું વિસર્જન કરી શકું છું ત્યારે એવા પ્રકારના કલ્પનાત્મક પ્રભુની રીતે કહેવાર મો જેવી જરૂર છે તે એ નથી જેના સિવાય વિશ્વનું ચૈતન્ય પણ નથી શકે નહિ, એવા વિશ્વ-ચૈતન્યના અધિષ્ઠાનની મને જરૂર છે.”

મહાત્મા ટાઈલ્સ્ટૉયનું આત્મનિવેદન.

લેખક-રા જયન્ત.

(ગદ્ય અર્થે અનુસધાન)

“તથાનુ અસ્તિત્વ મિદ્ધ થતું નહીં, એન એમના દેહ અને શોષેનદારે
 પુષ્કળ પ્રમાણે મન આ છે એ પ્રમાણે તારી તેને નષ્ટ કરી નાશ કરી મારી પ્રતિ થઈ
 હું છું નેનું પશુ કારણ હોય જ જોઈએ એ એ બોલે કારણેનું આદિમારણ
 પણ અસ્થ હોય ને એ માપમે એ આદિમારણને જ પરમેશ્વર નામ આપ્યું છે મારા
 મનની પાળી મંત્રી થઈ છે, મારી પણ સકિતના અસ્તિત્વ નીચે જ મારું અસ્તિત્વ છે,
 પણ અહીં મેં મારી નવન પ્રત્યે એવો પ્રશ્ન કર્યો છે, એ આદિમારણનું અથવા આશિકિતનું
 સ્વરૂપ શું? એ આશિકિતનું મારા ચિત્તમાં કઈ રીતે સ્થાયી કરવું? જેને હું આદિમારણ
 આશિકિત અથવા પરમેશ્વરનું નામ આપું છું તેનો એ મારો અનોખો નવધ સ્થા
 પ્રકાશનો છે એ પ્રશ્નનો હમેશના પરિચરનો અને નિષ્પત્તિ થયેનો એક જ ઉત્તર મગ મનમાં
 આવતો પરમેશ્વર એટલે સૃષ્ટિનો ઉત્પન્ન-કર્તા અને પાનનકર્તા નથાનિ એ નિવન ઉત્તરથી
 નાગ માનું સમાચાર થતું નહતું મારું ચિત્ત અગ્નિ થવા લાગ્યું હારે લાથી મારા મનમાં
 રાજાબાગ થઈ ઉઠ્યો અને જેની હું સોધ કરતો હતો તેની જ મો સદાય મગે તેની પ્રાર્થના
 કરના નામો પણ જેમ જેમ આધ્યાત્મિક પ્રાથના કરતો, તેમ તેમ ને મારા તરફ
 વિશેષ જ દુલક્ષ કરતો હોવાનું જણાઈ આવતું અન્ય કોઈની મદદ માગ્યું પણ બીજો કોઈ
 મળી આવતો જ ન હતો પ્રભુ મારાપર વાંઝે, છું જ મારો માનીક છે તારા સ્વરૂપનું
 મને જ્ઞાન થતાં એની હું હમેશા યાચના કરતો હતો પણ કોઈએ મારાપર દયાએ કરી નહિ
 અને માત્ર મારો જીવનક્રમ શૂન્યમય મની જ્ઞાનો ત્યાં અટકી પડે છે કે નુ એવો લા
 થતા લાગ્યો.”

“આવી રીતે પ્રભુનું અસ્તિત્વ હું સુદ્ધિગમ્ય માગ મિદ્ધ કરી શકતો ન હતો, પરંતુ
 કોઈ પણ કારણ સિવાય આ જગતમાં મારો જન્મ થયો નથી એ વિચાર મારા મનમાંથી
 કેમે કરતા જતા ન હતો હું આકાશમાંથી પડ્યો અને પૃથ્વીપર સલામગાયો, એમ તો ખરેખર
 બન્યું ન જ હોય જોઈએ એ વિચાર મારા મનમાં દૈન્ય થઈ રહ્યો હતો હું મારી માતાના
 ઉદરમાં પોસાયો, તે મારું લાનનપાવન કર્યું અને ઉઠેથી તેના પ્રેમની શ્યામા મારી શરીર
 હૃદયપ્રદ બન્યું, પણ તે માતા દેવે ક્યાં છે? ને મો છોડી ગઈ, પણ તેની પાછળ મારું જીવન
 વૃક્ષ ઉપરી પડ્યું નથી તેની પાછળ હું ગેના પ્રેમના આધારે ઉઠેથી મને ઉઠેનાર એ
 “કોઈ નહીં” કોણ હતો? મારી સુદ્ધિ એ પ્રશ્નો વિષય એટલો જ દરતી કે “પ્રભુ”

“પ્રભુનું અસ્તિત્વ અસ્થ છે, એવો માત્ર મનમાં નિશ્ચય થયો, એવો નિવન થતાની
 સાથે જ મારા કરમાઈ જતા અત્ત કણને જાણે નવજીવન જ મળ્યું દેવે પડી છડનાડ

નયા જાનતો ઉપદેશ કરવાનું શક્ય છે એમ મને લાગ્યા માંડ્યું, પણ પ મેથરનો મારી સાથે કેવા પ્રમતો મનવ છે એ પ્રશ્ન મારા ચિત્તો કબો હતો જ જેણે પોતાના પુત્રને જગતના ઉદ્ધાર માટે પ્રીય મોક્ષો ને પમ્પેશ, મારાથી અને જગતની નમન એક ગાલુએ મહેતો તે પમ્પેશ, એવા પ્રમતો મારી શુદ્ધિની પગપગ શરૂ થતી એટલે મૂંઝાતા નાપથી મુઠ્ઠા એમણી નવ તેમ જાણે મારી શુદ્ધિના તારથી તે પ્રશ્ન પશુ પીગળી જતો તથા મારા નાનો જો પાસ સુધી જતો અને પુન આ મહત્વાનો વિચાર નાવાનું મનના લાગેતો પણ મન જગતમા મને જે વાત માટે જોડું નાવતુ હતું તે જાન એ હતી કે, આત્મદત્ત મારા જે પ્રાંતી જરૂર નેન છે તેનો મારામા અમાર હતો.

“આવી જીને મા મનનું પરિવર્તન એક એ નખતુ દિ પશુ મે ડે ન દાગે વખત થયું હજારા મન એવી સ્થિતિ થઈ હતી કે પ્રથમ આત્મ મળી આવ્યો મેમ જાણી માર મન જાન નિશયમા તરસા લાગતુ તેટલામાં તે આત્મ તરી પડી નિગલના હા ખાકમા જઈ પાતો.”

“અત્રાપિ તે સમયનું મો પાતુ રમરણ છે વસનસનુતો આત્મ નવ સાકા જ વિમ થયા હતા એકે નિર્જન નનમા હું રસથ પડ્યો હતો એતરફ ક્યાએ પતીઓ સિવાય અન સજીવ પ્રાણી ન હતું વચ્ચે વચ્ચે મુગર સાથુ નહીંઓ આત્મની હતી અને પતી મો નાનામકારના શમ્દ વરતા હતા અરબની એ લાખા સામળોના હું રસથ પડી મ્યો નેના આ વખતે પશુ મારા ચિત્તમાં પા નહી વર્ણથી ગુચાના વિચારો માનુ જ હતા મનની શોધ કરતો હતો.”

“મે મારા પોતા પ્રત્યે ક્યું ‘શીક છે, પ્રશુનું અસ્તિત્વ નથી માર અસ્તિત્વ જે પ્રમતો મને સહ લાગે છે, તે પ્રકારે જેના અસ્તિત્વનો મનો અનુભવ થઈ શકે તેવા પ મેથ અસ્તિત્વમા નથી અમતકારની વાતો કહી તેનું અસ્તિત્વ નિહ કગાનો પ્રવત નવ્ય છે કારણ કે અમતકાર એટલે મારી જ હરિયોને દેખાતી રાતો મારા હરિજન્ય જામ નગ નેના અમ તકારનું અસ્તિત્વ નિહ થતું નથી અને પ્રીયુ એ કે, એવી વાતો રિવેચક શુદ્ધિની કનોગીમા હનરી શમ્તી નથી.”

“તથાપિ પ્રશુનું અસ્તિત્વ મને લાસે છે પણ એ જામ કરાથી આવો એ વિચારથી ક્ષણવારમા મારા જીવનસાગમા લગતી આત્મી નેહ આ માં નુચ કરવા લાગ્યો અને એ તરફનું અરબ પણ ચેનન્યમય બની આનદના ઉદ્ધાર કાકરા લાગ્યું પણ શ કું? મારો એ જાનદ વિષયસમય દક્યો નાદ પુન માર મન જોખા ખાના લાગુ.”

“કલ્પનામય ઇશ્વર એ હા અરો કથર નથી પના એટલે મારા જ ચિત્તમાગતમા હિંમવેનો તગ એ તરમ મારી જ પ્રેરણાથી હુ ઉત્પન્ન કરી મુ પુ અથવા મારી જ હા થી મેનુ નિર્સર્જન કરી શકુ છુ ત્યારે એવા પ્રકારના કલ્પનાત્મક મને પ્રનુ શી રીતે દેવો? મને જેવી જરૂર છે તે એ નથી જેના સિવાય વિશ્વનું ચેત પ પણ હી શકે નહિ, એના વિશ્વ-ચેતનના અધિધાનની મને જરૂર છે.”

“ મસા ! મારૂ મન પુનઃ નાથા ! અન્ધપ્રમા પાંચુ અન્ધ અને બહાર પુનઃ મૃત્યુનુ સામાન્ય આરભાનુ દીગી કરતુ શુ ? એ વિચાર પુનઃ મારા મનમાં મળથી વહેવા લાગ્યો ”

‘ બાલ્ય જગતમાં ભટકીને જલો થાપી મઠ હોય તેમ મારી ચિત્તદત્તિ અતમુખ થઈ જવાયે તે બાલ્ય જગતના ભાઈ પગાર મુકન થઈ અદર જેવા લાગી લાગે તેને જણાયું કે, જે જે લોકો પ્રમુખા અસ્તિત્વનો ભાસ થાય છે, તે તે લોકો જ પશુ ચેતન્યમુકન હોઈ છુ તેનુ અગ્નિત્વ સસપમા પડે કે મારૂ અસ્તિત્વ પશુ અચેતન થયા લાગે છે પુનઃ, પહેલા જ પગથીએ આરી પડેલો પ્રમુખ અસ્તિત્વ માન્ય કર્યા સિવાય મારા માટે જીવવાનુ શય નથી તેને જૂની જવો એ જ મારૂ મૃત્યુ ! લાગે ! ખીજી શુ શોધુ છુ ? મોઢુ તુ તે એ જ જેના અધિષ્ઠા ! સિવાય મારૂ અથવા અન્ય કોઈનુ એ અસ્તિત્વ રાજ્ય નથી તે જ પરમેશ્વર ! પોતાનુ અને પ્રમુખ એક રૂપ જ છે હુ છુ છુ એવો નિશ્ચય ઠાવો, એ જ પ્રમુખા અસ્તિત્વની સિદ્ધિ ! પ્રમુ એટલે ચેતન્ય ! એ ચેતન્યને ઝોળખવા માટે જ જીવન થા પુ કરવાનુ છે, એવા નિશ્ચયથી તું માર્ગક્રમણ કરીશ તો તારૂ જીવન પરમાત્મવિદિન અને અથશન્ય બનશે નરિ ચિત્તની એટલી ખાતરી થયા પછી અદર અને મહારૂ સર્વત્ર પ્રગાસ જ જણાના લા થો ”

“ આત્મહત્યા જેના રોગ કાર્યથી હુ બચ્યો મારા જીવનને પુનઃ નતુ બધા મળ્યુ જે બળથી મે મારા જીવનમાં પહેલા પેટનાકવો કાઢ્યા તે અત્ત પામતુ બધા મને પુનઃ પ્રાપ્ત થયુ ”

“ જાણે કે હુ પુનઃ બાલ્ય અર્થે પુનઃસ્થાને પ્રાપ્ત થયો મને લાગવા માડ્યુ કે, જે ઈન્દ્રિયશક્તિએ મને જન્મ આપ્યો, તે ઈન્દ્રિયશક્તિ મારી પાસે પ્રાપ્તી પશુ અપેક્ષા રાખે છે મો નાગના માડ્યુ કે, તે અધિષ્ઠાન રૂપી ઈન્દ્રિયશક્તિ સાથે એટલા સાધી તરૂપ બની જરૂ એ જ મારા જીવનનો અતિમ હેતુ છે અને પ્રજ્ઞાત્વને પ્રાપ્ત થયુ એ અનિમિત્તેય હોઈ મારો જીવ જીવનક્રમ એ મૂળ ઉત્તેજી તેની રીતે મારે ચાનવું નોંધ્યો ”

“ મારી ગિયનિના લોહાને એ છોટી દીવા મો બારી થઈ કે, નેમનો જીવનક્રમ સવ રીતે ત્યાગ્ય છે એ ખરૂં જાણી ન હોઈ જીવનનો માત્ર ઉત્કાસ છે પોતાનુ એકા આરામીપણ ચનાનનામા જે હજારો વસ્તુ મારા જેની સ્થિતિના માણુગો એકત્ર કરે છે, તે નરુના સયોગથી પ્રમુ અધિજ જ દૂર ગહે છે તે વસ્તુઓ તેના નેત્ર પર પડ્યા રૂપ બની જ્ઞાન-માગ તેનાથી અદક્ષ રહે છે મારી ચાત ફેટાતાં મેનાથેના મજૂરો અને ખેડુતો એ જ ખરૂં રૂપીયન રાદ્ છે ! હુ પશુ નેમના જ માર્ગે વરીશ મનુષ્ય પ્રાણી પ્રમુખી ઈન્દ્રિયી બનતીશ અથેનો હોઈ પોતાનુ જાણ કે જુલુક કુતુબે જેના તે ! પોતાના હાથમાં છે એ ખેડુતબાનના મા ! મનમાં ઉત્પન્ન થઈ આત્માની ઉત્તિ કરી એ જ મનુષ્યનુ અનિમ સાધ્ય છે અને તેણે મનમાર્ગ ચાનતુ જોઈને જગતની મોજ મજાઓના ત્યાગ કરી સનજીત માન સાથે અત્યત્ત ના અર્થે દયામય બની તેણે પોતાના ચર્ચિતાર્ય માટે કટકે નતુ જોઈએ ગરીબ અને ગાંધીના ખેડુ વર્ગનો એ માનવજીવન અથ મારા માને રચેનો પશુ એ અન સાથે મને નહિ ”

અરવિંદ વોપુ તરનચાન ૩ ૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

અમળ્ય તેવી ધૃતી વસ્તુ અભેદ રીતે ઉપસ્થિત થઈ હતી તેનો અર્થ અને તેનું યથાપણ મારા ચિત્તને માન્ય હતું ન હતું એટલું જ નહીં પણ તે સાત મારા ચિત્તને ત્યાજ્ય અને વિચાર ઉત્પન્ન કરનારી લાગતી હતી. દેવળમાં જ્યાં પ્રાર્થના કરતી હસતેના દિસાએ ઉપવાસ કરવો અને છાત્રી તથા મૂર્તિની પૂજા કરવી એ વાતોનો અથ મારી બુદ્ધિ સમજગતી પણ સામાન્ય માણસોએ માનવજનનો આગેલો અર્થ અને વાતોનો જેણે કાષ્ઠપણ રીતે તૂટે તેવો જણાતો ન હતો સામાન્ય માણસોએ તેને તોડનાનો પ્રયત્ન કદીપણ કર્યો નથી અને મારાથી પણ તે અને તેમ ન હતું આથી આનામાંની વચર જ એ વસ્તુનો સ્વીકાર કરવો પડ્યો. ક' પણ ગરબા કર્યા વગર સારા સારા દેવળમાં જ્યાં હું પ્રાર્થના માટે ધૂટણીએ કેમ પડતો હતો, ઉપવાસ વગેરે વગર અવરોધે કેમ કરતો હતો અને ઉપાધ્યાયના હાથનો તીર્થપ્રસાદ કેમ લેતો હતો એની મને પોતાને જ નવાઈ લાગતી પૂરે અને આનીપૂર્વક લાગતું હતું કે એવી નાન બનવી અશક્ય છે પણ હમણા મારા ચિત્તે તે વિચાર કર્યો પણ પ્રતિકાર કર્યો નહિ.”

“શ્રુત્યથી નહિ યાવ નહિ, તેના પ્રકારનું જીવનતત્ત્વ મનુષ્યને આપતું એ જ જગતના સર્વ ધર્મોના સાર છે. દેહના શ્રુત્યથી નહિ મરનાઈ અમરતત્ત્વ કયું ? એવો પ્રશ્ન લોકો પ્રત્યે કરે છે એ પ્રશ્ન પુણ્યનારી અનેક જાતિ છે એશઆરામના કાચમાં પડી રહી તેના બોલ નીચે અગ્રદાહ ગયેનો રાગ અને હામ કરતાં કરતા યાત્રી ગમેલા યુનામ, એ બન્ને એ જ પ્રશ્ન પુછે છે એ પ્રશ્ન કરનારાઓમાં યુવાનો છે, વૃદ્ધો છે, મૂર્ખા છે અને કાચાઓ પણ છે. તેથી એ સ્વતંત્ર મતોય યાવ એમ બિન બિન સમજક ઉત્તર આપવાની ધર્મની દ્રવ્ય છે. એટલે ઉત્તર એક જ હોય તો પણ પ્રશ્ન પૂજનાની પોષના પેશનમાં લઇ મિત્ર મિત્ર માર્ગ અને બિન બિન આધ્યાત્મિક યોગના ધર્મને જ કરતી પડે છે ધર્મના વ્યક્ત સ્વરૂપમાં પ્રતિમાપૂજન, ઉપવાસ વગેરે આચાર કેવી રીતે દાખલ થયા એ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ જ છે તથાપિ અન્ય લોકોની દૃષ્ટિએ એ આચાર યોગ્ય હોય તો પણ એ વિશે માફ મન ઉદાસ બન્યા પછી મારે તેનો આનાર શા માટે કરવો તે મને સમજતું ન હતું મારી અત કલ્પપૂર્વક ધર્મ હતી કે, નીચેના વર્ગના વિધી અને આચારનું પાલન કરી તેમની સાથે એકરૂપ બની જવું પણ તેમ કરવાને માફ મન બળ આપતું ન હતું જે વિધિ આપણને નિરર્થક લાગે છે તેનું અવગણન કરવું એટલે મનને જ નહિ પણ ધર્મને સુદા છેનરી તેની અવગણના કરવા જેવું મને લાગતું મારા ચિત્તનો પ્રવાસ આટલે મુઠ્ઠી પહોચ્યા છતાં ટૂંક ધર્મ અને નીતિનું સંધાન કરવા ધર્મના અસ્તીત્વ પતિતો આશ્રમ યોગવા લાગ્યો.”

“એ અર્વાચીન પડિતોનો અભિપ્રાય એવો છે કે, ધર્મતત્ત્વોનું પોટલું કાષ્ઠપણ એક જ બંધિતને પ્રાપ્ત થતું ન હોય પ્રેમસત્ત્વથી બધાપણ તથા એ બાદનાથી ધર્મજન નીચે આવેલા મનુષ્યમધ્યે સત્ત્વ વસ્તુની પ્રાપ્તિ યાવ છે હું એના જ જગતે ત વ સોધીશ એમ કહ્યું કહેજો તો તે તેને પ્રાપ્ત થશે નહિ સમાજથી વિખાન થાથી તત્ત્વ મનુષ્યની પ્રાપ્તિ થતી નથી પણ એક બીજાને મદદ કરી સુધે સ નથી પ્રાપ્ત થઇ શકે છે આ વિચાર યુવામચિત્રોના પ્રજ્ઞા (અચિન્તનાતકયા) ૩ ૨-૦ ૦ એમ એમ વિખાતો એના પાનાઈ

મને માલ જણાયા હવે અન્યથી લુહા પડવાનું ન હોય તો તેમના દોષ પણ નભાવી લેવા દરજ પડે છે એ કહેવાની જરૂર જ નથી તેનો એકાદ માર્ગ આપણને પસંદ પડે નહિ અથવા આપણી શુદ્ધિને રૂએ નહિ તો તે તરફ લક્ષ ન આપતા તે સમાજમા આપણે મળના રહે જોઇએ”

“પ્રેમ પૂર્ણ અન્ત કરણમાં જ સત્ય વસ્તુનો પ્રકાશ પડે છે અન્યની જૂન નભાવી ન લેવી એ પ્રેમશૂન્યતાનું લક્ષણ છે ખીમના સધારણું નહવા આચાર આપણને રૂએ નહિ તે માટે તેનાથી બિન્ન થવું એ પ્રેમની મર્યાદાનું ઉત્ખંધન કરવા જેવું છે એવું ઉત્ખંધન કરીએ છીએ તો સત્યવસ્તુની પ્રાપ્તિનો સમય પણ દુર થાય છે, અર્વાચીન પડિતાની આ વિચારપદ્ધતિ કેટલાક વખત સુધી મને રૂની હતી તે વખતે એ વિચારપદ્ધતિનું યોગ્ય મારા સમજવામાં આવેલું ન હતું પ્રેમસત્યથી અનેકનાં અન્ત મરણ એક સૂત્રમાં મધાપનાં હોવાથી આપણને જગ મળે છે અને આપણો પ્રેમ દુર્ અને છે એ વાત ખરી છે, પણ એટલાથી જ આપણને સત્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થશે એવો નિશ્ચય કેવી રીતે કરી શકાય? પણ તે વખતે મને એ - પ્રશ્ન સ્પષ્ટ થયો નહિ તે જ પ્રમાણે એક જ સત્ય એક વિશિષ્ટ માર્ગે અપ્પટ થવું જોઇએ એવો આમદ શા માટે? તે જ સત્ય લુહા માર્ગે નહીં હવે તો તેમાં શું બગડ્યું? પણ એ શક્યો તે વખતે મારા મનમાં ઉત્પન્ન જ થઇ નહિ અને તેમ બન્યું એ પણ એક ગીતે કીક જ થયું તે તે વખતે ઉત્પન્ન થઇ નહિ, તેથી કેટલાક વખત સુધી મારું મન રિથર થયું અને પુરાણમતનાદી પધના આચાર મારી માન્યતાને ક્યતા ન હતા છતાં ચુપકાથી તે પાળે ગયો”

“અમારા પુરાણપથે કહેના સર્વ આચાર પાળના મેં મારી વિચારશક્તિ બાલ્યે મુકી. હું ગાડીયા પ્રવાહની માફક ચાનવા લાગ્યો, મારા બાપના સાથે હું જાણે એકરૂપ થઇ ગયો, મારા પૂર્વજ અને જેમનાપર હું પ્રેમ રાખતો હતો તેના લાખો સામાન્ય મનુષ્યોમાં બળી જઇ હું તેમની સાથે એકરૂપ બન્યો દેવગની પહેલી પ્રાર્થનામાં હાઝર રહેવા માટે હું અર્ચણાદ્ય પૂર્વે ઉઠતો હતો એ વાતમાં ખીજે ઈશ્વારો નહિ હોય પણ શરીરને કષ્ટ આપી હું મારા મનની કડકતા ઓછી કરતો હતો એ તેવી ટૂંતિ કરતો પણ તેમાં મારો છેડતો ઉઠેલા તો એક જ હતો માનવજીવનનો અનિમ હેતુ સમજવા માટે જ એ સવ તરફીયા હતા મારે કાર્ય સારાસારવિચાર શક્તિને અનુકૂળ થઇ શકે તેવું નહિ હોય અથવા મારો સ્વાચ્છત્યાગ છેક નહોતો હશે પણ તેમ કરનામાં મારો હેતુ સારો હતો અમારા પથે કહેવાં ઉપવાસ વગેરે હું કરતો હતો અને ઉપાધ્યાય પાસેથી તીર્થપ્રસાદ પણ લેતો હતો ઘેર અને દેવળમાં પ્રાર્થના માટે હરેલો સમય હું દહીં પણ બૂલ્યો નથી દેવળમાં પાત્રી પ્રાચના કરતો ત્યાર તેનો અત્યેક શબ્દ લક્ષ્યપૂર્વક સાંભળી અને તેટલી રીતે વખત મળતા તેમાંથી શુદ્ધિ રૂએ તેનો અર્થ પણ હું કાઢતો હતો”

“નિર્નય શબ્દોમાંથી અથ ખેંચી અથવા અનેક પ્રિધિ અને આચારની ઉપપત્તિ તૈયાર કરવાનું કાર્ય અતિ કઠિણ અને શુદ્ધિને અપ્રિય થાય તેવું છે આથી તેને કાઢી પણ વખતે

આનિ તો યેને જ અને ઝાર અને તેના આત્મચરિત્ર માટે વારંવાર પ્રાર્થના કરના હતા મારી
ભુદિને હું સમજાવતો કે, બાઈબલ જેવી પદ્ધતિએ પડોવના અને સર્વોપરી અનુકૂળ સ્થિતિમાં
પ્રાર્થના મનુષ્યપર અ યજ્ઞો કરતા મોહનું અનિવાર્ય પ્રસંગ નિરોધ આવના હોવાથી તે-
ઉદ્ધાર માટે વારંવાર પ્રાર્થના કરનાની જરૂર છે પણ તે સાથે જ પ્રભ ધનો કે, ઝારના સ
શત્રુ તેના પગનીચે ચમત્કાંત જાય, એવી પ્રાર્થના કરવાનો અર્થ જો ? મારી ભુદિ તેનો નિષ્ક
કરી રાખ નહીં ખિસ્તની આતા છે કે શત્રુ માટે પણ પ્રાર્થના કરો અને શત્રુપર પ્રેમ પા
ગળો, ત્યારે ઝારના શત્રુ નિરૂદ્ધ કરેલી પ્રાર્થના ખિસ્તની આત્મા વિરૂદ્ધનું કાર્ય નથી કે ? અ
પ્રભ યતાં જ મારી ભુદિ ગુચવણમાં પડી જતી એ પ્રાર્થનામાં કંઈ સાક્ષાત્કાર અર્થ હ
એમ તેને સમજાવવા જતો તો તે તરત જ તેની સામે પડી કહતી 'શાર્લ', તું રસાય છે એવ
રીતે તું મો આંધ નાખે છે અને પરમાત્મા સાથેનો સમ્બંધ પણ નોડી નાખે છે આની છેતર
પડીથી તારી શ્રદ્ધા તુ શ યજ્ઞો તેનો ત વિચાર કર્યો છે કે ? "

"ઉપાધ્યાય પાસેથી મ તીર્થપ્રસાદ ત્રીધો તે વખતે મારા હૃદયમાં જે ખડખડાટ થા
રહ્યો તે હું ક'ની પણ ભૂલીશ નહિ ધણું વર્ષોમાં મે એ તીર્થપ્રસાદ સ્વીકાર્યો ન હતો ઉપા
ધ્યાયે કરેલી પ્રાર્થના તે વખતે તો મને પ્રણી ગમી હતી તેની પ્રાર્થનાના શબ્દોને જેમ તેમ સ્મિ
કરી 'મેં મારી ભુદિને તાત્કાલિક સતોત આપ્યો હતો મ જોડેવેના અધની ખામી હું તે વખ
તો જૂઠો ન હતો અને તેથી મારું ચિત્ત તેજા સમય પુરતું અનિ પ્રસન્ન થયું હતું, પા
ઉપાધ્યાયે મને વેદી પાસે બોલાવ્યો અને 'તારા હાથપગનો આ પ્રસાદ ખિસ્તનું રક્ત અ
માંસ છે, એવી દ' શ્રદ્ધા રાખ 'એમ તેણે કહ્યું ત્યારે મારા અત્ત કરણને વિતક્ષણ ઉદ્ગ
થ્યો એ સર્વ હા છે કેવળ ગેગ છે એવો એક જ અનાજ મારા અત્ત કરણે કર્યો જે મહા
ત્માએ તીર્થપ્રસાદની આ સુકિત શોધી કાઢી હશે તેને ધ ય છે એ તે તીર્થપ્રસાદ સ્વીકાર્યો
મારું અત્ત કરણ વીધાઈ જતું હતું પણ મારી ભુદિનું અભિમાન એણે કરતું નોંધ્યું, તેને નક
જનાવવી જનકે એ વિચારથી મારા તરફના અત્ત કરણનું સમાધાન કર્યું મેં મારી ભુદિ
નમ ખનાવી તીર્થપ્રસાદનું લક્ષણ કર્યું પણ એક વખત મારા અત્ત કરણમાં જે જે આધાત
થ્યો તેનું પરિણામ જે આવતું જોઈએ તે આ યુ જ હું પુન કમિ પણ તીર્થપ્રસાદ સેના વેદી
પાસે ગયો નહિ "

"અમારા ધર્મપથે કહેલા સર્વ આચાર વિચાર હું સત્યભુદિથી પાળતો હતો 'કોઈ પણ
સમયે ભ્રમથી જ મને સત્ય મળી આવશે' એવી આશા થવાથી હું તે પાળતો હતો અને અ
ખનાવ અન્યો ન દોત તો હજી ધણા કાળ સુધી મ તે પાળ્યા હોત "

"એક દિવસે એક અજણ ખેડૂત અને તેના જ જેટલા સુસિક્ષિત વેરાગીનો સરાદ મે
સામન્યો તેઓ પ્રશુ, મદા અને આત્માના ઉદ્ધાર વિષે ખોટતા હતા તેમના સવાઈપર્થ
સામાન્ય જનસમાજના વિચારો એ ખામનમાં કેવા છે તેનો ખુલાસો મને મળ્યો તે જ
પ્રમાણે સત્યપ્રકાશના અગ્રિમ મે વાનર્વા તેપરથી પણ મદાનુ સ્વરૂપ માગ વધમાં આ યુ તેણે

કરેના ચમત્કાર થના નથી જ એમ માની લઇએ તો, પણ તેપરથી તેમના વિચારોની દિશા નિશ્ચિત થઇ શકે છે એ સર્વ હકીકતપરથી એ સર્વમા એક જ દૃઢ શ્રદ્ધા હોવાનું મારા લક્ષ્યમાં આન્યુ તેણે કરેના ચમત્કાર થના નથી જ એમ માની લઇએ તોપણ તેપરથી તેમના વિચારોની દિશા નિશ્ચિત થઇ શકે છે એ સર્વ હકીકતપરથી એ સર્વમા એક જ દૃઢ શ્રદ્ધા હોવાનું મારા નક્કમાં આન્યુ તદ્દન અમલ્ય પણ શ્રદ્ધાવાળા ધણા માણસો મને મળ્યા તે સર્વની શ્રદ્ધા એ જ હતી કે મૃત્યુ એ માનવજીવનનો અંત નથી । ”

“ એ લોકો તરફથી હું અર્ધાચીન નિહાનોના મથો તરફ વળ્યો, ત્યારે શક્ય, નિરાશા અને અસતોષે પુનઃ મારા હૃદયમાં વાસ કર્યો એ પ્રથેના વાચનથી મને એટલી જ ખાતરી થઇ કે, તેની ઔદિક કસરતવાળામાં જેમ જેમ અધિક કસરત કરીએ છીએ તેમ તેમ સત્યથી વિશેષ ને વિશેષ દૂર થતા જઇ ધોર અધકારમય ગુફા પાસે આપણે જનની ધોળોચીએ છીએ તેમનાં પુસ્તકોથી પૂરેલી શ્રદ્ધા નષ્ટ થાય છે અને તેની જગ્યાએ તેનાં જેટા કીમતી એવું બીજું કંઈ પણ આવતું નથી મારા મનની એવી સ્થિતિ થઈ ત્યારે મને વાગ્યું કે અમલ્ય ખેત જ ભાગ્યશાળી છે મારી દૃષ્ટિએ મૂર્ખાની ભરેલી દેખાતી વાતો તેમને કદી પગ મૂખાની ભરેલી વાગી નથી મારા દુર્ભાગ્ય ગળવાનું ટોનાથી મારી નજરે એવું આ પુ કે તેમા સત્યાસત્યનું મિશ્રણ છે અસત્ય સાથે મિશ્રિત થયેલું સત્ય સ્વીકારવાને મારી શુદ્ધિ તૈયાર થતી ન હતી ’

“ આની રીતે મારા જીવનના સમારે નહુ પર્વ ગયા કેટલાક દિવસ સુધી મને લાગતું હતું કે કોઈ વાતનું રહસ્ય મને સમજાતું ન હોય તો તેમા મારો જ અપરાધ કે પાપ હોવા જોઈએ પણ જેમ જેમ હું સત્યનો શોધ વિરોધ કરવા લાગ્યો તેમ તેમ મારી શુદ્ધિની દૃષ્ટિએ લીધે નહિ સમજાતી વાતો અને અરેખર છેતરપીંડીની વાતમા રહેલું અન્તર મને સ્પષ્ટ જણાવા લાગ્યું

“ એ પ્રમાણે શુદ્ધિની ખેચતાણ થતી હોવા છતાં હું અઘણી અમારા સ્વીચાના જીવન પથો વળગી રહ્યો હતો, પણ મારા હૃદયમા શરૂ થયેલી પ્રથમાગા મને શાંતિથી બેસી રહેવા દેતી ન હતી મારી શુદ્ધિએ એ પ્રથના નિશ્ચયાત્મક વિતર આપવાને મને વારવાર આમહ કરવા માગ્યો આની સ્થિતિના કારણે મને જણાયું કે, આખોપર પડેલો નાખી જૂતા પથને વળગી રહેવાનું કાર્ય અશક્ય છે ’

મિસ્ત્રી ધર્મના અનેક પથો સમઘી મારા મનમા મુખ્ય પ્રથ એ ઉપસ્થિત થયો હતો કે, એ અનેક પથનો અરસ પરસ કયા પ્રકારનો સળધ છે તે સમયે મારી વૃત્તિ ધર્મ તરફ વળગી હોવાની વાત ધણાઓની જાણમા આવેલી હોવાથી અનેક પથના માણસોની મુલાકાત તર્જ તેમની સાથે જૂટથી ધર્મ ગચ્ચા કરવાનું સરળ બન્યું હતું આથી અનેક કેથેનિક, પ્રોટેસ્ટન્ટ, પુરાણમતવાદી, મોલાકન અને બીજા પણ કેટલાક પથના સારા માણસોની મુલાકાત થઈ તેમા કેટલાક માણસો ઉચ્ચ પક્ષિના, નીતિમાન અને સાચા અંત કરણથી ધામન વૃત્તિ ધરાવનારા પણ જણાયા એવા માણસો સર્વ પથમા જણાઇ આવ્યા હતા એવા માણસો સાથે બહુલ આધનાની પ્રબળ ઈચ્છા હતી પણ તે ઇચ્છા બાજુએ રહી સંદિગ્ધાઈ કરી હો જ પ્રકાર બન્યો

“ જે ધર્મતાનના અગર મનુષ્યજાતિમા પરસ્પર નિશ્વાસ અને એકા ઉત્પન્ન થઈ સર્વ માનવજાતિ એક પ્રેમનંધનમા અધારી જોઈએ તે જ જ્ઞાનનું પ્રત્યક્ષ રૂપ બેદબાધ વધારવામા જ આવેલું જણાયુ પ્રત્યેક ધર્મમાથી સંકટો-દુઝારો પથ નીકળ્યા અને તેમાં પરસ્પર કલહ માત્ર આરભાયો મને જણાયુ કે તે પથના શ્રેષ્ઠ પ્રતિનિધિ બાદ કરે તો આજનાઓએ ખરી ધર્માતાનું ઉદ્દનધન જ કર્યું છે સત્પર પ્રેમ રાખવો જોઈએ, એ ધર્માતા તદ્દન 'બાલુએ મુકી દઈ' જોઓ પોતાના બધુઓનો દ્વેષ કરતા હતા તેઓ પોતાને ધાર્મિક કહેવાડાવતા અને પોતાના પથની આજ્ઞા પ્રમાણે આનંદનો પ્રયત્ન પણ કરતા, પરંતુ તેમના વર્તનમાં પ્રેમ કરતા બપનો જ અંશ વિશેષ હતો ધર્માતા પ્રમાણે સાલી સમગ્ર માનવ જાતમા એક પ્રેમગાઠમા બધાય, એવો એ આચારનો ઉદ્દેશ ન હોય પોતે તેમ નહિ ચાલે તો નરક પ્રાપ્તિ થશે એ ભય એ આચારના કારણમા રહ્યો હતો પ્રત્યેક પથવાળા એમ જ ધારે છે કે, સત્યનું પોટલું પોતાની જ પાસે છે અને અન્ય સર્વ ભૂખ્ય છે તેઓ માને છે કે, પોતાના વાડાની બહારના સત્ કારીર છે કેથોનિક પથના માણસો અન્યને બહિષ્કૃત સમજે છે અને અન્ય પથવાળાઓ કેથોનિક પથને બહિષ્કૃત સમજે છે પોતાના પથ વિષે આટલો દુરામદ મગજમા પ્રવેશ કરે એટલે સામાન્ય તરિક્કા બુદ્ધિ ત્યાંથી નષ્ટ થાય એ સ્વાભાવિક છે પોતાના પથના નિચારને જે નમતો નથી, એમણે જ નહિ પણ તેના સર્વ આચાર અને વિધિ જે પ્રત્યક્ષ આચારમા ઉતારી બતારતો નથી, તે તેમની દૃષ્ટિથી બહિષ્કૃત ગણાય છે અને તેમ થતુ સ્વાભાવિક છે એ સ્થિતિનું પ્રથમ કારણુ માફે તે સર્વ સત્ય અને તાફે એટલું અસત્ય એ દુરામદ જ છે મારા સિવાય જગતમા અનર કોઈ કાલો જ નથી એવી અત્ કંટણી માન્યતા થાય તો તે મૂર્ખાઈની પરમાનંધિ જ છે એવી મૂર્ખાઈને મરતકમા રચાન મળે છે તો અન્ય સર્વ ધેનજા બરેલી વાતો આપોઆપ આની પહોંચે છે આ સર્વ વાત મારી દૃષ્ટિએ પશ્ચા પછી મને એ પથનો કટાણો કેમ ન આવે ? મારી સમજ તો એવી હતી કે, સમગ્ર માનવકુલ એક પ્રેમગાઠમાં બધાય એ જ ધર્મનો મૂળ ઉદ્દેશ છે, અને આ પથ તો એ જ મૂળ ઉદ્દેશ પર કુદાડી મારતો હતો જે વૃક્ષના મૂળમાં પાણી રેડી તેને ઉછેરી મોટું કરવાના હેતુથી એ પથનો જન્મ થયો હતો, તે જ જ્ઞાને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખવાનું કાર્ય માન તે કરતો હતો ”

“ મને જણાયુ કે, એક જ ધર્મમાના અનેક પથવાળાઓ, પરસ્પર એવી રીતે વર્તે છે અને અન્ય ધર્મના અનુયાયીઓ પણ પોતાનાથી કિલ્લ ધર્મ માનનારા પ્રત્યે પણ તેવી જ રીતે વર્તે છે એવા વર્તનનું કારણુ શું હોય જોઈએ એવો પ્રશ્ન મેં ધણા ધાર્મિક કહેવાડાવનારા ગૃહસ્થોને પુછ્યો, એ સમયમા ઉપનબ્ધ થયેનાં સર્વ પુસ્તકો મેં વાંચ્યા પણ તેનો ઉત્તર મને કંઈએ આપ્યો નહિ લશ્કરની પ્રત્યેક ટુકડીને જગતમા ઉત્તમ યોદ્ધા તરીકે પોતે જ છે એમ ભાગવાનું જે કારણ હોય છે, તે જ કારણુ આ સ્થિતિનું પણ છે મોટા મોટા ધર્મચાર્યો, વૈરાગીઓ અને સન્યાસીઓને હું મળ્યો પરંતુ કોઈએ મારા પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવાનો પ્રયત્ન પણ કર્યો

નહીં છેવટે મને એક માણસ મળ્યો અને તેણે એ પ્રશ્નનો મને વ્યવહારિક ઉત્તર આપી શક્યો મેં એ પ્રશ્નને ઉદાપોહ ક્યારેયે પણ કોઈની સાથે કર્યો નથી ”

“ખ્રિસ્તી ધર્મના મુખ્ય તત્વ વિષે કોઈનોએ વાદ નથી, વાદ છે તે માત્ર ઝીણીઝીણી વા અને મુખ્યત્વે આચાર અને વિધિનો છે આવી સ્થિતિમાં મુખ્ય તત્વ માટે આપણે એક જ બનવું અને આચાર વિધિની બાબત જેની તેની ઇચ્છાપગ છોડી દેવી એ યોગ્ય છે કે ન એવો પ્રશ્ન મેં તે ગૃહસ્થને કર્યો, ત્યારે તે ગૃહસ્થે મને કહ્યું ‘ તમારી વિચારપદ્ધતિના સંપૂર્ણ રીતે માન્ય છે, પણ પથના આચાર્યોએ વાત સ્વીકારતા નથી તેનું કારણ એ છે કે, આ દાદાથી ચાલતો આવેલો પથ પૂર્વે સ્થિતિમાં કાયમ રાખવા માટે તેમની નીમણૂક થયેલી હોવાના આથી એના પ્રકારની સવડ તે પોતાના પથના માણ્યોને આપે તો તેમના પેટમાં જ આ પડનાનો તેમને સ્થળ રહે છે તેમ જ ને તો ઐકિકીશીયન પથનું પ્રથમનું પ્રાચીન ૩૫ નજીક તેમાં કેવળ ઘોઠાળો ઉભો આપ ધર્મચાર્યોની નીમણૂક ધર્મશોધન માટે નથી પણ જીવનું ટકા ગળવા માટે છે અર્થાત્ આવી સ્થિતિમાં તમારી વિચારમાળા ગમે તેટલી ગ્રાહ્ય હોય પણ તેઓ કેવી રીતે સમજી આપે ? ”

‘ આ ગૃહસ્થના ઉપલા ઉત્તરથી મારા મનનું સમાધાન થયું હું માનવજનનનો મ જોરો હાથ કરવાના ઉદ્દેશથી ધર્મશોધન કરતો હતો અને ધર્માધિકારીઓ કેવળ બહારનો ડો કરનારો ગૂંચાયા હતા તેમનો ધર્મ તેમ ॥ ઉઠર પુરતો હતો ધમના નામ નીચે એવો અંત આર ચાલતો જોઈ મને તે તરફ તિરસ્કાર થયો અને એ જૂના પથમાથી હું ઘણી ખરી રી મુક્ત થઈ ગયો ”

“ અમારો ધર્મપથ ॥ યુદ્ધ અને મનુષ્ય વધ સંબંધી પ્રચલિત વિચારો પણ મને મા ન હતા તે વખતે સ્ત્રીમાં યુદ્ધમાં ગુચાપણ હતું—ખ્રિસ્તના નામનીચે પોતાના માનવના એને વધ કરનારો સ્ત્રીયન પ્રજા રોકાયેલી હતી આથી યુદ્ધ સંબંધી અમારા ધર્મપથની દ્વા કયા પ્રકારની છે, એ પ્રશ્ન મારા ચિત્તમાં ન ઉદ્ભવે એ અને તેમ જ ન હતું મારી પ્રથમથી જ ખાતો થઈ ચુકી હતી કે માનવજન્યોનો વધ કરવો એ કોઈપણ રીતે સ્ત્રીક નથી ધર્મ ગમે તે હોય પણ એના પ્રકારના અમાનુષી મૃત્યુને તેના તત્વો કદીપણ સર્મા આપે જ નહિ પ્રત્યેક ધર્મના પાયામાં પ્રાણીમાન પ્રત્યે સમભાવ અને પ્રેમ રાખવો એ તત્વ રહેલા છે, એ વાત સંપૂર્ણ રીતે ઉપક હોના છતાં અમારા શત્રુનો નાશ થઈ અમારી તત્વ વિજયી અને તે આટે દેવજોમાં ખૂનની રીતે પ્રાચીન થતી મેં જોઈ, અમારો ધર્મશુરને ઉધક રી મુદ્દને સન્નિધિ આપતા જોમા, અરે, એટલું જ નહિ પણ મનુષ્યવધ કરવો એ જાણે અમા પથનું એક તત્વ છે એમ સ્પષ્ટ રીતે કહેતા સાંભળ્યા આ વાત તો જાણે પરદેસ સાથે થત યુદ્ધની થઈ, યુદ્ધ પૂર્ણ થયું અને દેશમાં જામેડો શર થયો ત્યારે મળનાઓરોનો ઉપરાજાપરી વ થવા લાગ્યો એવા પ્રકારના અસહાય અને ઉછરતા યુવાનોના વધને મોઢા મોઢા ધર્માધિકારી ઓ નમતા હતા પોતે ખ્રિસ્તનો સ્વીકાર કર્યો છે, એમ ગદ્ગદ કહે કહેનારાઓને—આ પ્રકારના અમાનુષ—રાક્ષસી—રક્તપાતને સંમતિ આપતા જોઈ મારે મરતક જ ખસી ગયું ”

ગુલામગિરીનો ગન્ધ (સચિત્ર વાર્તા) ૩૭-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

“મારી શકાનું નિરાકરણ થયું મારી સર્વ રીતે ખાત્રી થઈ કે, જે પયનો મે રીકાર કર્યો હતો તેમનું સર્વ જ સત્ય નથી મે પહેલા કહ્યું હતું કે, એ પથ કેવળ ખોટો જ છે, પણ હવે માત્ર તેટલું જ કહી શકવો નથી કાગળ કે તેમાં પણ સત્યનો અંશ હોવાની મને પ્રત્યક્ષ ખાત્રી થઈ હતી તો પણ એ સત્યના અંશની નોતરફ ખોળી વાતોની જાડી જ જમી ગયેલી હોવાનો મને અનુભવ થયો હતો અમારા પથમાં મને એ પ્રકારનાં માણસો જાણ્યા નીચત અને જાળીનદાર વર્ગે પોતાને વાર્ષિક કહેનગરી જેટલું અસત્ય આચરતો હતો તેટલું ગરીબ કે ખેડૂત વગ આચરતો નહતો જતાએ એમ તો કહી શકવો નથી કે તેમના ધર્માચારમાં પણ ખોળી વાતો મિશ્રણ નથી.”

“સત્યાસત્યનું એ મિશ્રણ જન્મ કેવી રીતે પામ્યું એવો પ્રશ્ન એ પડી મારા મિત્રોમાં ઉપસ્થિત થયો મને જાણાયું કે એ મિશ્રણ ગતાનુગતિકતાથી—ગાંધીયા પ્રસાદથી ઉત્પન્ન થયેલું છે અને પ્રજા પોતાના પૂર્વજોની હકીકતનું અનુકરણ કરે છે અને ચિકિત્સક સુદિધી સત્યનું શોધન બીનકુન કરતી નથી તેથી અધપરપરા અખડ આનું રહે છે.”

“આટલું થતા પડી મારું મન અનિવાર્યપણે એ અધપરપરાનો પહેલો નેતા કોણ એ પ્રશ્નતરફ ખસાવવા લાગ્યું એવા કદમાં આ પહેલાં હું કહી પડ્યો નહતો પણ હવે તેનો વિચાર કરવાની મને ફરજ જ પડી તેથી સમાજમાં ધર્મસત્યની પ્રચલિત તક્યા અને પ્રાચીન કાળથી આજ સુધીના લખાવના અનેક લેખન મે નિરીક્ષણ કર્યું.”

“જે વેળાને મે તુરંત સમજી ક્યારમાં એકી દીધા હતા તે જ લેખ હવે હું વિભ દૃષ્ટિએ વાંચી જોવા લાગ્યો ત્યારે મને જાણાયું કે તેમાં ખરેખર સત્યનો અંશ તો છે જ જગતની પ્રત્યેક પરિસ્થિતિ કાર્યકારણની કમોમીમાં ઉતરતી જોઈએ, એવી મે ધારણા રાખી નહતી જગતનો આગ્રહ ક્યારે થયો એ પ્રશ્નનો ઉત્તર જેમ અનતમાં લીન થઈ ગયેતો છે તેમ પ્રત્યેક કાર્યનું કારણ પણ અનતના ઉરમાં દુબી રહેલું છે મારો ઉદ્દેશ એટલો જ હતો કે, તકર્ય અને અતકર્યનો ચોખ્ખો નિર્ણય થયો જોઈએ જે દર્શ તકની સીમા બહારનું નમી થયે તેના માટે વિશેષ વિચાર કરવાનું કારણ જ રહેશે નહિ પણ જે વાત તક અને બુદ્ધિથી સમજાય તેમ છે તે અસત્ય અને દતકથાના પડત પાછળ ગુપ્ત સ્થિતિમાં રહ એ વાત માત્ર મારી બુદ્ધિ સ્વીકારી શકતી નહતી આ ઉપરથી કોઈ એમ તો નહિ કહી શકે કે, મારી બુદ્ધિની પ્રાગણી અયોગ્ય હતી જે અતકર્ય છે તે મને કહી એમ મે કહી કહ્યું નથી મે પ્રથમથી જ સ્વીકાર્યું છે કે, માનવબુદ્ધિ મર્યાદિત છે, તેથી હું એ મર્યાદા બહાર જવાની ઇચ્છા કરતો નહતો પણ બુદ્ધિથી સમજાવ તેની વાતો માટે ‘તુ એવો પ્રશ્ન કરીશ નહિ’ એ જામમ મારે ગા માટે સહન કરવો તે મને ગમગમ નહતું આથી સત્ય અને અસત્યનું મિશ્રણ તોડી મે તેમાંથી શુદ્ધ સત્યને શોધી કાઢવાનો નિશ્ચય કર્યો આ નિશ્ચયથી આ પછી જે પુસ્તકો મે રાખ્યા તેનો નિર્ણય મારી દૃષ્ટિએ કેવો થયો તે જાણવાની કોઈની ઇચ્છા હશે તો તેમને મનોમન મારે કોઈ વખત કોઈ પણ સ્થળે એક સ્વગત પ્રથ પ્રસિદ્ધ કરીશ.”

● વિશેષ વીચન સમજવા માટે ટોલ્સ્ટોય નું વિસ્તૃત ચરિત્ર સમગ્ર સાહિત્યવર્ગે કાર્યલય તરફથી રજૂ થવાનું છે તે થશે ત્યારે જુનર મંત્ર વા પરાક્રી થઈ શકશે તો પણ સામગ્રી મળી આવશે તેમજારે કેવો નિર્ણય થશે છે તે થવાવકારો વેબકો સુદ્ધા પ્રચલન કવામાં આવશે.

ગાંધીજીની એક સિદ્ધિ.

લેખ - ૧ ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડયાળી એ, એનએન બી

અભિનન - ૧ અભિનન્દન ગાંધીજી! અભિનન્દન હિન્દો! ૪ સ ૧૯૨૧ના જૂનની ૩૦ મી રીતી ને ગાંધીજીએ હિન્દ પામેથી કરોડ ગ્રામીણ નધારણીના દીન, પીન, પગ-પીન મનાતા હિન્દો માટે નધારે બાળથી હાનો-નધારે ન્યાય અભિમાનનો-નધારે સપ્રમાણ આરાનો અન્ય ગો પ્રસંગ હોઈ રોકે? આખરે હિન્દે તહેના પનોતા જુનની ડુંડી મીઠારી-પોતાની ને પોતાના પુનરુત્થાપનની મજલત જળજી-ખરેખર, રંગ ગાખ્યો! ન હોયુ જોઈએ સાચુ વિચારે ત્યજે ઉદ્ધારનો ઉપાય ન હોયુ રહે-જે પ્રજાની મતેથી સમિતિ મેલે વગતી નેતરે તે જય-વનાર મહાત્માને ન જાયુમે પ્રકૃતિએ બને હો, દષ્ટિમેદ બને હો, કાર્યપદ્ધતિએ બને હો બેન હો શકે દેશજનોની શ્રદ્ધાના પરમ વાત્ર પદ્ધતિમના પગઢમથી આહવા અનુભવવામાં

ગાંધીજીના-હિન્દની પ્રજાના-આ નિજ્યના શુભ પ્રયત્ને આનંદના રંગની વાજાંજીરી રંગાનો હોય એવો અભિપ્રાય સ્વાભાવિક છે, અને ઉનાસના એ રંગી પ્રાદુર્ભાવથી ને રંગ ભળાવના અનિવેદન હોય પછી સચવાતા દેશ પ્રાદુર્ભાવનિતિમાંથી તપ્સ્ય થયુ જાના હરે છે અને? નુ દિતિ ન મતી આમ માને છે આત્મોદ્ધારના અભિનાયિકાએ આત્મ-પરીક્ષાને અસ્થાને ન ગણુની જોઈએ

અને ગાંધીજીને તથા હિન્દને અભિનન્દન આપવામાં જરાપે કચાલ ન રાખીએ તહેની રહે એ નિજ્ય-પ્રયત્નેથી ગાળુ છે એ ખુરી રીતે સીકારનામાં ને એનુ સાચુ મૂલ્ય આગનામાં જ્યારે રાખી? સીકારના ગમે તે આત્મથી ટીકા ગ્રામીણ હોય, આપો તો તમા સત્ય કેટલુ છે ને તહેમાંથી આપણે જાણે ઉપદેશ નેજવાનો છે તે જોઈ લેવુ એમ આત્મહિત છે તો પછી એટલુ તો કપૂન કરવુ જ પડશે કે બેઝનાનો ક્રમ માન અસાધ્ય થયો છે ને ને પછી વારેની રીતે પૂરેપૂરે આગે દિ તેમ જ અગત્યના અગત્ય કરોડ સમાસોની ગામતમાં પછી નહિ જુનની ૩૦ મી બુધીમાં કરોડ રીતી મરના તે પ્રજા પ્રાન્તની વરતીના પ્રમાણમાં કયા એવો આશય હતો ને હોવો જોઈએ ગાંધીજીના પ્રસારે જુન રહેજે કમી જાં વિના, હિન્દે વર્ધિના નિઃશયજનક ચેતનનુ નર રો જોણુ આત્મકાંક્ષા નિના એટલુ તો સીકારવુ જ પડશે કે પ્રલોક પ્રાન્તે પોતાનો યોગદાનો આપો ભાગ્યે જણાવ એ એક જાગત હવે બીજી જાગત જે રકમ એમી થઈ ને પછી દુકા નખાનમાં ને ને મુખ્યમંત્રિયન સચાઈ સક્ષેબથી નહિ, પરંતુ મુખ્યાં ગાંધીજીના પોતાના અદ્ભુત વ્યક્તિપ્રભાવથી. બેઝનાનો ક્રમ સિદ્ધ કરવા મા! હિન્દમાં ચારે બાજુએ એવીઅતે જે વેગમેર સક્ષેબ થઈ રહેવો જોઈતો હતો ને જે થાત તો પ્રજાને સ્વરાજ્યશિલ્પની અજમતકે મગત તે નહોતો થયો કાર્યકર્તાઓની સખ્યા ન્હાતી છે એ કારણુ સાચુ છે, પણ સ્વરાજ્ય માટે યોગતાનો હક કરીએ ને કાર્યકર્તાઓની સખ્યા ન્હાતી હોય એવો અર્થ રો? ગાંધીજીની

સરસ્વતીચંદ્ર ભાગ ૨ ને ૩ ૨-૪-૦ એન એમ. ત્રિપાડી એન્ડ કંપનો, મુંબઈ

પોતાની અદ્ભુત યોગ્યતા એ કાંઈ સમસ્ત પ્રજાની યોગ્યતા કહેવાનું સમાજોને અને સાધજોને ઉતારી પાડ્યા એ રહેલું છે, સન સત્યદર્શિઓ જેમ્સ હો છે કે “કામ કરનારા”ઓને મજા મળાઓ ભરતી પડે છે ને બાવજો આપવા પડે છે ગાંધીજી સમાજો વિના ને ભાવજો વિના ફેટુ કરી સક્યા હોત ? દુકામા, ગાંધીજીની અદ્ભુત પ્રેરણાને બરાબર જીનરી દૈન્ય સો દેને હેમના જ ઉપર બરો બોલે ન નાખી દેતા સુચરિત્ત સસોમ યે સતતતાથી ને ચેમનેર કરતુ જોધએ સ્વરાજ્ય તો જ મળશે ને જીવાને બે પ્રજાની થોડી નમિઓ જ માં નહિ, પરંતુ પ્રજાસમસ્ત તૈયાર અને લાયક હો બાખી તો ગાંધીજી કહે છે તેમ “સ્વરાજ્ય” નહિ, પરંતુ “ગાંધીરાજ્ય” થશે, ને “સ્વરાજ્ય” નિ તે ગુલામગિરી, મહી તે રાજ્ય મને રહેતુ દો રંગગરતુ સપાળ અને સ્વરાજ્યનો ઉચ્છેદ પ્રજાની પોતાની સત્યતા ઉપર જ છે

મહેજ નિગેષ કરોડ ચથા અને ગાંધીજીનો નથા દિન્દો ગ રહ્યો એ મરાગી વાન કે વગ્નુ એથી અનેકગણો મહેરો એનો ઉપદેશ છે એ ઉપદેશ રો છે ? એ ઉપદેશ એ છે કે ક્રિષ્ટિત અધિકારી તંત્રમાંથી પ્રજાને વિવામ હો ગયો છે, પમ્મ અને ખિનાદત પ્રજાએ જિની પ્રજાનુ વિષ ખાદુ કરી નાખ્યુ છે, અને એ આડા ને આપમતિની અમનદારીના સ્તોત્રમાંથી જે કાંઈ પ્રજાને મુખ કરી રહેને રસત્યને માગ ચાલે રહેને કો પોતા ॥ હેદારક માં છે અગ્રેજોએ તેમ જ દિન્દોઓએ આખ ઉવાડવા બેરી છે ને અન્ય મયોગોમા રચેના અભિપ્રાયોને સમવાનુમારી બનાવના જેવા છે નહિ તો ગાંધીજી અને જીવાના નથી ને વીજને જપતા દેવાના નથી — “કરોડ મારી” એકલુ બસ નથી, હજી તો કાંઈ કાંઈ થશે

અનુભવ અને જ્ઞાન.

લેખક — શ્રી ચન્દ્રશેકર નમદારા કર થડા બી એ, એન્જેલ બી
(મરાગી સાખી)

અનુભવરી માત અનેરી—જ્ઞાન ન આવે તોને,
અનુભવકેરા નિ નય ચોખખા—જ્ઞાન અનિશ્ચિન બોને,
સાચી અનુભવની સાખી—માનો ખીજ બધી પૂતધાળી
અનુભવના વન આપકમાણી—લેશ નહિ પર-આથા,
વડિનોપાર્જિત જ્ઞાન વારસો—સ્વોપાર્જનના સાંસા,
અનુભવ આપવને મહાલે—જ્ઞાન તો પ્રાપ્ત થને નમાવે
અનુભવકેરા માદસ મહાદા—કેક પ્રયોગ કુકાવે,
મદમ સરામત શણાઓથી જ્ઞાન બધુ થ બચાવે,
અનુભવ સફરી વ્યાપારી—જ્ઞાનની સાવધ માનનાથી
‘કાચા સાચા’ અનુભવ માને—માને “પોચા ચોચા,”
અનન્ત સાગર આધારોનો—જ્ઞાન જ ખાયે જોયા,
અનુભવ શુદ્ધ સારમાડી—જ્ઞાન તો સર્વભારમાડી

મારેખને બચવો,
નહિઆદ,
મા ૧૮૭૨

લૉર્ડ ગ્રેનું એક વ્યાખ્યાન.

લેખક — પ્રો હરિલાલ માધનજી ભટ્ટ, બી એ

[આપણા દેશની વર્તમાનપત્ર વાચનારી આવડત લો. ગ્રેના નામથી ખબર પડી નથી, એ અલગ વિષયના પ્રવાનનું વર્ણન થયેલા વરસ સુધી પરચેડ ખાતાના પ્રધાનપદ પર રહી છવાડાની પરચેડસાથેની રાજનીતિના રત્ન હતા તેમના વખતમાં જ છવાડે યુરોપીય વિગ્રહમાં જેનનિયમ અને ક્રાન્સની વચ્ચે ભાગ લેવો એમ હતું હતું તે પછી થોડો વખત તેઓ અમેરિકા ખાતેના એનવીના પદ પર હતા. અલગે છવાડાના પહોળી પકિતના રાજદ્વારી પુરોમાં તેઓ સ્થાન ધરાવે છે તેમણે ગયા જ યુઆરી માસમાં વાસગોમાં આપેલ એક વ્યાખ્યાનનો સારાસ નીચે આપવામાં આવ્યો છે

રાજકીય વિષયમાં પ્રજાના ચિંતનને દોરનાર પ્રજાના નેતાઓ છે આપણા દેશમાં જવાબદાર રાજ્યતંત્રની સાથે સાથે પ્રજાકીય ચિંતનની પણ હવે જરૂર જણાવા માડી છે એ ચિંતન નીતિના ઉપાધા ઉપર રચાય તેને માટે જરૂર છે કે જુદા જુદા રંગના સમર્થ નેતાઓની વિચારગ્રંથીનો આપણે પરિચય મેળવવો.

પાસ કરી જે સરકારને રોતાનીસત કરેલી 'રાવણ રાજ્ય' વગેરે ઉપનામ હાવતા આવડે આપણે એ અત્યારે સાચારણ થઈ પડયું છે તે સરકારના પ્રતિનિધિરૂપ છવાડાના પ્રમુખ રાજ્યદ્વારીની વિચારગ્રંથી આપણા રાજકીય-ચર્ચા-પ્રિય પ્રજાનગેને ઘણી બોધદાયક અને રસિક લાગશે એમ આપણે રાજ્યમાં આવે છે આ વ્યાખ્યાન પબ્લિક એપીનીયલ નામના પત્રમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે — હ મા ભટ્ટ

આ સાનના જાનેસારી માસના પહેલા અઠવાડીયામાં ગાસગો શહેરમાં રદૂડટ કિલ્ડિયન મુવમેન્ટ કોન્ગ્રેસની બેઠક મળી હતી એ બેઠકમાં ૩૫ દેશોના પ્રતિનિધિઓએ ભાગ લીધો હતો તે બેઠક રૂબરૂ વાઇકાઉન્ટ ગ્રેએ એક ગંભીર નીતિઆવનાયુક્ત વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું તેનો સારાસ નીચે આપવામાં આવે છે —

“ નવી દુનિયા શક્ય છે અથવા ઇચ્છવા યોગ્ય છે કે નહીં ? ” એ સવાલ તમારી પાસે ચર્ચવાનું મને કહેવામાં આવ્યું છે

હવે આ સવાલને તમે ઇચ્છો છો તેટલી સ્પષ્ટતાથી હું ચર્ચવા માગતો નથી, પરંતુ એ એવો સવાલ છે કે જે આપણે દરેકે આપણા પડને પૂછવો જોઈએ, કાગળ આપણે દરેક આપણા દેશના જીવનમાં જે લાભ લઈએ તેમાં મદદગાર થાય એવા વિચારોને તે જન્મ આપે છે એક અર્થમાં નવી દુનિયા શક્ય નથી નવી એટલે અસારની દુનિયાથી તદ્દન વિરોધ અને ભૂતકાળ સાથેનો સંબંધ તોડી નાખેતો, એવી દુનિયા તો મનુષ્ય જાતને શક્ય પાથી, પણ જાણના કૈનેતા વધારે સારી દુનિયા બેસક શક્ય છે અને ઇચ્છવા યોગ્ય પણ છે આવી દુનિયા બનાવવી એ આપણા પેતાના પર આધાર રાખે છે પણ એ વધારે ને વધારે સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવા લાગ્યું છે કે એ નવી દુનિયા બનાવવી એ એક દેશ ઉપર નહીં પણ મહા દેશોના સામટા પ્રયાતના ઉપર આધાર રાખે છે. અને તેટલા માટે આ જાતની દુનિયાવાદી જરૂર છે કે જે એક જ દેશમાં નહીં પણ ઘણા દેશોમાં એકસરખા ઉત્સાહથી કામ કરતી દેવ

અને એ નવી દુનિયા બનાવવા માટે તમારે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે માત્ર બાહ્ય ગિયરિના ફેરવાર આ નવી દુનિયાને જન્મ નહીં આપી શકે બાળસ્થિતિમાં કેરાર, ૬ થી વધારે સારી વહેંચણી, બધા ઝગના લોકો માટે ઉત્તતિ મેળવવાના પ્રસંગોની સમાનતા, એ અધ્યાત્મી અભારે ધણી જરૂર છે અને આ ફેરવારો માટે યથા જાણ પ્રયત્ન કરી ગયા છે.

બાળસ્થિતિમાં સુનારો કરવા મધનાગે નિત્સાહ કરે એવો એક પણ સમ નહીં ઉભાઈ, પણ તે જ રખતે એટલું વાદ રાખવાનું છે કે માત્ર બાળસ્થિતિના સુધારાથી વધારે સારી દુનિયા બની શકશે નહીં તેની સાથે સાથે લોકોની નીતિની બાંધના વધારે દુ અને વધારે ઉઠી જોસાડનાના પ્રયત્નો પણ કરવા જ પડશે.

આ અદ્વારીયે રાજ્યની પ્રયોગની ચર્ચા તમે ક્રિશ્ચિયન વખતના દૃષ્ટિબિન્દુથી કરના માગો છો એ વારતરિક છે અને આપણે બધા ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળનારાએ જાહેર સનાયોને એ દૃષ્ટિબિન્દુથી તપાસના જોઈએ પરંતુ જાહેર સનાયોને ચર્ચનામાં એ અદ્વેષુ દૃષ્ટિબિન્દુ તો નથી જ આપણું પહેલું કામ જે વસ્તુચિતિમાં આપણે કામ કરનાનું છે તે સમજાવું કે અને એ વસ્તુચિતિ એ છે કે ક્રિશ્ચિયન દેશોની રાષ્ટ્રીય રાજ્યનીતિ-નિ-નુ યુવચન બી જોઈને વાપરે છુ-મા ક્રિશ્ચિયન ધર્મબાનના-spirit-હય ધણા ઓળ પ્રમાણમાં હોય છે.

એ પ્રથમ હખીકત છે બીજી હખીકત એ કે આ રાષ્ટ્રીય રાજ્યનીતિમાં સુનારો કરવાનો એકનો માગ તેમા ક્રિશ્ચિયન ધર્મ ભાનના લાવવાને છે અત્યારે તો રાષ્ટ્રીય રાજ્ય નીતિને ધર્મબાનના સાથે બધમેસની કરનામા મોની મુરોલીઓ નડે છે.

૨. પ્રજાઓ વચ્ચે સ્પર્ધા

ધર્મબાનના સામાન્ય લાડુ અને નિ સ્વાયત્તા રોલે છે. પ્રજાઓની સ્થિતિ પરસ્પરના સ્પર્ધાની છે કાષ્ઠપણ સરકારમાં ટોકરી લેનારને તે સ્પર્ધામાં લાગ લેવો પડે છે તે મોખી રીકીકારે છે તેની ચહીડી ફગજ એ છે કે તેણે પોતાના દેશના હિતને પ્રથમ દરજ્જાએ ઉત્તેજન આપવું અન્યથા તેને અયોગ્ય કે હવકા કે કનિઠ માગોંમાં જવાની જરૂર નહીં પડે સરા જાગરે એ જરૂરનું નથી પણ પ્રજાઓની સ્પર્ધામાં તેણે પોતાના દેશના લાભ જાળવનાના દૃષ્ટિબિન્દુથી લાગ લેવો પડવાનો બો એ તો નિર્વિવાદ છે કે દરેક પ્રજા પોતાના અગત રાજ્ય મેળવના જતાં સામાન્ય લાભ તરફ દુલગ કરશે હવે આ સામાન્ય લાભ અને નિ સ્વાયત્તા મેળવવાની ધાર્મિક ધર્મભાવના સાથે આ બધમેસનું નથી અને એ મન એમે જ નહીં એટલે આપણે આપણા પડને આ સવાલ પૂછનાનો રહ્યો આપણે રાષ્ટ્રીય રાજ્યનીતિમાં ખરી ધર્મ ભાવનાને વધારે ને વધારે પ્રમાણમાં દાખલ કરીએ છીએ કે નહીં ? અને જો નહીં તો પછી એ વધારે પ્રમાણમાં દાખલ કેવી રીતે થઈ શકે ?

૩ પૂર્વ અને પશ્ચિમ વચ્ચે સમ્બંધ

હું સમજુ છું કે આ અદ્વારીયે તમે પૂર્વ અને પશ્ચિમ વચ્ચેના સમ્બંધ ઉપર ખાસ ચર્ચા માનવા માગો છો હુદના પરિણામ વિશે હું હવે પછી કંઈક કહેના માગુ છું, પણ

હું, સરના અને મિત્રમંડળ ૩ ૨-૧-૧૧ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

એ તો ચોક્કસ છે કે મુદ્દનુ એક અચુક પરિણામ તો 'મેન્ડેટ'ના સિદ્ધાંત સાથેના પ્રગ્નના સંઘ (League of nations)ની યાચનાથી આફ્રિકા જેના તદ્દન પછાત જે જે દેશોમાં મુરુ-પીયન વસવાટ થયો છે લાની સરકારમાં સુધારા દાખન કરવામાં ધણી મદદ મળશે

આ ક્ષણથી જ આપણે આ 'મેન્ડેટ'ના સિદ્ધાંતને સીકારવો જોઈએ અને તે એ અર્થમાં કે જે સગ્કાર પછાત પડેલા દેશોની હકૂમન સ્વીકારે છે તેણે અચુક શરતોથી એટલી જમાન-દારી પોતાને માથે લેતી કે પ્રજાસંઘના મતિમુજબ આગળ તેઓ સામીત ક્રવને મધાયેલા છે કે તેઓ દરરસ પોતાની ફરજ અદા કરવામાં પછાત પડેના નથી

૪ એ મહાન ફરજો

આ ફરજોને જે મોટા મથાળા નીચે વહેંચી લઈ શકાય પ્રથમ તો તમારે એ જતાવવું જોઈએ કે દેશમાંથી ઉધારાવેલી બધી વસ્તુનાત તમે દેશના લના માટે વાપરો છો, અલે ખીનુ, તમારે ગતાવનાનું છે કે આફ્રિકાના પછાત પડેના દેશોની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા જતાં તમે એની નીતિ નથી અપસાર કરતા કે જે તે દેશની પ્રજા ઉપર સખતાઈ મુખરે અથરા જેથી તમારા ચારિત્ર્યને હાનિ થાય દેશની આર્થિક સ્થિતિ જલદી સુધારવા માટે તમારે વેડ જેની પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવો પડે તે કરતા એ પ્રગતિનો ક્રમ જરા ધીમે થાય એ હુ તો વધારે પસંદ કરૂં અને 'મેન્ડેટ'ના આ સિદ્ધાંતને જુદા જુદા દેશના પ્રજા-મનના ટેકાથી વાસ્તવિક રનરૂપ પ્રાપ્ત થશે તો અગાઉના જમાનાઓમાં થયેલા આવા વિપરીત માર્ગોની નિરૂદ્ધ આ લોકમત એક સમજ હથીઆર બની રહેશે

૫ હિંદ અને મિસર

પૂર્વ અને પશ્ચિમના સમઘનો વધારે મુશ્કેલ સવાન હિન્દ અને મિસર જેવો દેશોના નમઘમાં ઉંડે છે આ દેશોમાં સુદ્ધિનું ખેડાણ થયુ છે, તેઓ પોતાની ખાસ પુરાતન સરકૂતિ ધરાવે છે હુ મિસર દેશની મુશ્કેલીને દાખના તરીકે લઈશ જે કે મારે તે દેશ સમઘે જે વહે-સાનું છે તે બીજાને પણ સરખી રીતે લાગુ પડે છે પૂર્વ અને પશ્ચિમના મેવાપની મુશ્કેલીને ખયાન આપણને પહેલા હતા તે કરતાં ઘણો વધારે સારો આ મુદ્દ પછી થયો છે

મિસર દેશના સમઘમાં મને લાગે છે કે આપણે એ દેશ હાથમાં લીધે ત્યારપહેલાનાં કરતા બ્રિટિશ સત્તા નીચે લાની આર્થિક સ્થિતિ ઘણી સુધરી છે, દેશની નાણા સખની સ્થિતિ પાકા પાયાપર મુકનામાં આવી છે, આ ન્યાયની પદ્ધતિમાં વણો સુધારો થયો છે તથા ગરીબ લોકોપર પહેલા જે જુનમ થતો તેમાંથી આપણે તેમને બચાવ્યા છે આટની ખાખતો તો મને લાગે છે કે સાચી છે

છતાં મુશ્કેલી કેમ આવે છે ? એ સવાલ થાય છે અને મુશ્કેલી છે તેનું કારણ એ છે કે જે કે આ બધુ સાનુ છે છતા તેને પરિણામે પ્રજાનો સતોપ અથવા બ્રિટિશ સત્તા તરફ પ્રજાને આદરલાન નથી થયો. અને ત્યારે આપણે આપણા મનને પૂઠવા માડીએ છીએ કે જે કોઈ દેશમાં તમે અમે તેટલું સાઈ કામ કરો છતા તે દેશના લોકોને જે જાતનો લાગ જોઈતો

હોય અથવા જે કામ તે સમજી શકે તેના તે ન હોય તો પત્રી તમારે જે કામમાં મજા રહેવામાં શુ લાભ છે ?

હવે તમે એમ કહી શકો કે આતો જનાન છે જે તમારી ખાતરી હોય કે તમે જે કામ કરો છો તે સાચું છે તો પત્રી તમને કાજો કે તેને માટે નમને પુરતો જગ મળતો નથી જ્યાં તમારે તેમાં મજા રહેવાની ફરજ છે પરંતુ આ કાઈ જવાબ કહી શકાય નહીં. મુખ્ય વાત આ છે કે તમે કોઈપણ દેશની, હકુમત ચનાવવાની શરૂઆત ગમે તેવી સારી કરો જ્યાં નિરતર તમે માત્ર સત્તાથી હકુમત ચલાવી શકો નહીં. તમે ચત્તા ધરાવના હો પગુ તે ચત્તા અમુ- બા હો તો તે દાની દેવાને માટે, અને સરકારના કરાવેને પ્રજા માન આપે એવી સત્તા હોવી જોઈએ અને જે પ્રજાની સારી રૂતિ તમે મેળવી શક્યા ના હો તો તમાગ દેતુઓ ગમે તેટલા સારા હોય જ્યાં એ દેવની હકુમત મારી કટી, શમય નહી અને તેટલા માટે તમારે બેમાથી એક વાત કબુલ કરવી પડશે જાં તો તમે અલગ જાનનેનો પ્રવન કરો છો અથવા તમારી પદ્ધતિમાં કાંઈક ભુન છે જે મુસારનાની અગત્ય છે આ પ્રમાણ સવાનો અર્થમાં માટે તમારે આ આખું અમારીયુ છે

આ મહારા પ્રાથમિક વ્યાખ્યાનમાં આ મની જાનતોને હું માર્ક નપુણ રીતે ચલાવવા માગતો નથી પણ નું તમને આ સવાન પૂરું છે — આ તુદ્ધ યુરોપમાં અધુ તે મિનામે સુદ્ધ અને મિસર જેવાં દેશમાં પશ્ચિમના સુધારતો સનાન વધારે મુગ નથી મનાયો ? તુદ્ધ પહેલા ધક્કીનાર આપણને કહેવામાં આવતું કે આ દેશમાં સાકં કામ કરવાની આપણી રામિત અને આપણી રિથિતિ રજો અમે આપણી પ્રતિજ્ઞા (Prestige) કિપગ આધાર ગમે છે હવે આ દેશો પોતાની ખાસ સરકારી ધરાવે છે અને તે સરકારી મુખ્યત્વે ચિંગી ધમી અનન્યની નથી, આપણે યુરોપમાં તો ભુદા ભુદા દેશોએ નિગદમાં લા. વીધા હવે તમારો કાણુ કેટલે દગ્ગને જોખમ ર છે અને કોનો કેટલો તાંક કાપેલો એ સનાન ચર્ચા સખાએ અને તેમાં અમુક દેગ નિગદનો દો. પોતાને માથે આવતો અટકાવના માટે પોતાના આરિગ્યને બચાવવા દનીનો રજુ કરે પણ એક કિલિનન ધમ ન પાળનાર પૂના દેશના દરિમિ દુથી આ વિગદ કેવો યાગરો ? એક તરફથી એ દેશને વામા વખતથી કટોવામાં આવતું હોય કે કિલિનન સુધારો ધરો વ્યાગળ વધેનો છે અને સારી અસર પે. હવે છે અને નૈઋત્ય ખુણાના નાના જાગસિવાય બધે યુરપ ખડમાં એ સુધારા કેનાઈ અથો છે અને ખીજી તરફથી એ દેવને જણાય કે આ બધા સુધારાના પરિણામમાં તો આ આખા યુરોપનો વિગદ અને તેને અને ધનિદાસમાં કદિ ન જણાયેલી એટલી ખુનામરની અને નાસ અને બધ એ આની પેજા છે

એ ચોક્કસ નથી કે આ દરિમિનુથી બીજા દેશમાં યુરોપીયન સુધારાની પ્રતિજ્ઞા ઓટી થી જ જોઈએ અને જે તમારે પૂર્વ અને પશ્ચિમનો સનધ સુધારવો હોય તો પ્રથમ તો યુરોપની શુભાવેલી પ્રતિજ્ઞા (Prestige) પાછી મેળવની પડશે અને એમ તો ત્યારે શુભામિત્રીનો મગ્ગ / અચિત્ત વાતો ૧૨૩ — એન એમ પ્રિપાડી એન્ડ કંપની અમાધ.

પ્રમાણિક થવું એ પ્રમાણમાં સહેલું છે, અને ખીજા માણસને હેતરના એ પણ પ્રમાણમાં સહેલું છે કારણ ખીજા માણસો એ હેતરપિંડી તરત પકડી જાડે છે અને ખીજા લોકો તમને પામી ગયા છે એની પ્રથમ નિશાની એ છે કે તેઓ તમારી સીધારીનાં વખાણ કરના માટે છે.

હવે મારો એવો આશય નથી કે સુધારા માણસો હમેશા હેતરપિંડી કરે છે પણ ઘણી ખરી તાર તો તેમ થાય છે ખરૂં ખીજા લોકો સાથે પ્રમાણિક રહેવું એ પ્રમાણમાં સહેલું છે કારણ કીજાઓને લાભો વખત મુધી હેતરના જતા આપણે પકડાઈ જઈએ ત્રીજે પણ તમારી પોતાની સાથે પ્રમાણિક થવું એ મુશ્કેલ છે, કારણ તમે પોતાને હેતરી લોકો અને એ હેતરપિંડીમાંથી બચાવનાર કોઈ ત્રાહિત હોતો નથી તમારા કામોના હેતુમાટે તમને પોતાને હેતરના જેવું સહેલું કામ બીજું કોઈ નથી એવું નું એક દુર્લભ ઉદાહરણ આપું.

એક તદ્દન નીતિમય અને આવકાગત્યક દિલ્લચાનને માટે બ નામા આરનાર સમામાં તાજગી આપવાનું અને ત્યાં આખ્યાન આપવાનું તમને આમત્રણ આપવામાં આવે હવે તમે તે આખ્યાન માટે જ્યારે ઉભા થાઓ ત્યારે તમારા ભાવણમાં અમુક બાબતો તમે મૂકશો તે તે તદ્દન સત્ય છે માટે નહીં પણ તે બાબતોથી તમારા આખ્યાનની અસર વધારે હડી થશે એમ તમને માનવું હોય છે તે માટે આ એક નાનું જ ઉદાહરણ છે પણ તેના જ નાખ્યાન ગોંડી આપણા જીવન બરપૂર છે.

માટે નીતિમય અને ધાર્મિક હેતુ વિષય તમારી માન્યતામાં માન દઈ થવું એ પુરતું નથી અને જો તમે તે દેવ કેળવી ન હોય, અને તે નાનપણમાંથી કેળવતી જરૂરની છે, નમારા હેતુઓ માટે સ્પષ્ટ ખ્યાન રાખવો અને સારા હેતુઓ માટે જ કાર્ય કરવાની દેવ જો કે કેળવી હોય તો ખાતરી રાખજો કે જેમ જેમ તમે જીવનમાં આગળ વધતા જશો તેમ તેમ તમારા હેતુઓના સળ ધમા તમે પ્રમાણિક ડરહેરાની દેવ ખોતો અને તમને માન્ય પડશે કે વાર-પડીએ તમે એના હેતુથી કાર્ય કરો છો કે જે સળ ધી તમે સ્પષ્ટપણે વિચાર કરો તો તમારું અત કશું પસંદ ન જ કરે અને જ્યારે તમે સુધારાના સવાન ઉપર આવશો ત્યારે એટલી ખાતરી રાખજો માન નિરસકારથી જગતમાં કાંઈ કામ થઈ શકતું નથી મારો આશય એવો નથી કે તમારે અન્યાયને નિરસકારવો નહીં અથવા અન્યાય થતો જોતા તમારો જીવ ઉકળવો ન જોઈએ પણ જ્યારે સર્વોપરિ હેતુ માત્ર નિરસકાર થાય છે ત્યારે તમારું કાર્ય વિનાશાત્મક રાખે છે અને મહાનાત્મક હોતું નથી.

હવે આ કિમિયત વિદ્યાર્થીઓની દિલ્લચાન જાહેરજીવનમાં શું કરી શકે ? અત્યારના સ્થાનમાં, નિમ્નદા એક પરિલામ તરીકે આદર્શ અને પાર્થિવ લાભ વચ્ચે ઝગડો ચાલી રહ્યો છે એનો એક દાખવો તમે અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટસમાં જોશો અમેરિકામાં અત્યારે એક વિષય ચર્ચાઈ છે અને તે વિષય શાંતિના સમયમાં તૈયાર રાખવાની યુદ્ધ સામગ્રીનો છે. હવે એ સવાન ઘણો મહત્વનો છે કારણ એ વિષયમાં ખીજા ગમે તે એક દેશ કરતા અમેરિકા નુ કરે છે ? તે જુલસારથી વધારે મહત્વનો વિષય છે એક મત એવો છે કે અમેરિકા

જેવા સમય મદાન દેશે તે પોતાની યુદ્ધસામગ્રી ખીજ કાઢપણું જાતના વિનાગ્રગર સુધી વધારે સગળ કરી જોઈએ, પણ તેની સામે એવો પણ અભિપ્રાય દર્શાવાય છે કે યુદ્ધ-સામગ્રીના વધારાની સ્પર્ધા દૂર કરવાના હેતુથી બધા દેશો એકમત કરવાના કામમાં અમેરિકાએ આગેવાની નેત્રી જોઈએ અને જેને હું આર્થ અભિપ્રાય કહું તેના ઉલ્લેખ સુધી નીચેનો ઉતારો ટાંકુ છું — “એવી કઈક યોજના—યુદ્ધસામગ્રીની સ્પર્ધા ઓછી કરવાના હેતુથી પ્રભુઓને એકત્રિત કરવાની યોજના—ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી આપણે આપણા મનને પૂરીએ કે “હું સુચનાતું અનિમ શિખર તે પરિથનિમા આનશે કે જના તે પોતાનો જ નાશ કરવાની શરૂઆત કરશે અને આ પ્રમાણે આપણે તાગત કરનારા વિમદમાં યદને અધારા જગતીપણાના ખાડામાં પડવાને જ નિર્માણ થયા છીએ.”

હવે આ શબ્દોમાં એ દૃષ્ટિનિહુ દુકામાં પણ અમળ શબ્દોમાં સર્જાવામાં આ યુ છે. એ શબ્દો યુરોપીયન નિમદગમિયાન અમેરિકન મિનાધિપતિ જનરલ પાર્કે યુનાઈડ સ્ટેટ્સમાં કરેલા બાંધણીમાંથી ટાંકામાં આ યા છે

હવે મારે કહેવાનો આશય પણ એ જ છે અત્યારે પાંચ વાલ અને આત્મ નમ્ને વિરોધ આવે છે અને તે સમે આ ક્ષણે અમેરિકાના દાખનામાં લુલો છે. યુનાઈડ સ્ટેટ્સ કેવી રાજનીતિ અપતિમાર કરશે તે આપણે જાણતા નથી પણ ત્યાં એ સગળ પથ વિરાટ ચનારી રહ્યો છે એ આપણે જોઈ શકીએ છીએ અમુક દેશમાં આ શૈલી જન યાવ છે કે પાશ્વ વાલનો પક્ષ જીતે છે તેનો આવાર આ સરાનો જનાય મીજ દેશોમાંથી મને છે તેના ઉપર હજો મોટો ભારે મહે છે

અતમાં હું આત્મ રાખુ છું કે આ દેશનું ક્રિમિયન વિદ્યાર્થ મકર અને ખીજ જે જે દેશના પ્રતિનિરિ અહીં હાજર છે તેનું વિદ્યાર્થમત જુ. જુલા દેશમાં આ પાર્થિવ વાલ અને આદર્શ વન્ને આનતા વિરોધની નિશાનીઓ તરફ પોતાનું નિરતર લક્ષ રાખશે

યાં રાખશે કે તમોરા દેશની અન્ન તમાર કામ એ છે કે તમારી બની પ્રતિ આર્થ મતને સગળ કરવા તરફ યોગ્ય કે જેને પરિણામે ખીજ દેશમાં પણ એ મતને પ્રતિ મને અને જે તે નમે કરી શકે તે મારા વ્યાખ્યાનની શરૂઆતમાં મેં કહ્યું તેમ આ દુનિયાને વધારે સારી બનાવવાના કામને માટે જે અત્યંત જરૂર છે તેમાં મેં રસ જેવું થયે અને તે જુના જુલા દેશોનો સદમર વધારવાનું કામ છે

પ્રમાણિક થયું એ પ્રમાણુમા સહેલું છે, અને ખીજા માણસને છેતરવા એ પણ પ્રમાણુમાં સહેલું છે કારણ ખીજા માણસો એ છેતરપિંડી તરત પગડી ગાંઠે છે અને ખીજા લોકો તમને પામી ગયા છે એની પ્રથમ નિશાની એ છે કે તેઓ તમારી હુશીયારીનાં નખાણુ કરવા માંડે છે.

હવે મારો એવો આશય નથી કે હુશીયાર માણસો હમેશા છેતરપિંડી કરે છે પણ ઘણી ખરી નાગ તો તેમ થાય છે ખરૂં ખીજા લોકો સાથે પ્રમાણિક રહેવું એ પ્રમાણુમા સહેલું છે કારણ ત્રીજાઓને લાખો વખત સુધી છેતરવા જતા આપણે પકડાઈ જઈએ છીએ પણ તમારી પોતાની સાથે પ્રમાણિક થવું એ મુશ્કેલ છે, કારણ તમે પોતાને છેતરી શકો છો અને એ છેતરપિંડીમાંથી બચાવનાર કાંઈ નહિત હોતો નથી તમારા કામોના દેતુમાં તમને પોતાને છેતરવા જેવું સહેલું કામ ખીજું કાંઈ નથી એનું હું એક દુકુ ઉદાહરણ આપુ.

એક તદ્દન નીતિમય અને આનંદકારદાયક દિલ્લિયાને માટે ભરવામા આવનાર સભામા હાજરી આપનાર અને લા વ્યાખ્યાન આપનાર તમને આમત્રણ આપવામા આવે હવે તમે ને વ્યાખ્યાન માટે જ્યારે ઉભા થાઓ ત્યારે તમારા લાપણમા અમુક જાનતો તમે મૂકો તો તે તદ્દન સત્ય છે માટે નહીં પણ તે જાનતોથી તમારા વ્યાખ્યાનની અસર વધારે ઉંડી થશે એમ તમાર માનવું હોય છે તે માટે આ એક નાનું જ ઉદાહરણ છે પણ તેના જ દાખલાઓથી આપણા જીવન ભરપૂર છે.

માટે નીતિમય અને ધાર્મિક હેતુ શિવાય તમારી માન્યતામા માત્ર ૬૬ થયું એ પુરતું નથી અને જો તમે તે ટેન કેળવી ન હોય, અને તે નાનપણમાંથી કેળવવી જરૂરી છે, તમારા હેતુઓ માટે સ્પષ્ટ ખ્યાન રાખવો અને સારા દેતુઓ માટે જ કાર્ય કરવાની ટેવ જો ન કેળવી હોય તો ખારી રાખજો કે જેમ જેમ તમે જીવનમા આગળ વળતા જશો તેમ તેમ તમારા દેતુઓના સળધમાં તમે પ્રમાણિક કંઠેડાની ટેવ ખેરો અને તમને માત્ર પડશે વારે-વેડીએ તમે એવા હંતુથી કાર્ય કરો છો કે જે સમઘી તમે સ્પષ્ટપણે નિચાર કરો તો તમારું વ્યત કંઈ પણ પસંદ ન જ કરે અને જ્યારે તમે સુધારાના સવાન ઉપર આવશો ત્યારે એટલી ખાત્રી રાખજો માત્ર તિરસ્કારથી જગતમા કાંઈ કામ થઈ શકતું નથી મારો આશય એવો નથી કે તમારે અન્યાયને તિરસ્કારવો નહીં અથવા અન્યાય થતો જોતા તમારો જીવ ઉકળવો ન જોઈએ પણ જ્યારે સર્વોપરિ દેતુ માત્ર તિરસ્કાર થાય છે ત્યારે તમારું કાર્ય વિનાશાત્મક હોય છે અને મહાત્મક હોતું નથી.

હવે આ ક્રિશ્ચિયન વિદ્યાર્થીઓની દિલ્લિયા ન જાહેરજીવનમા શું કરી શકે ? અત્યારના સ્વચ્છતા, પ્રિયતા એક પરિણામ તરીકે આદર્શ અને પાર્થિવ લાભ વચ્ચે ઝગડો ચાલી રહ્યો છે એનો એક દાખલો તમે અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટસમા જોશો અમેરિકામાં અત્યારે એક વિષય ચર્ચાઈ છે અને તે વિષય શાંતિના સંમેયમા તૈયાર રાખવાની યુદ્ધ સામગ્રીનો છે. હવે એ સવાન ધણો મહત્વનો છે કારણ એ વિનયમા ખીજા ગમે તે એક દેશ કરતા અમેરિકા શું કરે છે ? તે જુમરથી વધારે મહત્વનો વિષય છે એક મત એવો છે કે અમેરિકા

એવા સમય મહાન દેશે તો પોતાની યુદ્ધસામગ્રી ખીજા કોઈપણ જાતના ત્રિચાર વગર ચર્ચી વધારે સમગ્ર કરી જોઈએ, પણ તેની સામે એવો પણ અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે કે યુદ્ધ-સામગ્રીના રક્ષાગતી સ્પર્ક્કા દૂર કરવાના હેતુથી બધા દેશોને એકમત કરવાના કામમાં અમેરિકાએ આગેવાની નેવી જોઈએ અને જેને હું આદ્ય અભિપ્રાય કહું તેના ઉદાહરણ તરીકે હું નીચેના ઉત્તરો દર્શાવું છું — “ એવી રીતે યોજના—યુદ્ધસામગ્રીની સ્પર્ક્કા ઓછી કરવાના હેતુથી પ્રથમજોને એકત્રિત કરવાની યોજનાન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી આપણે આપણા મનને પૂરીએ કે “ શું સુધારાનું અભિમે સિમ્પર તે અધિતિમાં આવશે કે નહીં તે પોતાનો જ નાશ કરવાની મર્યાદા કરશે અને આ પ્રમાણે આપણે તારાજ કરનારા વિગ્રહમાં યદને અધારા જગતીપણાના ખાડામાં પડવાને જ નિર્માણ થયા ગીએ ?”

હવે આ સમ્બોમાં એ દૃષ્ટિમિત્તુ દુકામાં પણ સમગ્ર શબ્દોમાં સ્થાનવામાં આ પુ છે. એ શબ્દો મુરોપીયન વિગ્રહગમિયાન અમેરિકન સંસ્થાધિપતિ જનરલ પડિંગે મુનાઈડ સ્ટેડસમાં કરેના ભાષણમાંથી ટાકવામાં આ પા છે.

હવે મારો વહેંચનો આશય પણ એ જ છે અત્યારે પાંચિન લાલ અને આં. નન્ને વિરોધ ચાને છે અને તે સમે આ સૂણે અમેરિકાના દાખલામાં જુવો છે. મુનાઈડ સ્ટેડસ કેવી રાજનીતિ અપતિયાગ દરશે તે આપણે જાણતા નથી પણ ત્યાં એક સમગ્ર પક્ષ રિસાદ આવી ગ્લો છે એ આપણે જોઈ શકીએ છીએ અમક દેશમાં આંશની છત યાવ છે કે પાંચિન વાળનો પક્ષ હવે છે તેનો આધાર આ સમાનનો જવાબ ખીજા દેશોમાંથી શું નમે છે તેના ઉપર ધણે મોટા લાગે તે છે.

અનમાં હું આ ૧૧ રાષ્ટ્રો હું કે આ દેશનું કિમિયત રિવાર્થી નહ અને ખીજા જે જે દેશના પ્રતિનિતિ અહીં હાજર છે તેનું નિવાર્થીમહત્ત જુદા જુ. દેશોમાં આ પાંચિન વાલ અને આદ્ય વન્ને આનતા વિરોધની નિશાનીઓ તરફ પોતાનું નિરતર નક્ષ રાખશે.

યાં રાષ્ટ્રને કે તમારા દેશની અદર તમારું કામ એ છે કે તમારી બની પ્રતિ આ સં અને સમજી કરવા તરફ યોગ્ય કે જેને પરિણામે ખીજા દેશોમાં પણ એ મતને પુષ્ટિ મળે, અને જે તે તમે કરી શકો તો મારા વ્યાખ્યાનની શરૂઆતમાં મેં કહ્યું તેમ આ દુનિયાને વધારે સારી મનાવવાના કામને માટે જે અત્યંત જરૂર છે તેમાં મદદ કરના જેવું થશે અને તે જુ. જુ. દેશોનો સદમર વચાગાલુ કામ છે.

ગુજરાત મોહિની.

લેખક — ગાજકનિ બિહારીલાલ

[મા.]

તુમારી મહિમા અશ્વમેધ અપાર, ધનધન હો િરવાર,

—તુમારીં ૭૬

લાગ્યનિ ધન ભાન્તુ ભૂમિ, બી ચીરતનાગાર,
તામહી શુભ ગુજરાતમોહિની, સુખમા સુખ ઢાતાર

—તુમારીં ૧૧ ॥

મૂવનિ મૂવક પાવનાનામહ, પા નિઘાસનિયાર,
નરનારીનુ દર મેલન કરાવત, કરહું દેવ ઉપકાર

—તુમારીં ૧૨ ॥

વારિજ નવન દુગોદરી કામિતી, કરકર ત્રિવિધ શ્રુગાર,
મિતમિત વૃન્દ મલગતિ નાયહિ, ગારત મગનચાર

—તુમારીં ૧૩ ॥

હે જગજીશ રમાપનિ રાવરી, રચનાશયિર નિહાર,
વારવાર જન જય બિહારી, બોલત જયજયગાર

—તુમારીં ૧૪ ॥

શું દષ્ટિકોણ બદલાયા છે ?

લેખક - રા. જમણીયરામ ગોવિંદ નગમ ત્રિપાઠી.

જન્મનું આ મહાન દેશની રાજ્યપ્રતી સત્તાનો દષ્ટિકોણ બદલાયો છે અને આ દેશની મહા પ્રજા તરફ ન્યાય અને પ્રેમથી હવે વધારે પ્રમાણમાં વધારે વિશ્વાસવાચી વર્તવામાં આવશે એવું આપણે કેટલેક સ્થળેથી સાબળાએ છીએ એ અભિપ્રાયની પુષ્ટી માટે નવા 'રાજકીય સુધારા' ના નામે આ દેશવિષય જે નવું નવું આરોપવામાં આવ્યું છે તે સ્વલ્પ કરાય છે દેશહીનતા પત્યેક કનાકે જે જે પ્રસંગો અમારે મને છે તે જ વધારેમા વધારે સચેત ઉત્તર એ અભિપ્રાયને આપે છે નવા સુધારાઓ નવી ધારામનાઓ સાથે પુરેપુરા અમલમાં મુકાયા છે કેટલીક દિશા તરફથી એવું કહેવામાં આવે છે કે આ ધારાસભાઓએ નવમાન પરિસ્થિતિઓની ભાવકર મુશ્કેલીઓ વચ્ચે ચ રહીને જે કારે કારી છે તે મહાન જ છે અને નથી થયાં તે માટે અસહકારી યુગ્મો જ જવામબાં છે ધારા સભાઓમા જઈને મહાટાં કામ આપણે કરી શકીશું, એથી આપણે દેશમેદા વચાર્થ રીતે કરી શકીશું અને સહકારના એ એક મહાટા આવસરક અગ તરીકે દેશના ઇવનને ઉત્તર એથી જ કરી શકીશું એવી એવી માન્યતાઓથી પ્રેરાઈને કેટલાક જનોએ ધારાસભાઓને સ્વીકાર મ્યો છે એ સ્વીકાર કેટલો કનદૂપ નીવડ્યો છે, ધારાસભાઓના મળ્યો અમનદારી સત્તાવિષય કેટલે અંશે અકુશ તરીકે વર્તી શક્યા છે, ધારાસભાઓના સભ્યો અને મંત્રીઓ પોતાના કાર્યોમાં કેટલા સ્વચ્છ રહી શક્યા છે અને પોતાનું અને આ મહાન રેશન ગૌરવ કેટલું સાચી શક્યા છે, અને એ રીતના આ સહકારથી આ જ વર્ગથી આવતો આવેલો દષ્ટિકોણ કેટલો બદલાયી શક્યા છે એવા કેટલાક મુદ્દાઓ ઉપર બે સમયે લખવાનું બાંધે અને જરૂરનું લાગે છે અસહકારીબાઈઓ શિવાય બીજાને એવા પણ એ- વર્ગ છે-અન્યતઃ ધવો ન્હાનો હશે, કે જે અસહકારીબાઈઓ નોડે એક પક્ષ તરીકે જોડાવાને કનય પીક માનતો નહિ પણ હોય, પણ તે કરતાં બે વિશેષ તો સહકારી સાથે ઉભા મહે પણ રહી શકે નહિ- તેમના વિચાર સાથેની વિશ્વાસબિન્નતા અને કાર્ય કરવાની તેમની અતિ શિથિલ મન્દ પ્રવૃત્તિને કીધે મુખ્યત્વે કરીને-તેટલા જ માટે અસહકારના સિદ્ધાન્તો બહુ લાગ્યેથી એણે સ્વીકાર્યા હોય અસહકારીબનધુઓએ તો આ ધારાસભાઓમા એવો પ્રવડ અણુવિશ્વાસ, અપદ્ધ અને અભુખોળ બનાવ્યો છે કે આ ધારાસભા એમના તરફથી સહકારથી આતા રાજનામક પૂરક જ કહેવાય પણ જેમણે સહકારમા પવિત્રતા જોઈ છે, ને દેશની ઉન્નતિ વિચારી છે તેમણે જે કાર્યો કર્યા છે, અને એ હાન ક્યા કેવી સ્થિતિમા ઉભા છે તે આપણે જોઈશું.

ધારાસભાઓ-પ્રાન્તિક કે વડી-માં એવું કહેવાય છે કે સભ્યોને પ્રથમ કગ્તા છૂદ્ સ્થાતર્યો અપાય છે છે નું જાહેર એ વાનની કેટલી સમન ને સમો સાની આપે છે કે રજા બતા પ્રમથી અમલદારી દારદમામ ને નાદીરશાહી કેટલાનમજા પડ્યા છે એ જણાવું ની શું.

નની નની કમિગીઓનાં યોગજ્ઞો અને તેમની કામ કરાતી પદ્ધતિઓ પણ શુ યતાવે છે? ખરે જ, જ્ઞાનના સિદ્ધાન્તની જ દેશને માથે જગદસ્ત બરકરી ખર્ચેનો મોજો નાખતીમા આનો સદ્ગતિ ॥ સિદ્ધાન્તથી જ ભાર્ત જમતા ॥ સ જેવા એક નખતના અન્ય સ્વાનનાદી અન્ય સંસ્થાઓ ને અટક સ્વાનગ્યવાદીને પગલા દાડણ કૂચ માટે ન્હાના બાનકને રમાવામદે આવે એના ઉડાનના જનામોથી સતેન માતી નવે ॥ પ યો સહનર ॥ સિદ્ધાન્તથી જ સર સતેન પ્રમત સિ હ જેવા પ્રાન્તિક ગનરે એક અમેજ અમન રને પણ સરમિન્દો બનાવે એની તાતક રાજ્યનીતિ ધારશુ ની પડી સહારના સિદ્ધાન્તથી જ પડી સરકારની એન્ડ્રીમ્યુગીન કમિગીમા સરખરે નિનુમ્ત મેના સમથ જુદિનાની અને સ્વતન રિચારના નિ ડી-સામ્યોએ પોતાની જુદિ અને તાતકતાને વેલી વી પડી, અને જાવેસર જ ગણી શકાય એની લોખંડસિમા અનભાગે ખતતા ઘનનાદકોને પીનરકોડની કનમો તમાડનામા મુગી ॥ જુ હા જાણુ પડી માનેગામ અને સારનાર ચ પુર અને અનીગ જેવા નગચાર મીગ જનીવાત્રાગા આચ ફરી આ હો જોયા ૭ માસ પહેના હિ દી અરખર જમ કમિગીઓ નીમતી હતી, અને કમિગીઓમા ચોતાને નીક લાગતા સ મો મુદાહ તેના યોગજ્ઞો પોતાની સ્વેચ્છાનુમાન રચાતા, તે જ પ્રમાણે હજુ પણ કમિગીઓ જ નીમાય છે સજો પસં કરાય છે મોરોતી નીકારાય છે અને નવ-બા હો જ ના બચાઓ બાને ૭ લોકમત જળાસાની કે નોમ્મત જાણવાની જરૂર રહેજ મણુ જોવાની નથી નોઢરસાકી માનમા અમને ને એની પરગીય મોને ઉચા પાસે છુમ્મી અપાદને ધારે ખાય ટે 'મિનીરટસ આફ્ર એન્ડ્રીમ્યુગીન જેનાને જે મનોઓ નીમાયા છે તેમજે હજુ પોતાના ઘોષો-અગને વિરાળ લાભદાયી-વર કયાં નથી મેતીરાડી ઉપર જ અન અવલક ર્યા પ્રજો ખેતી કે ઉઘાગ હુનરની ઉપયોગી શાગાઓ આપવાની જરૂર નોસઈ નથી હજુ તે એ માગતોના વિચાર પણ જણાતા નથી દિનમાં નીકાખાતાની અને લશ્કરી જગવણી માટે જે વિરતત રચનાઓ થરી જોઈએ તેના સ્વપ્ના પણ રચાયાં નથી થોડા જ દિવસ ઉપર આપણ જે આરી એન્ડ્રીમિગીની વાત સાભળી છે એનો કરો જ અથ ધી જના સુધી દુશિઆરગવીતો કાયદો એક કનમને જોદે સમૂગો રદ થાન નહિ જ્યા સુધી એરોપેન અને સમમગીતો જેવા ૭ ની જાતના નકાયક હાણો અને વિમાનો વિગેરે આ દેશમા જ તૈયાર કરવા માટે યોજનાઓ આચારમા મુજાય નહિ, જનાં સુધી આ દેશમા બરકરી બળ પ્રજામા જાગૃત કરવામા આવે નહિ કે જ્યા સુધી પ્રજાની પુરસાતનવીનતાને સદતર નિર્મન કરવા માટે ગળવર પ્રજાખીય શિક્ષણ આપવાનું શરૂ જ કરવામા આવે નહિ અને દામ્બિક ગજનીતિ ઉપર ઉદ મુજાય નહિ, તમા સુધી ઉપર કહી છે તેવી કમિગીઓનો કરો જ અર્થ નથી સુનેહ ને શાનિના'રકોડના નામે હજુ પણ અનેક અમનદારો મ્હોગ અનાચારો આદરી રહ્યા છે જુનદી કાઉન્સીલોના કાળમા જે વસ્તુસ્થિતિ હતી તે જ હજુ પણ છે અને ધારાસભાના સહકારી સજો હજુ કોઈ જ રીતે નોકરશાહીના દંઈકાણુ બંધાવી શક્યા નથી તેના જગદસ્ત પુરાવા આ ઉપરાત ધણા ધણા છે સૂર્ય ઉગે સહકારી બન્ડુઓના સિદ્ધાન્તો રેતીની જમીન ઉપર ઉભા કરવામાં

હોમ્સનું નવું પરાક્રમ ૩૦-૧૨-૦૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

આપણે એ નાનકડાં વધારે સ્પષ્ટ થતી જાય છે સહકારનું કહેણ જુઓ આપણે આપણી ગયા એ સાહેબો
 બહાર બહાર નાતો કરી પણ પગલાંમાં સૂચકારમાં આપણી ગયું અને વિનંતે અને હિન્દી પ્રજાનો
 માટે મને પ્રેમ છે એથી વધારે કશું જ કહી શકાય નહિ કે કરી શકાય નહિ નામ ૧૨ વાંચક સંસ્કૃત
 લોકો રેડિયો જવારે આદેશનું રાજ્યનું કાચમાં લીડુ ત્યારે એટલા જ મોટા રચનો ઉપાધ્યાય લખ્યા
 ન્યાય મને વિશ્વાસની નીતિ ધાગણ કરી આ દેશના નહો અને કકાસ ફરકરમાં માટે આપણી
 વિચારો સ્પષ્ટપણે જણાયા હતા આ દેશની નોંધાસની પગલિયન જાને જોઈ વિચારી પડી
 કામ કરવાની ખાતેજ દેખાડી હતી પણ ધણા જ ખેદ સાથે કહેવું પડે છે કે એ સામર્ય
 કશું જ કરી શક્યા નથી વિનાય કે દેશના કોર્ટમાં મહાગનો સાથે એકાન્ત માની હાન
 આપણી સાથે અણધાર્યાં લાગ્યા નાકો સુધી વિચાર કર્યા ચર્ચાઓ આદરી અને નનો એક-
 એકને કષ્ટક આપણી શક્યા આ ઉપરાંત કષ્ટ જ થયું નહિ થયું નથી ' અને
 તક આપે, ' કહેનાર નામદાર વાંચકસરવને પ્રશ્ન એ તક આપી જોયું પણ એમાં એ
 નામદાર કશું જ કરી શક્યા નથી પ્રજાને એમના એવા એવા મહાતા રચનોમાં અને
 બહાર બહાર નાતોમાં હો કેટલો વિશ્વાસ રહી શકે ? પત્રજ ને ખિનાવતના પ્રશ્ને
 હજીએ આપણી સામે જ એવા ને એવા જ સંસ્કાર—એની જ કે ભવ્યતાથી હિંમત
 છે, અમનદારી જેટલી હજીએ દેશમાં જ્યાં જન ત્યાં જુનમ વર્તારી ગઈ છે આપણી
 પહેલતા સરે રોપી પટેલનાં ગજોની અણનામાં આવે છે સરદારના જાતોને રાગદોહ
 કે અસાધિત કનારનાં બાંધણ ગણવામાં આવે છે માનેમાં અને ધાગનાર જેવી પ્રજા
 કૂરપણે હજી પણ અમનદારો મોગથી ઉજવે છે ! સાનર— ભાષણો જેવાં હજીપણ દસ-
 નિકાનની સગ બોગરી રહ્યા છે જ—મહેશ્વરિયન, એટલે પીનલોક કહ છે તેમ તત્ત્વ સાદ જ
 વર્ણનો દેશનિકાન, પણ ગણેલા સાનરકર માટે તો એ સુત નારની નટાઈ જાત છે લોકો
 રેડિયો સાહેબ જેવા ન્યાયાધિશ અને સહકારથી જ ન્યાય અને સ્વાતંત્ર્ય મેળવનારી માનના
 રાષ્ટ્રતા રા જમનાલાલ જેવા અનેક સ્વરાજ્યવાદીઓ આનો રો ઉત્તર આપે છે ? હજી પણ
 સરકારી અંગ્રેજ સિપાઈ કે કોર્ટ સાધારણ અંગ્રેજ વિરાટ વિનંતી સ્ત્રીઓ ઉપર અત્યાચાર
 આદરીને કે એ અત્યાચાર થી કલ્પ જટિલ પામે તો પણ નહીં શિક્ષાઓથી મોજથી યુગી જ રહે
 છે હજી પણ આસામના મારાજા 'રીડ' જેના મજુરોને 'શુટ કરી કનકતાની હાંકોટમાંથી
 નિર્દોષ દરી યુગી શકે છે હજી મિ હોર્ડિમેન જેનાને હિન્દમાં પાળ આનવાની ગળ મળે
 શકતી નથી હજી પીનલોક અને નીમીન કોડની કેટલી કનમોનો સત્તાધારીઓ દુરુપયોગ
 કરી રહ્યા છે ? સીડીસન મિર્ડોસ એમટ અને પ્રેસ એક્ટ જેના કેટલાયે વિવાનક કાયદાઓ
 કાયદાની પોથીઓમાં કાળા અક્ષરોએ ઉભા છે ? આતા આતા કેટલાયે પ્રશ્નો અને
 કેટલાયે કાળા કાયદાઓ ને ભયકર પ્રતિનધો કહેવાતા સ્વતંત્ર્યનો પહેલો હપતો મળી ગયાર
 પડી છે આજ સાત સાત મહિનાઓ સુધી આપણી દૃષ્ટિ સમક્ષ ભયકર રીતે અડા ને ખમજ છે કે
 દેશમાં અશાન્તિ અનેક પ્રશ્નોને લઈને સર્વ ઉગે વધારે વિસ્તાર પામતી જાય છે પ્રજાએ

એક માટે જલ્દીથી દીક્રા કે દાદીમાણ બનાવો છે, પણ રધારે ખગવ થતો જાય છે તે પ્રભાતી ગોકો રધારે પ્રગવનાથી એવન, જગન, આત્મચિક્રમવાન, આત્મનિશ્ચાસુ અને દદિ થાય છે અને મને જે દિવસવાન પગતા પ્રજાએ માન્યા છે તે અચન અને તેજની છે. પ્રવતો આત્મા દિન હોગે રધારે ગૌરવસાજો, પ્રભાવસાધી, પ્રતિભાસાન અને ઉન્નત થતો જાય છે જગતજનની આર્થ પ્રજા ચિચ્છવ છનન છનને એ છનન જગતને ઉરોગી નીરસને પણ પ્રજાએ જી ધાડ કરવાનું છે. અનકાગમા કર્યું છે તે કરતા ધા રધારે કર્યું છે, પણ આત્મા રસા ન્યતી સાગી સિક્કિ માટે હજી નક્ષ ધાડ રધારે કરવાનું બાગી છે પ્રનુ, એ પ્રજાત એવન આપી

વન્દેમાતરમ્ ।

અહીંનું મહારું જીવન.

લેખક—પ્રો. કાન્તિલાલ જીવનલાલ પડયા, એમ એ

૧. તદ્દમારી સૌથી વિશેષ જગતસા કદાચિત્ મહાર અહીંનું જીવન જાણવાની હોગે. હારે તે લખી શકુ એની હાલતમા છુ

(૧) આજકાલ મળતું ૬-૬૫ વાગ્યે થાય છે જોકે વારનાર એવું હોય છે કે નવ વાગ્યા સુધી સમ રહેનારને પણ હજી પ્રાત કાળ છે એમ જ લાગે પણ મહારે કેટલીક " કહેવો " છે, એટલે બારી ઉધારી રાખીને તથા પડદા નાંખ્યા વિના મુઠ્ઠી બંધી છુ, તેથી પ્રકાશનું પહેલુ આગમન મહેને જગાડે છે તેમ મોડા સુધી પથારીમાં સૂઈ રહેતું એ મહેને જલુ વચ્ચે પડે, એ તે છતા રોજના હારને માટે બરોબર પહોંતી વગસા સાત વાગે તો મહારે હિંદુ જ જોઈએ કોઈ નાર તેથીય હયા જીલુ છુ, ને કોઈ વાર તે વખતે પથારીની દુધમાથી બહારની ટાટમા નીકળી આવવાનું જરાય ગમતું નથી

(૨) મહારે નિત્યકર્મ, ખલુ ઉતારણ કંઈ રહોયે ૧૧ કલાક તો લેવાનું જ ધ્યાનમાં ક્યાકમા પતારી દે છે, કે તેથીય ઓગે વખત યેના હોગે તેઓને મહારથી વધારે મોડા હિંદુ પોસાય પણ મહારે તો " જાટનાં અગરે ય વામના જેવું દાતણ કરવામા ભંતને બરોબર સાફ કરવા જોઈએ, નહિ તો હેરાન થાઉ તે પછી હાગમન રોજ કરી પડે, નહિ તો બપોર પછી તો મહો એના જેવું પણ ન હ તે પછી કસરતમા પદરેક મિનિટ તો ગાળી જ જોઈએ, કાળુ ૩ મહારી બામતમાં તો આરાગ્ય ને શક્તિની ખાલુ એ જ છે પછી વાગની સભાજી ગમવા હેર-કુચ નાખી મરોનર સાફ કરવા, તે પછી—હાનાની જગાએ—" વોંલ " લેવો, એટલે હાય મહો ડોક રંગે સાથુડી વોંલ સાફ કરવા, તે પછી કપડાં પહેરવા અગામા પણ આજ પ્રમાણે ૧૧-૧૫ કલાક મહારે રોજનો મુખ્ય જ રાખનાનો હતો એમા કાપાધૂષી કરવા, કડપ ક ના મદુ થે યાત કર્યા છે, પણ તે અગામ લાગુ છે

મોરી વીસ વાર્તાઓ (સચિત વાર્તાસમૂહ) ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

(૩) ૮૧ વાગે કપડાં પહેરીને “મેક-ડાર્ટ” ઉપર જવાનું એક-રાત્રીમાં સૌથી પહેલું કાં તો પૌરિજ હોય કે ધઉની ખીજ કાંઈ “પેટન્ટ” જનાનક હોય “પૌરિજ” એટલે અહીં જેને “oat” કહે છે તેનું “ભાકુ” તેમાં સીરપ-ખાંડની જાડી ચાસણી જેવા-તથા દૂધ બે નાખી, ચમચા વડે ખાઈ-પી જવાનું કહે છે, કે બહુ પૌષ્ટિક છે એ કે જાં નોન-સને એને માટે કહ્યું છે કે એને રજાટને-આ પ્રાણસો ખાધ છે ને ઇંગ્લેન્ડમાં થોડાઓ ખાધ છે મૂને તે ભાવે છે અફવાડીઆમાં ચારનાર એ કાષ્ટએ લીએ, જેનાર ખીજ ધૂની જાા વટની સૂકી ચીજો, પનરીઓ જેવી, જેના જુ। જુદા નામ હોય છે ને જે પણ દૂધો સીરપ સાથે ખાવાની હોય છે તે, ને રવિવારે સાથુ। જાણી કાંઈ (કેમ, એ પણ મહારા નરસીંગમાં આપીને ૧ દિ-દમાં આટલા વર્ગો જેને ટાગેરી તે) પણ અહીં આપીને જેમ પહેરવેલ, રીત ભાત વગેરે નવાં લેવાં પડે છે, તેમ રનાદ પણ નવો રસીમરવો પડે છે પણ એની જનાનક પણ મૂને કુની ખરી તે પડી “એડ” માખણને મોરખો, -હા આં કોઈ દિવસ જગડા કે દાગની કચોરી, કે જાડાદા અથવા દાગની એરી કોઈ ખીજ જનાનક

(૪) મનવન એટની સમજનાની કે પેટ ભરી શકાર છે, અને ખોરાક પૌષ્ટિક છે માખણનું જોર જરા વધારે રાખુ છુ, જો કે મેલુ તો છે (ગા-૪ શિર્ષિંગનું એક રતન એન્ટ લગમગ રા-૩ રૂપિયે રતન-નમિઆદનુ રોરમાર) ૯ વાગ્યાને શુભાર-ઝી -હેનો તો કદી મોડો-થેરથી નીકળુ છુ ટાઇમ્સ તેમ જ ટપાલ પ્રાન કાગે જા વાગે આવે છે પેર તો ટાઇમ્સ વાંચવાનો વખત કાંપી મગે ૧ પણ ટાઇમ્સમાં રોજની પ્રતિઓની નોંધ આપી હોય છે તે પહેલી જોઈ જાઉ છુ, જેથી ભાવણ વગેરેની માહિતી રહે અને તે પડી ગધા સમાચારોની દુકા નોંધ છે તે જોઈ છુ લેખી પટની ધિજ રોશને પહોંચતા દશકે મિનિટ, હમણા તો મહિનાનો પાસ લીવો છે, એટલે ટીકીટ લેવાનો વખત, મહેનત ગયે છે કોઈક જ વાર રોશને રોકાનુ પડ, કારણ કે તે વખતે તો બન્ને ચારચાર મિનિટે ટ્રેન જતી હોય છે કોઈ ના રસને બ ની પણ પડે ધણી વાર ભીડ એટની હોય છે કે ઉભા જ રહેનુ પડ સાઉથ કેન્સિગટનને રોશને ઉતર ત્યા સાતેક મિનિટ આનવાનું કોઈ વાર ખરીદીનુ કે એનુ કામ હોય તો અનુજાનાએ તે કગીને પછી લેંગ મા જનક કારણ કે સાંજે અધાર એટલુ વહેલુ થાય-૪૧ વાગે “lightning time” રસતાના દીના કરવાનો વખત છે, અને તે પણ fog ન હોય ત્યારે સાધારણ રીતે ૮૧ વાગે લેંગ મા પહોંચના યન ક? જો કે અહીં આખાના જનુ નર્થો કે મિનિટે મિનિટ હાજર થનુ પડે, તેથી મનને શાંતિ રહે છે

(૫) એક વાગ્યા શુધી લેંગ મા કામ કરવાનુ તે પડી “યય” લેવાનો બધા તો બહાર કેમ “રેટોગ” મા જાવ આવે કોઈક જ પાસે ઘર હોય તો ઘેર જાય અથવા નો રસ્તો રાખ્યો છે દુ, નાખ ને રોગપાડ (૧ દોગ્નો કેમિરિટ્ર ગ્રેફેસર, ને બેંગનોરો તથા “લોય લી”નો સાથી)-જોડીની “કયન” વરી છે વાસાદરતી રાંડવાનુ, ને રાધામા શુ ૧ એક સમગી ઉપર દાગ (મશુરતી, હો ૩) ચગરી દેસતી, ખીજ ઉપર જાડાદા ખારી દેસતા પડી જાડાન

એક નાદે જણાવી વીધુ છે કે દરિયાથી બદલાયો છે, પણ વધારે ખગલ થયો જાન છે ને પ્રભા ॥ બેકો વધારે પ્રમાણ થી આવેત, જાગૃત, આત્મચિક્રમસાન, આત્મનિવાસ અને દદ યાન છે અને યરો જે હિમનવાન પગના પ્રજાએ માક્યા છે તે અચન અને તેજી છે. અતનો આત્મા નિ ઉગે મધારે ગાંધવાયો, પ્રજાવચારી, પ્રતિભાસાન અને ઉન્નત થયો જાન છે જગતજીવી આપ પ્રભા ચિરજીવ જીવન હારે એ જીવન જગતને ઉપયોગી નીવડશે. પણ પ્રભાએ દુઃખ ધણ કરવાનું છે, જનકાગમા કર્યું છે તે કરતાં ધણ વધારે કર્યું છે, પણ સાચા સ્વગત્યની સાચી સિદ્ધિ માટે હજી પણ વધારે કરવાનું જાણી છે પ્રભુ, એ પ્રભુત્વ એવન આપ!

વદેમાતમ ।

અહીંનું મહારું જીવન.

જેમક—પ્રો કાન્તિલાલ દગનલાલ પડ્યા, એમ એ

જારી સૌથી વિશેષ જગતસા કલાચિત્ત મહારું અહીંનું જીવન જણવાતી હશે. હવે તે લખી શકુ એવી હાલતમાં છું.

(૧) આજકાલ મળતું ૬-૬૧ નાખે સાચ છે, જે કે ચારનાં એવું હોય છે કે નવ વાગ્યા સુધી સૂઈ રહેનારને પણ હજી પ્રાતઃમળ છે એમ જ લાગે પણ મહારી "કટલીક" "કટેવા" છે, એવે બારી ઉઘાડી રાખીને તથા પડદા નાખ્યા વિના સૂઈ જઈ જાય, તેથી પ્રકાશનું પહેલું આગમન મળે જગાડે છે તેમ મોઝા સુધી પથારીમાં સૂઈ રહેજી એ મળે બહુ વસમું પડે છે, તે જતા રોજના મળેને માટે બરોબર પહેલવી વગના સાત વાગે તો મહારે ઉઠી જ જોઈએ કોઈ ચાર તેથીય હવે બહુ છે, ને કોઈ વાર તે વખતે પથારીની લક્ષ્મી બહારની ટાંખા નીકળી આવવાનું જરાય ગમતું નથી.

(૨) મહારું નિત્યકર્મ, બહુ ઉતાવળ કરે હોયે ૧૧ કલાકે તો લેવાનું જ ઘણાંએ કલાકમાં પતારી દે છે, કે તેથીય ઓછા વખતે પેતા તથા તેઓને મહારાથી વધારે મોંઘા ઉઠી પોસાય પણ મહારે તો "હોમના અંગે ૫ વાગ"ના જેવું તાતજી કરવામાં જતને બરોબર સા. કરના જોઈએ, હિંદી તો હેતન થાકે તે પછી હજમત રોજ કરી પડે, નહિ તો બપોર પછી તો મહો એવા જેવું પણ ન મળે તે પછી કસરતમાં પદરેક મિનિટ તો ગાળવી જ જોઈએ, કારણ કે મહારી ખામનમાં તો આરોગ્ય ને શક્તિની ખાણ એ જ છે થી વાળની સભાગ ગળવા હર-દુઃખ નાખી બરોબર સા. કરવા, તે પછી—હાસાનદે જગ્યાએ—"વોત" બેવો, એટલે હાથ મહો ડોલ વગેરે સાથેથી પોષ સા. કરવા, તે પછી કપડાં પહેરવા આમમાં પણ આજ પ્રમાણે ૧૧-૨૧ કલાક મહારે રોજનો શ્રદ્ધ જ રાખવાનો હતો એમાં કાપાકૂપી કરવા, ઝડપ કરવા મદુ જે માન કર્યાં છે, પણ તે અશક્ય લાગ્યું છે.

મારી વીસ વાર્તાઓ (સમિત વાર્તાસંગ્રહ) ૨૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમબઈ.

(૩) ૮૧ વાગ્યે કપડાં પહેરીને "એક-દાર" ઉપર જવાનું એક-શબ્દમાં સૌથી પહેલું કા તો પોરિજ હોય કે ધડતી ખીજ કાંઈ "પેન્ટ" બનાવક હોય "પોરિજ" એટલે અહીં જેને "oil" કહે છે તેનું "ભાડુ" તેમાં સીરપ-ખાંડની જાડી ચામચી જેવા-તથા દૂધ બે નાખી, અથવા વડે ખાડ-પી જવાનું કહે છે, કે જલ્દી પૌષ્ટિક છે એ કે જ જૉન્સને એને માટે કહ્યું છે કે એને રકાંતને- માં પ્રાણીઓ ખાય છે ને ઈન્ડિયામાં વોડાઓ ખાય છે મહેને તે જાણે છે અઠવાડીઆમાં ચારવાર એ લાઇએ છીએ, બેવાર ખીજ ધડતી બા વટની સહી ચીજો, પતરીઓ જેવી, જેના જુડા નામ હોય છે ને જે પશુ દૂધ ને સીરપ સાથે ખાનાની હોય છે તે, ને રરિયારે સાજી જાતની કાજી (કેમ, એ પશુ મહારા નથીયમા આપીને ? હિન્દમાં આટલાં વર્ષો જેને ટાંગેની તે) પશુ અહીં-આપીને જેમ પહરવેશ, રીત જાત વગેરે નવા લેવા પડે છે, તેમ સ્વાદ પશુ નવા રીકારવે પડે છે પણ એની બનાવક પશુ મહેને સ્ત્રી ખરી તે પડી "એડ" માખણ ને મોરખો, મ્હા અને કોઈ દિવસ જગડા કે દાળની ક્યોરી, કે જરાટા અથવા દાળની એવી કોઈ ખીજ બનાવક

(૪) મતનગ એટલી સમજનાની કે પેટ ખરી શકાય છે, અને ખોરાક પૌષ્ટિક છે માખણનું જોર જરા વધારે રાખુ છું, એ કે મેલું તો છે (૩૦-૪ ધિનિંગનું એક રતન એને લગભગ ૨૫-૩ રૂપિયે રતન-નફિઆદનું શેરજાર) ૬ વાગ્યાને શુભાગે-ઝડી વેરો તો કહી મોડો-પેરથી નીકળુ છું ટાઇમસ તેમ જ ટપાલ પ્રાન કાગે જા રાગે આવે છે ૧૦ તો ટાઈમ્સ વાંચવાનો વખતકાંથી મને ? પશુ ટાઇમ્સમાં રોજની પ્રતિષ્ઠાની નોંધ આપી હોય છે તે પહેલી જોઈ જાઉં છું, જેથી ભાવણ વગેરે ભાલિની રહે અને તે પડી મધા સમાચારોની ટુગ નોંધ છે તે જોઈ છું પેરથી પટની ઝિગ રેશને પહોંચતા દરેક મિનિટ હમણાં તો મહિનાનો ખાસ લીધો છે, એટલે ટીકાટ લેવાનો વખત, મહેનત ગમે છે કોઈક જ વાર રેશને રોકાડુ પડે, કારણ કે તે વખતે તો જાગે ચારચાર મિનિટ ટ્રે જર્તી હોય છે કોઈ વાગ રસ્તે બની પશુ પડે ધખી વાર ભીંક એટલી હોય છે કે ઉઠા જ રહેડુ પડે સાઉથ કેન્સિગટનને રેશને ઉતરે ત્યાં સાતેક મિનિટ ચાલનાનું કોઈ વાર ખરીતનું કે એનું કામ હોય તો અનુકૂળતાએ તે કચીને પડી લેંચ મા જઈ કારણ કે સાંજે અધાર એટલું વહેલું માય-જા વાગ્યે "lightning time" રસ્તાના દીવા કરવાનો વખત છે, અને તે પશુ fog ન હોય ત્યાં સાધારણ રીતે ૮૫ વાગે લેંચ માં પહોંચવા યત્ન કે જે કે અહીં આપ્રાના જુનું નર્થા કે મિનિટ મિનિટ હાજર થવું પડે, તેથી મનને શાંત રહે છે

(૫) એક માગ્યા સુધી લેંચ મા કામ કરવાનું તે પડી "લેંચ" લેવાનો બધા તો બહાર કોઈ "રેટોગ" મા જઈ આવે કોઈક જ પાસે ઘર હોય તો ઘેર જાય જાગે નવો રસ્તો રાખ્યો છે હું નાનક ને દેગપડે (ઈન્દોરનો કેમિસ્ટ્રી પ્રેસિસર, ને બેંગલોરનો નયા-જો-સી'નો સાથી) -જોની "કનજ" કરી છે વારાહરતી રાખવાનું, ને રાખવામાં શુ ? એ સમગ્રી ઉપર દાળ (મસુરની, હો કે) ચક્રારી દેવાની, ખીજ ઉપર બટાટા-ખાડી દુધાતું પડી જટામી

એક નાદે જાણવા દીધું કે દૃષ્ટિમાત્ર બનાવે છે, પણ વધારે ખગન થતો જાય છે તે ક્ષણે ॥ એક વધારે પ્રગતિથી સચેન, જાગૃત, આત્મિકમાત્ર, આત્મવિશ્વાસ અને દૃઢ થાય છે અને મશે જે દિગ્ગતવાન પ્રગતિ પ્રગમે માડ્યા છે તે અચ્ચ અને તેજસ્વી છે. પ્રગતો આત્મા વિન ઉમે વધારે ગૌરવગણો, પ્રભાવશાળી, પ્રતિભાશાળ અને ઉન્નત થતો જાય છે જગત્પુત્રી આર્થ પ્રભ સિરજન છતાં જ્યારે એ જીવન જગતને ઉપોગી નીવડશે પણ પ્રગમે ૧૭ ધણ કરવાનું છે, જીવનકાળમાં કર્યું છે તે કરતા ધણ વધારે કર્યું છે પણ સાચા રત્નગણ્યની સાચી સિદ્ધિ માટે હજી યજ્ઞ ધણ વધારે કરવાનું ગાળી છે પ્રભુ, એ પ્રગતિ એતને આપા

વદેમાતરમ્ ।

અહીંનું મહારં જીવન

લેખક—પ્રો. કાન્તિલાલ હગનવાલ પટ્ટા, એમ એ

હમારી સાંથી વિશેષ જાણના કદાચિત્ત મહાર અહીંનું જીવન જાણવાની હોય હવે તે લખી શકુ એની હાવતમા હુ

(૧) આજકાલ મળેરુક ૬-૬૧ વાળે થાય છે, જે કે નારવાગ એવું નામ છે કે નવ વાળ્યા સુધી સુષ્પ રહેનારને પણ હજી પ્રાત કાળ છે એમ જ લાગે પણ મહારી કેટલીક "કટેવો" છે, એટલે બારી ઉઘાડી રાખીને તથા પડદા નાખ્યા વિના સુષ્પ જાગે છે, તેથી પ્રકાશનું પહેલુ આગમન મહેને જગાડે છે તેમ મોડા સુતી પથારીમાં સુષ્પ રહેતું એ મહેને જાગુ વસમુ પડે છે, તે જના રોજના કાર્યને માટે નરોજર પહેલવી વળવા સાત વાગે તો મહારે ઉઠેલુ જ જોઈએ યાદ નાર તેથીય હેનો ઠાકુ છુ ને કોઈ વાર તે વખતે પથારીની દફમાથી બહારની ટાંમા નીકળી આવવાનું જરાય ગમતુ નથી

(૨) મહારે નિત્યકર્મ, જલુ ઉતારણ કયુ હોયે, ૧૧ કલાક તો નેરાનુ જ રખાએ કનાકમા પતાવી દે છે, કે તેથીય ઓછો રખત લેના હને તેઓને મહારાથી વધાર મોડા ઉઠેલુ પોસાય પણ મહારે તો "જીટનાં અગરે ય વામ"ના જેવું દાતણ કરનામા જીતને જરોજર સાફ કરવા જોઈએ, નહિ તો દેરાન થાઉ તે પછી હગમત રોજ કરવી પડે, નહિ તો જપોર પછી તો મહોં જોવા જેવુ પણ ન હ તે પછી કસરતમા પદેક મિનિટ તો ગાળી જ જોઈએ, કારણ કે મહારી જામતમા તો આરાગ્ય ને સક્રિયતા જાણુ એ જ છે પછી વાળની સભાળ નખવા હેર-કુસ નાખી જરામર સાફ કરના, તે પછી—દાવાની જગ્યાએ—"વોલ" લેવો, એટલે દાય, મહોં ડોક રોજે સાણથી ધોષ સાફ કરના, તે પછી કપડાં પહેરવા આગ્રામા પણ આજ પ્રમાણે ૧૧-૧૧ કનાક મહારે રોજનો જીવ જ રાખવાનો હતો એમા કાપાકપી કરના, ઝડપ કરના જલુ થે પાત કપાં છે, પણ અચક્ય લાગુ છે

મારી વીસ વાર્તાઓ (સચિત વાર્તાસંગ્રહ) ૨૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

(૩) ૮૧ નાગે કપડાં પહેરીને "એક-ટાટ" ઉપર જવાનું એક-ટાટમાં સૌથી પહેલું કા તો પોરિંગ હોય કે ઘઉંની ખીજ કાઢ "પેન્ટ" બનાવટ હોય "પોરિંગ" એટલે અહીં જેને "ota" કહે છે તેવું "ભાડુ" તેમાં સીરપ-ખાતી બાંધી આસપોસી જેવા-તથા દૂધ જે નાખી, ચમચા વડે ખાઈ-પી જવાનું કહે છે, કે બહુ પીટિક છે એ કે ઝં નં-સને એને માટે કહ્યું છે કે એને રક્ષાત્રે-ના માથાએ ખાપ છે ને ઈન્ડિયામાં ઘોડાઓ ખાપ છે મદને તે જાણે છે અઘવાડીઆમાં ચારવાર એ લઈએ છીએ, બેવાર ખીજ ઘઉંની બનાવટની સૂચી ચીજો, પતરીઓ જેવી, જેના જુ. જુના નામ હોય છે ને જે પણ દૂધ ને સીરપ સાથે ખાવાની હાર છે તે, ને રવિવારે સાણાણાની કાચ (કેમ, એ પણ મહારાજ નશીયમ આપીને) દિન્દિમા આટના વાંસ જેને ટાંગેની તે) પણ અહીં આપીને જેમ પહેરવેલ, રીત ભાત વગેરે નવા લેવાં પડે છે, તેમ સ્વાદ પણ નવા સ્વીકારવો પડે કે પણ એની બનાવટ પણ મદને રુચી ખરી તે મુજી "એક" માખણ ને મોરખો, મહા અને કોઈ દિવસ બગટ કે દાગની કચોરી, કે બગટા અથવા દાગની એવી કોઈ ખીજ બનાવ.

(૪) મનન એટની સમજનાની કે પેટ ભરી રાકાય છે, અને ખોરાક પીટિક છે માખણ જેર જરા વધારે રાખુ છું, એ કે એવું તો છે (આ-૪ ધિરિખનું એક રતન એટને લગતમ રા-૩ રૂપિયે રતન-નિઘાદનુ ગેરખાર) ૬ વાગસને શુભાર-ગદી વહેતો તો કવી મોડા-ચેરથી નીકળુ છું ટાઈમ્સ તેમ જ ટપાન પ્રાન કાગે જા વાગે આવે છે ઘેર તો ટાઈમ્સ વાંચવાનો વખત ક્યાંથી મળે? પણ ટાઈમ્સમાં રોજની પ્રગતિઓની નોંધ આપી હોય છે તે પહેલી જોઈએ છું, જેથી ભાવણ વગેરેની માહિતી રહે અને તે પછી મધા સમાચારોની ટુખ નેવે છે તે જોઈએ છું ઘેરથી પટની વિજ રોસને પહોંચતા દગેક મિનિટ. હમણા તો મહિનાનો પાસ બીધો છે, એટલે ટીખા લેવાનો વખત, મહેનત બચે છે કોઈકે જ વાર રોસને રોકાવું પડે, કારણ કે તે વખતે તો બખ્તે ચારચાર મિનિટે-ટૂં જતી હોય છે કોઈ વાગે જરૂર બે સી પણ પડે જરૂર વાગે લી. એટલી હોય છે કે ઉઘા જ રહી પડે સાઉથ ઈન્ડિયાને રોસને ઉઘા તો સમજે મિનિટ ચાનવાનું કોઈ નાર ખરીદીનું કે એવું કામ હોય તે. અનુભવાએ ને કરીને જોઈએ છું જાઉં કામનું કે સાંગે અવાર એટલું વહેલું થાય-પણ વાગે " // ૧૯૨૧-૨૨-૨૩ ૬-૧૨-૨૩ ૭-૧૨-૨૩ ૮-૧૨-૨૩ ૯-૧૨-૨૩ ૧૦-૧૨-૨૩ ૧૧-૧૨-૨૩ ૧૨-૧૨-૨૩ ૧૩-૧૨-૨૩ ૧૪-૧૨-૨૩ ૧૫-૧૨-૨૩ ૧૬-૧૨-૨૩ ૧૭-૧૨-૨૩ ૧૮-૧૨-૨૩ ૧૯-૧૨-૨૩ ૨૦-૧૨-૨૩ ૨૧-૧૨-૨૩ ૨૨-૧૨-૨૩ ૨૩-૧૨-૨૩ ૨૪-૧૨-૨૩ ૨૫-૧૨-૨૩ ૨૬-૧૨-૨૩ ૨૭-૧૨-૨૩ ૨૮-૧૨-૨૩ ૨૯-૧૨-૨૩ ૩૦-૧૨-૨૩ ૩૧-૧૨-૨૩ ૧-૧૩-૨૩ ૨-૧૩-૨૩ ૩-૧૩-૨૩ ૪-૧૩-૨૩ ૫-૧૩-૨૩ ૬-૧૩-૨૩ ૭-૧૩-૨૩ ૮-૧૩-૨૩ ૯-૧૩-૨૩ ૧૦-૧૩-૨૩ ૧૧-૧૩-૨૩ ૧૨-૧૩-૨૩ ૧૩-૧૩-૨૩ ૧૪-૧૩-૨૩ ૧૫-૧૩-૨૩ ૧૬-૧૩-૨૩ ૧૭-૧૩-૨૩ ૧૮-૧૩-૨૩ ૧૯-૧૩-૨૩ ૨૦-૧૩-૨૩ ૨૧-૧૩-૨૩ ૨૨-૧૩-૨૩ ૨૩-૧૩-૨૩ ૨૪-૧૩-૨૩ ૨૫-૧૩-૨૩ ૨૬-૧૩-૨૩ ૨૭-૧૩-૨૩ ૨૮-૧૩-૨૩ ૨૯-૧૩-૨૩ ૩૦-૧૩-૨૩ ૩૧-૧૩-૨૩ ૧-૧૪-૨૩ ૨-૧૪-૨૩ ૩-૧૪-૨૩ ૪-૧૪-૨૩ ૫-૧૪-૨૩ ૬-૧૪-૨૩ ૭-૧૪-૨૩ ૮-૧૪-૨૩ ૯-૧૪-૨૩ ૧૦-૧૪-૨૩ ૧૧-૧૪-૨૩ ૧૨-૧૪-૨૩ ૧૩-૧૪-૨૩ ૧૪-૧૪-૨૩ ૧૫-૧૪-૨૩ ૧૬-૧૪-૨૩ ૧૭-૧૪-૨૩ ૧૮-૧૪-૨૩ ૧૯-૧૪-૨૩ ૨૦-૧૪-૨૩ ૨૧-૧૪-૨૩ ૨૨-૧૪-૨૩ ૨૩-૧૪-૨૩ ૨૪-૧૪-૨૩ ૨૫-૧૪-૨૩ ૨૬-૧૪-૨૩ ૨૭-૧૪-૨૩ ૨૮-૧૪-૨૩ ૨૯-૧૪-૨૩ ૩૦-૧૪-૨૩ ૩૧-૧૪-૨૩ ૧-૧૫-૨૩ ૨-૧૫-૨૩ ૩-૧૫-૨૩ ૪-૧૫-૨૩ ૫-૧૫-૨૩ ૬-૧૫-૨૩ ૭-૧૫-૨૩ ૮-૧૫-૨૩ ૯-૧૫-૨૩ ૧૦-૧૫-૨૩ ૧૧-૧૫-૨૩ ૧૨-૧૫-૨૩ ૧૩-૧૫-૨૩ ૧૪-૧૫-૨૩ ૧૫-૧૫-૨૩ ૧૬-૧૫-૨૩ ૧૭-૧૫-૨૩ ૧૮-૧૫-૨૩ ૧૯-૧૫-૨૩ ૨૦-૧૫-૨૩ ૨૧-૧૫-૨૩ ૨૨-૧૫-૨૩ ૨૩-૧૫-૨૩ ૨૪-૧૫-૨૩ ૨૫-૧૫-૨૩ ૨૬-૧૫-૨૩ ૨૭-૧૫-૨૩ ૨૮-૧૫-૨૩ ૨૯-૧૫-૨૩ ૩૦-૧૫-૨૩ ૩૧-૧૫-૨૩ ૧-૧૬-૨૩ ૨-૧૬-૨૩ ૩-૧૬-૨૩ ૪-૧૬-૨૩ ૫-૧૬-૨૩ ૬-૧૬-૨૩ ૭-૧૬-૨૩ ૮-૧૬-૨૩ ૯-૧૬-૨૩ ૧૦-૧૬-૨૩ ૧૧-૧૬-૨૩ ૧૨-૧૬-૨૩ ૧૩-૧૬-૨૩ ૧૪-૧૬-૨૩ ૧૫-૧૬-૨૩ ૧૬-૧૬-૨૩ ૧૭-૧૬-૨૩ ૧૮-૧૬-૨૩ ૧૯-૧૬-૨૩ ૨૦-૧૬-૨૩ ૨૧-૧૬-૨૩ ૨૨-૧૬-૨૩ ૨૩-૧૬-૨૩ ૨૪-૧૬-૨૩ ૨૫-૧૬-૨૩ ૨૬-૧૬-૨૩ ૨૭-૧૬-૨૩ ૨૮-૧૬-૨૩ ૨૯-૧૬-૨૩ ૩૦-૧૬-૨૩ ૩૧-૧૬-૨૩ ૧-૧૭-૨૩ ૨-૧૭-૨૩ ૩-૧૭-૨૩ ૪-૧૭-૨૩ ૫-૧૭-૨૩ ૬-૧૭-૨૩ ૭-૧૭-૨૩ ૮-૧૭-૨૩ ૯-૧૭-૨૩ ૧૦-૧૭-૨૩ ૧૧-૧૭-૨૩ ૧૨-૧૭-૨૩ ૧૩-૧૭-૨૩ ૧૪-૧૭-૨૩ ૧૫-૧૭-૨૩ ૧૬-૧૭-૨૩ ૧૭-૧૭-૨૩ ૧૮-૧૭-૨૩ ૧૯-૧૭-૨૩ ૨૦-૧૭-૨૩ ૨૧-૧૭-૨૩ ૨૨-૧૭-૨૩ ૨૩-૧૭-૨૩ ૨૪-૧૭-૨૩ ૨૫-૧૭-૨૩ ૨૬-૧૭-૨૩ ૨૭-૧૭-૨૩ ૨૮-૧૭-૨૩ ૨૯-૧૭-૨૩ ૩૦-૧૭-૨૩ ૩૧-૧૭-૨૩ ૧-૧૮-૨૩ ૨-૧૮-૨૩ ૩-૧૮-૨૩ ૪-૧૮-૨૩ ૫-૧૮-૨૩ ૬-૧૮-૨૩ ૭-૧૮-૨૩ ૮-૧૮-૨૩ ૯-૧૮-૨૩ ૧૦-૧૮-૨૩ ૧૧-૧૮-૨૩ ૧૨-૧૮-૨૩ ૧૩-૧૮-૨૩ ૧૪-૧૮-૨૩ ૧૫-૧૮-૨૩ ૧૬-૧૮-૨૩ ૧૭-૧૮-૨૩ ૧૮-૧૮-૨૩ ૧૯-૧૮-૨૩ ૨૦-૧૮-૨૩ ૨૧-૧૮-૨૩ ૨૨-૧૮-૨૩ ૨૩-૧૮-૨૩ ૨૪-૧૮-૨૩ ૨૫-૧૮-૨૩ ૨૬-૧૮-૨૩ ૨૭-૧૮-૨૩ ૨૮-૧૮-૨૩ ૨૯-૧૮-૨૩ ૩૦-૧૮-૨૩ ૩૧-૧૮-૨૩ ૧-૧૯-૨૩ ૨-૧૯-૨૩ ૩-૧૯-૨૩ ૪-૧૯-૨૩ ૫-૧૯-૨૩ ૬-૧૯-૨૩ ૭-૧૯-૨૩ ૮-૧૯-૨૩ ૯-૧૯-૨૩ ૧૦-૧૯-૨૩ ૧૧-૧૯-૨૩ ૧૨-૧૯-૨૩ ૧૩-૧૯-૨૩ ૧૪-૧૯-૨૩ ૧૫-૧૯-૨૩ ૧૬-૧૯-૨૩ ૧૭-૧૯-૨૩ ૧૮-૧૯-૨૩ ૧૯-૧૯-૨૩ ૨૦-૧૯-૨૩ ૨૧-૧૯-૨૩ ૨૨-૧૯-૨૩ ૨૩-૧૯-૨૩ ૨૪-૧૯-૨૩ ૨૫-૧૯-૨૩ ૨૬-૧૯-૨૩ ૨૭-૧૯-૨૩ ૨૮-૧૯-૨૩ ૨૯-૧૯-૨૩ ૩૦-૧૯-૨૩ ૩૧-૧૯-૨૩ ૧-૨૦-૨૩ ૨-૨૦-૨૩ ૩-૨૦-૨૩ ૪-૨૦-૨૩ ૫-૨૦-૨૩ ૬-૨૦-૨૩ ૭-૨૦-૨૩ ૮-૨૦-૨૩ ૯-૨૦-૨૩ ૧૦-૨૦-૨૩ ૧૧-૨૦-૨૩ ૧૨-૨૦-૨૩ ૧૩-૨૦-૨૩ ૧૪-૨૦-૨૩ ૧૫-૨૦-૨૩ ૧૬-૨૦-૨૩ ૧૭-૨૦-૨૩ ૧૮-૨૦-૨૩ ૧૯-૨૦-૨૩ ૨૦-૨૦-૨૩ ૨૧-૨૦-૨૩ ૨૨-૨૦-૨૩ ૨૩-૨૦-૨૩ ૨૪-૨૦-૨૩ ૨૫-૨૦-૨૩ ૨૬-૨૦-૨૩ ૨૭-૨૦-૨૩ ૨૮-૨૦-૨૩ ૨૯-૨૦-૨૩ ૩૦-૨૦-૨૩ ૩૧-૨૦-૨૩ ૧-૨૧-૨૩ ૨-૨૧-૨૩ ૩-૨૧-૨૩ ૪-૨૧-૨૩ ૫-૨૧-૨૩ ૬-૨૧-૨૩ ૭-૨૧-૨૩ ૮-૨૧-૨૩ ૯-૨૧-૨૩ ૧૦-૨૧-૨૩ ૧૧-૨૧-૨૩ ૧૨-૨૧-૨૩ ૧૩-૨૧-૨૩ ૧૪-૨૧-૨૩ ૧૫-૨૧-૨૩ ૧૬-૨૧-૨૩ ૧૭-૨૧-૨૩ ૧૮-૨૧-૨૩ ૧૯-૨૧-૨૩ ૨૦-૨૧-૨૩ ૨૧-૨૧-૨૩ ૨૨-૨૧-૨૩ ૨૩-૨૧-૨૩ ૨૪-૨૧-૨૩ ૨૫-૨૧-૨૩ ૨૬-૨૧-૨૩ ૨૭-૨૧-૨૩ ૨૮-૨૧-૨૩ ૨૯-૨૧-૨૩ ૩૦-૨૧-૨૩ ૩૧-૨૧-૨૩ ૧-૨૨-૨૩ ૨-૨૨-૨૩ ૩-૨૨-૨૩ ૪-૨૨-૨૩ ૫-૨૨-૨૩ ૬-૨૨-૨૩ ૭-૨૨-૨૩ ૮-૨૨-૨૩ ૯-૨૨-૨૩ ૧૦-૨૨-૨૩ ૧૧-૨૨-૨૩ ૧૨-૨૨-૨૩ ૧૩-૨૨-૨૩ ૧૪-૨૨-૨૩ ૧૫-૨૨-૨૩ ૧૬-૨૨-૨૩ ૧૭-૨૨-૨૩ ૧૮-૨૨-૨૩ ૧૯-૨૨-૨૩ ૨૦-૨૨-૨૩ ૨૧-૨૨-૨૩ ૨૨-૨૨-૨૩ ૨૩-૨૨-૨૩ ૨૪-૨૨-૨૩ ૨૫-૨૨-૨૩ ૨૬-૨૨-૨૩ ૨૭-૨૨-૨૩ ૨૮-૨૨-૨૩ ૨૯-૨૨-૨૩ ૩૦-૨૨-૨૩ ૩૧-૨૨-૨૩ ૧-૨૩-૨૩ ૨-૨૩-૨૩ ૩-૨૩-૨૩ ૪-૨૩-૨૩ ૫-૨૩-૨૩ ૬-૨૩-૨૩ ૭-૨૩-૨૩ ૮-૨૩-૨૩ ૯-૨૩-૨૩ ૧૦-૨૩-૨૩ ૧૧-૨૩-૨૩ ૧૨-૨૩-૨૩ ૧૩-૨૩-૨૩ ૧૪-૨૩-૨૩ ૧૫-૨૩-૨૩ ૧૬-૨૩-૨૩ ૧૭-૨૩-૨૩ ૧૮-૨૩-૨૩ ૧૯-૨૩-૨૩ ૨૦-૨૩-૨૩ ૨૧-૨૩-૨૩ ૨૨-૨૩-૨૩ ૨૩-૨૩-૨૩ ૨૪-૨૩-૨૩ ૨૫-૨૩-૨૩ ૨૬-૨૩-૨૩ ૨૭-૨૩-૨૩ ૨૮-૨૩-૨૩ ૨૯-૨૩-૨૩ ૩૦-૨૩-૨૩ ૩૧-૨૩-૨૩ ૧-૨૪-૨૩ ૨-૨૪-૨૩ ૩-૨૪-૨૩ ૪-૨૪-૨૩ ૫-૨૪-૨૩ ૬-૨૪-૨૩ ૭-૨૪-૨૩ ૮-૨૪-૨૩ ૯-૨૪-૨૩ ૧૦-૨૪-૨૩ ૧૧-૨૪-૨૩ ૧૨-૨૪-૨૩ ૧૩-૨૪-૨૩ ૧૪-૨૪-૨૩ ૧૫-૨૪-૨૩ ૧૬-૨૪-૨૩ ૧૭-૨૪-૨૩ ૧૮-૨૪-૨૩ ૧૯-૨૪-૨૩ ૨૦-૨૪-૨૩ ૨૧-૨૪-૨૩ ૨૨-૨૪-૨૩ ૨૩-૨૪-૨૩ ૨૪-૨૪-૨૩ ૨૫-૨૪-૨૩ ૨૬-૨૪-૨૩ ૨૭-૨૪-૨૩ ૨૮-૨૪-૨૩ ૨૯-૨૪-૨૩ ૩૦-૨૪-૨૩ ૩૧-૨૪-૨૩ ૧-૨૫-૨૩ ૨-૨૫-૨૩ ૩-૨૫-૨૩ ૪-૨૫-૨૩ ૫-૨૫-૨૩ ૬-૨૫-૨૩ ૭-૨૫-૨૩ ૮-૨૫-૨૩ ૯-૨૫-૨૩ ૧૦-૨૫-૨૩ ૧૧-૨૫-૨૩ ૧૨-૨૫-૨૩ ૧૩-૨૫-૨૩ ૧૪-૨૫-૨૩ ૧૫-૨૫-૨૩ ૧૬-૨૫-૨૩ ૧૭-૨૫-૨૩ ૧૮-૨૫-૨૩ ૧૯-૨૫-૨૩ ૨૦-૨૫-૨૩ ૨૧-૨૫-૨૩ ૨૨-૨૫-૨૩ ૨૩-૨૫-૨૩ ૨૪-૨૫-૨૩ ૨૫-૨૫-૨૩ ૨૬-૨૫-૨૩ ૨૭-૨૫-૨૩ ૨૮-૨૫-૨૩ ૨૯-૨૫-૨૩ ૩૦-૨૫-૨૩ ૩૧-૨૫-૨૩ ૧-૨૬-૨૩ ૨-૨૬-૨૩ ૩-૨૬-૨૩ ૪-૨૬-૨૩ ૫-૨૬-૨૩ ૬-૨૬-૨૩ ૭-૨૬-૨૩ ૮-૨૬-૨૩ ૯-૨૬-૨૩ ૧૦-૨૬-૨૩ ૧૧-૨૬-૨૩ ૧૨-૨૬-૨૩ ૧૩-૨૬-૨૩ ૧૪-૨૬-૨૩ ૧૫-૨૬-૨૩ ૧૬-૨૬-૨૩ ૧૭-૨૬-૨૩ ૧૮-૨૬-૨૩ ૧૯-૨૬-૨૩ ૨૦-૨૬-૨૩ ૨૧-૨૬-૨૩ ૨૨-૨૬-૨૩ ૨૩-૨૬-૨૩ ૨૪-૨૬-૨૩ ૨૫-૨૬-૨૩ ૨૬-૨૬-૨૩ ૨૭-૨૬-૨૩ ૨૮-૨૬-૨૩ ૨૯-૨૬-૨૩ ૩૦-૨૬-૨૩ ૩૧-૨૬-૨૩ ૧-૨૭-૨૩ ૨-૨૭-૨૩ ૩-૨૭-૨૩ ૪-૨૭-૨૩ ૫-૨૭-૨૩ ૬-૨૭-૨૩ ૭-૨૭-૨૩ ૮-૨૭-૨૩ ૯-૨૭-૨૩ ૧૦-૨૭-૨૩ ૧૧-૨૭-૨૩ ૧૨-૨૭-૨૩ ૧૩-૨૭-૨૩ ૧૪-૨૭-૨૩ ૧૫-૨૭-૨૩ ૧૬-૨૭-૨૩ ૧૭-૨૭-૨૩ ૧૮-૨૭-૨૩ ૧૯-૨૭-૨૩ ૨૦-૨૭-૨૩ ૨૧-૨૭-૨૩ ૨૨-૨૭-૨૩ ૨૩-૨૭-૨૩ ૨૪-૨૭-૨૩ ૨૫-૨૭-૨૩ ૨૬-૨૭-૨૩ ૨૭-૨૭-૨૩ ૨૮-૨૭-૨૩ ૨૯-૨૭-૨૩ ૩૦-૨૭-૨૩ ૩૧-૨૭-૨૩ ૧-૨૮-૨૩ ૨-૨૮-૨૩ ૩-૨૮-૨૩ ૪-૨૮-૨૩ ૫-૨૮-૨૩ ૬-૨૮-૨૩ ૭-૨૮-૨૩ ૮-૨૮-૨૩ ૯-૨૮-૨૩ ૧૦-૨૮-૨૩ ૧૧-૨૮-૨૩ ૧૨-૨૮-૨૩ ૧૩-૨૮-૨૩ ૧૪-૨૮-૨૩ ૧૫-૨૮-૨૩ ૧૬-૨૮-૨૩ ૧૭-૨૮-૨૩ ૧૮-૨૮-૨૩ ૧૯-૨૮-૨૩ ૨૦-૨૮-૨૩ ૨૧-૨૮-૨૩ ૨૨-૨૮-૨૩ ૨૩-૨૮-૨૩ ૨૪-૨૮-૨૩ ૨૫-૨૮-૨૩ ૨૬-૨૮-૨૩ ૨૭-૨૮-૨૩ ૨૮-૨૮-૨૩ ૨૯-૨૮-૨૩ ૩૦-૨૮-૨૩ ૩૧-૨૮-૨૩ ૧-૨૯-૨૩ ૨-૨૯-૨૩ ૩-૨૯-૨૩ ૪-૨૯-૨૩ ૫-૨૯-૨૩ ૬-૨૯-૨૩ ૭-૨૯-૨૩ ૮-૨૯-૨૩ ૯-૨૯-૨૩ ૧૦-૨૯-૨૩ ૧૧-૨૯-૨૩ ૧૨-૨૯-૨૩ ૧૩-૨૯-૨૩ ૧૪-૨૯-૨૩ ૧૫-૨૯-૨૩ ૧૬-૨૯-૨૩ ૧૭-૨૯-૨૩ ૧૮-૨૯-૨૩ ૧૯-૨૯-૨૩ ૨૦-૨૯-૨૩ ૨૧-૨૯-૨૩ ૨૨-૨૯-૨૩ ૨૩-૨૯-૨૩ ૨૪-૨૯-૨૩ ૨૫-૨૯-૨૩ ૨૬-૨૯-૨૩ ૨૭-૨૯-૨૩ ૨૮-૨૯-૨૩ ૨૯-૨૯-૨૩ ૩૦-૨૯-૨૩ ૩૧-૨૯-૨૩ ૧-૩૦-૨૩ ૨-૩૦-૨૩ ૩-૩૦-૨૩ ૪-૩૦-૨૩ ૫-૩૦-૨૩ ૬-૩૦-૨૩ ૭-૩૦-૨૩ ૮-૩૦-૨૩ ૯-૩૦-૨૩ ૧૦-૩૦-૨૩ ૧૧-૩૦-૨૩ ૧૨-૩૦-૨૩ ૧૩-૩૦-૨૩ ૧૪-૩૦-૨૩ ૧૫-૩૦-૨૩ ૧૬-૩૦-૨૩ ૧૭-૩૦-૨૩ ૧૮-૩૦-૨૩ ૧૯-૩૦-૨૩ ૨૦-૩૦-૨૩ ૨૧-૩૦-૨૩ ૨૨-૩૦-૨૩ ૨૩-૩૦-૨૩ ૨૪-૩૦-૨૩ ૨૫-૩૦-૨૩ ૨૬-૩૦-૨૩ ૨૭-૩૦-૨૩ ૨૮-૩૦-૨૩ ૨૯-૩૦-૨૩ ૩૦-૩૦-૨૩ ૩૧-૩૦-૨૩ ૧-૩૧-૨૩ ૨-૩૧-૨૩ ૩-૩૧-૨૩ ૪-૩૧-૨૩ ૫-૩૧-૨૩ ૬-૩૧-૨૩ ૭-૩૧-૨૩ ૮-૩૧-૨૩ ૯-૩૧-૨૩ ૧૦-૩૧-૨૩ ૧૧-૩૧-૨૩ ૧૨-૩૧-૨૩ ૧૩-૩૧-૨૩ ૧૪-૩૧-૨૩ ૧૫-૩૧-૨૩ ૧૬-૩૧-૨૩ ૧૭-૩૧-૨૩ ૧૮-૩૧-૨૩ ૧૯-૩૧-૨૩ ૨૦-૩૧-૨૩ ૨૧-૩૧-૨૩ ૨૨-૩૧-૨૩ ૨૩-૩૧-૨૩ ૨૪-૩૧-૨૩ ૨૫-૩૧-૨૩ ૨૬-૩૧-૨૩ ૨૭-૩૧-૨૩ ૨૮-૩૧-૨૩ ૨૯-૩૧-૨૩ ૩૦-૩૧-૨૩ ૩૧-૩૧-૨૩ ૧-૩૨-૨૩ ૨-૩૨-૨૩ ૩-૩૨-૨૩ ૪-૩૨-૨૩ ૫-૩૨-૨૩ ૬-૩૨-૨૩ ૭-૩૨-૨૩ ૮-૩૨-૨૩ ૯-૩૨-૨૩ ૧૦-૩૨-૨૩ ૧૧-૩૨-૨૩ ૧૨-૩૨-૨૩ ૧૩-૩૨-૨૩ ૧૪-૩૨-૨૩ ૧૫-૩૨-૨૩ ૧૬-૩૨-૨૩ ૧૭-૩૨-૨૩ ૧૮-૩૨-૨૩ ૧૯-૩૨-૨૩ ૨૦-૩૨-૨૩ ૨૧-૩૨-૨૩ ૨૨-૩૨-૨૩ ૨૩-૩૨-૨૩ ૨૪-૩૨-૨૩ ૨૫-૩૨-૨૩ ૨૬-૩૨-૨૩ ૨૭-૩૨-૨૩ ૨૮-૩૨-૨૩ ૨૯-૩૨-૨૩ ૩૦-૩૨-૨૩ ૩૧-૩૨-૨૩ ૧-૩૩-૨૩ ૨-૩૩-૨૩ ૩-૩૩-૨૩ ૪-૩૩-૨૩ ૫-૩૩-૨૩ ૬-૩૩-૨૩ ૭-૩૩-૨૩ ૮-૩૩-૨૩ ૯-૩૩-૨૩ ૧૦-૩૩-૨૩ ૧૧-૩૩-૨૩ ૧૨-૩૩-૨૩ ૧૩-૩૩-૨૩ ૧૪-૩૩-૨૩ ૧૫-૩૩-૨૩ ૧૬-૩૩-૨૩ ૧૭-૩૩-૨૩ ૧૮-૩૩-૨૩ ૧૯-૩૩-૨૩ ૨૦-૩૩-૨૩ ૨૧-૩૩-૨૩ ૨૨-૩૩-૨૩ ૨૩-૩૩-૨૩ ૨૪-૩૩-૨૩ ૨૫-૩૩-૨૩ ૨૬-૩૩-૨૩ ૨૭-૩૩-૨૩ ૨૮-૩૩-૨૩ ૨૯-૩૩-૨૩ ૩૦-૩૩-૨૩ ૩૧-૩૩-૨૩ ૧-૩૪-૨૩ ૨-૩૪-૨૩ ૩-૩૪-૨૩ ૪-૩૪-૨૩ ૫-૩૪-૨૩ ૬-૩૪-૨૩ ૭-૩૪-૨૩ ૮-૩૪-૨૩ ૯-૩૪-૨૩ ૧૦-૩૪-૨૩ ૧૧-૩૪-૨૩ ૧૨-૩૪-૨૩ ૧૩-૩૪-૨૩ ૧૪-૩૪-૨૩ ૧૫-૩૪-૨૩ ૧૬-૩૪-૨૩ ૧૭-૩૪-૨૩ ૧૮-૩૪-૨૩ ૧૯-૩૪-૨૩ ૨૦-૩૪-૨૩ ૨૧-૩૪-૨૩ ૨૨-૩૪-૨૩ ૨૩-૩૪-૨૩ ૨૪-૩૪-૨૩ ૨૫-૩૪-૨૩ ૨૬-૩૪-૨૩ ૨૭-૩૪-૨૩ ૨૮-૩૪-૨૩ ૨૯-૩૪-૨૩ ૩૦-૩૪-૨૩ ૩૧-૩૪-૨૩ ૧-૩૫-૨૩ ૨-૩૫-૨૩ ૩-૩૫-૨૩ ૪-૩૫-૨૩ ૫-૩૫-૨૩ ૬-૩૫-૨૩ ૭-૩૫-૨૩ ૮-૩૫-૨૩ ૯-૩૫-૨૩ ૧૦-૩૫-૨૩ ૧૧-૩૫-૨૩ ૧૨-૩૫-૨૩ ૧૩-૩૫-૨૩ ૧૪-૩૫-૨૩ ૧૫-૩૫-૨૩ ૧૬-૩૫-૨૩ ૧૭-૩૫-૨૩ ૧૮-૩૫-૨૩ ૧૯-૩૫-૨૩ ૨૦-૩૫-૨૩ ૨૧-૩૫-૨૩ ૨૨-૩૫-૨૩ ૨૩-૩૫-૨૩ ૨૪-૩૫-૨૩ ૨૫-૩૫-૨૩ ૨૬-૩૫-૨૩ ૨૭-૩૫-૨૩ ૨૮-૩૫-૨૩ ૨૯-૩૫-૨૩ ૩૦-૩૫-૨૩ ૩૧-૩૫-૨૩ ૧-૩૬-૨૩ ૨-૩૬-૨૩ ૩-૩૬-૨૩ ૪-૩૬-૨૩ ૫-૩૬-૨૩ ૬-૩૬-૨૩ ૭-૩૬-૨૩ ૮-૩૬-૨૩ ૯-૩૬-૨૩ ૧૦-૩૬-૨૩ ૧૧-૩૬-૨૩ ૧૨-૩૬-૨૩ ૧૩-૩૬-૨૩ ૧૪-૩૬-૨૩ ૧૫-૩૬-૨૩ ૧૬-૩૬-૨૩ ૧૭-૩૬-૨૩ ૧૮-૩૬-૨૩ ૧૯-૩૬-૨૩ ૨૦-૩૬-૨૩ ૨૧-૩૬-૨૩ ૨૨-૩૬-૨૩ ૨૩-૩૬-૨૩ ૨૪-૩૬-૨૩

રવિએ બપોરે “ ડિનર ” હોય છે, રાત્રે નહિ એટલે જમવાનું સાંઈ દોય છે, ને જમણ પછી ફોનો વિગેરે હોય છે તાજા ફળ હવે બહુ સારાં નથી મળતા આં થો તેનામાં મળતાં હતાં પણ ખાડમા સાચવી રાખેના ફોનો મવાઇની સાથે સરસ લાગે છે જમ્યા પછી રાતના દમ સુધી કામ-કા તો બહાર જવાનું કે કાઢને મળવાનું દુર્ભાગ્યે લન્ડનની કેટલીક જોવા જેની વસ્તુઓ રવિવારે બધ હોય છે તો પણ મ્યુઝિઅમ ઉવાડા દોય છે પરંતુ તે દિવસ વસ્તુત મળવા કરવામાં વધારે બાધ છે, ને જોવાનું થોડું બને છે એટલે રાત્રે સિનેમાને જોવાએ છીએ સિનેમામાં ફિલ્મ એકદરે સારા હોય છે ને થિએટરની વ્યવસ્થા સારી હોય છે રાત્રે ૮ થી ૯ના સુધીમાં ઘેર પાછા ફરીએ, ને મ્હા બીસ્કીટ, અથવા બૂખ હોયે તો બીજી વિશેષ ખાદ્યએ રવિએ તો લેતો ૧૧-૧૨-૨ વાગ્યા સુધી પણ ઘેર આનના તથી ને આ ના પડી ઘેર *cold supper*-બપોરનું ટાડું ટીમણુ કરી લે છે

(૧૨) આ મ્હારા જીવાની સામાન્ય ઘટમાળ કેટલીક વિશેષ વિગતથી આ વર્ણન પૂર્ણ કરીશ સોમવારે રહેવારે મોખીને કપડા આપવાના ધૂએ છે સાંઈ ને મ્હને તો બહુ મોઘુ નથી વાગતુ દાખના તરીકે શર્ટ, સુતી વખતનમ સૂટ વિગેરેની ચાર પેની, એટલે કાગબગ ત્રણ ત્રણ આના નરમ કૉનર-એક પેની, સખત કૉલર બે પેની-એટલે ૧૧ ને ૧૧ આનો મુગાંબી સો ધો ધોનીઆની ૬ પેની = ૪ આના જરા નધારે દુવાન, ચાદર, ગનેક, તો ધગના હોય, ને એમની ધોનરામણી જુદી આપવાની નહિ શર-શરે પાંચ ધોનાઇને આની બાધ હતા એકદરે મોઘુ એની રીતે પડે કે દરેક અઠવાડીએ હું પાંચ છ કપડાં જ આપુ તો પણ મહિને દિવસે રહેજ ૭-૮ ચિનીંગ ૮-૫ રૂપિયા થાય. જ્યારે ગરમ સૂટ કે એનું કાઈ આપનાનું હોય ત્યારે ખરેખર મોઘુ પડે

રવિવારે રવિવારે કાઢને જમવા તેડના ધાડ છુ અત્યાર લગીમા બાણુ, જીવરાજલાઇ ને જમનાદાસભાઈઆની ગયા સન્મુખબાઇ મોડા આવરા માગે છે આ રવિએ નાગસાહેબને નોતર આપ્યું છે

અહીંની મલાઓમા રાત્રે જમીને જમણે છીએ જે કે દિવસના પ્રકાશમાં મ્હલુ ને ૧૨વુ એને તો હવે ટેવાનું પડે છે જ લંગ મા તો ત્રો નખત દીવાથી કામ લેનું પડે છે *

* છ જવ દથી વખાયતો આ પત્ર મઈ પ્રકટ કરવાના મુગ લેવુથી વખાયતો નથી.

—ચ દ્રશ કર નર્મદાગ કર પડયા

હવે ના બને ધરવાણી !

ચેખા — ૨૧ બ્રહ્મભુજ ગ.

[૧૬—અબ ના બને વિરિધારી હનારી તોહી]

હવે ના બને ધરવાણી !

હમારી ત્હારી હવે ના બને ધરવાણી ! — ક્રુવ.

મોહન બસી બાળે, ચેતનના સર્વ સાળે,

ત્યા હું ન રાજે ? મતવાણી !

ધરવાણી !

દેશનવાણી !

— હમારી •

મૈં સુત તાનાબાના, સાસુશ રામનામા !

રંગીઆ હું છોડેગી તો જી વર-ચાલી

— હમારી •

વચ બાદીયે પ્યારે બાદીયા ગુણુ ગારે,

વિદેશી વાળુ હુએ, હમે પડે ગાતિઃ

— હમારી •

પનિતણા માસ કાપી, ત્રિગુણા દામ આપી,

'વાયન'ની હોસ રાખે હું વટકાવી ?

— હમારી •

અસ્થિ ને ચર્મ મળીઆ, સહુ ખર્ચે ખોળાં કાઢીઆ

ઝીણું કાતીને પ્હેર કાઢી !

— હમારી •

મને પોનકાની પીડા, મસ્તકર્મના એ કીડા

વિદેશી હોવાની એ દિવાની !

— હમારી •

ગાધી ટોપી નહિઆ, ગાધી ટોપી ખરી આ !

ગ્રેમને પચે ગાંડાઈ-હાની !

— હમારી •

પૂર્વજને બોધ પે, હતે પૂત તે નિર્વજ,

પરદેશી સર્પ ચેમે રે ધરવાણી

— હમારી •

હિન્દની બાબ હાજે દેહની બાબે ચાહે,

બાદીયુ પ્રેમ કર તો, હું મુજ્જા-હાવી

— હમારી •

રવિએ બપોરે “ ડિનર ” હોય છે, ગર નહિ એટલે જમવાનું સાફ હોય છે, ને જમણું પછી ફોર્મો રિગેરે હોય છે તાઝા ફળ દહે બહુ સારાં થઈ મળતા આવે. તેનામાં મળતાં હતા પણ ખાટમા સાચવી રાખે. ફોર્મો મનાઈતી સાથે સરસ લાગે છે જમ્યા પછી રાતના દસ સુધી કામ-કા તો બહાર જવાનું કે કોઈને મળવાનું દુર્ભાગ્યે લગ્નની કેટલીક જોવા જેવી વસ્તુઓ રવિવારે બધા હોય છે તો પણ મ્યુઝિઅમ ઉઘાડા હોય છે પરંતુ તે દિવસ વસ્તુનું મળના કગામાં વધારે બળ્ય છે, ને જોવાનું થોડું બને છે એટલે રાત્રે સિનેમાને જોવાએ છીએ મિતેભાઈ દ્વિત્વ એકઠે સારા હોય છે ને થિએટરની બવરથા સારી હોય છે રાત્રે ૮ થી ૯ સુધીમાં ઘેર પાઠા ફરીએ, ને રૂઢા ખીરકીટ, અથવા બૂખ હોય તો બીજી રિગેર ખાધએ રવિએ તો લોકો ૧૧-૧૨-૨ વાગ્યા સુધી પણ ડેર આવતા તમી ને આ ૧૧ પછી ઘેર *cold supper*-મોગનું ટાડું દીમણ ફરી લે છે

(૧૨) આ મહાગ છત્રની સામાય ધટમાળ કેટલીક રિશેષ વિગતથી આ વર્ણન પુર કરીશ મોમસારે સ્થવારે મોખીને કપડા આપનાનાં ધૂએ છે સાફ ને મહેને તો બહુ મોઘુ નથી બાગનું દાખના તરીકે શર્ટ, સુતી વખતનમ ચૂર વિગરેની ચાર પેની, એટલે સગલગ ત્રણ નામ આ ૧૧ નગમ કોંતર-એક પેની, સખત કોંતર બે પેની-એટલે ૧૧ ને ૧૧ આવે. મુનાળથી મેધુ મોતીઆની ૬ પેની = ૪ આવે. જરા વધારે દુનાન, ચાલર, ગતેફ, તો ધગના હોય, ને એમની યોવરામણી લુદી આપનાની નહિ શુક-શુકે પાઠા ધોનાઈને આવી બળ્ય છના એકઠે મોઘુ એવી રીતે પડે કે દરેક અલવાડીએ ૬ પાય ૭ કપાં જ આપુ તો પણ મહિને દિવસે સ્થેગ ૭-૮ થિનીંગ ૪-૫ રૂપિયા થાય, જ્યારે ગરમ સુટ કે એનું કાઈ આપના હોય ત્યારે ખરેખર મોઘુ પડે

રવિવારે રવિવારે કોઈને જમવા તેડવા વાર છુ અત્યાગ લગીમા બાણ, જીવરાજભાઈ ને જમનાદાસભાઈ આવી મયા સન્મુખભાઈ મોડા આવવા માગે છે આ રવિએ ૧૧ગસાહેબને નોતર આપુ છે

અઢીની સભાઓમા રાત્રે જમીને જમણે છીએ જો કે દિવસના પ્રકાશમા રહેવું ને ૧૨વું એને તો હવે ટેનાડું પડે છે જ વેળ મા તો ૧૨૦૦ વખત દીવાથી કામ વેળું પડે છે *

* ઇ. જ. રૂબી વખાયતો આ ૧૧ માર્ચ પ્રકટ કરવાના મુગ હેતુથી નખાયતો નથી

સર્વ-દેશની રાષ્ટ્રીય એકતામાં રવ પારોપણ્ય નિકૃષ્ટતા ડિના શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ નથી રાષ્ટ્રીય એકતાની ભાનનાને જાગૃત, ઉત્તમ, અને મુક્ત કરના માટે કેટલાય દેશબંધુઓએ પ્રાણપાશ ક્યા છે રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન અને શિક્ષણનો ઉચિત પ્રચાર અને વૃદ્ધિ થવાના પશ્ચિભાગ એ યાદ છે કે પાશ્ચાત્ય દેશના તેમજ અત્યારે રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિની દુનિઆમાં સર્વથી અધિક સમ્ય મનાતા ભાનના છે થદિ મનુષ્યની શક્તિ અને સ્વભાવમાં અભાનના કોઈ પણ ભાગમાં અભિનતા જ ન હોય તો ભારતવાનીઓને પણ પોતાના પાશ્ચાત્ય જાગૃત્યોની માફક રાષ્ટ્રીય ઉત્થાન કરવી શક્ય જ છે આપણી ઉત્થાન માટે આ નાન અત્યંત આવશ્યક છે કે હવે વર્ષ અથવા ધર્મની વિભિન્નતા ઉપર અનાવરુદ્ધ આગ ન મૂકના સમસ્ત ભારતદેશમાં કેવળ એક રાષ્ટ્રીયતાનો ભાવ અર્પણ જાગૃત કરવો તેજ્યે

ઉપર જણાવ્યા મુજબ મર હિંદુઓ એક અભિન રાષ્ટ્રીય જ જાનવો છે પ્રત્યેક હિંદુમાં આત્મિક એકતા અને સદાનુભવિ જાગૃત છે જે કોઈ પાત્ર બે દોષોય થાય છે એને નાષ્ટ્રીય અનેય સૂચક પ્રમાણ માની તેનું એ એક ભાગર અને અન્ય પ્રમાણ છે તે આપણી એ સમ્યતાની રચના આધારીત સિદ્ધાંતોમાં કોઈ પણ દોષ હોય, તે આપણી અર્થવ્યવસ્થામાં અને ધર્મની માલ ઉપાધિઓના પોતે વસ્તુત્વ હિંદુ રાષ્ટ્રમાં આત્મિક અર્થવ્યવસ્થા અસ્તિત્વ હોય, તો રાષ્ટ્રને પણ એમ સંબંધિત જ હતું અર્થ કે આજ એમ મનાય છે એથી દીન દ્વારા સ્વીકૃતિ પણ, પોતાની એ સમ્યતાની સત્તામાંની ગ્રીસ અને રોમ સમ્પાદન મદાયનની, પ્રત્યેક અને સંપ્રદાયા દ્વિદામમાં અમ નામને પામેરી ભગિની ગજસત્તાઓનું સમૂહ ઉન્નતન મિવા નિષ્ફલ થયા ના પણ, આ સમયે હિંદુ રાષ્ટ્રમાં સજીવનાના સવિગ્નને દેખાય કે કાવયોગે ફરીને આજ એક જ મામાજ્યના વ્યાપક જાની નીચે રાસ કરનાર સવ હિંદુ, અસમાન, પા મી, નિગેરે અન્યોન્ય આનુભાવની નાગરીમાં વૃદ્ધિ કરે આ દેશ તેમની જન્મમુખિ ઉપર પ્રત્યક્ષ જનની કરના પણ નિગેરે સ્નેહ દર્શાવે અને સર્વ આનુભવનાઓ પુરી પાડવા માટે રાષ્ટ્રીય ભાવોથી પ્રેરિત થને એકત્ર રીતે સમવાયમાં પ્રયત્ન કરે તો નિશ્ચય અને નિર્વિનાશ આ એક અત્યંત પ્રાચીનતમ ઉત્તમ ગણની રાષ્ટ્રીયતામાં અભિન કલ્યાણની કોપિલુ વિરોધિની શક્તિ પ્રત્યવાય મિવા નાના ના સામર્થ્ય ધરાવતી જ નથી અમને આશા છે કે મિશ્રિય જનતિ ભારતની એ રાષ્ટ્રીયતાને કાર્યગમ્ય રીતિથી સફળતા પૂર્વક મિદ્ધ થવામાં સદાયક થઈ રહ્યા પોતાના અને સમગ્ર ગિટના કલ્યાણમાં પ્રગતિ કરી અવરથ યવના પરાકાષ્ટાને પામશે

* નિંજી ઉપરથી ફેરફાર સાથે

પ્રેક્ષીત એરદોનાથ ર. ૨-૦-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુદ્રાઈ

તેમનો ઉદ્ભવ અતરમાની, હૃદયમાથી, આત્મામાથી, મનમાથી અપ્રિયૂત થાય છે કેનજ માથા
અન્ધનો ઉપર જ હિંદુઓ જુ નિશ્વાસ રાખતા નહીં અને તેની દરકાર પણ થોડી જ રાખે
છે અને આથી જ મુકતકંઠે પ્રોત્પરી રાકાય એમ છે કે પ્રત્યેક હિંદુ સમ્યક્તાની,
આચારની તથા અન્યન દૃષ્ટિની સમાન છે અને હિંદુ એક અત્યંત પ્રખ્યાત જોતિ
મય રાજન નુનામાલિવા છે હરીરત એક પણ અન્યમા અસ્વસ્થતા કિવા વિચારોને
આગમ થનારી જમ સમગ્ર દેહમા પીડા કિના રૂમનો સાક્ષાત્કાર થાય છે તેની જ રીતે
આપણા હુ નાના અત્યંત પ્રયત્ન અને મુહૂર્ત હરીરમા જ્યાં બિન બિન પ્રાતો, સરથાનોના
નિરાશીઓ અન્યવોને સ્થાને નિરાગે છે તેની પણ મિથિતિ સમજવી એ વાત સિદ્ધ જ
છે કે એ જ દેહના બિન બિન અન્યવોમા ઘર્ષકર વિગેષતા કિવા મિત્રતા તો અસ્થ
હો છે જ, પરંતુ જેમ સર્વના સમવાયથી આ પચતત્ત્વની પ્રતિમાતે 'શરીર' એની સદા
આપી રાકાય છે એ જ પ્રમાણે બિન પ્રાતોના હિંદુઓ હિંદુ રાષ્ટ્રીય શરીરના અન્યવો છે અને
એ સર્વ એક જ સમવાયથી જ હિંદુ રાષ્ટ્ર અગ્નિત્વ ધરાવે છે જુ આ આત્મ રતનારામાન
કોઈ પણ નિદાન મહાશય આ સર્વ આત્મિક એકયસ્ય જ્ઞાતયો પશ્ચિન થયા પછી પણ
કરેનાનુ સાહસ જી શકો કે હુઓમા એમતાનો આશય છે અને એ રાષ્ટ્ર સંપાદ
પા નથી ?

આલોપાત્ર મહાશયો પુનઃ પણ કહી ગયે છે કે, જો કે હિંદુઓની એકતા-રાષ્ટ્રીય
એમતા-આ પ્રકારે સિદ્ધ થઈ, પરંતુ મુસનમાની, પારસી આ બિન બિન વર્ણ અને
એમતા બિન બિન ધર્મો અગ્નિત્વમા હોવા જ્યાં પણ ભારતની એક રાષ્ટ્રીયતા કેમ માની રાજા
વાઈ ? આ રાજાના નિરસન અથ અધિક નિસ્તાર અન્યથક થઈ પડે માત્ર એટલું જ
નહીં પણ છે કે, નિલિન ધર્મમતો અને વર્ણભેદો પ્રાપ્તપણુ-અગ્નિ સ્થિતિ કોઈ પણ ખડમા—
રજીની એમતામા બાવા વિવા પ્રસવાય રૂપ થઈ પડતા નથી સ્થિતિ અન્ય દેશોના ઇતિહાસ-
માથી આ નિષ્પન્ના નિષ્ણા માટે ઘણી જ સહાયતા મળી શકે છે જેની વસ્તુમિતિ
ઈન્દ્રિયાં બે સત્તા પૂર્વે દૃશ્યમાન થતી હતી તેની જ આજે આ પણુ જણાય છે.
એ વાત મને નિશ્ચિત છે કે તે સમયે ક્રિશ્ચિયન ધર્મની નિલિન શાખાનગીઓમા—
પ્યુરીન, પ્રોટેસ્ટન્ટ, પ્રેસબીટેરીયન, નિગેરે મા-પરસ્પર શાતા, મતભેદ અથ કલહ અસ્તિત્વ
ધરાવતા હતા એક ધર્મમતના અનુયાયીઓ અન્ય ધર્મનુયાયીને અત્યંત વૃણાની
દૃષ્ટિથી નીરખતા હતા ઉચ્ચ વર્ણના જમીનદાર લોકોપણુ નિકૃષ્ટ વર્ણના દીન અને કલહીન
વ્યક્તિઓ ઉપર પ્રતેક પ્રકારનો અત્યાચાર કરતા હતા ગ્રીસ અને રોમના ઇતિહાસમા
પણુ ત્યાના બિનબિન વર્ગો અને જાતિઓની નિરાસીઓના વિનાશક અને નિરોધવાળા
જલહો વિપયક અનેક જ્ઞાતો મળી આવે છે કામમા તો વળી આ પ્રયોજનોના સમવાય
પશ્ચિમરૂપે એક મહાવિનશણુ ગળ્યકાન્ત થઈ અને એક નવન પ્રખ્યાત રાજ્યની સરથાપના
કરવામા આની ધર્મ અને નીતિની અનેક નિલિનતાઓનુ અસ્તિત્વ હોવા છતાં પણ પાશ્ચાત્ય

સર્વદેશી રાષ્ટ્રીય એકતામાં સ્વસ્થરાષ્ટ્રીય પ્રિયતા દ્વારા દાનિ પ્રાપ્ત થઈ ૧૫ રાષ્ટ્રીય એકતાની ભાગીદારી બન્યા, ઉત્તર, આ મુદ્દા કરતાં માટે કેનાય દેશમનોએ પ્રાપ્તિ થઈ છે રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન અને શિક્ષણનો ઉચિત પ્રચાર અને વૃદ્ધિ થવાના પરિણામ એ થાય છે કે પાશ્ચાત્ય દેશના લોકો અન્યાર રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી દુનિયામાં અગ્રી અધિક મત્ત મનાતા લાગ્યા છે. યદિ મનુષ્યની ધર્મિય અને સ્વભાવમાં મજાકના પાંચ પાંચ ભાગમાં અભિનતા ન હોય તો ભારતવાસીઓને પણ પોતાના પાશ્ચાત્ય બહુઓની માફક રાષ્ટ્રીય ઉત્તર કરી શકાય જ છે આપણી ઉત્તર માટે આ વાત અત્યંત આવશ્યક છે કે હવે વર્તુ અથવા ધર્મની વિશિષ્ટતા ઉપર અનાવશ્યક ભાર ન મૂકતા સમસ્ત ભારતદેશમાં પ્રગ એ રાષ્ટ્રીયતાનો ભાગ સર્વદા જન્ય કરવો જોઈએ.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ મને હિંદુઓ એ અભિન રાષ્ટ્રના જ આપણો છે પ્રત્યેક હિંદુમાં આંતરિક એકતા અને સત્તાનુભૂતિ જન્ય છે જે કોઈ ગાય બે દુગ્ધોત્તર થાય છે એને ગાયુધ્ય રાનેક સૂચક પ્રમાણ માંથી એનું એ એક ભયંર અને અગ્ર્ય પ્રમાણ છે જે આપણી એ સમ્યક્તાની રચના ૧૧ બાધ ભૂત મિદ્ધાતોમાં ૧૧ પણ તેનું હોય, જે આપણી જર્ણવ્યવસ્થામાં અને ધર્મની બાધ ઉપરિગોના પોગે નરતુન હિંદુ રાષ્ટ્રમાં આંતરિક અને અન્યુ અસ્થિત હોય, તો રાષ્ટ્રને પણ એમ મેલરિન જ હવે ખરે કે આજ અને દેશાદીઓથી નીત દશામાં રહીને મળ્યું, પોતાની એક સપ્તમી સદ ગામિની ઓસ અને રોમ સમાન મહામનરની, અન્ન અને સૃષ્ટિના ધનિદાસમાં અમો નામને પામેલી ભગિની રાજ્યતાઓનું સપ્તમી ઉત્તરનું કિવા નિકે દન થયા વાતા પણ, આ સમયે હિંદુ રાષ્ટ્રમાં સજ્જતાના સમિત્તો દેખાય કે કાવ્યોગે કરીને આજ એક જ સામાન્યના બાધક છાની નીચે વાસ કરનાર સર્વ હિંદુ, સુસમાન, પાત્રી, નિગેરે અન્યો ય આનુભાવની વાગશીમાં વૃદ્ધિ કરે, આ દેશ તેમની જન્મભૂમિ ઉપર પ્રત્યક્ષ જનની કરતાં પણ નિગેરે રતેદ દશાવિ અને સર્વ આવસ્થકતાઓ પુરી પાડના માટે રાષ્ટ્રીય ભાવોથી પ્રેરિત થને એનું રીત સમવાયમાં પ્રવલ્ત કરે તો નિ રાક અને નિર્મિનાદ આ એક અત્યંત પ્રાચીનતમ જીવન રાષ્ટ્રની રાષ્ટ્રીયતામાં અખિન મજાકની કોઈપણ નિરોધિની શક્તિ પ્રત્યવાય દિવા વાધા કરના શામર્થ્ય ધગવતી જ ૧૫ અમને આતા છે કે મિત્રિય જ્ઞાતિ ભારતની એક રાષ્ટ્રીયતાને ગર્વિયમ્ રીનિધી સદ્ગતતા પૂર્વક સિદ્ધ થવામાં સહાયક થઈ સ્વર પોતાના અને સમગ્ર સૃષ્ટિના કલ્યાણમાં પ્રવૃત્તિ કરી અવસ્થ યજ્ઞના પરાકાષ્ટને પામને

* હિંદી ઉપરની દર્શક રાચે

એકીકલ એરદોનો ૩. ૨-૦-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એ ૩ કપની, મુબાઈ,

મહારા મિત્ર દ્રીયા ગાગીમા મહા ધાતી રૂપીયો ખખડાનો સુન્દરી હમતી હમતી પાછી
આવી મિત્ર 'સુન્દરી' પાચ પેનિ-સ્ટામ્પ '

સુન્દરીએ જાના ચાલી 'ઓ' કરું ને રમણીજનસુનલ વચ્ચે તેમ જ નાજ્યસેના સુનલ
સૌજન્યને બૂની નસા નાગી હમે પણ લગ્નથી અધોમુખ બની ત્યાંથી પનાયન કરી ગયા
૩.

એ ના લગ્નના મોઝ ખરીદતા હમારી એની જ દુનસા થઇ હતી દુકાનમાં ખોલતા
જ એ માણસ આનીત પૂ યુ

" મેં માન, આપો નુ જોઈએ છે ? "

મહે કરું—સ્ટોકિંગ

સાદો આ રીધી મદારા સામુ જોયુ ખા પણ મહોડેવી કાર્ડ કથુ હિ એલે મને
મીસ ટક નાગની એક સુન્દરીને સોપીને કથુ કે એમો સ્ટોકિંગ જોઈએ છે સુન્દરી મહોડા
મહોડા જોગાએમાથી દોરતી એક મોઝ હોનમા નઈ ગઈ એના દરનાજપર લખ્યુ હતુ—
" મિત્ર નાનિલાગ મહેને પણ કછ કછ સન્દે પડના લાગો હોન સ્ત્રીયોથી ભરેનો હતો
ત્યાં સમયે ની સ્થિતિને પામ્યો બધી જ સ્ત્રીઓ મહોડા સામે નિસ્મયથી
જોઈ રહી હતી મહે જાન્યુ કે જરૂર કાંઈ જૂન થઈ હિમ્મનથી આગળ નવો જતો હતો—
મનમાં ને મામા દુનિતા કરતો હતો કે યુદ્ધ છોડી નામનુ નરિ

મહો એ ટેમન આગળ લાવી મીસ ટકે એક બીજી સુન્દરીને કથુ—એમને સ્ટોકિંગ
જોઈએ છે તે સુન્દરીએ પણ મહારા તરફ એટલા જ નિસ્મયથી કટાક્ષ નાખી પૂછ્યુ—'આપને
કયા માપ ને જગત સ્ટોકિંગ નાઈએ છે ?' ગુ—આપને પોતાને માટે સફસ જોઈએ છે ?

નિજળીની માડક જૂન દેખાઈ આરી હવે રહમજયુ કે સ્ત્રીના મોઝને સ્ટોકિંગ કટે
છે ને પુરના મોઝને સમ્પ કોને ખગર હતી કે કનકતાના અગ્રેજ ને નિલાયતાના અગ્રેજમા
આટલો ફરક હોને વણા દિનમેલ સૂધી 'વડ છુક'મા વાચ્યુ હતુ કે Stocking એટલે મોઝ

ગમે તેમ યુ તે નિજે જુનના દાગરે ચાગ શિનિંગ આપી રેમી સ્ટોકિંગ (સ્ત્રીને
પેટનાના મોઝ)ની એક જોડ સીઝારી, સુન્દરીઓના મધુર હાસ્યથી પૂકારો મેગબો.

અગાઉ મુ શીજપામે ઉદ્ધ શિખના પણ એક એરી જૂન કરી હતી ઉદ્ધ ગુતકના પ્રથમ
ભાગમા જ લખ્યુ હતું—'માકડી જના તન રહીદું' સુન્દરીએ અર્થ પૂછ્યો આપણે જવાબ
આપ્યો—'વાદરઓ તે રાત કરે છે' માકડ એને વા રા ને જનાતન એટને તોફાન કરતુ—
એ કયા બગાની ડોડરથી અજાણ્યુ છે ! સુન્દરીજી ખુબ અજાણ્યીથી દાઢીપર હાથ ફેરવી મોખી
હાથા 'બાયા! તોયા!' પછી રહમજન્યુ કે એનો અર્થ તો 'કરોળીઓ જાગુ રહે છે
એવો થાય છે

૪.

હમે રાતની ગાડીએ પેરીસ છોડી દક્ષિણ તરફ જતા હતા મહારી સાથે મહારો એક
ખંજળી મિત્ર હતો હમે રમમાં ઈંગ્લીશ કાન્સ રહેન કરવુ આવ્યા હતા ગાડી છોડવા

ઈ બડના ઇતહાસ ૩ ૧-૮-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

માટે રહેશનપર ટનટન-ટનટન થતા જ ગોંડ ફેંચ હમારી ગાડીમાં ચડ્યો એવું તાડ એવું શરીર
ને એનો પોતાં જોષ હમને એની ભાવના વિશે ત-પ થો એની સાથે સામાન પસાર કરી જ નહોતો
રહેશનથી ગાડી ટુટના જ એ માણસ હમારી પામે આવીને બેઠો ને ફેંચ ભાપામાં જી નહો
શુ શુ ન-યો હમે એની સાથે અત્રેશમાં મીનમીન કરવાને ઇ-જા બનારી પણ એ અન્યથા,
અન્યથા હતો ને ફેંચ ભાપામાં અનર્જન ભાવુ થોજા જ્યો જ્યો એની થામી લામી માતમા હમે
એક વાર કિન્દુ રાત્રે જર માખ્યો ને હમન્યા

મહે મહાગ મિત માણિ-રામને કહ્યું—‘ભાડ, આ શુ કરે છે? તારો છે આખી રાત તર
થક કયા જ રો’

માણિ-રામે હમને જવાબ આપ્યો—‘ફેંચ લેા નિ મગાશો પસુ બ-તા મા નદિ ની
સકે એ રો નહિ આગો, બોપડી ઉપડીને તાયના મરિા તો જ એ મોા ટો’

માણિ-રામના ના પ્રમાણે કરના કરના પસુ એણે હમારો પીટો નદિ મૂ થો એણે તો
ચીરની એક પેગી હાથમાં નરો ફગી એક વ્યાખ્યાન આરબુ મહે રિયાર કીયો—
‘આ બના વચારે હુમે! ૨ ને નહક એવું યાદ હતું કે ફેંચ ભાપામાં કોનો
(Cochon) ને ને સૂઈ રહો એવે એા હાથ પડી ને તણના રનમાં વડુ કમો,
કોનો, કોનો

મહાર ફેંચ માનમીને તરથી ભરેલી પેગી આગ તાગના જેની એની મિતિ થ-
એવું મોા ના ચોગા થઈ ગયું એની નાના નારી આખમાથી કાતે આગના તનખ
નીડળના લાખા કાસની ગળ્યકાન્તિના સમયમાં મેરન, ડાટન રિો રહેશન ને એ
જેની રીને જુની ભાસો મારાને તેની જ રીને આ કાસવામી ફેંચ શમ્બો કાપા નાગો
અરથા મોની રિખતાના જોષ મહે હાથના ઝશારથી એને ફગી કહ્યું-મોનો આન એણે
કોટ કાગીને ફગી દીધા, તે અમારી સામે મુકો ઉગામી લ વાને આપી ઉગો મને પુગી
ખાની થા કે મે મોા છે

મહે માણિકગમને કહ્યું—‘શુ આ ગાડો છે?’

માણિકગમ—એમા હજુ કાષ સદેહ રહો છે?’

જનેનની ઉડી લાગાથી એમા ક્રીથી મહે એને ફેંચનાપામાં શનન કરના અવુ
ચોા કમો મહે ખપર હતી કે વાયુરોગમાં શનનની અનિ-જા રહે છે

મહે આપા Monomania—એકાકી ડાગમી અમકનાની ધણી વાતો નાની હતી
જેપરાતિ આગમથી રીને એટના માટે હમે જ ને એ મળીને ખુમ જોરથી એને બાધ્યો, ત્યાર
ખાદ રિશમ યિતો નિ પેનીની ગોતમાં આમરે લીયો

મુકુતિ તથા જગતિ વચ્ચે જે અવરથા છે તેનો આપણો કોષ કોષ વાર અનુમત
ચાય છે તે વેળા આપણો ખદારને અચાજ અભળાય છે પરંતુ આપણે નિપાય નથી
કરી શકતા કે એ અનાજ રમનશિલ્પિનો છે કે વારતનિક જગતનો કારણ એ છે કે એ
સમયે આપણી દ્રષ્ટિએ અર્ધમુખત અવરથામાં નિવેષ જેની થઈ જાય છે

મદને લાગુ કે આગમાંથી કોઈ એટલે આગની ઉભી છે નહીં લાગુ કે ધણીક માણસો કેવલામાં નાનચીત્ત કરી રહ્યા છે તેમાં મદે હમારા ઉન્માદ્યસ્ત કેવલ સાધીનો રત્ન પણ આભરનો એવ જણ મહારી શરીરને અડધો મહારી હાડકો ગઈ ને આખ ઉધડી ગઈ.

આખ ઉધડી જે જોયું તેથી કાઈ શાંતિ નહિ મળી મહે ગુજેનું ? મહે જોયું કે હમારો પેનો ઉન્માદ્યસ્ત બંદી મુકત થઈ હમારી પાસે ઉભો ઉભો પોતાના વાક્યાનુયંત્રો પરિચય આપી રહ્યો છે ને સાત સાત રીઝ લાગે પોનિસ ટ્રાન્સફેરન મહારી સામે પુરખી રહ્યા છે માણિ-રામ હજુ મુનો ઉધતો હતો.

જ્યેષ્ઠ માસનો સૂર્યપ્રનાશ ગાડીમાં પ્રવેશ કરી ચૂક્યો હતો મદને આખ યોજતો જોઈને એક પોલિસ અમનદાર કેવલ ગાઈક બોલ્યો ને બીજાએ માણિગ્રામને જગાડ્યો.

માણિગ્રામ પણ મહારી માથે નિરિમત થઈ ગયો, એણે મદને પૂછ્યું શો મામનો છે ? મેં કહ્યું 'મામનો ગાઈક કાઝ રહ્યો ના, લાગો કે નામ, મેંને સ્વાધીનતાનું અભિમાન રાજનાર કાલવાસીને આવવાના અપરાધ માટે ત્ય અમતનના ચોગાડ મિનિસ અનિધિ થયું પડ્યો તેની તૈયારી ચારી રહી છે.'

માણિગ્રામે કહ્યું મો ગમ્મી હજુ - 'નાનમેન્મ, આપણે બ્રિટિશ પ્રજા છીએ આપણને ચીની કોણ દુખ લઈ શકે ?'

મદ મેં—તું પણ જાણુ છું કે બ્રિટિશ પ્રજાના અનેક અધિકાર છે પણ પાગલ દેસમાં ચારી તે બેની પ્રજાને હાથપગ ચારી કે દરવાનો અધિકાર બ્રિટિશ પ્રજાને છે કે નહિ તે તું જોઈતો નથી.

માણિગ્રામ 'આત્મરક્ષા ખાતર એમ કરવું પડે તો શું વાધો હોઈ શકે ? શું નારો મો ? કે જો જનાઈ તે મદના તો પોનિસ હમને ગાડીમાંથી ઉતારી મોટી તરફ લઈ ચારી.

* * *

મેં હડી આત્મગનાતિઅનુભવના હતાં ફ્રેન્ચિઝ ન મળવાથી પેનિસ હમારી જાગૃત ના ગો નિશચ કરી રાખી નહિ પારના દેશમાં ચારી ચારી તે કદ થયા પહેલાં મોન આવે તે સાર.

સાજના એમ અમેજી શિખેલો આત્મી આ ગો એને હમે સનગુ વૃત્ત ન્ત કહી સભળા યુ બધું સામગ્રી રહ્યા પછી એણે જુજ્ય-આપે એને મદ ભારમાં રાખત કરવા મ્યુ હતું.

"કેવલ ભાષામાં

'શું મ્યુ હતું ?'

"કાશો."

ફ્રેન્ચિઝે આખ કાડી હમારી સામે જોયું ધાપર મીંગતુ પાણી છાંય્યા જેવું હમને થયું. હમને બહુ જ ખોટું લાગ્યું કોણ કહી શકે કે કેવલ જાતિ આટલી અસભ્ય છે !

— હમારી દીર્ઘગય વિનાદમરત માથા “કોનો” સાબળીને સહમ નો કે હમે દોષ સ્વીકારીએ છીએ — હમારી મામુ આગળી બનારી એલે ફગીને કેચ લાપાળો ધુસારે હાથો એનાં ભાષણુમા હમે તો માન “કોનો” ચમ્. જ સહમજ નમ્યા

— હુભાગિમાએ હમાગે નહાણી પોતાની ભાણામા ફરીયાદી તેમ જ પોનિસ અમનદારને કરી સભાગારી

કહાણી પૂરી થઈ । થઈ એટલામા તો ચારે ફાંસાગીઓ ખિન ખિન કરતા હમી પથ્થા કેલખાનનું અપાન, તે ઉપર બૂખનો મારો, ને નળી આ પિસાનોનું અ હારથ—એથી તો હમે ગામ જેના થઈ ગયા

મ્હે ફાંસાગી નુ—મહાત્મ્ય, આપના સમ દેશમા પ્રતિનાનીઓનો આ પ્ર । બેહાસ કરવામા આવે છે

‘શમા’—પ્રાચના કરી ફાંસાગીને જણાવ્યું ‘આપે અર્થ જાણના વગર એ. જા. નાનપાં દશે એટલી હાડી બાગા માટે આપો આટલી તમનીકમા પ નુ પ નુ મગો’નો અર્થ સમ જાવ નહિ પબ—સુ. ’

મ્હેને અપર આડી ગયા અરેરે । મ્હે અમલ્યુનાં લાપુરખનું અપમાન નુ ખિન મોટ અપમા । એ મ્હે મારતાપર આડી મો મ્હે તમ જ એનાં હામા મા ડી

ફાંસાગીને જણાવ્યું—‘એ આપાપર ગમ નહિ ચલાને, “કોનો” નો અર્થ ક્યો ? ‘કોનો’નો અર્થ ચૂવર’

બાપરે । ખેલ નો અગર હતો ? ફાંસાગી લાપામા હુ ન સન । આવે આવે માનવનો મળથ દો ।

મરે ડી કાગાગી ડીગી મ્હે કાન પડ્યા ને સમ આધા કે બરોગ અર્થ જાણવા વગર અવિનમી કોન પજુ સમ નો નહાત નહિ કરો *

મે માસના અકના ચુદ્ધિ
રિપયાનુક્રમણિકા મથાળે
‘એપ્રીલ’ મે ઠમો ‘મે’ નામનું

• ઔન કંચન અદ્યતન એમ એ બી એન ની એક કપાનો હિરીવારા અનુવાદ

રોહમુદા રૂ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિસામી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

અન્યાવલોકન.

૨. મોગલસંધ્યા એક ઐતિહાસિક નવલકથા

[લેખક — રા. રાજે દ્રશન સેઠનારાયણ દનાવ, બી એ, મુંબઈ પૃષ્ઠ ૧૮૮, મુદ્રા બી મા ૦ મળનાનું ઈલાખ — મેસર્સ એન એમ ત્રિપાઠી ગે. કંપની, મુંબઈ તથા પ્રસિદ્ધ મુસોરો]

ગુજરાતીભાષામાં આગળીને વેટે ગણાય એવી કેટલીક સુન્દર ઐતિહાસિક નવલકથાઓ સ્વૈરા, સરકારી અને શિક્ષિત યુવાન લેખકોએ ગુજરાતપામે રચી કરી છે તેમાં 'રિપિન' નવલકથાએ સારૂ ખાત ખેચ્યું હતું એ જ સુન્દર નવલકથાના લેખક રા. રાજે દ્રશન 'મોગલસંધ્યા'નું આ ગેતાનું બીજું પુસ્તક પ્રગટ કર્યું છે તે માટે તેમને અભિનન્દન ધટે છે આસ કરીને પોતાના વ્યાપારીજનનમાંથી સમય કાઢી પાછું આટલી સાહિત્યસેવા કરવા માટે

ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ મોગલનશાના મહાન બાદશાહ ઔરંગઝેબનો સમય એ આ વાર્તાનું સમય છે ઔરંગઝેબ એ બામરે સ્થાપેલી સત્તાનાનું મોગલ બાદશાહનનો છેલ્લો મહાન બાદશાહ હતો બામરે બાદશાહત સ્થાપના જેટલો યત્ન, જેટલી કાર્યક્ષતા દર્શાવી આ આચારમાં ઉતારી બતાવી તેટલા જ ગભીર દોષો ઔરંગઝેબે બાદશાહત તોડવા માટે કર્યા વધવાઓએ વણી જ ગળ્યદક્ષતાથી મહાન સત્તા ઉભી કરી હતી અને છેવટના સમયે એટલું ઔરંગઝેબના સમયમાં તો તે સત્તાના બેમ નહોતી ઉઠી હતી એ સત્તા સ્થાપે થયું એ મૃત્યુનું જાણી બેઠેને આમતણ આપવા જેવું હતું હિન્દુ-મુસલમાનના ભેદભાવ અને વિરોધ જગદસ્તરીતે જામી ગયા હતા અને જાતિઓ એક એકને દુશ્મન ગણતી હતી બાદશાહ હિન્દુધર્મને હિન્દુસમાજનો અને દૂકર્મા હિન્દુત્વ માનનો દુશ્મન હતો રાજમાંથી રાજત્વ ત્રુષ્ણ થયું હતું, ધર્મ અને ન્યાયના તોલ કરવાની જરૂર કરી જ જોવાની ન હતી તેના પરિણામે બાદશાહતમાં વિરોધ ખટપટ, પ્રપચ, મારામારી અને યુદ્ધ ઉભા થતા હતા હિન્દુત્વનો, હિન્દુધર્મનો, ને હિન્દુસમાજનો આ વખતે રાણા દુર્ગાદાસ એક મહાન શૂરવીર, ટેકિનો અને પરમ આત્મચર્યાના પ્રતિનિધિ હતો બાદશાહ દુર્ગાદાસથી કપતો હતો, એના નામથી ધૂજતો હતો, અને એના કાયમા સત્તનતનો હતો પ્રપચ જેતો હતો એટલે રણસમાનના યુદ્ધો ન લડતા ખટપટ, પ્રપચ ને કત્તાદાનાઓ રચતો, પણ કાનતો નહિ પરિણામે દુર્ગાદાસના પ્રયત્ન નેતૃત્વનીએ રાજપુતોએ મોગલ સેનેનશાહતને મૂળમાંથી હચમચાવી મુખ સામ્રાજ્યને ઢીલું, અને પડ પડ કરતું કરી મુક્યું.

દુર્ગાદાસના ઇતિહાસથી હિન્દના અનેક ખેતોના શૂરવીર મહાજનોના ઇતિહાસની માફક આપણી પ્રજાનો ઘણો મ્હોટો ભાગ અચાત જ છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી આપણી શાળાઓ ને કોનેજેમા આપણે શુદ્ધ અને સાચો ઇતિહાસ શીખનાતો નથી એ મ્હોટા દુર્ભાગને અજે પણ આપણે ખરૂં પ્રજાન નષ્ટ થયું છે પ્રજાના આત્મવિકાસ માટે દેશનો એ સાચો અને શુદ્ધ ઇતિહાસ એટલો આસરક છે કે જેણે પોતાના દેશનો ઇતિહાસ જાણ્યો નથી તે ગમે તેવા ગિદાન દોરા છતાં પણ અધુરો જ છે આ કલેઆમથી દેશ અધોગતિમાં નીચે ઉતરતો

જ નમ છે એ સ્થિતિ અટકાવના આપણા વિદ્વાન અને હૃદયિષ્ણો નેતાઓ મળ્યા પાયા ઉપર જ્યાં સુધી પ્રત્યેક સ્ત્રી પ્રજાને કેળવે નહિ અને આત્મમાન વિચારને નહિ ત્યાં સુધીના આત્મોદ્ધાર સારે અધુરો જ રહેશે અમ્હે આજા ગોખીએ છીએ કે આ રસુચિતિ તરફ આપણા દેશજનોના લગ્ન યોગ્ય રીતે જરૂર દોરારો આત્મનિકમની અનિયોગિની જ બરપુર અને જુદા ઇતિહાસના વર્તમાન શિશુઓ આપણી શાળાઓમાંથી સંસ્કાર દૂર કરાવના જેવે.

રા ગોંડગવે આ પુસ્તકની શરૂઆતમાં લખેલી પ્રતિપત્તિ આપણે ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે ઇતિહાસકાર જદુનાથ સરકારે જેવા વિદ્વાન દેશજનો પણ જોડે તેની સાચી ઓ શુદ્ધ વ્યાખ્યાની નથી કરી શક્યા એ એક પ્રમુખ દાખો રા રાજેન્દ્રગવે બતાવ્યું છે શિરાજ મહારાજાનું જીવનકાળમાં રા જદુનાથ સરકારે અમૃતમાં એક વિશિષ્ટ નેખાએ પ્રમુખ ક્યું છે તેખાએ એમાં શિરાજ મહારાજાને યશો ગેરબંધાઈ ક્યો છે ઔરમગેના લુલુ ઉપર જીવતા એક સર્વસાધારણ મનુષ્યના અભિપ્રાય ઉપર પ્રેમ સરકારે રજા મુકી શિરાજ મહારાજાની મિત્ર યદાડી છે આ વાત તરફ આપણા નવનકથાકારે યોગ્ય રીતે જ ધ્યાન ખેંચ્યું છે અમ્હે અને લેખકને ખાસ સૂચનીય કે એ પ્રતિપત્તિના અગ્રેષ્ઠ અનુવાદે રા સરકારને મોકલી આપવામાં આવે આ સ્થિતિ વિષય આટલેથી જ શા માટે અટકવો જેવો ?

હવે આપણે નવનકથા તરફ નજર નાખીએ

મીઠી અને સરસ ભાષામાં સરકારી રીતે લખાયેલી આ નવનકથા આપણા એ સાહિત્ય-વિભાગમાં એક ઉપયોગી ઉમેરો છે ખરૂં છે કે એ કોઇ જાણીના વિદ્વાન નગરને નથી બળી, કે કાર્તિક અને સત્તાની પાછળ દોડના કોઈ પુત્રાને નથી લખી એક નમ સાહિત્યમેવક તરીકે લેખક બહાર આવ્યા છે, અને એમની પ્રજ્ઞા જરૂર આવકારદાયક છે સુન્દર કથા આ પુસ્તકમાં નથી એ ખરૂં છે પણ દેશના સાચા રી પુત્રના સાચા યગોભાન અને અમર કાર્યો આ-લેખામાં છે નથી તેમાં ઓળી વિદ્વાનો આડખર કે નથી તેમાં પ્રવત વિચારચક્રિત છતાં એક સુદર અને સરકારી નવનકથા છે કન્યાપરામણ શરૂનીર અને ઝેડીના પાને એમાં રમે છે વાંચકને પુસ્તક છેડવું ગમતું નથી

ઉપર કહ્યું તેમ કથાના પ્રસંગોમાં દુર્ગા સનાં પરાક્રમેનાં વલુન મુખ્ય લાભ લખ્યે છે એક અત્યંત સ્વામિનિષ્ઠ અને નિમકહનાન શુદ્ધ શત્રિય રૂપે રાણો દુર્ગા સ એમાં સૌંદર્યથી ધૂમે છે જસરતસિંહની આપણે અભિપ્રાય નથી જસરતસિંહના એક ગામોર અને ખૂંટી મિત્ર તરીકે જ આપણે નાદશાહને ક્યા બહારો નથી ? એમના બાળ પુત્ર અજીતસિંહના રક્તની જરૂર નાદશાહને લાગતા એની માગણી કરી ગરવીર રાજપુતો ફરી જીવન થતા ને નાદશાહ સ્કામે મુદ્દનાં રજીસિંગા દુક્યાં આ નવનકથાની શરૂઆત છે માત્ર ૧૬ આ મુદ્દમાં કમને ને પગને નિષ્કળ નીરડે છે પુત્ર એના શાહઝાદો અકબર માપની નાખીને દુર્ગા સને મને છે આ શાહનો સડો કેટલો ઉડા છે તે ૧૧ વર્ષનું દર્શનતથી અર્ધિ આવેખાના છે. બાળ રાજ અજીતસિંહને બાર બાર વડ સુખી શ્રમ સ્થાનમાં ગામવામાં આ પા ૧૩ી એમને,

અત્રેગકર શાસ્ત્ર સત્ય પ્રિયદિત ચ વન્ ।

જ્યાઘ્યાયામ્યસન ચવ વાલ્મીય તપ ઉચ્ચતે ॥ ન મી ૧૫-૧૫

પ્રેતક ૨૬ મુ.]

ઓગમ ઇ. સ. ૧૬૧૧.

[અંક ૮ મે.]

તત્રી—ગ. અબાલાલ છુવાખીગમ જાની, બી. એ.

ગ. ચન્દ્રશકર નર્મદાગક પડયા, બી. એ., એસએચ. બી.

પ્રકાશક—ગ. અમલીયગમ ગોપાનરામ ત્રિપાઠી.

નિપય.

વિષયાનુક્રમણિકા.

પૃષ્ઠ

૧ લોકમાન્યને લોકની સ્મરણાદિ

ગ. ચન્દ્રશકર નર્મદાગક પડયા, બી. એ., એસએચ બી

૩૦૫

૨. ચન્દ્રકેતુ ચન્દ્રિકા ઇ. સ.

રા. લલિત

૩૦૪

૩. અસહકાર અને આત્મશુદ્ધિ

ગ. ચન્દ્રશકર નર્મદાગક પડયા, બી. એ., એસએચ બી

૩૦૬

૪. સખજાણી સામ્રાજ્ય

રા. અમલીયગમ ગોપાનરામ ત્રિપાઠી

૩૧૦

૫. પૃથિવીવલ્લભ કેટલાક સમ્બંધ

રા. ચન્દ્રશકર નર્મદાગક પડયા, બી. એ., એસએચ બી

૩૧૬

૬. સન્દેહી કાવ્ય

ગ. આગેદયાત

૩૨૦

૭. મુન્દ નાગરી જાત કાવ્ય

રા. ગોપાલકૃષ્ણકાવ્યમુદ્રા

૩૨૩

૮. હિન્દ અને જાપાન

ગ. આપુલકર સોમેશ્વર ત્રિપાઠી

૩૨૨

૯. પતિતોદ્ધાન મીમાસા

રા. જગજીવનજીવેશભાઈ અમી

૩૨૭

૧૦. પ્રાચીન તથા અર્ધપ્રાચીન ગિરપુ પદ્ધતિ

રા. અ. માનન નૃસિંહયાન ગાક

૩૨૬

૧૧. વિજાનમૂન

રા. માનજી દામજી શાહ

૩૩૧

૧૨. મહા રૂપી નામ

રા. મનુસર્વ જીજીવતાન મજમાર

૩૩૫

૧૩ અન્થાવલોકન

૨ વીર અને વીરપૂત

[૨ ગો ત્રિપાઠી]

૩૪૪

વાર્ષિક લેનાજમ રૂપીઆ ૯,

હિન્દુસ્તાન બેંક ડીલીંગ ઓફ રૂ. રહાડામાત છુટક અકની કિંમત દસ આના
આ લવાજમ ગણવામા ન લેવામા આવે છે

લોકમાન્યને લોકની સ્મરણાંજલિ.

લેખક - રા. ચન્દ્રશંકર નદાભંજકર ખડયા, બી. એ., એવએન બી
 ૧ લી ઑગસ્ટ ૧ દિવસના ઇનિહાસની એક સ્મરણીય તિથિ. લોકમાન્ય
 તિલકની મૃત્યુતિથિ અસહકારના સમારંભની જન્મતિથિ. લોકમાન્યનું જીવન
 એટલે અધિકારીતન્ત્ર સાથે પોતાનો અસહકાર, લોકમાન્યનું મરણ એટલે અધિ
 કારીત્વના સાથે પ્રજાનો અસહકાર. કેવો યોગ !

ઈ સ ૧૯૧૬ ના અન્તભાગમાં સમાટે દિ દને સન્દેશ પાઠ થો. “સહકાર”
 ન દેવ સર્વેને ક્ષતો-દિવસના રાજ્યકર્તાઓને તેમ જ દિ દની પ્રજાને દિ-ની
 પ્રજાના એક નાયક તરીકે લોકમાન્યે ઉત્તર વાળ્યો. “ઉત્તરરૂપ સહકાર”
 “Responsive Co-operation” જેવો સહકાર રાજ્યકર્તાઓનો
 તેવો મહકાર પ્રજાનો સહકાર થી ગાજ્યકર્તાઓ આરંભ કરશે એટલે સહકારથી
 પ્રજા ઉત્તર દેશે લોકમાન્ય પાકા ગજપુષ્પ, ગાંધીજી સીધા કર્મીની ગાંધીજીને
 લોકમાન્યનો ઉત્તર ન રચ્યો-પુર્યો લોકમાન્યને “સહકારનો ઉત્તર સહકાર” થી
 દેરા અમૃતસરમાં સ્થપનાના ગાંધીજી ઈ સ ૧૯૨૦ માં થના ઉજાણગાથી ઉગ્ર
 ઉદ્દગાર કાઢે છે “અસહકાર” “Non-Co operation” જેવો યોગ !

ઈ સ ૧૯૨૦ ના ઑગસ્ટની ૧ લીએ મૃતમૃતની ચોપાની ઉપર લોક
 માન્યના શબનું દહન થયું તે નિધિએ તે રથને મહા મા ગાંધીજીએ દિવસ પામે
 અદિસાત્મક અસહકારથી સ્વરાજ્ય-સાધનાનું માર્ગ વેગાનું “લોકમાન્ય
 નિનમ્નુ સ્મારક સ્વરાજ્યથી ઓછું ન હોતું જોઈએ”

ઈ સ ૧૯૨૧ નો તે જ નિધિએ તે જ રથને તે જ ગાંધીજીએ તે જ
 દિવસ પામે રાદેશીરજ્જી-સીકાર અને પરદેશીરજ્જી-સીકારનું જન નેર. પુ
 “પરદેશી સિવાય સ્વરાજ્યનિધિ અસમરિત છે”

લોકમાન્ય એટલે સ્વરાજ્ય-સાધના, લોકમાન્ય એટલે રાદેશી લોકમાન્યનું
 સ્મરણ એટલે લ્હેમના પ્રિય સિદ્ધાન્તોનું અનુસરણ એ જ લ્હેમના આત્માના
 તપસ્યુ માટે પ્રતિ અગ્નિ.

ममानोयव] लोकमान्य तिवक [ऑगस्ट, ए'स १९२१

મીળતે હમેશને માટે નાખી રાખે નહિ અને તેની કમી કમીને કાળને પેલા અધિકા નથી આમા ક્ષિત્રનથી બુના પડનાનો પ્રશ્ન નથી ક્ષિત્રનથી નાખતીનિમા લખાં જ્યા અન્યાય, ગેસ અને બુધમના કે અમાનુષી મેના કાલ જેવાં ગમ ગધાના જાના બાજનાં દોષ તે જો 'કાલખી નાખી આમા અન્યાયી' આ ભય માસાને દુઃખ અને કુ-લ જનાજના માગેના મોંઝસનો બહાદુરી કાર્યો બગીચા પ્રપાત છે, તેમા હાથ હા અને ખુલામતને રચાન નથી આમા અન્યાય એક અથ અડેડુ હમે નો આપુ સામાજ્ય જેલુ મો, પાતામના ખુલામત ક્યારે અનોપ થઈ જશે એ નિર્ણય વાત છે ન્યા ડીસેમ્બરના ડેરા અરારીયામા આમ કિન્ની નાખી પચિતિ ફેરવેડુ આ ખેય જેલુ કિન્ને માટે જોગ્યમનું અને પ્રતિજ્ઞાવાળુ છે તે કરતા ક્ષિત્રનને વધારે મારાન છે હા, જગતની બાલદલિયી અને પચિમવા ડીએના ગડાદના મન્યની દલિએ નેતા એ રૂં નેડુ નથી, પ નુ એ જવાબ કલ અમ નાનો નિકમ જગત વાને નામુધી જોગ્યતા માટે લખે આ નો નથી સમયના નગ સાથે એ જવાબ લખ્યુથી ઉપડી નો એ નિશ્ચિત છે અને તેને રથો સુકમવા પ્રમગો કાએસુ ખંધ કલાપિ કાઈ કો જે ફેરવી ચલા જ નહિ કે આ ફેરવેલું નવુ ખેડ ખોટુ જ છે એમ અગે માની શ ના નથી ખરી રીતે નેતા ખેય ફેરવાયુ નથી, પ નુ એ ખેય વધારે નિર્ણય રચપમા અને રથદાનદામા સરગતુ માધી બાપામા મુકાયુ છે એમા કચિરેનો મોય નથી અને એ કિન્નથી પણ નથી ક્ષિત્રનો સાથ છોડવો જ નેડેએ એવો જ તેમા અથ નથી ન્યાય અને મયના રાજ્યમા ક્ષિત્રન જો કિન્નો સદકાર વિરજ્ય રહેશે

આ ખેય આમ સુ રાખુ અને સુ નહિ તે માટે કોએમમા બુદ્ધિ થયો હનો નુ પતિ મનમોહન મા વિવિધ જવા દેતા નુલદ મન્યરીરતુ અન્ય કરેડુ પણ આ રીતે આમાના વિદ્વ હવુ પકિતજ આ માધીજ સાથે રતી નક્કા નથી એ મદાન ખની વાત છે પતિજનો દોભ કુનિમ નથી, પણ સાચા અન્ય તરણુનો જ છે બો એ મનમદ પડી પણ એમલે-દેતાના બીજ જોથી વિદ્વ-વીકારી તીનિ માટે એમને-એક આચા દિન્દો જન તરિકે-ખરે ન આપો અમિતન આપોડુ

એમે મદરવનો બીને હાવ અસદવાગનો પસાર કર્યો છે અસદમારના હરાથી અને ને ના પીતાથી કેટલાક જો બાબી ઉછા છે એ હગવથી મયાનાત વગી જરો એના ભય ન કેટલાક જનો મુજ રવા છે કાઈ તરકાની મદાસત્તાથી ડરીને, કાઈ લેમની ખુલામત પરી છ લીમારી વિખુ ના પડી શમાની નિયનનાથી નો નીને, એકને એ પ્રગતિ અતસ્ય ખતી હાવાની, કાઈ દીવદલિવાનુ જનો વા પડી ના પરિઅમ નિષ્કન જસો જ છે આ વિદ અધમારમા મયગી જશે એની નમિત માન્યતાથી પ્રેગાળે અને એના એના કેટલા માન કાલ્યુથી મે થી ઉછા છે અદમા એમનો દોષ નથી, મનુખ લખારે નિય તાથો રેતાનો પુ વધારી જો રેડે, છે તારે ભય, રામ અને રામ ન ગરે નેડાં કરે છે દિન્ન નુ ખો આ કાલના નયા, આજ વડો ના-એ આખી સરી ઉપરાના ને ને ને રીમ નાતાં (સાચા વાતાં અદ) ૩૨-૦-૦ એન એન નિપાડી એન કપાનુ નુજ

અરૂપરૂપતા.

આત્મશુદ્ધિનું પ્રથમ અંગ જેમ વિદ્યેની વસ્તુઓના મોહપાશમાંથી મુક્ત થઈ સ્વદેશી વસ્તુઓનો ઉપયોગ છે, તેમ તેનું બીજું અંગ અરૂપરૂપતામાં રહેલા અશુદ્ધ તિરસ્કારબદ્ધ-
 માંથી મુક્ત થઈ અરૂપરૂપ ગણાતા બંધુઓ તરફ શુદ્ધ સહજાનથી મુક્ત રહેવાનું છે. આ
 પ્રથમા વધી અપ્રત્યુત પામતો ચર્ચા કરનારાઓ દાખલ કરી દે છે. દાખલા તરીકે જી
 રજવવા થાય તે પ્રસંગની અરૂપરૂપતા, કોઈ વ્યક્તિની અરૂપરૂપ જાતિની કોઈ વ્યક્તિ
 નથી થયો હોય તે સમયની અરૂપરૂપતા, દેવપૂજા પ્રત્યે કે ભોજન પ્રત્યે ન્દાયેતા માણ-
 સની નજરે ન ન્દાયેતા માણસની અરૂપરૂપતા. આવી આવી માત્ર નૈમિત્તિક અને પ્રાંત-
 મિક અરૂપરૂપતાના દૃષ્ટાન્તો વધ એમ પ્રતિપાદન કરવાનો પ્રયાગ હવેમાં આવે છે.
 અરૂપરૂપતા એ તિરસ્કારમૂલક નથી એવું જ નહિ, પરંતુ ઉત્તરી એ તો નવ-જનાપોષક
 કે શુ રૂપક કરવાની જરૂર છે કે ગાંધી અને અન્ય સુધારકો અરૂપરૂપતાનું અનિષ્ટ
 દિનું સમાજમાંથી દૂર કરવાનું કરે છે તે આવી પ્રામણિક અરૂપરૂપતા માટે નથી કહેતા,
 પરંતુ એ અરૂપરૂપતા માટે કહે છે કે જેથી દિનું સમાજની વામુક કોમો જનની
 કાયમને માટે અરૂપરૂપ ગણાવી નીચી મનાય છે અને આર્થિક વ્યવહારમાંથી બાકી થાય
 છે કે શુ એ રૂપક કરવાની જરૂર છે કે ગાંધી અને સુધારકો અરૂપરૂપતાનો વ્યવહાર
 વધારે કરવા નથી માગતા, પરંતુ અરૂપરૂપતાનો અરૂપરૂપતાને નામે ને ખોટો મથાવ
 કરવાનો વ્યવહાર થાય છે તેનું પાશ્વર્ય ખુલ્લું પાડવા માટે છે કે જે ધોળા અને ને કાગળ
 કાગળ પ્રમદી નાં વ્યક્તિ અરૂપરૂપ ગણાય છે તે જ પાળે અને તે જ કાગળે અરૂપરૂપ
 કોમો કોઈ વ્યક્તિ અરૂપરૂપ ગણાય એ એવું વસ્તુ છે, જે ધોળા અને ને કાગળે દિનું
 સમાજની અમુક કોમો કાયમને માટે અરૂપરૂપ અને નિહિત નામ છે તે બીજી વસ્તુ
 કે ગાંધી અને સુધારકો કહે છે કે સામાન્ય નીતિ અને ન્યાયની રૂઢિ-ગો વિપ્લવ
 દ્વારા જેના તેમ જ નાની એકતા અને ગૌરવી પ્રતિષ્ઠા દિનું સમાજની અમુક
 કોમો જનની જ અરૂપરૂપ અને નીચ ગણાય ને ગણાય નથી જના મુદ્દા દિનું સમાજ
 અરૂપરૂપતાની અશુદ્ધિમાંથી મુક્ત થઈ પાતાની પ્રગતિ નવ કે મોને સમાજની નજરથી
 નહિ જુએ અને રૂપ નહિ ગણે ત્યાં સુધી દિનું બીજી સુધારેલી ગણાવી જો આદે
 સમાન ગણાવાની માગણી નું મ્હો સહને કરે છે કે જેઓ પોતાના અવજનોને ન્યાય કરવા
 તથા નથી તેઓ બીજા પાસેથી શુ મ્હોને ન્યાય માટે છે કે અવજન બંધુઓની અરૂપ-
 રૂપતાની અનિષ્ટ દિનું નિમજ થયા વિના દિનું આત્મશુદ્ધિ સંભવની નથી, ને
 આત્મશુદ્ધિ વિના રૂપરૂપતા કા ?

અને હતા અરૂપરૂપતા પ્રત્યે બીજી વાત નથી એમ નથી, ઉત્તરી એ બાલુ એટલી
 નથી પ્રગત છે કે અરૂપરૂપતાનું અનિષ્ટ નિર્મલ વસ્તુમાં ગંધીજી નામો કે કેમ એ જેની તેની
 નામના વાકાવત્તા (અ. ગ્વેરીયોસક્રી) ૨ ૨-૦-૦ જેન એમ વિષાગી એન્ડ કંપી, મુમ્બ

શકનો વિષય નથી પ્રથમ તો એ પ્રશ્ન પૂછવામા આવે છે કે જે બે સંક્રમણોથી ઉત્તર આવેતો છે અને જે બે ઉપ સામાજિક અને વાર્ષિક કારણોના પરિણામરૂપે મોનના આવે છે તે બેને માત્ર વ્યવસ્થાપનની કે સાંસ્કૃતિક એકતાની સાદી ભાવનાઓની દૃષ્ટિથી જોવો એ શું માન્ય છે ? સમાજરચનામા અબની ભાવનાત્મક વ્યવસ્થાઓ કરતા અધિકા બેદન્યુ વ્યવહારિક સત્યો શું વધારે અસરકારક નથી નીવડતા ? બીજા પ્રશ્ન એ પૂછાય છે કે ધાર્મિક સમાજરચના અધિભારના યોગે નહિ પરંતુ અમ ના યોગે કરી દે દોષ તો પણ ગોંધી દ્વારા જ નોખીને જામેતો બે માન એ દમ અદ્યત્ત થઈ જાય એ અધીરી આશા કે વ્યવહારિક કે આ પત્રાનો ઉત્તર પણ એ જ હોઈ શકે કે ગાંધીજી કેટલાકે છે તે જોવાનું છે

૪

મઘપાનનિષેધ.

આત્મશુદ્ધિનું શીઘ્ર અગ્ર તે મઘપનનો પ્રચાર મન્થ કરવાનું કે મઘપાન એ અનિ છે અને તે દૂર કરવું જોઈએ એ તો લગભગ મન માં જ સીમરે છે, પણ તુ રસ્તુશ્ચિનિ જો નિ અનિદિન દારૂનો ઉપયોગ મધને જાય છે એમ આપણે જાણે છે ચિન્તિત તો તિન્દમા આ રા તે પદ દિન્દમા રૂનો ઉપયોગ દાનના જેટલા અગ્રતર વિસ્તારવાનો હતો, અને એમ કહેવું બિન નથી કે દારૂનો ઉપયોગ વધવામા ચિન્તિત રાત્ર એમ કર વધારે રીતે જાગ્યું રહે ચિન્તિત સાર દારૂના વેચાણમાથી મોટી આવક કરી દારૂના દુર્ભાગે દ નો ઉપયોગ નવ તદમા એનો માર્ગ છે અને તેથી દારૂની બીજી દૂર કરવા અગ્ર મંદ કરે એ આજ રાખતી વય છે ગાંધીજી કરી જા છે કે નાર પીવાં આપણી પ્રાણની નીતિ બગડે છે એટલું જ નહિ, પરંતુ તેથી દેશને મોટી આર્થિક હાલ થાય છે અને તેથી એ સામાજિક અશુદ્ધિમાથી પ્રભુ દુન થરી જ જોખમે દારૂની બ નાનું કરી એ સાંસ્કૃતિક આત્મશુદ્ધિનું નાનું અગ્ર છે

આ મઘપાનનિષેધનું કારણપાર ઈ એટલું કહેવું નથી પી. આગળ પહેલા રાખ વાળી યોજના દારૂ કાન માટે જ દેષ વાન અને તદમા મારામતી થરાનો ભય રહે છે કે એક રીતે દારૂના પીડા મન્થ કરાવી મકાય એ દારૂના વ્યાપારીઓને અમલરી દારૂ વેર રાજ દમ જ બન કરાવી સમાન તો તો માત્ર આશા રહે ખરી એ વિચારમા ગાંધીજી પ્રવાનો આદર્શ છે અને તદમા તેઓ થકા થકા રાયા કે આરા સામાજિક સુધારણા કાર્યમા તો મદદ કરીઓ પણ સાદામ્ય કરી નકે પાનીડ તો એમની રીત પ્રમાણે એમ રીક વાળ્યું તે મિલક કરના મનને યત્ન કરી જા છે તેઓ કેટલાકે છે તે તો સમ સ્થાનિત કે છે

સખળડખળ સામ્રાજ્ય.

લેખક — રા રમણીયરામ ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી.

ઇતિહાસના વાચકો પણ લગભગ હેઠલેખ આગળી અડાડી વિચારદશામાં સ્તબ્ધ થઇ રહે તો યે તેમાં આશ્ચર્ય ના લાગે એના વિચિત્ર મનઃગોમાથી આજ જગતનો વર્તમાન ઇતિહાસ દોરાઇ રહ્યો છે જુની-જૂની વિભિન્ન અને વિચિન્ન પરિસ્થિતિઓમાંથી જગતના સર્વ દેશો આજ પસાર થતા રહ્યા છે કેાઇ ચિત્રવિચિત્ર અને ભવન્ન લાગે એની મનોદશા એ દેશોની પ્રતિ અનુભવી રહી છે મહાન ગણાતા સામ્રાજ્યોની ડક મુઠા પણ આજ હીની બની વિખરાઇ રહી છે, અને ફરી વળ ચઢકારી જગત રહામે ઉભા ગેરનાની અત્યારે તો હામ ની નથી એશિયા ખંડની પ્રજાઓનો એક નખત ઝટનો દિવસ હતો, જ્યારે યુરોપની પ્રજાઓ નગન અવસ્થામાં જગતી છવન ગાગતી હતી પણ વાન મનાતા આજ યુરોપ આવી સત્કૃતિ, વતીના પ્રજાઓ ને પ્રગતિના મૂલધારોના ખોના એ ખડ તરિકે સત્તા ભોગવે છે એશિયાનો મૂલ ઝાખો પડ્યો છે જંપાન જેવો એશિયાઇ દેશ મરદાનીથી આગળ વધ્યો અને પ્રતિભાથી યુરોપની પ્રજાઓ મમક્ષ સમાનતાની કક્ષામાં હક ને સ્થિત થઇ બેઠો પણ તે એક જંપેન જ જંપેનને એશિયાની પ્રજાનું અભિમાન રહ્યું હિં, પણ યુરોપીયન પ્રજાઓ માફક સ્વાર્થ આધનાને એ મલાયે તત્પર ગયું નીન સાથે સહવાર પડ્યા એ વર્ષ ડહ ખડાના ઠાંટી ડહ ને, કાસ આઠરી રહે છે હિન્દ ઉપર લેનો ડંગો ન્હાનો નથી પણ પાણી પીના આવેના નખના મહેમાન જેમ ધરના માનિક થઈ મેસે તેમ આપણા અગ્રેજ ગિરાદરો હિન્દુ સમિરન થઇ બેઠા છે એ ગિરાદરો એનો હાથ ખૂતવા દે એમ નથી

યુરોપના છે ના વિખત પડી જગતની બધી પ્રજાઓના દૃષ્ટિમિન્દુઓ લાકર રીતે લદનાયા છે જે મહારાજ્યો જમન રાજ્યસત્તા રહામે જે જે કાન્થો દર્શાવી યુદ્ધમાં બેડાયા હતા, તેમના પાખડ ઉગાડા પડી નુકસા છે 'ન્ટાની પ્રગતના ગ્લાણુ મર્થે, અન્ધાય ને જુનમની વિરૂદ્ધ અગ્રે હે યુદ્ધ મા યા છે એ ૧૯૧૪ આનબના હેશા હડહડના જુગાલા અને લાકર પાખડ હતા જે હવે ઘણા પ્રપટ થઈ નુકસા છે પોતાના જ રાજ્યના અને આર્થિક સાર્થો માટે જ આ મહાન વિશ્વવિખની યુદ્ધ મગાડુ હતુ એ ઉપર હવે ન પિછોડો રહી સમ્યો નથી આ સિથિતિમાં બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં શુ અનર ગેર નવસ્થા ચાલી રહી છે તે ઉપર આપણે ગ્રેજ નજર નાખી જઇશુ વગતિ એવો પ્રશ્ન રહેજે ઉઠે છે 'ભાઇ, આ તે શ થતા બેજુ છે' આ ન્હાના સરખા લેખમાં એ જ પ્રશ્ન ઉપર ડહક ચર્ચા કરનાની પ્રશ્નના રવામાં આવી છે વાચકો પ્રથમ જ ૮ એ વી દેના માણ છુ કે 'કાઇ રાજદ્વારી પુરુષનો આ લેખ નથી, ગજબીય વિષયોના મધ પાખટ નિચાગકનો આ લેખ નથી, કાઈ ઇતિહાસવેતા-લેખકનો આ લેખ' નથી સાધારણ શુદ્ધિથી સહમજી સમય એટલું સહમજી શખી આ ચર્ચા કરી છે કાઈ પાઠક વિચારક કે અનુભવી દિવદર્શી લેખક આ ચર્ચા વધારે શુદ્ધિથી રરો તો તેનો હુ જહુ ઉપકાર માનીશ

સર્વલેક હોમસનું નવું પરાક્રમ ૨૦-૧૨-૦ એન અમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઇ

અચારે ક્રિષ્ટિય સામાજિકતામાં શું શું ચાલી રહ્યું છે? એનો નિચાર કરવાની-એનું પા-
નદિ તો કાનુ પછી ત પૈસા કહાડવાની જરૂર તો કાનુ પછી સીકારને જ યુદ્ધ પછી સામા-
જિકતા સત્તા વધી કે નમી પડી? સામાજિકતાની પ્રજાઓની આર્થિક સ્થિતિ વધારે સગીન નથી
કે નમી? એની ગજબાન પરિસ્થિતિમાં શું રહ્યું? પડ્યો કે નહિ? એ સામાજિકતાની
અધિકારી ક્રિષ્ટિય શું મનોદશા ભોગવી રહી છે? આટલા જ પ્રશ્નોના ઉત્તર સર્પૂર્ણપણે દેના
માટે ચર્ચાઓ ૬ વી હોય તો ખુબજ કસાય પછી એ જનનુ અસમ્યક કે જતા આપણે હુકમ
ચિચારી જોડી.

આવશ્યક અભ્યાસકરને એટલું તો નાગવું જ લેઈએ કે અન્યત્ર સામાજિકતાની મગીનતા
એટલી મધી પ્રખર છે કે એને 'રહેજ' પણ આવ્ય કાનુ આપી રહે નહિ. એ ખરું જ કે
પછી સામાજિકતાની એટલા યુદ્ધ પહેલાં હતી તે હવે તથી રહી તેનું શું? એ એકનાનો ભગ નિ,
અનિનિ વધતો ચાને, જૂનીજૂની પ્રજાઓ વચ્ચેનો રહેજાવ નુકસાન જ ચાને, અને પ સ્પર્શના
મિત્રતાવને રથાને સુખાન જ રોષાનો ચાને, આક્રાંતા અને ક્રિષ્ટિય પ્રલોભના વચ્ચેના
કિન્દ્રિયો તરફ સુખાન જ રોષાવામાં આવે, ને કિન્દ્રિયોના કિન્દ્રિયો અંગેને તરફ સુ-
ખાન વચ્ચે, કે અંગેને ન્યાય ને મરફતને જુની જાન અધિ મિત્રતાવે રી રહે નહિ તો
પછી રિલામે સામાજિક સગીન અને કે નિગમ? અંગેને કે ક્રિષ્ટિય ગોગઓ કિન્દ્રિય મા આવી
અન્યત્ર રીને રી રહે, અને કિન્દ્રિયો એ દેશોમાં હુકમવા હુકમ કરતા પછી નિરોષ કે મદ
રિથિતિમાં મગડવા કરે તો એકમૂલ ક્યા રી રહે? સામાજિકતાની મગડવામાં હુકમ કરતા પછી નિરોષ કે મદ

ઈ ૧૩ આજ વર્ષેથી મહા રાજસત્તા ભોગવતું આ શું છે એ સત્તામાં સામાજિકતાની
જૂનીજૂની પ્રજાઓને અટક પ્રેમ હતો, એના ન્યાયત્રમાં વિધાય હતો એ ગિયનિ આજ
અન્યત્ર ન્યાય ગળ છે મહાપુદ્ગમાંથી રહેનાની જા મેજીને મહા નીકળવા પછી
મગડવા ખાનેખરાય જની રહ્યું છે એને તારવા રવાયમાંથી નીકળી પુ પો ના જોએ
મગડવા પુતળાઓને ગઢિંગ રીકમાંથી-ઈ ૧૩ની ગજબાની હુકમમાંથી હુકમે રી પાવો જોઈએ

ઈ ૧૩નું એક ઘણું જુનું પુગાન અગ આપરને-કે ઇ ૧૩ રહ્યો અન્યત્ર માટે યુદ્ધ
માડી રહ્યું છે એ યુદ્ધ લાગા વર્ષેથી ચાલી રહ્યું છે સરકારી અમનવરોના ખન થઈ રહ્યા
છે પ્રજાઓના હોલી પલ રોષાન નુકસા છે પ્રજા અને સત્તાપ્રિયોઓ એકમેકના ખૂનના
લગ્યા જની રહ્યા છે આજ વર્ષે પછી કષ્ટક મમાવાનીના ચિદ્ધ જણાય છે મીનકેરના
આગેવાન રી રોંગ આપરલેન્ડની એક જળર રન વ્યક્તિ છે અમનવરોના પગઓથીએ
મારમાર ખાઈ રહ્યો છે આજ ઇ ૧૩નો પ્રવાન રી રોંગને ઘેર નોનગી રથો છે વર્ષોના
જુની તાટક ઉપર પડે નાખના કડી રથો છે કલકો ને કનકો સુની મમાવાન માગી
રથો છે આપણે આતા રાખીશું જ કે એ મમાવાન આનરેન્ગી મુખિત રીરાય અન્ય
કેઈ પરિણામ પામશે નહિ આપ પેડની લગનમાં ખુન રોષા ને હજારો પ્રજાઓના જન
ગના ઇ ૧૩નો પ્રવાન વણી રમશે રમી રથો છે સાપ સાડામાં આવાવિના નમે નહિ

એવો એ હોશીયાર છે આપરનેન્ડો સંતોષા વિના સામાજ્યનો પાયો મજબુત થઇ જ નહિ એ વુ મહમદ નથી શકાય એવું આપરિશ લોકોએ યુદ્ધમાં મોખરે રાી પોતાના જ્ઞસિદ્ધાન એ નથી આપ્યા આપરિશ પોતો રજો ગોગ અને ધમ દ્વિચિયત છે પણ આપરે મહા મહા ન્યાયી ઈન્ડીની હુકમત ત્યા માને છે અને છેનાં રેટનામે વોટથી એ પોતાની સુમ્તિ માગી રજા છે પણ હજી મગી રજી નથી હવેલે બેનુપમની મહા રહેજે દોડી ગયું બેનુવમની મુક્તિ માટે ઈન્ડી આપરેન્ડ, તેના મરથોળા અને રિન્દુગનાનાં અર્થનાં ને અસખ્ય મનુષ્યાનો ખુરદો કરી દીધો પેને નિર્મન, દેનાફર અને નિસ્તેજ બન્યું અને આ બધાને પણ એનો મા માર્યો એમણે જાણી ગેલો, કોઇક મદાન આરાઓમાં ન આરાઓમાં, ચિટન ઉપર દાશલુ ભય એ સામાજ્યના અસ્તિત્વ માટે ભારે ચિન્તા કરાવતી સ્થિતિ છે મહમદ પોતાના ઈર્ષ્યને આગળ ધરી ચિટનને જ્ઞસિદ્ધાન આપ્યું ચિટને આ વફાદારીનો બલો વધી જ દુનખી રીતે રાગમાઇ મરતુ જોઇએ એમ આપ્યો અપરેન્ડ અને હિન્દ એની બેકરેલાનીના મુખ્ય સ્થાનમાં મન્યા સિગીશ ન્યાય અને સિગીત વેળવ પુત થયા સામાજ્યના લગભગ બધાં જ અગોની પ્રમ્તઓએ તેમાં વિશ્વાસ ખોલ્યો અપરેન્ડમાં ખુતામ કરી થઈ રહી ખુદ પ્રમ્તએ નઅનો ઉપયોગ કર્યો ગીરીન વોંગ તો નહિ પણ ગભ્ય રામે બા ઉપા જેવું તો ખરૂં જ એવું થયું સિગીત સત્તા મહાગેટોની હોના ઈર્ષ્ય એજો મણું આપતું પડ્યું આજ સમાધાનની વાતો ચાલી ગઈ છે આગિનાના નમદસ સાહેમર્તી મદ હવેરે નેરી પડી છે સરથાનોના બાવ વવારવા પચા છે

હિન્દનો પ્રમ્ત આની ઘણો જ નિષ્ટ અને લયકર છે વખત એવો હતો કે જ્યારે ઈન્ડી જ નહિ પણ જગતની બધી પ્રમ્તઓમાં હિન્દની નિર્મનના પ્રખ્યાત હતી પણ હિન્દની સરકૃતિ પુરાણોથી પણ જુની છે તેની પ્રજાનો શૂરી ઇતિહાસ હજી સમૂળે જૂસાઈ ગયો નથી હજી શમા અનેક ન્હાનાં મ્હોટાં હિન્દુ, મુસનમાન રાખ્યો અસ્તિવમાં છે હજી એ જ નૂરી ગમ્તઓના વારસા નિષ્તેજ અને જગાળ અવસ્થામાં યે એ સુનામી જીવન ગાળના શરગભરી રીતે જીવે છે ખગ હજી જમીના દૂડાઓના કહેવાતા રનામિ તરિકે પણ ઉલા તો ગયા છે હજી હિન્દુ જગજુવુ વિદ્યાન સાહિત્ય પ્રમ્તને સદેશ આપી રહ્યું છે હજી હિન્દમાં રવિન્દ્રાઈ ટાગોર, સર જગદીશ બોસ, અને જગના મહાપુરોમાં પણ અઝ ભાગે જ વિરાજતા કૈમધીરદેશમેરક મદાતમાં ગાનીય દેશને બોક સદેશ આપી ગયા છે હિન્દની પ્રમ્તો સાચા દિનથી ને શુદ્ધ ભાવથી ટોરનાં આરિચ્ચના નેતાની અગત્ય હતી ગાધીજીએ એ ભારે જોડા આજ પુરી પાડી છે યુદ્ધ ગુલિંગ રાતા દિ'હીની કાઉ મીનમાં મિગજતા સંબંધોએ પણ અળજની મદદ ઈન્ડને મોકલી અને લાખો મનુષ્યોના પ્રાણો બનિદાન માટે તૈયારી કરી, ઈન્ડને જ્ઞસિદ્ધાન આપ્યું, બકદર ભત્તી નાનેલીને બની જઈ, વડીભર મ્મરજુનાયી જૂગી નાખી, સામાજ્યનો ધમ જ વિચાર્યો કાઉનિંગ સ્ટ્રીટના રાજાંરી પુરોએ દિ દો બહુ બહુ અભિનદન આપ્યા, મ્હોટા મ્હોટા વચનો આપ્યા અને જીજ્ઞા વણા / મ્યા

મિલનના મહા સહજાગે યોગ દર્શિત જેવા એક ન્યાયમંત્ર અર્થે અમમતારે તે વખતે
 હિન્દના રાજ્યતત્ત્વના ચક્રાની હતા ચુક પુરૂ થતાની વાગ એ રાજદ્વારી પુરોએ પોતાની
 કલા નિમાગના માડી પોતાની મેતરજની માણ રમવા માડી, કટંગની એક રકી હિન્દના
 રાજ્યતત્ત્વના ત્યાગના ચક્રાની નોંઠ એમસાથે હિન્દ ઉપ લુત્તમના અને ત્રાસના કેરવતાના માયા
 નવા નવા સ્વાતંત્ર્ય પ્રેરિતધેકે કાચા એ ધડાયા, અને પ્રમજીવનના જગના મટિયા એત
 નનો ખસ કંવા પાના ભીરા આખા દેશમા ન્યે રહામે નરિ પણ હિન્દના અમમ
 દોની ત્વતા રહામે નડ ઉઘા જેવુ જ થયુ ૧૯૧૫ મા હિન્દના પગમ નિચારક રાજદ્વારી
 મનાયુ પ દિરોજશાહ મહતાનુ અનસાન થયુ મુમાર્તી કારેમમા દેશના બૂદા પરી ગયેલા
 એ દેશ પક્ષે એક થવાનુ કહેલુ મોકનાયુ પ્રમજેનતના ગ્રાખા પડેના બીજને પુનરજીવન
 નાયુ અને આજ ૧૯૧૫ થી માડીને ૧૯૨૧ ના ૭ વાના દૂક ગાગામા હિન્દની સ્થિતિ-
 પરિસ્થિતિ વણી જ નિવસાયુ મીતે નવામ મઠ છે એ ૭ વર્ષમા બનના મહોટા ગણના
 વનિષ અને શુદ્ધિશાલી ગેસેવકો-નવા ને લુતા-ના માથ મપાવ ગના છે નોંથી મદેન
 વઠ હેવાને તોડી પાડી દેશના આ ઉડગતા મહાનિદાસમા પોતાનો બાજ
 અભિમાનથી લગનનાર નવા નિગાળીઆઓ ધણા આવ્યા ને ધણા ના આ ૭ વર્ષમા
 હિન્દના અનેક પુરો વિરોધ થયા એમાથી ધણોની આજે મહાભાગત ખાટ કિ દને સાડી
 દી કે ૧૯૧૬ ની તરફાનમા નોં એમદાની મરકારે ૧૯૧૬ એક ન્યે એ જ વાના
 એનાંતમામમા જીગાનાગા બામમા એક દિન્દીઓનો કતેઆમ થયા તારી આ દેશની પ્રજા
 પ્રતજીવનો ઉદાર કરી બી કે આધીજ જેના પ્ર મળના પગમ મિતે પણ આજ દેશના ન્યાય
 તત્ત્વમાથી નિવાસ ખાધો છે મયામહ અને હેરો અસહ્યગની પ્રયઃ તો-પ્રજાનિના એ પુગ-
 પનિવનક નેતા ગતી દા કે પ્રાને જાને નેન આપી ત્યા કે પ્રજાને પ્રમજતુ બાન નેસી
 જઈ છે સ્વરાજ્યની સાવના માટે યા હામના મહાનર દેશમા આરે તરફ પ્રજાની ત્યા છે.
 દુના દેવપ્રેમ અને સાચની મૂન જગ સી ત્યા કે અદ્વિસા સીખવી ગદા છે બીપુરના અને
 ગામના ધનિકો અને સીમો, ઝિમિન નો અમલુ એસ એવા અનેક હિન્દસતાનો આ
 દે પ્રજામ દેશથી અને વીરતાથી જગી ન્યા કે અને સુગત્યવિના આ દેશમા શાન્તિ નથી,
 અન્દાગી શુક્તિ નથી એ નન અદોરા આરાધી રહ્યા કે સરકારી અમલારામાથી ધણાએ
 અ પ્રાતિનો ખસ કરવા અનેક પ્રપચનનો પાથરી રહ્યા કે પશ્ચિમને કોર્ડ કોઇ રથને
 ખૂનામ યા થપ રટે છે અમદકારમા ના માનનારા પણ ખૂનામગીમા જીવન ગુનાગ વડ
 વડ મન્યાની ગને ના શુભો આ ખૂનામ યીમા ભાગ ર્થનોદાન વધાર છે અમદકારના
 નિદાનને, પ્રતિતિને કનમ વગાટે જ અમદકારના શુભો વિરોધીઓને દ્વઢવાના રસ્તા
 કરી આપે કે આવી થિતિ આજ હિન્દની કે અને એ સ્થિતિ હાલુ નાના વધારે સિધમ
 થતી અને વધારે ગુમાતી ને ગુમાતી જાય જ હિન્દવાલીઓની માગણીઓ ગીધા અને સપટ
 સદેશમાં અનેકવાર કહી દેવાઇ છે ત્યાં જે અધિમરીઓ પોતાની જ નીતિ ચલાવી રહ્યા છે

સામાજ્યનું ખીલુ અગ ઇશ્ટ છે ઇશ્ટને સ્વગત્ય આપવામા આનુ છે એનુ આપણે કેટલાયે મહિનાઓ ઉપર જાણી શક્યા હતા પણ તે વાત એ એક ભ્રમ છે ઇશ્ટનું સ્વગત્ય હજી એ આવતાનું છે ત્યાં પણ એની જ લાક્ષણિક રીતિ છે અગ્રેજીવાલીઓ ત્યાં એ પોતાની વિદ્યા અજમાવી રહ્યો છે ત્યાં પણ પ્રજામા પ્રવડ અસતોષ, અમનસી તત્ત્વ અને સત્તા સ્થાને લગતર વિરોધ જામી ગયા છે ઇશ્ટને પુરેપુરી સ્વતંત્રતા જોઈએ જીએ ઇશ્ટને પણ સ્વતંત્ર પ્રજા તરિકેના બવાયે હક્ક જોગવવા જોઈએ જીએ

હિન્દુ, આયરનેન્ડ અને ઇશ્ટ કરતાં એ ગુનાના બધા સરથાનો પણ પોતાના અધિકારો વધારે માગી ગયા છે એ સરથાનો ઉપના ત્રણ દેશો કમતા વધારે સ્વતંત્ર છે છતાં એને વધારે સ્વતંત્રતા જોઈએ જીએ છે ના યુદ્ધ એમને એ માટે પ્રેર્યા છે સરથાનો કહે છે કે હવે તો સામાજ્યના દ્વિતાદિતને નગતા પ્રત્યેક ન્દાના મોટા પ્રશ્નોમા અમ્હારો અભિપ્રાય-સમતિ લેવાની જ જોઈએ પદ્ધતિ સ્થાને વ્યાપારને વળતા પ્રશ્નો અમ્હારો અમ્હારી અનુગતિઓ પ્રમાણે જોડી લઈએ અને અમ્હારા નાનોને સ્વતંત્ર ગીતે એ દેશોમા ગળી જાય એ વિગેરે આનો અર્થ એ જ થઈ શકે આ સરથાનો પોતાના ઉપર ઇંગ્લંડનો કોઈ પણ અધિકાર હવે વધારે વાર આનું રહેના દેશ માગના નથી, અત્યંત, ઇંગ્લંડ અહિંત જ્ઞાન એવી રીતે કોઈ પણ દેશ સાથે એ નહિ વર્તવાને તથાપ છે ઇંગ્લંડ જો એ હક્ક ના આપે તો સરથાનો ઇંગ્લંડથી જી. પડવાની ધમ્મી પણ આડગતી રીતે આપી ગયા છે. કે ના યુદ્ધમા અમ્હારે સરથાનોએ ઇંગ્લંડને દ્રવ્ય અને માણસોથી જે મદદ આપી છે તેના બદલે આ જ રીતે અમ્હારે મગવો જ જોઈએ ઇંગ્લંડના નીવાર પ્રધાનમંડળની રમત આ સરથાનો સાથે નબી શકી નહિ જો સરથાનો હિન્દીજાતીને કે અસહ્યાર આંગ્રીને ઇંગ્લંડથી નુકા પડે તો ઇંગ્લંડની સત્તા નમણી જ પડી જાય અને સામાજ્ય આચળી જાય આ પરિસ્થિતિ ઉભી ના થવા નેવા માટે ઇંગ્લંડે સામાજ્યની પતિદ-ગંભીરિયન ઇન્ફ્રન્સ સ્થાપી છે સરથાનોના પ્રધાનો-પ્રતિનિવિઓ ઇંગ્લંડના પ્રધાનમંડળના વડાના વધારે તુલીયાર છે આ એને પડોચી શકે એમ છે એટલું આપણે જોઈ શકે જીએ ઇંગ્લંડની સત્તા સરથાનો ઉપર હવે વડા ઉતરીને જોઈએ તો ધણી ઓછી થય છે સરથાનોમા પણ ગોરી ચામડી છે આ એના પ્રધાનો ઇંગ્લંડસાથે, પોતાની સ્વતંત્રતા પૂરેપૂરી સચવાય તેટલી નથી સાચરીને સમજ તો ગળવા માગે છે હમણી ઇંગ્લંડમા આ પરિપદ ભરાય છે એમા સામાજ્યને લગતા અનેકવિધ પ્રશ્નો ચર્ચાય છે સામાજ્ય સગીન બને અને એકતાનો મૂર વધારે જામતો રહે એ લક્ષ્ય છે પરંતુ સ્વાયસાધુઓની આ પરિપદ એ લક્ષ્ય કેટલું સાધી શકશે એ મહા શકાનું કારણ છે દરેક દેશના પ્રધાનો ખરે જોતા પોતાના જ હિત માટે આવ્યા છે તેટલા સામાજ્યના હિતમાટે નથી જ આવ્યા એ સ્પષ્ટ જણાય જાય છે હજી એ પરિપદ, આ વેખ લખાય છે ત્યારે, હમણા જ શરૂ થય છે પણ જે થોડીયે નીગતો આવી છે તે ઉપરથી અત્યારે તો આ જ નિર્ણય બાધી શકાય છે હિન્દુતરફથી સંગરે નિયુક્ત કરેના

એ જાણ મિ શાસ્ત્રીપાર અને કચ્છના નરેશ એ પરિપક્વ મિત્રો છે જા મને નમિએ પ્રગતી પસંદગીની નથી અને પ્રજા એમના ઉપર વિશ્વાસ નથી એ વાત પ્રજાએ ગાંધીજીની સંભળાવી છે એ નાન આપણે બાલુએ મુખેએ તો પણ એટલું તો કહેવું જ પડ્યું કે હિંદની વર્તમાન પરિસ્થિતિ સમયમાં પરિપક્વ સમજ એમનો જે વાતો રજુ કરી છે તે સમ્યક્ વેગમાં છે, અને એમાં હિન્દનો દૃષ્ટિબિન્દુ મુકાયો. તથા શાસ્ત્રીપાર જેના જેના એક વિચારક આજના દિવસે વિનંતીએ ઉતરતા જાય છે લોકસાસનમાં આ ના પ્રતિનિધિત્વમાં માનના માઓપાર આજ જુદી સ્થિતિમાં પરિપક્વમાં ગયા પછી પણ એક દિન્વાન તરીકે નવું જોડે તેટલું નથી વતાં શકતા એ મહા એ ની કથા છે.

આમ સામાજિકતા જીવંતુલ-નુપ્પ-અગોની ધિયાન છે સચ્ચાનો અને વનુ મુખ્ય મોડે પોતપોતાના દેશની સ્થિતિ અનુસાર સામાજિકતા અનુસાર બતાવી રહ્યા છે અન્યાયોમાં જે પ્રકારનો વિચારપ્રવાહ નાન્ય દ્વારા ગેરો છે તે જેનો સદ્ગત છે તેનો જ નિર્ણય પ્રશ્ન હિન્દ અને આપણને અને હજીપ્રતો છે ચિંતનના ન્યાયમાં આ નવો ગોમાથી કેઈ વિશ્વાસને આ માત્ર રહ્યો નથી, તેના વચનમાં અસવ જ જોઈ રહેવાનું છે અને વિશ્વાસ કે અસવા જાણના હોવાના માન પાગ કેમ હોઈ ગયું કે આમ વિદિગમાધાન સમજાવવાની રહ્યું છે જે દાખલાનો ઉપાય છે પણ કલિનિગ સ્વીકૃત પ્રધાનમાં અને અભિમાનને દુર્મતિનો નીશો એટલે બધો મહત્ત્વ ગયો છે કે અસવારે એને કશું જ જાણે નહિ અને જેનું હિન્દ મા આપણે અનુભવી રહ્યા છીએ તેમ આપણને અને હજીપ્રતમાં પણ અભિમાનીઓ એવા તો નહિ છે કે પોતાની જોખમદારીઓ જૂની જઈ મળ્યું અનિષ્ટ સાધી રહ્યા છે અમિતો નાદ નગીએથી નક માર ન્યારે શમાનવો એ તદ્દન જ અસકલ અને હ માત્રાજ્યનો આ દાદ પાડુ તેવો જ ભવડ અને દારણ છે આ આતંકિ ગેરવ્યવસ્થા અને વનહનો નામ પરદેશીય પ્રજાઓએ તેના માપે છે અમેરીકાએ હમલા એક પરિપક્વ એનાની છે એ પરિપક્વમાં અમેરીકા, ઈ.સ. અને જાપેનનાં નક રી બગ એનાં કરવાનો સવાલ ચર્ચાવાનો છે હવડ પોતાના સચ્ચાનો અને હિન્દ વિગેરેને જે સાચી વેગે નહિ તો પરિણામે વધાર નમણું પડશે પેશીરિક મદાસાગમમાં આ ત્રણે રાજ્યોના સ્વાર્થ છે એ સ્વાર્થો મારેમાઈ ઝલડી પડે નહિ એનોયે વિચાર આ પરિપક્વ મા થશે. જાપેનનું વનજી હજી દ્વિધા છે ગ્રેષ્ઠ મહમજી હાતુ નથી જોડે નુ થાય છે આમ આપણે જોયું છે કે પ્રિન્સિપ સામ્રાજ્યની અનર વનરથા જેટલી ઇતનિત થયેલી અને વિરોધમાં સગી રહેલી છે તેની જ રીતે સામાજિક બહાર પણ સિપમ સ્થિતિ છે જર્મની સાથે વિરોધ કરી ચિટન નાદાર બન્યા જેવું થયું છે ઓસ અને કુકીના જેવા હજી સગીને જ છે રાન્સ અને ઇટાલી કે રશિયા હજી રત રેડવા અધીરા જ જણાય છે આ સમજાવવાના પાર ગણુ પાની શકે? લવલના ઇતિહાસકારો અને ગર્જદારીરિપોમાં જ મુકી રહેના અન્યાયકો પણ મુજબમાં પડી રહે તેના આ આપણે પ્રશ્ન છે વંદે માતરમ્.

ગોગામ, મુનાર્ડ }
તા ૨૦ ૭ ૧૯૨૧ }

ને તો પ્રતિહાસવેત્તાઓ જાણે; મ્હા. જેવા પ્રાકૃત જન એ એટલું કહી શકે કે 'ભાઈ' મુન-
લીનો મુજ જરૂર " પ્રિયવલ્લભ " નામને યોગ્ય છે બીજી બાબતે મ્હારી સમજ એ-
કે કે ભાઈ મુનલી મજ દ્વારા એક અમર્ય માનવપ્રાપ્ત રજુ કરે છે, તેઓ ત્હેને કાંઈ
આર્જન મળ્યાવત્તા હજી છે એમ નથી " નાયક આદ્યકથા જ હોવો જોઈએ " એવો
આગ્રહ અસ્થાને ઈ, નવન.યાદાર જે પાત્રો આનખે છે તે સંજ્ઞિની ગગનમિ ઉપર પોત
પોતાના ભાગ લખવતા પાત્રો તરીકે આનખે છે

' મુનલી પ્રિયીનવલ્લભા એ ભાઈ મુનલીનું મુખ્ય વક્તવ્ય ' એ મ્હારા મગજને
સરકાર નહ જણા થો હવે એ મુખ્ય નકલ અને ભાઈ મુનલી કેવી કનાથી કયાના આકારમ
રજુ કરે છે તે વિષે મ્હારો સરકાર જણાવીત અંતિહાસિક નવનકથાકાર વળુની પસંદ
ગીમા તેમ જ સંજનામા એટલો રસ ત્રન હોઈ ગઈ એટલો કાવ્યનિક વલ્લભાનાર હોઈ
શકે " પ્રિયીનવલ્લભ " માટે ભાઈ મુનલીએ બા દૂકા માફ અને આહુ વરતુ પસંદ કર્યું છે, અને
ત્હેમા એમણે આશિષશુદ્ધિ અને પ્રમાણશુદ્ધિ બે મતા ના છે એટલું જ નહિ, પરંતુ પ્રતિપાલ
નિગમનાં છે એમનું સાધ્ય રૂ છે તે પોતે સ્પષ્ટતાથી જોયું છે અને તે માટે આ અને આટલી
સાનગ્રી આવશ્યક છે એની અત્યંત સમજણ નાપરી છે કથાના મુખ્ય તન્તુ સાથે રસનિધિ
અને વિનામના પ્રેમનિકાસની ઉપકથાનો ગાંજ તન્તુ ગૂંથનામા ભાઈ મુનલીએ ઉચ્ચ પ્રકારની
કના બતાવી છે એમણે વસ્તુનિકાસ એવી ખુશીથી કર્યો છે કે જેમ જેમ કથાપ્રવાહ આગળ
ગરતો જાય છે તેમ તેમ વધારે ને વધારે રસ પડતો જાય છે એટલું જ નહિ, પરંતુ મુજની
પ્રિયીનવલ્લભતાનું મુખ્ય વખત-ક્રમે આપોઆપ વધારે ને વધારે પ્રતિપાલિત થતું
જાય છે એટલે ભાઈ મુનલી એક સાધ્યસાધક, શૂનિષ્ટ અને વાયકને અનિચ્છન મત પડે
એના અગ્નિનિક કથાપ્રવાહવાળી સાતા પ્રવૃત્તાની કનાથી રજુ કરે છે વસ્તુ પરત્વે એ
મ્હારો સરકાર

પાત્રો પરત્વે મ્હારો સરકાર નીચે મુજબ છે પ્રથમ તો પાત્રોની પસંદગી વિષે એક
તો પાત્રો થો. જ પસંદ કર્યા છે, પરંતુ તેમ વરનામા ત્હેમણે કનાની ઉચી સમજણ બતાવે
છે પાના થોડા હોનારી મુજ કાતે મૂજાવના મુખ્ય પાના જ માન નહિ, પરંતુ રસનિધિ
અને વિનાસના ગાંજ પાત્રો પેા તેઓ રૂઝી રિક્તમાની શક્યા છે પાતાના પ્રભાવના સંપૂર્ણ
ભાવનાળી અદેવ સ્મિત વરતી મુજની મુતિ વાયકની આખ આગળ વારવાર તરી આવે છે.
મુજની દેખાડમા પ્રિયીનવલ્લભતા છે, એની બોલીમા પ્રિયીવલ્લભતા છે, એના પ્રત્યેક
નસગના વતનમા પ્રિયીનવલ્લભતા છે માન એક બાબત મ્હને ખરેખર ખૂંચ્યા કરી છે
અનેક સ્ત્રીઓના મન હરી લેવા ને ત્હેમની વૃત્તિઓને ચચન બતાવી દેની એ કોણ
જાણે કેમ પુરુષાનું એક લક્ષણ મનાયું છે ક્યાં એ માન્યતા અને ક્યાં એકપત્નીવ્રતની
ઉન્નત લગ્નભાવના પપ્પ એ ઉન્નત ભાવનાની વાત દૂર રહી, જગતની સામાન્ય માન્ય-
તાની શિથિ નજરથી જોઈએ તો પણ મુજની મૂળાવ આથેની બોલીયાથીમા એક સરકારી

કામીજનને જાણે તે કગતા એક રિપવત્પટ અને નફટ બ માસે જાળે એવી અગ્નિગતા—
 ‘Vulgaratv—શુ નથી જાણતી ? સરકારી જનની સ્વરથના અને નફટની નિર્વજનતા એ
 જેમા શુ જોઈ ન દેવો જોઈએ ? જોવર્ધનરામનો જમાન અને મુનશીનો મુજ એમા તફાવત
 હોવો જોઈએ કે નહિ ? ધરાનમૃતિ મૃણાનને રસમૃતિ મુજ વસા કરે છે તદેમા એક વ્યક્તિ
 ખીજ વ્યક્તિને વસા કે છે એટલું જ જણાવનાનો ભાઈ મુનશીનો આશય નથી ભાઈ મુન-
 શીનો આશય એવો જણાય છે કે આ માનની મન્નીવાળી માચી રસિના અને સાની સરકા-
 રિતા પસે સયમ, વિરામ નપ અપરા લાગે છે ને હારે છે ભાઈ મુનશીએ મુજ અને મૃણા-
 લના પાત્રો જ કે પનામા અને આનેખવામા માન નહિ પરન્તુ તે બન્નેનો સમન્ધ વિકસા
 વનામા પણ ઉંડા પ્રમ ની કના મતાડી છે મૃણાનનુ પાત્ર પણ સમય અને પ્રતાપી પાત્ર છે, અને
 તદેમા દોરદમામ મુનશીએ આમા આનેખ્યો છે રમનિધિ અને વિનાસના પાત્રો વસાર
 સુકુમાર, વધારે માનવ અને નગરે નિદોષ સીતર્પા છે મુજ-મૃણાનનો પ્રતાપ આજી નામે
 છે, રસનિધિ-વિનાસની સુકુમારતા હવેને જીતી ને છે ભાઈ મુનશીની કનાડી વિવિધના
 આમા પ્રતીત થાય છે નીતનમ-લક્ષ્મીનીના પાત્રો સમય હોવા છતા મુજ-મૃણાનથી જુદા
 પ્રમાણના છે બીજનમ યાદ એ હાથિયનો સૂચક પ્રકાર છે-બહાદુર સીધો અને વટનાળો,
 લક્ષ્મીની અપ્પી સૌન બળની-માનબજ મેજે ન સહી શકનારી-વક્રોક્તિઓ અને મહેલાની
 ન્વામિતી-સજન વૈરમૃતિ છે તૈતપનુ પાત્ર વળી સૈથી થે નિરાશુ પગી જાય છે પ્રાગ્જમા
 પોતાડી મેનના પ્રનાવગાની તેજમા અનંત નયેરા અને તદેની જ છજાનો તથા આસાને
 અમન કરનાર હથિરાગ્ધ નિમન ભાઈ તરીકે તે રજુ થાય છે પરન્તુ પાછળથી
 તે એકમ પાત્રો ખાય છે અને વિગ્રમજનક સ્વતંત્રતાથી તથા હતાથી જન છે બેચક
 તદેમામાં મુજ-મૃણાનને સમજના જેટી શુદ્ધિ નથી બહેને નગાવેથી વગતી નાગી છે.
 ‘જસ, રૂ પૃથિવીવટપલ,’ બપાએ પ્રસંગે પ્રસંગ મુજની પૃથિવીવટનતા પ્રતિપાદન કરી
 રહેન મળેને પણ દેખાઈ અે એમ છે સપ્રમા, પાત્રો પસ કરવામા નવા પાત્રો કેવરા
 મા અને અંતિદાગિક તેમ જ કા પનિક પાત્રોને આનેખરામા ભાઈ મુનશીની કના જેટી
 તેરી નરી માનવ સ્વભાવુ તદેમનુ જ્ઞાન સિવિર અને મમઝાડી કે અને તદેમના પાત્રો
 એ અમુક પ્રમાણના દષ્ટાન્તર. ચિત્રો જ નથી પરન્તુ જીવના જાગતા મનુષ્યો છે

હવે પ્રસંગો વિ. જેમ પાત્રોની પમણીમા નેમ જ પ્રસંગોની પમ િમા ભાઈ મુનશી
 પ્રસાપાત્ર સાધ્યસાધ્યતા મતાવે છે નિરધમતા કે અપ્રસ્તુતતાના અપરાડી તેઓ નથી
 થના આનેખનની બાજનમાં, પાત્રો આનેખરામાં તેઓ જેટલી જ્ઞાનસમૃદ્ધિ અને કના
 જનાવે છે તેજી પ્રમોના આનેખનોમા નથી જતાડી શકતા કલચિત્તુ એમ હોય કે તદેમને
 વિગતવાર વર્ણનો ન ગમનાં હોય, કલચિત્તુ તદેમને આસપાસની પરિસ્થિતિ કના માનવ
 પાત્રો વધારે આકર્ષતા હોય કારણુ ગમે તે હો, ભાઈ મુનશીની કૃતિઓમા જેમ રિચારમય
 વાક્યો તથા દશવખનો નહિ જેવાં હોય છે તેમ પ્રસંગવર્ણનો પણ ધ્યાન ખેંચે એવા
 આમમિતીનો ગજન (સચિત્ર નાતા) ૨ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુનાઇ.

સ્વચ્છ, સચોટ કે સમૃદ્ધ ભાષે દોષ છે વિજયસમાજ, કાષ્ટપિંગ્લ, પા.પ્રજ્ઞાનન, મિયા, અને આખરે હાથી ॥ પણ તમે કયારાં હસતે હસતે પ્રાણસાગ કરવો એ મોં પ્રયગો મુગ્ધની શૃંગિનીનદલભાના પ્રતિષ્ઠા ન કરવામા સાવનમૂત હોય મુનશીની ઔચિત્યશુદ્ધિ બતાવે કે

અને ભાઈ મુનશીની ભાષા હા, તહેમા શમપ્રયોગોના ગો, વામ્પરચનાના ગો, નેડણીના ગો એના એના અનેક દાંડા દૃષ્ટિગોચર થાન કે પરન્તુ એ પણ નોડ લખાય નેમ છે કે ભાઈ મુનશીની ભાષા સમય છે તહેમા મિનશલુ સક્ષિપ્તના, સનોટના અને અર્થ ભોધના છે અગેછની અચર રાષ્ટ્ર કે, અને બાંધ મુનશીની ભાષામા તહેમની વિનિટના થે રપષ્ટ કે

હવે મમ અમ મદારા પેટલાક મદારો સનેમા ગુણુ કર્યા કે પૂ જિહુ કુ કે ભાઈ મુનશીને ન્યાયની ખાતર-સચકને ન્યાયની ખાતર-મદારી જાતો ન્યાયની ખાતર “ શૃંગિની રૂલ”ની નવનકથા હુ વાચી ન્હો કે તન્ત ન તહેવુ સ્વચ્છર અરનોડન તખી શકો દોન, પણ તેમ ન થયું હવે મોડો મોડો થે ભાઈ મુનશીને ઉ સાહુરક અમિત ન આપી લાડ કુ એ મદારૂ મદમાગ મોહીની મમતાનો આન પેટનો બધો માનવ અને આનાનિક છે ?

સ્વદેશી.

વેષદ-ગા આપોહયાત

અમે તો નરુનિંગી વિસારી,

પણી છે સર્વ ગુણી ખારી—અમે.

મેવેરા અમ મકતાણી વરણી અવસ ઉભાતી,

જનભાષની અહેમતથી ઉપગેન ચીજ ગીડારી—અમે.

મા તન્ત વિંગી અમે ગવા લાગે ગ,

વાગી પાનગી જન્મભૂમિની મા. ૧૧૧—૧૧

ગિરાણા સુદ પેટકૂતગે ખીનવશ બનિજાત,

રખનાગા એ રતનનાના મોહનમ પુકારી—અમે.

સમાલોચક,]

ચિત્રકાર રા ગવિશકર પાડિન

કોંપીગાલર

ઉત્કલ ચુબન

[ઓગસ્ટ, ૯ સ ૧૯૨૧

સુન્દર નાગરી જાત.

લેખક - રા ગોકુલદાસ હારદાસ ગયથુગ,

જાત જાત જોતાં ગુજરાતે,

સુન્દર નાગરી જાત, -

જોઈ મહે સુન્દર નાગરી જાત

ગૌર ચંદ્રાવરી ભવ્ય ખટ્કી,

છુદિ કયા ને રનેહ ત્રિપુગી,

નગરી આવે સદુ જાનોમા,

રસમીની એ જાન,

જોઈ મહે સુન્દર નાગરી જાત,

સરદૂપતમનો રાશિ ગોકનો,

નભમડગ તેજેમય કનો,

જોઈ રહે ત્યમ જનમડગમા,

નાગર રાશિ સાક્ષાત,

જોઈ મહે સુન્દર નાગરી જાત

અક્ષયજ્યે મનુષ્ય ધરીયા,

ઉત્તમ કૃતિમા નાગર જડીયા,

જાણે અવનયો રંગભૂમિયા,

દેવ-દેવીનો સાથ,

જોઈ મહે સુન્દર નાગરી જાત

જાત જાત જોતાં ગુજરાતે,

સુન્દર નાગરી જાત,

જોઈ મહે સુન્દર નાગરી જાત

હિંદ અને જાપાન.

લેખક—રા. પ્રાણશંકર સોમેશ્વર જોશી

કોઈ પણ રાષ્ટ્ર કે દેશની ઉન્નતિ સાધના માટે જેતી ઉદ્યોગ કળા દુનિયાની સરથાએ અને રાજાઓ ખાસ સાધન બેખામ છે નિશ્ચય આવી માન્યતા ખીનઅપવાદ ચાલી રહી છે. ઇત્યાદિ હિન્દમાં આવી શાળાઓ સ્થાપના માટે કે આવા વિદ્યાનયો ખોનવા માટે કોઈ પણ પૃથ્વી સગવડ નરનામાં આવી નથી જે હિંદ આજે જાપાનની માફક પોતાનું જાનિ ધનનાર નનન રાષ્ટ્રીય સામ્રાજ્ય હોત તો હિંદની સ્થિતિ આજે જુદી જ હોત. પચાસ વર્ષ અગાઉ જાપાનની ઔદ્યોગિક સ્થિતિ હિંદ કરતા કોઈ પણ રીતે ચડીઆતી ન હતી તે વખત તો જાપાન ની પીરી સાચવી જેમી રહેનાર અને માન જેતીપર જ નિર્વાહ ચનાનનાર રાષ્ટ્ર હતું. વેપાર ધંધા તરફ તેને અખત તિરસ્કાર અને અણુગમે હતો, ધણી વર્ગો-જાતિઓ, ઉપવર્ગો-ઉપજાતિઓથી બેચાલ ગયું હતું. સમુરાઇ (Samurai) જીતે એક વર્ગ તેમાં લગાયક ગણાતો હતો અને તે ખૂબી બહુ જ સત્તાવાન હતો. કોમોડોર પેરીના આવ્યા બાદ જાપાનનું નવું પ્રશ્ન રાષ્ટ્ર ચક્ર હતું. જાપાનીઝ સરકારે નીપોન (જાપાન) ને પૂર્વ ગોનાર્ધનું ઔદ્યોગિક કેન્દ્રસ્થાન બનાવના નિશ્ચય કર્યો અને જાપાનની સરકારે તે નિશ્ચય પાર પાડના કેવી તૈયારીઓ કરી, કેવી જગ નીડી? જાપાનનો અર્થાત્મિક ઉદ્યોગસમન્ધીનો અનુભવ શૂન્ય જ હતો. “તે વખત જાપાન રચનાવિધાનની શક્તિવગરનું, આર્થિક યત્રેસાહિત્ય વગરનું અને શસ્ત્ર સાહસની ક પના-શક્તિ વગરનું હતું.” આના પ્રસંગમાં જાપાનીઝ સરકારે તે કાર્ય હાથ ધર્યું. શાળાઓ સ્થાપી, નવાનયો ખોનાયા અને સ્થળેસ્થળે સન પ્રારનું ઉપયોગી કળા દુનિયાદિ કે નિદાનનું જ્ઞાન આપવાનું રાષ્ટ્ર ચક્ર એનસાર્થક નોપીડીઆ ધિરેનીમમાં જાપાનપર એક રસિક અને બોધક લેખ લખતા જે ન કોમુગી જણાવે છે કે “આ અધિકારીઓ વચ્ચે રેશમ કાઢનામાં, મીમેટ બનાવનામાં કપડા તથા રેશમ, કાતનામાં, ઇટો પદ્મવામાં, છાપવામાં કે પુસ્તકો બાધવામાં, સાણુ ઉદ્યોગવામાં અને બીજા ગોઠવનામાં એમ દરેક કાર્યમાં સગવડ તરજની હરિફાઈ ચનાનવામાં આવી.” ઘર ઘરના કે ગામડી પ્રદર્શનો લેના માટે પણ નવરચા બની અને દેશની નવી પદ્ધતિ કે બનાવટના મુગ નમુનાઓ ખુબ ચરખા તરજથી જ દેશાવગના પ્રદર્શનોમાં મોકલવામાં આવતી. પીછ બાણુ આવી રીતે એકાએક પાશ્વિમાત્ર રીતિઓના સ્વીકાર અને સત્કારક પરિણામ દેશની પ્રજાની આ સ્થિતિને આભારી ઉદ્યોગોનું અસ્તિત્વ તેના નિનાશમાં ન આવે તેમ સકારે આ હાનિને દૂર કરના એક સગવડ-કર્મ સ્થાપી કે જેનું મુખ્ય કામ દેશાવગની બંદરોમાં જાપાનીઝ માન જાણીતો કુમરી તે લોકોની રચિ તે તરફ દોરના સમગ્રવાનું હતું. સ્ત્રીઓને પણ કારીગર બનાવના ત્રાયાસ આરંભવામાં આયા, સગકારી મીન્ડીંગ બરોએ સ્ત્રીઓની મજુરીને ઉત્તેજન આપી તેમને કામમાં લગાડી આ પદ્ધતિ પણ નિર્મતારપૂર્વક વર્ધી હતી. કુકામાં સત્તાધારીઓ-અધિભારીઓ પોતે જ દેશના ખૂણાએ ખૂણાઓમાં ઉદ્યોગ-મારી વીસ વાર્તાઓ (સચિત્ર વાર્તાસંગ્રહ) ૩૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

તરફ રસ જાગૃત કરવા-રૂઢિ વધારવા તનુ મન ધનથી મગા હતા જ્યારે વિજય તેઓની દૃષ્ટિમગ્ન તરતના લાગ્યો ત્યારે તુરત જ તેઓએ અમુક રાત્રીની જરૂરીઆતો પુરી પાડી પરી અટકિઓ સિવાય સર્વ પ્રવૃત્તિઓ અનુક્રમે ઉત્સાહી લોકોને મોપી દીધી.

આ પ્રયાસનું પરિણામ એ આપુ કે ૧૮૬૭ ની સાનમા કે જ્યારે જાપાનપાને વાસ્તવિક રીતે કોઇ પણ નામી ઉઘોગી ન હતા ત્યારે માત્ર ૨૯ જપના અતર પડી જાપાનમા ઓછામા ઓછી જપદપ ઓછોગિક વ્યાપારી ડપનીઓ નજલમ પોગુ કરોડ રૂપીઆની મુદીવાળી દૃષ્ટિએ પડી આજે જાપાન એ ધીઆમા મડેથી શ્રેષ્ઠ, સમૃદ્ધિવાન અને ઉઘાગી દેશ છે એ શુ આશ્ચર્ય પમાડે એનું છે ? જો દિલ્લી પામે જાપાનના એનું જ નાત્રીય જ્ઞાન ગ્ય હોત તો હિંદ પોતાની અનેક પ્રકૃતિગત વટનાઓથી—નિઃશીમ મજૂરીની સમગ્ર જાપાન કમતા વિશે નહિ તો તેના જોડનું જ સમૃદ્ધિ બન્યું હોત એમા શુ શકા છે ? *

પતિતોદ્ધાર મીમાંસા.

પેખ. -૨ કલ્યાણનાથ જેઠાભાઈ બક્ષી

૧ અન સમયે પતિતોદ્ધારની છતાંમા	૧૪ મેરજ કરાયેલા મેરજોએ બનાવકારથી
૨ ત્રિદિન ન કરાથી પતિત	ગુરામ મનાવેના અથવા અટકાયતમાં
૩ અન્યથા, અપૂર્ણતથા અને અવિદિત	મરેના (વટવાવે)
કરવાથી પણ	૧૫ કિયાના ચોપથી દળવે દળવે પાતિલ
૪ નત્ય, નિરાદ મેરજ, યનન, અને	આવે
પાખડિ (પતિત)	૧૬ અને તે કાલજોના ઉપદેવને અલાવે
૫ મેરજ કગાયેલા પણ	૧૭ અવિદિત રતિ (ધધા)ના સેવનથી
૬ તેમની મતનિ પણ	પાચથી પેહેડીએ જાતિ બની જાય
૧૭ વાલજાપાનપનકીન દ્વિજ	૧૮ અથવા સાનમી પેહેડીએ
૮ નિષાદ-વર્ણોમા પચમ વલુ	૧૯ અજાનથી અને આપતિને વીરે દોષ તો
૯ અત્યજનીનો તે (નિષાદ)મા સમાવેશ	તે મૂન નહા
૧૦ અરત મૂનોનો પણ	૨૦ પણ છુદ્ધિપૂરક હોય તો તુરત
૧૧ મેરજ જાતના આચાર, ધમ અને	૨૧ સસગથી પણ (પાતિલ આવે)
સેવનાળા દાનિઓ	૨૨ તે (મસર્ગ)ના પ્રકાર નન
૧૨ મવન=મેમની જોડે વ્યવહાર રાખનારા	૨૩ નિષાદગીરાપમા રાતરનો પ્રકાશ ખરો
૧૩ પાખડિ=મને લગનારા અને અધમને	૨૪ પરતુ અરપદ
સ્વીકારનારા	૨૫ સંદમ અવયોકનથી તેનું જ્ઞાન થાય

• યુગમા આપણા વિષ્ણુ દેવે શુધીન્દ્ર પોતે ના હિંદુ સ્વરાત્ર નામના સેખન ઉપદેશ વિષયના ભાગનો અનુવાદ.

અરતોમને સ્વાધ્યય ૬ •-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

૨૬	સમાદિક તથા શૌચાદિક વડે પણ (વર્ણવ)	૫૪	માહિયથી કરણુ સ્ત્રીમા રચકાર, એમ
૨૭	વાર્તા (વેપાર એની વગેરે) વૃત્તિથી પણ		સ્મૃતિઓમા છે
૨૮	આનુવશિકની અનુવૃત્તિથી પણ	૫૫	પરતુ ત્રિવર્ણી (એઓ) જુદા
૨૯	સરકાર વડે તેની (વર્ણવની) ક્રમશઃ	૫૬	ત્યાં સુધીનાને ઔત અમિ ખરો
	ક્ષીણના વા પુષ્ટિ	૫૭	ઊપનયન વગેરે પણ
૩૦	તે પ્રમાણે જ શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને અનુભવ.	૫૮	નિષાદોને પણ યોગ્યતા જોઇ પ્રાયશ્ચિત્ત
૩૧	તણુ પેહેડી સુધી બહુધા ઉત્કટ (ક્ષીણતા		પૂર્વેક કર્મનો ઊપદેશ
	વા પુષ્ટિ)	૫૯	અને તે તાંબમા કહેલું
૩૨	તે પછી બારમી સુધી સ્થિર ગતિથી	૬૦	સર્વભેદ યાજ્ઞઓએ કરાવનાતુ
	પુરી થઈ	૬૧.	ક્રમથી આચારશુદ્ધિ યતાં શુદ્ધત્વનો પ્રકાશ.
૩૩	એકવીશમી સુધી ધીમે ધીમે ક્ષીણતા	૬૨	પૂર્વકાવનાં વૃત્તિ અને વેપ તજવાથી
૩૪	એ પછી કેવળ પાતળા પડેલા અનુભવાય	૬૩	પોતાને યોગ્ય (વૃત્તિ અને વેપ) નો
૩૫	તેઓ (માત્ર) ઇ-એ તો, તેના અનુ-		સ્વીકાર કરવાથી
	સારે ઉદ્ધારક્રમ, આપસ્તમ્બના મતે	૬૪	નિત્ય ક્રમના પાનનથી
૩૬	પહેલી પેહેડીમા ધીજનસ્થા	૬૫	યથાશક્તિ પ્રાયશ્ચિત્ત કરનાથી
૩૭	પૂર્વાસ્થામા જ	૬૬	પ્રાયશ્ચિત્ત ન કરેવાનો સર્ગ અવસ્થ
૩૮	ત્યારે સ્વસ્થ માનાથી ઊપચાર મનુના મતે		વર્જવા જોઇએ
૩૯	પ્રૌઢાવસ્થામા અનિમાત્ર ઉપચાર, એમ	૬૭	બહુ જનસમૂહ વગેરેમાં સ્પર્શ જોય નથી,
	તાંબનો મત		એમ સ્મૃતિ
૪૦	કાત્યાયનનો પણ એમ જ	૬૮	કર્મમા તો હોય જ
૪૧	શાતાતપનો પણ	૬૯	અને જળમાં
૪૨	એકજ કરાએલાને માટે પણ એમ જ,	૭૦	અન્નાદિકમાં પણ
	એવો દેવલનો મત	૭૧	કૃતપ્રાયશ્ચિત્ત તો સ્પૃશ્ય જ
૪૩	નિષાદોતુ પ્રસંગવશાત્ સ્પર્શત્વ	૭૨	તેની સતતિ પણ
૪૪	કારણુ, ચવનથી નિષાદ ચઢીયાતા	૭૩.	ઉત્તિ તો શ્રેષ્ઠ જોડે લગ્ન વગેરે સમ્બધથી.
૪૫	અન્નાદિકથી પણ	૭૪	યોગ્ય રીતે આચાર પાળવાથી
૪૬	એથી, તેઓ (નિષાદો) નો શિક્ષા અને	૭૫	યથાનિધિ સન્કારથી
	સદાચારનો એવ લેવાનો અધિકાર	૭૬	ઉચિત વૃત્તિનો સ્વીકાર કરવાથી
૪૭	તેથી વધુ ઉપદેશ વિના નહીં	૭૭	ધર્મના પરિપાલનથી.
૪૮	નિષાદ-સ્થપતિ (સુખી) ને તો છટ્ટિનો	૭૮	શુશ્રૂના આવિર્ભાવથી
	પણુ અધિકાર	૭૯	માત્રને પ્રાયશ્ચિત્ત કરાવીને સરકાર કર-
૪૯	તેમાં અમિ તો લૌકિક જ		વાથી દ્વિજત્વ
૫૦	નિષાદ માત્રને (તે અધિકાર) નહીં	૮૦	અને તે તાંબમાં કહેલું
૫૧	અધિકારમા સામર્થ્યની અપેક્ષા હોવાથી	૮૧	કાત્યાયન પણ એમ
૫૨	ક્ષત્રિયી વૈશ્ય સ્ત્રીમા માહિય.	૮૨	તે પછી શુશ્રુસપત્રનો ઉચિત વર્ણુમાં
૫૩	વૈશ્યથી શુદ્ર સ્ત્રીમા કરણુ		પ્રવેશ

- ૮૩ માત્ર માટે કહેવાઈ ગયું (૫૫ થી ૪૧)
 ૮૪ પાખડી માટે માત્ર પ્રમાણે
 ૮૫ એ-૦ માટે તો અન્ય આચરણના
 ત્યાગની અને શ્રદ્ધાની પરીચા કરીને જ
 ૮૬ બીજી પૂર્વની પેઠે સમાન
 ૮૭ એ-૦ પ્રાયેણ અને તેના નશ્તને માટે
 પણ
 ૮૮ યનનોનુ પાપ એ-૦ પ્રમાણે
 ૮૯ તેમની સતતિનુ પણ એમ જ
 ૯૦ પ્રાચિન સાત્ત્વને અનુસારે
 ૯૧ અધિકાર પણ
 ૯૨ તેમ જ ડમોપરજ
 ૯૩ તેને આધારે જ અનુગ્રહ અથવા નિગ્રહ
 ૯૪ ક્રમથી જ અનનિ ઉત્તનિ થાય, એમ
 સ્મૃતિમાં
 ૯૫ તે જ પ્રમાણે તેઓનુ સંસ્કારન
 ૯૬ કેટલાક પ્રમાણે તેમ થકુ પણ છે
 ૯૭ કેટલી ન્યાતોમાં પણ એમ કે ભક્તિ
 માત્રમાં મટાટા ભક્તોના મનધર્મા
 ૯૮ વૈશ્ણવોમાં પણ
 ૯૯ તેઓ (વૈશ્ણવ થયેના) નુ અથવા
 અલગ નથી ગણાતા
 ૧૦૦ માટે મરકારધો નનિ બ વાન, એમ
 સ્મૃતિમાં
 ૧૦૧ અથવા દીક્ષાથી, એમ બા નતો
 ૧૦૨ અને તાન્ત્રિકો પણ
 ૧૦૩ અલ્પભુ મિ ઇ-૦ વોરેથી, એમ ત્યાગ
 ૧૦૪ મર્મનસ્કારથી એમ એનરેય
 ૧૦૫ સર્વના સમુચ્ચયથી, એમ આનુનિ
 ૧૦૬ તે મિ (મતિની) રિચિતિ તો આચારથી જ
 ૧૦૭ ક્રમથી એક પછીથી ઉચે ન વાનુ
 ૧૦૮ તે ચિયર થયે બીજી તે પડીનુ
 ૧૦૯ એમ કે અનિ નુત્વમાંથી મૂલ્ય
 ૧૧૦ અરપક્ષતમાંથી સ્પષ્ટત્વ, દુષ્ટાનિક પેઠે
 ૧૧૧ (એ તો) આપનમાં છે એમ કહો
 તો, સત્ત્વા સમાન છે
 ૧૧૨ આપતિ હાતમાં પણ મર્મ નથી
 ૧૧૩ બાબાવશ્યુને તો તેઓ કનચન
 જેના છે
 ૧૧૪ અથવા મર્મ પેઠે
 ૧૧૫ તેની (એ આપનમાંની) ઉપેચાથી
 સમાજ સરીરની રક્ષા પણ મુશકેલ
 ૧૧૬ તેઓનો ત્યાગ કરનારાને પ્રાપ્તિનો
 ત્યાગ કર્યાનુ પાપ પણ
 ૧૧૭ હાતમાં તો તેઓનુ અનુચિત સ્વર્ગ
 ત્યાગથી જ નશ્ત છે
 ૧૧૮ વૃત્તિ અને વેપજનનાથી થાય તો મુક્ત
 ૧૧૯ પણ ધમત્યાગ વડે થાય તે નહીં
 ૧૨૦ તેથી તો પાપની વૃદ્ધિ, માટે મોગ નહીં
 ૧૨૧ તેમને માટે શિક્ષા ને ભનિનો ઉપદેશ
 ૧૨૨ સારી રીતે કેળવના નેષ્ઠએ
 ૧૨૩ દેશસંનામાં જેના નેષ્ઠએ
 ૧૨૪ નિદેશ મોગના નેષ્ઠએ
 ૧૨૫ માગ નૈનાર કરનારા બનાવના નેષ્ઠએ
 ૧૨૬ એ પ્રમાણે તેઓનો હળવે હળવે સીકાર
 ૧૨૭ આનુવર્તનથી સેનાથી તેમની ઉત્તિતિ ત્વરિત
 ૧૨૮ સમાજની અનુમતિથી ટને ચક્રાય છે,
 ૧૨૯ નિષ્કપટ સત્યાગથી
 ૧૩૦ અન્યથા અધ પાત
 ૧૩૧ અથવા પર્વના નિર્ણય પ્રમાણે કરનુ
 ૧૩૨ અથવા શિષ્ટ વચન પ્રમાણે
 ૧૩૩ આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે
 ૧૩૪ ગુરના વાક્ય પ્રમાણે જ
 ૧૩૫ તે વગર નહીં
 ૧૩૬ સાત્ત્વ નિરંદ્રનુ ત્યાગ્ય
 ૧૩૭ કારણ કે, ગુર પાને વર્ણના દિન આપક
 ૧૩૮ પનિતને પાવન કરવા એ જ પ્રત્યુત્ત કૃત્ય
 ૧૩૯ ઘણે કેકાણે તે જોવામાં આવે છે
 ૧૪૦ એમ ન કરવાથી હાનિ, અપરિહારી
 અને અપરિમિત
 ૧૪૧ સાત્ત્વથી તેમ જ અનુચરથી
 —પતિતોદ્વાર મીમાસા સમાપ્ત *

* (પ્રમાણ પાતન હૃદ-દ્વારના પીડાથી થતે સકરાચાર સ્વામી
 શ્રી ત્રિવિક્રમ વીર્યભાદરાજ વિરચિત સંસ્કૃત રાજોનુ બાના તર)

પ્રાચીન તથા અર્વાચીન શિક્ષણ પદ્ધતિ.

લેખક - ગ. અબાલાલ નૃસિંહલાલ શાહ.

સમય બદલાય છે, અથવા એમ જ કહીએ કે સમજ બદલાય છે, કઈ પણ બદલાય છે તો અવશ્ય તે શીનાય સૃષ્ટિમા માનવિચાર આમ પેઢા જ મમયમા આટલો અથો બદલાઈ જાય નહિ ગણાઈના માગમા, જ્યાં એક વખતે ખુબ પાણી હોય છે, સા બીજી સાન વાતનો ટાપુ બની જાય છે, અથવા આ સાન જ્યાં પાણીનું મીઠું માત્ર પણ જણાતું નથી હોતુ સા આવતી સાલ અમાધ પાણી ભરાઈ જાય છે લોડગમાનો પ્રસાદ પણ આ રીતનો જ છે આને જે કદપનાથી લોડગમામાં ધૂળી ગયા છે, તે જ થોડા દિનસ માં તેની બહાર નીકળી આવે, અથવા આજ જે નિચારોપર લોડગમાનો કણ પણ નથી, તે જ વિચાર કાલ તેની મધ્યધારમા આવી જશે હા, કેટલીક કદપનાઓ એવી છે કે જે કંઈ પણ બદલાતી નથી સત્ય, નીતિ, પરોપકાર ઇત્યાદિ વિષયક વિચાર ત્રેતાયુગના રામગાંધ્યના સમયથી તે આ કનિયુગના આ રામરાજનના સમય સુધી અવિચલિત છે કેટલીક કદપનાઓ એવી પણ છે કે જે દરેક રાજ્યમા યદવાયા કરે છે ઉત્તરદેશ તમિલ, મોગાદ, વિદ્યા, જ્ઞાન, કના ઇત્યાદિ એ એટલી બની કણુલગુર નથી તેમ જ નથી એટલી સ્થિર એમા પણ સમયના પરિવર્તનથી કહો, અગર સમજના ફેરથી કહો કે હેરફેર તો થાય છે જ

વિદ્યા તથા શિક્ષણ પ્રણાલી આ વગની છે ભારતનપમા પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ પ્રણાલીથી શિક્ષણપ્રદાન કરનાનો આગલ ઇ સ ૧૮૩૫ થી થયો એનો પાયો નાખનાર લૉર્ડ મેકેલે પોતાના નિબંધમાં લખે છે કે - " પાશ્ચાત્ય વિદ્યા તથા વાદ્મયની સન્મુખ અન્ય ત્રણ ઢાડી સમાન છે. આર્થ વેદ્યક લખ્યે તો તેમા કઈ સત્ત મળે જ નહિ આર્થ જ્યોતિષ લખ્યે તો અમારી નાની નાની બાનાઓ પણ તેમા સિદ્ધાન્તો સાબળી હસવા માંડશે ઇતિહાસ લખ્યે તો તે નેમા વીસ વીસ રાસ ઉઘા અો ત્રીસ ત્રીસ હજાર સાન રાજ્ય કરનારા રાજ્યો જ નજરે જડે છે અને જૂઓળા વાહ ! તેમા તો દૂધ અને દહીંના સત્તુમા લણુવાનાળા દૂધી જ જશે !!! જ્યારે એવી નકામી વિદ્યા લણુનવામા અમે મરદારી ખચ કરીએ તો અમાક જ્ઞાન, અમારી ઉત્તમિ, અમારી વિદ્યાપ્રિયતા મર - મર્ય જ થાય-થશે " આ પ્રમાણે આર્થ-વિદ્યાનો દોષ બતાવી પાશ્ચિમાત્યવિદ્યાનો પાયો નખાવેો અહી રાજ થયો-પાયો નખાયો આ નવો પાયો નાખનાર્માં બ ગાળાના અમાજસુધારક રાજા રામમોહન રાયની મદદ હતી આ પાયાપર જે ઇમારત ચણુવામાં આવી છે તે લોકોથી કંઈ અજણું નથી, પણ એની ઉચી અને નયનહારિણી ઇમારતની જ્વારા પણ લોકોને નિહિત નથી એમ પણ નથી " દૂરત વયતા રમ્યા - " આ ન્યાયથી જે સૌન્દર્ય આ ઇમારતમાથી ઝગહળતુ જણાતુ હતું તે ધીમે ધીમે નષ્ટ થતું ચાલ્યુ-નષ્ટ થયુ એના દોષ પણ લોકોની આખોમા ખટકવા લાગ્યા છે સને-૧૮૧૧ માં સિમસા કૉન્ફેરસ ભરાઈ અને પૌર્વાત્ય વિદ્યાનુ રક્ષણ આ શિક્ષણ

કૃષ્ણચરિત્ર, ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી, એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

પ્રજ્ઞાશીથી કરવાથી એક પ્રખ્યાતિની સારા સ્થાપિત કરવાનો પ્રસ્તાવ પણ મયો મનનને આપવિદ્યાનું મહત્વ પાશ્ચિમાત્મ વિદ્યાને સમકક્ષ હોય તેમ સમજવા લાગ્યું, પણ આજ એક સમુદાય ભારતમાં એવો ઉગ્યો થઈ રહ્યો છે કે જે આ પાશ્ચિમાત્મ વિદ્યાની સર્વથા નિરૂદ્ધ છે સ્વદાય પ્રમથનાથ બોસ ખી એસ સી (૧૮૮૧) એ “ નવીન ભારતનો આભાસ ” (*The Illusions of New India*) નામનું એક પુસ્તક લખ્યું છે એ પુસ્તક ૧૧ લેખોનો આધુનિક બૌદ્ધિક ઉત્પત્તિ, ઉત્પત્તિ નહિ, કેવળ ઉત્પત્તિનો આભાસ માત્ર જણાવે છે આ પુસ્તકમાં પ્રાચીન શિક્ષણ પ્રણાલીની તરફથી જે કહેવામાં આવ્યું છે તથા આધુનિક શિક્ષણ પ્રણાલી વિશે જે મતોતર દર્શાવવામાં આયો છે તે ઉપરથી બન્ને શિક્ષણપદ્ધતિઓની તુલના કરવાનો વિચાર મારા મનમાં આયો છે

આરભમાં આ કહેવું અનુચિત તો નહિ જ ગણાવે કે કોઈ પણ પદ્ધતિને દે નિર્દેશ નથી સમજવો નથી જ ને વિદ્યાઓ પરિપૂર્ણ કે નથી બન્ને પદ્ધતિ આપ વૈષ્ણવ, નારી જ્યોતિષ આદિમાં મેંકોલે સાદેગ જેવો મારો વિચાર નથી, તેમ જ આધુનિક બિદ્યાસમાં આપ્યું પ્રમથનાથના જેવો પણ મારો વિચાર નથી પૌર્ણીય શિક્ષણ પ્રણાલીમાં પણ કંઈ પણ નથી કંઈ હોય છે એ જ પ્રમાણે પાશ્ચિમાત્મ શિક્ષણ પદ્ધતિમાં પણ કંઈ શું તથા કંઈ હોય છે એ હોય તથા શુંતો વિચાર આ લેખમાં આપણે કરવાનો છે

મંમેને આદેશના નામદારોથી શિક્ષણપદ્ધતિનું વર્ણન કરેખર બળી મેયુ હતું એમ આપણે જાણ્યું તેનું કુપણથી ખીનેનું જેનું કાલુબર ચિત્તવિષય પાળી જાય છે, પશુ એવો વિરમયનું કંઈ કારણ નથી આપવિદ્યા નથા પ્રાચીન શિક્ષણપદ્ધતિ, આટલા દિવસો સુધી જ્યારમાં હતી એમ આપણે જાણતા હતા—જાણતા હતા, પણ એવું કારણ પાશ્ચિમાત્મ વિદ્યાનું તેજ એનાથી અધિક હતું એમ નથી જ્ઞાનમાં રાખવું તેમજ એ કે આરભમાં જે પાશ્ચિમાત્મ પદ્ધતિનો અહીં આરભ મયો હતો તેનો પ્રધાન ઉદ્દેશ સરકારી હક્તરોને માટે કમચારી નૈયમ કરવાનો હતો અને આરભમાં જે લોક “ ન વદેવાર્વર્તિભાવો પ્રાણે કષ્ટગતૈરવિ ”—કહેતા હતા ને ધારી જ નદ્ર જાતની અર્થશક્તિનો પ્રાપ્તિની લાનયથી આ પદ્ધતિથી અધ્યયન કરવા લાગ્યા એ દિસોમાં એ પ્રમાણે વિદ્યાઅધ્યયન કરતા હતા તેમને સારી સારી જગ્યાઓ પણ મળી શકતી જેની રીતે—લોચની પછવાડે ‘ રીફોર્મર ’ નો પ્રભાવ પડે છે તેની જ રીતે આ રાજાઅધ્યયનો—આદ્ય અધ્યયનો—પ્રભાવ એ વિદ્યાપર પડેલો, “ રીફોર્મર ” ના કારણે દીપકનું તેજ કંઈક ની જાય છે આ ગળ્યાઅધ્યયનો પ્રભાવ પણ એ વિદ્યાપર એવો જ છે નોકાની દૃષ્ટિ તેનાપર પડી તેઓની દૃષ્ટિ ત્યાંથી દૂર અન્ય વિદ્યામાં રાખતા તે સર્વ અધકારમાં જણાવા લાગી, પશુ નિમ્નતિદિન આ ‘ રીફોર્મર ’ નિસ્તેજ થતા લાગ્યું સાથે આ દીપકનું પ્રખર તેજ પણ નિસ્તેજ થવા લાગ્યું, ત્યારે લોકોને ફરી સમજવા લાગ્યું કે આ વિદ્યામાં તથા આ શિક્ષણ પ્રણાલીમાં પણ કંઈક શું છે

પ્રાચીન તથા અર્વાચીન શિક્ષણ પદ્ધતિ.

વેખ-૨-૧ અબાલાલ નૃમિહલાલ ગાહ.

સમય બદલાય છે, અથવા એમ જ કહીએ કે સમજ બદલાય છે, કઈ પણ બદલાય છે તો અવશ્ય તે રીવાજ સંદિગ્ધ માનવિચાર આમ યોગ જ સમયમા આવતો બધો બદલાઈ જાય નહિ ગગાડના માગમા, જ્યાં એક વખતે ખુબ પાણી હોય છે, ત્યાં પીછ સાન વાનનો ટાપુ બની જાય છે, અથવા આ સાન જ્યાં પાણીનું મીપુ માત્ર પણ જણાતું નથી હોતું ત્યાં આવતી સાલ અગાધ પાણી ભરાઈ જાય છે લોડગાનો પ્રવાહ પણ આ રીતનો જ છે આજે જે કે પનાથી લોકગમામાં ડૂબી ગયા છે, તે જ થોડા દિવસ મા તેની બહાર નીકળી આવશે, અથવા આજ જે વિચારોપર લોડગાનો કણ પણ નથી, તે જ વિચાર કાન તેની મધ્યધામમાં આવી જશે હા, ટેટીક, કે પનાઓ એવી છે કે જે નહિ પણ બદલાતી નથી સત્ય, પ્રીતિ, પરોપકાર છતાં નિયમક વિચાર ત્રેતાયુગના રામગાંધ્યના સમયથી તે આ રીતિયુગના આ રામરાજનના સમય સુધી અવિચલિત છે ટેટીક કદપનાઓ એવી પણ છે કે જે ફરેડ રામગમા મદ્યાયા કરે છે ઉત્કલરણ તરિક્ષ, ભોગામ, વિદ્યા જ્ઞાન, કલા છતાં એ એટલી બની કાણુભૂર નથી તેમ જ નથી એટલી સ્થિર એમા પણ સમયના પરિવર્તનથી કહેા, અગર સમજના ફેરથી કહેા કે હેનરે તો થાય છે જ

વિદ્યા તથા શિક્ષણ પ્રણાલી આ વર્ગની છે ભાગ્યનુસાર પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ પ્રણાલીથી શિક્ષણપ્રદાન કરવાનો આરંભ ૪૮૩૫ થી થયો એનો પાયો નાખનાર લાર્ડ મેકેલે પોતાના નિબંધમાં લખે છે કે—“ પાશ્ચાત્ય વિદ્યા તથા પાઠ્યમયની સન્મુખ અન્ય મધ્ય કોડી સમાન છે. આર્ય વૈષ્ણ લખ્યે તો તેમા કઈ સર મગે જ નહિ આર્ય જ્યોતિષ લખ્યે તો અમારી નાની નાની બાનાઓ પણ તેના સિદ્ધાન્તો આસપાસ ફસરા માંડે છતિદાસ લખ્યે તો તો તેમાં વીસ વીસ રામ ઠ્યા અને ત્રીસ ત્રીસ હજાર સાત રાજ્ય કરનાર રામઓ જ નજરે જડે છે અને ભૂગોળ વાહા તેમા તો દૂધ અને ફડીના મધુદ્રમા ભણવાના ડૂબી જ જશે !!! જ્યારે એવી નકામી વિદ્યા ભણાવવામા અમે મરકારી ખચ કરીએ તો અમારું જ્ઞાન, અમારી ઉન્નતિ, અમારી વિદ્યાપ્રિયતા સર્વે વ્યથ જ થાય-થશે ” આ પ્રમાણે આર્ય-વિદ્યાનો દોષ બતાવી પાશ્ચિમાત્યવિદ્યાનો પાયો નખાવ્યો અહીં રાફ થયો-પાયો નખાયો આ નવો પાયો નાખનારો બંગાળના સમાજસુધારક રાજા રામમોહન રાયની મદદ હતી આ પાયાપર જે ઇમારત ચણનામાં આવી છે તે લોખી કંઈ અજણું નથી, પણ એની ઉંચી અને નયનદારિલુધી ઇમારતની કચ્ચાત પણ લોકોને વિહિત નથી એમ પણ નથી “ દુરત પર્વતા-રમ્યા—” આ ન્યાયથી જે સૌન્દર્ય આ ઇમારતમાથી જળહળતું જણાતું હતું તે ધીમે ધીમે નષ્ટ થતું ચાલ્યું-નષ્ટ થતું એના દોષ પણ પેકોની આબોમા ખટકવા લાગ્યા છે. સને ૧૮૧૧ મા સિમલા કૉન્ફરન્સ ભરાઈ અને પૌર્વાત્ય વિદ્યાનુ રક્ષણ આ શિક્ષણ

વિજ્ઞાનસૂત્ર.

તેજક —૨૧ માનજી દામજી ગાહ.

માનજી જીવન અમૂલ્ય છે દરેક મનુષ્ય જગતમા મોઢ ખાસ ઉદ્દેશને લીધે જ અનતરેય હોય છે તે કદાચ આ ઉદ્દેશપૂર્તિમા સફળ ન થવા પામે તો તેનુ જીવન અર્થ જાય તેનો ઉદ્દેશ વ્યક્તિગતરૂપથી મમે તે હોય, પરંતુ ડુરરે તેને સાર્વજનિક થા તો સામાજિક િવા જાતીય અથવા તો રાષ્ટ્રીય જીવનના એક અગ તરીકે રચેતો હોય—જ્યારે તેને ખાસ કોઈ સ્થાન આપ્યું હોય તો સાથે સાથે જ તે સમાજ કિના રાષ્ટ્રમાટે કે રાષ્ટ્ર અથવા તો સમાજ તેને માટે જવાબદાર છે, તેથી કોઈ પણ વ્યક્તિને પોતાના કિવા પાત્રકા જીવનનો લગાર પણ મન, વચન કાપા તેમ જ સપતિનો દુર્વ્ય કરવાનો અધિકાર છે જ નહિ માત્ર એકના સમયથી પણ કામ આની શકતું નથી જ્યાં તેના સદુપયોગની યોજના નથી લા અચયની ગણી અપચમમા અને પરિચમની ગણતરી અપચમમા પરિણમે છે, એથી છીને માન-નુ શિક્ષણ બા. નિચાગ્યર્થ કાર્ય છે શિક્ષકનુ એટલું જ માત્ર કર્તવ્ય નથી કે બાગેકના જીવનનો દુરુપયોગ ન થવા કે પરંતુ તેનુ એટલું પણ કર્તવ્ય કે કે સદુપયયના પ્રાપ્ત થયેન સર્વ સાધનોનો તે વ્યાજથી ઉપયોગ કરી રહેન છે િવા નહિ, અથવા તો લાગિ જીવનમાં તેને તે સાધનો ઉ-ત્તિમા મહાયક થઈ પડે તેમ છે કે નહિ

આ કસોતીવડે જ્યારે આપણે હાનમા આતવી શિક્ષણપદ્ધતિપર વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે મોટો બ્રમ દેખાઈ આવે છે એટલું જ નહિ પરંતુ દુર્વ્યનુ બદલ દરન દેખાય છે દશ વર્ષપર્યંત વિજ્ઞાન વિષયક સૈદ્ધાન્તિક અને ન્યાયહાસિક શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યા પછી અમારા દેશનુ અમૂલ્ય ધન અમારા એજ્યુએટો કાયદાની પરીયા અને વકીલાનના વ્યવસાયમાં પડી જવા પામે છે, અથવા કના—કારજન તરીકેની નો-ગી મેગનના માટે ફક્ત ભારતી જોવાય છે અથવા કોઈ જોવા પ્રમંથ મેગવે છે કે પહેનાના બહોના ગણેના નિપય સાથે કઈ લેના દેરા રહે નહિ એક તરફથી આની વ્યક્તિઓની અદ્યુન રચનાઓથી સમાજના સાવજિક ધનનો અને રાશ્તિનો દુર્વ્ય થાય છે બીજી તરફથી ન-ક્રિયું જીવન નષ્ટ થાય છે ને તાત્ત જો પછુ નહિ, જ્યારે નુમ્શાન ધડ જ વિદ્યા અને પરીશાના બોજથી મુક્ત થવા પછી—સ્નાતકનો વેધ બદલા પછી નિધાનકીના પ્રસાદમાં આનન્દ ઝીનવાનુ રનપન પણ ભાગ્યે જ હાનના વિદ્યાર્થીઓને આવતુ હોય, તેનુ રમરણ ક્યારેક ક્યારે આનન્દનુ નિમિત્ત માન બનતુ હોય, પરંતુ તેથી શો લાભ? નુમ્શાન એ મ્હોદુ થયું કે “ ધાખીનો કૃતરો ન રહો ધરનો કે ન રહો વાટનો ” સ્નાતક કે જે હાન વખત થયેન છે તેણે ન્ધ વર્ષ બીજી વ્યવસાયમાં પસાર કર્યા હોન તો તેમાં કેટલી બધી કુલગતા સધાન કરી શકેત આ બધી રામાયણુ તો વખીલાનની માનતમાં મધ બીજી કલગવળીથી અસમદ આજીવિમા મેગવવાનાં ક્ષેત્રોની બાનતમા પણ આ જ દશા છે.

શ્રીભગિરીનો ગજા (મચિત્ર) ૩ ૨-૦-૦ એન એન ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુદ્રાઈ

પ્રાચીન અને આધુનિક શિક્ષણપદ્ધતિમા જે પ્રમુખ ભેદ છે તેનું આપણે દિગ્દર્શન કરી જોયું બન્ને પદ્ધતિની યોગ્યતા અને અયોગ્યતા આમ આપણે જાણી આધુનિક પદ્ધતિમા જે પ્રકાર એકાગિની શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવામા જોવામા આવે છે, તે પ્રમાણે પ્રાચીન પદ્ધતિમા પણ અનેકાગિની શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરતા હતા તેમ ન હવું માયનાચાર્ય, દેસે દ્ર, મહિનાથ આદિ અનેક વિષયોના યાતા હતા અનેક ગ્રંથોના વાચનથી આ વિષયોનો સ્પષ્ટ થાય છે, અર્થાત્ એ અપરાદભૂત હતા અનેકાગિની શિક્ષણના કારમા પણ એકાગિની શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરનારા જેમ થોડા લોક છે, તેમ પ્રાચીન એકાગિની શિક્ષણના સમયમા પણ અનેકાગિ પદ્ધતિ હતા ઉપર જોવા મળેલા સિવાય કેવળ પદ્ધતિમાનથી આજ કાલ બન્ને પક્ષ વધુ ગુણવૃદ્ધિ આરોપિત છે આધુનિક પદ્ધતિ પ્રાચીનોને સકુચિત ચિત્તદર્શિતાના કહે છે અને એ જ પ્રમાણે પ્રાચીન પદ્ધતિ આધુનિક લોકોને નીતિબ્રહ્મ તથા ધર્મબ્રહ્મ કહે છે એ કથનાનુસાર આધુનિક શિક્ષણથી લોક અધિક રનાથો બનતા જાય છે થોડા જો વિચાર કરનામા આવે તો તરત જ સમજાય એમ છે કે એ આરોપ બ્રાન્તિમૂલક હોય તેમ જાણાય છે સંચિત ચિત્તવૃત્તિ, નીતિબ્રહ્મતા, ધર્મબ્રહ્મતા, સ્વાધ્યાસાધના વ્યાદિ તેમ પહેલા પણ હતા, આજ પણ છે, અને જ્યાં સુધી વિચાર કરી રાખીએ ત્રીજે ત્યાં લગી દુનિયામા પણ ગહેને એટલા માટે ત્રણ શિક્ષણપદ્ધતિને ઉત્તરદાયી સમજવું એ ઉચિત નથી

એ ઉભય પદ્ધતિ પરસ્પરો વિરોધિની છે, અને એ બન્નેથી બુદ્ધિગત લોભ અપરાદભૂત પણ રહેશે સામાન્ય મનુષ્યને માટે આ ટીકી રાખે કે *Something of everything and everything of something*—” અર્થાત્ એકમા આકર્ષક અને અન્ય સર્વમા જન્ય પર્યાન્ન—એ ન્યાયથી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ પણ સાથે આટલું પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે જો આ પ્રકારે સન કોઇ કરના માંડ તો—“ એક નહિ પુરૂં તો સર્વ અધર્મ ” ઘર્ષ જશે એક જ મનુષ્યને માટે બન્ને પદ્ધતિથી સંપૂર્ણ રીતે અધ્યયન કરવું અશક્ય થઈ પડશે, પણ થોડું થોડું બન્ને પદ્ધતિથી અધ્યયન કરવું આ ધર્મ પડશે બન્ને પદ્ધતિનો જોગ એક મનુષ્યમાં હોવો જોઈએ કરિત છે, તેટલું જ કિંતુ એક જ સમાજમા બન્ને પ્રકારના લોકોને માટે નથી પરસ્પરના ગુણદાયક સમજ જો બન્ને પક્ષ પોતપોતાના દોષ કુલ્ય કરે અને ખીજના ગુણને માન્ય કરના તૈયાર થઈ જાય તો અસ્તિત્વોનુ અપૂર્ણતા અને દુષણ, સમાજરૂપી પુરુષનું પૂર્ણત્વ આ બૂપદ્ધતિની જાય અને માટે બન્ને પ્રકારનું શિક્ષણ સાચું હોવું જોઈએ, દેશમા બન્ને પદ્ધતિની પાઠશાળા હોવા જોઈએ થોડા થોડા બન્નેમા મેળવેલા જોઈએ મદારની પરિસ્થિતિ તથા માનસિક સ્થિતિને અનુસાર વ્યક્તિઓને એમા કોઈ એક પદ્ધતિને માટે સ્વનિર્ણય હોવી જોઈએ જો એમ બને તો પરસ્પર વિરોધિની પદ્ધતિનો લાભ ભરતબૂમિને મળે અને એના દુર્ભાગ્યનો દીનસહીષ્ણતાથી ધુની જાય—દૂર થાય આટલા માટે બન્ને પદ્ધતિમાનીઓને પ્રાર્થના છે કે ભાઈઓ ! વિરોધ છોડી દો ! સરકૂત પાઠશાળાઓની નિન્દા ન કરો, નવીન શિક્ષણ પદ્ધતિને શિર વ્યથ દોષ ન મૂકો, કારણ કે બન્નેમા ગુણ છે—દોષ છે સીધ દોષ સ્વીકારી એને સ્વચ્છતા યત્ન કરો ગુણને સ્વીકારો અને એનું અનુકરણ કરો *

જે વિદ્યાર્થીઓ પોતાનું લાવિ ઉચ્ચગણ જનાવવાની આશાથી વિદ્યામંદિરાના બારણાનો આશ્રય હરહમેશ લે છે તેઓ ખીયારા એક સીદ્ધાપર હરહમેશ ચાલ્યા જાય છે તેઓ અભ્યાસક્રમના આવારે નાનું ચૂકી "Courses" ગતીઓના માર્ગ દ્વારા જ એક દરજ્જાની ખીજ દરજ્જાનું પર્વત જઈ શકે છે, પોતાને યોગ્ય સીધો માર્ગ રચ્ય તેઓ સીધી શક્તિ નથી, તેઓને દરમાનવામાં આવે છે કે તમે ખીયડી જનાવના છવ્વતા હો તો સોનાની તપેની લવો, તેમાં જ રાવનાડુ શીખવામાં આવશે અથવા અમે માન આપણુ મૂંડાનું જ સીખવીશુ, ખીયડી તો તમારે અહિંથી ગયા પડી પકારી જોવી !

ધણા લોકોએ નિશ્ચય કર્યો કે અમે વધારે સીધો ને વધારે સુગમ તેમ જ લાભદાયક માર્ગ જાનીએ તેવો માર્ગ કાઢ્યો ખગે તે - કે એવા ધર્મ, તન મન અને ધન અર્પણ થયા નવા રસ્તાઓ નોંધનામાં આયા, પરંતુ દશાતેરીને તેવી જ રહી ધન તેમ જ શક્તિનો નિપુન રીતે વ્યય થના છતાં અમે તો ત્યાંને ત્યાં જ રહી જના પામ્યા એટલું જ નહિ પરંતુ એક પગલું થાળા હજ્યા, આગળ વધવાના સમાચાર ન આપ્યા અમારા પ્રયત્નોનું ફળ જોવામાં તો બહુ સરસ જણાયું પરંતુ નીકળ્યું આખને જ ફક્ત સુંદર જણાય તેવું દંડાયણ ફળ અરણ પરંતુ સાધારણ તેમ જ કાર્યદક્ષ નિરીક્ષકનું ધ્યાન હમેશા મુખ્ય મુદ્દાપર જ રહે છે અનુમાન કરનારો વર્ગ કારણ ગમે તેવું સમજે, તેઓનું અનુમાન નિર્વિવાદ હોવું મુકેલ છે પરંતુ જે લૌનિક પદાર્થોના નિમિત્ત મોટા પ્રમાણમાં દૃષ્ટિએ પડે છે તેનાથી આંખો મીનીને, પગિલામ પ્રતિલક્ષ્ય આંખો વગર ગાડરીયાપ્રવાહની માફક આગળ ને આગળ ધપે જવામાં કશું ફલ હોતું નથી એમથી અવવાનો ઉપાય એ છે કે અનિવાર્ય શત્રુનો મદ તોડવો, પ્રમનો કીદનો તોડવો, કુદરત દેવીની સહાયતા માટે તેના ચરોતમાં પોતાની મેવાનું બનિદાન કરવું, એને શક્તિનું વાહન સિદ્ધ બનીને પ્રાન્તિરૂપ રાક્ષસનું વ્હન કરવું "

પ્રથમ અને પ્રકાર ૧ છે, જેનો વિસ્તારથી ઉલ્લેખ કોઈ અન્ય રચને કરવામાં આવતો કોઈ તો કરશે જ આપણો રામ તો કર્તવ્યપરાયણ જનોની સમક્ષ કામ મૂડી દેનારાઓમાંનો એક છે દીન સમજાય તો સિદ્ધિ ના ગણેશનું નામ લો, નિરમલના કરો, નહિતર આ દરખાને પહોંચે સાધારણ સૂતરના બગાડ ૩૫ અમણ સતોપ માની લો

જિજ્ઞાસી બાલુનિક પદ્ધતિ સુધારવા યોગ્ય છે પરંતુ તેની સુધારણા દેશ કાળની આવશ્યકતાના અનુસાર થવી જોઈએ દેવની લાલામાં મિકન કનાસના પોરણો પર્વત શુદ્ધ શિક્ષા એવા પ્રકારની મળવી જોઈએ કે, જ્ઞાનક છવ્વે તો માન સૈદ્ધાંતિક (Theoretical) વિદ્યામાટે આગળ અભ્યાસ કરે, અથવા વ્યાવહારિક (Practical) વિદ્યાનો પ્રયત્ન કરે

લેખકના અભિપ્રાય મુજબ વ્યાવહારિક તે બહુ જ્ઞાન છે કે જેમાં સાધારણ અથવા તો અસાધારણ જ્ઞાનપ્રવંક હાથની સજ્જત તેમ જ કારીગરીની જરૂરત હોય, સીખનાર ક્રિયાકુશળ બને, લઘિધ્યમાં એનજીયગ, યા નિતાનવેતા કિના દરજ્જા, હુદાર, મોચી, ડુબાર વગેરેને લગતું કાર્યજીવિકાને માટે અગર તો શોધખોળમાટે કરી શકે સૈધ્યાનિક જ્ઞાન તે ગણાય કે

પ્રતિવતા સતીઓ (સચિત્ર) ૩ ૩-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

જેથી મનુષ્ય, કાવ્ય, ઇતિહાસ, અથશાસ્ત્ર, રાજનીતિ, કાયદા વગેરે વિષયોનું જ્ઞાન સપાદન કરીને સિદ્ધાન્તશિક્ષક, નેષક વા વકીલ વગેરે થઇ શકે અથવા વિચાર યા તર્કદ્વારા દર્શનોનું નિર્દેશન કરતા કરાવતા રહે આ પ્રતિતા આકાંક્ષા દરમિયાને જ પ્રવેશક માનવો જોઇએ અને અગ્રેજી શિક્ષણની શરૂઆત અહીં સુધી પહોંચ્યા પછીથી થવી જોઇએ, જેઓને ધણા ઉચ્ચ જ્ઞાન વિજ્ઞાનનો સમીક્ષાત્મક કેવા શૈક્ષણિક કરવારૂપ અભ્યાસ કરવાનો ઇરાદો હોય તેઓએ તે તે વિષયના પ્રથમ નાની નાની રીડરોદ્વારા યોગ્ય સમજે પડે પૂરો પરિચય કરી લેવો જોઇએ, અને એટલે સુધી અગ્રેજી અભ્યાસ પહોંચવો જોઇએ કે પુસ્તક વાંચીને તેમ જ ક્યારેક ક્યારેક તો કોરની મદદ લઇને પોતાના અભ્યાસ વિષયના પુસ્તકો અગ્રેજીમાં સમજી શકે ધારાત્મક અગ્રેજી બોલનારો કે લખનારો ઇરાદો જેઓનો હશે તેવાઓની સખ્યા તો જુગ નીડળશે, તેઓ પોતાનો પ્રમથ સ્વયં કરી લેજે, તેઓ મારે સમગ્ર જનતાને શામાટે સત્તા વવામાં આવે ? કેન્ઝીનની, રમારની, કોર્ટની, કે સભાઓની ભાષા આપણી દેશભાષા થવી જોઇએ તેમ જ અગ્રેજી ભારાની ઉચ્ચ વિદ્વાતા આવશ્યક ન હોવી જોઇએ સિવિલસર્વિસ અને એજ્યુકેશનન સર્વિસમાં જે અગ્રેજી આવે છે તેઓ આપણા દેશની ભાષા શીખવી થડે છે, પરંતુ તેનામ માત્ર તેમ તેઓની સખ્યા પણ ઘટી છે, તેઓને આમદ કરવો જોઇએ કે તેઓએ અમારી ભાષા સારીરીતે શીખી લેવી ત્યારે જ તેઓ ભારતવર્ષમાં આશ્ચરિક સપાદન કરવાને યોગ્ય ગણાય જે અમારા જ દેશીઆઇએ અગ્રેજીનો પક્ષ લઇને અમદારા દેશના કોરોડો મનુષ્યોની સગવડોના નાશ કરે છે તેમને જુદી નિષર્વય અમને પ્રત્યક્ષ દેખાઈ આવે છે પરંતુ દુર્ભાગ્યવગે એવા નોકો આંગરીને ટેરવે ગણી શકાય તેટલા જ જ્ઞાન નથી અગ્રેજીની માયાએ અમારા દેશને એટલો આટત કરી દીધો છે કે જેથી માનુભાષાના મદત્વને તેમ જ મદ્દાન દેશ નિષર્વક પ્રમેનો અમે જુની જમ્એ છીએ

આપણે એ જૂલી જગુ જોઈવું નથી કે કારીગરીની ઉન્નતિ વિના આપણુ ભારિ છનન ઈજ્જત થનાર નથી કારકૂનપણું વકીતાત વગેરેમાં હવે દમ રહ્યો નથી, માટે સિક્ષા વિભાગમાં મદાવિદ્યાવયો તેમ જ વિશ્વવિદ્યાલયોમાં પાછાએ પાછનો વ્યય સાર્થક સિક્ષાય પાછળ થવો જોઇએ, અને માટે લોકમતની સિક્ષાની જરૂરીયાત છે

ખિન્ન પર્યતનું સિક્ષણ દરેકનું એકસરખું હોવું જોઇએ, ચાહે તો શાસ્ત્રી કેવા પદ્ધતિ જનવુ હોય, ચાહે તો જુદાર, સત્તાર કે કડીયા જનવુ હોય, અને ચાહે તો હાઈકોર્ટની વકીલાત કે જરૂરપણું કરવું હોય શાસ્ત્રી જનવામાટે હાતનું સમગ્ર વિજ્ઞાન તેમ જ દર્શન સરકૂતની પ્રાચીન પ્રધાને અનુકૂલ રીતે ભણવામાં આવે કે જેથી દરેક વિદ્વાન ઉગે અભ્યાસી જનવા પામે, તેમ જ તેના વિષયમાં કુપમકુકની કહેવત ચરિતાર્થ ન થવા પામે સાયન્સ, આર્ટ, તેમ જ જોરી પન્ટલ, વા અવદાર, સિદ્ધાન્ત, તેમ જ પ્રાચ્યવિદ્યા-આ વિભાગો કાયમ રહે પરંતુ નિશેષતા (Specialization) નવા ધોરણોથી જ શરૂ થવા પામે, વિદ્યાર્થીઓનો વિભાગ આ ધોરણોથી અર્થ જવો જોઇએ

નિદાર્થી એક મુખ્ય વિષયના અભ્યાસમાટે એક પ્રકારના નિદાનયમાં દાખલ થાય, પરંતુ તે નિદાનયમાં તે ખાસ વિષય મગધ વસાવનાર વિષયો તો અવશ્ય સીખનારા જ નોંધે એ કે જેના વિના યોગ્ય અભ્યાસ ગણાય જ નહિ જેમકે વ્યાનહારિક રસાયણ સીખનારાઓને જેટલું ભૌતિક તેમ જ ગણિત વિષયક ના। સપાદન કરતું આવશ્યક છે તેટલું ભણાવનાનો પ્રમથ રસાયન વિદ્યાલયમાં અન્ય હોતો જરૂરનો છે રસાયન ભૌતિક નિગેરે મા। જ્યાં સિદ્ધાંતરૂપથી સીખનારમાં આવતા હોય ત્યાં તેની સાથે સમગ્ર ધરાવનાર વિષયોનો એટલો જ સમાવેશ રહે જેટલો ભણતર માત્ર માટે જરૂરનો છે શુદ્ધ સૈદ્ધાંતિક અભ્યાસમાં ક્રિયાત્મક જ્ઞાનની તલમાત્ર જરૂર નથી માત્ર સિદ્ધાંતોના અભ્યાસમાં એટલો સમય પણ વ્યતીત થયો નહિ, જેટલો હાલમાં લાગે છે

એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નહિ ગણાય કે અહિં અત્યંત સૂક્ષ્મરીતે ધણું મહત્વના પરિવર્તનોનું દિગ્દર્શન કરાવવામાં આ મુ ૨, તેમ જ આટલા ટુંક દિગ્દર્શીથી કામ ચાલી શકે। હિ પરંતુ એટલું લક્ષ્યમાં રહેતું નોંધે એ કે આ દેશકારોનું વિસ્તૃત રીતે વર્ણન કરવાનો મુખ્ય વિષય નથી

શાસ્ત્રીપરીક્ષા તૈયારી કરનારાઓને વિજ્ઞાન સીખવામાં લેખકને એવો અનુભવ થયો છે કે, જેઓ વિજ્ઞાન વિષયક અભ્યાસ માત્ર સિદ્ધાંત ગણાવવા સારૂ કરે છે તેઓને ક્રિયાત્મક વિજ્ઞાનમાં પરિશ્રમ કરવો ખીનજરૂરી છે—શાન્તિનો વ્યર્થ ન્યય કરના બરોબર છે સાચે એ વાત પણ નથી કે ક્રિયાત્મક શિક્ષણ વગર તેઓને સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન પણ ન થવા પામે ખુદેની માત્ર એટલી જ છે કે જે શિક્ષક પાશ્ચિમાત્ય પદ્ધતિએ જ્ઞાન સપાદન કરેતું છે તેને એ સમજતું નથી કે સિદ્ધાંત ક્રિયાત્મક શિક્ષણ વગર સી રીતે સમજનાય ? પરંતુ પ્રાચીન દર્શનોમાં વૈશેષિક અને ન્યાય તેમ જ થોડા સાંખ્યભૌતિક વિજ્ઞાન જ સરખું છે, પરંતુ તેની શિક્ષામાં ક્રિયાત્મક કર્મ કોઈ અગ્ર નથી તેથી આને કોઈ દોષ ભને ગણે પરંતુ, જે વિષય દર્શનાત્મકો પોતાની પ્રાચીન પદ્ધતિથી ભણાવે છે, તેમાં કોઈ પણ પ્રકારે ખાતરી આવતી નથી બાકી રહી માત્ર પરીક્ષાએ નેમ જ પ્રયોગોની વાત, તે સુનાર, વટાર ગોટે મારીગરો, બાણા ધુર્વેદ, ગાધર્વવેદ, વગેરે જ્ઞાનવિજ્ઞાનવેત્તાઓ આ સિદ્ધાંતોનો પ્રયોગ કરતાર રીતે કરતા હતા, તેમ જ અનુભવની ટોસાટીપર ડસતા હતા આ પ્રાચીન પ્રથાનું પુનઃજન્મ વરવાથી સહજ જ એ ખામીઓ દૂર થઈ જના પામશે લેખકે સ્વયં અનુભવ કર્યો છે કે, સૂત્રો વડે વિજ્ઞાનનો અધરામાં અધરો સિદ્ધાંત સીખવવો મુશ્કેલ નથી કેટલાક દિવસો આ પ્રાચીન પ્રથાપર સીખવવાના પ્રયત્નમાં વિજ્ઞાનસગ્રામી અનેક સ્તર રચનામાં આવ્યા, અથવા કહો કે સૂત્રો રચવાનું સાહસ કરવામાં આ-મુ, પરિણામે જોવાયું કે આ પદ્ધતિથી વિજ્ઞાન શિક્ષણ વિષયક સરવાતામાં વધારો થયો.

અમારા એક પગમ મિત્રે જ્યાં સમગ્ર ભારતનું એક પા કાઢનાનો વિચાર કેટલાએક વર્ષ પૂર્વે દેશના એક મહાન નેતા સમક્ષ ગળ્યું કર્યો હતો ત્યારે એ મહાન નેતાએ ઉત્તર આપ્યો હતો કે “ ધરડી ડોશીને શણગારીને કરશે શું ? હિંદી મુઝાની વગેરે નવી વાતો

તેમ જ પુત્રીઓને સુગોષિત કરે કે જેની ગોખા જોવાયોગ થશે ” પરંતુ અમારા મિત્રે આનંદ નહિ, પણ દા’રામાં આનંદ આનંદ પશુ ખરું બધું પણ થઈ ગયું તેનો ઉદ્દેશ હતો કે વિજ્ઞાન સૂત્રો એવા કરી છપાવવામાં આવે, પરંતુ આ ઉદ્દેશ મનમાં ને મનમાં જ રહી ગયો નેતામહાશયની સાત અમને હજી સુધી યાદ છે કારણ કે નેતા મહાશય વર્ષોટક તેમ જ અનુભવી છે એવી રીતે અમે ધણી વિચાર કરીને એવા સાર કાઢ્યો કે સરકુન રૂપ ધરતી ટોચીના મુખમાંથી નીકળેના સૂત્રરૂપ “ઉપદેશ”ને બનાવ્યો અધિક ગૌરવ, અધિક આદરમાન તેમ જ મહારાજ દ્વારે કલ્પ્ય તેમ જ હવેગમ કરે એ ઉપદેશ ટોચીનું આશુપણ થવા નહિ પામે પરંતુ તે સ્વરૂપ થશે

જે વર્ષોટક અનુભવી ગુરુનોદ્ધાન અભ્યાસોને પ્રચલિત થશે એ *

સરલા.

લેખક—રા મજીલાલ રણછોડલાલ મજીસુદાર, બી એ

૧

“ગિરીશ, ગિરીશ, હજી દેનને આવવાને એ પણ ક્ષણની નાર છે તો ચાલ આ પામેના એ નામાં ફરી આવીએ”

મહે હા કહી દું અને શરમ્પ નિકળ્યા મહારો આત્મા પ્રકુલ હતો લીના ગુનગાર એવરો અને પામે જણાતા લેણે દૂર રહેના ગુરાર રજીયાપણા કાળના દના મનુષ્યની કુદ-તાલો જલો હસતા ટાપ એમ અગ્ર અમેન એ ઉભા હતા હમે ચા’ના

ચોપાસ નજર ફેકતા હું ય જલો હનડુ થયું, અને મહો ઉપર ધીમું મીઠું હાસ્ય ફૂંવા મધ્ય મહે ઉંચે જોયું ઉપરનું ભૂર આકાશ અને તેની ચે પ ઇત્તર કંપતા આગી આગી ધર્મભાવના સ્ફુરી મહા’માં રહેલો “હું” ઓગળતો ગયો

ધગ આખ દાગની ટની વીધુ વીનમ જેડુ પાસ રનાની નાથી ઉપર પગ પથરાઈ હતું કને આનાવાગીયા હતા ત્યાંથી કાપતો કે નોવનાણી બોની રહી હતી એક ટુકડો ચગો-શરદ થયો, મહા’ પામે હાથ મૂક્યો લેતી આખમાં એક અનૌષ્ઠિક તેજ ચમકર રહ્યું હલુ-કે લાણુ લાણુ જોઈ રહી, એ બોલ્યો—“જો સાલજ ગિરીશ, પક્ષીઓના કાગલમાં અક્ષાંશ અનાગી શાંતિગીત રહેલું વિન્ય સ્વર ગીતના સૃષ્ટિ જલો થતી ટાપ એમ તહે જોયું છે કદિ”

દું સાન્ત રહો સર્વેન શાન્તિની અસર અગ્રજ હતી ટુકડો ચે વિનાયે માન અમારા હવેના ધમકારા સંભળાતા હતા જાગૃત સ્વપ્ન જોતો હોય એમ શરદ બોલ્યો—“આ વિશ્વ કેડુ સુંદર છે! પણ મનુષ્ય જ્યાં ન નસે ત્યાં જ હો!”

* ‘વિજ્ઞાન’ પરથી અનુવાદ

૬ સરલા અને મિત્રમંડળ. ૩ ૨-૦-૦ એન એન વિપારી એન્ડ કંપની, મુઆઇ

હું હસ્યો — “ત્યારે શરભાઈ, શુ ત્હમે એમ ગ્રહોછો કે મનુષ્યનું સર્જન જ સકેતુંક નથી ?”

“ જો ભાઈ, સાલગ બ્યારે સાગર ધુધવે છે, પાન સુસવે છે, મોળ પર્વત જેવડા જેવડા ઉછળે છે ત્યારે કેવું લાગે છે ? જાણે હમણું જ પ્રાચ ઘણ જશે ! પણ આ સર્વ પ્રભુની ઇચ્છાથી જ અક્ષાંશની નાનિતો પાસ કરનાર સકન જન આમા યસાર્થ થા છે. ત્યાં ત્યા કાગા કાળા મોળ, ઓ દષ્ટિ પડોયે ત્યા સુધી એની એ કાળી તોફાની ઉથપાથન મેઘથી રાત જેવું જેવું બહુ કાળુ કાળુ ત્યા કાકા થાય છે, અને મેઘની પેરી ગર્જના દ્વાથી જેની હૂં રહી રહી ગગડે છે પણ, ગિરીશ, આવા તોફાનોમા યે વાદળાંમા નિજની કળકે છે, અને ગતમા વોળા દિવસ ધર્મ જા છે કાળની દાઝ જેની બેખોડિય પ્રભુની એક દીવાલડી ને જુવે ત્હને એ સૂટે છે, અને એ બેખરાની પેની પાસ આંધિનો નિકળી આપતો સૂય કેવો મોરી ચળકાવે રેડી ગ્હે છે ? આ બંધા ધમસાણો પ્રભુની એક બન ગ્રહામે જ-આપણું સર્જન ”

“ ગિરીશ, હું અને તું અહીની શાન્તિમા પ્રતિકૂન છીયે આપણને દેખીને પપ્પી કેમ ઉડી જતાં હરો ? કુળા કુળા કુળાં ચરણ હરણ રહેજ ધસારો થનાં કેમ હજળને ગનાડુ હરો ? — નહીં તો, વડીલાર ને, આ કુદરત કેવી મીડી છે ! ”

“ પ્રભુની એ મહાન યોજનાના મેળમા ત્હારો સિતાર મેળવી દે તોનાથી ગ્રહ તે જડ બસુર જ છે ગિરીશ, આપણને આપણા જન્મ માટે ઉપકાર નથી, જરીયે સતોન નથી — આ પપ્પી કે પેના કુલ જેવા આપણે સરલ નથી, નિદોષ નથી પુરુષમા ઉણા છીયે ! ”

હું સાંભળી રહ્યો મરદ લાગણીના પૂરમા તણાતો, જાગ્યો હોય એમ અગાડી આવ્યો. હું યે પાછળ આવ્યો.

૨

ધીમે ધીમે ઝાડને ઓથે સન્તાડુકડી રમતા અગે એક પગથી વટાવી આવ્યા રહામે એક પર્ણકુની દેખાઈ કુળા છોડ અને વેલાઓથી / કાયરી એ લીરીછમ લાગતી ફરતી મેંદીની વાડ હતી આસપાસ કુલકયારીઓ હતી રહામે એક કુલમાંડવો હતો.

શરદે પાસે જઈ ઘટા વગાડી કોઈ આવ્યું “ કુમારી સરના વેર છે ? ” શરદે પ્રત્યક્ષ “ હા, પણ મ્હને લાગે છે દેવી હમણા નિવૃત્ત નથી ખેસો, હું જોઈ આવું ” — સેરિ કાએ કહ્યું તે બદલ ગઈ આરી અમને અદર આવવા કહ્યું શરદ અને એના સૂત્રમા પડોવાયલો હું ત્હેની પાછળ દેરાયો.

મ્હોટા ચોકમા એક માધવી મડપ આવ્યો પાસે નવરગ કુલ કોઈ ખે પાં, કોઈ અધકેધવા, સજ્જિની થીની સાડીમા છુન પાડતાં હતા વિરાટ સજ્જિ જાણે વામન રૂપમા સમાવી જ ન હોય એમ આ પર્ણકુનીમા (કોઈ એને રસકુળ કહેતું) સજ્જિસોન્દય રૂપહેતું વાગતું એમ સજ્જિને ખોગે ઉછરેલી, પરમ પાનની સાધી

“ કુદરતની અધિદેવી શી અનગે નહી ”

સરવ હૃદયની, પરંતુ અનેરા રસની ગ્રંથાલય સરના રહેતી તહેલો કોમારબન લીધેનું હતું ગગનના તારામણમાં ધૂમકેતુ જેવી એ એકલી રહેતી એનું સરમરી હૃદય પ્રભુનાં સ્તોત્રોમાં રસ લેતું લોકસરથાના પ્રેમો, જનમમાનના આશ—અભિલાષે તહેને દેડે જડાઈ ગેના મથાશમિ મથામતિ તે તહેમની સેવા આદરતી

તે પુસ્તકો લખતી જે લખતી તે ખરી લાગણીથી લખતી “જગતની કુળે નિર્જન નથી, કે કુજવાસી સજ્જન સજ્જનીઓ એવાં બહેરાં કે અરસિક નથી કોયન શુદ્ધે શય બોલશે તો સૌ સાબળશે અને સતકારશે—” એમા એની દૃઢ શ્રદ્ધા હતી કે જીવનના એરે એની વાકસુધાએ ઉતાર્યાં હતાં. કકે જીવોને વૈશાખના ૫ નરસના તાપમાં મીઠી ગય જેના તહેનાં બોધવચનો છત્ર બની રહેના આમ તહેનું સમસ્ત જીવન પૃથ્વી પરાયણ હતું

બુપદી અદરથી મોટી હતી જે ખડમા અમે ગયા તે હુર પથ સાદી રીતે શલ્યગારેલો હતો જ્યાં ત્યાં પુનના લૂમખાં, ચોપડીઓ પ્રસિદ્ધ જનોના સમારક અને એનું ખીજી નોતો સરવાની રસયતા માટે ઉચો મત બધાંતો પામે ટેમનઉપર દિવની પ્રખ્યાત વ્યક્તિઓ જીવિરૂપે ગોઠેલી હતી પ્રત્યેક નીચે તહેમની સભી હતી શરદે જાણે આજખતો હોય એમ ખડમાં ફગવા માંડ્યું —

“ગિરીશ, જો આ મહર્ષિ રાનડે એ ન્યાયમૂર્તિના હસ્તાક્ષર સમેત આ દિવના દા. જીર્મ દાદાભાઈ આ રામકૃષ્ણ પરમહસ-વિવેકાનન્દના પૂજ્યપાદ ગુરુ આ ગોવર્ધનરામ—દયાલાલચામના આતેષક આ કતાપી—રેતી કે કવિ આ વિપમ અસિધારાવતી ગુજરાતના તપસ્વી મોહનદાસ ગાંધી-વળી જો, આ મહારાણા નતાપત્ર અણુનિષ્ઠ બખ્તર આ શિવાજીનો વાધનખ અને તેજીની બનાની તનવાર—તહેલો જો પેના ઉજ્જા મોગરાના દુલ, આપણથી ચે રૂપાળા ને મુંવાળાં મુચા તરોયે જાણે વિશુદ્ધિના પાક ન બોની મલા હોય। તેથી જ એ દેવને વ્હાનાં હો।”

એટલામા અદરનું દાર ઉવડયુ જાણે આપાની મેધરેરી રાત્રિમા ત્રિબુતનો લીસોડો। સાદાં, શ્વેત વસ્ત્ર એજો સજેતાં હતા તહેને જોઈને અમે આ રથી ઉભા શરદ બોલ્યો — “દેવિ ! આપની દિનચર્યામા વિન નાખ્યુ હોય તો અમે ક્ષમા માગીયે છીયે અહીંથી જતા, આપનાં દર્શન લેવાની અભિનાયા થઈ તહેનો મોદ અટકાવયો નહીં—”

સરલા (તે સરના જ હતી) બોલી ઉઠી — “સન્તોના દારો સાંને કાજે ખુના છે બાલ અહીં, બહુ આગનુકો આવી ગયા છે અને આવે છે બેમો। ” “મિન્દુ, બેટા, ફન લાવ” — આશ્રમની એક બાલિકાને કહ્યું

પછી રહામી એક આસન ઉપર એ બેઠી અમે ચે પામે મેદા થાડી થોડી પુસ્તકોની, જનસેવાની, અને એવી એવી વાતો કરવા માડી મીકાકારોની ટીમઓ પણ તપાસાઈ મિન્દુ આની ફસપાન અને જલપાન લાદી એણે મૂઝ્યાં અમે એ આશ્રમનું બાવબધું આતિથ્ય સ્વીકાર્યું, પામેના અરણ્યુ લારી આણેનું કાચ જેનું ચોખ્ખું અને અમનથી ચે મીડ પાખી પીધું.

આ વખતે સરનાને ધારી ધારીને જોવાની તક અમને મળી એનામાં મૌદ્વે નહોતું પણ અતરાત્રા પ્રકૃત્ય દોવાથી શુષ્ક ઉપર એક અજન્મ તેજ ઝળહળતું હોનામાં કંઈક અણુ જોઈયું મોઢ પમાડે એવું હતું વેલા નીચે સતાયવાં પુલ જોવા હોના શુષ્ક પમરતાંને સુવાસ ફારતાં

સરસાની લેખિકા તરીકેની ખ્યાતિ કેટલાક ખમી શકતા નહીં દ્વયથી ટીકાકારો પાસે હોના પુસ્તકોની કેટલાક ટીકા-નિન્દા કરાવતા કિન્તુ અરલાના દૃશ્યપગ તે બાધ કરતું નહીં. તહેને હોમાં ધખાતિ આવિભાવ પ્રત્યક્ષ થતો હોમની તહેને દયા આવતી પોતે આત્માનું સામાન્ય જોગવતી નિશ્ચમા સકય વસ્તુ તહેને અનુકૂલ લાગતી

કાંઈ નથી ટીકા એને જતાવતું ત્યારે તે નીચેનું શીટનું અનંતરણ વચાવતી “ *The Revolt of Islam* ” ની પ્રસ્તાવનામાં એ કવિ લખે છે —

“ નિવિધ વ્યક્તિઓની ટીકાઓ ન ગણકારતા હોમર, રોકસપીયર, મિલ્ટન જેમ લખતા તેમ હું લખુ છું મહેને શ્રદ્ધા છે કે મહારી નિન્દાથી મહેને હોમના ઉપર અનુકરણ જ થવાની અને મહારી શાન્તિ અખડ રહેશે એ ટીકામાં મહારા ખરા દોષો જે કાંઈ આગળ ધરશે તે હું ઉપકારથી જોળી લઈશ ને માથે ધરીશ—જે ટીકાકારો, જહેવા એકપક્ષી છે તેવા જ સ્પષ્ટ વક્તા થાય તો લેખકોને તે કેટલા બધા માગસૂચક થઈ પડે ! પણ હમણાંની પરિસ્થિતિ જોતાં તો મહારાથી એમના માર્મિકરિવેચનમાંથી વિનોદ જ લેવાનો અનિવર્ય થવાનો—અને જે જનસમાજને જ મહારાં કાલ્યો નમાતાં લાગરો તો જે હાથે મિલ્ટન જેવાને અમરતવનો મુકુટ અપાયો છે તે હાથ હું માથે ચક્રવીર, અને ને હું છરીશ તો નાનું નાનું એક કુ કરી કંઈક ઓર જ તહેને ચરણે ધરીશ તે નમાનું નહીં જ હોય ! ”

સાથે ભનજૂતિના ‘ માનવી માધવનો મ્લોક ’ ને નીચે આપેલી એની ગુજરાતી ડાખા સાથે લખાવ્યો હતો—

“ છે યત્ન આ નહીં કદી મમ નિ દ કાર્યે

તેઓ બધા કંઈ કંઈ મનમાઠી જાણે

છે કે સમાન મમ કે પડી કોઈ ચારો,

પૃથ્વી વિરાજાળ વળી કાળ નિરત ભાસે ”

આ અવતરણ એણે પોતાના કાર્યખંડમાં લખાવેલું હતું સખ્ત ટીકાઓના પ્રસિદ્ધ વ્યક્તિઓની ટીકા તરફની દરકાર તહેને અપૂર્વ ચેતન આપતી અમને પણ તો હોતું એ મીઠા સ્વરથી બોલી બનાવ્યાં

“ ભાઈ, મહારાથી પ્રેસ વિશ્વ જ હોય છે પણ મહારા ટીકાકારોને મારે મહો વહાઈ છે હો ! વડીબર પણ હું એમને રૂના મૂકતી નથી—તહેને જોશો તહેમને : આ વખતે જ એ મહારી વાટ જોતા હરો ”

સરલા અમારા સ્હામુ પલકવાર જોઈ રહી હમે ઊભા થયા

ઈન્ડિયનો ઇન્ડિયાસ રૂ ૧-૮-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

૩

પર્ણકુટીના પાછલા ભાગમાં ન્હાનો સરખો ખાગ થયો હતો વાંછી ચૂરી વાડથી જૂત બ્રહ્મભણી રચી હતી-જાણે વર્ષામાં રસળતી જનબર નદી ત્યાં અનેક આકૃતિઓના ક્યારા કર્યા હતા આમાં ઘટ્ટને તે અમને દારી ગઈ

જરા આગળ જતા એક વર્તુલાકાર મધ્ય આ પો ત્હેમાં દહેગ જેવું એક કચુતરખાનું હતું અહીં અટકતાં સરલાએ તાળી પાડી મ્વેન, જૂરા પચરગી કચુતર પાળી ઉપર સરલાને પગે ઢળી પડ્યું

“આ મહારા ગુણમેય પરીક્ષક,” હસતા હસતા સરલા બોલી, “આમાથી જેમને તું સારી પેઠે જાણજી છું ત્હેમનાં નામ ત્હેમનાં ‘પત્ર’ ઉપરથી મ્હેં પાજા છે એમનાં નનામાં સહાયકો એ ઘણાં છે આ જૂવો-એક પરવાળાના પગનાં કમકતું કચુતર ઉંચકી સરલાએ ખતાડ્યું, ‘આ હિન્દુસ્થાન,’ ન્યા હોય ત્યાં છાતી ફેલાડી એ ધૂમતું ફરે છે આ લીવી ડોકવાળું સોજળું દેખાય છે તે ‘સ્થાન’ જૂવો જૂવો, પગમાં ઝાઝરવાળું પ્દષ્ટે એકલું ચલે છે તે ‘ગુજરાતી’ ધડીમા રીએ તો કમચુમ કરતું બધામાં એ હળેમળે છે, તે જે રીસાય તો મનાવતું જ અધર્ જેવો છે એનો હાઠ દિવાળીમાં”

“પેલું અસ્તવ્યસ્ત પાંખ ચયેલું હિન્દીપચ”-મુ મસ્કરું, નીખની અને હોશીલું છે હો! આપણા સાથું જોઈ રહ્યું છે તે બધામાં હળી ગયેલું અને ડાલું ‘મ્મન-મ્મ’ આ હમણાં નવું પાળેલું પલ્લુ બધાને મોહિની લગાડતું ‘નવજીવન,’ સરલ છે ત્હેણે અગમ્ય છે એની ચમક, બલક ને ખુમારી!

“કચુતરખાના ઉપર બેલું છે ‘તે વસન્ત’ કેવું છે ધીર ગભીર ને દાવકું એ પોતાનું નામ જરાજર જાણે છે જૂવો વસન્ત, વસન્ત અહીં આવ” એકન્મ કચુતર ઉડી આવ્યું સરલાને ખભે બેઠું

એ ફરી બોલી—“પેલું ભીંત ઉપર વિચારમાં પડ્યું હોય એમ બેલું છે તે ‘સમા-લોચક’ એની આંખ આગળ ચરમા પહેર્યાં ન હોય એમ જોળ મુદાલું છે પ્દષ્ટે કલના કુમ ઉપર ચૂને છે તે ‘સાહિત્ય’-જૂતું જૂતું વાણી ખાઇ એ કડોલ કરે છે મિચાઈ છે સીધું એ કેવું રમે છે એની મેળે”

એક સગર્વે હોડલું જાડું કચુતર ખતાવી કહ્યું “જેવું પેલું રગભેરગી ને રન્ડિ કું એ ‘વીસમીસદી’ જૂવો ભાઇ, સરલાએ આગળી કરી અમને ખતાડ્યું, “પેલું જુલે જેવું પલ્લુ અમને વ્હાતું લાગતું ‘સુન્દરીસુમોય’ કોક ડોકવાર જ એ બહાર દેખે દેખે”

“પચરગી પીછાનાજી છે તે ‘ચિત્રમય જગત’ એ દક્ષિણતું છે મ્મન-મ્મ દેવ હસમુજી લાગે છે તે ‘સાનસુધા’ એનાથી થે મારે ત્યાં પહેતું પાળેતું આ જુલે દેખાઈ”

“ખીજ એવાં મ્હે બહુથે નવા પાળ્યા છે હજી કોમને જન નથી આવ્યા, તો જે મેવાના પહેનાં જ મિચારાં મરી જાય છે ઉછરતાં જ કેવલ-તો માત મધ પરી”

“જ્યા મહાઈ-મહારાં પુસ્તકોનું નિન્દાપુક્ત અવલોકન હું બાંધુ છું કે તરત જ હું અહીં આની એક કણુતરનું નામ પાડુ છું એમાંથી મને અવનવો આનન્દ મળે છે ”

“પેનાં દૂરદૂર બેઠા છે તે ‘કેવલણી,’ ‘બાળશિક્ષક,’ ‘જ્ઞાનપ્રચાર’ને ‘વનિતા નિજ્ઞાન’ હવે બધાને સામટા બે બે હો, —” એક ખૂણામાંથી ટોપથી લઇ લેણું આનાજ, પટાણા, વિગેરે વેરવા માંડ્યું થોડીવારમાં આકાશ જવાઇ ગયું દિશાઓમાં પાખોતો ફફાટ, ને કવરવ ફેલાયો બધાં ઉડીને આ-આ પાછાં પાતાને ગમતે ઠેકાણે ગોઠવાઈ ગયાં, દાણા વીણના મઝાં

સરહ બોલ્યો—“ખરેખર, સરલા મહેન, ત્હમે તો પરમ જ્ઞાની, તાત્વિક છો શીવસુદ્ધ છો— ત્હમારા ટીકાકારોને તો ત્હમે કણુતર બનાવ્યા !”

સરલા હસી “ મહારાથી જે અધૂરાં લેખકોને સાગે અભિપ્રાય મળેના જોઈ મને ઓછું આવેતું પંજુ પછીથી જનસમાજને ટીકાઓની રજ પણુ દરકાર કે પરવા નથી એમ જણાવાયી મહારા મનને સહજ રમાડી વિનોદ લેના આ પખી પાળનાતુ સૂઝ્યુ ”

“ ત્યારે કણુતરની પેઠે જ ત્હમે ટીકાકારોને ખરવાવો હો ખડું ને ? ” મહે પૂછ્યું

“ ખરાખર હું ધારુ છું, મહારા નિમિત્તે ત્હેમને કંઈ ને કંઈ મળે છે ત નીચે તરફથી મહારાં પુસ્તકોના અવલોકનો માટે ત્હેમની કોઈપણ રીતે સલામના થતી રહે છે ત્હેનું સરખાપણુ આ પારેવા પાળનામાં કેટલું બધું છે ? ” આમ બોલતી બોલતી એ આગળ ચાલી ન્હાની પગથી પટાવી અહીં અટકતા ત્હેણે કહ્યું— “ મહારો કાર્યખડ જોરો, લાખ ? ”

અમે તો જોવા જ આવ્યા હતા, તેથી સૂચના હમને બહુ ગમી

૪

એક ન્હાની તોરણ બાંધેલી બારીમાંથી તે અંદર ગઈ તોરણ ઉપર છટાનીયન રોકાવતું વાક્ય લખ્યું હતું— ‘Whoever tarries here must join in my labour’ ત્હેનાં દોર્યાં અમે એક ખડમા પ્રવેશ કર્યો

તેમા જે સર્તા જ વીણાધારિણ સરસ્વતીની ઉજળાં દ્વંદ્વ જેની આસની ચૂર્તિ હતી, તે તરફ નજર ગઈ—જાણે રૂલની લટકતી સેર જમણી બાજુની બ્હારી આગળ એક મેજ જોઈબ્યું હતું તે ઉપર કાગળીયા પથરાયલા હતાં એક બાજુ ‘ચીર સમીરે ચમુનાતીરે વસતિ મને વનમાલી’ એ પ્રસંગતું સુંદર પીઝીથી લાલ આવેખન હતું બાકે બિહારીલાલની અણીયાળી આંખ અને મધુર મુખ મોહક હતાં ‘ મોરલી અંધર ધરી ’ હતી, જાણે હમણા જ મીઠી વાસણીમાં ઢુકથી દિવ્ય સુરાવર જામશે એમ લાગતું કંઈ કંઈ પીઝીના નમૂના ત્યાં સંઘર્ષ હતા

પુષ્કળ પુસ્તકો ત્યાં પડેલા હતાં કોઈ ઉધાડા, મોઘ અડધા બધ, તો, કોઇમા નિશાની મૂકેલી એનાં—ન્હાનાં રટલ કે ફરતા ગેરક ઉપર તે પડી રહેતાં આથી ત્હેમાંથી ખપતુ પુસ્તક તરત ઉપાડી શકાવું અને વચાવું

હાંતિની વ્યવસ્થા જોઈને અમને સાનન્દાશ્ચર્ય થયું ફરતી હાંતિ પટીઓમા કોઈ સન્ત કે શીલસુદ્ધ બોધવાક્ય અથવા કોઈ કવિનું કાંય સોનેરી અક્ષરે કોતરેલું હતું—એક તરફ રોશીનું અવતરણ હતું તે નીચે તે કવિની છબી હતી વચ્ચે બનશૂતિનો મનોક હતો

એની જોડે નોકસપીધરની ખી સાથે નીચેનું અંગ્રેજીમાં લખેલું હતું —

*To thine own self be true,
And it must follow as the night the day
Thou canst not then be false to any man "*

વેદ્યુતિ જેવું *Deny yourself daily* નું મનોનિમગ્ન સિદ્ધવત્તુ સૂત્રવાક્ય ત્હેની તજે હતું સાથે પ્રભુના પ્રેમવશકત પ્રીતમનાસના ધોળમાંથી લખ્યું હતું.—

“ દયા, દાન ને દીનતા એ ત્રણ તરવાના ઉપાય

કરીયે શ્રીકૃષ્ણ ઉપાસના—”

મહા પ્રતાપી ગુરુ સમોવડી, પોતાની ફરતે સજારી આપનાર નેપાળી જોગણ પણ ઇન્દુ કુમારને ઉપદેશતી ત્યા ઉભી હતી —

“ જોગણ —આત્માએ કોને કોને કોન દીધા છે

યુવરાજ ! એ પાદ છે ?

ભગિનીને, દેશભગિનીએને,

બાન્ધવને, મનુબાન્ધવને,

પ્રાણદાતા માતામ ધને,

પ્રાણ સખા મિત્રસમાજને,

પિતાને, પિતાઓના પરમ પિતાને,

રનેછી, સસારને, દેશને, માનવ જાતિને—

કોણ કોણ મહાશય

જાનને ચોપડે ખદ્ડુ છે ? યુવરાજ !

ડગને ડગને કાલ દીધા છે—”

નીચે જ, દેશહિત સાધનાના સકલ્પ મજની પ્રતિજ્ઞાસયુ

“ ભારત હમારા દેશ હય, ત્રણ ઉસકા હમપર હે બદ્દત !

ઉસકો ઉઠાને કે લીયે, હમ કુછ ન કુછ કર જાયેગે—”

લખાયું હતું

જ્યુ જોઈ રહેતા આખો જિવન જાય એમ હતું અમે ઉપવક જોવા મળ્યું સ્ત્રીઓને વ્હાવા ઘણુગાર સરલાને પણ નિગમવા, પહેરવા ગમતા ખોરાના પ્રતુ ગિરધર નાગરનાં ધરોમાંથી જ એ સમ્મતી અને રાચતી ‘મુજ અમતાને મ્હોટી નીરાત બાઈ, શામગો ધરેલું મ્હાઈ સાચુરે’ એ આખુ યે પદ સગલાની શુગારસમૃદ્ધિ ગતાવતુ

નાગરભક્ત નરસંયાનુ ભક્તિની મરતી બતાવતું પદ

“ એવા રે અમે એના એવા રે, તમે કહોછો વળી તેવા રે

ભક્તિ કરતા ભ્રષ્ટ કહેરો તો કરશુ દામોદરની મેવા રે—”

અન્યાવલોકન.

[ભુબાઈ માસના પૃષ્ઠ ૩૦૪ થી અનુસંધાન]

૨ વીર અને વીરપૂજન.

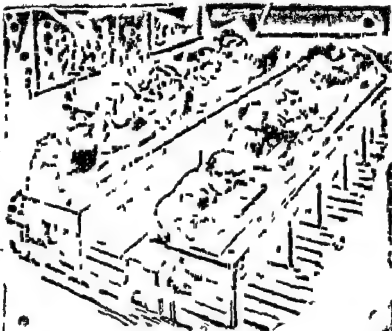
[કર્તા રા મણિશંકર દલપતરામ જોશી, બી એ., સુરત પૃષ્ઠ ૨૦૦, મૂલ્ય રૂપીઆ સવા બે]

રા મણિશંકરે આ પુસ્તક ગુજરાતી ભાષામાં કંઈક નવી લીટી દોરે છે ચારિત્ર્યના અને સહગુણી દેશજનો અને ધર્મ મહાપુરુષો અને સ્ત્રીઓનાં જીવનની ચિત્રરેખાઓથી અક્ષિત પુસ્તકો આપણે ત્યાં ધણાંયે છે પણ એ પુસ્તકોમાં મોટે ભાગે હૈમના જીવનના જ પ્રસંગો દોરાવલા હોય છે રા મણિશંકરના આ પુસ્તકમાં યે એવું તો છે જ, પણ અગ્રેજ સાહિત્યમાં વિશિષ્ટ ગણાતા અગ્રેજ પુસ્તક 'હીરો અને હીરો વર્સીપ'—'વીર અને વીરપૂજન' આ એક આજુ પાજુ સારું અનુકૂળ છે ગુજરાતના ચિરંમરણીય વિચારક સ્વ ગોવર્ધનરામ, અમર ભારતવર્ષના વર્તમાન કવિવર રમિન્દ્રનાથ ટાગોર, જગ-ઉદ્ધારક કર્મવીર આપણા પ્રાત રમરણીય ગાંધીજી, જ્ઞાનકુલાનત સત્યાપી રાણા પ્રતાપસિંહ, મહારાષ્ટ્રીય ઇતિહાસના નરરત્ન નાના ફડનવિસ અને શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા આદિના જીવનપ્રમુખો અને ચારિત્ર્યોનાં અન્વેષણ આ પુસ્તકમાં કરાયા છે ઉપગત, સરજગદીશચંદ્ર, ને સ્વ લોકમાન્ય ટીનક વિગેરેના પણ ઉલ્લેખો છે હિન્દુસ્તાનના વર્તમાન ઇતિહાસમાં આ વ્યક્તિઓ અમર પક્ષિતથી કાનરાષ્ટ્ર રહી છે અને આપણા સંક્રાન્તિકાલમાં આ મહાજનોનાં ચારિત્ર્યો અને જીવનક્રમો આપણને અનેક રીતે સમલતાથી કર્મપ્રેરક બની રહ્યા છે રા મણિશંકરે એમના જીવનના અનેક વિષ મુદ્દાઓ યથાશક્તિ સ્પષ્ટરીતે ચર્ચ્યા છે અને આપણને વિચાર કરવાને એ સારો ખોરાક આપે છે રા મણિશંકર ખરૂં જ કહે છે કે, " વીર અને વીરપૂજનનાં વાચનની સાર્યકતા ત્યારે જ થઈ સમજવી કે જ્યારે જીવન વીર પક્ષિતમાં મુકી શકાય, અહમતા નષ્ટ થાય, અને 'આનન્દ અને ઓજસ' પ્રકટે આમાં જ આપણું આર્યત્વ રહેલું છે ભારતવર્ષ ત્યારે જ ઓપશે કે જ્યારે ઉપર પ્રમાણેના વીરો 'આનન્દ અને ઉત્સાહ' સાથે કેસરીયા કરી પોતાના ઉન્નવલ ચરિત્રોથી તે દીપાનશે " આમ આ પુસ્તક સાહિત્યના વિવાસીજનોએ વાંચવા જેવું અને મનન કરવા જેવું છે પુસ્તકની ભાષા કોઈક કોઈક ઠેકાણે સરકૃત, ગુજરાતી અને અગ્રેજ શબ્દોના એક સાથે ઉપયોગને લીધે ભારે ને કિંવદ્ પણ લાગી જાય છે રા મણિશંકરે જેવા સરકૃત અને ગુજરાતીના અભ્યાસકને નિરર્થક રીતે પુસ્તકમાં અગ્રેજ શબ્દોનો ઉપયોગ કરતા જોઈને અમને ખેદ થાય છે પુસ્તકની બાબણી પુસ્તક પુરૂં કરતાં પહેલાં જ દીલી ચૂઈ જાય છે જામણી બહુ સાધારણ છે ને તેના પ્રમાણમાં કિંમત વધારે લાગે છે.

રા મણિશંકરે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાટે અમ્હે અભિનંદન આપીએ છીએ અને ગુજરાતી સાહિત્યમાં પોતાનો ફાળો વધારે તીવ્રતાથી ઉદાર મને એ આપતા રહેશે એવું અમે ધૃમ્મીએ છીએ.

મુબાઈ તા: ૮ ૭ ૨૧

—૨ ગા ત્રિપાઠી

તમારું બાલક નિશાળમાં કેમ ચાલે છે ?

આ પ્રશ્ન આજકાલ બહુ વિવાદનો થઈ પડ્યો છે અને એથી જણાય છે કે ચોતાની સતતિના માનસિક વિકાસ માટે માળાપ કેટની બધાં આતુર રહે છે પણ તેમણે તેમની શારીરિક સપૂર્ણતા એ કેટલી જરૂરી છે એ કેટલા થોડાં માળાપ વિચારે છે ? તનુદુસ્ત અને સુધૃત સુદર અન્યથા એ છુદ્ગીનાં બહુ જરૂરી તરવો છે અને જીવનના મોજશોખ કરતાં એ વધારે અગત્યનાં છે એ કહેનાની તી જરૂર રહી છે ? માટે જ શરીરના અવધવો બરાબર રહી છુનાપાંગતાના બને એવું જોયો ચાપ તે વાત દેશના દરેક બાનકે સહમજબી જોઈએ

તમારું બાલક કોઈ પણ જાનની શારીરિક ખોડખાપણવાળું હોય તો તમારા હાકટરને મળીને એની એ નિર્ભરતા વધે તદ્દિ તે માટે તરત અમારે લાં જરૂરી ઉપાયો લેવા માટે લેતા આવજો

અમારે લાં દરરોજ અવાલામ લેવા કેટના બધાં સખ્યાબધ માણસો આવે છે તે જોડુ હોય તો એક વખત અમારી ઓફિસમાં પધારશો તો છેનામાં છેની ચોધ મમણે તૈયાર કરનામાં આવેનાં વીજળીનાં અને કરીગરીનાં સાધનોથી અનુબોની મેવા અને કેટલી કરીએ છીએ તેના તમને પુરેપુરો ખ્યાલ આવે એવી જાતની બધી વ્યવસ્થા તમને મતોય આવે એ રીતે બતાવીશુ

ખોડખાપણવાળા દરેક દરહીને તેને 'લાયક' અને જરૂરી પુરેપુરી સનાહ આપવા માટે એના ખામ અનુભવી અને માલાક ડાકટર હમેશાં હાજર રહે છે એકસ-બેથી છપ્પી પાડીને શરીરના અદરના ગુપ્ત રોગો અને તેનાં મૂળ તરત પારખી શકાય છે વધારે વીમન માટે મળો કે લખો

સુપરીન્ટેન્ડન્ટ, ધી એન્ટર ઓરથો પેડિક એન્ડ મેડીટા-ઇલેક્ટ્રીક ઇન્સ્ટીટ્યુશન, (એન પોલેક્લી કપની) લેમિંગ્ટન રોડ, મુબાઈ.

અનુચેતકર વાજ્ય, સત્ય પ્રિયહિત ચ વત્ ।

સ્વામ્યાયામ્યસનૈ ચૈવ ઘાહ્યાય તપ ઉચ્યતે ॥ મી ૧૦-૧૫.

પુસ્તક ૨૬ મુ.]

સપ્તેમ્બર, ઇ. સ. ૧૯૨૧.

[એક દ મો.

તત્રી—ગ. અંબાલાલ છુલાખીરામ બાની, બી. એ.

રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

વિષય.

વિષયાનુક્રમણિકા.

૧. તપ્તપાર્ણુની આ નૈયા મહારી પાર ઉતારવો; કાવ્ય

રા. ભગવાનલાલ લક્ષ્મીશંકર માંકડ, બી. એ

૨. અમહારો અસહકાર ઉદ્ધાર કાવ્ય

રા. ચ દ્રવજ નર્મદાશંકર પંડ્યા, બી એ, એલએલ. બી.

૩. ન્હાની ન્હાની પાતો

રા. ન્હાનો વિભાકર.

૪. સ્વર્ગીય સંદેશ

રા. સ્વદેશહિતચિન્તક.

૫. તે, હું અને પ્રણાત

રા. બટુભાઈ ઉમરવાડીઆ, બી એ

૬. અસહકાર અને અહિંસા

રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા, બી એ, એલએલ. બી

૭. ચિત્તક્ષોભ કાવ્ય

રા. વિતોદકાન્ત, બી. એ

૮. આંદોળ હાલની બગી બહુર-સર્વ

ગ્રા. કાન્તિવાલ છગનવાન પંડ્યા, એમ એ

૯. એક કેરુ ડયા કાવ્ય

રા. ગજેન્દ્રશંકર લાલશંકર પંડ્યા, એમ એ

૧૦ અસહકાર અને રાષ્ટ્રીય કેલવણી

રા. મૂળશંકર મુન્દરજ દવે, એમ એ

૧૧. બહોન હાવડ અને તુર મોના મુનારા

રા. બાણુલાલ ઇન્જારામ દેસાઈ, બી એ

૧૨ મહારી દક્ષિણની યાત્રા

રા. પ્રહલાદ ચન્દ્રશંકર દિવાનજી, એમ એ, એલએલ. એમ.

૧૩ અ-ધાવલોકન ૩ દક્ષિણનો વાઘ ૪ શિક્ષાનો આદર્શ [૨ ગા ત્રિપાઠી]

૫ શ્રી સૌરાષ્ટ્ર-ઉદય [ચ ન પંડ્યા]

૧૪. હિન્દની કસોટી

રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી

વાર્ષિક લનાંજન રૂપીઆ ૭,

હિન્દુસ્તાન બહાર શીલીંગ ચૌદ રૂ. સહાયતાત છુટક અકની કિંમત દસ આના.

આ મવાજમ સરેઆનમાં જ લેવામાં આવે છે

સમાજીયક

પ્રસ્તાવ ૨૬ મુ,

સપ્ટેમ્બર, ઈ. સ. ૧૯૨૨

[અંક ૬]

તૃણપર્ણીની આ નૈયા મ્હારી પાર ઉતારજે.

નેખ - ૧ ભગવાનવાય ભક્તીશકર માહર, બી મે
(ભરતી)

તૃણપર્ણીની આ નૈયા મ્હારી પાર ઉતારજે,
પાડ ઉતારજે-મ્હારી પાર ઉતારજે

તૃણપર્ણી—

એ ર નૈયાને નહિ સન્ને સુઝાન છે,
ને ર સાગરમાલી અનિશય વૃક્ષાન છે,
તાજે થઈને તૈયા-મ્હારી પાર ઉતારજે

તૃણપર્ણી—

પવન વૃક્ષાન-ગળ ગિરિ ને ખાઈએ રમે,
ચોપાસ મૃત્યુનો અન્ધાર ઘોર મૂમે,
દેખાજે કૈયા-મ્હારી પાર ઉતારજે

તૃણપર્ણી—

મૃત્યુસખી મદાકાળી-રાત્રી આકાશ ભરે,
નિશુવન ઝમોળવે એ ઉન્મત્ત ઉભરે,
છાકરે ના બૈયા-મ્હારી પાર ઉતારજે,

તૃણપર્ણી—

અમ્હારો અસહકાર ઉદ્ધાસ.*

લેખક —૨૧ ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી એ, એલએચ બી

(આશાની ધૂનમાં)

અમ્હારો અસહકાર ઉદ્ધાસ !

દિન્ય આત્મ-વિનાસ !

અમ્હારો—

માયાપાશે ફસાયા હોએ ગતી અમ્હે મોહાન્ધ,
પ્રાણ અમ્હે શોષાવા દીધા—દીડો નહિ કૃતાન્ત

અમ્હારો—

પરાધીનતા પ્યારી લાગી, લાગ્યો એ જ ઉદ્ધાર,
“ પરની આશા સદા નિરાશા ” ઘઈ ગયા લાચાર

અમ્હારો—

સ્વતંત્રતા વિણ અન્ય નહિ છે હિન્દતણો ઉદ્ધાર,
સ્વતંત્રતાનું સાધન સાચું શાન્ત જ અસહકાર

અમ્હારો—

દ્વેષ લેશ ના છે કોઈનો—આત્મત્રેન અમ સાધ્ય,
અહિંસાત્મક અસહકારે સાધ્યું શુદ્ધ સ્વરાજ્ય

અમ્હારો—

ચાંનાગામ, ગિરગામ,
મુનાઇ,
તા ૨૮ ૭ ૧૯૩૧ }

* મહારા એક સ્નેહી પ્રેમ મૂળશક્તિ સુ દરજ્જા દેવે એમ, એ એઓએ બરેલી કૌતુહલી પ્રોફેસર-શિષ્ય છાત્ર, અસહકારી બની ચોરસદના વિનયમંદિના આચાર્યની પદવી સ્વીકારી તે પ્રસંગના લેખન-ઉદ્ધાસ વિષે લેખણે પત્ર લખેલો તે ઉપરથી સૂચિત

કથારામનો અદરોહ ૧-૪-૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

ન્હાની ન્હાની બાતો !

લેખક — ન્હાનો વિલાકર.

૧

અહો ! ન્હાની ન્હાની બાતોનો આ સસાર બનેલો છે !

૨

ન્હાની ન્હાની રજનીમાધી પ્રભાતની પ્રદુનતા સરે છે
ન્હાના ન્હાના પ્રભાતકિરણો બાદ ને ધનવોઃ ઘટાઓથી ભરે છે
ન્હાના ન્હાના મેઘબિન્દુઓ વડે ગિરિઝરણાઓ ઝરે છે
ન્હાના ન્હાના ઝંઝાઓ સરિતાઓના ધોધ પહાવે છે
ન્હાની ન્હાની સરિતાઓ માગરો છનકાવે છે
ન્હાના ન્હાના સાગર-તરંગો સાત સસારને હિંચાવે છે

૩

ન્હાની ન્હાની મસાર-લહરીઓ સકત બુદ્ધાબન જુનાવે છે
ન્હાના ન્હાના બુદ્ધાબન-વૃક્ષો કુજ-કેવિઓ નનાવે છે
ન્હાના ન્હાના કૃષ્ણો “ રાવિકે પ્યાર ” ને મિહાવે છે
ન્હાના ન્હાના રાધિકા બાનમુકન્દની બમુરી ડાનાવે છે
ન્હાની ન્હાની બમુરી ગોપગોપીઓ નચાવે છે
ન્હાના ન્હાના ગોપ-ગોપીઓ સારા મસારને મોહાવે છે

૪

ન્હાના ન્હાના મસારમથના પાનાઓ માન-પુરાણ મુલાવે છે,
ન્હાના ન્હાના પુરાણો પાક પયગમ્બરોની યાદ અપાવે છે
ન્હાના ન્હાના પયગમ્બરો પુત્રના પુત્રના અગ્નિ પ્રકટાવે છે
ન્હાના ન્હાના અગ્નિ પાપ-પાપકંડો પહાડોને પ્રજાવે છે
ન્હાના ન્હાના પાપકંડ મહાત્મા મોહનને જલાવે છે
ન્હાના ન્હાના મહાત્મા સારી સતતતતને યરયરાવે છે

૫

અહો ! નિરપ્રજ્ઞ સૌ સતતતતને ન્હાની ન્હાની બનાવે છે !

મોદ લાખની ન્હાની નગરી,
નાગિયેરી પૂજીમા,
વિક્રમાર્ક ૧૯૭૭

સ્વર્ગીય સંદેશ.*

લેખક-૨૧ સ્વદેશહિતચિન્તક.

સ્વર્ગના એક સુંદર અંશમાં ગંભીર અને તેજસ્વી મુખમુદ્રાવાળા આર પુરૂષો સાથે સાલતા જણાય છે. તેઓ પહેલો પુરૂષ ગૌર વર્ણનો કાન્તિમાન મુખાકૃતિવાળો અને શરીરે ટુકા કદનો હતો. તેના સફેદ વાળની રૂપેરી દાઢી તેના દેખાવમાં ભવ્યતા ઉમેરતી હતી. બીજો પુરૂષ શરીરે લ મો. પોળો તથા કાંચર માધાનો હતો. તેના વિરાળ મોઢા ઉપરના વાળના થોભીયાને લીધે તેની આકૃતિ મિઠાના જેવી લાગતી હતી. માથા ઉપરના વાળ ખડુ સંભાળથી હોળેના હતા અને શરીર ઉપરનાં વસ્ત્રો ખડુ ઊંચા પ્રકારના તથા શોભીતા હતા. ત્રીજો પુરૂષ એથી ઉંડી ગીતે ખડુ નમ મુખાકૃતિવાળો હતો અને તેનાં વસ્ત્રો પણ ખડુ સાદા હતાં પરંતુ તેના મોઢા ઉપર શુદ્ધિનુ અલંકાર તેજ હતો. ચોથો પુરૂષ આ ત્રણેથી જુદા જ પ્રકારનો હતો. એના મોઢા ઉપર માનસિક દૃઢતા અને અદ્ભૂત શુદ્ધિપ્રભાવને લીધે ચચળતા જણાઈ આવતી હતી. તેણે સાદામાં સાદો પોશાક પહેર્યો હતો અને માથા ઉપર માન ચોટવીના વાળો હવામાં ઉડતા હતા. ભરાવદાર મુઠો એની મુખાકૃતિની નિશિષ્ટતામાં વધારો કરતી હતી. આ આર પુરૂષો થોડું આંખીને એક સાત જગોએ નિશ્ચિન્તિ માટે બેસ થોડી વારે કાંચર માધાવાળો પુરૂષ સફેદ દાઢીનાળો પુરૂષને સમોષીને બોલ્યો “દાદા ! મને તો આ તહમારા સ્વર્ગમાં કંઈ ગમતું નથી. અહીં આવે મને પાંચ-છ રૂપ થયાં પણ હું તો કટાણી મર્યો છું અને મહારી પ્રિય મોહમયી નગરીમાં પાછો જવાને હું તદ્દપી રહ્યો છું. સ્વર્ગની ભવ્યતા મહારે નથી જોઈતી !” દાદાએ કેળું “હુ બાદશાહ ! સ્વર્ગ કરતાં પણ તહમારી મોહમયી નગરી તહમને વધારે પ્રિય લાગે છે.” બાદશાહે જવાબ આપ્યો “ખરેખર દાદા ! તેમ જ છે તે નગરીની શોભા તથા તેનું જાહેર જીવન ઉત્પન્ન કરવામાં મહે મહારુ આજી જીવન ગાળ્યું છે. તેની ધારાસભાની, વિદ્યાપીઠની અને ચરેતરસુધારણાની સરચાની સભા એમાં મહારો સિંહનાદ હમેશા સભળાતો હતો. હું શુ બોલીશ તે સાંભળવાને દરકોઈ કાન માડીને તૈયાર રહેતું હતું. મહારી મર્જનાઓથી મહારા વિરોધીઓ અને ખાસ કરીને રાજ્યના અમતદારો કુજતા હતા. લોકો મને મહારી નગરીનો તાજ પિનાનો રાખ કહેતા હતા. ખસ મને તો એ જ જીવન ફરીથી જોઈએ છીએ મહે. તો પાપ કર્યા હશે કે જેથી આવી જીવની ડોડીને મહારે અહીં આવવું પડ્યું ?” આ સાંભળી ચોટવીવાળો પુરૂષ બોલ્યો “બાદશાહ ! મહારે અને તહમારે ઘણા વિચારોમાં મતભેદ છે અને આપણે આપણી જીવનીનાં ઉત્તર દરેક વર્ગોની તો દુસ્મન જેના હતા. પણ આ બાબતમાં તો હું તહમારી સાથે અગત થાઉં છું. મગતું જીવન તો મને પણ શુષ્ક લાગે છે. જેમ તહમે તહમારી

* સ્વર્ગીય સંદેશ એ વિવિધ રાજ્યીય સ્થિતિ વિષેના અનુભવાત્મક લેખના લેખક આપણા સાર્વજનિક પ્રયોગના અગ્રણી છે-તત્ત્વી

તોદયને સ્વાશ્રય ૩ - ૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુ. માઈ

નગરીમા બાદશાહ જ્યા હતા તેમ હું પણ મહારા પુવયપુરમા તેમ જ તેની આસપાસના
 નાદમા તેની જ પત્ની બોમ્બતો હોયો તે ત્હમે સારી પેટે જાણો છો છતાં ॥ ચારપાસ
 વર્ગમા અને ખાસ કરીને ત્યારથી આપણા દેશની મદાસલામાં મહે ફરીથી બામ ક્રેવા
 આડ્યો ત્યારથી દેશની રાજકીય જાગૃતિ વધારવામાં હું વિવેકે વિનમે સફળ થતો હતો
 પરંતુ અચાનક રીતે આજથી બરોગર એક વર્ષ પહેલાં મહારે પૃથ્વીનો સાગ કરવો મડ્યો
 હું તો માત્ર મહારી તખીયત સુધારવા યોગ્ય વિનમ માટે ત્હમારી મોહમની નગરીમા
 આ પો હતો હોનામાં એ- સ્કાન્ડે મોટરમા ફરવા જતા મહેને નરદો લાગવાથી -હું
 એકાએક ગભીર માહગીનો બોગ થય પડ્યો અને અનેક ઉપાયો કર્યા છતાં
 પણ ને બીમારીએ મારા સગીર તથા દેહને ધુગ ન્યાં મહે લાકરોને કે મુધી મુશ્કેલ
 કે હું મરવાનો નથી પરંતુ યમગમના દુશ્મને વગ ચર્ષ છેવટે મારે અંત બિરુદ બહા
 આવતુ પડ્યુ છે ત્હમારી પેટે મહેને પણ એમ થાય છે કે હું પાકો આપણા દેશમા જઈ મહાર
 પત્ની સરદારી લઉં પણ અસારે તો પરવશપણે મહારે ને ત્હમાર જનો અર્પી મરી આપા ॥
 દેશમા શુ થાય છે તે માત્ર દૂરથી જ જોવાનુ છે ॥ બાદશાહે કહ્યુ "કેસરી ! ત્હમે તો અહીં
 છો તે જ માર છે દેશને માટે ત્હમે બહુ મદન કર્યુ છે તે હું સ્વીકાર છુ આ ત્હમારી
 દાંતા તથા સદનશક્તિ માટે હું ત્હમા ॥ પ્રત્યે માત્ર ધગતુ છુ પણ મહારે જેનુ જીવંત્યે કે
 ત્હમારી અદ્ભુત શુદ્ધિ ત્હમે વાંડી વખત ઉરે રતે વાગરી છે અને ગમ્યવર્તઓ સામેની
 આપણી નાદેશ પદ્ધતિની લહાડતમા ત્હમે અન્તરાય થયા છો સાથે મળી કામ કરવાને
 અલે જ્યા ત્યા ત્હને વિશેષ પાડવાને તૈયાર હતા ત્હમે મોટા અનુયાયિ નગ હમો કયો છે તે
 માર છે પણ ત્હમારામા મહોગ દોષ એ હતો કે ધારી વખત ત્હમે ત્હમારા પક્ષો દોગવા કરતા
 ત્હમા ॥ પક્ષનાં દવમ માણુમેથી વધારે દોષ જતા એ ક્ષેત્રે નેતાનુ લક્ષણુ ન કહેનાય
 આપણી રાજકીય લક્ષત્તની એવતામા વિશેષ પાડનાર ત્હમે જ હતા સુવપુરના બનાવો
 સમાગે ત્યાં ત્યાંથી જોડા હું હજુ ભુતી ગયો નથી આને લીધે જ હમારે ત્હમાગથી
 જુદુ થતુ પડતુ હતું-” જેમી વચમા બોલી ઉઠ્યા "ભુઓ બાદશાહ ! અચાર સુધી આ
 વાત મહે ત્હમારી પામે મહારી નથી પણ હવે ત્હમે પોતે જ જ્યારે કહાડી છે ત્યારે માનવો
 રાંતળી ચગનગની મહારી તથા ત્હમારી પદ્ધતિ પ્રથમથી જ ભુદી હતી ત્હમે અમનદાર
 ગમે સ્કાન્ડે ત્હમની સરચાઓમાં ગાખન મધને દિમ્મતથી લહાવામા વવારે ધ્યાન આપેલુ હતું
 અને તે માટે બેકાને ત્હમાગ તરફ અપૂર્ણ માન હતું પરંતુ ત્હમે ત્હમારી પદ્ધતિથી સામાન્ય
 માનુષ્ય હુ અર્થી સક્રા નેતા અર્થાત રાજકીય ચગનગને ત્હમે જોડી ત્હની પ્રગતીય
 બનાવી સક્રા નહોતા મહારી પદ્ધતિ પ્રથમથી જ રાજકીય ચગનગને પ્રગતીય પાસા ઉર
 સુધવાની હતી આ તેથી અવિકારી વગની સાથે કામ કરનારી દરકા કર્યા વિના મહાર
 પ્રવલો પ્રગતમાં સ્વદેશાભિમાન તથા નાઅવતા શુજો ઉત્પન કરના તરફ હતા આમ કર
 નામા મહારે અનેક વિગતિઓ સદન કરની પડી છે અને લાના વખતની જેત-બના પછુ

કરવી પડી છે જ્યારે ત્હમે શીતળ ટેકરીઓ ઉપર સુંદર બગનાઓમા ફરતુ મારી છે ત્હમારી
 દહડત સરકાર રહામે સચોટ હતી પરન્તુ પ્રજાને અહમા ત્હમે ઓળખી રહ્યા નહોત
 મહાર સમગ્ર કાર્ય આપણા દેશના અનેક તત્વોમાંથી એક રાજકીય પ્રજા ઉત્પત્ત કરવાનું
 હતું આ કારણથી જ આશરે તેર-ચૌદ વર્ષો ઉપર મહારે ત્હમારાથી નુકસાન થયું પરન્તુ
 પરન્તુ આપણા બેમાં કોણ ખરૂં હતું તે તે પછીના મનાવોથી જાણારો લગભગ દમેક વર
 સુધી તો ત્હમારા પક્ષે મહામજાને પોતાની કરી પરન્તુ ત્હમારા અહીં આગમન પછી હમારો
 પક્ષ છેવટે વિજયવન્ન નીવડ્યો છે અને છેવટે ત્રણ ચાર વર્ષોથી તો નદીમા પૂર આવે તેમ
 પ્રજામતનું જોર વધ્યું છે અને તેને પરિણામે ત્હમારા પક્ષને મહામજા હમારા પક્ષને મોખી
 દેવી પડી છે " બાદશાહ અત્યાદ મુધી શાન્તપણે સાંભળના હતા પરન્તુ હવે બોલી ઉઠ્યા
 "શુ કેમગી ! ત્હમે એમ ધારો છો કે હું અધારે જીવતો હોત તો ન્હાગ પક્ષની આ દયા થાત ?"
 " શુ થાત તે ચોક્કસ રીતે કહેવું અશક્ય છે," કેસરીએ જવાબ આપ્યો, " પરન્તુ એટલું તો
 નામ્ની છે કે રાજકીય ચળવળની ભુતી પદ્ધતિ વડે તો ત્હમે દેશમાં ઉચ્ચ-સ્થાન મોગરી સત્ત જ
 નહિ ત્હમે ત્હમારી વાત કરો છો પણ છેવટે ત્રણ-ચાર વર્ષોમાં તો દેશનું વાતાવરણ એટલું
 બદલાય ગયું છે કે મહારાથી આગળ જાય ત્હવે પણ સમગ્ર પક્ષોમાં ઉત્પન્ન થયો છે અને તેની
 મુનનામાં મહારા વિચારો પણ વિનીત મ્હી રાખ્યા ત્હમારા રખતમા મંગળ્યની અભિનાયા પવ
 ગળ્યકોહ જેવી ગણાતી હતી પરન્તુ હાલ તો ' પ્રજામત્તાદ ગળ્ય' ની વાતો મહામજાની
 બે માં સામગ્રીમાં આવે છે એ ત્હમને ખબર છે ?" અત્યાર મુનીની વાતોમાં નન મુખાદૃતિ-
 યાએ પુરૂષ શાન્તપણે સાંભળ્યા કરતો હતો પણ હવે હેનાથી દેવાયું નહિ "શુ એટલે સુધી
 વાત વધી છે ?" હેલો પુઝ્યુ કેસરીએ જવાબ આપ્યો " હા, સેવકરામ ! ત્હમાર
 ગજકીય પીન તો પાછળ પડી ગયું ત્હમારે અહીં આવે તો પાંચ ૭ વર્ષ થઈ ગયા તે
 દરમિયાનમાં તો દેશમાં અહુત ફેરારો થયા છે પ્રજા-મન એટલે એકત્રિત થી
 બળવાન થયો છે કે અધિકારી વર્ગની દમનની જાળની પશુ દેશ નીવડી છે એ ત્હમે
 રાજ્યતન્ત્રમાં જે જે મુદ્દાઓ તથા હકો માગતા હતા તેમાંના યશ્યો રાજ્યક્રતાઓએ
 અન્તે આપ્યા છે એ તો ત્હમારા વચનમાં સતોષકાંક ગણાત જા હાલ તો રોટનાના દુકા
 સમાન ગણાત છે ધારાસભાઓમાં પ્રજા નિમુક્ત સમાસરોની હવે બહુમતિ થઈ છે
 પ્રાન્તિ. સરનારનાં કેટલાએક ખાતાઓ હેના લોખનિમુક્ત સમાસદામાંથી પસંદ કરેલા
 પ્રધાનોના હાથ તથે મુકવામાં આવ્યાં છે રથાનિક કાર્યવાહક સભામાં દેવી સમાસરોની
 સખ્યા અર્ધી રાખનામાં આવી છે તથા વડી કાર્યવાહક સભામાં એકને બન્ને નજી દેશીઓ
 નીમાયા છે અને એક પ્રાન્તમાં તો સુગા તરિકે પણ દેલીની નીમણુક કરી છે જતા—" બાદ-
 શાહ બોલી ઉઠ્યા " શુ કહો છો ? એટલે સુધી મુદ્દાતઓ થયા છે ? સારે હમારી વર્ષો
 સુધીની લાત છેવટે સફળ થઈ ખરી અહા ! મહા કેવું કમભાગ કે આ મુદ્દાઓને
 તાલ લઈને અમલદાર વર્ગના તોરને તોડી પાડવાને હું લા નથી ! મહારા અનુયાયિઓ યુ કરના

હજે ? સારી સારી જગાઓથી લેવામાં જતા હશે તથા રાજકર્તાઓની યુક્તિઓથી મેસનાઈ જતા હજે કે નીચર સ્વનન્તતાથી સચોટ દહન ચલાવતા હજે ? અહો ! આવી તક રહેને મને તો હુ શું ન કરી શકું ? ” સેવકરામે સવાન કર્યો “ મહારા ધારના કરતા આ સુધા રાઓ સારા છે તેમાં કંઈ શક નથી પણ મહત્તે કહો કે નાણા સગની બામતોમાં આપણને કંઈ સગીન હક મળે છે કે નહિ ? તે શિવાય બધું નામું છે ” કેસરીએ જવાબ આપ્યો “ મેનકરામ ! એ લોકો એવા કાયા નથી કે એ બામતોમાં આપણને એકદમ સ્વનન્તતા આપી કે એને માટે તો હજી ઘણી દહત ચનારની પગે વાર્ષિક અંતઃપરની રજોની મજૂરી માટે ધારાસભામાં મતો લેવાની પદ્ધતિ દાખલ કરી છે પણ તે મનની અવગણના કરી તેની વિરૂદ્ધ વર્તના માટે દરેક પ્રાન્તના સુમાને બહોળા સત્તા આપનામાં આવી છે વડી ધારાસભામાં લશ્કરના ખગચના આકાશોમાં એક પાંખ ઓગી કગાની મળુ નિરકુશ સત્તા હજી મળી નથી જકાતની રાજનીતિમાં પણ ૮૭ સ્પષ્ટ કનમ નહે સુધારો થયો નથી માત્ર એટલી સમજૂત રાખી છે કે કાર્ગ પણ જકાતની રાજનીતિ વડી આરાસમાં બહુમતિથી પસાર કરે અને સરકાર તેમાં સમન થાય અને સામાજ્યની ૧૪ નીતિથી તે વિરૂદ્ધ ન હોય તો તેને અમનમાં મુકવા દેવી આ બધું હજી અસ્પષ્ટ છે અને વ્યવહારમાં કેમ ચાલે છે તે જોવાનું છે ” મેનકરામે કહ્યું “ હા, તે ખરું છે પણ પ્રથમ કરના વધારે સાફ છે અને ધીમે ધીમે તેમાં પણ આપણા ઇન્ડિયન સુવાગઓ ચોજ પણ આ સર્વ સુધારાઓ પ્રજાએ આવશ્યક ગણ્યા નથી ? ” કેસરીએ જવાબ આપ્યો “ આરકાર ભકતી કયા વાત કરે છે ? હમણા તો પ્રજાનું ચિત્ત આ સુધારાઓ જતા જોના કેટલાએક ભાગમાં નરકરી તથા બીજા અમનદારોએ કરેલા અત્યાચાર નરક તથા દેશની છ કરોડ મહમદીય પ્રજાની ધાર્મિક ડાગળી ને થયેલા અપમાન તરફ વધારે મથુ કે અને મહારૂ બહા આગમન થયુ તેનામાં એ જ અર્થ સાવની હતી કે જ્યાં સુધી આ મે બામતોમાં રાજનૈતિમાં નરકથી પ્રજાને નાથ ના મળે ત્યાં સુધી આ નવા રાજનીય સુધારાઓનો મરિંકાર કરવો-” આ સાંભળીને માખીના નળે પુરો એક સામગ્ર બોલી ઉઠ્યા “ શું ? શું ? રાજનીય સુધારાઓનો બહિષ્કાર ? એ નગી વત વિચિત્ર ગીતિ ? ” કેસરીએ જવાબ આપ્યો “ રાજનીય સુધારાઓનો માત્ર જ નહા પરનું સરકારી ચાગાઓ, અનાવતો અને માનચાહોના પણ બહિષ્કાર કરવાની વાતો સાવની હતી અને આ સગધિ વિચાર કરવાને મહાસભાની એક ખાસ બેઠક કાનિનગરમાં મળવાની હતી નો પહેલા કમભાગે મહારૂ બહા બાકરિમક ગીતે આગમન થયુ ” આ સાંભળી નળે પુરો સ્તમ્ભ થઈ એક બીજાના રહામું જોઈ તથા થોડી નારે બાતચાહે પુછ્યુ “ શું સરકાર નરક એટલો બધો અમનોપ થયો છે અને આપણે દેશ પણ એટલો જાગૃત થયો છે કે આગે સુધી માન આવી છે ? ” કેસરીએ ઉત્તર આપ્યો “ અનમત, છેના ચાર-પાચ વર્ષોથી જે જે રાજનીતિ સરકાર તરફથી મહાશુ કરવામાં આવી હતી તેનાથી દેશમાં સર્વત્ર અસનોપ

પોને શુ આપણુદ નેતા અને ત્હમારો મહાત્મા પણ તુ હજી આપણુદી કરતો નથી? જના
 અર્થારે દેશની ચારે દિશામાં એની “જે” બોલાય છે અને લોક એની પાઠળ ગાડુ થઈ
 ગયું છે “કેસરીએ તરત ઉત્તર આપ્યો” તે તો દરેક નેતાના નિકટ-મળ ઉપર આધાર
 ગયો છે - “દાદાએ હુક કરવા કહ્યું” એ તો બધું નીક પણ બાઈ! ત્હમારું આગમન
 શા કાગળથી થયું છે તે તો કહો “બાઈએ જનામ આપ્યો” “દાદાજી! આપણો દેવ હમણું
 નજનીય વિનનમા પડ્યો છે હાન એવું પુરુષ દેશમાં એવો ઉત્પન્ન થયો છે કે જે લોકોને
 પોતાની જાનુશ શક્તિથી વશ કરી તેમને સરકારની સાથે અસહકારના નિકટ અને વિનાશ
 તરફ માર્ગમાં વમડી બાંધે છે અને દેશની સુખ અને શાન્તિ એ બન્નેનો નાશ કરે છે હું
 ત્હેની મહાત્મા હાન દહાડત ચલાવી રહી છું પરંતુ લોકો એનાથી એટલા મુગ્ધ બની ગયા છે
 કે મહારો આગળ કોઈ સાંભળતું નથી ત્હેના અસખ્ય અતુલાયિઓ મ્હને તથા મારા
 શિષ્યોને મૌનવા દેતા નથી અને હમારી સભાઓ વિખેરી નાંખે છે અને રીતે તેઓ
 મ્હને હેરાન કરે છે માટે નિરાશ થઈને છેવટે હું ત્હમારી સરેની પાસે આવી છું મ્હને
 તો કાંઈ સાંભળતું નથી પરંતુ દેશ કદાપણુને માંમે પાઠા આપવાનો સંદેશ ત્હને આપો
 તો તે લાઇ હું મળ પામે મુક” દાદાએ પછણ “શુ ત્હમારો વિરોધીઓની મખ્યા
 વશમાં એટલી બધી જમી ગઈ છે કે ત્હમને પણ કોઈ નથી સાંભળતું?” બાઈએ
 કહ્યું “દાદાજી! એમની સખ્યાનો ત્હમારે ખ્યાન લાવવો હોય તો મહારી સાથે
 જગ આગળ આવી જશી ઉપર આપણા દેશ તરફ અસાર નજર કરો તો ત્હમને
 ખગર પડે” સૌ થોડે દૂર ગયા અને હેઠળ પૃથ્વી ઉપર પોતાના દેશ તરફ નજર કરી
 પાંચાહ મોલી ઉઠ્યા “આહા! દેશમાં ગામેગામ આ લોકોની નેની કેમ જમી છે? કેકણે
 કેકણે ધોળા ટોપીઓ પહેરના હજારો માણુનોની-સભાઓ મળેલી જણાય છે અને મહારી
 સુ-ભા મોહમયીના રીયા કીનારા ઉપર ચીંચી બધું ધોળું યોગુ થું જણાય છે? જાણે કીડીયો
 ઉબગા હોય તેમ હજારો માણુઓ ધોળા ટોપીઓ પહેરીને બેગા થયા હોય તેમ જાતે કે
 તેનું શુ ઘરપુ હશે?” બાઈએ કહ્યું “આજે આપણા કેસરીની મજલુતિયિનું પહેલું સનતસરી
 છે અને તે નિમિત્તની આ ગામેગામ સભાઓ છે ત્હમારી નગરીમાં જે રથને ત્હમને
 અમિતલ જ્યોં હતો ત્યાં આ સભા ભરાઈ છે પણ ત્હેની સાથે આ સભાની અગતતા એ છે
 કે આજથી લોકોએ વિદેશી કપડાનો બહિષ્કાર કરી રંગરો કાપડ અને ખાસ કરીને હાથે
 નિતો તથા વણેનો માંવ વાપરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે અને તેટલા માટે જ લોકોએ સંદેહ
 આદીની ટોપીઓ પહેરી છે ત્હમારો નયનુ મારક તો થયે સારે ખરું, પણ કેસરીના મારકમાં
 તો હમણા જ એક કરોડ રૂપિયા ભરાયા છે અને ત્હેનો ઉપયોગ રાજકીય ચળવળમાં કરવાનો
 છે હવે આ સભાની વચમાં મોટો માચડો આપ્યો છે તે તરફ જુઓ, ત્હેના ઉપર ઉંચી
 જગોએ પેનો સુકનમ્ડી જેવો પુરુષ ઉભો છે તે જોયો? તે અતુલ્ય નથી પણ દેનાર્દ જાદુ-
 ગર છે હમારો વચના મહાત્માઓ તો હજી પર્વતમાં છે, પરંતુ આપણા દેશમાં તો આ પુરુષ

મહાત્માના નામથી ઓળખાય છે તે માણસોના મન ઉપર જાડુ કરી લેખને પોતાના વિચારવાળા કરી દે છે અને જેમ તે ન્યાયે તેમ વેચી નાંચે છે ' મેવકરમે કલ્યુ " તે જ મહારા મિત્ર લેખના વિશે હમે હમણા જ વાન કરતા હતા અહાં પણ થી આ સમાઈ ચાલી સમા તો દેશમાં મેં મહારા જન્મારામાં જોઈ નહોતી કેમ બાદશાહી લેખની શુ લાગે છે ? બાદશાહે જવાબ આપ્યો "હું તો અગ્નિપ્રીમાં ગરકાવ થઈ ગયો છું શુ આપણા દેશમાં આટલી જાગૃતિ આવી છે ? પણ આ મહાત્માની સાથે પેનો જાડો અને દાદીવાળો પુરુષ ઉભો છે તે કાલુ છે ? મહારા કરતા પણ દારીરે વચારે કદાચર છે એ પણ મહાત્મા જેવો છે ? " બાપુએ જવાબ આપ્યો "એ વળી મહાત્માનો મિત્ર મૌતાના છે એની મોગત થી જ એ મહાત્મા બગડે છે એ જાડો સરકારનો કોઈ કુસ્મન છે અને પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા આ પાનળા મહાત્માને પોતાના હથીયાર તરિકે વાપરે છે " કેસરી બેારી ઉઘા "બાપુસાહેબ ! લેખમાં ધારણ તદ્દન ખોટું છે પાતંગનો લાભ જાડો નથી લેવો પણ જાડોનો લાભ પાતંગો લે છે જાડાએ તો કપારની તરવાર પણ ખેંચી હોત, પણ મેં પાતંગોને જાડોને સીસામાં ઉતારીને રાખ્યો છે અો હજી સુધી દેશમાં એકદર રીતે શાંતિ મળી છે તે લેખે નીધે જ છે ' બાદશાહે કલ્યુ " વસન્તીબાઈ ! લેખે હમારો મજા લેના આપ્યા હો ત્યારે મહારો પહેલા લેતાં જાઓ જે લોકો હાન પોતાને મહારા અનુપામિઓ તરિકે ઓળખાવે છે તેમને કહેવો કે નના સુધારાઓથી ધારાસભાઓમાં તથા લેખી બહાર લેખને કામ કરવાની જે સોનેરી તક મળી છે લેખો બેારક હિમ્મત તથા બાહોનીથી ઉપયોગ કરજો અમલદાર વર્ગમાં જવાથી મ્હી જશે નહિ તેમ જ લેખના દસવાથી છેતરા જશે નહિ રાજ્યકર્તાઓની યુક્તિઓ બહુ ઊંડી છે લેખને તેઓ અંદર અંદર હાવમે લેખારા જ્યાં મતભેદ નહિ હોય ત્યાં ઉભા કરવાનો ચત્ત કરશે, પોતાનું કામ કદાચુ, હરો ત્યારે નમ જની લેખને ફાસનાવવાનો પ્રયત્ન પણ કરશે, પરન્તુ આ સર્વથી લેખે સાવનેન રતી નિ સ્વાર્થ શુદ્ધિથી તેમ જ સગીન માનથી સત્ જ થઈ ધારાસભાઓની ભૂમિ ઉપર મગગ માટેનું યુદ્ધ ચાલુ રાખજો " વસન્તીબાઈએ મેવકરમ તરફ દ્રીને વળ્યું લેખારી તરફથી શો સંદેશ છે ? " મેવકરમે કલ્યુ " બાઈ ! મહારો પ્રથમ સદેશ તો મહારી મેવક સમાજો આપજો કે લેખે સર્વે નિ સ્વાર્થ તથા ખતથી કામ કરી રહ્યા હો તેથી હું ખુબી થયો છું- પણ સરકાર મુદતની સાથે જ જોડાઈને કામ કરવાનો મહારો ઉદ્દેશ નહોતો લેખે બૂરી જશે નહિ કે લેખે પ્રથમ પ્રગતના મેવક હો, સરકારના થી પ્રગતી વાગણી લેખે લેખારી સામે ઉત્પન્ન કરજો નહિ પ્રગતિય સરકારોમાંથી નીકળી માન એક પક્ષ સાથે જોડાવામાં લેખે ભૂલ કરી છે લેખારા મત ભુલ હોય તો મહારામાં રહીને લેખે લેખે અને પ્રગતો મત લેખારી તરફ લેના પ્રયત્ન કરો, પરન્તુ લેખારૂ થોગ્ય સ્થાન હોડી સકુચિત ક્ષેત્રમાં લરાઈ પેશ હો તે મહારા મત પ્રમાણે આપણી સમાજના આદર્શની વિશ્લેષ છે ધારાસભાના સમાસહોને કહેજો કે આપણા દેશના આર્થિક પ્રગતોનો અભ્યાસ હમી રીતે કરજો ભવિષ્યમાં આપણે સરકારની રહામે આર્થિક

જાતીતિ સમઘી જ લોકનાનુ છે તહેને માટે ઉદ્ધારનાથી સજ્જ થતે અને આ વિપત્તિમાં શ્રી વિદ્વાનો ઉત્પન્ન થાય તેની કેળવણીનો પ્રચાર વધારતે અને મહારામિત જે હોય શ્રીમા મહાત્મા તરફે ઓળખાય છે તહેમને કહેજે કે તહેમે જે નવીન પદ્ધતિની ચળવળ નવાથી રજા છે. તેમા ગેના નૈતિક તત્ત્વ માટે તે તેને ગણુ ઉચ્ચ પ્રકારની ગણુ હુ પરન્તુ હેની સાથે એટલુ ખાસ કહેજે કે તે પોતે સહકારમા માનનારો હુ અને સૂરકાર સાથે સહકાર કરને પણ નનિક બી નડે સ્વાતંત્ર્યતાની રક્ષાય તેમ તે માનુ હુ કાગલ કે આપણો માનસ બરો અને જાગૃતી છે એટલે અન્તે આપણને વિનય મળ્યા વિના રહેશે નહિ પરન્તુ મસહકારની રીતિ પ્રત્યે પમદ કરી હોય અને તહેને અજમાયેશ આપની હોય તો માગળ પગના બાળુ અભાળીને લેના પિન્દર છે તેમા કે અસહકારનો તહેમને જે કમ માગેલા છે તે થોડા વખતમા ફગિમૂત કરનાને આપણો દેશ હજી તૈયાર નથી માટે બાળુ ઉનાવળ કરીને પ્રત્યે આગળ ખેંચી જગો નહિ નહિ તો દેશમાં કુસપ અને અવ્યવસ્થા થયા વિના રહેશે નહિ ” તે પડી કેસરીનો વારો આન્યો તહેમણે તે “ બાધસાહેબ ” મહારો પણ આટલો સદેશો મહારા અનુયાયીઓને વર્ષ જતે તહેમને તેને કે મહારા મરણ પડી તહેમે અન્તે અન્તે કનદ કરી રજા છે તે આપણા ગાંધી સહિ માટે અત્યન્ત અનિષ્ટ છે અન્યારે આપણે સપ ને એકલાની ખાસ જગર છે તે ભૂથી રજો નહિ તથા દેશના આપણા વિભાગના બેન ઉપર નહિ પરન્તુ આખા દેશના શ્રેષ્ઠ માટે ધ્યાન આપણે જે પુરતે આપણા દેશમા અત્યારે અપૂર્વ એકના ઉત્પન્ન કરી છે. હેની સાથે થોડો મતભેદ હોય તો પણ સહકાર રાખજો મહારે પણ તેની સાથે કેનીએક માગનોમા મતભેદ હશે પરન્તુ આપણા વિનય માટે એકતાની જગર હને વિશેષ જણાનાને બીધે મતભેદ ના પચુ હુ હેતી સાથે જ રજો હતો આપણામા અન્તે અન્તે સહકાર હશે તો જ સરકાર સ્વામેનો અસહકાર સફળ થશે મહાત્માને મહારી તરફથી પેટલું ખામ કહેજે કે અસહકારના કાયકમમા જે વસ્તુઓ માટે આપણામાં ઓળખાઓ મતભેદ હોય તથા જેને માટે પ્રગ્ત તૈયાર હોય તે પ્રથમ હાથમા લેજો તેમ જ નૈતિક પ્રભાવ તથા સ્વાયત્તાગ ઉપર તહમાનુ લુદ્ધનો પાયો રચનામા મનુષ્ય સ્વભાવના મૂળ નજો વિસરી જશે નહિ ” વસ્તીમાજો દા તરફ કરીને કહ્યું “ ૧૯૧૮ ” મુકરેર સદેશ તો લઈ જાઉં ? હું ખાસ તે માટે આવી છું ” દાદાએ ગમીરપણે કહ્યું “ હું જુના જમાનાનો માણસ હું જે રિથિનિમા હું આપણા દેશને પ્રથમ જોયો હતો તહેના કરતા હાલની રિથિનિ બેશક વધી સુધરેની કહી શકાય પરન્તુ રાજનીય પ્રગતિ માટેની ચળવળ રમેશ એવી હોય છે કે જેમ જેમ લોકોમા પ્રગતીપતા વધતી જાય તેમ તેમ તે ચળવળ વવારે નિશાળ તથા બનવાનુ થતી જાય છે આપણા દેશમા પણ તેમ જ થવા પામ્યું છે હમે હમારો વખતમાં ઉદામ પથના ગણાતા અને અધિકારી વર્ગનો તિરસ્કાર તથા ગાળો પણ સજન કરતા હવે એવો સમય આ યો છે કે તે જ વર્ગ હમને આદતરૂપ ગણી પ્રગ

આમળ ધરે છે અને પ્રભ તે જોઈ સ્વાભાવિક રીતે હમે છે જેમ જેમ આપણી પ્રભામાં
એકના આસતી ભય છે તેમ તેમ રહેને પોતાનું આત્મજ્ઞાન થતું જાય છે તથા તેમ તેમ
આપણા વિરોધીઓ પણ આપણી સ્થાને વધારે બળવાન વિદ્યો મૂકતા જાય છે અને તેથી
હોવાથી વળતા માટે આપણી રીતિ પણ કાળે કાળે વધારે બળવાન તથા અસરકારક થયા
તરફ વળતાની જગી જોઈએ આ સર્વે સ્વાભાવિક છે અને તેથી જ એક કાળનો ઉદાસ
પક્ષ તે પછીના કાળમાં વિતીત ગણાય છે અને તે કાળનો આદ્ય પોતાનામાં અસંગીભૂત
કરી નેતા જ નેતા હમેશા દરેક કાળે ઉત્પન્ન થાય છે આવો નીતિ અને અપૂર્વ નેતા
જે હાલ આજની રીતે મહાત્માના નામથી ઓળખાય છે તે આપણા દેશમાં સદામા
ઉત્પન્ન થયો છે તેહમારા માનના પ્રમાણે તે પુરુષ ને પ્રજાને ઉધી દીશામાં ધસડી જતો હોય
તો તેહમા તે પુરુષનો તેમ જ પ્રજાનો વાક નથી પરંતુ ખરો વાક સરકારનો છે કે જેના
કૃત્યોથી આની અચલક લાગણી દેશમાં ઉત્પન્ન થઈ છે અને દેશનો મોટો ભાગ અન્તે અસહ
કારના અન્તિમ તથા વિકટ માર્ગને પણ પ્રહણ કરવા તૈયાર થયો છે માટે બાહ્યસાહેબ ।
સ્થાને સદેવ તો સરમરને છે અને તે એ જ છે કે જે વિવિધ કારણોથી હાલનો ભયકર
અસંતોષ દેશમાં ઉત્પન્ન થયો છે તે સર્વે કારણો મૂળથી ઉખેડીને પ્રજાની સુખશાન્તિ માટે તેમ
જ સરકારના પાતાના અસ્તિત્વ માટે લોકોની ધ્વજાને અનુસરતું સ્વરાજ્ય સરકાર જેમ
બને તેમ જમ્મી સ્થાપે ”

આ નામ્ય પુરૂ થતાની સાથે સ્વર્ગની ચારે ત્રિશા ‘સ્વસ્તુ’ના દિવ્ય અસાજથી ગાજી
જહી અને વસન્તીમાંથી સૂક્ષ્મ શરીર રહેના સ્થૂળ શરીર તરફ ઉતરી ગયું

તે, હું અને પ્રભાત.

લેખક — રા બટુભાઈ ઉમરનાડીયા, ખી એ

નિત્ય રોજ અઢે જગતને જગાડવા જતા—હું અને પ્રભાત પ્રમાણ રોજ મહેને તેડ
આસતો કાને પણ વેળાસર રહેણે મહારા દ્વાર જખાડાયા

“અધ્યા પ્રભાત ! અહિ આન તો !” મેં રહેને કહ્યું પણ તે તો અધીરો થઇ રહ્યો હતો
અર આંવતા તેણે તો કહી જેમનેમ—મહામહેનતે તે અ ર આ-યો

“પ્રભાત !” કાઈ ન સામજે તેમ મેં રહેને કહ્યું “આજ આપણે મોડા જમ્યાં તો ?
પ્રભાત તો બેમાકજો થઈ ગયા !

“કેમ ?” અધિરતાથી રહેને પૂછ્યું

મેં પણ ફેંક અપગતાથી ઉતર આપ્યો

“ જો પ્રભાત ! એમ ઉતાવળ કેવે નહિ ચાને તું જાણે છે, ત્હારી સાથે આવવા માટે મ્હારે જાગ લેની પડશે તે ? ”

“ રજા ! વળી રજા કોની ? ” તે અમડ્યો

“ ત્હારી ઉપા જોની એક છે મ્હારેયે, ત્હેની ” મેં કહ્યું

પ્રભાતે ખારીમાથી દેખાતા આકાશ તરફ નજર કરી એની ઉપાની યાદમાં ત્હેના લગ્ન મ્હોંપર એક લખિત હાસ્ય રમી રહ્યું વિચારમાથી જાગતા ત્હેણે કહ્યું

“ રીક, ચા પ હું જરાક ખોળી થયેલા પશુ—”

“ હા-હા-બહુ વાર નહિ ચાપ પછી કાર્મ ? ”

અમ્હે મ્હારી ઉપાના ધર તરફ ગયા

ધરપાછળની વાડીમા તે કુનો ચુટતી હતી વાડ ફૂટી હું અંતર ગયો એની ઉપાનાં સ્વપ્નો અનુભવતો પ્રભાત મ્હાર ઉભો હતો

મોગમના ક્યારાઓ પામે તે હતી ત્હેણે મ્હને જોયો પશુ તે કે જ ન બોલી તે તો એનાં દૂતો વિખે જતી હતી

ત્હેની પાસે ગયો ત્હેણે મ્હને ના પશુ ન કહી, ને મ્હને બોલાવ્યો યે નહિ તે તો એના કુનો વિખે જતી હતી, ને વાડની પાછળ પ્રભાત અધીરો થઈ ગયો હતો

હું સ્તબ્ધ ઉભો રહ્યો, મ્હને કે જ સમજ ન પડી, માત્ર નિરુત્તર એને હું જોઈ રહ્યો હતો, પશુ એ તો એના કુનો નિર્ણય કરતી, ને વાડી બહાર પ્રભાત જાગ્યા કરી રહ્યો હતો.

કુનો વિષુતી તે હોજ પાસે ગઈ ને હોજના પથરપર કુનો ઉછાળતી બેઠી

હું ત્હેની નજીક ગયો, ને ત્હેના પગ આગળ બેસી પડ્યો ને નીચા નયને ધીરેથી ત્હેના ચીરનો મ્હે સ્પર્શ કર્યો, પશુ તે તો કુણો ઉછાળ્યા કરતી ને વાડી બહાર પ્રભાત બૂમો માર્યે જતો

કેટલીક વારે મ્હે આંખો ઉઘી કરી, ને એને જોતા મ્હને કેક થઈ આનુ અકરમાત હું ત્હેના પગે બાજી પડ્યો પશુ તે તો એના કુણો ઉછાળ્યા કરતી ને વાડી બહારનો પ્રભાત બૂમો માર્યે જતો

વાડીના છુનજુનો શાન્ત થયાં હતા, હોજનું પાણી બધ પડ્યું હતું, પ્રભાત જતો રહ્યો હતો ને હું ત્હેના ચર્ણો ચૂમ્યા કરતો પશુ તે તો એના કુણો ઉછાળ્યા કરતી હતી

અસહકાર અને અહિંસા.

લેખક — ગ. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડયા, ખી એ, એડએન ખી

૧

"It is my conviction that we are in sight of the promised land but the danger is the greatest when victory seems the nearest No victory worth the name has ever been won without a final effort, more serious than all the preceding ones God's last test is ever the most difficult Satan's last temptation is ever the most seductive We must stand God's last test and resist satan's last temptation, if we would be free"

"Non violence is the most vital and integral part of non co-operation We may fail in everything else and still continue our battle if we remain non-violent But we capitulate miserably if we fail in adhering to non violence"

આપ સારના જુનાઠ માસની ૨૮મી તારીખના "૫મ ઇન્ડિયા"ના અકમા "Non-violence" એ નીકિ નીચે લખેના લેખમાં ગાંધીજીએ ઉપરના શબ્દો લખ્યા છે જેઓએ ગાંધીજીની પ્રવૃત્તિઓનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કર્યું હશે તેમને જણાયું હશે કે ગાંધીજીનામાં સાધનતાનું અને સાહસિકતાનું અદ્ભુત સમિશ્રણ છે ઇ સ ૧૯૨૦ ના એપ્રિલમા એમણે સત્યાગ્રહ જૂના યો એ અસામાન્ય સાહસિકતા સિવાય અશક્ય હતું તેમણે જોયું કે પોતે 'હિંમા લય જેવડી ગમવડ' જૂન કરી કે આત્મસત્યને ન ડેવાયતી પ્રજા ઉપર વિશ્વાસ જૂઓ તેમના કાના અનુભવે તેમને શીખવ્યું કે જ્યાં સુધી પ્રજા આત્મસત્ય માટે કેળવણીથી કસાળે તૈયાર થાય નહિ ત્યાં સુધી "અહિંસાત્મક અસહકાર" કે "સત્યાગ્રહ" સંપૂર્ણ સમ્પત્તા ન મેળવી શકે તે પછી તેમણે સ્તુત્ય હિંમતથી ને દૃઢતાથી સત્યાગ્રહ સુવર્તવી રાખ્યો, લોકોને સ્પષ્ટતાથી તેમને દોષ બતાવ્યો, અને ક્રમે ક્રમે લોકોને કેળવવાનું અને કમરાનું કામ હાથમા લીધું તેમણે અત્યાર સુધી જે જે રાષ્ટ્રીય ક્રમો હાથમા લીધા છે તેમા લોકોની કેળવણીનું અને કમેડીનું તત્ત્વ પ્રધાનપદ ભાગવે છે એ જેઓ જોઈ નથી શક્યા તેઓ ગાંધીજીને ન્યાય નથી કરી શક્યા એ સ્પષ્ટ છે સરકારી ખેતાઓ, શિક્ષણસંસ્થાઓ, ન્યાયસંસ્થાઓ ધારાસભાઓ આદિના ત્યાગ જોડે અશે સરકારને પ્રત્યક્ષ અકુશમા લાવવાના હેતુથી પ્રેમયતી હતી તેટલે જ બરે તેથી વધારે અશે લોકોને આત્મભાગ્યથી આત્મસત્યમાની બવવાના આ આત્મવૃદ્ધિ કરાવવાના હેતુથી પ્રેમયતી હતી ગાંધીજી જોઈ શક્યા કે કેટલાક ધારતા હતા તેના કરતા લોકોએ કોંગ્રેસના કમના વધારે અમલ કરી બતાવ્યા, પણ તેઓ એ પણ જો શક્યા કે એ અમલ પૂરેપૂરો નહોતો એટલું જ નહિ, પણ જોઈએ તેટલો સ્વયં પણ નહોતો જેઓ ગાંધીજીના અક્ષરોને વળગી રહે છે તેઓ તેમના કમને "નિષ્ફળ" કહી કૂર્ત

કેલ થયા માને છે જેઓ ગાંધીજીના પક્ષપ્રવાહમાં તથાએ જાય છે તેઓ ત્હેમની પ્રતિઓ માંથી સંનતાના અંગે તારની કાળી, ત્હેમને વંચીની કારીગરીથી ગોઠી, કાગી હકીકતો ઉપર પડેલા દાખા, “ સદ્ય ” ખેતાય આપે છે ખાસ હેતુપૂર્વક બંને પક્ષો આમ કરના હુને એકુ અન્ય નથી એમ થાય છે—અપે કે અમપે—એ કાગી હકીકત કે તટ્ય થગીક્ષક ગાંધીજીના મુખ્ય આશય ઉપર અને તાત્પર્ય ઉપર દષ્ટિ રાખીને સનામતીથી કહી શકે એમ છે કે ગાંધીજી લોકોની ઝમેટીમાં એટલા મળ્યા છે કે તેઓ લોકોને ક્રમે ક્રમે રહેજ આગળ લા જમ શકે, પણ તેઓ એટલા નથી કા-યા કે લોકોની પાસે “ સલામત ” ના ઉચ તપ માટ પૂરતી તૈયારીની આશા રાખી શકે ગમે તેમ હોય, ગાંધીજીએ એજવાડાના કમની ચોજનાથી એ જ આખીત કરી બતા યુ કે લોકો અમુક અરો તૈયાર છે, અને અમુક અરો તૈયાર નથી, તે કમના અમલે પણ એ જ દર્શાવ્યું “ સલામત ” ને મુનતની ગખનાનો કારણ પણ એ જ મુલ્ય છે સક્ષેપમાં, ગાંધીજી ને જુલાવી શકે છે તો ગાંધીજી જવાબગી પણ બતાવી શકે છે, ગાંધીજી ને ગમવર સાદસો ખેડી શકે છે તો ગાંધીજી અનિશય સાવધતા પણ ખાઈ શકે છે, ગાંધીજી ને લોકોની શક્યતા ઉપર પોતાની પુષ્કળ શ્રદ્ધા બતાવે છે તો ત્હેમની મર્યાદાઓની પણ સક્ષમ સમજાવ્યું દર્શાવે છે જે “ અહિંસા ” વિષેના નેખમાંથી પ્રારભના શબ્દો ઉતાર્યા છે તે એકીવખતે ગાંધીજીની સાહસિકતા અને સાવધતા સામીત કરે છે.

૨

ગાંધીજીએ પોતાની પ્રવૃત્તિને “ અહિંસાત્મક અસહકાર ” એકુ સ્પષ્ટ નામ આપેલું છે. તે ઉપરાંત, જ્યારે જ્યારે જરૂર જણાય છે ત્યારે ત્યારે ત્હેમના ભાષણોમાં અને ત્હેમના લેખોમાં ત્હેમણે અતિશય સ્પષ્ટતાથી અને વિસ્તારથી “ અહિંસા ” નો બોધ કરેલા છે તેઓ વારવાર કહે જાય છે કે તેઓ પશુમત કરતા આત્મબળને વધારે સદ્ય અને સમલ માને છે, એટલે હિન્દને તેઓએ “ અહિંસાત્મક અસહકાર ” નો ઉપાય બતાવ્યો છે તે માત્ર હિન્દ નિશ્ચય છે ને લશ્કરી દષ્ટિથી લગ્ગા તૈયાર નથી માટે જ નહિ, પરંતુ શસ્ત્રાત્મક લડતુ અને તેઓએ અંબલીપણાની નીચાની માને છે માટે સક્ષેપમાં, ગાંધીજીને તો અચય શ્રદ્ધા છે કે જે હિન્દ-લોકો “ અહિંસાત્મક અસહકાર ” નું મત યથાવિધિ પાળે તો પત્તળ અને ખિપાકતના સવાળોનું નિરાકરણ સરકાર પાસે કરાવી શકે એટલું જ નહિ, પરંતુ સ્વરાજ્યનું સાધ્ય પણ સાધી શકે તેઓ તો એટલે સુધી આગળ જતા લાગે છે કે હિન્દ જે ત્હેમણે સૂચવેલા ઉપાયનો યથાવિધિ અમલ કરશે તો તેથી માત્ર પોતાનો જ ઉદ્ધાર કરશે એટલું જ નહિ, પરંતુ આત્મે દ્ધાર કરનાનો એક ઉત્તમ માર્ગ જગત સમક્ષ ગળુ કરી જગતનો ઉદ્ધાર સાધવામાં નિમિત્તરૂપ થશે નામનાર કડકે આંદ્ર કૌર્મોટને ગાંધીજીએ લખેલા ખુટના પત્રમાં ઉપરનો ભાગ સ્પષ્ટ રીતે વ્યાખી રીટેતો હતો વ્યાધિગ્રસ્ત હિન્દ અને વ્યાધિગ્રસ્ત જગત ત્હેમનો ઉપચાર કેટલે અશે અજમાવશી તે ખેનાતુ છે, અને તે અજમાવશનું પરિણામ શુ આવે છે તે એથી થે વધારે જોવાનું છે.

અને “ અદિમા ” નો આપણે અત્યંત ઉપદેશ ગાંધીજી કરે છે છતાં એમની “ અદિમા તમક અસહકાર ” ની મહાપ્રવૃત્તિ રહામે જે ગતીઓમાં ગતીઃ પાધ રહ્યું કચ્છમાં આ પે જાણ છે તે એ છે કે તહેને પરિણામે અશાન્તિ થશે, અન્યવરથા પ્રસરશે અને લોદીની નીચો નહેશે આ પાધ માન અમેજ અમનદારો નરહથી જ રહ્યું કરવામાં આવે છે એમ નથી, આ પાધ આપણા અનુભવી દેશભક્તો તરહથી પણ રહ્યું થાય છે જે અત્યુક્તિભરી કપનાં એથી આ પાધ રહ્યું કરવામાં આવે છે તહેમની આપણે ઉપેક્ષા કરીશું જે હેતુએથી આ પાધ રહ્યું કરવામાં આવી શકે તહેમના પૃથકપરણમાં પણ આપણે પ્રવેશ નહિ કરીએ, જે રૂઝા છવાયા અપનાદોને અથવા સકારપદ બનાવોને બરાબર ગોની તહેમની પાઝગ રહેના “ મહાભય ” નો “ હાઉ ” ખડો કરવામાં આવે છે તહેનાથી આપણા પાનત હુઓના તત્રને આપણે આધાત થવા નહિ દઈએ આપણે તો સ્વસ્થતાથી તપામીશું કે “ ગાંધીજી શું કહે છે ? ને ગાંધીજી કહે છે તેમ થવાનો સમન છે કે નહિ ? જે બીનિ ગાંધીજીના ડીમકારો બનાવે છે તે સાધાર છે કે નિરાધાર ? - અને જે બે બીતિ સાધાર હોય તો તહેના સમનનું પ્રમાણ કદાચ દીકકારો ખરા છે કે ખોટા ? ”

ગાંધીજી શું કહે છે તે તો આપણે જોયું ગાંધીજી એમ કહે છે કે જે લોકો પૂરતો આત્મસમય બનાવે, અને સરકાર ગમે તેટલી દિસા કરે છતાં નોકો “ અદિમા ” ના નનનું બગ બર પાલન કરે તો આખરે જરૂર સરકાર હારે અને લોકો જીતે - અર્થાત્ સરકારને લોજીની ઇન્જને માન આપવું પડે ગાંધીજીના દીકકારો એમ કહી રહ્યા છે કે સરકાર પોતાની પ્રતિ ગ જળવવા દમનની - *Repression* ની - કાર્યનીતિ જરૂર અખસા કરવાની, લોકોમાં તેથી ઉચ્છેદ જી અને, અશાન્તિ થવાની, તહેને પરિણામે સુરેહના અને સુન્યવરથાના ભગ થવાના અને તે થશે એટલે સરકાર છેવટના સખત પગથા લેવાની, ને પરિણામે જાનમાની ખુવારી થવાની સંલેપમાં, ગાંધીજીના દીકકારોનો મુરો એ છે કે ગાંધીજીનો પોતાનો આશય ગમે તેટલો સારો હોય, પરન્તુ મનુષ્ય સ્વભાવ એવો છે કે સરકાર અને લોકો વચ્ચે મારામારી થવા વિના રહેવાની નથી, અને તે મારામારીને પરિણામે આખરે લોકોને જ સહન કરવું પડશે

હવે, તટસ્થ પરીક્ષક નોઈ શકે એમ છે કે ગાંધીજીના કહેવામાં પણ સંધાઈ છે, અને તહેમના દીકકારોના કહેવામાં પણ સત્યાય છે ગાંધીજીની જેમ લોકો ઉપરની શ્રદ્ધા વધારે પડતી દેખાય છે તેમ દીકકારોની અશ્રદ્ધા પણ વધારે પડતી જણાય છે માનેગાવ, અતીંગ વગેરે મ્યાનોના બનાવો બતાવી આપે છે કે ગાંધીજી આશા રાખે છે ને માગે છે તેના તૈયાર લોક નથી, દીમકારો માનના હતા અને કહેતા હતા તેમ “ લેલીની નદીઓ ” હજી નથી વહી એટલું જ નહિ, પરન્તુ સરકારી ઉરકેરખી પુકળ હોવા છતાં વ્યકિતઓએ તેમ જ લોકસમૂહોએ વિશ્વમયજનક આત્મસમયથી રાન્નિ ભગ થાના પણ અનેક દરિનાં ગળ્યું થતા જ આવે છે સંલેપમાં વ્યકિતમન કે ગાંધીજી સત્યા શ્રદ્ધા માટે અધીરાઈ બતાવનાર અન્યુત્સાહી માને “ સારધાન ” થવાનું ઉદ્દેશધન કરનાર પ્રસો.

જાડીજાડી તદપિ આશ મહને રહે કે,
 અન્તે-કલિક-કલિ એ પરમાન્તવેળ,
 સૌનાં ચ દુ ખ મગી શાન્તિ થશે જ રહે ન,
 જનનાં તિશિર જયમ ધન્ય વસન્ત આવે
 એ રાજ્ય મહારૂ, પશુ હું છઉં કાણુ જેવો ?—
 અધારી રાતમહીં રાતું અનાથ બાળ,
 અધારથી ઉગરવા ચહતું પ્રકાશ,
 ના જેની રૂઢન વિના કંઈ વાણી,—એવો

આદમર્ટ હૉલની જંગી જાહેર સભા.*

લેખક—ડ્રો કાન્તિલાલ હગનલાલ પટ્ટયા, એમ એ

આ શનિવારે આદમર્ટ હૉલમાં મહોગી જાહેરસભા યજ્ઞ હતી આયોગે-ડની સાથે સુવેદ
 કરાવનાર (કરવા યત્ન કરનાર) કાઉન્સિલે—*Peace with Ireland Council*—ને
 બોનાની હતી એરિક્કવથ એમાં સામેન થયેલ હોવાથી મહારી આતુરતા વધી હતી જ્યોરે નલુ
 નાગ્યે સભા હતી તોમ મહારી કૉલેજની પડોશમાં જ છે, અને જો કે કામ છોડીને જતાં
 જીવ કપાઈ ગયો, છતાં એરિક્કવથને સાંભળવાની તક ન બોની એ લાગણી જીતી ગઈ—ખાસ
 મરીને જમનાદાસભાઈ ટીકીટ લઈને લેબોરેટરીમાં આવ્યા ત્યારે, જો કે ઘણી ટીકીટો મફત
 હતી, પણ અમે રા શિવિંગની લીધી હતી, તેથી બહુ પામે ને રહામે જ બેસી સમ્યા હતી.

આદમર્ટ હૉલ—વિક્ટોરીઆના પતિ પ્રિન્સ આદમર્ટના નામ ઉપરથી એમના જ
 સ્મારક તરીકે બધાસો છે “ રૉયલ આદમર્ટ હૉલ ” આજથી લગભગ પચાસ વર્ષ ઉપર
 એ લાખ પાઉન્ડને ખર્ચે બધાવાયો હતો તે આખી દુનિયામાંના મહોટામાં મહોટા “ હૉલ-”
 માંના એક ગણાય છે નવ દળર કરતાં વધારે જાણુસોને તે સમાવી શકે છે એમાં રાજ-
 કીય સભાઓ ઉપરાંત, સંગીતના જલસાઓ, *boxing* ની કુસ્તીઓ વગેરેના પ્રખ્યાત
 તમારા થાય છે. બ-ઓવથ મેજાનમાં જ એક દળર માણુઓ ભેગી શકે, એની આસ-
 પાસના “ એરીથીએટર ” માં લગભગ દોઢ દળર; એથી ઉચે “ *boxes* ” ની નલુ હાર,
 એથી એ ઉચે “ *balcony, picture-gallery and promenade* ” (આપણે
 હજી એટલે ઉચે ચઢ્યા નથી) મહોટું બીમમેનીઆ “ ઓર્ગન ” છે પટેની વાર હું મરો
 સારે રશિયાના પ્રમસત્તાક રાજ્યની નીજ જયતી હતી, તે વેળાએ એની લગભગ નવ દળર

* ઇન્ડિયી લખારિલો આ પત્ર પ્રકટ કરવાના મૂળ હેતુથી લખાયેલો ન હતો, પરંતુ સુચનાવલ
 સામાન્ય વાચકવર્ગને તેમાં રસ પડે તેવા લાગવાથી પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે

ચ દ્રશ કર નર્મદાશ કર પટ્ટયા

દયારામનો અક્ષર ૩ ૧-૪-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

વાસગીઓ ગાજી રહી હતી પ્રચલિત થતો હતો એસવાની સગવડ ઉત્તમ, અવશ્યની વ્યવસ્થા પણ ખામી વિનાની

પેન્ટરો ઉપર વચ્ચેના પ્રમુખ લૉડ એન્ટિક, ને એની બન્ને બાજુએ બીજા વક્તાઓ એરિકવથ આ પો સારે બહુ હવનાદ થયો હતો પોણોમોથી પણ વધારે ઉમરનો આ ડોસો જરાય ડોસો જેવો દેખાતો નહોતો માથે સફેદ વાળ, પણ તાન નહિ મ્હોટું મ્હો અને આખો ભાન પ્રતાપી બેઠો સારે પણ એવા અમીરી રૂઆમથી કે જાણે હજી બ્રિટિશ સશતનતનો નાયક પોતે જ હોય વચ્ચે વચ્ચે નીચેના આંક મરડાતો હતો, અને અમે ત્યારે ખડખડ હસતા ત્યારે એની મુખમુદ્રા ઉપર સ્મિતથી વિરોધ કાઢ કરવું નહિ

લૉડ એન્ટિકે શરૂઆત બહુ સારી કરી અગાજ મ્હોટો ને દ, ભાષા સ્પષ્ટ અને સીધી લૉડ જ્યોજ પહેલી રાત્રે આ સનામા ચનાર કામ ઉપર *undignified* હમનો કર્યો હતો, એનો સરમ જવાબ આપ્યો તેમા એક વાક્ય લૉડ જ્યોજે એ કહેલું કે " એ લોખ (એટલે એરિકવથ વગેરે) નકરી ગૅસ્ટન છે " ત્હોના જવાબમા કહ્યું કે " અમે નકરી ગૅસ્ટન હોઈએ તો પણ વજની મુઠીથી રસાતળને કાપનાર નકરી પ્રશિચ્ચ નની એ અમારું સફલાગ છે " પોતે લૉડ-એક અમીર-પતા વક્તા સારો નાગો-આરી સાન જનિક સમાને માટે વચ્ચે સમામા ગમગમ બહુ થઈ ત્યારે પણ એણે બહુ સારી અપીન કરી શાન્તિ બજાવી

પછી એરિકવથે દત્તવ રજુ કર્યો એની વિગતો તો ત્હમને મ્હોથી હને એનો મુખ્ય મુદ્દો આયન-ડમા પોનિસ ને સરમ જે ખુનો બના તરીકે કરે છે ત્હને અટકાવવાનો હતો પણ એરિકવથુ કામ બહુ મુશ્કેલ હતું એનાથી મજબૂરપદાની પેટે માળો દષ્ટ શકાય નહિ, પ્રકૃતિ તથા પ. સિત્તે હોનાથી તેમ પોતે જ ૧૯૧૬ લગી પ્રધાન હોનાથી આરિશ રાજ્ય નીતિને માટે એની જવાબદારી કાઢ જેવી તેવી ન્હોતી પોતાને માળ ન નાગે એમ નહિ જ્યોજના ઉપર હમનો કરવો એ મુશ્કેલ કામ કરતા કરતા શ્રોતાનગમાથી ઘણા જણાઓએ વચ્ચેવચ્ચે સવાનો પૂઝી, ઉદ્દાગારો કાની તથા ટાણા મારી એને કાપર કરી મૂક્યો સમામા બહુ જ ઓવન-અત્તન એનન હતુ આખરે ત્યા વારવાર વક્તાઓ જેના નિર્ભય હોય છે તેવા જ સમાજનો મુકદ્દા હોય છે (હવે અસહકાર પઝી બદલાયુ હોય તો કેણુ જાણે) અહીં તો બન્ને આવેલબંન્ને તેમાં કેટલીક સ્ત્રીઓ પણ સુ મજબૂતી હતી ! પૂઝીનાર લગી તો એરિકવથ ડચો નહિ તન્ન દડે પેટે-કાઠને મજબૂતારી વિના-અતાબ્યા કર્યું પણ એનો અગાજ કોઈ કોઈ વાર આ ઉદ્દાગારોમા કનાઈ જતો એનામા અમિ-યુનાનીનો અગિ-ન્હોતો અને મ્હને લાગ્યું કે કાં તો વદાવચ્ચાને લીધે કે કાં તો બીજા કોઈ કાણુથી આની પરિસ્થિતિને માટે તે પૂરેપૂરો યોગ્ય ન્હોતો વચ્ચે એ મિનિટ તો અટકી જતુ જ પડ્યુ પણ મગજ જાગે, ઉવટે અપીન મરસ કરી વકતૃત્વ આમની સમાને લાયકતુ વધારે ઉચ્ચાર, *Delivery*, યટા-મધુ સાફ પણ અત્યારે જમ કરી આવે-ડકો વગાડી આવે એવું નહિ

વિશ્વ ઝાન પીટરબરો-લાબો, પોલોબો, સારા મ્હોવાગો, મોગ અનાજનાગો સાર બોલ્યો ધર્મને નામે બોલેલો એક સનાહ સરસ આપી કે “*When politics fail, try Christianity*” આના બીજો અર્થ બેસાડી શકાય એવા વાક્યો હતા, છતાં એની દૃષ્ટિથી એ સાફ બોલ્યો વિચારનાળુ, આવેશનાળુ, ને રપટ

સૌથી વધારે અસરકારક મિસ મારગેટ ઝાનફ્રિડ બોની હતી એ હમણાં રહિયા જઈ આની છે કામદાર વર્ગની કહેવાય છે એનો સ્ત્રીત્વભર્યો, મૃદુ જતાં તીવ્ર, શાન્ત દેખાના છતાં બહુ આવેશ જગનનારો અવાજ હજી પણ મ્હારા કાનમાં વાગી રહ્યો છે આ લેકા બહુ મીઠી, સારી ભાષા વાપરે છે આપણી કોંગ્રેસ વગેરેના પ્લેટફોર્મ ઉપર જે અતિ રાષ્ટ્રમય વાતો વાતો બાપલો-ટયા આડખર તથા ઉપરજળા ભાવ પ્રકટ કરનારા ટાલસા ઘણીવાર સાલગીએ છીએ, એવું હજી મ્હારા જોનામાં નથી આ યુ કોઈવાર દલીલો ન થે હોય, કોઈ વાર બહુ સખત હોય, પણ એમ્દરે સીકુ સટ ખરૂં મારગેરેટના પહેના જ વામ્પથી ઓતાવર્ગમાં જે તોફાનીઓ હતા તે એકદમ ચુપ થઈ ગયા, ને મ્હારી આંખમાં આસુ આ યા આપણે ત્યાં કામ્પ ગાંધીજીની સાથે સરખાવીએ એવું તે બોલી જે કે જોર એમનાથી વધારે મ્હલે મન આખી સભામાં એ સૌથી સારી બોનનાર હતી એને વખત દુકા આપ્યો હતો, વધારે બોલાવના બધાએ બેઠક પોકારો કર્યા છે ને એ ઉભી થઈ, બધાને નમન કર્યું, ને પાછી બેસી ગઈ

પછી લૉડે બકમાસ્ટર બોલ્યા પહેલું રીઝ ન લાગ, પણ પડીથી અવાજ ખી યો, વાક્યો સાહિત્યના તથા વસ્તુત્વના ઉચ્ચ સરકારોથી અંકિત થયેના એના દુબળા દાઢીવાળા મુખમાથી નીકળવા લાગ્યા, ને વિચારો તથા દૃષ્ટિ પણ વિચાળ લાગ્યા એ બેઠો ત્યારે એણે મ્હારા મન ઉપર તો ઘણી સારી અસર કરેલી હતી એસ્કિવચને જરા જાપરે ચા પો હતો, અને એવામ ને મર્કથી માર્કીને ગૅન્ડરન તે કેમ્પોન-મેનરમેનની વસાવટી પંક્તિમાં આજ અંરિકનય પહેલી ગયો છે એમ અમને એણે ખબર કરી

૩ હોર્ટન પણ જોસથી ને સાફ બોલ્યો હતો બીજી સ્ત્રી વક્તા સાધારણ હતી, અને સભામાં ઠરાવ પસાર થયા પછી પૈસા ઉધરાયા

આપણે ત્યાં ગ્રિણા-સ્મારક હોલ તો અદ્ધર રહ્યો, પણ તિનક-હોન તો કેટલેક ટેકાએ થયે જ તે રચનારા અહીંના લોકો જોઈ કાઠક રીખી જાય તો બહુ સાફ આદર્શ હોલ ઉપરાત ખીજા ન્હાના ન્હાના “હોન” પણ દીકા-માર્ગિયર, કિંગ્સવે, કેકરન વગેરે સૌમાં સંગવડ બહુ વિચાર દૂરેક કરેલી લાગી

એક કરણ કથા.

નેખક-રા. ગાન્ડેશક વાવશકર પટ્ટા, એમ એ

ધખા ખીને પુષ્પો મદન મુખહાસ્યો શુ ખરતા ।

મીઠા બોને પક્ષી મધુ મ ન મેત્રો શુ વદતા ।

સૂરાઓ લાવે છે અનિત વહરી મન્ન મરતી,

વહે કામી ચૂલો શુ મુખ-મુખ-ધામે મદનતા ?

—બલેતો વેર લેતો શુ । રથને સ્થન જાણ રહી

રતીને મિત્રની સગે બાળનો શું મદામલુ ।

બનારી શુ નની મૃદિ નવુ જીવન પ્રેરતા

મિત્ર સાલો યથો સામ્રાટ પૂજતો તે રથને રથને,

સમયે રમ્ય આવા આ એકદા દું જતો દતો,

સ શુભે સૃષ્ટિ સૌન્દર્ય ત । તન્મય હું થતો

મુષ્ણે મેં શમ્ભુ ત્યાંધીમે હા । હા । આક્રંદતો કર,

ધીમે જના હહે મેં કરે ચેત યને જડ

‘સમે આનન્દનો આવો દુ ખ રા કરતો હશે ?

પ્રત્યુત્તી રમ્ય આ લીના કેને નાનમની હશે ?

ગથો હું ચિન્તતો આતુ બેની લાગી કુમારી ઝા,

કોને હમ્મ મૂખને ‘હા । હા ।’ તે રહી હતી

સુણી શ્રોતા અનનુ ઝઘ તરૂં ખોટા કરો મા

માળા દુ ખી વિરિ દમનથી ના દુ ખી આપકમે

લાગે ખાર, મન નન કચેને વિરોધી નિધિ છે

રોડ વાણ અનન સમ છે તાપ જે દિવ આવે

।।રો કદા ના મુખી સરે રોયે પામ્યા કદાયે મુખ આપ પોતે

માન પામ્યા દુ ખ અન્ય પામ્યા એજા ન થાયે મુખદુ ખ નીમ્યા,

બાળા હતી તે રૂપમ્નિ જાગે સન્દે લગયે ઉપમા શુ દેરી ।

ઉપમાન થાયે ઉપમેર તેનું સપૂર્ણ દીસે તન તેહ આઝ

જાણે ધરી તે યુવનિ પ્રત્યુએ સૌન્દર્ય અગો ગ્રહી સરમાથી

દેસે જ તેથી સહ ખોડવાળા જૂલ્યા જૂતાયે, નવ આ ભુવાયે

લ્હા રહી આનન, વેદના જે દાખી રહી અન્તર ના દગારી

ખાગી શકે ઇન્દ્ર ન વિજળી જે કપાથી શમાયે તનતાપ બાળા ।

દુ ખ દોષ ધણું બારી રહેથી મટતું કઈ

રેમુ ખાતી બને થાનું ધરી રથબી રહો દું તો

કઈ વારે વળી શાન્તિ, નાખ્યો નિશાસ દીપ, હા !
 પડી દષ્ટિ મુખે મહારા સજ્જાગી તે થઇ ઉભી
 લોભી અશ્રુબીની આંખો વચ્ચે તો મીઠું કેં ઢાંચ્યો,
 ફરી નિશાસ નાખ્યો ત્યાં જોતી ના મુખથી નખી
 “ રસાગે હો ખાને ! જલનિધિ વમે કા નયન આ !
 અમે તાને નારી ! વદન ત્રિધુ, રાહુ દુ ખરૂં પી !
 પ્રવેશી સમારે, નન તુજ નિસે મૂર્તિ રમણી
 છતાં લાગ્યો શાને નિરમળ મુખે કામ્ય કુખનો ?
 નુહીને પ્રથ આ મારો વધુ માન મુખી બની,
 ખાખ્યો, વલ્લો નધુ મેસે ધોધ અશ્રુ તજો મુખે
 હતો ના પ્રથ આ જારી છતાં તે દિન દુખીયુ
 ટવાડે ટવ જે વારિ રોગી મનમ તે કરે
 દુખીના દુખથી દુખી થતું આ મન જ્યાં હતું
 પામી તાંનિ ખરી જ્યારે નહોતું નમ્ર સમક
 “ ભને દુખી ખાને, ના લલ્પતા દુખ નહો
 રમરીને નીતેલી નવ વલ્ન ચાર સુકનગો
 રડી જોરો પોતે, અનુપમ મળી આકૃતિ તમે ”
 પ્રમાદે મે પૂગ્યુ “ તરણી જિનથી મારું ક રો ! ”
 ‘ નહિ નહિ જિન બન્ધુ ! પ્રથ તારો ખુચે ના
 પિયુ મરણસમે હા ! પ્રાણુ જે આ ગયાના !
 અપ્રમ તરીર પાપી છોડશે તે હવે શુ ?
 ટનનપર પડી તે જોગવે પૂતનારી
 “ જન્મી ત્યારે ગગનતલમા યોગ સારો હમે ના,
 કર્મે મારાં સુકૃત ન હરો પૂનજન્મે કરેના
 કર્મથી ઝુલે વિપદજલો હોય ના જવ પાપી ?
 ‘ અર્ધ્યુ બૂલે સુરપ વિધિએ નીચકર્મી હહે શુ ?
 “ સર્વે મુને અધિક અધિકા વ્હાનથી તો હુનાની,
 રાખી મુને કાણુ ન અનગી દેહથી રનેહથી વા
 લાગ્યો મારા ! સુરપ તનતુ ! રનેહ માનો હશે શુ ?
 ગાળ્યા વર્ષો, કાણુસમ ગયા, સ્વગનો વ્હાન લેતા
 “ જન્મી એવી તુતીન ગદમા માતને નાખી દુ
 મ્હોટી ચાતી પિતુમન ગમી પ્રાણુપે પ્રિય ચાની,

મુન્નાભાવે મન નવ યતો ક્ષોભ તે દુ ખવાયો
 ગાડા થાતા વદન નિરખી ના મુને દૂર રાખી
 " પિતા માતા કેરે હૃદય નિરસી હું પાનકમા,
 ક્યો નેને વામો નયન પડતા લોહનના,
 અદેખી સાહેલી-હૃદય નિરસી કટકસમી,
 જતા કામી રહે, અનન સમ થે કામન જતા
 ' વિદ્યા લેવી મુજ મનગમી જે વિતુચિત્ત ભાતી,
 જાણી સારી સુન્નિ નિરખી હૃદયથી મેં પ્રવેલી
 માણી જાતી તન હૃદય, હા ! માતનું સાથ આવે
 ગુ કો નિ અનગ નન તે રેણુથી જે જગાય
 ' જના નિશાળે સખીવૃં સાથે શીખી ધર્મું હું નવ વાર ના પી
 નયા પૂરા દ્વાદશ વય તેને અંગે ખોત્યા યૌવન કાર્ય સા હ
 " હતુ ચાંચક્ય પાદે જે અંગેઅંગે નમી મથુ
 હાત્યની મુનરાગતિ દૃષ્ટિક્ષેપે વગી રહી
 " પડતા રોડા ગાને બહુધા વજનજીત હુ યતી
 ક્યો શુ યૌવને મારું મિનને સ્થાન આપના !
 " દેખી પિતાએ મુજ અગવદ્ધિ મુનાન રોધ્યો રૂપ ગુણવાળો
 વિનાદ કીધો શુભ મિન જાણી ઉત્તાસ પામી પતિને હું દેખી
 " વહી ગયા-કેકે દિનો ય સારા અભ્યાસમા ને પિતુમુખ જોતા
 સસાર તે શુ સમજ ન હોતી, સમન્ધ જાણું નવ વ્યપતિનો
 " યૌવન આગ્યુ નવ કામ આ યો નુગાર જાણ્યો નન મેં કદાપિ,
 દેખુ પરિને, નન જાણુ તે શુ ? અચાનમાં કે દિન મેં ગુમયા

* * * *

" આવો વસત ખીમ્યો'તો અનુરાચિત્ત એરતો,
 હતી હું બાગમા બેઠી, પસીના ગાન સુણતી
 ' સુખ્યુ લહા કોથન ગાન'મીતુ, પ્રેમી મહામન જ કામરે,
 તેમા સુવાસી લહરીય આતી મુખ્યો ખનૌ વૃક્ષ યજી રૂપાળા
 " એવે અહા ! દૂર પતિ દીગ મેં પ્રેમે રહ્યા જોઈ મુને નિદાળા,
 દૃષ્ટિ વડે કામનુ કાર્ય સાધ્યુ લાગ્યા વધુ મોહક તે હરેમા
 " વસ્યા ન હોના મનમા વિકારો, દસ્યા હવે તે સહસા હરે અ,
 આનદ નાખ્યો મુજ અગ સર્વ દૃષ્ટિરચો રતેહ જ સ્થાન ઝોડી
 " મળી રહી દૃષ્ટિ જ દૃષ્ટિ સાથે જૂની ગર્ધ જાન પતિ નિદાળી

આ યા સમીપે મુજ સાથ બેઠા, આ હરત સાથો તન સર્વ મુજ
 “ દૃષ્ટિ નીચી પડી મારી નિવારો શૂન્ય થૈ ગયા,
 સકોચાઇ શરીરે હું સ્પર્શ તે ચંદ્રનો છતાં
 “ મનસા ના થઇ પૂરી સાદ માતે મુને ક્યો
 પતિ છોડી, ગઇ દોડી, સુખી ના મનથી થઇ

*

“ ફરીથી ના આપ્યો, અવગર ગયો જે મનગમ્યો,
 થયેના સ્પર્શોની, સ્મૃતિ મન થતાં હિંનસતી હું
 “ થણુ જોતી, આવે પતિ તવ વદુ પ્રેમવચનો
 દિનો ગાથા બહેતા, સ્થળ નન મળે વાત કરના
 “ પછી મેં જાણ્યું જે પતિમિતન છાછે ન જનની,
 થઇ દુખી હું ત્યાં મન નન ગમી વાત મુણી જે
 “ શરીરે વ્યાપ્યો જે અતનુ મુજને તે દિનથકી
 થયો વેરી મારો પવપન મુને દગ્ધ કરતો
 “ ન બોલુ ના ચાલુ નવ વસ્તુ કે ગાન કરતુ,
 નિશાગે જાણુ ના કરતુ હરતુ કે મન રચે,
 “ ન ખાણુ ના પીણુ રમત ન સખી સાથ રચતી,
 મુગે મ્હોએ રે’તી બળબળ થતી હું મનવિષે
 “ વળી જોતી જ્યારે નવ મુગન પ્રેમી નિહરતી,
 બળી જતી દુ ખે દ્વિશ્ચિત મુને કામ દહતો,
 “ અરે માતા મારી ! કયમ લગન મારાં નવ ક્યાં ?
 હજી નુ શુનાની ! રમણ પિયુની સાથ કરવા ?
 “ અહા ! માતા છાછે વિરહ દુહિતાનો નવ કદિ
 રહે પુત્રી મારી, નવ મુજ સમીપે પરણતાં
 ‘ રખે પુત્રી બોલે, પાનિમન હરે ત્યા પતકમા,
 પત્રીથી શુ થાયે કયમ નિજદુહિતા ગૃહ રહે ?
 “ નિચારી એવુ તે મદનહત પુત્રી નવ જુએ,
 જને એવુ હોયે નધુવય કદા તેહ તણુ જે
 ‘ થયા વર્ષો મુને અધીર કરતા પોડશ ખર્ગ,
 મળાયે ના સ્વામી, તન કૃત થયું મારું દુ ખથી
 “ કહી ના શકી માતે ખરું જે મનમાં વસ્યુ,
 કહ્યું ના દુ ખ કેને મેં બળી હું મનમા રહી

- “ ચિતાથી ચિત્ત આ ડોલ્યું આધિઆધિ ઉભી થઈ
કરતું બહાર મેં છોડ્યું લોકે માન ભુરી થઈ
“ ગભરાતી કહી કોકે, કોકે આવ ભુરી બણી,
નિધિનુ રૂપ આપ્યું આ મનાવે વાત કરવે,
“ સસાર આંધળો આ છે સ ય શુ નવ જ્ઞેય કો,
એક બોલ્યો—ખીજે દોડ્યો વધારી વાત તે વદો
“ લોકાપવાદે જન તે કરે છે, કરે ન પોતે મન ઠીક જાણી
કર્થો પિતાએ દિન એક નકકી વિવાહ કાજે કર્ષે શોભ પામી
“ જાણ્યું લોકાપવાદે મેં પતિ ના પરલો મુને,
દેવયોગે ન બોલ્યા કે આસ્થા કે મુજબા હરો
“ દેખી શકે ના વિધિ સુખ કોનું, શૂંકે કહો, કેમ જ હાથ લીધું
હિતસદ્ ભાંગ્યો રગભગ કાપ્યો આવી ધરી નિશ્ચય તર્ત કાપી
“ કાવે મને લક્ષ, સુખી હવે હું, નિચારતી હું મન આદ્ય રાખી
તેવે અહા ! મેં દિત ભેદનારો, સૂણ્યો મહાનાથ હું તન દોડી
“ પડેલી માં બિઝાને હા ! પિંડાર્થ સો વળ્યાં દર્તા
મૂળ હાથ પિતા રીઠો, ચમુચી અશ્વ સારના
“ રતબ્ધ હું તો થઈ ત્યાં તો, ઉભી હું શૂન્યમૂલ્ય થી,
આવી મુને પિતાએ ત્યાં, દાખી હૃદય સુ દીવી
“ માસ ત્રણ વહી ચાયા માતા સર્ગ જતા અરે !
તિન એક થયો પૂરો લાગનું મનમાં દુને
“ માતા ગઈ બહુ લાગુ કોને તે મનની કટુ ?
રાખે પાસે પિતા મારા હું અધી દિત દાઝતા
“ આવી સ્થિતિ હતી તોએ ચિતા મારી કરી બદ
પગલાંની મુને દીધી થયું ના વર્ષ જે પુરે
“ માન્યું પિતાનું પતિએ કહેતું સાથે રહ્યા તે, નવ કોઈ તેનું
મૂળા દિને કે હાજરો અમારો, મર્યું નહિ તે ત્રિધિ ચિત્ત વાદુ
“ પિતાને ખોટ તો આવી શુભા પુ સર્વ જે હર્ષ,
આપધાત કરી છૂટયા, હું ખી નપતિ હા ! થયા
“ પિતાની તો ક્રિયા કાપી પનિગ્રહે જાણ રહ્યા,
લાગી સસારની માયા નિસરી હું ખ હું ગઈ
“ હતા રસીયા પતિ, ભાગ્યશાળી, હતી રસીની મન તેદ આની
હતા બલેતા, હતી દું બલેલી સસારદીપ્યો જન દુઃખકારી

“ વાતો કહેતા નવુ સીખતા કે, ગાઈ નગરી સુખઘડાયતાંતા
મળી ગયા જ્યાં મન દપતિના સસાર પામે સુખ સ્વર્ગના તે

*

*

*

‘ હજી ન થઈ પુરી હા ! દુખની તો કહાણી

અમ સુખ ન વિધિને રચતા શું કતાપિ !

“ અહિ તહિ દિસતા જે દપતિના વિશોભ

અમમન અવિરોધી દેવ દેખી શક્યુ ના

“ લાગ્યો એક અસાધ્ય વ્યાધિ પતિને, જાણ્યુ નહિ કાળ તે

ચાતુ ઔષધ સેવતાં મર્ગે જરો આશા ન મકે મને

“ વાઘ્યો વ્યાધિ થયો ભયકર પછી વૈદ્યો કરી શું રાજે ?

પાસે નાં સગુ કોઈ, નાં ધન રહ્યું, પીડા અમે પામીયા

“ જાગી જાગી અખિન રજની નેન મારા સૂઝનાંતા

દેખી દુખી પતિ મુજ થના આવતી ઉધ, કાડુ

“ સસારે આ મુજ ઝંનન છે મેવતાં છે મરે હ

તોએ આની શ્રમ અતિ થતા એકદા ઉંચ પાપી

“ જાગી જોઈ તા મુજ મને સદિ લાગી નરી આ,

દેખી આમી રમરણ થયુ ત્યાં પૂર્વ સ્થિતિ રમરી મે

“ ઉડી સારે અગદ પતિને વાની પાઉં હું જેવે,

દો તેવે—“ પ્રભુ ! પ્રભુ ! અહા ! નાથ—ઓ નાથ મારા ! ”

મૂર્છા ખાઈ પડે જેની બચાની દુરત મે લીધી

છાટયુ પાણી મુખે તેનાં, ધાર્યું આવધ તે થયે

ખીડાયે છે કુમુદ ઉગતા સૂર્યના મદ રૂપણે

ખીડાયે કા નંન કુસુમ આ, દુખના તાપ લાગે

પીરે પાપી વિધિ સૂજનને કાર્ય હોયે કર્મ ના,

હા-હા-શેતુ હૃદય ધસા ! તે પીગળે ના કદાયે

બાળા જાગી, સુકૃત મુજના શાંતિ પામી દિમે તે

આલી ચાતા નિજ હૃદય હા ! દુખ લાગે ય ઓણુ

‘ ઓશી ના તે, નયન નમતા, રાખતી, આસ લેતી,

વાયેવાયુ, નવ મગડે, આપડુ બધ ચાતો

“ વ્રાતા, બહેની ! તમ મન ગણો, નાં હવે દુખ પામે

ભાપાં મારી તમ દિત નહિ દેવ મે દિ મુઝાવા

દુખે રૂપ્યાં સજન કદિ ને હા ! સુખી ના કરાયા,

મુનાક્ષરનાં પત્રાં ૩ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુમ્બાઈ

દાઝ્યુ ના જો તિ મંજુ યે જવના શાં કહો આ ।
 બોની આવુ જરા થોભ્યો, બાગા તે બોવતી હતી,
 રત્નું ના કે હવે તેનું સ્થિતિ શી તેહની હશે ?
 “ મારે શા હા ? સહય । હવે બોગ કે સુખ નેરા !
 ગ્વામી જાતા ક્યમ હદય આ વાજશે સુખ સારો ?
 દીર્ઘ ના જે પતિસહ જતાં, ભોગવુ એકબી હું
 તો તો મો છે ફરક મુજમા ને પશુમાં અહિંયા ?
 “ જન્મી જો હું લરત કુળમાં ને પતિપ્રેમ સાધ્યો,
 બહાવા માગ પ્રિયતમ તમે ’ એમ જો હું વદી છું
 આમે ધન્ય કદિ સુખતણી તો કહો ! પ્રેમ એ શું ?
 રે’તુ ધ્યાને પ્રિયતમ તણા એ જ છે ધર્મ સાચો
 “ અહિં આ સસારે વિવિધ વિધવા ગાય સધના,
 ફરે છે આનરે નિજ તન કરીપીન રમતા,
 નહિ માન્યાં તાઓ ક્યમ ? વિસરતા હા ! પતિ હશે
 અહા ! નેનાં મીઠા ! પ્રભુ ! હદય તે વજ્ર સરખા ! ”
 સુણીને શબ્દ આવા ત્યા ધન્ય ધન્ય મુખે વઘો
 ખેલેની ! જાતુ હવે મારે કાયેઈ કે કરવા રહ્યા
 હશે આવી પ્રીતિ વિરન હદયે નાર નરના,
 વિધાતા ! આવો કા યુગન હદયે પ્રેમ ન વમે ?
 મન્યાં રે’તા જે જે મનુષ્ય મનસા પૂર્ણ કરવા,
 ભુવો આવી પ્રીતિ અતુન સુખનાં કાય કરશે
 વિચારતો ગયો આવુ છોડી બાળા સિતાનલે
 વિદેશે કાય આવેતા શીઘ્ર તે કરવાં હતાં,
 આવતા સમજાવીને બાળા સાથે લાઘવ હું,
 થારો તે ભગિની મારી પ્રભુને રચશે ધન્ય

ચિતા મે બળતી દીડી આવતાં ગામમાં ફરી,
 કોણુ આ કુખથી ફૂટ્યું એવે કે સખદ મે સુખ્યા
 “ પામી જન્મ ગૃહે સારા પામી રૂપ અતુન આ
 ખોલ માતા પિના ભત્તા બાળા આ કુખથી મરી ”

થવાતુ થાનાતુ ફરક નન પડે જોહ લખીયુ
 નથી ધાયું થાતું સુરખ જન વાંચે ગરી મથો,
 ન લક્ષ્મી કે વિદ્યા, નિપદ, રૂપ કે જાતિ ગણુની
 અહાયો ન છૂટે, કઈ કઈ ઉપાયો કરી મરે.

અસહકાર અને રાષ્ટ્રીય કેલવણી.

લેખક — રા મૂળગંધર્વ મુન્દરજી દવે, એમ એ

[નોંધ — આ પત્રના લેખક ઘોડા મહિનાઓ ઉપર બંદીની એક દેવગંધર્વ દેવીઆ ૨૫૦ ન દરમિયાની પ્રેમર હતા ગાંધીજી બંદીની આ ત્યાં લાની ગજરાલી પ્રતતરકથી રા મૂળગંધર્વ એમ રા માન મુ અધી અમે / સત્યાગ્રહીઓએ એમને કપડો દીરો પરિણામે આ રમમાની અધ્યા પ્રે એ મેલાપદનો ત્યામ કર્યો અને રા રીયમ લનો રી ૧૨ કરી ખા ૧ શરાના બેરસના વિનયમદિર — રા મિશિયલુતાજાના આચારના પદ ઉપર એ નીમાયા છે — તત્ત્રી]

રા ટીપ કેલવણીનો સવાન કાઈ નવો નથી લોકતાપો અને વિદ્વાનોએ આ સવા ઘણી નખત પ્રગમ સમક્ષ ગ્લુ કરેન છે રાષ્ટ્રીય કેલવણી નિમે પ્રગતો પશુ લખાયા છે

ટીપ નગી એમ પશુ વહે છે કે કેલવણી વળી રાષ્ટ્રીય શુ ? જાનને વગી રગ કેવો કેલવણી એટલે કેલવણી જે સાઈ હોય તે લેતુ તેમા વગી પૂર્વે ને પચિમનો બે નો ? તેન વિશાઓ નકની કરનાનું મ્યા રહ્યું ? આમ ખરીને “ ગાંધીય ” નામ અથ નિનાનો છે એમ વચુઓ વહે છે પશુ આપણા નેખમા તો આપણે રાષ્ટ્રીય ઉપરાત અસહકાર-આની રીતે બે ગોથી કેલવણીને ગગા માગીએ છીએ તો તે કેની રીતે તે આપણે નેખએ

કેલવણી એટલે મનુષ્યની શુદ્ધિનો અને મનનો વિશાસ કરવો, સારાન સાનો બે રીખવો, પોતાના અને પોતાનાઓના ગુજરાનના સાધનની સગતતા કરી આરો એતુ કરી રીખવતુ, એક રહેતી તરીકે પોતાનું જીવન આરી રીને ગુજારી રાખે એમ કરી આપતુ અને તેને ચારિત્ર્યગળ આપી, ધરતને ઓગળનો કરી દેનો આમ કરનામા અનન્ય પૂર્વે ને પચિમનો બે ન રાખવો નેખએ, મો સાથી સાઈ જા ૧ મળી રાખતુ હોય ત્યાથી મેળવતુ, તેઓના પ્રગતિ વાચના, જરૂર પાયે તેઓના પિયાગ માગસોને મોટા પગાએ આપીને તેઓ મારોથી નાન મેળવતુ નેમ કાદરમાં રતન હોય તો પશુ આપણે માફ રી નામ રાખીએ છીએ તેમ જીને નાનગી રતને માટે પશુ સમજવતુ છે આની આમતમાં તો આપણને રગ માગવતુ કછ ન આ શુ તો હવે રાષ્ટ્રીય, રગ ચકાવવાની જરૂરીનાત કરા ઉપગ્રિથત આય છે તે જોવાનુ રહ્યું

રાષ્ટ્રીય એમ બને છે કે રાષ્ટ્રીય સત્તાનાગા માણસો અમર રાષ્ટ્રીય હતુ પાગ પાડના માટે અમુક જાનની કેલવણી દેશને આમે છે, કે જે દેશને રચિકર હોતી નથી અને આમાં ને તેવા સત્તાનાગા માણસોને પોતાના દેશનો રનાઈ જોનાનો હોય છે તો તે પ્રથમ જુએ એ પશુ રનાભાનિક

i A System of National Education by Arambindo Ghose

ii National Education by P N Bose

iii National Education by B Pattashisittaramayya & K Hanumantha Rao

iv The centre of Indian culture by R Tagore

હે-કારણકે તેઓ પશુ રંગથી ઉતરી આવેલા શીરસનાઓ નથી હોતા દેશની ભાનાઓ પોપણુ ન મળતું હોય, દેશના સાહિત્યને ઉધધને મ્વાવીન કરી દેનામાં આનુ હોય, સ્વદેસાભિમાનની વાતો પણ ત્યારે રાજકોટ મળુનો હોય, રાજસત્તાના મંચી થતા અ યાથી અન જીવમી કાળો પણ ઉધાર ન પાડી રામના હોય, સત્યને મોટે દુઓ મારવામાં આવતો હોય, આપણી નૈતિક અને ધાર્મિક આનતોને તિનાજની આપનામાં આવતી હોય, સરકારનો ચેતવણો વાગવાર થતો હોય જેથી કરીને એક ત્ર્યત્રી માફક અધ્યાપકો અને વિદ્યાર્થીઓ કેવલણીનું યત્ર દેરનાનું હોય, કેટલીક વખતે તો આપણા આલયો અને ધ્યેયમાં અને જેઓના હાથમાં કેવલણીની લગામ હોય છે તે લોકોના આલયો અને ધ્યેયમાં આસમાન જમીનનો ફરક માત્રમ પડતો હોય, આપણા વડીલો દેશનામાં અને વિદ્વાનનો આનુ બધું ઉડુ વળી જતું જોઈને મોટે આગે ઉઘો રેતાનું પુ રતા હોય, પશુ જુગનીયા તો એક યત્રના માર્ગ આપણા કરી આથવા નિરૂપાયે દોડ્યા જ જતા હોય—આવે આવે અનેક પ્રમો કેવલણીને રાષ્ટ્રીય પાસ અથવા જગ આપવાની આપણને ત્રીન જરૂર જણાય છે

હવે આપણા આલયોમાં, ધ્યેયમાં, આદર્શમાં આપણા વાતાવરણમાં અને પશ્ચિમની સમૃત્તિમાં ખાસ કાંઈ એવો એ હોય કે જે આપણને દેખીતો જ અશ્વિકર હોય, આપણા બાંધાને આવણા રજાને, આપણી સૃષ્ટિને રિય સમાન મધ પડતો હોય, જોઈને જ અભાવ ઉત્પન્ન થાય એવી અસર થતી હોય તો આપણે તંપાનીએ અનવત્ આમ કહીને હુ પશ્ચિ મની સરૂતિને અન્યાન કરતા તો નહી જ માગતો તેઓના અમુ. હોય જેવા કે રસનાના, તેઓનું વિજ્ઞાનું વિરાગ નાન તેઓની યોજનાસક્તિ, તેઓની સરસમિતિ તેઓના સાદસ વોરે અનુકરણીય ગુણો તેઓની સરસમિતિના રહેતા છે પશુ આ ના કરતા તેઓની સમૃત્તિ રાને આપણી સમૃત્તિમાં એટલો નવો જો છે કે “વેને ગા પૂન, જોગ જો આછ અમમ” એના જેવી આપણી લા થા જતર કે આમ ન થત જતર તેની સાવનેતી રાખી, આપણે જે તેઓના સાફ છે તે લેતાં ૧૦૦ મેળવે, અને ખામ ખરામ ઇમા દેતાં લેવો કરવો એ વાન જ્યારે આપણે અમનમાં મૂકના માગીએ છીએ ત્યારે જ આપણને જાન થાય છે કે “કેટલી વીમે મો થાય છે”

તો હવે પૂર્વ અને પશ્ચિમની સમૃત્તિમાં તો જો કે તે આપણે જોઈએ આપણી સરસમિતિ નોખાતોમાં ન મળી છે, અને મોટા કુર્તે આઅપાઅત અનૈતિક રસનાના સુમેળાના તેના ઉત્તર અસર થઈ છે તંપાની રાતિ, સાંઘન અને લાજના નદીતામાની પરિવત્તા અને રમણીના, પહાડોના સર મનોહર વા ય દશ્યો, પશુર જેઓના નિર્ગર મહવાસી અરિઓના આદર્શ હોયે આ બધાની અસર રિયો ઉત્તર થાય એ રાસાયિક છે ત્યારે પશ્ચિમની સરસમિતિના જન્મ મેટા મોટા રહેતામાં થયેલ છે, કે જ્યાં તાગો જીવરો પોતાના ઉ રનિર્ગર માટે આમ તમ તનવેલ મહેનત કરી લા છે, જ્યાં મોટરો દેવે રગીમરો વોરના દેખાવો મનુષ્યને મોહિત કરી રહ્યા છે, જ્યાં વિનાનની ગોધો

આબારી માત્રિક બળે મનુષ્યને આમ તેમ દોડાવી રહ્યા છે, કે જે યત્રે મનુષ્યના એશઆરામ પૂરા પાડવા ઉપરાંત તેઓને કમઠ ધાણુ વાળવામા પણ પૂરતી કૂર-પણે વધરાતા બેવામા આવે છે, જ્યારે આપણી સરકૃતિના આદર્શો સાદાઈ, સમ્યાઈ, પવિત્રતા, અને સ્વાચ્છતા હોય છે, ત્યારે પશ્ચિમની સરકૃતિની અસર આજર, મોજમજા, સત્તામદ, અહના નગેરે યુગોતુ પોપણુ કરવા તરફ ટોચ છે, નૈસર્ગિક સંયોગથી આપણામ જ્યારે કુસ્તના બળોની પાછળ રહેલી ઇશ્વરની શક્તિ અને અસ્તિત્વનો આભાસ થાય છે, કાંઈક કે આપણે કુસ્તમા પણ અવસ્થિતપણું અનૈકિક મોદર્ષ, લ પતા, યોજના અને કુર્તાની ઝાંખી કરેલી હોય છે અને તેથી એક દિવ્ય અણ તરીકે તેને નમવાનુ મન થઈ આવે છે, ત્યારે પશ્ચિમની સરકૃતિ કુસ્તના બળોને પોતાના મોજમજાના અને લોભના સાધન તરીકે જ માત્ર ઉપયોગ કરનાથી તેને એક આકરડી તરીકે ઓળખાવે છે એવુ જ કાંઈક આપણને તેનુ સ્વભાવ નિરીક્ષણ કરનાં જણાય છે, આવી રીતે જ્યારે એક આત્માના અસ્તિત્વ ઉપર નધારે છાર મૂકે છે ત્યારે બીજી મોજમજા, ઇદ્રિયસુખ, એશઆરામ ઉપર વધારે મજન આપે છે, એક જ્યારે કુસ્તમા અરસપરસ સહાધ્યતાના તત્વોનુ વિગેર નિરીક્ષણ કરે છે, ત્યારે બીજી જીવનકલહ તરફ વધારે લક્ષ આપી દુનિયામાં પણ જીવન સમામના બસુગલો ધુમી મનુષ્યને વધારે સ્પર્શી બનાવી મૂકે છે, જ્યારે એક પોતાના આશ્રમમા વસતા તથા સર્વે પશુપક્ષીઓને પ્રેમથી અભયદાન આપે છે ત્યારે બીજી નાનપણુથી જ માણસને આ બધા આપણા શિકારો છે એવુ જ ભૂત ભરાવી મૂકે છે જ્યારે એક અર્ધિ-સાના તત્વને પોપણુ આપે છે, ત્યારે બીજી પોતાની સ્વતંત્રતા માટે-પારકાનુ મારે શુ યાગે યજાગે પોતાના જમીન લોભ માટે, પોતાના સત્તામદ માટે-જે આડા આવે તેને અર્ધિનાંદ દેવાનુ શીખવે છે, જ્યારે એકનાં શાસ્ત્રો કર્મના ફળની આશા રાખ્યા સિવાય કુર્મો કરવા એવો દૈવી પાઠ ચીખવે છે—એટલે કે આત્મભોગ સ્વાર્થત્યાગ, બળિદાન વગેરે યુગોતુ પોપણુ કરે છે ત્યારે બીજી કોઈ પણ કર્મ કરતાં પહેલાં તેમાં માફ શુ પાકરો ? અને કેટલા પૈસા મળશે ? એ કામ પહેલો પૂછીને જ પછી કોઈ કામને હાય અકકાડવાનુ શીખવી મૂકે છે—પૈસો એ જ તેઓના કાર્યની કમાન છે

આવી રીતે પૂર્વ અને પશ્ચિમના આદર્શોમાં, આશયોમાં, ધ્યેયમાં, કાર્યપદ્ધતિમા મૂળથી જ આસમાન જમીનનો ફરક છે, અને તેથી તે પ્રમાણિકપણે પણ-માની ત્યો કે-પૂર્વને કઈ આપવા માટે-કે જેમ કરવુ તેઓને માટે ધણું મુશ્કેલ છે—નો પણ પોતાનામાં જે હોય તે જ આપે ને ? અને ત્યારે જેમ પેલા “ ગુરીરસ દ્રાવેક્સ ” મા રાક્ષસોના ગામમા આની પડેવા માણસ, કે જેને રાક્ષસોના મોટા મોટા કદના વાંદરા ઉપાડી જઈ તેઓના પ્રમાણુતુ એક મોટા કદનુ ફળ તેના મોઢામાં ખોસે છે અને તે બિચારા માણસની મરણુતોન જે સ્થિતિ થાય છે તેની સ્થિતિમા આપણે નથી આની પડતા ? અરે, તે કરતાં પણ લાચાર સ્થિતિ આપણી થઈ પડે છે, કાંઈક આપણે આપણુ ખોઈ એસી પરાધીન અસ્થમામા આવી પડ્યા છીએ રબીન્દ્રનાથ

ગુતામગિરોનો ગજન (સચિત્રવાર્તા) ૩ ૨-૦૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કં પત્ની, મુંબાઈ

દાગેર તેના “એન્ટર ઓફ ઇન્ડિયન કનચર” ના પુસ્તકમાં લખે છે કે જે પ્રગતી પામે પોતાની સરકારની કપી દીવો નથી તે કમનસીબ જાણી, પણ જેની પાસે આવે દીવો હોવા છતાં ખાઇ બેમે છે તેની અધમતા અને ક્યાનક રિયતિ વિશે તેણે કહ્યું છે :

આ બધું જ્યારે આપણે વિચારીએ છીએ—આપણી માતૃભાષાનો, આપણા સાહિત્યનો, આપણા આદર્શોનો, આપણા લક્ષ્યોનો, આપણા જીવનસત્યોનો, આપણી સ્વતંત્રતાનો, આપણા સ્વમાનનો—આપણી મૂલ્યોનો, આપણા પેતાકોનો, આપણા વૈભવનો, આપણી સપત્તિનો, આપણા કૌટુંબિક જીવનનો, આપણા શારીરિક, માનસિક, આધ્યાત્મિક તેજનો આ મધી નસ્ટુઓનો નાશ આપણી નજર આગળ, આપણે જ તેના આગળ, નિર્મલ્ય બળીદાન યદ્યપિ દષ્ટિએ છીએ, અરે, યાગમાં સહાયતા આપીએ છીએ, અને ઉંડા ભગ્ન રીયામાં પડતા સુધી આપણી દોડ કંઈ જઈએ છીએ—ત્યારે હવે તો આપણે કેવલણીને રાષ્ટ્રીય પદ યજ્ઞનીએ, આપણી મૂળને તાર દષ્ટિએ એ આપણે યોગ્ય નથી ? આપણો ઠરી ગયેલો, અરે, ઠરી નાંખેલો દીવો કરી પ્રગતીએ અને આપણી સરકારની અર્નાકિક નરવો—વાનિ, અહિંસા, પરસ્પર સહાયતા, સાત્ત્વ, સચ્ચાર, પવિત્રતા, સ્વાર્થત્યાગ, આત્મદાન, વગેરેનું ઉજ્જવલ તેજ આપણા રંગમાં તો થું પણ દુનિયાને ખુલ્લું ખુલ્લું ત્યાં સુધી ફરી ન વગે ત્યાં સુધી આપણે જ પડું ન લેઈએ

હવે જો અસહકારનો પડું જે મુગ સિદ્ધાંત માન્ય થઈ ગયે, અને ઉપર મ જે કાંઈ લખ્યું છે તેમાં કાંઈ સત્ય દેખાય તો પડી સમાન રહેા ફક્ત કાર્ય પદ્ધતિનો કેટલાએક કહે છે કે જે કેવલણીની સરકારનો જ હવાત છે તેમાં સુધારો નખારો કરવો, ધીરે ધીરે સત્તા આપણા હાથમાં લેવી વગેરે આ બાજન નચાણથી જાણી શકાય એમ છે પણ હવે તુકામાં જ અહિં પનાવડું પડે ચર્ચાયામ. ધર્મો વખત ચનાયુ કાં સીતોમાં, યુનીવર્સાળીઓમાં બરાબ પાડી પાડી યાગી થતા છતાં કાંઈ સગીન નરકાર કરી શક્યા નહીં કેટલીક કોનેએમાં તો રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ વિશે ચર્ચા પણ થઈ શકતી નથી—અને મને તો મતે આવે કડવો અનુભવ થયો છે આપણા આદર્શોનો છુટો થતા ઉપગત દાનમાં તો આપણા સ્વમાનનો, આપણા દેશના ગાવનો, આપણી સ્વતંત્રતાનો, આપણા મનુષ્યત્વનો આ બધાના ખુદાનો જીવનો જાગતો બનાવ આપણી નજર આગળ ખડે છે જુઓ પગલ તરફ અને હિંદના અન્ય સ્થળો તરફ જ્યાં બંધતાની નીતિ ચાલુ છે યા ફક્તના ધણા પાગપુગી કર્યા પણ આખર ધનનરી પ્રેમ મદાતમાં ગાંધીજીને એક મોગી કાપકુપ કરી સડના ભાગને કાપી નાખવાની જ જરૂર જણાઈ છે બધા ઉપાયો તેણે અજમારી જોયા અને છેવટે એ આત્મનુક્રિયી અસહકાર—દથીયાર અજમારી ગયા છે બીજાઓને જેને અસહકાર માન્ય ન હોય તેને માથે પાર પાડવા માટે—જે સાધનો રાષ્ટ્રીય કેવલણી એક અમ છે—પોત પોતાના રંગના મદલુ કરી દેડના દૂનતા નારી હાથ આપવાની તેણે છૂટ આપી છે, પણ તે ન કરતા ફક્ત હાથનો નામનો જ માન દેડા નહીં આપના, નાન કંઈ ઉચું ચડે છે કે કેમ તે સાગિત કરવાનો અને તેથી ખાની કરી લેવાનો બોલે તેઓના શિર ઉપર જ નાખવામાં આવે છે

સરસ્વતીચંદ્ર ભાગ ૪ થો ૧ ૫-૬-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આશા છે કે કેલવણીને રાષ્ટ્રીય તથા અસહકારકી રંગોથી તો માટે ગંગામાં આવે છે તે મેં મારી સમજ પ્રમાણે બતાવ્યું છે એટલે અસહકાર પટનાથી રાષ્ટ્રીય કેલવણીની વ્યાખ્યા એની મેળે બધાઇ જાય છે, છતાં અગ્રેજીમાં વ્યાખ્યાની જરૂર હોય તો નીચે પ્રમાણે હું આપું છું

"National Education is that education which is imparted by our own men, or also by men of foreign countries, appointed by us, in the true interests of our country, without Government interference or control and which fosters the ideas and ideals of our civilisation mainly as a basis, with a free and open mind to acquire and assimilate truth and knowledge from whatever sources they come" or in other words according to Dr Tagore, our education should be in full touch with our complete life—economical, intellectual, æsthetic, social and spiritual "

જહોન હોવર્ડ અને તુરંગોના સુધારા.

લેખક — રા. રા. બાબુલાલ ઈન્દુલારામ દેગાધી, બી. એ

"ગુન્હાઓ માટે સખત મજૂરીની કેદની શિક્ષા કરવાની પદ્ધતિ નાશ કરાવવી, અને ક્રૅમિસ્ટનની પદ્ધતિને અનુસરીને સધળી જાતના ગુન્હેગારો સાથે ત્યાગી જવો તર્તાન તુરંગોમાં ચલાવાય એવા સુધારાઓ કરાવવા "

—કોંગ્રેસના લોકશાહી પક્ષનું ધોરણ

John Howard "visited all Europe to dive into the depths of dungeons to plunge into the infection of Hospitals, to survey the mansions of sorrow and pain, to take the gauge and dimensions of misery depression and contempt, to remember the forgotten to attend the neglected, to visit the forsaken to compare and collect the distresses of all men in all countries His plan is original and it is as full of genius as it is of humanity It is a voyage of discovery a circumnavigation of charity and already the benefit of his labour is felt more or less in every country "

—Edmund Burke

અકસ્માત

દેખીતા અણુધારેના જાતીય સાહસથી જહોન હોવર્ડનો પરમજીવ જીવસે તુરંગોમાં સુધારાઓ કરવા તરફ પહેલ વહેનો આકર્ષણો તે ઇંગ્લાન્ડથી જ્યારે પોર્ટુગલ સફર કરતા નીકળ્યો ત્યારે પોર્ટુગલની રાજવાની નિરુત્તર એક દુ બદાયક સત્તેજોમાંથી પસાર થતી હતી. તે સમયે ત્યાં સ્મરણપટપર રહી જાય એવો એક ધરતીકપ થયો હતો તે સહેરમાં તેને અગે નાશ

ઉપાક્રાંત (સચિત્ર) ૨ ૨-૦-૦ એન જેમ નિવારી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

કારક ધૂમરો પ્રમરી રહો હતો જે નાના સરખા જહાજમા તે પોર્ટુગલ જવાને મુસાફરી કરતો હતો તે ઈંગ્લાંડથી હલ્લુ તો ખડુ દૂર ગયુ ન હતુ તેટલામા તો તે ફ્રેચ ચાચિઆઓના હાથમાં કેદ પડ્યાલુ તે ચાચિઆઓ તેની અને તેના સારીઓની સાથે ઘણી કુરતાથી વર્નવા લાગ્યા ૪૮ કલાક સુધી તેમને કાંઈપણ હાલો પાણી આપવામાં આવ્યો નહિ એટલેને કીનારે તેઓને જેવા ઉતાવાં કે તરત જ તેમને બીજા પકડાયના કેદીઓ સાથે એક કાયામા પુરી રૂંઝામા આવ્યા હતા તે સરે નીવાનોને એક લીનાશવાળા કારાગૃહમા નાખનામા આવ્યા તે તેમને ઘણા નાના સમય સુધી કાંઈ પણ ખાવાનું આપનામા આ યુ ન હતુ આખરે માંસનો એક લસખ તેઓના બોયરામા નાખવામાં આવ્યો ત્યારે તે કમનગીન મતુખોએ, નિકરાન પશુની માથુ જુઓ પાડી તે માંસના લોચાનાં વણા નાના ટટકા કરી નાખ્યાં એક અંકવાડીયાં પર્વત કેદીઓપ્રતિ આવો ફૂ વર્તાવ ચાલુ રાખનામા આ યો તેઓ સરેને તે રોગીલ અને ગધમારતી બીનાશવાળી જમીનપર મા : ધાસની જ ચટાઈપગ તે બનકરે બોયરામાં રચન કરે વાની જરૂર પડી

પ્રથમ પ્રયાસ

અતે કેટલાક સમય પછી હોનરને અહિંથી મુક્તિ મળી અને તે ઈંગ્લાંડ પાઠે ફર્યો પરન્તુ જ્યાં સુધી તે પોતાના પ્દી બાધવાને મુક્તિ મેળવી આપનાને ફતેહમદ થયો નહિ ત્યાં સુધી તે જરૂર નિરતિ રચરથ બેસી રહી સકયો નહિ તેજે ઘણા ઘણા પ્રયત્નો કરી તેમને આખરે ઊભા ત્યાર પછી તેજે ચુરોપખંડમાંના કીલાઓમા અને બીજી તુરગોમા કેદ પડેલા અગ્રેજ કેદીઓ સાથે પત્ર પવહાર કરવો ત્વર ફર્યો પોતે જે સકટે અને દુ જો કારાગૃહમાં અનુભવ્યા હતા તેના કરતાં પણ વિશેષ દુ જો કેદીઓને તો દરદમશેષ ખમમાં પડે છે એવું તેજે આવેલા પ્રથમ પ્રવાસપત્રથી તેને માનમ પડયુ

હાઈ શેરીફ તર્જીકે

યોગ સમય પછી ત્યારે બેરફોર્ડે ધરગણાનાં મુખ્ય મેરીફના ઓદાપર હોર્વડ નીમાયો ત્યારે કેટલાંક કામોના પ્રસંગ સર તેનું ધ્યાન કેદીઓની સ્થિતિ તરફ ખેંચાયુ આ શેરીફના ઓદાપગ જેઓ તેની પહાં નીમાયા હતા તેમને મદત કામ કરવાનું હતું, પણ સાથે તેઓ ખરી રીતે મોટાઈ લેવાને અને રૂઆમ બતાવવાને જ તે (Honorary) ઓદો પસંદ કરતા હતા હોર્ડે આવી મરુદિના માપલેથી કાંઈક જુદા જ પ્રકારનો મનુષ્ય હતો તેને તો આના પરોપકાર કરવાના ઓદા મળ્યાથી એમ જ લાગતું હતું કે તેજે પોતાનાં સર્વે કામો ધા ધી ખતથી અને ફરજ તરીકે અદા કરવાં તે પોતે ન્યાયાસનપર બીરાજતો અને ન્યાય બજવાનો પ્રયેક મુદ્દો ધ્યાનપૂર્વક સાબળતો જ્યારે ચુકાફાઓનું કામ પુરું થતું ત્યારે તે જાતે જ્યાં કેદીઓને બપુનમાં નાખનામાં આવતા હતા તે તે કેદખાનાઓની મુલાકાતો લેતો ત્યાં તેને મુલેગારો મનિ ચતાવવામાં આવતી ધાનગી અને સરમમરેથી વર્નલકતો ખરો ખ્યાન આવ્યો કે ખાનામાં તેની આંખ કામદા જે જે દરજો આ માં તે સર્વે તેના બરિબધના કાયદમને તેની આંખ સમદા ખડો કયો

મુશ્કેલીમાં રિથિતિ.

છગ્ગાડી તેમ જ બીજા દેશની તુરગોની રિથિતિ તે સમયે ધણો ભય ઉભો કરે તેની હતી કેદીઓના કોઇ પણ પ્રકારના વર્ગો પાડનામા આવ્યા ન હતા તેમ જ તેઓને પૂરો છૂટા પણ રાખનામા આવતા ન હતા તદ્દન નિર્દોષ તેમ જ ભયર ગુન્હા કરનારાઓ સર્વેને ભેળા જ ગળનામા આવતા હતા, તેથી કરીને કાચી તુરગો ગુન્હાઓનું એક સાધારણ સંગ્રહસ્થાન બની જતી એક ભૂખ્યો મનુષ્ય કે જેને એક રોટલાનો કટકો ચોરવા માટે પકડવામા આવ્યો હોય તેને અને એક પક્ષા ઉડાડીને અથવા તે એક ખુનીને સાથે સાથે જ એક કેદખાનામા બધનમાં રાખેલા જેવામાં આવતા દેનાદાર અને જોગી સહી કરનાર એક નાનો ચોર અને ગળા રેસનાર, એક અપ્રમાણિક છોકરી અને વેશ્યા, એ સર્વેને એક જ રથળે રાખવામા આવતા હતા બુધ સોગદ, શાપ અને ઇશ્વરનિંદા એ સર્વે એક જ રથળે એક જ કેદખાનામા ઉભરાઈ જતાં માનમ પડતા હતાં ધાર્મિક પૂજા તે ત્યા તદ્દન અગણી જ હતી થોડાં તે એક સંગ્રહસ્થાન હતું સેતાન તેઓનો રાગ હતો

હોંવડની નોંધ

હોંવડ કેદીઓ પ્રતિ અવાવવામાં આવતી રીનલાત વિષે પોતાના વિચારોની રૂપરેખા નીચે પ્રમાણે આલેખે છે —

“ કેટલાક કે જેઓને તુરગોએ નિર્દોષ બહાર કાઢ્યા હતા, કેટલાક કે જે લેહોનાપર આવ્યા તોહમનો પુરનાર કરી રાકાયાં ન હતા કે જેથી કરીને તેઓને કાયદાની અવાવનામાં ઉભા કરી શકાય અને કેટલાક કે જેમની સામે કામ અવાવવાને પ્રતિપક્ષના કોઇ હાજર ન હતા, તેમ સર્વે કેટલાક મહિનાઓ સુધી કાચી જેતોમા સગડતા દીધા પછી પાછા ધસડી લઇ જવામાં આવતા હતા, અને જ્યાં સુધી અદાલત કારકુનોને અને તુરગના ઉપરીને, સિવાઇ સપરાને અને તેમ જ બીજા કુતાઓને અમુક પિસા આપનાતુ તેઓની પાસેથી કમૂલ કરાવી લેનામા આવે નહિ ત્યાં સુધી તેઓને પાઝગમાં પુરી બધનમા રાખનામા આવતા હતા ”

તેણે એવી પણ એક નોંધ કરી છે કે તદ્દન મારાડી જેવા અને પાતાણુ હવના લેણુદારો પોતાના દેવાદારોને કેટલીકનાર એવી પણ ધમખી આવતા હતા કે તેઓને તે તુરગમાં ‘ સગડવા જ ’ દેના જોઇએ અને ખરેખર તેઓ તુરગમા સગડતા અને સડતા જ નજરે જોવામા આવતા હતા કારણ કે તે કારાગરોમા બીનાશરાળી અને બેજ વાળા જમીનને/લીધે તેઓ મુખ્યત્વે કરીને મેયેરીઆના ભોગ થઇ જતા હતા, અને કેટલાક મરણુ શરણુ પણ ચતા હતા હોંવડ એવી ગણુનરી કાઢી હતી કે જેટલા અસખ્ય મનુષ્યોના ફાંસીને લાકડે ભોગ અપાય છે તેટલા જ બનકે તેથી પણ વધારે સખ્યામા મનુષ્યો કેદખાનામાં ફૂખ, રોગ, બીનાશ અને દીના ભોગ ધઈ પડે છે

જેવરનો પગાર

તુરગના ઉપરી અધિકારીઓનો પગાર જાહેરમાંથી । હોતો અપાતો પણ ઊંડી મૂંઝામાં આવતાં નિર્દેશિયા તેઓ પોતાના હતા તુરગના ઉપરીને જાણ્યું પગાર કરી અપાતા માટે હોર્ડે આંતરના ન્યાયાધિકારીઓ સાથે લડત ચલાવી ત્યારે એના પ્રશ્નનો કોઈ દૃષ્ટાંત લેવાનું નહોતું પૂજ્યામાં આવ્યું તેણે કહ્યું કે જુ તેણે કામનો રોજી તમને બનાવીશ તે તરત જ પોતાના અન્નપર સ્વાગ થયો અને તેણે દૃષ્ટાંત આપ્યા દેશમાંથી ગોળી કાઢવાને નીકળી પડ્યો તેણે પોતાના પરમજીમાં આવેલી દૂર અને નજીકની સર્વ તુરગની મુશ્કેલી લીધી તેને તુરગના ઉપરી અધિકારીને પગાર જાહેરમાંથી અપાતો હોય તેણે કોઈ પણ નાખ્યો મળ્યો આ એ નહિ પણ તે તપાસ દરમિયાન કેદીઓની ધણી કઠાન દશા તેને આવડત પડી આ ઉપરથી તેણે ઇન્જાની અને ટુનિયાની તુ ગોની સુધારણા માટે પોતાના મન સાથે દૃઢ નિશ્ચય કર્યો

જોઈએ સ્ટરની તુરગ

જોઈએ સ્ટરમાં તેણે ત્યાંની મી નાની તુરગ ધણી કાચકર માનમ પડી તે લાયક હતો એક તુરગ અથવા કેમ્પાનામાં ફેરવાઈ ગયો હતો સ્ત્રી અને પુરુષ-સર્વ-કેદીને માટે ત્યાં રૂમ્સ એક જ સાવારણ અદ્યતન હતી દેશનાર કેદીના રહેઠાણમાં તે બારીઓ જ હતા અજવાળા માટે મુશ્કેલી ન હતી નર મુશ્કેલી માટે ૧૧ રાતના રહેઠાણ માટેની બોરડીઓ અન્ધારી અને નાની હતી ત્યાંની તુરગલાઓએ એક જાતનો ઝેરી તાવ ફાટી નીકળ્યો હતો તેણે ધણી કેદીના પ્રાણ હરણ કર્યા હતા તુરગની દેખરેખ રાખનારો કોઈ પણ પગાર મળ્યો ન હતો દેવાદાર મુશ્કેલીને પોતાના આવ પાયાના પૈસા આપવા પડતા હતા

દિવાળીની તુરગ

દિવાળીના ધાર્મિક રાજેરમાં પણ આવતા કરતા કોઈક સારી વ્યવસ્થા ન હતી કેદી નારી પુત્રી નુ જાળ તેટલા માટે ભોર સાથે તેઓ પીંડ સામગ્રી જકડી પેતામાં આવતી લોખંડના કેટલાક શર્માઓ તેઓની ઉપર રાખનારા આ રાજ હતા અણીઆળો લોખંડનો ગળપટો તેઓના મગાની આજુબાજુ બાધવામાં આવતો હતો

નાર્સિયની-તુરગ

નાર્સિયમાં તે જમીનની અદર તુરગો બાધવામાં આવતી હતી કેદીને માત્ર થોડાક જ ખોરાક અપાતો અને તેનો ખર્ચ અત્યે કેદી દોઢ વર્ષ માત્ર ૧૫ રૂપિયા થતો તુરગના ઉપરીને પગાર મળ્યો નહિ એટલું જ નહિ પણ ઉપજેરીકને પોતાના ગોઠાને નાટે દર વર્ષ ૪૦ પૈસા આપવા પડતા । તે પોતાની આવક લુભક મુશ્કેલી મેળવતો હતો

“ હાઉસ એન્ડ કેમ્પસ ” સમક્ષ આપેલી લુખાની.

પોતાના ઉમદા જાંથી ઉત્તેજન પામીને હોર્ડે ફરક રથજો રથજો દરી વચ્ચે કેદીની સ્થિતિ સુધારવાના પ્રયત્ને તેની સવળ પ્રિયાગ્રેહીમાં પ્રથમ સ્થાન મેળવ્યું અને તે કાર્ય કરવામાં તે તપીત થઈ જતો તેના જીવનાં તે ઉચ્ચ ધ્યેય તરફથી તેને ન તો શ્રમ, કામ અથવા તો

શારીરિક દુઃખ અનુભવ કરવાને શક્તિમાન થતું બ્રિટિશ બીગ્ગેટની કટાણો ઉત્પન્ન કરે એવી શુભ સ્થિતિ પ્રમાણમાં લાવવાને તેો ઈંગ્લાન્ડ એક નાકાથી તે બીજા નાકા સુધી તપાસ કરવી પડી કેટલાક દૃષ્ટાંતોમાં તેો અફસ દેવા માટે રૂ. કરવામાં આવેલા મનુષ્યોને અને બીજા ધણા એકને કે જેઓ તદ્દન નિર્દોષ હતા તેઓને તેણે સ્વનત્રતા અપાવી હતી તેમની તપાસને અતે દીવાને આમની સભાએ આ વિષયની વસ્તુસ્થિતિનું ચોક્કસ તથ્યકરણ કરવાને એક કમિટી નિમી હાઉસ પોતે કરેલી સમીક્ષા નોવ સહિત તેમની સમક્ષ જુગાની આપવાને ખાસ હાજર થયો. તપાસ ચલુ હતી તે દરમિયાન એક સભાસદે તે વિષયના તેના બારીક જ્ઞાન અને લાંબી તપાસથી અચમો પામી પૂર્વપરચ કરી કે તેણે કોના ખર્ચ આ સવ સ્થળે મુસાફરી કરી આવી ઉત્તમ માહિતી મેળવી હતી આ અશ્વનો ઉત્તર તે આપે તે પહેલાં તેો હોર્નસ્ટુ દેવુ ભરાઈ આવ્યું, તુરગ સુધારનાનો કાયદો, ઈ. સ. ૧૭૭૪

તેની સાક્ષી પૂર્ણ થતાં કાયદા ધરનારી સભાએ તેણે લીધેના શ્રમ માટે ઉપકાર માન્યો અને આભારની લાગણી પ્રદર્શિત કરી તેણે જે માર્ગ દર્શાવ્યો હતો તે જ પ્રથાને અનુસરીને તે સમીક્ષા પ્રગતિ કરનાર તેઓએ વાજબી ધારું તેમણે તેનું કાર્ય શરૂ કર્યું તે પછીના વર્ષમાં એટલે ઈ. સ. ૧૭૭૪ માં એક બિલ પાર્લામેન્ટમાંથી પસાર કરવામાં આવ્યું તેની રૂએ જે બધી જાતની રીતો લેવામાં આવતી હતી તે સર્વે બંધ કરવામાં આવી, અને તેના બદલામાં તુરગોના ઉપરીઓને પગાર બાધી આપનામાં આવ્યા, તેમ પ્રત્યેક કેદીને તેના છુટકારા પછી તરત જ મુક્ત કરવા એવા હુકમો કાનવામાં આયા ઉપરાંત સર્વે તુરગો નિયમિત ચોક્કસ સમયે ચોવડાવવી, તેને સુનો દેવડાવવો અને તેમાં હવા અજવાળા આપી શકે, એવો બંદોબસ્ત રાખવો, કેદીના નિભાવ અને દવાદાર અર્થે દવાશાળાઓ અને આરોગ્યશાળાઓ બંધાવવા, અને સુવ્યવસ્થિત તુરગશાળા બંધાવવી, વિગેરે નિયમો વડાયા અને તે ત્રિચારથી પાળવાના પ્રમાણે નીકળ્યા જ્યારે આ કાયદા પસાર થતા હતા ત્યારે હાઉસ પચારીનત હતો પણ પોતે જ ઉપસ્થિત કરેલી મહેનત અતે સફલ થવાનો સમય આવતાં તેના ઉત્સાહથી થાક અને જનરમાંથી તે મુક્ત થયો અને પુનઃ તેની પ્રકૃતિ સુધરવા માંડી તેનામાં નવું જીવન અને સ્ફુર્તિ આવ્યા કાયદાઓ અને નિયમો જેવા પસાર થયા અને અગત્યના મુકનાના પ્રમાણે બહાર પડ્યા કે તરત જ પસાર થયના કાયદાઓ સર વ્યવહારમાં કેવું રૂપ પકડે છે વ્યવહારમાં બરેબર મેલાય છે કે નહિ, તેમાં સી રી વ્યવહાર ખામીઓ છે, કેના વધુ સુધારાઓને અન કાશ છે, તે નક્કી કરના પુનઃ કામકામની તુરગોની મુનાકાત લેવાનું, કેદીઓના સમાગમમાં આવવાનું અને તેમની તપાસ તથા હાજતોથી માહિત થવાનું તેણે શરૂ કર્યું

આયર્લેન્ડ અને સ્કોટલેન્ડની તુરગો

આ પ્રમાણેના ઈંગ્લાન્ડમાં પરિપૂર્ણ તપાસ કર્યા પછી હોર્નસ્ટુ આયર્લેન્ડ અને સ્કોટલેન્ડમાં ફરે, અને તે તે દેશોના તુરગોની સ્થિતિનું સક્ષમ નિરીક્ષણ કરવું શરૂ કર્યું તે સર્વે તુરગો તેને તેટલી જ અધોગતિમાં હોવાનું માત્રમ પડ્યું એટલે તેની તપાસનું પરિણામ તેણે બહાર કર્યું અને તેમાં ઘટતા સુધારાઓ કરાવનામાં તેને ફત્તેહ મળી

હું, સરના અને મિ. ગ્રાન્ડજી (સચિવ) રૂ. ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એક કપની, મુંબઈ.

હોલિંગ કાન્યામાં

મારપટી યુરોપખડના વિવિધ દોહના કેદખાનાઓમાં કેવી વ્યવસ્થા રાખવામાં આવે છે તેનું ચારી નિરીક્ષણ કરવા તે પ્રવાસે ઉપગી ગયો. પહેલા તે પેન્સિલ ગયો. ત્યાંની સરખાવે ત્યાંના કેદખાના એસ્ટાઇનના ધિાના દરવાજાનાં બારણાં તેને માટે ના કરાયાં તેથી તે ના અટક્યો. તે આખરે સુધી તેમાં મળ્યો રહ્યો ને આખરે પ્રવાસમાં પાગ પડ્યો તેણે બીજા ફ્રેંચ કેદખાનાની મુલાકાત લીધી તેને જણાયું કે જોડ બીજા ફ્રેંચ કેદખાના ખરાબ સ્થિતિમાં હતા ખરાબ હતા પણ ઈંગ્લાન્ડનાં કારાગૃહોના કરતા સારી સ્થિતિમાં હતા જ્યારે ફ્રેંચ સરકારને એનું ચોક્કસ માનમ પડ્યું કે હોલિંગ એસ્ટાઇન કેદખાના વિષ તપાસ અને પુછપરછ કરે છે ત્યારે તેને કેદ કરવાને એક હુકમ કાન્યામાં આપે. પણ વખતસર તે સદ્માગે છટકી નામી છૂટ્યો. યોગ સમય પૂર્વ જ પ્રસિદ્ધ પામેના એક પુસ્તકનું લાભાન્તર કરીને ત્યાંના ગજકે ખાનાનો જતા તા પ્રસિદ્ધ કરી તેણે પોતાનું ચેરલીડુ આ મૂળ પુસ્તક મેળવવાને તેને પુછ્યું મહેનત પડી અો રહ્યા નિર્મિત નહયા, પણ કશાથી પાળા ન છે વટે તે મેળવી તેનું લાભાન્તર કરી પ્રકટ કર્યું ત્યારે જ જાણ્યો.

હોનડ ત્યાંથી મેનજીયમ, હોનડ અને જર્મની તરફ પ્રવાસ કર્યું તેણે પ્રત્યેક સ્થળે કેદખાનાની બારીક તપાસ કરી અને તેની નોંધમાં અત્યંત અમને પરિચયે રેડ જર્સા વિનાઓ અને માહિતિઓથી લારપૂર વિગતો પ્રાપ્ત કરી આમ આખા યુરોપમાં પ્રવાસ કરીને તે જિનનની તુરંગોની સુધારણાના ગયો યાગે પડ્યા છે કે નહિ અને તેમાં કેરા સુવાચાઓનો હજીએ અવકાશ થાય તેમ છે તે જોવાને તે ફરી ઇંગ્લાન્ડ પાછો કર્યો અને વારતવિક તપાસ કરી પાછો ત્યાંથી પોતાના જ પ્રેમથી ઉદ્ધાવેના ધ્યેય અને ઉદ્દેશ સફળ કરવાને તે સિવટજરેન્ડ જના ઉપગી ગયો. કારાગૃહોનું ચાલીન શિખણ તે તેને ત્યાજ ખર્ચ મળ્યું કેદીઓના પોતાના જ ફાયદા માટે નહિ પણ કેદખાનાના નિનાર અર્થ પણ જે કરે પ્રજા ઉપર રાખવામાં આયા હતા તેમાં યટાડો કરવા માટે કેદીઓ પામેથી ત્યા કામ લેસમાં આવતું હતું, અને તેમને ઉદ્યોગ ગીખવાતા હતા.

આ અર્થનો અભ્યાસ કરવાને રીટર્નર-ડમ્પમાં આજિ દેસોમાં સનન જણ વપ પર્મન્ટ અશ્રમિત તપાસ તેણે કરી પછી, તે ૧૧ પરિણમે દોહન- 'કારાગૃહની રિયાન' નામનું પોતાનું ઉત્તમ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું આ જણ વડ જરમ્યાન તેણે ૧૩,૦૦૦ માહિતિ કરતા પણ અધિક મુસાફરી કરી હતી જનસમાજે તે ૧૧ એ અનિઉત્તમ પુસ્તકને ઘણા ઉત્સાહથી વધાવી લીડું કેદીઓને સુધારા માટે ભવિ'નમાં ત્યા થા પથનાં લરના જરૂરના છે તે જાણા માટે જિનનની આમની રજાએ તેની પુન સા રી લીધી તેણે પુખ્ત સુધારાઓ સૂચન્યા અને ઘણા નનદાદ કામેા કેદીઓને લીખવવાની અને પુન સાલિયાદ- સદેસોએ જનાનની ખાસ લાભમુ કરી, અને આગરતાઈમાં તેણે જે વ્યવસ્થા લેઈ હતી તે નમુનાનું અનુકરણ કરવાને તેણે ખાસ આમદ કર્યો ત્યારે પાનામ તગથી તેને પાડે ત્યા કેદીઓ ઉદ્યોગ લી મવવાને શી ની જોડનણી.

વિઅવાન શાકુન્તલ (૨૫ ઝવેરીના નકત) ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઈ.

છ તેનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કરવાને મોકલનામાં આ બે હાંડગી તે પ્રસિદ્ધા ગયો, ઓસ્ટ્રિયા અને પ્રસિદ્ધાના લશ્કરની સાથે હારામાંથી થઇને તેણે સાઇનેલિયાનો પ્રદેશ ઓગમ્યો તેણે કેટલોક સમય વિચેનામાં ગાળ્યો અને ત્યાંથી જટની ગયો રોમમાં તેણે અલનનોના કારાગૃહમાં તપાસ કરવાને માટે દાખલ થવાને અરજ કરી જેમ માનસમાં એટાઈનના માટે થયું હતું તેમ આ સ્થળે પણ અલનતના કારાગૃહોના દવાલન તેને માટે ગન કરામાં આવ્યા હતા, જ્યારે બીજી તુરગો તેઓની તપાસને માટે ખુરી રાખી હતી આ સમયની મફરમાં તેણે ૪૬૦૦ માઇનની મુસાફરી કરી અને છતાં પાડો કર્યો જે જે સ્થળે તે ગયો તે તે સ્થળે તેને આન થી વધારી લેવામાં આવતો હતો કેદ થયેલાઓના આશિર્વાદો તેની ઉપર વગસતા હતા તેણે ખુતે દરેકે દાનમાં ખુજ પૈસા વાપર્યો હતો ના, તેણે તેમાંથી પણ વધુ કરું હતું તુરગની સુવારણના મહત્વના પ્રથમ તરફ તેણે જગતના વિચારની અને દાનની પુરોગામી આણે ઉનાડી તેમનું આન ખેંચ્યું હતું

રશિયાની તુરગો

તે આટલેથી જ અટક્યો નહિ તેણે વગલગ ૭,૦૦૦ માઇનની મુસાફરી કરી, એટલિટનના કેદખાનાની પુન પુન મુનાકાતો લીધી તેને માલમ પડ્યું કે પોતાના પૂર્વના પ્રયાસો કાઠક અશ્વે સફળ થયા છે તેણે તે માટે અતોપ જાહેર કર્યો જે કેટલાક દુષ્ટ રીવાજો તેણે કેદખાનાઓમાં પહેલા જોયા હતા ને તેણે નાણુદ થયેલા દાનમાં જોયા અને કેદખાનાઓ પૂર્વ કરતા વધારે સાચ, સુખકારક અને નિયમિત દાનનમાં માનમ પડ્યા પાડો પોતાના જાતમાં વધારો કરવા માટે તેણે એન એક વખત પરદેશમાં મુસાફરી કરી તેણે અન્યાય સુધી મુરોપ ખાંડા દક્ષિણ દોઝાની તુરગોની મુનાકાત લીધી હતી તેણે હવે રશિયાની તુરગોની મુનાકાત લેવાનો દર દર વર્ષે કર્યો તે પોને એકનો અને પાઉંખાદો પિટર્સબર્ગમાં દાખલ થયો ત્યાંની ચર્પણ અને ચચણ પોનિસે તેને પારખી કહ્યો અને તેને દરનારમાં મહારાણી કેવેગાઈનની મુનાકાત લેવાને આનવજી કરામાં આપ્યું તેણે સાર મહારાણી સાહીવાને વિનિતિ કરી કે રાજ અને રાણીના દરનાર અને મહાનપ મારે જોવા નથી પણ દુ ખીઓના રહેણાં અને કેદીઓના બોપરાં અને તુરગોની મુનાકાત મારે લેવી છે, રશિયામાં એવા જે સ્થળો આવેલા છે તે મારે જોવા અને તપાસવાં છે મહારાણી કેથેરાઇને તેને તે માટે ઘટલી અનુકૂળતા કરી આપી તેને એમ રાજ તરફથી સમજા કરી આપવામાં આવતા તે અણી ધાળા ચાળખાના ફટકાથી કેદીઓને કેરી બ્રજ પમાડાય છે તે જોનારો, તેના કેદખાનાની મુનાકાતો ગયો તે વેળા એક ગુ-હેગાર એક સ્ત્રી અને એક પુરુષને કેદખાનાની મહાર લાનવામાં આવ્યા તે પુરુષને ૦ અને તે સ્ત્રીને ૨૫ એમ અનુક્રમે ફટકા મારનામાં આવ્યા હાંડગી કહે છે કે " મેં તે સ્ત્રીને કેટલાક વિગો પડી ધળી ૧૫થી દશમાં જેઈ પણ તે પુરુષને મેં ફરી પાડો જોયો નહિ " તે પુરુષો શુ થયું હશે તે જાણવાનું મેં નક્કી કર્યું હાંડગી ફરી દેનાર મનુષ્યની મુનાકાત લીધી, અને તેને પૂછ્યું " તું તમે ધણા અદ્ય સમયમાં કેદખાના મારથી મરણ નીપજની સડો છે "

પ્રેડીકન ઓરેટ્ટોનોથ ૩, ૮-૧-૦ એન એમ પ્રિયારી એન્ડ કંપની, મુમાઈ

“હા”

“કેટલા અરપ સમયમાં?”

“એક બે દિવસમાં”

“તુ તમે તેની રીતે ધણા અરપ સમયમાં, તેનું પરિણામ લાવી શક્યા છે?”

“હા”

“દમણા થેલા ક્રિસ પહેલા?”

“હા, છેલ્લો મનુષ્ય કે જે આનખાના છેડાપર બાંધેલા અણીયાના માકાના ફટકાથી મારા હાથથી શિક્ષા પામ્યો હતો તે તે શિક્ષાથી જ મરણશરણ થયો છે”

“તમે કયા રીતે આવું આજીવાતક પરિણામ લાવી શક્યા છે?”

“પાંસળામાં એકાદ બે ફટકાના મારથી માંસના મોટા લોચ્યાઓ નીકળ્યા આવે છે—”

“શુ, આની કુરરીતિએ શિક્ષા અમલમાં લાવવાની તમને આઠા ફરમાવવામાં આવે છે?”

“હા”

આવી તપાસ કર્યા પછી જ્યારે જે મરણતોન શિક્ષાનો અખિત મિત્ર સામાન્ય-માંથી તેમ જ મુરોપના કેટલાક દેશોમાંથી બહિષ્કાર કરવામાં આવ્યો હતો ત્યારે તે શિક્ષા રૂશિયાના લોકોનું એક મગરખીલનું કૃત્ય ગણાતુ હોવાનું ડૉવડે ખુદનું પાડ્યું, ત્યારે, આખી દુનિયામાં મોટા ખળભળાટ યથ રહ્યો

મોરકોથી ડૉવડે એક પત્રમા લખે છે કે “એક વર્ષમાં રૂશિયાની ડૉસ્તિપટલોમાં સૈનિક અને નાવિક ભરતીનાં ઓળખાં ઓછા ૭૦,૦૦૦ મનુષ્યો મરણ પામ્યા છે હવે ધણા લોકોની ખાત્રી થઇ કે ડૉવડે એક ધણું જ એકકસ માણસ છે અને તે સત્ત હકીકત, અતિશયોક્તિ કર્યા વિના જાહેર કરે છે અને તેથી આ બધાકર વસ્તુસ્થિતિ જુદા અને વખાનું મતિ આપણો અણુયમો વધાર્યા વિના રહી શકતો નથી રૂશિયાથી પાછા રવદેશ ઇંગ્લાંડ ફરતાં તેણે પોતા, પ્રશિયા, હોનોવર અને ઑરિટૂયન નેધરલેંડસની મુસાફરી કરી ઇ.સ. ૧૭૮૩ માં તે જ ઉદ્દેશથી તેણે પોર્ટુગલ અને સ્પેનમાં મુસાફરી કરી તેણે પોતાના ઉપર દર્શાવેલા ઉમત પુત્રનક “કારા ગૃહની સ્થિતિ” ના દ્વિતીય વધારામાં પોતાની છેલ્લી મુસાફરીના પરિણામો જાહેર કર્યા

ડૉવડે પોતાના જીવનના ધ્યેયને સિદ્ધ કરવા માટે આમ સતત મહેનત ઉઠાવી તે કાપેની પાળી, બાર વર્ષ સમર્પણ કર્યા હતા મુરોપખંડના શહેર અને મુખ્ય શહેરની તુર-ગોનાં મુનાકત કરતા તેણે ૪૨૦૦ માઇલથી પણ અધિક મુસાફરી કરી હતી અનાથ, રેવિગિટ અને કેદીના છુટકારા અર્થે ૩૦,૦૦૦ પૌંડ કરતા પણ અધિક ખચ તેણે કર્યો હતો તેમ જનાં પણ હજી તેણે પોતાનું કાર્ય સમાપ્ત કર્યું ન હતું તેણે જની શકે તો આજીવાતક સ્થેષના નિવારણના ઇલાજ શોધવાને જે જે પ્રદેશોમાં રમે કારી નીકરી છે તેની મુનાકત લેવાનો દરખાવ કર્યો તેનો વિચાર ક્રાંસમાં થઈને પહેલ પહેલાં માસેન્સ જવાનો હતો

ઇ.સ. ૧૭૮૫ ના નવેમ્બર મહિનામાં પેરિસ જવાને તેણે પ્રયાણ કર્યું ફ્રેન્ચની સરકારે “એસ્ટાબ્લિશ્મેન્ટ” નિમે તેણે જે યોજાવતિય બદલ પાડ્યું હતું તે ખાનમાં લઈને ક્રાન્સની જમિનપર

પગ મૂકવાની તેને મના કરી હતી ન ગભરાતાં તે પોતે વેપ બદલી પેરિમમાં દાખલ થયો. જે રાત્રે તે તે સ્ટેરમાં દાખલ થયો તે જ રાત્રે તેને લ્યાંની હોશિયાર પોલીસે તેની પથારીમાંથી ઉઠાડ્યો તરત જ એક બાબદાશાળા વિચાર તેમના મગજમાં સ્થૂળી આ પો અને કેટલીક ક્ષણોમાં પોલિસની નજર ચૂકવી તે પથારીમાંથી ઉઠ્યો, કપડાં પરિધાન કર્યા અને ગૃહમાંથી નાખી ગયો. તેણે હવે માસેલ્સના માર્ગ પ્રતિ પ્રયાણ કર્યું.

અમના કે જ્યાં પેગ કાળો કર વર્તાવી રહ્યો હતો ત્યાં જવાને આગમોમાં તેણે સુસાદરી કરી. ત્યાંથી તે દૃઢ નિશ્ચયી પરાપકારી મનુષ્યે “કવોરન્ટાઇન” માં સખ્તમાં સખ્ત નિયમો કેમ પગાય છે તેના સ્વત અનુભવ મેળવવાને એક રાગવાળા વડાણમાં એડ્રિયાટિકથી જવાને તૈયાર થયો તેને એપી જ્વર લાગ્યું પડ્યો અને તે અવદશામાં એકલા, સહાય વિના, દુ ખકારક આફતો ખમી, ૪૦ દિવસ પચન્ત તે “કવોરન્ટાઇન”માં રહ્યો અને તે પાઠો સારો થયો ત્યારે ઇન્ડિ પાછો થયો, તેણે પોતાના પરગણામાં આવેલી સઘળી સ્થાવર જંગમ મીનકનની વ્યવસ્થા કરી, પાડોશના ગરીબ શુરબાના નિભાવ અર્થે નાણાની વ્યવસ્થા કરી તેણે એક પિતા પોતાના પુત્રો અને બાળ બચ્ચાથી જેમ છુટો પડે તેમ પોતાના મિત્ર સમૂહ માંથી વિદાયમંત્રી લીધી.

તેને હવે ફક્ત એક જ વધારે સુસાદરી કરવાની હતી અને તેની તે હેલ્તી હતી તેના વિચાર પેગના સખ્તમાં પોતાની તપાસ નાવાવવાનો હતો ઇ સ ૧૭૮૯ માં તુર્કી, મીસર અને બારબરોનાં રાજ્યોની મુલાકાત લેવાની ઇચ્છાથી તેણે દોનિક, જર્મની અને રાતપામાંથી પસાર થવા માંડ્યું પણ તે ફક્ત રશિયાના તાર્તરીમાં ખેસેન સુધી જ સુસાદરી કરવાને દક્ષિતમાન થયો. સ્વ દમેલના રીવાજ મુજબ કેદીઓને મુલાકાત લેતી સર કરી ત્યાં તેને તુરંગ જ્વર લાગ્યું પડ્યો. પરદેશમાં અને એકલ અવસ્થામાં મિચારો પથારીવશ થયો અને તેને ૬૪ મે વર્ષે દેહવિનય થયો. તેની પથારી નજદીક જે એક વ્યક્તિ હતી તેને ડોરીનીમાંથી કબ્રસ્તાનમાંની એક જગ્યા ખત્રાવી અને સ્વ પોતાને દાટવાની ઇચ્છા દર્શાવી કહ્યું કે “પૃથ્વીમાં મને ત્યાં શાંતિથી સૂવા દેજો. મારી કબરપર એક ઘટિકામાપક યત્રની ગોળ ચાળી મૂકજો અને મને વિસરાઈ જના દેજો.”

પણ જ્યાં સુધી મનુષ્યની યાદદાસ્ત રહેશે ત્યાં સુધી તે ઉત્તમ નરવીર હોવડ જૂનારો નહિ. કુંગાલમાં ક્યાન મનુષ્યનો તે ઉદ્ધારક હતો તે પોતે નિ સ્વાર્થી હોષ પોતાના વિષે કંઈ પણ વિચાર કરતો નહિ પણ તે હમેશ પરને માટે વિચારખરતે રહેતો કે જે તેની સહાય વિના અશરણુ, આશ્ર તેમ બટકર્તા જે રહ્યા હોત તેણે પોતાના સમયમાધણે અશ પ્રશસનીય ફતેહ મેળવી હતી તેનાં સંસ્કૃત્યોની અસર તેની જોડે જ નાશ પામી ન હતી, કારણ કે ઇસ્લાંડના જ કાયદા કોનુન ધણવધમાં નહિ પણ સર્વ સંસ્કૃતિ પામેથી પ્રજાઓના પણ ઠેક સમિત સમયનાં કાયદા ધણવધમાં તેના અમનાં પરિણામો પ્રતિફલિત થવાનું માલમ પડે છે *

* Travels of John Howard અને “The state of Prisons” પરથી

૬. સરલા અને મિત્રમણ ૩ ૨-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

મારી દક્ષિણની યાત્રા.

લેખક — શ્રી પ્રદેહાદ ચક્રશેખર દીનાનંદ, એમ એ, એતએન એમ.

જ્યાં વરસનો ઉન્દાળો પૂરો થતા લગી હું તાસગાંવમાં હતો તેવામાં મને એક એવો વિચાર આ યો કે જ્યારે પેટને માટે ગુજરાતથી આંટીને દૂર આવીને રહેવાનું મેં કયુન કયું ઉત્તરારે મનને માટે રહેજ કદ સહન કરીતે એક વાર રામેશ્વર પહોંચી આવવું ત્યાં જવું એટલે કાંઈ તાસગાંવથી બેઠા તો રામેશ્વર ઉતર્યા અને તેમ જ પાછા ફર્યા એમ કરવામાં કાંઈ માલ નહીં માટે કોઈ લાગી રળનો લાગ રોખા કરતો હતો પરંતુ તે કાંઈ રહેજમા આવે એમ લાગતું ન રાતું થોડી થોડી રળઓમા, ગોકાક રૉલ્સ, સાગની, મિરજ, કોલહાપુર, મોટા પાગાજી, કાની, મનાસ, બીનપુર, બદામી, હુળી, ગંગ, હમ્પી વગેરે ઠેકાણે ભેગે ફરવાનું થયું, પણ મોટા પ્રવાસનો લાગ કાંઈ આ યો નહીં અને એટલામાં મારી અમનનેર બહારી થઈ છતાં તે વખતનો કરેનો સકલ્પ કાયમ રાખ્યો અને આખરે ગયા માર્ચ માસમા સધી આવી રેક લુનના પહેલા અંગ્રાગીઆ લગી મરજીમા આવે ત્યાં ફરી શકાય એ પ્રમાણે રળ લખને હું પ્રવાસ નિહાળ્યો.

પ્રવાસક્રમ એવો ગોઠ યો હતો કે પ્રથમ નાશક ત્ર્યંબક જવું અને ત્યાંથી મનમાડ લગી પાછા ફરીને એનોરો કેવ, ઔરગાવાદ, દેદરાવાદ, બેજવાડા, મનાસ, મિગનપટ, ચિદમંગમ, કુંભાપુમ, તમ્બર, ત્રિચિનોપ રી, મદુરા, એટલી જગાઓએ ઉતરીને સગવડ હોય તે પ્રમાણે રત્તીને ઉવટે રામેશ્વર જવું અને પાછા ફરતી વખતે, પ્રાન્ન ગોલ્ડ રીટ્ઝ, કુન્નુર, ઉદાકામડ મંગોર, મેસર, ગેરસમ્પા રૉલ્સ, તથા ગોકર્ણ મદ્દાનજેશ્વર એટલી જગાએ થઇને મુગાઈ જવું થશે અને તે ક્રમ પ્રમાણે જ મેં પ્રવાસ કર્યો પરંતુ કાંઈક ફેરફાર પણ કરવાનું સાથે છટ લાગ્યું પરિણામે અમે રામેશ્વરથી તરન પાછા ન ફરતા સીવોનમાં કોનળો, કુન્ડી તથા અનુ ગાંધાપુર જોયા, બંગ્લોરથી મેસર એકદમ ન જતાં વચ્ચે શિવસમુદ્ર રૉલ્સ જોયા અને પાછ ફરતાં શ્રીગંગપટ્ટણ જોયું અને ત્યાંથી ગેરસમ્પા રૉલ્સ તથા ગોકર્ણ ન જતાં એકદમ મુગાઈ પાછા ફર્યા.

જે જે જગાઓએ હું જઈ આવ્યો તેના સ્વાભાવિક રીતે જ વિચાર તો પાડી શકાય જ એટલે કે (૧) નાશક ત્ર્યંબક, (૨) નિઝામનો મુલક, (૩) મનાસ ઈલાકા, (૪) મીનોન (૫) નીલગિરિ તથા (૬) મેસર પ્રાંત સહિત આ લેખના પણ આખરો તેજ ન જ નિભામ પારીશું.

૧ નાશક ત્ર્યંબક

પ્રવાસની શરૂઆત તા. ૧૮ મી માર્ચની સાંજથી થઈ ક્રમ પ્રમાણે પ્રથમ નાશક જવા અને નિકલ્યાં વા ૧૯ મીની સવારે મુમારે જ વાગે ત્યાં પહોંચ્યા. રેશન ગામથી નગમગ પાંચ માઇલ દૂર છે ત્યાં જ્યાં માટે અત્યેક સાધન તૈયાર હતા તેમાંથી જતલી પટોચવાની ઇચ્છા લીધે અમે “બસ” પસદ કરીધી. સડક થઈ સારી હતી અને ઇશ્વરકૃપાથી “બસ” પર સારી સ્થિતિમાં હતી તેથી લમ્બગ અડધા કલાકમાં અમે નાશક ગામ પહોંચીને વિકટોરીઆ

જિગ ઉપર ચઢને પચવટીમાં ગયાં સાડક ઉપર છેલ્લાં ૧૦-૧૨ વરસમાં ધણા બંગ રાઓ
 બંધાઇ ગયા છે તેમની બાધણી સાધારણ છે અને બંગ રાઓને ગોળા આપનાર જે બાળો હોય
 તે તેા કમચિત જ નજરે પડેા. ગામના મુખ્ય લતામાં એક ડુવારો છે તેમા ગગાવતરણનો
 દેખાવ નોનો છે તેને લીધે તે જગા ધણી ગોળા આપી રહે છે ખુદ નાતક ગોદાવરીને
 એક તીરે તથા પચવટી બીજે તીરે છે, અને એક ઠેકણેથી બીજે ઠેકણે જવા માટે એક
 પથ્થરનો પૂલ બાંધેલો છે તે નિકટોદીઆ જિગને નામે ઓળખાય છે આ પૂલ ઉપરથી ગામ
 તંધા-પંચવટીનો દેખાવ બહુ રમણીય લાગે છે તેનુ મુખ્ય કારણ ગોદાવરીના ઘાટો તથા તેના
 ઉપર આવી રહેનાં અનેક દેવાલયો, ભાદીઆ વગેરે ગુજરાતી લોકોએ બાંધેલી ધર્મશાળાઓ વગેરે
 છે આ પૂલ મુકીને રહેજ આગળ ગયા એટલે પચવટી આવી અને ત્યાં એક ઓળખાણવાળા
 ગૃહસ્થને ત્યાં અમે મુકામ કીધો ત્યાં ચારપાચ દિવક કા'રા અને તેડામાં નાસક તથા પચવટી
 અને તેમની આસપાસની જોવા જેવી જગાઓ જોઇ નાખી ખાસ જોવા જેનુ ત્યાંનુ બજાર
 છે-એ ગોદાવરીના બન્ને કિનારા ઉપર આવેલું છે બન્નેને જોડનારી એક પથ્થરની પહોલી
 પગથી છે તે નારકરની ઘટાવાળા રામેશ્વરના મંદિરથી રહેજ આવી છે સાજના પહોરના
 અહીં ધણાં લોકો હવા ખાતા ફરવા તથા કામકાજ માટે આવે છે તે વખતે ત્યાં એક મેળો જ
 લાગે છે ગામના સારા માદા બનાવેલી બાતમી પણ અહીંથી જ લોકોને મળે છે અહીંથી
 જો ઉઝની ઘાટ સામગેરી હોય તેને ગગાગેઝીટમાંથી જાણુ એમ કહેવાનો લોકોમાં રિવાજ છે.
 આલિક લોકો દર્શન અથવા સ્નાનસંધ્યા માટે ને બદમાગો લાગ સાધના માટે પણ આ જ વખતે
 અહીં એકઠા થાય છે સગા-હાવાઓ, મિત્રો અને પ્રેમીજનો વગેરેને મળવામાટે પણ આ સગવડ
 યુરયાન લેખવામાં આવે છે ત્યાં રામેશ્વરની અગામી જેની કાષ્ટ ઉચી જગાએ બેમીને અવલોકન
 કરનારને ચિએટરમા ગયા શિવાય અને ખાથી મુઠાં પુતળાઓને બદને બરેબર સ્ત્રીપુરોવાળો સિને-
 માનો દેખાવ નજરે પડે છે અહીંના બજારમાં ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવી પિત્તળનાં વાસણોની દુકાનો છે.
 એ દુકાનો ગોદાવરીને બન્ને તીરે છે તેમાં નાચકની બાજુના તીર ઉપર તેની સખ્યા વિશેષ છે.
 ત્યાં તરેહ તરેહના વાટના પાણી ભરનાના, રાવનાના, દેવપૂજનનાં વિગેરે અનેક ઉપયોગ માટેનાં
 અકચરિત ચતાં પિત્તળના વાસણો હારબધ ગોદરી રાખેલા હોય છે ધાન્ય, મરીમસાને,
 મિમમ્મ વગેરે અનેક ચીજોની દુકાનો પણ ત્યાં જ છે તે શિયાળ ઉન્દાળામાં ઠેકઠેકણે શેરડીનો
 રસ કાઢવાનાં ઠાહોવાઓ ફરતાં જ રહે છે તેના ચડ્ડ-ચડ્ડ થતો અવાજ તે જગાએ યતી
 રુમુઝમાં કાંઈક વધારો કરે છે આ બજારના વચતા લાગમાં જ ગોદાવરીને પૂર્વકિનારે ચાનુક્ય
 પદ્ધતિથી પથ્થરનું બાંધેલું એક મહાદેવનું દહેરૂ છે જે કે તેમા પેસવાના પશ્ચિમ તરફના દરવાજા
 આગળ હતવાત વગેરેની દુકાનોને લીધે ધણી ગદવાડ રહે છે તેા પણ અહર પેગપછી તેની
 આસપાસ મોટા ખુલ્લો ચોક અને તેને ફરતી પહોળા ટિવાય અને તે ઉપર અગામી હોવાને લીધે
 ઠેકવાક લોકો હવા ખાતા માટે ઉપર ચડીને બેસે છે લાથી આસપાસનો ગામનો દેખાવ
 બહુ રમણીય લાગે છે-દહેરૂ કષ્ટ બહુ મોટું નથી પરંતુ તેમા મુખ્ય જોવા જેવું એ છે કે

તે બાધવામાં મુનાશિખીદનો મુદ્દલ ઉપયોગ કરવામાં આવેલો નથી માત્ર પથ્થરોને જ એના
 ઘડીને બેસાડેલા છે કે જેમ ઘાટમાં સાળ કાઢીને બેસાડનાથી તે એક ખીખની સાથે જોડાઈ
 જાય છે તેમ અહીં પથ્થરોને જોડેના છે વળી બધી તરફની દિનાયોમાં ઉત્તમ નક્શી કામ છે
 તે કામ ધણે જાગે કસ્યાણુપાસેના અમરનાથના દેવળના કામને મળતું આવે છે પણ તેના
 જગતા હવડી પ્રતિનું છે તરફનીમાં ખાસ કરીને મહાદેવ, માતા, ભૈરવ, બટુકભૈરવ, વગેરે
 ચિત્રપુરાણમાં વર્ણવેના દેવા અને ચિત્તું તાડવનુલ્ય કારી દેખાડેના છે વિશેષ અખયમી પમાડે
 એવું ઉપર તરફની ભીંતમાંથી નિર્માણનું પાણી બહાર નિકળનામાટે કરેલી પરચરની નીકની
 સામે બેસાડેલું મેળનાના જેવી પાવડીવાળું એક હિંદુનું પુતળું છે આ દહેરાના મુખ્ય
 દરવાજા ઉપર કેમાનમાં એક મોટો કાસનો ૪૮ છે તે નારાયણના ઘટ તરીકે જાણખાય છે
 આ ઘટ ઉપર પોર્ટુગીઝ ભાવામાં તખેનો એક લેખ છે અને તેને નારાયણ નામનો એક
 અરાધ્ય સરકાર ચાલ્યા જીતમાંના એક મામમાંના દેવગમાંથી પોર્ટુગીઝ લસકરને દરારીને
 લઇ આવેલો એમ કહેવામાં આવે છે એમાંની લાળીમાં હવે ફાટો પડી છે તેથી જો કાંઈ
 ગદ્યતત્ત્વમાં પડીને તેને ચગાડવા જાય છે તો તેના હાથે ઇજા થાય એવું છે ખીખુ જેવા લાયક
 મદિર સુદરનારાયણનું છે તે નિકટોગીઆ ધિજની ઉત્તરે ઉંચાણ ઉપર છે આની બાધણી પણ
 આનુમ્ય પદ્ધતિની છે છતાં રામેશ્વર કરતા પણ અહીં હનકુ નક્શી કામ છે આ મદિરમાં એક એવી
 ખુખી છે કે તા ૨૨ માર્ચ ને દિવસે સવારના પહોરમાં સૂરનો પ્રકાશ બરોબર નારાયણની મૂર્તિના
 મહોપર પડે છે આનું કારણ ખીખુ કંઈ જ નહીં પણ સૂરની ગતિ ધ્યાનમાં રાખીને મદિરની
 બાધણી કરવામાં આવેલી હશે તથા મૂર્તિને બેસાડનામાં આવેલી હશે અહીંની મુર્તિ ધણી ખુબ-
 સુરત છે તે આરસપહાણની બનાવેલી છે રામેશ્વરના મદિરથી મુરનારાયણના મદિરે જતા
 વચમાં કપાળેશ્વર ગોદાવરી વગેરેના મદિરો આવે છે કપાળેશ્વરનું દહેર ઉંચાણ ઉપર છે તે
 દાવમાં જ ઘોડા વરસ ઉપર બધાવેલું હોય એમ લાગે છે તેમાં કાંઈ ખાસ જોવા જેવું નથી
 ગોદાવરીનું મદિર નીચે ઘાટની જોડાણે છે આ મદિર, પ્રત્યેક સિદ્ધરથના વર્ષમાં જ માત્ર
 ખોલવામાં આવે છે એ ધણુ જ નાનું છે અને તેમાં નક્શી કામ પણ કંઈ જ નથી-માત્ર
 ગોદાવરી માનાની મૂર્તિ ધણી સુદ છે આ સિવાય એક ખીખું ગોદાવરીનું મદિર પચવગીના
 ઘાટ ઉપર જ છે પણ તે સહેજ ઉંચાણ ઉપર છે ત્યાંની મૂર્તિ પણ ઘોડી મોટી છે તે મદિર
 બારે માસ ખુલ્લું રહે છે આ સિવાય ખીખ પશુ કેટલાક દહેરાઓ તે ઘાટ ઉપર છે
 પગ્નુ સિદ્ધપશાબ અથવા ધર્મેશ્વરની દષ્ટિએ તેનું મહત્ત્વ નથી અહીંના ઘાટ ઘણો દેખાવડો
 છે તેની ઉચાઈ કાંઈ વિશેષ નથી ગંગા અને નર્મદા ઉપરના ધાગોની સરખામણીમાં તો તે ધણુ
 જ નીચા છે પગ્નુ નીચાણમાં પણ પહોળા પહોળા પગથીમાં તથા પગધાગો બાધેલી હોવાને
 કીધે તથા તે ઉપર લુદા જી ૧ ઘાટનાં અનેક ફહેરાઓ તથા વિશાલિગ્યાનો આવી રહેના દેખાવને
 કીધે તે ઘણો રમણી લાગે છે તેમાં વળી નાના નાના કુડો કીધેના છે તથા બાધણું અરે
 બાધણેનર જનિઓને સ્નાન કરવામાટે લુદા પાણી ભરના માટે લુદો, કપડાં ધોવા માટે લુદો,

સંધ્યા, આદ્ય વગેરે કરવા માટે જુદા એમ અનેક કુડા બાધવામાં આવ્યા છે વળી થોડે થોડે દિવસે જુનું પાણી કાઢી નાંખી નવું પાણી છોડી શકાય એવી બવરચા બારીઓ મુખને તેમાં કીધેલી છે તથા ત્યા બહારસ્ત રાખવામાટે મુનિસિપાલિટી તરફથી સિપાઇઓ હમેશાં બેની રહે છે નાશક તરફના ઘાટ ઉપર દક્ષિણ તરફ અનેક સાધુઓની સમાધિ છે તથા વચ્ચેના ભાગમાં માર્ગિતિ, રામ વગેરેનાં દેવળો તથા કપરથલાના મહારાજની સમાધિ છે આ સમાધિનું બાધકામ બહુ સારૂ અને જોના લાયક છે તે ઉપર અને બરોબર મધ્ય ભાગમાં હોવાને લીધે ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે કિનારાંની જોડાજોડ ટેકરી છે તે ઉપર જુદા જુદા ઘાટના રંગીન ઘરો આવી રહેલા છે તેને લીધે કિનારો ઠીક દીપી નીડળે છે-નાશક શહેર “નવગ્રામ” યાને નવશિખરોનું બનાવેલું કહેવામાં આવે છે તેથી જ કરીને ત્યાંના રસ્તાઓમાંના ઘણા ખરા એક સપાળી ઉપર નહીં પણ વચ્ચે વચ્ચે ઉચાણ નિચાણ છે આ શહેરમાં મુસલમાનો તથા મરાઠાઓના વખતમાં મોટા વધારાઓ કરવામાં આવેલાં એમ કહેવામાં આવે છે મુસલમાનોએ તો એનું નામ પણ બદલીને શુભરાતનામદ-રાખ્યું હતું પરંતુ થોડી ધણી તેમની વસ્તિ અને એકાદ બે મસીદ અને કમરો શિવાય તેમનાં વખતનું કંઈ ચિહ્ન જોવામાં આવતું નથી ત્યાંના મુસલમાનો ઉત્તરે હિંદુસ્થાન આગળ રાતના જેવા મૂર્તિભંગક ન હોવાને લીધે ત્યાંના દેવળોમાં પણ તેમની સત્તાનું કંઈ ચિહ્ન નથી મગાડાઓના વખતના પેશ્વા અને તેના સરદારોના વાડાઓ છે તે ખજુની પદ્ધતિ ઉપર આવેલા છે અને પ્રત્યેક ખજુ જુદો દેખાઈ આવે તે માટે તેને દરેક ખજુ એક એક ચલકો મુકનામાં આવેલો છે સતારાના રાજના મહેલો મપ્પ આ જ પદ્ધતિ ઉપર આવેલા છે માસકનો પેશ્વાના વાડા હજી ધણો મજબુત છે અને તેમાં સરકારી કચેરીઓ ભરાય છે તેમના વખતનું એક ખાસ નોંધ લેવા લાયક મંદિર ગોરા રામનું છે અહીંની રામનદમણ સીતાની મૂર્તિઓ સહેદ આરસ પહાણની તથા ઘાટદાર છે વળી તેમાં જોવાનાયક એક આદિ મુઝના મણપતિની મૂર્તિ પણ છે પચવગીમાં સારાં મકાનોમાં મુન્નાઈના સખી મૃદુસ્થોએ બાધેલી ધર્મશાળાઓ મુખ્ય છે-તે રાનાય ત્યાં જોના લાયક એક કાળા રામનું મંદિર છે આ મંદિરનું ચોગાન ઘણું મોટું છે અને તેની આસપાસ કુતી પથ્થરની ટિવાનો છે અને તેમાં પણ તરફ દરવાજાઓ છે મુખ્ય મંદિર પણ પથ્થરનું જ બાધેલું છે અને તેમાં થોડું થોડું નંકરી કામ પણ છે તેના મુખ્ય દરવાજા પૂર્વાભિમુખ છે રામનદમણ અને સીતાની મૂર્તિઓ ચગકતા કાળા પાંખાણની છે તે ધણી મોગી નથી પરંતુ દેખાવડી છે ખરી મંદિરની સામે દરિયાકિનારા વગેરે માટે પથ્થરનો બાવેલો એક મોટો મડપ છે અને તેમાં પણ સરકારવાડાની પોંટ અનેક યાજનાઓ ધ્યાન ખેંચે છે અહીંથી થોડે દૂર પશ્ચિમ તરફ શકરાચાર્યનો મઠ છે ત્યાં સન્યાસીઓ આસીને રહે છે, તેના વચ્ચેના ભાગમાં આદિ શકરાચાર્યની આરસ પહાણની મૂર્તિ છે તેમની હાથીઓ ત્યાં આગળ ઠેકાણે ઠેકાણે જોવામાં આવે છે તેની સાથે તથા શિવ કોંચીમાં કામાક્ષી દેવીના મંદિરમાં તેમની કાળા પાંખાણની મૂર્તિ છે તેની સાથે સરખાવતા એમ

લાગે છે કે આની મુખાકૃતિ બરોબર કાઢેલી નથી. અહીંથી પૂર્વ તથોત્તર તરફ જતા વચ્ચે મીતાચક્ર આવે છે એમ કહેવામાં આવે છે કે જ્યારે ભયને પચવગીમાંના ગણસો સાથે લગાડાય ત્યારે સીતા આ શુક્રમાં બરાબાં હતા પણ તેની સ્થિતિ જોતા લાગે છે કે આ શુક્ર તે અખતે દોષ એ સંકય નથી-કાન્ય એમ હોય કે પરપરાથી મનાતી આવેલી મીતાચક્રની જગાએ સો દોસો વરસ ઉપર કાંઈએ આ શુક્ર બધાવી હોય તેમા જવા માટે માણસ દોઝ એક પેમે ત્યારે મુળગી ને છે તે પૂર્વાભિમુખ છે અહર ઉતરવા માટે બરજાની સામે જ એક જોનધતી સીંદ્રી છે તેની ઉપરની છત એટલી નીચી છે કે વગભગ ચત્તા સુધે જ અર ઉતરતું પડે છે અહરની છત માણસ યુનાસેથી ઉઠો રહી રહે એટલી ઉંચાણ ઉપર છે ત્યાં શમતકમણ તથા સીતાની મૂર્તિઓ છે તે કાંઈ બહુ ધાટદાર નથી આ બોરડામાં દક્ષિણ તરફની બીંદ છે તેમા વળા એક બારણું છે તેમાં થઈને એક બીજે બોરડો છે ત્યાં જઈ શકાય છે ત્યાં મહાદેવનું લીંગ તથા માતાની મૂર્તિ છે અહીં કેટલાક લોકો શુભશાઘ જાય છે તેથી અરડાર તરફથી એમા કાંઈને ન જવા દેવા માટે મુળગીને લુકમ છે પરંતુ તે બાગ્ડૂ પૂરી નાખેલું ન હોવાને લીધે રાતને વખને તે કાંઈ કાંઈ લોકોને વધારે પેસા વધેને જવા દે છે.

૨. તથોત્તર.

અહીંથી ઉતર તરફ લગભગ ત્રણ માઇન તથોત્તર દૂર છે ત્યાં જવા માટેનો રસ્તો ઘોડેક લગી સારો બધેલો છે રસ્તામા બંને બાજુએ ઠેકાણે ઠેકાણે બાવાઓની કુપડીઓ, મંડો તથા અખાડઓ નજરે પડે છે તેમા કાંઈક ઠેકાણે પિત્તળની દેવની મૂર્તિઓ, કાંઈક ઠેકાણે જોસ શકે એનું, તિનક વગેરે રસ્તા ઉપરથી દેખાય છે કાંઈ કાંઈ બાનાઓ પચામિ સાધા કરતા, કાંઈ લોખંડના ખીનાની ચપ્પા ઉપર સુતેલા, કાંઈ એક પગ ઉપર ઉભા રહેલા, કાંઈ નખ વધારી ઉંચો હાથ રાખીને ઉભા રહેલા વગેરે અનેક કાચકાટ કરનારા નજરે પડે છે દિવસે ક્વિએ વનમાંથી ઝાડી ઓટી થતી જાય છે અને તેની જગ્યાએ લોકો દ્રાક્ષના, કેળના વગેરે ફોના બાગો બનાવે છે ઝાડી પૂરી થતા એક મોગ અતિ રુદ્ધ વ. આવે છે અને ત્યાંથી આગળ ખડકમા થઈને જતું પડે છે તે ખડક પેાચી હોવાને લીધે પાણીના મંવાહથી તેમા ધણા ખાડા ખોદાવીઆ થતા છે આમાના ખા બોને લુહા લુનાં તીર્થો તરીકે ઓળખા વચમાં આવે છે પાપપુણ્ય ની કાંડીઓ જમાથી નિકળતા થતું અધક પડે છે તે પલુ અહીં જ છે આકાશો ત્યાં સકંપ કગલે છે અને પેમા કગલે છે સ્વામી રહેજ આગળ જતા ઉંચાણમા રામ, લક્ષ્મણ સીતા, કપિનમુની સૂર્યણખા વગેરેની મૂર્તિઓ દેખાય છે ત્યાં પણ દાન તો કગલે જ છે.

૩. પાનગુફા.

નાસકથી દક્ષિણે માત્ર સાડાપાંચ માઇનને અંતરે એક પહાડ કાંઈને તેમા શુક્રાઓ બનાવેલી છે તેને જોડો પાનગુફા કહે છે ત્યાં અનાનો રસ્તો વગભગ ત્રણ માઇનનો છે અને તે સારો બાધેલો છે નુહાઓમાં પાંડવો, માકવો વગેરેના પુતળા બેવાને લોકો જાય છે અને દેખે છે જેન ધર્મમા મનાતા તીર્થકરો, અહંતો, અને દેવાનો પુનગા અને ત્યાં કોનર કામ થતું હોય.

પ્રકારું છે તે બદામીની શુદ્ધામાંના કામને ધણે અગે મગરૂં આવે છે માખનાઓ કેટલાક પડી જવા આવેલા તેને લોડે કંઠનની કારખાંદિમા દેલાઓ આપવામાં આવ્યા છે, આ શુદ્ધાઓની ઉપર એક દ્વિસબાના નામથી ઓળખાતી શુદ્ધા છે ત્યાના પુનર્જાઓ તો જનધર્મનાં માણસો દેવાનાં જ છે ત્યાં ચંદના માટે અગાઉ સીડી હમે એમ લાગે છે પણ તે નાદુરસ્તી ચંદ ગયતી હોનાને લીધે તેને બદલે લાખડનો દાદર મુકવામાં આવેલો છે ત્યાંથી વ્યાસપાસતુ સ્વિસૌન્દર્ય ભેઈ ધણે આનંદ યાય છે હવે પદ્મ ઉપર મુદ્દલ પાણી નથી

૪. અજનીપર્વત

નાતકમા ચારપાંચ દિવસ આમ ફરવામાં કાળને અમે ગ્વબક જવા નિકળ્યાન્યાં જવા માટે બેત્રણ કપનીઓની મોટોરો માણસ દીઠ રથી ૩ રૂપીઆને ભાડે મગી રહે છે પણ રગતામાં અજનીપર્વત ઉપર જવું હતું તેથી અમે એક સ્વતંત્ર ટાગો જ ભાડે કીધો તેના અગીઆર રૂપીઆ આપવા પડ્યા જે ત્યા ન જવું હોય તો એટલામાં ગ્વબક જમને પાછા આવી સકાય છે અજનીનો પદ્મ એક દવા આવના ઠેકાણા તરીકે ગણાય છે તેમ ત્યાં જેન બેઠાની શુદ્ધાઓ તથા એક દેવડ પણ છે-ગ્વબકને ગમે લગભગ ૧૨૫ માઈન જઈએ છીએ એટલે દક્ષિણ તરફ એક રસ્તો દુટતો દેખાય છે તે રસ્તે નગનગ એક માઈલ જઈએ છીએ એટલે અજની ગામ આવે છે અહીં લગભગ ૧૦૦૦ માણુનોની વસિન છે દેવીની પૂજા માટે એક પુનરી ત્યા રહે છે અને રોજ ઉપર જમને પુજા કરી આવે છે યાનાગુઓ તથા પ્રેક્ષકોને પણ તે સારી મદદ કરે છે ઉપર જવામાટે ગામમાંથી ડોળાઓ મગી રહે છે અને લોકો કરે છે કે પુરોષીઅન લોકો તો તેમાં જ બેસીને ઉપર ચડે છે પણ અમે તો માત્ર એક ભોમીઓ બધને જ ઉપર ચડવા માંડ્યું લગભગ અઢધા માઈલ લગી તો ઠીક ઠીક ચા ચા જવાયુ પણ પછી તો કવચિત્ પથ્થરમા ચડને અને કવચિત્ માટીમાં ચડને આમ વળતાં અને તેમ વળતા લગભગ બીજો અડધો માઈલ ચાલ્યા અને આગળ ભેદએ તો જેમ જેરમા પવન કુકાતો હોય તે વખતે કનકેવો જેમ ચડે તેમ પથ્થરના ઢગવાઓમા ચડને લગભગ પાંચેક માઈન ચડવાનુ આ યુ એટલું ઠીક હતું કે બન્ને બાલુએ ઉચી ઉચી ઠાઠાએ હતી એટલે પગ નીચે એકાદ પરમર ખસી ગયો તોયે પડવાની ધારિત ન દોળી નારાયણનુ નામ લાખને તે ઉપર પણ ચડી ગયા એટલે આવી એક શુદ્ધા તેમાં પેસવાને એક બારણાને માટે બારસાખ જેવી આકૃતિ કીધેની હતી અદરના ભાગમાં બારણાની સામે એક ઉચા એટલા ઉપર ત્રણ જૈન તીર્થંકરોની મૂર્તિ હતી અને પશ્ચિમ તરફ એક બીજો બારેડો હતો તેમાં પણ કેટલીક એરી જ નાની મૂર્તિઓ હતી બહાનુ કામ એટલું હનકા પ્રકારનુ હતું કે પાંડવ શુદ્ધાના પ્રમાણમાં તે બહુ જ મુલક વાગ્યું તેની દેખરેખ પણ કોઈરાખતું હોય એમ જણાતું ન હોતું કારણકે અદરથી મધુ દુર્ગ નિકળતી હતી આ શુદ્ધાની પાસે એક ટાંકી હતી તેમાં પાણી સ્વચ્છ હતું આ શુદ્ધાને વગી થોડુક ઉચે ચડવાનુ હતું અને પછી લગભગ અડધો માઈલ રહેજસાજ ઉચી નીચી જમીનમાં ચડને જવાનુ હતું તેટલો રસ્તો કાપતાં એક તળાવ તથા એક બગનો આવ્યા એ તળાવનુ પાણી સ્વચ્છ અને રૂં

હવે બગનો પડી જવા આવેલો દોનાને લીધે તેની દુશ્મતી ચાનતી હતી ખચર કાઢનાં માલમ પડ્યું કે તે મુસાફર બગનો હતો ત્યાં થોડું ભાગ્યુ ઘટ્યુ ફરનીચર પણ હવે ત્યાં નાસ્તો પાણી કરીને ખીજા બે ત્રણ મિથનરીઓના બગના છે તે જોયા વળી ખીજે માલમ દોઢ માલમ ઉચે જઈએ તો બજનીતુ દહેર દેખારો એમ બોમીઆએ કહ્યું પણ આટલું જ જોઈને કપાસ કીધા કે તે કેતુ હરો અને વખત ધરો થઇ ગયો હતો અને થાક પણ ધરો ધાગ્યો હતો, એટલે ત્યાં જવાતુ માંડી વાગ્યુ ખચર કાઢતાં માનમ પડ્યું કે અહીં હતુમાનતુ એક પણ સ્થાનકે નથી થોડા એમ વાત કરે છે કે ઉપર જણાવેલી શુદ્ધમાં હતુમાનને જન્મ આપીને બજની પડાણી ટોચે જઈને રહી છે પણ એકદર પરિસ્થિતિ જેતાં એમ જ લાગ્યું કે એ તો ગપ જ છે તેથી વિશેષ વખત ન ગામતા નીચે ઉતર્યા ગામથી પૂર્વ તરફ અડધા પોણા માંધવ ઉપર ખીજા દેટનાંક જેતોનાં મદિર છે એમ ત્યાના પાગીન, તથાગી, પુનરી વગેરે લોકો મળવા આવ્યા હતા તેમના કહેવાથી જાણ્યું પરંતુ આટલું જોઈને જ ધરાઈ ગયા દોનાને લીધે ત્યાં ન જતા અમે અમકતો જ માર્ગ લીધો.

૫. અબકડા

અબકડ ત્યાંથી ૫-૫૦ માંધવ દૂર છે રસ્તામા કાંઈ વિરોધ ધ્યાન ખેંચે એવું કાંઈ નથી અબકડ ગામ નાનું સરખું છે આસરે ૫-૬ હજાર માણસની વસિત હશે એમ કહેવાય છે ચરોની બાંધણી સામાન્ય છે ગામની અંતર પેસતાં મ્યુનિસિપાલીટી નાકું આવે છે ત્યાં રિસિદરચના વર્માં માણસ દીઠ ચાર આના અને ખીજા વર્ષોમાં બે આના કર લેનામા આવે છે ગામમા મ્યુનિસિપાલીટી તેમ જ પોલીસનો બન્દોખરત સારો દેખાય છે ત્યાં મ્યુનિસિપાલીટી તરફનાં તેમ જ ખાનગી ધર્માત દવાખાનાઓ ત્રણ ચાર છે પાણીને માટે કુવારો તથા નજ છે. ગામમાં પેચના ઢામી બાલુએ સ્થગિરિ તથા જમણી બાલુએ નીન પર્વત દેખાય છે લગભગ મધ્ય ભાગમાં ત્રણ ધર્મસાળાઓ છે તેમાંની જેઠાલાઇ ધનજીની ધર્મસાળા નવી તથા સગવડ વાળી દોનાને લીધે અમે ત્યાં મુકામ કીધો ત્યાંથી લગભગ દક્ષિણ તરફ પવામ કદમ દૂર અબકડચર મહાદેવતુ દહેર છે બલગિરિની તળેટીમા તથા નીચા નીચા ધરોની વચમાં આવેલું હોવાને લીધે આ દહેર શોભી નિકળે છે મુખ્ય દેવાનયની આસપાસ ચોમેર ફરતી ત્રણ કુટ પહોળી પથ્થરની દિવાલ છે તેમાંની ઉત્તર તરફની દિવાલમાં મુખ્ય દરવાજો અને તે ઉપર નગરખાતુ છે તેની પાસે ડામી બાલુએ રથગૃહ છે અહીંનો રથ ધણે હાંચો છે અને તેમાં સ્વરૂ નક્કરી કામ છે દરવાજા ઉપર પણ થોડુંક તેતુ કામ છે તેની અદર જતા ખીજે તરફ કમાનનાગા ઓટવાઓ દેખાય છે ત્યાં ધણે ભાગે સાધુ સન્ધાસીઓ ઉતરે છે તેને જોડીને આગળ જતાં એક મોટો ચોક આવે છે તેમા પથરાઓ જડેલા છે શિનાથ પૂર્વાભિમુખ છે તેનું શિખર પણ ઉચું છે અને ઉપરથી તે નીચે ડગી તેમાં સાધારણ નક્કરી કામ કીધેલું છે તેની નીચેના ભાગમાં નાનાં નાનાં ચપ્પા ઉતરતા શિખરોની આકૃતિ કાપેલી છે અને તે ઉપરનો ભાગ ગોળઆકૃતિનાગો છે તેના ઉપર એક મોનાનો કળચ છે તેની પામે સોતેરીપતરાથી મહેતી એક છડી ધજા અગવવા માટે રાખેલી

શુભમગિરીના ગમ્બ (સચિત્રનસહયા) ૨ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠીએન્ડ કપની મુદ્રાઈ.

પ્રકારનું છે તે બદામીની શુદ્ધતાના કામને ધણે અરો મળતું આવે છે. થાભનાઓ કેટલાક પડી જવા આવેલા તેને લોડ કંઠેનની કારકીદિમા ટેકાઓ આપવામાં આ-યા છે આ શુદ્ધ-ઓની ઉપર એક ઇન્સલાના નામથી ઓળખાતી શુદ્ધ છે ત્યાના પુતળાઓ તો જૈનધર્મના માણસો દેવોના જ છે ત્યા ચઢવા માટે અગાઉ સીડી દગે એમ લાગે છે પણ તે નાદુરસ્તી અથ ગયતી હોવાને લીધે તેને બદલે લોખંડનો દાદર સુકવામાં આવેલો છે ત્યાંથી આસપાસનું તદ્દિસૌન્દર્ય જોઈ ધણો આનંદ થાય છે હવે પહાડ ઉપર મુદન પાણી નથી

૪. અજનીપર્વત

નાસકમાં ચારપાંચ દિવસ આમ ફરવામાં કાળને અમે ગ્વળક જવા નિકળ્યાના જવા માટે ખેતણુ કપનીઓની મોટોરો માણસ દીક રથી ૩ રૂપીઆને ભાડે મળી શકે છે પણ રસ્તામાં અજનીપર્વત ઉપર જવું હતું તેથી અમે એક સ્વતંત્ર ટાંગો જ ભાડે કરીને તેના અગીઆર રૂપીઆ આપવા પડ્યા જે ત્યા ન જવું હોય તો એટલામાં ગ્વળક જમને પાછા આવી શકાય છે અજનીનો પહાડ એક દવા ખાવાના ટેકાણા તરીકે ગણાય છે તેમ લા જૈન લોકોની શુદ્ધિઓ તથા એક દેવળ પણ છે-ગ્વળકને રસ્તે લગભગ ૧૨૫ માઇન જમએ છીએ એટલે દક્ષિણ તરફ એક રસ્તો પુટતો દેખાય છે તે રસ્તે લગભગ એક માઇલ જમએ છીએ એટલે અજની ગામ આવે છે અહીં લગભગ ૧૦૦૦ માણોની વસ્તિ છે દેવીની પૂજા માટે એક પુખરી ત્યા રહે છે અને રોજ ઉપર જમને પુજા કરી આવે છે યાત્રાળુઓ તથા પ્રેક્ષકોને પણ તે સારી મદદ કરે છે ઉપર જવામાટે ૧૧મંથી ડોળાઓ મળી શકે છે અને લેકો કહે છે કે યુરોપીઅન લોકો તો તેમાં જ ખેસીને ઉપર ચઢે છે પણ અમે તો માત્ર એક ભોમીઓ લઇને જ ઉપર ચઢવા માંડ્યું લગભગ અડધા માઇલ લગી તો ઠીક ઠીક ચાલ્યા જવાયુ પણ પડી તો ક્વચિત્ પથરમાં ઘસને અને કનચિત માટીમાં ઘસને આમ વળતાં અને તેમ વળતાં લગભગ બીજે અડધા માઇન ચાલ્યા અને આગળ જોઇએ તો જેમ જોરમાં પવન ટુકાતો હોય તે વખતે કનકેવો જેમ ચઢે તેમ પથરના ઢગનાઓમાં ઘસને લગભગ પાંચેક માઇન ચઢવાનું આવ્યું એટલું ઠીક હતું કે જમને ત્યાંજુએ ઉંચી ઉંચી કંઠાઓ હતી એટલે પગ નીચે એકાદ પથર ખસી ગયો તોયે પુનઃ ધ્યાનિત ન હોતી નારાયણનું નામ લઇને તે ઉપર પણ ચઢી ગયા. એટલે આવી એક પેસવાને એક બારણાને માટે બારસાખ જેવી આકૃતિ કીધેલી હતી અદરના જામે એક ઉંચા ઓટલા ઉપર ત્રણ જૈન તીર્થંકરોની મૂર્તિ હતી અને પછી ઓરડો હતો તેમાં પણ કેટલીક એરી જ નાની મૂર્તિઓ હતી આ પ્રકારનું હતું કે પાડન શુદ્ધતા પ્રમાણમાં તે બહુ જ હુણક લાગ્યું તે જોય એમ જણાતું ન હોતું કારણકે અદરથી ઘણી દુર્ધ નિ એક ટાઈ હની તેમાં પાણી સ્વચ્છ હતું આ શુદ્ધતા વળી લગભગ અડધા માઈલ રહેજસાજ ઉંચી નીચી રસ્તો કોપતાં એક તળાવ તથા એક બગેનો આ મા

હવે બગનો પડી જવા આવેલો હોવાને લીધે તેની દુસ્તી આમતી હતી ખરે કાદતાં માલમ પાડ્યું કે તે યુસાફર બગનો હતો. સાંચો, બાગ્યુ ટુપુ ફરનીયર પળુ હતું ત્યાં નારતો પાણી કરીને બીજા બે ત્રણ મિલનરીઓના બગના છે તે જોયા, વળી બીજો માલમ દોઢ માલમ ઉંચે જઈએ તો બગનીલું દહેર દેખાશે એમ બોમીઆએ કહ્યું પણ આટલું જ જોઈએ ક્યાસ કીધો કે તે કેવું હતું અને વખત ધણો યથ ગયો હતો અને માક પણ ધણો લાગ્યો હતો, એટલે ત્યાંજનાલુ માડી વાગ્યું ખરે કાદતાં માલમ પાડ્યું કે અહીં હતુમાનલું એકે પણ સ્થાનક નથી લોકો એમ કાત કરે છે કે ઉપર જાણેલી ડાનાં હતુમાનને જાન આપીને અજની પહાડની ટોચે જઈને ગઈ છે પણ એકદર પરિસ્થિતિ જોનાં એમ જ લાગ્યું કે એ તો ગય જ છે તેથી વિશેષ વખત ન માળતાં નીચે ઉતર્યાં ગામથી પૂર્વ તરફ અડધા પેણા માલમ ઉપર બીજા કેટલાંક જેનોનાં મદિર છે એમ ત્યાંના પાડીન, તનાગી, પુનરી વગેરે વેઠો મળ્યા આવ્યા હતા તેમના કહેવાથી બાગ્યુ પરનું આટલું જોઈએ જ ધરાઈ ગયવા દોનાને લીધે ત્યાંન જતાં અને ચાંચકનો જ માગ વીધો.

ખ. ચાંચક.

ચાંચક ત્યાંથી પન્પાઈ માઈન દૂર છે રરતામા કાઈ વિશેષ ધ્યાન ખેંચે એતુ કાંઈ નથી ચાંચક ગામ નાલુ સરણ છે આશરે ૫-૬ દળર માણસની વરિત હતી એમ કહેનાય છે ધરોની બાધણી સામાન્ય છે ગામની અંદર પેસતાં મ્યુનિસિપાલીટીનું નાકુ આવે છે ત્યાં સિદ્ધરચનાં વર્ષમાં માણસ દોઢ ચાર આના અને બીજા વર્ષોમા બે આના કર વેનામા આવે છે ગામમાં મ્યુનિસિપાલીટી તેમ જ પોલીસનો બન્નેપ્રસ્ત સારો દેખાય છે ત્યાં મ્યુનિસિપાલીટી તરફના તેમ જ ખાનગી ધર્માદા દવાખાનાંએ ત્રણ ચાર છે પાણીને માટે કુવારો તથા નળ છે ગામમાં પેસતાં હાથી બાગ્યુએ અલગિરિ નયા જમણી બાગ્યુએ નીન પર્વત દેખાય છે લગભગ મધ્ય ભાગમાં ત્રણ ધર્મશાળાઓ છે તેમાંની જેમલાભ ધનજીની ધર્મશાળા ૧૧ી તથા સગવડ વાળી દોનાને લીધે અને ત્યાં મુખ્ય કીધો ત્યાંથી લગભગ દસિબુ તરફ પચાસ કે ૬૦ દૂર ચાંચકેથર મહાદેવનું દહેર છે અલગિરિની તોજેગીમા તથા નીચા નીચા ધરોની વચમાં આવેલું હોવાને લીધે આ દહેર શામી નિકળે છે મુખ્ય દેવાનયની આસપાસ ચોમેર ફરતી ત્રણ ફૂટ પહોળી પથ્થરની દિવાન છે તેમાંની ઉત્તર તરફની દિવાનમા મુખ્ય દરવાજો અને તે ઉપર નગારખાલુ છે તેની પાસે ડાની બાગ્યુએ રચક છે અહીંના રચ ધણો દુવો છે અને તેમાં સારું નકસી કામ છે દરવાજા ઉપર પણ થોડુંક તેતુ કામ છે તેની અંદર જતાં બીજો તરફ 'કર્મનવાળા' એટલાઓ દેખાય છે ત્યાં ધણે ભાગે સાધુ સન્ધાસીઓ ઉતરે છે તેને ઊડીને આગળ જતાં એક મોટો એક આવે છે તેમાં પથરોઓ જડેલા છે શિવાય પૂર્વકલિમુખ છે તેતુ શિખર ધણું ઉંચું છે અને ઉપરથી તે નીચે લગી તેમાં સાધારણ નકસી કામ કીધેલું છે તેની નીચેના ભાગમાં નાના નાના મડતા ઉતરનાં શિખરોની આકૃતિ કાઢેલી છે અને ટૂંક ઉપરનો ભાગ ગોળખાકૃતિવાળો છે તેના ઉપર એક મોનાનો કળસ છે તેની પાસે સોનેરીમતરાથી મહેલી એક છડી ખળ અપનાવા માટે ગણેની અલગિરિનો ગમખ. (સચિન નવસકઘા) ૨ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠીએન્ડ કપની મમાઈ

ત્યાનુ સિંગ ચળકેશ્વરની નકલ છે-સાંના લોકો કહે છે કે રાધોમા ખેત્રા અહીંના કિલ્લામાં
 રહેતો હતો તે વખતે તેણે આ દહેરૂં બધાંવ્યું હતું પિપળાની આસપાસના ચેતરામાં એ
 બોયર છે તે જ ગીતમ રૂપીની ગુફા એમ લોકો કહે છે પણ તે ખરે લાગતુ નથી કારણ કે ચેતર
 કાંઈ બે ત્રણ હજાર વર્ષનો જુનો હોય એમ દેખાતુ નથી ત્યાંથી પાણુ ઉતર તરફ આશરે અડધો
 માંધલ જુવુ પડે છે તેટલું ચાંથીને જઈએ છીએ એટલે શકરે જ્યા જટા નપાડીને ગગાને
 વહેતી કરી હતી તે જગા આવે છે મનમાં તો કંઈ કંઈ તર્ક હતા કે ત્યાં કોણ જાણે શું
 જોઈશું રનિવર્માના ચિત્રનો દેખાવ કાંઈક નજર આગળ આવતો એમ લાગતુ હતુ પરંતુ જઈને
 જોઈએ તો એક ૫-૭ ફુટ લાંબી તથા ૨-૨૧ ફુટ પહોળી શિના દેખાઈ તે ઉપર જટાની
 ઘીટો વળી જાય છે તેવી દશ બાર ઘીટો ઉપરથી આવેલી અથવા ખોદેલી દેખાઈ પાણીનું
 તો ત્યાં નામ પણ નહોતુ જે અહીંથી જ મનાઈ શકે થયો હોય તો આ શિના આવી મુકી
 સ્વડગ તી રીતે હોઈ શકે એમ વિચાર પણ આવ્યો પરંતુ કાંઈક અશે હૃદયમાં સરકારનું બીજ
 હોવાને લીધે, થોડે અંશે આટલું કંઈ વેગીને ત્યાં લગી ગયલા હોવાને લીધે, તથા થોડે અંશે
 ત્યાંના એકાતપણા તથા આસપાસના લગ્ન દેખાવને લીધે જે શકરના નામથી એ જગા
 પવિત્ર ગણાતી હતી તેનું સ્મરણ થયું અને હૃદયમાં તેને માટે પ્રેમ અને આદરલાનું ઝરણુ પુટ્યું
 ખરેખર જેને આત્મસાધન કરતું હોય તેને માટે આવી જ જગાની જરૂર છે એમ લાગ્યું તથા
 અહીં થોડા દિવસ રહેવાય તો કેવું સારું એમ પણ વિચાર આવ્યો પરંતુ માયાથી બધાયવા
 મને અનેક કુતર્ક કાઢ્યા અને પગને પાછા ફેરવ્યા પાછા ફરતી વખતે પાસેનો એક બીજો રસ્તો
 લીધો ત્યાંથી જે થોડાંક લાગ ચડીને પહાડની ટોચ ઉપર જનાતુ હતુ તેણે તો દમ આપ્યર કરી
 નાખ્યો એક જગાએ તો એમ જ લાગ્યું કે આ પગ સરક્યો ને ગયા પણ જેમતેમ કરીને લયનું
 ધ્યાન વટાવીને ઉપર ચઢ્યા ત્યાંથી પાછા ઉતરતુ એ તો રમતની વાત હતી જે પહાડ ચઢતા
 મુમારે બે-અઢી કલાક થયા હશે તે ઉતરતા પૂરો એક કલાક પણ લાગ્યો થયો હશે

૭. ગગાદ્વાર.

બીજે દિવસે સવારે ગગાદ્વાર આગળ જવા નિકળ્યાં ત્યાં જવાનો રસ્તો ગીતમાન્યની પાસે
 યદને છે ગામની હદ છોડીએ કે થોડા જ વખતમાં પગથીઆઓ આવે છે આ પગથીઆ સ્થાન-
 ગિરિ કન્તાલામાં તથા પહોળા અને એકાદ ચગલુવાળા છે તેથી તે ચડીને જતુ એ કાંઈ અધરૂં
 લાગ્યું નહીં પગથીઆની બાલુમાં ઠેંઠેકાણે ગણુપતિ, નૃસિંહાવતાર, રામનકમણ વગેરેના
 દહેરાઓ, તથા રામકૃષ્ણ, લક્ષ્મણકૃષ્ણ વગેરે આખ્યાં તે જોતા જોતા સાડીસાતમે પગથીઆ નગીને
 પહાડની લગભગ કુ જેટલી ઉંચાઈ ઉપર ચઢ્યાં ત્યાં એક ગોખનામાં ગગાની મૂર્તિ નજરે
 પડી તેની નીચેની એક મોરીમાંથી પાણી પડતુ હતુ તે જ ગગાદ્વાર એમ અમને કહેવામાં
 આવ્યું અહીંથી પણ નીચેના દેખાવ ઠીક દેખાતો હતો પણ યક્ષગિરિની વાત તો ઔર જ
 ગગાની મૂર્તિની બાલુમાં એક ટાકુ હતુ તેમાં પણ પાણીનું તો એક સમ ખાવા જેટલું પણ ટીપું
 નહીં આના કારણે ગયા વરસની વરસાદની અછત અને ઉનાળાની મોસમ હતા જે ગગાદ્વાર તરીકે

ઓળખાવનામાં આવતું હતું ત્યાંથી ગર્માનો પ્રવાહકમાં ચડને નીચે ઉતરતો હતો તેનું તો અત્યંત નું રહ્યું અહીંથી થોડાક સાકડા રસ્તા ઉપર ચડને એક મહાદેવનું દહેર હતું ત્યાં મયા આ દહેર ગંગાદારથી એકાદ ફરલોગ દૂર હતો ત્યાં જવાનો રસ્તો જરાક પિકટ છે તેથી ધણી લોકો ત્યાં જતા નથી પણ અમે તો હિંમત ભીંડી તે દહેરામાં ચકરનાં ૧૦૮ નિગ છે તથા એક માતાની મૂર્તિ છે અહીં કોઇ મહાત્મા અગાઉ રહેતા હશે એમ લાગ્યું ત્યાંથી વળી આગળ ૧-૧૧ ફરલોગ ઉપર મરુથે દ્રનાથની ગુફા છે ત્યાં ગયા રસ્તો આગળના જેવો જ હતો પગથીઆ હતાં પંથુ તે સારા પર્યટનાં બાધેના નહોં આ ગુફા રહેજ ઉચાણુ ઉપર છે તથા ત્યાં ચકરનાં જરા અધર છે તેમાં એક બાવાજી રહીને આત્મસાધન કરે છે તેના દર્શન કર્યાં તે શિનાય ગુફાના છેક અન્દરના ભાગમાં એક શિવનિગ તથા નાથના પગનાં છે તેના દર્શન કર્યાં-અહીં એક શિના છે તેને વિશે એવી આખ્યાયિકા છે કે કોઇ પણ માણસ નાથની વિદ્યા લખને અહીં એક વર્ષગર રહીને શિના ઉપર બેસીને આત્મસાધન કરે છે કે તે તદ્દન પીતરાળી થાય છે તે જોઇને અમે પાછા ફર્યા

૮. નીચપર્વત.

ગંગાદાર ઉપરથી નીચે ઉતરીને અમે મુકામ ઉપર પાછા જવાને અત્ને ત્યાંથી રહેજ દૂર નીચ પર્વત છે તે ઉપર ચઢ્યા જે કે આ નામ ઉપરથી એમ લાગે છે કે તે ઉપવા બેના જેવો જ મોટો પહાડ હશે પરન્તુ વાસ્તવિક રીતે તે એક ટેકરી જ છે તેની ઉપર જવા માટે ગંગાદારનાં જેવાં પથોઆં બાધેના છે તેની સખ્યા ૨૫૦ ની છે ચડીને જતાં પ્રથમ સાધુઓનો એક અખાડો આવે છે આ જ જગ્યાએ ૧૬ હરથનું વર્ષ સર થતાં આખા હિંદુસ્થાનના લુદા લુદા પથના સાધુઓ એકમ થાય છે જે સાધુઓ ત્યાં કામના રહે છે તેમાંના મુખ્ય ધણી પવિત્ર શુદ્ધિનો અત્ને પવિત્ર જીવન ગાળનારો હોય એમ એની મુખાકૃતિ ઉપરથી લાગ્યું તેની પાસે જ નીલદેવીનું મંદીર છે અહીં જે મૂર્તિ છે તે ખરેખર કોઈ દેવીની નહોં પણ રાક્ષસીની હોય અને લાગે છે તે મૂર્તિ આખી નહોં પરન્તુ છાતી લગીની છે તે આબેહુજ એક જીનહીની મુખાકૃતિને મગની છે, સાધારણ સ્ત્રીના કરતાં જમણું એનું મોઢું જે અને તેનું સ્વરૂપ, ચીજુ નાક, આગળ પડતા ડોળા, ઉપરની અડવેના ગાત્ર, પહોળી મોઢાકા વગેરેને લીધે નિકરોળ લાગે છે એ દહેરાની જમણી બાજુએ ૫-૭ પગથીઆં છે તે ચડીને જતા દતાત્રેયનું મંદીર આવે છે અહીંની મૂર્તિ વણી સૌમ્ય છે તેની આગળ એક આરસપટાણના કકડા ઉપર દતાત્રયની પાંદુકા છે તે ઉપરથી એમ લાગે છે કે ત્યાં કોઈ મહાપુરુષની સમાધિ હશે ત્યાં એક અલ્પચારી રહે છે તે વેદાન્તનો અભ્યાસી તથા ઉપાસના માર્ગનો સેવક હોય એમ તેની વાતભિન ઉપરથી લાગ્યું આ ટેકરી ઉપરની હવા ધણી ઠંડી તથા સુખાવદ છે ઉન્હાગામાં થોડા દિવસ રહ્યાં જઇને રવા દોષએ તો દિવસ આનંદમાં જાય એમાં શક નહોં

આઠવી જગ્યાએ જોઇને અમે નાસક માંખા ફર્યા પાછા જવાને માટે ત્યાં મોટોદે, મોડાનાં ટાંખાઓ તથા બળદની ગાડીઓ હોય છે તો પુષ્કળ પણ ધણાખરા વાહનો લોકોએ

આવવા જવાની જોતી કરીને રોકી રાખેલા હોય છે તેને લીધે જ્યારે, જોઈએ ત્યારે વાહને મળી શકતા નથી મોટાર એજન્ટ સાથે આગના દિવસનો બદોબસત કાપો હોય તો તે ધડભાગે મીટની ગોતવણુ કરી આપે છે—નાશકથી ત્રીસેક માઈલ દૂર સપ્તશૃંગી દેવીનું દેવાનય એ પહાડ ઉપર છે ત્યાના હવાપાણી બહુ સારા છે પણ ત્યા જતા ધણો વખત લાગતો હોવાને લીધે ત્યા ન જતા અને અંલોચા કેવળ જેને મરાઠીમાં વૈરુઢ્ઢી જેની કહ છે તે જોવા જવા માતા ૨૭ મી માર્ચને દિવસે અને દૌલતાબાદની ટ્રીપટ લઇને નિકળ્યા —ચાતુ

અન્યાવલોકન.

[ઑગસ્ટમાસના ૫૪ ૩૪૪ થી અનુસંધાન]

૩ દક્ષિણનો વાઘ અથવા આદિલશાહીની પડતીનો પ્રારભ સચિત્ર એનિ હૈસિક નવલકથા

[કર્તા રા ગોવર્ધનદાસ કેદારદાસ અમીન સિનેર પ્રમાણક પુન્યાન લાગવાન પારખ, વર્ષ ૩૪૨ કિતલ રૂપીઆ ત્રણ]

રા જયન્તના ઉપનામથી રા ગોવર્ધનદાસ ગુજરાતના વાયકો સમક્ષ કેટલાયે સમયથી જાણીતા થયા છે રા ગોવર્ધનદાસ રહેવાઈથી રહમજી શકાય તેવી સારી ગુજરાતી ભાષામાં સારા અનુનાદો કરી શકે છે અમ્હારા અનુભવ ઉપરથી અમ્હે કહી શકીએ છીએ કે તહેમના લેખો સમાજને અતુલ્લભ થઈ પડ્યા છે ઉંચા પ્રકારની સરકારિતાનો બહુ ભાર એમના લેખોમાં નથી હોતો એ ખરૂં પરન્તુ, એ સાથે કેટલાક નવલકથાકારોના આગમ્બર વિના તહેમના લેખો સંહજ અને સરલ ભાષામાં લખાયેલા હોય છે વાયકોને આવા લેખો પસંદ પડી શકે છે

દક્ષિણનો વાઘ એ આ પુસ્તકનું નામ સુંદર અને આકર્ષક અમ્હને નથી લાગતું પુસ્તકના અદરના ગુણ સાથે પુસ્તકના બાહ્ય આકર્ષણ—નામ, બધામણી, છપાઈ વિગેરે પણ સુંદર અને આખને જોતાં જ ગમી જાય એનાં હોવાની જરૂર છે શિવાજી મહારાજના દક્ષિણનાં પરાક્રમ વર્ણવતી આ નવલકથા છે વસ્તુ ઐતિહાસિક છે વસ્તુનો નાયક હિન્દનું અભિમાન છે પ્રગતપાસે રણ કરાયેલા અસત્ય અને અપમાનિત ઇતિહાસના સિદ્ધાન્તકાવ્યા હિન્દના સન્તાનોએ નવલકથાઓનાં આવાં આલેખનોમાંથી જ પોતાના દેશના ગૌરવની બતી શકે, તેટલી ઝાંખી મેળવવાની છે શિવાજી મહારાજને ઇતિહાસકારોએ લૂગડ તરિકે ચિતરનામાં મોટાઈ રમહજી છે દેશની સાચી રમ ના પારખી શકનારને એ લૂગડ લાગે એમાં આશ્ચર્ય નથી આ અવલોકન લખનાર કોઈ ઇતિહાસવેતા નથી કે ઇતિહાસકાર નથી, અને એવું હોવાની ધૃષ્ટતા કરી શકે એમ નથી પરન્તુ એક નમ્ર અભ્યાસકે તો છે જ અને શિવાજી મહારાજને જગતના મોટા નિજેતાઓ, મહાન દેશપ્રેમી વીર સુભટોની કક્ષામાં રહેજ પણ સંકોચ વિના મુકે છે જો શિવાજી મહારાજને દક્ષિણની પ્રગતસમરતે, દક્ષિણના ન્દાનામોટા

સિદ્ધાન્ત પુસ્તક ૨ ૧-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ.

રાજાઓ અને રાજપુરોએ ઉદાર દિલથી અને એકનિષ્ઠાથી હિમનમેર સાહાય્ય આપ્યું હોય તો હિન્દવી સ્વરાજ્ય જરૂર સ્થપાય હોત, હિન્દનો ઇતિહાસ કોઈ જૂના જ રસપમા લખાયે હોત તે હિન્દની જુગોળ જૂદા જ આકારમાં ચિતરાઈ હોત.

અસ્તુત નાનકડામાં સિનાઈ મહારાજના હિ દની સ્વરાજ્ય સ્થાપનાને ખૂબે એમના આદરેલા અનેક સાહસો પૈકી કોઈકના ચિત્રો છે. બીજાપુરની બાદશાહત સદામે સિવાજીએ જે અચ્છ કુટુંબ ઉત્પન્ન્યો હતો તેનો અહિં પ્રસંગ છે. સિવાજીના પિતા શાહજી બીજાપુરના બાદશાહ આદિનશાહના દરબારમાં ઉચ્ચ માન ધરાવતા હતા. પુત્રના કારસ્તાન અને પરાક્રમથી પિતાને કારાગૃહ સેવવો પડ્યો. બાદશાહે પોતાની નિમ્નવર્તતાનો ક્રોધ શાહજી ઉપર ઉતાર્યો. સાહજીને દગાથી કેદ કરાવી, કારાગૃહમાં પુરી ઉવટે નિદ્રવર્તીથી એનું ખૂન કરવા સુધીને પ્રયાસ કર્યો. હિન્દમાં ખુશામતીઆ અને બ્રહ્મ રાજસેવકો આજ જ જન્મે છે એવું નથી પણ પુરાણ કાલથી એ બ્રહ્મસતતિ જન્મતી આવી છે. આદિનશાહના દરબારમાં આવા અનેક મરાઠા હતા, ઈંતા કોઇ વધારે સ્વતંત્ર અને વીરપુરુષે પણ હતા અને તેમાં પ્રધાન જગદેવ મુરાર ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. જગદેવ રામીચક્રન આ રાજાજકત પુરેપુરો ટોચા છતાં દેશભક્ત પણ એટલો જ સાચો હતો. શાહજીને એ પરમ મિત્ર હતો અને શાહજીને સુખિત માત્ર કરાવનાર પણ એ જ હતો. નાનકડામાં મિત્રોડી બાજી અને બીજી તરફ વફાદાર જગદેવનાં પાત્રો મનુષ્યજીવનના બે વિરોધક ચિત્રો ચિતરે છે.

સિવાજી હિન્દુ અમલાઓના રક્ષણ માટે કોઈ આશ્ચર્યકારક રીતે હમેશા ખડો રહ્યો છે. જનવર્ણનો રાજ્ય ચંદ્રાવ મોરે બાદશાહને વફાદાર હતો. સિવાજીને લુદાર અને ઉચ્છૃષ્ટ ગણતે હતો. એ ચંદ્રાવની પુત્રી મોહના અને સુભાન પટેની પુત્રી અનસુયાને યવનના દાયમાંથી એણે એવી વીરતાથી બચાવ્યાં છે કે એ ચિત્ર આપણને સિવાજીમાટે જરૂર જ માન ઉપજાવે. સુભાન પટેલ ત્યારથી સિવાજીનો મિત્ર થઇ રહ્યો. ચંદ્રાવે પોતાની બાનખોને સિવાજીના રક્ષણમાં સોંપવાનો વિચાર કર્યો, તે સિવાજી માટેનો પોતાનો વિચાર પણ ફેરવ્યો-સિવાજીના ચારિત્ર્યમાં દૂષણતા ઓછી જોવા લાગ્યો. પણ વિધિનાં કરવાં કેાણ ફેરવી શકે ? હિન્દવી સ્વરાજ્યનાં સ્વપ્ન જોઈકાંટતાં સિવાજીના મગજમાં વધુ ને વધુ વિકસતાં ગયાં-વધારે સ્પષ્ટ આકારો સ્વર્તા ગયાં ને એની ધૂનમાં ના કરવાનાં કામે પણ થઇ ગયાં. સ્વરાજ્યની સ્થાપના માટે જનજી આનંતનો અધિકાર વધુ જરૂરનો લાગ્યો. અને ચંદ્રાવની સાહાય્ય માંગી, એણે મોહનાનો દાય માગ્યો. પણ મોહનાના મેમી-સિવાજીના નિશ્વાસુ-સહાય્યક મુરારે સિવાજીને સત્ય હકિકતોથી અચાનક રોષ્યો, ને પરિણામે સિવાજીએ ચંદ્રાવનો પાત કર્યો-ખૂન કર્યું. ચંદ્રાવે સિવાજીને અતકાને કંપકા આપ્યો. મુરારે પોતાનો દાય કહ્યો કર્યો અને સિવાજીના ખોળામાં ચંદ્રાવે દેહ સુધ્યો. ચંદ્રાવે મરતાં મરતાં સિવાજીને વિજ્ય ઘન્યો. આવીવાદ આપ્યા.

આ હુક વર્ણન વાચનાર ! અનેક સુંદર પ્રસંગોથી ગાથેલી આ નવલકથામાં વધારે વિસ્તારપૂર્વક તું વાંચી શકશે સિવાજીના પાત્ર ઉપરાંત ચંદ્રાવ મોરે, જગદેવ મુરાર, અહમદ

મુખના જેવા વીર પાત્રોના સુંદર ચિત્રો તું જોઈ શકશે અદમ્ય મુખના ઉપર શિવાજીનો એક ઉપકાર અને મુખના શિવાજીનો એક પરમ-સત્યનિષ્ઠ મિત્ર, આદિલશાહનો વફાદાર એ મેવક, પણ આદલાદથી એક વખત અપમાનિત તે એનો, કટો શત્રુ । આમ આ નરનકયામાં ધન્ય સુંદર પ્રસંગો સરન ને મીઠી ભાષામાં આવેખાયા છે વાચકને એકવાર વાંચી જવાની મોજ જરૂર લાગે એમ છે આપણી નરનકયાઓમાં એનું માર્ક રથાન છે અશ્વીન સવાદો કે એવી ભાષાથી આ પુસ્તક તદ્દન રહિત છે પુસ્તકની છપામણી વિગેરે સાધારણ સારા છે. આદા છે કે ગુજરાતી આનમ એનો સત્કાર કરશે પુસ્તકમાં ૨૧ રવિશંકર પંડિતની પીછીથી ચિત્રરણેશ ચિત્રો મુકવામાં આવ્યા છે ને સચિત્ર બનાવવામાં આવ્યું છે

૪ શિક્ષાનો આદર્શ

[લેખક રવિન્દ્રનાથ ટાગોર અનુસાર ૨૮ દશપનરામ ભાષ્યકર્તા રાવળ, અમદાવાદ પ્રકાશક ૨૧ જીવનવાચ અમરસી મહેતા, અમદાવાદ. ૫૯ ૧૫૨ કિમત રૂપીયો એક

વિદ્યાર્થીઓ-યુવાનવર્ગને માનવજીવનના વિકાસ અર્થે રવિન્દ્રનાથ ટાગોરે ખૂબ ખૂબ પ્રસંગોએ ભાષણો આપ્યા હશે તેવા ચાર ભાષણોનો એકત્ર સમૂહ મૂળ બંગાળી ભાષામાં શિક્ષા નામથી પ્રમિદ કરાયો છે તેના હિન્દી અનુવાદ ઉપરથી ૨૮ દશપનરામ રાવળે આપણુ ગુજરાતીમાં અનુવાદ કર્યો છે પુસ્તકનો વિષય આપણા વિદ્યાર્થી વર્ગ જ નહિ પરન્તુ સર્વ ક્ષેત્રએ ધણુ જ ધ્યાનપૂર્વક વાંચવો, સ્હમજવો ને વિચારવો જોઈએ આખા માનવજીવનને તેમાં યે આપણા દેનના જીવનને-અવસ્થ ઉપયોગી એવા આ વિચારો મનન માટે યોગ્ય જ છે રવિન્દ્રનાથના એ વિચારો છે એ મારે નહિ, પરન્તુ દર્શાવાય ના વિચારો ઉપર, આપણે આપણુ પ્રજાજીવન જો વધારે સખત ને તેજસ્વી કરવા ઇચ્છતા હોઈએ તો અસ્પષ્ટ કઠીને આપણે, વિચાર કરવો જોઈએ આપણા વર્તમાન જીવનની વર્ણસકરના, યુલમીજીવનને સ્વતંત્ર જીવન માનવાની ધ્રમજનક માન્યતા સ્હામે આ પુસ્તકમાં ઘણી વાતો કહેવાઈ છે આપણી વર્તમાન શિક્ષણપ્રણાલિકા કેવી બૂતભૂનામણીમાં ખૂબી પડી આપણને અધકારી રહી છે તે ઉપર રવિન્દ્રનાથના વિચારો જાણુવા જરૂરના છે પશ્ચિમની પ્રજાને જ્યારથી એશીયામાં રાજ્યસત્તાનો નાદ લાગ્યો ત્યારથી એશીયાનુ એશીયાઈપણ અને હિન્દુ હિન્દીપણ નષ્ટ થઈ ગયા અંગ્રેજી રાજ્ય હિન્દની આંતર ગેર-અવસ્થા દૂર કરવાને મિથે ને હિન્દની પ્રજાને અજ્ઞાનના અન્ધકારમાંથી જ્ઞાનના પ્રકાશમાં લાવવાના પદ્ધતિનિમિત્તે હિન્દની પ્રજાને નષ્ટપ્રાય કરી આજ દિસકવાદના નાદથી પ્રજાને મારી રહ્યું છે માનસિક કે આધ્યાત્મિક કે આર્થિક વિષમતા અંગ્રેજી કેળવણીપદ્ધતિ વધારી રહી છે વળી પછી હિન્દની પ્રજાને પોતાની નિર્ભયતાનુ જ્ઞાન આવતું જણાય છે રવિન્દ્રનાથે આ પુસ્તકમાં આ પ્રચલિત પદ્ધતિ સ્હામે ભયકર પ્રિરોધ ઉઠાવ્યો છે અને જેમને આ દેશનું દિલ હોડે દાડે છે તેમણે આ વિચારો ઉપર વિચાર કરવાની જરૂર છે વિદ્યાર્થીઓને કેળવણી આપતા આપણા અનેક શિક્ષકો અને કેળવણીમાં રસ લેતા કેળવણીકારોએ આ પુસ્તક

જરૂર વાયુ ધટે છે અવબસ, કોઈકે કોઈક રથના વાંચક અને વિચારક રિન્દનાથ સાથે સમત નહિ થઈ શકે એ ખરૂં છે પણ તે માટે એ વિચારને ચો નથી એવું નથી સમયને અનુકૂળ અને રચનને બધેએસની પદ્ધતિનો સાચો સ્વીકાર કરવ થી ઘણું સાધી શકાશે

રા દત્તપતરામે આ બાબાન્તર કરવામાં સારો પરિશ્રમ લીધો છે એ જણાઈ જ આવે છે પણ એક વાત આપણે જૂનવી જોઈતી નથી અને તે એ છે કે આ બાબાન્તર મૂળ વસ્તુના ત્રીજા સ્વરૂપમાં મુખ્ય છે બ્રાહ્મીમાંથી હિન્દી ને હિન્દીમાંથી ગુજરાતના કેટલાક અનુવાદના શોષીત મહિત્યમરે ગરામીમાંથી અભ્યાસ ના કરના આની ગીતે અનુવાદ કરે છે એ ઠીક નથી જ યુગ-અનુવાદનું મમ મૂળે જ દુષ્ટ હોય છે અનુવાદમાં મૂળ લેખના બાવ બરોબર ધ્યાનિયત હોવાવા માટે ધણી હંસી જાનની શક્તિ જોડાયે અને આ તો ત્રાજ સરૂપે લખ દેવાયા છે અમ્હે નમ્રબારે સૂચના કરી કે અનુવાદકોએ અને ત્યામુધી મૂળ પુસ્તકના જ અનુવાદો કરવા રા દત્તપતરામનો પરિશ્રમ સફળ થયો છે એમાં શકા જેવું કંઈ જ નથી અનુવાદકને અમ્હે તે માટે અભિનંદન આપીએ છીએ —૨. ગો. ત્રિપાઠી.

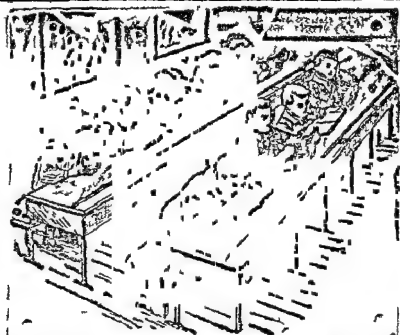
૫. શ્રી સૌરાષ્ટ્ર-ઉદય —ત્રિમાસિક વાર્ષિક લાઝમ, ર ૨-૦-૦, તાંત્રીયો, રા જમનાલાલ ગો સાહ અને રા ગોપાલદાસ નૃ સાહ પ્રમથક થી દસા સોરવીયા યુવકમંત નયા વૉનટિઅર કોર ત ક્ષી રા વદાનનલાલ ગો શી

જાતિઓનો પ્રશ્ન એ હિન્દુ કોમનો એક મહાદામાં મહોગે પ્રશ્ન છે હિન્દુતવાદી “સુધારકો” જ્ઞાનિઅથાને કેવલ અનિષ્ટ જ માને છે અને તહેમનો અન્ન એ જ એમનું અન્તિમ અને સન્ધ નિરાકરણ માટે છે તે “નિરાકરણ” જેટલું સાદું વાદમાં દેખાય છે તેટલું જ મુશ્કેલ વાગમું વ્યવહારમાં દેખાઈ આવે છે જેઓ નિયમાનુ વર્તુરિયતિને કાર્યની ભૂમિમાં તરીકે સ્વીકારે અવારે ક વાના મેનના “સુધારકો” છે તેઓ આ પ્રાચીન સરથાને એકેસપાટે નાસ્તુ કમી જમીનદોરત કરવાની અશમ્યના ભુએ છે એટલે હાનિ સરથામાં વ્યવહારિકતાને ધોણે જેટલાં અનિષ્ટ હોય તેટલા દુર કરવા ચો જાતિઓને વધારે ઉદાર અને વર્તમાન કાનને ઉચિત બતાવવા મધે છે તે જિયામાં જે પ્રસારે થાય છે તહેમાં જ્ઞાતિમડનો અને જ્ઞાનિપત્રો પ્ધાન એવે છે આ ત્રિમાસિક તેવો એક ગુલ્ય પ્રસાદ છે અમ્હે તહેની સફળતા બાકીએ િએ બાઈ નૃનિદ્ધ નિભાકરો “ જ્ઞાનિઓનું બાધિય” એ લામણિક ચમચી લખાયો લેમ ખાસ વાચવા યોગ્ય છે —૨. ન પડયા.

હિન્દની કસોટી.

લેખક —રા રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

છલ્લે હિન્દ કસોટીએ મહાયું ખરૂં ચકાસી ને સત્તાની જેટની નિશાંપ સત્તાવળી નેની મનમથકપ્રજાની દિબૂત થતી બની રવાનગ્યમાનના પ્રજાની જેવી હડી જ્ઞાન્તિ તેટની

તમારું બાલક નિશાળમાં કેમ ચાલે છે ?

આ પ્રશ્ન આજકાલ ખુબ વિવાદનો થઈ પડ્યો છે અને એથી જણાય છે કે પોતાની સતતિના માનસિક રિકાસ માટે માતાપિતા કેટલા બધા બાલકો રહે છે પણ તે સાથે તેમની શારીરિક સમૃદ્ધતા એ કેટલી જરૂરી છે એ કેટલા ઘોડા માતાપિતા વિચારે છે ? તત્કાલિન અને નુકસાનકારક અવધાન એ છાત્રીના બહુ જરૂરી તત્વો છે અને છવનના મોજમોજ કરના એ વધારે અગત્યના છે એ કહેવાની શી જરૂર રહી છે ? માટે જ શરીરના અવધાન બરાબર રહી શિક્ષણપ્રાપ્તિના અને એવું જોયું થાય તે વાત દેશના દરેક બાલકે સહમત થી જોઈએ

તમારું બાલક કેઈ પણ જાતની શારીરિક ખોડખાપણાણ હોય તો તમારા કાકાદાદાને મળીને એની એ નિર્મનતા વધે નહિ તે માટે તરત અમારે લાં જરૂરી ઉપાયો લેવા માટે લેના આમને

અમારે લાં દરરોજ અથવા ત્રણ લેવા કેટલા બધા સખ્યાબધ માણસો આવે છે તે જોવું હોય તો એક વખત અમારી ઓફિસમાં પધારશો તો છેલ્લામાં છેલ્લી શોધ પ્રમાણે તૈયાર કરનામાં આવેલાં વીજળીના અને કરીમરીના સાધનોથી અનુભવી નેના અંગે કેટલી કરીએ છીએ તે તમને પુરેપુરો ખ્યાલ આવે અને જાતની બધી વ્યવસ્થા નમો સતો આપે એ રીતે મતાવીશું

ખોડખાપણાના દરેક તો કાયક અને જરૂરી પુરેપુરી સનાહ આપના માટે એના ખાસ અનુભવી ઓ સાક્ષાત્ જાકર હમેશા હાજર રહે છે એકમ-બેથી ૫ થી પાંચે શરીરના બદલાય ગુપ્ત રોગો અને તેના મૂળ તરત પારખી શકાય તે વધારે લીવત માટે મળે કે લખે

ગુપરી-ગુપરી, ધી સેન્ડર જોરથી થીક એન્ડ એડીટો-ધીકરીક
ઈન્સ્ટીટ્યુશન, (એન પોવેલની ઠપની) લેમિન્ગ્ટન રોડ, મુબાઈ

અનુક્રમકર વાંચ્યું માર્યું પ્રિયદિતે ચ યત્ત ।

સ્વાધ્યાયામ્બસન ચૈવ વાજાય તપ ઇચ્છતે ॥ મ, ગી ૧૭-૧૫.

પુસ્તક ૨૬ મુ.] આંકડોનર, ઇ. સ. ૧૯૨૧. [અંક ૧૦ મો.

તની—રા. અબાલાય છુલાખીગમ બની, બી. એ.

રા. ચન્દ્રશકર નર્મદાશકર પડયા, બી. એ., એલએચ., બી.

પ્રકાશક—રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી.

પ્રેમય. વિષયાલુકમણિકા.

૧. હવે દિલને દરિયે કાચ

રા. લલિત

૨. ગાધીજી કાચ

ગ. ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રામચુર

૩. 'સમુદયાન'નું પાતક અને નાગમે

ગ. કલ્યાણરાય બેઠાભાઈ બક્ષી.

૪. પ્રાચીન ભારતના ઇતિહાસકર્મના કેટલાંક સીમાચિન્હો

ગ. કનેવાનાથ ભાણેશવાન મુનશી, એમ એ, એલએચ. બી .. ૪૧

૫. જે થાકી ગયા હિન્દી જનો કાચ

રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી

૬. 'અંગતો તહેવાર

ગ્રો કાન્નિલાન છોનાનાય પલા, એમ એ

૭. ચરખાનો અંગત

રા. મણુલાલ ઈશ્વરલાલ ચાલિક, બી એ

૮. ભૂમિ ભાગતા કાચ

ગ કેશવ ક ગે

૯. 'કુમંગીતો' પરત્વે કઈક

રા. નરુભાઈ જશુમરીઆ, બી એ

૧૦. મહારા પ્રિયતમ પરણ્યા વાતા

રા ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રામચુર

૧૧. રાષ્ટ્રગાયના

રા રમણીયરામ, ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી

વાર્ષિક લેવાજમે રૂપીઆ છ; હેન્ડરતાન બહાદુર શીલીંગ ચૌહ ૩. મહાદાસાત છુટકે અકની કિમત દસ આના- આ વારાજમ રાજઆનમાં જ લેવામાં આવે છે.

ગાંધીજી.

લેખક — ૨। ગોકુળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

મનમોહન ખનિદાર ગાંધીજી ।

સર સૈન્ય સરદાર ગાંધીજી ।

નૂતન યુગ ધનુર ગાંધીજી ।

દેવી તેજ ચમકાર ગાંધીજી ।

ગુજરી કુળે ગાંધી ગાંધી ।

નદનન વન વાળે ગાંધી ।

રાજ બને વિજા તાળે ગાંધી ।

દિન દિલ સર્વ નવાળે ગાંધી ।

જગત માનુ નર ગાંધીજી ।

ગોનામૃતનું પૂર ગાંધીજી ।

ભારત-ખસી સર ગાંધીજી ।

દિલ દરિએ ભરપૂર ગાંધીજી ।

ગાય ગોપ ગોપાનક ગાંધી ।

સત્યાગ્રહ ન્યાનક ગાંધી ।

દિદીજનોના તારક ગાંધી ।

જગત સર્વ ઉદારક ગાંધી ।

ખાદી પ્રભુતા ટોન ગાંધીજી ।

આબૂષણ અણુમોન ગાંધીજી ।

કુજ કુજ કે નોવ ગાંધીજી ।

રાજ્ય એતના જોન ગાંધીજી ।

જ્ઞાનમાર્ગમા આજ્ઞાણ ગાંધી ।

રણશૂરવીર રણગણ ગાંધી ।

પ્રેમપૂજનું ભૂષણ ગાંધી ।

શોભાને સેવકગણ ગાંધી ।

સાધુજીવન સદ્ગણ ગાંધીજી ।

સત્ય નયનની આજુ ગાંધીજી ।

રાષ્ટ્ર પ્રમરો ભાણુ ગાંધીજી ।

ભારત જીવન પ્રાણુ ગાંધીજી ।

‘સમુદ્રયાન’નું પાતક અને નાગરો.

લખક — શ્રી કલ્યાણરાય જેઠાભાઈ બક્ષી

પ્રકાશન ૨૦૩૫

ચુરપાદિ જનારાની સામે, ધર્મસાક્ષિની નજરે જોનાર મુખ્ય બે દોષ મુકે છે. (૧) સમુદ્રયાન અને (૨) ગ્રેન્ડાન્નભક્ષણ આ બેમાંથી ‘ગ્રેન્ડાન્નભક્ષણ’ના દોષનું પ્રાયશ્ચિત્તથી સર્વથા નિવારણ થાય, ને તે કૃત-પ્રાયશ્ચિત્ત વ્યવહાર બને, અર્થાત્ માતિમા પુનઃ પ્રવેશ કરે, પરંતુ “સમુદ્રયાન” માટે તો પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા છતાં વ્યવહારેના મગતી નથી, એવી માન્યતા નાગર માતિમા હજી ટકી રહી છે. “મદિરાપાન” તથા “માસાહાર” વિના એ પરદેશીમાં નથી રહી શકાતું, એવી આતિ હતી, તે તો હવે દૂર થઈ છે, એટલે એ દોષો ત્યાં જનારને અવશ્ય લાગે તેવા રહ્યા નથી. બાકી તો એ દોષો જ્યાં થાય ત્યાં સરખા અધર્મો ત્યાં જ છે, તેમાં રથજાહેદ્ધી ઈર્ષ્ય કરક પડતો નથી.

૨. જ્યાં ધર્મધર્મનો પ્રશ્ન ઊઠે ત્યાં તેનું નિરસન સાક્ષી જ થયું પડે. ધર્મધર્મ આનોક કરતા પરનોકમાં સદ્અસદ્ ગતિના હેતુ લેખાય છે, એટલે એવા પ્રશ્નોના નિર્ણયમાં આપણને આ લોકમાં થતી સગવડ વગરેની હતીનો અદ્વાણ જનસમાજ ઓછી વજનદાર ગણે. તો તે અકારણ ન ગણાય; માટે જ એ આ સવાનનો વિચાર, મારી શક્તિ તથા સમજ પ્રમાણે સાક્ષાધારે જ રજુ કરવા ધાર્યો છે. મૂળમાં તો, દ્વિજ સત્તાથી ઓળખાતા ત્રિવર્ણને આ સવાન જોડે સરખો સમન્વય હતો છતાં, ક્ષત્રિઓ તથા વૈશ્યોએ તો પોતાની વ્યવસ્થા ધજો કાળથી કરી લીધી છે, અને, યોગ સમયથી, ઇતર બ્રાહ્મણોએ પણ વિનાયત-અમેરિકા વગેરે દેશોમાં દરિયા માર્ગ જઈ આવેનાઓને, પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને, પાછા માતિમાં ભેળવા છે. આથી આ સવાન કેવળ નાગરોનો આગવો બન્યો છે.

સર્વોત્કૃષ્ટ શ્રુતિપ્રમાણ પ્રતિકૂળ નથી.

૩. ધર્મશાસ્ત્રને સગતા પ્રશ્નોના નિર્ણય માટે શ્રેષ્ઠ પ્રમાણ શ્રુતિ છે (જેમની ૧-૩-૩. મનુ ૨-૧૨) અને શ્રુતિના અભાવે જ અનુમાનથી રમ્ભિત માન્ય થાય છે. શ્રુતિઓમાં તો “સમુદ્રયાન”નો નિષેધ ક્યારાં જોવામાં આવતો નથી, પણ તેથી હવે તમારો તો પસંદગી તુલ્યો જ નહીં. —

(૧) “હે! અશ્વિનો! જે આચીયા તેની રેવતને હેરાન કરતા હતા તેમને શિક્ષા કરવાનો પાતાલુ ધન છોડી જવાને નાપુરુષ અતની ધરીએ આવેલા માણસની જેમ, દુઃખ અને આના ઠાનીથી, જ્યારે તુમ્હે પોતાના વહાના પુત્ર બુજ્જુનો સમુદ્રપાર મોકલ્યો, અને તે વખતે તેનું વહાણ લાંબી ગયું, ત્યારે તમે તેને બચાવી લીધો અને મજબુત, અદર પાણી દાખલ ન થાય તેવા, અને આકાશમાં ઊછળતા હોય તેવી રીતે કુનતી જેમ હળવેથી હકારાતા તમારા પોતાના વહાણમાં તમે તેને લઈ ગયા અને વળી જળ સમુદ્રની પાર રેતીના રણમાં, દરેક છ ઘોડાની એવી

ત્રણસો ગાડીમા તમે તેને લઈ ગયા, ત્યારે તમે બહાદુરીનું કામ કર્યું છે હું અધિના તમારા ત્રણસો હલેસાવાળા વહાણમા બેસારીને કાઈ પણ આશ્રમરથાન અથવા કંઈ પણ આધાર સિવાય અગાધ સમુદ્રમા તમે બુઝબુને લઈ ગયા ” (ઋગ્વેદ પ્ર અ અ અષ્ટ વર્ગ ૪૮-૮-૧૦)

(૨) વશિષ્ઠ કહે છે — “ જ્યારે હું અને વરૂણ વહાણમા બેસીને સમુદ્રની અધવચ ગયા ત્યારે તારે કે અમે આનંદથી હૃદયમા ખાતા હાથએ તેમ, એક બાજુએથી બીજી બાજુએ લતા હતા, અને મોત્તરાળા સમુદ્રની સપાળીપર અફળાતા હતા (૧,૧૧૬-૩)

(૩) “ જેની રીતે વહાણો સમુદ્રપાર જવાને મદદ કરે છે તેવી રીતે અગ્નિ પાપમાથી મુક્ત થવાને આપણને મદદ કરે છે ” (અષ્ટક ૧ અષ્ટાદશ ૭, વર્ગ ૭)

(૪) “ સમુદ્રમા મુસાફરી કરતા વહાણોની વિદ્યા વરૂણ જાણે છે (અષ્ટક ૧-૨-૧૬)

(૫) “ જે માણસોને નફા મેળવવા હોય, તે માણસો સમુદ્ર સાથે જાય છે, તેવી રીતે રત્નનિપાત ગાયકો પ્રદક્ષિણા કરતા કરતા તેને નમન કરે છે

(૬) “ (રોહિતે) પૃથ્વી અને સમુદ્રપર મુસાફરી કરી (૧-૧૬-૨)

(૭) “ સમુદ્રપર જે વહાણો છે તેને તે જાણે છે ” (૧-૧૫૭-૪)

(૮) “ દેવોથી પ્રેરિત, મુનિને, બન્ને સમુદ્રમા પોતાના ઘર છે (૧-૨૫-૭)

(૯) જ્યારે વરૂણ અને (અમિત) વહાણપર બેસીએ છીએ અને અમારાં વહાણને સમુદ્રમાં ઝુકાનીએ છીએ, અને જ્યારે બીજા સફર કરતાં વહાણોની સાથે અમે પાણીમા ફરીએ છીએ ત્યારે મોગ્નને બીધે આમતેમ, ઉપર નીચે, ઉછળતા સુદર ઝુનામા અમે સુખરૂપ હૃદયકા ખાઈએ છીએ ” (૭-૮૮-૩)

(૧૦) વરૂણે વશિષ્ઠને પોતાના વહાણમાં બેસાયાં અને પોતાની સક્રિયથી તેને પવિત્ર તપિ બનાવ્યા ” (૭-૮૮-૪)

(૧૧) “ તેજસ્વી તપિઓ, સમુદ્રની ઊંડાણમાં, હમેશા નવું જ રહે એવું જાળ મુથે છે ” (અથર્વ વેદ ૧૩,૨-૪૦)

૪૦ આમ વેદમા તો વ્યાપાર માટે આનંદ માટે, અને બુદ્ધિવિકાસ માટે, સમુદ્રમાં અને સાથક માનેની જોડામા આવે છે વળી મિમાસાના નિયમ મારાં “ વેદના દૃષ્ટાન્તો પ્રોતાઓના કણને ખુશી કરનાર વપરાયના કનિતાના અનકારો નથી, પણ તેમા લોકોએ પાળવાના ધર્મના નિયમોનો સમાવેશ થાય છે ” અને એના દૃષ્ટાન્તોના સ્વરૂપમા “ સમુદ્ર યાન ”નો યોધ તો અનેક સ્થળે થયેલો છે

પ્ર. શ્રીકાન્તીના સખજગજગની અદાનતના ના ૮૮ સને ૧૯૧૦ ના મુકદમામા કુશ માણસ તરીકે અભિપ્રાય આપતા, ત્યાંના પત્નિ મહામહાપાપાય ન ગંગાનાથ જા કહે છે કે “ વેદના આ ઊતારા, અચૂક રીતે સાબીત કર છે કે, તે સમયમા આર્યોમાં સમુદ્રગમનનો પ્રસિદ્ધ રીવાજ હતો હાલના સમયમા એ વાતની ના કહેવી એ બહુ જ અપ્રાસંગિક છે ”

સ્મૃતિ પણ વિરૂદ્ધ નથી.

૬ ત્યાં આ મુદ્દાના પ્રશ્નો નિર્ણય આ પ્રમાણે શ્રુતિવચનોથી થઈ જાય છે ત્યાં, કાંઈ વિરૂદ્ધ વચન સ્મૃતિ ના પુરાણોમાંથી નીકળે તો તે નિરર્થક છે, પરંતુ હકીકતમાં આ વાતમાં સ્મૃતિઓનો પણ વિરોધ જોવામાં આવતો નથી —

(૧) બીધાયન (૧-૧૦-૧૮) — “દરિયામાં આવતા માતપરતી જગ્યાત નીચે પ્રમાણે છે,—સૌથી સાગમાં સારી વસ્તુ ધણીમાંટે રાખ્યા પછી, બાકીના માનપર કીમત ઉપર સેકડે દશ ટકા ”

(૨) મનુ (૮, ૧૫૭) — “સમુદ્રસફરમાં જે પ્રવીણ હોય અને રથજસમય તથા વ્યાપારની બીજ લક્ષમાં જાણને નહીં ગણનાને શક્તિવાન હોય, તેઓ જે જાન દરાવે, તે જાન (સમુદ્રગમનથી વ્યાપાર કરનારે આપવાના વ્યાજના દરને) લેવાની કાયદાપૂર્વક સત્તા ગણી ”

(૩) જાજનો ચોકસ દર જે મનુએ દરાયો નથી તે માટે યાજ્ઞવલ્કય સ્પષ્ટ કહે છે (—વ્યવહાર અધ્યાય શ્લોક ૩૮) — “જે માણસે જગતમાં મુસાફરી કરતાં હોય તેવા દેવાદારે સેકડે દશ ટકા, અને જેઓ સમુદ્રપાર જતા હોય તેમણે વીસ ટકા આપવા—પદ્ધતિ વર્ગોએ ગોતે જે કણુન કુંડ હોય તે સર્વેએ આપવું ”

(૪) યાજ્ઞવલ્કયના ઉક્ત શ્લોકપર ટીકા કરના વિદ્વાનેશ્વર કહે છે — “મુદ્દન રકમમાં નુકસાનનો સમ્ભવ છે તેથી જ દીધ ટકા જેવું મોડું વ્યાજ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે ”

(૫) વાંદાણુ દ્વારા ચાનતા વ્યાપારનાં તોરની તકરારો ઉઠતી તે વિષે મનુ (૮, ૪૦૧) “લામી મુસાફરી માટે તોર, જગ્યા અને સમયના પ્રમાણમાં કાપી કરવો જોઈએ, જણવું કે નદીના કીનારાપરના રસ્તા માટે આ નિયમ લાગુ પડે છે દરિયામાં કાંઈ પણ નહીં દર નથી ”

(૬) નિપ્લુસ્મૃતિ (૭૫-૩-૨૫) સમુદ્રસફરમાં ફતેહ મળે તે આશયથી ‘કહે’ છે કે — “અધ્યા નક્કરમાં શ્રાદ્ધ કરવાથી સમુદ્રસફરમાં ફતેહ મળે છે ”

૭ મનુમાં (૩-૧૫૮) “સમુદ્રયાત્રી” શબ્દજીને શ્રાદ્ધમાં આમનણ કરવું નહીં એવું દર્શાવેલું છે અને, પણ ત્યાં ‘સમુદ્રયાત્રી’નો અર્થ બવાસીનો ધર્મો કરનાર, એવો થાય છે (પાણિની ૩, ૨, ૭૮ અથવા ૮૧) ત્યાં મનુસ્મૃતિમાંના પ્રસંગ પણ એ જ અર્થ મુલ્યે છે, કેમ કે (૩, ૧૫૦ થી ૧૬૭ સુધીમાં) વેદ, રાજ્યમેવક, નાભપાત્ર, ગાયક, દરવેતા મેદનતાણાથી બજાવનાર શિશક, ભાટ, જ્યોતિષી, ધર બાંધનાની પિઠા જણનાર અને ખૂન વગેરે ધધાદારી શ્રાદ્ધજોને માટે પણ એ જ આજ્ઞા આપેલી છે એ બધાને એક શ્રેણી અપાકતેય દર્શાવે છે તો પછી, “સમુદ્રયાત્રી”નો અર્થ સાદો સફર કરનારનો લેવામાં આવે, તો બીજા સપજા પરત્વે સ્મૃતિનો અમન થતો નથી તેનું શું સમજવું ! વર્તમાનમાં તો શ્રાદ્ધનાં આમનણ પૂરતો પણ આ નિયમ પાળાતો નથી

પુરાણો પ્રમાણે પણ સમુદ્રયાનના દોષ નથી.

૮ જે ૧૮ પુરાણો મુખ્ય મનાય છે તેમાં પણ ક્યાંય “સમુદ્રયાન”ને પાતક ગણેડું જોવામાં નથી આવતું તેથી ઉનદું તેમાંથી સમુદ્રસરનાં વર્ણનો નીકળે છે, જેમ કે,

(૧) વારાહ પુરાણમાં (પ્રકરણ ૧૭૦-૧૭૩) ગોકર્ણ નામના વૈશ્યનો એહેવાલ છે એ કથાનો સાર એવો છે કે શક્તિ ઉપરાંત ધર્માદામાં પૈસા વાપરીને ગોકર્ણ ગરીબ થઇ ગયો હતો, તેથી તેણે બીજા વેપારીઓની સાથે સમુદ્રસર કરી તે વાઝીયો હતો અને તેટલા માટે ખારવાઓની દૃષ્ટિમાં અપશુકનીયો હતો જ્યારે ભરદરસે વાહાણને સામે પવન નડ્યો ત્યારે તેને એક દ્વીપમાં ઉતારી દઇને વાહાણને બચાવ્યું-વગેરે

(૨) “જંકી”-પુરાણમાં કલ્કી વડા કેવી રીતે ગયો અને ત્યાં તે દ્વીપના રાજાની દીકરીને પરણ્યો તેનું વર્ણન છે

(૩) વત્સ રાજાના પ્રધાન જામન્ય તથા ધૌગધરાયણ, રાજાની આજ્ઞાથી સમુદ્રમાં ગયા હતા

(૪) શ્રીમત્ નામનો વૈશ્ય પ્રવાસ અથ સિંહલદ્વીપ ગયો હતો

(૫) પાંડવો પડી નકુલ સમુદ્રમાં દ્વીપાન્તર ગયો હતો

(મહાભારત, સભાપવ અધ્યાય ૨૨)

પુરાણ પછીના પણ આધાર મળે છે

૯ તે પછીના કાળમાં ભારકરાયા “રામકપદ” ગયા હતા અને તેમણે ‘રામક સિદ્ધાંત’ અથ રચ્યો છે તેમ જ વિક્રમાદિત્ય ‘રમશામ’ દેશ ઉપર સ્વારી કરી ગયા હતા (જ્યોતિ વિદ્યાભરણ, પ્રચરિત) મિહિરાકુલ જે ઈસ ૫૧૦ માં રાજ્ય કરતો હતો, તેણે લકાપર ચઝા કરી હતી, અને જ્યાપીડ જે આકમાં સૈકાના છેલ્લા ભાગમાં રાજ્ય કરતો હતો, તેણે તે જ ટાણે જિપર પોતાના એલચીને દરિયામાં મોકલ્યો હતો (રાજ્યતરંગિણી તરંગ ૧૦ શ્લોક ૨૯૬ અને તરંગ ૪ શ્લોક ૫૦૩-૫૦૬)

સમુદ્રની પવિત્રતા.

૧૦ આમ શ્રુતિ, સ્મૃતિ કે પુરાણો વટિકમાં પણ “સમુદ્રયાન” પાપની ગણનામાં પણ મથી, ત્યાં તે માટે પ્રાયશ્ચિત્તનો વિધિ પણ રાનો હોય ? ક્યાં આ ખરી સ્થિતિ અને ‘ક્યાં અમારી અભારની પ્રાતિ, કે ‘સમુદ્રયાન’ એક એવું પાપ છે કે જે માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા પછી-પણ પ્રકૃતિ મળી શકે જ નહીં ? તેથી જિનદું ધર્મશાસ્ત્રમાં તો સમુદ્રની ગણના પરિત વસ્તુઓમાં છે, કે જેનું દંધન માણસને શુદ્ધ કરે છે (પરાશર સ્મૃતિ ૧૨, ૪૬, તથા કૃમ પુરાણ ભાગ બીજો, અધ્યાય ૩૬, સ્તોક ૪૭) જે અલ્પહત્યાના માહાપાતક માટે અગ્નિપ્રવેશથી, દ્વિમાર્ગે ગળીને, સમુદ્રમાં ડુબીને કે બરવજપ આપને મરવું એ જ પ્રાયશ્ચિત્ત હતું તેને બદલે કસિમાં પ્રધાન ગણાતી પરાસર સ્મૃતિમાં (અધ્યાય ૧૨ સ્તોક ૬૪-૬૮-૬૯), અમુક પ્રકારે પાપ પ્રકટ કરતા કરતા જઈ, મૈતૃદર્શન કરવાથી એ મહાપાતક નિવૃત્ત થઈ શકે એમ ઠરાવ્યું છે —

દસયોજનવિસ્તીર્ણ દાતયોજનમામતમ
રામચંદ્રસમાદિષ્ઠ નલમંચયસંવિતમ્
સેતુ દ્વિત્વ સમુદ્રમ્ મહાદત્તા વ્યપોદતિ ॥

આ પ્રમાણે આ મેનુદર્શન, જે વાદાલુમા બેગ વિના સિદ્ધ થઈ શકે નહીં તે તો ખાત-
દત્તા જેવા અધોર પાપથી ઊગાડનારૂં ગણાય છે એટલે ત્યાં સુધીમાં તો "સમુદ્રયાન"ને
કોઈએ પાપ મંદ્યુ હોય તે સહવર્તુ નહા

બૌધાયને નોધ લીધેલા વાદમન્ત શિષ્ટાચાર

૬૧ બૌધાયને (૧, ૧, ૧૬ તથા ૨૦) દક્ષિણ તથા ઉત્તર દિગ્ગુપ્તાનના અમુક
ખાસ શિષ્ટાચાર વર્ણવ્યા છે, જે એમણે વિવાદમન્ત માન્યા છે "દક્ષિણ" એટલે કન્યા-
કુમારી બુદ્ધિરની ઉત્તરે જે નર્મના નદીનાં દક્ષિણે "ઉત્તર" એટલે દ્વિમાલ્યની દક્ષિણે તે
વિધ્યાની ઉત્તર સુધી ઉત્તરના શિષ્ટાચાર, (૧) બિનનો વેપાર કરવો, (૨) સીધું નામે
દાર પીવો, (૩) મને જડમાર્ગ દાત હોય તેમ પ્રાણીઓને વેચવો, (૪) લશ્કરી ધંધો
કરવો અને (૫) "સમુદ્રયાન" કરતું દક્ષિણના શિષ્ટાચારમાં (૧) ધર્મના સરકાર
નહીં કરેલા માણસ સાથે જમવું (૨) સ્ત્રીની સાથે જમવું (૩) વાસી ખોરાક ખાવો,
(૪) અને (૫) મામાની દીકરી અથવા પ્રૃથ્વીની દીકરી સાથે લગ્ન કરવું આ ઉપરથી કોઈ
એવી દલીલ કરે છે કે, "સમુદ્ર બિપર જતુ" એ જો કે ઉત્તરમાં શિષ્ટાચારમાં દાખલ થઈ
જવાથી ધર્મ લેખાયું, પણ દક્ષિણના આજ્ઞારો માટે તો તે અધર્મ્ય છે આમ કહેનારા એક
કર્તા વધુ પ્રકારે ચૂકે છે પ્રથમ તો બૌધાયન આ બધા પ્રસંગોને જાણે તે ધર્મશાસ્ત્ર વિગદ
હોય એમ માની લઈને લખે છે, જે વસ્તુતઃ તેમ નથી દક્ષિણમાં જે માતૃનિ કન્યા પરજી
વાનો વ્યવહાર ચાલે છે તે વેદમૂલક છે એમ રૂગ્વેદ (૭ ૫૫-૮)ના નીચે લખેલા મનથી
સાબીત થાય છે --

આચાહીન્દ્ર પપિભિરીલિતેમિર યજ્ઞમિમ નો માગયેય જુષષ્વ ।

તૃપ્તો જુહુમાતુલ્સ્યેવ ચોષા માગસ્તે પૈનૃષ્યસેયી વપામિષ ॥

"હે દ્રઢ! જે રસ્તા પ્રશસ્ત ગણાયા છે તે રસ્તે અમાગ યજ્ઞમાં આવો અને અનિદાન
નીકારો જેની રીતે મામાની દીકરી અથવા પ્રૃથ્વીની દીકરી પગલુવા અમારો હક છે
તે પ્રમાણે સારી રીતે પકાવેલા માસનો તુલ્યકાર છે, તે અમે મનિ તરીકે
આપીએ છીએ "

બીજી, આ રીવાજ આપણી જ્ઞાતિમાં નથી, એટલે આપણે સર્વથા દક્ષિણાત્મકમાં આવીએ
એમ પણ દેખાતું નથી જે હવે બાંધીને મે વિનાગ પાડ્યા છે તે પ્રમાણે આપણો જ્ઞાતિસમુદાય
યુજ્જરાન, કાઠિયાવાડ તથા 'કચ્છમાં વસે છે તે સર્વજો પ્રેય ઉત્તર દિશા જ આવે છે
અને આપણા બીજા જ્ઞાતિમધ્યે પણ કેક કાશી મુડી ઉત્તરમાં જ છે દક્ષિણમાં
આપણો વસવાટ થયો જ નથી અને સમુદ્રમર્ગે એટલી યાત્રા તથા બપોલ તથા
ખાંડિકા જવાનો આપણો પ્રચલિત શિષ્ટાચાર છે તે પણ બૌધાયને નોધ લીધેલો

ઈચ્છાનો હતિનાસ. ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબઈ

ઉત્તર દિઠ પ્રમાણેનો ગણવેા જોઇએ ત્રીજું, “સમુદ્રસપ્તન”નો અર્થ સાદી મુસાફરી નહીં પણ સાથે મળીને ખસાસી નરીક, વ્યાપાર અર્થે કે લડાઈમા જતુ એવો થાય છે (અમરકોષ પાનું ૫૭, પચતત્ર પાનું ૬૬, વશિષ્ઠ મર્મસૂત્ર ૧૮-૧૯) અને નાપસદગી તેવા ધધા પરત્વે જ બતાવાયેલી, તેથી તેનો અચાવ કરવાની જરૂર થઇ હતો એથી, ગોતમ તો સ્પષ્ટપણે બાંધાયનના આ સૂત્રો સ્વીકારવાની ના પાડે છે —

કુત્રયમેવ નાદ્રીયેન શિષ્ટ સ્થિતિવિરોધદર્શનાદિતિ

સમુદ્રસફર વિરુદ્ધ બતાવવામાં આવતા આધારો

(૧) બૃહન્નારદીય તથા તેના ટેકણો

૧૨ હવે જે જે શ્લોકઉપર આધાર રાખીને, વર્તમાન સમયે “સમુદ્ર સફર”ને પાપ ગણામા આવે છે તથા તે માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા છતાં પણ “વ્યવહાર્યતા” મળતી નથી એવું માન્ય છે, તે જે શ્લોક તપાસીએ સમુદ્રસફરને પાપ ગણનાના આધારમાં “બૃહન્નારદીય” નામના એક ઉપપુરાણનો નીચેનો શ્લોક લેનાય છે —

સમુદ્રયાત્રાસ્વીકાર કમહલ્લવિપારણમ્ ।

દ્વિજાનામઅષ્વર્ણાણ કયાસૂત્ર પયમસ્તથા ॥

દેવરેણ સુતોત્પત્તિર્મણુપર્વે પશોર્વેષ ।

માંસદાન તથા ધાત્વે યાનપ્રસ્થાપ્રમસ્તથા ॥

દત્તકતાયા કન્યાયા પુનર્દાન પરસ્થ ચ ।

વીપકાલ વ્રજાચર્ય નરમેષાશ્વમેષકૌ ॥

મહાપ્રસ્થાનગમન ગોમેષ ચ તથા મલમ્ ।

દ્વાન્ન ધમાર્ કલિયુગે વર્જ્યોનાદુર્મનીષિણ ॥

પ્રથમ તો આ શ્લોક પોતે કોઇ ધર્મોપમના નિયમ બાંધવા માટેનો અસલ લેખ નથી,

૧૨૩ તે તો યાત્રાવલ્કયના નીચેના શ્લોકમાં સમાયના નિયમના ઉદાહરણો આપનારો માત્ર છે —

કર્મણ મનસા વાચા યત્નાદર્મ સનાચરેત્ ।

અશ્વર્થ લોકવિદ્વિષ્ઠ મર્મ્યમપ્યાચરેત્ ॥

(યાત્રાવલ્કય ૧, ૧૫૬)

“મનથી, વાણીથી અને શરીરથી ધાર્મિક કર્મને માણસ ખનપૂર્વક બાળવે, પણ જે ધાર્મિક ક્રિયા લોકોમા તિરસ્કાર પામેલી હોય તે જે સર્ગપ્રાપ્તિ માટે જરૂરની ન હોય તો, કરવી નહીં ”

આ સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે-અભ્યાસ અનુભવ ધર્મજ્ઞાન અથવા જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે કરેલી સમુદ્ર-સફર સાત્ત્વિક ક્રિયા થી રીતે આવે તે સમગ્રતું નથી એવી સફર લોકોમા તિરસ્કાર પામ્યાનું સંભવતું નથી, તેલુ જન્યાનુ કોઇએ જાણુ નથી એનું જ નહીં પણ એવી સફર લોકો ખુશીથી કરતા રહ્યા છે એટલે યાત્રાવલ્કયનો બાંધેલો નિયમ સ્વીકૃત કરતા છતાં “સમુદ્ર સફર” નો તેમા સમાસ થઇ શકતો નથી અને તેવા પુરતું બૃહન્નારદીયે આપેલું દર્શાવન અસંગત દરે છે

સમ્પાદક,

ચિનમર રા જોડાવાવ પટેલ]

દુલાગી દુધનાળી.

[આંકગનર ઈસ ૧૯૨૧

—જીપીસી

આત્મ, જૂદતારદીય ઉપપુરાણ છે તેના વિદ્વાન શોધક-પ્રકાશક પડિત હપિકેશ શાસ્ત્રી હે છે કે શ્રીરામાનુજ અને માધવ મેળુવધમના ફેનાના કરતાં જાણુ આગના સમયનુ તે નથી વિજ્ઞાનેશ્વરના સમયમા તે અસ્તિત્વમા હરો નહીં, કેમ કે મધુપદ્માં જળદની હિમા નહીં કરની એવા પોતાના વિચારના ટેકામા તેમજે આ કનિવર્ણનો શ્લોક ટાકયો નથી યાચરદક્યના ૧, ૧૦૯ ના શ્લોકમા મધુપદ સાદે હિંસાની ૨૯ છે તે ઉપરની ટીકામા “હાનાના સમયમાં આ ઝરતુ જોઈએ નહીં, કારણ કે લોકોને તેનાપર તિરસ્કાર છે” એમ લખે છે, બીજા યાચરદક્યનો પોતાનો જ પ્રસિદ્ધ શ્લોક ૧, ૧૫૬ વાળો દર્શિ છે (જુઓ ઉપર કવમ ૧૨) પણ જૂદતારદીય વિશે ઇતિહાસ પણ કરતા નથી વળી યાચરદક્યના ટીકાકાર અપરાધ પણ આ કનિવર્ણનો શ્લોક જાણના ન હોતા, એમ માનવા સમગ્ર કાગળ છે તેઓ પોતાથી કલિવર્ણના મુદ્દા ગણાવે છે કે, “કલિયુગમા ગૌહત્વા કરની નહીં, ખૂત પતિના કનિષ્ઠ અણુથી પુત્ર ઉત્પન્ન નહીં કરાવવો, હોમ નહીં કરવો, કમડતુ ધાગળુ નહીં કરવું, યજ્ઞમાં મંદિરા નહીં આપવો, અને બિનુ આનમમા દાખવ નહીં થવું;” તે જ પ્રમાણે “કરિમા પાચ બાનવ ઝરવી નહીં - નારી વિધવાને પ છાનવી, મનુષ્યહોમ, ગાંનો હોમ, કમડતુ ધારણ અને પતિના નાના લાઈથી પુત્ર ઉત્પન્ન કરાવવો” એમ ૮ના આ ચર્ચાના વિષય જે શ્લોક છે તે અપારદ ટાકતા નથી આમ પાચમા તથા છમા કારણમા ટાકેના તથા આ મળેજો એકલા લેતા, એની સમગ્ર સ્થાને કારણ મળે છે કે, એ કલિવર્ણનો આપો ફકરો જૂદતારદીયમાં પણ પાછળથી દાખન થયો હોય

આઠમું અને ખરા મુદ્દાનુ એ છે કે “સમુદયાત્રા” પારિભાષિક શબ્દ છે તેનો શબ્દાર્થ એવો થાય છે કે સમુદ્રસફરની (પ્રતિજ્ઞા) કણલાત, અથવા સ્વીકાર પ્રાપ્તિન ધર્માચારોએ ફરમાવેલી, જેણે આદાણુનુ જાણી છુછને ખુન કર્યું હોય અથવા તેવો જીને લયકર સુન્દો કર્યો હોય તેને માટે, જાતિભોગની એ એક રીત હતી કૃમપુરાણ (પ્રકરણ ૩૦ ના શ્લોક ૧૮૧) માં કહે છે જે તેવા માણસે બુખમરાથી, અથવા ખડકની ટોચપરથી પડીને, અથવા પ્રચ્છલિત આગમાં પડીને, અથવા પાણીમાં ડુબી જઈને, પોતાની શરીરોનો અત આણુવો જોઈએ. ખરેખરી રીતે જોતાં, ‘યાત્રા’ શબ્દ આર્વા મરણોનાં સમયમા વપરાય છે પરાચરસ્મૃતિપરની પોતાની ટીકામા માવવાચાર્ય અક્ષમર્મમાથી નીચેનો શ્લોક લે છે —

યોજ્જુષ્ઠાતુ ન શક્નોતિ મોહાભ્યાલુપ્પીઢિત ।

સોઽન્નિવારિયાત્રામ્ ક્વચન નામૂય દુષ્યતિ ॥

આ પ્રમાણે સમુદયાત્રા પારિભાષિક શબ્દ છે આમ જાણી મરતુ વા ડુબી મરતુ વગેરેની ગણના પ્રાયશ્ચિત્ત ધર્મોમાં હતી તેને ઉદ્ધરીને જ જૂદતારદીયના ફકરામા “સમુદયાત્રા સ્વીકારા”ને કલિવર્ણમાં લીધેલ સમજાય છે જે યાચરદક્યના મૂળ શ્લોક ઉપરની ટીકામા જૂદતારદીયે દૃષ્ટાન્ત આપે છે, તે મૂળ શ્લોકના લાવ જોડે પણ આ અર્થ જ બધ જોડે છે “આત્મવાત” જે ધર્મમાં ગણાતો હોતોતિ “લોકોમાં તિરસ્કાર” પામે એ જુદિમા જોડે તેવી વાત છે.

નાખી સમુદ્ર સરેર ને મૂળમાં ક્યાંય ધર્મચરણમાં લેખાયેલ નહીં તે તો કનિષ્ઠ 'ગોમા' હોય જ કેમ ? બગાનમાં એકમો કરતા વધુ વર્ગો પહેના થઈ ગયેલા એક પત્તિ કાળી ભ વાયરપતિએ, રતુનદનના ઉદ્ઘાટનપર ગીધ લખી છે ને જે કનકતા સરકૂન કોનેઈના માંડ નિષાગ્રહ પતિ હથિફેશ શાસ્ત્રીએ પ્રસિદ્ધ કરી છે તેમાં, "સમુદ્રયાત્રાસીકાર" પૃ. ૧૦ માં જ અર્થ કરેલો પણ છે તેઓ લખે છે કે "મરણમુદીર્ય ઘનુદયાત્રાસ્વીકાર" એટલે સમુદ્રમાં સદ્ગત થવાના હેતુથી સમુદ્રયાત્રાની પ્રતિજ્ઞા લેવી વળી એવો જ બીજો વાંચ્યુંદ-માગદીયમાં "મહાપ્રસ્થાન ગમન" છે તેનો પણ મનિ મોસદ્દ એવો જ ખુલાસો કરે છે કે "મરણમુદીર્ય હિમાલયગમનમ્" આ બગ પતિનો લેખ સમુદ્રસર સામેના નામાં ઉપના પડેનાનો છે એટલે અમુક પક્ષના મમતમાં પરી વેહેમાયેલાઓની કદાહી ટિપ્પિયી તેઓ મુખત હતા.

૧૩ ઉપર પ્રમાણે મૃદતારદીયો ખરો ઉદ્દેશ નહીં સમજવાથી, પાઞ્ચથી-નેતો સ્મર્ય પ્રેરથી મહાજ્ઞ થયેલો અર્થ મધમેસનો કરવા માઝ, નિર્ણયમિત્રુએ જે "સમુદ્રયાત્રા"ને ખલ્લે "સમુદ્રયાત્રી" કરી નાખેલ છે તે વાંચેર થયો દેવો તો આશ્ચર્ય નહીં, પણ એ "સમુદ્રયાત્રી" વાંચે પણ કનિષ્ઠત્વમાં લલિધાતીનો કુમી મરવાનો ધર્મ નીચ્છા એવો અને તેના પાપીતો માન મેતુદ્ધાન કરી આવનાનો ધમ હશે તેને નાચ પાડી ચકાવે તેમ છે જુદા-તારદીયના મૂળ લોકનો ખુલાસો થઈ ગયા પછી તેના અર્થચીન બીજા થયેલા લેખકેના ઉતારાની ચરચા અપેક્ષિત રહેતી નથી.

(૨) આદિત્યપુરાણમાંનો કહેવાલો લોક

૧૪ આ લોકની સમ્પરચના આ પ્રમાણે છે —

દ્વિવસ્ત્રાભ્યો દ્વિ નો યાદુ
શ્રોતિતાસ્વામિ સમદ્

તેનો શબ્દાર્થ એવો થાય કે "સમુદ્રમાં વદાણમાં મુસાફરી કરનાર દ્વિજન (પ્રાયશ્ચિત્તથી) શુદ્ધ કરાયા પ્રજી (ધણ્યમાં યા સાતિમાં) દાખલ થયું" અર્થાત્, એ પ્રમાણે દાખલ થવાનો ધર્મ હતો તે ધમ કલિમાં વળ્યું છે પણ મૂળમાં "સમુદ્રયાત્રી" પાપ દત્ત અને તે માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કરાવીને સાતિમાં લેવાનો ધર્મ હતો એવું કશું જ્યાં સ્મૃતિ, સ્મૃતિ છે પુરાણોમાં જ નહીં ત્યાં એને વળ્યા ન વર્જવાનો પ્રસંગ જ રીતે આવે. આ લોક આદિત્યપુરાણનો કહીને હેમાદ્રિએ ટાંક્યો છે, પણ એ પુરાણની મૂળ નજીબેની મળતી નથી, અને કાશીના વિદ્વાન પતિન્દ શિવકુમાર શાસ્ત્રીની જુવાની કાશીના સમેડિનેટ જડજની કોઝના મુ. ના. ૬૮ સને ૧૯૧૦ માં, લેવાયેલી છે તેમાં, એમણે નખા યું છે કે "મારી પાસે જે (દસ્તવિખિન્દ આદિત્યપુરાણની) મર્ત છે તેમાં હેમાદ્રિના ટાંકેલો લોક નથી" દેમાદ્રિએ ટાંકેલા અવતરણ સજરે આ બનાવ કાઈ આશ્ચર્યજનક નથી હેમાદ્રિના પ્રાયશ્ચિત્તના વિદ્વાન તત્ત્વ, પતિ પ્રમથનાય તર્કબૂધજ પ્રસ્તાવનામાં કહે છે કે "મનુ અને બીજા મયકર્તાઓમાંથી હેમાદ્રિએ આપેલાં અવતરણો તે

અથવા જાતા નથી, અને એક એ દાખવામાં નહીં પણ એવા કેટલાક અવતરણોમાં ” આથી ઘણું સંબંધિત છે કે આદિત્ય પુરાણનો કહેવાતો લોક ખરેખર હેમાદ્રિનો પોતાનો જ બનાવેલો હોય. આ લોક માટે હવે આથી વડુ ખુલાસાની જરૂર પડી ન જોઈએ

આટલી ચરચાનું પરિણામ.

૧૫ આમ છતાં ય બૃહન્નારદીય તથા આદિત્યપુરાણને નામે હેમાદ્રિએ ચવાવેલ લોકોનો ખરો અથ આપણા લાઘવોએ ભ્રમિત બનીને, આફ્રિકા-જાપાન-હિંદનો કિનારો વગેરેમાં ફટકો સમુદાયન ચાલતું હતું તેને ચાલતું રહેવા દઈને, જે રાની બેસાડ્યો, છે, તે ખરો હોય અને એ ઊપપુરાણોનું વર્ણન ધર્મનિર્ણયમાં, સ્મૃતિની બરાબરનું હોય તો પણ, તત્ત્વાર્થિકમ્ ૧૬ મે પાને કહ્યું છે કે,

‘એ બધાનો અમે નીચે પ્રમાણે જવાબ આપીએ છીએ એ કે ટાઇ બાબતમાં જ્યાં આપણને કોઈ સ્મૃતિનો લોક માન્ય પડે, ત્યાં જો આપણને તેનાથી બિન વેદનો મન માન્ય ન પડે તો, તેટલા વખત માટે, કંઈ પણ અચ્છથી મુક્ત તે સ્મૃતિના આધારમાં વેદનો મત્ર છે એમ આપણે સનાતનીથી અનુમાન કરી ચકીએ પણ જો લાગ્યે તો તેનાથી બિન વેદનો કોઈ મત્ર આપણને માન્ય પડે તો, સ્મૃતિનો આગનો સ્ત્રોત સત્તાપૂર્વક નથી, એમ ગપ્પા વિના વાવશે નહીં આ પ્રમાણે વેદમાં તેનું મૂળ દેવાનો બધો સહન દૂર થવાથી, આપણને એનું અનુમાનપર આવવાની ફરજ પડશે કે, તે સ્ત્રોત કંઈ બીજી દાખલ થયો છે અને આ પ્રમાણે વિરાધી વેદનો મન માન્ય પડ્યા પછી કુદરતી રીતે આપણને એનું માનવું પડે છે કે સ્મૃતિમાંથી જે વિચાર આપણે લીધા હતા તે ખોટો છે, અને આ ઉપરથી આપણને એનું કમ્પ્યુટરમાં ફરજ પડે છે કે પેહેલી રખત જ્યારે આપણને સ્મૃતિનો સ્ત્રોત મળે ત્યારે પણ આ વિચાર ખોટો હોવો જોઈએ સાવારણ અનુભવથી પણ આપણે જોઈએ છીએ કે જે માણસ ખોગ અને ખરા રૂપેયા વચ્ચે ફર સમજી શકતો નથી તે ખોગ રૂપેયાને ખરા તરીકે વાપરે છે પણ આ ઉપરથી એમ અનુમાન થતું યા કે ખોગ રૂપેયાને ખોટા જાણવાની શક્તિ આપ્યા પછી પણ તે ખોટાને ખરા ગણીને લેવાનું એ વાપરવાનું કાયમ ગમશે ”

આ પ્રમાણે સમુદ્રસફરને માટે આપણને શ્રુતિસ્મૃતિના આવાર બધા રૂપમાં મળ્યા છે, જ્યાં આપણા વડિનો, જે આપણા મતા ધર્મઉપરની શ્રદ્ધામાં વડુ દબાવતા, તેમજો આફ્રિકા જાપાન વગેરે જોડે તેમજ આહીના દરિયાઉપર પણ સફર વગરવાધે આવું ગમ્ય છે તેથી, સુગપાનિ પગલે જ સમુદ્રસફર વિરૂદ્ધ, કનિવલ્ય જેની સ્મૃતિઓના ખોટા અર્થ થઈને જે નીતિ અને વિચિત્ર બાધ ઉભો દરાયો છે, તેને અનુસરવાનું કંઈ કારણ નથી આ સ્ત્રોતો તેના ચન વેના અથમાં તો ખોગ રૂપેયા જ છે, એવું જાણ્યા પછી જે માણસ તે ચનાવે તે નુરો મરે છે

પ્રેક્ષક એડ્રોલોથ ૨ ૮-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

૧૬ પરિણામે આપણુ ધર્મ કર્તવ્ય એ હરે છે કે મેન્ડાન (પદાર્થો ખોલે છે તે મેન્ડે પકાવેલાનું) બનણુના દોષ માટે પ્રાયશ્ચિત્ત લઈને શુદ્ધ થયેનાં ભાઈ બહેન હોય તેમને આપણે પકિત પાવન કરવા જ જોઈએ.

ધર્મચાર્યોના નિર્ણય.

૧૭ સવત ૧૬૨૯ પેટેના અધ્યક્ષર પિયધિકારી સ્વામીએ (મદારાજ હોનકરના સરસુના) ગણેશ સીનારામ શાસ્ત્રીને પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને યાત્રિમાં લેવરા પા દેના.

સવત ૧૬૨૯ ચૈત્ર વદ ૯-ઓમવારે મુકામ નડિયાદ ખાતે ગુજરાતથી ન્યાતિર્મ-ગંધીશ્વર સ્વામી કેશાસાનદે પુરોહિતમાનદે દરાવ આપેના છે તેમા (૧) કૃષ્ણરાવ ગોપાલ દેશમુખ તથા (૨) નાગચણુબટ આપુલ વિનાયક જઈ આવેના હતા તેમને પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને સવયા વ્યવહાય દરાવ્યા હતા.

શાગદાપીઠ સકરાચાર્ય સ્વામી રાજરાજેશ્વરાશ્રમે પોતે " પર્વટનમીમાસા " લખી છે તેમા પણ, એવો જ નિર્ણય છે.

એમના પત્રીના શ્રીમન્માધવતીર્થ સ્વામીએ આઠી રાજકોટ મુકામે વિનાયક જઈ આવેના આપણા પ્રતોરાભાઈ પાર્શ્વનિપ્રસાદ વિશ્વનાથ ભટ્ટને પ્રાયશ્ચિત્તથી શુદ્ધ કર્યાં તથા તુરન જ શ્રીચંદ્ર મૌનેશ્વર સહિત આચાર્ય મદારાજે પોતે એમને ત્યાં પધારી શિક્ષા લીધી હતી અને અન્ય પ્રસંગે પણ પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને તેવા ભાઈઓનો યાત્રિમાં પુન પ્રવેશ કરવો યોગ્ય છે એવા નિષ્કૃષ્ણ તેઓશ્રીએ આપ્યા છે *

લેખકો માટે

દેવળ સ્વતંત્ર લેખોની માગણી.

૧ હિન્દના સ્વાતંત્ર્યચળનને પોષક એવા દષ્ટિમિન્દુઓથી અભ્યાસને પરિણામે તૈયાન કરેલા રાજકીય નિરણયો.

૨ માહિત્ય, નિજ્ઞાન અને ઇતિહાસનિયયક સ્વતંત્ર લેખો.

૩ ઐતિહાસિક કે સામાજિક સ્વતંત્ર દૃઢી વાર્તાઓ.

ઉપરોક્ત વિષયક લેખો 'અમાલોચક'ના ઓગર્માં ઓછા આઠ પાના બેટના હોવા જોઈએ સહુ લેખો મુદ્દય આપીને પણ પ્રકાશનને વિક્ષેપના સડા હાક માટે ખર્ચી લેશોએ કેવલ અભ્યાસીઓ આે સ્વતંત્ર લેખકોએ જ પા ૧૫૬૨ કરવો.

૧જો અભણીયગમ ગોરધનગમ ત્રિપાઠી, મોરારજી બીર્જોસ ન ૨

ગીગામ, મુખ્યાર્થ ન ૪

* રાજકોટ નાગર મિત્રમંચ ' પાએ તા ૭-૮-૧૯૨૧ રવિવારે આપેલ આખ્યાન.

અભિજ્ઞાન સાકુન્તલ (૨૫ ડિસેમ્બરનાતકૃત) ૨ ૨૦૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ખીજ ખોડ પૌરવ વશમા છે પણ પાંડવોની વિજયકથા રચવાના હેતુથી લખાયેલા ભારતમા તેમના કુટુંબના સરમરણો વિશ્વાસપાત્ર અને તાજ હોય એ અરવાભાવિક નથી, એટલે તે સરમરણોના કાન માટે આ ખોડ પૌરવ નશાવલિમા ન જ હોવી જોઈએ

મહાભારતના યુદ્ધ પછીના રાગઓના રાજ્યકાનનાં વર્ષો પુરાણોમા આપેલા છે, પણ તે તદ્દન ખોટા લાગે છે વખત છે એ તે રાજ્યકાનના વર્ષો ન હોય તે ગાળઓની છદ્મીના વર્ષો પણ હોય પણ ઇતિહાસક્રમ નક્કી કરવા માટે એ તદ્દન નકામા છે

૨૫૦ વર્ષમા ઇગ્નના રાગઓની નશાવલિમા રાગ દીઠ સરાંરેશ ૨૫૨ વર્ષની આવે છે અને આપણે ત્યાં એથી વધારે નહિ આવરી જોઈએ છતાં પુરાણોમા આપેલા રાજ્યક્રમમા એથી ઘણી જ વધારે સગરેશ આવે છે લખના તરીકે અગ્નિસત્ત્વથી ચદ્રગુપ્ત સુધીનો રાજ્યકાન આ પ્રમાણે આપ્યો છે

ગૌતુનાગ વશ

અગ્નિસત્ત્વ	૨૭ વર્ષ
વશક	૨૪
ઉદ્દામી	૩૩
નદિવર્ધન	૪૦
મહાનદી	૪૩

નંદ વશ

મહાપદ્મ	} ૧૦૦
સુકદ્ય	

મૌર્ય વશ

ચદ્રગુપ્ત

૨૬૭

આ પ્રમાણે જોતા દરેક રાગની સરાંરેશ ૩૮ ૧૪ વનની આવે ખીજ ભરોસાદાર આધારપરથી ચદ્રગુપ્ત ને અગ્નિસત્ત્વ વચ્ચે (૫૦૦-૩૨૨) ૧૭૮ ના ઘઈગણ તે આપણે જોયું અને તે જોતાં સરાંરેશ ૨૫-૪ ની આનવા જાય છે

આ ઉપરથી ૨૫ થી વધારે વર્ષની સરાંરેશ આપે એના રાજ્યકાનો ખોટા છે એમ સ્પષ્ટ નાગે છે અને અસનના દીર્ઘાંતુ જોતા ૨૫ વર્ષની સગરેશ બરોગર છે એમ લાગે છે સીમાચિન્હ ૪ થુ.

પુરાણો નિરે આટલું ધ્યાનમા રાખી તેમાં ઇતિહાસક્રમના સાનનો શા ગ્યા છે તે જોવા જઈએ તો પહેલો પ્રિચાર મૂન લેખકના સમયનો કરવો જોઈએ ૫૫ નેમિયારણ્યમા સૌનકના સત્રમા બધા પુરાણો વચાયા તેના સમયનો આવાર તેમાંથી જ મળે છે

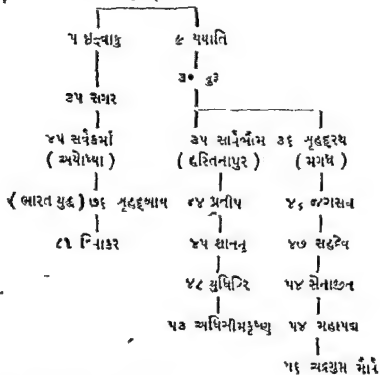
(૧૦) મત્સ્ય ૨૭૨.

ચેરેજ ફ્રાન્સે અન્ડર ઍન્શીયન્ટ હિન્દુ લૉ ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

તે વખતે અધિષ્ઠીત કૃષ્ણ ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં, દિવાકર અયોધ્યામાં ને સેનાશત મગધમાં રાજ્યકર્તા હતા. ૧

હવે આ ગણઓની વંશાવનિ જોઈએ —

૧ દશ^{૧૧}

આ પેઠીઓ જોતાં અધિષ્ઠીતકૃષ્ણના સમયમાં પ્રતીપ સુધીની વાતો કુડ૨માં જ દિનરી આરી હોતી જોઈએ, અને તેમાં કુરુ સુધીની વાતોનાં સરસરજો કયા તે કવિઓ કે આગ્રહોને મોટેથી કે કુતોગનાં આખ્યાનોથી સમાજમાં પ્રચલિત હોવાં જોઈએ, અને તે પેઠીની વાતો માર મોટા બનાવોની દતકથાઓને રૂપે જ ગહેતી હોતી જોઈએ. ૧૨

(૧૧) સુત — કવિઓ આ મયિરોમ ૬૨૨ દમણ સગર મે છે અને તેના સમયમાં તમે આ મદાન ચાના અધિવેસનમાં રો પા છે આના તમ વપ પુષ્કરમાં ગયા, અને જે કુરુને ને દગદ્ગીમાં ગયા છે.

કવિઓ — નન ! મા તો બ્રહ્માદત્તો ઇન્દિદાસ થયો હવે નરિ બના ત તસબધી મ્હો અરય પ૦,
' મધ્યેમાં રમ્ય બરોચામાં હાન પિવાર છે મત્ત્ય ૨૭૧. જાડુ ૨૭૨-૨૭૩-૨૭૪-૨૭૫
Pargiter Dynasties of the Kali Age

૧૨ આ લેખમાં ભારત યુદ્ધ પેઠીની વસાવણિ અને તેના ક્રમના આપા માટે Matsya Puran (Panini Office) ના Appendix VI આપેલા કાઠાપર આધાર રાખ્યો છે અને તેમ જ Pargiter's Genealogy of the Purana J R A S (1910) & Dynasties of the Kali Age મા આપેલી વસાવણિની પણ મદદ લીધી છે.

ધર્મશાસ્ત્ર કે યથાનિ જોડે પેગંઓને સાધવાના પ્રયત્નો બધા કાળપનિક છે એમ લાગ્યા વિના ગેહેતુ નથી

અધિભીમપુત્રાથી માણીને ઇ સ ૪૦૦ સુધીની વસાનિ તથા હરિકનો પુગ છોમા વખતે વખત પાચ પચાસ વર્ષના અંતરમા જ ઉમેરનામા આવી દેની જોઈએ, અને તેથી તે વડે અશે હરેસાદાર જ મનાની જોઈએ

ઉપર આપેલા ૪ મા રીમાચિન્દનો સમય નક્કી કરના માટે મેનાજીતથી અદ્યુષ્ઠ વચ્ચેના રાજ્યોના રાજ્યકાનનો વિચાર કરવો જોઈએ

બૃહદ્વચે મગધનું રાજ્ય સ્થાપ્યું ત્યારથી તે આશરે ઇ સ ૫૩૫ પછી શુભનશનો અસ્ત થયો ત્યાંસુધી મગધ આર્યસંસ્કૃતિ ને સત્તાનું કેન્દ્રસ્થાન રહ્યું હતું, અને પરિણામે તેના ગજઓની વસાનિ અને તેને લગતો ઇતિહાસ વધારે ચોકકસ રીતે સાહિત્યમા ગ્હો દોવો જ જોઈએ તે રાજની સુદ્ધ પછીની વસાનિ આ પ્રમાણે છે

મગધ—બૃહદ્વચનશ-મત્સ્ય પ્રમાણે

૪૬ જરાસંધ

૪૭ સહદેવ

૪૮ મોમાધિ

૫૪ સેનાજીત

૫૬ શિપુજય

૯૪૦

પ્રલોત્તનાગ.

૭૦ રાઘવ

૭૩ અજક

ઐશુનાગ વશ.

૧૩૮ વર્ષ

૭૪ શિશુનાગ

૭૬ અજત શત્રુ

૮૩ મહાનદી

૩૬૦ વર્ષ

નદવ ગાં

૮૪ મહાપથી

૮૫ સુકદ્મ

૧૦૦ વર્ષ

મૌર્ય વશ.

૮૬ અદ્યુષ્ઠ

૧૫૩૮

આ પ્રમાણે ૩૮ રાજ્યો માટે ૧૫૩૮ વર્ષના કાન સુકાય છે એટલે સરાસર રાજ દીક -સગનાગ ૩૮ ૪ની આવે પછી ૨૫ વર્ષ ગણતા ૬૭૫ વર્ષ આવે આ જોતા પુરાણો સહદેવ ને મહાપદ્ય વચ્ચે ૧૦૫૦ વર્ષ મુકે છે તે ખરૂં લાગે છે

(૧૩) કેટલી પ્રતો ગ્રામ રાજ્યો મેનાજીત ને શિપુજય વચ્ચે ૧૨ રાજ્યો સુધી છે અને બધા જીને વધા ૭ ૨ ગાન છે

— ઉપાનત (સચિત્ર નવવક્રથા) ૪૨-૦-૦ એન.એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઇ ,

સોમાધીને સેનાજીત વચ્ચેના ફોરાજઓ માટે ૧૫૦ વન કની નાખીએ તો અગ્નિમ કૃષ્ણને સેનાજીતનો અને યુગલની નમિપારણની આદિતિ સમય (૪૦૫૬૦૦) ઇ. પૂ. ૧૦૦ થી ૧૩૦૦ માનો આવે

સ્મીથ આથી પણ ઓછો કાન થયો હોય એમ ધાર કે ૧૫ પુરાણો આપેના પરીતિન ને મહાપત્ર વચ્ચેન અન્તરમા સત્ય સમાયેલુ છે એમ લાગે છે ૧૫ આ ઉપગથી નીચના કોગે ઉપગની રામય

બૃહદ્વચનશ.

મહાભારત મુદ્દ-સહદેવ ઇ પૂ. ૧૮

૪૮ સોમાધિ

૫૪ સેનાજીત ૧૨૦૦-૧૩૦૦

૬૬ ગિપુત્ય

૭૦ } પ્રલોતવશ ૮૫૦૦-૯૦૦૦

૭૩

સિશુનાગનશ.

૭૪ સિશુનાગ ૬૫૦-૭૦૦

૭૬ અર્જતશત્રુ

૮૩ મહાનન્દી

નદવશ.

૮૪ મહાપત્રી ૪૦૦

મૌર્યનશ.

૮૬ ચદ્રમ ૩૨૨

—અપૂર્ણ

નોંધએ છીએ

૧ અગ્રેષ્ઠમાધી મુદ્દ મારા ગુજરાતીમાં ભાષાન્તર કરી શકે તેના સાહિત્યપ્રિય લેખકો કૌં? આ બીજા ભાષા 'સરકૃત' હોવી નોંધએ

૨ અગ્રેષ્ઠમા રનતન પત્ર વવહાર કરી શકે એવો પ્રમાણિક, ખતીનો અને મહેનતુ કનાઈ

—મળેા મેનેજર, ગમાલોત્યક, મુબારક ન ૪

(સારના ૧૫ માગા સુધી)

(૧૪) Smith p ૪૦ (૧૫.) આ લેખનો વિનામ બી. તે ૧૧ પ્રમાણ રા આરમ્બને - ૩૨ (૮૦૩, ઇ. પૂ. ૧૬ છે History of Antiquity, IV 76

રે ! થાકી ગયા હિન્દી જનો.

લેખક — રા રમણીયરામ ગાયધનરામ ત્રિપાઠી

૧.

ક્રોધ કહે 'ઝોહો થયુ ! મિરાઈરો ! સતોષ થ્યો !
ધીરે ધીરે આગળ જશુ, ના ધૈર્યે કે ગુમાનજો !
વિશ્વાસ ને સહકારથી સિદ્ધિ બધી તમ પામજો,
પણ હાય હા ! આણુ મુણી થાકી ગયા હિન્દીજનો

૨

શુ દુ ખ કે શુ ત્રાસ કે શુ ધૈર્યને અવધિ નથી ?
પરો થયા ' ધીરજ ધરો-ધીરા બનો ' પાકો ભણ્યો,
યુગો થયા સતોષ ને વિશ્વાસના વચનો સુણી,
રે હાય હા ! થાકી ગયા મુજ ભાડુ હિન્દીજનો

૩

દિનમ દિગે ન્યા ' શુ થશે ? ' ' હા, શુ થશે ? ' ' શુ શુ થશે ? '
' શા કાપદા આ દેશને લાજુ બે પછી કે બાધને ? '
કે ' જીને શા ત્રાસથી જકડાઈને મરતુ થશે ? '
ચિન્તા બધી એવી જધી કાઢ ગયા હિન્દીજનો

૪

કળિકાળ ગો જાગ્યો હજુ મુજ દેશમા આપી રજો ?
નિર્દોષ કે એવા જનો મુજ દેશના માર્યા ગયે,
કકળા ઉઠ્યા તો પણ નહિ આત્મા જરી જેહના
એ દ્રોહીધી કે હાય હા ! થાકી ગયા હિન્દીજનો

૫

આ દેશના ધર્મોજનોનો ધર્મ રે અવજો થયો !
ક રનાય કે કે લોભમા, કે મોહમા કે ક્રોધિમા,
અમસ બની નાહી રહ્યા ને ધર્મને અળગો કર્યો—
કળજીગના અવતારથી થાકી ગયા હિન્દીજનો

એપ્રિલ ૧૯૨૦,
મુઆઈ

}

ઈસ્ટરનો તહેવાર.*

લેખક — પ્રો કાન્તિલાલ છગનલાલ પટ્ટા, એમ એ

ઈસ્ટરની રજાની શરૂઆત મ્હે સુઝવારથી કરી એક અકાડીક બહુ સારી રીતે માન્યુ-
નાતાવના કરતાં પણ કેટલેક અરો વધારે સારૂ મ્હને વિશ્રામની જરૂર વધારે હતી તેથી તેમ
લાગ્યું હોય કે આઠ દિવસનો વિવિધ પ્રોગ્રામ વધારે સારી રીતે અમનમા મૂખી રાકણો
તેથી હોય

મુઝ — ટપા : લખીને બધારે “કુ. રીફોર્મ રેસ્ટોરા” મા જમ્યા વનસ્પતિ-આહારનું
આ લખીતું ઉપાહાર-ગૃહ હોમર્નમા આવેલું છે પહેલા ત્યા જવાનો પ્રસંગ આ થો ન્હોતો
ખોરાક એકદરે સારો ને કાર્થિક સસ્તો મળ્યો એની ખાસે “ગેમીજ” (Gamages)
ની પ્રખ્યાત દુકાન છે, તેમાં બધી ચીજો મળે છે, ખાસ કરીને રમકડા, યેનો, રમતગમતનો
સામાન વગેરે ત્યાથી “એરોપેન” ના રમકડા ખરીદી સુગાઇ રાના ક્યાં તે પડી “વાટર-
મેન ફાઉન્ટેન” વાગાની દુકાને ગયા દુકાન સરસ, વ્યવસ્થા સગસ, બહાર બહેરખમરની
આરીમા નીતન કરામતવાળી રીતથી આઠાણ પૂરે મિનિટની બદર, બે પેનની નીબ
અની આપી, એકમાથી શાહી સુતી હતી તેમા ગમરનો દાટો બદની આપ્યો, ને મ્હારી પેન
સાફ કરી આપી એ ઉપગત ધણી પેનો અમને બતાવી ! રમગના દાટાનો એક સિગ્ન
આપવો પળો બાકી બહુ મશ્ત ! !

ખાસે વન્ડનનું મ્હોટામા મ્હોટું Picture-Theatre છે બહારથી જોટલું બન્ય છે તે
કરતાં અદર વધારે છે તથા ૧૧ ઉપર ૭૦ લાખ રૂપિયાના ખર્ચે નાટક માટે બધાવેલું ૨૬૦૦
માણસ ભેગી શકે એનું મ્હોટું છે નાટક માટે મા. મ્હોટું પણ એને હવે મિનેમા આવે છે
London Opera House હવે રટોન થિએટરને નામે નધારે ખાતડું છે કા ધુ કે
એનો માનેક Stoll (સગ છે) આ ધધામા બાહેસ ગણાય છે સારામા સારા ફિલ્મો
ખરેલા એ મેળવે છે તે દિવસે મેરિ કોરેનીની “Innocent” નામની નવનકયાનું એક
ફિલ્મ હતું, ને ખીજુ સર જોમ્મ બેરીની “The Will” (વગીઅતનામું) એ નવનકયાનું
હતું બે સારા ફિલ્મ નવું એ ગણાવું થિએટર જોવાની આકાંક્ષા, ફાઉન્ટેનપેનવાગાએ બચા-
વેના પૈમા, ને રજા-સંયોગે અનુકૂળ હતા ને અમે અદર ગયા અદરની રચના પણ બધું
સચ્ચ હતી ખારાપીના માટે કેટલાય ઓરગઓ હતા અદર બહુ ગમનગ કામ લાગ્યું
ફિલ્મના દેખાવો ધણી સરસ હતા, ખાસ કરીને કોરેનીની વાર્તાના કોરેનીની વાર્તાનું વસ્તુ સાદું
હોય છે અસાધારણ માનવભાવને તથા નૈમગિક પ્રેમ તથા પવિત્રતાને પ્રકટ કરનાર હોય છે
અન્તે કરણ હતો બેરીએ વ્યાપારી વનમર્થાથી ઉડુ સત્ય તારની સચોટ રૂપમા ચૂક્યું હતું

* ઉચ્ચથી લખાવેલો આ પત્ર કાઢ પ્રકટ કરવાની મૂળ ઇચ્છા રી લખાવેલો નથી. હવે તાલના
સામાય વાચક વનને લેહમા તરા પટ્ટોગેરી આદાથી પ્રગ કરવામા આવે છે - ચ દ્રસકર નમદાર કર પથા.

સસારદર્પણ (નાટક) ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ વિષાકી એન્ડ સપની, મુંબઈ

ગુરુવાર—શુક્ર ક્રાયડે-શહેરમા ઈસ્ટરની રંગ આજથી રહે-સોમવાર લગી વર્ષની
 વાનામા લાગી રંગ આ શરૂ ને શુક્ર બન્ને દિવસ હતા સરસ હતી તડખે મજાનો હતો
 આજે બપોરે વેસ્ટમિન્સ્ટર ઍબિમા જઈ પ્રાર્થના સાલણી ખાસ ચગીત સાલજી ન્હોતો
 છોકગઓ મેળા મળી સ્તોત્રો ગાતા હતા-એને Choral songs કહે છે-ઑર્ગનમા તેથી એક
 જણના સ્વરમા હૃદયને પનાળી નાખે એની નીમણ ને કામળતા હતા સાંજે સેન્ટ નિહાલસિંહને
 ત્યા ગયા હસન ઇમામને ત્યા એમને રોકાઈ રહેવું પડ્યું એટલે બે કનાક મિસિસ સિંહ સાથે
 વાતો કરી સિંહના જીવનની કેટલીક વાતો જાણી પડતા પાછળ એ ને પોલક ધણુ કામ
 કરે છે-જુદી જુદી ગીતે સિંહ શિયાળામા હિન્દ જનાની તૈયારી કરે છે ક્યા વધારે
 ઉપયોગી કામ થશે એ સનાન છે મહેને ને મિસિસ સિંહને લાગે છે કે અહીં એવું કામ
 કરનાર બીજે કોઈ નથી, તેથી પાછા આવી અહીં રહેવું સાફ છે મહેને તો એમ પણ લાગે
 છે કે હિન્દમા પક્ષાપક્ષીના ઝગડામા એ કટાણી જરો ને નિબૂળ પણ જાય . રાત્રે-
 રાત્રે નખને-સન્મુખભાઈ માથે આપણા સાહિત્ય-આપણા કવિઓ વગેરે ઉપર લાગી વાત કરી

ગનિ-પ્રખ્યાત મેડમ ટુસોડ ("Tussaud") મીણના પૂતળાનું પ્રદર્શન બેંચુ
 આખો દિવસ એમા ગયો હોડ ધણી હતી, પણ જોવાનુ બહુ હતું મજા બહુ આવી એની
 ૨૧ નિનિગની કીમતની ચોપડી-વાચી ગયો હતો, વણા દૂયકાઓ વગેરે જાણુતો હતો, છતાં
 એવાર હું ને સન્મુખભાઈ છેતરાયા "કેટવોંગ" વેચનાવાળીનું પૂતળું એવું આજેહુંન હતું કે
 હું પિસા વર્ષ એની પામે ગયો-પછી જ તે હાથી નહિ ત્યારે યાદ આ મુ કે આ પૂતળું જે
 પોનિસમેનના પૂતળા પાસે તો વણાઓ રસ્તો પુઝના જાય છે ને મહારા કરતાં ય વધારે
 "મને" છે ચાર મહોટા હોંઠામા નામાકિત સ્ત્રીપુરુષોના પૂતળા શોઠવા છે દૃષ્ટી ઉપરના વણા
 ખરા મહોટા લોકો આવી જાય છે મેડમ ટુસોડ એ ક્રાન્સના બળસાના જમાનાની બાઇ એનાં
 પ્રદર્શનનો સોમો વાવિક ઉત્સવ કેટલાક કાળ ઉપર ઉજવાઈ ગયેલો એની ચોથી પેઢીના પુરે
 (પ્ર-પ્ર-પૌત્ર !!) એનું જીવન વગેરેનું પુસ્તક લખેલું જે મહે વાચ્યું હતું હજી આ કળા
 એનાં વંશમા જ સારી રીતે જળવાઈ રહી છે એ વિરલ ભાગ આ ચાર હોંઠાના એકમા
 ફિંગરના સળા રાજાઓ-મહેલા William the Conqueror થી માંડીને આજ લગી !
 ગણીએ પણ-પોતપોતાના જમાનાના પોશાકમાં કેટલાક ધણાં સુંદર પુતળાં હતા રાણી
 મેરી ને વિક્ટોરીઆની મૂર્તિ સુંદર હતી આ એક હોંઠામાં જ વ્યવસ્થા હતી બાકીના ત્રણેમા
 ખીચડો-ક્રમ કે વ્યવસ્થા વિના કેટલેક સ્થળે ઘીઓઘીય ભરેલાં, પણ જોવા લાયક ખરાં
 ફિંગર, અમેરિકા ને ક્રાન્સના રાજપુરુષો, ઇંગ્લંડના ચોક્કા, કરિઓ, જીંઠા જીંઠા ક્ષેત્રમા મશહૂર
 ચયેલા મોટા માણુઓ ને સ્ત્રીઓ The Sleeping Beauty-મણે ખરેખર ઉવતી હોય ને
 છાતી શ્વાસથી હાલતી હોય એમ દેખાતું હતું રેનિસન, રાણી વિક્ટોરીઆ ને બીજા બે જણા
 પોતપોતાના અજ્યાસમુદ્ધમા કે કાર્યાન્યમા એકેના બહુ આકર્ષક દેખાતાં હતા સૌનું કદ, મુખ
 કપરનો લાવ, રંગ, વાળ, દરચની, કપડા-સર્વાંગે તાત્પર્ય હતા, ને તેથી આશ્ચર્ય થાય એમ હતું.

પતિવ્રતા સતીઓ (સચિત્ર) ૩ ૩-૦-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ.

આ આર હોનની બાલુએ ત્રણ ન્દાના ઓરડા હતા, તેના બેમાં નેપોલિયનના આર-
કેના દગ હતા વૉટરનુમા પકડાયેલી માડી જેવા જેવી હતી પુકળ ચિત્રો વગેરે હતા.
ત્રીજા ખંડમાં ક્રાન્સના બગવામાં પ્રખ્યાત થયેલ શિસ્તેદ કરવાનું થતું “ગિનોગી.” સાવત્રી
રાખેલું હતું, જેણે એટલો મોટો મોટો માથુસોના ગળા કાપ્યા હતા એનો એક નમૂનો-મોટેન-પણ
હતો જેથી તેના કામની સમજ પડે એ સિવાય અસનમાં કેડીઓને રીયાવનાના જે જે
યંત્રો વપરાતા હતા તેમાના ધણા ચિત્રો સહિત ત્યા હતા.

ત્રીજા ખંડમાંથી નીચે ઉતરી “પચ” એ જેનું નામ “*Chamber of Horrors*”
(“નાશગ્રસ્ત”) આપ્યું છે તેમાં મેં ઈંગ્લેન્ડના “નાશાનિત” ખૂનીઓ ત્યા અમારી સમજા
ખાત હતા દેખાવે કેટલાક ફૂર, કોર્ટ જગતી તો કેટલાક “મુદ્દસ્ત” હતા એના દેખાવ
વેળા માથુમોને રસ્તામાં આપણે મળીએ ત્યા કાર્ડ વિચાર આવે નહિ પણ એમના પરા
દમો “કેટલોંગ”માં વાળીએ ત્યારે જ એમની “મહત્તા” સમગ્ર જગતના નિકારક દેખાવ
હતો, પણ અંગ્રેજો એમનાથી પાંચિત હતા ને રસથી નિહાળતા હતા કેટલાક ન્દાના “ટુવો”
સાથ મોંઝા હતા ત્રીજા ખંડમાં એક વસ્તુ ચમકારિક હતી જે લખરી જોઇએ ફ્રેન્ચ
પોઇન્નાયકો બ્યારે કોઇ મોટા માણસને “ગિનોગીન” કરતા કે તરત એના માથાની
મીથુની આકૃતિ કરી લેવા મેડમ ટમોડને દુકમ કરતા આ ત્રાસદાયક કામ એ જાપડીને
કરતુ પડતું, કારણ કે આનાકાનીનો અથ રોહ, ને દ્રોહની શિક્ષા ગિનોગીન આ પ્રમાણે નિમ્નતા
તોડીવાળા મરતકોની થોડીક આકૃતિઓ-તુછ, મેરિ એન્ડોઇનેટ, રૉન્સપીએગી, વગેરેના
કચ્છાજીજીક માથાઓ હતા સૌથી વધારે ચમત્કારિક *Marat*-જેનું એક ફ્રેન્ચ વીર મામ્મ
બાજાએ એના ન્દાવાના ટપમાં છરીથી ખુન કર્યું હતું તેનું એ જ હાલતમાં-ટપ-માં પૂતણું
બનાયું છે, ને મુખ ઉપરનો લાવ-રિમય-દર્દ-નિરાસા મિશ્રત આ કળાના એક વિજય
સમાન લાગ્યો.

પણ આ ખાતી બહાર નીકળ્યા ત્યારે મનને કાંઈક નિરાંત થઈ બહાર એક કલ્લો
મોટો ખેડ હતો, તેમાં-આખા પ્રદેશની શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓ હતી દસઞ્ચારેક ટેબલો-મનોહર,
અસરકારક અને અનુરૂપ લાવને ઉત્તમ રૂપમાં પ્રકટ કરનાર, એનાં કેટલાંક પોસ્ટકાર્ડ ચિત્રો
શીર્ષા છે ને મોકલ્યા છે પણ એમાં મૂળની સોમા ભાગની ખુબી પણ નથી ખાસ કરીને
મેરી *Queen of Scott* નો વધ, ટાવરમાં બે નિર્દોષ નિર્દાષીન રાજકુમારોનો વધ, તાજ
જૉન પામે *Magna Charta* ઉપર કરાવાવેલી સદી નેપે વિચનના યાગ પામે વેનિગટ, ૧,
મેક્સનનું મરણ, સિન્ડેરેલા, *Babes in the Wood*, અને વિક્ટોરિયાને માઠી મજા
નિવેદન-એ બધું ગમ્યાં એ ભાગ ફરીથી જોવા જનાનું મન છે.

પ્રદર્શનમાંથી બહાર નીકળી પાસેના રીજન્ટસ પાર્કમાં ગયા, ફરવાથી પગે મરગી આત્રી,
ખામની લીવોનરી, ને સરોવરનું સુન્દર નાવકોડા જોઇને આનન્દ થયો કોઈ સવિવાર માગવાનું
આ સુન્દર રથજ છે એટલી તોમ કરી આ પાકના આ ભાગમાં મહેતાં ગયો ન્હોતો.

કર્તાપત્રો કેકારવ ૩ ૪-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઇ

રવિ —રહવારે પદ્મિ ખીલુમા ફર્ષો, સન્મુખભાષ્યએ છાત્રી લીધી બપોરે ધરમા વધુ છાત્રી લીધી રજીત બપોરે આવ્યો શરીર ખૂન સાફ થયું છે આંક નિવસ એ “સ્વાનિક” રહી આવ્યો કહતો હતો કે અર્ધા બૂખ્યા રહેલું પડતું હતું મેં કહ્યું કે એ ત્હને એટલું બધું સહુ છે કે ત્હારે રોજ એમ જ રહેતું પડે એમ ત્હારા હિતને ખાતર ઇચ્છવાનું મન આવ્યું છે ને કનાકે મિસિસ નાઇટના હારમોનિઅમ ઉપર ગાજ્યા રજીત ને નાયકે પણ ગાયું રહ્યો “બુ હૉલ”મા એક પ્રખ્યાત પુસ્તકની ફિલ્મ જોઇ જોશમ કે જોશમલી “*Three Men in a Boat*” કરીને ચોપડી છે તથા લન્ડનનામીઓ-દોરનો-રોજના વૈતરાથી કેની રીતે કટાણે છે, પછી ઇસ્ટરની રજા ભોગવના એક હોડીમા એવી ટેમ્સમા જન છે, સા તોફાન, ગડગડ, વગેરેનું પહેનથી છેલ્લે સુધી બહુ હસાવનાર વર્ણન છે હસવાથી ફાયલો થાય છે, ને હસનાનો-સાર ને પેટ ભરીને હસવાનો લાગ મળે તો ચૂકવો નહિ, એ માન્યતા પ્રમાણે મળે નહુ ગમ્યુ મિસિસ નાઇટ કહે છે કે ફિલ્મ કરતાં ય પુસ્તક વધારે સાર છે વાંચીશુ ત્યારે બીજે શો ઉપાય ધણા લોટા રજા ભોગવે એવે, આ કાળ છે એટલે એ ફિલ્મ અત્યારે બહુ સમયોચિત છે

સોમ —લન્ડનની બીજી એક પ્રખ્યાત જગ્યા જોઇ *Hampton Court* ટેમ્સને તીરે, બહુ સુંદર સ્થળ હજારો લોકો ભેળા થયા હતા જતી વખતે ટ્રામમાં બહુ વખત ખોલો, “બસ”મા પાંચ આવતા ફક્ત એક કલાકે થયો ધરથી રહેજ ૧૫ માઈલ હશે આંકમા હે રીના બળવાન સચિન કાર્નિનય વુલ્ફીએ બધાવેલ આ મહેન આખરે રાખતે “બેટ” આપવો પડેલો હજારેક ઓરડાઓ ને સુંદર બાગ બગીચા, તળાવ, પુવારા, નહેરો, વગેરે છે ઓરડાઓમા હાન સરકારી પેન્શન ખાનારા વગેરે રહે છે, બાકીના ચોડા જોશ માટે ખુલ્યા છે બીજા બર્થોર્જની પછીથી કોઈ અંગ્રેજ રાજ્યએ એનો ઉપયોગ કર્યો નથી મહોટા મહોટા ઓરડાઓમા હાન તો ચિત્રો જ જોવાના છે, તેમાના કેટલાક પાંચ છ સડી સુધી જળનાઇ રહેલા છે ચિત્રોની બનરથા સારી નહિ, ત્રિપથ મહોટે ભાગે ધર્મ, પુરાણનો સ્તંભાર, કે ગજગ્રસગ અથવા રાજમનુષ્યો તેમા નેનરની “*Hampton Court Beauties*” અને એથી ય જૂના બીજા ચાર્લસના દરબારની લેલીની “*Windsor Court Beauties*” ની ચિત્રમાળાઓ નિખ્યાત છે તે ઉપરાંત દિવાલ ઉપર ને મીલિંગ ઉપર ગ્રીકપુરાણનાં જોવા લાયક ચિત્રો પ્રચંડ જગ્યા ઉપર દોરેલા હતા. રેશમી પડાં ઉપરનાં ચિત્રો-*Tapestries* બહુ નિરમયનારક લાગી સંકાઓ પહેલા આ મહાભારત કામ કેમ થઇ શક્યું હશે એ સમજવું મહેલ નથી ખરે ચિત્રકળામા યુરોપના મધ્યકાળે જે આપ્યું છે તે કદાચિત જગતના કોઇ દેશે કોઇ કાળમા આપ્યું નહિ હોય છતાં એ કાળનાં ચિત્રો યુરોપમા જોવાની તક અહીં કરતાં વધારે છે

બુધવારે એક પુરાતન, ૧૭૬૮ મા વાવેન દ્રાક્ષનતા છે-અત્યારે તો આ મહોટા ઝાંડ જેવી છે સકળ હતી જો કે કોઈક કુપજો દુડતી હોય એમ દેખાતું હતું “*બુધવારનામરી*” છે,

મારી વીસ વાર્તાઓ (સચિન-વાર્તાસંગ્રહ) ૩૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

જેની રચના બુનાગના મોતીનાગમાં બુનબુનામરી તની તેની જ છે-એના ઉર થી એ લીધી હતો-તેથી હું બુન વિના અન્ન જઈ સારો લગામા ન્યુરેનિઆમા પણ એ જ ચના હતી નવુ બહુ અનુકૂળ નોતી જરા વર્ષા, પુષ્કળ વાળા, કંઠા પવનના ઝપાટા ને ત કાને અભાન-જાતાં મગા બહુ આસી અન્નરુ જોનામા વખત મયો તેથી યાગોમા ધરે-છ ભર્તી સક્યા નહિ-જે કે મે કયાક તો ગાળ્યા હુને જ ઉનાજો બેસને ત્યારે વધારે સુંદરતા ધરે ને નહીની મેર પણ કરી સકાને

મગળ — મપેરે વર્ષા પડ્યો એટલે પ્રોપ્રામ ફર્વો “ નેશનન ગેંગી”મા પેરે ગા કંઠા ગાળ્યા-આન દંભા દૂકાનગર સ્વેરેતુ, ને’સનના જ્યસ્તભની પીટે મુન્નર મકાન, ને’સનનો સ્તમ ૧૪૫ રીટ ઉચો છે, એની ઉપર નેક્સનનુ ૧૬ રીટ ઉચુ પુનતુ છે સ્તભની નીચે નેક્સનના વિજયક્ષેત્રના કાસા ઉપર ચિત્રો (relief) ઉપમાવેના છે જે મોટા ટુરાગ ચાર પ્રચા સિદ્ધો આસપાસ છે

આ રાષ્ટ્રીય ચિત્રમંદિરો આરબ ૧૮૨૪ થી-એક સતી પૂરે થયેનો જુા જુલ વિન કારોના આ ખાનગી માનેકાનાં સમ્રોહો બક્ષીયથી અને પૈમાથી મળ્યા છે હાલ નાનગ ૩૦૦૦ ચિત્રો છે, જેમાંનો ત્રીજો ભાગ-અર્વાચીન બ્રિટિશ ચિત્રકારોનો “ ટેટ ગેંગી”મા છે, જે અહીંની જરા દૂર છે ઇરેનિઅન, ૩૫ વર્ગેરે જુદી જુદી શાળાના મોટા ચિત્રકારોની કૃતિઓ છે વ્યવસ્થા ઉત્તમ છે દરેક ચિત્ર એની સારી રીતે, ધખીવાર બહુ સુંબે કેમમા, દમોલા જોનારને બહુ ઉચુ નીચુ ન પડે એની જગ્યાએ, અને નિપયનુ નામ, ચિત્રમંત્રુ નામ ને કાગ, તથા એની શાળાનુ નામ-બેટ ડગનારનુ નામ એ સૌ નિગતો સહિત જો વેન છે કે એ ચિત્રો નિહાળવામા શ્રમ પડતો નથી કાચના નળીઆઓ ઉપરથી પ્રકાશ આપે છે બપેન “ કેટ નેંગ,” ચિત્રોના ફોટો જુલ જુલ કદના, ઉપરાત અમુક અમુક કાગે અમુક અમુક શાળા ઉપર વાળ્યા આપનાર જાહોસ માણુમો-જોરેથી, જેમ ચિત્રમંદિરો આ રાષ્ટ્રીયધનનુ સરદારુ યાદ છે, તે ચિત્રના અવ્યયોગીઓને પ્રકાશ પ્રેરણા તથા ઉત્સાહ મળે છે

મોટે ભાગે ધમના ચિત્રો કાઢરટ ને માતનાં વિવિધતા બહુ જ કેટનાંક ખરેખર અદ્ભુત કોઈક મોટાઇને લીધે કોઈ અગણિત વિગતોથી, કોઈ ભાવ ને ભાવનાથી, કોઈ ગતિ-તરેહ તરેહના છ આક સેમ ઉપરના ચિત્રો હજી સુરક્ષિત કેમ રહી શક્યા હુને ધણા મમ્મા નેમથી એ મા-મોટા-મોટા-નરા ચિત્રોને લીધો-કાઢરટ સમજ્યા છે

પાળ ફરતો ટેમ્સ-તોરે ફર્યો ચેરિંગ ક્રોસથી વેસ્ટ મિન્સ્ટર પુન ઓગળી પેરે પારડી પાર્કે દ-હાઉસના દશેન ક્યા મોટારી પાપે મેન્ટ ટામસ હોરિપટનનુ મોટુ મકાન ને પછી કેન્દરજરીના આર્યનિશપનો “ નેમ્મથ પેનેસ ” હતા

ગરે રજિત જમના આ થો હતો જમીને Palace Theatre મા ગયા એવુ ઉચે ચાંદિ બેસનાનુ હતું-જાણે આમમાનમા ચલ્યા “ The Down of the World ” કરીને (વિષનુ પ્રભાત) જાણનાના પૂર્વાધનુ દિનમ હતું ઇરેનિમા જનેય પાચ વર્ષે તૈયાર થયેલુ,

ને વાળો રૂપિયાનું ખર્ચ ૩૭ હજાર મીટ વાળું તેમણી કાપીકૃપીને ૧૦ હજારનું કરી બતાવ્યું તેથી સહેલ તથા ત્વરા મહુ જણાયા. દરેકો મનોહર હતા. એકમ છવ, બેસકે જે મોતીઝના જ્ઞાનત ધણા મગસ હતા આરભમા નજુ બાળકો રમે છે ને માની પાસે જઈ એને વાર્તા કહેવાનું કહે છે મા વિશ્વની જૂનામા જૂની વાત કહે છે જે પડદા ઉપર દેખાય છે આમ નાટક ને મિનેમા નરી ગીતે બેગા થયા બાળકોનું બોલવું, રમત ને અભિનય હૃદયસ્પર્શી હતા.

બુધ — મહારા અઠનાડીઆનો છેલ્લો દિવસ ખરેખરો બનાવ *Oxford* ને *Cambridge* ની *Boat-race* નો હતો. પટનિનો મ્હોટામા મ્હોટો વાણક બનાવ ૭૩ મી સરત હતી આઠેક દિવસ થયા બન્ને યુનિવર્સિટિના યુવકો મ્હાવરો પાડના આવ્યા હતા, ત્યારથી પટનિમા એ જ વાત ચાલતી હતી કેાઇ કહે હુ કેમિશન, કેાઇ કહે હુ ઑક્સફર્ડ. માઇ કહે આ જીતશે ને કેાઇ કહે આ જીતશે ને કેાઇ કહે એ હવા બેઠએ તેરી સારી હતી તડકે હતો ને પવન નહોતો ટેમ્સ ભરપૂર હતી, પાણી માતા નહોતા લોકો પાણુ ખાકો પેહનાં આની ઉમેતા કાા નાગે હમે ગયા, ત્યારે પટનિના પૂલ ઉપર ને બન્ને કડિ હજારો માણુએ, ડાહીના પ્રનાહની રહામે નાવ જરાના જા માઇન હેર લગી બન્ને માણુએ અસાધારણ રેલી હતી એમ આગના ઝાપા કહે છે પાચ નાગે પૂનની તરે બન્ને હોડીઓ હાજર થઈ પન્ને પક્ષના ગ્રમા જરા દરે હતો, તે હવેસાને નગીએ દેખાનો હતો ને બધા હવેસા એખા ખતે એકસરખાં હાલે ત્યારે રમ ચોખ્ખો દેખાતો હતો દેખાન આકર્ષક હતો પા વાગે પન્ને દોડીઓ તીંગતી પેડે છૂતી એમની પાછળ “એમપાયર”ની મોટોર-મોટ, બીજી મોટ, તેથી ય પાછળ ગ્રેફકોને લઈ જનારી આર ન્હાતી સ્ટીમરો એક જ હાગમા હતી સર-માતમા કેમિશન આગળ થઇ, ને અમ્હારી આગળ એ હાલતમા બન્ને પસાર થઈ દરેખીનથી ન્યાં લગી દેખાય ત્યાં લગી જોયા કર્યું પછી અમે પાછા ફરવા માંડ્યુ સ્તામાં બીડને પીચે વાગ લાગી, અને એક રથજે અટકતુ પડ્યુ, એ રથજે જ “મોટ-કનય” હતી ને જેણે જાહેર કર્યું કે કેમિશન જીતી કેમિશનનો વાપરો બધે ચડી ગયો કેમિશનને માન-તારા નાયવા ફૂવા લાગ્યા ડોળુ વબ્બ, સો વારં ગયા નહિ હોષએ તેટલામા ઝાપાવાળાં એ રિજીમની બૂમ પાડી ઝાપા વેવતા હતા ! શુ બીડ હતી સાધારણ રીતે અમે જ્યાં કમા હતા ત્યાં ઘેરથી પહોચતા ૧૫-૧૭ મિનિટ થાય આજે ઘેર આવતાં ૫૦-૫૫ મિનિટ ૪૪ ! લોકો ઉપરાન, મોટોરો, બમ, દ્રામ, માઇકન છતાં શાન્તિથી સૌ ચેતપોતાને સરતે-પડ્યુ ચુરનારે દાખમ્સમા વાગ્યુ કે ૧૬ મિનિટ ને ૪૫ સેકન્ડમા કેમિશન સરત પૂરી કરી-દાર્માં કેમિશન સ્લેજ આગળ, પછી *Oxford* આગળ અસાધારણ બગથી વળી કેમિશન હારમા આવી વળી *Oxford* આગળ નીકળી છેલ્લા બાર્નસના પૂન આગળ-૧૬ મિનિટ ૨૧ સેકન્ડે *Oxford* આગળ હતી પણ છેલ્લી ૩૩ મિનિટ કેમિશન લાગીરમ પ્રવાસથી જય મેળ થો મુકામે પહોચતી વખતે આખી હોડી ની નમાઇ જોડતે આગળ કેમિશન હતી તેઓનું કૌશલ ને *Grace* વખણાયાં છે, ને જીતને વાયક હતા એમ કહે છે. બન્નેની રીનિમાં એક લાજુ મ્હને પલ ફેર દેખાયો હતો કેમિશન વધારે કુશળ, સમર્થ ને *Grace* એકસરખા હવેસા નિયમસર શાન્તિથી ચાલતા હતાં *Oxford* નો ત્રમ વધારે હતો, ચાક્યા પૂણુ તેઓ નધારે છતાં આખી સરત અસાધારણ સરતોમાની એક ગણાઇ છે

ચરખાનો સ્વરાજ્યમંત્ર.

નેપક—રા મજબુતલાલ ઈન્દિરલાલ યાજ્ઞિક, બી એ

‘ સર્વ મૂર્ખ પ્રતિજ્ઞાની મૂર્ખમા મૂર્ખ પ્રતિજ્ઞાના—’અસહકાર’ના-વિન્યાસ પ્રસારનાર મરાઠા ગાંધીજીએ પરદેશથી દેશતીરે પણ મૂકયો સારથી ચરખા પુરાણનો મહિમા ગાવાં હોય છે અને આજે તો “ચરખાનો પ્રચાર” અને “સ્વદેશીનો વિસ્તાર” એ મે મુક્તિચૂન એ તરત્વની સનોટ બોધ છે કંક નેકો સમ કરે છે કે દુનિયાની રહામે ટકવા માટે ચરખા સ્થિતિમાન થઈ શકે નહિ અને મિત્રો એ જ માન બોધો અને મોટા પ્રમાણમા જાડમે એમને ચખાની નિશાની સગી રહેશે નહિ પરંતુ આરી જાતના બધા પે પ્રશ્નોનો પ્રચાર કરવામા અથગાજના નિયમો નામ નેવા જ બેઠાએ એવું નથી મહાધર્મને પ્રસંગે અથગાજનો અવિચાર એક મહાધર્મ થાય છે કેા રાજકીય કે ધાર્મિક મહાપ્રવૃત્તિના કાળમાં અથગાજનો વિચાર અકાલીન બને છે જેમ યુદ્ધ-ને લોકો માત્ર જીવનનિર્વાહ કરી રિનામોનો પરિત્યાગ કરના અને વિજયનો જ વિચાર કરના તેમ જ દેશના માનભૌરવ નગરના માટે આગેતા આ અસહકારના આધ્યાત્મિક મહાસમામ રખતે ન ઘટે રિનાસોના રહાન કે અર્થશાસ્ત્રોન વિચાર અમદારી રહામે તો દેશને અને દેશાધિમાન લક્ષ્ય પનોવતા ઇતુએ છે ત્યા ચરખાનો પ્રચાર અને સ્વદેશીનો વિનાશ જ ને સ્વરાજ્યના મહાસમામમા કોઈ પે ચાર્મ પાળનું મૂય નથી દેશમુક્તિના મહાપથમાં બધા પે બોમ નિર્માણ છે

દેશના પુણ્ય ખુટના માથા, દુષ્કાળોના કેર વર્નો રહ્યા અને દેશનો આધાર ખેડુન અસહકાર અગે, દુનમે દીતે શહેરો તરફ ચાલ્યો મિલેશમા તે દાખલ થવા લાગ્યો અને કુદરતી દુવા ખુલ્લી દવાને ત્યાગી, ધરમાર સના મૂકી, અક્ષયપાત્ર જેવી પિતૃમુખિ ત્યજી, શહેરોના ગેંગમય નમવાટોમા દુર્ગમય ઉઘમાનયોમા ગયો પેસા કમાયો પથ દીતે ને રહે કરમાયો સુખી કંક થયો તે તો “દેશને વગી રહેતાર અને દુ ખે સુખે પથ પૂરવન વિસ મુખર-નાર. આના દેશત્યાગથી ખેડૂત બગડ્યો અને ખેતી કથગી

ચરખો ને ખેડૂતના અને ખેતીના રહેના એક ઉપાય છે એમની ખેતી ઉપર નિર્વાહ કરતો ખેડૂત અનુભૂમાં ચરખો ચવાવે અને આજીવિકા મેળવે, કાનુએ ખેતી મે અને બનારો કરે ઉમરવાયો માણસ ચરખાથી માન નજી કમાય તહાયે નિશાધારી કરના ચરખાધારી સારી શેડ વધા નહિ અને મનુષ્યો વધ્યા પગિણામે મોકરીની હાડમારી થાય ત્યારે માણસ ચરખો કરવે અને પોતે જ પોતાનો શેડ રહે અનનજોમાં અર્થ અનાયાત્રોમા ચરખાની પુણ્યપ્રતિમા થાવ, શરીરોના ગૃહરામોમાં અને ધનિકોના સૂન્યપ્રાસાદોમા તહેની રિરાગપ્રતિજ થાય, મધ્યોનો ચાનીઓમાં અને લેમના નગાનાઓમાં ચરખાનો સ્વર દેશનીવન મે તો “સ્વરાજ્ય” આરીને ઉજી રહે

પણ ચગખાનો સત્સર્વત્ર દેશોઘમ કરવો એ કહેવું નથી એ તો ગાંજોઘમ (Supplementary occupation) તરિક્કે ગરીબોને અને મધ્યમોને ધનવાળી અને શક્તિદાયી અને અગ્રેજ સરકારે નાશ કરેલી જૂની કાગા પાળી ગરીબોને હાથ ધાય અને લહેમના કુખમાં દીનાસો ધાય એ ચરખાની જરૂર “રીનાયતી” એ કાંઈ ગરીબોનું પાપ નથી અને લહેમની અસખ્ય સખ્યા ખાદી જરૂર વાપરે જરૂર મિલોનો માન વધશે લહેયે ટકશે નહિ “દેગની” નિગમીની ગઈ તો રનગજનો જન્મ થયો જ

ભૂમિ ભારત.

લેખક — રા કેશવ હુ ગે.

તેજ તાગના વસુધા ન પૂજે સહે તાપજ લેાય રવિ-શરણે,
ભયા ગોરની અમ શિર ઝુકે જગમા ભૂમિ ભા તને ચરણે.
—તેજ

પૂજ્ય એ પ્રતિમાને જડયા ઉરથી,
ચલે ચિત્ત ન પ્રત્યક્ષ પૂરથી,
સૂર એક જ અન્તર તમ્બુરથી, ભૂમિ ભાગન ! તુહિ તુહિ ઝઝલે
—ભર્થાં.

એક આખી સદા મન-વોચનમા,
વાનુ નામ જ એ જડ-ચેતનમા,
રસના રસ પૂરતી જનનમા, નિશ-તિ ભૂમિ ભારતના રટલે
—ભર્થાં.

કૃતિહાસ કયા જેતી જયે ભરી,
અભિલાષ રણો એક ઉઠો ફરી —
“છે નો શ્વાસ ટૂટે જયગોન કરી ” અનાર ટડયો સુખી એ મ ભુ.
—ભર્થાં.

‘રસગીતો’ પરત્વે કંઈક.

લેખક—સ નટુસાઈ જયુમગીઆ બી ખે

‘રસગીતો’નું બાજુ નિરીખા કરતા સામાન્ય પ્રશ્ન એમ થાય છે કે “આને ‘રસગીતો’ કહી શકાય કે કેમ ?” આ નાનકડી પોથીનું એ અભિધાન તેને થોડું છે કે નહિ ? એમ લાગે છે ? આને લેખકે ‘રસગીત’ થ’ કહ્યા હતા, તો કદાચ ઠીક પેખાત. પરંતુ આનું કંઈક એનું નામ ન આપના ‘રસગીત’ એનું અભિધાન લેખકે આપ્યું ! લેખકે આ અભિધાન માર્યે આપેલું છે કે અમર્ય ? માત્ર ‘રસગીત’—એ શબ્દ મગજમાં રટ્ટી આવતા ને તે મધુર ને સુકુમાર નામનાની વાત જ કંઈ પણ હોય નિચાર કર્યા વગર જ એ નામ આપી દીધું ? લેખકનું અમુક શકિતના અમારે તથા પોતાની કૃતિને જનમમાજમા માત્ર આકરકે દરવાની પ્રમળ ઉત્તમ્યે પેખાત મરુધા આના આના નામ આનુનિક સાદિત્યક્ષેપમા આપે તો છે જ આનું તો કે આ લેખકમા નથી ?

૨૧ સુરમિહૃદયે પોતાનું ઉપનામ ‘કલાધિ’ રાખ્યું હતું, અને તેમની નિનુ નામ નેમણે ‘કે-રન કનાપિને કેકાવ’ ગમ્યું ! પુત્રત્વ વાચતાં તું આપણને એ કેમ ન નથી સમજાતો ? સારાશ કે—લેખકોથી ગખાતા ઉપનામો તેમ જ તેમની તે તે કૃતિઓના અનિવાર્ય પગ સાથ ને રથનોચિત્ત હોના જ નોંધએ !

કાવ્ય રસાત્મક કાવ્ય. લેખકની પુત્રમ્યર્ની, તેમા નજરે પડી પ્રત્યેક ભાવનામાથી આનનાના ઉદ્ધારમાથી પ્રત્યેક નાયક કંઈક અવનનીન ને અન્યકન રસપાન તો કરે છે જ ! તેમની પ્રત્યેક ભાવના, ભાવના ઉદ્ધારમાથી રસનાં અરણ્ય જરે છે ! આ રસકરણાનું જ નું એ અગ્રામી ગીતે, એક નગખા પ્રવાહમા સરથા વળા જ કરે છે, એ રસઅરણ્ય પ્રેમગમ્યુ કડક નાનિય તેમ જ નિન ગમપાન પ્રાવે છે જ આ રસપાન કરના રગીત તે રસપાનથી નૃત્ય થતો નથી, પરંતુ આ રસપાનની બહે તેને એવી વાતો છે કે તેને તે સિવાય અન્ય તે નો રચ્યતુ નથી ! એટલે કે આ ‘રસગીતો’ ને ‘રસકા પો’નું અભિધાન આપ્યું હતું, તો તે નું કંઈ અર્થ નેપાત નિરોધમા આ ‘રસગીતો’નું રસઅવણ ગદ્યાલી-રટુરિત છે એટલે —

“રસગીતો એ એક ગદ્યકાવ્ય છે”

આના ગત કાવ્યને રસગીત—ગીત કહેતું, એ કેવી ગીતે ગોમે ? અર્થ તો કેની રીતે પેખાય ? મુગી-પ્રકારમા અમુક રાત્રે એકાએક અર્થમા વ્યવસ્થા છે ! સામાન્યતઃ ‘ગીત’ એ સંબંધનું નરણુ થતાં જ આપણને તેમા કંઈક અગીત છે, એમ ભાસ થાય છે ! અને તેને આપણે મનાનમૂત થતું પણ નોંધએ ડીએ ! આ તેનો સામાન્ય અર્થ ! પરંતુ આ સિવાય તો કંઈક અર્થ થાય છે કે કેમ ? તે અર્થ ઉપરોક્ત અર્થને અગીમૂત છે, કે ઉપરોક્ત અર્થ આને અગીમૂત છે, કે ઉપર અર્થ પરપરથી નિરપેક્ષ છે—એ જાણવાની અને જરૂર છે ! વિશેષમા આ ઉપર અર્થ અગી-અલી જેવા કંઈક મધ્યમા હોય, તો તેમા પ્રથમ તે ઉચ્ચતમ અર્થ કયો ?

કમલાના પત્રો ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાળી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આનુ ક્ષણક પ્રતીતિ યાચ તો ત્યારપછી પણ લેખકને ન્યાય આપવામા ઉતાવળા થતાનું નથી ! લેખકે અન્ય સ્થળાએ એ શબ્દ સાપેક્ષે છે કે કેમ ? વાપર્યો હોય તો ત્યાં તે કેવા અર્થમા ? આ અર્થ અને આપણો અર્થ એક યાચ છે કે નહિ ? છતાંનિતો વિચાર કરવો ઘટે છે એમા જ લેખકને ન્યાય મળ્યો કહેનાય

ત્યારે 'ગીત' એટલે તુ ? નાણી-નરહાર મ્મન શરી ગત છે, સસારગત છે ! પ્રભુને વાણી છે કે નહિ, હશે કે નહિ, હશે તો કેવી હશે, -એનું સાચ આનેખન આપણે કેવી રીતે ? કેવી રીતે ? સસારમા રહેનાર માનવ તેમ હોવાનું તેમા દરેકે પરતુ તે સત્યાત્મક કેવી રીતે હતી શકાય ?

હવે પીત એમા આનંદ, માધુર્ય, સુખમારતા, ગુજન-આદિ અનેક ભાવોનો સમાવેશ થાય છે પ્રતુ ભાવનાના બાગી કહેવાય છે હવે એ જે આનંદધન, માધુર્યભર, સુખમારતા-ભર ગુજરવ કરતું ભાવ-આલેખન, ભાવના-ગીત, પ્રભુ-ગીત (અ-પ્રકત ને અતિમધુર) તેના બાદસસારાત માનવીય વાણી-ઉદ્ગાર ગદ્યમા હોય તો શુ ને પદ્યમા હોય તો ય શુ ? પશુપદ્યો પણ પ્રભુનાં ગીતગાન કરે છે, પ્રભુની આ પ્રભુનીવા, પ્રભુમગ્ન પણ એ પ્રેની પ્રભુના ગીતગાન કરે છે ' સવન સાહિત્યક્ષેત્રમા પણ એમ કહેવાયુ છે ! કહેતો કે-આના ગીતગાન ગદ્યમા છે કે પદ્યમા છે ? સાવા તેની કઈ છે ? એટલે કે આ ભાવનાગીતોમાં, પછી ભલે પ્રભુને બદલે ત્યાં પ્રિયતમ જન દેવ પન્તુ, જ્યાં સુધી ઉપરોક્ત ગુણો છે, ત્યાં સુધી તે ગીત તે ' ગીત જ રહેનાનું, ગાન તે ' ગાન ' જ રહેનાનું ! પછી ભલે તે ભાવનામા દશ યાચ વા એટામા વા હાનભાવમા, વા અ-મકત ગેમી ગુજનમા, વા વ્યકત ભાવમા, વા નયન-ઉદયની સરાવટમા ! આ પ્રકારે સાથે તે આત્મોદનાતી ગીત વા ગાનને શું સમવ ? " ગીત એ તો પ્રભુપ્રિય પ્રેમપ્રિય એક અકથ, અવર્ણનીય, પ્રેમકળા છે પા તેનો કોણ પામને ! "

' સુપ્રેમી અલ્પભાષી છે ' *Pure Love is always dumb* આ પણ પ્રભુના પ્રેમ પીતની પ્રેમભાવનાબર પીતની એક કક્ષાનું આનેખન કરાવે છે, તેની દિ પતાને સ્થાપિત છે ! એ આતર્મીત કદાચ નાણી-નરહારમા બહાર આવે તો તે માત્ર વ્યકતા-નકત તુટક તુટક નબ્દોમા, ઉદ્ગારોમા ! માનવગત નાણી-નરહારની ગદ્યતા વા પદ્યતા સાથે તેો નામે પણ સમઘ નથી સમઘ માત્ર તેને છે ઉદ્ગટ ભાવનાની ઉદ્ગટતા સાથે ! (રસગીતો મને કહક વંડ મળીય લાગ્યા તેનું આ એક મુખ્ય કારણ છે)

કેટલીકવાર દાર્દ્ર પીડિત જનપર પ્રજા અચાનક અગીતા બટા નાખે છે આ ઉપારના આભારમા તેનું આભાર તથા કષ્ટ ગેમી ગુજન, અવાચક-અકથ, કરી હો છે ! નાચક, આ ગુજન, આ ગીત, આ ગાન તે સાચાનુ છે ? તેના હોંક ક્રમ્પતા લાગે છે, વાણી બહાર આવતી નથી ! નયન નમે છે, શિર નમતું નથી ! મૂ જોવા કેખાવ છે, આત્મા ઉત્તમે કે ! વાચક, આનુ ભાન તને હશે, તો ઉપરોક્ત સર્વને તું લલિત !

ક્યા આ ગીતનું આનંદધન નિવ્ય સ્વરૂપ ને ક્યા એક માનવનું ક્યોનકમ્પિત સગીન બંદ પાર્થિવ સ્વરૂપ ? વાચક, મ્યુ ઉચ્ચતમ ?

[અને લખતું એ ઉચ્ચિત નામે છે કે—મને પેતાને 'અગે' પદ ને પદમાં ખપાવવાની પ્રવૃત્તિ, તે ધાત્રીએ લખવાની રીતિ અચ્ચિક્ર છે ! આની વધક ૧૮૯૮ આપનામાં આવે તો તે સર્વમા ગોટાગો લાવે ' નિયમોની ક'ક જરૂર છે ! સસ્કૃતમાં જે વિભાગો પાડેના છે—તે જ મને તો ૯૬ છે ઉપરોક્ત ગીત ૪ તેમાં હોય તો તે કાવ્ય જ કહેવાશે જેવતા હોય તો પદ કહેવાશે અને અગેવતા હોય તો ગદ્ય કહેવાશે ! તે કૃતિની કાવ્યતાની આશ્રયશક્તિ નથી થવાની ! જેવતામાં સૂરાવટ—રસતાન આનંદચક્ર કે માટે તેના કાવ્યને તો આનંદ, તેમાં કદી કશી ન થાય તેને ખાતર 'પદ' કહેવામાં આ વા તેમાં પદચર્યના આવશ્યક લેખાદ્ય ! અગેવતામાં તે આવશ્યક નથી, તેથી તેમાં તેની કશી થવાને સહન નથી—તેથી તેને ગદ્ય કહેવામાં આવ્યા ! અસ્તુ ! અત્રે તો આટલું જ કંઈક પ્રાસંગિક ! દોનન—કોલન તો વક્તાના વક્તૃત્વમાં પણ આવે છે જ ! ચાવવા ઘો વ્યર્થ વિવેચનો ને થવા ઘો પુન પુન શ્રુતનાં એ તે જ નિરીક્ષણો !]

વાચક તુ મારે માથે દેશ મૂળીશી—આતુ અકલ્પ્ય કેલ્પવા માટે, પન્તુ ધીરે થા ! આ આવ બાવનાના પ્રગ્ન, જીન બહુકાર આપણુ વાણીવ્યવહારરૂપ ત્થન પાર્થિવ સ્વરૂપમાં દસ્ય માય છે અને તે બહુકારના સત્ય સ્વરૂપને ન અમજતા આપણે તેના આ પાર્થિવ મૂર્તિમત સ્વરૂપને જ તેના સત્ય સ્વરૂપ તરીકે માની લઈએ છીએ ! માનવ, કેટલી તારી શ્રમણા, હડાપણ !

પ્રથમ એમ થયે કે—આવો આ વાગો ચરો ! 'હવરતીના કાયા કાન' જેવો અર્થ સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં ક્યા દો ? સાહિત્યક્ષેત્રમાં નગર ફેકા ! 'મજુના મારે ગીતગાન કરના છે પ્રજુના નાણુમીન મારે, તારે જડ તેમ જ ચેતન્યને ગાવાના છે'—આવા આવા અનેક વાક્યો આપણે જોઈએ રીએ—તેનાં છે ! આને સમયે આ ગીત ગાન પણ ગદ્ય તેમ જ પદમાં, એજામાં તેમ જ દ્વાનભાવમાં મવાયાં છે ! પશુપતિઓ પણ આ ગીતગાન ગાતા આવેખાયાં છે ! બૂલી જન, માનવ દવે આ તારી રહના ? એ પાથિયવ મૂર્તિમત સ્વરૂપ એજામી લે તેનાં તે સત્ય સ્વરૂપને !

સત્ય છે ! આ ભાવનાગીત આત્માની, જીવની, હૃદયની મનની, શુદ્ધિની અને વાણીની જ્યારે તત્ત્વમત્તા થાય છે, ત્યારે તેના નિવ્ય જનોના વાણીવ્યવહારમાં તે ભાવનાગીત અરખ સિન પ્રગટા ! ય સૂરાવટમાં, ય રસતાનજર ઉનની આવે છે' આ પદો તેમાં તે પ્રજાનાત્ની સૂરાવટ ઉત્તની આવી જેવતા અપૂર્વ જતાતી અપૂર્વ ચમત્કાર જવે છે ! આથી જ કહેવાય છે કે—*Poets are born and not made* પરંતુ આદ્યા ઉપરથી જ ગીતના જ સ્વરૂપનું આતુ આનેખન કરતું એ અધર્મિત !

દવે લેખકે એ નામ ઉપરોક્ત અર્થમાં વાપર્યો છે કે કેમ ?—એ બીજે પ્રશ્ન લેખના તે સર્ગમાં તે અર્થ પ્રતીત થાય છે કે કેમ તે આપણે જોતુ જોઈએ

પ્રેમતા-ધીકમા એક વનુળમાં ગસ લેતા-પુદ કરતા અમ્હે જયક્રીડામા ક્રીડા કરતા હતા, ત્હા અમ્હારાથી થાડે દૂર જઈ પાત્રાણુઓ ન્હાતા હતાં ત્યાં એક બાલુપર બે સ્ત્રીઓ મ્હે બેઠ એક આ એટલી બધી ખુમસુરત હતી કે જાણે કાંઈ દેવગિના હુનિયાપર એવ તરી છે. રનભારિક ગીતે ત્હેના તરફ બે આઠ પાણીમા ગેલ કરતી હતું તે તરફ ગઇ હતું તો નદિમાં જ હતી જ્હારે તે બન્ને કારે બેમાં રનાત કરતી હતી તે બન્ને અદર અદર કંઈવાત કરતી હતી મ્હે તે સાંજળવા પ્રયત્ન કર્યો તે ખુમસુરત સી બોલી “બહેન! સરસ્વતીમા ન્હાતી વખતે પ્રનુનુ નામ લ્યો”

બીજી જાએ જવામ આપ્યો કે “પેટમા લાલ બળે છે ને પ્રનુનુ નામ તે ક્યાથી લેનાય”

“એવું તે શું કહ્યું છે?”

“મ્હારો વર પરખ્યો” બીજીએ જવામ આપ્યો

હવે મ્હારાથી એ વખતનું દમ્ય બવાતુ નથી મ્હારા કાનમા એ રણકાર હતું તાજ જ છે

૩

યુનાનાના તેજબર્યા મનોહર ઉદ્યાનમા હું આમ કરતા દાખન થઇ મ્હારી માતા મ્હારી લગ્ન માટે હવે તો બા જ ઉતાવળ કરવા લાગ્યા મ્હારા પિતાને પણ હવે કંઈક મ્હારે માટે રના થતી લાગી હતું પાટલુની આરિકાઓમા આવી સુંદર ગણવા લાગી પાટલુની સર્વ કુમારિકાઓના મનની સરદાર હતી મ્હારી ગેરીમાથી હું મ્હારી બહેનપણીઓ સાથે જ્હારે પાણી બગા નિકળતી મ્હારે અનેક જાનના લોકા અમ્હારા તરફ આકર્ષતા કંઈક યુનાનોના નયનો મ્હને તેજને ચાકતા-કંઈક મિચ્છારા નિગમ થતા ને કંઈક આશાને હિંડોળે ઝૂનતા મ્હે તેના જનનની સવ કુમારિકાઓમા યુજરાતી કુમારિકાનો આર્ષદ પોપાક હતું સજ્જતી દુષ્યવેનના છુટાની લાતનો ચાલીઓ, સાટીનની તસતસતી ચોળી ને મ્હેંદાના રંગની ચોદાણી મ્હને ના પ્રિય હતી માથે કાઢીયા મોતીની હિંદોણી ને પીતળના બેડવાની જોડથી યુવાન દાથીણી માફક ડાલતી મ્હને તેનાને માટે પાટલુના નવરસિક યુવકો સરસ્વતીને પાણી શેરડે ઉભરાઇ જતા હું બેતી

મ્હારી બહેનપણીઓ સરસ્વતીને કાઢે બેમા માજતી માજતી ગાતી

“પાણીને રોરડે ઉમે યુનાન કંઈ આશા ધરીરે

જેના મીઠનડીલાવિની પત્નીને દબે ફરીરે

લાખીને દેખાડે નણુલ્ય પેનાતો વીરે,

પનનટ યુવતી પ્રલાનમા પાણી ભરે”

યુનાનોના ઉત્સાહ આ નદિને કાઢે નાયતો-રમરમતો સવ કુમારિકાઓમા દેખાતો અમ્હે આરિકાઓ લ્યાગે આમ આનન્દમા પાણી શેરડે ગળવતી મ્હારે પરણેલીઓની મિત્રિ પણ કંઈક જોયા જોવી હતી પનધટ એ વનિતાઓની વાતોનું બકાર થઇ પડે છે જગતન બધી સલાઓના કરતા પનધટપર જામતી સલાઓમાં આખા ગામની સુખદુ ખની કથનીન

લખિતનાં કાળ્યો ૨ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

જાનણો બહુ સમજાવ છે કોઈ વડુ માનુના દુ ખે રહતી તો કોઈ નવુદના કનેય માટે નગીનને દોષ દેતી કોઈ પોતાની ગરીબ સ્થિતિ માટે નિ આસ નાંખતી તો કોઈ ડોકરા માટે વલખા મારતી આરી આરી જૂની જૂની સ્થિતિનું રોગ પ્રદાન દેખાતું એક દિવસ પોતાનું એક માજતી માજતી એક નીચ વર્ગની સ્ત્રીએ મુસ્કા મૂક્યો. બીજી સ્ત્રી ત્હેને સાન કરતી હતી. જ્યમ જ્યમ ત્હેને સાત ક ના મનન થતો ગયો ત્યમ તેના મુસ્કાની નિ વધતી ગઈ

“એવે! પણ! મહારો નર પગરો!”

“એમ જ સાને એ તો સસારના ધાટ એમ જ છે” એવું કહેતા બીજીએ ત્હેને સાત ખાડી મહારી મુનાનીની મસ્તી આ દરમ જોઈ શિથિન થઈ ગઈ કોણ જાણે મહને એ વાચ્ય સમજાવનાનો કુફરતનો કંઈ સંકેત હતો!

૪

મહે મહારા પિતાની હૃદયથી અભ્યાસ તો બહુ સારો કર્યો મહને નવનમ્યાએ વાંચતી બહુ જમની—તેમા ચે સરસ્વતીચંદ્રે મહારા પર બહુ કાણુ મેળ ચે એ પુસ્તકને તું મહારી સાથે ને સાથે રાખતી ચાલુ વખત મહને ‘કુસુમ’ના પાનમા જેમની દર્ધ ‘સરસ્વતીચંદ્ર’ જેવો પતિ મહને પ્રાપ્ત થાય એરી ઇચ્છા મહારામા જાગત થતી આખરે મહારો ‘સરસ્વતીચંદ્ર’ મહને મળ્યો, મહારો ‘મગ્ગનીચંદ્ર’ અને સ્વ ગોવર્ધનભાઈનો સગસ્વતીચંદ્ર એ એ વચ્ચે મહને બહુ તફાવત નાગોડ સ્વ ગોવર્ધનભાઈના સરસ્વતીચંદ્ર જેવો મહારે મહારા સરસ્વતીચંદ્રને ધ્યાના મનન કરવો પડે તેનું હવ

મહારા પિતાએ મહારા ત્રમ પાટજૂતા એક ગર્ભશ્રીમત મુવાન સાથે કર્યા લગ્નપ્રસંગની ધામધુમ હતું પણ મહારી દષ્ટિસમક્ષ તરવરી રહી છે મહારી માતાનો મહને સાસરે વળાવતી નખતનો પ્રેમનો ઉમળકો—મહારી બહેનપણીઓનો પ્રેમપૂર્ણ વિનોદ અને મહારા હૃદયમા તે વખતે થતી અનની ભાવના જોવા જો કોઈપણ લા હાજર હોય તો તે જરૂર એક નવન કમાનું સુંદર પ્રકંજી લખી શકે

હું સાસરે મઠ મહારા સસરા અને સાસુ બન્ને વર્ષો પહેલા સ્વયં સિધાન્યા હતા મહારા ગૃહની હું એકની જ માનેક હતી માન મહારા પતિ ૧૧ ફોઈ કોઈકોઈ વા અમહારી ખનર જેવા અમુક પતિ આવા અને ગર્ભ મલકાવના હતા ગભધીમત હોવા જતા હેમને કાલ પ્રકરણે જોખ હતો નહિ મહારા કરતા એણુ બહુવા હતા એટલે હું ત્હેમનું કઈ જાન વધે કે જોના હમેતા હનેમર ગહેતી પોને જોખીન નહોતા જના મહારા ઓ પુરવા તેઓ હમેર તૈયાર રહેતા મહારા વિના અને માના મહારી પરણેતર બદલી જોઈ પોતાને કુખી માનતા એ વર્ષ પડી એ-એક નર્મને આતરે એ કેનાસવાસી થયા મહને ત્હેમના વિના આ સસાર ખારે માથો-પણુ એ સમજાનવંરાગ આગ વખત ટપી શક્યો નહિ વિનોદો જતા એ વિયોગ નખ પણુ એટલે થયો

૫

મહારા પતિને હવે મુખાષ્ટ જઈને પોતાનો વેપાર નધારવાની ઇચ્છા થઈ પાટણના ધનાઢ્યો મુખાષ્ટી વધારે ધન ખેતી નાવે છે એ માન્યતાનો ચેપ તહેમને પણ લાગ્યો.

અમહે મુનાઈ આન્યા મેન્ડરૂટંગેઠ ઉપર એક મકાનમાં ચાર સુન્દર સ્ત્રીઓ બાંધે લીધા. મહારા પતિએ ડીરાનો વેપાર ગર કર્યો વેપારમાં પૈસા વધતો વાલ્યો પણ શરીર મુખાકારીનું, માપ વડુ શરીરની કીમતે થી નધી મુખાષ્ટના વિવિધ આકર્ષણોએ પણ મહારા પતિને મહુ નબ્ધ ન કર્યા પણ એક ખેતિત્રો સાથેની ગામૈત્રીએ મહારા પતિપર ઘણા પ્રભારે અસર કરી.

મહેને પરવ્યાને ૭ વર્ષ થઈ ગયા પણ હજુમુધી કઈ સન્તાન આપનાની પ્રયત્નો દર્શાવતી ન હતી મહે ખાનગીમાં ઘણી ચે માધા લીધી ધાળી ચે દેનમુતિઓ ધડાની તહેનુ રીત-રિવાજ પૂજન કર્યું ઘણાંયે નનૂમી પાસે મહાર ભવિષ્ય ભખાવ્યું ઘણાંયે રમનશાસ્ત્રીઓને ખટાવ્યા પણ હજુ પરિણામમાં નબ્ધ હતું.

મહારા મેહજી મુનાઈ આન્યા કષ્ટ ચર્યાનો જન્મ થયો કે હજુ મુધી રોમને ત્યા સન્તાન નહિ તેનું શુ કરવું ? સન્તાનની ચિન્તામાં મહારા પતિને સરસ્વતીચન્દ્ર મનાવનાની મહારી રિવાજો અભરાઈએ ચડાવતી પડી આ ચર્યાનો જન્મ આપનાર મહારા પતિના મિત્રો હતા ને તહેને ટકા આપનાર મહારા ફેરજી હતા એક વાત રોજની રોજ ગોખાયા કરે તો રહેજે મહારા ૪ ઉભી રહે તેમ એ જ ચિંતન મહારા પતિને હમેશા થયા કરવું મહારા માટે વિચારવું આ એક નવું પ્રયત્ન હતું ' મહારા પતિને હુ જ મહારે દાથે પરચાન તો ' આ પ્રમાણે મહેને પોતાને અનેક નાર પુઠ્યો જે હુ એમ કહુ તો ખરેખર મહારી ખાનદાનીતો એ નમુનો જમન જરૂર વખાણશે જમન નખાણે કે ન વખાણે પણ મહે મહારા પતિ તરફ મારી ફરજ પામતી મણારો, મહારા બહોળા વાચને મહેને આ વિચારોમાં પોપણ આપ્યું.

મહારા પતિને તહેના પેના ખે મિત્રોએ મહુ જ રહમતના હતા નેધી તે રહેજ રિયાતમાં હતા તેમાં મે એ વાત છીડી અને તહેમને પરચાના માટે મહે વિનતી કરી પતિના મુખે સુખી અને પતિના હુ ખે હુ ખી ને ન્યાથે મહે પતિને સુખી થનાની તક આપી મહારા પતિએ મેટવીઝ આનામની પડી એ વાત રિવાજી.

૬

મહારા પતિ એક ઇસ્તી-છેન મુખાષ્ટના મોહમાં નપગાયતી શ્રીમત વડુમની કન્સાથે પરવ્યા આ તમમાં તહેમના પેલા ખે મિત્રોનો મુખ નહાય હતા નમે નખતે મે મહારા પતિ સુખી થશે અને તહેમના નશની વૃદ્ધિ થશે એ વિચારે બહુ જ આનંદ માન્યે હવેબધા હૃદયે મે મહારી નધી આપનાર ખહેનને વધારી મહારા હૃદયમાં હેતનો ઉમગીકા પણ આવ્યો.

થોડા વખત તો બહુ ટીકાક ચાલ્યું મહારા પતિ જેઓ સાત દના તહેમને પણ હા આ નથી ફેરજી માટે દાપગીપ કરવા માડી જહેમને ખીતકુન ઓછ પણ જાતનો રોખ નહેતો તહેમનામાં નવા નવા ગોખ જમૂત થયા મીનેમા-નાટક-મીઝલીસ અને તમાસાએ હવે મહારા પતિનું ધ્યાન ખેચ્યું અમેજી રીતરિવાજે પણ મહારા વિદુશ્વદમાં ધ્યાન લીડ

વખત જતા મ્હને તો મ્હારા મ્હમમાં બ્રહ્માચાર પણ મ્હારી કમનસીબી વચ્ચે દેખાયો. જે મિત્રોએ 'મ્હારા પતિને આ નહીં વડુ રોધી આપી હતી તેમાનો એક આ નહીં સાથે ગાડુ અનિષ્ટ છુટ લેનો દેખાયો. મ્હો લાગુ કે નહીં હવે અમ્હારો નાત ધરાનો વખત આ થો છે

મ્હારા પતિના શયનમુદ્દો ગાડુ હવે ગતનાઇ ગયો જે દિશાનો ઉપર સ્નામિ રામતીય, વિનેકા-નદ, ગમકૃષ્ણ પરમહમ, તેપોતીઅન, તે કાઉન્ટ ટોનેરટોય જેના જન્મનગની ડમીઓ બીગજતરી મેદિશાનો ઉપર અમીલીયે દેખાવો રજુ કરતા નાગા મુરોપી ચિત્રો દાખન ઘઈગયાં. જે શયન-મુદ્દમા પ્રભુ રામ-કૃષ્ણના, દાદાબાઈ, તીનક અને ગોખતેના પુનગા દકરેકાણે ઉભા હતા ત્હા અંગેજ સુન્દરીઓના નમ પુતમાં આવી ઉભા જાણે આખી બાનના ફરી ગઇ દોર તેહુ વાતાવરણ મદતાઈ મૈયુ આ ફેરફાર કરનાનું સન માન માગ પતિના પેા મિન અને નમી વડુના એ ખાનગી દોરતને હતુ

મ્હને વણા નોકોએ આ નહીં વડુ ને પેના ભાઈ વચ્ચેના સમઘટીવાન કી હતી પણ મ્હે તે માતી નહિ મ્હને ઘણા વખતે એમ પણ જણાયુ કે આ નહીં વડુને નહિ ગોડરી સ્ના માટે એ ન તરફથી એમના મિત્રને નમભગ દસદજાર રૂપિયા તો અત્યારસુધી મળી ગયા છે

મ્હારા ધરમા થયેનો આ ફેરફાર દુ કેમ સાખી શકુ ? મ્હે મ્હારા પતિનુ આ વિષયમાં ખ્યાન એ ચવાતી મ્હારી પતિન ફજ્જ મ્હમજી ત્હેમને આ સવ બામનથી વાંકે કર્યા માટે વિચાર કર્યો પણ હજુ હું મ્હારો વિચાર અમનમા મુકુ કે કેમ એ નિશ્ચય કર તે પહેલા તો નહીં વડુએ મ્હારા પતિને મ્હારે વિષે તૈયાર કરી દીધા મ્હારી પહેલા નથી વડુ અને ત્હેના મિત્રે મ્હાગા શવનમંત્રિમા સુરગ ગોપતી દીધી

(૭)

"કનમ રમી ! ત્હાગા વિસ ભરાઈ ગયા છે કે ?" મ્હારા પતિએ મ્હારી અજબબૂદી વચ્ચે આજે મ્હાર નામ લઈ મ્હારા તરફ ચુરમો મતા થો

આ વાક્યે મ્હારાપર તો પહાડ તુની પડયો હોય તેવી બાવના થઇ

"નાય" ત્હમે શુ કહો છો તે હું સ્હમજી શકતી નથી"

"નથી સ્હમજતી ? નથી જાણતી ? તું મ્હારી નહીં વડુની અજબાઈ કરે છે તે તું ચોતે નથી જાણતી ?" કોંધતુ માપ વધુ દોય તેના અવાજે મ્હારા સ્નામિ બો યા

મ્હને ઈન્દ્રિય થઇ કે એ નહીં વડુ ને ત્હેના મિનતુ બધુ પોગળ ફોડી દઉં પણ મ્હારા જના સ્વભાવે મ્હને રોખ

"એ તો મ્હારી સખી ખ્હેન છે એમ હું માનુ છુ ત્હમે બન્ને સુખી થાઓ એ માટે હુ હમેશા બની શકે તેટલા પ્રયત્નો કરુ છુ" મ્હે સદ્ભાવથી કુહો જવાન આપ્યો

"કુમત ! જુહુ બોને છે ! મ્હારી બનાઇતો ગેઠઉપયોગ કરે છે ! ખતરદાર ! જે બોને માટે એક સખ્ત પણ ઉચાર્યો તો"

હવે હું તમારે બોલી શકુ તેમ નહોતું મ્હારી ઠાળી ભરાઈ આવી હતી, રંગે પરી ગુસ્સો વધ્યો.

“દોગ આદર્યો ?” બીજાનું અકસ્માત્તુ ધનુ—કોઈની નિંદા કરી—કોઈની વગી ને પછી આવો દોગ ? જો આતુ થશે તો લાત મારીને કાઢી મુકીશ, રહમત આવે તેમ ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં મ્હારા પતિએ મ્હારા તરફ જાત ખેતારી.

ખવાસ થયું મ્હારા જીવનની રાત પડી જહેમને પગલાવવામાં હતું મને માર જીવે જહેમના ગુહે જાળ નો વાસ થાય એ ધનુએ મ્હે મ્હારે હાથે જહેમને પગલાવ્યો તે સંજો અને સરળ મનામિ આજે મ્હારા ન ન્હા.

મ્હે મ્હાર દિવ ખાતી રના મ્હારી બહેન પગીનો આશ્રમ તીવો રૂઢને મ્હાન જીવે પ્રસંગે પ્રસંગે મલગાવના નાકવનુ રહસ્ય આજે મ્હમમયુ મ્હે મ્હારી સળીને કહ્યું—

‘મ્હારા પ્રિયતમ આજે પગપા.’”

* * *

આના પ્રસંગોથી હિંદુ સમાર ક’દારે બચશે ?

રાષ્ટ્રસાધના.

લેખક—રા રમણીયરામ ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી.

સ્વરાજ્ય સાધના એ હિન્દુ આજ એક પરમ ધર્મ લક્ષ્ય છે—એ દરેક સાનો હિન્દી-વાન અત કરજીથી માને જા છે એ માન્યતામાં એ આજ જીવે છે અને એ લડતની સાધના મારે પોતાનું સર્વસ્વ યથાશક્તિ એ લાગી રહ્યો છે. સ્વરાજ્યસાધનાને આવશ્યક વિષયો અગ્ર આપણા દેશજનો જૂદા જૂદા દિશિમિત્તોથી તપામી રહ્યો છે આજપર્યંતના મોજાને પરિણામે ય આ દેશ જગતમાં ઉભો રહી શક્યો નથી જગતની જૂદી જૂદી અનેક પ્રજાઓએ આ દેશને ‘ન કુલ મિસાત’માં ગણી કાઢી તુચ્છકર્ષ્યો છે જ આ દેશના ગણતા આવેલા લોકનામકોનો સઘ મ્હેટો હતો એ સન પોતાના પરિશ્રમના પ્રમાણમાં ન્ધુ મેળવી શક્યો નહિ અને બીજી તરફથી આ દેશમાં નિત્ય ને ઉપાતતના પ્રસંગે દિનપ્રતિદિન જેમ જેમ વર્ષો પધતા ગયા તેમ તેમ અસુધાવા મ્હેટા પ્રમાણમાં પધતા આદા જ ગય છે આ સિથિતિ તદન વેવાભારિક છે દેશનો ક નાજુમાર્ગે આથી નવારે રાષ્ટ્ર થનો ન્ધય છે પરિણામના અનિષ્ટ લાખનાની અભારે ફરી જ મ્હેળી જર જણાતી થી, પણ પુરપાય અને ત્યાગ અને શ્રદ્ધાના પરિણામ અને શુભ જ નીરડે છે એ અનુભવમિત્ત સા નો છે જ.

આ સ્વરાજ્યસાધના મારે આપણે પ્રથમ આવશ્યક રાષ્ટ્રસાધના કે આપણી રાષ્ટ્ર સાધના એટલે હિન્દુસમરતની પ્રજાનો એક રાષ્ટ્રમન—એક લોકનાદ—એક યોગ્યવન ગાધીજી કહી રહ્યો છે એના પાસ આજે હિન્દુમાં દરેક મુદજીવનમાં મેળી ચુક્યા છે પણ એ

સચિન મુનાશરનો પર્તી ૨ '૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન કપતી ગળાખ

પેસી નુકસા છે એથી આપણ કર્તવ્ય પુર થઇ શકવું નથી એટલાથી જ કહ આપણ નહીં
સધાય નહિ ગાંધીજી સાગ મમાજ પાસે આજે ત્યાગ માંગી રહ્યા છે સ્વાત્રય માંગી રહ્યા
છે આત્મસંયમ માંગી રહ્યા છે શ્રદ્ધા અને પુરુષાર્થ માંગી રહ્યા છે જે દેશ આત્મસં-
ક્રમવાન થવા માગતો હોય, જે દેશ દિગ્વિજય વિજય કરના માગતો હોય, જે દેશ પ્રતિદા
ગૌરવ અને સ્વમાન માગતો હોય તે દેશ ઉપથી સિદ્ધિઓ માટે સાધના કેવી જ જોએ જે
દેશની પ્રજા આ સિદ્ધિઓ સાધના પ્રયત્ન પણ નથી કરતી તે દેશની પ્રજા જેટલી બહુરી અસ્ત
થાય તેટલું જ જગતને માટે અને એ દેશને માટે હિં જ ગણાય હિન્દુ માંગીએએ આ પ્રશ્નને
નિકાન હવે જેમ મને તેમ જ નહીંથી-દુસ્તાપૂરક કહેવો જ જોએ જે ઉપની સાધનાની
એમને ત્રીન જુલા હોય, અને એ અભિનાય એ રાખના હોય તો ત્યાગ સ્નાન, આ મ
સંયમ શ્રદ્ધા અને પુરુષાર્થ એમજે એમ તે ભોગે વ આરના જ જોએ ત્યાગ-એ પ દેવી
પાપનો સંપૂર્ણ નિહાકાગ-આનંદયક જ છે પરદેશી પ્રજાના મોહપાશમાં ધરાયલા બાક
હિન્દીઓના હજી આટલું જ સી શકતા નથી, વિચારવાનું, અને સક્રિયતાનું એવા અનેક ધનિક
અને લોકનાયક હોવાનો ભાવ કરતા હિન્દુઓના હજી જે પરદેશી કાપનો ત્યાગ કરી ખાદીનો
અધિકાર કરી-પોતાનો જ દેશના જ-પોતાના ઉત્સાહને-ઉદ્દોગને-અનેકે દાવ આપી નહીં
નથી એ દેશના જ કહેવાય ને? આપારીઓ હવે અંગ્રેજ કે અમેરીકન કે જપાનીઝ કે કોઈ
પણ ધર્તર પરદેશી કાપનો ધર્મ એમ નહિ કરીએ કે નહિ નવો માન મગારીએ એટલું વચ
મે પોતાના દેશના કલ્યાણને માટે આપી શકતા નથી એમાં વ દેશના જ ગણાય ને? હા,
આર્થિક દુસ્થિતિ અને આર્થિક વિષમતાઓ ક્ષમિત ભ્રમણાઓથી ધગધો પાનકોની માફક
આજ આપણી આગળ ધરવામાં આવે છે ખરી પણ એ દલિય પાવાવિનાની છે ખાદી પહેરવામાં-
પરદેશી કાપડ નહિ મંગાવવામાં આપક દુસ્થિતિઓ કેવી રીતે ઉભી થાય છે તે ખીલકુપ
સ્વમજી શકાય તેવું નથી ખાદી દેશમાં નથી બનતી-દેશના સર્વ નોકરને પુરી પડે તેટલી ખાદી
નથી તૈયાર થઇ શકે એમ-એ દક્ષિત એટલા જ માટે એ લોકો કરે છે કે જેને ખાદી પહેરવી
જ નથી-હવે હજી પોતાની માનુષ્યમિતે વ માટે એટલું એ શુદ્ધ કરી શક્યા નથી કે એટલી
નહીની સરખી ઉદારતા જે એ બતાવી શકના નથી એટલે બાળખેતરી એ પ્રિચિત રમતો ખાદી
રહ્યા છે સ્વાત્રય એ રંગીઓ છે ચરખા છે દેશનો વૈભવ આ રંગીઆ ગયે ગયો જ છે
એ તો આજ દીકા જેવી સ્પષ્ટ નાત, છે ભારતનો વર્તમાન યુવામી કમાન ઇતિહાસ એ
વાનની સમસ સાક્ષી પુરે છે અનેક ગરીબ જનોનો આ ગહેઉદ્દોગ હતો ખીલ અનેક
ઉદ્યોગો સાથે આ પણ એક પ્રધાનઉદ્યોગ હતો પણ પરદેશી વસ્ત્રોના મોહે આપણે પગપા
સેવી શુદ્ધિઓને ત્યાગ કર્યો! આ દીન પાતકના પ્રાપ્તિને સારો હિન્દુસ્તાન કમાન-વિદ્રી
અને નિમત્ત બની રહ્યા આજ ગાંધીજીના આત્મવિક્રમે દેશમાં એમો રંગીઆ પ્રકાશ અણી
રહ્યા છે, અનેક શુદ્ધિતાની દેશપ્રેમી અમદકારીઓના જૂના જૂના પ્રમારના નૌની રંગી-
આઓ બનાવી નહા છે દેશનાં ગરીબ પણ માથા સરૂત ઉત્તર હલો આ સંદેશને કાંઓ
ચમત્કૃતિથી સ્વીતી રહ્યા છે દેશનધુઓને દેશમિતિઓને સ્વાત્રયના પાઠ પકારી રહ્યા છે એ વચ્ચે
ત્યાગોનાં વચ્ચેનનો જેટલો-ધન્યવા આપણે આપીએ તેટલો એણે જ છે આત્મસંયમ
પણ માંથી અધિક આનંદયક છે આ દેશમાં ગળવસતા પરદેશી પ્રજાના અમલદારોની છે
તદન સ્વાભાવિક છે કે પારકાને કોઈ પોતાનું કરી શકે જ નહિ અંગ્રેજ પ્રજાને મન દિ દની

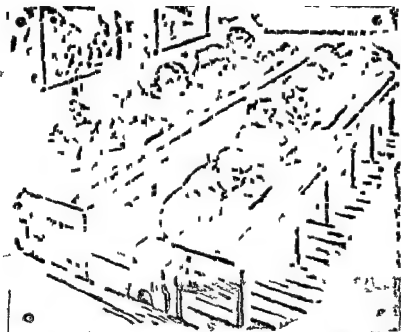
પ્રથમ જનન છત્રો ત્યાં સુધી પારડી જ રહેવાની ને હિન્દી પ્રજાને મન અગ્રેજ પ્રજા પશુ પાડી જ રહેવાની વિનાના થે આ મનુષ્યસ્વભાવ ફરતી શકે એમ નથી ત્યાં આમ નહિ રનાન મુનક જેવા સમન્વયાળી પ્રજાઓ વચ્ચે મિત્રતાવતા અમરપટ, તે કે કરી ની શકે ૧ એવી ધન્ય રાખવી એ જ મનુષ્યસ્વભાવના સહમજસાની આપણી અને તેમની અલગિન-અગ્રીન બતાવે છે, તેમા જે જ્યારે પંદરેશ ગજતન જ એતુ વાચક છે કે હિન્દને લૂ ને પાગળ-મહે અને મુગ કરવામાં જ પોતાનુ ધન્યજીવન માને છે ત્યારે તે ખાસ કરીને મિત્રભાન રતી શકે જ નહિ ગાંધીજીના નેતૃત્વ નીચે હિન્દની પ્રજાએ અસહકારનો પ્રયા નાદ કર્યો છે હિન્દની ગજનમતા—અમનદારીસત્તા ગ્રહામે આ ના છે પ્રજાધાને એ સનાને નમાનના કોડ પ્રજા માધ નથી પ્રજાની લામા કાગથી વગાની આવેની નિર્બંધતાયે પ્રજાને એવી કાયર અને પુરપત્વવીન કરી મૂખી છે કે દૈનિકમિન સિવાય બીજી કોઈ જે તગિનથી-સાધનથી એ ચતાનો મ ઉતારી શકાય એમ નથી પણ અસહકાર એ મનુ મદન કરી જ શકે અને અમહકાર એવે રાજ્યની અમનદારી સત્તા સાથે સખ્તમાં સખ્ત અસહકાર વ્યાપારિત છે કે અમનદારો પોતાની સત્તા તે ગ્રહામે અજમાવે જ પરિણામે પરંપર ધાતુ થાય જ આ ધાણુકાએ પ્રજાનુ કર્ન્ય ચાત અવરોધ સહિષ્ણતા એમા પરિણામે છે અમન દારો પાસે અમુ જોટલી વિગાત સત્તા છે કાયદા, લશ્કરી બજાની અને કેને જેની નથી ૧) બધી જ છે પ્રજાએ એમની બધી સત્તામધી રાનિતથી મૂો મ્હોયે લડી જતી અને પોતાના કાર્યની સિદ્ધિમાટે પરમ અગ્ર શ્રદ્ધાથી પુરપાર્થમા મૂક્યા રહેતુ અને આત્મમયમ છત્રીયે વધારે સાચવવો એ જ એક સિદ્ધવત્પત્રુપમ બનવા શકે છે અમનદારો પોતાની સત્તાને દોર હવે બગાડના અજમાતી ગ્લા છે આ વિરમનાએ લોના હિન્દના તેનીસ કરો દેવો અને પાક પવજ પર હિન્દવાગીઓને શક્તિ આપો એ જ પાપો ધમ્મુ જોઇએ—પ્રાચતુ જોઇએ

આપણા શુભ તહેવારો-ઉત્સવનાં દિનોએ જ્યાં દેન આગે કુ ખમા રડી રહો છે ત્યારે આપણે દૈનિકથ ગ્રવો જોઇએ કે દરેક પ દેવી કાપડ તથા જ, ખાદી સીકારીનુ જ અને અમનદારના સુત્રો પાળીનુ જ અને અમાગ દેશના સતતજીવનને પોષ્ય બનીનુ જ જે હિન્દનાનને હિન્દને માટે સખી તાગવી છે, જે હિન્દવાનને પોતાનાં કુનુ અભિમાન છે, જે હિન્દવાનને હિન્દની પ્રજામાટે શુદ્ધ પ્રેમ છે, તે આરિયવાન અને સાચો હિન્દજન અસહકારી હશે અને હોવો જોઈએ હિન્દના દર્દ એટલાં ગહન વિષમ બો જેરી છે કે એ દદમ્પથી અચોનો એક જ ધોરી માર્ગ-અસહકાર અને તેનાં સુત્રો છે અસહકાર રાષ્ટ્રસાધનાનુ પ્રયત્ન છે પ્રજા શુદ્ધ ભાવથી અને આરિયથી એનો સીકાર કરી સહમજે તે રાષ્ટ્રસાધના-સ્વરાજ્ય વચમે જ પ્રાપ્ત થશે દેશજનો દીપોત્સવીના શુભ તહેવારો યાદ કરો, તે મગન દિવસોએ નિચા લ્યો કે સ્વરાજ્ય મજે નહિ ત્યાંસુધી અસહકાર અમારો છનનમન રશે હિન્દી વગજ્ય એ સર્વ દેશજનોનું એક જ ક્ષેપ બો

—વદેમાતામ્

મુબઈ, ગીરગામ,
તા ૨ ઓક્ટોબર ૧૯૨૧

}

તમારું બાલક નિશાળમાં કેમ ચાલે છે ?

આ પ્રશ્ન આજકાલ બહુ પિલાદનો થઈ પડ્યો છે અને એથી જણાય છે કે પોતાની સતતિના માનસિક નિગમ માટે માન્ય કેટલા બધા આતુર રહે છે ખબર તેમણે તેમની શારીરિક સંપૂર્ણતા એ કેટલી જરૂરી છે એ કેટલા યોગ્ય માન્ય વિચાર છે ? તનુદુરસ્ત અને સુષ્ટ સુદઃ અવયવ એ જ હજીના બહુ જરૂરી તત્વો છે અને જીવનના મોજસોખ કરનાં એ વધારે અગત્યનાં છે એ કહેવાની તો જરૂર રહી છે ? માટે જ શરીરના અવયવો બરાબર રહી હુલાસાગ્રાંના અને એવું જોયું થાય તે વાત દેશના દરેક બાળકે સહમજબી જોડે.

તમારું બાળક કોઈ પણ જાતની શારીરિક ખોડખાપજુદાણુ હોય તો તમારા નોકરને મળીને એની એ નિર્મલતા વધે નહિ તે માટે તરત અમારે ત્યાં જરૂરી ઉપાયો લેવા માટે લેવા આવજો.

અમારે ત્યાં દરરોજ આ તાલ લેવા કેટલા બધા સખ્યાબંધ માણસો આવે છે તે જોવું હોય તો એક વખત અમારી ઓફિસમાં પધારશો તો છેલ્લામાં છેલ્લી શોષ પ્રમાણે તૈયાર કરામાં આવેલાં વીજળીના અને કાગીજની સાધનોથી મનુષ્યોની સેવા અને પટ્ટી કરીએ છીએ તેના તમને પુરેપુરો ખ્યાલ આવે એવી જાતની બધી વ્યવસ્થા તમને સતોત આપે એ રીતે મતાવીશું.

ખોડખાપજુદાણા દરેક દરગીરે તેને વાયક અને જરૂરી પુરેપુરી સનાહ આપવા માટે એના ખાસ જુવનની અને ચાનાક જમ્મર દમેશા હાજર રહે છે એકસ-બીજી બી પાળેને શરીરના અદરના ડાબા તો અને તેના મગ તરત પાળી જાય છે વધારે સિમન માટે મળા કે નહીં.

નુપગીન્ટન્ટ, ધી એન્ડર ઓન્થો પેડીઝ એન્ડ મેડીટાન્ટેલેટીક
સાઈન્ટીફિકલ, (એન પોલેટી કંપની) લેમિંગન રોડ, મુંબઈ.

અનુદેશકર વાક્યં મત્ય પ્રિયદિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચૈવ વાક્ષ્યં તપ ઉચ્યતે ॥ મં ગી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૬ મુ.] તરંગમ, ઇ. સ. ૧૯૨૨. [અંક ૧૧ મે.

તરી—રા. અમાવાસી બુલાખીરામ જાની, બી. એ.

રા. ચન્દ્રગક્ટ નર્મદાશક્ટ પડ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—રા. રમણીયગમ ગાયર્વનગમ ત્રિપાઠી.

વિષય. વિષયાનુક્રમણિકા. ૫૭

૧. સ્વરાજ્ય ને સ્વદેશી

ગ. રમણીયગમ ગાયર્વનગમ ત્રિપાઠી . ૪૪૩

૨. મહાત્મા ગાંધીજીને કાન

રા. સુતીનાન નર્મદાશક્ટ ગાદ . ૪૪૭

૩. પ્રાચીન ભારતના ઇતિહાસક્રમના કેટલાક સીમાચિન્હો

ગ. કનૈયાનાથ માઝેકલાન સુનશી, બી. એ., એનએલ. બી. . ૪૪૮

૪. ગાંધીજીનું હાલરૂઝ કાવ

રા. મૂળજી દુર્લભજી વે. . ૪૫૨

૫. આ શુ ?

રા. ઠાકોર . ૪૫૩

૬. નાનાસાહેબની ન્યાયલિખા

રા. મૂળજીકં કાનજી ભ . ૪૫૬

૭. આખણી શિક્ષકજાનો નામ

ગ. માનજી દામજી ગાદ . ૪૬૩

૮. ગામઠી નિગાળમા ફરી એટ ડાકિયુ

રા. હરિનાન પ્રભુનાન છાયા, બી. એ., એનએલ. બી. . ૪૬૯

૯. યોગીના બેઠ વાત

રા. હુગોવિન્ડ કાનજી ભ . ૪૭૨

૧૦. ચિત્રપરિચય . ૪૭૮

૧૧. એક રાજકુમારીનું વિચિત્ર માહુસ નાતાં

રા. હનલાલ હુગિનાન પડ્યા, બી. એ. . ૪૭૯

વાર્ષિક લવાજમ રૂપીઆ ૭,

હિન્દુસ્તાન બહાર શીલીંગ યોદ રૂ. રેહાડાસાત છુટક અકની કિંમત દસ આના.

આ લવાજમ મરઆતમાં જ લેવામાં આવે છે

સમલાયક

પુસ્તક ૨૬ મુ.,]

નવેમ્બર, ઈ. સ. ૧૯૨૨.

[અંક ૧૨ મા.

સ્વરાજ્ય ને સ્વદેશી.

વેખા-રા. રમણીયરામ જાનવ નરામ ત્રિપાઠી.

સ્વરાજ્ય અને સ્વદેશી એ બે સમઠો એકમેકની સાથે એવાં તો નિમ્ન સમઠરાખે છે કે કોઈ પણ સ્વરાજ્યવાદી સ્વદેશી થતા વિના સ્વરાજ્ય મેળવી શકે નહિ કે કોઈ પણ સ્વદેશીને સ્વરાજ્યવિના જીવવા જ અમઠક લાગે જે સ્વરાજ્યવાદી સ્વદેશી નથી બની શકેતો તે કાતાને પણ સ્વરાજ્ય માટે લાયક કોઈ જ સકતો નથી તેમ જ જે એવાર સ્વદેશીમાં જુદા થઈ રહ્યો છે તે જીવને સ્વરાજ્ય કે ન સહ્ય જાય?

આજ કળાં થે ધગુ થે વરો પહેતાથી આપલો લાં 'સ્વરાજ્ય'ની ધમ્મ લાગી હોય એસ દેશવાદ મનુષ્યે દલાઈખરા આ મનુષ્યોની 'સ્વરાજ્ય'ની વ્યાખ્યા તે વખતે જે દલી તે આજે ખીસકુત રહી નથી આજની એ વ્યાખ્યામાં અને તે કાનની વ્યાખ્યામાં આનમાન જીવનનો અમાપ અનર આડી રહ્યો છે આજે પણ સ્વરાજ્યની શુદ્ધ અને સાચી વ્યાખ્યા આ જીવના નિમ્ન બિન પક્ષો પોતપોતાની શુદ્ધિ અનુસાર પડે છે પણ મૂળથી જ સ્વરાજ્યનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પોને સચોટતાથી કહી શક્યા નહિ હોવાથી મનુષ્યો ધી ધી એ સ્વરૂપો બદલે છે પણ આશા રહે છે કે હવે એ સ્વરૂપ સચોટપણે સ્પષ્ટ થતું જાય છે અને સ્વરાજ્યનું મૂળ સ્વરૂપ એના ચોક્કસ સ્વરૂપમાં ધરાવું જાય છે ખરૂં અને એટલું તો સ્પષ્ટ કરાગી મહેને જરૂર પાડે છે કે ગાંધીજીએ 'સ્વરાજ્ય'ની અભારે જે વ્યાખ્યા ધીને પ્રગતમક્ષ રચુ કરી છે એ વ્યાખ્યા થે નેહએ તેટલી અને આપલો છત્રીએ તેવી દહ ચોક્કસ સ્વરૂપમાં તો મૂકાઈ જ શકી નથી, પરંતુ મહાઈ સાથે એ ધરા માનવું છે કે આજ સુધીના આપલા ચોક્કસમાં જે મીલજથી આ સ્વરૂપ ધરા દલા તે કળાં ગાંધીજી વધારે ઝડપથી, વધારે સચોટતાથી અને સ્પષ્ટ મનીષપણે રી છે ગાંધીજી આજ દિનની સ્વરાજ્યમાં જેટલા નમય-તત્ત્વ મનીષ્યા છે તેમજ આજ સુધી કોઈ જ નમનુષ્યથી એ ધી જ સ્પષ્ટ-સમ દિશા છે પશ્ચિમને આજે દિનની પ્રજાને સ્વરાજ્યના ચનમાં આદિનિરપે હોમાગાની જે તીન લાનમાં થઈ ગી છે, અને લાખ અને મેનાતા જે મરો એ પોતાની જાણીમાં આજે ઉતારી ગી છે તેનાં માપ પણ પાડા થા છે

ગાંધીજી કહી ગયા છે કે આપલે મરો પરંતુ મરોનો સપૂર્ણ ખર્ચાકર કરવો આપલે સાથે કનિસા સુનની દાથ વળેલી ખા પાનમ કાડી અર્થસાઅવિશારમે (૧) કહે છે કે આથી 'દે' સરસા અને મિત્રમંજ. ૩૦-૦-૦ એ. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કેપની, સુપામ

કષ્ટ સ્વરાજ્ય મળે નહિ પરદેશી વસ્ત્રોના બહિષ્કાર અશક્ય છે - કારણ કે આપણા દેશમાં પરદેશી કાપડનો ધોર કરતા અનેક વ્યાપારીઓ છે, અને આ વ્યાપારીઓ પાસે મહાભેદ જથ્થામાં પરદેશી કાપડનો જથ્થો પડ્યો છે તેને એ લોકો શુ કરે? વળી, અંગ્રેજી માવર્ન કિમત દિવસ દિવસે ઘટતી જાય છે એટલે સોઘુ કાપડ મુકીને એવું પરદેશી કાપડ વાપરવું એ આપણા ગરીબ દેશને પરત્વે નહિ અને લોકો જે આથી સ્વદેશી મોલુ કાપડ વાપરશે નહિ વળી, એમ પણ કહેવામાં આવે છે કે સ્વદેશીની વર્તમાન હીલચાલ એ એક ઉભરો છે અને એ ઉભરો શમી ગયેથી પ્રભજનો ફરી અંગ્રેજી-પરદેશી કાપડ જરૂર જ વાપરવું, અને પોતાનીઓ દયિલના સમર્થનમાં ૧૮૦૫-૬ ની લોકમન્યૂતિને એ ટાકે છે વળી કાઠ કાષ્ટ જનો એમ પણ કહે છે કે ગામઠી માલના વેપારીઓ જે અભિપ્રાય આપે છે કે દિવસ જતા ગામઠી માવર્ન અને ખાદીનો તો ખાસ કરીને ઉપાડ ચોછો થો જ જનાનો આ જમી દિનને દેતના ક્યા ભાગોમાંથી કનય છે તેની ખાસ નોંધ લેવા જોવી છે-એ દિનને હિન્દુસ્તાનનો આપણું મોટા શહેરોમાં વસના વ્યાપારીઓ કે જેમના વ્યાપારનો સમગ્ર એક અથવા બીજી રીતે અંગ્રેજી અને ધંતર પરદેશી કાપડના વ્યાપારીઓ સાથે હોય છે તે લોકો કરે છે, અગર તો જેમના હૃદય વાંધી નિલાગી વસ્તુઓથી જ રાગ ઘેતા હોય છે અને આપણે નિનાસી બીએ, અગર તો મોજા જોખના અત્યંત ભોગી છીએ એટલે કામી સ્વતાં પદ્યતિના ન્યાયે આસ-પાસના બધાને મોજાવા-રગીના અને ફોગીઓ જ માની બેરના હોય છે તે લોકો કરે છે આના લોકોને ઇશ્વરના ઐશ્વર્યની અને પરમ સત્તાની ખબર નથી હોતી એમને ઇશ્વરનો શ્રદ્ધા નથી અને એ શ્રદ્ધા નથી એટલે પુરુષાયને સહમજી સકતા નથી તો આચારમાં તે ન્યાયી જ મૂકી શકે? પ્રજા અમુક વસ્તુ નહિ પાળી શકે એ જ દિનિ વારવાર રલુ કરવાનું કરતા બે દરેક પ્રજાજન એકવાર સામે પુરુષાય આદરે અને કેવલ સેના જ ટુતિથી લોટ સાવી કમ્મમાં પ્રેરાય તો આ દિનનો કેટલી ખોની છે ને કેટલી ભ્રમજનક છે એ વિગેરે વાતો સ્વયમેવ સ્પષ્ટ થઈ જ જાય

અર્થશાસ્ત્રીઓ પશ્ચિમના અર્થશાસ્ત્રના જ અભ્યાસે પશ્ચિમમાં જ એના મુદ્દા થઈ ગયા છે કે એમને એમની ગણતરીઓ પણ કરનારૂં બૂનાવી છે, અગર બે એ સાચા અર્થશાસ્ત્રીઓ હોય, બે એ લોકો આ દેશની આજ દોહસો વધની કારકિર્દીના પુરેપુરે અભ્યાસ કરે, આ દેશના જ વાબાનાબનો વિચાર હિન્દની જ દૃષ્ટિથી કરી લુલે અને ધરીબને માટે તે સ્વતંત્ર મની જાય તો જરૂર જ એમની બૂતો નજરે પડી શકે પણ ધણુ જ નોચનીય છે, અને ધણી જ મગમાનનારી એ વાત છે કે હિન્દની જ દૃષ્ટિથી બેઠા વિચારી શકે કે પ્રજાને દોષ શકે, માર્ગ બનાવી શકે એવા સાચા ઇતિહાસકારને જેમ હિન્દુસ્તાને જન્મ આપ્યો નથી તેમ અર્થશાસ્ત્રીએને પણ નથી જ આપ્યો અથવાશાસ્ત્રના જાળકાર-અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓથી હિન્દુ સૂન્ય છે સાં મુજરાતની વાન તો શી જ કરી રહી?

સ્વદેશીની વર્તમાન હીલચાલમાં કેવળ હાણિકતા જ નેનાગ વગ પડી બનેને એ વ્યાપારી હોય કે પશ્ચિમની મ. સમુદાયી અંગત ગયેતો કોષ્ટ મુનામ હોય, કે પડી ઉપર મશુલેશ

ઈ અર્થતાલપિચારક હોય પણ એ સર્વને માટે કહેવું જોઈએ કે એમી પોતાના દેશને ઈર્ષિ, ઇતિહાસ જેમ નાચી શકવાની શક્તિ નથી તેમ જ હિન્દુ ખર્ચ અને કરણ સહમજવાની અને હિન્દુઓ અનેક દુ જોની બળી રહેલી રજ જોવાની અને પારખવાની પણ શક્તિ અને શક્તિ નથી '૧૯૦૫' ની સ્વદેશીની હીનચાલ સાથે વર્તમાન હીનચાલને કોઈ પણ રીતે સરખાવી શકાય તેમ નથી એ હીનચાલ પ્રાન્તીય હતી, એ હીનચાલની પ્રતિમા કેવલ રોપ હતો, તેમા હિન્દુના રાષ્ટ્રીય તત્ત્વને કોઈ રીતે આમેજ કરવામા આવ્યું ન હતું, એ હીનચાલને પૂર્ણ સિવાય અન્ય જાનોએ સમગ્ર સમર્થન આપ્યું ન હતું અને સૌથી વધારેમા તે એ કમરત પ્રતિભા મહારથી બાણ સુરેન્દ્રનાથ બેનરજીમા ગાંધીજી જેવું કોઈ જાતનું ચારિત્ર્ય ન હતું, સેનાભાર ન હતો અને કોષથી એ વિમુક્ત ન હતા આવી આવી અનેક વિરોધી વાતોથી એ સમયની સ્વદેશી હીનચાલ અને તેના ઇતિહાસ રમ, પુરી રહ્યો હતો વળી એ વખતે સરખાવી દમનનીતિ રહામે પ્રજા ટકકર કીતી રહે એટલી ઉચ્ચ કોંગ્રેસ એ પહોંચી પણ ન હતી પ્રજામા પોતાની શક્તિનું મથેચ્છ માપ કાઢવાનું બધું ન હતું અને પરિણામે એ પ્રજા શક્તિ નીચી ને સુરેન્દ્રનાથનામા પોતાનામા પુરેપુરી અદ્વા હોત સાચા પુરુષાર્થમા સમોદ આવા નાદી બની એ માનવા હોત, અને ગાંધીજીના જેટલી અચળ શક્તિથી અને દનતાથી કાર્ય પથપણ રહેના જેટલું ચારિત્ર્ય તેમજે વિકસા યુ હોત તો હિન્દુઓ ઇતિહાસ આજ દસકા પહેલા જ તૂટી લખાઈ હોત અને સુરેન્દ્રનાથ નામને એ જરૂર સાધક થયા હોત પણ એ વાત ના બની અને જૂની રીતે ઇતિહાસ લખાઈ આજ સુધી આપણે સરકારની દમનનીતિ ચુનાઓની માફક સહેલી પડી આપણા દેશનું દારિદ્ર્ય આપણે વધવા દીડું અને આપણા પાપ આપણે હાથે કેમી વધવા જ દીધા પણ આજ વસ્તુસ્થિતિ તદ્વ જ બદલાઈ ગઈ છે જે લોકો એમ માને છે કે ૧ જપ ના વખતી માફક આ હીનચાલ પણ વખત જતાં સમી જરો એ ખોટી જ ગણવા કરે છે એટલું અભારે તો લખડું મિક વાગે છે

આપના પરદેશી કાપડના બહિષ્કારના નામથી હજી વધુએ હિન્દુઓ કમકમી ઉઠીને ધૂનરી પામે છે, ધણુઓ સરકારી ઓફિસોમા અને શાળાઓમા સરકારી નોકરી કરીએ છીએ વધુઓ સરખારી અદાલતોમા નકીનાતો કરીએ છીએ, ધણુઓ અંગ્રેજ વ્યાપારીઓ અને દેશની ઓફિસો સાથે અગ્રહારે રાતરિવસનો વ્યવહાર પડે છે, વધુઓ અગ્રહારે 'દાન' નીચી, અને મેંડોઓમા જુવું પડે છે એ વિગેરે કારણો આગળ ધરીને ખાદી પોરી વસ્ત્ર નથી સ્વદેશી કાપડ વાપરવાની તરફદારી ચે કરી શકના નથી આ વસ્તુસ્થિતિ ખરી જ છે હકિકત તરિકે પણ આ વાત સાચી જ છે, અને એવી અનેક વાતો ચે સાચી હશે પરંતુ, તે સાથે એ વાત-એ હકિકત વધારે સત્ય છે કે, દેશમા ખાદીનો ઉપયોગ થયો મહોટો થતો જાય છે, અને સ્વદેશી કાપડનો ઉપયોગ પણ તેટલો જ મહોટો વધતો જાય છે. ધણુ નેકો પાપ પરદેશી કાપડના કોટ બેકડીટો હજી ચે છે અને તે ખર્ચ છે કે ત્સમપ્રતિથી એ પ્રેતાના ન હોમને હાલ તરત ખાદી કે સ્વદેશી કાપડનો સ્વીકાર એ કરતા નથી પણ એવું તો એ-એ

છે કે આ જૂના વસ્ત્રો ઉતરેથી નહીં ખરીદીમા પરદેલી વસ્ત્રોને સ્થાન નહિ જ આપનામાં આવે. રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી આ નમૃતિ અને આ લાનના પણ ખેશક અભિનદનને યોગ્ય ગણાઈ જ શકે. ખાદી પહેરેલી કે સ્વદેશી વસ્ત્રો ધારણ કરવા એ તો કોઈ પણ સાચો હિન્દીજન કરીજ શકે છે. અસહકારી હોય તે જ એમ વર્તી શકે અને ખીજો ના વર્તી શકે એવું હોઈ જ શકે નહિ. સ્વરાજ્યની ભૂખ જો સાચી જ હોય તો ગમે તે ભોગે પણ પ્રથમ ખાદી અને પછી ના જૂઠું સ્વદેશી કાપડ જ આપણે વાપરવું જોઈએ. સ્વદેશી કાપડની મોઢાવટ, આપણા 'ટેરટ' અને આપણી 'ફેશન'ને યોગ્ય એ જરૂરિયા હોય નહિ, તેમા જોઈએ તેટલી કુમાશ અને સફાઈ હોય નહિ, અને તેથી ય વધારે ખર્ચગ્રાસી, જાડી અને 'ગદી' દેખાતી ખાદી મોઢી હોય તો પણ એનો સ્વીકાર અને એ વડે આપણા શરીરને શોભાવવા એ જ ધર્મ્ય છે, અને એ જ આપણી આપણા અનેક દુઃખી અને ભૂખે મરતા કર્મણ લાઇખહેન અને લાડુઓની, અને ટંકમાં કહીએ તો આપણા આખા દેશની ચિજીન સપત્તિ છે એ સપત્તિની વિશિષ્ટતા ક્યારે બગાડવાની વધી શકે કે જ્યારે દેશજનો માત્ર સ્વદેશી કાપડનો અને ખાદીનો પુરેપુરો અર્ગી-દાર કરશે ત્યારે જ જે દેશજનો ઓ આર્થિક પ્રશ્ન પોતે સહમજતા નથી, સહમજવાની શક્તિ હોવા છતાં જે સહમજવાની દરકાર પણ નથી કરતા, અને જે બડી બડી આડી અવળી ઘાતો કરી આ કુટ પ્રશ્ન તરફ આંખોમાંથી આંસુ કરવાની કૃષ્ણતા બતાવે છે એ દેશજનો સ્પષ્ટપણે આપણે કંટેવું જોઈએ કે આ ભૂમિની એ સત્તિ નથી જે બાલક પોતાનો ધર્મ ભૂલી જઈ રહ્યો, રાજગ્રસ્ત અને દુઃખી અને કમળ માતાપિતાનો ઘાત કરે છે એ બાલકને માતૃ અને પિતૃદોષી શસ્ત્રો ગણે છે, નીતિશો લેખને પતિત ગણે છે, અને એ શિવાય તેમને માટે ખીજો શો નિર્ણય આપી શકાય? વ્યાપારીઓએ પરદેલી કાપડનો વ્યાપાર સદતરનો બધ જ કરવો જોઈએ અને જે વ્યાપારીઓ આમ દેશની આર્થિક સપત્તિનો માસ કરવામાં સહાયશ્રૂત અને છે અને એ વ્યાપાર બધ કરતા નથી તે વ્યાપારીઓનો પ્રભુએ હચોડો બહિષ્કાર કરવો જોઈએ. એવા થોડા વ્યાપારીઓ કમળને ભૂખે મરે, દેવાળા કહાની નાદાર અને તે વધારે ઇષ્ટ છે, પણ દેશનો ગ્રીમ વર્ગ કમાલ અને ભૂખે મરે એ જોયું સહી શકાય નહિ. આપણે પાઠના કેટલાક ગદિનાઓ થયે 'સ્વદેશી લઢારો' જોઈએ છીએ એ દુકાનોની સંખ્યા વધતી જતી પણ જોઈએ છીએ અને એ રીતે આપણા સ્વદેલી વ્યાપારને ઉત્તેજન મળતું જોઈએ પરમ સતોષ અને આનન્દ અનુભવીએ છીએ ખરા, છતાં જે સ્વદેશી કાપડના વ્યાપારની વધારે સુદૃઢ વ્યવસ્થા કરવાની જરૂર છે આપણી કાપડ મારકાટોના મનોકાએ પરદેલી કાપડના વ્યાપારીઓને દુકાનો બાંડે ના આપીને એમનો બહિષ્કાર ક્રવો જોઈએ, આપણા સ્વદેશી કાપડના વ્યાપારીઓએ પોતાના મઝા ઉભા કરીને પોતાની પડોતમા પરદેલી કાપડના વ્યાપારીઓને દુકાનો ખોલવા ના દેવી જોઈએ અને તે માટે ધરખણીઓ સાથે અને આસપાસના દુકાનદારો સાથે લેખી કણુતતો કરવી જોઈએ, પ્રભુજનોએ એકસપથી દૃઢતાપૂર્વક પરદેલી કાપડનો અને તેના વ્યાપારીઓનો બહિષ્કાર કરવો જોઈએ અને સ્વરાજ્ય મધ્યે, સ્વદેલી સધાએ અને એવી એવી ખીજ રાષ્ટ્રીય સરચાઓએ પગમાંડીને એ શિવાય આ બહિષ્કાર માટે સતતતાથી

લોકને જાણવા રાખવા જોઈએ, મહોદા શહેરમાં અને ગામડાઓમાં એ જાણતીની વિનંતીઓ
માટે જ્યારે પૂરેક લાવણી અને તેને નગતા સાહિત્ય જનસમાજમાં વિનાશિષ્ટામે પ્રસારવા
જોઈએ આ વિવાદ સ્વદેશીના વિનાશપૂર્વક પ્રયાગમાટે બીજી જે જે આવશ્યક પ્રવૃત્તિઓ
રોય તે સર્વ વિચારપૂર્વક આપણે ધકતી જોઈએ અને બહિષ્કારની સંપૂર્ણ પૂણ્ડુનિ કડવી જ
જોઈએ આમ સ્વદેશીના આગ્રહી જ સ્વરાજ્યને નાવડ ગણાઈ શકે છે, અને સ્વદેશીથી
જોમનાં મ્હો એરડીઆ જેવા સામ છે અગર એને અસ્પર્શ ગણી એથી દૂર જાગે છે-એ
કાનાને પણ સ્વરાજ્ય મેળવી શકતા નથી, એ સ્વરાજ્યવાદી હોઈ જ શકતા નથી

જાહે માતરમ્

ગીરગામ, -
તા ૨૪ ઓક્ટોબર, ૧૯૨૧ }

મહાત્મા ગાંધીજીને.

લેખક - ગ. ચુનીલાલ નવમાન રાહડ

- હે મૃત્યુનોકવીતી ! હે દિવ્ય દેવઅશી
- તુજ નીતિનિમંણા સમ્યાગિગ્યને નમામિ ૧
- તેજસ્વી આખ તારી, ને દ્રષ્ટિ નિર્વિકારી,
- માખાર્યપુક તારા મુખચિત્રને નમામિ ૨
- સિદ્ધાંત એક તારો, ને રાહ નેક ન્યારો,
- જન-જીવ-જગુ કેરા એ મિત્રને નમામિ ૩
- મુતતાની સાથ ઉદ્ધુ કરતાય એકરૂપી, *
- નવજીવનદ તારા વાદિત્રને નમામિ ૪
- સલામતી તું કરો, સાહુત્ય માહિ પૂરો
- જન દીન સર્વ કેરા માવિત્રને નમામિ ૫
- હે શ્વેત વજ્રધારી, નિર્ભીત સ વિચારી,
- તુજ દેહ એક કેરા પાવિત્રને નમામિ ૬

નવજીવન સન્ને હક્કી કીને વાચના પત્ર એકરૂપી-એકસરખો વૃચાય છે

હું, સરલા અને મિત્રમણ ૧ ૨-૦-૦ એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

પ્રાચીન ભારતના ઇતિહાસક્રમનાં કેટલાંક સીમાચિહ્નો.

લેખક—રા. કનૈયાલાલ માલ્વિકાલાલ મુનશી, બી. એ., એલ.એસ. બી.

(અનુસંધાન ગયા અકાદમી, પૃષ્ઠ ૪૨૧ થી)

૨.

સીમાચિહ્ન ૫ મુ-મહાભારતનું યુદ્ધ.

દ્વિ-દ્વિના આખા પ્રાચીન ઇતિહાસમાં મોટામાં મોટો બનાવ પાંચ કોરવનું યુદ્ધ છે. બધા ઇતિહાસનો પ્રવાહ ક્યા તો તેમાં મળે છે કે ક્યા તો તેમાંથી નીકળે છે. જે અગ્નિઓ દેશની સરકૃતિ સુદૃઢ કરવાનાં સાધનો થઈ પડી છે તે બધીએ તે યુદ્ધમાં ભાગ લીધો હતો તેથી તેનો સમય નક્કી કરવો એ ધણું જ જરૂરનું છે. પણ એ કામ જેટલું જરૂરનું છે તેટલું અસાધ્ય છે, કારણ કે બે વિદ્વાનો દ્વલુ એ વિષય પર એકમતના થયા નથી, અને ઘેરો કે કેમ એ પણ સંકાર્ષણ છે અનેક વિદ્વાનોના નિલુયો વાચતા અને જે સતોષકારક લાગ્યો તે અદ્વિયાં આપ્યો છે. છતાં, જેટલું તો કહેવું જ જોઈએ કે એ નિર્ણય માટે પણ જેટલા ચોક્કસ પુરાવા હોવા જોઈએ એટલા હોય લાગતા નથી.

ભારત, પુરાણ ને બીજા પુસ્તકોની મદદ લેતા યુદ્ધ ક્યા સમયમાં થયું એમ મળી શકાય એનો નિવાર કરવો જોઈએ તેને માટે આ પ્રમાણે સાંધનો પુરાવામાં મળે એમ છે.

૧ પુરાણોએ આપેલી ગણતરી

૨ પુરાણોની વચાવયિયી કરનામાં આવેલી ગણતરી

૩ સમર્પિ સવત્સરપરથી ગણતરી

મત્સ્યપુરાણ પ્રમાણે પરીક્ષિતના જન્મથી તે મહાપંચના અભિષેકસુધી ૧૦૫૦ વર્ષ થયાં. વિષ્ણુપુરાણ પ્રમાણે ૧૦૧૫ વર્ષ થયાં. આ જોતા ૪૦૦+૧૦૫૦ એટલે ૪૪૫૦ થી ૧૫૦૦ માં યુદ્ધ થયું ગણાય.

હવે જો બૃહદ્વચથી વચાવલિમાં આપેલા રાજ્યકાંતનો સરવાળો લઈએ તો મોમાંધિ ને મહાપદ્મ વચ્ચે ૧૫૩૮ વર્ષ થાય. પણ એ સરવાળો સમયનું અત્યંત માપવા માટે ઉપયોગી નથી એ આ લેખના પહેલાં વિભાગમાં આપણે જોયું અને રાજા દીકર ૨૫ વર્ષની સરારેય ગણતા ૮૭૫ વર્ષનો અત્યંત મોમાંધિ ને ચદ્રશુભ વચ્ચે થવા જાય આ જોતા પુરાણની ૧૦૫૦ની ગણતરી લગભગ ખરી છે એ સ્પષ્ટ લાગે છે.

એ ઉપરાંત પુરાણમાં સમર્પિ સવત્સરની ગણતરી મુકેલી છે. આપણે ત્યાં સમર્પિ સવત્સર અથવા લોકકાલ એ ધણો જુનો સવત્સર છે, અને મધ્યકાલ સુધી એ ઉપયોગમાં હતો.

(૧) ૨૭૩ ૩૧ (૨) ૪ ૨૪ ૩૨

કલાપિનો ફકારવ ૨ ૪-૦-૦ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ.

તેની ગણતરી પ્રમાણે સમર્પિતો દરેક સૈંદ્ર એકમ નક્ષત્ર બદલે છે પણ વપરાશમાં માત્ર સૈંદ્રના વર્ગી ૪, એટલે ૧૦૨૫ મુ વર્ષ હોય તો ૨૫ ના આકથી તે ધરોબરો લખાય છે વળી પછીથી થયેલા પ્રગોળવેતા ને જ્યોતિષીઓએ પોતાના સિદ્ધાન્તો પુરતાર કરવા તેની સરખાત જુદે જુદે વર્ગી મુગી છે તેથી સરખાતથી ગણતા વરસોપર ભરોમો મુકાય એમ નથી. પણ કયા નવાનો વખતે સમર્પિ કયા નક્ષત્રમા હતા તે જો મળે તો જુદા જુદા જનારો વચ્ચેનું અંતર આપી શકાય

૧ પરીક્ષિત માદીપર હતા સારે સમર્પિ મધ્યમા હતા,

૨ મહાપથથી નદના સમયમાં પૂર્વાશામા હતા,

૩ આશ્રિતજ્યના વિનાશ વખતે કૃત્તિકામાં

૪ પ્રતીપના સમયમાં જે નક્ષત્રમા સમર્પિ હતા તેમા જ પાછા આશ્રિતજ્યના વિનાશ વખતે

૬ આશ્રિ ગજ્યનાં અંત વખતે સર્પાર્ષિ ૨૪ માં નક્ષત્રમા હતા

અહાઃ પુરાણ પ્રમાણે લેવારે આશ્રિ રાજ્યની સરખાત વખતે ૨૪ મા નક્ષત્રમાં સમર્પિ હતા આ એમાં છેવું ખરૂં લાગે છે

૭ મહાપથ ને આશ્રિતજ્યના વિનાશ વખતે ૮૩૬ વર્ષ થયા

અધિનિથી નક્ષત્રમાના સંધ્યે તો નીચે પ્રમાણે આવે

૧ અધિનિ

૩ કૃત્તિકા આશ્રિ રાજ્યનો અંત

૧૦ મધ્યા પરીક્ષિત

૨૦ પૂર્વાશા નન્દ

૨૪ સત્કિયા આશ્રિ ગજ્યની સરખાત

૨૭ રેવતી

પરીક્ષિતથી મહાપથ વચ્ચે ૬૦૦ થી ૧૧૦૦ વર્ષનો અંતર પરીક્ષિત ને આશ્રિ રાજ્યની સરખાત વચ્ચે ૧૩૦૦ થી ૧૫૦૦ વર્ષનો અંતર, ને પરીક્ષિત ને આશ્રિતજ્યના વિનાશ વચ્ચે ૧૬૦૦ થી ૨૦૦૦ વર્ષનો અંતર,

(૧) Cunningham's Indian Eras p ૭

(૨) મત્સ્ય ૧૭૩ ૪૪ વિશ્વ ૪૨૬ ગ્રંથાંક ૩૭૪ ૧૨૫ ભાગવત ૧૨૨૨૦ (૩) વિશ્વ ને ભાગવત (૪) મત્સ્ય (૫) ની માઠ દરના ધારવા પ્રમાણે જે મત્સ્ય ૨૭૩ ૩૮ શ્લોક દોષ તો આઠ ગણ આવે (૬) નરય. ૨૭૩ ૪૫ (૭) ૩ ૭૪ ૨૩૫ (૮) મત્સ્ય ૧૭૩ ૩૭ ગ્રંથાંક ૩, ૭૪, ૧૨૮

ગીતગોવિન્દ ૧ ૧-૮-૭ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આદ્યગજ્યનો વિનાશનો મહાપક્ષથી ૮૩૬ વર્ષ અગ્રિયે તો ઉપરની ગણતરી અગભર આવે
મત્સ્ય પુરાણુ આદ્ય વંશના ૩૧ રાજાઓ વચ્ચે ૪૩૭ વર્ષ મુકે છે. આ ગણતરી રાજાશિક
લાગે છે અને મત્સ્ય પુરાણુ આદ્યગજ્યના વિનાશ પછી તરત હાલના રાજપૂત સમયેનું
રોવાથી તેમની માહિતી ખરી હોવાનું કાળજી રહે છે.

આધાર લેતા પણ્ય મુદ્દનો કાન ૪૦૦+૧૦૦૦ એટલે આશરે ૪ પૂર્વ ૧૪૧૦ આવે છે

આ ગણતરીને જ્યોતિર્વિદ્યાનો પણ ટેકા મળે છે. યુદ્ધની વખતે વસત સપાન કૃત્તિકામાં હતો, અને સપાતચનનને (*Precession of equinoxes*) ને લીધે શકે ૪૬૬ માં લગભગ રેવતિમાં હતો.^૩ આ જોતા યુદ્ધ આશરે ધ પૂર્વે ૧૪૦૦ થી ૧૫૦૦ માં થયું હોયું જોઈએ.^૪ ૩.૨ે પણ યુદ્ધની ત્રણ ગણતરી આપી છે તેમાંથી એકને પરિણામે ધ પૂર્વે ૧૪૩૮ આવે છે.^૫

મહાભારતનો કાનનકકી કરવાના ધણા પ્રયત્નો થયા છે આ પ્રયત્નોમાંથી એ વિચારના જોવા છે, પણ મને તે માન્ય ન થઈ પડ્યા.

એક મત એવો છે કે યુદ્ધ ઇ પૂર્વે ૩૦૦૦ પહેનાં થયું

આને માટે પ્રમાણ તો એ જ છે કે કૃષ્ણનું નિર્વાણ થયું સાદે કવિયુગ બેરો ને કવિયુગને કાલ ધ પૂર્વે ૩૧૦૨ માં બેરો.

કનિયુગની આ ગણતરી કૃત્રિમ છે ને પાછળથી જ્યોતિર્વિદોએ ને ગણિતશાસ્ત્રીઓએ કરેલી છે. પુરાણ, જ્યોતિષ અને વેદાદિ સાહિત્યનો કાલનિર્ણય અને ઐતિહાસિક સ્વાભાવિકતા બધા આ નિર્ણયની વિરૂદ્ધ છે, અને મી વેદના એ નિર્ણયને પુષ્ટિ આપવાના અર્થનો નિર્દશ મળ્યા છે એમ મને લાગે છે.

બીજા ફેટનાક મુદ્દને ૧૧૦૦ ને ૧૨૦૦ ની વચ્ચે મુકે છે આયર્ ના મત પ્રમાણે ૧૧૭૨ ઇ પૂર્વે થયુ પણ તે માટે આપેના આધાર મને ખેતીતાણીને ઉઠા કરેના લાગે છે એ મત પ્રમાણે પુરાણમા આપેના વર્ષો તેમજ સમયિ માં નક્કરોના પ્રમાણુ ખોટા હરે છે, વેદમા જ્યોતિષને છેક ઇ પૂર્વે ૧૧૦૦ માં મુકવુ પડે છે દેનાપિ ને શાતવુ જેના નામ વેદમા આવે છે તેમને ૧૪૦૦ માં ને વેદના તે દિલાગને ત્યાર પછી મુકવા પડે અને શનપથ બ્રાહ્મણ, જે જનમેજયની પછી વખાયુ તેને ઇ પૂર્વે ૧૦૦૦ પછી મુકવુ પડે અને તે વખતે ભૃષિક

(૧) મરદેય, ૧૨૭૩

(२) સમીપ (૩) see Tilak's Orion વશલમિહિર બૃહન્નલહિતા

(3) Prof M Rangacharyas Yugas. (4) Duffner's History of Antiquity IV p 74, 75 and Wilson's Vishnu Puran by Hall Vol IV P 230

(1) Tilak's Arctic Home in the Vedas XIII Aiyar's chronology of
-Ancient India Chap. I Ranga Chari's Yugas (2) Vaidya's Mahabharat (3)
Aiyar's Chronology of Ancient India

અલિતના કાચો, રૂ. ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઈ.

પૂર્વમાં ઉમનું હતું એમ એ યાજ્ઞવલ્ક્યથી માનવું પડે. મી તિતિન ' તેમ જ મી નિનક' જન્મેની ગણતરી પ્રમાણે કૃત્તિકા ૬ પૂર્વે ૧૫૦૦ પછી પૂર્વમાં ઉગે જ રાત્રિ.

પણ આ બધી વિદ્વાત્મકી ગણતરી કરના એક વિચાર મને વધારે ઉપયોગી લાગે છે. અધિરતીમ કૃષ્ણના વખતમાં પુરાણોની અસલ આગતિ પ્રમાણે સુધિર અને સમ રિના નક્ષત્રનું સ્થાન તો તાજુ જ હોવું જોઈએ, અને નદના સમયના નયન અને પરી- તિન ને નદ વચ્ચેનો અન્તર વિરે ઉદ્ભવે એ ક્યા તો ૬ પૂર્વે ૨૦૦-૩૦૦ માં કે મોડામાં મોડો આમરાજ્યના વિનાશ વખતે ૬ સ ૪૦૦ માં ઉમેરાયો હોવો જોઈએ. પુરાણના તાત્પર્ય- કાલની ગણતરીથી ૧૫૩૮ વાનો અન્તર આવે છતાં ૧૦૫૦ અથવા ૧૦૧૫ નો અન્તર શા માટે મુક્યો? એ પ્રમાણે પૂર્વજાતના નક્ષત્ર આવે સારે પૂર્વામાં. શા માટે લખ્યું અને આંધા તો સમય પુનર્નિર્ણય કે પુષ્પમાં થના જાય તો પણ કૃત્તિકામાં શા માટે મુક્યો? તે જ પ્રમાણે જો પરીક્ષિત ને નદ વચ્ચે ૭૦૦ વર હોય તો આ પ્રમાણે ગણતરી શા માટે આવે? *

આ જોતા આપણ પાંચમું સીમાચિન્હ મહાભારતનું યુદ્ધ અને સુધિરનું રાજ્યારોહણ ને કવિપુત્રનો પ્રારંભ ૧૪૦૦ થી ૧૫૦૦ માં મુકી શકાય તે ચિદ્રપરના આંકડાથી રાજ્યોનાં જમજહેર નામ નીચે પ્રમાણે હતા.

ઈન્દ્રપ્રસ્થ	સુધિર	પૌરવ વંશ
મગધ	સકદેવ	બૃહદ્રથ વંશ
અયોધ્યા	બૃહદ્વાન	ઈન્દ્રોદય વંશ
દાંડકા	કૃષ્ણ	યાત્ય વંશ

જો અધિરતીમ કૃષ્ણના સમયનું દૃષ્ટિનિર્ણય રાખીએ તો ભારતનું યુદ્ધ અને તેના પહેલાં પણ બેચાર પેની સુધી કુટુંબના સરમરજોની મર્યાદા પહેલેય.

૪૪ પ્રતીપ
૪૫ સાતન
૪૮ સુધિર
૪૮ પરીક્ષિત
૫૩ અધિરતીમ કૃષ્ણ

પણ નજરે લેતાં તેમ જ બીજા આધારપરથી લાગે છે કે પ્રતીપ અને સાતન વચ્ચે એક બે પેનીઓ થઈ હશે. તે ગણીએ તો પ્રતીપને પરીક્ષિત વચ્ચે સાત પેની થાય. તે વખતે સપ્તર્ષિ કૃત્તિકામાં હતા એવું આંધાતથી ૨૭૦૦ વર્ષ પહેલાં પ્રતીપ થયો એ ગણતરી મી પાઈડરના સુધારેલા યોગપરથી નીકળે છે. પણ સાત પેનીમાં ૭૦૦ વર્ષ એ તદ્દન અસંભવિત થાય છે તે જોતાં એ સુધારો ઉપયોગ વિનાનો લાગે છે.

છતાં સાતનથી માંડીને જ સરમરજો કુટુંબમાં આવી આવેલાં હોય તે ધણી ખરા આધાર- વાળા મનાય અને તે માટે ભારત તેમ જ પુરાણો ભરોસાદાર સાધન લેખી શકાય.

—અપૂર્ણ

(૧) ભારતીય જ્યોતિ શાસ્ત્ર (૨) Orion & Arctic Home in the Vedas.

(૩) આ વિષે મી આયરે લેખના Chronology of Ancient India ૨ ૫૩ ૬૫૨ આપેલ સુધારો બ્યાજબી નથી લાગતો.

(૪) J B A S (1910) 52

મારી વીજ વાર્તાઓ (સચિત્ર વાર્તાસંગ્રહ) ૧૨૦૦ એન.એમ.પાઈ એન્ડ કંપની, મુંબઈ

આ શું ?

લેખક—રા કાકિર.

આકાશ—અહા ! કુખ ! દર્દ ! પીડા ! છદ્દગી એટલે અમુચ્છ બોતાય નહીં બતાવવાય નહીં એવી સમ્મત ના ગોઠવાય એવી પીડા-અમુચ્છ-એટલે છદ્દગી ગભીર પાતાલ નમાનક પ્રક્રિયાથી ઉભરાતી હાય એટલે જ છવન (એમ કહી નિશ્ચય નાખે છે પાછળથી ઓખનો ગરમ પવન આવે છે)

ઓખનો પવન—અરે ! આકાશ ! કેમ ? તારું કુખ ઉતરી કેમ ગયું છે ? તારી નીં ? ગભીર કાયામા આવે દર્દ કેમ દેખાય છે ?

આકાશ—હા ! સમીર ? ઓખનો સમીર ? હા, જોને મારી કાયા જામે નિરાશનો સમુદ્ર એમથી કેવું લપાનક સુમધુર ગીત વસાં કરે છે સમીર ! અને માતમ નથી કે આવી સુદર પશુ દર્દભરી કાયા કે ક્યાંથી પામ્યો ? અને એ ગીત કેણુ વગાડે છે તેની પણ અને ખમર નથી કેવું મધુર અને લલ્યબેદક છે ! જો કોઈ છવન અને શ્વેતને ત્રાજવે તોગે તો ભાગ્યે જ એકે પદ્ય નીચું નમે એટલે કેવું દર્દ

સમીર—મિત્ર આકાશ, આમ એટલે ક્યાં સુધી કરીશ ? આજ મારી સાથે આપણે દોડાડેડે કરી મુઠાએ તું આજ તો ખરો પેતાં સુમધુરિયિઓને નયાવવાની, તરવરોને હસાવવાની, પેલી રૂપાળા વેતીને ગજારવાની ખુશ મળ પડશે આત દોરન, આમ શોકાતુર થઈ ઉભા નેદે છદ્દગી ખુટશે ?

આકાશ—સમીર ! તારા ઉપર તો કોની આતીર્થા ઉતર્યા હોય એમ લાગે છે વાંસની આડીમાંથી ગાતા ગાતાં નાસતુ, ગમે ત્યાં ગમે પારે સુદરીઓના કપડા અસ્ત પરત કરી નાંખના એમાં તને મળ લાગે છે પણ મને કાંઈ એમાં મળ નથી મળ્યા પણ કાળ પહેલાં ક્યાંય ચારે એવું હશે એમ હું માનીશ સમીર ! જુદી માન્યતામાં પણ જો સતોષ મળતો હોય, અહા ! અથ જહામાં પણ જો આશ્વાસન હોય તો તે શાને ન લેવું ? પણ અત્યારે તો અને તેમાંનું કયું ગમતુ નથી

સમીર—વાર, તું તો ધગ સાધું જેની વાત કરે છે પેલી સસના જેટલીએ તારામાં અછન નથી. અપારે ચિકારી કુતરા તેને પકડવાની તૈયારીમાં હોય છે સારે તે પોતાની આખ આજ પોતાના કાન કરે છે અને એમ માને છે કે દહે અને કાષ જોઈ સકતું નથી, કારણકે એ કોઈને જોતું નથી તું એમ ના કરી શકે ? આન-વાર-આજ (એટલામાં સુતજ આવે છે)

સુતજ—હા, તારી વાત સાચી છે પણ શાન થયું તે વી રીતે ના થયું થાય ? એકાદ વખતે આપણે આંખ અધગમત પીધું અને માસમ પડ્યું કે એમાં અમુન પણ નથી અને રિપ પણ નથી, માત્ર થક જ છે એ શાત કેમ જુતાય ? એટલે છદ્દગી એટલે ઘટમાળ-ચક્રર માર્યા કરતુ-

એટલે જો એટલે જો, ૨, ૨-૦-૦ એન, એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

શ્વાસ ખાધા વગર-વિશ્રાવિ લીધા વગરનું પર્યટન, જેનો અત નથી, જેની શરૂઆત નથી એવે પ્રવાસ તે જ છદ્મી

સમિર—યો વળી આ એટી ખીજ વેરાગી બાવા આ યા ઉભો રહે જરી, ઉભો તો રહે, બાપુ તુ ક્યા જઈશ ? (મધ્યાહ્નના બાપુ થોડીવાર અપચુપ ઉભો રહે છે) બોત તો ખરે જાના, જવાબ તો દે ?

સુરજ—ક્યા જઈશ ? ક્યા જવાતુ છે ? અનન પર્યટન

સમિર—અરે, પણ આ કેણુ ? આના છુગ વાળનાની લુગડાના કેકાણુ વગરની ગરબે પાછોશ્વાસ વાળી ?

મધ્યાહ્ન—તીક તો સમિર તેં મને ના ઝોળખી ? હું તો મધ્યાહ્ન

સમિર—મધ્યાહ્ન ! અહો ! મધ્યાહ્ન ! તારું રૂપ તો અવમેલું લાગે છે હો ધીકતા અગરારાની લાની જેવી લાલી તારા માનપર છે

આકાશ—સાચે જ પણ સમિર આ મધ્યાહ્નમા તને સંધ્યાનું પ્રતિબિમ નથી દેખાતુ ? એના પ્રકાશિત અગમાથી અતનુ મનહર લયાત્રક ગીત તું નથી સાંભળતો ? ઓહ !

સમિર—પણ મધ્યાહ્ન આ તારા રાતા હોઈ

સુરજ—પણ એ હોઈમા કશુયે નથી સમિર હું તને સાચુ કહું છું કે એમા કશુયે નથી. એ એ હો. સુખ્યા છે

સમિર—કશુ નથી છતાં એમા કશુક છે મધ્યાહ્ન તું શુ કહે છે ? તારા હોઈમાં કશુ છે કે નહી ? હું કહું છું કે 'એ અને આ સાદુ કહે છે કે નથી, પણ હવે તુ કહે 'ભીષએ' એમાં કશું છે કે નહી ?

મધ્યાહ્ન—ભાના ! મારા હોઈમા કશુ છે કે નહી એની મને ચાતી ખનર પડે ! તને તો ખબર છે કે મારા હોઈમા કશુક છે અને આ સુરજ મારા હોઈ નિતનિત સુમે છે છતાં કહે છે કે એમા કશુ નથી છદ્મીમાં શું છે ? કશુ નથી છતાં છદ્મીમા શુ છે ? તો બધું છે

સમિર—મધ્યાહ્ન તારા હોઈ હું સુમુ ?

મધ્યાહ્ન—જેવી ઈચ્છા

(સમિર મધ્યાહ્નના હોઈ સુમે છે તેના કપાળમા કરચલી પડે છે)

મધ્યાહ્ન—સમિર ! કપાળમા કરચલી કેમ પડી ?

સુરજ—સમિર, કેમ કરચલી કેમ પડી ? જોયુ મધ્યાહ્નના હોઈમા શુ છે ? સમજ્યો, શુ છે ?

આકાશ—અહો ! સમિર સમજ્યો છવનમા શુ છે

સમિર—નથી સમજતુ છતાં સમજ્યો છુ એમ લાગે છે છવન છે અને નથી, નથી અને છે છવનમાં સુરીના હોઈ છે અને નથી અરે, કેવી મગા !

મધ્યાહ્ન—રોની મગા ?

સમાલોચિક—સમાલોચિક એવું એમ વિચારી એવું જવાબી મળે

સમિર—ઠે છે અને નથી નથી, તેની

આકાશ—સારે જીવન જોડને તુ ? હામી તુ ?

સમિર—જે અમન્ય નહી તે જીવન, જે અનત વિશાલિ એ જીવન, જે અવિશાલ પદ-
તે જીવન. (ખડખડ હસી પડે છે)

સુરજ—મધ્યાહ્ન ! સમિર ! હું તો જાણ્ય આકાશ ! રમ સર્વિશ

આકાશ—ક્યા જાણ્ય ! જાણે તુ કરીશ ?

સુરજ—ક્યા રહીને કશું કરવાનું નથી માટે જાણ્ય

સમિર—આકાશ ચાલને આવી રહીને તુ શું કરીશ ?

આકાશ—મારે જાણે કશું જ કરવાનું નથી માટે હું તો આવી જ રહીશ (સમીર હસે છે)

મધ્યાહ્ન—સમિર, તને હસતું આવે છે ?

સુરજ—મને ય હસતું આવે છે

આકાશ—મને પણ હસતું આવે છે

મધ્યાહ્ન—સારે હું પણ હમી વડે, નની વાડે ?

મધ્યાહ્ન	}	હા, હા, ચાલો હમી સઘએ કારણ કે રડવાનું કશું નથી જીવનમાં
સમિર		મૃત્યુ નથી, વિશ્રાંતિ નથી, કાર્મ નથી, ઉન્નત નથી, આ રાં નથી, જીવન
સુરજ		—સત્ય નથી, અસત્ય નથી, અનન્ત નથી, અત નથી એ મારા પ્રશ્ન !
આકાશ		કશું નથી, અરે ! કશું નથી ચાલો હમી સઘએ મુખ્ય નથી કુખ્ય નથી મુદરીના હોદમાં કશું નથી, રૂઢન નથી, આનન્દ નથી માટે આવો એ અદાહિનાં તત્ત્વો, આવો આપણે અદાહિત્ય કરી તપ્તએ

નાનાસાહેબની ન્યાયલિક્ષા.

સુખક — મે મુળમ કર કાનંદ લદ

સુને ૧૮૧૮ ના મુદ્દમા પૂતાનાં છેલ્લાં પેશનાં બાહરાવે પોતે પોતાનું રાજ્ય અંગ્રેજ સુખકને કરી દીધું. અંગ્રેજોએ તેના રાજ્યનો, કબજો કરી લીધો અને તેને 'દેદે' કર કાનંદને હસ્તાં ગિરુમાં ગયા સેવન કરવાને મોકલાવી દીધો. તેને કંપની સરકાર આઠ લા રૂપીયાનું વાર્ષિક પેન્શન હતી રહી તેણે રાજ્યપાટના ઝડપા છોડી દીધા અને ૧૮૫૪ સુધી અંગ્રેજના પેન્શનપર મુખની સાથે પોતાનું જીવન પીતાનું જ્યારે તેનો આખર વખત આવ્યો અને તે આ ક્રાંતી સસાર છોડીને આતો થયો ત્યારે તેની આખી જમદા તથા તેના પંચારનાં ભાર ગુપ્તિયોનો ભાર તેના પોતે પુત્ર ધાધુપતે-ઉપનામ નાનાસાહેબપર પડ્યો. પેશવા પરિવાર જારે હતો એ સિવાય નોકરચાકર પણ નહોતા રાજ્યાધિકાર નહોતા રહેતા છતાં પેશવાનો સમજા સાત આઠ હજાર સુધી હમેશા રહેતી પેશવાની જે સપત્તિ નાનાસાહેબને મળી હતી તેની પ્રિયતા જુઓ — સોળ લાખના કંપનીના કાગળો-દસ લાખનું જવાહિરા ત્રણ લાખ મહોર-એ રી હજારની કીમતનું મોનાનું ઝવેર અને વીસ હજાર ચાંદીના વર્ન હતો. પરંતુ પેશવાના પરિવારનો ખર્ચ ચનાનવાનું આટલા ધનથી નાનાસાહેબને અસમર્થતાનું એ વખતે લોક સમજતા હતા કે પેશવાના પરિવારના ભગ્નપોષણને માટે ચોક્કસ મેન્ડાન કંપની સરકાર જરૂર આપતી રહેશે આ સમજણની ઝડપ પકડવાનું કારણ એ હતું જ્યારે બાહરાવ અવિત હોના-ત્યારે આ વાતનું આશાસન ધૃમ્માયથી મળી ગયું હતું કે પૂત્ર પત્રી તેના પરિવારના ગુજરાનને માટે પણ કષ્ટક પ્રમથ અવશ્ય કરી દેવામાં આવશે આ વાત નાનાસાહેબ એવું સમજતો હતો કે અંગ્રેજ એને જરૂર રિચાર કરશે આથી અત્યંત પ્રિય અને કરુણાભરત બાપામાં એક પ્રાથનાપત્ર રામચંદ્રાવે (જે તે વખતે પેશવાનો મુખ્ય કાલગી હતો) અંગ્રેજ સરકારની સેવામાં લખ્યો. તે પ્રાર્થનાપત્રનો છેવટનો ભાગ આ પ્રમાણે હતો

“નાનાસાહેબ પોતાના અગાધ પિતાના રથાનમાં કંપની સરકારને પોતાના રાજ્ય સદાયક સમજે છે આથી એને પૂરું આશા છે તથા આ મામનાના સમન્વમાં તેને જરૂર પેશવાનું નથી તે પોતાના રક્ષણે હુમ્મકાગ્યો અંગ્રેજ સરકારની કૃપા અને ઉરતાપ વિનિમ્બ સમજે છે એને માટે આ સરકારની શક્તિ અને સમૃદ્ધિની દૃષ્ટિને માટે તે ઉત્સુક અને સંદા રહેશે” મિહરના અંગ્રેજ કમિશનરે પણ આ પ્રાર્થનાપત્રનું સમયન કર્યું હતું અને એ પત્રને ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના અધિકારિઓ તરફ મોકલાવી આપ્યો હતો.

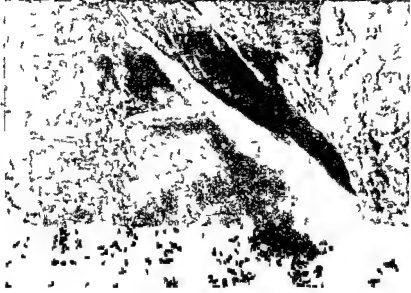
નાનાસાહેબના હુમ્મકાગ્યથી તે વખતે ભાગવનો ગનગ જનરલ લૉર્ડ કનહીમી હતો. નિર્મિત દેલી રાજ્યોના રાજ્યને અંગ્રેજ અમનદારીમાં આવેન કરી લેવાની તેની નિર્ણય નીતિનો દોરદમામ આવી રહ્યો હતો આથી તેની પાસેથી કોઈ પ્રકારની આશા કેંગવાન

સર્વથા વ્યર્થ હતું તેણે મિદૂરના અંગ્રેજ કમિશનરને આ પ્રાથનાપત્રની મિત્રાગ્રહ કાવાને માટે
 કૃપા આપી અને તેને સ્પષ્ટ લખી દીધું કે “ પેશનાના પરિવારનો હક પેન્શનપર જરા પણ
 નથી અને કપની સરકાર તેને એક પાઇ પણ આપવાને તૈયાર નથી ” આ સિવાય તેણે એમ
 પણ લખી નાખ્યું કે “ પાર્સી વયથી પેન્શનના રૂપમાં જે મોટી રકમ પેશનાને મળતી મળી
 કે તેનાથી પેશનાએ ખુબ નાણાં એકત્ર કર્યા હશે અને એનાથી એનો પરિવાર પોતાનું
 યુજ્જશન સારી તરદથી કરી શકે તેમ છે ” ગવર્નર જનરલ એટલો દુકમ હતો કે તેણે સુધ ન થઈ
 ગયો. પણ તેણે મિદૂરની જગીર પણ જપ્ત કરી લીધી જે બાહરાવને એટલા માટે આપ
 વામાં આપી હતી કે તેના વારસો કપની સરકારના શાસનાધીન ન રહે એ સિવાય પેશ
 નાનું પેન્શન જે ૬૨૦૦૦ રૂપિયા માફી હતું તે પણ ન આપવામાં આવ્યું મિસ્ત્રજી આજ
 હાલ કહે છે “ આ રૂપિયા ન આપવાથી પેશનાની રિધવાઓ અને તેના સમીપીઓ સહ
 ઘા પડી ગયા કાગળ કે તેની આખી સપત્તિ જે ૧૫,૬૦,૦૦,૦૦૦ રૂ. ની કીમતની
 હતી તે દત્તકપુત્ર નાના ધાવૂપનના કબજામાં આવી ગઈ હતી નિ સટેડ જલ્દી જપ્ત થઈ
 ગયાથી પેશનાના પગિનાગના પોકોના માન મ તમાવગ ખાખી ઠેસ પહોચી હતી એ જરા
 વેચારવા જેવી વાત છે કે જે વ્યક્તિ એક વખત આખા ભારતમાં મહાગજના પદપર
 અધિષ્ઠિત હતો તેની રિધવાઓ અને રાજગરહી યુજના લોક તેના મરતા જ નાની નાની
 સર્તોના ન્યાયને માટે કપની સ કારની અજાનતોના દરવાજા ખખડાયા જ હર આ પ્રમારની
 અવધાનના સદન કરવાને બંને ભારતના ખજાનન લોક મરી જવાનું વધારે પસંદ કરે છે,
 કહેવાય છે કે સગરે પેશનાની દહાડીઓને સુપ્રીમ કોર્ટ કનકતામાં ખડી કરવાની ગેડા
 નણ કરી હતી પરંતુ સપેગો તત્તા ન જતુ પ યુ અને સમયે થાડી ધાળી જા ળી તેના
 યુજ્જશનને માટે બક્ષીસ આપી કપનીના આ પ્રકારના કારખારથી સાવારણ માનુનો જેને
 પેશના સાથે કલક મળતાપાક હતું અથવા તેની સાથે સદાનુશ્રુતિ રાખતા હતા તે પણ અસત્ય
 થઈ ગયા - ઉત્તર, ભારતના સિપાઈઓને વિદ્રોહમાં પ્રવળીરૂપ ધારણ કરવામાટે નાં કન
 દ્રોસીની ઉપર્યુમ્ત કુનિ સાક યુની એમાં જરા પણ સટેડ નથી. લોં કનદ્રોસીને આવાતન
 અમર જ ન હોતી કે આ પ્રમારનાં ઝોઝપટનું શ પરિણામ આવશે !!! તેઓએ તુરત એવો
 હુકમ આપી દીધો કે “ જે પેન્શન બાહરાવને આપવામાં આવતું હતું તે કેવળ જલ્દીકારને
 માટે હતું આમાં તેના મરણનાદ પેશન ચાતુ ગખતુ એ સવથા અનાવરણક અને વર્થ છે ”
 તેઓએ આ કામ પોતાની મનુશ્રુ પ્રમાણે જ કર્યું હતું અને હોંટ ઓફ નાદરેગને પૂજાવવાની
 તરફે લીધી ન હતી

જ્યારે નાનાસાહેબે જોયું કે અહીંયા ભારતના અંગ્રેજ કમચારી તેની વાત નથી
 સંભળતા ત્યારે તેણે ધનાકમાં મુખ્ય કમચારીઓથી પોતાના દુઃખમાં રોડાનો નિશ્ચય કર્યો
 આથી એક પ્રાથનાપત્ર ભારત સરકારની માલકત ધનાક મોડના યુ તેમાં લખ્યું હતું કે —
 “ અહીંયા ભારતના સરકારીઓએ જે અનુદાર લાન ધારણ કરેલ છે તે અર્થથી અનુચિત છે
 સેન્ટમ્બર ૨ ૧-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ -

અર્થાત્ પેસાના ભારે પરિતરનો એક માત્ર આશ્રય-જે પેન્શન પેગવાને મળતું હતું તે ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીનું આશ્રયન છે આથી કેવળ સધિઓની જુનિવાદપર જ અમે પ્રાય કરતા નથી પરંતુ આ વાતના ખ્યાલથી પેન્શન કે કંપની સરકારને મળ્યા રાજ્યના પાટ પેશવાથી એક લાભ થએલ છે પરંતુ જો પેન્શનના મળવાના ધરનનો એક વિગ્રેહ અ કરવામાં આવે-અને ખીજનો કઈ જુદો અથ કરીને, તેનો અમલ કરાય તો આ વાત આ સુધીની બધી સરિયોથી ખીનકુલ વિપરીત થશે”

નાનામાહેમે પોતાના પ્રાર્થનાપત્રમાં આ વાતને મળ્યાનુ દલીલોથી પ્રુટ કરેલ છે કે “૧૮૧૭ ની સધિ પ્રમાણે જાણીતી અને તેના પગિયારને વાર્ષિક આઠ લાખ રૂપિયા પેન્શન મળવાનું નક્કી થયું હતું” આથી એ સ્પષ્ટ છે કે તે વ્યક્તિપરત નથી પરંતુ નતપરપરને મા નિયત હતું સધિપત્રમાં “પરિવાર” રાખના પ્રયોગથી આ વાત બધાં પ્રુટ થાય છે એટલે જ નહીં પરંતુ નાનામાહેમે પોતાની વાતને કેટલાએ પ્રમાણે દબને પ્રુટ કરી હતી પ્રાર્થના પત્રમાં આગળ લખ્યું હતું કે “કંપની સરકારનો જેવો વ્યવહાર ખીજ રાજ્યની જુથ સાથે તેવો મારી સાથે ન હોનાથી મને ડુંકમાન થયેલ છે મેમરના વાંઝે સાથે-કંપની સરકાર મોર શત્રુતા હતી તે કુ-મનીય શત્રુનો ાશ-સાપન કરનામા મારા પિતાની સાદાથત પેનામા આવી હતી અને જ્યારે તે શાસક કંપની સરકાર સાથે યુદ્ધ કરતાં કરત વગલાથી મને લારે તેનું કુટુંબ પોતાના ભાગે ને ભરોમે ન હોતું હોડવામાં આવ્યું તેના ઉત્તરાધિકારિઓને કંપની સરકારનો આશ્રય અને આર્થિક સદાયનાનો પ્રાર્થનો કરી દીધે અને તે પછી એક જ પેઢીને માટે નહીં પરંતુ આગળને માટે પણ હતો ઉત્તરાધિકારી ન્યાય-મગતથી આવતો હતો અથવા નહીં એ વાત તરફ જરા પણ ખ્યાન સૂદાત આપવામાં આવે નહતું એ રીતે અથવા કઇ બધારે ઉત્તરતાથી કંપની સરકારે દિધીના સિદ્ધાસનન્યુત સમ્રાટ કેદમાંથી છુટા કરીને તેને પુન પોતાના શાહી મરખાપર પ્રતિષ્ઠિત કર્યો અને એક પર્ષાત રકમ તેને ખચને માટે નિયત કરી દીધી, જે આજ દિન પણ તેના ઉત્તરાધિકારિઓને નાનાજ મળી રહી છે આ જોતા અહીંયા મારી સાથે જુદા જ પ્રકારનો વ્યવહાર આની રલો છે એ સાચું છે કે વર્ષો સુધી અમેજેની મિત્રતા રાખતા પેશવા દુર્ભાગ્યથી તેનાથી શત્રુતા કરી બેઠા, જેના પરિણામમાં તેનું રાજ્ય-સિદ્ધાસન તેના હાથમાંથી ગયું અને અમેજેને અરવા કરોડની પેદાશનો દેશ મળી ગયો” આ યુદ્ધમાં પેસાનાની સ્થિતિ ખીનકુલ જુગી નહોતી, થઇ અને જે થઇ પણ હોય તો પછી અમેજ-મેનાપત્રની નિર્ધારિત રાસતોપર જ યુદ્ધ બંધ થએલ હતું આથી એજો પોતાનું આજી રાજ્ય અમેજ સરકારને આપીન કરી દીધું અને તે પોતે પરિવાર સહિત અમેજ સરકારની છત્રછાયા નીચે આશ્રયો આવ્યો અને જ્યારે પેસાનાના ગાન્ધેથી કેપ િ સરકાર ને બરા પર લાભ થઇ રહ્યો છે ત્યારે એવો કોનો સિદ્ધાંત છે જેને માટે તેના ઉત્તરાધિકારી તેના પેન્શન મેળવવામાંથી અપિન કરાય ? જે હજી સુધી તેની મગની રહેતી સધિની શરનોમાં સ્પષ્ટ લખેલ છે “તેના પગિયારના નોક વિજીત મેસૂરી અને બધી દિલી સમ્રાટના કરતાં કંપની સરકારની કૃપા અને ઉદારતામાં આજા અધિકારી છે”

સમાચારક,] ૧ લેડી હારિજિ પ્તેદર્શિ
જળી લેનાર મિં એમ એન પ્રતિકર]

૨ લેડી એકસ ધી રોકિટ [નવેમ્બર, ૪ સ ૧૯૨૨
—કાપીરાઈટ

- એ પડી નાનાએ પેન્શનની ગથ કરેલ આગ્રહમાં ખીજે પણ વિરોધ કરેલ છે તેને
 'મ્યુકે' જે પેન્શન એવી કંપનીને આધારે ગથ કરું હોય કે સર્ગીય પેશવા મોની ગ્રુમ
 મેકન કરી ગયા છે તે એ વાત જ જૂની છે આ બહાનાપત્ર કોનિ પેન્શન રોકવાનું
 મેકન સાસનકાળના ઇનિદાસમાં મિનકુત એક નવી વાત છે મહારાજ બા. ૭. ૧૨. ૧૯૭૧
 ના પાંચાગના ગુજરાતે માટે અમેજ સરકારે પોતાની તરફથી આઠ લાખ રૂપિયા વાર્ષિક
 પેન્શન મુકવું થયું હતું આ વાનથી એવું તે સાબીત થાય છે કે અમેજ સરકારની હકુમત
 બાબતે જરા ના. ૧૦-૧૧ની પડી શક્તી કે તે ગ્રુમમાંથી તે પેશવા કેમો ખવ કરેલો હતો એ તપાસ
 ખાતરી નથી. મુનાત થઇ પણ હોય તે જે તેનું બધું પેન્શન અર્થી નામે તે પરા તેને અટકાવી
 ૩. ૧૫ તેમ ન હતું તેણે અમેજ સરકારને ૪૪ વાખની પેશનો દેલ અર્પણ કરી દીધો હતો
 માટે તેના પેન્શનના ખચનો વીચાજ લેવાનો અધિકાર કોઈને ન જ હોય અને જે સર્ગીય
 મહારાજ બા. ૭. ૧૨. ૧૯૭૧ પાંચાઈ બચારી હોય તે તેને એમ કરાનો પૂર્ણ અધિકાર હતો " એ
 નથી નાનો પોતાના પ્રાર્થનાપત્રમાં સરકારને પ્રશ્ન પૂછે છે કે " તેના તમામ પેન્શન આપના
 માતા કમચારીઓ પોતાના તરફથી જેને પેન્શન અપાય છે, તેના ક્યા પ્રકારે ખચ થાય છે
 તેમાંથી પ્રાઈ નોક શુ બચાવે છે ? અને જે બચારી લેતા હોય તે કેટલું કેટલું ? જે
 બાબતની સરકાર શુ તપાસ ગમે છે ? બ્યારે આ વાત સાબિત થઇ જશે કે પેશન આપના
 નોક પોતાના પેશનોમાં થોડું થાણું કંઈક બચારી લે છે જેમકે કપની સરકાર પોતાના
 નોકરોની સાથે તેના બાનગર્યાને પેન્શન આપના રહેવાના પ્રતિનિધિમાં નધાએવી છે ત્યારે શુ
 એવી સ્થિતિમાં તેઓના પેન્શનો ખચ કરી દેવાને માટે આપવાપિત કારણ થશે ? જે દરિયાજ
 અમુક પુરાણા ગાંધવી કુળના હોય અને જેમનો નધો દોરમાં મિલિલ સરકારની હારના
 અને ન્યમપત્ર નિબર હોય તેમને શુ કપની સરકારના નોકરોના કરતા ઓછો હક મળ્યો છે ?

આ બાબતની અંધી શકાએ દૂર કરી જવાને માટે નાનાસાહેબે પોતાના પ્રાચનાપત્રમાં
 મદદ જ આપવાથી નખ્યુ હતું કે " અને ૧૮૧૮ ની સધિની અનુસાર જે આઠ લાખ
 રૂપિયા વાર્ષિક પેશનના મહારાજ બા. ૭. ૧૨. ૧૯૭૧ને મળતા હતા તે એક માત્ર તેના નધા તેના
 સરિવાગના જ અગ્રપોષણને માટે ન હોતા મળતા પરંતુ તે બહુનખ્યક રવામિબધ
 અનુગામિયો અને સરકારના ગુજરાતને માટે પણ દત્તા જે નિર્વાસનમાં તેની માથે રહેવાને
 કંઈકથી બચાવે હતા અમેજ સરકારને આ પેશોની સખ્યા પૂર્ણ ગીતિથી માનુષ છે
 એનો નિર્ણય કરવામાં પેશવાને કોઈ સાધારણ રકમ ન હોતી ખવરી પડતી એ સિવાય
 તે પોતાનો રાજગી દામ્યાં ચનારી રાખવાને માટે પણ અધિક દ્રવ્યખય કરવું પડું હતું
 આ બધા કાલોથી તેને ધનચમદ કરવાનો જરા પણ પ્રસંગ ન હતો પણ તેણે પોતાના
 ખર્ચનો પ્રમથ આ પ્રકારની સાવધાનીથી સભાળ્યો હતો તે પોતાના પેન્શનથી એટલી
 રકમ બચારી લેવાને શક્તિશાળી થયા હતા જેનાથી તેને સરકારી કાગળ અને મેકેથી
 ૨૦૦૦૦૦ વાર્ષિક મૂ માં મળતા હતા તે શુ મહારાજ બા. ૭. ૧૨. ૧૯૭૧ મિત થયતા અને સુખ

શુભામિત્રીનો ગજમ (સચિત્ર વાર્તા) ૨ ૨-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

દ્રષ્ટિ એ એક એવો અપરાધ સમજાયો જેનાથી તેનું પેન્શન જે અવિપત્તવાગ તેને અને તેના પરિવારના જારણ પોપણને માટે મળતું હતું-તે બંધ કરી દીધું ?”

આ સમયમા સર જે. કે. પી. સાહેબે લખેન છે કે -“ આ બાબતમાં નાનાસાહેબની રસાહત અને તર્કનો પ્રભાવ પ્રધાન સરકારને કંઈ પણ પડ્યો નહીં ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના ડાયરેક્ટર લોક ચહાનની માફક દંઠ રહ્યા તેઓ કોઈ પણ પ્રકારે સમજ્યા જ નહીં તેઓએ નાના સાહેબના પ્રાર્થનાપત્રને કચરાની ટોપની જે રાધીન કર્યો અને એની આજ્ઞા હાં દીધી કે ભારતીય સરકાર પ્રાર્થના સ્વીકૃત કરી દે કે પેન્શનનું પેન્શન વશપરપરાને માટે નહીં હતું પેન્શનપર પ્રાર્થના કોઈ જાતનો હક નથી-આથી પ્રાર્થનાપત્ર નાકબુન છે ” પોતાનો પિતાના પરિવારના ગુજરાનને માટે પેન્શન મળતા રહેનાના સમયમા જે થોડી ઘણી આજ્ઞા નાનાસાહેબને હતી તે ડાયરેક્ટરોએ આ રીતે સમજાવી નહીં કરી દીધી ડાયરેક્ટર સિવાય આ વાતનો નિર્ણય બીજા કોઈ કરી શકતું ન હતું કારણ કે સને ૧૮૫૭ ના મે માસની ૧૬-મી તારીખના પોતાના ખરીતામા તેઓના ગવર્નર જનરલના તહવિપયક નિર્ણય સમર્થન એક વૉસ પહેલાં જ કરી દીધું હતું પોતાના પ્રાર્થનાપત્રનો આ પ્રકારનો ઉત્તર મેળવતા પહેલાં જ નાનાસાહેબે અશ્રમકેના નામના પોતાના એક હોસીયાર વડીલને ઈન્ડિયા મોકલી આપ્યો હતો તેણે પણ આ નાનાસાહેબના મામલાના સમયમા યથાશક્તિ પેરવી કરી પરંતુ તે પણ સફળ ન થયો.

જ્યારે નાનાસાહેબને પોતાના વડીલથી એમ માલુમ પડ્યું કે ઇન્ડિયામાં અધિકારીઓએ તે પ્રાર્થનાપત્રને નામજુર કરી દીધું છે અને આમ પેશનાના કુટુંબ પ્રતિ દર્દ પણ પોતે નવી દીધું ત્યારે તેને જાણ મોગે ફોલ થયો અને તેનું જ તેને ચિંતન થતા લાગ્યું આ વ્યવહારથી તેના મનમા કસર પડી ગઈ અને એમ થવાનું આભારિક પણ હતું મી. ટિલેલીને લખ્યું છે કે -“ આપણે એ વાત ન જાણી જોઈએ કે નાનાની માગણી ચોખ્ખી ક’પના ન હતી ”

મી. આર્સરઆસનું કહેવું છે કે -“ દત્તચંદિયાન રીફ્રૂન થઈ ગયું હતું અને કંપનીએ તત્કાલથી એવો અધિકાર મિલિયા, હોલકર અને બીજા રાજાઓને આપ્યો હતો આથી કોઈ કારણ એનું નહીં હતું જેનાથી હિન્દુઓનો આ પવિત્ર ગિરાજ આગ્રહાન ॥ સમયમા લાગ્યું ન સમજનાંમા આવે એ ઘણી દીનગીરીની વાત છે કે ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની આ નિયમમા પોતાના નિયમપર સલા દંઠ ન રહી જે મામલામા પેન્શનની રકમ થોડી થયા કદતી હતી તેમા તો હિન્દુઓનો કાનૂન માનવામા આવતો હતો અને પોષ્ય પુત્રનો હવે સંસ્કૃત કરવામા આવતો હતો પરંતુ જે મામલામા પેન્શનની રકમ ભારે હતી અથવા રાજ્ય અધિક લાભલાયક હતા તેમા હિન્દુ કાનૂનની વાત પૂઠામા આવતી નહતી નાનામાહુમ, ડુર્ગનરેશ અને ઝમીની માલિકા મામલા આ કોટિના હતા -જ્યાં સમ્યક ભારતીય રહસો અને સરકારોના આજ્ઞા મામલા હતા જેની સાથે અમેજ સરકારે ન તો શુદ્ધિમાનીતો અને ન સમ્યાકનો વ્યવહાર કર્યો ”

નાનાસાહેબના સમયમા એ લેખક આગળ જતા લેખે છે “ પછી જે વિલેબને માટે લખકે

મંત્રી સેવામાં આવે તેનું કારણ એ જ વ્યવહાર હતો અને મમત્તન આથી આ દેશનું નિવાસિનોએ નાનાની સાથે સહાનુભૂતિ દેખાડી "

અહીંયા જે કાંઈ ઉપર વખાવેલ છે તે બધું પક્ષપાતગ્રહિત ઇતિહાસના આધારરૂપ લખાયામાં આવેલ છે પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર સર જન કેપ્, મિસ્ટર ચાર્લસવાલ-મિસ્ટર ટ્રિવેનિન અને મિસ્ટર માર્ટિન રિગેરેના જ નિર્ણયોથી આ લખાણ છે તેઓએ નાનાસાહેબના મામલાની ખૂબ તપાસ કરી છે ઇતિહાસ અને પરપરાના નિબંધથી પણ તેની પસંદગી રક્ત-સમર્પિત થોડું મમત્તન થાર છે પરંતુ જે પક્ષપાતથી કંપા થઈને વખતની એક વાતને ખરાબ કહે છે અને ગોરાઓની લાયકાત યોદિયો અને દોષોપર દૃષ્ટિપાત સુદ્ધાત કરતા નથી તેઓએ આ અન્યાયી અને સત્તવાદી વિદ્વાનોની કોષપૂર્ણ અને આશ્ચર્યચક સમર્પિતોની વિરુદ્ધ અનેક તોરેદની વાતો કરેલ છે

અરવું જે અન્યાયપૂર્ણ વ્યવહાર નાનાસાહેબની સાથે કરનામાં આ થો તેનાથી તેના દિવમાં બહુ જ વધારે કાંઈ ઉત્પન્ન થયો અને તે કામમાં પ્રગિયત કરવાને માટે ઉપરુક્ત અવમરની રાહમાં રહેવા લાગ્યો ઉપર ઉપરથી તે બધા પ્રકારે સત્પર દેખાતો હતો અને પોતાના રાજાશાસિક સદ્વ્યવહારથી અગ્રેજ સરકારને પ્રસન્ન કરતો હતો પરંતુ પોતાના હૃદયમાં અકરથી તે અમે તે પ્રતિ થોર દ્રોહ રાખતો હતો અને અંદર અંદર જ તે બગાડ કરતો હતો તે પોતાની આ નગતરથી-જે રાજ્યે તેને આ પ્રકારની કઠણાગ્રનક સ્થિતિએ પહોંચાડી હતો તેને હૃતપત્ત કરી દેવાને માટે ગ્રામ પાસન રચવા લાગ્યો તેની આ પ્રકારની કીતચાનમાં ખૂંત અગ્રમ ઉ નાખાનની રિગેરે સહાયના હતી એક રાજના દરનારથી બીજા રાજના દરનાર સુધી તથા ભાગના એક છેડેથી બીજા છેડા સુધી નાનાસાહેબના ગ્રામ ફત આવવા જવા લાગ્યા રિનિન ધર્માનથી તથા જનિના ગમઓ અને સરતરોની પામે તે પોતાનો ગ્રામ સરે, મો મરા લાગ્યો પરંતુ તેના દૂતોની સહાયતા ન થઈ નાનાસાહેબની જ-જઓની પૂર્વિને માટે દર્જ જુગે વાત થવાની આવશ્યકતા હતી અને લોડ કલહોસીની બીજા રાજ્યોને અન્યાય પૂર્વે- અગ્રેજ રાજ્યમાં બેગરી સેવાની નીતિએ નાનાની હિંમત પૂરી કરવામાં-શીખતા કંઈ દીધી સયોગવરા તો કલહોસીએ અયોધ્યાને અમેજ રાજ્યમાં સામીન કરી દીધી આ પગનાથી નાનાસાહેબ અને તેના સાથિયોને પોતાના હૃદયમાં સહન થવાની પૂરી આગ્રા થઈ મર્ જે કામ અત્યાર સુધી દુ સાધ્ય હતું તે હવે અગ્રેજોના પરરાજ્યાપહરણવાળી નીતિના હ જે સાધ્ય થઈ ગયું મર જોન કેર્ સાહેબ નવે છે કે "અમારા આ અનિતમ"કાય-અમને અમેજ રાજ્યમાં બેગરી સેવાથી એવો પ્રભાવ પડ્યો કે લોક પરસ્પર કહેવા લા ના કે ભાઈ ! જ્યારે અયોધ્યાના વશર જેના અગ્રેજના ભાગ અને સહાયકને પણ પોતાના સિદ્ધાંતથી અનુન કરી દેવામાં આવે અને તેનું રાજ્ય અમેજ સત્તતતમાં બેગરી દેવાય તે પછી એની વશાદારીથી શુ ભાગ છે ? હવે કોઈ નિશ્ચિત નથી આવશ્યકતાને વખતે અપાધ્યાનો નાના હમેશાં અમેજોની જ સહાયતા કરી રહ્યો હતો " કહેવામાં આવે છે કે જે રાજ મહા-

ગળ હજી સુધી નાનાની યાતો તરફ ખ્યાન પણ ન હોતા હતા તે હવે તે તાથી શુભે પ્રીતિથી પત વ્યવહાર કરવા લા પા

સને ૧૮૫૭ ના એપ્રિલમા નાનો પોતાના નાના ભાઈ તથા થોડાએક અનુચરોની સાથે લકનૌ ગયો કાનપુરના એક પુરાણી જગ્ગ કેપ્ટન હેઇસ નાથ મિસ્ટર ગુવિન્સના નામના એક ભતામણની ચિઠ્ઠી લખી દીધી હતી જ્યારે નાનાસાહેબ નકનોના કમિશનર મિસ્ટર ગુવિન્સને મળ્યા ત્યારે તેણે પોતાના નાથની કોઈ વિશેષ પ્રીતિભાવ વ્યક્ત ન કર્યો મિસ્ટર ગુવિન્સે ૧૫મુ ડેકે 'તેનો જગ્ગ લુખ્યો અને ગમસૂચક હતો તેના નાનાભાઈનો સ્વભાવ આ ૨૦મુ અધિક પ્રીતિદાયક હતો' મિસ્ટર ગુવિન્સે નાનાસાહેબને અર હેતી ગોરિમ સામે મેળની દીધી જ્યારે વાતચીતથી એમ માન્ય પડ્યું કે તે લકનૌની સહેત કરવાને આગે છે ત્યારે તેણે પોતાના કમિશનરિયોને આગ્રા હજી દીધી કે તેઓ તેનો મથોલિન સરકાર કરે જોકે નાનાસાહેબે મિસ્ટર ગુવિન્સને કહ્યું હતું કે હું થોડાએક વખત સુધી લકનૌ રહીશ પરંતુ તે એકઠા લકનૌ છોડી ને તરત જ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો આ વખતે તેને અગ્રેજ ત્યા રહેતો હતો તેને એમજો પણ નહીં તેણે ફક્ત મિસ્ટર ગુવિન્સને એટલું જ કહેવાની મોકલ્યું કે કોઈ વિશેષ આનંદપ્રદ કાર્યવચાત્ હું કાનપુર જઈ છું તે વખતે તેને કોઈ હરકત ના નહીં અને કોઈનું ખ્યાન તેની તરફ ના ગયું.

બોર્ડે કલકત્તાની અચનાપૂર્ણ નિમિત્તે અને તેના તથા તેના કુટુંબની સાથે કોર્ટ ઓફ નાપરકટર દ્વારા કરવામાં આવેલા અન્યાયપૂર્ણ વ્યવહારે નાનાસાહેબને અગ્રેજ સરકારના એક અનન્ય લક્ષ્ય અનુયાયીમાંથી એક ધોર ઘનુ બનાવી દીધો અને તેની સાથે સાથે જ, બહુસખ્યક લોકોને કપનીની વિરુદ્ધ સખ પ્રદણ કરવાને લાચાર કર્યા નાનાસાહેબની ફરીયાદો અને ઇસ્ટઇન્ડિયા કંપનીનું પતન એ બે એની બાનતો છે જે એક ખીખ સાથે જોડાયેલી છે અને સારતના કનિહાસમાં તેની નોંધ નેરાયેલી છે એ સિવાય કોંધાપ યદનિ નાનાએ જે ભયકર કાર્યમંદે ભાગ લીધો તેનાથી ભારતના પ્રસિદ્ધ પેશવાના રાજવંશી કુનવ્ર અમિતલ પખ નાથ પામ્યું મિસ્ટરમાં નાનાના ધરના ખડેર અને કાનપુરનો સ્મૃતિરૂપ જ અનિમ પેશવાના ઉત્તરાધિકારીના સ્મૃતિચિન્હ ત્યા હશેમા હજો તો રહી નપદે જે

આપણી શિલ્પકળાનો નાગ.

નંબર - ૧ માનસ દામસ ગાહ.

જીવનનિર્વાહ કરના માટે જગતના સર્વ દેશોને આ સામા મુખ્ય બે ઉપાયો તરફ લોકો પડ છે એ બન્નેમાં પહેલો ઉપાય ખેતીનું કામ, અને બીજો શિલ્પકળા છે. બંને આ ઉપાયોમાંની એક ગણ ઉપાન કોઈ દેશમાં ૧ હોય તો તેનું મોટું દુર્નાયક સમજવું જોઈએ જે દેશમાં શિલ્પકળા નથી અને જીવનનિર્વાહ કરના માટે કેવળ ખેતી પર જ આધાર રાખવામાં આવે છે, તેની આનંદો અત્યંત ઓછાં હોય છે. બીજો જીવનનિર્વાહ માટે એક જ ઉપાય અનાજ ઉત્પન્ન કરવાનો જ હોય તો જે સામા અનાજની પદાર્થ ઓછી થઈ એ સામા દુકાળ અવસ્થા પડવાનો જ હિંદની યસગ આવી જ દશા છે. બંનેના પાંચ વર્ષોમાં અહિં અગીયાર વાર દુકાળ પડેલા છે, તેમ જ આધારોપાધીના પદાર્થો નહિ મળી શકવાથી દેશ પ્રેસથી વધારે મરુપ્રેસો પ્રાણત્યાગ કર્યો છે.

આપણી શિલ્પકળાની અવનતિનું કારણ શું છે? ઉત્તરમાં દુખાર્થક કહ્યું પડે છે કે, તેનું કારણ વીનાસતતી સચિત રાજનીતિ છે. અંગ્રેજીનિ શિલ્પકળા પર અવનતી રહી છે. આપણી શિલ્પકળાની જોડે બે અંગે પડતી થાય તેકને બંને તેમાં તેમનો લાભ મગાવે છે, તેમ જ તેના માનની તેટલી જ અપત છે. કેટલાંકે સંકાપી હિંદ પોતાના સુતરાડિ અને રેશમી કાપડ માટે જગતમાં મુખ્ય સ્થાન પામી રહ્યું છે. અગરમાં મકાના છેવટ સુધી હિંદનું સુતરાડિ તેમ જ રેશમી કાપડ જ માર નહિ પરંતુ જોડેથી કારીગરીની વસ્તુઓ છે એ સવ મુગેષ અને એશિયામાં મુખ્ય શહેરોમાં વેચાતી હતી, પરંતુ હિંદનું રાજતત જ્યારથી અંગ્રેજીના હાથમાં આવી ત્યારથી તેઓ હિંદની શિલ્પકળાની અવનતિ કરવા માટે કમર કસવા પડ્યા.

ઇસ ૧૭૫૫ માં બંગાળનો ગઝલસબંધી વિભાગ અંગ્રેજોના હાથમાં આવ્યો, અને ઈસ ૧૭૬૯ માં ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના ડીરેક્ટરોએ ૧૭ મી ગાર્મન્ટ પનમાં પોતાના કારખાનોની લખ્યું કે—

‘બંગાળમાં રેશમ ઉત્પન્ન કરવાના કારણે ઉત્તેજન આપવું, પરંતુ રેશમી વસ્ત્ર બનાવવાના કારણે તો ઉત્સાહલીન જ બતાવી દેવું જોઈએ. રેશમી વસ્ત્ર બનાવે છે તેમને કંપનીના કામ માટે નાલાયક મનાવવા તેમ વળી કોઈ આ દુકમનો અનાદર કરે અને બીજો રથો જઈને કામ કરે તો તેનો દડ કાપે.’

હાલિસ ઓફ કોમન્સના સજામદોના અભિપ્રાય મુજબ આ આચારનું પરિણામ એ આવ્યું કે કારીગરીના જીવન નિર્વાહ કરના હિંદનું સ્વરૂપ પડાયું (Ninth report, P 63)

સુતરાડિ અને રેશમી કાપડ બનાવવાની કળા હિન્દમાંથી હુત થઈ ગઈ, જે જાતિ પહેલાં ખીજી જાતિઓને કપડા પહેરાવતી હતી તે આજે પોતાની એન ટાકવા માટે વીનાયતનું મોટું જોઈ રહી છે. ઇસ ૧૭૯૪ માં રિનાયતથી ૧૫૬૦ રૂપિયાનું કાપડ દિવા આપ્યું હતું, ૧૭૯૭ માં ૧૫૬૦ રૂપિયા ઇસ ૧૮૧૩ માં તે વધીને ૧૦૮૮૨૪૦ રૂપિયાનું કાપડ આપ્યું હતું.

દવાગમનો અમરદેહ ૧-૪-૦ એન એમ રિપોર્ટ એન્ડ કંપની મુબાઈ

ગળા હજી સુધી નાનાની વાતો તરફ ધ્યાન પણ ન હોતા હતા તે હવે નેનાથી શુભ ગતિથી પૂનઃ વ્યવહાર કરવા લાગ્યા.

સને ૧૮૫૭ ના એપ્રિલમા નાનો પોતાના નાના ભાઈ તથા થોડાએક અનુચરોની સાથે લકનૌ ગયો. કાનપુરના એક પુરાણા જજ કેપ્ટન હેલ્સ તથા મિસ્ટર શુવિન્સના નામપૂ એક ભનામણની વિધી લખી દીધી હતી જ્યારે નાનાસાહેબ જકનોના કમિશનર મિસ્ટર શુવિન્સે મળ્યા ત્યારે તેણે પોતાના કમથી કોઈ રિશેષ પ્રીતિભાવ વ્યક્ત ન કર્યો. મિસ્ટર શુવિન્સે વખ્યું છે કે 'તેના જ લુખ્ખો અને ગર્વમયક હતા તેના નાનાભાઈનો સ્વભાવ આ રંગરંગ અધિક પ્રીતિદાયક હતા' મિસ્ટર શુવિન્સે નાનાસાહેબને સાર હેનરી લોરિમ સામે એળની દીધો જ્યારે વાતચીતથી એમ માનુષ પડ્યું કે તે લકનૌની સહેન કરવાને આગ્યો છે ત્યારે તેણે પોતાના કર્મચારીઓને આગ્રા દર દીધી કે તેઓ તેનો યથોચિત સત્કાર કરે જોકે નાનાસાહેબે મિસ્ટર શુવિન્સને કહ્યું હતું કે હું થોડાએક વખત સુધી લકનૌ રહીશ પરંતુ તે એકદમ લકનૌ છોડી ને તરત જ ત્યાંથી આગ્યો ગયો આ વખતે તે જ અંગ્રેજ સાં રહેતો હતો તેને એમ જ્યો પણ નહીં તેણે ક્રમ મિસ્ટર શુવિન્સને એટલું જ કહેરાવી મોકલ્યું કે કોઈ વિશેષ આવશ્યક કાર્યવસાત હું કાનપુર જાઉં છું તે વખતે તેને કોઈ હરકત ના નહીં અને કોઈનું ધ્યાન તેની તરફ ના ગયું.

જોડે કનહૌસીની અગતાપૂર્વ નીતિ અને તેના તથા તેના ગુટુમની સાથે કોર્ટ ઓફ ડાયરેક્ટર દ્વારા કરવામા આવેલા અન્યાયપૂર્ણ બનહારે નાનાસાહેબને અંગ્રેજ સરકારના એક અર્થન્ય ભક્ત અનુયાયીમાથી એક ધાંગ યનુ બનાવી દીધો અને તેની સાથે સાથે જ, બહુસખ્યક લોકોને કપનીની વિરુદ્ધ શસ્ત્ર મહણ કરવાને લાચાર કર્યા નાનાસાહેબની દ્રીયાદો અને ઇસ્તમ્મિયા કપનીનું પતન એ જ એવી બામતો છે જે એક ધીમ સાથે જોડાયેલી છે અને ભારતના ક્રિનિહાસમા તેની નોંધ લેવાયેલી છે એ સિવાય કોંધાધ યદને નાનાએ જે ભરકર કાર્યમા લાગ લીરો તેનાથી ભારતના પ્રસિદ્ધ પેશવાના રાજવંશી કુતવ અસ્તિત્વ પણ નાશ પામ્યું. બિહારમાં નાનાના ધરના ખડે અને કાનપુરનો સ્મૃતિકૂળ જ અતિમ પેશવાના ઉત્તગધિકારીનું સ્મૃતિચિન્હ આ દેશમા હવે શેષ રહી ગયેલ છે.

આપણી શિષ્યકળાનો નાશ.

નંબર - ૧ માનજી દામજી નાહુ.

જીવનનિર્વાહ કરના માટે જગત્માં સર્વ દેગોને પ્રાપ્ત સર્વમા મુખ્ય એ ઉપાયોનું શું છે? એ બે બેના પહેલાં ઉપાય ખેતીનું કામ, અને બીજાને નિષ્પકળા છે. જો આ ઉપાયોમાંથી એક પણ ઉપાય કાઢ દેશમાં ન હોય તો તેનું મોટું દુર્ભાગ્ય સમજવું જોઈએ. દેશમાં શિષ્યકળા નથી અને જીવનનિર્વાહ કરના માટે કેવળ ખેતીપર જ આધાર રાખનામ આવે છે, તેની આનુષંગિક અર્થાં ભાગ તો ગણ થાય છે. જો જીવનનિર્વાહ માટે જોઈએ છે તેના આજીવન ઉત્પન્ન કરવાનો જ હોય તો જે સાતમા અનાજની પેનાય મોઢી થયે એ સાતમા દુકાળ અવસ્થા પડનાનો જ દિલ્લી મરામર આવી જ દશા છે. ૧૦ વર્ષમાં અર્ધે આ પીવાર માર દુકાળ પડેના છે, તેમ જ આધાખોરાગીના પદાર્થો નહિ મળી શકવાથી દોઢ કરોડથી વધારે મનુષ્યોએ પ્રાણત્યાગ કર્યો છે!

આપણી શિષ્યકળાની અનુભવિતું કારણ શું છે? ઉત્તરમાં દુ મધ્યમાં કહેવું પડે છે કે, તેનું મુખ્ય વીત્તાનતની સંબંધિત ગમતીયિતિ છે. અંગ્રેજીજનિ શિષ્યકળાપર અવનવી રહી છે, આપણી શિષ્યકળાની જેટલે અને પાતી થાય તેટલે અસર તેમાં તેમનો તાલ અમાપનો છે, તેમ જ તેના માનની તેટલી જ અપત છે. કેટલાંએ સંકાથી હિંદુ પોતાના સુતરાઉ અને રેશમી કાપ માટે જગત્માં મુખ્ય સ્થાન પામી રહ્યું છે. અંગરમાં સંકાના છેવટ સુધી હિંદુ સુતરાઉ તેમ જ રેશમી કાપડ જ માન નહિ પરંતુ જેટલી કારીગરીની વસ્તુઓ છે એ સર્વ સુગ્રામ અને એશિયાના મુખ્ય શહેરોમાં વેચાતી હતી, પરંતુ હિંદુ રાજનન જ્યારથી અંગ્રેજના હાથમાં આવી ત્યારથી તેઓ હિંદુની શિષ્યકળાની અનુભવિત કરના માટે કમર કસના પડ્યા.

૪ સ ૧૭૬૫ માં બંગાળનો રાજ્યસમન્ધી વિભાગ અંગ્રેજોના હાથમાં આવ્યો, અને ૧૭૮૬ માં હરટ હિંદિયા કંપનીના ડીરેક્ટરોએ ૧૭ મી માર્ચના પત્રમાં પોતાના કાર મારીએને લખ્યું કે —

"બંગાળમાં રેશમ ઉત્પન્ન કરવાના કાર્યને ઉત્તેજન આપવું, પરંતુ રેશમી વસ્ત્ર બનાવનાના કામને તો ઉત્સાહહીન જ બનાવી દેવું જેઓ રેશમી વસ્ત્ર બનાવે છે તેમને કંપનીના કામ માટે નાંધાયક ગણાવના તેમ વળી કાંઈ આ હુકમનો બનાવર કરે અને બીજો સ્થાને જરૂરને ૧૫ કર તેમ જોઈ દેવું."

હાલિસ ઑફ કૉમન્સના સમાસોના અભિપ્રાય મુજબ આ આજ્ઞાનું પરિણામ એ આ હુકારીગરીના જીવન નિર્વાહ કરનારા હિન્દુ સ્વરૂપ પડયા (Ninth report, P 64) સુતરાઉ અને રેશમી કાપડ બનાવવાની કળા હિન્દુમાંથી હુત ધર્મગમને, જે ભતિ પહેલાં પ્રિય ભતિઓને કપડા પહેરાવતી હતી તે આજે પોતાની એજ દાકવા માટે નીચાવતનું મોટું નેપું થયું છે. ૪ સ ૧૭૮૪માં વિનાયતથી ૧૫૬૦ રૂપીયાનું કાપડ હિન્દુમાંથી હુત હતું, પરંતુ બેસ વર્ષ પછી ૪ સ ૧૮૧૩ માં તે વધીને ૧૦૮૮૨૪૦ રૂપીયાનું કાપડ આજીવન હતું.

દયારામનો અક્ષરેદ્ધ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

‘ઇડિયન બ્લુ પ્રુક’ જોવાથી જાતી ચકાસ છે કે ઇ સ ૧૮૧૩ માં હાઉસ ઓફ કોમન્સની ખાસ બેઠક મળી હતી, અંતે એ સભામાં વૉરન હેસ્ટિંગ્સ, સર જોન માનકમ, સર્ જોમમ મનરો વગેરેના ગીતો ગાયા હતા, એના પછી વર્ષ પૂર્વે હિન્દમાં લાગતાંમ દુષ્કાળ પડ્યો હતો આ સાનમાં મુનરોમાં પણ દુષ્કાળ પડ્યો હતો, સભા મેળવવાનો ઉદ્દેશ એ હતો કે, હિન્દની ઉત્તિ શી રીતે થાય ? હિન્દની કારીગરી ની રીતે કેળવાઈ રહ્યાં, ક્યા ઉપાયથી દુષ્કાળને રોખી રોકાય ? પ્રજાના પ્રાણોનું રક્ષણ ની રીતે થઈ શકે ? ખગ્ત થયું શું ? ખરાબર એથી ઉત્ક્રમ જ દરેક સભાસદને પૂછવામાં આવી શકે ક્યા ઉપાય દ્વારા ધરવાથી હિન્દનાસીઓ ગંદેલી વસ્તુઓ ઊડીને નિદેની વસ્તુઓ વાપરતા થઈ જાય વૉરન હેસ્ટિંગ્સને પૂછવામાં આવી શકે — તમે તો હિન્દીઓ, આરિય તથા અબ્યાસને જાણો છો શું આપ એમ ધારો છો હિન્દીઓ પોતાના વાનહાર માટે વિનાયતની વસ્તુઓ ખરીદશે ?

વૉરન હેસ્ટિંગ્સે જવાબ આપ્યો — “૧૮૩૦ પછી તેમ જ બોજગોષ્ઠ માટે મનુષ્યો વસ્તુઓ ખરીદે છે હિન્દીઓને, ધરની, બોજનની અંતે માત્ર થોડા કપડા થરીગપર નંકવાની જ જરૂર પડે છે, તેમ જ આ બધી વસ્તુઓ તેના પાત્રીનીનેની માગી પણ તેઓને આપી શકે છે, કહો તો પછી આ બધી વસ્તુઓ માટે હિન્દીઓ વિનાયતી વસ્તુઓના શાખાટે આશ્રય લેશે ?”

સરુ જ્ઞાન હિન્દીઓની બાબતમાં લગભગ ઘણું જાણતા હતા, હિન્દીઓને લગતું જોઈતું જ્ઞાન તેઓ ધરાવતા હતા તેટલું જ્ઞાન ભાગ્યે જ આજ સુધીના ખીજા અંગ્રેજો ધરાવી શક્યા હશે તેમણે કહ્યું — ઉત્તર હિન્દુસ્તાનના લોકો મુરોપીયન કરનાં કંઈક હિન્દી છે, તેઓ વારીરિક મજબૂતાઈ માટે પ્રખ્યાત છે માત્ર એટલું જ નહિ પરંતુ તેમના માનસિક ગુણો પણ ઉચ્ચ પ્રકારના છે તેઓ સાહસિક અને ઉત્તર હોય છે, તેઓનું સાહસ જેટલું મહાન છે તેમની જ તેઓની સમર્થતા જાણી છે હિન્દીઓને વિનાયતી વસ્તુઓ વાપરનાની બાબતમાં તેમણે કહ્યું કે — એ સમયનું નથી કે તેઓ વિનાયતી વસ્તુઓ ખરીદે પટેનરડેનાં તો તેઓ મીઠી અને તદ્દન સર્જી રીતલાતના હોય છે, પરંતુ જે તેઓને બધી વસ્તુઓની જરૂરીયાત હોય તો પણ તેઓ વિનાયતી વસ્તુઓ ખરીદી નહિ શકે, કારણ કે તેઓમાં તે ખરીદવાનું સામર્થ્ય નથી.

આ બધાના અભિપ્રાયો કરતા કંઈક મનરોનો અભિપ્રાય ઘણો મહત્વનો હતો ચોટા સમય પસાર થયા બાદ કર્નલ મનરોને મદ્રાસના ગવર્નરે બનાવવામાં આવતા ‘સર’ના ખેતા બધી જિલ્લે પિત કરામાં આવ્યા હતા હિન્દીઓનો તરફ એને જેની સહાનુભૂતિ હતી તેવી ખીજા કોઈ અંગ્રેજની ભાગ્યે જ હશે એ વખતે હિન્દીઓની બાબતમાં અંગ્રેજોના મનમાં અનેક પ્રકારની ગેરસમજાતીઓ ધરવાથી ખેરી હતી કોમન્સ સભાના સભાસદો પણ આ દોષથી મુક્ત નહોતા તેમણે મનરો મહાશયને પુછ્યું — શું હિન્દની સ્ત્રીઓ પતિની દારી સમાન નથી ? મનરો મહાશયે કંઈક ચુસ્તે ચર્ચા કરી ‘નહિ’ તેઓની દાસત પતિની દારી સમાન નથી આપણા દેશમાં — કૌટુંબિક બાબતમાં સ્ત્રીઓને જેવા અધિકારો છે તેવા

સમિતનાં કાવ્યો ૧ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ ૫૦

અધિકારોની દિલ્લી સીમાને જરૂર નથી હાર પડી અહુ જ મહત્વનો પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે પ્રશ્ન થયો કે — શુ દિલ્લીજનોને સમ્યક જાનાવવા એ શક્ય છે? મનરો મહાસચે કહ્યું — જો સા કાયંપદ્ધતિ, કાગિરીમાં કુતંગના, સુખશાન્તિના ચોગ્ય ઉપાયો મેળવવાની શક્તિ, અનુ જીવવામાં શહેરો અને ગામડાઓમાં સ્કૂલોની સ્થાપના, અનિયમિતકાર, દંડ, ધર્મ, સીએ પર સૌથી વધારે નિષ્વાસ રાખવો — આ સર્વ જો સમ્યક્તાના લક્ષણો હોય તો 'દિલ્લી' મુદ્રાપીપતો કરતાં ઓછા સમય નથી.

આપારની ખીનવણીના સવાન વિરોધનરો મહાસચે જવાબ પાળ્યો કે — "મા વિચાર પ્રમાણે દિલ્લીમાં વીનાયતી વસ્તુઓને વેચવામાં કિંમતના વધારા સિવાય બીજા પણ બધું વિધો રહેલા છે આના કાણો પગ પાણી અને વાકુતો પ્રભાન, ધાર્મિક અને જાતીય અગ્ર્ય સમા રહેયો બેઠ, અને વળી નીચી મોગી જે મુશ્કેલી છે, તે કાગિરીની જાનનમાં દિલ્લીજોન પ્રધાનતા છે."

આજના યે આ બધી માન્યતાથી અગ્રેજો નિરાશ તો ન થયા, અને તેઓ વીનાયતી વસ્તુઓને દિલ્લીમાં ફેલાવો કરવા માટે બનતો પ્રયાસ કરવા લાગ્યા જે જે સીએ વિનાયતથી આ જાનના 'લાગી તેનાપર' ઓછો 'કર' નાખવામાં આવ્યો અને 'દિ' માથી જે વસ્તુઓની નિકાસ થવા લાગી તેનાપર વધારે 'કર' નાખવામાં આવ્યો. મીનો ઉત્તિહાસ પૂરો કરતી વખતે અધ્યાપક એચ એચ વિલ્સને લખ્યું છે કે — ભાષણમાં કહેવામાં આવ્યું હતું ઇ સ. ૧૮૧૩ મુધી દિ મા જોના સુતગઢિ અને રેલીમી કાપડો જાનરોમાં વલ્લદા મલ્લ્ય વેચવામાં આવતું હતું, દિલ્લીમાં બનેલું કાપડો વીનાયતી ૧૫૬ કરતાં ૫૦ થી ૬૦ ટકા જેટલા એટલા વર વેચવામાં આવતું હતું, એથી એ જાનનની જરૂર પડી કે વિનાયતી માનના જયવમાં દિલ્લી માનની કિંમતપર ૭૦ થી ૮૦ ટકા 'કર' નાખવામાં આવ્યો અને આ પ્રમાણે ન કરવામાં આવ્યું હોત તો વેચન અને જે એસ્ટરની મીનો તર આતમાં જ બધ કચી પડત, અને યાત્રિક કમીમાં ચલાવવામાં આવતા છતા પણ તે નથી શકે નહિ દિલ્લી ઉદ્યોગ-રેલાઓનું ગુણુ મચરડીને આ મીનો વાલ્લર્વા માડી, પગુ જે દિલ્લીસ્વત્ત્વ રહેના પામ્યું હત તો આનો બદલો અવગ્રહ લેન તેને પોતાની રક્ષા કરવાનો અનકાશ મળ્યો, દિલ્લી જાનરોમાં વીનાયતી માત્રનો જખરજખતીથી પ્રસાર કરવામાં આવ્યો, અને તેને કર પણ વરવામાં ન આવ્યો જે પુરદેશી વ્યાપાર આ દેસના વ્યાપાર સાથે સરખી સરને કરવામાં આવતાં છતા દુર્ગીદાષ કરી શકે તેવો નહોતો તેને તેના અધિકાર રૂપી હથિપાત્રો આધાર લઇ નીચો પાડી તેનું ગુણુ મચરડી નાખ્યું.

ઇ સ ૧૮૨૩ મા કપનીના ડિરેક્ટર હેન્રી સર જર્જોર્જ રેકરે કહ્યું હતું કે "બજા રિવિયો મુધી દિલ્લી સુતરાઈ કાપડ એ મુખ્ય કાગિરી મનાતી હતી અને તેનાપર ૬૭ ટકા જેટલો 'કર' નાખ્યો તથા તેને નાન આ દેતમાં આવતો જ અટકારી દેવામાં આવ્યો પરતુ અમે સારી યાત્રિક કમીની મદદથી બધો માલ બનાવીને દિલ્લીમાં વેચાવા લાગ્યા એ રીતે જે દિલ્લીમાં રહે

હિન્દ અને હિંદુ અને દેશો એક જ રાજ્યના તાબામાં છે છતાં પક્ષપાત પૂર્ણ અધિ-
વાસને લીધે એક દેશની પ્રજા એવી ચિંતામાં પડેલી છે કે પોતાની અનર્ગળ પુછને કના ખુલાખા
રેકરી ત્યારે ખીજા દેશની પ્રજા દિનપ્રતિદિન દરિદ્ર અને ઉપાધીન થઈ રહી છે આથી તો
એ ચાર વગેરે એકાદ દુષ્કાળ પડી જાય તો તે અઠાણે મૃત્યુના મુખમાં આવી પડે છે, આથી
વધારે દુ ખની હદ કેંઈ હોઈ શકે છે !

હિંદના રાજ્યધનનો અર્ધો ભાગ દર વર્ષે ચૂંટી જ લેવામાં આવે છે, અને તેના બદલામાં
એને રાતીપાછ પછુ મળતી નથી આ રકમદ્વારા અમારા દેશના કરોડો માણસો એક વર્ષ સુધી
સામારિક ખર્ચ ચલાવી શકે છે જે દેશમાંથી આટલી મોટી રકમ ચૂંટી જ લેવામાં આવે છે, તે
ખીજા પ્રયાસ વર્ષમાં દરિદ્ર નહિ બની જવા પામે ? શું તેને દુષ્કાળનું દુ ખ સહન કરવું નહિ
પડે ? અત કરણો આનાજ કહે છે — 'કેમ નહિ ?'

લેખકો મારે

કેવળ સ્વતંત્ર લેખોની માગણી.

૧ હિન્દના સ્વાતંત્ર્યલુપ્તને પોષક એના દૃષ્ટિમિત્તુઓની અભ્યાસને પરિણામે
તૈયાર કરેલા ગાજકીય વિષયો

૨ માહિત્ય, વિજ્ઞાન અને ઇતિહાસવિષયક સ્વતંત્ર લેખો

૩ ઐતિહાસિક કે આધુનિક સ્વતંત્ર દૂકી વાર્તાઓ

ઉપરોક્ત વિષયક લેખો 'સમાલોચક'ના ઓળખા ઓળખા આક પાના જેટલા હોવા
જોઈએ સદર લેખો મૂલ્ય આપીને પણ પ્રકાશન ને વિકાસના સર્વ હક્ક મારે ખરીદી લેવાશે
કેવળ અભ્યાસીઓ અને સ્વતંત્ર લેખકોએ જ પત્ર વ્યવહાર કરવો

[આ જાહેરખર્ચને 'સમાલોચક'ના વ્યવહાર સાથે અનુધ નથી]

લેખો અમલોચકનામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી, મોરારજી ખીંડિયા ન ૨

ગીરગામ, મુબાઈ ન. ૪.

● દિ દી ઉપરથી અનુવાદ

સમસ્વતંત્ર્ય ભાગ ૧ લો ૩ ૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી, એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ગામઠી નિશાળમાં ફરી એક ડોકિયું.

(ખગોળનિવાસી મૂળતત્ત્વો)

લેખક—રા હરિલાલ મલુલાલ ધાયા, ખી એ, એન.એમ. ખી

મહેતાજી—ઠાકરાઓ, આજે નવો અવરો રિપ્પ ચાલ્યો છે, એનું નામ ખગોળનિવાસી

ખ એટલે આકાશ—

ખગોળનાય—ખ એટલે કાંઈ આકાશ હોય, સાહેબ ?

મહેતાજી—કેમ ન હોય ? સરકૂન લાપામાં બોનતા જડણ ખડી જાય એવા આકાશ
જોડો આવે છે તેમ ટુકા દેવ એકેક અક્ષરના શબ્દો પછી ધણી દોષ છે જેમકે ક એટલે પાણી,

ખ એટલે આકાશ વગેરે

ખાણુશર—સાહેબ, જા એટલે ?

મહેતાજી—(ડોળા કાઢીને) ગ એટલે ગધેડા, તારા જેવા ' (૨૨૪૧) ' હું કહેના
જોડો હતો તે આજે જુનાની દીધુ ! (પ્રકાર) ૨ મચકર ઉભો થા મેં ઘોડી વાર પડેની હું કહ્યું ?

રામચક્ર—ગ એટલે ગધેડા સાહેબ !

મહેતાજી—મેલી જ બેગી જ એવકુદ !—હું શું સમજાવતો હતો, ઈંધ ૧૧ ?

મુશરતાન—ખ એટલે આકાશ

મહેતાજી—મરામત, તારે હવે યાદ રાખો કે ખ એટલે આકાશ, અને ગોળનો અર્થ
ગોળો સાથ છે આકાશ પૃથ્વીની બધી બાજુ ફેલાયતું હોવાથી ગોળા જેવું કહેવાય છે

કેશવતાન—સાહેબ કાને આકાશનો પાઠ આવતો હતો એમાં એનું આ પુ હતું કે આકાશ
કાંઈ ખરી વસ્તુ નહિ—પણ ખાતી દેખાવ છે, અને આજે તમે કહો છો કે આકાશનો યાદ
ગોળો જેવો છે !

મહેતાજી—શું ? અત્યારે આકાશનો પાઠ આવે છે ? તારું ધ્યાન ક્યા ભમતું ભમે છે ?
એવકુદ ? એમ ખગોળનિવાસી નહિ શિખાય ! યાન સામળ ધ્યાન દઇને !—આકાશના ગોળામાં
સૂર્ય, ચંદ્ર, પૃથ્વી, તારા વગેરે શું શું આવેલું છે તે જાણવાની ચિન્તાને ખગોળનિવાસી કહે છે
આપણે પૃથ્વી ઉપર રનીએ છીએ માટે મહેલા તેનું જ વર્ણન કરીએ પૃથ્વીનો આકાર ગોળ છે

ખાણુશર—યાગે છે તો સપાટ મેદાન જેની !

મહેતાજી—એનું સામિત યપુ છે કે પૃથ્વી સપાટ દેખાય છે તો પણ ખરું જોતા ગોળ
દમ જેની છે દરિયામાં જતાં આવતાં વહાણો જુઓ કેમ વહાણ દૂરથી આવતું હોય ત્યારે
સાંધી પહોંચી સ ની દોષ દેખાશે, પછી વચનુ જોણ અને છેવટ તણુ દેખાશે દૂર જતાં
વહાણુ તણુ પહેલુ દેખાતું બધું થશે તે પછી વચ્ચેનો ભાગ અને છેલ્લે દોષ દેખાતો અટ
કો પૃથ્વી સાપટ હોત તો આમ ન થાત—કેમ, નથી માત્ર ?—ખીજો દાખલો દેવો વહાણુ
વરીઓ એક જ દિશામાં સફર કર્યા કરે તો જ્યાંથી તેઓ નીકળ્યા હોય ત્યાં જ પાછા આવી
પડેલો છે, આથી એમ નક્કી થાય છે કે પૃથ્વી ગોળ છે

રામરામર—એવી સફર કાઢ્યે કરી જોઈ હશે, સાહેબ !

મહેતા—વણા જાવો

રામરામર—કાણે ?

મહેતાજી—ખાનાનીઓએ !

રામરામર—એમ નહિ, એકાંક ખાનાનીનું નામ કહો, સાહેબ !

મહેતાજી—(મહા મગડીતે) નામનું તુ જામ છે ? (સ્વગત) અહ્યા, માત્રતરને નામ

ખાનાનું હોય જતા પુછે છે ? (પ્રકાશ) હું કહું છું તે તમારે સાંચે માનવું કે એવી નહિ

વણા વહાણનીઓએ કરેલી છે, અને સરકારે એ ખામતનો પાકો શોધ કરીને બહાર પાડ્યું છે કે હું તો જોગ છે હવે એ પરી પોતાની ધરીની આસપાસ ફરે છે તેનો વિચાર કરીએ

પ્રેમરાય—સાહેબ, હું તો જોગ છે એ તો કદાચ મનાય પણ તે પોતાની ધરીની આસપાસ ફરે છે એ મટ મનાવું નથી

મહેતા—ન મનાય તો પણ ખરી વાત એ જ છે આપણે આગાહીમાં ભેગ હોઈએ, ત્યારે મગડપરના જા સાચી દિગામા દોડતા દેખાય છે પણ આપણે જાણીએ છીએ કે આગાહી જ દોડે છે, જાડ તો ત્યાના ત્યા જ છે એ પ્રમાણે હું તો પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ ફરે છે તેથી મન પૂરથી પશ્ચિમ તરફ જતી હોય એવું આપણે લાગે છે

પ્રેમો ગા—આગાહી ચાલે છે એ તો આપણે ચોક્કસ જાણીએ છીએ, પણ પૃથ્વી ફરે છે કે કેમ એ તો નક્કો કરવાનું છે, ત્યારે પછી એવા દાખનો કેમ લઈ શકાય, સાહેબ ?

મહેતાજી—(સ્વગત) નિચારાની નકા સાવ સાચી છે ! હું બહુતો ત્યારે મહાગી પશ્ચિમ જોજ નકા હતી અને એનો ખુનામો હું પોતે પણ હજી બરાબર જાણતો નથી ! (પ્રકાશ) ત્યારે આપણે ખીજે દાખનો લઈએ કુદરતનો નિયમ છે કે મોગી વસ્તુ નાની વસ્તુ તરફ ન જાય પણ નાની વસ્તુ મોગી વસ્તુને તામે રહે એટલા માટે સૂર્ય મોગો હોવાથી પૃથ્વીની આસપાસ ફરતો નથી પણ પૃથ્વી જ પોતાની ધરીની આસપાસ ફરતી હોવી જોઈએ એવું એનુમાન થાય છે

(રામરામર પ્રેમો રાખતી ગાંધી ઉડાવી દે છે)

મહેતાજી—(તે તરફ દોડી જઈને રામરામરનું કાંઠ પકડતા) કેમ તુમ્યા ! આ કલાસ છે કે બગર છે ? પાટની ઉપર ઉભો થા ચાન જ નહીં !

રામરામર—એ તો સાહેબ, નાની વસ્તુ તરફ મોટી વસ્તુ જાય છે કે કેમ તે તપાસી જોઈએ નાનો છુ તો પણ તમે મારી તરફ ધૂમી આવ્યા તેથી કુદરતનો નિયમ ખરો લાગતો નથી !

મહેતાજી—(સ્વગત) હવે આનો શો ખુનામો કરવો ? (પ્રકાશ) કુદરતનો નિયમ નિશ્ચય વસ્તુઓને લાગુ પડે છે, મજાન વસ્તુઓને નહિ, કેમ કે જીવનાં પ્રાણીઓ શક્તિ પ્રમાણે ભગે તેમ ફરી કરી શકે છે હવે સૌની ખાતરી થઈએ કે પૃથ્વી પોતાની ધરીની આસપાસ ફરે છે

પ્રેમરાય—પૃથ્વી ગોળ છે એની સાબિતી જેની મળ્યુંત છે, તેવી સાબિતી એ પોતાની ધરી ઉપર ફરે છે તેની નથી એનું હું કારણ હશે સાહેબ ?

મહેતાજી—એનું કારણ એટલું જ છે કે આપણે પૃથ્વીથી જુદા પડી ગયા નથી, બંને એમ ચલુ હોત તો અસાધ્ય બને બધું તપાસી જાનરી કરી શકત

પ્રેમરાય—સાહેબ, તમે પોતે માને છો કે પૃથ્વી પોતાની ધરીની આસપાસ ફરે છે ?

મહેતાજી—(રસગત) મને પણ એ જાનતનો શક તો છે જ પણ કહેવાય કેમ ?—
(પ્રકાશ) પૃથ્વી ગોળ છે અને પોતાની ધરીની આસપાસ ફરે છે એવો સગકારી કાવટો છે માટે નીએ તેને માન આપવું ! આ જાનતોની સાબિતી મને તેની નવગી ટોચ તો પણ આપવા કૃતા નધારે કાલા મનુષ્યોએ જાનરી કરી જોઇ છે કે એ વાત નમ્મી છે તમારે કાલામાં અપવુ લેવ, ગાડામાં ન ગણાવુ હોય અને પરીક્ષામાં પાસ થવુ હોય તો એ કાવટને માન આપવુ, ને એમ નહિ કરે તે જગતી લેખારો

(પથાવા નોંધ સારે છે)

મહેતાજી—(વાંચીને) નગરોહનો એકનો એક દીકરો પુજરી જતા તેની દિનગીરીમાં જીજ્ઞાસી રળ પા જવામાં આવે છે

(નિરાશીઆતા મોંપર ખુશાથી મળે છે)

મહેતાજી—કેમ ? બહુ મજા પડે છે ? હા ! !—હું જો હેડમાસ્તર હોઉ તો આવે પ્રસંગે જોતે એ કવા નધારે ગોધી રાત્રી ! ખરી દિનગીરી તો ત્યારે પજે !

રામચક્ર—પણ તમે હેડમાસ્તર હો જ શાના, સાહેબ ! ?

મહેતાજી—કેમ કેમ ? મગજ ખરી ગયુ છે હું ની આવતી અદવાદીક પરીક્ષામાંથી જો એકા, હડક માવનસ લેજો—આજે સમજાવેલી બન્ને જાનતોમાં હું પણ દાખલા આપી નહી ગયા છે તે જીજ્ઞે વખતે થયે હવે ગોધાટ ક્યાં વિના, મી એક પછી એક, કવાસની બહાર જાયો, જોઇએ !

[દરેક વિવાદા મહેતાજીને સલામ કરીને જાય છે]

જોઇએ છીએ.

૧ અમેજીમાંથી શુદ્ધ સારા ગુજરાતીમાં બાળાન્તર કરી શકે તેના સાદિસપ્રિય લેખકો સોનેજીમાં ખીછ બાપા 'સરકૂત' હોયી જોઇએ

૨ અમેજીમાં રસતન પદ વધાર કરી શકે એવા પ્રમાણીક, ખતીનો અને મહેનતુ કલાદ

—મળેા મેનેજર, સમાલોચક, સુબાધ ન ૪

(મળનારો વખત સારાના નવ નાગર સુધી)

યોગીનો ભેદ.

લેખક - રા હરગોવિન્દ કાનજી ભટ્ટ.

ભગવન્ સૂર્યનારાયણ જાણે આજને માટે પોતાનું કર્મન્ય હવે પુરૂ થયું હોય એમ માનીને આખા દિવસના ચાકથી અન્તામગ તરફ દૃષ્ટ કરે જતા હતા સખા કેઠરી રંગની સાડી પહેરી મહિમાતાના ખોળામા મમ થઈ રખી રહી હતી આકાસ કેનગ રમ્મજ હંબુ કોષ કોષ ટેકાણે તારાઓ દશ્યમાન થવા લાગ્યા એવામાં સશિરજ પોતાનું અજવાળું આ અખિલ વિશ્વમાં ગભીરતાથી ફેલાવવા માટે આની પહેલગામી એટને દિમગિરીની સોભામા ઓર વધારે થયે પાપમેચિની ભા ભગ્યીની ચારે બાજુ નાના મોટા નિમળ ઝરણા વહા કરતા હતાં અને તેને કિનારે જે લીની ધ્રો ઉગી નીકળી હતી તે કુદરતે જ જાણે લીની જગમગ ખીજની હોય તેવો ભાસ થતો હતો અત્યારે ઝરણાઓના વહનનો અજખજ અવાજ અને પખીઓના મીઠા કનરવ સિવાય ખીજે સૂઝ સંભળાતો ન હતો.

આ રમ્મ સ્થળ વન્ને આવેલી પર્ણકુટીમા એક યોગીરાજ રહેતા હતા રૂપાના વાળા જેવી સફેદ દાઢી મૂઠ, લામી જટા, ખાડા પડી ગયેલા ગાલ અને ઉડી ઉતરી ગયેલી આખોનાળો તે યોગી “વસુધૈવ કુટુમ્બકમ્” એ સૂત્રનો પરમ ઉપાસક હતો તેનો ચહેરો ભવ્ય, ચિત્તાકર્ષક, અને સાચા માણસના હૃદયમા પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન કરે તેવો હતો એના દિવમાં ઉડો ધા હતો એકાંતવાસી છતાં એના હૃદયમાગરના મોજા અમર્યાદિત હતા.

“તે કેણુ હતો ? પામત યોગી કે કર્મયોગી ? અધિજ્ઞ સત્તાની દૃષ્ટિએ એની બેરકુશીનો પાર ન હતો ત્યારે ” સય સકલ્પનો દાતા બંધવાન છે, અને તે સત્ય મનોરથ પૂર્ણ કરે છે ” એમા એને અપાર શ્રદ્ધા હતી એના જીવનભરમા એની આસાની છમારતો જમીનોત્પન્ન થઈ ગઈ છતાં એ હાજણુ થયેલ હતો એના આશા અમર હતી.

આ રમ્મ સ્થળમા વસનાર યોગીના આશ્રયમા નિરજન આની રહ્યો હતો નિરજન આની વેળાએ આ લમામ કુદરતી દમ્ય નિહાળી પોતાનું લાન ભૂરી ગયો હતો એની શાન્તિમા અચાનક ભગ પડ્યો એક હૃદયભેદક ચીમ સંભળાઇ આ ચીસ કપાયે આવી ? તે નિરજન જાણી શક્યો નહિ બહેત્રાકળો ઉભો થયો તેનું હૃદય કે પી ઉકળુ ડાખી બાજુ ફરીને પર્ણકુટિ ફરતો એક ચક્રાવો ક્યો મનુષ્ય કે પ્રાણી કોઈ દૃષ્ટિગોચર થયું નહિ એટલે નિરજનની ચિ તામા વધારો થયો બેદનો ખુનામો મેળવતા તે અધિરો બન્યો ચક્રાવો પુરો થયો અને આગમા પેસવાના આગના દરવાજા પાસે પહોંચ્યો ત્યાં તે ફરીને ખીજ ચીસ સંભળાઇ નિરજનને ખાત્રી થઈ કે આ ચીસ પર્ણકુટિના અન્રના ભાગમાથી આવેલ છે એટલે ઉતાવળે પગને એ અન્ર મર્ચો અને ખીજ એક ક્વચિ તે પર્ણકુટિના દ્વારમા જઈ ઉભો, જોયું તો તેના ચુર્ક, તેના જીવનનાના, તેને નવજનન અર્પનાર, તેના પ્રાણ બચાવનાર યોગીરાજ બેભાન સ્થિતિમા પડ્યા હતાં આખો ઉચી ચડી-મગ્ધ હતી. શાસ રૂપાયો હતો નિરજન એક પળ બેરજ ફોર્મ અન્ર અન્શીયન્દ હિન્દુ લો ૨ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઈ.

વારમા ચીસનો બેદ પામી ગયો, દોડ્યો, અને પોતાના બન્ને હાથે યોગીરાજની આંખો દનારી દીધી ત્યાં તો ફરીને ત્રીજી હાથબેદક ચીસ સમજાઈ, અને કોઇની દામા માગના હોય તેમ યોગીરાજ ક્રુજતે હાથે બે હાથ બોડી રહન કરતા જણાયા "દામા દેરી!" એટલુ અધૂરું અધૂરું સંભળાયુ તુગ્ન જ નિરજન ઉઠ્યો અને કમઝળમાથી પાણી લઇને યોગીના માથાપર ને આંખોપર ખૂબ છાટ્યુ ચોડી વારે યોગીને સપૂર્ણ શુદ્ધિ આવતાં એમરે આંખો ફેરવી જણુદી લીધુ કે પોતાની ચોડીકે પળેા પૂર્વેની હકિકતથી નિરજન અત્યંત નથી તેમ નિરજનની પણ વિચારપરપરાનો અન્ત ન આવ્યો આયોગી ને જન્મથી જ યોગી નથી પણ આર્મા ખરેખરે કઈ બેદ છે. અને તે અત્યંત રહસ્યવુ રહેલન થતા જરૂર છે એ નિશ્ચયપર નિરજનને આવનઈ વધુ વખત ન સાગ્યો

"વત્સ નિરજન! વિચારમાળા તજી દે સ્વસ્થતા એળગ" શરૂના સ્વસ્થતાભાષી શબ્દોએ નિરજનને ચમકાવ્યો

"ગુરુ! દામા કરો હાથની એવ ઉમિ બહાર પાડુ? નિરજન બે હાથ બોડી આસા માગતો બોલ્યો

"શુ કહેવુ છે? ખુલીથી કહે, તને સર્વ પ્રકારે આના છે" ગનીર મુખમુલથી યોગીએ જણાવ્યુ

"આપની અસ્વસ્થતાનું કારણ કૃપા રાહે જણાવીને આ તિન સેનકને એ માની લીરેના દુખમા ભાગી જ બનાવો એ જ મારી પ્રાર્થના છે" નિરજને પોતાની છત્રજ જણાવી દીધી

યોગીરાજ ખડખડાટ હમી પળા પ્રતિજ્વનિ રૂપે નિજન પર્ણકુટિ પણ હસી 'શુ કહે વત્સ! ચિત્તની ઝ્રમણા! ખીલુ શુ? મારા હૃદયને વ્યથા નથી જેટલુ તારી નજરે જણાયુ છે તેટલુ હજી માર તપોનગ અધૂર છે એ સિવાય ખીલુ શુ હોઈ શકે? અને કદાચ કઈ પણુ સુખ વ્યથા હોય તો તેને પ્રસિદ્ધિ આપનામા કયો લાભ થવાનો છે?" યોગીએ મઝિઘપણે ઉત્તર આપ્યો "આપની આરાતો અનાદર કરવાનો મને અરિમર નથી પરતુ મને જો પાઃ મણના હા તો એક હાથની વાત બે હાથ જણે તો ભાર આઠો થવાનો સભવ છે ખરો" નિરજને અતિશય વિવેકથી જિજ્ઞાસા બનાવી

"તારો અસામદ્ય છે તો નિરજન! સાબળ - તારી દષ્ટિમા જણાતો આ યોગી તે ખરેખરે જોગી હોઈ શકે કે કેમ, એ એક મહત્વનો પ્રશ્ન છે આ યોગી તે યોગી નથી યોગને લાયકનેદ જીવ નથી યોગ લેસા જેટલી શક્તિ હજી તેનામા આની ન દોતી ત્યાં તેને ફરજઆત મોમ રિવકારવો પડ્યો મને યાદ છે જુની નથી ગયો બાગ વડે પહેલા દુ યોગી ન દોતો. મૈમપુરનો પ્રધાન હતો સર્વ સત્તાધારી હતો મહારાજની પૂર્ણકૃપાનુ પાત્ર હતો પ્રજા મને જ જોતી હવે વચાવતી. યતુઓ મારું નામ સંભળી કપતા એશ્વર્યની પણ ખામી નહોતી. રૂપ, મુણ, અને શીલવતી અર્ધાંજના હતી તે સાંધી સીવુ નામ સુશિના હતુ સુશિતા તે સુશિલા જ હતી મારા હાથની દેવી હતી. સુશિતા એટલે મારા પ્રેમમંદિરની પ્રતિમા,

શ્રદ્ધામંદિરનો ગજબ (સચિત્રનનકથા) ૧ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠીએન કપતી મુદ્રાઈ

રુચિયા એટલે મારા મનોરાજ્યની મહારાણી " સુચિલા એટલે મુદમદિરની દેરી સુચિષ્ઠ એટલે માફ સર્વત્ર નિરજન । તે કાગે હું અપાર મુખી હતો, સૌકંદરિએ ખરેખરો મુખ હતો એ જાહેરનારી બાગવના કારભારીની કર્મ-યા તુ લાંબજમે ? " એમ કહેતામાતે યોગીની આખમાં પાણી ભરાઇ આ પા નિરજનની પાતુ એ જ દશા યસની હતી એવું વ્યવસ્થા તેણે મૌનપણે સાબળ્યા જ ક્યું યોગીએ મદન દિમાગો તથા ક્ષેત્રદેવે કહેવાઈ અજ્ઞાન કરી "

" એક વેળા દેશમાં મોટો દુકામ પડ્યો જમીનની મહેસુલની તપાસખી માટે મારે ગમ્યમ અધે કરુ પડ્યું ખેડૂતાની દશા મેં જાતે જોઇ, ખરેખરી સ વ વસ્તુસ્થિતિથી નને લાગી આનુ અને મેં મહારાજની પરવાનગી લઈ એ વપતુ મહેસુલ માફ કરવા નહોતે રચનથી અસંપૂર્ણ આપ્યું નહું ગમ્યાનીમાં આ યો ગમજી ન માને તો ખેડૂતાની આગેવાની તરફ મત્તામદક કરી મેં ખેડૂતાને કહેલું પગિણામે એ સમય આ યો ખેડૂતાએ ગમે તે ભોગે મહેસુલ ન લેવાની અનિચ્છાએ લીધી તે એકના બે ન થયા ગમજી અધિગામી મત્તાના આધારે ખેડૂતાના રજાગ્ય મહેસુલ વધુવ કરવાના કુક્રો દરમાં પા મ પોતે એ અન્યાયી દુકમનો અનાદર કર્યો તે જો જ મારાપર આપતિનું એક વડુ વાદળ તૂટી પડ્યું મહારાજાએ મને ગમજમદેવમાં બોલાવ્યો, અને હું ગયો આ વેળા હું મહારાજાની નજરમાં ન હોતો રાજ્યનો વફાદાર પ્રધાન, કે ન હોતો ખેડૂતાનો વફાદાર આગેવાન પણ એક મુન્દેગાર તરીકે મહારાજા અને જોઇ રહ્યા હતા એમની મુખમુ । કોધથી છત્તારી રહી હતી તેનામાં ન હોતી જાણની જવા, કે ન હોતી જાણની રામની આડી આડી રેખાઓ તેના લગ્ય કપાગમાં કોધાવેલપા નમો ચરેતી હતી, અને તે વજીર પાનો, રૂઝવરે વિરાજેતો હતો "

કષપણ વખત લગાયા નિના મહારાજા જો પા " માગ ગમ્યના રથલ, મારા માનેના વફાદાર કારભારી । મેં ન હોતું ધાયું કે તું આમ બેવફા નીવડે ખેડૂતાને અસપદાન આપતો તને નો અધિગાર ? "

" મને ? મને નહિ તો એ અધિકાર કેને હોય ? " મેં જણાવ્યું

" આજ્ઞાક્ય । " મહારાજાએ કાપ વધ્યો " અનુરાધ જવા દે અને સત્ય હાકલ કહે "

" મુક્તીપતિ ! સત્ય હકીકત એ છે કે જોણુ સાચ ખેડૂતો મહેસુલ આપી શકે તેમ નથી "

એ સ્પષ્ટ કહી દીધું

" વિશ્વાસ અને કૃપાનો આ ઉપયોગ ? માગ નિમકદલાલ પ્રધાન । કહે તે શું ક્યું છે ? મહારાજાએ ગર્જના કરી

" મેં શું ક્યું છે ? દેવરૂપ મહારાજા । મેં તમારી આજ્ઞા લઇ મહેસુલ માફ કરવાનું મંડ ખેડૂતાને વચન આપ્યું છે " મેં ઉભરે આવી હ્યો

" તે માર કરવાનું વચન આપ્યું છે કે મારી પ્રજાને જાણવો કરાવવાનું વચન આપ્યું છે તે જ સાદસ ક્યું છે તેવું પરિણામ જો । " આમ કહેન માં તો મહારાજા ઉભા થઈ ગયા

દશરામનો અક્ષરદેહ ૩ ૧-૪-૦ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન. કપતી, મુબાઈ

એ સિદ્ધાન્ત રાગ શ્રુતી થયો” નિરજને પોતાના અભિપ્રાય જણાવી આપ્યું કુખિન હર્યે સહેજ હાથ્ય કયું

“પર તુ તેથી પ્રજાને મો લાભ થયો ? મરીમ રાકડા એકુતો કે જે રાજ્યપરમ મજાણ છે તે તો ખીચારા રહેવાઈ જ ગયાને ! તેને મો ન્યાય મળ્યો ?” પ્રધાન યોગીએ આમ કહી એક દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખ્યો.

કુખી કુશળના ઉચામા ઉચા સિમ્બરપર ખીરાજેલા યોગીને ખાતાજવાસી યોગી તરીકે પ્રધાન યોગીને નિરજને આજે તેના સાચા સ્વરૂપમાં ઓળખી લઈને કહ્યું — “અમરનાથ !”

નિરજનના મોઢામાંથી પોતાનું મૂળ નામ આજગતા જ પ્રધાન યોગી ચમક્યો મર્મ અને હામમ અહેસાસાના પ્રધાન યોગીએ વૈરવિના પી આખોથી રનેહભાવે અને મૃતતપણે નિરજન નામે એમટરો જોવા કયું અને પુણ્ય “નિરજન ! કહે તું કોણ છે ?”

“હું કોણ હું એ હવે તો ન જાણવામાં જ મગા છે”

“મારે સપૂર્ણ જ્ઞાન જાણવા પછી તું કોણ છે એટલું પણ જાણવાને હું વિશ્વાસપાત્ર નથી !” પ્રધાન યોગીએ ચીરાઈ જતા હર્યે કહ્યું

“વિશ્વાસ કે અવિશ્વાસનો મનાત નથી પણ એટલા અધુરા વાકો નિરજન મળ્યો મળ્યો અને પ્રધાન યોગી કંઈ પણ કહે તે પહેલાં તો એક જાણકની જેમ એ રહવા સાચો, પાછો સહેજ સ્વસ્થ થઈ પ્રધાન યોગીના પગમાં પડી કહેવા લાગ્યો

“અમરનાથ ! મને ઇમા કર રામા કર”

“પણ તું કોણ છે ? આ સાધુના વેશમાં આ રાજાન ?”

“હા, હું રાજતાન હતો પણ હવે નથી હું ખરેખરો સાધુ હું હું કોણ છું તે તને કયે મોટે કહું ?”

“જે મોટે કહેવાનું હોય તે મોટે કહે કે તું કોણ છે ?”

“અમરનાથ ! મને માફ કર તું તે છું, કે જેણે તારા કુટુંબની હત્યા કરી નાનહત્યા અને સ્ત્રીના જેવા યોગ પાપ વહેારી લીધા તને દેશરદો આપ્યો આધિગી સગાના મહર્માં રાક્ષસી આવનારાગો કુ પ્રભાવેલી નૃસિંહ નૃપાળ”

નિરજનનું કહેડું પુર થાય તે પહેલાં જ પ્રધાન યોગીથી રહેવાયું નહિ એટલે કોપને જેણે જાણે હતો તે અમરનાથ—પ્રધાન યોગી હવાઈ ચરણે આવેતા પર તુ પોતાના જૂતપૂર્વ મસિક મહારાજને બોલી પડ્યો

“મહારાજ ! તમે આ દશામાં કેમ ? રાજ્યપૂરી કેને શિર ? અનાથ બોળી મીઝ ગાય જેની મંકડી પ્રજાનો ધણી કોણ ?”

“અમરનાથ ! તારી પ્રતિજ્ઞાના—અનશન વ્રત લીધાના ખખર આપણી પ્રજાએ જાણવા તે જ કોણથી પ્રજા મપૂજ્ય કર્મયોગી બની મેં મારે પ્રકારની ગમ્મતીલિ અજમારી જેમ પગનું પ્રજા મપૂજા આ મપૂજા પામે મારી અગ્નિચક્તિનું ગજવળ ન કાનું તે ના જ કાં હું અને માફ કયું”

યે ન ચોક્કસ આખરે એક હટ્ટેરા પહાર પાડી પ્રગતે સપાડી સ્વગત્ય આપી મ રાજ્યનો ત્યાગ કર્યો ગામ પહોં હિલુપત લગાનાર કયે મોટું તારા જેવા શુદ્ધ પ્રમાણિક પ્રગતવત્તમ અને ખરા કર્મયોગી પ્રધાન—યોગી સાથે વાત કરે ! મને તારી માગી માગીને જેટલો પણ હક્ક નથી તો પણ હે ઉદાર હૃદયરાળા 'અહિંસા પરમો ધર્મ' અને 'સત્ય ચર ધર્મ ચર' ના પરમ ઉપાસક અમરનાથ ! તુ મને માફ કરે " એમ કહી નિવૃત્ત અમરનાથને બેગી પડી ખુબ રહ્યો.

મનુષ્ય જાતની સદનગતિને પણ હદ હોય છે યોગી પણ આખરે મનુષ્ય, અને ભત કાળનાં દરેકો નજર આગળ ખર્ગ થના હેયુ કેમ હાય રહે ? અને યોગીઓ ઘણીસારે સુધી એક જીમને બેગી ખુબ રહ્યા, અને અણુમોના આંસુઓ પાયા *

ચિત્ર પરિચય.

* સમાનોયક ના આ અકમા ત્યાગ અને સેવાનુ ચિત્ર વાચકો સમક્ષ સાદર કરતા તેની વીગત સ્પષ્ટ કરના હોય અને જરૂર લાગે છે

આ ચિત્રમા એક ધનિક કુટુંબ—પતિપત્ની—પ્રાત કાળે ગેટિઆચક્રનુ પુજન કરે છે—એ પુજન નથી ફનપુષ્પની આરાધનાવડે થતું, પરંતુ ગેટિઆ ઉપરથી સતર કાંતી તૈયાર કરનાય છે પતિપત્નીએ ખાદીના જ સાદાં વસ્ત્રોથી પોતાના અંગને દીપાવ્યા છે બે નિર્દોષ જ્ઞાનક જોઈએ એકપત્નીવિધે જન્મે છે ત્યા ગૌમાતા આવે છે જ્ઞાનક બાળ અર્ધા કડકા પોતાના મહામા મુકે છે જીજ્ઞે અડ્યો કડકા ગૌમાતાને ધરે છે માતાપિતા સસારા ગૃહસ્થી જીજ્ઞે ત્યાગી દેશજીવન ની સેના અર્થે ગેટિઆની આરાધના કરે છે જ્ઞાનક બાળજીને પોતાને માટે પીરસેથી પત્રાવલિમાથી જ ગૌમાતાને મતોરે છે સાફ કુટુંબ ખાદીથી જ પરિધાન થયુ છે જીજ્ઞે જેનાં એકાન્ત રમણીય સહિના રમ્ય સ્થળમા આ ત્યાગ અને મેનાની દીક્ષા લઈ પોતાના દેહની મુક્તિદ્વારા સાગ દેશની મુક્તિમાટે પુરુષાર્થથી સ્વાતંત્ર્યચક્ષમા એ આખુ કુટુંબ આદૃતિ આપી રહ્યુ છે હિન્દમા આના જ હુકુમોથી ક્યારે નવેદિગાઓ ઉભરાઈ જશે ?

જીજ્ઞે બે ચિત્રો મૂર ૧૧ નિશ્ચરિખાત ગિરિસરપા ૧૧ વોધના છે મુગાધના એક જાણીતાં આહારા ગિ ૧ ફોટોગ્રાફર બાઇ કીતકરે આ ચિત્રો સમાનોયકમા પ્રસિદ્ધિ માટે આપ્યા છે તેમનો અમ્હે આદિ અત કરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ

* આ વાતનો કેટલોક આ ૧૨૫ અર્થને નજરે હોવા તેમાં સુધારો વધારો કરી પાતા લેવાર કરી છે

સિદ્ધાન્ત સુદ ૨૦. ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુંબઈ

એક રાજકુમારનું વિચિત્ર સાહસ.

લેખક—રા. જગનનાથ હરિલાલ વડયા, બી. એ.

આપણા ગુજરાતી નાટકોમાં આજકાલ ઘણે ભાગે એક પ્રકારની એકરૂપતા-સમાનતા-ભિન્ન પ્રસંગોના અભાવ-અને પિતૃય પિપણ-ના જેવા ધાટ જોવામાં આવે છે તેનું રજૂ મને તો એમ જણાય છે કે આપણી સમાજોની અન્દર જનતા બનાવો-આપણા રીતિ રાજોને લઇને એવા વિચિત્ર-એવા વિવિધ પ્રકારના-હોતા નથી કે જેથી આપણા લેખને તે ચિત્રવાનો અવસર મળે યુરોપીયન પ્રજાની પરિસ્થિતિ એ સનધમા લિન્ન પ્રકારની તેમને લા સ્ત્રીઓને મળતી વિવિધ પ્રજાની કેળવણી, સ્વતંત્રતા, સારીરિક તથા માનસિક ગતિ અભિવૃદ્ધિ, પુરુષ સાથે દરના ફરવાની છુટ-એ આદિ કારણોને લઇને તેમના જીવનમાં વા તો અવનવા પ્રસંગો બની આવે છે કે તેનો ખ્યાલ પણ આપણા દેશીઓને આવે નહીં છે. તેવા પ્રસંગો આવેજવાની કળા તે દેશોના ઘણા લેખકોમાં જોવામાં આવે છે તે તેને લીધે જ તેમનાં મથો આપણને વિશેષ રસિકર થઈ પડે છે. લાની સ્ત્રીઓના કેટલાક પ્રસંગ એક રીતે આપણા દેશમાં અત્યુકરણ કરવા યોગ્ય ન પણ મણાય એ હુ રવીકાર તથાપિ તે જાણ્યાથી મન ઉપર ઈર્ષ્ય નથી જ જાતો. પ્રકાર પડે છે-નહીં જ જ્ઞાન મળે અને વિવેકશુદ્ધિથી લાની કેળવણીનો ઉપયોગ થાય તો તે અવસર લાભકારી છે એમ માનવામાં આવતું નથી.

ત્યાંની રાજકુમારો કેવી દિ મતરાગી, નિરર આદસિક જના પરોપમારી અને સુગીત મા ક્યાણુ હાવ છે તેનાં અનેક નજરો આપણા જાણનામાં છે. તેથી એક રાજકુમારિકાને પના રજા રજા-તોમાંથી નીચેનો એક પ્રસંગ વાચકોને અભિનવ રસિકર જણાશે એમ સમજી રજાવવામાં આવે છે—

પ્રિ મેસ ઓઆરું નામ તેના દેશમાં એક અપ્રતિમ લાન્ડવતી બાળા તરીકે સુવિદ્યાત હતું તેનું રાય નાનું જના શરીરનો બાધા સુદન હતો તે પુત્રોને યોગ્ય મારે પ્રકારની રજોમાં તેને તારીમ મળેલી હોવાથી તેનાં અવરોમાં એક નીન પ્રકારની અપજતા આવી તી ને તેની સાથે તેની કાન્તિમાં અદ્ભુત તેજ પ્રકાશતું હતું. ધણા રાજકુમારો અને મીત્રો તેના રૂપથી અનન્ય જાણે, દીપ શિખામાં પતંગ આત્મજોગ આવે છે તેમ જાણને તત્પર થયા હતા—કેટલાકે તો સર્વસ્વ જોડીને તેની પ્રીતિ સપાદન કરવા માટે બેખા પિા હતા, પણ તેનું અત કરણ હજી કોઈના ઉપર અકિર્ણ થુ ન હતું. પોતાને માટે થુકે સુવેકોએ હરિન-ત્યાગ કર્યાનું સાબળી તે હવે પોતાના રૂપને ધિક્કારના લાગી હતી ને બરિયમાં તેવા પ્રમથ ન જાને તેના માટે પોતાના બાધ રાજપદે વિરાજતા હતા મની અનુગા લઇને તે પોતાના ગત્યમા-રાજમાનીથી થોડે દુર આવેના એક જંગલની પામે ની ઉપર મધાવેના મિશ્નમાં જાને રહી હતી. લાથી તે દરરોજ થોડે બેસીને પાસેના મથમાં કરવા નીકળતી અને તે પ્રદેશ આગથી બરેના તથા નિર્જન જેવો જ હોવાથી

લીલાવતી જીવનકતા ર. ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

તેને એકાન્તમાં વિચરતામાં ધણો આત્મ આપતો હતો કેાઇ પુરુષ તેની દૃષ્ટિએ નહિ જ પડે એવી તેની ખાત્રી થવા લાગી હતી-તથાપિ મનનો રાસભાવિક ધર્મ છે તેમ તેને કેાઇ કેાડી વાર એવી અનિવાર્ય-આલસા થઇ આવતી કે આવા પ્રદેશમાં પશુ કેાઇ હેલ જમીનો વીર નર પોતાના પ્રેમને પાત્ર આશુચિન્તવ્યો મળી જાય તો કેવું ? નિચાર આનંદની સાથે જ તે તેને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરતી-ખીજી નિયોમાં મન પડેનતી પણ તે નિચાર મૂળ મૂકીને સો જતો જ નહિ માઈનના માઈન સુધી તે એકની આવા ગાં અરણ્યમાં ફરતા જરા પણ ડરતી નહિ આવી રીતે એનેક વાર તે પોતાની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત કરી આત્રી હતી પણ એક દિવસ ફરતા ફરતા તે જરા વધારે દૂર નીકળી ગઇ અને તે નવા પ્રદેશમાં તેને એક સુંદર સ્વરૂપવાન, રમ તથા તેજસ્વી અતિ આશ્ચર્યકારક અથ એક દૃક્ષને થડે બાધેયો જોનામાં આવ્યો. તેના ઉપર બધો સામાન મોડેતો હતો તેથી તેની ખાત્રી થઇ કે અહીં આસપાસ તેના ઉપરનો સ્વાગ કઢીક ફરતો હોવો જ જોઇએ એ નિચાર આવતાં, વળી પુન પુરુષ દર્શન થશે એવી બીતિ કે આશંકાથી તે પોતાનો અથ પાછો વાળીને મિથા તરફ જવા માટે મ્હોં ફેરવતી હતી એટલામાં તેની દૃષ્ટિ સામેથી આવતા એક રૂપસપત્ન, સ્વચ્છ વસ્ત્રોથી અદ્યુત, હવામાં ફરતાફરતા પાળના સુંદર શુભળાંનાળા એક યુવાન ઉપર પડી તેની કેડે મ્યાનમાં મુકેલી તરવાર લટકતી હતી અને રૂપાની ચળકતી નળા-ઓનાળી બે નિસ્તોના ખીજી તરફ પટામાં રાખેલી હતી અને તે દૃષ્ટિ મળતા જ તે યુવાને નીચાં વળીને તેને પ્રણામ કર્યા અને ઘુટણે પડી-ટોપી હાથમાં લઇને અરજ કરવા લાગ્યો કે —

“બાઈસાહેબ ! આપ જો ધારો તો મો અમૂલ્ય સાહાય્ય કરી શકો એમ છે .”

“હું !” રાજકુમારીએ આશ્ચર્યથી ચકિત દૃષ્ટિએ પૂછ્યું “તમે કેાણુ છે તે હું જાણતી નથી-હું કેાણુ છું તે તમે જાણતા નહિ જ હો છતાં મદદ કેરા પ્રમરની માગો છો ?”

તેના મુખ ઉપર દૃષ્ટિ સ્થિર થતા ગજબકન્યાને ખાત્રી થઇ કે તે યુવાન લાવણવાનુ તો છે જ

“આઈસાહેબ !” યુવાને વિનયથી કહેવા માડ્યું “આપ કહો છે તે સત્ય છે, -પણુ ધ્રુવરે જ આપને મ્હારી મદદમાં મોકલ્યા છે એમ હું સમજી છું આપ મને નિરાશ કરશો તો આ મ્હારો અમૂલ્ય શેરોડો હું હારી જઈશ ને તે જશે તો પછી હું જીવવાનો પણ નથી કેમ કે તેમને પ્રાણ સમાન વાહલો છે ને મ્હારા જીવનનો આધાર તેના ઉપર છે”

“ધોડો કેમ હારશો ? શું કઈ સરત યત્ન કરી છે ?”

“હા જી અમારું ગામ અહીંથી માઇનેકે દૂર છે ત્યાં એટો નામનો ખેડુત છે તેના લમ લીના નામની કન્યા સાથે આજ થવાનાં છે ને તે કુવાય છે કે મ્હારી લીલા જેવી રૂપવતી કન્યા આખા ક્ષેત્રમાં નથી મ્હારાથી તેની આ બડાસ સાખી ચકાઇ નહિ તેથી મોતાર્થ ગયું કે મ્હને તો ખરા-મ્હારી લીલાને પાણી ભરાવે એવી કન્યા હું ન જાણુ તો મ્હારું નામ કીંગીપત્ર નહિ” તે ઉપ થી તેજો-શરત બધી છે કે આજ મધેર સુડીમાં હું એના કરનાં પણ રૂપાળી

કે પાત્રો કાણુ તો મને એણે એક હાલત કાઢી આપના ને દુ નલાલી રાત્રી તો મારે મારો આધારો આપવો હવે હું તેમ મરીન છું ને ક્યારનો મે એક એવી કે પાત્રી મોખમા ફર છું પણ મને તે ક્યાંથી મળે ? મારો જીવ હવે તો આકુળઆકુળ થાય છે નકતા શું બાકી જવાનું પણ હવે બોલ થવાને વાર નથી ને હું જુડો પડીશ તો માર સંસ્કરણમાવી મેગીશ તમો જોવા ત્યારથી મારામાં દિમત આવી છે તમારું સુખારદિ જ કદી આપે છે કે તમે દયાળુ ને પરોપકારી છો તેથી મારી અરજ નહી સ્વીકારશો. રૂપમા તો તમારી કાંઈ બરાબરી કરી રાંઠે એમ છે જ નહિ કહે છે કે અમારાં રાજકુવરી રૂપરૂપનો બગર છે પણ તે મે તમને ન પડવિ, એમ મારે મન કહે છે કૃપા કરી મુજ ગતિન ઉપર દયા કરો "

" મારે ક્યાં સુધી રોકાવું પડશે ? " રાજકુમારીને ખરેખર તેની દયા આવી અને વળી નવું નવું જોવાનું કુતુહલ પણ થયું તેથી તેણે પ્રશ્ન કર્યો

" માત્ર બે કલાક જ પછી હું આપની સાથે આવીને આપને આપના મકાન સુધી મૂકી જઈશ મારી જુપડી અહીંથી થોડે દુર છે ત્યાં મારી માતા મારી વાટ જોતી બેઠી છે, કપડાંની પણ મદદ તૈયારી કરી રાખી છે, તે તમને બરાબર બેસનાં આવશે એમ મને લાગે છે "

" શું મારે તમારા ગામડીઆ લોકના કપડા પહેરવા પડશે ?

" હાજી, એ વિના તો હું અમારા લોકમા ખપે એવી કન્યા લાગ્યો છું " એમ તેમની ખાત્રી સી રીતે થાય ? મારે માટે એવી તકનીક ઉદાવરો તો હું જન્મબર આભારી રહીશ "

રાજકુમારીને મદમદ હાસ્ય આવવા માડ્યું, પણ તે ખાળીને તેણે પોતાનો ઘેડો આમન થમાયો અને ફીરડીવનને ધસારો કર્યો એટલે તે પણ પોતાને ઘેડે ચાપ લઈને બેસીને તેનાથી આર્થિક રસ્તો બતાવવા ચાલ્યો. થોડી વારમા જ એક જુડી તેમના જોવામા આવી ને તેનાં ગરબા પાસે એક વૃદ્ધ બી આગુરતાથી રાહ જોતી ઉભેલી જણાઈ તેણે પોતાના પુત્રને ઓળખ્યો ને તે સાથે કાઈ કન્યાને લઈ આવે છે તે પણ જોયું તેથી તેના આનદનો પાર રહ્યો નહિ જુપડી પાસે આવતાં જ તેણે રાજકુમારીને એક ઉંચી પાંખની બી સમજીને સમ્મતાથી આવકાર આપ્યો, થોડેથી ઉતરી રાજકુમારીએ તે જુપડીમાં પ્રવેશ કર્યો એટલે થોડાંને એક ઝાડ સાથે ખાધીને ફીરડીવન બહાર ઉભો રહ્યો કુમારીએ જન્મારામાં ભાઈ, ગામડીઆ લોકના વસ્ત્ર પહેરેલાં નહિ તેથી તેને વસ્ત્ર બદલતા બહુ જ હસતું આવ્યું ને ચોળા વિગેરે તથા સાંઘા મળુ જેમ તેમ કરીને તેણે પેલી ડેસીની મદદથી પહેરી લીધાં. પરંતુ મૃત તો એ જા જાડા ને કટગા લાગ્યા કે તે તેનાથી એકદમ તો ખમાયા નહિ ધીમે ધીમે તે પણ જેમ તેમ કરીને ખેડેરી લીધા પછી તે ફીરડીવન સાથે પેના લમ્-લમ પર્માજવા નીકળી રહેને આનતાં તેણે ફીરડીવનને પોતાની વીંચી સતાડી રાખવા આપી કાંડીવનને હવે સોએ સો દહા ખાત્રી થઈ કે પોતાનો ઘેડો ખોવાતી બીક તો મગી ગઈ પણ તે ઉપરાંત એક હાલત કાઢીને જેટલી મહેતી રકમ આજ તેના ગજવામા આરમે તેથી તેટલો તે તાલેલન થશે, એટલું જ નહિ પણ તેના ગામના નધા લોક અને બધી છેકારીઓ તેની અદખાઈ કરશે અને

ઓટો તથા વીના તો મહોમા આગળ જ ધારીને ફીકે મહેલે જોયા જ કરને કેમ કે પોતાની સાથે જે કુમારિકા આવી હતી તેના રૂપમા કંઈ મજા ન હતી તેની બરોગી કરે એવું તેના ગાંભીર્ય તો કાંઈ હતું જ હિં મનમાં મનમા તે ગજકુમારી તો ઘણો જ ઉપકાર માનવા લાગ્યો.

થોડુંક ચાલતા તેમને ટેકરી ઉતરવાની આવી ને તેની તળેલીમાં તેમણે જોયું તો ગાય નના મધુર રંગ ગાંઠ રહ્યા હતા ખાણનાં ટેળેલા પુષ્કળ મીઠા મીઠા વાનીઓથી ભરેલાં ગોઠવાઇ ગયાં હતા ઓટો ગામના પટેલ જેવો હોવાથી સર્વ તેને ત્યાં લગભગ સર્વ ભાગ લેવા લેવા થયા હતા બાળકો નિર્દોષ આનંદમા આમ તેમ કુદતા ને રમતા હતાં કેટલાક સ્ત્રીપુરો હાથમસ્કરીમા આનંદ લેતા હતા કાંઈક કહેવું હતું કે ક્રીસ્તીયન આજ નકરી દારો કેમ કે આપણી લીલા જેવી પણ કન્યા એને મળવાની નથી તો પછી એને દુરાવે એની તો એના ભાગ્યમા કંઈક હોય ? ઓટો પણ લીલાને સાથે રાખીને ગઈ દુરનો ને પોતે આવી સુદરીને પરચુનાથી બાળ શાલી બન્યો છે એમ માનતો. લીલા પણ આ શુભ અવસરે લગ્નવાતી લગ્નવાતી પોતાના સમાસનથી તથા રનેલીઓની તુભેચ્છા સ્વીકારની આમતેમ પોતાના સ્વામી સાથે દુરની હતી એટલામા સર્વની દૃષ્ટિ સામેથી આવતા જોડા ઉપર પગી એટલે સવનુ ખાન લગ્નના આનંદ મય વિચારોમાં હીને તેમના ઉપર મહોટયુ આખરે ક્રીસ્તીયન આગે તો ખરો હવે તે કેવી લાગકડીને લાવે છે તે જોવાનું રહ્યું આગુતાથી સર્વ તે બંને તરફ અનિમે દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યા પરચુનાનું યુગલના મનમા પણ ધાંધકો તો પડ્યો કે આ આવીને અમાર રૂગમાં ભગ તો નહિ પડાવે ? જોતા જોતામા અને જણ મડપમાં દાખન યદ મયા અને આપણું રાજ્યકન્યાને નિહાળતા જ તેમનામાં હાં ! યોગાર યોગેથી ગાંઠ રહ્યા ખેટોના વચ્ચેમાં પણ તેનું રૂપ લાકડું રહેતું ન હતું-શરીરે ભરેલી-ગૌરવાળું-પૂર્ણ ચંદ્રસમાન, પ્રકુલન મુખાર વિદિવાળી આ પ્રામાણ્ય-મદાન નરેશની પુત્રી હોવાથી સર્વ કરતાં વધે એમા આશ્ચર્ય પડ્યું તેને પોતાને પણ આવી સર્વની લાગણી જોઈ સ્વાભાવિક રીતે જરા અભિમાન આપુ તે જણાતી હતી કે તેનું રૂપ અસાધારણ છે તેથી તે સર્વને આંધ નાખશે જ અને ક્રીસ્તીયનન મનમા પણ હવે ગર્વ આવી ગયો તેથી તે ઓટોની પામે સર્વ જાણે સાબળે એમ કહેવા લાગ્યો ? "મોનો હવે તમારી લીલા કરતાં પણ અધિક સૌંદર્યવાન કન્યા હો જાઓ ખરો કે નહિ ? જો તમા મન તે વાત કશું કરવું હોય તો લાવો એક હજાર કાઠિન" ઓટો પ્રામાણિક માપુસ હતો ને જે વાત કાંઈથી પણ ઈન્કાર જવાય એની ન હતી તેમા એ વાધો લે પણ શી રીતે ? તેથી તેણે પોતાની પરિણીત યુવતીને આશ્વાસન આપતા કહ્યું કે "અને એ તારા કરતા ચતુર્તી કન્યા લાઓ પણ મ્હારે મન તો સસારમાં તુજ સમાન ખીજ કાંઈ રૂપવતી છે જ નહિને મ્હારો પ્રેમ તારા ઉપર જો આગ-અચળ જ રહેશે" તેથી તે જરા સતોષ થયો ઓટોએ તરત જ ધરમાથી લાવીને એક હજાર કાઠિની થેલી ટેવન ઉપર ખણખણાટ કરતી મૂંઝી દીધી તેને એવી બ્લક ન હતી કે પોતે દારશે તેને તો ખાત્રી હતી કે ક્રીસ્ટીયનો ઘોડા પોતે છતી જ ચૂંચે છે તેથી આપુ અણધારે પગિલામ આવેલું જોઈને તેનું મ્હો ઉતરી જાય એ સ્વાભાવિક હતું

અરેપર તેના આનન્દમાં ભગ જ પડ્યો ને અને વનુર ગાનિમાં ફિક્કે નહેરે ફરતા હતા તે જોઈ રાજકન્યાને તેમને મારે મળી દયા આપી ને તે એકદમ આંતરે લીનાને બધી તેજે જોયું કે લીનાનું મોઢવ કંઈ સાધારણ પ્રકારનું ન હતું, આખા ગામમાં તેના જે સ્વરૂપવતી કન્યા ખીજ કોઈ હતી જ નહિ અને પોતે આમ અચાનક આવી મઠી ન હત તે ફીરડીયનને ઘોડો જવાનો જ હતો તેથી તેજે કાઉન્ટી થેરી ઉપાડીને પેતાના તરફથી લીના બેટ આપી તથા ફીરડીયનને કહ્યું કે 'તમારી નુ આટલા પૂરતી દેવાદાર છું' એટલે તરફીલા તેની આવી મહાનુભાવના તથા ઉદારતા અને સહૃદય જોઈને ઝડક યથ નયા તમા એમ લાગ્યું કે આ કોઈ શ્રેષ્ઠ કુળની જ સત્તા હોવી જોઈએ તેઓ તેને પો પના જન કતાં પણ રાજક પાએ તેમને વાપા દેવે લોકોમાં ખડકાગાટ જરા નરમ પડ્યો હતો તેથી ફીરડીયનને તેણે પાછો ફરવાની ઈચ્છા જણાવી ને તેની સાથે તે સરને દળીમળીને તેમનાથ વરી પડી ચાવતી ચાવતી ફીરડીયનની હુપડીએ આવી તેમની પાછળ ગામના જુવાનીઓ કેટલાકે કુલદત્તમાં જોવાને ચાનતા આવતા આવતા હતા તેઓ માહોમહિ પૂજના હતા કે અતારી રત્નને એ કમાથી ઉપાડી લાવ્યો હશે એને એ પરજુશે ખરી ! જોઈએ તો ખરા ને ત્યાં બધા છે "

ફીરડીયનને કાને કેટલાક મસ્કરીના શબ્દ પડ્યા હતા તેથી તે ખીજસાથ ગયો હતો ને પોતાને ઘેર પહોંચતા જ તેજે રાજકન્યાને અદર જવાનું કહી તેના અ રગવદ પછી આરણ્ય નધ કરી દીધું અને પિરતોલો કેકમાથી કાળીને પેના યુવાનોની સામે ધરીને જોરથી ફેફવા નાગ્યો કે —"તે મચ્ચાઓ નું વીશ ગર્વ છુ ત્યાં સુધીમાં કોઈ અહીં રહ્યો તે મુલો જ સમ રજો " જુવાનીઓએ એની ગપા કે એ માર્યાવિના-કારે ક્યાં વિના-ગહેને નહિ તેથી તેઓ મુઠીઓ વાળીને પાગ નામ પછુ એક એ તોફાની છોકરા પિરતોનનો બદાર પહોંચી શકે નહિ એવે રમજો સનાઇને જોરથી જુમ પાડના વાગ્યા કે- 'જાને જુગરા તારાથી કેણુ કરે છે નુ જાણે કાનીએ વડુ દીકરી ઉપાડી ના પો દહશ ખરો હોઉં તો નામ ધમ બનાવ ને ને તેને ત્હારી વને થાય છે તે 'સાબળી ફીરડીયનનું મ્હોં ઉતરી ગયું તેમને તે કથો ઉતર દન પડ્યો નહિ કુવરી અદર વચ્ચે અવતતી હતી તેને કને પણ કેટલાક શબ્દો પચા દશે તેથી ! અમકા પણ બદાર આવતા કઈ બોલી નહિ તેજે ફીરડીયનને માત્ર પોતાનો ઘોડો સાવવા ક્યુ તે આન્યો એટલે તેના ઉપર તે બેસી ગઈ ને ફીરડીયન પણ પોતાને ઘોડે રના ધર્મ ગયો તાંથી તેઓ પાછા રાજકન્યાના આવામ જણી જવા નીકળ્યા માગમાં ચાનતા રાજકન્યાએ પોતાનું મશ્વ વધારે વાર ગળી નહિ સમ્યાગી ફીરડીયનને પુછ્યું કે- "પેના કોકરાઓ તેને છુટારો કેમ દેના હતા ?" ફીરડીયનને અત્યાધી જણાયું કે તેમનું કહેવું ખર હતું તે પોતાને જે કઈ મળે તે તેવી રીતે કમાઇ ખાનો હતો ને તેથી જ તેનો ઘોડો તેને જીવ જોડલો વ્હાનો હતો રાજકુમારી આ ઈમળી અન્ધ મની ગઈ પોતે કાની સાથે આમ ગઈ હતી તે વિગાર આવતા તે જ ખવાણી છે પડી ગઈ તેને દયા રખ આની ને વિચાર થયો કે આવો મુન્દર ગળવાન, યુવાન કુમારો

જોતો બટકે અને પ્રામાણિક ધંધાથી પોતાનું ગુજરાત ચલાવે તો ખુબ સારું નથી તેણે તેને પ્રશ્ન કર્યો કે “તને તામ્રસાહેબની નોકરીમાં રહેવું નથી ગમતું ?” કોમ્પીને ચરજ કરીને નોકરીના બંધનમાં જન્મારો ગાળવા કરતાં તે સતતપણે જીવન ગાળવાનું વિશેષ પસંદ કરે છે કુવરીને પોતાને આ વેળા પોતાના સળંધી પણ ટપક વિચાર આપે હશે-નર્મની ધુસરી આધે લઇને શરૂ કરતા તે કેરી રીતે છુટથી ફરવૈ ચાલતી હતી તેથી તે કંઈ વિશેષ યોગી નહિ પણ તેણે ગજરામાંથી એક કાગળ કાઢી તાના ઉપર ૧૦૦૦ ક્રેડિટ તેને મળે એવી ગ્રીય શાંતીની પેરીપર લખી પોતાની મંડી દગ્ગને તેને આપી ને કહ્યું કે તારી પામેલા મહે જે રકમ લીધી છે તે તને આ ચીઢીથી મળશે માટે તે લઇ આવજો ચીઢીમાં સર્વિસના ફીસ્ટીયન જરા ચમક્યો અત્યાર સુધી તેને કદી શકા આરી દરે કે આ પોતે જ ગજકુમા છે, પણ તે નિશ્ચિતપણે કહી રહે તેમ ન હતું તેની યોની આવી ને રીતબાત તથા રિવેક ઉપરથી તેની શકા વધતી જતી હતી આ હવે જ્યારે ચીઢીમાં સડી જોઇ ત્યારે તો તેની ખાત્રી થઇ તેની સાથે જ તે પોડેથી એકદમ ઉતરીને રાજકન્યાને ચરણે નળી પડ્યો પોતાનો સાહસ માટે તે વધુ જ આજીજ સાથે તમા માગવા વાળા અને અગાળ્યે તેમના જેવા રાજકુમારીને આટલો બધા શ્રમ આપ્યો હતો તે માટે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો તેની સાથે સ્થિતિ પર્વત તે તેમનો નાસ બન્યો હતો તે પણ તેણે જાણ્યું અને કુમારીએ જ્યારે તે પોતાની નોકરીમાં ગેલવા પૂછ્યું ત્યારે તેણે તે ઘણી ખુશીથી સ્વીકાર્યું - રાજકુમારીએ તેણે હવે પછી ગાઠાપ કરવાની ઇચ્છા જણાવી કોસ્ટીય ૧૦ સોપેની બીની તે હવે પાગી આપવા લાગ્યો પણ કુવરીએ લીધી નહિ ને કહ્યું કે ‘તને કંઈ સગદ આની પડે તો આ વીઢી નેને મોકલી મહે માગજો પણ મદાર માને તો આવા રધામાં હવે જ્યારે વાગ જોડાઈ નહિ’ આમ કહીને તે એકથી જ ધોડો દોડાવતી આગળ ચાની કોસ્ટીયને સાથે આવવા રિનતિ કેરી પણ તેની તેણે ના પાડી

રસતે ચાનતાં તેને આજના અભિનન સાહસના જ વિચારો આવ્યા કર્યા વીનાનું સાહય-તેનું સાર્વ-તેની નમતા આદિ સાંભરી આવ્યા ને તેને તથા ફીસ્ટીયનને પોને મુખી કેરી નાકી હતી ને માટે મનમાં આન પામવા લાગી

—અપૂર્વ

”

તમારું બાલક નિશાળમાં કેમ ચાલે છે ?

આ પ્રથમ આજ્ઞકાય બહુ વિવાદનો ચર્ચ પડ્યો છે અને એથી જણાય છે કે પોતાની સતતિના માનસિક વિકાસ માટે માન્ય કેટલા બાળકો આવું રહે છે ? ખૂબ તેસાથે તેમની શારીરિક સંપૂર્ણતા એ કેટલી જરૂરી છે એ કેટલા યોગ્ય માન્ય વિચાર છે ? તનદુરસ્ત અને સુધૃત મુદ્ર અવગમ એ છદ્દોના બહુ જરૂરી તરવો છે અને જીવનના મોજશાખ કરતાં એ વધારે અગત્યના છે એ કહેવાની શી જરૂરી છે ? માટે જ શરીરના અવયવો બરાબર રહી લુનાપાંગવા ના બને એવું, એથી થાય તે વ્રાત દેશના દરેક બાલકે રહ્યમજબી જોઈએ

તમારું બાલક કેઈ પણ જાતની શારીરિક ખોડખાંધાણુ હોય તો તમારા ડાક્ટરને મળીને એની એ નિર્ણયતા વધે નહિ તે માટે તરત અમારે ત્યાં જરૂરી ઇલાજો લેવા માટે લેતા આવજો

અમારે ત્યાં દરરોજ અ ના લાભ લેના કેટલા બાળકો સખ્યાબંધ માણસો આવે છે તે જોવું દોષ તો એક વખત અમારી ઓફિસમાં પધારશે. તો છેલ્લામાં છેલ્લી સોલ પ્રમાણે તૈયાર કરવામાં આવેલાં પીજળીના અને ક્રાગીગરીના સાધનોથી મનુષ્યોની સેના અમે કેટલી કડીએ છીએ તેનો તમને પુરેપુરો ખ્યાલ આવે એવી જાતની બધી વ્યવસ્થા તમને સતોય આપે એ રીતે બતાવીશું

ખોડખાંધાણુ શા દરેક છદ્દોને તેને તાલવ આવી જરૂરી પુરેપુરી સનાદ આપવા માટે એના ખાસ અનુભવી અને ચાલાક ડાક્ટર હમેશાં હાજર રહે છે એકેસ-રથી ૫મી પાડીને શરીરના અદરતા ચુસ્ત રેગો અને તેના મુગ તરત પાડખી રકાય છે, વધારે વીગત માટે મગો કે લખો

મુપડીન્ટેન્ડન્ટ, ધી સેન્ટર ઓરથો પેડીક એન્ડ મેડીટા-ઇલેક્ટ્રીક ઈન્ડીસ્ટ્રીયુશન, (એન પોવેલની કંપની) લેમિંગ્ટન રોડ, મુંબઈ.

अनुप्रासकर वाक्य सत्य प्रियहितं च यत् ।

स्वाध्यायान्मयसन्तं वेषं वाढ्यायं तप उच्यते ॥ भू. गी. १७-१८.

पुस्तक २६ भू.]

डीसेभ्यः, धि. स. १६२१.

[अंक १२ भा.

तत्री—रा. अण्वालास सुलाभीराम लानी, भी. ओ.

रा. यन्दगकर नर्मदाशकर पड्या, भी. ओ., ओयअल, भी.

प्रकाशक—रा. रमणीयसाम गोवर्धनसाम त्रिपाठी.

विषय.

विषयातुल्यभण्डिका.

१. परदेशी हापना अलिष्ठा २. परदेशी भीला के यरणा

रा. रमणीयसाम गोवर्धनसाम त्रिपाठी.

४८५

२. अण्वाधित सत्य सवित्र.

रा. कठार

४८१

३. शोभा ६ कौश.

रा. हरिनारायण गिरिधरदास आचार्य

४८२

४. कवि ललित अने कवि नरसिंहगव.

रा. इति छम्भ

४८८

५. अमेरिकन गामकाओनी भुलाकाते

रा. वेङ्कटराव माधवना । देसाध

५०२

६. हा'न भुने वादे वाडे अष्टकावे रे काव्य सवित्र

रा. यश

५११

७. अस-दीक्षा दुष्टी धिना सवित्र

रा. नटुबाध रेणुछोडमास ४ पुसरीआ, भी. ओ

५१०

८. अछनपु छिपर अछनपु दुष्टी वाता

रा. जगदीश

५२०

९. अन्धायलोकन ६ नवगीता ७ आदर्श हम्पती ८ राष्ट्रीय गीताजलि

[रा. जयतिवाल]

५२३

१०. आपने-दस्ता प्रभु काव्य

रा. विनयकान्त

५२४

११. अज्ञात

रा. अण्वालास नृसिंहदास शाह

५२५

१२. एक राजकुमारीयु निविन साहस वाता

रा. छाननास हरिनान पड्या, भी. ओ

५२८

वारिक लनाजम इपीआ छ,

हिन्दुस्तान अहार शीर्लांग ओह इ. महासात छुटक अकनी किमत इस आना

लनाजम शश्यातमा न लेवामा आवे छे

આ સમયે રોગથી ઘેરાયેલું દારાસી મોખાને તે પુરુષ જ માણુ
એતેથી ગયો અને ત્યાંથી બગદા થઈ એક કાદવાની તોપામાં તેહ
તે વખતના સિગિશ એનથી સર હની વિલનાની મમતા ભોગવતાં સને
શીતકોલ દુઝ્યાન પરચન અને અમેશ બાપાઓનું અપાયને કર્યું

અતિથી જ તહેના પ્રામની ખંડી મુશિયતોનો આરજ થયો મધ
સ્થળે તહેના તરવાન્વેષણના માધનો મગમે એરી એની ખાનગી દની
લરકર વિરો વિચિ। ગપો સભગાતી હોનાથી તુફરનાનમારી જરાનું જો
દક્ષિણમાં ખાપત્ર ધાટમથી પગમ અને ત્યાંથી ઉતરમા કારિમગી ટિમે
ઉપાય ન હતો આ અત્યત કુખર કાર્ય હતું દિન્દી મરહતના ભવકર ધા
નૃથસવાસીઓ, રણુજતસિંહનું પિતાન આમાન્ય અને ત્રિમમા હિમાન
પર્વતશ્રેણી તેના માગમાં પથરાયતી હતી બનબના માદમિકના હૃદયને
પ્રનામે સોમાના વજ્ર જેવા હૃદય ઉપર કશી જ અસર કરી નહિ પોતે મગી
નિવાપીડના ઉપાધિઓના પ્રમાણુપત્રો તેની જન્મમૃતિમા મોકલી આપરી મેગર વ્યવસ્થા
કરી, આ ભવકર પ્રનાસે તે નિકળી પછો 'સને ૧૮૭૨ ના વન્યુઆરીમા બામીઅન
ધાટ ઓગગી માયમા હું તાટાર પહોચ્યા ઓ કારિમરને રસ્તે જુનની તરઆતમા લેહ
આગ્યો " સમાધુથી લખેના પિટિશ નરમર ઉપરના પત્રમાંની ઉપરી હકિકત સિવાય આ
ભવકર પ્રનાસ વિષે મોમાને કંઈ પણ જાણ્યું નથી

તેના છનામાં સર્વથી વધુ મહત્તનો બનાવ આ સ્થળે બન્યો વિનિયમ મુરક્રોફ્ટ
(IV Moorcroft) નામના પ્રવાસી તહેને સમ્પદ થયો અને Capuchin સાધુનો
રોલો ટિમેટન બાપાનો શબ્દકોષ તહેણે સોમાને આપ્યો જે અપ્રસિદ્ધ સાહિત્ય અને બાપાને
પ્રસિદ્ધિમા જાનવાનું તહેના ભાગ્યમા લખેલું હતું તેનો તેો પ્રથમ જ ખ્યાલ આ વખતે આગ્યો
મરકારતની લલામણથી તે વડ પ્રાન્તમા આવેના ઝગના (Zangla) ના મઠમા ગયો અને
એકાન્ત અવસ્થામા અધ્યયનમા ગ્રથાયો આ સમયે તહેના ગુરુઓ સિનાય અન્ય કોઈ પણ
સાથી નહતો આની સ્થિતિમાં તહેણે લગભગ દો વર્ષ વ્યતીત કર્યું ડૉ જોર્ડા, આઇ એમ એસ
સને ૧૮૨૭ મા લીધેની ટિમેટની મુતાબત વર્ણન આપતાં લખે છે કે, "સોમા, તહેના
શિક્ષક લામા ઓ એક નોકર નવ પૂટ યોગ્ય ઓરડામા ત્રણ ચાર માસ સુધી ગોધાયવા હતા
હડી સખત હતી અને જમી। ગુરુથી છનાઈ ગયેલી હતી તેથી તેઓ બહાર
નિકળવાની હિમત પણ કરી શકતા નહતા પેગના ચામડાના ઝખ્યામા શરીર
દાંડી રહનારથી રહાજ સુધી તે અધ્યયન કરતો અજનાળા માટે દોલો કે કુક માટે તમડી
પણ ન હતી શબ્દારથાને ભૂમિનન અને ગદથી બચવાને ખુદની દિવાળો જ હતી માણુની
ભાવ કરતા એટલી હતી કે પુસ્તકનાં પાનાં ફેરવવા માટે હાથ બહાર કહાડવો પણ મુશ્કેલ હતો "

સને ૧૮૬૪ ના નવેમ્બરમા તે સે યુ (Sabbath) પાછો ફર્યો આ વખતે રશિયાની હકાધનો લાય હોવાથી તેના ઉપર અત્યંત દાક આ યો અને કેટલક દિવસ સુધી આટકા-વૃંધામાં આવ્યો. પરંતુ મુરોઝીટની સામગ્રી તહેને છોડનામા આ યો એટલું જ નહિ પણ તેના અવસાને આગળ વધારા માટે બ્રિટિશ સરકાર તરફથી માસિક રૂ. ૫૦ ની સિધ્ધ થતી થયું તેને મળી આમ છતાં ય તેના નારિત્રને લાગેલા દાવને તે મળ્યું પરંતુ બુદ્ધો નહિ. સને ૧૮૨૫ ના જુનમાં તેણે પુન અપાયું હતું પરંતુ મે વડે પડી નિરાશ થઇ તે સને ૧૮૨૬ ના જાન્યુઆરીમા પાછો આ યો આ વખતે તેના બમતુદ્ધને અત્યંત લાગી આવ્યું હતું તેનો શ્રમ આ પૈસા નિષ્ફળ ગયા હતા તેના પહેલાના ગુરુ (લામા) એ વધુ બજાવવાની ના પાડી હતી આથી તેણે અચાર સુધીની મહેનતના પરિણામરૂપ જે સમૃદ્ધ તેની પાસે હતો તે કનકતાની ગેયન એસી. જી. ક. મોસાયવી સ મુખ મૂકનાની ઉત્કા બતાવી આ મથકમાં પૂર્ણ અવેશપૂર્વક લખેલો ટિપેટન લાખાનો સુન્દર કોષ, હસ્તલિખિત અને અપેસા મ થોનો વિશાળ સમૃદ્ધ, આદિ હતા.

સને ૧૮૨૭ ના જુનમાં કેપ્ટન કેનેડીએ તેને જાણુ યુ કે તેની નિષ્ફળતાથી દિન્દી સરકાર સુરસે યદન હતી પરંતુ જો તે પુન પ્રયાસની ઇચ્છા રાખતો હોય તો તેનું વેતન બીજા ત્રણ વડે સુધી ચાડુ રાખવા તે ઇચ્છતી હતી આથી ફરીથી તે કાનુમ ગયો અને સમગ્ર પરિશ્રમપૂર્વક અવસાનમાં પ્રયાણે એકાદ વર્ષમા તો તેણે ચાલીશ હજાર શબ્દોનો પૂર્ણ કોષ તૈયાર કરી લખ્યો તે ઉપરાંત પાચસોથી સાતસો પાનાનો એક એવા સ્વર્ગ બેસો લાગમા રચાયના ટિપેટન વિષયપ Bshain-hgyar નાં સુવાગીય પુસ્તકો તેણે વાચી નાખ્યા હતાં હરિયાની સપાડીથી ૮૫૦૦ શીટ ઉચે તેણે નિનાસરથાન હતું અને એક બાગેલી પાટ તથા બે ખુરશીઓ અને પુસ્તકો સિવાય તેની જુપડીમા કંઈ પણ ફરનીયર ન હતું સેનાયુથી તે લગલગ બેસો માઇન દર હતો અને તેના તુલ વેતનમાંથી પાંચ પચ્ચ સામાન્ય મોજલોખ અર્થે નયની હિ બકરાનું માંસ મદમા પુષ્કળ હતું તોપણ તે અરિં-વાની તેની શકિત નહતી તેના ખગારના પચાસ રૂપિયામાંથી અર્ધાં તેનાં ગુરુને આપતો અને પાંચ રૂપિયા ધરબાદ તથા તોફરના ખગારમા જતા બાકીના વિદ્યમાંથી પચે ભાગે તે પુસ્તકો, હસ્તલિખિત ગ્રંથો અને લખનાના સાધનો અરિદ કઠો આવી ગરીબાકમા પણ મદદ માટેની કોઈ પણ નિમત્તિને તે અભિમાનથી પાછી વાગતો હતો આની સ્થિતિમા તેણે એકાન્તવાસમાં આનંદ મળે તે માટે થોડાંક અગ્રેજ વર્ષમાનપત્રો આપવાનો તેના મિત્ર છરાંડે આમદ કર્યો, પરંતુ સોમાએ નમ્રતાથી તેની પચ્ચ ના પાડી કારણ કે એક તો તેને એવી બાબતોમા વિશેષ રસ પડતો નહિ અને તે ઉપગત તેને મદદ અપનાવતા મમપત્રો કુરુપયોગ કરવાની તેની ઇચ્છા નહતી આ સ્થિતિમા તેણે ચાર વડે પરિશ્રમ કર્યા કેટલાક અદેખા વિદ્વાનો તેના નિમે તરફવાર વાતો કરતા હતા, તો પચ્ચ નિત્યન અને મિત્રેષ જેવા ધુરધર વિદ્વાનો તેના માદ મિત્રો હતા.

આમતો અગ્રેજ, ૨ ૧-૪-૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ,

૧૯૩૧ના વરસા નાખરે તે દિવસોમાં આ રીતે ચંકારે, જેને કોઈને પ્રમિલે
 રવાનું આશય દેખાડ્યું અને આ મહાન મધ્ય સો ૧૯૩૬માં પૂર્ણ થયો. આ પછીનાં વર્ષોમાં
 ૧૦૫ પાસપોર્ટ લઈ ત્યજે અગાનાની વિદ્યાગ પાત્રો વેરી આ રીતે ૧૯૩૭માં નખાવી, નખાવી
 અને અન્ય દેશી બાપાઓનું જેલે અધ્યયન કર્યું અને ૧૯૩૭માં તે પુનઃ કારણ આપ્યો અને
 રામજી અંશીચીકે સોમાયરી ૧૧ પુસ્તકાલયનાં અધ્યક્ષસ્થાને નિયુક્ત થયો. આ સમયે
 કોના પાસે ૧૦૦૦ કરતાં વધુ ટિલેટ પાંખાના મથો હતો. આ પુસ્તકની લેહી કર્યા
 પછાપાણી, સોર અને ૧૯૫૭એક ચિત્ર આ પ્રમાણે છે. એક વર્ષની પછે તેનાં
 રિપાર અને અન્ય પુસ્તકોના મધ્યમાં તે રહેતો હતો. સાયકાલે સોસાયટીના કપાડે ઊર્મા
 ધોડેલ આપામ કરી પાછા પોતાના અધ્યયન ૧૧ સ્થાનનું લઈ જતા અને નોકર પામે મહાત્મા તોણ
 દલાવેલો આપો ને વારે નવારે હું લેતી પાસે જતો ત્યારે ત્યારે આપો લાવી નોકર નાણુ
 ખાસે લા સોમાજનારે જોડી મડ પડતું. બીજા એક સમકાલીન લેખકનાં મતે "સરકુત
 મન્યા ઉપર વાંકા રંગી અધ્યયન કરનાર બાળકનાં જેવો દડ અને આમલી તે હતો. તેના
 એકરોનો દેખાવ એક યુવા જેવો હતો અને થોડી વાર તેનીમાં કરવા જતા સિવાય તેનો
 સમાજ ને કહી કરતો નહિ. હાજી તામો સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ ડૉ કંબલ (Dr Campbell)
 તેના અંતુ પછી લખે છે કે "તેની માતિમાં પુસ્તકો અને લેખોથી ભરતી ચાર પેગીઓ,
 જે તે હમેશ પહેરી ગમતો અને જે પહેરીને મરી ગયો તે બધું પોપાક, થોડાક એપલ અને
 ગંવાનુ એક વાસણ જ હતા. જોતકમા માન આ અને બાત લેતો ચાર બાણુએ પુને પોતાની
 પેટીઓ રાખી મધ્યમાં એક સાદી ઉપર ને બેમતો હતો અને સુધી પછ ત્યાં જ રહેતો. તેની
 રાતિએ તે પોપાક પછુ કદાડતો નહિ અને દિસે જહાર જવાનુ લેને ચમટુ નહિ દાર, તે
 અને બીજા માદક વસ્તુઓનો તે કદી પછુ સ્પર્શ કરતો ન હતો."

પરંતુ તેના ઉદ્યોગશીલ મનન નરના બેગી રહેતુ પસદ ન હતુ સરકારનું નાણુ જો
 કવેલું હોવાથી હવે તેણે ફરી પોતાનો અગ્રાસ શરૂ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેની નજરે અમદાવાદ
 પછું દલાખતા વિદ્યાળ મટો અને તેમા સમઢાયતુ અપ્રસિદ્ધ વિદ્યાળ સાહિત્ય તરનરતા હતા
 તેથી દૂર-દૂર-સુદૂર અગ્રશીખના સાહિત્યપૂર અને બાપાભડારનાણુ ચીનનુ નિ સીમ સામાજ્ય
 પથગાયલુ હતું અને મધ્ય એશિઆમાં, હુમેરીઅન પ્રગતના મૂન રિપેના નિશ્ચિત પ્રમાણુ મળી આવે
 પછુ ખરી-તેની ઉંમર અઢાનન વર્ષની હતી એકાન્તવાસ, તિતિક્ષા અને પ્રચડ પરિશ્રમથી તેની
 સંકિત દરાઈ ગઈ હતી એક લેખક આ નખતનું વણુન કરતા લખે છે કે " અને તો લામતું કે
 તેની જહારસ્થાને લીવે તે ફરીથી પોતાની જન્મભૂમિમા લાગે જ જઈ શકશે તો પછુ
 તેણે દશ વર્ષ વધુ તે ભૂમિમા રહીને પ્રાચીન પુસ્તકોમાંથી જેટલું જાણી શકાય તેટલું જાણુવાનો
 નિશ્ચય કર્યો આવા પ્રકારના એકાન્તનામથી ગમે તેવા દડ શરીરને ધસાઈ જતા વાર લાગે નહિ
 પોતાની આ મુસાફરી છેવટની જ છે એવુ સોમાને પછુ જાણુ અને પોતાની સપતિની પોગમે
 બ્યવસ્થા કરવાનુ તેણે રાખન એમીઅંટીક સોસાયટીને સોંપુ

પ્રયુક્ત હૃદયે તે નિમ્ન્યો અને પશિપાળો ટેરાઇમા યઇ તા ૨૪ મી માર્ચના રોજ દાહીંગ પહોંચ્યો. અહિં તેને પૂરતા પામપોઈ મેળવવા થોડોક સમય રોકાવાનું થયું. આનંદ અને ઉત્સાહથી તે બોલી ઉઠતો કે, “ જ્યારે હું દ્વાસામાં જઇશ ત્યારે મારા જેની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને હોડાજસન, ટર્નર અને યુરોપના અન્ય તરવતાનીઓ જેટલો ભોગ આપવા ઉત્કાંઠા ધરાવશે ” પરંતુ આ મર્ત્ય લોકમાં તહેને હવે વધુ સમય રહેનાં ન હતું. તા ૬ ઠી એપ્રિલના દિવસે તહેને તાવ આગ્યો. તહેના નિર્બંધ અને જીર્ણ શરીરઉપર એથી ભારે અસર થઈ અને સરખતીના સાહિત્ય તીર્થ એલો પ્રજ્ઞાહુતિ આપી પાંચ દિવસ પછી તા ૧૧ એપ્રિલ અને ૧૮૪૨ ના રોજ મહાપાત્રા માટે પ્રસ્થાન કરી દેવદાસ જ્ઞાસાજના કુજમાં ગમનચુક્રમી બુધરોની પામે દાહીલોંગના સમાધિશૃદ્ધમાં તહેના મૃતદેહને દાટવામાં આયો તરોગીવન જોડેમી ન મુખ પ્રમિદ નવતકયાકાર ઇએટોસે (*Eotrods*) તહેના મરણ વિષે એક ગભીર આખ્યાન આપ્યું હતું.

તહેના સ્વભાવ નમ અને માયાળુ હતો. તો પશુ તહેનામાં અગિમાન અને સ્વીકૃતિપણનો અશ હતો. પોતાની શક્તિ અને જ્ઞાનનો તહેને પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો અને કાંઈ પણ મનરે પેતાના નિમિત્ત વદારો સાધસાનો પ્રયાન કરના તે તત્પર જ રહેતો હતો.

છેવટે એ જ કહી શકાય કે આ મહાપુરુષના જેટલા ભોગે સારખત નહિયા પ્રાહુને પોષનાર સાહિત્યસેવકિવનીઓ વિશ્વના દનિસમા કચિત્ જ નજરે પડે છે, તોપણ તહેમનાં પ્રુનિત પમનાળી જગન્ સદૈર મખબળી અને ?

' To Strive, to seek, to find, and not to yield ' was Csoma's motto. And if he, too, is to be reckoned among the world's faithful failures, let us not forget the noble saying that to travel hopefully is a better thing than to arrive and the true success is to labour.—H G R

જોઈએ છીએ.

૧. અમેજીમાંથી શુદ્ધ સાગ ગુજરાતીમાં લાપા તર કરી શરે તેવા સાહિત્યપ્રિય લેખકોને જમા બીટ બાપા ' સરકૃત ' હોવી જોઈએ.

૨. અમેજીમાં સ્વતંત્ર પત્ર વચ્ચાર કરી શકે એવો પ્રમાણીક, ખતીનો અને મહેનતુ કલાકે

—મળો મેનેજર, સમાલોચક મુખ્યાલ ન ૪

(મગનાનો વખત મવારના નવ વાગ્યા સુધી)

*Encyclopædia Britannica The Times of India વોરેના આધારે સકલિત

યુનાનિગિરીનો ગજન (સચિત) ૩ ૭-૦-૦, એન એ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુખ્યાલ,

લલિતજીને તો “ પ્રિયજન રમણ્ય તરંગે ” હોંચુ છે નરસિંહરાવભાઈને તો “ ઉછગગમા, આનન્દસિન્ધુમાં, અને પોતાના તરંગમાં ” હોંચુ છે લલિતજીની “ કવિતામાં વોક લાગણી વિશેષ છે પરંતુ પ્રકૃતિનું વર્ણન નરસિંહરાવભાઈની કવિતાના જેવું વિશાળ અને આકર્ષક નથી ”

નરસિંહરાવભાઈ ॥ નૂપુરઝકારમાંની “ ભારતજનનીની અનુમાળા ” તપાસો, અો એક બાબુ કવિ લલિતજી, “ જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય ” તપાસો એક બાબુ નિરમ છુદિપૂર્વક રચેલું કાવ્ય વાંચો અને મીઠું બાબુ રોહથી ઉછળેલું, રેતહમાં જ આદેશ થયેલું ગીત વાંચો નરસિંહરાવભાઈ લખે છે કે —

“ રખે દેડી તણી ઉડી સમાધિ ભગ પામતી ”

એ કવિ સદ્ગતતાથી સર્વ જોઈ રહ્યા છે પરંતુ સ્વદેશપ્રેમમાં ડૂબ થયા નથી. એક બાલકના બારમી તે ભારતજનનીની પાસે દોડી શક્તા નથી એમને તો તેની “ સમાધિભગ ” થવાની મિતા પેમે છે કવિ લલિત “ જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય ” આનંદથી ઉચ્ચારી રહ્યા છે એમનું દિલ સ્વદેશપ્રેમમાં ડુબી ગયું છે “ અતરે એક જ અવાજ ” મળનાઈ રહ્યો છે નથી પાસે ઉભેલાં વૃક્ષો ઉપર દષ્ટિ કે નથી વ્યોમ તરફ નજર

કવિ લલિતજી કાવ્ય અતિ કુમળું છે પોતાના પ્રિયપુત્ર જોતાં જે ભાવો ઉછળી રહે છે તે તાંબેની હોંડીથી સમાજશે

“ એ દિ ય બાનક અનુગ્રહ અય આબુ ”

તેમાંયે પોતાના માતાપિતાના માડોડો પોતે ખૂલી શક્તા નથી

“ સલાળ જેમ લીધી આપણી માતતાને

ગોળાખી તેમ ધરવી પ્રભુ અર્થ સન્નતે ”

નરસિંહરાવભાઈ “ મહારાં રમકડા ” માં માનને માં કહે છે કે,

“ માતા અદ્વૈત કળીનેડે

હાખી પૂનવે ગેવ એ ”

તમારે લલિતજી “ મા તે મા ” ની કવિતામાં, “ કાતાધેના ” માનો ભાવ દર્શાવે છે

લલિતજી “ દુ ખિયાના બેતી ” માં કહે છે

“ ધા સુણિયે દુ ખિયાની

ઢાલા ! બન્ધુ બનિયે ”

આ બે કડીમાં નરસિંહરાવભાઈના આખા “ ઉદ્દમોદન ” ના ચાર પાનાનો સારાંશ આપે ગયો છે નરસિંહરાવભાઈ એક પછી એક રીતે નિન્દે છે લલિતજીની એ લખી શકાયું નથી કુમળા હૃદયને આધારો લાગે છે, અને એ તો ફક્ત ઉછળતા હૃદયે કહે છે —

“ ધા સુણિયે દુ ખિયાની ઢાલા ! બન્ધુ બનિયે ”

લલિતજીની લલિત મીરાંયાઈ જેવી છે, નરસિંહજીના જેવી છે નરસિંહરાવભાઈની અખ જેવી ગાનમય છે નરસિંહરાવભાઈના લલિતરસ પ્રધાનપણે નથી

આ બે સરખાવો

- ૧ “આજ ભક્તમાય નાય વર। પ્રતે ધામ્યે
વીચરી વિષયવામના જ, ભક્તિગત માધ્યે”
- ૨ “આવો સાધુસન્ત સગ વંચિયે પ્રભુ।
વન્દિયે પ્રભુ। આવો અમિનન્દિયે પ્રભુ।”

આમાં જે કે કનાવિધાનથી અને જ્ઞાનથી લખાયેલી કડી (૧ ની) નરસિંહરાયના જીવ
કે પથ પ્રેમથી છનકાળી, હૃદયની ઉર્મિનાળી નો નિતનવી જ ? ‘આવો આવો,’ બોનતા
જ હૃદય આજ યથ જાય છે ન સિદ્ધરાયભાઈના કા રમાં પ્રભુ દુઃ છે, એના “ચરણ પ્રતે”
જવાનું છે લલિતના વાળ્યમાં પ્રભુ સમીપ જ છે વન્દવાનું જ રત્યુ છે

આથી કહ્યું નરસિંહરાયભાઈને કવિ તરીકે ઉતારી પાડા નથી મળેલો નરસિંહ-
રાયભાઈ કવિ છે અને કવિ રહેવાના લલિતજીમાં ઉચ્ચ કનાવિધાન તરીકે પ્રકૃતિના સુંદર
ચેત્રો તેઓ દેગી રાખ્યા નથી કેટલીક જગ્યાએ કૃતિમતા આવી ન જાય છે, જેમ કે “લખતખ
કરી સ્થાની,” “ફિકર શરૂ” પરંતુ કૃતિમતા એમના કામનું અંગ નથી મળેલું લાગે છે કે
કલાપીની કવિતાની અમર લલિતજીના કોઈ કોઈ કાવ્યમાં કૃતિમતા ઉત્પન્ન કરે છે
કેટલીક જગ્યાએ બાવેની એકતા દુર્ગી જાય છે, પણ એ ઉર્મિઓની નહવાતી શક્તિને લીધે
કરી એમ લાગે છે કવિ નરસિંહરાયભાઈમાં ઉચ્ચ કનાવિધાન છે, ભક્તિનરમ છે, પણ તે
નરસિંહ મહેતા કે મીરાંનાં જેવો છનકામ જનો નથી એઓ નો દાર્યાર વર છે કે પોતાનો
મહિતરસ વિદ્વાનોને ઉચ્ચે કે નહિ લાવતજ વિચાર જ ક તા નથી પોતાને રૂપો એટલે નસ
નીચેની બે ઓઓના ચિન્દસનથી આ બે કવિઓની કવિતાની આખી શરો

જુઓ! ત્યાં એક ઉચ્ચ ગિરીની ડાય ઉપર, વૃક્ષો રથગિન થોલા એક મધ્યમાં, જરી
જરી વારે, ધીગધીરી બહેતી નહીં સામે આધે ઉછળતા સમુદ્રની વાંચિ ઉપર,
અને ગગને રમતાં ચંદ્રની સામે જોતી જોતી, ખસી ખમી જતાં વન્દેયો અને આશ્ચર્યથી
સજ્જ થઈ, એક વનિતા બેઠી બેઠી તરંગજાનના વિચાર કગતી હતી કાયલ દુહા કરે ત્યારે
ઉચ્ચે રેલ કરી તે જ્ઞાન સાંભળતી હતી, તે દુઃખ રવદેશને અને પ્રિયજનોને તે જુડા જતી હતી
મો ગૌરવચારી હતું આભિમાની હતું આખમા અજ્ઞન આગેનું હતું કોઈ આ પસાર થતી
ત્યારે તણીની તે રૂપધો કરતી હતી અશ્રુપાત થતો નહિ હતો ગભીર રહેતી હતી અને ગભીર-
તામાં આમેના હુમરા ઉપર બેઠેની એક આ તરફ તિરકાર ભરી આબે એ જોતી હતી જુઓ!
જુઓ! તે બીજી આ તરફ નજર નાખીયે

નહાતી રેડી ઉપર, માર્દા વળો સુગન્તાથી સજી ચંદ્રમામાં પરમેશ્વર દેખી, હાથ
જોડીને, એક સમગરની આ બેઠી હતી પાસે તેના ધુમ્મસો ખરડાયેલો ધુન મતા હોય,
ધુનના માથા ઉપર કોઈ પાઈ વાર તે હાથ ફરતી તે સ્વદેશગીતા ગાતી હતી આખમો
જગજગીવા સંન્ય રહેતાં હતાં મુખમાં સૌજન્ય હતું દયા હતી પેના ઉચ્ચ ભારસંગે બેરેતી
જીના તરફ પણ તે સુગન્તાથી જોતી હતી પ્રશુની કૃપાથી નન રચાયુ છે એમ માનતી

આ બેમાં પડેનું ચિત્ર નરસિંહરાયભાઈની કવિતા છે અને બીજું કવિ લલિતની
કવિતાનું છે આ આખા લખના સાદસ્ય તો એક લીંગમાં કે જે શક્ય

કવિતા બોધેયો તે નરસિંહરાયભાઈ મહોદય—કવિ જોય તો લલિતજી મહોદય.

અમેરિકન ગામડાંઓની મુલાકાતે.

લેખક - રા. વૈકુંઠરાય ભાધનલાલ દેસાઈ.

અમેરિકન કૉલેજો અને યુનિવર્સિટીઓના વિદ્યાર્થીઓને એકલું શિક્ષણ આપીને પોતાની જાનમાથી મુક્ત થતી નથી, પણ વિદ્યાર્થીઓને અવહારિક-સામાજિક જ્ઞાન મળે, વિદ્યાર્થીઓ, શહેરની અને ગામડાંઓની જીવન-વ્યવસ્થા જાણે-સમજી શકે-તે માટે હમેશા કોઈક પૂર્વેક જ્ઞાન આપે છે. વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકોના જ્ઞાન સાથે સામાજિક તેમ જ વ્યવહારિક જ્ઞાનની જરૂર છે તે વાત કેળવણી આપતી દરેક સંસ્થાઓ સમજે છે. આપણા દેશનો વિદ્યાર્થી સામાજિક અને વ્યવહારિક જ્ઞાન ધરાવ્યાગળ પોતાની કૌટુંબિક જીવનમાથી મેળવે છે અને બીજી કેળવણી શાળા-કોલેજોમાંથી મહણ કરે છે, જ્યારે અમેરિકન વિદ્યાર્થીની જીવન મોટે ભાગે કોલેજ-યુનિવર્સિટીનાં-વરતીગૃહો-ડોરમીટરીમાં મળાય છે અને ફક્ત ગળઓમાં જ તે ઘેર રહી શકે છે. આ તકાવતને લીધે ધરઆગળના વ્યવહારિક તેમ જ સામાજિક જ્ઞાનનો તેને લાભ મળી શકતો નથી.

કૉલેજોમાં ટર્મના વિભાગ જૂદા જૂદા હોય છે. કોર્સમાં વાર્ષિક બે ટર્મ, સારે ટ્રેલીકમાં ત્રણ ટર્મ હોય છે અને દરેક ટર્મને અતે ટર્મની પરિણામથી દસથી પદર દિવસની રજા પાળવામાં આવે છે. આ રજાઓમાં જે વિદ્યાર્થીઓ ઘેર જવાના ના હોય તેમને સાફ શહેરની તેમ જ ગામડાંઓની જીવન જોવા-દેખાડવા-માટે વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે. વિદ્યાર્થીઓની સખ્યા મોટી હોય તો દસથી પંદરની અંદર ટૂંકી પાડી જૂ. જૂ. નકી કરેલાં સ્થળોએ રવાના કરવામાં આવે છે. આ ટૂંકડીઓની સારે શિક્ષક વર્ગ કે કોલેજ તરફથી દેખરેખ રાખનારાઓ મોકલવામાં આવતા નથી પણ દરેક ટૂંકડી પોતાની બહુમતીથી પોતાનો વડો-લીડર-પસંદ કરે છે. દરેક ટૂંકડી પોતાના વડા ઉપરાંત સેક્રેટરી અને ખજાનચી-ટ્રેઝરર-ની નીમણુંક કરે છે, કે જેને અસ્તક પત્રવ્યવહાર તેમ જ પૈસાનો હિસાબ રહે છે.

મોટા શહેરોની મુનામને તેમ જ ગામડાંઓની મુનાકાતે જનાર ટૂંકડીઓના કપડામાં પર્યામાં મોટા ફરક રહે છે. શહેરોની મુનામને જનાર પાસે શહેરોને લાવકના કપડાં તેમ જ સ્વ-જોશા પ્રેસા હોમ્સ લેખોએ વારે શાસકાઓની મુનાકાતે જના તે કપડાંની ઝાઝી અજાણવાની રહેતી નથી. આખી ખમીસ, દૂધી આખી ચઢી અગર લીવીસ અને લશ્કરી હોય. ૧૮ તેલક બસ થઈ પડે છે. ફક્ત અંદર જોડ મીરાય વધારે કપડાંની જરૂર રહેતી નથી. શહેરની મુલાકાતે જનારને મોટે ભાગે દ્રામ, બસ મોટરનો લાભ મળે છે. જ્યારે ગામડાંઓમાં જનારને હમેશા પગદડી કરવાની હોય છે.

દરેક સ્થળે Y M C A યંગ મેન્સ ક્રીસ્ચિયન એસોસિયેશનમાં ઉતરવાની વ્યવસ્થા મગાઉથી લખી નકી કરનામાં આવે છે. ગામડાંઓમાં વગર લખવે જતાની સાથે જ વ્યવસ્થા કરી શકે છે. રેલ્વે કે રીમરમાં કે બાર્જમાં મુલાકાતીના લાભ મળે છે, જ્યારે મોટા કે 'બસની' મુસાફરીમાં ફાળુ મોકલ લેવાય છે.

મને મગેની ત્યાં વેકેશનમાંથી બે વેકેશન એક સાળામાં-પગડની સત્રમાં અને મીઠા એપ્રીલમાં-(બરફની ત્રણ ઉતરી ગયા પછી અને વસન-સત્રની વચ્ચે), ગામડાઓની મુશ્કેલી જવાનું મજબૂર હતું. પગડની વિદ્યાર્થીઓને મોટા શહેરો જોવાનો લાભ મળે છે, જ્યારે અમેરિકન આમ્પજીવન જોવાનું ભાગ્યે જ મળે છે. ગામડાઓની મુશ્કેલીને જવાબ મોટે ભાગે પરદેશી વિદ્યાર્થીઓ જ હોય છે.

કોનેજ લગ્નથી બેક ટુકડીને નીચે પ્રમાણે લેનામણપત્ર આપવામાં આવે છે "કોનેજના વિદ્યાર્થીઓ ની સરકારી તથા અખ્યામાં તમારા ગામડાની મુશ્કેલીને આવે છે. કોનેજના ડીન આશા રાખે છે કે દરેક નવું જેમ વિદ્યાર્થીઓની સરમશ કરવામાં આવે છે, તે પ્રમાણે તેમની જરૂર વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે. આ ટુકડીમાં વિદ્યાર્થીઓ પરદેશી આવેલા છે તેમને મળવાથી તમને જૂ. જૂ. દેશનું નહીં મળે. જોન ટુકડાસમાં મળશે, અને આશા છે કે તેના બદલામાં તમે અમેરિકન આમ્પજીવનનો નામ તેમને આપશો." આ ભતાપણપત્ર સિનાય પાનુ ગામડાઓમાં વ્યવસ્થા થઈ શકે છે. જો તે હોય તો વગર વિદ્યાર્થી પરિચય થાય છે.

ડીગેમર-બરફની સત્રમાં કડકડની-સખત કડીમાં અને ૧૦ થી ૧૧ ટેમ્પરેચરમાં ગામડાઓની પહેલી મુશ્કેલી થઈ, અને દમ દિવસમાં ચાર ગામડાઓમાં જઈ શકાય બરફનાં સખત તોફાનને બાંધે લગભગ સાત ગામડાઓમાં જવાનું મુશ્કેલી રાખતું પડ્યું. અમારી સત્રની ટુકડીમાં તેર પરદેશી અને ચાર અમેરિકન વિદ્યાર્થીઓ હતા. આમાં દસ ઇંગ્લેન્ડના અને સાત ઇટાલીના હતા.

રસ્તાઓ, ખેતરો, ઝાડ, ઝાડીઓ સર્વ બરફથી ઢાંચામાં હતાં. રસ્તાઓ ઉપર ત્રણ નજીક રીટના બરફના પડ જમી થયેલાં હતાં. બરફની સત્રમાં મોટર અને ગાડીઓનો વ્યવહાર 'સ્લો' પૈકા વગરની ગાડીથી થાય છે, અને આમાં અમારી મુશ્કેલી થઈ હતી. 'સ્લો' ગાડીનો, વરસના બરફની મુશ્કેલીનો, ખ્યાન મીનેમેટોમાફના ચિત્રોમાં જોઈએ? અહીં સાક્ષાત્ અનુભવે છે. ઘીડાઓ છુટીઓ બાંધેલી તેનો રજૂકાર, બરફની ખાંડ ટેકગનાની બધાયની જમીન અને તે ઉપર 'સ્લો' પસાર થતા આપણા ગાડાઓમાં ગાડાની મુશ્કેલી કરતાં 'પૌઆ' ખડાળાનો અનુભવ, 'સ્લો'ની મુશ્કેલી દરમ્યાન આજે રસ્તે કોનેજનાં સગીતો, જાણીતા રાપનો, નવાં જોડકાં-તેનાં, ખ્યાને ગુજરાતનાં ગામડાઓની કરેલી મુશ્કેલીનો અનુભવ તાજો કરાશે.

પહેલા ગામડામાં-૩૫૦ કરતાં ગામડામાં-અમારો પહેલો મુકામ સંખ્યામતે ચોથો અજવાળો રાત અને બરફના ઉત્સાહને લીધે પર્વતઉપર આવેલું આ મુકામ સ્થળ તળિયામાંથી જણાયું. ગામમાં તપાસ કરતાં ન્હાની "Imm"-લીંગી હાથ આની, અને તેમાં પહેલી રાતનો મુકામ થયો. લીંગીમાં દમથી વધારેની વ્યવસ્થા થઈ શકે તેમ ન હોતી, પણ એ-વિદ્યાર્થીઓની રાગત હતાં પછી રાકોમોકને અમારી પણ વ્યવસ્થા થઈ.

ધારે મમતા બતાવી જૂનો અખ ચંદ્ર ગયેયો '૨૮૧' મગાતી અમારી બન્ને ઝોરડીઓને
 રેણે આખી રાત ગમી આપી પહેલેથી અમર નહીં આપેતી એટલે આનાની વ્યવસ્થા થઈ
 ડાકી નહીં છતાં તેણે બનતી મહેનતે ગામમાંથી જે કાંઈ મળી શક્યુ તે પૂરૂં પાડ્યુ. બચ્ચના
 મોહન અને પનનના સખત કુદવાટા વચ્ચે પહેલી રાત ગાળી દીડીને વખતે ટેમ્પરેચર હતી
 બીજે દિવસે રવિવારે જૂના જૂના કુટુંબમાં એકેક અંગેને સગવડ મળતી રીતે ગોઠવાઈ
 જનાનું હતુ આ વ્યવસ્થા વીથીના માલેકે રાતના જ કરી નાંખી હતી અને આપેના સરનામે
 હવારથી જવાનું હતુ, પણ રહવારમા ગામનાં છોકરાઓનુ ટોણુ વ્યવસ્થા કરવા માટે મંકાત
 માગણી અકુ થઈ રહ્યું હતુ

આપેલે સરનામે જતા માયામરેનો આનકાર મળ્યો, કે જાણે જૂના જમાનાની ઝોળખાણુ
 હાય! આપણાં ગામડાંના સાદા જોળા પણ અત્યંત ગામડીઆઓના સ્વભાવમાં અને અમેરિકને
 મણેલા ગામડીઆમા મહેમાનગીરીની રીતમા ફરક ના જણાયો એકફારટની તૈયારી થઈ ગઈ
 હતી કુટુંબમાં જુદા મા દિકરા-નહુ અને ડોકરા છોકરી એટલા હતા, અને તે સર્વે ટેમ્પરેચર
 ઠાંઠવાયાં શરૂઆતની વાતચીત કેવેજ, કેળવણી, મુસાફરી બાબતની થઈ

એકફારટ પછી ૨૮૧ આગળ અમે ગોઠવાયા બરફની સતુને લીધે કાંઈ કામધધી-ખેતી-
 જોરે બધ હતા, અને તેમા રવિવારને લીધે દિશ્ચયન કુટુંબમા શાંતિ હતી ધાર્મિક લાગણી
 હોરીઓથી જૂદી જણાઈ જુદા ડોલી માગી આગળ ખેડી અને તેણે સવાય પૂછવાં શરૂ કર્યાં
 'કયા દેશથી આવો છો? શું લાલો છો? મા બાપ છે? કેટલાં બાકુ? તમારા દેશની સ્ત્રીઓ
 ખરાબ કેમ છે? તમારા ધર્મમાં સ્ત્રીઓને અન્યાય કેમ અપાય છે? અમારા દેશના મિશનરીઓ
 તમારા દેશમા કેવુ મમ કરે છે? અગ્રેજી કમા રીખ્યા?'' જુદા-ડોલીના-સવાન અત્યંત ન હોતા
 તાતચીત ઉપરથી જણાયુ કે તેનો બાપ રહોટલે ડચી આ યો હતો અને જર્મન સ્ત્રી સાથે અમેરિકામા
 રહેયો હતો તેનો ધણી બોહીમીયન હતો દિકતાની વધુ રસીયન હતી તેનો બાપ અને ધણી
 અમેરિકન 'સીવીલ વોર'મા ઉતરના લોક ત કથી લહકયા હતા (નીમો-હામસીઓની સ્વનજતા
 ખાતર) ડોલી જૂના જમાનાની નિશાળે ભણી હતી પણ રાચનના શોખને લીધે એણે વધારે
 બોલેનું દિવસે બેસીકાડીમાં કાંવેજનાં શાસ વહાં આપ્યો હતો વધુએ હાઇસ્કુલ સુધી મળવણી
 લીધેલી અને છોકરાઓ નિશાળમા ભણે છે આમને "ગામડીઆ કેમ કહી શકીએ?" ડોલીએ
 જુદા ધર્મનાં વખાણુ વાચેતા તે ઉપરથી તે ધર્મ રિધે તેણે સવાન પૂછ્યા અને હિદમા અત્યારે
 કે ધર્મ નથી તે જાણીને તે અગમ્ય બની ત્યારપછી તેણે ધરની વ્યવસ્થા બતાવી લાકેડાનુ
 પેડી ધાટીનુ-મંગતી ધાટનું એ પાચ બડનુ એક સાનુ ૨૨૨૭ મકાન હતુ ફરનીયરમાં જુના ધાટનાં
 મુશી, ટેબલ, ખાટલા હતા ભીંતો ઉપર નવી જૂની છાંઓ આકર્ષક રીતે ગોઠવાયથી હતી
 જ્યુએટ ખેત ૩૫૦ ધરના ગામનાં તે જાણી નવાઈ લાગી પણ મોગ વિસ્તારની જમી
 ની વ્યવસ્થા તેને હજી દેખાઈ નહોતી તેને અગ્રે રહ્યો હતો

ગુલામગીરાનાં ગજન (સચિત્ર વાર્તા) ૩ ૨-૦૦ એ. ૧ મેમ ત્રિપાઠી એન્ડ બપ્પી, મુબાઈ

હસ ધાગે ગામના દેવળમાં અમે તાજરી આપી, ગામના ન્હાના મોટા સૌ માણસો ત્યાં હતા. દરેકને મળવાનું આ સ્થાન હોવાથી કડીમાં પણ ત્યાં ગયા સિવાય છુટકો નહોતો. ખ્રીસ્તી ધર્મના શહેરી અને ગામડીઆ તાત્કાલિકજનો અહીં અન્યેષ્ટ પ્રવાસ આવ્યો. આપણા ગામમાંઓમાં એકાદ 'સાહેબ'ને જોવા લોકનુ ટોણુ એકઠુ થયું તેમ અમરી આગળ પાછળ પણ ટોણુ એકઠુ થયેલું. બપોર પાસ્ટર-ધર્મોદ્દેશક-ને ત્યાં મળ્યાં અને ત્યાંથી ગામના પ્રાંગતીજવાનો પ્રવાસ મળ્યો. તેના તરફથી હિન્દના લોક અને ધર્મે આપતમા માં ખ્રીસ્તી નજરે બધાયેથી અભિપ્રાય જાણવા મળ્યો, 'જે કે તેનું' જ્ઞાન મિશનરીઓના માસિકા પુસ્તકો અને અહેવાલોપરથી હતું. હિન્દની બહાર ખ્રીસ્તી દેશોમાં, હિંદને વિષે ધાર્મિક અને સાંસારિક વિષયોમાં કેટલું અને કેતુ અજ્ઞાન છે તે અહીં જણાવ્યું. ખ્રીસ્તી દેશોમાં અમે ખામ કરી ધામમ વાતાવરણમાં "હિંદોઓ અજ્ઞાન, જંગમી, ધર્મચરના, નાચા કરનારા, સ્ત્રીઓને દુષ્ટ દેનારા, નિધવાઓ જીવતી બાળી મૂકનારા, ડોકરાં ઓને નદીઓમાં ફેંકી દેનારા, મહાગોને નદીમાં કહોરગાતી કે પક્ષીઓને ખાની દેનારા, સાપ, મગર, દેડકા, પશુ, પક્ષી, વનસ્પતિ, પત્થર અને લાકડાને પૂજનારા અને ગ્રામ્યેતને માનનારાનો પ્રવાસ છે. હાનનું હિન્દ મિશનરીઓના પ્રવેશનો અને ખ્રીસ્તી નજરે મહેનતરી જ સુધર્યું છે, અને જો હિંદ ખ્રીસ્તીધર્મનો અગિકાર કરે તો જ તેનો ઉદાર થઈ શકે એવા અભિપ્રાય પણ અમને જાણવાનો મળ્યો. સ્ત્રીનમાં પ્રગતિનાક સ્થાવનારા સ્ત્રીના-પ્રાંગતીઓ હતા જ્ઞાનનો કેમકાવ્યો વર્ગ જાપાની ખ્રીસ્તીઓને છે અને કેરીઆમાં સ્વાનગર માટે દહનનાગ કેરીવન ખ્રીસ્તીઓ છે, તે જ પ્રમાણે હિંદમાં ચલાવે એ સામગ્રી મને હમણે અવ્યુ ધાર્મિક ચર્ચાના ન ઉતરતા હિન્દને વિષે તેનો બધાયેસો વિચિત્ર ખરાત અને ઉપર જણાવેનું અજ્ઞાન મ્હેં તેને દૂકમાં સમજાવ્યું, અને અમેરિકામાંના આપણી નજર જણાતા અજ્ઞાન, અથડા દાખના દલીઓથી તેને સમજાવ્યાં, તેમ જ અમેરિકન સ્ત્રીપુરુષો વિષે, સાંસારિક અને ધાર્મિક જીવન વિષે પરદેશીઓને કેવા અભિપ્રાય હોય છે તે કહ્યું, ત્રીસ વર અમેરિકામાં રહેવા જમન સાવન્ટીરતો, માણ બિટિશ પ્રધાન મી એરકવીધનાં ફિકરી કે જે રોમાનિયન એપાસાસ-એન્સી-ના (અમે રિકા ખાતેના) પત્ની છે અને જેમનું જીવન અમેરિકામાં ગળાનું છે તેમણે હમણા આપેનો અમેરિકન સ્ત્રીપુરુષ વિષેનો અભિપ્રાય કહ્યો ત્યાર તે પણ હસ્યો. ફક્ત એક તરફ-મિશનરી એએ પોતાનાં કાર્યોના આરેના-અહેવાલોથી તેનો અભિપ્રાય બધાયેલો છે, જોકે તેણે કહ્યું તેનું પણ હિંદમાં છે, નથી એમ નથી, પણ આણુ હિંદ તેનું નથી તે તેમને લુહી લુહી રીતેજ સમજાવ્યું અને જણાવ્યું કે હિંદ ખ્રીસ્તીધર્મ સ્પીકારે તો જ તેનો ઉદાર થાય તેમ કોઈ પણ હિંદી માનશે નહીં હિંદીની નજરે તો સન ધર્મ સારા છે, સર્વ આધાર તેના અનુવાધોપર છે. ત્યાર પછી વિષય બદલી ગમનની વ્યવસ્થા વિષે મેં જાણવા માગ્યું. ગામમાં ફરસ રકુસ, દેવળ, પોરટ ઓફિસ એ મુખ્ય મકાનો, દેવળ અને રકુતનો વહિવટ દૂરદૂરીઓને હરતક, હિંસના બે વખત ટપાવતી વહેલ્યુ ગામમાં દરેક ધરેમાં ગેસના દિવા અને રસોઈ ખાતે ગેસના સ્ટવ, તેમ જ દરેક ધરમાં પાણીના નળ, ગામમાં 'સીફ ઓફ પોલીસ' અને 'ડીપેન્ડેન્સી'.

તેમજ પસંદ કરનાર દ્વાર્યાની માફતે સુબાકારી મહેતુન, ધનકમ રેક્સ, કેળવણીના રેક્સ, વીર રેક્સ વગેરે જુદા જુદા રેક્સની આગળથી થાય છે દારૂનિષેધ *Prohibition law* ના મુદ્દાથી કેવી અસર થઈ છે તે વિશે મેં વાળુરા માગુ " દહાણને અગે એકે દુનિયાની ખરાબી થઈ ઠ" તેણે કહ્યું 'પણ અમેરિકાને દહાણને બહાને ધણા ફાયદા થયા છે, અને તેમાંથી એક દારૂનિષેધનો ફાયદો છે દહાણના સળ પી હોત અને અમેરિકા તેમાંના જોડણી હોત તો દારૂનિષેધનો ફાયદો પસાર થાત કે કેમ તે શક પડતું છે અમારા ગામમાં તો તે આશિર્વાદન થઈ પડ્યો છે તે ફાયદાના અમલ પહેલાં આપના ન્હાના ગામમાં પણ સ્થિતિ ખરાબ હતી સનાર બગોર કે સાજા માર્ગના ટાંચ તો ' કે " થઈ પડેલા, આરામગી કે આજીવનની કલતા નગર પડે અને દરના નીશામાં ખુન કરી બેમે આનો ખ્યાલ તમો ચીર (પોલીસ અધિકારી) આપી શકશે જોકે લોક દાઢ નથી પીતા એમ નથી પણ તેમણે તદ્દન છોડી દીધો છે એમ પણ નથી પણ વેચાતો મગી નહીં ચક્રાચી તેઓ નિરૂપાર થઈ બેગ છે ધરધરાઈ ખનાવે છે પણ તેમાં નીશાન પ્રમાણ બહુ ઓછું હોય છે ગમે તેમ કહો પણ તે જા તેજ દારૂની લોક પ્રમથિક બન્યા છે અને ખેતીએ લાગ્યા છે ગામમાં ત્યાં પછી એક પણ ખુનનો કે આરામગીનો ખતાન બન્યા નથી કે શરમખરેના દેખાવ નગર પડ્યા નથી અમેરિકામાં ચોરી છૂપીયો પરદેશી દારૂ આવે છે, અમેરિકામાં જ વસાવેને નામે દારૂ ખનાવી વેચાય છે, પૈસાદાર કુટુંબોમાં હજી વપરાય છે અને ધરધરાઈ દારૂ ખનાવાય છે છતાં હાલની જ નીતિયે સરકાર સંપત્તાઈ આપુ તાજે તો દસ વામાં નાં ટાંચ દારૂ નામ બૂલી જશે " તેમણે હિંદમાં દારૂના વપરાશ સમધી મને પૂછ્યું ત્યારે મેં કહ્યું નિં પરત્વે છે એટલે અમેરિકા જેવો દારૂનિષેધનો મહો પરદેશી સરકાર સરકારી મેળવે તો અશક્ય છે બ્રિટિશ સરકારને દારૂની આવકમાંથી ગળવર રીતે એક એવી મેટી રકમ મળે છે, કે તે એકલમ એ જતી કેમ કરે " જોકે અમેરિકન સરકારને, પ્રભને અને વ્યાપારને દારૂનિષેધથી મોટી ખોટ ભોગવવી પડે છે, પણ તેઓને ખીલ મારોયા તે ખોટ પુરી થઈ શકે છે, તેમ જો હિંદના જુન ઉદ્યોગોને ઉત્તેજન આપી તે માર્ગે આનંદ વધારી દારૂમાંથી મળતી આવક* ઘટાડી શકે, પણ તેમાં બ્રિટિશ વ્યાપારને ઘટકો પહોંચ બ્રિટિશ સરકાર ચીનમાં વ્યાપારના હકો મેળવવા માટે સાદામાં આર્થિકનો હિંદનો વ્યાપાર બધ કતા થો, તે જ પ્રમાણે હિંદ ખર્ચાઈ દારૂની બધી કરે ત્યારે ખરી સુધરેલી સરકારની ઉત્તરતા કહેવાય પ્રભમત દારૂની બધી માટે પ્રયત્ન કરે છે, ખો તે માટે પ્રયત્ન કરનાર આજેનાં સરકાર પડીપડીને જેલમાં મોખે છે હાલમાં તો અમેરિકન સરકાર જે પ્રયત્નો અને સંપત્તાઈ દારૂનિષેધ માટે કરે છે, તેનાથી ઉનડુ જ બ્રિટિશ સરકાર હિંદમાં કરે છે અમેરિકામાં દારૂનિષેધની સામે કામ કરનારને જોખમ ખેડવું પડે ત્યારે હિંદમાં દારૂની અટકાયત માટે પ્રયત્ન કરનારને જેનવાત્રા કરવી પડે " તે હસતા હસતા પૂછ્યું 'કહ સરકારને સુવેલી કહેવી " તમારી કે અમારી ?

* નવા હિંદી બીજેટમાં વધારે હરકરી અથવાથી અથુ ઓછું કરી દારૂની બધી અટકાવાય તો જ દારૂની બધીથી આનંદારી ખોટ તે ખાતે આવી મળે

* આમાંથી તો મળ્યું (સંવિનનનયકયા) રૂ ૨૦૦૦ એન એમ ત્રિપાઠીએન્ડ કંપની મુનાઈ

‘સપર’ પછી અમારે દેશમાં જવાનું હતું અને ત્યાં આગળ પીલેજ જન્મ અને સગીત પછી તળેળીયે આવેલા ગામમાં જવાનું હતું બરફની ઋતુને તીધે અહીં ખરેખર ગ્રામ્યજીવન જોવાનું મળી શક્ય ન હોતું. પણ એટલું ખરૂં કે આટલું ન્હાનું ગામ જે ડુનિયાના સમાચારથી અસંત નહોતું સ્ત્રીઓને માટેનાં, બાળકો અને છોકરીઓ માટેનાં, ખેતીને લગતાં માસિકો, ધુસ્ત્રો, રોજીદાર વતમાનપત્રો ‘શુકર ટોય’ પર હતા. ગામમાં, ‘મીટ માર્કેટ,’ રોટર, ફ્રૂટ રોટર, જવેલર શોપ એ મુખ્ય દુકાનો હતી આપણાં ગામડાઓમાં જાગેગ આગળના ઉકરગાઓનાં ૧૫૦ અહીં કરવાના નહોતાં ટેકરીઉપરનું આ ન્હાનું ગામ સ્વચ્છ અને સુંદર હતું.

સાત માઇન દૂર આવેલા અને હજાર માણસની વસ્તીવાળા ગામમાં અમે રાતના અગીઆર વાગે પહોંચ્યા આખા દિવસમાં જૂદા જૂદા સ્થળે દરેક જળુને મળેલો અનુભવ અમારો-રસ્તાનો મુખ્ય-ગિમ્મ હતો આગની રાત કરતા ઠંડી ઓછી હતી એટલે ૫ અને ૧૦ ની વચ્ચે હતી અહીં અમારે હાઇસ્કૂલના પ્રીન્સીપાલને મળવાનું હતું અગાઉથી લખી જણાવ્યાથી સ્કૂલની ડેરમીટરીમાં તેમણે બધાને માટે વ્યવસ્થા કરી હતી.

ખીજે દિવસે ૩૨૧ સ્કુન, ગ્રામરસ્કુન કોન્કર ગાર્ટન સ્કુન અને હાઇસ્કૂલની અમે તપાસ લીધી ગામમાં ૪૫૫ દેશજો-દેશીનિક, બાપ્ટીસ્ટ અને પ્રોટેસ્ટન્ટના હતા ટાઉન હોન, લગ્ન લગ્ન પાંચસો માર્કેટ માઇલ થકે અને જેમાં માંડીંગો, ડાન્સ જૂની જૂની કંતમો તરફથી બજવાના નાદો, સીનેમેટોમાફનાં દેખાવો મતાવતામાં આવે છે વોટરસર્પ ડ્રેનેજ, પાવર હાઉસ, (વિજળી અને જેસ માટે) કાન્ટોની લાન્ડમેરી, ટાઉન ઓફિસ-(પોલીસ અને મદદ મુલતે લાગતી ઓફિસો અને કામચલાઉ ફેદખાનું) વગેરે મકાનો જોવાં ગામમાં હોટેલ, રેસ્ટોરા ફ્રૂટરોટર, શુકરટોન, મીટ માર્કેટ, વેજીટેબલ માર્કેટ, હાઈવેર રોટર, જનરલ રોટર, જવેલર શોપ, ટેલીફોન, ટેલીગ્રાફ અને પોસ્ટ ઓફિસો ઇન્સ્યુરન્સ કંપની, પ્રોપીયટ લોન ઓફિસ, બેંક એ બેંક જ રસ્તા ઉપર આવી રહેતાં છે બે દાકતરો અને એક ફાતના દાકતર તેમ જ એક વખતની ઓફિસ પણ હતી.

ગામથી રેલ્વે સ્ટેશન—જૂદી જૂદી રેલ્વેઓના-સાત અને બાર માઇલને અંતરે છે, અને ત્યાંથી ‘વસ સર્વિસ’ અને ‘ટ્રોલી’ (ટ્રામ્) સર્વિસ આપ્યા અને કનાક કલાકને અંતરે દોડે છે ન્હાનાં ગામો એક ખીમ સાથે કાં તો ‘વસ’ અગર ‘ટ્રોલી’ ના વ્યવહારથી જોડાયેલા હોય છે.

આપણે ત્યાંનાં અમલાવાદ, સુરત જાણ્ય, નડીઆદ જેવા સહેરામાં જે વ્યવસ્થા, સગવડ નથી તે અહીં હજારની વસ્તીવાળા ગામડામાં જોઈ ટાઉન કમન, પુટ લાઇટ કલન, મની કલન (સગીત માટેની), મેન્ડારીન કલન, મીટીટરી કલન, ચેરપીપન કલન, ટેમ્પરન્સ એસોસિયેશન, યુથ સ ફેન્સાઇઝ એમેસિયેશન; કાઉન્સિલ ઓફ યંગ મેન સ ફ્રીવિયન એસોસિયેશન અને યંગ વીમેન ફ્રીવિયન એસોસિયેશન, અને લીટરરી કલન, વગેરે જોયું આ ઉપરાંત ગામનું એક અકાદમિક વર્સમાપત્ર અને બે પ્રીન્સીપલ પ્રેસ છે.

મે-લીનથી આનંદ મેળવે છે, પોતાની કન્યામાં જઈ સમય ગુજરે છે કુટુંબ સાથે ઝડી આનંદમળાદ મેળવે છે, અમેરિકન ગામડીઆનું ઘર આગલું ન્દાનો સરખો બગીચો—એ સારું ચોકખુ, ૨૫૨૭ હોય છે, પથ્થુ જાતે કે કુટુંબ વપરાંતી ચોક્ખાઈ ખતા શરીરે ચોક્ખા નથી હોતા ત્યારે આપણો ગામડીઓ તેના ગરબ કપડામાં જંદા ધરમાં શરીરે ૨૫૨૭ છે આપણા ગામડીઆને અધિકારી વર્ગ—પોલીસ-તનાડી—મુખી—મામનવશરોથી હમેશાં બચકાવતું હોય છે, બજેલા વર્ગ અને તેમની વચ્ચે આસ્માન જમીનનો તફાવત રહે છે, તેમ જ તેમના લાભના કાપલાકાનુનોથી તેઓ અચાનક છે અમેરિકન ગામડીઆને મુદ્દા સિવાય અધિકારી વર્ગ તરફથી બચકાવતું રહેતું નથી, તેમની અને શહેરજાઓની કે કેળવણીનાઓની વચ્ચે આસ્માન જમીનનો તફાવત નથી, તેમ જ પોતાના લાભ ગેરવામના કાપલા કાનુનો તોને જાત હોય છે અને દુનિયાના વર્તમાન સમાચારોથી એ માહિતગાર હોય છે અમેરિકન ગામડીઆનો પોતાનો, ધરનો, આસ્માન પેગેરનો વિષયો હોય છે, કે-ઓપરેટીંગ સરચાનો, કે-ઓપરેટીંગ બેંક, પ્રોવીડન્ટ લોનનો તે સભાસદ હોય છે અને તેમની માનકે પોતાને નેમના ઉછીના નાણાં ખેતીને લયતો સમાન, મીયાં, ઓગરો તે ઓછે જાવે મેળવી શકે છે તેમ જ પોતાનો ખેતીનો પાક વેચી શકે છે. મહારના વહેપારીઓથી તેને ક્યાવા કે છેતરાવાનો બચ હોતો નથી સરકાર તરફથી ખેતીને ઉત્તેજન મળે છે, અને તેમની ઉત્પન્ન ઉપર ઓછા પ્રમાણમાં કરવેરા લેવાય છે તેમનાં બાળકોને ઓછે દરે કેળવણી મળે છે અને ખેડુતનાં છોકરાને મફત કેળવણી રકુન કે-એ-જમાં ખેતીનાડી સળધમા મળે છે આ પ્રકારના રક્ષણથી અમેરિકન ખેડુત રક્ષાનો હોય છે સરકાર તરફથી અને કે-ઓપરેટીંગ સરચાઓ તરફથી તેમને છેતનામા ઝડતી દળના ખેતીવાડીનાં વસાળથી ને પેટ્રોલથી ચાતતા એન્જીનો, વાલેતર માટે પસંદ કરાયલા મીયાં, અને સુધરેલી દળનું ખાતર મળે છે એમ કહેવાય છે કે છેતની દળના ઓગરો, પસંદ કરાયતાં મીયાં અને રસાયણિક ખાતરથી દુનિયાનાં ખેડુતો કરતા અમેરિકન ખેડુત તેટલી મુત્તમાં હોય છે બે ગણા પાક રહેજમાં ઉગાડી શકે છે

વિશેષ જવાબ જેવું ગામડાના ધરમા ટેલીફોન, ગેસ, પ્રાણીતા નળ, ગટર, ઇલેક્ટ્રી સીંગી—એ જોયા દરેક ધરમાં પીકાનો સાધારણ ફરનીયર, ચોક્ખાઈ એ પહેલું જ્વાન ખેતે છે ખેતીવાડી માટે સાધારણ ખેડુત પેટ્રોલથી ચાતતા સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે, અને તેને ધેર મોટરનું વાહન હોય છે !! ગરીબ ખેડુત ઘોડાઓની મદદથી ખેતર ખેડે છે, નાકો બપો ત્યાં છેતની દળના એન્જીનોથી ખેતીવાડી થાય છે આપણે ત્યાં મોજશોખ માટે મોટરનો ઉપયોગ મનાય છે ત્યારે અમેરિકામા જરૂરની ચીજ તરફે તેના ઉપયોગ કરાય છે

અમેરિકન ગામડાનાં વહિવટ ગામનોક તરફથી સુગમના દુરરીઓ મારફત ચાલે છે અને પોલેજ કનાઈ અગર ટાઉન કવાર્કો દરતક નાણાં રહે છે દરેક કર, આંકળી, અને ખેતી-પરનો કર દુરરીઓ નક્કી કરે છે ધાર્મિક સરચાઓ, સુખાશરી કેનેજ, વોટરવાર્સ, પાવરહાઉસ—અવરથા તેમને દરતક હોય છે

સરકારના અધિકારીઓને દૂરદીઓ સહાય કરે છે, તેમ જ દૂરદીઓની લાભમણી, આનંદ
 ભવકનાં નાણાં-ખચ વિગેરે તેઓ તપાસી જ મલુમ કરે છે સાધારણ રીતે અમેરિકાનું ન્હાનામાં
 ન્હાનું ગામકુ પ્રજાસત્તાક-સંપૂર્ણ રથાનિક રચનાનું મોગવે છે એમ જ કહવું જોઈએ દૂરદીઓની
 નિમણૂક પસંદગી-વધુ મતે દર વર્ષે અગર દર નણુ વર્ષે થાય છે, અને તેમને દરતેક ગામને
 સર્વ વહિવટ રહે છે ગામની સુખાકારી, ધાર્મિક અને કેળવણીની સરઘાઓમાં દૂરદીઓ
 ઉત્સાહભર્યા ભાગ લે છે, અને તેમના પ્રયત્નોથી હાનનાં અમેરિકન ગામડાઓ મેગ વગરનાં
 ધાર્મિક અને કેળવણીની સરઘાઓ સાથે દરદિન આખાંદી મોગવતાં રહ્યા છે આપણાં ગામમાં
 અસત જે પચની (મામ્ય પચાયત) મારફત વહિવટ ચાલતો હતો તેને કેટલેક અંશે હાલનું
 અમેરિકન પદ્ધતિ મળતી છે આપણાં મામ્યપચાયતના હાયમાં સર્વ સત્તા હતી ત્યારે અમેરિકન
 દૂરદીઓને ન્યાય આપવાની સત્તા નથી તે સિવાય મામ્યપચાયત અને અમેરિકન પદ્ધતિમ
 ઓછો ફરક નથી

અમેરિકન મુદ્દજીવન અને મામ્યજીવનનો ખ્યાલ આ લેખમાં ન આપનાં હું હવે પછી
 આપીશ અમેરિકન ગામડાઓની મુનાકાતે જતાં જે જોવાનું, જાણનાનું અને અનુભવવા-
 મળ્યું તે મેં અગ્રે રજુ કર્યું છે તે સાથે એટલું ઇચ્છીશ કે આપણે ત્યાંની કેળવણીની સરઘાએ
 પોતાના વિઘાર્થીઓને ગામડાઓની અને ખીજા શહેરોની મુનાકાતે મોકલે તો તેમને ઘણું
 જાણવાનું અને શીખવાનું મળે અને ખાસ કરીને ગામડાઓની મુનાકાતથી શહેરી અને મામ્ય
 જીવન વચ્ચે જે અતરાપ રહેતો છે તે પાછો સધાનાતો સમજ રહે પ્રજાકીય શાળાઓ
 કાલેજો અને આપણે ગુજરાત વિઘાપીઠ તરફથી આ વિદ્યામાં યગ્નમાં લેવાએ કે ?

લેખકો મારે:

કેવળ સ્વતંત્ર લેખોની માગણી.

૧ હિન્દના સ્વાતંત્ર્યજીવનને પાપક એના દરિમિન્દુઓથી અવ્યાસને પરિણામ
 તૈયાર કરેલા રાજકીય વિષયો

૨ સાહિત્ય, વિજ્ઞાન અને ઇતિહાસવિષયક સ્વતંત્ર લેખો

૩ ઐતિહાસિક કે સામાજિક સ્વતંત્ર દૂકી વાર્તાઓ

ઉપરોક્ત વિષયક લેખો 'સમાલોચક'ના ઓછામાં ઓછા આઠ પાના જેટલા હોવા
 જોઈએ સદર લેખો મૂલ્ય આપીને પણ પ્રકાશન ને વિકલ્પના સર્વ હકક મારે ખરીદી લેવાશે
 કેવલ અભ્યાસીઓ અને સ્વતંત્ર લેખકોએ જ પાત્ર વ્યવહાર કરવો

[આ જાહેરખતરને 'સમાલોચક'ના વ્યવહાર સાથે સમજ નથી]

લેખો: રમણીયરામ ગોપર્ધનરામ ત્રિપાઠી, મોરારજી ખીડ્ડોંગસ નં ૨,

ગીરગામ, સુઆઇ નં ૪.

કા'ન, ..મહને વારે વારે અટકાવે રે !

સચિત્ર: ચિત્રકાર —૨૧ જોડાલાલ પટેલ

લેખક —૨૧. ચશા.

જળ ભરવાને હું તો,

કેમ સખી જાણે રે !

કા'ન કોડીનો કામચુગરો,

મહને વારે વારે અટકાવેરે

—જળ ભરવાને •

૧

વાસનડી વગાડીને

મનકુ ડોનાવીરે,

કા'ન કોડીનો ગાપાધેનો,

મહને વારે વારે અટકાવેરે

—જળ ભરવાને •

૨

મનદ મધુર મિમેતે,

હૃદય તરવાવીરે

કા'ન કોડીનો લુચ્ચો-વા'લો,

મહને વારે વારે અટકાવેરે

—જળ ભરવાને •

૩.

નયનોનાં બાલુ મારી,

મહને ખરે ધારી તહેની,

કા'ન કોડીનો વા'લો મહારો,

મહને વારે વારે અટકાવેરે

—જળ ભરવાને •

૪

“હા, અધૂરી બાજી મૂકાય ના”

“નહિ મુખીએ।”

“જેની પાસે જેટલું હોય તેટલું હારી જાય, બીજો જીતી જાય, ત્યારે જ બાજી પૂરી થાય।”

“હવે, એ તો બધું સમજ્યા! શીખનાડતું હોય તો હવે શરૂ કરો! રાત જાય છે।”

“મદા ખોટી થાય છે। હા પહેલી શરત એ કે જે અંતે હારે તે દાવ હારે તે ઉપરાત પાછળથી તેનો સાથી જીત્યો તેની ખુશાનિમાં મીઠાનાની—ધનામ આપે।” રસિકને વેશ હવે પૂરો ભજવવો હતો રસિક ખરે, રસિક જ હતો

“હારે અને તે વળી આપે! દાઝ્યાપર ડામ! આ તો બાજો જ સાબળ્યું!” રસિકની શરમ હવે તૂટી ગઈ હતી—જીભ ઉઠાવી ગઈ હતી

“બાજો જ સાબળ્યું! બાજી નવી તેમજ આ પછી સર્વ નવું! એક નિરાશ થાય ને બીજો રાજી થાય—એમાં શી રમુજ! હારે વા જીતે, પછી તેની અસર હૃદયપર ન થાય, નાને મિત્ર જેમ રમના બેસે હતા, તેમ જ ઉઠે તેમાં જ આનંદ, રમુજ! ખરું કે નહિ! કેમ, રમતા, શીખવું તો છે ના?”

“હારતો, આતુ આતુ નવતર ને દિવ્ય ભાવનાભર ક્યાં ન શીખવું?”

“પરતાશો ના! હારશો ના!”

“શુ ઠું પસ્તાઈશ! હું તો જીતનાની જ!”

“હજી બાજી તો આવશી ય નથી—અણુતા ય નથી જીતાય!”

“હા! હા! હા!”

“મગર ના થાન એનો તો દાવપર આસાર!”

“હશે પછી હવા ચાશે! શરૂ કરો!”

“પછી તે પહેલાં એ અંતિમ શરત કંપૂન કરો!”

“પછી એ શરતનું કંઈ નામ નિશાન”

“પહેલા કંપૂન કરો! પછીથી તે શરત જણાવાય!”

“આ તો વળી છેક નવતર! આતુ તો ક્યાય દીકું ચે નથી ને સાબળ્યું ચે નથી!”

“ત્યારે જ કહેવાય છે ને આ નવતર! શરત પહેલી કહે, ત્યારે તો સામાન્ય અપરિચિત જનો પછી તે ચોગ્ય નક્કારકે લાગે તો કંપૂન કરે છે! પરતુ ન કહે અને જ્યારે પૂર્ણ વિશ્વાસુ આપ્તજન હરહમેશ સાર જ કરે છે—એવી અધઘટકાએ કંપૂન કરે, ત્યારે જ તેમાં રનેહીની રનેહ્યતા, કેમ સમજ્યા ના!”

“હા પછી જળ્યા વગર તો વચન ના અપાય! પગાય કે ના ચે પગાય”

“રનેહી તે તો સારી રીતે સમજે છે! સામાન્ય સમજ તો તેને પછી છે! ન પાગી શકાય એવી તે શરત ઘડી ધરે કે? હા—પછી એટલું ચે જ્યારે સાદર ન બેઠાય, ત્યારે રમાશે પછી એ કેમ? આ તો બાજી વિશ્વાસી છે! ક્યો ક્યો રહેજ સત્ય કહે! અરબી ના જતાં!”

પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ (સાચા) ૩-૩-૩ એન એમ ત્રિપાવી એન્ડ કંપની મુદ્રા

સમીપીયક,] નાથ, આ ચન્દ્ર કેવે ફિક્કો રૂપાય છે
ચિત્રશર રા જોશિમાર પટેલ ૧૮ ૪૯૧

કેમ, બાળ રમવી છે [કોસેમાર, ૪ સ ૧૯૨૧
૫૪ ૫૧૪ —કોંપીરાપટ

જો કે તેમ-સગા પશુ કુખાની શુકની આન થના છે । જો મારે તો તમ । શીખનુ એ, તમારે શીખનુ છે-એટલે સગા કરીશ । તમારા અથવા મારી પાસે જે કંઈ અત્યારે ના સ્થિતિમા દમે તેના જ પર એ શક્ત થશે । કેમ, હવે તો કંઈ ગમ પડી ના ?

“ હા ! ત્યારે તો કહ્યું ન હું ”

“ વચન આપો ! ”

“ હ્યો વચન ” રસિકની મર્મ-સાક્ષીમા ખમ્મ મળ ।

“ સાંજો ત્યારે કહું છું છુ ની પાડુ છું એ શક્ત । ” રસિક તે સામગ્રીને જોકે પો ત્યાર થઈ ગઈ “ જે અનર્થ દારે નેને આપી દેતુ પડે છુ અન-દાન ! ” દાર નો મારે ને તમે દારો તો તમારે ! ”

“ ભવ-ભન, મારે તો નથી એ રમતી બાજી । રા-માના નથી ! ”

“ પશુ આ તો નવતર બાજી છે ”

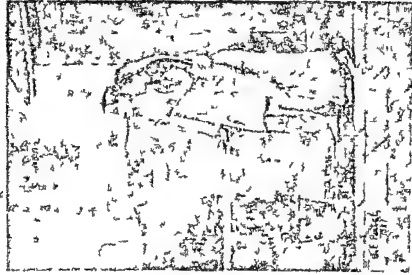
“ નથી રમતી મારે ય એ તમારી નવતર । આ ન તો ચાની ! ” બોલી તો જનાયુ પશુ કાલ જલો શાથી ?-તેની હાનવા સાનવાની શક્તિ ગુમ થઈ હતી । મરમાઈ પડી તે ત્યાં જ અધોભુજે ભૂમિ ખચતી બેસી રહી । મરિકે પશુ તેને ઉત્તર આપ્યો “ પશુ ક્યા છું ? ” વચન આપી ચૂક્યા છો ! વચન-અટુતા કોટ્ટે રીખતી ? હ્યો હવે આ પાસા નાજી છું ! તમે કહ્યું તેમ હું જ નમારા રચનની બ્રહ્મા ન કરતા પહેલ કરું છું । જુઓ, મે આ પચીસ, દશ નીશ ત્રણ ! ”

રસિક વચન-અટુતાના એ આરોપે ખુશ વાઈ । સુ ઉત્તર દેશે તે ન સુચરો ! જનાં ય રસિકના હાથમા પાસા ખખડા-નેતુ અતર ખખડાનુ । એ બાજી પ્રત્યેનો અતિશય પાછો ભગ્યત થયો । પાછી સર્વ રાન રિસતી મળી । બોળી નિર્જો રસિકા બોળમાઈ મળ । રસિકે શવ હઈ દીધા એટલે તત્પર થઈ એ પાસા બેવ ને । રસિકાના હાથમા પાસા ન આચ્યા । પાસા રસિકના હાથમા જ હતા, ક્યારેના ય તેણે ત ભેદ લીધા હતા ।

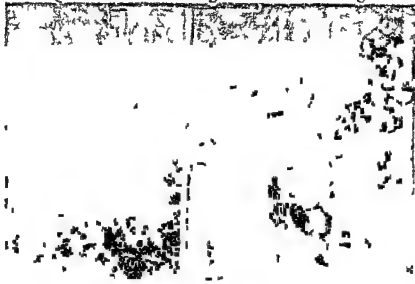
“ હ્યો, આડુ શું કરતા દરો તો આપો ને પાસા-મારે રમતુ છે ”

“ રસિક, એમ ના રમાય ! આ નવતર રમતમાં તો ચિત્ત રિધર બેઠએ, છટકાવ ના એક ધડી કહ્યું કરો જો, વચન આપો છો ને બીજી જ ધડીએ ફરી જાવ છો ! એ કેમ પાસવે ? તમારે રમતુ નથી, તો મારે રમાડાં મે નથી । હું હતા એકનો રમીશ । તમે જોએ તો ખરા હ એકનો કેવો મ્મુ છું તો ! તમારો માફક મારે મ્યા મીજ સખિ કે સખ્યા છે ! ” એમ બી રસિક પાસા નાખ્યા, પોનાની જ મેમે બીજે ધેર નરી કુકીના શવ ભરના વાગ્યો ।

રસિકાના મનમા જરા એમ છુ આ-થું । જરા શરમાઈ મળી વચન-અટુતા માટે, ના કહેવા મારે રહેજા કતાર રહી । આજમા તે ચિત્ત પરેશાન રહ્યું । અ-ને ય અમેવા જેતુ કપક થયુ હતુ તેમાં બગાથ પાડી તેણે જાને જ શરમાતા શરમાતા ઊભે મું મે કયું ‘હો, એક માર નહિ પણ સત્તર વાગ હવે કંઈ ?-તમે કયુ તે કનન । કહ્યો તે કનન । એ કહી નહિ ફીમે । યાને એ પાસા ! ”

સમાજોચક,] નાથ, આ ચન્દ્ર કેના ફિફકો રખાય છે ?
ચિત્રકાર રા જ્યોત્સનાલ પટેલ] પૃ. ૪૯૧

કેમ, બાણ રમવી છે ? [ગિરોમર, ૪ સ ૧૯૨૧
પૃ. ૫૧૪ —ગોપીરામડ,

‘‘ જો કે તેમ-સાથ પશુ કરવાની શુકની સાન મા છે ! છતાં મા’ તો તમા ! શી વસ્તુ જ તમારે શીખવું છે-એટલે સદા કીર્તિ ! તમારા અથવા મારી પાસે જે કંઈ અત્યારે આ સ્થિતિમાં દશો તેના જ પર એ શક્ત થશે ! કેમ, હવે તો મ્હં મમ પડી ના ! ’

‘‘ ‘‘ હા ! ત્યારે તો કમન છું ’’

‘‘ વચન આપો ! ’’

‘‘ ‘‘ હો વચન ’’ રસિકા રસિકાની મર્મવાદીમાં બવાઈ ગઈ !

‘‘ સાબળો ત્યારે કહું છું, ખુદની પા’ છું એ સરના ! ’’ રસિકા તે માનવવાળો જેકે પડે તૈયાર થઈ ગઈ ‘‘ જે અ નર્મ હારે તેને આપી રેવું પડે વ્યુ’મન-દાન ! હાઈ તો મારે તે તમે હારો તો તમારે ! ’’

‘‘ જાવ-જાન, મારે તો નથી એ રમવી બાળ ! સ માત્રો નથી ! ’’

‘‘ ‘‘ પશુ આ તો નવતર બાળ છે ’’

‘‘ ‘‘ નથી રમવી મારે ય એ તમારી નવતર ! મા - તો નારી ! ’’ મોઢી તો જરા પશુ કોણ જાણે રાધી - તેની હાનવા આનવાની સગિન પૂમ થઈ હતી ! સરમાઈ પડી તે ત્યાં જ અધોભુએ ભૂમિ ખાલી બેગી રહી ! રસિકે પશુ તેને ઉત્તર આપ્યા ‘‘ પશુ ક્યા હુમ્મો છે ! વચન આપી ચૂક્યા છો ! વચનશ્રુતાના કેવો રીખતી ! હો હવે આ પામા નાણુ છું ! તમે કંઈ તેમ છું જ નમારા વચનની અપતા ન કરેના પહેલ કઈ છું ! છુઓ, મે આ.. પચીસ, દશ ત્રીસ નહી ! ’’

રસિકા સ્વન-શ્રુતાના એ આરોપે મુકવાઈ ! હુ ઉત્તર દેવે તે ન સુત્રો ! છતાં પ રસિકાના હાથમાં પાસા અખડ્યા-નેનું અનગ ખમબ હું ! એ માણ પ્રત્યેનો નતિશોખ પાઠો જાગૃત થયો ! પાછની સર્વે વાન રિસગી મર્ડ ! નેળી રિસા ! રમિ ! બોગદાઈ મછ ! રસિકે હાથ હઈ દીધા એટલે તત્પર થઈ એ પાસા લેવા ! રસિકાના હાથમાં પાસા ન આવ્યા ! પાસા રસિકાના હાથમાં જ હતા, ક્યારના ય તેણે ત લેઈ લીધા હતા !

‘‘ ‘‘ હો, આપુ શુ કરતા દશો તે ! આપો ને પામા-મારે રમવું છે ’’

‘‘ ‘‘ રમિકે, એમ ના રમાય ! આ નવતર રમતમાં તો ચિત્ત રિથર નેહએ, છટકાય ના એક ધડી કથુન કરો હો, સ્વન આપો હો ને બીદ જ ધડીએ ફરી જાન હો ! એ કેન પાલવે ! તમારે રમવું નથી, તો મારે રમાડ્યાં યે નથી ! હુ હરા એમનો રમીશા ! તમે જો-જો તો ખરા હું એકનો કેવો રમુ છું તે ! તમારી માફક મારે ક્યા બીજી સખિ કે સખા છે ! ’’ એમ કહી રસિકે પાસા નાખ્યા પોતાની જ મેગે બીજે યે નરી કુડીના નાવ બરવા લાગ્યા !

‘‘ રસિકાના મનમાં જરા એાણુ આ થું ! જરા સરમાઈ મર્ડ ! વચનસદા મારે ના કહેવા મારે રહેજ પસ્તાઈ રહી ! બાળમાં તો ચિત્ત પરાવાઈ રમું ! અ તે ય મમેાસા જેવું કમક થયું હતું તેમાં બમાધ પાડી તેણે જાને જરા મગના શરમાના નીને મુને ક્યું ‘તો એક વાર નહિ પશુ સત્તર વાર હવે કહું-તમે કહ્યું તે કહું ! કહેવો તે કનુવ ! હવે ની નહિ કમીએ ! નાવો એ પાસા ! ’’

સમા મીચક,] નાથ, આ ચન્દ્ર કેવો દિન્દો દેખાય છે ?
ચિત્રનાર તા જેઠાનાથ પટેલ] પૃષ્ઠ ૪૮૧

કેમ, બાલ રમવી છે ? [ડિસેમ્બર, ૬ સ ૧૯૨૧
પૃષ્ઠ ૪૧૪ —દોષીશાહટ

નો કે તેમ-ત્યાં પશુ કરવાની શુદ્ધી સાત મના છે । જ્યાં મારે તો ત્યાં જીખવતુ કે, નનારે જીખવતુ છે-એટલે સજા કરીશ । તમારા અધ્યાત્મ મારી પાસે એ કંઈ અપારે આ સ્થિતિમાં કહે તેના જ પર એ નાન થમે । કેમ, હવે તો જઈ ગમ પડી ના । ”

“ હા ! ત્યારે તો કમન રુ ”

“ વચન આપો ! ”

“ હ્યો વચન ” રસિકા રસિકા મર્યાદાથી બધાઈ ગઈ !

“ સાબરો ત્યારે કંઈ હુ, ખુશી પા- હુ એ શન્ત । ” રસિકા તે સાનગવાને ઝીંકે ગે ત્યાર થત છે “ જે એ તમા દ્વારે તેને આપી તે પડ્યું બન-દાન । ફેલું તો મારે ને તમે દ્વારો તો તમારે । ”

“ ભવ-ભવ, મારે તો નથી એ રમી માણ । ર-મોતો નથી । ”

“ પશુ આ તો નવનર બાજ છે ”

“ નથી ગમવી મારે ય એ તમારી નવતર । આ હુ તો માની । ” બોલી તો જવાબુ પશુ કોણ ભણે શાથી કે-તેની હાનવા આનવાની સમિત હુમ યથાહતી । શરમાઈ પડી તે ત્યાં જ અધોમુખે જામી ખંભતી મેમી રવી । રસિકે પશુ તેને ઉત્તર આપ્યો, “ પશુ કયા હુમકા છે । વચન આપી ચૂક્યા છે । વચનમટતા કોણે જીખવી ? હ્યો હવે આ પાસા નાણુ છું । તમે કંઈ તેમ કુ જ નમારા વચનની બ્રહ્મતા ન કરતા પહેલ કહે છું । જુઓ, એ આ, પચીસ, દશ ત્રીસ ત્રણ ! ”

રસિકા વચન-અટનાતા એ આરોપે ખુગવાઈ । શુ ઉત્તર દેવો તે ન સુઝ્યો । છતાં ય રસિકના હાથમાં પાસા અખડા-નેતુ અનર ખગભાડુ । એ બાજુ પ્રવેશે અનિશોખ પાછો ભગ્નત થયો । પાછી રુવે નાન નિસરી ગઈ । બોળા નિશય રસિકા બોગવાઈ ગઈ । રસિકે દાવ દર્જીવી એટલે તત્પર થઈ એ પાસા લેવને । રસિકાના હાથમાં પાસા ન આપ્યા । પાસા રસિકના હાથમાં જ હતા, ક્યારના ય તેણે ત લેઈ લીધા હતા ।

“ હ્યો, આપુ શુ કરતા હશે તે ? આપો ને પાના-મારે રમવુ છે ”

“ રસિકે, એમ ના રમાય । આ નવતર રમતમાં તો ચિત્ત રિયર નોડએ, છડકા ના એક ધડી કહ્યું કરે છે, નચન આપો છે ને બીજી જ ધડીએ ફરી જાવ છે । એ કેમ પાસવે । તમારે રમવુ નથી, તો મારે આડાં યે નથી । હુ હરા એ-તો રમીશ । તમે જોને તો ખરાં મુ એ-તો કેવો રમુ છુ તે । તમારી માફ મારે કયા બીજી સમિતે સખા છે । ” એમ કહી રસિકે પાસા નાખ્યા પોતાની જ મેને મીલે થે નરી કુકડીના દાન ભગ્નવા વાગ્યો ।

રસિકાના મનમાં જરા આપુ આપું । જરા શરમાઈ મઈ । વચનમટતા મારે, ના કહેવા મારે રહેજ પગાઈ રહી । બાજમાં તો ચિત્ત પડેવાઈ રહ્યું । અન્ને ય મમેસા જેતુ કમક થયું રમુ નેમા ભગાણ પાડી તેણે જાને જ શ મોના સમતાના પિયે મુંને મ્યુ “ હો, એક નાર નહિ પશુ સત્તર વાર હવે કહ્યું-તમે કંઈ તે કહ્યું ના કહેશો તે કનન । હવે હી નહિ ફીમે ! નારો એ પાસા । ”

હ, સરસા અને મિત્રમણી ર ૨-૦૦૦ એન એમ દાનારી એન્ડ કપની, મુબાઈ, -

એક રાજકુમારીનું વિચિત્ર સાહસ

લેખક - ૧. છગનલાલ હરિલાલ પંડ્યા, બી. એ

(ગયા અ કના પૃષ્ઠ ૪૮૪ થી અનુસંધાન) - ૧

ઉપરના પ્રસંગને યોગ દિવસ વીતી ગયા તે પછી રાજકુમારી એક વિરસ પોતાનું એકાન્ત વાસભાથી યોગાગાડીમા બેસીને મધોર પહેલા પોતાની રાજકુમારીમા રાજમટેન, ભજ જવા નીકળી હતી ત્યા તેણે માર્ગમા લોકોના ટોળાને પણ રાજનગરી ભંજી જતા જોયા તે પોતાની સાથેના સ્વારને પૂછ્યું “આજ શું કંઈ ઉત્સવ છે ?” સ્વારે વિવેકથી જાહેર, કહે- “કુમારી સાહેબા ! આજ તો બે બહારવટીઆઓને ફાંસી દેવાની છે તે જોવા લોકો ભેગ થાય છે ” “બહારવટીઆઓને ફાંસી ?” -સ્વારે કહ્યું “હાહ” “એ ક્યા બહારવટીઆ છે ?” “એકનું નામ કોવં છે તેણે આપણા મહાન ધર્મચુરની ગાડી ચોડીને તેમની પાસેથી સ માલ હરી લીધો હતો. સારે ભાગ્યે તેનો પત્તો મળી ગયો ને તે પોતે પણ બીજા બહારવટીઆ ત્મા સતાયો હતો ત્યાંથી પકડાઈ ગયો છે તેથી તે મનેને આજ ફાંસી દેવાની છે ”

“બીજાનું નામ શું ?” કુવરીએ કૂતૂહલ જગૃત થવાથી ફરી પ્રશ્ન કર્યો

“બીજાને નામદારસાહેબા ! ફીરદીયન હૅટ્ઝ કહે છે”

“ફીરદીયન હૅટ્ઝ !” આ નામ સાંભળતાં કુવરીના કંઈક સસ્કાર જાગૃત થયા શું તે યુવા તો નહિ જ હોય ? અરેરે, મ્હારે તેને સન્માર્ગે પ્રેરવો હતો એટલામા જ તેની આ દશા થ ગઈ ! પોતે ઘણી ઉદાગ જનીને ગાડીમા નિચારમા લીન થઈ રહી એટલામા તેને કંઈક હિંમત આવી અને વળી તેણે પૂછ્યું- “એ બીજા બહારવટીઆએ માત્ર આશ્રમ આપ્યો હશે તેટલે માટે તેને પણ ફાંસી હોય ?”

“નહિ કુવરી સાહેબા” સ્વારે અરજ કરી- “તેની ઉપર બીજાને પણ આરોપ છે થો દિવસ ઉપર તે એક ઘણી સ્વરૂપવાન કન્યાને કહીંકથી ઉપાડી તેના ગામમા લાવ્યો હતો પછી તેને તે ક્યા પાછી મુઝી આપ્યો તેનો પત્તો નથી ગામના લોક પૂછે છે તેને તે કંઈના નિશાન આપતો નથી ને તેના ઘરમાંથી તે કન્યાએ પહેરેલાં વસ્ત્ર નીકળ્યા છે તેથી લોકો વહેમ પડે છે કે તેણે તેનું ખુન કર્યું હોય જોઈએ એટલા ઉપર આના કમકમાટ લેવેક સુન્દાને ત્યાં ઘણા ઉચ્છેરાયા છે ને તેનું શિર કાપી નાખતું જોઈએ એમ જ માગે છે તે પો મુગો મુગો ચરણ થયો છે ને કંઈ જ બોલતો નથી”

આ શબ્દો સાંભળતાં જ રાજકુમારીને પોતે આશ્રમગોરીને વેપ જાળવવાની વાત સાંભળે આવી ફીરદીયન હૅટ્ઝ તે બીજા કોઈ નહિ પણ તેને માટે પોતાને દયાની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ હતી તે જ દોષો જોઈએ એમ તેને હવે ખાતરી થઈ અને તે આશ્રમ વગર-વાકે મારી જતા તો પોતાને કલક આવે-જગત્ત તો કંઈ જાણે નહિ પણ તે ગરીબ બિચારે યુવક તો મનમા સમજે જ કે રાજકુવરીની આબરુને ખટો ન જાગે તે માટે

મૌન ધારણ કર્યું તેમાં મદારા પ્રાગુ મોસા તે આટલે દુઃખ પોતાને માટે ખમતાને તૈયાર થયો એ પણ કંઈ જોવી તેવી વાત ન હતી તેજો પોતાનું નામ આપું હત તો તેને બગ વાની એક બારી મળત, જો કે સોડામાં રાજકન્યાની હાંમી થાત આપા ખમસકટને સમયે તેજો પોતાની વીંટી મોકલીને મદદ કેમ નહિ માગી દેાય તે પણ તેનાથી કંઈ સમજાય નહિ પણ હજી વખત જે માટે તેનો જીવ તો મદારે બચાવેલો એમ તેને વિશ્વ થયો તેથી તેજે ફરીથી સાથેના સ્વારને પુછ્યું કે, “એ લોકોને ફાંસી આજ કેટલા વાગે દેવાની છે” તેને કહ્યું — “કુવરી સાહેબા—આજ બેરમર મધ્યા હે તેને માટે સર્વ તૈયારી થઈ રહી છે અને જે કુવરી ત્યાં લાવવામાં પણ આપ્યા છે” રાજકુમારીને હવે નાન્યું કે જો એ બિચારો ઉપાસી રહ્યો હોય તો તેજે જટ ત્યાં પહોંચ્યું જોઈએ મધ્યાહ્ન થનાં હવે ઘોડી જ વાર દની. તેજે તેજે ગાડીનાં જીવ પાડીને કહ્યું કે—“યોગ દોડાવો જવડી કરો, મને અર્ધા કનાઈમાં રાજ મહેલ પામે પહોંચાડો તો તમને સો કાઉન્ટ ઇનામ મળશે”

આ સાંભળી ઘોડાવાળાઓએ પૂર જોમથી ગાળી ચલાવી આગળ ચાલના લોકોની કડ વધારે ને વધારે જમ્મેની જણાઈ ને માર્ગ કાપવો મુશ્કેલ થઈ પડ્યો ફાંસીનું સાકું દુરથી પણ જણાયા લાગ્યું, રાજમહેલ હવે બહુ દૂર ન હતો પણ બીડમાં થઈને ગાડી લઈ જવાય તેમ ન હતું તેથી એકદમ ગાડી રોમવીને રાજકન્યા ઉતરી પડી એટનામાં તેને કાને મોટા તાળાઓનો ગડગ ટા આ યો તેથી તે વળી ચમકી તેજે પુછ્યું કે “આ શું થયું” સ્વારે પામેના માણસોથી ખમર મેળવી જાહેર કહ્યું કે— “કુવરી સાહેબા મધ્યાહ્ન થનાં જ કાને ફાંસી દેવામાં આવ્યો છે ને તેનું મરતક ધડથી જુદું પડ્યું જોઈને પ્રેશકો દાનના પોકાર કરે છે” રાજ કુમારીને લાગ્યું કે હવે કીમીયનને વટકાવવામાં વાર નહિ થાય ને જો પૈતે વૃષ્ટિસર નાહ પડેલી જાય તો તે બિચારો નિર્દોષ માર્યો જશે તેની સાથેના સ્વારે હવે ધણામુકાબી કરતા, તેની બંને પાસ ઘોડા દોડતા, મહામુશીયને તેને આગળ ને આગળ ચલાવવા લાગ્યા આવી રીતે લાડમાં થઈને માગ કરતાં રાજકુમારીને શ્રમ ધણી પડ્યો પરમેવાથી તેનું શરીર બીનું થઈ ગયું તેનાં ત્રણે પણ ધક અવ્યવસ્થિત થઈ ગયાં વાગ નીખરાઈ ગયા પણ તે કશાની દરકાર કર્યાં વિના જોરથી આગળ ને આગળ ચાલી ગામડાના લોકોની કડમાંથી જ્યાં રાહેરની વરતીનો ભાગ આવ્યો ત્યાં તો તેને પ્રમળનોએ એકદમ ઓગળી અને તે વોકામિય દોવાથી તથા આમ આકૃળ વ્યાકૃળ થઈને ધમતી આવતી હોવાથી કલક ભેદ હશે એવો તેમને વહેંચ પડનાથી તેઓએ તેના નાંઓચારનો ઘોષ ગળવી ચૂક્યો ફાંસીને માટે ચુકરર કડેશું રથમ રાજમહેલથી બહુ દૂર ન હતું રાજકુમારીના જ્યેષ્ઠ ભાતા રાજકુમારને મિરાજતા હતા તેઓ પ્રામાદના એક ભાગમાં ખુરશી નખારી બેઠા હતા અને આ સર્વ દર્શાત જોયા કરતા હતા કીમીયનને ફાંસી દેવામાં વાર કેમ થાય છે તે તેઓ સમજી શકતા ન હતા લોકો પણ અધીરા થઈ ગયા હતા તેથી— “એ ખુનીને જટ લટકાવો, જટ લટકાવો” એમ સ્વારે પાસથી જૂએ પાડના હતા પણ ખરી વાત તો એ હતી કે જે પાંદરી તેની પાને તેના

ચુદાની કમૂઠાત કરાવી પ્રશ્ન પાસે મારી માગવાનું સમજાવતા હતા તેમને મોઢીએ હાથ તે પોતાનો ચુદો કમૂન કરતો ન હતો તે તો ઉતરો એમ કહેતો હતો કે—“હું ખુબી નથી મ્હે કાઢના પ્રાણ લીધા નથી, પણ મ્હારે હવે જીવનું નિરચન છે માટે મો મારવો હોય તો બલે મારો” પાદરી તેને આમ માગવા નાની ના પાડતા હતા આમ ગગમગ આવી હતી તેવામાં જ ગજકુમારી કામીને રથએ આવી પહોંચી તેના ઉપર ક્રીસ્ટીયનની નજર પડતા તે એકદમ ઉભો થઇ ગયો તેના હાથમાં કાઢતી જ કપડામાં પીંટાળેની હતી તેને તે વારે વડીએ મ્હેં પામે તારીને ચુમતો હતો અને હવે તેનામાં કાઢકે નવું શરાતન આવ્યું હોય તેમ તે મોટા અવાજે પોદારીને સર્વને જાહેર કરવા લાગ્યો કે—“બાઈએ, હું ખુબી નથી—મ્હે કાઢતો જીવ લીધો નથી મ્હે એ કન્યાનો વાળ સરખો પણ વાકો કર્યો નથી” આ આજળા લોકો પધારે ઉરકરાયા—ને પૂછના નાઆ કે—તારે તે ગર્ભ ક્યા ? તેનો પત્તા બતાવ” —“તે ન જાણતો નથી” —તેણે નમ્રતાથી ડોકુ ધુણાડીને ઉત્તર આપ્યો, “જ્યાં હોય ત્યાં પ્રભુ તેનું રક્ષણ કરે” —એમ કહી વળી તે પોતાના હાથમાં રાખેલી ચીજને ચુમના લાગ્યો, અને ફરી ચાલનારાઓને કહેવા લાગ્યો કે—“જલ કરો—બાઈએ, હવે વિલગ શા માટે કરો છો?”

આ ક્ષણે આપણા નરેશની દષ્ટિ પણ તેમની બહેનઉપર પડી તેની સાથે લોધતો નાહ્ય પણ તેમને જાને પડ્યો આવી જગ્યાએ, આવે વખતે પોતાની બહેન—રાજકન્યા—કાઢી આડીને શાંતીના લાકડા પાસે ઉભી રહી હશે એ પ્રથમ તો તેમનાથી માની શકાતું હિં પણ થોડી વારમાં જ તેમની ખાતો થઇ તેથી તેમને થયી નવાઇ લાગી પોતાની બહેનને પહોંચ તેઓ મારી રીતે જાણતા હતા નવા નવા સાહસમાં જ તે આનંદ લેતી હતી તેથી એને આમાં કંઈક બેઠ હોય એમ તેમને પણ ઝડપ પડનાથી તેમણે એકદમ આરા કરી કે મર્ચુ ફરી દેવાનું બધ રાખો અમે જાને આવીને જોઈને આરા આપતા સુધી ચુદેગારને જાનો રહેશા છો” —એમ કહી તેઓ આમજનો સાથે આસાદ ઉપરથી ઉતરીને તે રથને આવ્યા બહેનને મળતા જ તેમણે કુતહાસથી પ્રશ્ન કર્યો— આ શું બહેન ? તમે અહીં માંથી ?”

રાજકુમારીનું મ્હે જરા લજવાઇ ગયું—પરંતુ તે મદ હાસ્ય કરી પોતાના ભાઈની સાથે જઈને ઉભી ગઈ નૃપતિયે હસતા હસતા પૂછ્યું—“શું બહેન આ વખતે પણ કોઈ રથનાં દ્વેન થયા હતા કે ? મ્હે ધાર્યું હતું કે ત્યાં તમને કાઢએ નહિ પજવનાર મળ્યો હોય”

“ભાઈ દમણા એ મરકરીની વાત જના છો” કુમારીએ જરા નરમાઈને ઉત્તર આપ્યો પણ પેલા ક્રીસ્ટીયનને પૂછે કે તેના હાથમાં તેણે શું રાખેલું છે ?”

“અરે જવા ઘોને બહેન—એ તો લુગારો જ નહિ પણ ખુબી એ છે”

“ના—બાઈ—ના તે ખુબી નથી કુ ખાત્રીથી કહું છું કે તે નિર્દોષ છે”

કેવળી તો સમજતી હતી કે તે વીંગીના ઉપર જ હોય અગાડતો હતો પોતાની વીંટી ઉપર ક્રીસ્ટીયનનો આઠલો એમ લેઈ તેની આંખમાં આંસુ બારાઇ આવ્યા પોતાનું રામ

મહાર ન પાડ્યું ને જીવ ખોનાતો તરુપર થયું એ વિચર મનુષ્યોથી જ મને એવું હતું એમ તે સમજી અને ખોતી કે એમાં મહારી વીંટી છે " રાજને આ વીંટીની વાત સાંભળતાં જ બહુ આશ્ચર્ય લાગ્યું કેવા અજોગોમાં પોતાની બહેને આ નુકારને મંદ કરી દ્યો તે જાણવાને તેમને તીવ્ર આકાંક્ષા થઈ-એટલામાં કીરટીયને કરગરીને અરજ કરી કે — "કુમારી સાહેબ, મહારી પામેથી પેના વસ્ત્રો આ લોક લઈ ગયા છે તે મહારાથી ખમાવું નથી " આ સંભળતા મદમદ કંઈ કુમારિકાએ પોતાના લાઘ્ય-મહાન નરેશનો ચાચુ પકડી તેમને કરગરીને ગ્રાપના કરી કે — "મહારાજ ! આને જીવિતવાન છો "

"બહેન-તમારી વિનંતિ સ્વીકારવાને હું તૈયાર છું પણ એ ખુનીને હું કેમ કરીને બચાવી શકું ? એના દુષ્કૃત્યનો કાયદેમર બદલો તો એને મળવો જ નોંધ્યો "

"મહારાજ ! કૃપા કરી આપના આમજનોને જરા દૂર જવાની આજ્ઞા કરો "

આ પ્રમાણે આજ્ઞા થતા જ બંને લાઘ્યબહેન એકના પગાં એટલે કુમારિકાએ પેનો પોતાનો એક અને પોતાની વીંટી લઈને નરેશના હાથમાં મૂકી તેનો હિતલાસ ટુંકામાં કટી સળંગાવ્યા રાજ તો આ સંભળી ખડખડ હસી પડ્યા પોતાની બહેન આવા આહમમાં ઉતરી હશે એવો ખ્યાલ તેમને રસને પણ ક્યાથી આવ્યો હોય ? વાત પૂરી થઈ રહેતાં તેમણે બહેનનો ખમો ઠાળી તેને સાચારી આપી

કુવરીનાથી ખોત્યા વિના રહેનાયું નહિ કે- "મહારાજ-મહારી વીંટીને પોતાના જીવ કરતાં વધારે બહાવી માનનાર અને મહારા નામને ધૂપાવરામાં જ પોનાવું ગૌરવ માનનાર આવા મૃદુરદો આપના રાજ્યમાં કેઈક જ હશે "

નૃપતીએ દસતે મ્હોંએ લોકો તરફ હાથ ઉઠા કરીને મ્હોટે અવાજે જણાવ્યું કે —

"પ્રજાજનો ! પ્રી-એસ એસ્ટ્રા ને છે કે તમે જે કન્માને માટે ચિંતાતુર છો તે કુશળ છે અને તેને જરા પણ ધમ્મ થઈ નથી તેનું નામ પ્રસિદ્ધ કરી શકાતું નથી તેને માટે અમે દીતગીર છીએ, એટલે ખુનના આરોપમાંથી આ માણસ છૂટી જાય છે બીજી તો તેણે મામ બદાસવીમાને આશ્રય આપ્યો છે એ માટે તે ક્ષમા ચાહે છે અને હવેથી એવો વાક નહિ કરવા કબૂલ થાય છે હવે તેને જીવવા દેવા કે કેમ ?"

પ્રજામાં આ જાણવાથી મુખ સમાચાર માંભળી વિશય ખજલખાટ થયો રાજકુમારીએ અને મહારાજાએ પોતે તસથી આપી તેથી તેમના મનનું સમાધાન થયું અદરખાને શો ભેદ હશે તે જાણવાને સર્વ આતુર તો હતા પરંતુ કીરટીયન કાળાં કર્મ કરનાર નથી તેણે તો હિલકુ કોઈ ઉચ્ચ કુળની સુવર્ણની આબરૂ જાણવવા માટે જીવિત દાન આપવાનું સાહસ અગી કાર કયું છે-એ વાત જ્યારે તેમના સમજવામાં આવી ત્યારે તેઓ એકી અવાજે તેને મારી ખમવાને પોકાર કરવા લા પા. રાજાએ આ ઉપરથી કીરટીયનને ત્યાંથી નીચે ઉતરવા ફરમાવ્યું અને તેના ચુન્દો માફ થયાના શુભ સમાચાર આપી આનંદિત થયો કુવરી સાહેબાની ધમ્મજ પ્રમાણે તેણે તેમની પાસે તેમ જ હાથ નીચેની પસંદગીમાં નોતરી સ્વીકારી અને જે અપરાધીને

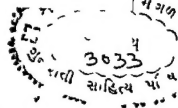
તેને આનંદથી કામ કરતો. પશુ તેમના ગયા પછી ને ઉદ્ધિમ જેવો-મૂન્ય જ રહેતો.

આ ઉપરથી મહારાજનો તેનો જીવે જ્યાન આવ્યો તેથી તે કઈ ન ગતો, તેને મરણને બે, ત્રણ અમરદારોને લઈને ગયા તે વેળા તેમને જણાય કે વિનકારને ચિત્તન જેવું થઈ ગયું હતું હાથમા હરી લઈને તે આમ તેમ ફરતો ફરતો તેના એક જાન ની ઝીંઝામાં તેમની બહેનની પાંચ સાત ઊંઘીઓ ધણી જ અનુગ્રાહી ચિત્રેરી-વોડીઉપર જેમ તેમ તૈયાર પડી હતી તે ઉપરથી સમજવામાં આવ્યું કે મહારાજામ તે જીવ જ નહીં કરીને- મોકનતો હશે, અને કુવરોનું રૂપ પણ કાંઈ જોમ જાય નહિ, તે માટે તે કુવરોની ચિત્રેરીને મોકનતો હશે આ નાતે ધણી ચિત્રેરી જણાઈ, મહારાજાનું જાતામાના સવ ફરે જોતા હતા તેવામા તે ચિત્રકારે આવીને બધી ઊંઘીઓના છરીરી દુકડે દુકડા કરી નાખ્યા તેની આંખેમાં કંઈ અભયમ જેવી માડા જણાતી હતી મહારાજાએ તેને પડ્યા થો તેથી નકારાઈ ગયો તેજો પેતો કાંગળ તેના હાથમા મૂકી તેનો ખુનાસો આપવા કહ્યું કયો વાન જે સાની હાથ તો તેના તે જ હાથે પ્રાણ વેવામા આરશે એમ તેના સાથી ખુન્તી તરવાર રાખીને તેને કારાધરામા આ થો તેવું ચિત્ર દેખાવેને હોનોથી તે કાંગળ હાથમા નીવ જતા વાંચી શક્યો નહિ ને કંઈ ઉત્તર પણ આપી શક્યો નહિ વચ્ચે જરા શુદ્ધિમાં આવે ત્યારે કહેવા લાગ્યો કે “ મહારાજી આ નચાતો નથી મને વાંચી સનગાવેલ ” તેની આ કથા જનક રિચિન જેવેને પાસેના એક અમીરે પન વાંગી સંભળાવ્યો તેના સમ્મ કાને પડતા જ ચિત્રકાર અમકયો પોતાનું બધું પાપ દુની નીકળ્યું-હવે બચવાની કંઈ જ આશા નથી-મહારાજા નહીં હવે માર કરેલો જ-એવા ખાતરી થતા તે પછે પેડી કરગરવા લાગ્યો કંઈક સમજ ને કંઈ અસમજ ઉદ્ગારોમાં હામા માગના લાગ્યો પોતે કરેલું કાટ હવે તે સાચેમાયું માની-અથો કુવરોસાહેબ ઉપરના પ્રેમે તેને મારેડા બનાવી દીધો હતો તો અટથી તો અદેખાઈ આરા મધ હતી કે તે કુવરોને તો શું પણ તેની બધીને પણ જીવન કોઈની દટિ પડતા અટકાવવાનું તે માથે લઈ બેઠો હતો તેના અપરાધ તો ગભીર પ્રકારના હતા પણ તે તેના મનની આરી ગાડાને લઈને ધંધેલો જણાતા રાગને બહેનની અરજ ઉપરથી તેના ઉપર રહેમ નાની તેને છોડી દીધો તે કેટલાક દિવસ એમ મેઝાન રિચિતિમાં પડ્યો રવો ધડીકમા દસતો તો ધડીકમાં ફેનો કુવરો કાલ કાલ વાર તેની સારવાર મારે પોતાના પરાપકારી સ્વભાવને લઈને તથા તેની પીછીની ખુન્તીને લીધે બધાપણ સહનિવાગને લીધે તેની પાસે આવતી ત્યારે તે જાલો પોતે કનગીવ-મુખ્ય મોગરતો હાથ તેમ દાનધેતો બની જતો, તેના કામળ હાથનો રપરો થતા તે પોતાને કુનકુર માનતો અને તેજો એ જ દયામાં પોતાના પ્રાણ ખોવા.

રાગને હવે તેના સામાનની પોંચ કરાવી તો જે નાણા પરરાજ્યોમાથી ચિત્રો માટે તેને મળતા હતા તે બધા તેની પાસે એક પેગીમાં અકમળ જણાયા રાગને તે ર સંભળી શેર મા પાંચને જીવ એક નામાકિત ચિત્રકારને જોતાની પોતાની બહેનની ઊંઘીઓ મૂળ જીવોને મારી પીસ વાતાંબા (સચિત્રવાર્તાસમ્રહ) ૬ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપ ની, મુંબઈ.

116-7
 3 APR 1985
 મીન 490
 93 મીન 1000
 સામો-260
 મીન 235

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ગ્રંથાલય
 અમદાવાદ - ૯

3033

समालोचन पु २३

खंड १-१२

म-पु १६२१- डिसे '२१

116-7

3033

गुजराती साहित्य परिषद का धातव

अमदावाद-६